ספרי׳ — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל בפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

נקודות משיחות קודש - מזמור קכ מתוך "תהילות מנחם"

א-ז - בצרתה לי קראתי ויעננני

ביטחון ושמחה טרם הקריאה לישועה

א. הפירוש "בצרתה לי" - הוא שכאשר יהודי נמצא בצרה ח"ו, הוא מיד פונה וקורא להקב"ה - "קראתי", כי הקב"ה נמצא עמו ביחד בצרה זו[1], והקב"ה עונה לו מיד - "ויעננני".

ולא זו בלבד שהקב"ה עונה לקריאתו, אלא עוד זאת, מבטל את הצרה, ומהפך אותה מ"צרה", שהיא חושך, ל"צהר"[2], שהיא אור (כתורת הבעש"ט בזה[3]).

ומצד גודל הוודאות שיש ליהודי בזה, הרי עוד קודם ל"קראתי ויעננני", הוא כבר אומר "שיר המעלות", שיש בזה ב' פרטים: א) "שיר" - שבח להקב"ה. ב) "המעלות" - עלי' בעילוי אחר עילוי[4]. וטעם הדבר, כי יהודי יודע שה"צרתה לי" הוא רק ל"רגע קטן" בלבד[5], וע"י "קראתי" נעשה "ויעננני", שהקב"ה עונה לו תיכף ומיד, ולכן כבר עכשיו הוא מלא שמחה וביטחון, וזהו על דרך הפתגם[6] של כ"ק מו"ח אדמו"ר שכבר בעת היציאה למלחמה מנגנים החיילים "מארש של ניצחון".

ב. ענין זה שייך גם לילדים קטנים, שכן גם אצלם יתכן בדקות ענין של "בצרתה לי", כגון, כאשר רואים מסביבם ריבוי אנשים שאינם מבנ"י, וכן שחלק מהם ח"ו אינם מברכים קודם האכילה והשתי' וכו', וזה יכול לגרום לבלבול וכו', והם כילדים יהודים השומרים תורה ומצוות נמצאים במעמד ומצב של "בצרתה לי".

המשך בעמוד קצא

---

1) מגילה כט, א (בנוגע לכלל ישראל כציבור) "בכל מקום שגלו שכינה עמהן". ובסנהדרין מו, א (בנוגע לכאו"א מישראל) "בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי".

2) ל' הפסוק נח ו, טז.

3) כש"ט אות פז. סה"מ תש"ז ע' 200. ובכ"מ.

4) נתבאר בהרחבה בשיחת ש"פ משפטים ה'תשמ"ב, הובא ב"תהלות מנחם" עה"פ כאן.

5) ל' הכתוב ישעי' נד, ז.

6) סה"מ תש"ט ס"ע 323 ואילך.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה שופטים ושוטרים תתן לך
שבת פרשת שופטים, ב׳ אלול, ה׳תשכ״ט ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת שופטים,
ב׳ אלול, ה׳תשכ״ט..... ט

ה) לקוטי-שיחות – פרשת שופטים כרך יט, א ..... כא

ו) לקוטי שיחות – פרשת שופטים כרך יט, ב .....כה

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... כט

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת שופטים .....ל

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת שופטים ..... לא

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת שופטים ..... נח

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת שופטים ..... נט

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת שופטים..... סח

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....ע

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת שופטים ..... עג

טו) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת שופטים .... קכח

טז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת שופטים .....קנא

יז) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק ז, נחמיה פרק א-ב ..... קנד

יח) משניות – מסכת מקואות
ביאור קהתי..... קנו

יט) עין יעקב מסכת יומא ..... קסג

כ) מסכת סוכה עם ביאורים
מדף לב עד דף לח.....קסד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... קצב

כב) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... קצב

כג) לקוטי תורה ביאור על פרק ״יונתי בחגוי הסלע וגו״
אדמו״ר הזקן .....קצה

כד) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....קצח

כה) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קצט

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רא

כז) ספר המאמרים – תרנ״ט
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רב

כח) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רד

כט) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ .....רז

ל) ספר הזכרונות פרק ע .....רח

לא) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ריא

לב) חומש לקריאה בציבור ..... ריב

לג) קריאת התורה למנחת שבת-קודש..... רכ

לד) ביאורים לפרקי אבות פרק ו..... רכא

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת שופטים..... רכב

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רכג

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

ביאור בדרך אפשר

פרשת השבוע פותחת בפסוק:

שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ וְגו׳[1], אשר ה׳ אלוקיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק **וּמְסַיֵּם** הכתוב אחרי פירוט כמה מצוות נוספות **וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ**[2], ובהמשך העניין נאמר **וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל**[3].

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, לפי המשמעות הפנימית של הדברים, **דְּהִנֵּה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל**[4] במדרש על הכתוב בקהלת ״עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אתה, ובנה עליה מצודים גדלים ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו, ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא״, **עִיר קְטַנָּה - זֶה הַגּוּף,** גוף האדם נמשל לעיר קטנה **וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט - אֵלּוּ אֵיבָרָיו** של הגוף, **וּבָא אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל - זֶה יֵצֶר הָרַע** ששוכן באדם, **וְסָבַב אוֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים כוּ׳** והיצר עושה מאמצים להשתלט על האדם ולכבוש אותו תחת ממשלתו. **וְעַל זֶה נֶאֱמַר שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ,** כל אדם **לִיתֵּן** לתת, לקבוע **שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים בְּכָל הַשְּׁעָרִים שֶׁבְּגוּפוֹ שֶׁל אָדָם (עִיר קְטַנָּה)**[5] כדי למנוע מהיצר הרע לשלוט עליו. **וְתַכְלִית** המטרה הסופית של **הָעֲבוֹדָה** עבודת ה׳ בעניין זה של המאבק מול היצר הרע **הִיא לִפְעֹל וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ, דְּקָאֵי** שהכוונה ב״הרע״ היא **עַל הַיֵּצֶר הָרַע,** והתכלית היא לבערו ולבטלו לגמרי, **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל בִּגְמָרָא** מסכת **סֻכָּה**[6] **שִׁבְעָה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ לַיֵּצֶר הָרַע, הַקָּבָּ״ה קְרָאוֹ רַע** (ובגמרא מובא על כך הפסוק ״כי יצר לב האדם רע מנעוריו״) **וְעַל זֶה נֶאֱמַר וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִّרְבֶּךָ**[7] כלומר, יש לבער את היצר הרע שנמצא בתוך האדם. **וְעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמְּגָרֵשׁ** האדם את **הָרַע מִקִּרְבוֹ** היצר הרע הנמצא בתוכו **נַעֲשֶׂה גַּם** כפי שנאמר בהמשך הענין **וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁמְּגָרֵשׁ אֶת הָרַע מִכְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל וּמִכָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם**[8] **צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ כּוּ׳ וְכֵן כָּל הָעוֹלָם חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב כּוּ׳ עָשָׂה מִצְוָה אַחַת, הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ לְכַף זְכוּת כּוּ׳**], **דְּמֵאַחַר שֶׁבְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵאשִׁית**[9], **הֲרֵי עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהָרַע מִתְבַּעֵר מִיִּשְׂרָאֵל, אַזַי בְּמֵילָא מִתְבַּעֵר הָרַע מִן הָעוֹלָם כּוּלוֹ. וְכָל זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים, דְּעִנְיָן הַ׳שׁוֹפְטִים׳** בעבודה הרוחנית של האדם **הוּא כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל**[10] **לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרַע,** ופירש רש״י: ״ שיעשה מלחמה עם יצר הרע״

בס״ד*. שבת פרשת שופטים, ב׳ אלול, ה׳תשכ״ט.

(הנחה בלתי מוגה)

שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ וְגו׳[1], וּמְסַיֵּם וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ[2], וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל[3]. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל[4] עִיר קְטַנָּה - זֶה הַגּוּף, וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט - אֵלּוּ אֵיבָרָיו, וּבָא אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל - זֶה יֵצֶר הָרַע, וְסָבַב אוֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים כוּ׳. וְעַל זֶה נֶאֱמַר שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, שֶׁצָּרִיךְ לִיתֵּן שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים בְּכָל הַשְּׁעָרִים שֶׁבְּגוּפוֹ שֶׁל אָדָם (עִיר קְטַנָּה)[5]. וְתַכְלִית הָעֲבוֹדָה הִיא לִפְעֹל וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ, דְּקָאֵי עַל הַיֵּצֶר הָרַע, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל בִּגְמָרָא סֻכָּה[6] שִׁבְעָה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ לַיֵּצֶר הָרַע, הַקָּבָּ״ה קְרָאוֹ רַע, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ[7]. וְעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמְּגָרֵשׁ הָרַע מִקִּרְבוֹ נַעֲשֶׂה גַּם וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁמְּגָרֵשׁ אֶת הָרַע מִכְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל וּמִכָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ [וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם[8] צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ כּוּ׳ וְכֵן כָּל הָעוֹלָם חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב כּוּ׳ עָשָׂה מִצְוָה אַחַת, הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ לְכַף זְכוּת כּוּ׳], דְּמֵאַחַר שֶׁבְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל - ״בְּרֵאשִׁית״, בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵאשִׁית[9], הֲרֵי עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהָרַע מִתְבַּעֵר מִיִּשְׂרָאֵל, אַזַי בְּמֵילָא מִתְבַּעֵר הָרַע מִן הָעוֹלָם כּוּלוֹ. וְכָל זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים, דְּעִנְיָן הַ׳שׁוֹפְטִים׳ הוּא כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[10] לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרַע

---

*) ראשי פרקים בלבד (המו״ל). 1) ריש פרשתנו (טז, יח). 2) שם יז, ז. 3) שם, יב. 4) קה״ר פ״ט, טו. 5) ראה ש״ך עה״ת ריש פרשתנו. אוה״ת פרשתנו ע׳ תתכב. 6) נב, א. 7) ראה אור החיים עה״ת פ׳ ראה יג, ו. הובא באוה״ת שם (ע׳ תתכח). ד״ה שופטים ושוטרים תרכ״ט (סה״מ תרכ״ט ע׳ שיט). 8) הל׳ תשובה פ״ג ה״ד. 9) פירש״י ורמב״ן בראשית א, א. 10) ברכות ה, א.

ביאור בדרך אפשר

וְעִנְיָן הַ'שׁוֹטְרִים' הוּא כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[10] בהמשך דברי חז"ל (וזה לשון הגמרא שם: "אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל תחטאו, אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם, אם נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם, אם נצחו מוטב, ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה) **יִזְכּוֹר לוֹ יוֹם הַמִּיתָה (שֶׁזֶּהוּ** הניצחון על היצר הרע באמצעים אלה, הוא **עַל־דֶּרֶךְ עִנְיָן הַשּׁוֹטְרִים שֶׁנּוֹתְנִים הָעוֹנֶשׁ כּוּ'). וְעִם הֱיוֹת שֶׁהַזְּכָּרַת הָעֹנֶשׁ (שׁוֹטְרִים) מוֹעִיל בִּוְדַאי**, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הָעִנְיָן דְּיַרְגִּיז יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרַע (שׁוֹפְטִים) אֵינוֹ מוֹעִיל בְּכָל פַּעַם**, בוודאות ויתכן שאדם יילחם ביצרו ולא יצליח לנצח אותו, **כַּמּוּבָן מִמַּאֲמַר רַז"ל הַנַּ"ל לְעוֹלָם יַרְגִּיז כּוּ' אִם נִצְּחוֹ מוּטָב, וְאִם לָאו כּוּ' יִזְכּוֹר לוֹ כּוּ'**, כלומר שייתכן שהפעלת אמצעים אלה תביא לניצחון על היצר הרע וייתכן שלא, **מִכָּל־מָקוֹם סֵדֶר הָעֲבוֹדָה** הרגיל **הוּא שֶׁבִּתְחִלָּה** לכתחילה **צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּיַרְגִּיז יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרַע (שׁוֹפְטִים)**, והאדם צריך לעשות את התלוי בו כדי ללחום ביצר הרע, **וְרַק אִם אֵין זֶה מוֹעִיל, אֲזַי צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה דְּיִזְכּוֹר לוֹ כּוּ' (שׁוֹטְרִים)** שבוודאי תועיל.

ב) וּבֵאוּר הָעִנְיָן דְּשׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ - **בְּעוֹמֶק יוֹתֵר, הִנֵּה**[11] **כְּתִיב**[12] **נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ**, **בַּעְלָהּ הוּא קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא**[13], **דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל**[14], **וּמִכָּל־מָקוֹם נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ, שֶׁנַּעֲשָׂה נוֹדָע (בִּבְחִינַת הַשָּׁגָה) עַל־יְדֵי שְׁעָרִים, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה ב' פֵּירוּשִׁים. פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, "שְׁעָרִים" מִלְּשׁוֹן לְכָל חַד וְחַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ**[15], **שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ דּוֹמָה הָעֲבוֹדָה שֶׁל אֶחָד לַחֲבֵירוֹ, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל הַנְּשָׁמוֹת מַתְאִימוֹת וְ"כּוּלָּנוּ כְּאֶחָד"**[16], **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי כְּלָלוּת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל נֶחְלָקוֹת לְשִׁשִּׁים רִיבּוֹא נְשָׁמוֹת פְּרָטִיּוֹת שֶׁהֵם שָׁרָשִׁים, וְכָל שֹׁרֶשׁ מִתְחַלֵּק לְשִׁשִּׁים רִיבּוֹא נִיצוֹצוֹת כּוּ'**[17], **וְלָכֵן אֵינוֹ דּוֹמֶה סֵדֶר הָעֲבוֹדָה שֶׁל אֶחָד לַחֲבֵירוֹ, וּכְמוֹ הָעֲבוֹדָה דְּרָאוּבֵן שֶׁהִיא בִּבְחִינַת רְאִיָּה, וְהָעֲבוֹדָה דְּשִׁמְעוֹן הִיא בִּבְחִינַת שְׁמִיעָה, וְהָעֲבוֹדָה דְּלֵוִי הוּא עִנְיָן דִּילֵוֶה אִישִׁי אֵלַי**[18], **כַּמְבֹאָר בְּ'תּוֹרָה אוֹר' פָּרָשַׁת וַיְחִי**[19] פרטי העבודה המיוחדת לראובן, שמעון וכן שאר השבטים, המיוחדת

ביאור בדרך אפשר

תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל[14], שאין כל מחשבה תופסת (יכולה להבין ולהשיג) בו כלל **וּמִכָּל־מָקוֹם** למרות שאי־אפשר לדעת ולהשיג אותו **נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ, שֶׁנַּעֲשָׂה נוֹדָע (בִּבְחִינַת הַשָּׁגָה)** ואפשר להבין ו'לתפוס' בו **עַל־יְדֵי שְׁעָרִים, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה** בביאור המושג "שערים" **ב' פֵּירוּשִׁים. פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, "שְׁעָרִים" מִלְּשׁוֹן לְכָל חַד וְחַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ**[15], כלומר, הקדוש ברוך הוא שבעצם הוא למעלה מתפיסה והשגה, נעשה ידוע ומושג לכל אחד ואחד לפי השיעור והמידה שלו, עד כמה שאדם זה מסוגל לדעת ולהבין **שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ דּוֹמָה הָעֲבוֹדָה** עבודת ה' הרוחנית **שֶׁל אֶחָד לַחֲבֵירוֹ**, וכל אחד עובד את ה' לפי עניינו, בהתאם לדרגה שלו, **דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל הַנְּשָׁמוֹת מַתְאִימוֹת** שוות זו לזו **וְ"כּוּלָּנוּ כְּאֶחָד"**[16], ובמובן מסויים כל הנשמות של כל בני ישראל נחשבות למציאות אחת, **מִכָּל־מָקוֹם** עדיין יש הבדלים בין אדם לחברו ולכל אחד יש את ה'שיעור' והדרגה המיוחדת שלו, כי **הֲרֵי כְּלָלוּת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל** שבעצם הן מציאות אחת, כאמור, **נֶחְלָקוֹת לְשִׁשִּׁים רִיבּוֹא נְשָׁמוֹת פְּרָטִיּוֹת שֶׁהֵם שָׁרָשִׁים, וְכָל שֹׁרֶשׁ מִתְחַלֵּק לְשִׁשִּׁים רִיבּוֹא נִיצוֹצוֹת כּוּ'**[17], ונמצא שלמעשה יש הבדלים בין הנשמות וכל נשמה היא עניין בפני עצמו **וְלָכֵן אֵינוֹ דּוֹמֶה סֵדֶר הָעֲבוֹדָה** בעבודת ה' **שֶׁל אֶחָד לַחֲבֵירוֹ, וּכְמוֹ הָעֲבוֹדָה דְּרָאוּבֵן שֶׁהִיא בִּבְחִינַת רְאִיָּה**, באלוקות, **וְהָעֲבוֹדָה דְּשִׁמְעוֹן הִיא בִּבְחִינַת שְׁמִיעָה** באלוקות, **וְהָעֲבוֹדָה דְּלֵוִי הוּא עִנְיָן דִּילֵוֶה אִישִׁי אֵלַי**[18], ליווי והתחברות לאלוקות, **כַּמְבֹאָר בְּ'תּוֹרָה אוֹר' פָּרָשַׁת וַיְחִי**[19] פרטי העבודה המיוחדת לראובן, שמעון וכן שאר השבטים, המיוחדת

---

11) בהבא לקמן - ראה סה"מ תרכ"ט שם. וראה גם אוה"ת שם (ע' תתכג ואילך). 12) משלי לא, כג. 13) ראה זח"א קג, א. 14) ראה תקו"ז בהקדמה (יז, א). 15) זהר שם. 16) ראה תניא פל"ב. 17) תניא פל"ד (מח, א). 18) ויצא כט, לד. 19) מה, א ואילך.

ביאור בדרך אפשר

לו. **וּפֵּירוּשׁ זֶה בַּ״שְׁעָרִים״** לשון שיעור במובן של מידה וכמות (**סֵדֶר הָעֲבוֹדָה דְּכָל חַד וְחַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ** שעל־ידו מגיע האדם לידיעה ו׳תפיסה׳ באלוקות) **קָשׁוּר עִם הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי בַּ״שְׁעָרִים״, מִלְּשׁוֹן שִׁיעוּר וּגְבוּל, שֶׁהֲרֵי עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד** מישראל, בכל דרגה, **אֲפִילוּ כְּשֶׁהִיא אֶצְלוֹ בְּאוֹפֶן שֶׁל בְּלִי גְּבוּל,** וכדי לעבוד את ה׳ באופן כזה עליו לצאת מגדרי מציאותו, **מִכָּל־מָקוֹם לְגַבֵּי הַקָּבָּ״ה** שהוא בלי גבול אמיתי, גם מה שמצד האדם נחשב בלי גבול **הֲרֵי זֶה בִּגְבוּל, וְכָל־שֶׁכֵּן בִּהְיוֹתוֹ** כאשר האדם הוא **בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁעֲדַיִן לֹא יָצָא מֵהַגְּבָלָה שֶׁלּוֹ** והוא עדיין נחשב לעובד ה׳ במידה מוגבלת. **וּמִכָּל־מָקוֹם** למרות שמדובר בעבודת ה׳ מוגבלת, בכל זאת **נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ, דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא אִתְיְדַע לְכָל חַד וְחַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ** כי הקדוש ברוך ׳מודיע את עצמו (נראה ומתגלה) לכל אחד ואחד לפי השיעור שלו, עד כמה שהוא מסוגל לתפוס ולהבין.

ג) **אָמְנָם** כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ, **צְרִיכָה לִהְיוֹת הַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה דְּ־שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה**[20], **דְּהִנֵּה, יֵשׁ ד׳ שְׁעָרִים בַּנֶּפֶשׁ, דְּהַיְנוּ רְאִיָּה שְׁמִיעָה רֵיחַ וְדִבּוּר. הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רְאִיָּה הִיא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21] **שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָּרָא אֵלֶּה. הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת שְׁמִיעָה הִיא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[22] **וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע גוֹ׳. הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רֵיחַ הִיא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[23] **יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּיךָ, וְהָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת הַדִּבּוּר הוּא עִנְיָן הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[24] **הַפַּעַם אוֹדֶה גוֹ׳ וַתַּעֲמוֹד מִלֶּדֶת. וְהַהַקְדָּמָה לְזֶה הוּא עִנְיָן שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, וְהַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהַגְדִּיר עַצְמוֹ בְּעִנְיָן הָרְאִיָּה, שֶׁיִּהְיֶה עוֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע**[25], **וְכַמְּבֹאָר בַּאֲרִיכוּת בְּסִפְרֵי מוּסָר**[26], **וּמוּבָא גַּם בְּקִיצּוּר בַּחֲסִידוּת בְּ׳קוּנְטְרֵס הָעֲבוֹדָה׳**[27], **שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר הַהַבָּטָה הִיא בְּקוֹר רוּחַ, וּבִשְׁעַת מַעֲשֶׂה אֵינוֹ מַרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ אֵיזֶה הִתְפַּעֲלוּת, הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה רוֹשֶׁם וַחֲקִיקָה גְּדוֹלָה בַּנֶּפֶשׁ, וְלֹא תַעֲבוֹר בְּלִי הִתְעוֹרְרוּת רַע בְּהִתְגַּלּוּת רַחֲמָנָא־לִיצְלָן. וּכְמוֹ־כֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַגְדָּרָה בְּעִנְיָן הַשְּׁמִיעָה, לִהְיוֹת אוֹטֵם אָזְנָיו מִשְּׁמוֹעַ דָּבָר רַע, כְּמוֹ לְשׁוֹן הָרַע, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַצִּיל**

ביאור בדרך אפשר

שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָּרָא אֵלֶּה כלומר, התבוננות באלוקות בדרגה שדומה לראייה בעיניים. השער השני **הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת שְׁמִיעָה הִיא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[22] **וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע גוֹ׳** הבנה והשגה באלוקות הדומה לשמיעה. השער השלישי **הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רֵיחַ הִיא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[23] בברכת משה רבנו לשבט לוי **יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּיךָ** עבודת ה׳ שדומה להקטרת הקטורת לפני ה׳, השער הרביעי **וְהָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת הַדִּבּוּר הוּא עִנְיָן הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[24] **הַפַּעַם אוֹדֶה גוֹ׳ וַתַּעֲמוֹד מִלֶּדֶת.** כדי לעבוד את ה׳ בארבעת ה׳שערים׳ האמורים **הוּא עִנְיָן שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, וְהַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהַגְדִּיר** להגביל ולשמור את **עַצְמוֹ בְּעִנְיָן הָרְאִיָּה, שֶׁיִּהְיֶה עוֹצֵם** סוגר **עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע**[25], **וְכַמְּבֹאָר בַּאֲרִיכוּת בְּסִפְרֵי מוּסָר**[26], עד כמה ראיית דברים אסורים היא דבר חמור **וּמוּבָא גַּם בְּקִיצּוּר בַּחֲסִידוּת בְּ׳קוּנְטְרֵס הָעֲבוֹדָה׳**[27] שכתב הרבי הרש״ב, **שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר הַהַבָּטָה** בדבר האסור **הִיא בְּקוֹר רוּחַ, וּבִשְׁעַת מַעֲשֶׂה אֵינוֹ מַרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ אֵיזֶה הִתְפַּעֲלוּת** והתרגשות, ולכאורה המראה לא השפיע עליו, בכל זאת **הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה רוֹשֶׁם וַחֲקִיקָה גְּדוֹלָה** ועמוקה **בַּנֶּפֶשׁ, וְלֹא תַעֲבוֹר** והראיה האסורה לא תחלוף **בְּלִי הִתְעוֹרְרוּת רַע בְּהִתְגַּלּוּת רַחֲמָנָא־לִיצְלָן. וּכְמוֹ־כֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַגְדָּרָה** ההגבלה והזהירות **בְּעִנְיָן הַשְּׁמִיעָה, לִהְיוֹת אוֹטֵם אָזְנָיו מִשְּׁמוֹעַ דָּבָר רַע, כְּמוֹ לְשׁוֹן הָרַע, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַצִּיל**

---

20) ראה סה״מ תרכ״ט ע׳ שכד. 21) ישעי׳ מ, כו. 22) ואתחנן ד, א. וראה לקו״ת צו יז, ב. ואתחנן ג, ג. 23) ברכה לג, י. וראה פירוש המלות לאדמו״ר האמצעי פפ״ט. 24) ויצא כט, לה. וראה סה״מ תרכ״ט ע׳ טז. ובכ״מ. 25) ישעי׳ לג, טו. 26) ראה ראשית חכמה שער הקדושה פ״ח. קב הישר פ״ב. ובכ״מ. 27) פ״ב.

תְּלִיתָאִי[28], **וְעוֹד זֹאת שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֵל גַּם לְמַעְלָה, שֶׁכַּאֲשֶׁר בָּאִים לְקַטְרֵג עָלָיו, לֹא רוֹצִים לִשְׁמוֹעַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[29] **וְלֹא אָבָה הֲוָי' אֶלֹקֶיךָ לִשְׁמוֹעַ גו'**, לדברים לא רצויים מפי בלעם, **וְהֵינוּ לְפִי שֶׁהַהַנְהָגָה מִלְּמַעְלָה** עם בני האדם **הִיא בְּאוֹפֶן דְּמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה**[30], **וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר הוּא** האדם למטה **אֵינוֹ רוֹצֶה לִשְׁמוֹעַ רַע עַל חֲבֵירוֹ** וכאמור, אוטם אזניו מלשמוע לשון הרע, **אֲזַי פּוֹעֵל שֶׁכַּאֲשֶׁר** המקטרגים **רוֹצִים לְדַבֵּר עָלָיו רַע לְמַעְלָה, אֵין שׁוֹמְעִין מִלְּכַתְּחִלָּה.**

וּכְמוֹ־כֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַגְדָּרָה וההגבלה והזהירות **בְּעִנְיַן הָרֵיחַ, לְהִזָּהֵר מֵהִרְהוּרִים רָעִים, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[31] **הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה קָשִׁים** חמורים יותר **מֵעֲבֵרָה** עצמה, **וְסִימָנְךָ רֵיחָא**, (כלשון הגמרא: "הרהורי עבירה קשו מעבירה וסימניך ריחא דבישרא", ופירש רש"י: "הרהורי עבירה - תאוות נשים קשים להכחיש את בשרו יותר מגופו של מעשה. ריחא דבישרא - המריח בשר צלי קשה לו ריח מאד שמתאווה לו"). **וּכְמוֹ־כֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַגְדָּרָה** הגבלה וזהירות **בְּעִנְיַן הַדִּבּוּר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם**[32] לגבי מעלת השתיקה **וַאֲפִילוּ בְּצָרְכֵי הַגּוּף לֹא יַרְבֶּה אָדָם דְּבָרִים כּוֹ', וְאָמְרוּ**[33] **לֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה.**

וְכַאֲשֶׁר יֶשְׁנָה הַהַגְדָּרָה שהאדם מגדיר ומגביל עצמו **בְּכָל ד' עִנְיָנִים אֵלּוּ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ**, כל ארבעת השערים של ראייה, שמיעה, ריח ודיבור **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ**, ביעור יצר הרע מתוך האדם עצמו **וְעַל־יְדֵי־זֶה גַּם וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל (כַּנַּ"ל)**, ביעור וביטול הרע בכללות ישראל, **אֲזַי יָכוֹל לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּנוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעֲלָה, שֶׁקּוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא יִהְיֶה אִתְיַדַּע** הקדוש ברוך הוא יהיה ידוע ומושג **לְכָל חַד וְחַד** לכל אחד ואחד מישראל **לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ** לפי מידתו.

ד) וְעַל־יְדֵי הָעִנְיָן דְּ"שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ" כְּפִי שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל במובן הרוחני, כמבואר לעיל בפרטיות, **פּוֹעֲלִים שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן דְּ"שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ" גַּם כִּפְשׁוּטוֹ,** בפועל **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[34] בייעודי הגאולה **וְאָשִׁיבָה שׁוֹפְטַיִךְ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה,** שיחזרו להיות שופטים ויועצים כפי שהיה בזמן שבית המקדש קיים (וכמו שמתפללים ומבקשים בתפילת שמונה־עשרה בכל יום) **בַּגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.**

---

28) ראה ערכין טו, ב. 29) תצא כג, ו. וראה לקו"ת תצא לח, ג ואילך. 30) ראה סנהדרין צ, א. 31) יומא כט, רע"א. 32) הל' דעות פ"ב ה"ד. 33) אבות פ"א מי"ז. 34) ישעי' א, כו.

בס"ד. שיחת שבת פרשת שופטים, ב' אלול, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

א. דובר כמה פעמים בנוגע לפרשת השבוע (שאודותה נאמר הפתגם המפורסם של רבינו הזקן[1] שצריכים לחיות עם הזמן), ששם הפרשה, שבו נקראת הפרשה כולה, ובנידון־דידן: "שופטים", הוא ענין עיקרי בפרשה, וכיון שהתורה היא נצחית[2], הרי זה ענין עיקרי גם עתה, בנוגע לכל עניני השבוע.

ובהקדמה – שאף־על־פי שעתה לא שייך קיום המצוה ד"שופטים ושוטרים תתן לך גו'"[3] בגשמיות, כי כשאין בית־המקדש קיים, ובני ישראל אינם יושבים על אדמתם, ישנן כמה מצוות שאי־אפשר לקיימן בגשמיות, וביניהן גם מצות מינוי שופטים, מכל־מקום הענין ד"שופטים" בעבודה הרוחנית ישנו גם עתה, ובכל התוקף, דכיון שהתורה היא נצחית, ישנם כל עניני התורה בכל הזמנים, ובכל התוקף. דאם לא כן, הרי זו חלישות בענין התורה.

אך כדי להבין ענין ה"שופטים" שישנו גם עתה בעבודה הרוחנית – יש להקדים ביאור ענין ה"שופטים" כפשוטו.

ב. והענין בזה:

כתיב[4] "ראה נתתי לפניך גו' את החיים ואת הטוב", וגם את ההיפך. ולכן, "ובחרת בחיים"[5], באופן של בחירה חפשית.

ובהקדמה – שגם על הענין דהיפך החיים והטוב, אומר הקב"ה "נתתי גו'", כי אף־על־פי ש"מפי עליון לא תצא" כי־אם "הטוב"[6], מכל־מקום כיון שהקב"ה רוצה לתת לבני ישראל את תכלית הטוב, לכן נתן להם את ענין הבחירה, בכדי שלא יהיה אצלם הענין ד"נהמא דכיסופא"[7], אלא כל עניניהם יהיו על־ידי עבודה דוקא, שאז הוא תכלית העילוי, כמובן ממאמר רבותינו ז"ל[8] "אדם רוצה בקב שלו (שבא על־ידי עבודתו) מתשעה קבין של חבירו" – שזהו אפילו כשנשאר בידו רק "קב אחד", כפי שזה בגשמיות, ועל־אחת־כמה־וכמה שכן הוא ברוחניות, שאחר־כך הוא מקבל גם את ה"תשעה קבין של חבירו" (כמובן מהמבואר בכמה מקומות[9]).

וכיון שניתנה ליהודי בחירה – יש צורך ב"שופטים" ("דיינים הפוסקים את הדין"[10]), שהם הסנהדרין, שיְלַמְּדוּ את בני ישראל את הדרך אשר ילכו בה, וכדאיתא בתנא דבי אליהו[11] ש"היה להם (לסנהדרין) לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה בגדיהם למעלה מארכובותיהן ויחזרו בכל עיירות ישראל.. וילמדו את ישראל כו'".

וזוהי גם ההסברה בדין המשנה[12] ש"סנהדרין ההורגת אחד בשבוע (ויש דעה אפילו "אחד לשבעים שנה") נקראת חובלנית" – דלכאורה אינו מובן: הרי אחת מתרי"ג מצוות היא "לדון בחייבי מיתות בית־דין"[13], ואם־כן למה נקראת "חובלנית"? – כי, אילו היתה הנהגת הסנהדרין כדבעי, היו פועלים שמלכתחילה לא תהיה מציאות כזו, שלאחר ההתראה ובעדים יוכל להעשות דבר שחייבים עליו מיתה!

וכאמור, שאמיתית ענין הסנהדרין הוא – לא לישב בירושלים בלשכת הגזית ולהמתין שיבואו לשאול שאלה, אלא לילך ולחזר בכל עיירות ישראל, והיינו, לצאת גם ליהודים כאלו שאינם יודעים כלל שיש שאלה בדבר, וללמדם תורה, ו"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"[14], ועל־ידי־זה יפעלו שמלכתחילה לא יהיו דברים בלתי רצויים.

---

1) סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך (נעתק ב"היום יום" ב חשון).
2) תניא רפי"ז. ובכ"מ.
3) ריש פרשתנו.
4) נצבים ל, טו.
5) שם, יט.
6) איכה ג, לח.
7) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, ריש ע"ד. ובכ"מ.
8) ב"מ לח, א.
9) ראה גם תו"מ חנ"ד ריש ע' 143. וש"נ.
10) פירש"י ריש פרשתנו.
11) רבה – פי"א.
12) מכות ז, א. וש"נ.
13) טוחו"מ רסתכ"ה.
14) קידושין מ, ב. וש"נ.

ונוסף על ענין ה"שופטים" – כיון שהקב"ה יודע שמדובר אודות נשמה בגוף, ו"ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים"[15], והתורה על הרוב תדבר[16], לכן ציוה גם על מינוי "שוטרים", "הרודין את העם.. עד שיקבל עליו את דין השופט"[10].

ועל־דרך מאמר רבותינו ז"ל[17] "לעולם ירגיז אדם יצר־טוב על יצר־הרע.. אם נצחו מוטב, ואם לאו.. יזכור לו כו'" (ענין העונש). ועל־דרך־זה בנידון־דידן, שנוסף על ה"שופטים" יש צורך גם ב"שוטרים", ובאופן שמינוי השוטר כשלעצמו פועל ("יזכור לו") יראת העונש, שלכן לא יעשו היפך דיני התורה.

– ההתחלה אינה בענין ה"שוטרים", כי לכתחילה צריכה להיות ההנהגה באופן שיהיה די ב"שופטים", ולא יהיה צורך ב"שוטרים"; אלא שיש מצב שלא די ב"שופטים", ויש צורך ב"שוטרים".

ג. אמנם, בזמן הזה אין הענין ד"שופטים ושוטרים תתן לך גו'" בגשמיות,

– שהרי אפילו קודם החורבן כבר גלתה סנהדרין מלשכת הגזית, ובטלו מהם דינים מסויימים[18], ומכל־שכן לאחר החורבן, ועל־אחת־כמה־וכמה לאחרי שבטלה 'סמיכה' מישראל, לא שייך הענין ד"שופטים ושוטרים", אלא רק "שליחותייהו דקמאי עבדינן", ורק לגבי כמה דינים, כמבואר ב'טור' ו'שולחן ערוך'[19] –

אבל ברוחניות - ישנו ענין זה גם עתה:

כתיב[20] "עיר קטנה גו' ובא אליה מלך גדול גו' ובנה עליה מצודים וגו'", ופירשו חכמינו ז"ל[21] "עיר קטנה זה הגוף.. מלך גדול.. זה יצר הרע כו'", שרוצה לכבשה, וצריך ללחום נגדו וכו'.

ועל זה נאמר בפרשת שופטים [שבה נאמרה גם מצות מינוי מלך[22], "שום תשים עליך מלך"[23], וכן "כי תצא למלחמה על אויבך וגו'"[24] (כל פרטי הענינים הקשורים עם מלחמה)[25], אבל לכל־לראש] "שופטים ושוטרים תתן לך": "שופטים" – להסתכל ב'שולחן ערוך' כיצד צריך להתנהג; ואם לא די בכך, יש צורך גם ב"שוטרים" – הזכרת ענין העונש, שעל־ידי־זה יתיירא לעשות היפך עניני התורה.

ובפרטיות יותר: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" – לא רק בעניני תורה ומצוות, אלא גם "במאכלו ובמשקהו.. ובמשאו ובמתנו" (כל פרטי הענינים שמונה הרמב"ם בהלכות דעות[26]), שכולם צריכים להיות על־פי תורה, והיינו, שאף־על־פי שענינים אלו ישנם גם אצל אינם־יהודים, הנה כאשר יהודי אוכל ושותה או עוסק במשא ומתן, צריך להיות ניכר שעושה זאת יהודי – על־פי תורה.

ועל־ידי־זה שמתנהגים באופן האמור, לקיים את הציווי "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" בעבודה הרוחנית, זוכים לקיים זאת גם בגשמיות, בביאת משיח צדקנו, במהרה בימינו.

* * *

ד. על־פי פתגם רבינו הזקן שצריכים לחיות עם הזמן (כנ"ל סעיף א), שמזה מובן שפרשת שופטים שייכת לעניני השבוע – הרי זה שייך גם לחודש אלול, כי בשבת שלפני־זה, שבת מברכים חודש אלול, נמשכה נתינת כח על חודש אלול, וביום השבת־קודש הזה נעשה הענין ד"ויכולו"[27], שזהו העילוי של כל עניני השבוע, כולל גם התחלת חודש אלול בפועל.

והענין בזה:

החידוש של חודש אלול הוא – שהיה ענין התשובה ברצון, כי ענין התשובה כשלעצמו היה גם לפני־זה, וכמובן מזה שבארבעים יום האמצעיים ביקש משה – בשליחות כל בני ישראל – מחילה סליחה

15) יומא לח, ב (הובא בתניא פ"א).
16) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.
17) ברכות ה, א.
18) ראה רמב"ם הל' סנהדרין ספי"ד.
19) חו"מ בתחלתו.
20) קהלת ט, יד.
21) נדרים לב, ב.
22) ראה גם לקמן ס"י.
23) יז, טו.
24) כ, א.
25) ראה גם לקמן סי"א.
26) רפ"ה.
27) בראשית ב, א. וראה לקו"ת בהר מא, א. ובכ"מ.

וכפרה עבור כלל ישראל, כמו שכתוב[28] ״ויחל משה גו׳״, וכדי לקנח את החטא (ובפרט לפי דעת חכמי ישראל שחטא ועונש הם בדרך סיבה ומסובב[29]), הוצרך להיות ענין התשובה אצל כל בני ישראל; והחידוש של חודש אלול – ארבעים יום האחרונים – שהיה ענין התשובה ברצון, שלכן פעל הדבר גם על הקב״ה, ש״נתרצה לישראל בשמחה.. (ו)ברצון שלם״ ו״אמר לו למשה סלחתי כדברך״[30], כיון שתשובתם של ישראל היתה באופן כזה.

ועל־דרך ארבעים יום הראשונים שהיו ברצון[30]; אלא שלאחריהם היה ענין החטא – מצד אפשריות הבחירה בהיפך הטוב, ואז חזרה הזוהמא שבטלה במתן־תורה[31], והתיקון על זה היה בארבעים יום האמצעיים שהיו שלא ברצון, ואחר־כך באו הארבעים יום האחרונים שהיו ברצון.

ובשביל זה לא צריך להמתין עד לסיום הארבעים יום, יום הכיפורים (שאז נאמר ״סלחתי כדברך״), אלא כבר מתחילתם, מהתחלת חודש אלול, הרי הם ברצון – כמובן מלשון חכמינו ז״ל[30] ״מה הראשונים ברצון, אף האחרונים ברצון״, והיינו, שמשווים את ארבעים יום האחרונים לארבעים יום הראשונים, ואם־כן כשם שארבעים יום הראשונים היו כולם ברצון, מיד מתחילתם, כן הוא גם בנוגע לארבעים יום האחרונים.

ומזה מובן גם שמתחילת חודש אלול נמשכת כבר כתיבה וחתימה טובה לשנה החדשה, וכפי שרואים גם במנהג ישראל[32] (ש״תורה הוא״[33]), שמתחילת חודש אלול כותבים ב׳אגרות שלומים׳ ששולחים איש לרעהו ברכת כתיבה וחתימה טובה, כיון שנמשכת לכל אחד ואחד כבר מתחילת חודש אלול.

ה. על־פי־זה יש לבאר דבר תמוה שמצינו בנוגע לחודש אלול, שרק מעטים שָׂמוּ לב לכך:

הביאור בדברי ה׳טור׳[34] ״בראש־חודש אלול, אמר הקב״ה למשה עלה אלי ההרה, שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה.. והקב״ה נתעלה באותו שופר, שנאמר[35] עלה אלקים בתרועה וגו׳, לכן התקינו חכמינו ז״ל שיהיו תוקעין בראש־חודש אלול בכל שנה ושנה וכל החודש, כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה, שנאמר[36] אם יתקע שופר בעיר וגו׳״[37] – שבנוגע לתקיעת שופר שבחודש אלול מביא הפסוק ״עלה אלקים בתרועה״, אף שפסוק זה קאי על ראש־השנה[38], שמזה מובן, שבראש־חודש אלול ישנו כבר (בהעלם על־כל־פנים) ענין התקיעות דראש־השנה[39] – נכלל בשיחה שהוגהה על־ידי כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפסה ב׳לקוטי שיחות׳ חלק ט עמוד 129.

---

28) תשא לב, יא.

29) ראה של״ה בית אחרון בית דוד (יב, א־ב).

30) פירש״י עקב ט, יח.

31) שבת קמו, רע״א. וש״נ. זהר ח״א נב, ב. קכו, ב. ח״ב קצג, סע״ב.

32) מטה אפרים או״ח סתקפ״א ס״ט (מלקוטי מהרי״ל הל׳ ימים הנוראים).

33) ראה תוד״ה נפסל – מנחות כ, ב. מהרי״ל – הובא ברמ״א יו״ד סשע״ו ס״ד. מנהגים ישנים מדורא ע׳ 153. שו״ע אדה״ז או״ח סוסק״פ. סתל״ב סי״א. סתנ״ב ס״ד. סתצ״ד סט״ז. ועוד.

34) או״ח סתקפ״א.

35) תהלים מז, ו.

36) עמוס ג, ו.

37) ומזה מובן, שגם כאשר מישהו טוען שאינו מרגיש מאומה, אומרים לו, שהתורה פוסקת שלא תתכן מציאות ש״יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו״, אלא שיש בזה חילוקים: יש מי שהחרדה פועלת עליו עד העקב שברגל, ויש מי שהחרדה פועלת על חלק אחר בגוף, אבל בהכרח שישנו ענין של חרדה.

38) כדאיתא במדרש (ויק״ר פכ״ט, ג) ״עלה אלקים בתרועה ה׳ בקול שופר, בשעה שהקב״ה יושב ועולה על כסא דין, בדין הוא עולה .. עלה אלקים בתרועה, ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב״ה, עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים, דכתיב ה׳ בקול שופר, ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם, והופך עליהם מדת הדין לרחמים״.

39) והיינו, שענין זה נעשה מיד בתחילת חודש אלול, בשעתא חדא וברגעא חדא, אלא שלאח״ז נמשך בפרטיות בכל יום לפי ענינו, עד ליוהכ״פ, שבו נעשה הענין ד״סלחתי כדברך״ בגלוי.

ולהעיר, שאף שיהודי יכול לטעון שאינו מרגיש בגלוי מיד בתחילת חודש אלול, שבשעתא חדא וברגעא חדא משתנה לגמרי – הנה על זה מבאר רבינו הזקן (לקו״ת ראה לב, ב) שענינו של חודש אלול ״יובן ע״פ משל למלך שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה .. וכך הענין עד״מ בחודש אלול יוצאין להקביל אור פניו ית׳ בשדה״, והיינו, שהמלך בא אליו כפי שהוא במעמד ומצב של ימות החול, ובלבושי השדה – לא רק בעניני תומ״צ, שזהו הענין ד״בית״ ו״עיר אלקינו״, אלא גם בעניני הרשות, שזהו״ע השדה.

ואף שהתכלית היא ש״בלכתו העירה הרי הם הולכים אחריו, ואח״כ בבואו להיכל מלכותו כו׳״, שזהו בר״ה (ראה לקו״ש שבפנים ע׳ 132 הערה 58. וש״נ) – הרי יש מעלה בחודש אלול שבו נמצא המלך בשדה, ש״אז רשאין [וכפי שמוסיף כ״ק מו״ח אדמו״ר (בסד״ה לך אמר לבי ה׳ש״ת): ״ויכולין״] כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו״, ללא ממוצעים, ו״הוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם״.

ו. וענין התשובה ברצון (שזהו החידוש של חודש אלול) – קשור גם עם פרשת שופטים:

ענינו של כל ספר דברים הוא ענין התשובה, שהרי ״אלה הדברים״ ״הן דברי תוכחות, ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן״[40], כדי שיחזרו בתשובה כו׳.

אמנם, החידוש של פרשת שופטים הוא ענין התשובה ברצון – כמובן מדיוק הלשון ״שופטים ושוטרים תתן לך״, ״תתן״ דייקא, ולא ״תעשה״ [או ״תשים״, כמו במינוי מלך: ״שום תשים עליך מלך״[23]], כי לשון עשיה, אף שיכול להיות גם ברצון, הרי זה יכול להיות גם בדרך כפיה, ואדרבה: לשון עשיה הוא בעיקר מלשון כפיה, כלשון ה׳בית־יוסף׳[41]: ״מעשין על הצדקה״; מה־שאין־כן לשון נתינה (״תתן״), הרי ״כל הנותן בעין יפה הוא נותן״[42], שפירושו ״יותר מדאי״[43], ומזה מובן, שהעבודה ד״שופטים ושוטרים תתן לך״ היא ברצון, וזהו גם ענינו של חודש אלול – תשובה ברצון.

ז. ועוד ענין בשייכות של פרשת שופטים עם חודש אלול:

״שופטים וגו׳״ – הוא ענין הדין, וידוע[44] ש״כשיש דין למטה, אין דין למעלה״.

וכיון שאין ענין של דין למעלה, אזי מסלקים את כל שומרי הפתח, ויכולים לגשת מיד אל המלך; והרי זהו ענינו של חודש אלול, ש״אז רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו״, ללא ממוצעים (כנ״ל סעיף ה).

ח. והנה, כללות הענין ד״שופטים ושוטרים גו׳״ צריך להיות לא רק בנוגע לעצמו, אלא הכוונה היא לפעול זאת גם על יהודים נוספים – כהמשך הכתוב: ״שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך״, ועד שפועלים זאת בכל העולם, שהרי הכוונה היא ״לתקן עולם במלכות שד־י״[45], כיון שנתאווה הקב״ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים[46].

וכאשר יהודי פועל זאת בעצמו, וגם בעולם, שעוסק בבירור חלקו בעולם ומנצח – הוא חוזר שלם, לא רק בגופו ובנשמתו ובתורתו, אלא גם בממונו, כמו שכתוב[47] ״ויבוא יעקב שלם״, ופירש רש״י: ״שלם בגופו כו׳ שלם בממונו״, כיון שבירר את כל הניצוצות.

וכמו ביציאת מצרים, שנאמר[48] ״וינצלו את מצרים״, ״שעשאוה כמצודה שאין בה דגן״ ו״כמצולה שאין בה דגים״[49], והיינו, שבירור את כל ניצוצות הקדושה, הן הענינים המגולים כמו ״דגן״ שב״מצודה״, והן הענינים המכוסים כמו ״דגים״ שב״מצולה״[50], ״(ותשליך ב)מצולות ים (כל חטאתם)״[51] – לא רק ״ים״ שהוא מכוסה, אלא ״מצולות ים״, שמורה על תכלית ההעלם (כמבואר בכמה מקומות[52]), ואף־על־פי־כן גם משם מוציאים את הענינים הטובים, שהם ה״דגים״ (וכידוע שבדגים מגולגלים נשמות של צדיקים, ולכן מצוה לאכול דגים בסעודה שלישית[53], כמבואר בספרי קבלה[54]),

ולכן היתה יציאת מצרים באופן ש״לא תשאר פרסה״[55], ו״כספם וזהבם אתם״[56]. וכך יהיה גם בגאולה האמיתית והשלימה.

ואז יקויים היעוד[57] ״ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחילה״, ויקיימו בפועל את הציווי ״שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך.. לשבטיך״, בכל י״ב השבטים, וגם בחלק הי״ג (שהרי ״עתידה

---

40) ר״פ דברים ובפירש״י.
41) יו״ד סרמ״ח.
42) ראה ב״ב נג, רע״א. וש״נ.
43) פרשב״ם ד״ה אבל – שם עא, א.
44) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סוסתר״ב. וש״נ.
45) נוסח התפילה – ״ועל כן נקוה״.
46) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ.
47) וישלח לג, יח.
48) בא יב, לו.
49) ברכות ט, ב. וש״נ.
50) ראה גם לקוטי לוי״צ אג״ק ע׳ ער.
51) מיכה ז, יט.
52) ראה אוה״ת יתרו ע׳ תשמו. ע׳ תשסז. ועוד.
53) ראה סידור אדה״ז. שער הכולל פי״ז סקכ״ה.
54) ראה עמה״מ שער תיקוני התשובה פ״ה (יז, ג). מאמרי אדה״ז הקצרים ע׳ ט. ענינים ע׳ תי.
55) בא יו״ד, כו.
56) ישעי׳ ס, ט.
57) שם א, כו.

ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים״[58]), חלקו של משיח[59], כמבואר בסוף ספר יחזקאל, בהמשך לתיאור בית־המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו, בביאת משיח צדקנו.

* * *

ט. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל שופטים ושוטרים תתן לך גו׳.

* * *

י. בענין ד״שופטים״ (דיינים) — שזהו שמה וענינה של כל הפרשה (כנ״ל סעיף א) — יש כמה דרגות: יש ענינים שבהם מספיק דיין (שופט) אחד, ויש ענינים שבהם צריך בית־דין של שלשה, בית־דין של עשרים ושלושה, ועד לבית־דין של שבעים ואחד, שנקראים סנהדרין גדולה[60].

ובכללות יותר — בשם ״שופט״ נקרא גם המלך[61], שענינו הוא ״אשר יוציאם ואשר יביאם״[62], שלכן צריך המלך להיות ירא שמים, כיון שצריך להנהיג את בני ישראל על־פי תורה דוקא, כפי שמצינו בדוד המלך, שיואב היה מנצח במלחמה על־ידי־זה שדוד היה עוסק בתורה[63], והיו ידיו מלוכלכות בשפיר ושליא כדי לטהר אשה לבעלה[64], שעל־ידי־זה נעשית גם הטהרה ד׳כנסת ישראל׳ לבעלה - זה הקב״ה[65].

וזהו הטעם שהמלך צריך שיהא עמו ספר־תורה תמיד (כמבואר ב׳פוסקים׳[66] פרטי דיני ספר־תורה של מלך), שהחידוש בזה — שענין התורה הוא אצלו לא רק במחשבה ודיבור (כפי שמצינו אצל כמה גדולי ישראל ההנהגה דלא פסק פומיה מגירסא[67]), אלא צריך להיות נמשך גם במעשה, בספר־תורה שנכתב בדיו על הקלף כו׳.

וכיון שגם המלך הוא שופט, לכן בפרשת שופטים נאמר גם הציווי ד״שום תשים עליך מלך״ (כנ״ל סעיף ג), שזוהי מצוה מן התורה (כאשר הדבר נעשה באופן המתאים[68]).

יא. והנה, כאשר ענינו של המלך הוא בהתגלות ובשלימות, אזי נעשה על־ידו כיבוש כל העולם — לא באופן של מלחמה, אלא באופן של שלום, כמו שכתוב בשלמה המלך [עליו נאמר[69] ״וישב שלמה על כסא ה׳״, ובימיו היתה השלימות דספירת המלכות, ״קיימא סיהרא באשלמותא״[70]] ״הוא יהיה איש מנוחה.. שלמה יהיה שמו, ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו״[71], ועד שבאו אליו ממדינות רחוקות והביאו מתנות כו׳. אמנם, בזמנים אחרים, היה צורך בענין של מלחמה כדי לפעול זאת.

וזהו הענין השני של מלך — ״לעשות (משפט ו)מלחמות״[61], ולכן בהמשך למצות מינוי מלך שנאמרה בפרשת שופטים, נאמרו בה גם דיני המלחמה. ולכל־לראש: ״כי תצא למלחמה על אויבך גו׳ לא תירא מהם וגו׳״[24].

וענין זה קשור עם המדובר באריכות לאחרונה, שאסור ליהודי להתיירא מגוי, ואם יהודי מתיירא מגוי, הרי הוא מוסיף כח אצל הגוי[72], ועל־דרך שאמרו רבותינו ז״ל[73] על הפסוק[74] ״ואלה המשפטים

58) ב״ב קכב, א.
59) ראה ב״ב שם ובפרשב״ם.
60) סנהדרין בתחלתה. רמב״ם הל׳ סנהדרין פ״א ה״ג.
61) ראה רמב״ם הל׳ מלכים ספ״ד.
62) פינחס כז, יז.
63) סנהדרין מט, א.
64) ברכות ד, א.
65) ראה גם תו״מ חל״ח ע׳ 272. וש״נ.
66) ראה רמב״ם שם רפ״ג.
67) ראה — לדוגמא — שבת ל, ריש ע״ב. ב״מ פו, א.
68) ראה רמב״ם שם פ״א ה״ב. וראה גם לקו״ש חכ״ד ע׳ 104 ואילך. וש״נ.
69) דברי הימים־א כט, כג.
70) זח״א קנ, רע״א. רכג, א־ב. וראה גם שמו״ר פט״ו, כו.
71) שם כב, ט.
72) ועי״ז פועל תשות כח במקור כל הכחות, כיון שממשיך כח למקום שמצד־עצמו אין בו כח, ורק מצד ענין הבחירה ניתן לו כח כו׳.
73) תנחומא משפטים ג. פירש״י ר״פ משפטים.
74) ר״פ משפטים.

אשר תשים לפניהם״, ״לפניהם ולא לפני עכו״ם״, ״אפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם״, ש״כל מי שמניח דייני ישראל והולך לפני עכו״ם, כפר בהקב״ה תחילה ואחרי־כן כפר בתורה, שנאמר[75] כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים״.

ויתירה מזה: אין סיבה שיהודי יתיירא מהגוי, שהרי אמרו רבותינו ז״ל[76] ״ישראל עזין באומות״ — שזהו אפילו כאשר לכאורה יש מקום להתיירא מפני האומות (דאם לא כן, אין צורך להבהיר ש״ישראל עזין שבאומות״), ועל־אחת־כמה־וכמה בנידון־דידן, שהתורה אומרת שאין מקום להתיירא, ״לא תירא מהם כי ה׳ אלקיך עמך גו׳״.

אך בנוגע לפועל, רואים להיפך — שמתייראים מהגוי אפילו שכאשר אין מקום כלל להתיירא ממנו!

ולכאורה: מהי סיבת המורא, בה בשעה ש״ישראל עזין באומות״?

אך הענין הוא — שלאמיתו של דבר, הרי זה בגלל שהנפש האלקית ״ירא מעבירות שבידו״[77], ומזה נמשך אצל נפש הבהמית שירא מהגוי!

ועל־דרך שמבאר כ״ק מו״ח אדמו״ר[78], שהסיבה לכך שיהודי רעב לפרוסת לחם היא בגלל שנפשו האלקית רעבה לניצוצות הקדושה שישנם בלחם שצריכים להתברר על־ידו (שהרי לכל אחד מישראל יש ניצוצות קדושה שתפקידו לבררם), ואילו זכה, היה מרגיש זאת, וכיון שלא זכה, אינו מרגיש בכך, אבל כתוצאה מזה נעשה אצל הנפש הבהמית רעבון ללחם.

[ענין זה יכול להיות גם באופן של נסיון — אם זהו מאכל אסור, או אפילו במאכל המותר, אם זהו ענין של מותרות; אבל בנוגע לאכילה שהיא ״צורך הגוף וקיומו וחיותו ממש״ (כלשון רבינו הזקן בתניא[79]), הנה הסיבה לכך שיש לו משיכה לפרוסת לחם זו דוקא היא בגלל שנפשו האלקית נמשכת לבירור הניצוצות שנמצאים בפרוסת לחם זו, כיון שניצוצות אלו שייכים אליו].

וכן הוא בנוגע ליראה מהגוי, שהסיבה האמיתית לכך היא מפני ש״ירא מעבירות שבידו״, אלא שאצל הנפש הבהמית הרי זה נמשך באופן שירא מהגוי. אך על זה נאמר[80] ״מי האיש הירא ורב הלבב ילך וישוב לביתו וגו׳״.

ובהמשך לזה — נתעכב עתה על פירוש רש״י בפסוק זה.

יב. הביאור בפירוש רש״י, ״הירא ורך הלבב״, ״רבי עקיבא אומר כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה (כנגד ב׳ הלשונות ״הירא ורב הלבב״[81]). רבי יוסי הגלילי אומר, הירא מעבירות שבידו[82], ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה, לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם, שלא יבינו שהם בעלי עבירה, והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה״,

— דלכאורה אינו מובן[83]: כיון שהציווי ״מי האיש הירא ורך הלבב ילך גו׳״ הוא ענין הכי עיקרי,

---

75) האזינו לב, לא.

76) ביצה כה, ב.

77) פירש״י פרשתנו כ, ח.

78) ראה אג״ק שלו חי״ד ע׳ תמה. ועוד.

79) רפ״ז.

80) פרשתנו שם.

81) ולהעיר מדברי התוספתא סוטה פ״ז, יד: ״הירא [ודאי], מה ת״ל שוב ורך הלבב, שאפי׳ גיבור שבגיבורים וחזק שבחזקים וכו׳״. ועפ״ז י״ל, שגם גיבור שאינו מתיירא מהאויב, יכול להיות ״רך הלבב״, ש״אינו יכול .. לראות חרב שלופה״ — אפילו חרב שלופה שלו.

82) ולהעיר, שלכאורה יש להקשות על שיטת ר״י הגלילי ש״הירא מעבירות שבידו״ אינו יוצא למלחמה, ממ״ש רש״י בר״פ תצא בנוגע לאשת יפת תואר: ״לא דיברה תורה אלא כנגד יצה״ר, שאם אין הקב״ה מתירה ישאנה באיסור״ — דכיון שמדובר אודות אלו שיצאו למלחמה וניצחו בה (״כי תצא למלחמה אל אויבך גו׳ ושבית שביו״), הרי בוודאי אין להם עבירות (שהרי מי שיש עבירות בידו אינו יוצא למלחמה), וא״כ, איך אפשר לומר ש״ישאנה באיסור״?

83) לכאורה אפשר לבאר הצורך בפירוש הפסוק — דכיון שכבר נאמר ״לא תירא מהם גו׳ אל ירך לבבכם אל תיראו וגו׳״, למה הוצרכו להוסיף ולהכריז ״מי האיש הירא ורך הלבב ילך וגו׳״, הרי זה מובן מעצמו? ועל זה מתרץ רש״י, שאעפ״כ יש לפרשו ״כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה כו׳״ — כי גם לאחרי שנצטוו כמ״פ שלא לירא, עדיין יתכן שיהי׳ מורא. וכפי שיודע ה׳בן חמש למקרא׳ בעצמו שגם כאשר אומרים לו כמ״פ לעשות דבר, יתכן שלא יעשה זאת. ואם הדברים אמורים בנוגע לעשי׳ בפועל, עאכו״כ שכן הוא בנוגע לענין המורא שהוא רגש

מדוע זה נאמר רק לבסוף (לאחרי ההכרזה ״מי האיש אשר בנה בית.. נטע כרם.. ארש אשה״), ולא בסמיכות ל״אל ירך לבבכם גו׳״?

ולכן מפרש רש״י שכאן מדובר אודות פחד שמתעורר רק לבסוף, שמתקרבים ביותר למלחמה — ״שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה״. אבל, פירוש זה אינו מחוור לגמרי, כי כל ההכרזות היו זו לאחרי זו, ובינתיים לא ניתוסף דבר שיחזק את הפחד מפני קרבת המלחמה. ולכן מוסיף רש״י עוד פירוש — שקאי על ״הירא מעבירות שבידו״, ולכן נאמר לאחרי ההכרזות אודות בית כרם ואשה, ״לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם״.

[אבל אין לומר שהצורך בפירוש ד״הירא מעבירות שבידו״ הוא בגלל הקושי איך יתכן שיהיה ״איש הירא ורך הלבב״, דממה־נפשך, אם עבר עבירה שחייבים עליה מיתה רחמנא־ליצלן, ייענש גם אם לא ילך למלחמה. ואם אינו מחוייב מיתה, לא ינזק במלחמה — כי בדרך הפשט, אין מקום לשאלה איך יתכן שאדם יפחד ממלחמה[84], לולי עבירות שבידו[85]].

וב׳ הפירושים הם בהתאם לשיטת בעלי המאמר — שמצינו בכמה מקומות שלדעת רבי עקיבא, כולל הפסוק כמה פרטים (ובנידון־דידן: כל סוגי יראה), ואילו לשיטת רבי יוסי הגלילי קאי רק על פרט אחד (ובנידון־דידן: הירא מעבירות שבידו). ולדוגמא[86]: בנוגע לבישול, אם הוא רק ״בתוך הקדירה״ או בכל אופן שהוא[87]; בנוגע ל״מי נדה״, אם גם מי חטאת ששתתה פרה נכללים ב״למשמרת[88] למי נדה״[89]; ובנוגע לדין קנס בנערה המאורסה, אם גם נערה שנתארסה ונתגרשה נכללת בזה[90] —

הוגה על־ידי כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפס[91] ב׳לקוטי שיחות׳ חלק ט עמוד 121 ואילך, לקמן ע׳ יח ואילך.

* * *

יג. נהוג לאחרונה ללמוד ענין ב׳אגרת התשובה׳, ובוודאי יש לנהוג כן בחודש אלול, ובפרט ביום השבת שבחודש אלול, שהרי שבת מצד עצמו הוא ענין התשובה, כמובא ב׳אגרת התשובה׳[92] ש״שַׁבָּת אותיות תָּשֵׁב״, שזהו גם בכל שבת שבכל השנה כולה, ועל־אחת־כמה־וכמה בשבת שבחודש אלול.

שבלב*. ולכן צריכה התורה לחזור ולצוות ש״הירא ורך הלבב״ לא ילך למלחמה. אבל: אי משום הא, הרי גם ציווי נוסף — לאו דוקא שיפעל פעולתו (וכפי שמצינו אפילו במשה, ש״א״ל הקב״ה כי אהי׳ עמך, ולבסוף נתיירא, (כמ״ש במלחמת סיחון** ועוג) ויאמר ה׳ אל משה אל תירא אותו, אינו אומר אל תירא אותו אלא למי שנתיירא״ (ב״ר רפע״ו)).

84) וכפי שמצינו במלחמת עמלק, שהי׳ צורך בהרמת ידי משה שיהיו פרושות השמים בתפילה נאמנה ונכונה (בשלח יז, יא־יב ובפירש״י), ועי״ז ניצח יהושע במלחמה, ולולי זאת, הי׳ מקום למורא כו׳.

85) ולהעיר גם ממה שמצינו במלחמת עוג, ״שהי׳ משה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, שנאמר (לך־לך יד, יג) ויבוא הפליט, הוא עוג שפלט כו׳״ (פירש״י ס״פ חוקת), והיינו, שגם כאשר אין מקום לחשש ״מעבירות שבידו״, עדיין יש מקום להתיירא מפני האויב, שמא תעמוד לו איזו זכות.

86) וכדי שיהי׳ ענין של ״חזקה״ — ג׳ דוגמאות.

87) פסחים עד, א.

88) חוקת יט, ט ובספרי.

89) ויש להעיר דרך אגב, על דבר פלא בענין זה — ואף שאין זה נוגע לענייננו, ברצוני להזכיר זאת, כי כדאי שידעו זאת, כדי שיעיינו בזה, והלוואי ימצאו ביאור בזה:

בהמשך לפלוגתת ר״ע ור״י הגלילי — איתא בספרי שם: ״אמר ר׳ טרפון, ראיתי האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה, וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצונו והגדיל (דניאל ח, ד), זה ר׳ עקיבא. ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב על פני כל הארץ ואין נוגע בארץ והצפיר קרן חזות בין עיניו וגו׳ (שם, ה ואילך), זה ר׳ יוסי הגלילי״.

ולכאורה אינו מובן: מה שייך ענין זה — פסוק בדניאל בנוגע לאחרית הימים — לפלוגתת ר״ע ור״י הגלילי הנ״ל?!

90) כתובות לח, א.

91) בשילוב שיחת ש״פ שופטים תשכ״ז.

92) ספ״י.

---

*) ולהעיר מפתגם הרב המגיד שמביא רבינו הזקן בשמו (נסמן בתו״מ חל״ג ע׳ 162 הערה 64) בנוגע לציווי (ואתחנן ו, ה) ״ואהבת את ה׳ אלקיך״, דלכאורה, איך שייך ציווי על אהבה שהיא רגש שבלב, אלא הציווי הוא על ההתבוננות בדברים המעוררים את האהבה. ועד״ז בנוגע לשלילת היראה במלחמה, וכמ״ש הרמב״ם (הל׳ מלכים ספ״ז) ש״לא יחשוב כו׳״, ״וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו וכו׳״, והיינו, שלא יתבונן בדברים המעוררים יראה.

**) שהיתה בחודש אלול (במדב״ר ותנחומא ס״פ חוקת). — ברשימת ההנחה: כמדובר פעם בארוכה, ונדפס זה עתה (לע״ע לא מצאנו — המו״ל).

ובפרט על־פי הביאור של רבינו הזקן שענינו של חודש אלול הוא כמשל למלך בשדה (כנ״ל סעיף ה), והיינו, שהמלך נמצא במקום שאינו מושב בני אדם, כמו שדה או מדבר,

— שהרי במשל ״למלך.. בשדה״ אין כוונת רבינו הזקן לשלול הענין ד״מדבר״, אלא לשלול הענין ד״עיר מושב״, היינו, מקום שאינו מושב בני אדם, כמו שדה או מדבר —

והרי אמיתית העילוי דתשובה הוא — לפעול גם במקום שאינו ״עיר מושב״, שאין בו ״בית״, שהוא ענין התורה, ואין בו כלי הבית, שהוא ענין המצוות[93], ואף־על־פי־כן נעשית בו עבודת התשובה, שהיא למעלה מתורה ומצוות, שלהיותם אורות בכלים, הרי הם במדידה והגבלה. ואילו עבודת התשובה היא למעלה ממדידה והגבלה; וענין זה נפעל דוקא ב״שדה״, שאין בו הציור דמושב בני אדם, ולכן שם לוקחים את ה׳עצם דלמעלה׳ כפי שהוא למעלה מציור, מדידה והגבלה.

יד. המשך הביאור ב׳אגרת התשובה׳ סוף פרק ד, בענין ״קול ודיבור או מעשה הן אותיות וא״ו ה״א״ — נכלל בשיחת שבת פרשת ראה סעיף יד ואילך.

טו. ויש להוסיף ולבאר ב׳אגרת התשובה׳ ריש פרק ה׳, ענין שלכאורה אינו מובן כלל — דלאו רישא סיפא ולאו סיפא רישא:

בתחילת הפרק מדובר אודות מה שכתוב[94] ״ויפח באפיו נשמת חיים״, ש״פשט הכתוב מה שכתוב ויפח, הוא להורות לנו שכמו שעל־דרך־משל כשהאדם נופח לאיזה מקום, אם יש איזה דבר חוצץ ומפסיק בינתיים, אין הבל הנופח עולה ומגיע כלל לאותו מקום, ככה ממש אם יש דבר חוצץ ומפסיק בין גוף האדם לבחינת הבל העליון״.

וממשיך, ״אך באמת אין שום דבר גשמי ורוחני חוצץ לפניו יתברך.. אלא כמו שכתוב בישעיהו[95] כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם ובין אלקיכם, והטעם לפי שהם נגד רצון העליון כו׳״.

ואינו מובן הטעם שמתחיל ב״הבל העליון״ ומסיים ב״רצון העליון״?

ובהקדמה — שאין לומר שענין ה״הבל״ הוא רק דוגמא מהענינים דלמטה על הענינים דלמעלה, ולמעלה הוא ענין הרצון (ולא ענין ההבל), שהרי כל הענינים שלמטה נשתלשלו מהענינים שלמעלה (כלשון רבינו הזקן בחלק ראשון פרק ג: ״נשתלשלו מהן״), כך שגם למעלה ישנו ענין ה״הבל״ — ״בחינת הבל העליון״.

ולכן אינו מובן, מה שמתחיל ב״הבל העליון״ ומסיים ב״רצון העליון״ — בה בשעה שהן מדריגות חלוקות זו מזו לגמרי: הבל העליון — ״מרומז באות ה״א תתאה״, ואילו רצון העליון — ״נרמז בקוצו של יו״ד״, שזוהי דרגא נעלית ביותר שלמעלה אפילו מאות יו״ד עצמה?

ולהעיר, שלפעמים מצינו שענין מסויים אינו חוצץ לגבי דרגא נמוכה, מה־שאין־כן לגבי דרגא עליונה, הנה אפילו דבר קטן מונע את הגילוי — כפי שמצינו בנוגע למתן־תורה, שלגבי הגילויים שלפני מתן־תורה, היה מספיק ענין המילה שהוא הסרת הערלה הגסה בלבד, מה־שאין־כן לגבי הגילויים שלאחרי מתן־תורה, נחשבת גם הערלה הדקה לדבר המפסיק, ולכן צריך להיות גם ענין הפריעה, שהוא ענין הסרת הערלה הדקה, כי לגבי האור שלאחרי מתן־תורה, מונע וסותר גם עור הדק[96];

ולפעמים מצינו להיפך[97], שענין מסויים יכול להיות הפסק לגבי הגילוי דבחינת ממלא־כל־עלמין, אבל אין זה מונע את הגילוי דבחינת סובב־כל־עלמין שנשאר בשלימותו (ועל־דרך מה שכתוב בסיום הפרק לענין ״חבל ההמשכה.. (ש)כלול מתרי״ג מצוות״, שהוא כמשל ״חבל עב שזור מתרי״ג חבלים דקים״, ש״כשעובר חס־ושלום על אחת מֵהֵנָה נפסק חבל הדק״, אבל אף־על־פי־כן נשאר הקשר שעל־ידי כללות החבל בנוגע לכללות החיות כו׳).

---

93) ראה לקו״ת ואתחנן יו״ד, א. המשך מים רבים תרל״ו בסופו. ועוד.

94) בראשית ב, ז.

95) ישעי׳ נט, ב.

96) ראה סהמ״צ להצ״צ מצות מילה פ״ג (יו״ד, ב). אוה״ת יתרו ע׳ תתי ואילך. ועוד.

97) ראה גם סידור (עם דא״ח) שער המילה קמד, א־ב.

ואילו כאן, בנוגע לדבר החוצץ ומפסיק – מתחיל בענין ההפסק לגבי הבל העליון, שזוהי מדריגה תחתונה, ומסיים בענין ההפסק לגבי רצון העליון, שזוהי מדריגה נעלית ביותר.

טז. ויש לומר הביאור בזה:

בענין "הבל העליון" יש כמה דרגות – כמובן מענין ה"הבל" למטה, שישנו הבל סתם שהוא מקור הדיבור, וישנו הבל שבא על־ידי נפיחה, ובזה גופא יש חילוק בין נפיחה סתם לנפיחה בכח, ועד לנפיחה בכח הכי חזק (על־דרך "נפשי יצא בדברו"[98]); ודוגמתו למעלה – שישנו בחינת הבל העליון כפי שהוא מצד בחינת המלכות (דיבור), או כפי שהוא מצד בחינת המדות וכו׳, ועד לבחינת ההבל כפי שהוא מצד בחינת הרצון.

ולכן אין סתירה בכך שמתחיל בענין בחינת הבל העליון, ומסיים בענין רצון העליון ברוך־הוא – כיון שהכוונה היא לבחינת ההבל כפי שהוא מצד בחינת הרצון.

ומה שמדייק ומדגיש ענין הרצון דוקא (ולא רק ענין ההבל) – הרי זה כדי לבאר הטעם לכך ש"עוונותיכם מבדילים גו׳", אף ש"באמת אין שום דבר גשמי ורוחני חוצץ לפניו יתברך" – "לפי שהם נגד רצון העליון ברוך־הוא" (אלא שבזה גופא, יש חילוק בין עבירה שיש בה כרת, שעל־ידה "נכרת ונפסק חבל ההמשכה כו׳", לעבירות שאין בהן כרת שעל־ידן "נפסק חבל הדק", אבל לא כללות החבל).

וענין זה נוגע גם לביאור כללות ענין התשובה – דלכאורה אינו מובן: כיצד מועילה התשובה באופן ש"בשעתא חדא וברגעא חדא"[99] יתהפך מן הקצה אל הקצה להיות "צדיק גמור"?! – כי, כל חומר ענין העבירה הוא בגלל היותה "נגד רצון העליון ברוך־הוא", ולכן יכול להשתנות ("זיך איבערשטעלן") מן הקצה אל הקצה על־ידי רצון אחד – לקיים רצון העליון ברוך־הוא, וכמאמר הבעל־שם־טוב[100] שבמקום שרצונו של אדם - שם הוא נמצא, שנמצא שם בכל מציאותו.

* * *

יז. בהמשך להמדובר לעיל אודות הפסוק "מי האיש הירא ורך הלבב", שבא בהמשך לכללות הפרשה "כי תצא למלחמה גו׳ לא תירא מהם וגו׳"[24] – הרי על־פי הפתגם הידוע של רבינו הזקן שצריכים לחיות עם הזמן (כנ"ל סעיף א), מובן שענין זה נוגע גם בזמננו זה.

ובפשטות – הרי זו ההוראה המפורשת בכתוב: "כי תצא למלחמה על אויבך, וראית סוס ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם וגו׳", וכפי שמפרש רש"י דיוק לשון הכתוב "סוס ורכב", לשון יחיד, "בעיני חשובים כולם כסוס אחד כו׳", וכן "עם רב ממך", "בעיניך הוא רב", כיון שאתה מחשיב ועושה אותם ל"מציאות", "אבל בעיני אינו רב".

אך עדיין שואל ה׳בן חמש למקרא׳:

בפסוק נאמר "וראית", היינו, שלא מדובר כאן אודות ראייתו של הקב"ה – "בעיני", אלא אודות ראייתו של יהודי – "בעיניך", ואם־כן מה מועילה העובדה ש"בעיני אינו רב", בה בשעה ש"תורת אמת" עצמה אומרת ש"בעיניך הוא רב", והרי לא מדובר אודות "עִוֵּר"... ואם־כן איך יתכן ש"לא תירא מהם"?!

ועל כן צריך לומר, שאף־על־פי ש"בעיניך הוא רב", הרי כיון ש"בעיני אינו רב", אלא "חשובים כולם כסוס אחד כו׳", נעשה כן גם אצל יהודי, ולכן "לא תירא מהם".

וההסברה בזה – כהמשך הכתוב "כי ה׳ אלקיך עמך", כך שאינו הולך בכח עצמו, אלא בכחו של הקב"ה, ש"בעיני אינו רב", אלא "חשובים כולם כסוס אחד כו׳".

אך עדיין יש מקום לשאלה: כיון שצריך לעשות חשבון כו׳, ואז רואה שבפועל הרי זה "עם רב ממך", אם־כן איך לא ייראה מהם?!

---

98) שה"ש ה, ו.

99) זח"א קכט, סע"א.

100) ראה כתר שם טוב בהוספות סמ"ח. וש"נ.

ועל זה ממשיך הכתוב: ״(כי ה׳ אלקיך עמך) המעלך מארץ מצרים״ — ״המעלך״ דייקא, היינו, לא רק ״המוציאך״, שגם אחר־כך נשאר עדיין באותו שטח, דרגא, מעמד ומצב, אלא ״המעלך מארץ מצרים״, למעלה לגמרי מכללות הענין דמצרים, כך שלא שייך כללות ענין החשבון, ולכן אף־על־פי שמצד החשבון, הרי זה ״עם רב ממך״, מכל־מקום ״לא תירא מהם״, כיון שלאמיתו של דבר אינם אלא כסוס אחד.

אמנם, אין הכוונה שכיון ש״חשובים כולם כסוס אחד״ אין צורך במלחמה כלל; בוודאי יש צורך לצאת למלחמה, וליטול כלי נשק גשמיים כו׳, וכן לשלוח מרגלים שמסכנים את עצמם ועושים כל מיני תחבולות כדי לברר מה שנעשה במחנה של השונא, כלי המלחמה שלו וכו׳, אלא צריך לדעת שהעיקר הוא ש״ה׳ אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים״, ולכן ״לא תירא מהם״, כי היראה מפריעה לכללות המלחמה.

יח. וזהו גם מענה על דבריו של פלוני, שדיבר בארץ ישראל לפני ימים אחדים, ואמר, שהתנאי הראשון ביציאה למלחמה הוא: ״לא תירא מהם״, והוסיף להביא ראיות לדבר מכמה פסוקים שנאמרו בנוגע להאבות: ״אל תירא אברם גו׳״[101], וכן ביצחק נאמר ״אל תירא גו׳״[102], וכן ״אל תירא עבדי יעקב״[103]; אבל הוא לא הסביר מדוע אמנם אין להתיירא מ״עם רב ממך״, ולפלא שאף אחד לא קם לשאול מהו אכן הטעם ש״לא תירא מהם״!

ובכן: העיקר הוא חציו השני של הפסוק, שבו מפורש טעם והסברה מדוע ״לא תירא מהם״ — ״כי ה׳ אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים״, וכהמשך הכתובים[104]: ״כי ה׳ אלקיכם ההולך עמכם להלחם עם אויביכם להושיע אתכם״.

אין הסברה אחרת מדוע ״לא תירא מהם״; ההסברה היחידה על־פי שכל היא — ״כי ה׳ אלקיך עמך״!

ולא כמו אלו שטוענים שבנוגע לתורה ומצוות יש צורך בענין של אמונה, ואילו הדרך שאינה קשורה עם תורה ומצוות היא ענין של שכל — כי האמת היא בדיוק להיפך:

דרך התורה ומצוות היא ענין שבשכל. כי לולי ענין התורה ומצוות, כאשר מסתכלים מסביב ורואים שישנו ״עם רב ממך״, צריך להתיירא, ואין הסברה בשכל מדוע ״לא תירא מהם״, כך שיש צורך באמונה;

ורק כאשר מסתכלים מצד דרך התורה ומצוות, אזי ישנה ההסברה בשכל — ש״ה׳ אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים״, ובלשון הכתובים שלפני־זה[105]: ״הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וגו׳ ככל אשר עשה לכם ה׳ אלקיכם במצרים לעיניך״.

אמנם, כשמדובר אודות מי שלעת־עתה אין שם שמים שגור בפיו, הנה כיון שאי־אפשר להשתנות בבת אחת מן הקצה אל הקצה, לכן אומר תחילה את חציו הראשון של הפסוק: ״לא תירא מהם״, ומזה מבינים כבר את הכוונה שבדבר — שלבסוף תבוא גם אצלו בגילוי — להמשך הפסוק: ״כי ה׳ אלקיך עמך״.

יט. וממשיך בכתוב[106] ״והיה כקרבכם אל המלחמה וגו׳״:

כאשר מתקרבים יותר אל המלחמה, ״סמוך לצאתכם מן הספר מגבול ארצכם״[107], אזי יכולה להתעורר אצלו מחשבה, שאולי אינו ראוי לכך שיהיה ״ה׳ אלקיך עמך״, כי ענין זה שייך רק כאשר הוא מקושר עם הקב״ה והולך בשליחותו (לא בתור מציאות בפני עצמו), ולכן, כיון שבעיני הקב״ה חשובים כולם כסוס אחד, אין לו מה להתיירא מהם, ומנצח במלחמה; אבל כיון שאינו בטוח שהוא במעמד ומצב של התקשרות עם הקב״ה כדבעי כו׳, לכן מתיירא מהם.

ועל זה נאמר[106] ״ונגש הכהן ודבר אל העם, ואמר אליהם שמע ישראל וגו׳״:

---

101) לך לך טו, א.
102) תולדות כו, כד.
103) ישעי׳ מד, ב. ועוד.
104) פרשתנו כ, ד.
105) ואתחנן ד, לד.
106) פרשתנו כ, ב.
107) פירש״י עה״פ.

לכאורה אינו מובן הלשון ״שמע ישראל״ – הרי לא מצינו שבכל פעם שדיברו עם בני ישראל הקדימו לומר ״שמע ישראל״, ולדוגמא: ״אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל וגו׳״, ומתחיל מיד ״ה׳ אלקינו דיבר אלינו בחורב לאמר וגו׳״[108], ללא הקדמת ״שמע ישראל״; ורק בנוגע למצוות וחוקים נאמר הלשון ״שמע ישראל״, כמו שכתוב ״ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים גו׳״[109], ״שמע ישראל את החוקים ואת המשפטים גו׳״[110]. ואם־כן למה נאמר כאן הלשון ״שמע ישראל״?

ולכן מפרש רש״י[111]: ״אפילו אין בכם זכות אלא קריאת־שמע בלבד, כדאי אתם שיושיע אתכם״. והרי הענין ד״שמע ישראל״ הוא בשלימות אצל כל יהודי,

– וכהסיפור הידוע[112] מכ״ק מו״ח אדמו״ר בהיותו בווארשא, במעמד ומצב של סכנה, שכל הנמצאים שם, מרבינו נשיאנו עד ליהודי שאפילו ביום הכיפורים אין לו שייכות לתורה ומצוות, זעקו ביחד ״שמע ישראל״... –

צריך רק שמישהו יאמר לו ״שמע ישראל״, ואז יזעק גם הוא לעומתו ״שמע ישראל״, בתחילה כמו ״בת קול״, ואחר־כך גם מעצמו ומאליו.

וכיון שישנה הזכות של קריאת־שמע – ״שמע ישראל״ – הנה כאשר ״אתם קרבים היום למלחמה״ הרי זה באופן ד״על אויבכם״, למעלה מאויביכם, ולכן ״אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם״, כפירוש רש״י[111]: ״ד׳ אזהרות כנגד ד׳ דברים שמלכי האומות עושים כו׳״ כדי שיתייראו מהם; אבל אתם אינכם צריכים להתיירא מזה, ״כי ה׳ אלקיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם״.

כ. ומכאן באים להמדובר לאחרונה אודות ענין התפילין:

בנוגע לפירוש רש״י ״אפילו אין בידכם אלא זכות קריאת־שמע בלבד כו׳״ – איתא ב׳כלי יקר׳ (מהספרים שהובאו בתורת החסידות): ״אטו קריאת־שמע מילתא זוטרתי היא, ונראה לי שהעיקר הוא על התפילין שבראש, כי הקורא קריאת־שמע מסתמא אינו קורא כי־אם על־ידי תפילין, שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו[113], ועל־ידי תפילין שבראשו תפול אימתה ופחד על האויבים, כמו שכתוב[114] וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך, ואמרו רבותינו ז״ל[115] אלו תפילין שבראש, ולדבר זה היו צריכין במלחמה, שיראו השונאים וייראו מהם״.

וכללות הענין בזה – שיהודי צריך להיות במעמד ומצב ש״ראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך״, ולא להתבייש בכך, ואדרבה כו׳, שיהיה אצלו הרגש ש״אתה בחרתנו מכל העמים״[116], ועל־ידי־זה נעשה גם אצל הגוי הרגש של כבוד, ועד להרגש של יראה – אם יש צורך בכך.

כא. והעיקר – שתהיה ההנהגה באופן ד״לא תירא מהם וגו׳ כי ה׳ אלקיכם ההולך עמכם גו׳ להושיע אתכם״,

ועד שיבואו למעמד ומצב שלא יהיה צורך במלחמה, כיון שיקויים היעוד[117] ״ונתתי שלום בארץ״,

ובאופן כזה מסיימים את התקופה של עקבתא דמשיחא, ונכנסים לאתחלתא דגאולה, ולאחרי־זה לגאולה בפועל – על־ידי ״דוד עבדי נשיא להם לעולם״[118], שיבנה מקדש במקומו ויקבץ נדחי ישראל,

– לאחרי ההקדמה ש״יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו.. ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה׳״, ואז ״אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל, הרי זה משיח בוודאי״[119] –

---

108) דברים א, א־ו.
109) ואתחנן ד, א.
110) שם ה, א.
111) פרשתנו שם, ג.
112) סה״ש קיץ ה׳ש״ת ע׳ 12.
113) ברכות יד, ב.
114) תבוא כח, יו״ד.
115) ברכות ו, א. וש״נ.
116) נוסח תפלת יו״ט.
117) בחוקותי כו, ו.
118) יחזקאל לז, כה.
119) רמב״ם הל׳ מלכים ספי״א.

ועל־ידו תהיה אתחלתא דגאולה[120], ומיד לאחרי־זה – גאולה האמיתית והשלימה, בעגלא דידן.

* * *

כב. סיום הביאור בפירוש רש״י ״הירא ורך הלבב״ – ה״יינה של תורה״[121], שכיון שרבי עקיבא ״רגיל* היה לזכות את ישראל״[122], זיכה מיד יהודי שעומד בתנועה של תשובה (שהיא בדומה לתנועת מסירת־נפש[123]), ולכן אינו יכול לפרש שהירא מעבירות שבידו צריך לחזור ממלחמה**, כי יראה זו גופא מביאה לחרטה והרהור תשובה שעל־ידי־זה נעשה צדיק גמור – נכלל בשיחה הנ״ל שהוגהה על־ידי כ״ק אדמו״ר שליט״א.

(וסיים:)

וכן הוא בנוגע לגאולה העתידה – שכאשר ישראל עושין תשובה, בשעתא חדא וברגעא חדא, אזי ״מיד הן נגאלין״[125], בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, בקרוב ממש.

[לאחרי תפילת מנחה, התחיל כ״ק אדמו״ר שליט״א לנגן הניגון ״פרזות תשב ירושלים״].

---

*) ״רגיל״[124] – פשיטא שזהו יותר מפעם אחת – והראי׳ רק על פעם אחת! וראה יומא לח, סע״א. ובירושלמי שקלים פ״ה סוף ה״א: זלגו עיניו דמעות.

**) אף שבפשוטו של מקרא אפ״ל שלר״ע מדבר הכתוב ״הירא ורך הלבב״ גם ע״ד הירא מעבירות שבידו, מכל־מקום ביינה של תורה, לר״ע, אין מדובר כאן ע״ד עבירה, כבפנים.

---

120) ראה גם תו״מ חנ״ב ע׳ 315. וש״נ.

121) ענין ערב ביותר (״זייער אַ געשמאַקער ענין״), ששייך לחודש אלול.

122) כמפורש להדיא ברש״י (״אַ אָפענע רש״י״) בפירוש דברי הגמרא במסכת סנהדרין (קי, א): ״שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה״, כך שכל אחד – ללא חילוק אם הוא ליטאי (״אַ ליטוואַק״), מחסידי פולין (״אַ פּוילישער״), או אחד משאר י״ב שבטי ישראל – יכול לראות, ש״חסיד״ הוא מי ש״רגיל לזכות את ישראל״, ללא חילוק אם מדובר אודות צדיקים או אודות ״דור המדבר״, שלכן כאשר פעם אחת לא הי׳ כן (״והשתא מחייב להו״), עושים מזה ״רעש״ (״אַ גאַנצער טומל״): ״שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה״!...

123) שזהו ענינו המיוחד של ר״ע, כדאיתא בגמרא (ברכות סא, ב) שאמר בנוגע לענין המס״נ בפועל: ״כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, בכל נפשך (ואתחנן ו, ה), אפילו נוטל את נשמתך. אמרתי, מתי יבוא לידי ואקיימנו״ (לא כמו אברהם, שהיתה לו מס״נ, אבל לא חיפש את ענין המס״נ), והיינו, שאף שהיתה אצלו העבודה דקיום התומ״צ באופן דאורות בכלים, הי׳ רצונו בעבודה דמס״נ בפועל דוקא.

והרי ענין המס״נ ישנו אצל כל אחד מישראל – באמירת ק״ש (שהו״ע המס״נ) בכל יום, אלא שאין זה כפי שהי׳ אצל ר״ע שנשאר נשמה ללא גוף, אלא שהמס״נ היא באופן שגם לאח״ז נשאר נשמה בגוף עד מאה ועשרים שנה.

וכמו בתפילת נעילה דיוהכ״פ שבסיומה מכריזים ״שמע ישראל גו׳ ה׳ אחד״ מתוך כוונה של מס״נ, ולאח״ז נשארים נשמה בגוף, כמודגש בכך שאומרים ג״פ ״ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד״, כפי שמפרש כ״ק מו״ח אדמו״ר שקאי ג׳ עולמות בי״ע, ומסיימים בהכרזה ״לשנה הבאה בירושלים״.

124) מענה על השאלה: הרי הנהגת ר״ע לזכות את ישראל קאי על ״חסידותיה״, שס״ל ש״קטני בני רשעי ישראל .. באים הם לעוה״ב״ (סנהדרין שם) – שקאי רק על בנים קטנים שלהם שלא חטאו, אבל רשעי ישראל עצמם פשיטא דאין להם חלק לעוה״ב (פירש״י שם), וכן בנוגע לדור המדבר, עדת קורח ועשרת השבטים, ס״ל שאין להם חלק לעוה״ב, ולכאורה, הרי זה היפך ההנהגה לזכות את ישראל.

וענה כ״ק אדמו״ר שליט״א, שאין זה שייך כלל וכלל להמבואר בשיחה, אלא שאלה בגמרא, ויש לעיין במפרשי הש״ס שם. ועוד וג״ז עיקר כו׳ (כבפנים).

125) רמב״ם הל׳ תשובה פ״ז ה״ה.

לקוטי־שיחות פרשת שופטים כרך יט שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.

הקושי בהשוואת המלך ללב

שום תשים עליך מלך[1]. לגבי מלך נאמר בתשובות הרשב"א[2], ש"המלך כצבור, שהצבור וכל ישראל תלויין בו". בדומה לכך נאמר בתנחומא[3]: "שראש הדור הוא כל הדור" (או בלשון רש"י[4]: "שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל").

הרמב"ם[5] אומר על מלך "שלבו לב כל קהל ישראל".

הטעם הפשוט לכך שהמלך[6] הוא "לב כל קהל ישראל", הוא[7], שכשם שהחיות של הגוף כולו תלויה בלב[8], כך "כל קהל ישראל" תלויים במלך (כדברי הרשב"א דלעיל, ש"כל ישראל תלויין בו").

יש להבין[9]: אמנם מקבלים איברי הגוף כולו את חיותם מן הלב, אך הנהגתם תלויה במוח[10], ולפיכך, למרות שכלפי איברי הגוף האחרים מכונה גם הלב "מלך"[11], אך בכל זאת הראש הוא "מלך על כל איבריו"[12].

מדוע משווים אפוא את המלך, מנהיג העם, אשר יוציאם ואשר יביאם, כרועה כלפי צאנו[13], ל"לב (כל קהל ישראל)"?

ב.

הקושי מתגבר - מלך גדול מנשיא

בתורה שבכתב, בלשון התורה[14], מכונה המלך גם בתואר "נשיא" — "אשר נשיא יחטא"[15], ומוסבר בספרא שם ובמשנה[16]: "איזהו נשיא, זה מלך", ובהמשך "שאין על גביו אלא ה' אלקיו"[17]. גם המלך המשיח מכונה נשיא בנבואת יחזקאל[18] ובמקומות נוספים. למרות זאת גדול התואר מלך מן התואר נשיא[19], המתאר גם נשיא שבט וכדומה[20].

ובענייננו אנו מוצאים גם כן, ש"נשיא הדור" שבלשון רש"י, נקרא במדרש "ראש הדור"[21].

והשאלה שהוצבה לעיל נעשית קשה יותר: כיצד ייתכן שמלך, שהוא גדול מנשיא, יהי' "לב כל קהל ישראל" בלבד, ולא "ראש"[22]?

ג.

בלשון חכמים יש הבדל מהותי בין מלך לנשיא

כדי להבין זאת יש להקדים ולומר: בלשון חכמים

---

1) פרשתנו יז, טו.

2) ח"א סי' קמח. וראה אגה"ק ר"ס כט (מהאריז"ל ס' הגלגולים פ"ד. מ"ח מס' חיוב הנשמות רפ"ב. ועוד).

3) חוקת כג. במדב"ר פי"ט, כח.

4) שם כא, כא. ואולי זוהי גירסתו במדרש.

5) הל' מלכים פ"ג ה"ו. וראה גם סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 348.

6) בפשטות אין כוונת הרמב"ם לדמות המלך ללב כל קהל ישראל, כ"א "שלבו הוא לב כל קהל ישראל" — שלכן "על הסרת לבו (דמלך) הקפידה תורה" (רמב"ם שם).

אבל מזה ש"הקפידה תורה" בעיקר בנוגע ללבו של מלך (משום "שלבו הוא לב כל קהל ישראל"), מובן, שעיקר שייכות המלך לכל קהל ישראל הוא בענין הלב. וראה גם בחיי ר"פ בשלח. אברבנאל פרשתנו בפרשת המלך ד"ה ההקדמה האחת (בשם הפלוסופים). — ובספר יצירה (פ"ו מ"ה): לב בנפש כמלך במלחמה. וראה ע"ד הקבלה — תורת לוי"צ ע' רי.

7) ראה גם בחיי ואברבנאל שם.

8) ראה זח"ג רכא, ב. אגה"ק סי' לא. שו"ת חכם צבי סע"ד, עו־עז (אבל בפסקי דינים להצ"צ חיו"ד סוס"מ הכריע כדעת החולקים עליו). ונסמן בדרכי תשובה ובניצוצי זהר שם.

9) ראה גם אברבנאל שם: לא יכחישו הנהגת הגוף בכחות הנפשיות היותו מהמוח.

10) וראה בארוכה תניא פנ"א (עא, א־ב). ושם (סע"ב) "ואפילו הלב מקבל מהמוח" — ומפשטות הלשון שם מוכח שזהו גם בנפש החיונית. וראה שם רפ"ט. ואכ"מ.

11) זח"ב קטז, סע"ב. ח"ג הנ"ל. (רע"מ) רלב, סע"א. רלה, א.

12) שבת סא, א. שו"ע אדה"ז או"ח (מהד"ת ס"ב ס"ד. מהד"ק שם ס"ו). וכן מוכח מהר"ת (ראה ניצוצי אורות וניצוצי זהר לזח"ב קנג, א וש"נ) "מלך" — מוח לב כבד, שהרי ראש התיבה (שהוא העיקר — ראה שעהיוה"א פי"ב) הוא אות מ"ם — מוח.

13) פינחס כז, יז.

14) להעיר ממשפטים כב, כז: ונשיא בעמך. רמב"ן שם. ובסה"מ להרמב"ם מל"ת סשט"ז. תו"ש שם ס"ק תנד. וש"נ.

15) ויקרא ד, כב.

16) הוריות י, א. וראה שם יא, ריש ע"ב.

17) וצ"ע ברמב"ם הל' שגגות (פט"ו, ה"ו): שאין עליו רשות מאדם מישראל ואין למעלה ממנו במלכותו אלא ה' אלקיו (ועפ"ז מתורץ קס"ד דרבי בגמרא הוריות שם). וראה תו"ש ויקרא כאן סקל"ה.

18) לז, כה (כפשטות הכתוב. אבל ראה סנהדרין צח, סע"ב וברש"י שם). מח, כא (ע"פ ב"ב קכב, א וברשב"ם שם (אבל ראה מהרש"א שם במהד"ב). רדב"ז להל' מלכים פ"ד ה"ח).

19) להעיר מב"ב ד, א. רש"י ומהרש"א שבהערה הקודמת.

20) להעיר מפרש"י לך (יד, יז): המלך כו' המליכו את אברהם עליהם לנשיא אלקים ולקצין.

21) בתניא פ"ב: ראשי אלפי ישראל שנשמותיהם הם בחי' ראש ומוח כו' — עיי"ש דמדבר בצדיקים וחכמים, דשייך לנשיא שבלשון חכמים, דלקמן בפנים.

22) אף שמצינו הלשון "ראש" גם בנוגע למלך (ש"א טו, יז. ועוד).

23) חגיגה פ"ב מ"ב. ועוד.

יש הבדל מהותי בין התוארים מלך ונשיא: מלך – כפשוטו, כלשון התורה. נשיא – בעיקר נשיא סנהדרין או נשיא בענינים רוחניים.

כפי שהמשנה[23] אומרת: "נשיא ואב בית דין", ובגמרא[24] נאמר: "הלל שקורין אותך נשיא ישראל", "הלל ושמעון... נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה", למרות שהיו אז מלכים כשרים בישראל, שחלו עליהם דיני מלך[25].

ואף יש הבדל חשוב בהלכה[26]: "נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול".

ויש לומר, שדומה לזה הוא ההבדל בדרגות נשיא ומלך הנמצאות בלשון התורה במלך עצמו[27].

מן ההבדלים שבין מלך לנשיא בלשון חכמים, ישנם ההבדלים הבאים:

א) ענינו של מלך הוא "לעשות משפט ומלחמות"[28], או כלשון הפסוק דלעיל "אשר יוציאם ואשר יביאם", אך לא – הוראה. למלכי ישראל אסור בכלל לדון ("אין דנין")[29], ואפילו מלכי ישראל ש"דנים הם את העם"[30], בכל זאת "אין מושיבין אותם בסנהדרין"[31].

[בביטוי "לעשות משפט" לגבי מלך אין הכוונה[32] לחקירה ולדרישה, ולפסיקת הדין, אלא לענשייתו – ביצוע משפט התורה, הנקבע לפי בית דין, או למשפט שהמלך קובע "כפי מה שהשעה צריכה"[33]].

ואילו אצל נשיא "שקורין אותו החכמים", בדיוק להיפך, עיקר תפקידו הוא היותו ראש הסנהדרין, ובלשון הרמב"ם[34]: "הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן והוא ראש הישיבה והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום והוא העומד תחת משה רבינו". וסנהדרין שם (כלשון הרמב"ם[35]) "עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל".

אלא שבנוסף לכך בהיות משה רועה ישראל, מלך ישראל[36], הנהיג את כלל ישראל גם בכל צרכיהם ועניניהם.

ב) למלך צריך העם לספק את כל רצונותיו, כפי שמסביר הרמב"ם[37] בהרחבה על המלך, "ולוקח מן העם הגבורים... ועושה מן החיל למרכבתו... לרוץ לפניו... לוקח מן בעלי האמנויות... ולוקח השדות... ויש לו מעשר מן הזרעים...";

ואילו נשיא, למרות שגם הוא מתפרנס מן הצבור, ככל פרנס על הצבור, לוקח מן הצבור רק את פרנסתו הקצובה, תמורת עבודתו עבורם, אך לא כמלך שהעם מספק לו את כל בקשותיו.

ד.
ההבדל השני מוכיח על דבר והיפוכו במלך

ההבדל השני שהוזכר לעיל, סיפוק כל צרכי המלך על־ידי העם, מצביע על דבר והיפוכו:

מצד אחר מוכיח הדבר על עוצמתו של המלך, שכל העם ורכושו הוא בדומה ל"מה שקנה עבד קנה רבו"[38], והמלך יכול לקחת מהם כרצונו[39].

מצד שני מוכיח הדבר על "חולשתו" של המלך, שהוא תלוי בעם במילוי רצונו:

שאר בני העם מקבלים את פרנסתם באמצעות עבודתם העצמית – "בכל אשר תעשה"[40], אפילו פרנס על הצבור, שמקבל פרנסתו מן הצבור, הרי זהו

---

24) שבת לא, א. שם טו, א.

25) מתחיל מזרובבל, מלכי חשמונאי (ראה רמב"ן ויחי מט, י) ואגריפס (סוטה מא, א).

26) קידושין לב, ב. רמב"ם הל' ת"ת פ"ו ה"ו. שם הל' מלכים פ"ב ה"ג.

27) ולהעיר, שע"ד שבמלך יש ב' דרגות, מצינו בר"י הנשיא – רבי: נשיא ב"ד ויתירה מזו מסדר המשנה לכל הדורות: וכן – דוגמת ריש גלותא בבבל (הוריות שם) – (מעין) מלך. וראה תו"ש ויקרא הנ"ל.

ולהעיר מספרי לזאת הברכה (לד, ז): משה והלל הזקן וריב"ז ורע"ק כו' מ' שנה ופרנס את ישראל. (ועפ"ז יש לפרש תוארי ריב"ז (ברכות כח, ב)) נשיא ב"ד וגם פרנס כל ישראל – מלך.

28) רמב"ם הל' מלכים ספ"ד. ע"פ ש"א ח, כ. וראה שם, ה.

29) סנהדרין רפ"ב במשנה ושם יט, א. רמב"ם הל' סנהדרין פ"ב ה"ה. הל' מלכים פ"ג ה"ז.

30) סנהדרין ורמב"ם (הל' סנהדרין) שם.

31) סנהדרין יח, ב. רמב"ם שם (ה"ד־ה).

32) ראה גם אברבנאל שם ד"ה והדעת הד'. וראה כלי יקר פרשתנו יז, טו. צרור המור שם, ח. של"ה פרשתנו (שעז, א). ועוד.

אבל להעיר ממ"א ג, ט ואילך (גבי שלמה). ועוד. וראה תוד"ה אבל (סנה' יט, א). ד"ה מורד (מגילה יד, ריש ע"ב). ולהעיר ששלמה ביקש במיוחד "ונתת גו' לשפוט את עמך גו'" (מ"א שם). וראה ר"ה כא, סע"ב. צפע"נ (המלוקט) לסנהדרין צג, ב.

33) רמב"ם הל' מלכים ספ"ג. וראה אברבנאל ושל"ה שם.

34) הל' סנהדרין פ"א ה"ג.

35) ריש הל' ממרים.

36) ראה לקמן סעיף ח.

37) הל' מלכים פרק ד, ע"ש באורך.

38) פסחים פח, ב. קידושין כג, ב. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 32. ח"ח [המתורגם] ע' 25. ח"ט ע' 450. ועוד.

39) ולכאורה – גם כשהרבה לו כסף וזהב כו' – עבר על הלאו, אבל מה שעשה עשה. וכן – פורץ גדר כו' (משנה סנהדרין כ, ב. וש"נ). ויל"ע בענין נבות (מ"א קאפיטל כא. תוד"ה מלך סנה' כ, ריש ע"ב). ועיין תורת נביאים (למהר"ץ חיות) פ"ז (דין מלך ישראל). וצ"ע.

40) לשון הכתוב – ראה טו, יח. וראה ספרי עה"פ.

"תעשה" שלו; ואילו המלך – את כל צרכיו הוא מקבל מהעם[41].

ההסבר לכך הוא, שאכן, היא הנותנת: כל מהותו של המלך (בתור מלך)[42] היא "אשר יוציאם ואשר יביאם" – לעמוד ל"שרות" העם[43], ולפיכך הוא מקבל מן העם את הכל.

ה.

שתי התכונות המאפיינות את הלב

בכך תובן השוואתו של המלך דוקא ללב[44], ולא לראש ומוח:

שניים מן ההבדלים בין הלב למוח הם:

א) בלב קיימת תנועה מתמדת של רצוא ושוב, "דפיקו דלבא", ללא הפסקה. ואילו במוח אין כלל תנועה. ממנו אמנם נלקחת החיות לגוף כולו[45], אף הוא עצמו שרוי במנוחה.

ב) הלב הוא החלש שבכל איברי הגוף (כולל המוח) כנאמר בזוהר[46]: "לבא איהו רכיך וחלש".

שתי תכונות אלו כרוכות זו בזו: הלב הוא "רכיך וחלש" משאר האיברים, מפני שכל מציאותו היא חיות האיברים[47], ואין לו ענין בנוסף להחייאתו את הגוף.

ולפיכך (א) הוא מצוי בתנועה מתמדת, המורה על כך שכל מציאותו היא תמיד החייאת איברי הגוף. (ב) הוא מציאות "חלשה", מפני שהוא קיים לצורך האיברים האחרים.

לעומת זאת המוח הוא "מרוחק" מאיברי הגוף. אמנם, הוא מקור החיות לגוף, אך הוא נשאר מובדל, וזה מראה על כך שהוא מציאות עצמאית, אלא שממנו נובעת החיות לאיברים.

ולפיכך (א) אין במוח תנועה, הוא מובדל מאיברי הגוף. (ב) אין הוא "רכיך וחלש" כהלב, כי הוא מציאות בפני עצמו.

לכן מושווה המלך דוקא ללב, כי גם למלך ישנן שתי תכונות הלב הללו: הוא נמצא בתנועה מתמדת כלפי העם – "אשר יוציאם ואשר יביאם" – כי מהות המלכות היא שרות העם[48]. ומסיבה זו יש "חולשה" במציאותו[47] (לעומת שאר העם), והוא מקבל מהם את צרכיו.

ו.

בדומה לכך קיימים ההבדלים בשתי תכונות אלו בין השכל לרגש

בדומה להבדלים הללו בין הלב למוח, קיימים גם הבדלים בין כוחות הנפש השוכנים בהם – שכל (שבמוח) ומדות (שבלב):

פעולתו של השכל – הבנת ענין – יכולה להתבצע באמת רק כשהאדם נשאר מובדל מן הדבר שאותו הוא רוצה להבין[49] (הוא אובייקטיבי). אם שכלו קשור ומעורה בתוך דבר זה, הרי זהו שוחד, המטה את השכל, והוא לא יבין את הדבר לאשורו.

למרות זאת מהות המדות היא, רגשות האדם כלפי דבר זה, הנובעים מהתקרבות האדם אל הדבר עד שמתעורר מקרבו רגש של קירוב, אהבה, או להיפך.

מכאן נובעים ההבדלים בשתי התכונות הנ"ל בין השכל למדות: א) מהותן של המדות היא – התפעלות ("תנועה"), ואילו השכל דורש התבוננות מיושבת ומנוחה. ב) המדות אינן מציאות בעלת קיום חזק, הן עלולות להשתנות[50] – היום הוא מרגיש כך, ומחר אחרת. ואילו שכל אמיתי איננו משתנה, כאשר הוא מגיע למסקנה מסויימת, הרי זה מפני שזאת אמת, ולכן אין חלים בה שינויים[51].

---

41) ראה גם תו"ח שמות קפה, א. סידור קיג, ג. ועוד.

42) ראה תו"ח שם (קפד, ב ואילך) שזהו א' מהפירושים בזה שמלכות לית לה מגרמה כלום – כי מקבלת ממה שלמטה הימנה, ע"ש באורך.

43) בלשון הידוע "אין מלך בלא עם" (שער היחוד והאמונה רפ"ז. בחיי וישב לח, ל. שם ר"פ בלק. כד הקמח ע' ר"ה (ב). ספר החיים ס' גאולה פ"ב. עמה"מ ש' שעשועי המלך רפ"א. וראה פדר"א פ"ג). ואינו כן בנשיא סנהדרין.

וראה הערה הקודמת. ולהעיר מהוריות (י, ריש ע"ב) – בכל שררה – עבדות אני נותן לכם.

44) להעיר שיש גם "בינה לבא" (פתח אלי' – בהקדמת תקו"ז). וראה מאו"א בערכו ועוד. לקו"ת ד"ה להבין ענין הלב (שלח מד, ב).

45) ראה המצויין לעיל הערה 10.

46) ח"ג רכא, ב. וראה עד"ז כוזרי מאמר ב' אות לו ואילך.

47) להעיר מזהר שם "דאיהו רכיך וחלש ומלכא וקיומא".

48) ואף שגדרו דמלך הוא "משכמו ומעלה גבוה מכל העם" (ש"א ט, ב) – למעלה אפילו מראשם (אוה"ת בראשית (כרך ד') ע' 1528. שם שה"ש (כרך ב) ע' תיד־תטו. ועוד) – הרי זהו כמו שהוא בעצמותו: אבל כשנמשך במלוכה בפועל, הרי ענינו הנהגת העם ועד לשואב מימך.

49) ראה בארוכה סה"מ אעת"ר ע' קיא ואילך. ועוד.

50) אין לזה סתירה מהמבואר (ראה תו"ח בראשית יא, ד ואילך. המשך תער"ב פרנ"א ואילך. ועוד) שהמדות הן בתוקף גדול בעצם שאינם משתנים כו' – כי שם המדובר בעצם המדה, דמי שהוא בעל חסד לא ישתנה לבעל גבורה כו'. והמבואר בפנים הוא, בהתפעלות המדות שהיא בשינויים כו', שלכן הקטן שאין בו שכל מדותיו משתנות בקל, ודוקא כאשר המדות הן ע"פ שכל הן בתקיפות שלא ישתנו (ראה מקומות הנ"ל).

51) בהמשך תער"ב שם (ועוד) ששכל הוא דבר המשתנה, שהרי

ז.
ההבדל בין מלך לנשיא הוא כהבדל בין לב למוח

לפי זה יובן ההבדל בין מלך לנשיא:

מהותו של מלך היא "אשר יוציאם ואשר יביאם", הוא משקיע את עצמו, ו"מתלבש" בסיפוק צרכי העם, כמו הלב המחיה את האיברים, ולכן אין תפקידו להורות (שכל, מוח) "שקלא וטריא ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא".

דוקא הנשיא, המובדל מן העם, הרי תפקידו העיקרי הוא היותו "ראש" ומוח של הצבור, קביעת פסקי דין של התורה (חכמת ה') בקשר לעניני העם.

ולכן הנשיא (וכן דרגת הנשיא שבמלך) הוא הכל[52], כי גם הלב מקבל מן המוח, כדלעיל, ותפקידו הוא הזרמת החיות מן המוח אל האיברים, כפי שהדבר מתבצע על־ידי המלך: ביצוע הוראות התורה על־ידי העם[53], עד כדי כך ש"מצוה[54] על המלך לכבד לומדי התורה, וכשיכנסו לפניו סנהדרין וחכמי ישראל יעמוד לפניהם...".

ח.
אצל משה רבינו ואצל המשיח ישנם שני הענינים

בנוסף לכך ישנה אצל משה רבינו, שממנו למדים ש"הנשיא הוא הכל", הדגשה מיוחדת. אצלו היו שני אופני ההשפעה, הן לב והן מוח, כדלהלן[55]:

מצד אחד היה מלך[56], כנאמר[57] "ויהי בישורון מלך", והתעסק בכל צרכי עם ישראל (גם צרכים גשמיים[58]) – לבן של ישראל. יחד עם זאת הוא היה הנשיא וראש הסנהדרין. יתר־על־כן: כל עניני התורה, לכל הדורות, הם עניני "תורת משה עבדי"[59]. הוא קיבל תורה מסיני[60] ולימדה לכל ישראל – מוח.

כן מוצאים גם לגבי משיח – שמשה הוא גואל ראשון והוא גואל אחרון[61] – שגם אצלו יהיו שני הענינים[62]: מצד אחד מלך – ענין המלכות יהיה אצלו בשלמות[63], ויחד עם זאת הוא רב, שילמד תורה את כל העם כולו[64].

(משיחות וא"ו תשרי תשל"ז)

יכולים להטות אדם מהשגתו כו', וכמו חכמים שמודים זל"ז כו'. אבל המדובר בפנים הוא בהמסקנא שכלית (שמצד הדעת), שאז "הוא בתוקף גדול ואינו משתנה" (המשך תער"ב שם. ומציין לד"ה תקעו עת"ר* – ראה ד"ה ואני נתתי (ומאמרים שלאח"ז) עת"ר). ולהעיר מספר השיחות תורת שלום (ע' 189) "עצמי זהו מוחין".

52) ומה שתואר "מלך" הוא גדול יותר מתואר "נשיא" (גם בלשון תורה), כנ"ל סעיף ב־ג – הוא לגבי שליטתו על העם. ולהעיר מהוריות שם (יא, ריש ע"ב. סנהדרין ה, א) לגבי נשיא (בלשון חכמים): התם (ראש גולה שבבבל) שבט, הכא (נשיא שבא"י) מחוקק (חכם – רש"י).. ראש גולה שבבבל שרודה את ישראל.. בני בניו של הלל שמלמדים תורה לישראל ברבים. וראה לעיל הערה 27.

53) ראה רמב"ם הל' מלכים ספ"ד "ותהי' מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת כו'". וצ"ל ס"ת "עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד גו' לשמור גו'" (פרשתנו יז, יט. רמב"ם שם רפ"ג. הל' ס"ת פ"ז ה"ב־ג). וראה הנסמן לעיל הערה 32. וראה לקו"ש [המתורגם] חי"ח ע' 300 ואילך.

54) רמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ה.

55) בהבא לקמן ראה גם לקו"ש חכ"ג ע' 193 ואילך.

56) רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ו הי"א. פיה"מ שבועות פ"ב מ"ב. ר"ח ורש"י שם טו, רע"א. וראה זבחים קב, א. ועוד. הנסמן בהערה הבאה.

57) ברכה לג, ה. וכפי' חז"ל (מדרש תהלים בתחלתו. שמו"ר פמ"ח, ד. ועוד) שהובא ברמב"ן עה"פ.

58) ראה בהעלותך יא, יא ואילך. לקו"ת בהעלותך לא, ד. לג, ב. ד"ה צאינה וראינה תר"ס. סה"מ קונטרסים ח"ב שלג, ב. ועוד. – והרי מש"נ "אשר יוציאם ואשר יביאם" הוא בקשת משה שיפקוד ה' איש על העדה במקומו.

59) מלאכי ג, כב. שבת פט, א. מדרש תהלים א, ב. ועוד.

60) אבות בתחלתה.

61) נסמן ונתבאר בלקו"ש חי"א ע' 8.

62) סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך פ"ג. וראה לקו"ש חל"ה ע' 207 ואילך.

63) סהמ"צ להצ"צ שם. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] חי"ח ע' 307 ואילך.

64) לקו"ת צו יז, א. שער האמונה פנ"ו ואילך. סהמ"צ להצ"צ שם. ועוד.

*) בהמשך תער"ב שם (וכ"ה בגכי"ק) "אעת"ר". ולכאורה צ"ל "עת"ר" כבפנים.

לקוטי־שיחות פרשת שופטים כרך יט שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

מדוע חל האיסור "לשוב למצרים" גם עתה?

מן הפסוק בפרשתנו[1] "ולא ישיב את העם מצרימה... וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד" נלמדת[2] ההלכה, שאסור ליהודי לרדת ולהשתקע[3] במצרים, ויתר־על־כן, כלשון חז"ל[4]: "בג' מקומות הוזהרו ישראל שלא לשוב ארץ מצרים...".

הרמב"ם מביא בספרו "יד החזקה"[5] את ההלכה, שאסור לגור במצרים, ומצטט את מאמר חז"ל "בג' מקומות הזהירה תורה...". מלשונו הסתמית מובן, שהאיסור חל גם בזמן הזה, ולפיכך דנים מפרשים רבים[6] בהרחבה, כיצד היה מותר לרמב"ם עצמו לגור במצרים, ובכלל – הרי היו שם קהילות יהודיות רבות, וכו'.

אך צריך להבין: לגבי איסור נישואין עם מצרי (עד "דור שלישי"[7]) פוסק הרמב"ם[8]: "כשעלה סנחריב מלך אשור בלבל כל האומות ועירבם זה בזה והגלה אותם ממקומם, ואילו המצרים שבארץ מצרים עתה אנשים אחרים הם.. הואיל ונתערבו.. הותר הכל שכל הפורש מהן להתגייר חזקתו שפירש מן הרוב".

ואם בזמננו ארץ מצרים היא רק של "אנשים אחרים", שאינם מצאצאי המצרים הקדמונים, מדוע חל גם עתה האיסור "לשוב למצרים"?

ב.

לכאורה, האיסור הוא מפני ארץ מצרים עצמה

לכאורה ניתן היה לענות על כך, כדברי מספר מפרשים[9], שאיסור הישיבה במצרים אינו מפני האנשים שבה, אלא מפני הארץ עצמה, ארץ מצרים, אף אם אין בה כבר אנשים מצריים[10].

דעה זו מוכחת גם מפסק ההלכה ומלשון הרמב"ם בהלכה שבהמשך[11]: "ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי בית דין שהיא מותרת ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים או לשכון בה והיא ביד עכו"ם מפני שמעשיה מקולקלין יותר מכל הארצות". מזה מובן, שהאיסור הוא "מפני שמעשיה (של "ארץ" מצרים, ולא מעשיהם[12] של המצרים) מקולקלין", כמאמר חז"ל[13], "יש מעינות שמגדלין... ויש שטופין בזימה". לכן אם היא "ביד עכו"ם" – אף אם אינם מצרים, הרי "מעשיה מקולקלין" ואסור לגור בה.

ובזה מובנת גם ההלכה, שכאשר מלך ישראל כובש את ארץ מצרים "על פי בית־דין" מותר לגור בה: על־ידי כיבוש כזה הופכת ארץ מצרים "כארץ

---

1) יז, טז.

2) ראה סוכה נא, ב. חינוך מצוה תק. סהמ"צ להרמב"ם מל"ת מו (אלא שהביאו ג"כ מחז"ל דלקמן "בג' מקומות כו'"). וברמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ז מקדים הכתוב דפרשתנו לב' הכתובים דפ' בשלח (יד, יג) ותבוא (כח, סח), ומשנה מלשון חז"ל וסדרם בכתוב. ובמנין המצות שבריש ספר היד מביא רק הכתוב דפרשתנו. וראה חדא"ג סוכה שם. ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג מל"ת רלה (רנו, ג ואילך).

3) רמב"ם שם ה"ח. ע"פ ירושלמי סנהדרין (ס"פ חלק).

4) ירושלמי סוכה פ"ה ה"א. מכילתא בשלח שם. פתיחתא דאסת"ר ג.

5) הל' מלכים שם ה"ז.

6) ראה יראים סי' שט (שג). סמ"ג מל"ת רכז*. הגמי"י הל' מלכים שם. ריטב"א יומא לח, א. כפתור ופרח פ"ה**. רדב"ז הל' מלכים שם. ועוד. וראה ברכ"י לשו"ע אה"ע ס"ד (בתחילתו ושו"ת חיים שאל ח"א סצ"א. וש"נ לכמה ספרים). שד"ח כללים יו"ד כלל מו.

7) תצא כג, ח־ט.

8) הל' איסו"ב ספי"ב. ע"פ תוספתא קדושין פ"ה, ו. ודלא כדעת הרא"ש יבמות פ"ח ס"ד (וראה בה"ג הובא בתוד"ה מנימין יבמות עו, ב. תוד"ה מנימין סוטה ט, א. יראים וסמ"ג שבהערה 6. ועוד) ע"פ תוספתא ידים פ"ב, ח. ראה בכ"ז טושו"ע אה"ע ס"ד ס"י ובנ"כ שם.

9) ראה בארוכה ברכ"י ושו"ת חיים שאל שם.

10) ראה מנ"ח מצוה תק.

11) ה"ח.

12) ודלא כבסהמ"צ שלו – הובא לקמן בפנים –

וידוע: א) שאינו דומה כלל דיוק הרמב"ם בלשונו בס' יד החזקה להדיוק בסהמ"צ, ב) בחילוק שבין ב' הספרים הלכה כיד החזקה (ראה רמב"ם בהקדמתו לסהמ"צ, יד מלאכי כללי הרמב"ם סכ"ג), ג) סהמ"צ נכתב בל' ערבי, ולא בכל המקומות יש לדייק ולסמוך על דיוק לשון המעתיק – וכדמוכח ג"כ מריבוי החילוקים שבין המעתיקים.

13) במדב"ר פ"כ, כב.

---

*) ביראים וסמ"ג שם כ' דאין להתיר מטעם דסנחריב בלבל כו' כי קיי"ל דמצרים לא נתבלבל – אבל ברמב"ם מפורש דגם מצרים נתבלבל כדלקמן בפנים. וראה ברכ"י ושו"ת חיים שאל שם (אלא שמ"מ קשה לתרץ כן הנהגת הרמב"ם. כי מסתימת לשונו משמע, שהאיסור הוא גם בזה"ז, כבפנים).

גם מ"ש ביראים דהאיסור הוא רק "בדרך הזה" – לא נזכר חילוק זה ברמב"ם. וראה רדב"ז הל' מלכים שם. (בד"מ אה"ע שם מביא ממרדכי סוף הערל ד"כ"כ הרמב"ם" (חילוק הנ"ל). אבל במרדכי לפנינו: רבינו אליעזר ממיץ. ואולי כצ"ל גם בד"מ שם. ויש לברר בדפוסים הקודמים).

**) ושם: שכשהר"ם ז"ל הי' חותם שמו כו' הי' מסיים הכותב העובר בכל יום ג' לאוין כו'.

ישראל... לכל דבר"[14]. כלומר, הכיבוש משנה את מהות הארץ[15], ולפיכך בטל האיסור להשתקע בה[16].

אך עדיין אין הענין "חלק": בספר המצוות[17] כותב הרמב"ם, שהטעם לאיסור זה הוא "שלא נלמד ממעשיהם[18]...". כלומר, אסור לגור בארץ מצרים כדי שלא נלמד ממעשי האנשים המצרים שבה[19], ולפי טעם זה נדרש הסבר: מדוע קיים האיסור גם בתקופתנו, כאשר "אלו המצרים שבארץ מצרים עתה אנשים אחרים הם?

ועוד: אם האיסור הוא מפני ארץ מגדלת, הרי אז צריך האיסור לחול גם כאשר לא תיתכן מציאות של "נלמד ממעשיהם", כגון בזמן אשר "והייתה[20] ארץ מצרים לשממה... לא תעבר בה רגל אדם", כפי שהיה בתקופת נבוכדנצר!?

ג.
דברי בעל ה"לבוש", והשאלה על כך

על האיסור למצרי לבוא בקהל, כותב ה"לבוש"[21]: "במה דברים אמורים, בדורות הראשונים... אבל האידנא אחר שעלה סנחריב... שכבר העביר סנחריב... והושיב אחרים תחתם, ואף־על־גב דבודאי מיעוטם נשארו במקומותם והוי לי' קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, מכל־מקום אותו שמתגייר הרי הוא פורש מהם וכל דפריש מרובא קפריש (=כל הפורש, מן הרוב הוא פורש) ומותרים מיד".

ולפי זה, ש"מיעוטם נשארו במקומותם" גם לאחר בלבול האומות, מובן מדוע חל איסור ההתיישבות במצרים גם עתה, מפני המצרים שנותרו בה, ואשר אינם בטלים במיעוטם, מפני שכל עוד אינם "פורשים" להתגייר חל עליהם הדין של "קבוע – כמחצה על מחצה".

אך צריך להבין[22]: מדוע נפסק, על־ידי הרמב"ם בסתם[23], וכן בשולחן־ערוך, שלגר מצרי מותר בזמנינו להנשא מיד לבת ישראל מפני "שפורש מן הרוב". כלומר, בכל־אופן קיים ההיתר של "כל דפריש...". כי כיוון שמיעוט של מצרים עדיין נשארו "במקומותם", צריך היה להסביר ולהבחין בין מקרה שהנישואין הם באופן שהגר המצרי פורש בפועל מביתו ("עקר", "אזיל"), ואז חל עליו הכלל של "כל דפריש...", לבין מקרה אשר הוא אינו "אזיל" (=הולך) מביתו, שאז חל עליו הדין של "קבוע – כמחצה על מחצה דמי". כשם שבענין הדומה לכך בגמרא במסכת כתובות[24] כהסבר רש"י[25] ותוספות[26], שההלכה של "כל דפריש..." חלה רק כאשר הבועל פורש מביתו.

בפשטות ניתן לומר, שבעת גיורו מוכרח היה הגר לפרוש מביתו, כדברי ה"לבוש" – "אותו שמתגייר הרי הוא פורש מהן". אך אין די בכך, כי בענינו אין להסתפק בפרישה מביתו, אלא נדרשת פרישה מארץ מצרים כולה.

ד.
דברי הגמרא, רש"י ותוספות על "עכו"ם שקידש"

כדי להבין זאת יש להקדים ולהסביר:

נאמר בגמרא במסכת יבמות[27]: "עובד כוכבים שקידש בזמן הזה חוששין לקידושין, שמא מעשרת השבטים הוא (ושואלת הגמרא:) והא כל דפריש – מרובא פריש (=והרי כל הפורש – מן הרוב הוא פורש?!. (ועונה:) בדוכתא דקביעי (=במקומות שהם קבועים שם). דאמר רב אבא בר כהנא וינחם[28] בחלח ובחבור וגו'".

רש"י מסביר: "בדוכתא דקביעי – בני עשרת

---

14) רמב"ם הל' מלכים שם ה"ו. וראה מנ"ח שם.

15) וע"ד ארץ ישראל גופא – ארץ כנען, שמעשיהם של הכנענים מקולקלים מכל העמים כו' (תו"כ אחרי יח, ג), שמשווה אותה הכתוב בזה למצרים, ובשניהם אומר: כמעשה ארץ מצרים גו' וכמעשה ארץ כנען גו' לא תעשו, וע"י הכיבוש נשתנה כו'.

16) ועפ"ז מובן מ"ש הרמב"ם "ויראה לי" – אף שבירושלמי (סנהדרין שם) מפורש "חוזר את.. לכבוש את הארץ" – כי המפורש בירושלמי הוא שמותר לילך שם לכבוש את הארץ אבל לא להשתקע שם (ע"ד ההיתר ד"לסחורה לפרקמטיא"), משא"כ ע"י כיבוש שע"י מלך ישראל ע"פ ב"ד שמשנה מהות הארץ, מותר להשתקע שם.

עפ"ז יש לבאר גם בטעם האריז"ל באיסור לשוב למצרים (פע"ח ש"ח פ"ג. ס' הליקוטים ר"פ תצא ועוד) – דבכ"ז לסחורה מותר ובכיבוש ע"י מלך כו' מותר.

17) מל"ת מו.

18) בתרגום העליר וקאפח: (מ)כפירתם.

19) וראה חינוך שם. ועוד.

20) יחזקאל כט, ט־יא.

21) שו"ע אה"ע (ס"ד שם). וראה רמב"ן יבמות שם.

22) וכקושיית ערוך השולחן אה"ע שם ס"כ.

23) אף שאין דרכו להביא דינים חדשים כו' (יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ב).

24) טו, א.

25) ד"ה ופרכינן.

26) ד"ה דילמא.

27) טז, סע"ב.

28) מלכים ב יח, יא.

השבטים, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. והיכא קביעי, כדכתיב וינחם בחלח ובחבור".

לעומת זאת מפורש ב"תוספות": "דבדוכתייהו הוו רובא מעשרת השבטים (=שבמקומות אלו הרוב הם מעשרת השבטים), ולא כמו שפירש בקונטרס משום דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, דאי אזיל איהו לגבה (=שאם הולך הוא אליה) כל דפריש מרובא פריש, כדאמרינן בסוף פ"ק דכתובות".

מובן, שרש"י אינו מסביר כ"תוספות", למרות שרש"ר עצמו מפרש במסכת כתובות, שאם "עקר הבועל מביתו" חל עליו הכלל של "כל דפריש...", מפני שלפי דברי ה"תוספות" אין מובנת לשון הגמרא "בדוכתא דקביעי", והיה צריך להיכתב "בדוכתא דרובא" – מן הביטוי "בדוכתא דקביעי" מובן, שמדובר כאן על הלכה של "קבוע".

ההסבר לכך הוא: כיוון שנאמר בפסוק "וינחם בחלח...", הרי אלו מקומות קבועים של עשרת השבטים, ולכן אין "קביעותם" מצטמצמת לבתיהם בלבד, אלא היא כוללת את כל חלח וכדומה, שכל עוד הם נמצאים שם חל עליהם דין של "קבוע", אף אם הם פורשים מביתם.

בכך מובנים דברי רש"י "והיכא קביעי כדכתיב וינחם בחלח ובחבור", כי, לכאורה, לא ברור: מה מוסיף רש"י במילים אלו על הנאמר בגמרא מיד אחר־כך? אלא, שבכך הוא מסביר מדוע חל גם על הפורשים מביתם הכלל של קבוע – "והיכא קביעי כדכתיב וינחם...", ובמיוחד כאשר זהו המנהג הנפוץ, כמאמר חז"ל: עושים בית חתנות לבניהם[29].

וכך גם בענייננו: האיסור קיים כאן על מצרי, ויוצא איפוא, ש"קביעותו" היא בכל ארץ מצרים", וכל עוד אין הוא יוצא מגבולות מצרים, חל עליו הדין של קבוע – כמחצה על מחצה, גם כאשר הוא פורש מביתו.

ויש לומר שה"תוספות" אינו מקבל דעה זאת רק לגבי המקרה של עשרת השבטים, מפני שלהימצאותם במקומות הללו אין שום קשר לענין הקידושין,

ואילו בענייננו, האיסור לבוא בקהל נובע מהיותו מצרי, מארץ מצרים[30], ובמקרה זה גם ה"תוספות" יסברו שכל עוד הוא נמצא בגבולות ארץ מצרים, חל עליו הדין של קבוע, לגבי איסור זה.

לפי כל האמור לעיל מתעוררת שוב הקושיה: כיוון שנשארו מצריים בארץ מצרים, וההיתר לבוא בקהל הוא משום "כל דפריש...", צריכה היתה להיות בדברי הרמב"ם ובשולחן־ערוך ההבחנה בין גר שיצא מארץ מצרים (שעליו חל הכלל "כל דפריש...") לבין גר בארץ מצרים, שעליו חל הדין של "קבוע", והוא אסור עד "דור שלישי"?

ה.
תמיהה אחרת, על פי דברי הגמרא על דין "קבוע" לגבי אשה

הדבר יובן על־ידי הצגת תמיהה גדולה יותר בענין זה, כפי ששואל "ערוך־השולחן"[31]: במסכת נזיר אומרת הגמרא[32], שאשה היא "לא ניידא" (כל כל כבודה בת מלך פנימה – בבית) ולכן חל עליה דין של "קבוע". ובהמשך נאמר בגמרא: "וכי תימא ה"נ נייד אימור בשוקא אשכח וקדיש, התם הדרא לניחותא" (=ושמא תאמר: גם כאן יכול להיות שתהיה ניידת כאשר ברחוב נפגש בה וקידשה? – תשובה: במקרה זה הרי היא חוזרת למנוחתה). כלומר, גם כאשר היא "פריש" מביתה – "בשוקא אשכח", חל עליה דין של "קבוע", מפני שבסופו של דבר היא שבה למקום קביעותה ("הדרא לניחותא").

אם כך, כיצד אפשר בכלל לומר בענייננו את הכלל "כל דפריש...": אף אם המצרי פורש כדי להינשא לישראלית, הרי חל עליו עדיין הדין של "קבוע"[33], אם הוא חוזר למקום קביעותו?

ו.
ההסבר לכך: הגיור - הוא הפרישה

ההסבר לכך מובן מדיוק בלשון הרמב"ם: "שכל הפורש מהן להתגייר חזקתו שפירש מן הרוב" – מדוע מוסיף הרמב"ם את המילה "להתגייר"? יתר־על־כן: גם אם אין הוא פורש "להתגייר", אלא מכל סיבה שהיא, גם אז צריך לחול עליו אותו דין?

אלא שבכך מסביר הרמב"ם, שמשמעות הענין של "פריש" כאן איננה כפשוטו – פרישה ממקום, אלא בעצם הגיור הוא נקרא "פריש"[34], כמוסבר להלן.

---

29) מגילה ה, ב ובמפרשים (ולהעיר מהחילוק בפרש"י שם ובתענית יד, ב).

30) ובפרט ד(מעשה) המדינה ותושבי" – צירפם הכתוב לגנאי.

31) שם.

32) יב, א.

33) ראה תוס' כתובות (טו, א ד"ה דילמא) דלמסקנת הגמרא ("הדרא לניחותא") אין חילוק בזה בין איש לאשה. ראה אורח מישור לנזיר שם.

34) וכן פי' במנ"ח בהשמטה למצוה תקסב (ומפרש כן גם לשון החינוך שם מצוה תקסא). ועד"ז יש לפרש לשון הלבוש (הנ"ל בפנים ס"ג): אותו שמתגייר ה"ה פורש מהם.

הענין של "פריש" ייתכן בשני אופנים: א) במקום גשמי – פרישה ממקום אחד לאחר, בלי לחזור למקום הקודם. ב) במצב – במקומו בדין תורה – הוא פורש ממצב אחד ועובר לאחר, כבענינו, שהוא פורש ממצבו הקודם – כאינו־יהודי, כמצרי – ועובר, על־ידי גיור, למצב אחר.

בענין כזה לא שייך הענין של "הדרא לניחותא", כיוון ש"פרישתו" היא בהתגיירותו, ולא ייתכן אצלו אחר־כך ענין של "הדרא".

לפיכך פוסקים הרמב"ם וה"שולחן־ערוך", שבזמננו מותר לגר מצרי להינשא לבת־ישראל, גם כאשר הוא נמצא במצרים, ואף כאשר לא פירש מביתו – מפני שבעצם גיורו חל עליו הענין של "פריש".

לעומת זאת, המצרים האחרים (הנכרים), שנשארו במצרים, הרי למרות שהם מיעוט, חל עליהם דין של קבוע, ובגללם נשאר האיסור להתיישב בארץ מצרים "שלא נלמד ממעשיהם...".

במיוחד, כאשר זוהי מציאות מיוחדת, שלא ייתכן לומר שהמיעוט בטל ברוב, מפני הסיבות הבאות: א) המיעוט הוא בכמות – מספר האנשים, ואילו האיסור הוא מפני איכות – קלקול מעשיהם, ומפני גודל האיכות אין הם בטלים[35]. ב) גם הרוב, אנשי אומות אחרות הנמצאים במצרים, אינו מתנגד למיעוט, ואינו מבטלו, כי גם העמים האחרים הם מקולקלים, אלא שהמצרים מקולקלים יותר[36]: ולפיכך אין לרוב די כח[37] כדי לבטל את המיעוט של המצרים[38].

ז.
המסקנה לעבודת ה' בימינו

מכל האמור לעיל, שבמצרים נמצאים עדיין מצרים קדמונים, נובעת התעוררות בעבודת ה' בימינו אלו, כדלהלן:

אמנם על כל עניני התורה חל הכלל ש"התורה היא נצחית"[39] – לכל זמן ולכל מקום – אך בכל זאת, יש הבדל בין הענינים שאי־אפשר לקיימם כפשוטם, ונצחיותם היא רק ברוחניות, לבין הענינים הקיימים גם עתה בגשמיות, שבהם בולטת ה"נצחיות" ביתר תוקף, והיא מתבטאת בעולם הזה הגשמי לעיני כל העמים.

וכך בענינו: נאמר בפסוק[40] "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים... ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים... ממלכת כהנים וגוי קדוש". מזה מובן, ש"אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים..." היא הכנה לענינים הכתובים בפסוקים הבאים – "ואביא אתכם אלי ועתה אם שמוע תשמעו... ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה...". כאשר ישראל רואים בעיני בשר את הנסים שה' מראה להם והעונש... של האומות המצירים ומעיקים לישראל, הם מתעוררים ומתחזקים בבריתם עם ה' באמצעות "שמוע תשמעו בקולי...".

מזה מובן, שגם כאשר ישראל רואים כיצד ה' נפרע בארץ מצרים, שיש בה אותם מצרים כבעבר, חוזר על עצמו שוב בגשמיות הענין של "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים", כפי שהתרחש בפעם הראשונה.

וראיית ישראל את "אשר עשיתי למצרים" צריכה לעורר אותם ל"שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי..." – התחזקות בקיום התורה והמצוות והתנהגות כ"עם סגולה", להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש".

וזוהי ההכנה ל"בקולו תשמעו"[41], שתביא את "היום"[42] היום של ביאת המשיח, כהבטחת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

(משיחות ש"פ בהעלותך תשכ"ז)

---

35) ביצה ג, ב. טושו"ע יו"ד ר"ס קי.

36) ראה תו"כ אחרי (יח, ג) שמעשיהן של מצריים מקולקלים מכל עממין כו'.

37) ע"ד מ"ש בר"ן נדרים (נב, א) לענין ביטול מין במינו: כל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו ומבטלו אלא מעמידו ומחזקו. וגם לדעת רבנן ד"ראוי לילך כו' אחר חילוקן באיסור והיתר" – הרי כאן "הוא דומה לחברו" בענין האיסור גופא – קלקול מעשיהם.

38) להעיר ג"כ מסנה' יז, סע"א מדין האי דקאמר איני יודע וברמב"ם ונ"כ שם.

39) תניא רפי"ז.

40) יתרו יט, ד־ו.

41) תהלים צה, ז.

42) תהלים שם. סנהדרין צח, סע"א.

בראשית מט, כב - בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור

ביאור דיוק כפל לשון הכתוב "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", ומהו "עלי עין", דיוסף בחי' "יסוד", ומבאר הזוהר "יוסף לא אקרי צדיק עד דנטיר ההוא ברית את קיימא קדישא... יוסף הצדיק"

תא[1] חזי מן יוסף, דכל יומוי לא אקרי צדיק עד דנטיר ההוא ברית אָת קיימא קדישא כיון דנטיר לי' אקרי צדיק, יוסף הצדיק.

ספר הזהר חלק ב' דף כג ע"א
"ראה הביאור לעיל סימן ע"

"עלי עין" בסיבת עינא פקיחא שלמעלה - ע"ד דגים שבים, וזהו יוסף שנמשל לדג כמ"ש וידגו לרב וגו'

מפני[2] מה זכה יוסף דלא שלטה ביה עינא בישא, מפני שזכה לאשתגחא בעינא טבא עילאה, הדא הוא דכתיב (בראשית מט, כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, אמאי הוא בן פורת, עלי עין, כלומר על סבת עין דאשתגח ביה.

ספר הזהר חלק ג' – אדרא רבא – דף קל, א

פירוש, **עלי עין**, על סיבת עין דאשתגח בי'.
דביוסף הי' בחי' עינא פקיחא, ורמז לעינא פקיחא הוא דגים שבים - נוני ימא כמ"ש[3] באדרא רבא דף קכט, ב. ע"ש. היינו יוסף שנמשל[4] לדג, כמ"ש[5] וידגו לרב בקרב הארץ.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד ג

"בן פורת וגו'" - אפרים, "בנות צעדה וגו'" - מנשה

בן פורת יוסף בן פורת, והוא מלשון חן כפירוש[6] רש"י.
וזה שייך לאפרים, שאפרים הוא ג"כ מלשון חן כמו[7] אפריין נמטיי' לרבי שמעון וכדומה.
בנות צעדה עלי שור, זה שייך למנשה, דמעלת מנשה הוא בבנות - [8]בנות צלפחד, שזה רמז יעקב בנות צעדה עלי שור, כדאיתא במדרש[9] ובילקוט.

מתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד רמה

---

1) תרגום ללה"ק] תא חזי בן יוסף (בא וראה מן יוסף, שכל ימיו לא הי' נקרא צדיק, עד דשמר ההוא ברית, אות ברית קודש, כיון ששמר את הברית אקרי צדיק, יוסף הצדיק).

2) [תרגום ללה"ק] מפני מה זכה יוסף דלא שלטא ביה עינא בישא (מפני מה זכה יוסף שלא שלטה בו עין הרע), מפני שזכה לאשתגחא בעינא טבא עילאה (מפני שזכה להיות מושגח בעין טובה העליונה), הדא הוא דכתיב (זהו שכתוב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין (ומפרש) אמאי הוא בן פורת (למה היה יוסף בן חן ולא שלטה בו עין הרע [כפרש"י וז"ל: חנו נטוי על העין הרואה אותו], ואמר) עלי עין, כלומר על סבת עין דאשתגח ביה (על סיבת עין שהשגיחה בו), ע"ש.

3) (ירמי' לב, כט) אשר' עיניך' פקוחות' (פירוש תמיד הם פקחות, וסופי תיבות הם אותיות כת"ר). ותאנא (ולמדנו כי) כל מה דאתי ברחמי (כל מה שבא ברחמים), לית כסותא על עינא ולית גבינין על עינא וכו' (אין להם עפעפים וגבות עינים). אמר רבי שמעון לרבי אבא (הלא נודע כי כל מה שיש למעלה יש דוגמתו למטה, אם כן) למאי היא רמיזא (לאיזה נברא בעולם הזה רמוז אין לו כסות על עיניו), אמר ליה (רבי אבא), לנוני ימא (לדגי הים), דלית כסותא על עינא ולית גבינין על עינא (שאין להם עפעפים וגבות עינים), ולא ניימין (ואינם ישנים), ולא בעיין נטורא על עינא (לכן אינם צריכים שמירה והיינו כסות על העינים, ועתה מה דגים שבים שהם בעולם הזה, אין להם כסות על עיניהם לפי שאינם ישנים), כל שכן עתיקא דעתיקא (כל שכן עתיק שבעתיק), ע"ש.

4) ראה אור התורה שיר השירים עמוד תקט וז"ל: איתא באד"ר דף קכ"ט ב' בענין נוני ימא כו' דלית כסותא על עינא ולא גבינין על עינא ולא ניימין כו' כ"ש עתיקא דעתיקין כו', ומפרשי האדרא שם הקשו למה רמיזא בחי' זו דעינא פקיחא בדגים דייקא.
והענין כי נוני ימא הם הנשמות גבוהים ומלאכים עליונים הנמשכים מיחוד חו"ב, שלמעלה מהנשמות שנמשכים מיחוד זו"נ מקור דבי"ע ונק' ארץ ועמ"ש בד"ה שובה ישראל [לקוטי תורה דרושים לר"ה סד, ב ואילך] גבי וידעת כו' בשמים ממעל ועל הארץ כו' כי הנפש כלולה מד' בחי' שכל ומחשבה דבור ומעשה, והנה השכל והמחשבה הם בחי' שמים והדבור והמעשה הם בחינת ארץ כו' ע"ש...
ועפ"ז יובן מה שבנוני ימא לית כסותא כו' ולא ניימין, כי הנה בבחי' ארץ שלמטה נראה היש ולמעלה בחי' אין זהו ענין כסותא דמכסה על עינא מה שנראה העולם ליש ודבר בפ"ע, וגם בבחי' זו שייך בחי' שינה כנ"ל בענין אני ישנה כו', משא"כ בבחי' נוני ימא אשר שם גלוי כמו שלמעלה היש ולמטה הוא אין והם מוקפים ובטלים מהים החכמה א"כ ממילא לא שייך כסותא דמכסיא על עינא כי שם הוא גלוי, וגם אין אצלם בחי' שינה כו' כמו בבחי' ארץ, ובאמת שהנשמות הגבוהות הנק' נוני ימא אין העולם מסתיר להם כלל, ולכן נאמר גבי יוסף וידגו כו' לפי שיוסף לא הי' מסתיר לו לא מצרים ולא שום דבר כו' כמ"ש במ"א.
ולכן לעתיד נאמר ומלאה הארץ דיעה את ה' כמים לים מכסים והיינו מפני שזו"נ שהם מקור בחי' ארץ יהי' לע"ל כמו בחי' או"א שהם מקור בחי' נוני ימא, וכמ"ש בלק"ת* בזכרי' ע"פ ביום ההוא יהי'... לע"ל גם למטה יהי' הגילוי כמו למעלה לכן יהי' זו"נ כמו או"א, ומכל זה מובן מה שבדגים רמיזא בחי' זו דלית גבינין כו' ולא ניימין כו', ע"ש.

*) מובא לעיל סימן מג הערה 61.

5) בראשית מח, טז. ראה עוד רמזים דיוסף בחי' דג לעיל סימן קכח. קלב. לקמן סימן קעב.

6) וז"ל: בן פרת, בן חן, והוא לשון ארמי, אפריון נמטיי' לרבי שמעון בסוף בבא מציעא.

7) בבא מציעא קיט, ב. "אפרים" מלשון "אפריון".

8) מסעי פרק לו.

9) ראה במדבר רבה פרשה יד, יט: "בנות צעדה עלי שור אלו בנות צלפחד שנטלו חלק בארץ". פרשה כא, יב. פרש"י עה"פ.

טז, יח – שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק

א. בשייכות עם הציווי של הפרשה שקוראים בפרשה זו[1] "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך", ישנו היעוד של נביא הגאולה[2]: "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה", וכפי שאומרים גם בתפלה בכל יום (מימי החול[3]): "השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה".

לבאר דיוק בלשון היעוד:

בציווי פרשתנו נאמר "שופטים **ושוטרים** תתן לך", משא"כ בלשון היעוד נאמר רק "ואשיבה **שופטיך**", ולא מוזכר שוטרים[4].

ויש לומר הביאור בזה:

החילוק בין שופטים ושוטרים הוא - בלשון רש"י: "שופטים - דיינין הפוסקים את הדין, ושוטרים - הרודין את העם אחר מצותן שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט"[5]. זאת אומרת, שהשוטרים ענינם לכפות ולהכריח את אנשי העם שיקבלו את הדין ומשפט.

עפ"ז מובן מדוע ביעוד **הגאולה** נאמר רק "ואשיבה **שופטיך**" ולא "שוטרים" - כיון שלעתיד לבוא מתבטלים מציאות הרע[6] והיצר[7] הרע[8], ולא יהי' צורך בשוטרים **שיכריחו** את אנשי העם להשמע להוראות השופטים, כיון שכל האנשים יקיימו מעצמם את ההוראות[9]. יצטרכו רק "שופטים", שיפסקו דינים וילמדו תורה ויורו את הוראות התורה והמצוות לבני ישראל[10] ("ילכו מחיל אל חיל"[11] בקדושה גופא[12]).

וזה שהציווי בתורה כולל גם "שוטרים", הוא כיון שהוא ציווי לדורות המדבר אודות כל הזמנים וכל המצבים, במילא צריכים ציווי על שוטרים, במצב שנדרש שיקבלו את הדין בדרך כפי[13] [ולכן נאמר גם במדרש "אם אין שוטר אין שופט", לא לדינא, רק לתועלת קיום הדבר, שייתכן שאם אין שוטרים, המשפט לא יצא לפועל].

תורת מנחם התוועדויות ש"פ שופטים ה'תנש"א

טז, כ – צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך

ב. צדק צדק בגימטריא למשיח, כי בזכות הצדקה זוכה לימות המשיח[14] שנאמר (ישעי' א, כז) ושבי' בצדקה, כלומר שאעפ"י ששב האדם מעבירות שבידו צריך ליתן צדקה כמו שאמרו רז"ל[15] אגרא דתעניתא צדקתא.

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל (מבעלי התוס')

* * *

צדק צדק תרדוף למען תחי'. למען בגימטריא קץ.

רמזי רבינו יואל ז"ל (מבעלי התוס')

יז, טו – שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא

ג. שום תשים עליך בגימטריא שלשים מעלות[16]. **בו מקרב אחיך** בגימטריא[17] בדוד בן ישי. **מקרב אחיך** בגימטריא משבט יהודה.

לבלתי רום לבבו הפסוק מתחיל ומסיים בל', רמז דוד יצא מיהוד"ה בגימטריא ל'. ובן ל' שנה דוד במלכו (שמואל-ב ה), **יהודה** במילוי בגימטריא[18] מלכות, וכן רמז בסופי פסוק ובתחלתו דו"ד עוד ולא ירבה מאד הרי דוד, וכן מן עוד עד מאוד דו"ד תיבות, **לבלתי רום לבבו** אמר דוד ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני (תהלים קלא) אעפ"י שהמלכות בל' מעלות[19]. **לבלתי רום לבבו מאחיו** בגימטריא ולא משל הקדוש[20]. **ובניו מקרב** בגימטריא [ב]שלום[21]. **למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו** דוד ובניו ימלכו עוד משיח, ודוד עבדי נשיא להם לעולם (יחזקאל לז).

פירוש הרוקח (מבעלי התוס')

---

1) בתחילתה.

2) ישעי' א, כו.

3) ברכה הי"א דתפילת העמידה.

4) עיין בפנים השיחות וביאור עוד דיוקים.

5) וראה רמב"ם ריש הלכות סנהדרין: שופטים - אלו הדיינים הקבועין בבית דין ובעלי דינים באים לפניהם, שוטרים - אלו בעלי מקל ורצועה כו'. וברש"י סנהדרין טז, ב (ד"ה שוטרים): חובטין במקלות ע"פ השופטים לכל מי שאינו שומע.

6) כמו שנאמר "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" (זכרי' יג, ב).

7) ראה סוכה נב, א.

8) ראה אור התורה פרשתנו עמוד תתכא: ועל פי זה יובן ענין ושוטרים . . והיינו להכות נפש הבהמית בשבט ע"ד לעולם ירגיז (ברכות ה, ריש עמוד א).

9) ולהעיר מפירוש הרד"ק על הפסוק ואשיבה שופטיך כבראשונה: זה יהי' בימות המשיח שיכלו הרשעים כולם ושארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב (צפני' ג, יג).

10) ראה רמב"ם ריש הלכות ממרים: בית דין הגדול שבירושלים [העיקר והיסוד של כל השופטים ש"בכל שעריך"*] הם עיקר תורה שבעל פה והם עמודי ההוראה ומהן חק ומשפט יוצא לכל ישראל. וראה לקוטי שיחות חלק כט עמוד 97.

*) **ראה פרשתנו יז, ח (ובפירוש רש"י ד"ה דברי ריבות). ולהעיר גם מספרי ריש פרשתנו (על הפסוק בכל שעריך). רמב"ם הלכות סנהדרין פרק א הלכה ג. ועוד.**

11) לשון הכתוב - תהלים פד, ח.

12) ראה תניא אגרת הקודש סוף סימן כו (קמה, א).

13) אלא דיש לומר, דכיון שכל עניני התורה הם נצחיים - גם לעתיד לבא יהי' הענין ד"שופטים **ושוטרים** תתן לך בכל שעריך", אלא שאז יהיו שוטרים אך ורק **למעליותא** - להכריז ולהודיע ע"ד מציאותו של השופט. או בכדי **לסייע** לבני ישראל בקיום עניני בית דין [לדוגמא: ליישר הדרך עבור עדי ראי' בקידוש הלבנה בכדי שיוכלו להגיע לבית דין בנקל ובזריזות (ע"ד תוספתא שקלים פ"א). ראה גם התוועדויות תשמ"ט חלק ד עמוד 207].

14) עיין בבא בתרא י, ב.

15) ברכות ו, ב.

16) אבות פ"ו.

17) הכוונה: עם הכולל.

18) פירוש יהודה במילוי: יו"ד, הי, וו, דלת, הי.

19) אבות פ"ו.

20) ספרי.

21) הוריות יא, ב.

◆ יום ראשון ל׳ מנחם־אב ◆

טז (יח) **שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם מִשְׁפַּט־צֶדֶק:**

יח דַּיָּנִין וּפְרָעָנִין תְּמַנֵּי לָךְ בְּכָל קִרְוָיָךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְשִׁבְטָיךְ וִידוּנוּן יָת עַמָּא דִּין דְּקִשׁוֹט:

רש״י ◄ **שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים • שֹׁפְטִים.** דַּיָּנִים הַפּוֹסְקִים אֶת הַדִּין. **וְשֹׁטְרִים •** (סנהדרין טז) הָרוֹדִין אֶת הָעָם אַחַר מִצְוָתָם, שֶׁמַּכִּין וְכוֹפְתִין בְּמַקֵּל וּבִרְצוּעָה עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו אֶת דִּין הַשּׁוֹפֵט. **בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ •** (סנהדרין טז) בְּכָל עִיר וָעִיר. **לִשְׁבָטֶיךָ •** מוּסָב עַל: ״תִּתֶּן לְךָ״, שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ, בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ. **לִשְׁבָטֶיךָ •** מְלַמֵּד שֶׁמּוֹשִׁיבִין דַּיָּנִין לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, וּבְכָל עִיר וָעִיר. **וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם וְגוֹ׳ •** מַנֵּה דַּיָּנִין מֵמְחִים וְצַדִּיקִים לִשְׁפֹּט צֶדֶק.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יח) שֹׁפְטִים וְגוֹ׳. סָמַךְ מִצְוָה זוֹ לְמִצְוַת ג׳ פְּעָמִים וְגוֹ׳ שֶׁלְּפָנֶיהָ, לְהָעִיר שֶׁהֲגַם שֶׁמְּצוּבָּךְ לַעֲלוֹת שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בַּשָּׁנָה לֵרָאוֹת אֶת פְּנֵי ה׳ וְשָׁם הִיא עוֹמֶדֶת סַנְהֶדְרֵי׳ גְּדוֹלָה קְבוּעָה אַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְכוּ׳ וְלֹא יִסְמְכוּ עַל בֵּית דִּין שֶׁלְּפְנֵי ה׳ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית לְבַד, וְהַטַּעַם כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּעָנֶה הַדִּין עַד עָלוֹת אֶל הַמָּקוֹם, וְטַעַם הַשּׁוֹטְרִים אָמְרוּ בַּפְּסִיקְתָא ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ אוֹמֵר אִם יֵשׁ שׁוֹטְרִים יֵשׁ שׁוֹפְטִים אִם אֵין שׁוֹטְרִים אֵין שׁוֹפְטִים ע״כ, הַדְּבָרִים מוֹכִיחִים שֶׁאִם אֵין שׁוֹטְרִים אֵין חִיּוּב מִצְוַת שׁוֹפְטִים, וּמֵעַתָּה כָּל שֶׁיּוֹדְעִים יִשְׂרָאֵל שֶׁהָעָם אֵינָם נִשְׁמָעִים לַשּׁוֹפְטִים וְהַשּׁוֹפְטִים אֵינָם יְכוֹלִים לְכֹפָם אֵין חִיּוּב בְּמִנּוּי הַשּׁוֹפְטִים, וְכָל שֶׁהָעָם נִשְׁמָעִים לְדַיָּנֵיהֶם בְּלֹא שׁוֹטְרִים חַיָּבִין לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְקוֹרְאִים אָנוּ בְּשׁוֹפֵט זֶה שׁוֹפֵט וְשׁוֹטֵר:

תִּתֶּן לְךָ. פֵּרוּשׁ שֶׁהַמְמַנִּים עַצְמָן לֹא יֹאמְרוּ בְּדַעְתָּן שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט עֲלֵיהֶם מֵקֵל מַרְדּוּתוֹ שֶׁל שׁוֹפֵט וְשׁוֹטֵר כֵּיוָן שֶׁהֵם הַמְמַנִּים אוֹתוֹ אֶלָּא שֶׁיְּמַנּוּם לִשְׁפֹּט וְלִרְדּוֹת אוֹתָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **תִּתֵּן לְךָ** פֵּרוּשׁ עָלֶיךָ:

בְּכָל שְׁעָרֶיךָ. טַעַם אוֹמְרוֹ **בְּכָל,** שֶׁצָּרִיךְ לְמַנּוֹת בְּכָל עִיר וָעִיר וּבְכָל פֶּלֶךְ וּפֶלֶךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבְבָרִיתָא (ילקוט) אָמְרוּ וז״ל בְּכָל שְׁעָרֶיךָ בָּא הַכָּתוּב לְהַקִּישׁ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה לְסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה מַה גְּדוֹלָה דָּנָה וְהוֹרֶגֶת אַף קְטַנָּה דָּנָה וְהוֹרֶגֶת ע״כ, וְנִרְאֶה שֶׁדְּרָשָׁתָם הִיא מִתֵּבַת בְּכָל שֶׁכָּלַל הַכָּתוּב כָּל הַסַּנְהֶדְרִין יַחַד לוֹמַר שֶׁשָּׁוִים בְּכֹחַ אֶחָד:

וְאוֹמְרוֹ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ. אָמְרוּ ז״ל (מכות ד׳) שֶׁבָּא לוֹמַר שֶׁאֵין חִיּוּב הָאָמוּר בָּעִנְיָן אֶלָּא בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ וְלֹא בְּחוּץ לָאָרֶץ:

וְאוֹמְרוֹ לִשְׁבָטֶיךָ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל (ספרי) פֵּרְשׁוּהוּ שֶׁמּוּסָב לְמַעְלָה, וְקָשֶׁה לָמָּה לֹא כְּתָבוֹ בִּמְקוֹמוֹ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ תִּתֵּן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר וְגוֹ׳, וְאוּלַי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַסְמִיכָהּ לַמַּאֲמַר וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק לְהָעִיר כִּי הוּא זֶה טַעַם שֶׁמְּצַוֶּה לָתֵת שׁוֹפְטִים בְּכָל עִיר, וּבְעִיר שֶׁיֵּשׁ ב׳ שִׁבְטִים ב׳ שׁוֹפְטִים כְּדֵי שֶׁיִּשְׁפְּטוּ מִשְׁפַּט צֶדֶק, וְדִקְדֵּק לוֹמַר אֶת הָעָם פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא יִהְיֶה הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם וְיִהְיוּ נִדּוֹנִים זֶה אֶת זֶה בְּהַשְׁוָאָה כֵּיוָן שֶׁכָּל שֵׁבֶט נִדּוֹן לִפְנֵי בֵּית דִּינוֹ, וּבְזֶה אָנוּ מַרְוִיחִים יִשּׁוּב מַאֲמַר וְשָׁפְטוּ שֶׁאִם בָּא לְהַזְהִיר לַדַּיָּנִים הָיָה לוֹ לְדַבֵּר נוֹכֵחַ כְּסֵדֶר שֶׁדִּבֵּר בְּסָמוּךְ לֹא תַּטֶּה לֹא תַכִּיר וְגוֹ׳, וְרַשִׁ״י ז״ל פֵּירֵשׁ שֶׁהוּא אַזְהָרָה לַמְמַנִּים לְמַנּוֹת צַדִּיקִים, וְלִדְבָרָיו הָיָה לוֹ לוֹמַר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ שׁוֹפְטִים שֶׁשּׁוֹפְטִים בְּצֶדֶק וְגוֹ׳ תִּתֶּן לְךָ וְגוֹ׳ וּלְדַרְכֵּנוּ יָבוֹא עַל נָכוֹן:

וְרָאִיתִי לְרַמְבַּ״ם ז״ל (הל׳ סנהדרין פ״א) שֶׁהִשְׁמִיט דִּין זֶה שֶׁצָּרִיךְ לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט וְלֹא כָּתַב אֶלָּא שֶׁלְּכָל עִיר וָעִיר, וְאוּלַי שֶׁסּוֹבֵר הָרַמְבַּ״ם שֶׁכַּוָּנַת רַבּוֹתֵינוּ ז״ל שֶׁדְּרָשׁוּ לִשְׁבָטֶיךָ שֶׁצָּרִיךְ בֵּית דִּין לְכָל שֵׁבֶט הוּא קֹדֶם שֶׁדְּרָשׁוּ שֶׁצָּרִיךְ בְּכָל עִיר, אֲבָל אַחַר שֶׁצָּרִיךְ לְכָל עִיר אֵין עוֹד צָרֵךְ לְמַנּוֹת לְכָל שֵׁבֶט, וְזֶה לְשׁוֹן הַבָּרִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין (דף ט״ז ע״ב) תָּנוּ רַבָּנָן מִנַּיִן שֶׁמַּעֲמִידִין שׁוֹפְטִים לְיִשְׂרָאֵל תַּלְמוּד לוֹמַר שֹׁפְטִים תִּתֶּן וְגוֹ׳, לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט מִנַּיִן תַּלְמוּד לוֹמַר שֹׁפְטִים לִשְׁבָטֶיךָ, לְכָל עִיר וְעִיר מִנַּיִן תַּלְמוּד לוֹמַר שֹׁפְטִים לִשְׁעָרֶיךָ ע״כ, וְקָשֶׁה לָמָּה דָּרַשׁ הַתַּנָּא תֵּבַת לִשְׁבָטֶיךָ שֶׁהוּא בְּסוֹף פָּסוּק קֹדֶם תֵּבַת בְּכָל שְׁעָרֶיךָ שֶׁקִּדּוּמָהּ לָהּ שֶׁמִּן הָרְאוּי הָיָה לְתַנָּא לְהַקְדִּים דְּרָשַׁת בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, אֶלָּא הֲרֵי זֶה מַגִּיד שֶׁלֹּא בָּא חִיּוּב לִשְׁבָטֶיךָ אֶלָּא קֹדֶם חִיּוּב כָּל שְׁעָרֶיךָ אֲבָל אַחַר שֶׁצִּוָּה בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֵין מָקוֹם לְהַצְרִיךְ לַשְׁבָטִים, וְלָזֶה הָרַמְבַּ״ם שֶׁכָּתַב חִיּוּב בְּכָל עִיר אֵין מָקוֹם לוֹמַר בְּכָל שֵׁבֶט, וּלְדֶרֶךְ זֶה דְּרָשַׁת הַתַּנָּא הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ שֶׁמְּחַיֵּבְךָ הַכָּתוּב לָתֵת שׁוֹפְטִים לְכָל שֵׁבֶט בֵּין יִהְיֶה בַּעֲשָׂרָה עֲיָרוֹת בֵּין יִהְיֶה בְּעִיר אַחַת, וְחָזַר וְאָמַר שֶׁאִם יִהְיֶה בְּהַרְבֵּה עֲיָרוֹת יִתֵּן לְכָל עִיר וָעִיר:

וְאִם תֹּאמַר אִם יִתֵּן בְּכָל עִיר לָמָּה הִצְרַךְ לוֹמַר לִשְׁבָטֶיךָ, מִשּׁוּם שֶׁזּוּלַת לִשְׁבָטֶיךָ לֹא הָיִיתִי מְפָרֵשׁ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ בְּכָל עִיר וָעִיר שֶׁהָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר שְׁעָרֶיךָ שֶׁל כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל בֵּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בֵּין שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לֹא שֶׁל כָּל עִיר וָעִיר שֶׁבָּאָרֶץ, וְאַחַר אוֹמְרוֹ לִשְׁבָטֶיךָ שֶׁפֵּרוּשׁוֹ הוּא לְכָל שֵׁבֶט נִתְחַיַּבְנוּ לוֹמַר בְּכָל שְׁעָרֶיךָ בְּכָל עִיר, וְלָזֶה כְּשֶׁפָּסַק הָרַמְבַּ״ם בְּכָל עִיר אֵין מָקוֹם לוֹמַר לִשְׁבָטֶיךָ שֶׁאָז תִּפְרֵשׁ בִּדְבָרָיו כִּדְבְרֵי הַתּוֹסָ׳ שָׁם בְּסַנְהֶדְרִין שֶׁאִם יֵשׁ בְּעִיר ב׳ שְׁבָטִים צָרִיךְ ב׳ בָּתֵּי דִּינִים:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת שופטים תנש״א. התוועדויות שם כרך ד׳ עמ׳ 202־201)

הַלִּימוּד שֶׁיֵּשְׁנוֹ לְכָל אֶחָד בְּעָמְדֵנוּ בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים בְּדוֹרֵנוּ זֶה וּבִפְרָט בַּזְּמַן הָאַחֲרוֹן, הָרְגָעִים הָאַחֲרוֹנִים דְּהַגָּלוּת - שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדָה בְּהֶתְאֵם, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה לְמַצַּב הַגְּאוּלָה:

לְפָרְסֵם אֵצֶל עַצְמוֹ וְאֵצֶל אֵלּוּ שֶׁאֵלֵיהֶם אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ - שֶׁצְּרִיכִים לְקַבֵּל עַל עַצְמָם (בְּיֶתֶר חוֹזֶק) אֶת הַהוֹרָאוֹת וְעֵצוֹת דְּ"שׁוֹפְטַיִךְ" וְ"יוֹעֲצַיִךְ" שֶׁבְּדוֹרֵנוּ - "מָאן מַלְכֵי רַבָּנָן" בְּכְלָל, וּבִפְרָט נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ - הַבָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְרִבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ שֶׁלְּפָנָיו - שׁוֹפֵט דּוֹרֵנוּ, וְיוֹעֵץ דּוֹרֵנוּ, וּנְבִיא דּוֹרֵנוּ...

יָשְׁנָהּ הַהוֹרָאָה כַּנַ"ל, שֶׁצְּרִיכִים לְפַרְסֵם לְכָל אַנְשֵׁי הַדּוֹר, שֶׁזְّכִינוּ שֶׁהַקָּבָ"ה בָּחַר וּמִנָּה בַּעַל־בְּחִירָה, שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ הוּא שֶׁלֹּא בְּעֶרְךְ נֶעֱלָה מֵאַנְשֵׁי הַדּוֹר, שֶׁיִּהְיֶה הַ"שׁוֹפְטַיִךְ" וְ"יוֹעֲצַיִךְ" וּנְבִיא הַדּוֹר, שֶׁיּוֹרֶה הוֹרָאוֹת וְיִתֵּן עֵצוֹת בְּנוֹגֵעַ לַעֲבוֹדַת כָּל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְכָל הָאֲנָשִׁים דְּדוֹר זֶה, בְּכָל עִנְיְנֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וּבְנוֹגֵעַ לְהַנְהָגַת חַיֵּי הַיּוֹם־יוֹם הַכְּלָלִית, גַּם בְּ"כָל דְּרָכֶיךָ (דָּעֵהוּ)" וְ"כָּל מַעֲשֶׂיךָ (יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם)",

עַד - הַנְּבוּאָה הָעִיקָּרִית - הַנְּבוּאָה שֶׁ"לַאלְתַּר לִגְאוּלָה", וְתֵיכָף וּמִיַּד מַמָּשׁ "הִנֵּה זֶה (מָשִׁיחַ) בָּא".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ משיחות שבת פרשת שופטים ה׳תש״נ

כּוֹחַ הַתּוֹרָה פּוֹעֵל בִּמְצִיאוּת הָעוֹלָם

...וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁאַף שֶׁעִיקַּר חִיּוּב "שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ" הוּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כִּפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ"ם "אֵין אָנוּ חַיָּבִין לְהַעֲמִיד בָּתֵּי דִּינִים בְּכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ וּבְכָל עִיר וָעִיר אֶלָּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד . . שֶׁנֶּאֱמַר תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹקֶיךָ נוֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ", מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחוּץ־לָאָרֶץ, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּזְמַן הַגָּלוּת וּבְחוּץ־לָאָרֶץ, שֶׁגַּם כְּשֶׁנִּמְצָאִים בְּחַסְדֵי ה׳ בְּמַלְכוּת שֶׁל חֶסֶד, צְרִיכִים לְקַבֵּל רְשׁוּת מִמַּלְכוּת הַמְּדִינָה (שֶׁיֵּשׁ לָהּ תּוֹקֶף עַל־פִּי תּוֹרָה - דִּינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא) לְמִנּוֹת דַּיָּנִין (וְאֵין זֶה בְּאוֹפֶן דְּ"שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ"), מִכָּל־מָקוֹם כְּשֶׁעוֹמְדִים בְּתוֹקֶף הַמַּתְאִים בְּכֹחַ הַתּוֹרָה, נַעֲשֵׂית הַנְהָגַת הַמְּדִינָה כּוּלָּהּ (וְעַד לְהַנְהָגַת הַמְּדִינוֹת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ) בְּהֶתְאֵם לִפְסַק־דִּין דְּיִשְׂרָאֵל עַל־פִּי הַתּוֹרָה - "שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ", עַל־דֶּרֶךְ סִיפּוּר כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ, אוֹדוֹת הַנְהָגַת הַ'צֶּמַח צֶדֶק', שֶׁבִּהְיוֹתוֹ בָּעִיר לִיוּבַּאוּוִיטְשׁ עָשָׂה "סִדָּרִים" בְּפֶטֶרְבּוּרְג, עִיר הַבִּירָה שֶׁל כָּל מְדִינַת רוּסְיָה.

וְעוֹד וְעִיקָּר - שֶׁבְּכוֹחַ הַתּוֹרָה פּוֹסְקִים בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֶׁהַגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ - צְרִיכָה לִהְיוֹת תֵּיכָף וּמִיַּד, וְנַעֲשָׂה כֵּן בִּמְצִיאוּת הָעוֹלָם בְּפוֹעַל מַמָּשׁ...

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ״ט ב עמ׳ 666)

שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ (טז, יח) **שׁוֹפֵט** - הֵינוּ לִמּוּד הַתּוֹרָה כְּדֵי לִידַע אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן. **שׁוֹטֵר** - הֵינוּ מַעֲשֶׂה בְּפֹעַל עַל פִּי תּוֹרָה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁ"שׁוֹפְטִים" הֵם חב"ד, שֶׁשּׁוֹפְטִים וּמַנְהִיגִים אֶת הַמִּדּוֹת. וְיָמְתַּק עַל־פִּי מַה דְּאִיתָא בְּש"ך עַל הַתּוֹרָה, שֶׁ'בְּכָל שְׁעָרֶיךָ' קָאֵי עַל שִׁבְעָה 'שַׁעֲרֵי הַגּוּף' (עֵינַיִם, אָזְנַיִם, פֶּה, יָדַיִם וְרַגְלַיִם), שֶׁעַל־יָדָם מִתְקַשֵּׁר אָדָם עִם הָעוֹלָם מִסְּבִיבוֹ. יֵשׁ לְמַנּוֹת שׁוֹפֵט וְשׁוֹטֵר שֶׁיְּפַקְּחוּ עַל הַכְּנִיסָה וְהַיְּצִיאָה בִּשְׁעָרִים אֵלּוּ, שֶׁתִּתְהַיֶּינָה עַל פִּי הוֹרָאוֹת הַתּוֹרָה.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מִשְׁפַּט צֶדֶק. וְלֹא אָמַר בְּצֶדֶק כְּאוֹמְרוֹ (וַיִּקְרָא י״ט ט״ו) בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ, כָּאן הֵעִיר הֶעָרָה גְּדוֹלָה לֶחָפֵץ לִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק, וְהוּא כִּי כְּשֶׁיִּרְצֶה לַעֲמֹד הַדַּיָּן עַל מִשְׁפַּט הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב יִהְיֶה בְּסֵדֶר זֶה שֶׁיַּעֲבִיר מִבֵּין עֵינָיו ב׳ הַנּוֹשְׂאִים וְלֹא יַלְבִּישׁ מַשָּׂא וּמַתָּן הַהֲלָכוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לוֹמַר כְּפִי זֶה יִתְחַיֵּב פְּלוֹנִי וּכְפִי זֶה יִהְיֶה לְהֵפֶךְ אֶלָּא יַעֲשֶׂה עִיּוּנוֹ וּצְדָדֵי הַהֲלָכָה כְּאִלּוּ אֵין אָדָם שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹרָאָה זוֹ עַתָּה אֶלָּא לַעֲמֹד עַל הַדִּין לָדַעַת הִלְכוֹת הַתּוֹרָה, וְאַחַר שֶׁיַּעֲמֹד עָלָיו בְּדֶרֶךְ זֶה מַה שֶׁיַּעֲלֶה בִּמְצָדָתוֹ יָדִין בּוֹ לְבַעֲלֵי דִּינִים יִזְכֶּה הַזַּכַּאי וְיִתְחַיֵּב הַחַיָּב, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט** פֵּרוּשׁ כְּבָר הוּא מִשְׁפָּט בִּפְנֵי עַצְמוֹ זֶה יִהְיֶה צֶדֶק, אֲבָל זוּלַת זֶה כְּשֶׁיַּעֲרִיךְ בְּדַעְתּוֹ בְּעֵת שֶׁמְּזַקֵּק וּמְצָרֵף הַדִּין לְבַעֲלֵי דִּינִים עַל כָּל פָּנִים יִהְיֶה א׳ יוֹתֵר מִתְקָרֶבֶת דַּעְתּוֹ אֵלָיו וְלֹא יֵצֵא הַמִּשְׁפָּט צֶדֶק, וּבִפְרָט בְּמִשְׁפָּטִים שֶׁתְּלוּיִים בִּשְׁקוּל הַדַּעַת וּבְהַטָּיָה מוּעֶטֶת בְּנָקֵל יַטֶּה דַּעְתּוֹ:

וּבְדֶרֶךְ רָמֶז יִרְמֹז עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים צ״ו) יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק, וְאָמְרוּ אַנְשֵׁי אֱמֶת (זֹהַר ח״ג קצ״ח) כִּי ב״ד עֶלְיוֹן יִקָּרֵא צֶדֶק, וְאָמְרוּ ז״ל (בֵּיצָה ט״ז.) כִּי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְבוּעִים וְכוּ׳, וְהִנֵּה כְּשֶׁיִּפֹּל הַהֶפְרֵשׁ עַל הַמָּמוֹן בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְעָמְדוּ לִפְנֵי הַשּׁוֹפֵט אִם יִשְׁפֹּט עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ כְּשֶׁיְּזַכּוּ הָרָאוּי לִזְכּוֹת וְגוֹ׳ הִנֵּה הֵם שׁוֹפְטִים הַמִּשְׁפָּט עַצְמוֹ שֶׁשָּׁפַט ב״ד עֶלְיוֹן הַנִּקְרָא צֶדֶק, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק** פֵּרוּשׁ שֶׁשָּׁפַט בֵּית דִּין הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּקְרָא צֶדֶק: תורה יט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעוין לקוטי־שיחות חלק ל״ד עמוד 98 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

תַּפְקִידָם שֶׁל הַשּׁוֹטְרִים

שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ (טז, יח)

שׁוֹטְרִים – הָרוֹדִין אֶת הָעָם אַחַר מִצְוָתָם, שֶׁמַּכִּין וְכוֹפְתִּין בְּמַקֵּל וּבְרִצּוּעָה עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו אֶת דִּין הַשּׁוֹפֵט (טז, יח. ובפירוש רש״י)

כָּל מוֹנֵי הַמִּצְוֹת מָנוּ אֶת מִנּוּי הַשּׁוֹפְטִים וְהַשּׁוֹטְרִים כְּמִצְוָה אַחַת. וְהִקְשׁוּ הָאַחֲרוֹנִים עַל־זֶה (ביאור הרי״פ פערלא לספר המצות לרבי סעדיה גאון, פרשיות סוף פרשה א׳. ועוד) אַמַּאי לֹא מְנָאוּם לְב׳ מִצְוֹת, שֶׁהֲרֵי הֵם שְׁנֵי מַעֲשִׂים נִפְרָדִים, וּבֵאֲרוּ בָּזֶה בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּדִּיּוּק לְשׁוֹן רַשִׁ״י בְּפֵרוּשׁוֹ כָּאן, יִתְבָּאֵר הָעִנְיָן בְּפַשְׁטוּת.

דְּהִנֵּה לְעֵיל עַל הַפָּסוּק (א, טו) "וָאֶקַּח גּוֹ׳ וְשׁוֹטְרִים לִשְׁבָטֵיכֶם" פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י: "אֵלּוּ הַכּוֹפְתִּין וְהַמַּכִּין בְּרִצּוּעָה עַל פִּי הַדַּיָּנִין", שֶׁתַּפְקִיד הַשּׁוֹטְרִים אָז הָיָה לְקַיֵּם אֶת פְּסַק הַדַּיָּנִים וּלְבַצֵּעַ אֶת עָנְשָׁם, לְהַלְקוֹת אֶת הַחַיָּב מַלְקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

אֲבָל בְּצִוּוּי הַתּוֹרָה עַל מִנּוּי הַשּׁוֹטְרִים, פֵּרֵשׁ שֶׁעֲבוֹדָתָם הִיא "מַכִּין וְכוֹפְתִּין בְּמַקֵּל וּבְרִצּוּעָה עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו אֶת דִּין הַשּׁוֹפֵט", וְהֵינוּ לְהָבִיא לִידֵי כָּךְ שֶׁהָעָם יְקַבְּלוּ עַל עַצְמָם לְקַיֵּם אֶת דִּינֵי הַשּׁוֹפְטִים, אֲבָל אֵין לָהֶם שַׁיָּכוּת לְבִצּוּעַ גְּזַר הַדִּין עַצְמוֹ.

וְהִנֵּה, אִם הָיָה עִנְיָן הַשּׁוֹטְרִים לְקַיֵּם אֶת גְּזַר הַדִּין, הָיָה נִמְצָא שֶׁעִנְיָן הַמִּשְׁפָּט בַּתּוֹרָה נֶחְלָק לִשְׁנֵי צִוּוּיִים: פְּסִיקַת הַדִּין עַל־יְדֵי הַשּׁוֹפְטִים, וּבִצּוּעוֹ עַל־יְדֵי הַשּׁוֹטְרִים.

אֲבָל כֵּיוָן שֶׁכָּל עֲבוֹדַת הַשּׁוֹטְרִים הִיא, כָּאָמוּר, לְסַיֵּעַ בִּפְעֻלַּת הַשּׁוֹפְטִים, אִם־כֵּן מוּבָן שֶׁאֵין מִנּוּיָם שֶׁל הַשּׁוֹטְרִים נֶחְשָׁב לְמִצְוָה בִּפְנֵי־עַצְמָהּ, וְנִכְלֶלֶת בְּמִצְוַת מִנּוּי שׁוֹפְטִים (ראה ספר המצות להרמב״ם שרש יב).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעוין בספר השיחות תנש״א חלק ב עמוד 780 ואילך בארוכה – מתוך ׳לקראת שבת׳)

בִּטּוּל הַשּׁוֹטְרִים לְעָתִיד לָבוֹא

שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ (טז, יח)

אֶחָד מִיְּעוּדֵי הַגְּאוּלָה (בְּהַפְטָרַת פָּרָשָׁתֵנוּ) הוּא "וְאָשִׁיבָה שׁוֹפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה". וְיֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ הִשְׁמִיט הַנָּבִיא "שׁוֹטְרִים", וְהוֹסִיף "יוֹעֲצַיִךְ".

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

שׁוֹפְטִים הֵם הַ"דַּיָּנִין הַפּוֹסְקִים אֶת הַדִּין". וְשׁוֹטְרִים הֵם "הָרוֹדִין אֶת הָעָם אַחַר מִצְוָתָן, שֶׁמַּכִּין וְכוֹפְתִּין בְּמַקֵּל וּבְרִצּוּעָה עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו אֶת הַדִּין" (לשון רש״י על הפסוק).

וְנִמְצָא שֶׁאַף שֶׁהַשּׁוֹפֵט פּוֹסֵק אֶת הַדִּין וְגוֹזֵר עַל הָאָדָם לְקַיְּמוֹ, יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא יִרְצֶה הָאָדָם לַעֲשׂוֹתוֹ. וְלָכֵן צְרִיכִים לְשׁוֹטֵר הַמַּכֶּה וְכוֹפֶה בִּרְצוּעָה שֶׁיְּקַיְּמוּ אֶת פְּסַק הַדִּין בְּפֹעַל. אַף גַּם כְּשֶׁהָאָדָם אֵינוֹ מֵבִין מֵעַצְמוֹ מַדּוּעַ לְקַיֵּם אֶת גְּזֵרַת הַתּוֹרָה, נְקַיֵּם דְּבָרָיו מֵרְצוֹנֵנוּ הַטּוֹב – בִּבְחִינַת "יוֹעֲצַיִךְ".

(יט) **לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר פָּנִים וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם:**

יט לֹא תַצְלִי דִּין לֹא תִשְׁתְּמוֹדַע אַפַּיִן וְלָא תְקַבֵּל שֹׁחֲדָא אֲרֵי שֹׁחֲדָא מְעַוֵּר עֵינֵי חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמֵי תְרִיצִין:

רש״י◄ **לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט • כְּמַשְׁמָעוֹ. לֹא תַכִּיר פָּנִים •** אַף בִּשְׁעַת הַטְּעָנוֹת, אַזְהָרָה לַדַּיָּן שֶׁלֹּא יְהֵא רַךְ לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה, אֶחָד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב, לְפִי שֶׁכְּשֶׁרוֹאֶה זֶה שֶׁהַדַּיָּן מְכַבֵּד אֶת חֲבֵרוֹ, מִסְתַּתֵּמִין טַעֲנוֹתָיו. **וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד •** (ספרי) אֲפִלּוּ לִשְׁפֹּט צֶדֶק. **כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר •** (כתובות קה) מִשֶּׁקִּבֵּל שֹׁחַד מִמֶּנּוּ, אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַטֶּה אֶת לְבָבוֹ אֶצְלוֹ לְהַפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ. **דִּבְרֵי צַדִּיקִם •** דְּבָרִים הַמְּצֻדָּקִים, מִשְׁפְּטֵי אֱמֶת.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יט) לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט וגו׳. לא יחד הָאַזְהָרָה לַשּׁוֹפְטִים וְצִוָּה לְנוֹכֵחַ, לְהָעִיר כִּי בְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָם גַּם כֵּן בְּאֵלּוּ אַזְהָרוֹת אִם לֹא יְמַנּוּ הַשּׁוֹפְטִים כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּצְטַוּוּ, הֵם הַמַּטִּים מִשְׁפָּט הֵם הָעוֹבְרִים עַל כָּל הָאָמוּר: תורה כ

(כ) **צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס**

כ קֻשְׁטָא קֻשְׁטָא תְּהֵי רָדִיף בְּדִיל דְּתֵיחֵי וְתֵירַת יָת אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃

רש״י◄ **צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף•** (ספרי. סנהדרין לב) הַלֵּךְ אַחַר בֵּית־דִּין יָפֶה. **לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ•** כְּדַאי הוּא מִנּוּי הַדַּיָּנִין הַכְּשֵׁרִים לְהַחֲיוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְהוֹשִׁיבָן עַל אַדְמָתָן.

(כא) **לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ׃**

כא לָא תִּצּוּב לָךְ אֲשֵׁרַת כָּל אִילָן בְּסִטַּר מַדְבְּחָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ דִּי תַעְבֵּד לָךְ׃

רש״י◄ **לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה•** לְחַיְּבוֹ עָלֶיהָ מִשְׁעַת נְטִיעָתָהּ, וַאֲפִלּוּ לֹא עֲבָדָהּ, עוֹבֵר בְּ״לֹא תַעֲשֶׂה״ עַל נְטִיעָתָהּ. **לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה׳ אֱלֹהֶיךָ•** אַזְהָרָה לְנוֹטֵעַ אִילָן וּלְבוֹנֶה בַּיִת בְּהַר הַבַּיִת.

(כב) **וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס**

כב וְלָא תְּקִים לָךְ קָמָא דִּי סָנֵי יְיָ אֱלָהָךְ׃

רש״י◄ **וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה•** מַצֶּבֶת אֶבֶן אַחַת, לְהַקְרִיב עָלֶיהָ אֲפִלּוּ לַשָּׁמַיִם. **אֲשֶׁר שָׂנֵא•** מִזְבַּח אֲבָנִים וּמִזְבַּח אֲדָמָה צִוָּה לַעֲשׂוֹת, וְאֶת זוֹ שָׂנֵא, כִּי חֹק הָיְתָה לַכְּנַעֲנִים. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיְתָה אֲהוּבָה לוֹ בִּימֵי הָאָבוֹת, עַכְשָׁו שְׂנֵאָהּ, מֵאַחַר שֶׁעָשָׂאוּהָ אֵלּוּ חֹק לַעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים.

יז (א) **לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ ס**

א לָא תִּכּוֹס קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תּוֹר וְאִמַּר דִּי יְהֵי בֵּהּ מוּמָא כֹּל מִדַּעַם בִּישׁ אֲרֵי מְרָחָק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ הוּא׃

רש״י◄ **לֹא־תִזְבַּח וְגוֹ׳ כֹּל דָּבָר רָע•** (ספרי) אַזְהָרָה לַמְפַגֵּל בַּקָּדָשִׁים עַל־יְדֵי דִּבּוּר רַע, וְעוֹד נִדְרְשׁוּ בּוֹ שְׁאָר דְּרָשׁוֹת בְּ״שְׁחִיטַת קָדָשִׁים״ (זבחים לו ב).

(ב) **כִּי־יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הָרָע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ׃**

ב אֲרֵי יִשְׁתְּכַח בֵּינָךְ בַּחֲדָא מִקְּרָוָיךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ גְּבַר אוֹ אִתְּתָא דִּי יַעְבֵּד יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּר עַל קְיָמֵהּ׃

רש״י◄ **לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ•** אֲשֶׁר כָּרַת ה׳ אִתְּכֶם שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כ) צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף וְגוֹ׳. בָּא לְהַזְהִיר כְּשֶׁיֵּשׁ בָּעִיר ב׳ אֲנָשִׁים מְפָלָגִים בְּחָכְמָה וּשְׁנַיִם אֲחֵרִים גַּם כֵּן חֲכָמִים אֶלָּא שֶׁאֵינָם בַּסּוּג הָרִאשׁוֹן אַל יֹאמַר אָדָם כֵּיוָן שֶׁשְּׁנֵי הָאֲנָשִׁים יְכוֹלִין לְהוֹרוֹת וְלִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק לֹא אַטְרִיחַ אֶת הַמְפָלָגִים לְשָׁא בְּעוֹל מִנּוּי הַדַּיָּנוּת, אוֹ לְצַד שֶׁצָּרִיךְ לָהֶם טֹרַח בַּמִּנּוּיִים יִמָּנַע וְיִסְתַּפֵּק בַּקְּטַנִּים, תַּלְמוּד לוֹמַר צֶדֶק צֶדֶק פֵּרוּשׁ הָגֵם שֶׁהִשַּׂגְתָּ לְדַיָּנִים שֶׁהֵם רְאוּיִים, עָלֶיךָ לַחֲזֹר אַחַר הַיּוֹתֵר רְאוּיִים מֵהֶם: תורה כא

כא) לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה וְגוֹ׳. רַבּוֹתֵינוּ ז״ל אָמְרוּ (סנהדרין ז׳:) כָּל הַמַּעֲמִיד דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן כְּאִלּוּ נוֹטֵעַ אֲשֵׁרָה ע״כ, וּלְדִבְרֵיהֶם אָמַר תֵּבֵת **לְךָ** לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מַעֲלֶה עָלָיו כְּאִלּוּ וְכוּ׳ אֶלָּא אִם כְּשֶׁיֵּעָמִידֶנּוּ תִּהְיֶה כַּוָּנָתוֹ לְאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁנּוֹגַעַת מִמֶּנָּה, אֲבָל זוּלַת זֶה אִם טָעָה בְּדַיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן וְחָשַׁב שֶׁהוּא הָגוּן וְהֶעֱמִידוֹ אֵינוֹ נֶחְשָׁב עָלָיו כְּהַעֲמָדַת אֲשֵׁרָה: תורה כב

א) לֹא תִזְבַּח וְגוֹ׳ אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם. וְלֹא אָמַר אֲשֶׁר בּוֹ מוּם, כְּפִי מַה שֶׁדָּרְשׁוּ ז״ל (ספרי) שֶׁבָּא הַכָּתוּב לֶאֱסֹר מוּם עוֹבֵר, רְמָזוֹ בְּתֵבַת **יִהְיֶה** לוֹמַר כָּל הָוָיַת מוּם בֵּין קָבוּעַ בֵּין עוֹבֵר. וְאֶפְשָׁר עוֹד לוֹמַר שֶׁאִם הֶחְלַט בָּהּ אֵבֶר שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ בַּעֲלַת מוּם וְאָמְרוּ הָרוֹפְאִים שֶׁעַל כָּל פָּנִים צָרִיךְ לְחָתְכוֹ הֲגַם שֶׁעֲדַיִן לֹא חָתְכוֹ הֲרֵי זֶה פְּסוּלָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לֹא תִזְבַּח** וְגוֹ׳ **אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם** פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁעָתָּה אֵינוֹ מוּם כֵּיוָן שֶׁעוֹמֵד לִהְיוֹת מוּם לֹא תִּזְבְּחֶנּוּ: תורה ב

ב) כִּי יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ. אוֹמְרוֹ **בְּקִרְבְּךָ,** לְחַיֵּב עַל הַדָּבָר לִבְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁשָּׁם יִמָּצֵא הָאִישׁ עוֹשֶׂה הָרַע וְאַחֲרֵיהֶם יִתְחַיְּבוּ כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, וְהוּא אוֹמְרוֹ שֶׁגָּמַר אוֹמֶר **בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ,** וְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל (כתובות מ״ה:) דָּרְשׁוּ שְׁעָרֶיךָ לְגִזְרָה שָׁוָה שַׁעַר שֶׁנִּמְצְאוּ בוֹ וְלֹא שַׁעַר שֶׁנָּדוֹנוּ בוֹ, וְאוֹמְרוֹ **אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ,** נִתְכַּוֵּן

(ג) וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ׀ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי:

רש״י◄ אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי • לְעָבְדָם (מגילה ח).

ג וַאֲזַל וּפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִיד לְהוֹן וּלְשַׁמְשָׁא אוֹ לְסִיהֲרָא אוֹ לְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא דִּי לָא פַקֵּדִית:

(ד) וְהֻגַּד־לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ נָכוֹן • מְכֻוָּן הָעֵדוּת.

ד וִיהַוּוּן לָךְ וְתִשְׁמָע וְתִתְבַּע יָאוּת וְהָא קֻשְׁטָא כֵּין פִּתְגָּמָא אִתְעֲבִידַת תּוֹעֻבְתָּא הָדָא בְּיִשְׂרָאֵל:

(ה) וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהֻוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ:

רש״י◄ וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא וְגוֹ׳ אֶל שְׁעָרֶיךָ וְגוֹ׳ • הַמְתַרְגֵּם ״אֶל שְׁעָרֶיךָ״: ׳לִתְרַע בֵּית דִּינָךְ׳, טוֹעֶה, שֶׁכֵּן שָׁנִינוּ: (ספרי) ״אֶל שְׁעָרֶיךָ״, זֶה שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שַׁעַר שֶׁנִּדּוֹן בּוֹ? נֶאֱמַר ״שְׁעָרֶיךָ״ לְמַטָּה וְנֶאֱמַר ״שְׁעָרֶיךָ״ לְמַעְלָה, מַה ״שְׁעָרֶיךָ״ הָאָמוּר לְמַעְלָה, שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ, אַף ״שְׁעָרֶיךָ״ הָאָמוּר לְמַטָּה, שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ, וְתַרְגּוּמוֹ: ׳לְקָרְוָיִךְ׳.

ה וְתַפֵּק יָת גַּבְרָא הַהוּא אוֹ יָת אִתְּתָא הַהִיא דִּי עֲבָדוּ יָת פִּתְגָּמָא בִּישָׁא הָדֵין לִתְרַע בֵּית דִּינָךְ (לְקָרְוָיִךְ) יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וְתִרְגְּמִנּוּן בְּאַבְנַיָּא וִימוּתוּן:

(ו) עַל־פִּי׀ שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד:

רש״י◄ שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה • אִם מִתְקַיֶּמֶת עֵדוּת בִּשְׁנַיִם, לָמָּה פֵּרַט לְךָ בִּשְׁלֹשָׁה? לְהַקִּישׁ שְׁלֹשָׁה לִשְׁנַיִם, מַה שְׁנַיִם עֵדוּת אַחַת, אַף שְׁלֹשָׁה עֵדוּת אַחַת, וְאֵין נַעֲשִׂין זוֹמְמִין עַד שֶׁיִּזּוֹמוּ כֻּלָּם (מכות ו).

ו עַל מֵימַר תְּרֵין סַהֲדִין אוֹ תְּלָתָא סַהֲדִין יִתְקְטֵל דְּחַיָּב קְטוֹל לָא יִתְקְטֵל עַל מֵימַר סָהִיד חָד:

(ז) יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: פ

ז יָדָא דְּסַהֲדָיָא תְּהֵי בֵּהּ בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלֵהּ וִידָא דְּכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא וּתְפַלֵּי עֲבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ:

(ח) כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם׀ לְדָם בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ:

רש״י◄ כִּי יִפָּלֵא • כָּל ׳הַפְלָאָה׳ לְשׁוֹן הַבְדָּלָה וּפְרִישָׁה, שֶׁהַדָּבָר נִבְדָּל וּמְכֻסֶּה מִמְּךָ. בֵּין־דָּם לְדָם • (ספרי. סנהדרין פד) בֵּין דָּם טָמֵא לְדָם טָהוֹר. בֵּין־דִּין לְדִין • בֵּין דִּין זַכַּאי לְדִין חַיָּב. וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע • בֵּין נָגַע

ח אֲרֵי יִתְכְּסֵי מִנָּךְ פִּתְגָּמָא לְדִינָא בֵּין דְּמָא לְדְמָא בֵּין דִּינָא לְדִינָא וּבֵין מַכְתֵּשׁ סְגִירוּ לְמַכְתֵּשׁ סְגִירוּ פִּתְגָּמֵי פְלֵגְתָּא דִּינָא בְּקִרְוָיִךְ וּתְקוּם וְתִסַּק לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לומַר שֶׁעַל מְנָת כֵּן ה׳ נִתְּנָהּ לְךָ: **לַעֲבֹר** בְּרִיתוֹ. פֵּרוּשׁ צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּרִית ה׳, וְלָזֶה צָרִיךְ שֶׁיִּתְּרוּ בּוֹ וְיוֹדִיעוּהוּ מַה גָּדְלוֹ מַעֲשָׂיו הָרָעִים, גַּם רָמַז שֶׁאִם אָמַר לַמַּתְרִים שֶׁהוּא נִשְׁבַּע לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁקָּדְמָה לוֹ בְּרִית עַל זֶה וְאֵין שְׁבוּעָתוֹ חָלָה לְבַטֵּל הָרִאשׁוֹנָה וַהֲרֵי הוּא עוֹבֵר בְּרִית ה׳ וְיַהֲרֵג: תורה ג

ו) יוּמַת הַמֵּת. כְּפַל לוֹמַר הַמֵּת, לְהָעִיר כִּי אִם לֹא נִמְצְאוּ לוֹ עֵדִים וְהַתְּרָאָה בֶּן מָוֶת הוּא לַשְּׁמַיִם אֶלָּא שֶׁבְּעֵדִים וְהַתְּרָאָה יוּמַת בִּידֵי אָדָם הַמֵּת שֶׁהָיָה עוֹמֵד לְמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם: תורה ז

ח) כִּי יִפָּלֵא וְגוֹ׳ לַמִּשְׁפָּט. הֶצְרֵךְ לוֹמַר

טָמֵא לְנֶגַע טָהוֹר. **דִּבְרֵי רִיבֹת** • שֶׁיִּהְיוּ חַכְמֵי הָעִיר חוֹלְקִים בַּדָּבָר: זֶה מְטַמֵּא וְזֶה מְטַהֵר, זֶה מְחַיֵּב וְזֶה מְזַכֶּה. **וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ** • (סנהדרין פו) מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבֹהַּ מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת.

(ט) **וּבָאתָ֗ אֶל־הַכֹּהֲנִים֙ הַלְוִיִּ֔ם וְאֶל־הַשֹּׁפֵ֔ט אֲשֶׁ֥ר יִהְיֶ֖ה בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֑ם וְדָרַשְׁתָּ֙ וְהִגִּ֣ידוּ לְךָ֔ אֵ֖ת דְּבַ֥ר הַמִּשְׁפָּֽט׃**

ט וְתֵיתֵי לְוָת כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי וּלְוָת דַּיָּנָא דִּי יְהֵי בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְתִתְבַּע וִיחַוּוּן לָךְ יָת פִּתְגָּמָא דְדִינָא:

רש״י◄ **הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם** • הַכֹּהֲנִים שֶׁיָּצְאוּ מִשֵּׁבֶט לֵוִי. **וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם** • (ספרי) אֲפִלּוּ אֵינוֹ כִּשְׁאָר שׁוֹפְטִים שֶׁהָיוּ לְפָנָיו, אַתָּה צָרִיךְ לִשְׁמֹעַ לוֹ, אֵין לְךָ אֶלָּא שׁוֹפֵט שֶׁבְּיָמֶיךָ.

(י) **וְעָשִׂ֗יתָ עַל־פִּ֤י הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר יַגִּ֣ידוּ לְךָ֔ מִן־הַמָּק֣וֹם הַה֔וּא אֲשֶׁ֖ר יִבְחַ֣ר יְהֹוָ֑ה וְשָׁמַרְתָּ֣ לַעֲשׂ֔וֹת כְּכֹ֖ל אֲשֶׁ֥ר יוֹרֽוּךָ׃**

י וְתַעְבֵּד עַל מֵימַר פִּתְגָּמָא דִּי יְחַוּוּן לָךְ מִן אַתְרָא הַהוּא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ וְתִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכֹל דִּי יַלְפֻנָּךְ:

(יא) **עַל־פִּ֨י הַתּוֹרָ֜ה אֲשֶׁ֣ר יוֹר֗וּךָ וְעַל־הַמִּשְׁפָּ֥ט אֲשֶׁר־יֹאמְר֥וּ לְךָ֖ תַּעֲשֶׂ֑ה לֹ֣א תָס֗וּר מִן־הַדָּבָ֛ר אֲשֶׁר־יַגִּ֥ידוּ לְךָ֖ יָמִ֥ין וּשְׂמֹֽאל׃**

יא עַל מֵימַר אוֹרַיְתָא דִּי יַלְפֻנָּךְ וְעַל דִּינָא דִּי יֵימְרוּן לָךְ תַּעְבֵּד לָא תִסְטֵי מִן פִּתְגָּמָא דִּי יְחַוּוּן לָךְ יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא:

רש״י◄ **יָמִין וּשְׂמֹאל** • (ספרי) אֲפִלּוּ אוֹמֵר לְךָ עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל, וְעַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁאוֹמֵר לְךָ עַל יָמִין - יָמִין, וְעַל שְׂמֹאל - שְׂמֹאל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ה, עמ׳ 831)

לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל (יז, יא) **אֲפִילוּ אוֹמֵר לְךָ עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל וְעַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין** (רש״י)

שֶׁכֵּן פְּסַק־דִּין שֶׁל חַכְמֵי־יִשְׂרָאֵל הוֹפֵךְ אֶת הַיָּמִין לִשְׂמֹאל וְאֶת הַשְּׂמֹאל לְיָמִין.

(יב) **וְהָאִ֞ישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂ֣ה בְזָד֗וֹן לְבִלְתִּ֨י שְׁמֹ֤עַ אֶל־הַכֹּהֵן֙ הָעֹמֵ֣ד לְשָׁ֤רֶת שָׁם֙ אֶת־יְהֹוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ א֖וֹ אֶל־הַשֹּׁפֵ֑ט וּמֵת֙ הָאִ֣ישׁ הַה֔וּא וּבִעַרְתָּ֥ הָרָ֖ע מִיִּשְׂרָאֵֽל׃**

יב וּגְבַר דִּי יַעְבֵּד בִּרְשַׁע בְּדִיל דְּלָא לְקַבָּלָא מִן כַּהֲנָא דְּקָאֵם לְשַׁמָּשָׁא תַמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אוֹ מִן דַּיָּנָא וְיִתְקְטֵל גַּבְרָא הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לַמִּשְׁפָּט, לְהָעִיר שֶׁלֹּא נֶאֶמְרוּ דִּינִים אֵלּוּ אֶלָּא בְּמוֹרֶה שֶׁהוּא רָאוּי לְהוֹרוֹת מִשְׁפָּט, וְכֵן אָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה (סַנְהֶדְרִין פ״ו:) תַּלְמִיד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהוֹרָאָה פָּטוּר, אֶלָּא שֶׁרָאִיתִי בַּבָּרַיְתָא (שָׁם פ״ז.) שֶׁדָּרְשׁוּ פְטוּר תַּלְמִיד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהוֹרָאָה מֵאוֹמְרוֹ כִּי יִפָּלֵא בַּמֻּפְלָא שֶׁבְּב״ד, וְכָתְבוּ רַשִׁ״י וְתוֹסָ׳ בְּהַנֶּחְנָקִין שֶׁפֵּרוּשׁוֹ מֻפְלָא מֻמְחֶה וְלִמְעוּטֵי תַּלְמִיד, אֶלָּא שֶׁבְּסַנְהֶדְרִין דָּרְשׁוּ מִעוּט תַּלְמִיד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהוֹרָאָה מֵאָמְרוֹ כִּי יִפָּלֵא וְהָרַמְבָּ״ם פֵּרֵשׁ בְּי״ד (הִלְכוֹת מַמְרִים פ״ג ה״ה) שֶׁהַכַּוָּנָה הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָּבָר מֻפְלָא, וּמֵעַתָּה לְפִי זֶה אוֹמְרוֹ **לַמִּשְׁפָּט** לוֹמַר שֶׁאֵין הַדִּין הָאָמוּר בְּזָקֵן זֶה אֶלָּא בְּהוֹרָאָה לְמַעֲשֶׂה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה שָׁם וְז״ל אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיּוֹרֶה לַעֲשׂוֹת שֶׁנֶּאֱמַר וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן ע״כ, וְהִנֵּה מִפָּסוּק זֶה אֵין הוֹכָחָה אֶלָּא עַל מַעֲשֵׂהוּ עַל פִּי הוֹרָאָתוֹ וְלֹא אִם הוֹרָה לַאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת, וּלְמֵדִין לָהּ מֵאוֹמְרוֹ לַמִּשְׁפָּט שֶׁאִם הוֹרָה לַאֲחֵרִים חַיָּב:

אוֹ יִרְצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ **כִּי יִפָּלֵא** וְגוֹ׳ **לַמִּשְׁפָּט** הֲגַם שֶׁהָיָה הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת הֵפֶךְ כַּוָּנַת הַחוֹלְקִים וְנִמְצָא הַדִּין לֹא כֵן הוּא אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרָה בְּדָבָר שֶׁחַיָּב עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְכוּ׳ לֹא יוּמַת פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת הֵפֶךְ הָרַבִּים הַחוֹלְקִים עָלָיו לֹא יוּמַת עַד שֶׁיּוֹרֶה לַעֲשׂוֹת הֵפֶךְ אֲשֶׁר יַגִּידוּ עָלָיו בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, וְכֵן מוֹכִיחִים הַדְּבָרִים בְּסַנְהֶדְרִין: תורה ט

ט) וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ. פֵּרוּשׁ עָלֶיךָ אַתָּה לִדְרשׁ שֶׁיֹּאמְרוּ לְךָ טַעַם הַדִּין, וְהֵם גַּם כֵּן חַיָּבִים לְהַגִּיד לְךָ טַעַם דִּבְרֵיהֶם, אֲבָל אִם לֹא דָּרַשׁ אֵין חִיּוּב עֲלֵיהֶם לְהַגִּיד לוֹ: תורה י

י) וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר. פֵּרוּשׁ לֹא מִבָּעְיָא הַמִּשְׁפָּט עַצְמוֹ שֶׁהִגִּידוּ לְךָ אֶלָּא אֲפִלּוּ מִשְׁפָּטִים אֲחֵרִים הַנִּבְנִים

(יג) **וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד: ס**

יג וְכָל עַמָּא יִשְׁמְעוּן וְיִדְחָלוּן וְלָא יַרְשִׁיעוּן עוֹד:

רש״י◄ **וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ •** (סנהדרין פט) מִכָּאן שֶׁמַּמְתִּינִים לוֹ עַד הָרֶגֶל, וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל.

◆ יום שני א׳ אלול ◆

(יד) **כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי:**

יד אֲרֵי תֵעוֹל לְאַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ וְתֵירְתַהּ וְתֵיתֵב בַּהּ וְתֵימַר אֲמַנִּי עֲלַי מַלְכָּא כְּכָל עַמְמַיָּא די בְּסַחֲרָנַי:

(טו) **שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אָחִיךָ הוּא:**

טו מַנָּאָה תְּמַנֵּי עֲלָךְ מַלְכָּא די יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ מִגּוֹ אַחָיךָ תְּמַנֵּי עֲלָךְ מַלְכָּא לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמַנָּאָה עֲלָךְ גְּבַר נוּכְרַי די לָא אֲחוּךָ הוּא:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

עַל פִּי שְׁמוּעָה זוֹ, כִּי כַּמָּה מִשְׁפָּטִים יִסְתַּעֲפוּ מִפָּרָשׁ מִשְׁפָּט אֶחָד: תורה יא

יד) כִּי תָבֹא וְגוֹ׳ וְאָמַרְתָּ וְגוֹ׳ שׂוֹם תָּשִׂים וְגוֹ׳. מֵאוֹמְרוֹ **כִּי תָבֹא** וְגוֹ׳ **וְאָמַרְתָּ** מַשְׁמַע כִּי לֹא מִצְוַת ה׳ עֲלֵיהֶם לִמְלֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּא אִם יֹאמְרוּ הָרְשׁוּת בְּיָדָם, וּמִמַּה שֶׁגָּמַר אֹמֶר **שׂוֹם תָּשִׂים** שִׁעוּר הַלָּשׁוֹן מוֹכִיחַ שֶׁמִּצְוַת ה׳ הִיא לְהַמְלִיךְ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ:

וְנִרְאֶה שֶׁכַּוָּנַת הַכְּתוּבִים הִיא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִנּוּי הַמֶּלֶךְ ב׳ גְּדָרִים, א׳ שֶׁיִּהְיֶה הַמִּבְטָח בּוֹ לְהַנְהִיג הַמִּלְחָמוֹת בְּעֹצֶם חָכְמָתוֹ וְלָצֵאת כְּגִבּוֹר בְּיוֹם קְרָב כְּסֵדֶר מַלְכֵי הָאֻמּוֹת, וְזֶה הוּא דָּבָר שָׂנְאוּי בְּעֵינֵי ה׳ כִּי סֵדֶר מַלְכֵי הָאֻמּוֹת לֹא יֵלְכוּ בָּהֶם אַחֲרֵי כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה אֶלָּא אַחֲרֵי תּוֹעֲלִיּוֹת הַחוּשִׁיּוֹת הֲגַם שֶׁלֹּא יִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב מֵהַמִּשְׁכָּל, גַּם יָשִׂימוּ בּוֹ כִּסְלָם וְתִקְוָתָם וּמִן ה׳ יָסוּר לְבָבָם, וְגֵדֶר ב׳ הוּא לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וּכְדֵי שֶׁה׳ יַעֲשֶׂה בִּזְכוּתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה ה׳ מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַשּׁוֹפְטִים וּבְיַד מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים, וְצֵא וּלְמַד מִדָּוִד הַמֶּלֶךְ וְכוּ׳, וְדָבָר זֶה הוּא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

וְלָזֶה בָּא דִּבְרוֹ הַטּוֹב כָּאן וְאָמַר **כִּי תָבֹא** וְגוֹ׳ **וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל הַגּוֹיִם** וְגוֹ׳ וְזֶה גֶּדֶר רִאשׁוֹן שֶׁזָּכַרְנוּ, וְגָמַר אֹמֶר **שׂוֹם תָּשִׂים** וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ לֹא יָקוּם הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה, אֶלָּא הַמְּשִׂימוֹת שָׂתָשִׂים הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל (בתוספתא סנהדרין פ״ג) וְז״ל אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ בְּתִחְלָּה אֶלָּא עַל פִּי ב״ד שֶׁל ע׳ זְקֵנִים וְעַל פִּי נָבִיא וְכוּ׳ ע״כ, וּמֶלֶךְ הַמִּתְמַנֶּה בְּסֵדֶר זֶה אֵינוֹ כְּסֵדֶר מֶלֶךְ הַמִּתְמַנֶּה עַל הַגּוֹיִם כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּדִבְרֵיהֶם כְּכָל הַגּוֹיִם. וּכְפִי זֶה מַאֲמַר **שׂוֹם תָּשִׂים** הִיא מִצְוָה וּשְׁלִילַת גֶּדֶר שֶׁכְּנֶגֶד תְּנָאֶיהָ, וְלָזֶה נִתְחַכֵּם ה׳ לְהַקְדִּים מַאֲמַר **וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה** וְגוֹ׳ לַהֲעִירְךָ אֶת אֲשֶׁר יְכַוֵּן אֵלָיו לִשְׁלֹל אוֹתוֹ בְּמַאֲמַר שׂוֹם תָּשִׂים וְגוֹ׳, שֶׁזּוֹלַת זֶה לֹא הָיִיתִי מֵבִין שֶׁאוֹסֵר לְשׂוּם מֶלֶךְ בְּכָל הַגּוֹיִם, וְהֲגַם שֶׁיֹּאמַר אֲשֶׁר יִבְחַר אֵין מוּבָן שֶׁבָּא לֶאֱסֹר בְּכָל הַגּוֹיִם וְיִהְיֶה זֶה וְזֶה, וְלֹא חָשׁ לְהָבִין בְּמַאֲמַר שׂוֹם תָּשִׂים שֶׁהוּא רְשׁוּת מְכֻפָּל שׂוֹם תָּשִׂים:

וְתִמְצָא שֶׁה׳ הִקְפִּיד עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁשָּׁאֲלוּ בִּימֵי שְׁמוּאֵל לָתֵת לָהֶם מֶלֶךְ (ש״א ח׳), וְהָעִנְיָן קָשֶׁה לָמָּה יַקְפִּיד ה׳ עֲלֵיהֶם וַהֲלֹא לוֹ יִהְיֶה שֶׁכַּוָּנַת ה׳ בְּפָסוּק זֶה לִרְשׁוּת וְלֹא לְמִצְוָה סוֹף סוֹף הָרְשׁוּת נְתוּנָה, וּכְפִי מַה שֶׁכָּתַבְנוּ יֵשׁ מָקוֹם לַה׳ לְהַקְפִּיד עַל הַדָּבָר כֵּיוָן שֶׁצִּוָּה ה׳ עֲלֵיהֶם לְבַל יֹאמְרוּ לְשׂוּם מֶלֶךְ כְּכָל הַגּוֹיִם כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ וְשָׁאֲלוּ הַמֶּלֶךְ וְאָמְרוּ (ש״א ח׳ ה׳) לְשָׁפְטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם לָזֶה הִקְפִּיד ה׳, אֲבָל אִם הָיוּ שׁוֹאֲלִים לָהֶם מֶלֶךְ כִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ לֹא לְכֹחַ וְלִגְבוּרָה כְּדֶרֶךְ הַגּוֹיִם הָיוּ מְקַיְּמִין מִצְוַת עֲשֵׂה:

וְרָאִיתִי בְּסִנְהֶדְרִין פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (כ״ו) שֶׁנֶּחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל וְז״ל רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר ג׳ מִצְוּוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק וְלִבְנוֹת בֵּית הַבְּחִירָה רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד תִּרְעוּמְתָן שֶׁנֶּאֱמַר וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ וְגוֹ׳ ע״כ, וּדְבָרֵנוּ עוֹלִין לְדִבְרֵי ר׳ יְהוּדָה וְלֹא לְדִבְרֵי ר׳ נְהוֹרַאי, וְהֲגַם שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה וְכֵן פָּסַק רַמְבָּ״ם בְּפִ״א מֵהִלְכוֹת מְלָכִים אַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ לְיַשֵּׁב הַכָּתוּב לִסְבָרַת רַבִּי נְהוֹרַאי שֶׁפְּשַׁט אוֹמְרוֹ שׂוֹם תָּשִׂים יַגִּיד שֶׁמִּצְוַת ה׳ לְשׂוּם מֶלֶךְ:

וְאֲפָשָׁר לוֹמַר כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ כְּשֵׁרִים וְלֹא יִשְׁאֲלוּ מֶלֶךְ וְהָיָה ה׳ לְמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם כְּדֶרֶךְ אוֹמְרוֹ (ש״א י״ב) וַה׳ אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם, גַּם ה׳ יַחְפֹּץ לִהְיוֹת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא לְבַדּוֹ, אֲבָל אִם יִשְׂרָאֵל יִכְּנְסוּ בְּגֶדֶר שְׁאֵלָה שֶׁחֵפֵצִים בְּמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם אָז מִצְוַת הַמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹתוֹ כְּאוֹמְרוֹ שׂוֹם תָּשִׂים, וְלָזֶה לֹא אָמַר הַכָּתוּב **שׂוֹם תָּשִׂים** אֶלָּא אַחַר מַאֲמַר **וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה** וְגוֹ׳, וּכְפִי זֶה אֲפִלּוּ אֲלִבָּא דְּרַבִּי נְהוֹרַאי יְפָרֵשׁ **שׂוֹם תָּשִׂים** מִצְוָה אַחַר שֶׁיֹּאמְרוּ אָשִׂימָה וְגוֹ׳: תורה טו

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ׳ 105)

שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ (יז, טו) רז"ל אָמְרוּ (גיטין סב, א) מִנָּא לָךְ דְּרַבָּנָן אִיקְרוּ מְלָכִים . . דִּכְתִיב בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ וגו׳. מוּבָן אִם כֵּן, שֶׁמִּצְוַת מִנּוּי מֶלֶךְ בַּזְּמַן הַזֶּה הֵינוּ קִיּוּם צִוּוּי הַמִּשְׁנָה (אבות א, ו) עֲשֵׂה לְךָ רַב. וְהִנֵּה, יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ מַצְלִיחַ לִמְצֹא לְעַצְמוֹ רַב. עָלָיו לָדַעַת, שֶׁזֶּהוּ עֶצֶת הַיֵּצֶר, שֶׁכֵּן לֹא אַלְמָן יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יִתְּכַן שֶׁאֵין יְהוּדִי אֶחָד שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַהֲבַת ה׳ וְיִרְאַת ה׳ יוֹתֵר מִמָּנּוּ, וּמִמֵּילָא יָכוֹל לִהְיוֹת לוֹ רַב. וְיָגַעְתָּ וּמְצָאתָ - אִם יִתְיַגֵּעַ וִיחַפֵּשׂ בֶּאֱמֶת, תּוֹךְ כְּדֵי כְּפִיַּת הַיֵּשׁוּת שֶׁלּוֹ ("עֲשֵׂה" לְשׁוֹן כְּפִיָּה, מִלְּשׁוֹן מְעֻשִּׂין עַל הַצְּדָקָה), בְּוַדַּאי יִמְצָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כ"ד עמוד 104 – מתוך 'לקראת שבת')

מַהוּת תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ

שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ (יז, טו)

יְדוּעָה הַשְּׁאֵלָה עַל מַה שֶּׁאָמַר הַקָּבָּ"ה לִשְׁמוּאֵל הַנָּבִיא כְּשֶׁשָּׁאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ "תְּנָה לָנוּ מֶלֶךְ" – "אוֹתִי מָאָסוּ". דְּלִכְאוֹרָה הִיא אַחַת מֵהַמִּצְוֹת שֶׁצִּוָּה הַקָּבָּ"ה אֶת יִשְׂרָאֵל בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ? וּלְאִידָךְ אִם זֶה אָכֵן דָּבָר בִּלְתִּי רָצוּי, מַדּוּעַ צִוָּה הַקָּבָּ"ה לִשְׁמוּאֵל לְמַלֹּאת אֶת בַּקָּשָׁתָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ?

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת דִּבְמִנּוּי מֶלֶךְ יֶשְׁנָם ב׳ אוֹפַנִּים, זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה: א) לִפְעֹל שֶׁהַנְהָגַת הַמְּדִינָה תִּהְיֶה כִּדְבָעֵי, וְכִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה "אִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוּ" דְּגַם כְּשֶׁבַּשְּׁכֶל מֵבִין שֶׁהַנְהָגָתוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת כִּדְבָעֵי, עֲדַיִן אֵין זֶה מַסְפִּיק, שֶׁכֵּן "הָעַיִן רוֹאָה וְהַלֵּב חוֹמֵד", וְרַק עַל־יְדֵי יִרְאַת הַמֶּלֶךְ יִתְנַהֵג בַּדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר. ב) כְּשֶׁהַמֹּחַ שַׁלִּיט עַל הַלֵּב בִּתְמִידוּת, אֵין צֹרֶךְ בְּמִנּוּי מֶלֶךְ לְהַנַּ"ל, אֶלָּא שֶׁהַמֶּלֶךְ מִצַּד גֹּדֶל מַעֲלָתוֹ שֶׁ"מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבוֹהַּ מִכָּל הָעָם" מֵבִין דְּבָרִים שֶׁהָעָם מִצַּד־עַצְמָם אֵינָם יְכוֹלִים לְהָבִין, וְעַל־יְדֵי פִּקּוּדוֹתָיו גַּם אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה מִתְנַהֲגִים כְּפִי הֲבָנָתוֹ. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּלְכָּם וַאֲדוֹנָם הוּא הַקָּבָּ"ה, וְהַמֶּלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם הוּא מְמָצָּע הַמַּגְלֶה מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה ב׳ אוֹפַנִּים:

א) כְּשֶׁבִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל חָסֵר הַבִּטּוּל לַהַקָּבָּ"ה כִּדְבָעֵי, זְקוּקִים לְמֶלֶךְ שֶׁיְּמַשִּׁיךְ בָּהֶם הַיִּרְאָה וְהַבִּטּוּל אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ. ב) כְּשֶׁיֵּשׁ לָהֶם הַבִּטּוּל וְהַיִּרְאָה, הַמֶּלֶךְ מַמְשִׁיךְ בָּהֶם דְּרֵגוֹת נַעֲלוֹת יוֹתֵר בְּגִלּוּי אֱלֹקוּת, וְעַל־יְדֵי־זֶה, יִרְאָה וּבִטּוּל שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּדְרֵגָתָם מִצַּד־עַצְמָם.

וּבָזֶה יוּבָן, דִּשְׁמוּאֵל הַנָּבִיא רָצָה שֶׁמַּצַּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם מִצַּד־עַצְמָם, וְיִצְטָרְכוּ לְמֶלֶךְ רַק כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ בָּהֶם יִרְאָה נַעֲלֵית מֵהַשָּׂגָתָם, וּכְשֶׁבִּקְּשׁוּ "מֶלֶךְ לִשְׁפָּטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם", שֶׁיְּמַנֵּע הַמַּצָּב שֶׁל "אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוּ", הֲרֵי זֶה מוֹרָה שֶׁחָסֵר לָהֶם בִּירְאַת שָׁמַיִם, וְלָכֵן אָמַר הַקָּבָּ"ה "כִּי אוֹתִי מָאֲסוּ גו׳".

אָמְנָם לַמְרוֹת זֹאת, הִסְכִּים הַקָּבָּ"ה לְבַקְּשַׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "תְּנָה לָנוּ מֶלֶךְ", מִכֵּיוָן שֶׁכְּאֲשֶׁר חָסֵר לִיהוּדִי בִּירְאַת שָׁמַיִם, מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁתִּהְיֶה, אִי־אֶפְשָׁר לְחַכּוֹת עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּתוֹ, אֶלָּא מִיַּד צָרִיךְ לְמַנּוֹת עָלָיו מֶלֶךְ, עַד שֶׁבַּסּוֹף יַגִּיעַ גַּם לַדַּרְגָּה הַשְּׁנִיָּה בְּתַפְקִיד הַמֶּלֶךְ.

(טז) **רַק לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב אֶת־הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סּוּס וַיהוָה אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד:**

רש"י ◄ **לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים •** (סנהדרין כא) **אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכָּבָתוֹ, שֶׁלֹּא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה, שֶׁהַסּוּסִים בָּאִים מִשָּׁם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁלֹמֹה** (מלכים־א י): **"וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה".**

טז לְחוֹד לָא יַסְגֵּי לֵהּ סוּסָן וְלָא יָתֵב יָת עַמָּא לְמִצְרַיִם בְּדִיל לְאַסְגָּאָה לֵהּ סוּסָן וַיְיָ אֲמַר לְכוֹן לָא תּוֹסְפוּן לְמִתּוּב בְּאֹרַח הָדָא עוֹד:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לשקלא־וטריא בכל זה, ראה לעיל עמוד כ׳ ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אִסּוּר הַיְּשִׁיבָה בְּמִצְרַיִם בַּזְּמַן הַזֶּה

לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד:

מֻתָּר לִשְׁכּוֹן בְּכָל הָעוֹלָם חוּץ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כו׳ שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תוֹסִיפוּן (יז, טז. רמב"ם הלכות מלכים פרק ה, הלכה ז).

בְּטַעַם הָאִסּוּר פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ם בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת (מצות לא־תעשה מ"ו): "כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד כְּפִירָתָם וְשֶׁלֹּא נִנְהַג כְּמִנְהֲגֵיהֶם הַמְּגֻנִּים לְדַעַת הַתּוֹרָה".

וּלְפִי טַעַם זֶה, הֲרֵי לְאַחַר שֶׁ"עָלָה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר, בִּלְבֵל כָּל הָאֻמּוֹת וְעֵרְבָם זֶה בָּזֶה וְהִגְלָה אוֹתָם מִמְּקוֹמָם, וְאֵלּוּ הַמִּצְרִים שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַתָּה אֲנָשִׁים אֲחֵרִים הֵם" (הלכות אסורי ביאה פרק יב, הלכה כה), אֵין עוֹד מָקוֹם לְאִסּוּר הַיְּשִׁיבָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁהֲרֵי אֵין חֵשֶׁשׁ שֶׁנִּלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם כֵּיוָן שֶׁאֵין הֵם אוֹתָם הַמִּצְרִיִּים שֶׁהָיוּ שָׁם בִּתְחִלָּה.

אֲבָל בְּרַמְבַּ"ם לֹא מָצִינוּ שֶׁיְּחַלֵּק וְיִפְסֹק שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה מֻתָּר לָגוּר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּמִמַּשְׁמָעוּת דְּבָרָיו נִרְאֶה שֶׁסּוֹבֵר

שֶׁהָאִסּוּר חָל גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה, וְטַעֲמָא בָּעֵי (ראה בברכי־יוסף אבן־העזר סימן ד. ועוד).
וְיֵשׁ לוֹמַר בְּבֵאוּר הַדָּבָר, דְּהִנֵּה בְּנוֹגֵעַ לְהֶתֵּר גֵּר מִצְרִי לָבוֹא בְּקָהָל בַּזְּמַן הַזֶּה, כָּתַב הַלְּבוּשׁ (אבן־העזר סימן ד סעיף־קטן י) "וְאַף־עַל־גַּב דְּבוַדַּאי מִעוּטָם נִשְׁאֲרוּ בִּמְקוֹמוֹתָם, וַהֲוֵי לֵיהּ קָבוּעַ, וְכָל קָבוּעַ כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה דָּמֵי, מִכָּל־מָקוֹם אוֹתוֹ שֶׁמִּתְגַּיֵּר הֲרֵי הוּא פּוֹרֵשׁ מֵהֶם, וְכָל דְּפָרִישׁ מֵרוּבָּא קָפָרִישׁ וּמָתְרִים מִיַּד".

וְנִמְצָא שֶׁהַהֶתֵּר לַמִּצְרִי לָבוֹא בְּקָהָל אַף שֶׁיֵּשׁ מִעוּט מִצְרִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ גַּם לְאַחַר סַנְחֵרִיב, הוּא מִדִּין "כָּל דְּפָרִישׁ מֵרוּבָּא פָּרִישׁ".
וּלְפִי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר בְּנִדּוֹן דִּידַן, שֶׁהָאִסּוּר לָדוּר בְּמִצְרַיִם בַּזְּמַן הַזֶּה הוּא מַחֲמַת אוֹתָם מִצְרִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בִּמְקוֹמוֹתָם. וְאַף שֶׁהֵם מִעוּט, הֲרֵי לְגַבֵּי הַבָּא לָגוּר אֶצְלָם הֵם "קָבוּעַ", וְ"כָּל קָבוּעַ כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה דָּמֵי" וְאֵינָם בְּטֵלִים בְּרֹב שֶׁאֵינָם מִצְרִיִּים.

(יז) וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד:

יז וְלָא יַסְגֵּי לֵהּ נְשִׁין וְלָא יִטְעֵי לִבֵּהּ וְכַסְפָּא וְדַהְבָּא לָא יַסְגֵּי לֵהּ לַחֲדָא:

רש״י◄ **וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים** • אֶלָּא שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהָיוּ לוֹ לְדָוִד שֵׁשׁ נָשִׁים, וְנֶאֱמַר לוֹ (ש״ב יב): "וְאִם מְעָט, וְאֹסִפָה לְךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה". **וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד** • (סנהדרין כא) אֶלָּא כְּדֵי לִיתֵּן לָאַכְסַנְיָא (סְפָרִים אֲחֵרִים: לָאַפְסַנְיָא)◆

(יח) וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם:

יח וִיהֵי כְּמִתְּבֵהּ עַל כָּרְסָא מַלְכוּתֵהּ וְיִכְתּוֹב לֵהּ יָת פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא הָדָא עַל סִפְרָא מִן קֳדָם כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי:

רש״י◄ **וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ** • אִם עָשָׂה כֵּן, כְּדַאי הוּא שֶׁתִּתְקַיֵּם מַלְכוּתוֹ. **אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה** • (סנהדרין שם) שְׁתֵּי סִפְרֵי תּוֹרָה: אַחַת שֶׁהִיא מֻנַּחַת בְּבֵית גְּנָזָיו, וְאַחַת שֶׁנִּכְנֶסֶת וְיוֹצֵאת עִמּוֹ. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: "פַּתְשֶׁגֶן". פָּתַר "מִשְׁנֵה", לְשׁוֹן שִׁנּוּן וְדִבּוּר.

(יט) וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיו לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם:

יט וּתְהֵי עִמֵּהּ וִיהֵי קָרֵי בֵּהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי בְּדִיל דִּיֵּלַף לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהֵהּ לְמִטַּר יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא וְיָת קְיָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֶעְבַּדְהוֹן:

רש״י◄ **דִּבְרֵי הַתּוֹרָה** • כְּמַשְׁמָעוֹ.

(כ) לְבִלְתִּי רוּם־לְבָבוֹ מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל: ס

כ בְּדִיל דְּלָא יְרִים לִבֵּהּ מֵאַחוֹהִי וּבְדִיל דְּלָא יִסְטֵי מִן תַּפְקֻדְתָּא יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא בְּדִיל דְּיוֹרֵךְ יוֹמִין עַל מַלְכוּתֵהּ הוּא וּבְנוֹהִי בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ **וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה** • אֲפִלּוּ מִצְוָה קַלָּה שֶׁל נָבִיא. **לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים** • מִכְּלַל הֵן אַתָּה שׁוֹמֵעַ לָאו, וְכֵן מָצִינוּ בְּשָׁאוּל, שֶׁאָמַר לוֹ שְׁמוּאֵל: (שמואל־א י) "שִׁבְעַת יָמִים תּוֹחֵל עַד בּוֹאִי אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עוֹלוֹת", וּכְתִיב (שם יג): "וַיּוֹחֶל שִׁבְעַת יָמִים", וְלֹא שָׁמַר הַבְטָחָתוֹ לִשְׁמֹר כָּל הַיּוֹם, וְלֹא הִסְפִּיק לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה, עַד שֶׁבָּא שְׁמוּאֵל וְאָמַר לוֹ: "נִסְכַּלְתָּ (כַּאֲשֶׁר) לֹא שָׁמַרְתָּ וּגוֹ׳ וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא־תָקוּם" (שם), הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבִּשְׁבִיל מִצְוָה קַלָּה שֶׁל נָבִיא, נֶעֱנַשׁ. **הוּא וּבָנָיו** • (הוריות יא) מַגִּיד שֶׁאִם בָּנוּ הָגוּן לְמַלְכוּת, הוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כ) לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ. פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (אבות פ״ו מ״א) וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ כִּי בְּאֶמְצָעוּת קְרִיאַת הַתּוֹרָה לֹא יָרוּם לְבָבוֹ וּגוֹ׳, וּכְנֶגֶד הַיִּרְאָה אָמַר לִפְנֵי זֶה לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה: תורה א

◆ יום שלישי ב׳ אלול ◆

יח (א) לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי יְהֹוָה וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן:

א לָא יְהֵי לְכָהֲנַיָּא לֵוָאֵי כָל שִׁבְטָא דְלֵוִי חֶלֶק וְאַחֲסָנָא עִם יִשְׂרָאֵל קֻרְבָּנַיָּא דַיְיָ וְאַחֲסַנְתֵּהּ יֵיכְלוּן:

(ב) וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יְהֹוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ: ס

ב וְאַחֲסָנָא לָא יְהֵי לֵהּ בְּגוֹ אֲחוֹהִי מַתְּנָן דִּיהַב לֵהּ יְיָ אִנּוּן אַחֲסַנְתֵּהּ כְּמָא דִי מַלִּיל לֵהּ:

רש״י [א] ◄ **כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי** • בֵּין תְּמִימִין, בֵּין בַּעֲלֵי מוּמִין. **חֵלֶק** • בַּבִּזָּה. **וְנַחֲלָה** • בָּאָרֶץ. **אִשֵּׁי ה׳** • קָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ (סְפָרִים אֲחֵרִים: קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים). **וְנַחֲלָתוֹ** • אֵלּוּ קָדְשֵׁי הַגְּבוּל: תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, אֲבָל נַחֲלָה גְּמוּרָה ״לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו״. [ב] ◄ וּבַ׳סִּפְרֵי׳ דָּרְשׁוּ: ״וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ״ — זוֹ נַחֲלַת שְׁאָר. **בְּקֶרֶב אֶחָיו** • זוֹ נַחֲלַת חֲמִשָּׁה. וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה הִיא. וְנִרְאֶה לִי שֶׁאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁמֵּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וָאֵילָךְ, נִקְרֵאת אֶרֶץ חֲמִשָּׁה עֲמָמִים, וְשֶׁל סִיחוֹן וְעוֹג, שְׁנֵי עֲמָמִים: אֱמוֹרִי וּכְנַעֲנִי, וְנַחֲלַת שְׁאָר, לְרַבּוֹת קֵינִי וּקְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי, וְכֵן דּוֹרֵשׁ בְּפָרָשַׁת מַתָּנוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ לְאַהֲרֹן: ״עַל כֵּן לֹא הָיָה לְלֵוִי וְגוֹ׳״, לְהַזְהִיר עַל קֵינִי וּקְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי; שׁוּב נִמְצָא בְּדִבְרֵי רַבִּי קְלוֹנִימוּס, הָכִי גַּרְסִינָן בַּ׳סִּפְרֵי׳: ״וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ״, אֵלּוּ נַחֲלַת חֲמִשָּׁה. ״בְּקֶרֶב אֶחָיו״, אֵלּוּ נַחֲלַת שִׁבְעָה, נַחֲלַת חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים וְנַחֲלַת שִׁבְעָה שְׁבָטִים, וּמִתּוֹךְ שֶׁמֹּשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ לֹא חִלְּקוּ נַחֲלָה אֶלָּא לַחֲמִשָּׁה שְׁבָטִים בִּלְבַד, שֶׁכֵּן מֹשֶׁה הִנְחִיל לִרְאוּבֵן וְגָד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה, וִיהוֹשֻׁעַ הִנְחִיל לִיהוּדָה וְאֶפְרַיִם וְלַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה, וְשִׁבְעָה הָאֲחֵרִים נָטְלוּ מֵאֲלֵיהֶן אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ; מִתּוֹךְ כָּךְ הִזְכִּיר חֲמִשָּׁה לְבַד וְשִׁבְעָה לְבַד. **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ** • (במדבר יח) ״בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְגוֹ׳ אֲנִי חֶלְקְךָ״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לא עמ׳ 163)

ה׳ הוּא נַחֲלָתוֹ (יח, ב)

כָּתַב הָרַמְבַּ״ם (סוֹף הִלְכוֹת שְׁמִיטָה וְיוֹבֵל): וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל אִישׁ . . אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ וְהֵבִינוֹ מַדָּעוֹ לְהִבָּדֵל לַעֲמֹד לִפְנֵי ה׳ לְשָׁרְתוֹ וּלְעָבְדוֹ לְדֵעָה אֶת ה׳, וְהָלַךְ יָשָׁר כְּמוֹ שֶׁעָשָׂהוּ הָאֱלֹקִים וּפָרַק מֵעַל צַוָּארוֹ עֹל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרַבִּים אֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם - הֲרֵי זֶה נִתְקַדֵּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְיִהְיֶה ה׳ חֶלְקוֹ וְנַחֲלָתוֹ . . וְיִזְכֶּה לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה דָּבָר הַמַּסְפִּיק לוֹ, כְּמוֹ שֶׁזָּכָה לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם, עכ״ל. וְיֵשׁ לְהָעִיר, שֶׁמַּגִּיעַ לֹא רַק לְמַעֲלַת שֵׁבֶט לֵוִי אוֹ לְמַעֲלַת הַכֹּהֲנִים, אֶלָּא גַּם לְמַעֲלַת כְּהֻנָּה גְדוֹלָה, שֶׁהֲרֵי הַתֹּאַר ׳קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים׳ נֶאֱמַר בְּכֹהֵן גָּדוֹל דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דה״א כג, יג) וַיַּבְדֵּל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים.

(ג) וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה:

ג וְדֵין יְהֵי דְחָזֵי לְכָהֲנַיָּא מִן עַמָּא מִן נָכְסֵי נִכְסָתָא אִם תּוֹר אִם אִמָּר וְיִתֵּן לְכַהֲנָא דְּרוֹעָא וְלוֹעָא וְקֻבְתָּא:

רש״י ◄ **מֵאֵת הָעָם** • וְלֹא מֵאֵת הַכֹּהֲנִים. **אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה** • פְּרָט לְחַיָּה. **הַזְּרֹעַ** • מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכֻּבָּה עַד כַּף שֶׁל יָד, שֶׁקּוֹרִין אשפלדו״ן. **וְהַלְּחָיַיִם** • (חולין קלג) עִם הַלָּשׁוֹן; דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת הָיוּ אוֹמְרִים: ׳זְרוֹעַ תַּחַת יָד׳, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה): ״וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ״. **לְחָיַיִם** • תַּחַת תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו): ״וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל״. **וְהַקֵּבָה** • תַּחַת (במדבר כה): ״הָאִשָּׁה אֶל־קֳבָתָהּ״.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

א) לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים וְגוֹ׳ וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה וְגוֹ׳. כָּפַל הַכָּתוּב הָעִנְיָן לוֹמַר שֶׁהֲגַם שֶׁעָבְרוּ וְנָתְנוּ לָהֶם נַחֲלָה אוֹתָהּ נַחֲלָה לֹא תָּקוּם לִזְכוּתָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה** וְגוֹ׳. וְטַעַם סְמִיכוּת מִצְוָה זוֹ לְמִצְוַת הַמֶּלֶךְ, לוֹמַר שֶׁהַמֶּלֶךְ שָׁוֶה לָעָם בַּמִּצְווֹת הָאֲמוּרִים בָּעִנְיָן לָתֵת לָהֶם מַתְּנוֹתֵיהֶם וְלֹא יָרוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו לְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה שֶׁמְּצַוֶּה ה׳ לִכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל: תורה ב

(ד) רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לוֹ׃

ד רֵישׁ עִבּוּרָךְ חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וְרֵישׁ גִּזָּא דְּעָנָךְ תִּתֶּן לֵהּ׃

רש״י ◄ רֵאשִׁית דְּגָנְךָ • זוֹ תְּרוּמָה. וְלֹא פֵּרַשׁ בָּהּ שִׁעוּר, אֲבָל רַבּוֹתֵינוּ (תרומות פ״ד) נָתְנוּ בָּהּ שִׁעוּר: עַיִן יָפָה אֶחָד מֵאַרְבָּעִים, עַיִן רָעָה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, בֵּינוֹנִית אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, וְסָמְכוּ עַל הַמִּקְרָא שֶׁלֹּא לִפְחֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מה): ״וְשִׁשִּׁיתֶם הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַשְּׂעֹרִים״. שִׁשִּׁית הָאֵיפָה, חֲצִי סְאָה, כְּשֶׁאַתָּה נוֹתֵן חֲצִי סְאָה לְכוֹר, הֲרֵי אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, שֶׁהַכּוֹר שְׁלֹשִׁים סְאִין. וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ • כְּשֶׁאַתָּה גּוֹזֵז צֹאנְךָ בְּכָל שָׁנָה, תֵּן מִמֶּנָּה רֵאשִׁית לַכֹּהֵן, וְלֹא פֵּרַשׁ בָּהּ שִׁעוּר, וְרַבּוֹתֵינוּ נָתְנוּ בָּהּ שִׁעוּר, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים (חולין קלז). וְכַמָּה צֹאן חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז? חָמֵשׁ רְחֵלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ש״א כה): ״וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת״, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: ״רֵאשִׁית גֵּז״, שְׁתַּיִם. ״צֹאנְךָ״, אַרְבָּעָה. ״תִּתֶּן לוֹ״, הֲרֵי חֲמִשָּׁה.

(ה) כִּי בוֹ בָחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־יְהוָה הוּא וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ ס

ה אֲרֵי בֵּהּ יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ מִכָּל שִׁבְטָיִךְ לְמִקַּם לְשַׁמָּשָׁא בִּשְׁמָא דַּיְיָ הוּא וּבְנוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא׃

רש״י ◄ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת • מִכָּאן שֶׁאֵין שֵׁרוּת אֶלָּא מְעֻמָּד.

◆ יום רביעי ג׳ אלול ◆

(ו) וְכִי־יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא גָּר שָׁם וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃

ו וַאֲרֵי יֵיתֵי לֵוָאָה מֵחֲדָא מִקְּרָוָיִךְ מִכָּל יִשְׂרָאֵל דִּי הוּא דָר תַּמָּן וְיֵיתֵי בְּכָל רְעוּת נַפְשֵׁהּ לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ׃

רש״י ◄ וְכִי־יָבֹא הַלֵּוִי • (ספרי) יָכֹל בְּכֵן לֵוִי וַדַּאי, הַכָּתוּב מְדַבֵּר? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״וְשֵׁרֵת״, יָצְאוּ לֵוִיִּם שֶׁאֵין רְאוּיִין לְשֵׁרוּת.

(ז) וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי יְהוָה׃

ז וּיִשַׁמַּשׁ בִּשְׁמָא דַּיְיָ אֱלָהֵהּ כְּכָל אֲחוֹהִי לֵוָאֵי דִּמְשַׁמְּשִׁין תַּמָּן בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ׃

רש״י ורז״ל ◄ וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ וְגוֹ׳ וְשֵׁרֵת • לִמֵּד עַל הַכֹּהֵן שֶׁבָּא וּמַקְרִיב קָרְבְּנוֹת נִדְבָתוֹ אוֹ חוֹבָתוֹ, וְאַפִּלּוּ בְּמִשְׁמָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. דָּבָר אַחֵר: עוֹד לִמֵּד עַל הַכֹּהֲנִים הַבָּאִים לָרֶגֶל, שֶׁמַּקְרִיבִין בְּמִשְׁמָר וְעוֹבְדִין בְּקָרְבָּנוֹת הַבָּאוֹת מַחֲמַת הָרֶגֶל כְּגוֹן מוּסְפֵי הָרֶגֶל, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַמִּשְׁמָר שֶׁלָּהֶם.

(ח) חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד מִמְכָּרָיו עַל־הָאָבוֹת׃ ס

ח חֵלָק כְּחֵלָק יֵיכְלוּן בַּר מִמַּטַּרְתָּא דְּיֵיתֵי בְּשַׁבַּתָּא בְּכֵן אַתְקִינוּ אֲבָהָתָא׃

רש״י ◄ חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ • מְלַמֵּד שֶׁחוֹלְקִין בְּעוֹרוֹת וּבְבְשַׂר שְׂעִירֵי חַטָּאוֹת. יָכֹל אַף בִּדְבָרִים הַבָּאִים שֶׁלֹּא מַחֲמַת הָרֶגֶל, כְּגוֹן תְּמִידִין, וּמוּסְפֵי שַׁבָּת, וּנְדָרִים וּנְדָבוֹת? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״לְבַד מִמְכָּרָיו עַל הָאָבוֹת״, חוּץ מִמַּה שֶׁמָּכְרוּ הָאָבוֹת בִּימֵי דָוִד וּשְׁמוּאֵל, שֶׁנִּקְבְּעוּ הַמִּשְׁמָרוֹת וּמָכְרוּ זֶה לָזֶה: טֹל אַתָּה שַׁבַּתְּךָ, וַאֲנִי אֶטֹּל שַׁבַּתִּי.

(ט) כִּי אַתָּה בָּא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם׃

ט אֲרֵי אַתְּ עָלֵל לְאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא תֵילַף לְמֶעְבַּד כְּטַעֲוַת עַמְמַיָּא הָאִנּוּן׃

רש״י ◄ לֹא־תִלְמַד לַעֲשׂוֹת • (סנהדרין סח) אֲבָל אַתָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת, כְּלוֹמַר לְהָבִין מַעֲשֵׂיהֶם כַּמָּה הֵם מְקֻלְקָלִים, וּלְהוֹרוֹת לְבָנֶיךָ: ׳לֹא תַעֲשֶׂה כָּךְ וְכָךְ, שֶׁזֶּהוּ חֹק הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים׳.

(י) לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף:

י לָא יִשְׁתְּכַח בָּךְ מַעֲבַר בְּרֵהּ וּבְרַתֵּהּ בְּנוּרָא קָסֵם קַסְמִין מְעָנֵן וּמְנַחֵשׁ וְחָרָשׁ:

רש״י◄ **מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ** • הוּא עֲבוֹדַת הַמֹּלֶךְ: עוֹשֶׂה מְדוּרוֹת אֵשׁ מִכָּאן וּמִכָּאן וּמַעֲבִירוֹ בֵּין שְׁתֵּיהֶם. **קֹסֵם קְסָמִים** • אֵיזֶהוּ קוֹסֵם? הָאוֹחֵז אֶת מַקְלוֹ וְאוֹמֵר: ׳אִם אֵלֵךְ, אִם לֹא אֵלֵךְ׳? וְכֵן הוּא אוֹמֵר (הושע ד): ״עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל, וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ״. **מְעוֹנֵן** • (סנהדרין סה) רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵלּוּ נוֹתְנֵי עוֹנוֹת, שֶׁאוֹמְרִים: ׳עוֹנָה פְּלוֹנִית יָפָה לְהַתְחִיל׳. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: ׳אֵלּוּ אוֹחֲזֵי הָעֵינַיִם׳. **מְנַחֵשׁ** • (ספרי) פִּתּוֹ נָפְלָה מִפִּיו, צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ, מַקְלוֹ נָפַל מִיָּדוֹ.

(יא) וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים:

יא וְרָטִין רְטָן וְשָׁאֵל בִּדִּין וּזְכוּרוּ וְתָבַע מִן מֵתַיָּא:

רש״י◄ **וְחֹבֵר חָבֶר** • (סנהדרין שם) שֶׁמְּצָרֵף נְחָשִׁים אוֹ עַקְרַבִּים אוֹ שְׁאָר חַיּוֹת לְמָקוֹם אֶחָד. **וְשֹׁאֵל אוֹב** • זֶה מְכַשֵּׁפוּת שֶׁשְּׁמוֹ פִּיתֹם, וּמְדַבֵּר מִשֶּׁחִיו, וּמַעֲלֶה אֶת הַמֵּת בְּבֵית הַשֶּׁחִי שֶׁלּוֹ. **וְיִדְּעֹנִי** • מַכְנִיס עֶצֶם חַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ יִדּוּעַ לְתוֹךְ פִּיו, וּמְדַבֵּר הָעֶצֶם עַל־יְדֵי מְכַשֵּׁפוּת. **וְדוֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים** • כְּגוֹן הַמַּעֲלֶה בְּזַכְרוּתוֹ, וְהַנִּשְׁאָל בְּגֻלְגֹּלֶת.

(יב) כִּי־תוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ:

יב אֲרֵי מְרַחֲק יְיָ כָּל דְּיַעְבֵּד אִלֵּין וּבְדִיל תּוֹעֲבְתָּא הָאִלֵּין יְיָ אֱלָהָךְ מְתָרֵךְ יָתְהוֹן מִקֳּדָמָךְ:

רש״י◄ **כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה** • (מכות כד. ספרי) ׳עוֹשֶׂה כָּל אֵלֶּה׳ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״כָּל עוֹשֵׂה אֵלֶּה״, אֲפִלּוּ אַחַת מֵהֶן.

(יג) תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

יג שְׁלִים תְּהֵי בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ:

רש״י◄ **תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹהֶיךָ** • הִתְהַלֵּךְ עִמּוֹ בִּתְמִימוּת וּתְצַפֶּה לוֹ, וְלֹא תַּחֲקֹר אַחַר הָעֲתִידוֹת, אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁיָּבֹא עָלֶיךָ, קַבֵּל בִּתְמִימוּת, וְאָז תִּהְיֶה עִמּוֹ וּלְחֶלְקוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קודש כרך טו ענ׳ סד)

תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ (יח, יג) **שְׁאֵלָה**: מַה שֶּׁאוֹמְרִים שֶׁבְּזוּוּגִים צָרִיךְ לְהַתְאִים כו׳, וְכֵן מַה שֶּׁאוֹמְרִים אוֹדוֹת חָכְמַת שִׁרְטוּטֵי הַיָּד - הַאִם זֶה סוֹתֵר לַצִּוּוּי "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ"?

מַעֲנֶה: אֵין זֶה הֵפֶךְ הַצִּוּוּי, וְעַל־דֶּרֶךְ עִנְיָנֵי שְׁמִירַת הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ, עִנְיָנֵי רְפוּאָה וּסְגֻלּוֹת בְּדוּקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וּיֵעָנֵן גַּם ־כֵּן בְּשֻׁלְחָן־עָרוּךְ יוֹרֶה־דֵּעָה סִי׳ קע״ט כַּמָּה פְּרָטִים בְּהַנ״ל. אֲבָל בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁיּוֹדְעִים הָעִנְיָנִים הַנ״ל עַל בָּרְרָם, שֶׁרְשֵׁי הַנִּשְׁמוֹת שִׁרְטוּטֵי הַיָּד . . וְתָמֵהַּ אֲנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹרֵנוּ מִי שֶׁיֹּאמַר וִיפַרְסֵם שֶׁבָּקִי הוּא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ.

◆ יום חמישי ד׳ אלול ◆

(יד) כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל־מְעֹנְנִים וְאֶל־קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

יד אֲרֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אַתְּ יָרֵת יָתְהוֹן מִן מְעָנְנַיָּא וּמִן קַסְמַיָּא שָׁמְעִין וְאַתְּ לָא כֵּן יְהַב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יג) תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳. פֵּרוּשׁ לְפִי שֶׁצִּוָּה עָלָיו בְּסָמוּךְ לְבַל יְעוֹנֵן וְיִכַּשֵּׁף וּלְבַל יִשְׁאַל בְּאוֹב וְגוֹ׳ אָמַר **תָּמִים** וְגוֹ׳, פֵּרוּשׁ כְּלוֹמַר טַעַם כָּל הַדְּבָרִים הוּא לְדַעַת הָעֲתִידוֹת וּלְהִתְנַהֵג עַל אֲשֶׁר יוֹרוּ וּלְתַקֵּן הַחִסָּרוֹן כַּאֲשֶׁר יוּכַל עֲשׂוֹת, אִם תִּהְיֶה עִם ה׳, תָּמִים תִּהְיֶה לֹא יֶחְסַר לְךָ דָּבָר וְאֵין מַה שֶּׁיַּגִּיד הַמַּזָּל עָלֶיךָ תִּתְקַיֵּם לְרָעָה, וְזֶה לְךָ הָאוֹת אַבְרָהָם שֶׁהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה׳ הֲגַם שֶׁהֶרְאָה הַמַּזָּל עָלָיו שֶׁלֹּא יוֹלִיד נִתְהַפֵּךְ וְיָלַד (שבת קנ״ו), וּכְפִי זֶה תֵּבֵת

רש״י◄ לא כֵּן נָתַן לְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ • לִשְׁמֹעַ אֶל מְעוֹנְנִים וְאֶל קוֹסְמִים, שֶׁהֲרֵי הִשְׁרָה שְׁכִינָה עַל הַנְּבִיאִים וְאוּרִים וְתֻמִּים.

(טו) נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן:

טו נְבִיָּא מִבֵּינָךְ מֵאַחָיךְ כְּוָתִי יְקִים לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִנֵּהּ תְּקַבְּלוּן:

רש״י◄ מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי • כְּמוֹ שֶׁאֲנִי מִקִّרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ, יָקִים לְךָ תַּחְתַּי, וְכֵן מִנָּבִיא לְנָבִיא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יד עמ׳ 72)

נָבִיא מִקִּרְבְּךָ . . יָקִים לְךָ ה׳ אֱלֹקֶיךָ (יח, טו) **מִשָּׁמַתּוֹ נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים . . נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל** (יומא ט, ב) מַשְׁמַע לִכְאוֹרָה, שֶׁאֵין נְבוּאָה בַּזְּמַן הַזֶּה. וְאוּלָם מְפֹרָשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּחז״ל, שֶׁהָיְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ גַּם לְאַחַר הַנְּבִיאִים הָאַחֲרוֹנִים (רְאֵה פִּרְקֵי גִּלּוּיִים לְהָרַב מַרְגָּלִית בִּפְתִיחָתוֹ לְשו״ת מִן הַשָּׁמַיִם). וְעַל־כָּרְחֲךָ צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה מְצוּיָה כְּמִקֹּדֶם, אֲבָל לֹא שֶׁבָּטְלָה לְגַמְרֵי. וְזֶהוּ דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן **נִסְתַּלְּקָה** (וְלֹא בָּטְלָה אוֹ פָּסְקָה), שֶׁכֵּן לֹא בָּטְלָה הַנְּבוּאָה וְלֹא פָּסְקָה, אֶלָּא קָשֶׁה יוֹתֵר לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ. וְיָתֵר מִכֵּן אִיתָא בְּ׳אִגֶּרֶת תֵּימָן׳, **שֶׁתַּחֲזוֹר הַנְּבוּאָה לְיִשְׂרָאֵל** בִּשְׁנַת ד׳ אֲלָפִים תתקע״ו. וְהָרמב״ם כּוֹתֵב שֶׁם אוֹדוֹת אָדָם שֶׁהָיָה קָרוֹב לִזְמַנּוֹ: הַמּוֹפֵת הַזֶּה הוֹכִיחַ לְעֵינַי כֹּל שֶׁהוּא נָבִיא בְּאֵין סָפֵק.

(טז) כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁאַלְתָּ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹם הַקָּהָל לֵאמֹר לֹא אוֹסִף לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהָי וְאֶת־הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא־אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת:

טז כְּכֹל דִּי שְׁאֵלְתָּא מִקֳּדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֹרֵב בְּיוֹמָא דִּקְהָלָא לְמֵימַר לָא אוֹסִיף לְמִשְׁמַע יָת קָל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהַי וְיָת אֶשְׁתָּא רַבְּתָא הָדָא לָא אֶחֱזֵי עוֹד וְלָא אֵמוּת:

(יז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ:

יז וַאֲמַר יְיָ לִי אוֹטִיבוּ דִּי מַלִּילוּ:

(יח) נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אַחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ:

יח נְבִיָּא אֲקִים לְהוֹן מִגּוֹ אֲחֵיהוֹן כְּוָתָךְ וְאֶתֵּן פִּתְגָּמַי נְבוּאָתִי בְּפוּמֵהּ וִימַלֵּל עִמְּהוֹן יָת כָּל דִּי אֲפַקְּדִנֵּהּ:

(יט) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ:

יט וִיהֵי גַּבְרָא דִּי לָא יְקַבֵּל לְפִתְגָּמַי דִּי יְמַלֵּל בִּשְׁמִי מֵימְרִי יִתְבַּע מִנֵּהּ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

תִּהְיֶה נִמְשֶׁכֶת לְמַעְלָה וּלְמַטָּה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ תָּמִים תִּהְיֶה אִם תִּהְיֶה עִם ה׳, אוֹ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ תָּמִים תִּהְיֶה כְּשֶׁאַתָּה עִם אֱלֹהֶיךָ: תורה יד

יד) כִּי הַגּוֹיִם וְגוֹ׳ יִשְׁמָעוּ. פֵּרוּשׁ יֵשׁ לָהֶם לִשְׁמֹע וּלְקַבֵּל אֶת אֲשֶׁר יַגִּידוּ לָהֶם הַמְעוֹנְנִים כִּי יוֹדִיעוּם הַמְעוֹנְנִים מַה שֶּׁרָשׁוּם בַּמַּזָּל, **וְאַתָּה לֹא כֵּן** פֵּירוּשׁ לֹא תְּהֵא הוֹדְעַת הָעֲתִידוֹת לְךָ כֵּן אֶלָּא נָבִיא אָקִים וְגוֹ׳:

אוֹ יִרְמֹז עַל זֶה הַדֶּרֶךְ **לֹא כֵּן** וְגוֹ׳, פֵּרוּשׁ אֵינְךָ בְּמַצָּב זֶה כְּמוֹתָם אֶלָּא נְתָנָם לְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ תַּחַת מֶמְשַׁלְתְּךָ כָּל הַמַּזָּלוֹת וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם כְּאוֹמְרוֹ (תהלים ח) כָּל שַׁתָּה תַּחַת רַגְלָיו, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז״ל (שבת קנ״ו) בַּפָּסוּק צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ, וְאוֹמְרוֹ **נָבִיא אָקִים** וְגוֹ׳ בָּא לְהָשִׁיב סוֹף כָּל סוֹף כְּפִי זֶה יִהְיוּ הַגּוֹיִם בְּהַדְרָגָה גְּדוֹלָה שֶׁיֵּדְעוּ הָעֲתִידוֹת מַה שֶּׁאֵין כֵּן יִשְׂרָאֵל, לָזֶה אָמַר נָבִיא אָקִים וְגוֹ׳, וְאוּלַי שֶׁכֵּן הֵבִין שָׁאוּל כְּשֶׁשָּׁאַל בְּבַעֲלַת אוֹב (ש״א כ״ח), כִּי לֹא אָסַר ה׳ לִשְׁאֹל אוֹב אוֹ יִדְעוֹנִי אֶלָּא בַּמְּקוֹם שֶׁיָּקִים נָבִיא אֲבָל זוּלַת זֶה אִם יִצְטָרְכוּ לָדַעַת שָׁאוֹל יִשְׁאֲלוּ בָּהֶם: תורה טו

טז) כְּכֹל אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ וְגוֹ׳. אוּלַי שֶׁבָּא לוֹמַר שֶׁהֵם גָּרְמוּ לְעַצְמָם שֶׁאֵין כֻּלָּם נְבִיאִים כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּיוֹם הַקָּהָל קָרֵב אַתָּה וּשְׁמָע וּפָחֲדוּ מִצַּעַר הַנִּסְבָּב מֵהַנְּבוּאָה לָזֶה גַּם ה׳ יִתֵּן לָהֶם נָבִיא וְהִצְרִיךְ לְדַבֵּר אֵלָיו יָבוֹא וְיִגִּידֵנוּ, וּלְטַעַם זֶה אָמַר הַכָּתוּב כָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן: תורה יז

(כ) אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא׃

כ בְּרַם נְבִיָּא דִּי יַרְשַׁע לְמַלָּלָא פִּתְגָּמָא בִּשְׁמִי יָת דִּי לָא פַּקֵּדְתֵּהּ לְמַלָּלָא וְדִי יְמַלֵּל בְּשׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִתְקְטֵל נְבִיָּא הַהוּא׃

רש״י◄ אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר • אֲבָל צִוִּיתִיו לַחֲבֵרוֹ. וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים • אֲפִלּוּ כִּוֵּן אֶת הַהֲלָכָה לֶאֱסֹר אֶת הָאָסוּר וּלְהַתִּיר אֶת הַמֻּתָּר. וּמֵת • בְּחֶנֶק. שְׁלֹשָׁה, מִיתָתָן בִּידֵי אָדָם (ספרי. סנהדרין פט): הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ וְנֶאֱמַר לַחֲבֵרוֹ, וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים. אֲבָל הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ וְהָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְהָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ״.

(כא) וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ אֵיכָה נֵדַע אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה׃

כא וַאֲרֵי תֵּימַר בְּלִבָּךְ אֵכְדֵּין נִדַּע יָת פִּתְגָּמָא דִּי לָא מַלֵּלֵהּ יְיָ׃

רש״י◄ וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ • עֲתִידִין אַתֶּם לוֹמַר כְּשֶׁיָּבֹא חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר, וּמִתְנַבֵּא (ירמיה כז): ״הִנֵּה כְּלֵי בֵּית ה׳ מוּשָׁבִים מִבָּבֶלָה עַתָּה מְהֵרָה״, וְיִרְמְיָה עוֹמֵד וְצוֹוֵחַ עַל [אֶל] הָעַמּוּדִים וְעַל הַיָּם וְעַל יֶתֶר הַכֵּלִים שֶׁלֹּא גָּלוּ עִם יְכָנְיָה ״בָּבֶלָה יוּבָאוּ״, עִם גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ.

(כב) אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ׃ ס

כב דִּי יְמַלֵּל נְבִיָּא בִּשְׁמָא דַיְיָ וְלָא יְהֵי פִּתְגָּמָא וְלָא יִתְקַיַּם הוּא פִּתְגָּמָא דִּי לָא מַלֵּלֵהּ יְיָ בְּרִשְׁעַת מַלְּלֵהּ נְבִיָּא לָא תִּדְחַל מִנֵּהּ׃

רש״י◄ אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא • (ספרי) וְיֹאמַר: ׳דָּבָר זֶה עָתִיד לָבֹא עֲלֵיכֶם׳, וְתִרְאוּ שֶׁלֹּא יָבֹא, ״הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ ה׳״, וַהֲרֹג אוֹתוֹ. וְאִם תֹּאמַר, זוֹ בַּמִּתְנַבֵּא עַל הָעֲתִידוֹת, הֲרֵי שֶׁבָּא וְאָמַר: ׳עֲשׂוּ כָּךְ וְכָךְ, וּמִפִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֲנִי אוֹמֵר׳, כְּבָר נִצְטַוּוּ שֶׁאִם בָּא לְהַדִּיחֲךָ מֵאַחַת מִכָּל הַמִּצְוֹת, לֹא תִּשְׁמַע לוֹ, אֶלָּא־אִם־כֵּן מֵמִחָה הוּא לְךָ שֶׁהוּא צַדִּיק גָּמוּר, כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל שֶׁהִקְרִיב בְּבָמָה בִּשְׁעַת אִסּוּר הַבָּמוֹת כְּדֵי לִגְדֹּר אֶת יִשְׂרָאֵל, הַכֹּל לְפִי צֹרֶךְ שָׁעָה וּסְיָג הַפִּרְצָה, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן״. לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ • (שם) לֹא תִּמְנַע עַצְמְךָ מִלְּלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה, וְלֹא תִּירָא לֵיעָנֵשׁ עָלָיו.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כ־כב) אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד וְגו׳. צָרִיךְ לָדַעַת א׳ אוֹמְרוֹ **אַךְ**, גַּם אוֹמְרוֹ **אֲשֶׁר יָזִיד** וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר אֲשֶׁר יְדַבֵּר וְגו׳, ב׳ אוֹמְרוֹ **וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ** וְגו׳ **אֲשֶׁר יְדַבֵּר** וְגו׳ **וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר** וְגו׳ פְּשִׁיטָא שֶׁאִם לֹא יִהְיֶה מַה שֶּׁצִּוָּה שֶׁלֹּא דִּבֵּר ה׳ הַדָּבָר הַהוּא, ג׳ אוֹמְרוֹ **אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם** ה׳ לָמָּה בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו אָמַר בִּשְׁמִי וּבְפָסוּק זֶה אָמַר בְּשֵׁם ה׳, ד׳ אוֹמְרוֹ **הוּא הַדָּבָר** שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא לֹא דִּבְּרוֹ ה׳ וַאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁחוֹזֵר לְהַדָּבָר הַהוּא:

אָכֵן יִתְבָּאֵר הָעִנְיָן עַל פִּי מַה שֶּׁאָמַר הַנָּבִיא בְּמַעֲשֵׂה יְהוֹשָׁפָט וְאַחְאָב בְּמִלְחֶמֶת רָמוֹת גִּלְעָד (מ״א כ״ב) שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים פֶּה אֶחָד דִּבְּרוּ לְאַחְאָב עֲלֵה וְהַצְלַח, וּמִדִּבְרֵי מִיכָיְהוּ בֶּן יִמְלָה נִתְגַּלָּה הַדְּבָרִים שֶׁרוּחַ יָצָא מִלְּפָנַי ה׳ לְפַתּוֹת אַחְאָב לַעֲלוֹת וְלִפֹּל בַּמִּלְחָמָה, וּבְחִדּוּשֵׁי עַל דִּבְרֵי נְבִיאִים דִּקְדַּקְתִּי לָמָּה בִּתְחִלָּה עָבַר עַל מִיכָיְהוּ רוּחַ נְבוֹת וְנִתְנַבֵּא כַּנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים וְאָמַר עֲלֵה וְהַצְלַח וְאח״כ בִּנְבוּאָה אַחֲרוֹנָה דִּבֵּר נְבוּאַת ה׳ וְלֹא הוֹעִיל לְפָנָיו רוּחַ נְבוֹת, וְעַל הָרוּחַ גַּם כֵּן תָּמַהּ אֲנִי אֵיךְ לֹא קִיֵּם שְׁלִיחוּתוֹ אֲשֶׁר יָצָא לַעֲשׂוֹת, עוֹד קָשֶׁה לְמִיכָיְהוּ לָמָּה בִּטֵּל עֲצַת ה׳ ח״ו וּמַחְשְׁבוֹתָיו שֶׁחָשַׁב לְהַפִּיל אַחְאָב בְּמִלְחֶמֶת רָמוֹת גִּלְעָד וְהוּא בָּא וְגִלָּה סוֹדוֹ לְאַחְאָב עַצְמוֹ:

אָכֵן הֵן הֵנָּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הֵעִיר ה׳ בְּנֹעַם דְּבָרָיו, לְפִי שֶׁהַכֹּל גְּלוּי וְצָפוּי לְפָנַי הַבּוֹרֵא כִּי יָבוֹא זְמַן שֶׁתֵּצֵא רוּחַ מִלְּפָנָיו וְתַטְעֶה הַנְּבִיאִים וְהַגַּם שֶׁשֶּׁקֶר דִּבְּרוּ עִם כָּל זֶה אֲנוּסִים הֵם, לָזֶה כְּשֶׁבָּא לְצַוּוֹת עֹנֶשׁ הַנָּבִיא הִקְדִּים וְאָמַר **אַךְ הַנָּבִיא** אַךְ מֵעֵט נָבִיא כַּיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁיְּדַבֵּר דָּבָר וְלֹא יָקוּם וְלֹא יָמוּת, וְדִקְדֵּק לוֹמַר **אֲשֶׁר יָזִיד** לַהֲעִירְךָ שֶׁלֹּא יָמוּת אֶלָּא נָבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר וְגו׳ לוֹמַר אֲבָל נָבִיא שֶׁדִּבֵּר שֶׁקֶר וְלֹא הֵזִיד וּכְגוֹן שֶׁהִטְעָהוּ רוּחַ נְבוֹת שֶׁזֶּה אֵין עָלָיו אַשְׁמַת דָּבָר כִּי הָרוּחַ בְּהַסְכָּמַת ה׳ יָצָא וְהַמִּתְנַבְּאִים מִצִּדּוֹ נְקִיִּים הֵם מֵהָעָוֹן. וְהַגַּם שֶׁבְּסַנְהֶדְרִין (פ״ט.) אָמְרוּ שֶׁצִּדְקִיָּהוּ בֶּן כְּנַעֲנָה חַיָּב הַגַּם שֶׁרוּחַ נְבוֹת הִטְעָתוּ, הוּא מִטַּעַם שֶׁאָמְרוּ שָׁם דְּהַוֵּה לֵיהּ לְמֵדָן אֵין ב׳ נְבִיאִים מִתְנַבְּאִים בְּסִגְנוֹן

יט (א) כִּי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־אַרְצָם וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם:

(ב) שָׁלוֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ:

(ג) תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ:

רש״י◄ **תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ** • ׳מִקְלָט מִקְלָט׳ הָיָה כָּתוּב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים. **וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ** • שֶׁיְּהֵא מִתְּחִלַּת הַגְּבוּל עַד הָעִיר הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל עִיר מִקְלָט, כְּשֶׁעוּר מַהֲלַךְ שְׁלֹשׁ מִמֶּנָּה עַד הַשֵּׁנִיָּה, וְכֵן מִשְּׁנִיָּה לִשְׁלִישִׁית, וְכֵן מִן הַשְּׁלִישִׁית עַד הַגְּבוּל הַשֵּׁנִי שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(ד) וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר־יָנוּס שָׁמָּה וָחָי אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם:

א אֲרֵי יְשֵׁצֵי יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן וְתֵירְתִּנּוּן וְתֵיתֵב בְּקִרְוֵיהוֹן וּבְבָתֵּיהוֹן:

ב תְּתַל קִרְוִין תַּפְרֵשׁ לָךְ בְּגוֹ אַרְעָךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמֵירְתַהּ:

ג תְּתַקֵּן לָךְ אָרְחָא וּתְתַלַּת יָת תְּחוּם אַרְעָךְ דִּי יַחְסְנִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ וִיהֵי לְמֵעִירוֹק תַּמָּן כָּל קָטוֹלָא:

ד וְדֵין פִּתְגַם קָטוֹלָא דְּיֵעֵרוֹק תַּמָּן וְיִתְקַיַּם דִּי יִקְטוֹל יָת חַבְרֵהּ בְּלָא מַנְדְּעֵהּ וְהוּא לָא סָנֵי לֵהּ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקָמוֹהִי:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֶחָד אֵבֶל זוּלַת זֶה פָּטוּר הָיָה, וַהֲגַם שֶׁד׳ מֵאוֹת נְבִיאִים אָמְרוּ כֵּן וְגַם מִיכָיְהוּ בֶּן יִמְלָה גַּם כֵּן אָמַר עֲלֵה וְהַצְלַח וְגוֹמֵר, עִם כָּל זֶה כֻּלָּם פָּתְחוּ פִּיהֶם לְהִתְנַבְּאוֹת וְהָרוּחַ דִּבְּרָה בְּפִיהֶם וּכְשֶׁהִרְגִּישׁוּ שֶׁנִּבְּאוּ בְּסִגְנוֹן א׳ לֹא הוֹסִיפוּ לְדַבֵּר עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה מַה שֶּׁאֵין כֵּן צִדְקִיָּהוּ, וְעַל זֶה יֵאָמֵר אֲשֶׁר יָזִיד וְגוֹ׳ וּמֵת וְגוֹ׳: **וּמֵעַתָּה** כְּאַן הַבֵּן שׁוֹאֵל בַּמֶּה נֵדַע הַדָּבָר וְגוֹ׳, וְאִם מִמָּה שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדָּבָר חַיְשִׁינָן לְרוּחַ נְבוֹת הַמַּטְעָה וְכֵיוֹצֵא בָּהּ וְלָמָּה יוּמַת הָאִישׁ הַנָּבִיא כֵּיוָן שֶׁהָרוּחַ שֶׁיָּצָא בִּדְבַר ה׳ הִטְעָתוֹ, וְכֵיוֹצֵא בַּדָּבָר אִם בְּמַעֲשֶׂה רָמוֹת לֹא הָיָה בָּא מִיכָיְהוּ וְגִלָּה הַסּוֹד הָיוּ מִתְחַיְּבִים מִיתָה כָּל ד׳ מֵאוֹת נְבִיאִים עַל לֹא חָמָס עָשׂוּ וַה׳ אוֹהֵב מִשְׁפָּט, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְכִי תֹאמַר** וְגוֹ׳ **אֵיכָה נֵדַע הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִּבְּרוֹ ה׳,** כָּאן כְּלַל דְּבַר ה׳ לַנָּבִיא וְכָלַל גַּם כֵּן דְּבַר ה׳ לָרוּחַ צָא וַעֲשֵׂה כֵּן:

וְאָמַר אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ אִם הַנָּבִיא יֹאמַר נְבוּאָתוֹ בְּשֵׁם ה׳ וְהוּא מַה שֶּׁדִּקְדֵּק לוֹמַר בְּשֵׁם ה׳, **וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר** וְגוֹ׳ אָז תֵּדַע כִּי בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא פֵּרוּשׁ וְלֹא בָּא דִּבְּרוֹ מִצַּד רוּחַ שֶׁהִטְעָתוּ, וְהַטַּעַם כִּי לֹא יָנוּחַ רוּחַ שֶׁקֶר בְּשֵׁם ה׳ הַנִּכְבָּד כִּי ה׳ אֱלֹהִים אֱמֶת, וְהוּא אוֹמְרוֹ **הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִּבְּרוֹ ה׳** פֵּרוּשׁ הוּא שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לְךָ עָלָיו שֶׁלֹּא דִּבְּרוֹ ה׳, וְגַם לֹא בָּא בְּרוּחַ אֶלָּא בְּזָדוֹן, וְהוּא אוֹמְרוֹ **בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ** הַנָּבִיא, אֲבָל יֵשׁ דָּבָר אַחֵר שֶׁהַגַּם שֶׁהוּא שֶׁקֶר וְאֵין הַתּוֹרָה יְכוֹלָה לוֹמַר לְךָ לֹא דִּבְּרוֹ ה׳ בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא וְהוּא כְּשֶׁלֹּא יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם ה׳ שֶׁהַגַּם שֶׁיִּהְיֶה שֶׁקֶר יֵשׁ לָחוּשׁ לְרוּחַ כְּרוּחַ נְבוֹת:

וּכְזֶה יֶעֱרַב לְנַפְשׁ אָדָם עִנְיָן מִיכָיְהוּ כִּי בִּתְחִלָּה לֹא הִזְכִּיר שֵׁם ה׳ וְלָזֶה לֹא הָיָה אוֹמֵר אֶלָּא דִּבְרֵי הָרוּחַ עַד שֶׁנִּתְחַכֵּם יְהוֹשָׁפָט וְאָמַר אֵלָיו (דה״ב י״ח ט״ו) אֲנִי מַשְׁבִּיעֶךָ אֲשֶׁר לֹא תְדַבֵּר אֵלַי רַק אֱמֶת בְּשֵׁם ה׳, פֵּרוּשׁ נִתְחַכֵּם לוֹמַר לוֹ הַתְּנֵאי שֶׁהִתְנָה ה׳ כָּאן וְאָמַר אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם ה׳ לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ שֶׁיְּדַבֵּר בְּשֵׁם ה׳, וּבְזֶה אִם יֵשׁ רוּחַ מַטְעָה תְּכַפֵּנָּה מָקוֹם, וְכֵן הָיָה כְּשֶׁהִזְכִּיר אֵלָיו שֵׁם ה׳ וְאָמַר הַנָּבִיא בְּשֵׁם ה׳ בָּרַח לוֹ נְבוֹת וְאָמַר הַנָּבִיא הָאֱמֶת בַּמֶּה שֶׁהוּא:

וּכָזֶה נִתְיַשְּׁבוּ כָּל הַדִּקְדּוּקִים שֶׁדִּקְדַּקְנוּ בְּעִנְיָן נְבוּאַת רָמוֹת גִּלְעָד וַהֲגַם שֶׁלֹּא מָצִינוּ שֶׁהִזְכִּיר מִיכָיְהוּ שֵׁם ה׳, הִזְכִּירוּ וּמִקְרָא קָצָר הוּא כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּירוּ יְהוֹשָׁפָט וְכֵן מִיכָיְהוּ לְשֵׁם שֶׁהִזְכִּיר יְהוֹשָׁפָט אֵלָיו, וְלֹא תַּקְשֶׁה מֵאוֹמְרוֹ שָׁם כַּמָּה פְּעָמִים אֲנִי מַשְׁבִּיעֶךָ וְגוֹ׳ בְּשֵׁם ה׳ שֶׁיִּרְאֶה שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ כַּמָּה פְּעָמִים לְדַבֵּר בְּשֵׁם ה׳, כִּי אוּלַי שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁ מִיכָיְהוּ בְּדִקְדּוּק זֶה שֶׁל יְהוֹשָׁפָט אֶלָּא בְּפַעַם אַחֲרוֹנָה:

אוֹ אֶפְשָׁר כִּי מַאֲמַר בְּשֵׁם ה׳ אֵינוֹ נִסְמָךְ לַמַּאֲמַר אֲנִי מַשְׁבִּיעֶךָ אֶלָּא מַאֲמָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁחִדֵּשׁ בָּאַחֲרוֹנָה, וּלְפִי זֶה לֹא קָשֶׁה לָמָּה גִּלָּה מִיכָיְהוּ סוֹד ה׳, כִּי יֶחֱרַב הָעוֹלָם וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה מִקּוֹר הָאֱמֶת לְיַחֵד שְׁמוֹ עַל דְּבַר שֶׁקֶר ח״ו, וּמַה גַּם כִּי עַל כָּל פָּנִים עָשָׂה הָרוּחַ פְּעֻלָּתוֹ כִּי לֹא הֶאֱמִין אֵלָיו אַחְאָב וְעָלָה וְנָפַל וְנִמְצֵאת מַחְשֶׁבֶת ה׳ קַיֶּמֶת וְלֹא מִתְיַחֵס הַשֶּׁקֶר לְשֵׁם ה׳ אֱלֹהִים אֱמֶת: תורה א

(ה) וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַּיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַּגַּרְזֶן לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא יָנוּס אֶל־אַחַת הֶעָרִים־הָאֵלֶּה וָחָי:

ה וְדִי יֵעוּל עִם חַבְרֵהּ בְּחֵרְשָׁא לְמִקַּץ אָעִין וְתִתְמְרֵג יְדֵהּ בְּפַרְזְלָא לְמִקַּץ אָעִין וְיִשְׁתְּלֵף פַּרְזְלָא מִן אָעָא וְיַשְׁכַּח יָת חַבְרֵהּ וִימוּת הוּא יֵעְרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוָיָא הָאִלֵּין וְיִתְקַיַּם:

רש״י◄ **וְנִדְּחָה יָדוֹ** • כְּשֶׁבָּא לְהַפִּיל הַגַּרְזֶן עַל הָעֵץ, וְתַרְגּוּמוֹ: ׳וְתִתְמְרֵג יְדֵהּ׳, לְשׁוֹן ״וְנִשְׁמְטָה יָדוֹ״, לְהַפִּיל מַכַּת הַגַּרְזֶן עַל הָעֵץ. (שמואל־ב ו) ״כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר״, תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: ׳אֲרֵי מַרְגּוֹהִי תּוֹרָיָא׳. **וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן־הָעֵץ** • (מכות ז) יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: נִשְׁמַט הַבַּרְזֶל מִקַּתּוֹ, וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים שֶׁיֵּשַׁל הַבַּרְזֶל לַחֲתִיכָה מִן הָעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ, וְהִיא נִתְּזָה וַהֲרָגוֹ.

(ו) פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יֵחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מָוֶת כִּי לֹא שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם:

ו דִּילְמָא יִרְדּוֹף גָּאֵל דְּמָא בָּתַר קָטוֹלָא אֲרֵי יֵחַם לִבֵּהּ וְיַדְבְּקִנֵּהּ אֲרֵי תִּסְגֵּי אָרְחָא וְיִקְטְלִנֵּהּ נְפַשׁ וְלֵהּ לֵית חוֹבַת דִּין דְּקָטוֹל אֲרֵי לָא סָנֵי הוּא לֵהּ מִתְּמָלִי וּמִדְּקָמוֹהִי:

רש״י◄ **פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם** • לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר לְהָכִין לְךָ דֶּרֶךְ וְעָרֵי מִקְלָט רַבִּים.

(ז) עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ:

ז עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּדְךָ לְמֵימַר תְּלַת קִרְוִין תַּפְרֵשׁ לָךְ:

(ח) וְאִם־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַן לְךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ:

ח וְאִם יַפְּתֵי יְיָ אֱלָהָךְ יָת תְּחוּמָךְ כְּמָא דִי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ וְיִתֵּן לָךְ יָת כָּל אַרְעָא דִי מַלִּיל לְמִתַּן לַאֲבָהָתָךְ:

רש״י◄ **וְאִם־יַרְחִיב** • כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לְךָ אֶרֶץ קֵינִי וּקְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך כד עמוד 107 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

תַּפְקִידָם שֶׁל עָרֵי הַמִּקְלָט לֶעָתִיד־לָבֹא

וְאִם־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ . . וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים (יט, ח)

בִּימֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ מוֹסִיפִין שָׁלֹשׁ (עָרִים) אֲחֵרוֹת עַל אֵלּוּ הַשֵּׁשׁ (רמב״ם הלכות רוצח פרק ח הלכה ד)

הִקְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים בָּזֶה (ש״ך על התורה, משכיל לדוד ועוד) מַה צֹּרֶךְ יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא בְּתוֹסֶפֶת עָרֵי מִקְלָט, וְכִי יִתְרַבּוּ הָרוֹצְחִים לֶעָתִיד־לָבֹא, וַהֲרֵי אֲפִילּוּ בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמֵר הַנָּבִיא ״לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב״?

וְיֵשׁ לוֹמַר דִּלְעָתִיד־לָבֹא יִצְטָרְכוּ עִיר מִקְלָט לְכָל הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה בְּכָל מָשָׁךְ זְמַן הַגָּלוּת, וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁרַבִּי יִשְׁמָעֵאל כָּתַב עַל פִּנְקָסוֹ ״כְּשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָבִיא חַטָּאת שְׁמֵנָה״.

דְּאַף שֶׁיְּסוֹד דִּין עָרֵי מִקְלָט הוּא ״פֶּן יֵחַם לְבָבוֹ״ דְּגוֹאֵל הַדָּם, וְהָרַמְבַּ״ם עַצְמוֹ פָּסַק שֶׁרַק ״רְשׁוּת בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם לַהֲרוֹג אֶת הָרוֹצֵחַ״, וּלְעָתִיד־לָבֹא ״לֹא יִהְיֶה שָׁם וְכוּ׳ וְלֹא קִנְאָה״ – מִכָּל־מָקוֹם יִצְטָרְכוּ גַּם לֶעָתִיד־לָבֹא לִבְרֹחַ מִגּוֹאֵל הַדָּם. וְהַטַּעַם: מַה שֶּׁנִּתְּנָה תּוֹרָה רְשׁוּת לְגוֹאֵל הַדָּם לַהֲרוֹג אֶת הָרוֹצֵחַ, אֵין זֶה שֶׁ״דִּבְּרָה תּוֹרָה כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר־הָרַע״, אֶלָּא שֶׁמַּעִיקָּרָא דִּדִינָא הָרוֹצֵחַ הוּא בֶּן מָוֶת, עַל־דֶּרֶךְ מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה הִרְשְׁתָּה לְגוֹאֵל הַדָּם לְקַיֵּם מִיתָה זוֹ כִּפְשׁוּטָהּ. וְלָכֵן הַ״יֵּחַם לְבָבוֹ״ הוּא עִנְיָן אֲמִתִּי עַל־פִּי תּוֹרָה, וְלֹא ״קִנְאָה״ שֶׁתִּתְבַּטֵּל לֶעָתִיד־לָבֹא. וּמוּבָן מַה שֶּׁגַּם לֶעָתִיד־לָבֹא יִצְטָרְכוּ הָרוֹצְחִים דִּזְמַן הַזֶּה לִבְרֹחַ לְעָרֵי מִקְלָט.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) וְאִם יַרְחִיב וְגו׳ לַאֲבֹתֶיךָ. פֵּרוּשׁ עַצְמָן כִּי הֵם יִנְחֲלוּ הָאָרֶץ לְעָתִיד לָבוֹא, וְאָמַר זֶה יֶשֵׁג לָהֶם אִם יִשְׁמְרוּ אֶת כָּל הַתּוֹרָה וְיַעֲשׂוּהָ וְתִהְיֶה הַשְּׁמִירָה וְהָעֲשִׂיָּה מֵאַהֲבַת ה׳ וְלֹא מִיִּרְאָה, הַדּוֹר הַהוּא אֲשֶׁר יַעֲמֹד בָּזֶה, בְּיָמָיו יָקִים ה׳ דְּבָרוֹ הַטּוֹב לְתֵת כָּל הָעֲשָׂרָה עַמָּמִין וְיַעֲמִיד בְּיַד יִשְׂרָאֵל כָּל הַטּוֹב שֶׁהִבְטִיחַ לַעֲשׂוֹת לָאָבוֹת בְּיוֹם עָמְדָם בִּתְחִיָּה, וְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל (סנהדרין צ״ט:) הֵעִירוּ שֶׁגְּאוּלָה הָעֲתִידָה תְּלוּיָה בַּעֲבוֹדַת ה׳ מֵאַהֲבָה דַּוְקָא: תורה ט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקוטי שיחות כרך לד עמ' 121 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

זְמַן שֶׁקּוֹלֵט וּמְכַפֵּר

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּהִלְכוֹת מְלָכִים (רִישׁ פֶּרֶק יא) "הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָתִיד לַעֲמוֹד וְכוּ', הַתּוֹרָה הֵעִידָה עָלָיו שֶׁנֶּאֱמַר כוּ'" וּמֵבִיא כַּמָּה פְּסוּקִים שֶׁבָּהֶם מְדוּבָּר אוֹדוֹת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ. וּבַהֲלָכָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ מַמְשִׁיךְ: "אַף בְּעָרֵי מִקְלָט הוּא אוֹמֵר, אִם יַרְחִיב ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים וְגוֹ', וּמֵעוֹלָם לֹא הָיָה דָּבָר זֶה וְלֹא צִוָּה הַקָּבָּ"ה לְתוֹרָהוּ".

וְצָרִיךְ בֵּאוּר, מַאי טַעְמָא נִבְחֲרָה מִצְוַת עָרֵי מִקְלָט, שֶׁהֶעְנְיָן דְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ מְבוֹאָר בְּמִצְוָה זוֹ דַּוְקָא?

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה:

עִנְיָנָם שֶׁל עָרֵי מִקְלָט בְּפַשְׁטוּת הוּא - מְקוֹם שְׁמִירָה וַהֲגָנָה מִגּוֹאֵל הַדָּם, שֶׁבַּהְיוֹת הָאָדָם שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה בְּעִיר מִקְלָט, לֹא יוּכַל לִנְגוֹעַ בּוֹ לְרָעָה.

וּכְשֵׁם שֶׁיֶּשְׁנוֹ עִנְיָן הַ"מִּקְלָט" בְּמָקוֹם, כֵּן הוּא בַּזְּמַן, וְהוּא "אוֹתוֹ הַזְּמַן", שֶׁ"לֹא יִהְיֶה שָׁם לֹא רָעָב וְלֹא מִלְחָמָה וְלֹא קִנְאָה וְתַחֲרוּת" (רַמְבַּ"ם סוֹף הִלְכוֹת מְלָכִים) - זְמַן הַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה - שֶׁתִּהְיֶה "קְלִיטָה" מִכָּל הָעִנְיָנִים הַבִּלְתִּי־רְצוּיִים שֶׁל זְמַן הַגָּלוּת, וְיִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים בֶּטַח עַל אַדְמָתָם.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים, וְכַיָּדוּעַ שֶׁהָעִנְיָן דְּ"עָרֵי מִקְלָט" מוֹרֶה עַל הַקְּלִיטָה מֵהַ'יֵּצֶר הָרַע' שֶׁנִּקְרָא "גּוֹאֵל הַדָּם" (רְאֵה לִקּוּטֵי־תּוֹרָה וְשַׁעַר הַפְּסוּקִים לְהָאַרִיז"ל פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים. וְעוֹד), וְזוֹהִי הַשֵּׁיכוּת שֶׁל מִצְוָה זוֹ לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ, כִּי אָז תִּגָּמֵר "קְלִיטָתָן" שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִיֵּצֶר־הָרַע.

וּכְמוֹ שֶׁעִיר מִקְלָט בְּפַשְׁטוּת הִיא גַּם כַּפָּרָה לְהוֹרֵג נֶפֶשׁ (רְאֵה מכות ב, ב. תוד"ה מידי - שם יא, ב. ובכ"מ), כֵּן הוּא גַּם בְּרוּחָנִיּוּת, שֶׁהוֹרֵג נֶפֶשׁ מְרַמֵּז עַל כָּל מַעֲשֵׂה עֲבֵרָה, כִּי עַל־יָדָהּ פּוֹגֵם בְּנַפְשׁוֹ, וּבִימוֹת הַמָּשִׁיחַ תּוּשְׁלַם כַּפָּרָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

וְזֶהוּ שֶׁעִנְיָן יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ מְבוֹאָר דַּוְקָא בְּמִצְוַת עָרֵי מִקְלָט, כִּי הֵן הֵן הַדְּבָרִים. דִּכְשֵׁם שֶׁמְּקוֹם עָרֵי מִקְלָט קוֹלֵט וּמְכַפֵּר, כֵּן גַּם הַזְּמַן דִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ קוֹלֵט וּמְכַפֵּר.

(ט) כִּי־תִשְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל־הַיָּמִים וְיָסַפְתָּ לְּךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה:

ט אֲרֵי תִּטַּר יָת כָּל תַּפְקֻדְתָּא הָדָא לְמֶעְבְּדַהּ דִּי אֲנָא מְפַקֶּדְךָ יוֹמָא דֵּין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ וּלְמֵהַךְ בְּאָרְחָן דְּתַקְּנָן קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא וְתוֹסֵף לָךְ עוֹד תְּלַת קִרְוִין עַל תְּלַת אִלֵּין:

רש"י◄ **וְיָסַפְתָּ לְּךָ עוֹד שָׁלֹשׁ • חֲרֵי תֵּשַׁע: שָׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְשָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְשָׁלֹשׁ לֶעָתִיד־לָבֹא.**

(י) וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דַּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים: פ

י וְלָא יִשְׁתְּפֵךְ דָּם זַכַּי בְּגוֹ אַרְעָךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחֲסָנָא וִיהֵי עֲלָךְ חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל:

(יא) וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל־אַחַת הֶעָרִים הָאֵל:

יא וַאֲרֵי יְהֵי גְּבַר סָנֵי לְחַבְרֵהּ וְיִכְמַן לֵהּ וִיקוּם עֲלוֹהִי וְיִמְחֵנֵהּ נְפַשׁ וִימוּת וְיֶעֱרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין:

רש"י◄ **וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ • עַל־יְדֵי שִׂנְאָתוֹ, הוּא בָּא לִידֵי: "וְאָרַב לוֹ". מִכָּאן אָמְרוּ: עָבַר אָדָם עַל מִצְוָה קַלָּה, סוֹפוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוָה חֲמוּרָה. לְפִי שֶׁעָבַר עַל** (וַיִּקְרָא יט) **"לֹא תִשְׂנָא", סוֹפוֹ לָבֹא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים, לְכָךְ נֶאֱמַר: "כִּי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְגוֹ'", שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב: 'וְכִי יָקוּם אִישׁ וְאָרַב לְרֵעֵהוּ וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ'.**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יא) וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא וְגוֹ'. פָּרָשָׁה זוֹ רוֹמֶזֶת מַה שֶׁאָמְרוּ בְּגְמ' מַכּוֹת דַּף י"ב שְׁלֹשָׁה טָעֲיוֹת עָתִיד שָׁרוֹ שֶׁל אֱדוֹם לִטְעוֹת לְעָתִיד לָבוֹא, וְאֶחָד מֵהֶם הוּא שֶׁעָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת הַהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג וְהוּא מֵזִיד, וְיָדוּעַ כִּי שָׁרוֹ שֶׁל אֱדוֹם הוּא ס"מ הוּא שָׂטָן (ב"ב ט"ז.) הוּא יֵצֶר הָרַע וְעָלָיו הֵעִיד הַכָּתוּב כָּאן, וְאָמַר **כִּי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא** כִּי אֵין שׂוֹנֵא לְאָדָם כְּיִצְרוֹ הָרַע וְהוּא מְקוֹר הַשִּׂנְאָה, **לְרֵעֵהוּ** כִּי הוּא מַרְאֶה רֵעוּת לַכֹּל כִּי לְטוֹבָתָם מְיַעֲצָם, וְהוּא שׂוֹנֵא לוֹ וּמְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ בְּדֶרֶךְ אַהֲבָה וְרֵעוּת, **וְאָרַב** שֶׁאוֹרֵב לוֹ לְהַחֲטִיאוֹ כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת שֶׁעֵבֵרָה רִאשׁוֹנָה שֶׁעוֹשֶׂה הָאָדָם אֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא כִּשְׁגָגָה וּבָזֶה מוֹצֵא שַׁעַר הַצַּר לְכָנֵס לַנֶּפֶשׁ, גַּם מַקְדִּים לְהָאָדָם כְּאוֹמְרוֹ (בְּרֵאשִׁית ד') לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ קֹדֶם בָּא הַמַּנְגִּדוֹ בְּאָדָם, גַּם מַסְבִּיר לוֹ פָּנִים עַל מַעֲשֶׂה הָרַע וְיֹאמַר לָרַע טוֹב וְאֵין לְךָ אוֹרֵב גָּדוֹל מִזֶּה, וּבָזֶה מִתְגַּבֵּר

(יב) **וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וָמֵת:**

יב וישלחון סָבֵי קַרְתֵּהּ וְיִדְּבְרוּן יָתֵהּ מִתַּמָּן וְיִתְּנוּן יָתֵהּ בְּיַד גָּאֵל דְּמָא וִימוּת:

(יג) **לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ: ס**

יג לָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלוֹהִי וּתְפַלֵּי אַשְׁדֵּי דָם זַכַּי מִיִּשְׂרָאֵל וְיֵיטַב לָךְ:

רש״י◄ **לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ •** (ספרי) שֶׁלֹּא תֹּאמְרוּ: ׳הָרִאשׁוֹן כְּבָר נֶהֱרַג, לָמָּה אָנוּ הוֹרְגִים אֶת זֶה, וְנִמְצְאוּ שְׁנֵי יִשְׂרָאֵלִים הֲרוּגִים׳?.

◆ יום שישי ה׳ אלול ◆

(יד) **לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ: ס**

יד לָא תַשְׁנֵי תְּחוּמָא דְּחַבְרָךְ דִּי תְחִימוּ קַדְמָאֵי בְּאַחֲסַנְתָּךְ דִּי תַחְסֵן בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמֵירְתַהּ:

רש״י◄ **לֹא תַסִּיג גְּבוּל •** לְשׁוֹן (ישעיה מב) ״נָסוֹגוּ אָחוֹר״, שֶׁמַּחֲזִיר סִימָן חֲלֻקַּת הַקַּרְקַע לְאָחוֹר לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ לְמַעַן הַרְחִיב אֶת שֶׁלּוֹ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: ״לֹא תִגְזֹל״, מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״לֹא תַסִּיג״? לְמֵד עַל הָעוֹקֵר תְּחוּם חֲבֵרוֹ, שֶׁעוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. יָכֹל אַף בְּחוּץ לָאָרֶץ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל וְגוֹ׳״, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, בְּחוּץ לָאָרֶץ אֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא מִשּׁוּם: ״לֹא תִגְזֹל״.

(טו) **לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר:**

טו לָא יְקוּם סָהִיד חַד בִּגְבַר לְכָל עַוְיָן וּלְכָל חוֹבִין בְּכָל חֵט דִּי יֶחְטָא עַל מֵימַר תְּרֵין סָהֲדִין אוֹ עַל מֵימַר תְּלָתָא סָהֲדִין יִתְקַיַּם פִּתְגָּמָא:

רש״י◄ **עֵד אֶחָד •** (סוטה ב) זֶה בָּנָה אָב: כָּל עֵד שֶׁבַּתּוֹרָה - שְׁנַיִם, אֶלָּא־אִם־כֵּן פֵּרַט לְךָ בּוֹ ״אֶחָד״. **לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת •** לִהְיוֹת חֲבֵרוֹ נֶעֱנָשׁ עַל עֵדוּתוֹ, לֹא עֹנֶשׁ גּוּף וְלֹא עֹנֶשׁ מָמוֹן, אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה (ספרי). אָמַר לַחֲבֵרוֹ: ׳תֵּן לִי מָנֶה שֶׁהִלְוֵיתִיךָ׳, אָמַר לוֹ: ׳אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם׳, וְעֵד אֶחָד מְעִידוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ, חַיָּב לִישָׁבַע לוֹ. **עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים •** (גיטין עא) וְלֹא שֶׁיִּכְתְּבוּ עֵדוּתָם בְּאִגֶּרֶת וְיִשְׁלְחוּ לְבֵית־דִּין, וְלֹא שֶׁיַּעֲמֹד תֵּרְגֻּמָן בֵּין הָעֵדִים וּבֵין הַדַּיָּנִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יט עמ׳ 195)

עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים . . יָקוּם דָּבָר (יט, טו) כְּתִיב (יְשַׁעְיָה מג, י) אַתֶּם עֵדַי נְאֻם ה׳, הֵינוּ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל ׳מְעִידִים׳ וּמְגַלִּים אֶת ה׳ בָּעוֹלָם. וְהִנֵּה מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁעַל דָּבָר הַנִּגְלֶה לֹא צְרִיכִים עֵדוּת; גַּם עַל מִלְּתָא דַּעֲבִידָא לְאַגְלוּיֵי לֹא צְרִיכִים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

עָלָיו, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְקָם עָלָיו** מַה שֶּׁאֵין כֵּן קֹדֶם לָכֵן שֶׁהָיָה כְּחוּט הַשַּׁעֲרָה הֵלֶךְ בְּתוֹךְ הָאָדָם (סִכָּה נ״ב:) וְעַל יְדֵי הַחֵטְא יִתְגַּבֵּר וְיָקוּם עָלָיו:

וְאוֹמְרוֹ וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ כָּאן הֵעִיר שֶׁהוּא מְדַבֵּר עַל ס״מ וְלָזֶה אָמַר וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ פֵּרוּשׁ שֶׁחוֹבֵל בְּנַפְשׁוֹ כִּי עַל יְדֵי הַחֵטְא תָּמוּת הַנֶּפֶשׁ, **וְנֶפֶשׁ אֶל אַחַת** פֵּרוּשׁ אִם יָנוּס אֶל אַחַת הֶעָרִים הָאֵל לְבֶצֶר עַצְמָהּ שֶׁהִיא מֵעָרֵי הַמִּקְלָט, **וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ** הֵם בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה שֶׁהִיא עִיר שֶׁל הַשֹּׁר שֶׁל אֱדוֹם, **וְלָקְחוּ אוֹתוֹ** וְעַל פִּי הַמִּשְׁפָּט יִתְנוּהוּ בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם הוּא אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם:

וְאוֹמְרוֹ וָמֵת כָּאן רָמַז סוֹד אוֹמְרָם ז״ל (סַנְהֶדְרִין לח:) מוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ בָּהֶם וְשׁוֹרְפָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וָמֵת** פֵּרוּשׁ בִּנְגִיעַת יַד ה׳ בּוֹ בָּזֶה הוּא מֵת מֵעַצְמוֹ, וּלְפִי שֶׁאָמְרוּ ז״ל כִּי הֲרִיגַת ס״מ תִּהְיֶה גַּם כֵּן עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּדָם תִּהְיֶה בּוֹ לַהֲמִיתוֹ עַם ה׳ בָּרוּךְ הוּא, לָזֶה אָמַר **לֹא תָחוֹס עָלָיו,** וַהֲגַם שֶׁהַצַּדִּיקִים הִרְוִיחוּ בְּאֶמְצָעוּתוֹ, יֵשׁ לָהֶם לְהַבִּיט אֶל דָּם נָקִי כַּמָּה דְּמִים רַבִּים שֶׁשָּׁפַךְ בְּאָרְבוֹ, וְאָז וְטוֹב לָךְ תִּהְיֶה נָחֱלֶטֶת בְּחִינַת הַטּוֹב לָךְ, כִּי בְּהִבָּטֵל רוּחַ הַטֻּמְאָה תִּהְיֶה נִשְׁלֶמֶת בְּחִינַת הַטּוֹב בִּמְקוֹמָהּ שֶׁהֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: תורה יב

עֵדוּת גְּמוּרָה; וְעֵדוּת הִיא דָּוְקָא עַל דָּבָר הַנֶּעְלָם לְגַמְרֵי. וְיֵשׁ לְבָאֵר שָׁלֹשׁ בְּחִינוֹת אֵלֶּה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם. **דָּבָר הַנִּגְלֶה** - הַיְנוּ עֲבוֹדָה עַל פִּי טַעַם וָדַעַת, שֶׁבְּרוּר שֶׁצְּרִיכִים לַעֲשׂוֹתָהּ. **דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת** - הַיְנוּ עֲבוֹדָה שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ, שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, אַךְ הִיא תְּלוּיָה בַּשֵּׂכֶל: עַל כָּל פְּרָט עוֹרֵךְ הָאָדָם חֶשְׁבּוֹן אִם חַיָּב לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ עַל כָּךְ לְפִי הַהֲלָכָה. **דָּבָר הַנֶּעְלָם לְגַמְרֵי** - הַיְנוּ מְסִירוּת נֶפֶשׁ לְלֹא שׁוּם הַגְּבָלוֹת וְחֶשְׁבּוֹנִים. עֲבוֹדָה **זוּ**, שֶׁבָּאָה מִצַּד הַקֶּשֶׁר הָעַצְמִי שֶׁל עֶצֶם הַנִּשְׁמָה עִם עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, מְגַלֶּה אֶת עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כרך יט עמוד 188 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

יִשְׂרָאֵל וּשְׁמַיָּא וְאַרְעָא – עֲדֵי קִיּוּם וּבְרוּר

עַל־פִּי | שְׁנֵי עֵדִים . . יָקוּם דָּבָר: (יט, טו)

יָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסִפְרֵי הָ'אַחֲרוֹנִים' (ראה צפנת פענח כללי התורה והמצוה ערך עדות, עדות קידושין. ועוד) שֶׁיֶּשְׁנָם שְׁנֵי סוּגֵי עֵדוּת:

א' עֵדֵי בֵּרוּר – שֶׁהַמַּעֲשֶׂה אֵינוֹ נִפְעָל עַל־יָדָם, וְהָעֵדִים רַק מְבָרְרִים וּמְגַלִּים לַאֲחֵרִים שֶׁהַמַּעֲשֶׂה נַעֲשָׂה, וּכְמוֹ עֵדֵי הַלְוָאָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. ב' עֵדֵי קִיּוּם – שֶׁפּוֹעֲלִים אֶת הַמַּעֲשֶׂה, וּבִלְעָדָם לֹא רַק שֶׁחָסֵר בֵּרוּר הַדָּבָר אֶלָּא גַּם עֶצֶם הַדָּבָר לֹא נִפְעַל, וּכְמוֹ עֵדֵי קִדּוּשִׁין וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

כְּתִיב "מִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלֹקָה" (איוב יט, כו), דְּעַל־יְדֵי מְצִיאוּת הָעוֹלָם אָנוּ מַכִּירִים וְיוֹדְעִים בְּוַדָּאוּת אֶת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאֵין אָנוּ צְרִיכִים לְ"עֵדוּת" עַל זֶה. דַּהֲרֵי וַדַּאי "יֵשׁ בַּעַל־הַבַּיִת לְבִירָה זוֹ", וְהָעוֹלָם אֵינוֹ קַיָּם מֵעַצְמוֹ.

אַךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים (תורה־אור מגלת אסתר צט, ב. לקוטי־תורה שיר־השירים ח, א) "לֹא זֶה עִקַּר הָאֱלֹקוּת מַה שֶּׁהָעוֹלָמוֹת מִתְהַוִּים מִמֶּנּוּ", וְהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ מְרוֹמָם וּמְנֻשָּׂא לְמַעְלָה מִזֶּה שֶׁהוּא בּוֹרֵא עוֹלָמוֹת.

וְנִמְצָא, שֶׁבְּחִינָה זוֹ בֶּאֱלֹקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת, אֵינָהּ נִרְאֵית וְנִגְלֵית.

וְעַל זֶה כְּתִיב (ישעיה מג, י. שם יב) "אַתֶּם עֵדַי נְאוּם ה'", דְּגַם בְּחִינָה זוֹ בֶּאֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּאָה לִידֵי גִּלּוּי עַל־יְדֵי עֵדִים. וְאִיתָא עַל־זֶה בַּזֹּהַר (חלק ג פו, א) דְּהָעֵדִים "אִינּוּן יִשְׂרָאֵל" וְ"אִינּוּן שְׁמַיָּא וְאַרְעָא".

וְיֵשׁ לוֹמַר דִּשְׁנֵי סוּגֵי עֵדִים אֵלּוּ הֵם שְׁנֵי סוּגֵי עֵדִים הַנַּ"ל: "שְׁמַיָּא וְאַרְעָא" – עֵדֵי בֵּרוּר הֵם. דְּבָזֶה שֶׁנִּצְחִיִּים הֵמָּה, וְאֵינָם נִפְסָדִים כְּכָל הַנִּבְרָאִים, הֲרֵי הֵם מוֹרִים וּמְעִידִים עַל זֶה שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ אֵינוֹ בַּעַל גְּבוּל, וְכֹחוֹ יִתְבָּרֵךְ אֵין־סוֹף, וּלְמַעְלָה מַעְלָה מִמְּצִיאוּת הָעוֹלָמוֹת (עיין בכל זה במורה־נבוכים ריש חלק ב, ובספר החקירה לכ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' בתחילתו, שם קא, ב ואילך).

אַךְ "יִשְׂרָאֵל" הֵם עֵדֵי קִיּוּם. דְּלֹא רַק שֶׁמְּעִידִים הֵם עַל מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הִנֵּה עַל־יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם פּוֹעֲלִים גִּלּוּי וְהַמְשָׁכַת קְדֻשָּׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְכֹחַ הָאֵין־סוֹף בְּתוֹךְ הַבְּרִיאָה וְעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה.

(טז) **כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה:**

טז **אֲרֵי יְקוּם סָהִיד שְׁקַר בִּגְבַר לְאַסְהָדָא בֵּהּ סַטְיָא:**

רש"י◄ **לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה** • דָּבָר שֶׁאֵינוֹ, שֶׁהוּסַר הָעֵד הַזֶּה מִכָּל הָעֵדוּת הַזֹּאת. כֵּיצַד? שֶׁאָמְרוּ לָהֶם: 'וַהֲלֹא עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי' (ספרי).

(יז) **וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם:**

יז **וִיקוּמוּן תְּרֵין גַּבְרִין דִּי לְהוֹן דִּינָא קֳדָם יְיָ קֳדָם כָּהֲנַיָּא וְדַיָּנַיָּא דִּי יְהוֹן בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן:**

רש"י◄ **וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים** • (שבועות ל) בְּעֵדִים - הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְלִמֵּד שֶׁאֵין עֵדוּת בְּנָשִׁים, וְלִמֵּד שֶׁצְּרִיכִין לְהָעִיד עֵדוּתָן מְעֻמָּד. **אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב** • אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַדִּין. **לִפְנֵי ה'** • יִהְיֶה דּוֹמֶה לָהֶם כְּאִלּוּ עוֹמְדִין לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב): "בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט". **אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם** • (ר"ה כה) יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כִּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ, צָרִיךְ אַתָּה לִנְהֹג בּוֹ כָּבוֹד.

(יח) **וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְּאָחִיו:**

יח **וְיִתְבְּעוּן דַּיָּנַיָּא יָאוּת וְהָא סָהִיד שְׁקַר סָהֲדָא שִׁקְרָא אַסְהַד בַּאֲחוֹהִי:**

רש"י◄ **וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב** • עַל־פִּי הַמְּזִמִּין אוֹתָם, שֶׁבּוֹדְקִים וְחוֹקְרִים אֶת הַבָּאִים לַהֲזִמָּם בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה. **וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר** • כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "עֵד", בִּשְׁנַיִם - הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

(יט) **וַעֲשִׂיתֶם לּוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:**

יט וְתַעְבְּדוּן לֵהּ כְּמָא די חַשִׁיב לְמֶעְבַּד לַאֲחוֹהִי וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ:

רש״י◄ **כַּאֲשֶׁר זָמַם** • וְלֹא כַּאֲשֶׁר עָשָׂה, מִכָּאן אָמְרוּ: הָרְגוּ, אֵין נֶהֱרָגִין (מכות ה). **לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו** • מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר ״לְאָחִיו״? לִמֵּד עַל זוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן נְשׂוּאָה, שֶׁאֵינָן בִּשְׂרֵפָה, אֶלָּא כְּמִיתַת הַבּוֹעֵל שֶׁהִיא בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא): ״הִיא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף״, ״הִיא״ וְלֹא בּוֹעֲלָהּ, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן: ״לְאָחִיו״, ״כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו״, וְלֹא כַּאֲשֶׁר עָשָׂה. אֲבָל בְּכָל שְׁאָר מִיתוֹת הִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ, וְזוֹמְמֵי אִשָּׁה נֶהֱרָגִין כְּזוֹמְמֵי אִישׁ, כְּגוֹן שֶׁהֵעִידוּהָ שֶׁהָרְגָה אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁחִלְּלָה אֶת הַשַּׁבָּת, נֶהֱרָגִין בְּמִיתָתָהּ, שֶׁלֹּא מִעֵט כָּאן אֲחוֹתוֹ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְקַיֵּם בָּהֶן הֲזָמָה בְּמִיתַת הַבּוֹעֵל.

(כ) **וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא־יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ:**

כ וּדְיִשְׁתְּאֲרוּן יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד עוֹד כְּפִתְגָּמָא בִּישָׁא הָדֵין בֵּינָךְ:

רש״י◄ **יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ** • מִכָּאן שֶׁצְּרִיכִין הַכְרָזָה: ׳אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי נֶהֱרָגִין עַל שֶׁהֻזְּמוּ בְּבֵית דִּין׳.

(כא) **וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל: ס**

כא וְלָא תְחוּס עֵינָךְ נַפְשָׁא בְּחֵלַף נַפְשָׁא עֵינָא בְּחֵלַף עֵינָא שִׁנָּא בְּחֵלַף שִׁנָּא יְדָא בְּחֵלַף יְדָא רַגְלָא בְּחֵלַף רַגְלָא:

רש״י◄ **עַיִן בְּעַיִן** • (ב״ק פד) מָמוֹן, וְכֵן ״שֵׁן בְּשֵׁן וְגוֹ׳״.

כ (א) **כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

א אֲרֵי תִפּוֹק לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְּבָבָךְ וְתֶחֱזֵי סוּסָוָן וּרְתִכִּין עַם סַגִּי מִנָּךְ לָא תִדְחַל מִנְּהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ בְּסַעְדָּךְ דְּאַסְקָךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש״י◄ **כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה** • סָמוּךְ הַכָּתוּב יְצִיאַת מִלְחָמָה לְכָאן, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין מְחֻסָּר אֵבֶר יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה. דָּבָר אַחֵר: לוֹמַר לְךָ: אִם עָשִׂיתָ מִשְׁפַּט צֶדֶק, אַתָּה מֻבְטָח שֶׁאִם תֵּצֵא לְמִלְחָמָה, אַתָּה נוֹצֵחַ, וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר (תהלים קיט): ״עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי״. **עַל אֹיְבֶךָ** • יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּאוֹיְבִים, אַל תְּרַחֵם עֲלֵיהֶם כִּי לֹא יְרַחֲמוּ עָלֶיךָ. **סוּס וָרֶכֶב** • בְּעֵינַי, חֲשׁוּבִים כֻּלָּם כְּסוּס אֶחָד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שופטים ה): ״וְהִכִּיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד״, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות טו): ״כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה״. **עַם רַב מִמְּךָ** • בְּעֵינֶיךָ הוּא רַב, אֲבָל בְּעֵינַי אֵינוֹ רַב.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יט) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם. רַבּוֹתֵינוּ ז״ל אָמְרוּ (מכות ה׳) מִכָּאן הָרְגוּ אֵין נֶהֱרָגִים כַּאֲשֶׁר זָמַם וְלֹא כַּאֲשֶׁר עָשָׂה, וְקָשֶׁה דִּלְמָא אָמַר הַכָּתוּב כַּאֲשֶׁר זָמַם לְהִתְחַיֵּב אֲפִלּוּ לֹא עָשָׂה אֶלָּא מֵעַת אֲשֶׁר עָנָה סָרָה וְזָמַם לַעֲשׂוֹת רָעָה לְאָחִיו נִתְחַיֵּב, וּכְשֶׁנַּעֲשָׂה מַעֲשֶׂה עַל יָדוֹ וְנֶהֱרַג יֵשׁ כָּאן זָמַם וְעָשָׂה וְקוֹרֵא אֲנִי בּוֹ גַּם כֵּן זָמַם וְנוֹסָף שֶׁעָשָׂה וְאֵין כָּאן טַעֲנַת אֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין: **אָכֵן** עִקַּר הַדְּרָשָׁה הִיא מִמַּה שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר כַּאֲשֶׁר עָנָה עַל אָחִיו וְחוֹזֵר לְמַה שֶׁאָמַר שֶׁקֹּדֶם עָנָה בְּאָחִיו יַעֲשׂוּ לוֹ כַּאֲשֶׁר עָנָה, וּבְמַאֲמָר זֶה יֶשְׁנוֹ לְחִיּוּב בֵּין נֶהֱרַג בֵּין לֹא נֶהֱרַג שְׁנֵיהֶם נִכְלָלִים בְּמַשְׁמָעוּת אֲשֶׁר עָנָה, וּמַה שֶּׁלֹּא אָמַר לָשׁוֹן הַכּוֹלֵל וְהָלַךְ לְבַקֵּשׁ לָשׁוֹן זֶה אֲשֶׁר זָמַם לִדְיּוּק בָּא, לוֹמַר דַּוְקָא זָמַם וְלֹא עָשָׂה כִּדְבָרֵיהֶם ז״ל וְז״ל בַּבָּרַיְתָא אָמְרוּ אָמַר לוֹ אָבִיו לָאוּ ק״ו הוּא אָמַר לוֹ לִמַּדְתָּנוּ רַבֵּנוּ אֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין וְכוּ׳, אֵין לְהַקְשׁוֹת מִזֶּה לְדִבְרֵיהֶם, כִּי בְּלֹא טַעַם אֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין הָיָה הַק״ו מַכְרִיחַ לוֹמַר שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב לְפָטְרָן אִם הָרְגוּ שֶׁהֲרֵי ק״ו הַדְּבָרִים וְאֵין כֹּחַ בְּדִיּוּק לִדְחוֹת הַק״ו וּלְאוֹקְמֵי קְרָא שֶׁלֹּא בְּדִיּוּק, אִם לֹא מִטַּעַם שֶׁדָּחָה רַבִּי אֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין: תורה כ

א) כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה וגו׳. אוּלַי שֶׁרָמַז הַכָּתוּב מִלְחֶמֶת הָאָדָם עִם יִצְרוֹ, וּבָא לְהָסִיר מִלְּבָבוֹ מֹרֶךְ, וְאָמַר **כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה** הִיְדוּעָה שֶׁאֵין גְּדוֹלָה מִמֶּנָּה, וְהַנָּה בְּמִלְחָמָה זוֹ יֵשׁ ב׳ דְּבָרִים קָשִׁים לָאָדָם שֶׁמַּתִּישִׁים כֹּחוֹ, א׳ הוּא שֶׁאֵינוֹ מְלֻמָּד בְּמִלְחָמָה כְּמוֹ שֶׁהוּא מְלֻמָּד וְרָגִיל בְּמִין מִלְחָמָה זוֹ יִצְרוֹ הָרַע, ב׳ שֶׁהַרְכָּבַת הָאָדָם חוּבֶקֶת דִּבְרֵי הַיֵּצֶר בְּכָל אֲשֶׁר יֹאמַר אֵלָיו בְּעִנְיְנֵי הָאִסּוּר לִגְנֹב וְלִגְזֹל וְלִגְאוֹת וְלֶאֱכֹל כָּל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשׁוֹ,

(ב) **וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם:**

ב ויהי כְּמִקְרָבְכוֹן לַאֲגָחָא קְרָבָא וְיִתְקְרִיב כַּהֲנָא וִימַלֵּל עִם עַמָּא:

רש״י◄ **כְּקָרְבְּכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה** • סָמוּךְ לְצֵאתְכֶם מִן הַסְּפָר מִגְּבוּל אַרְצְכֶם. **וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן** • (סוטה מב) הַמָּשׁוּחַ לְכָךְ, וְהוּא הַנִּקְרָא ׳מָשׁוּחַ מִלְחָמָה׳. **וְדִבֶּר אֶל־הָעָם** • (שם) בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

(ג) **וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם:**

ג ויֵימַר לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתּוּן קְרִיבִין יוֹמָא דֵין לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לָא יְזוּעַ לִבְּכוֹן לָא תִּדְחַלוּן וְלָא תִתְבַּהַתּוּן וְלָא תִתְּבְּרוּן מִקֳּדָמֵיהוֹן:

רש״י◄ **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל** • (שם) אֲפִלּוּ אֵין בָּכֶם זְכוּת אֶלָּא קְרִיאַת שְׁמַע בִּלְבַד, כְּדַאי אַתֶּם שֶׁיּוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם. **עַל אֹיְבֵיכֶם** • אֵין אֵלּוּ אֲחֵיכֶם, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם, אֵינָם מְרַחֲמִים עֲלֵיכֶם; אֵין זוֹ כְּמִלְחֶמֶת יְהוּדָה עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ד״ה ב כח): ״וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־נֻקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַּשִּׁבְיָה, וְכָל־מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן־הַשָּׁלָל, וַיַּלְבִּישׁוּם וַיַּנְעִילוּם וַיַּאֲכִילוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסֻכוּם וַיַּנְהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל־כּוֹשֵׁל, וַיְבִיאוּם יְרִיחוֹ עִיר־הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן״, אֶלָּא עַל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, לְפִיכָךְ הִתְחַזְּקוּ לַמִּלְחָמָה. **אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ** • (סוטה מב) אַרְבַּע אַזְהָרוֹת כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁמַּלְכֵי אוּמוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, מְגִיפִין בִּתְרִיסֵיהֶם כְּדֵי לְהַקִּישָׁן זֶה לָזֶה כְּדֵי לְהַשְׁמִיעַ קוֹל, שֶׁיֵּחָפְזוּ אֵלּוּ שֶׁכְּנֶגְדָּן וְיָנוּסוּ. וְרוֹמְסִים בְּסוּסֵיהֶם וּמַצְהִילִין אוֹתָם לְהַשְׁמִיעַ קוֹל שַׁעֲטַת פַּרְסוֹת סוּסֵיהֶם, וְצוֹוְחִין בְּקוֹלָם, וְתוֹקְעִין בְּשׁוֹפָרוֹת וּמִינֵי מַשְׁמִיעֵי קוֹל. **אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם** • מִצַּהֲלוֹת סוּסִים. **אַל־תִּירְאוּ** • מֵהֲגָפַת הַתְּרִיסִין. **וְאַל־תַּחְפְּזוּ** • מִקּוֹל הַקְּרָנוֹת. **וְאַל־תַּעַרְצוּ** • מִקּוֹל הַצְּוָחָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש״פ תולדות, מבה״ח כסלו, ה׳תשכ״ז)

הֲרֵי הַיִּרְאָה בַּמִּלְחָמָה הִיא דָּבָר טִבְעִי, וְאֵיךְ שֵׁיָּךְ צִיווּי עַל זֶה ״אַל תִּירְאוּ״. וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּכֵיוָן שֶׁהִתְעוֹרְרוּת מִדּוֹת הַטִּבְעִיּוֹת הוּא עַל־יְדֵי הַשֵּׂכֶל, לָכֵן כְּשֶׁיָּשִׂים דַּעְתּוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ בָּזֶה, לֹא יֵרַךְ לְבָבוֹ וְלֹא יָרֵא וְלֹא יִפְחַד כְּלָל.

(ד) **כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם:**

ד אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּמְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן לַאֲגָחָא לְכוֹן קְרָב עִם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לְמִפְרַק יָתְכוֹן:

רש״י◄ **כִּי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם וְגוֹ׳** • הֵם בָּאִים בְּנִצָּחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר־וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצָּחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצָּחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת, מֶה הָיָה סוֹפוֹ? נָפַל וְנָפְלוּ עִמּוֹ. **הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם** • זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְזֶה יִמְנָעֵהוּ מִלִּשְׁמֹעַ אֶל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות, וּמַה גַּם אַחַר שֶׁנִּכְשָׁל בַּעֲבֵרוֹת רַבּוֹת שֶׁיִּתְוַסְּפוּ כֹּחוֹת הָרַע שֶׁנּוֹלְדוּ מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים וְדַרֵי הוּא בֵּינֵיהֶם כַּחֲרָרָה שֶׁאֵין לָהּ הוֹפְכִין:

לָזֶה בָּא דִּבֵּר ה׳ כָּאן וְאָמַר **כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה** וְרָאִיתָ בְּעֵינֶיךָ שִׂכְלְךָ **סוּס וְרֶכֶב**, סוּס כְּנֶגֶד מַה שֶּׁהוּא הַיֵּצֶר סוּס מוּכָן לַמִּלְחָמָה מַה שֶּׁאֵינוֹ כֵּן הָאָדָם, רֶכֶב כְּנֶגֶד הַרְכָּבַת הָאָדָם שֶׁנּוֹטָה וְחוֹשֶׁקֶת לַדְּבָרִים, וְאוֹמְרוֹ **עַם רַב מִמְּךָ** כְּנֶגֶד כֹּחוֹת הָרַע שֶׁנִּתְוַסְּפוּ מִמֶּנּוּ מִצַּד מַעֲשָׂיו הָרָעִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אַף עַל פִּי כֵן בָּא דִּבְרוֹ הַטּוֹב וְאָמַר **לֹא תִירָא מֵהֶם**, וְהַטַּעַם הוּא **כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ** פֵּרוּשׁ הֵן אֱמֶת אִם הָיִיתָ בָּא לַמִּלְחָמָה בְּכֹחֲךָ אֵין בְּךָ כֹּחַ לַעֲמֹד בְּמִלְחָמָה זוֹ אֲבָל כֵּיוָן שֶׁה׳ אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כֹּחוֹ גָּדוֹל לַהֲצִילְךָ, כִּי כְּשֶׁבָּא אָדָם לִטְהֹר יִמְינוֹ יִתְבָּרֵךְ מְקַבְּלְתּוֹ וְנִדְבָּק לַה׳ וְהוּא יְכַנִּיעַ מְצָרָיו:

וְנָמַר אֹמֶר **הַמַּעֲלֶךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** כִּי זֶה מוֹסֶפֶת חוֹתֶךְ כִּי ה׳ מְפָרֵק הַקְלִפָּה מִן הַקֹּדֶשׁ וּמְבָרְרָהּ, וְהוּא סוֹד הַעֲלָאַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם כַּיָּדוּעַ לִיוֹדְעֵי חֵן, וְזֶה לְךָ הָאוֹת כְּדֵי שֶׁתִּתְחַזֵּק בַּמִּלְחָמָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים ל״ז) צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק וְגוֹ׳ ה׳ לֹא יַעַזְבֶנּוּ בְיָדוֹ, וְאָמְרוּ ז״ל (קדושין ל״ג) שֶׁהַכָּתוּב מְדַבֵּר עַל יֵצֶר הָרַע שֶׁהוּא מִתְגַּבֵּר עַל הָאָדָם וַה׳ עוֹזְרוֹ וּמַצִּילוֹ מִיָּדוֹ:

לְהִלָּחֵם וְגוֹ׳ לְהוֹשִׁיעַ וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ לְהִלָּחֵם וְגוֹ׳ לְאַבֵּד אוֹיְבֵיכֶם, וְאוֹמְרוֹ **לְהוֹשִׁיעַ** וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא יָמוּת מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶחָד בַּמִּלְחָמָה, וְזֶה הוּא עִקַּר הַנֵּס שֶׁתִּהְיֶה הַמִّלְחָמָה כְּבֵדָה בְּאוֹיְבֵיהֶם וְלֹא יִפְקֹד אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאוּלַי כִּי לָזֶה נִתְכַּוֵּן בַּמֶּה שֶׁאָמַר בִּתְחִלַּת הַכָּתוּב **ה׳ אֱלֹהֵיכֶם** הַזְכִּיר הָרַחֲמִים וְהַדִּין, רַחֲמִים לְהוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל, דִּין לְאַבֵּד אוֹיְבֵיהֶם, וְזוּלַת זֶה הָיָה דַּי בְּאוֹמְרוֹ כִּי אֱלֹהֵיכֶם הוֹלֵךְ: תורה ב

(ה) וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ:

ה וימַלְּלוּן סָרְכַיָּא קֳדָם עַמָּא לְמֵימַר מָן גַּבְרָא די בְנָא בֵיתָא חַדְתָּא וְלָא חָנְכֵהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵהּ דִּילְמָא יְמוּת בַּאֲגָחָא קְרָבָא וּגְבַר אָחֳרָן יַחְנְכִנֵּהּ:

רש״י◄ **וְלֹא חֲנָכוֹ** • לֹא דָּר בּוֹ. ׳חִנּוּךְ׳, לְשׁוֹן הַתְחָלָה. **וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ** • וְדָבָר שֶׁל עָגְמַת נֶפֶשׁ הוּא זֶה.

(ו) וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ:

ו ומָן גַּבְרָא די נְצִיב כַּרְמָא וְלָא אַחֲלֵהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵהּ דִּילְמָא יְמוּת בַּאֲגָחָא קְרָבָא וּגְבַר אָחֳרָן יְחַלְּנֵהּ:

רש״י◄ **וְלֹא חִלְּלוֹ** • לֹא פִּדָּאוֹ בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית, שֶׁהַפֵּרוֹת טְעוּנִין לְאָכְלָן בִּירוּשָׁלַיִם, אוֹ לְחַלְּלָן בְּדָמִים וְלֶאֱכֹל הַדָּמִים בִּירוּשָׁלַיִם.

(ז) וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה:

ז ומָן גַּבְרָא די אֵרַס אִתְּתָא וְלָא נְסָבַהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵהּ דִּילְמָא יְמוּת בַּאֲגָחָא קְרָבָא וּגְבַר אָחֳרָן יִסְבְּנֵהּ:

רש״י◄ **פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה** • יָשׁוּב פֶּן יָמוּת, שֶׁאִם לֹא יִשְׁמַע לְדִבְרֵי הַכֹּהֵן, כְּדַאי הוּא שֶׁיָּמוּת.

(ח) וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת־לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ:

ח ויוֹסְפוּן סָרְכַיָּא לְמַלָּלָא עִם עַמָּא וְיֵימְרוּן מָן גַּבְרָא דְדָחֵל וּתְבִיר לִבָּא יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵהּ וְלָא יִתְבַּר יָת לִבָּא דַּאֲחוֹהִי כְּלִבֵּהּ:

רש״י◄ **וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים** • (סוטה מג) לָמָּה נֶאֱמַר כָּאן ״וְיָסְפוּ״? מוֹסִיפִין זֶה עַל דִּבְרֵי הַכֹּהֵן, שֶׁהַכֹּהֵן מְדַבֵּר וּמַשְׁמִיעַ מִן ״שְׁמַע יִשְׂרָאֵל״, עַד ״לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם״. וּ״מִי הָאִישׁ״, וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ; וְזֶה, שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. **הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב** • רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: הַיָּרֵא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ, וּלְכָךְ תָּלְתָה לוֹ תּוֹרָה לַחֲזוֹר עַל בַּיִת וְכֶרֶם וְאִשָּׁה, לְכַסּוֹת עַל הַחוֹזְרִים בִּשְׁבִיל עֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדָם, שֶׁלֹּא יָבִינוּ שֶׁהֵם בַּעֲלֵי עֲבֵרָה, וְהָרוֹאֵהוּ חוֹזֵר, אוֹמֵר: ׳שֶׁמָּא בָּנָה בַּיִת, אוֹ נָטַע כֶּרֶם, אוֹ אֵרַשׂ אִשָּׁה׳.

(ט) וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם: ס

ט ויהֵי כַּד יְשַׁצּוּן סָרְכַיָּא לְמַלָּלָא עִם עַמָּא וִימַנּוּן רַבָּנֵי חֵילָא בְּרֵישׁ עַמָּא:

רש״י◄ **שָׂרֵי צְבָאוֹת** • שֶׁמַּעֲמִידִין זַקְפִּין מִלְּפָנֵיהֶם וּמִלְּאַחֲרֵיהֶם, וְכַשִּׁילִים שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם, וְכָל מִי שֶׁרוֹצֶה לַחֲזוֹר, הָרְשׁוּת בְּיָדָן לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו. ״זַקְפִּין״, בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִים בִּקְצֵה הַמַּעֲרָכָה לִזְקֹף אֶת הַנּוֹפְלִים וּלְחַזְּקָם בִּדְבָרִים: ׳שׁוּבוּ אֶל הַמִּלְחָמָה וְלֹא תָּנוּסוּ, שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה, נִיסָה׳.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְגוֹ׳. רִבּוֹתֵינוּ ז״ל אָמְרוּ (סוטה מ״ד.) זֶה הַיָּרֵא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ, פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָ׳ ל״ג) פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים, שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ עֲבֵרוֹת לִבּוֹ יָרֵא וְחָרֵד מֵעֶצְמוֹ, וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ עֲבֵרוֹת הַפַּחַד הַנִּכְנָס בִּלְבָבוֹ בַּמִּלְחָמָה תּוֹדִיעֵהוּ כִּי יֵשׁ בְּיָדוֹ עֲבֵרוֹת, וְרִבּוֹתֵינוּ ז״ל (אר״ח סי׳ נ״ד בשם הירושלמי) שֶׁעֵרוּ הָעָוֹן שֶׁיִּכָּנֵס בְּלִבּוֹ הַפַּחַד מִיּוֹצְרוֹ שֶׁאֲפִלּוּ אֵין בְּיָדוֹ אֶלָּא שְׁדִבֵּר בֵּין יִשְׂתַּבַּח לְיוֹצֵר, וְהַטַּעַם כִּי הַנִּכְנָס לַמִּלְחָמָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לוֹ נֵס לְהִנָּצֵל מֵחֶרֶב אוֹיֵב וְכָל שֶׁבְּיָדוֹ מִבְּחִינַת הָרַע אֵינוֹ רָאוּי לַנֵּס וּמַזָּלוֹ יַפְחִידוּ: תורה ט

◆ שבת קודש ו׳ אלול ◆

(י) **כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם:**

יְ אֲרֵי תִּקְרַב לְקַרְתָּא לְאַגָּחָא (קְרָבָא) עָלַהּ וְתִקְרֵי לַהּ מִלִּין דִּשְׁלָם:

רש״י ◄ **כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר** • בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת - הַכָּתוּב מְדַבֵּר, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן: ״כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל־הֶעָרִים הָרְחֹקֹת וְגוֹ׳״.

(יא) **וְהָיָה אִם־שָׁלוֹם תַּעֲנֶךָּ וּפָתְחָה לְךָ וְהָיָה כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא־בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ:**

יא וִיהֵי אִם שְׁלַם תַּעֲנַנָּךְ וְתִפְתַּח לָךְ וִיהֵי כָּל עַמָּא דְּיִשְׁתְּכַח בַּהּ יְהוֹן לָךְ מַסְקֵי מִסִּין וְיִפְלְחֻנָּךְ:

רש״י ◄ **כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא־בָהּ** • (ספרי) אֲפִלּוּ אַתָּה מוֹצֵא בָּהּ מִשְׁבְּעָה אוּמּוֹת שֶׁנִּצְטַוִּיתָ לְהַחֲרִימָם, אַתָּה רַשַּׁאי לְקַיְּמָם. **לָמַס וַעֲבָדוּךָ** • (ספרי) עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם מִסִּים וְשִׁעְבּוּד.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

י) כִּי תִקְרַב וְגוֹ׳. אוּלַי פֵּרָשָׁה זוֹ תִּרְמֹז עַל פִּי שֶׁאָמַר הָרַשְׁבַּ״י בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (ח״ב ס״ב.) כִּי הָאָדוֹן ב״ה שׁוֹלֵחַ נְשָׁמָה יְתֵרָה לְהָאָדָם מֵעוֹלָם הָעֶלְיוֹן לְהַדְרִיכוֹ בְּדֶרֶךְ יָשָׁר וּבְאֶמְצָעוּתָהּ יִמְלֹט הָאָדָם מֵהַמַּחֲטִיאוֹ, וְצִוָּה ה׳ לַנְּשָׁמָה וְאָמַר **כִּי תִקְרַב אֶל עִיר** זֶה הוּא גּוּף הָאָדָם שֶׁנִּקְרָא עִיר כְּאוֹמְרָם בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (ז״ח רות צ״ז) בַּפָּסוּק עִיר קְטַנָּה וְז״ל עִיר קְטַנָּה דָּא גּוּפָא דְּבַר נָשׁ ע״כ, לַמִּלְחָמָה כִּי צָרִיךְ כֹּחַ לְהַציל הָאָדָם מִיַּד מַרְשִׁיעוֹ: **וְדִקְדֵּק** לוֹמַר עָלֶיהָ פֵּרוּשׁ בִּשְׁבִיל הָעִיר לְמַלְּטָהּ מִיֵּצֶר הָרַע עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (קֹהֶלֶת ט׳) וּבָא אֵלֶיהָ וְגוֹ׳ וּמִלֵּט הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ (נְדָרִים ל״ב:), **וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם** פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא תָּבוֹא אֵלֶיהָ בִּפְסִיעוֹתֶיךָ לְהַטּוֹתוֹ לְדַרְכְּךָ הַטּוֹב מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה, אֶלָּא בִּתְחִלָּה בִּקְרִבְּךָ תִּקְרָא אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם שֶׁעֹשֶׂה יַעֲשֶׂה גַּם לְעוֹלָם הָעֶלְיוֹן וְיַהֲנֶה בָּזֶה וּבַבָּא וְיִתֵּן חֵלֶק לַגּוּפָנִיּוּת וְחֵלֶק לְרוּחָנִיּוּת כִּי גַּם לְעוֹלָם הָעֶלְיוֹן צָרִיךְ הָאָדָם לִמְזוֹנוֹת וְאִם לֹא יַטְרִיחַ בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּעַד עוֹלָם הַבָּא גַּם כֵּן, נִמְצָא שֶׁלֹּא יַגִּיעוּ וְיֵאָבֵד לְעוֹלָם וָעֶד וְדַרְכְּךָ זֶה יִקָּרֵא דִּבְרֵי שָׁלוֹם שֶׁהוּא הַבִּצּוּעַ:

וְאוֹמְרוֹ וְהָיָה אִם שָׁלוֹם. פֵּרוּשׁ וְהָיָה לְשׁוֹן שִׂמְחָה הִיא אִם שָׁלוֹם תַּעֲנֶךָ, וְאָמַר **וּפָתְחָה** פֵּרוּשׁ אֵין צֹרֶךְ אֶלָּא פְּתִיחָה לְבַד וְאִם יִפְתַּח כְּפִתְחוֹ שֶׁל מַחַט הַקב״ה יִפְתַּח לוֹ כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם, וְהוּא מַה שֶׁגָּמַר אֹמֶר **וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָהּ** רמ״ח אֵבָרִים וְשס״ה גִּידִים הַכֹּל יִשְׁתַּעְבֵּד לְנִשְׁמָה, בֵּין בִּבְחִינַת מִצְוֹות עֲשֵׂה יִהְיוּ לְמַס לַעֲשׂוֹת בְּגוּפָם וּבְמָמוֹנָם וְכוּ׳, בֵּין בִּבְחִינַת מִצְוֹות לֹא תַּעֲשֶׂה **וַעֲבָדוּךָ** פֵּרוּשׁ כְּעֶבֶד הַיֵּרָא מֵרִבּוֹ לְבַל נְטוֹת מִדְּבָרָיו יָמִין וּשְׂמֹאל:

וְאוֹמְרוֹ וְאִם לֹא תַּשְׁלִים וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ אִם לֹא הִשְׁלִימָה הָעִיר וְנָטְתָה אֲשׁוּרֶיהָ מִנִּי דֶּרֶךְ, וְלִפְעָמִים יִקָּר מִקְרֶה שֶׁאַחַר שֶׁהִתְחִיל הָאָדָם לְהֵטִיב מַעֲשָׂיו יָשׁוּב אֲחוֹרָנִית, וּכְשֶׁאֵרַע זֶה לְהָאָדָם יִגְדִּיל רָשַׁע וְיִתְחַזֵּק יִצְרוֹ עָלָיו יוֹתֵר מִבְּרֵאשׁוֹנָה לְהִלָּחֵם עִם הַנְּשָׁמָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְעָשִׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה** יְצוֹ ה׳ לָצוּר עַל הָעִיר בְּסִגּוּפִים וּכְמַאֲמָרָם ז״ל (בְּרָכוֹת ה׳.) לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יִצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרַע וְהַרְגָּזָתוֹ הוּא לְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּדִבְרִים הַמְּתָרִים לוֹ, גַּם בְּתַעֲנִיּוֹת וּמַלְקִיּוֹת וּבְכִי לְהַתִּישׁ כֹּחַ הָרַע שֶׁבָּעִיר, וּמַבְטִיחוֹ ה׳ לִתְּנָהּ בְּיָדוֹ כְּאוֹמְרוֹ וּנְתָנָהּ ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ, **וְהִכִּיתָ כָּל זְכוּרָהּ** הוּא כֹּחַ ס״מ וְחֵילוֹתָיו:

וְאוֹמְרוֹ לְפִי חָרֶב עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים קמ״ט) רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם:

וְאוֹמְרוֹ רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף פֵּרוּשׁ נָשִׁים הֵם נֶפֶשׁ וְרוּחַ וְנִקְרָאוּ נָשִׁים בְּעֵרֶךְ הַנְּשָׁמָה כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי חֵן, וְהַטַּף הֵם מִצְוֹות וּמַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁעָשָׂה אָדָם קֹדֶם שֶׁהָיָה מְתֹעָב בְּעֵינֵי ה׳ בְּסוֹד (תְּהִלִּים נ׳) וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי, וּכְשֶׁאָדָם חוֹזֵר בּוֹ יֵחָשְׁבוּ לִזְכוּת: **גַּם** עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם ז״ל שֶׁאָמְרוּ (יוֹמָא פ״ז:) שְׁגָגוֹת נַעֲשׂוֹת לוֹ כִּזְדוֹנוֹת וְלָהֶם יִקָּרֵא טַף:

וְאוֹמְרוֹ וְהַבְּהֵמָה הוּא תַּאֲוַת הַחֹמֶר שֶׁיִּקָּרֵא בְּהֵמָה, **וְכָל אֲשֶׁר בָּעִיר תְּבֹז לְךָ** שֶׁהַכֹּל יִהְיֶה לְתוֹעֶלֶת הַנְּשָׁמָה לְתַקֵּן הַצְּרִיךְ לְתַקֵּן לְהַשָּׂגַת הַמֶּשְׂכָּלוֹת, כִּי גַּם תַּאֲוַת הַבְּהֵמִי תְּסַגֵּל סֶגֶל הַטּוֹב בַּמֶּה שֶׁנּוֹגֵעַ לָהּ:

וְאוֹמְרוֹ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל הֶעָרִים וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ כָּל מִצְוֹות הָאֲמוּרוֹת בָּעִנְיָן אֵינָם אֶלָּא לָעָרִים שֶׁהֵם הַגּוּפוֹת שֶׁנִּתְרַחֲקוּ, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָה נ״ז) לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב, שֶׁבַּעַל עֲבֵרוֹת יִקָּרֵא רָחוֹק מֵהַשְּׁכִינָה שֶׁהִיא מְקוֹר הַקְּדֻשָּׁה שֶׁמְּמֻנָּה הִיא מֻחְצָב הַנְּשָׁמָה הָעֶלְיוֹנָה, אֲבָל עִיר שֶׁהִיא מֵעָרֵי הַגּוֹיִם פֵּרוּשׁ שֶׁאֵין לָהּ קֶשֶׁר עִם הַקְּדֻשָּׁה וְיָצְאָתָה מִמְּקוֹרָהּ בְּרֹב פְּשָׁעֶיהָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֵין לַנְּשָׁמָה חֵלֶק עִמָּהּ וְלֹא תִּקְוָה בָּהּ לַהֲשִׁיבָהּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֲשֶׁר לֹא מֵעָרֵי הַגּוֹיִם** וְגוֹ׳, כִּי בְּחִינוֹת הַהֵם אֵין לָהֶם אֶלָּא לְהַחֲרִימָם, וְזוֹ הָיְתָה שִׁגְגַת מֹשֶׁה בְּקִבְּלַת עֵרֶב רַב (שמו״ר פמ״ב, וַה׳ אָמַר אֵלָיו שֶׁשָּׁרְשָׁם רַע וְאֵינָם עוֹמְדִים בְּגֶדֶר הַקְּדֻשָּׁה וּמְבַדְּלִים לְחֵלֶק רַע, וּכְשֶׁהָיָה מַחֲיֶה אוֹתָם פֵּרוּשׁ לְקָרְבָם לִקְדֻשָּׁה אֵינוֹ מַחֲיֶה בָּם כָּל נְשָׁמָה, דִּקְדֵּק לוֹמַר כָּל הִיא הָרוּחַ שֶׁזּוֹכָה רִאשׁוֹנָה עִם הַנְּשָׁמָה: תורה יא

חֶסְלַת פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים

(יב) וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה וְצַרְתָּ עָלֶיהָ׃

יב וְאִם לָא תַּשְׁלֵם עִמָּךְ וְתַעְבֵּד עִמָּךְ קְרָב וּתְצוּר עֲלַהּ׃

רש״י◄ וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה • הַכָּתוּב מְבַשֶּׂרְךָ שֶׁאִם לֹא תַשְׁלִים עִמְּךָ, סוֹפָהּ לְהִלָּחֵם בְּךָ, אִם תַּנִּיחֶנָּה וְתֵלֵךְ. וְצַרְתָּ עָלֶיהָ • אַף לְהַרְעִיבָהּ וּלְהַצְמִיאָהּ וְלַהֲמִיתָהּ מִיתַת תַּחֲלוּאִים.

(יג) וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב׃

יג וִימְסְרִנַּהּ יְיָ אֱלָהָךְ בִּידָךְ וְתִמְחֵי יָת כָּל דְּכוּרַהּ לְפִתְגַם דְּחָרֶב׃

רש״י◄ וּנְתָנָהּ ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ • אִם עָשִׂיתָ כָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן, סוֹף שֶׁה׳ נוֹתְנָהּ בְּיָדֶךָ.

(יד) רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בָעִיר כָּל־שְׁלָלָהּ תָּבֹז לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃

יד לְחוֹד נְשַׁיָּא וְטַפְלָא וּבְעִירָא וְכֹל דִּי יְהֵי בְּקַרְתָּא כָּל עֲדָאהּ תִּבּוֹז לָךְ וְתֵיכוּל יָת עֲדָאהּ דְּסָנְאָךְ דִּי יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ׃

רש״י◄ וְהַטַּף • אַף טַף שֶׁל זְכָרִים, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם: ״וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָהּ״? בִּגְדוֹלִים.

(טו) כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל־הֶעָרִים הָרְחֹקֹת מִמְּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־מֵעָרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה הֵנָּה׃

טו כֵּן תַּעְבֵּד לְכָל קִרְוָיָא דִּי רְחִיקִין מִנָּךְ לַחְדָא דִּי לָא מִקִּרְוֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין אִנּוּן׃

(טז) רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה׃

טז לְחוֹד מִקִּרְוֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחֲסָנָא לָא תְקַיַּם כָּל נִשְׁמָתָא׃

(יז) כִּי־הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

יז אֲרֵי גַּמְרָא תְּגַמְּרִנּוּן חִתָּאֵי וֶאֱמֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי וּפְרִזָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי כְּמָא דִּי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃

רש״י◄ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ • לְרַבּוֹת אֶת הַגִּרְגָּשִׁי.

(יח) לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ס

יח בְּדִיל דִּי לָא יַלְפוּן יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד כְּכָל תּוֹעֲבָתְהוֹן דִּי עֲבָדוּ לְטַעֲוָתְהוֹן וּתְחוֹבוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃

רש״י◄ לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יְלַמְּדוּ • הָא אִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וּמִתְגַּיְּרִין, אַתָּה רַשַּׁאי לְקַבְּלָם.

(יט) כִּי־תָצוּר אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא־תַשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר׃

יט אֲרֵי תְּצוּר לְקַרְתָּא יוֹמִין סַגִּיאִין לַאֲגָחָא עֲלַהּ לְמִכְבְּשָׁהּ לָא תְחַבֵּל יָת אִילָנַהּ לַאֲרָמָא עֲלוֹהִי גַּרְזְנָא אֲרֵי מִנֵּהּ תֵּיכוּל וְיָתֵהּ לָא תְקוּץ אֲרֵי לָא כַּאֲנָשָׁא אִילַן חַקְלָא לְמֵעַל מִקֳּדָמָךְ בְּצִיָּרָא׃

רש״י◄ **יָמִים • שְׁנַיִם. רַבִּים • שְׁלֹשָׁה,** מִכָּאן אָמְרוּ: אֵין צָרִין עַל עֲיָרוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם לַשַּׁבָּת, וְלִמֵּד שֶׁפּוֹתֵחַ בְּשָׁלוֹם שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמואל־ב א): ״וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּצִקְלַג יָמִים שְׁנַיִם״, וּבְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת - הַכָּתוּב מְדַבֵּר (ספרי)**. כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה • הֲרֵי ׳כִּי׳ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳דִּלְמָא׳, שֶׁמָּא הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לְהִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַמָּצוֹר מִפָּנֶיךָ לְהִתְיַסֵּר בְּיִסּוּרֵי רָעָב וְצָמָא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר, לָמָּה תַּשְׁחִיתֶנּוּ.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כד עמ׳ 118)

כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה (כ, יט) כָּתַב הָרַבִּי הָרש״ב (קונטרס חנוך לנער עמ׳ 39): הָאָדָם כָּלוּל מִדּוֹמֵם, צוֹמֵחַ וְחַי. **דּוֹמֵם** - אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה וְהַדִּבּוּר. **צוֹמֵחַ** - הַמִּדּוֹת, שֶׁצּוֹמְחוֹת מִקְּטַנּוּת לְגַדְלוּת. **חַי** - בְּחִינַת חָכְמָה, וְ״הַחָכְמָה תְּחַיֶּה״. **הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה:** עִקַּר הָאָדָם, הֵינוּ חָכְמָתוֹ וְשִׂכְלוֹ, הוּא בִּשְׁבִיל הַמִּדּוֹת, שֶׁיִּהְיוּ מִדּוֹתָיו מְבֹרָרִים וּמְזֻקָּכִים, הֵינוּ לַהֲפֹךְ מִדּוֹתָיו הַבַּהֲמִיּוֹת לֶאֱלֹקוּת, וְיִהְיֶה טוֹב לַשָּׁמַיִם וְטוֹב לַבְּרִיּוֹת, עכ״ל. וְאָכֵן, עִקַּר עֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא בְּרוּר וְזִכּוּךְ הַמִּדּוֹת, וְכִדְאִיתָא בְּסֵפֶר ׳כֶּתֶר שֵׁם טוֹב׳ (סכ״ד) בְּשֵׁם רַבִּי סְעַדְיָה גָּאוֹן, שֶׁעִקַּר בְּרִיאַת הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה הִיא, כְּדֵי לִשְׁבֹּר אֶת מִדּוֹתָיו הָרָעוֹת וְהַטִּבְעִיּוֹת. וְיָדוּעַ פִּתְגַּם אדמו״ר הַזָּקֵן: כָּל עִנְיַן הַחֲסִידוּת הוּא לְשַׁנּוֹת טֶבַע מִדּוֹתָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקוטי שיחות כרך ד עמ׳ 1114 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

תַּכְלִית הָאָדָם – הַשְּׁלִיטָה עַל הַמִּדּוֹת

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב ״כִּי תָצוּר אֶל עִיר גוֹ׳ לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ גוֹ׳ כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאוֹתוֹ לֹא תִכְרֹת, כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה גוֹ׳ אוֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ״ (כ, יט). וְאִיתָא בַּגְּמָרָא (תענית ז, א) ״וְכִי הָאָדָם עֵץ שָׂדֶה הוּא? אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאוֹתוֹ לֹא תִכְרֹות, וּכְתִיב אוֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ. הָא כֵּיצַד, אִם תַּלְמִיד־חָכָם הָגוּן הוּא - מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאוֹתוֹ לֹא תִכְרֹות, וְאִם לָאו - אוֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ״.

וְקָשֶׁה, כֵּיצַד מִתְיַשֶּׁבֶת קוּשְׁיַת הַגְּמָרָא ״וְכִי הָאָדָם עֵץ שָׂדֶה הוּא״, שֶׁגַּם אִם מָצִינוּ פְּרָט אֶחָד שֶׁבָּהֶם דּוֹמִים זֶה לָזֶה - בְּעִנְיַן תַּלְמִיד־חָכָם הָגוּן - הֲרֵי זֶה דִּמְיוֹן בִּפְרָט אֶחָד בִּלְבַד, וְאֵיךְ מְבַטֵּא דִּמְיוֹן זֶה אֶת הַשַּׁיָּכוּת הָעִיקָּרִית בֵּין הָאָדָם לְעֵץ הַשָּׂדֶה?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁכְּמוֹ שֶׁהָעוֹלָם מִתְחַלֵּק לְאַרְבָּעָה סוּגִים, דּוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי וּמְדַבֵּר, כָּךְ יֵשׁ בָּאָדָם הִתְחַלְּקוּת לְאַרְבָּעָה סוּגִים אֵלּוּ, וְהַמִּדּוֹת שֶׁבָּאָדָם הֵן בְּחִינַת הַצּוֹמֵחַ שֶׁבָּאָדָם (ראה בכל זה תורה־אור בראשית ד, א. תורת־חיים בראשית ד״ה וייצר, ובכמה מקומות).

וְהִנֵּה, יִתְרוֹנוֹ שֶׁל הָאָדָם עַל שְׁאָר ג׳ הַסּוּגִים הוּא - שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל.

וְזוֹהִי קוּשְׁיַת הַגְּמָרָא ״וְכִי אָדָם עֵץ שָׂדֶה הוּא״, דְּהֵן אֱמֶת שֶׁבָּאָדָם יֶשְׁנוֹ גַּם הָעִנְיָן דְּ״עֵץ שָׂדֶה״ - שֶׁהוּא הַ״צּוֹמֵחַ״ שֶׁבָּאָדָם, מִדּוֹתָיו שֶׁבְּלִבּוֹ, אֲבָל הַאִם זוֹהִי מַעֲלָתוֹ שֶׁל הָאָדָם?

עַל כָּךְ מִתְרָצֶת הַגְּמָרָא, שֶׁתַּכְלִית שֵׂכֶל הָאָדָם אֵינָהּ לְהַשְׂכִּיל הַשְּׂכָלוֹת בִּלְבַד, אֶלָּא לְהַשְׁפִּיעַ עַל הַמִּדּוֹת, שֶׁהַמִּדּוֹת יִתְנַהֲגוּ עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל. הַשֵּׂכֶל לְבַדּוֹ אֵינוֹ מֵבִיא שְׁלֵמוּת לָאָדָם, רַק כַּאֲשֶׁר הַשֵּׂכֶל מַשְׁפִּיעַ עַל הַמִּדּוֹת, אָז בָּא הָאָדָם לִשְׁלֵמוּתוֹ.

וְעַל זֶה מְבִיאָה הַגְּמָרָא מָשָׁל מֵאִילָן: כְּשֵׁם שֶׁמַּעֲלָתוֹ שֶׁל אִילָן הִיא בִּנְתִינַת פֵּירוֹת, כֵּן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ״אָדָם״, תַּלְמִיד חָכָם, דְּמַעֲלָתוֹ הִיא בְּהִיוֹתוֹ ״הָגוּן״, שֶׁשִּׂכְלוֹ פּוֹעֵל עַל מִדּוֹתָיו, וּמֵבִיא ״פֵּירוֹת״, דְּ״מַאי פֵּירוֹת, מִצְוֹות״ (סוטה מו, סע״א).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ אגרות קודש ח״ב אגרת רד. לקוטי שיחות כרך א עמ׳ 82, ועוד – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הַזְּהִירוּת הַנִּדְרֶשֶׁת בְּחִינּוּךְ הַיְלָדִים

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב ״כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה״ (כ, יט). וְהֵינוּ, שֶׁהָאָדָם דּוֹמֶה בְּכַמָּה דְּבָרִים לְעֵץ הַשָּׂדֶה.

וְיֵשׁ לִלְמוֹד מִזֶּה הוֹרָאָה בְּחִינּוּךְ הַיְלָדִים:

כַּאֲשֶׁר עוֹשִׂים שְׂרִיטָה בָּאִילָן לְאַחֲרֵי שֶׁכִּבֶּר גָּדַל, אֲזַי הַשְׂרִיטָה אֵינָהּ אֶלָּא בַּמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשְׂתָה בִּלְבַד, וְגַם אֵינָהּ גּוֹרֶמֶת נֵזֶק. אֲבָל כַּאֲשֶׁר עוֹשִׂים שְׂרִיטָה בִּשְׁתִיל אִילָן רַךְ, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּגַרְעִין שֶׁעוֹמְדִים לִנְטוֹעַ, יִתְּכֵן שֶׁמִּשְׂרִיטָה אַחַת יִצְמַח אִילָן בַּעַל־מוּם.

וְכֵן הוּא בְּעִנְיַן הַחִינּוּךְ:

אָדָם בִּשְׁנוֹת הָעֲמִידָה, שֶׁכִּבֶּר עָבַר מַחֲצִית דַּרְכּוֹ בַּחַיִּים, וְנִדְמֶה לוֹ שֶׁהוּא מוּכָרָח לְהַסְכִּים עַל פְּשָׁרוֹת - הֲרֵי הַפְּגִיעָה הִיא לְמֶשֶׁךְ שָׁנִים אֲחָדוֹת בִּלְבַד. אַרְבָּעִים שָׁנָה חַי הוּא לְלֹא פְּשָׁרוֹת, וְאִם יִכָּשֵׁל וְיַעֲשֶׂה פְּשָׁרָה לְשָׁנָה אַחַת, יְכוֹלוֹת אַרְבָּעִים שָׁנָה הַקּוֹדְמוֹת שֶׁמֵּאַחוֹרָיו לִיתֵּן לוֹ כֹּחַ שֶׁיִּשְׁכַּח מִיַּד מֵהַפְּשָׁרָה, וְיַעֲמוֹד בְּיִהֲדוּת שְׁלֵמָה.

אֲבָל כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת הַדּוֹר הַצָּעִיר, וְאוֹתָם רוֹצִים לְחַנֵּךְ עַל פְּשָׁרוֹת - נוֹטְלִים מֵהֶם אֶת הַחוֹם וְהַקַּנָּאוּת לַיַּהֲדוּת לְכָל יְמֵי חַיֵּיהֶם. בִּגְלַל הַשְׂרִיטָה וְהַחִסָּרוֹן שֶׁעוֹשִׂים בְּנִשְׁמָתָם בִּצְעִירוּתָם, עָלוּל אַחַר־כָּךְ לִגְדּוֹל יְהוּדִי בַּעַל־מוּם רַחֲמָנָא־לִיצְלָן!

וְכֵן הוּא גַּם לְאִידָךְ גִּיסָא, שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁאֲפִילוּ שִׁינוּי קַל בְּיוֹתֵר יָכוֹל לִגְרוֹם שֶׁיִּתְהַפֵּךְ מֵהַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה, לָכֵן אֲפִילוּ בִּשְׁבִיל הֲטָבָה קַלָּה בְּחִינוּךְ הַיֶּלֶד, כְּדַאי לְהִשְׁתַּדֵּל וּלְהִשְׁתַּדֵּל,

וְכָל־שֶׁכֵּן אִם הַחִינוּךְ דּוֹרֵשׁ תִּיקוּן בְּעִנְיָנִים עִיקָרִיִּים הָעֲלוּלִים לְהַשְׁפִּיעַ עַל הַיֶּלֶד בְּמֶשֶׁךְ כָּל יְמֵי חַיָּיו.

(כ) רַ֞ק עֵ֣ץ אֲשֶׁר־תֵּדַ֗ע כִּ֣י לֹא־עֵ֤ץ מַאֲכָל֙ ה֔וּא אֹת֥וֹ תַשְׁחִ֖ית וְכָרָ֑תָּ וּבָנִ֣יתָ מָצ֗וֹר עַל־הָעִיר֙ אֲשֶׁר־הִוא֙ עֹשָׂ֣ה עִמְּךָ֛ מִלְחָמָ֖ה עַ֥ד רִדְתָּֽהּ׃ פ

כ לְחוֹד אִילָן דְּתִדַּע אֲרֵי לָא אִילַן דְּמַאֲכָל הוּא יָתֵהּ תְּחַבַּל וּתְקוּץ וְתִבְנֵי כַרְקוֹמִין עַל קַרְתָּא דִּי הִיא עָבְדָא עִמָּךְ קְרָבָא עַד דְּתִכְבְּשַׁהּ׃

רש״י◄ עַד רִדְתָּהּ • לְשׁוֹן רִדּוּי, שֶׁתְּהֵא כְּפוּפָה לְךָ.

כא (א) כִּֽי־יִמָּצֵ֣א חָלָ֗ל בַּאֲדָמָה֙ אֲשֶׁר֩ יְהֹוָ֨ה אֱלֹהֶ֜יךָ נֹתֵ֤ן לְךָ֙ לְרִשְׁתָּ֔הּ נֹפֵ֖ל בַּשָּׂדֶ֑ה לֹ֥א נוֹדַ֖ע מִ֥י הִכָּֽהוּ׃

א אֲרֵי יִשְׁתְּכַח קְטִילָא בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמֵירְתַהּ רָמֵי בְּחַקְלָא לָא אִתְיְדַע מַן קָטְלֵהּ׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקוטי שיחות כרך ל עמ׳ 223. וראה באורך יותר בלקו״ש חכ״ד עמ׳ 129 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

תַּפְקִיד הַזְקֵנִים וְהַשּׁוֹפְטִים

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְבוֹאָר עִנְיָנָהּ שֶׁל עֶגְלָה עֲרוּפָה: "כִּי יִמָּצֵא חָלָל בַּאֲדָמָה . . נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ, וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ גוֹ׳ וְהוֹרִידוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת הָעֶגְלָה גוֹ׳ וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא גוֹ׳ יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם גוֹ׳ וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה גוֹ׳" (כא, א ואילך).

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַדְּבָרִים בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

"חָלָל" בְּמוּבָן רוּחָנִי הוּא זֶה שֶׁנִּפְסְקָה דְּבֵיקוּתוֹ בְּהַקָּבָּ"ה, שֶׁהוּא מְקוֹר חַיּוּתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹקֵיכֶם, חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם".

וְהַגּוֹרֵם לָזֶה הוּא לִהְיוֹתוֹ נִמְצָא "**בַּשָּׂדֶה**" ("נוֹפֵל בַּשָּׂדֶה") וְלֹא **בְּאָהֳלָהּ** שֶׁל תּוֹרָה וְיַהֲדוּת. וּבַשָּׂדֶה שָׁם מְקוֹמוֹ שֶׁל "עֵשָׂו . . אִישׁ שָׂדֶה", שֶׁמִּתְנַכֵּל לְאוֹתָם שֶׁנִּמְצָאִים "בַּשָּׂדֶה" לְנַתְּקָם חַס־וְשָׁלוֹם מִדְּבֵיקוּתָם בְּ"אֱלֹקִים חַיִּים" מְקוֹר חַיּוּתָם וּלְהַפִּילָם חֲלָלִים רַחֲמָנָא־לִצְלָן - "חָלָל . . בַּשָּׂדֶה", אוֹ עַל־כָּל־פָּנִים לְהַחֲלִישׁ בָּהֶם אֶת הָעִנְיָן דְּ"וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹקֵיכֶם גוֹ׳".

וְעַל זֶה בָּאָה הוֹרָאַת הַתּוֹרָה - "וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ גוֹ׳", שֶׁזֶּהוּ מִתַּפְקִידָם וְאַחְרֵיוּתָם שֶׁל זִקְנֵי וְשׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל, לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַתָּלוּי בָּהֶם לְתַקֵּן הַמַּצָּב וְלִשְׁלוֹל מִכֹּל־וָכֹל אֶת הַמְּצִיאוּת דְּ"חָלָל . . בַּשָּׂדֶה".

וְכַמּוּדְגָּשׁ גַּם בְּהַכְרָזָתָם "יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה" וּפֵירַשׁ רַשִׁ"י "לֹא רְאִינוּהוּ וּפְטָרוּנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת וּבְלֹא לְוָיָה", דְּהַיְנוּ, שֶׁזּוֹהִי חוֹבָתָם שֶׁל זִקְנֵי הָעִיר לְלַוּוֹת כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל הַיּוֹצֵא מֵהָעִיר (אֶל הַשָּׂדֶה) וּלְחַזְּקוֹ וּלְהָגֵן עָלָיו מִכָּל הַסַּכָּנוֹת הָאוֹרְבוֹת לוֹ בִּהְיוֹתוֹ "בַּשָּׂדֶה".

וְהוּא עַל יְדֵי שֶׁמְסַפְּקִים לוֹ צֵידָה לַדֶּרֶךְ, **מָזוֹן** - זוֹ תּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת מָזוֹן (רְאֵה חַגִּיגָה יד, א. וְעוֹד), וְכֵן **לְבוּשִׁים** הֵם הַמִּצְוֹת, וּכְדְאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֶלִיָּהוּ רַבָּה (פכ״ז) עַל הַפָּסוּק "כִּי תִרְאֶה עָרוֹם וְכִסִּיתוֹ" - "אִם רָאִיתָ אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, הַכְנִיסֵהוּ לְבֵיתְךָ וְלַמְּדֵהוּ קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה כוּ׳ וְזַרְזֵהוּ בְּמִצְוֹת לְפִי שֶׁאֵין לְךָ עָרוּם בְּיִשְׂרָאֵל אֶלָּא מִי שֶׁאֵין בּוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת".

(ב) וְיָצְא֥וּ זְקֵנֶ֖יךָ וְשֹׁפְטֶ֑יךָ וּמָדְדוּ֙ אֶל־הֶעָרִ֔ים אֲשֶׁ֖ר סְבִיבֹ֥ת הֶחָלָֽל׃

ב וְיִפְּקוּן סָבָיךְ וְדַיָּנָיךְ וְיִמְשְׁחוּן לְקִרְוַיָּא דִּי סַחֲרָנוּת קְטִילָא׃

רש״י◄ וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ • (סוטה מד. סנהדרין יד) מְיֻחָדִים שֶׁבִּזְקֵנֶיךָ, אֵלּוּ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה. וּמָדְדוּ • (סוטה מה) מִמָּקוֹם שֶׁהֶחָלָל שׁוֹכֵב. אֶל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הֶחָלָל • לְכָל צַד וְצַד, לֵידַע אֵיזוֹ קְרוֹבָה.

(ג) וְהָיָ֣ה הָעִ֔יר הַקְּרֹבָ֖ה אֶל־הֶחָלָ֑ל וְלָקְח֨וּ זִקְנֵי֩ הָעִ֨יר הַהִ֜וא עֶגְלַ֣ת בָּקָ֗ר אֲשֶׁ֤ר לֹא־עֻבַּד֙ בָּ֔הּ אֲשֶׁ֥ר לֹא־מָשְׁכָ֖ה בְּעֹֽל׃

ג וּתְהֵי קַרְתָּא דִּקְרִיבָא לִקְטִילָא וְיִדְבְּרוּן סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא עֶגְלַת תּוֹרֵי דִּי לָא אִתְפְּלַח בַּהּ דִּי לָא נְגִידַת בְּנִיר׃

(ד) וְהוֹרֵדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֶגְלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה בַּנָּחַל:

ד וְיֶחֱתוּן סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא יָת עֶגְלְתָּא לְנַחֲלָא בַּיָּר דִּי לָא אִתְפְּלַח בֵּהּ וְלָא יִזְדְּרַע וְיִנְקְפוּן תַּמָּן יָת עֶגְלְתָּא בְּנַחֲלָא:

רש״י◄ אֶל־נַחַל אֵיתָן • קָשֶׁה, שֶׁלֹּא נֶעֱבַד. וְעָרְפוּ • קוֹצֵץ עָרְפָּהּ בְּקוֹפִיץ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: ׳תְּבֹא עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ שֶׁלֹּא עָשְׂתָה פֵּרוֹת, וְתֵעָרֵף בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, לְכַפֵּר עַל הֲרִיגָתוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁלֹּא הִנִּיחוּהוּ לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת׳.

(ה) וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־נָגַע:

ה וְיִתְקָרְבוּן כָּהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי אֲרֵי בְהוֹן יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְשַׁמָּשׁוּתֵהּ וּלְבָרְכָא בִּשְׁמָא דַיְיָ וְעַל מֵימְרֵהוֹן יְהֵי כָּל דִּין וְכָל מַכְתֵּשׁ סְגִירוּ:

(ו) וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל־הַחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל:

ו וְכֹל סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא דִּקְרִיבִין לְקָטִילָא יַסְחוּן יָת יְדֵיהוֹן עַל עֶגְלְתָּא דִּנְקֵפְתָּא בְּנַחֲלָא:

(ז) וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ:

ז וְיִתְיְבוּן וְיֵימְרוּן יְדָנָא לָא אַשְׁדּוּ יָת דְּמָא הָדֵין וְעֵינָנָא לָא חֲזָאָה:

רש״י◄ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה • וְכִי עָלְתָה עַל לֵב שֶׁזִּקְנֵי בֵּית־דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵם? אֶלָּא לֹא רְאִינוּהוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת וּבְלֹא לְוָיָה. וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים: ״כַּפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל״.

(ח) כַּפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם:

ח כָּהֲנַיָּא יֵימְרוּן כַּפֵּר לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּי פְרַקְתָּא יְיָ וְלָא תִּתֵּן חוֹבַת דַּם זַכַּי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְיִתְכַּפַּר לְהוֹן עַל דְּמָא:

רש״י◄ וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם • הַכָּתוּב מְבַשְּׂרָם, שֶׁמִּשֶּׁעָשׂוּ כֵּן - יְכֻפַּר לָהֶם הֶעָוֹן.

(ט) וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה:

ט וְאַתְּ תְּפַלֵּי אַשְׁדֵּי דַם זַכַּי מִבֵּינָךְ אֲרֵי תַעְבֵּד דְּכָשֵׁר קֳדָם יְיָ: ס ס ס

רש״י◄ וְאַתָּה תְּבַעֵר • (כתובות לז) מַגִּיד שֶׁאִם נִמְצָא הַהוֹרֵג אַחַר שֶׁנִּתְעַרְפָּה הָעֶגְלָה, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג, וְהוּא הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה׳:

צ״ז פסוקים, סלו״א סימן. חסלת פרשת שופטים

ההפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רטז - ריט

המשך ביאור למס׳ סוכה ליום שני עמ׳ ב

אם הערבה רק כְּמוּשָׁה ועדיין אינה יבשה, כשרה. וְכן ערבה שֶׁנִּשְׁרוּ רק מִקְצָת עָלֶיהָ, כשרה. וְכן ערבה שֶׁל בַּעַל – הגדלה בשדה שלא על הנחל, כְּשֵׁרָה.

גמרא

תָּנוּ רַבָּנַן, ממה שנאמר בתורה ׳עַרְבֵי נַחַל׳ ולא נאמר רק ׳ערבי׳, יש ללמוד שלכתחילה צריך לקחת ערבות הַגְּדֵילִין עַל יד הַנַּחַל של מים. דָּבָר אַחֵר, מלשון ׳עַרְבֵי נַחַל׳ יש ללמוד שֶׁעָלֶה שֶׁלָּהּ – של הערבה צריך להיות מָשׁוּךְ לאורכו, כַּנַּחַל של מים שהוא ארוך, ולא יהיה העלה עגול, ובא למעט צפצפה שעליה עגולים. תַּנְיָא אִידָךְ, ממה שאמרה התורה ׳עַרְבֵי נַחַל׳, אֵין לִי ללמוד שכשרים למצוה אֶלָּא עַרְבֵי נַחַל – הגדילים ממש על הנחל, ואם כן ערבות שֶׁל שדה הַבַּעַל וְערבות שֶׁל [־שגדלים ב]הָרִים מִנַּיִן שכשרים למצוה, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳עַרְבֵי נַחַל׳ [־בלשון רבים] מִכָּל מָקוֹם – לרבות שגם ערבה שאינה גדילה על הנחל כשרה, אלא שלכתחילה יש ליקח ערבה הגדילה על הנחל.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ל' מנחם־אב פרק כ, מפרק קמה עד סוף פרק קנ	**יום רביעי - ג' אלול** מפרק יח עד סוף פרק כב ופרקים ז-ט
יום שני - א' אלול פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט ופרקים א-ג	**יום חמישי - ד' אלול** מפרק כג עד סוף פרק כח ופרקים י-יב
יום שלישי - ב' אלול מפרק י עד סוף פרק יז ופרקים ד-ו	**יום שישי - ה' אלול** מפרק כט עד סוף פרק לד ופרקים יג-טו
שבת קודש - ו' אלול פרק כ מפרק לה עד סוף פרק לח ופרקים טז-יח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ל' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קיד, ע"כ אהוביי אחיי... עד עמ' 228, ציון כו':

אגרת הקדש

ע"כ אהוביי אחיי שימו נא לבבכם לאלה הדברים הנאמרים בקצרה מאד (ואי"ה פא"פ אדבר בם בארוכה) איך היות כל עיקר עבודת ה' בעתים הללו בעקבות משיחא היא עבודת הצדקה כמ"ש רז"ל אין ישראל נגאלין אלא בצדקה ולא ארז"ל ת"ת שקול כנגד גמ"ח אלא בימיהם שת"ת היה עיקר העבודה אצלם וע"כ היו חכמים גדולים תנאים ואמוראים. משא"כ בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד עד בחי' רגלים ועקביים שהיא בחי' עשיה אין דרך לדבקה בה באמת ולהפכא חשוכא לנהורא דילה [נ"א דיליה] כ"א בבחי' עשיה ג"כ שהיא מעשה הצדקה כידוע למשכילים שבחי' עשיה באלקות היא בחי' השפעת והמשכת החיות למטה מטה למאן דלית ליה מגרמיה כלום וכל הזובח את יצרו בזה ופותח ידו ולבבו אתכפיא ס"א ומהפך חשוכא לאור השי"ת השוכן עלינו בבחי' עשיה בעקבות משיחא ויזכה לראות עין בעין בשוב ה' ציון כו':

1 עַל כֵּן אֲהוּבֵי אַחַי, שִׂימוּ נָא לְבַבְכֶם לְאֵלֶּה הַדְּבָרִים
2 הַנֶּאֱמָרִים בִּקְצָרָה מְאֹד (וְאִם יִרְצֶה ה' פֶּה־אֶל־פֶּה אֲדַבֵּר
3 בָּם בְּאֲרֻכָּה), אֵיךְ הֱיוֹת כָּל עִקַּר עֲבוֹדַת ה' בָּעִתִּים הַלָּלוּ
4 בְּעֶקְבוֹת מְשִׁיחָא – עיקר העבודה בזמנים אלה, של "עקבות"
5 משיח, הִיא עֲבוֹדַת
6 הַצְּדָקָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ
7 רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־
8 לִבְרָכָה[8]: "אֵין יִשְׂרָאֵל
9 נִגְאָלִין אֶלָּא בִּצְדָקָה".
10 וְלֹא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
11 זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה "תַּלְמוּד
12 תּוֹרָה שָׁקוּל כְּנֶגֶד
13 גְּמִילוּת חֲסָדִים", – כפי
14 שהמשנה אומרת במסכת
15 פאה?: "ותלמוד תורה
16 כנגד כולם", שתלמוד
17 תורה הוא כנגד כל
18 הדברים הנמנים שם,
19 כולל גם גמילת חסדים,
20 הרי הם לא אמרו זאת
21 אֶלָּא בִּימֵיהֶם,
22 שֶׁתַּלְמוּד־תּוֹרָה הָיָה
23 עִקַּר הָעֲבוֹדָה אֶצְלָם,
24 וְעַל כֵּן הָיוּ חֲכָמִים
25 גְּדוֹלִים תַּנָּאִים
26 וְאָמוֹרָאִים. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּעֶקְבוֹת מְשִׁיחָא, – בימי ביאת
27 המשיח, שֶׁנָּפְלָה – בחינת "סֻכַּת דָּוִד" עַד בְּחִינַת רַגְלַיִם
28 וַעֲקֵבַיִם, שֶׁהִיא בְּחִינַת עֲשִׂיָּה – "מלכות דאצילות" שהיא
29 בחינת ה"שכינה" המתלבשת בעולמות בריאה, יצירה, עשיה
30 – הנקראת גם כן "סוכת דוד", שכן דוד הוא הרי מלך ישראל,
31 מרכבה ל"מלכות דאצילות" – ירדה ונפלה עד למדריגה
32 התחתונה של "עשיה", אֵין דֶּרֶךְ לְדָבְקָה בָהּ בֶּאֱמֶת
33 וּלְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא – ולהפוך חושך העולם, לְנַהוֹרָא דִילֵהּ –
34 לאור שלה, [נֶפֶח אַחֵר: דִילֵיהּ] – לאור שלו, כִּי־אִם בִּבְחִינַת
35 עֲשִׂיָּה גַּם כֵּן, – ענין של מעשה – עשיה, לא רק ענין של
36 שכל ודיבור כמו בלימוד התורה, שֶׁהִיא מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה, –
37 אך, מדוע דוקא בחינת המעשה של צדקה – הרי כל המצוות
38 המעשיות האחרות הן ענין של עשיה? – אומר על כך רבנו
39 הזקן: כִּידּוּעַ לַמַּשְׂכִּילִים, שֶׁבְּחִינַת עֲשִׂיָּה בָּאֱלָקוּת – איזו
40 השפעה אלקית מצויינת בבחינה של עשיה? הִיא בְּחִינַת
41 הַשְׁפָּעַת וְהַמְשָׁכַת
42 הַחִיּוּת לְמַטָּה מַטָּה
43 לְמַאן דְּלֵית לֵיהּ
44 מִגַּרְמֵיהּ כְּלוּם. – למי
45 שאין לו משל עצמו
46 כלום. ישנה השפעה
47 אלקית בעולמות
48 המצויינת בשם
49 "מחשבה", וישנה
50 השפעה המצויינת בשם
51 "דיבור", אך איזו השפעה
52 מצויינת בשם "עשיה" –
53 הרי זו אותה השפעה
54 הנמשכת למטה מטה,
55 למקום שאין בו כלל שום
56 התגלות אלקית, וזה
57 עולם **העשיה**, הרי
58 **שמעשה** הצדקה מכוון
59 ממש נגד הבחינה של
60 עשיה באלקות. שכן, זה
61 הרי ענין הצדקה,
62 להשפיע לעני שאין לו משלו כלום. וְכָל הַזּוֹבֵחַ אֶת יִצְרוֹ
63 בָּזֶה – בענין הצדקה, וּפוֹתֵחַ יָדוֹ וּלְבָבוֹ – לתת צדקה ביד
64 פתוחה וברגש של לב רחב, אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא – נכפית
65 על־ידי־זה ה"סטרא אחרא" (קליפות) לקדושה, וּמְהַפֵּךְ
66 חֲשׁוֹכָא – ומהפך את החושך לְאוֹר הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ, הַשּׁוֹכֵן
67 עָלֵינוּ בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה בְּעֶקְבוֹת מְשִׁיחָא, – בזמן של "עקבות
68 משיח", וְיִזְכֶּה לִרְאוֹת עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן כו': – שאז
69 תראה העין הגשמית אלקות, כפי שהעין שלמעלה רואה,
70 ותהיה זו ראיה של עין גשמית – ענין של עשיה שבו תתגלה
71 אלקות באופן של **ראיה**, שההתאמתות שבה היא למעלה
72 מעלה מאשר על ידי ענין של שכל והבנה.

---

8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רמב"ם הל' מ"ע רפ"י - הועתק בטיו"ד ר"ס רמז. ואין הכוונה למ"ש בש"ס (שבת קלט, א. סנה' צח, א) - דהרי שם כתוב **נפדה**. והמפרשים [(הרדב"ז והכס"מ וההגהות על הטור) שמציינים מקור דברי הרמב"ם מהמימרא דעולא בש"ס (שם)] אין כוונתם - בכו"כ מקומות - להלשון **בדיוק** - כ"א להתוכן. **וכמפורסם**. וראה שם תיכף בהלכה שלאחרי' ברמב"ם ובמפרשים הנ"ל. וגם במסורת הש"ס וכו' שמביאים שהרמב"ם הי' גורס "ישראל" (במקום "ירושלים") בגמ' - ה"ה מזכירים רק תיבת "ישראל", והגירסא "ישראל" נמצאת בע"י, משא"כ הגירסא "נגאלין" - לע"ע לא מצאתי' בש"ס ויל"ש. וקשה יותר לומר שלהרמב"ם היתה גירסא שלא נמצאת בשום מקום אצלנו מאשר לומר שהרמב"ם מפרש יותר מאשר בש"ס ולכך כותב "נגאלין" (ואדרבא - כצ"ל)".

9. פרק א' משנה א'.

יום שני א' אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 228, י אד"ש וחיים... עד עמ' קטו, כו':

י. אַחַר דְּרִישַׁת שָׁלוֹם וְחַיִּים, פֶּתַח דִּבְרֵי יָעִיר אֹזֶן שׁוֹמַעַת תּוֹכַחַת חַיִּים, אֲשֶׁר הוֹכִיחַ ה' חַיִּים – ה' החי, **עַל יְדֵי נְבִיאוֹ**[1], – ירמיה, **וְאָמַר: "חַסְדֵי ה' כִּי לֹא תָמְנוּ וְגוֹ'"**[2], – הפירוש הפשוט הוא ש"כי לא תמנו" מוסב על החסדים. אלא שלכאורה **וַהֲוֵי לֵיהּ לְמֵימַר "כִּי לֹא תַמּוּ", כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים**[3]: – בשעה שרוצים לומר שהחסדים שלך לא הסתיימו, אנו אומרים: **"כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ וְכוּ'"**. – מדוע, איפוא, כתוב כאן "כי לא תמנו", בנו"ן, שמשמעותו שאנחנו לא תמנו? יסביר רבנו הזקן להלן, שהכוונה היא אכן גם על "אנחנו", והמלה "כי" היא נתינת טעם – שיש להזדקק ל"חסדי ה'" מפני ש"לא תמנו", מפני שאין אנו תמימים ושלמים. ובלשון רבנו הזקן: **וְיוּבָן עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[4]: **"אִית חֶסֶד וְאִית חֶסֶד", אִית חֶסֶד עוֹלָם כּוּ' וְאִית חֶסֶד עִלָּאָה דְּהוּא רַב חֶסֶד כּוּ'"**. – ישנו חסד של בחינת עולם, וישנו חסד נעלה יותר, בחינת "רב חסד", חסד בריבוי ובלי גבול. שכן, "חסד עולם" הוא הרי חסד מוגבל, שזה הרי ענין "העולם", ענין של הגבלה, ואילו "רב חסד" הוא חסד בלי הגבלה. וכיוון שכל הענינים שלמעלה הרי נמשכים על ידי עבודתו של יהודי למטה, יסביר רבנו הזקן להלן, איזו עבודה ממשיכה בחינת "חסד עולם", החסד המוגבל, ואיזו עבודה ממשיכה בחינת "רב חסד", החסד הבלתי מוגבל: **כִּי הִנֵּה מוּדַעַת זֹאת**, – הרי ידוע, **הַתּוֹרָה**[5] **נִקְרֵאת "עוֹ"**, – כפי שהגמרא אומרת במסכת זבחים[6] על הפסוק[7]: "ה' עוז לעמו יתן", ש"עוז" הכוונה לתורה, **שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּבוּרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[8]: **"תַּרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת נֶאֱמְרוּ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי מִפִּי הַגְּבוּרָה"**; – מהקב"ה כפי שהוא מתגלה בבחינת גבורה, ואשר לכן הוא נקרא "גבורה", **וּכְדִכְתִיב:** – וכמו שכתוב?: **"מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ"**, – מידו הימנית ניתנה להם התורה שנכתבה באש, ואש היא הרי ענין של גבורה, **פֵּרוּשׁ** – שכן, לכאורה הרי הפסוק אומר "מימינו", וימין הוא ענין של חסד (שתורה היא הרי "תורת חסד"[10]), ולאחר מכן אומר "אש דת" – שזה ענין של אש וגבורה? **שֶׁהַתּוֹרָה מְקוֹרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ הוּא רַק חַסְדֵי ה', הַמְכֻנִּים בְּשֵׁם "יָמִין"**, – ימין הוא חסד, **דְּהַיְנוּ הַמְשָׁכַת בְּחִינַת אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְהֶאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא אֶל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, עַל־יְדֵי הָאָדָם הַמַּמְשִׁיךְ הָאוֹר עַל עַצְמוֹ, בְּקִיּוּם** – על ידי קיום **רְמַ"ח** – 248, **מִצְוֹת עֲשֵׂה, שֶׁהֵן** – מצוות העשה הן, **רְמַ"ח** – 248, **אֵבָרִים דְּמַלְכָּא**[11], – אברי המלך (שלמעלה), **פֵּרוּשׁ** – רמ"ח אברי המלך, הכוונה **רְמַ"ח** – 248, **כֵּלִים וּלְבוּשִׁים לָהֶאָרָה** [לְהָאָרָה] **מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשׁ בָּהֶן** – במצוות, שכל מצוה היא כלי ולבוש לקליטת הארה מיוחדת מאור אין־סוף ברוך־הוא, כשם שכל אבר הוא כלי לכוח מיוחד מהנפש, העין – לכוח הראיה, האוזן – לכוח השמיעה, וכדומה, **(וּמֵאוֹר זֶה יָמְשַׁךְ לוֹ** – לאדם המקיים את המצוה, **דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – יראה ואהבה, **בְּכָל מִצְוָה כַּנּוֹדַע)**. – הרי שתורה ומצוותיה הן ענין של חסד, המשכה מאלקות, **רַק שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ נִתְלַבְּשָׁה תְּחִלָּה בְּמִדַּת גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הַמְכֻנָּה בְּשֵׁם "אֵשׁ"**, – שהיא בחינה של גבורה, **שֶׁהִיא בְּחִינַת צִמְצוּם הָאוֹר וְהַחִיּוּת הַנִּמְשָׁכוֹת מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לְהִתְלַבֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, שֶׁרֻבָּן בְּכֻלָּן הֵם בִּדְבָרִים חֲמָרִיִּים, כְּצִיצִית** – בצמר גשמי, **וּתְפִלִּין** – בקלף גשמי,

אגרת הקדש

י אד"ש וחיים פתח דברי יעיר אזן שומעת תוכחת חיים אשר הוכיח ה' חיים ע"י נביאו ואמר חסדי ה' כי לא תמנו וגו' והל"ל כי לא תמו כמ"ש כי לא תמו חסדיך וגו'. ויובן עפ"י מ"ש בזוה"ק אית חסד ואית חסד אית חסד עולם כו' ואית חסד עילאה דהוא רב חסד כו'. כי הנה מודעת זאת התורה נקראת עוז שהוא לשון גבורה וכמו שאמרו חז"ל תרי"ג מצות נאמרו למשה מסיני מפי הגבורה וכדכתיב מימינו אש דת למו פי' שהתורה מקורה ושרשה הוא רק חסדי ה' המכונים בשם ימין דהיינו המשכת בחי' אלהותו ית' והארה מאור א"ס ב"ה אל העולמות עליונים ותחתונים ע"י האדם הממשיך האור על עצמו בקיום רמ"ח מ"ע שהן רמ"ח אברים דמלכא. פי' רמ"ח כלים ולבושים להארה [נר' דצ"ל להארה] מאור א"ס ב"ה המלובש בהן (ומאור זה יומשך לו דו"ר בכל מצוה כנודע) רק שהמשכה זו נתלבשה תחלה במדת גבורתו של הקב"ה המכונה בשם אש שהיא בחי' צמצום האור והחיות הנמשכות מאור אין סוף ב"ה כדי שתוכל להתלבש במעשה המצות שרובן ככולן הם בדברים חומריים כציצית

---

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכן בסופו מדגיש "וז"ש הנביא" - להסביר אמרו בוודאות כי (ולא בספק - אם) לא תמנו". **2.** איכה ג, כב. **3.** נוסח תפלת שמו"ע. **4.** ח"ג קלג, ב. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה כ"ז אינו שייך לכאן (שנוגע הענין שהתומ"צ הם גבורה ואש וצמצום)? ואולי מתרץ בהקדמה זו קושיא גדולה - לולא ההקדמה: כיון שניתנה מפי הגבורה והצמצום (כולל - מצות הצדקה) הרי בההוספה על המצומצם אין הוספה על המצוה (וכמו - בציצית של יג גודלין). ולכן מקדים שנק' עוז (וכח - עיין פל"ו: בלי שום לבוש כו') שהוא לשון (ולא שזהו כל ענינו דעוז) גבורה (וצמצום) כו' - ובצדקה מתגלה העז (וכח), משא"כ בקרבנות כו' - ראה לקמן". **6.** קטז, א. **7.** תהלים כט, יא. **8.** מכות כג, סע"ב. **9.** האזינו לג, ב. **10.** משלי לא, כו. **11.** תקו"ז ת"ל (עד, ב).

וְקָרְבָּנוֹת – בבעלי חיים, צמחים ודומם גשמיים, **וּצְדָקָה.** – בכסף או בדברים גשמיים שנותנים לצדקה. **וְאַף מִצְוֹת שֶׁהֵן בְּרוּחָנִיּוּת הָאָדָם, כְּמוֹ יִרְאָה וְאַהֲבָה** – שהן הרי רגשות ומדות רוחניות, **אַף־עַל־פִּי־כֵן הֵן** – גם כן, **בְּבְחִינַת גְּבוּל וּמִדָּה וְלֹא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף כְּלָל, כִּי אַהֲבָה רַבָּה לַה' בְּלִי קֵץ וּגְבוּל וּמִדָּה - אֵין הָאָדָם יָכוֹל לְסָבְלָהּ בְּלִבּוֹ, וְלִהְיוֹת** – באותה שעה, **קַיָּם בְּגוּפוֹ אֲפִילוּ רֶגַע, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[12], שֶׁבְּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁהָיְתָה הִתְגַּלּוּת אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת דִּבּוּר וְהִתְגַּלּוּת** – לא בענין של מעשה, כמו מעשה המצוות, כי־אם בחינה של דיבור והתגלות, **פְּרִחָה נִשְׁמָתָן כו'**: – נשמותיהם לא היו יכולות להישאר בגוף, אלא הקב"ה החזיר להם נשמותיהם בטל של תחיית המתים, ואילו מצד עצמה, כיוון שהיתה זו התגלות של אלקות ואור שהוא "אין סוף", לא היתה יכולה הנשמה להישאר בגוף אפילו לרגע אחד. וכיוון שבאהבה זו, נשארת הנשמה בגוף, הרי שהיא מדודה ומוגבלת; כך גם ביראה ואהבה הבאות על ידי ההתגלות האלקית שבמצוות, כנזכר לעיל, וכל זה מפני שההמשכה האלקית שבתורה ומצוות, מלובשת בבחינת גבורה, וכו', זה פירוש "מימינו אש דת למו", ששורש התורה היא מ"ימין" וחסד, אך היא ירדה ונתלבשה בבחינת "אש" וגבורה, כדי שתוכל להתלבש במצוות שקיומן הוא על ידי ענינים מוגבלים.

אגרת הקדש

ותפילין וקרבנות וצדקה ואף מצות שהן ברוחניות האדם כמו יראה ואהבה אעפ"כ הן בבחי' גבול ומדה ולא בבחי' א"ס כלל כי אהבה רבה לה' בלי קץ וגבול ומדה אין האדם יכול לסובלה בלבו ולהיות קיים בגופו אפילו רגע וכמארז"ל שבשעת מ"ת שהיתה התגלות אלהותו ית' ואא"ס ב"ה בבחי' דיבור והתגלות פרחה נשמתן כו':

יום שלישי ב' אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קטו, והנה לפי שהמצות... עד עמ' קטו, מצות התורה.

וְהִנֵּה, לְפִי שֶׁהַמִּצְוֹת נִתְּנוּ לָנוּ עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת בְּמִדַּת גְּבוּרָה וְצִמְצוּם הַהֶאָרָה כו', – וההתגלות שבמצוות, **לָכֵן רֹב הַמִּצְוֹת יֵשׁ לָהֶן שִׁעוּר מְצֻמְצָם[13], כְּמוֹ אֹרֶךְ הַצִּיצִית י"ב גְּדִלִין[14], וְהַתְּפִלִּין** – צריכות **לִהְיוֹת אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם** – לפי דעת הגאונים, כמובא בשולחן־ערוך רבנו הזקן[15], **וּמְרֻבָּעוֹת** דַּוְקָא[16], **וְהַלּוּלָב** – שיעורו **אַרְבָּעָה טְפָחִים[17], וְהַסֻּכָּה** – שיעורה **שִׁבְעָה טְפָחִים[18], וְהַשּׁוֹפָר** – שיעורו **טֶפַח[19], וְהַמִּקְוֶה** – שיעורה **אַרְבָּעִים סְאָה[20]**; – הרי שהן כולן בעלות שיעור ומדה. **וְכֵן בְּקָרְבָּנוֹת יֵשׁ לָהֶן שִׁעוּר מְצֻמְצָם לִזְמַן**, – בן כמה זמן יהיה בעל החי שמקריבים אותו לקרבן, **כְּמוֹ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה[21], וְאֵילִים בְּנֵי שְׁתַּיִם[22], וּפָרִים כו'[23]**. – הרי שכל הקרבנות מוגבלים בשיעור שנות וזמן חייהם, **וְכֵן בְּמַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּמָמוֹנוֹ, אַף שֶׁהִיא מֵהָעֲמוּדִים שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עֲלֵיהֶם[24], וּכְדִכְתִיב:** – וכמו שכתוב[25]: **"עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה", אֲפִלּוּ־הָכִי יֵשׁ לָהּ שִׁעוּר קָצוּב: חֹמֶשׁ לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר[26]**, – כשרוצים לקיים המצוה באופן נעלה יותר, צריכים לתת חומש

אגרת הקדש

והנה לפי שהמצות ניתנו לנו ע"י התלבשות במדת גבורה וצמצום ההארה כו' לכן רוב המצות יש להן שיעור מצומצם כמו אורך הציצית י"ב גודלין והתפילין אצבעים על אצבעים ומרובעות דוקא והלולב ד"ט והסוכה ז"ט והשופר טפח והמקוה מ' סאה וכן בקרבנות יש להן שיעור מצומצם לזמן כמו כבשים בני שנה ואילים בני שתים ופרים כו' וכן במעשה הצדקה וגמ"ח בממונו אף שהוא מהעמודים שהעולם עומד עליהם וכדכתיב עולם חסד יבנה אפ"ה יש לה שיעור קצוב חומש למצוה מן המובחר ומעשר למדה

---

12. שבת פח, ב. **13.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה הנקודה כאן להראות שהן מוגבלין למעלה, וכמודגש בההוספה "מצומצם" (לאחרי שכבר אמר "שיעור") (חסד עולם, ולא למעלה מזה) - והדוגמאות - שיש שיעור למטה! (וכהדגשתו־הוספתו בהתרגום "נישט ווינציקער" (צ"ע שהרי אד"ש השמיט תיבות אלו - לתקן), וכו"כ פעמים מוסיף זה)! ובפרט שגם צדקה באופן דחסדי ה' ג"כ יש שיעור למטה - פרוטה (אף שמצד "חסד עולם" פטור מזה, וכסיום אגה"ק זו). וי"ל שהכוונה כנ"ל בהההערה - שציצית יג גודלין אינו מוסיף כלום על הציצית דיב גודלין, ז.א. ששיעור המצוה שבציצית מצומצם למעלה ועד"ז בתפילין וכו'". **14.** שו"ע או"ח סי"א סי"ד. **15.** או"ח סי' לב סעיף לג. שו"ע או"ח סל"ב סל"ט. **16.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו מסוג שיעורין כלל - כ"א הגבלה (לא עגולה וכיו"ב). וגם בציצית שלפני' - כו"כ הגבלות ישנן ואינו מזכירן. וגם בתפילין ישנם עוד כו"כ הגבלות. וי"ל דממעט מחומש (ובעל שש ויותר קצוות) דיש בכללו (וגדלו מ)מרובע, משא"כ בציצית (שו"ע אדה"ז רס"י). - ועפ"ז תומתק ההוספה "דוקא", דלכאורה איזו קס"ד שולל". **17.** שם ר"ס תרנ. **18.** שם ר"ס תרלד. **19.** שם סתקפ"ו ס"ט. **20.** שו"ע יו"ד סר"א. **21.** רמב"ם הל' מעה"ק פ"א הי"ד. **22.** רמב"ם שם. **23.** ראה רמב"ם שם. משנה פרה פ"א מ"ב. **24.** אבות פ"א מ"ב. **25.** תהלים פט, ג. **26.** שו"ע יו"ד סרמ"ט ס"א.

מהריווח, **וּמַעֲשֵׂר לְמִדָּה בֵּינוֹנִית כּוּ'**[50] – לקיים את המצוה במדה בינונית, שלא בצמצום ושלא בהידור רב – צריכים לתת מעשר מהריווח, הרי שלצדקה יש מדה ושיעור, **וְזֶה נִקְרָא "חֶסֶד עוֹלָם"**, – החסד שלמעלה הנמשך על ידי אופן זה של נתינת צדקה, במדה ובשיעור – נקרא "חסד עולם", **פֵּרוּשׁ: "חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם"**[27], **הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, עַל־יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא,** – "התעוררות מלמטה" שהאדם מעורר על ידי עבודתו, **הִיא מִצְוַת הַצְּדָקָה וָחֶסֶד שֶׁעוֹשִׂים בְּנֵי אָדָם זֶה עִם זֶה.** – שהצדקה והחסד שלהם ממשיכים את החסד שלמעלה שיתלבש בעולמות, **וּלְפִי שֶׁהָעוֹלָם הוּא בִּבְחִינַת גְּבוּל וּמִדָּה** - מֵהָאָרֶץ עַד לָרָקִיעַ – מהלך ת"ק – 500 **שָׁנָה**[28], **וְכֵן מֵרָקִיעַ לְרָקִיעַ כּוּ'**, – מהלך ת"ק (500) שנה, כפי שחכמינו ז"ל מחשבים מדתו של כל רקיע ומרקיע לרקיע, – גבול של מדה ומקום, **וְשִׁית אַלְפֵי שְׁנֵי הָוֵי עָלְמָא כּוּ'**[29] – ששת אלפי שנה הן שנות קיום העולם, – גבול ומדה של זמן. וכיוון שהעולם מוגבל, **לָכֵן נִתָּן שִׁעוּר וּמִדָּה גַּם כֵּן לְמִצְוֹת הַצְּדָקָה וְהַחֶסֶד שֶׁבַּתּוֹרָה כְּמוֹ לִשְׁאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה.** – שיש להן שיעור ומדה, כנזכר לעיל. כשם שהחסד שלמעלה שעל דבר זה להמשיך, הוא "חסד של עולם", חסד שביכולתו להתלבש בעולם בשיעור ובמדה, לכן גם העבודה המביאה המשכה זו מהחסד שלמעלה – עבודת צדקה וחסד של האדם – היא גם כן בשיעור ובמדה.

אגרת הקדש

בינונית כו' וזה נק' חסד עולם פי' חסד אל כל היום המתלבש בעולמות עליונים ותחתונים ע"י אתערותא דלתתא היא מצות הצדקה וחסד שעושים בני אדם זה עם זה ולפי שהעולם הוא בבחי' גבול ומדה מהארץ עד לרקיע ת"ק שנה וכן מרקיע לרקיע כו' ושית אלפי שני הוי עלמא כו' לכן ניתן שיעור ומדה גם כן למצות הצדקה והחסד שבתורה כמו לשאר מצות התורה

יום רביעי ג' אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קטו, אך היינו דוקא... עד עמ' 230, עומדין וכו'.

אַךְ הַיְינוּ דַּוְקָא לְשׁוֹמֵר הַתּוֹרָה וְלֹא סָר מִמֶּנָּה יָמִין וּשְׂמֹאל אֲפִלּוּ כְּמֹלֵא נִימָא; – למי שלא נטה מהתורה אפילו לא בשערה אחת, **אֲבָל מִי שֶׁהֶעֱבִיר עָלָיו הַדֶּרֶךְ** – של התורה, **חַס־וְשָׁלוֹם, מֵאַחַר שֶׁהֶעֱוָה דַּרְכּוֹ, לָתֵת מִגְּרָעוֹת בַּקֹּדֶשׁ הָעֶלְיוֹן,** – שכן, יהודי הרי ממשיך מ"קדש העליון" על יד מצוות, כפי שאנו אומרים בברכת המצוות "אשר קדשנו במצוותיו", שעל ידי מצוות ממשיכים "קדושה" מ"קדש העליון", ועל ידי אי־קיום מצוות, גורמים למגרעת ב"קדש העליון", **שֶׁגָּרַע עֶרְכּוֹ, בְּחִינַת הַמְּשָׁכָתוֹ, מַה שֶּׁהָיָה יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ מִבְּחִינַת אֱלֹהוּתוֹ וְהֶאָרַת הָאוֹר מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – שהיה בידו להמשיך, **אִלּוּ הָיָה שׁוֹמֵר הַתּוֹרָה וּמִקַּיְּמָהּ כְּהֲלָכָתָהּ - הַרֵי מְעֻוָּת זֶה לֹא יוּכַל לְתַקֵּן, כִּי־אִם** – על ידי, **בְּהַמְשָׁכַת הָאוֹר הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת וְאֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ בָּהֶן,** – אין אור עליון זה מתלבש בעולמות, **הַנִּקְרָא "חֶסֶד עֶלְאָה"** – חסד נעלה יותר, **וְ"רַב חֶסֶד"**, – חסד בריבוי, **לְפִי שֶׁמֵּאִיר וּמִתְפַּשֵּׁט בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף בְּלִי גְּבוּל וּמִדָּה, מֵאַחַר שֶׁאֵינֶנּוּ מְצֻמְצָם תּוֹךְ** – בפנימיות **הָעוֹלָמוֹת אֶלָּא בִּבְחִינַת מַקִּיף עֲלֵיהֶן מִלְּמַעְלָה, מֵרֵישׁ כָּל דַּרְגִּין עַד סוֹף וְכוּ'**, – מהתחלת כל המדריגות עד סופן, הוא מקיף עליהם באופן שווה. **וּכְשֶׁהָאָדָם מַמְשִׁיכוֹ** – אור זה, **לְמַטָּה בְּמַעֲשָׂיו וְ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא"**, – בהתעוררות שהוא מעורר על ידי עבודתו למטה, **אֲזַי אוֹר עֶלְיוֹן זֶה מֵאִיר וּמִתְפַּשֵּׁט תּוֹךְ הָעוֹלָמוֹת וּמְתַקֵּן כָּל מְעֻוָּת וְכָל מִגְּרָעוֹת שֶׁנִּתְּנוּ בַּקֹּדֶשׁ הָעֶלְיוֹן, וּמְחַדֵּשׁ אוֹרָן וְטוּבָן בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז, בִּבְחִינַת אוֹר חָדָשׁ מַמָּשׁ.** – לא אור של סדר השתלשלות, שכבר היה גם לפני כן ובעת רק נתגלה, אלא המדובר באור חדש שלמעלה מסדר השתלשלות, **לָכֵן אָמְרוּ:** – חכמינו ז"ל[30]: **"בְּמָקוֹם** – ובמדריגה, **שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין וְכוּ'"**. – אפילו

אגרת הקדש

אך היינו דוקא לשומר התורה ולא סר ממנה ימין ושמאל אפילו כמלא נימא אבל מי שהעביר עליו הדרך ח"ו מאחר שהעוה דרכו לתת מגרעות בקדש העליון שגרע ערכו בחי' המשכתו מה שהיה יכול להמשיך מבחי' אלהותו והארת האור מאור א"ס ב"ה אילו היה שומר התורה ומקיימה כהלכתה הרי מעוות זה לא יוכל לתקן כ"א בהמשכת האור העליון שלמעלה מהעולמות ואינו מתלבש בהן הנק' חסד עילאה ורב חסד לפי שמאיר ומתפשט בבחי' א"ס בלי גבול ומדה מאחר שאיננו מצומצם תוך העולמות אלא בבחי' מקיף עליהן מלמעלה מריש כל דרגין עד סוף וכו' וכשהאדם ממשיכו למטה במעשיו ואתעדל"ת אזי אור עליון זה מאיר ומתפשט תוך העולמות ומתקן כל מעוות וכל מגרעות שניתנו בקדש העליון ומחדש אורן וטובן ביתר שאת ויתר עז בבחי' אור חדש ממש לכן אמרו במקום שבע"ת עומדין וכו'.

---

27. תהלים נב, ג. **28.** חגיגה יג, א. **29.** ר"ה לא, א. **30.** ברכות לד, ב.

צדיקים גמורים אינם עומדים שם, וזאת מפני שבעלי תשובה ממשיכים אור **חדש** שהוא למעלה לגמרי מסדר השתלשלות, אור שהוא בלי גבול. וכפי שהרבי שליט"א מדייק בלשון המובא בכמה מקומות[31]: "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אין **יכולין** לעמוד בו", שבמקום ובמדריגה ש"בעלי תשובה **עומדין**" בקביעות – "צדיקים גמורים אין **יכולין** לעמוד בו", אין להם אפילו **היכולת** לעמוד שם; לא זו בלבד שאין "עומדין" במדריגה זו, אלא "אין **יכולין**", אין להם אפילו היכולת לכך, שכן מדובר בסוג אור אחר הנמשך על ידי עבודת התשובה דוקא.

יום חמישי ד' אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 230, והנה עיקר התשובה... עד עמ' קטז, נפשו כתיב.

וְהִנֵּה, עִקַּר הַתְּשׁוּבָה הוּא בַּלֵּב, כִּי עַל יְדֵי הַחֲרָטָה מֵעֲמֻקָּא דְּלִבָּא – מעומק הלב, **מְעוֹרֵר עֹמֶק אוֹר הָעֶלְיוֹן הַזֶּה.** – ה"ממעמקים" של הנפש **מעורר** את העומק שלמעלה, להמשיך אור נעלה זה שלמעלה מהשתלשלות ושיש בכוחו לתקן מה שהחסירו בעניני התורה והמצוות. **אַךְ כְּדֵי לְהַמְשִׁיכוֹ** – אור נעלה זה, **לְהָאִיר בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים** - **צָרִיךְ "אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא"** – התעוררות מלמטה **מַמָּשׁ בְּבְחִינַת מַעֲשֶׂה, דְּהַיְנוּ מַעֲשֵׂה הַצְדָקָה וָחֶסֶד בְּלִי גְּבוּל וּמִדָּה,** – שזה ההתעוררות מלמטה להמשיך אור עליון **בעולם, דְּכְמוֹ שֶׁהָאָדָם מַשְׁפִּיעַ רַב חֶסֶד,** – חסד באופן של ריבוי, בלי גבול, **פֵּרוּשׁ** – המלה "חסד": **חַ"ם דַּלֵּי"ת,** – הרחמנות שעל מי שהוא בבחינת דלי"ת, **דְּהַיְנוּ לְדָל וְאֶבְיוֹן** – "אביון" הוא למטה מ"עני", שכן משמעות המלה אביון היא: "התאב לכל דבר"[32], שהוא במצב שכל דבר חסר לו, **דְּלֵית לֵיהּ מִגַּרְמֵיהּ כְּלוּם,** – שאין לו משלו **כלום**, ולכזה הוא משפיע חסד, **וְאֵינוֹ נוֹתֵן גְּבוּל וּמִדָּה לִנְתִינָתוֹ וְהַשְׁפָּעָתוֹ, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַשְׁפִּיעַ אוֹרוֹ וְטוּבוֹ בִּבְחִינַת חֶסֶד עִלָּאָה,** – חסד עליון, **הַנִּקְרָא "רַב חֶסֶד", הַמֵּאִיר בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף בְּלִי גְּבוּל וּמִדָּה תּוֹךְ הָעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, שֶׁכֻּלָּם** – כל העולמות העליונים והתחתונים, **הֵם בִּבְחִינַת דַּלֵּי"ת אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, דְּלֵית לְהוֹן מִגַּרְמֵיהוֹן כְּלוּם,** – שאין לכל העולמות משלהם **כלום, וְכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיבִי,** – וכולם נחשבים **לכלום** לגבי הקב"ה, כלומר, שאין להן משלהם כלום, הם מצד עצמם ומצד עבודתם לא מגיע להם כלום מהקב"ה, כיוון שהם "כלא חשיבי", נחשבים כ"כלום" – הרי שעבודתם איננה תופסת מקום כלל, שיגיע להם משהו מצד עבודתם, אלא כל ההשפעה שהקב"ה נותן להם היא רק בבחינת חסד – שכן, גם מה שיש בעבודתם כדי לעורר ולהמשיך, בא גם כן רק מצד **החסד שלמעלה.** על כל פנים, על ידי סוג צדקה וחסד כזה שבלי גבול, ממשיך האדם את האור העליון שלמעלה מהשתלשלות, **וְעַל־יְדֵי־זֶה נִתְקָנוּ כָּל הַפְּגָמִים שֶׁפָּגַם הָאָדָם בַּעֲוֹנוֹתָיו לְמַעְלָה בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים.** – הרי, שעל ידי עבודת הצדקה מוגבלת, ממשיכים בחינת "חסד עולם", ועל ידי צדקה וחסד בלי הגבלה, ממשיכים בחינת "רב חסד". **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב[33]: "עֲשֹׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט[34] נִבְחָר לַה' מִזָּבַח",** – לעשות צדקה ומשפט, אהוב וחביב להקב"ה יותר מאשר הבאת קרבן לו, **לְפִי שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת הֵן בִּבְחִינַת שְׁעוּר וּמִדָּה וּגְבוּל, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּצְדָקָה שֶׁיּוּכַל לְפַזֵּר בְּלִי גְּבוּל לְתַקֵּן עֲוֹנוֹתָיו.** – הרי, למרות שגם קרבנות וגם צדקה **מכפרים** על עוונות, אך, קרבנות הם בשיעור וגבול, ואילו צדקה יכולה להיות בלי שיעור וגבול, ובמילא היא ממשיכה אור שלמעלה מהגבלה, וכפרת העוונות שעל־ידי אור זה, היא באופן אחר לגמרי. **וּמַה שֶּׁאָמְרוּ:** – רבותינו ז"ל[35]: **"הַמְבַזְּבֵז** – הנותן צדקה בריבוי רב, יותר מאשר הוא מחוייב, **אַל יְבַזְּבֵז יוֹתֵר מֵחֹמֶשׁ",**

אגרת הקדש

והנה עיקר

התשובה הוא בלב כי על ידי החרטה מעומקא דלבא מעורר עומק אור העליון הזה אך כדי להמשיכו להאיר בעולמות עליונים ותחתונים צריך אתעדל"ת ממש בבחי' מעשה דהיינו מעשה הצדקה וחסד בלי גבול ומדה דכמו שהאדם משפיע רב חסד פי' ח"ם דלי"ת דהיינו לדל ואביון דלית ליה מגרמי' כלום ואינו נותן גבול ומדה לנתינתו והשפעתו. כך הקב"ה משפיע אורו וטובו בבחי' חסד עילאה הנק' רב חסד המאיר בבחי' א"ס בלי גבול ומדה תוך העולמות עליונים ותחתונים שכולם הם בבחי' דלי"ת אצלו יתברך דלית להון מגרמיהון כלום וכולא קמיה כלא חשיבי ועי"ז נתקנו כל הפגמים שפגם האדם בעונותיו למעלה בעולמות עליונים ותחתונים. וז"ש עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח לפי שהקרבנות הן בבחי' שיעור ומדה וגבול. משא"כ בצדקה שיוכל לפזר בלי גבול לתקן עונותיו. ומ"ש המבזבז אל יבזבז יותר מחומש

---

31. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד. - ודלא כמובא בברכות שם: אין עומדין. **32.** פרש"י עה"ת ראה טו, ד. **33.** משלי כא, ג. **34.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "עפ"ז משפט מאי בעי הכא? וי"ל דאדרבא דוקא עי"ז מובן למה צדקה נבחר מזבח. דלכאורה צדקה השווה לכל נפש, סתם צדקה, מצות הצדקה, מהעמודים שהעולם עומד עליהם ה"ז חסד עולם כמפורש לעיל, ואיך זה נבחר מזבח?! ולכן פי' הכתוב שהמדובר כאן בצדקה הבאה ביחד ובחבור עם משפט היינו צדקה שהיא משפט ותיקון עוונותיו. ויש לקשר זה עם הבי' בתו"א (סג, ב) אבל אינו אותו הענין - השינוי צדקה ומשפט או משפט וצדקה - ראה אדר"נ רפל"ג. אוה"ת וירא צט, א. **35.** כתובות נ, א.

– מהריווח שלו, אם־כן כיצד אנו אומרים כאן, שמעלה גדולה מאד לתת צדקה בלי הגבלה? **הֵינוּ דַוְקָא בְּמִי שֶׁלֹּא חָטָא, אוֹ** – מי שחטא, אלא **שֶׁתִּקֵּן חֲטָאָיו בְּסִגּוּפִים וְתַעֲנִיּוֹת כְּרָאוּי,** – כפי שנדרש, **לְתַקֵּן כָּל הַפְּגָמִים לְמַעְלָה.** – ולכפרת עוונותיו אין הוא זקוק לנתינת צדקה, **הוא** שלא יבזבז יותר מחומש. **אֲבָל מִי שֶׁצָּרִיךְ לְתַקֵּן נַפְשׁוֹ עֲדַיִן - פְּשִׁיטָא** – הרי ברור הדבר, **דְּלָא גְרֵעָה** – שלא גרועה **רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ מֵרְפוּאַת הַגּוּף, שֶׁאֵין כֶּסֶף נֶחְשָׁב, "וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ" כְּתִיב**[36]. – לפי הפירוש הפשוט הכוונה היא: בעד חייו, אך היות ובפסוק לא כתוב "בעד **חייו**", אלא "בעד **נפשו**", הרי הכוונה היא בעד הנפש ממש, שכדאי לתת כל אשר לו כדי לתקן את **הנפש**. להלן יסביר רבנו הזקן את הפסוק שהביא בראשית האגרת "חסדי ה' כי לא תמנו", ששאל: אם הכוונה ל"חסדי ה'" – היה צריך לומר "כי לא תמו"? רבנו הזקן יסביר שמשמעות "חסדי ה'" היא אופן נתינת צדקה בלי הגבלה, ובכך הוא מסביר מה שכתוב "כי לא תמנו". ובלשון רבנו הזקן:

אגרת הקדש

היינו דוקא במי שלא חטא או שתקן חטאיו בסיגופים ותעניות כראוי לתקן כל הפגמים למעלה. אבל מי שצריך לתקן נפשו עדיין פשיטא דלא גרעה רפואת הנפש מרפואת הגוף שאין כסף נחשב וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו כתיב.

יום שישי ה' אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קטז, והנה מדת חסד... עד עמ' קטז, בא כו':

וְהִנֵּה, מִדַּת חֶסֶד זוֹ בְּלִי גְּבוּל וּמִדָּה, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא – שזה אופן החסד של הקב"ה, **"חַסְדֵי ה'"**, – חסדיו של הקדוש ברוך הוא, **כִּדְכְתִיב:** – כמו שכתוב[37]: **"וְחֶסֶד ה' מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם כו'". כִּי הֲגַם שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל הֵם רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים, בְּרָם יֵשׁ גְּבוּל וּמִדָּה לְרַחֲמֵי הָאָדָם, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא "אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא", וּלְמִדּוֹתָיו אֵין סוֹף,** – כשם שהוא יתברך אין סוף, כך גם מדותיו הן אין סופיות, **כִּדְכְתִיב:** – כמו שכתוב[38]: **"כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו וְכו'".** – רחמיו הם בלי סוף. הרי, כשם שחסדו של הקדוש־ברוך־הוא אין סופי, כך גם האדם שעושה צדקה וחסד בלי הגבלה, זה גם כן נקרא "חסדי ה'", אופן החסד של הקב"ה. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַנָּבִיא**[39] **אַחַר הַחֻרְבָּן וְהַגָּלוּת: "חַסְדֵי ה' כִּי לֹא תָמְנוּ וְגו'", פֵּרוּשׁ: לְפִי שֶׁלֹּא תָמְנוּ,** – מפני שאין אנו תמימים[40], **שֶׁאֵין אָנוּ תְּמִימִים וּשְׁלֵמִים בְּלִי שׁוּם חֵטְא וּפְגָם בְּנֶפֶשׁ וּבְעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים,** – אלא יש בנו עדיין ענינים של חטאים ופגמים, **עַל כֵּן צְרִיכִין אָנוּ לְהִתְנַהֵג בְּחַסְדֵי ה' שֶׁהֵם** – חסדים **בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית, כְּדֵי לְעוֹרֵר עָלֵינוּ רַחֲמִים וְחֶסֶד עֶלְיוֹן, שֶׁהוּא** – בחינת **רַב חֶסֶד וְרַחֲמִים בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב:** – בסופו של אותו פסוק: **"כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו וְגו'".** – רחמיו הם בלי גבול, הרי כיוון שיש להמשיך רחמים **אלה** – צריכה הצדקה להיות **"חסדי ה'"**. זה פירוש הפסוק "חסדי ה'", חסד בלי גבול ומדה, "כי לא תמנו" – שכן, אין אנו תמימים ושלמים, ועלינו להזדקק להמשכה מהאור העליון שבלי גבול כדי לתקן את החטאים והפגמים (שכן, כדי שאלה יתוקנו כראוי על ידי תעניות וסיגופים, אין מצב הבריאות של דורותינו החלושים[41] מרשים זאת, אלא הדרך היא רק על ידי צדקה) – ולכן צריכים להתנהג ב"חסדי ה'", חסד בלי הגבלה. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[42]**: "אֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּצְדָקָה", שֶׁיַּעֲשׂוּ** – הצדקה, **גַּם אִם יִהְיוּ פְּטוּרִים מִדִּינָא,** – גם אם מצד הדין הם פטורים מלתת צדקה, **כִּי** – כפי שרבותינו ז"ל אומרים[43]: **"אֵין בֶּן דָּוִד בָּא כו'":** – עד שתכלה פרוטה מן הכיס", שלא תהיה, רחמנא ליצלן, אפילו פרוטה בכיס, ובכל זאת יתנו צדקה, כלומר, שנתינת הצדקה תהיה באופן בלתי מוגבל, הרי צדקה כזו מביאה את הכפרה המוחלטת של העוונות וכן היא מביאה את ה"מיד הן נגאלין"[44]. מה שאין רבנו הזקן מביא את המאמר "עד

אגרת הקדש

והנה מדת חסד זו בלי גבול ומדה נקראת על שמו של הקב"ה חסדי ה' כדכתיב וחסד ה' מעולם ועד עולם כו' כי הגם שכל ישראל הם רחמנים וגומלי חסדים ברם יש גבול ומדה לרחמי האדם. אבל הקב"ה נק' א"ס ב"ה ולמדותיו אין סוף כדכתיב כי לא כלו רחמיו וכו'. וז"ש הנביא אחר החורבן והגלות חסדי ה' כי לא תמנו וגו'. פי' לפי שלא תמנו שאין אנו תמימים ושלמים בלי שום חטא ופגם בנפש ובעולמות עליונים ע"כ צריכין אנו להתנהג בחסדי ה' שהם בלי גבול ותכלית כדי לעורר עלינו רחמים וחסד עילאה שהוא רב חסד ורחמים בלי גבול ותכלית כמ"ש כי לא כלו רחמיו וגו'. וזהו שארז"ל אין ישראל נגאלין אלא בצדקה שיעשו גם אם יהיו פטורים מדינא כי אין בן דוד בא כו':

---

36. איוב ב, ד. **37.** תהלים קג, יז. **38.** איכה ג, כב. **39.** ראה לעיל הערה 1. **40.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "והראי' - החורבן וגלות". **41.** כמשנ"ת לעיל באגה"ת פ"ג. **42.** ראה לעיל ס"ט הערה 9. **43.** סנהדרין צז, א. **44.** רמב"ם הל' תשובה שם הלכה ה.

שתכלה פרוטה מן הכיס", אלא מרמז זאת ב"וכו'" – מסביר הרבי שליט"א, שאפשר לומר שזה מפני שאין רבנו הזקן רוצה לבטא מילים אלו, ומאמר חז"ל זה יכול להתבצע על ידי שיהודים יחשבו עצמם **ברוחניות** כרשים וכדלים. ויש לומר שזה גם מה שאין רבנו הזקן אומר "**כשיהיו** פטורים" מצד הדין, אלא "אם" – שכן, ענין זה יכול להתבצע ברוחניות.

יום שבת קודש ו' אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קטז, יא להשכילך בינה... עד עמ' 232, כל היום.

אגרת הקדש

יא להשכילך בינה כי לא זו הדרך ישכון אור ה' להיות חפץ בחיי בשרים ובני ומזוני כי ע"ז ארז"ל בטל רצונך כו' דהיינו שיהי' רצונו בטל במציאות ולא יהיה לו שום רצון כלל בעניני עולם הזה כולם הנכללים בבני חיי ומזוני וכמארז"ל שע"כ אתה חי:

יא. אגרת הקודש זו מתחיל רבנו הזקן בלשון יחיד, "להשכילך בינה" (כלשון הפסוק[1] שנאמר לדניאל), למרות שהיא נשלחה ל"כלל", שכן, באגרת זו תובע רבנו הזקן אופן עבודה שלכאורה שייך רק ליחידי סגולה, שלא יהיה רצון כלל בענינים גשמיים, גם לא לאלה שמוכרחים לבריאות וברי־שימוש לעבודת ה'. כלומר, שהרצון לא יהיה ב"גשמיות" הענינים, אלא לרצות ב"רוחניות" ובחיות האלקית שבענינים הגשמיים; ועד כדי כך, שאף אם חס־ושלום חסר בענינים הגשמיים **המוכרחים לאדם** – בל יצטער מכך, אלא יהיה בשמחה מצד האמונה שלאמיתו של דבר זה **טוב** (כפי שיסביר באגרת זו) – אופן עבודה כזה, שייך, לכאורה, רק ליחידי סגולה.

לכן, מתחיל רבנו הזקן אגרתו הקדושה זו בלשון יחיד, "להשכילך בינה", להורות, שלאמיתו של דבר שייך הדבר לכל אחד מישראל. שכן, זה בא בעיקר מצד האמונה האמיתית, ואמונה הרי יש לכל יהודי, עליו רק לגלות **ולחיות** באמונה זו.

"**לְהַשְׂכִּילְךָ בִּינָה**", **כִּי לֹא זוֹ הַדֶּרֶךְ**[2] **יִשְׁכֹּן אוֹר ה'**[3], – ביהודי, **לִהְיוֹת חָפֵץ** – לרצות, **בְּחַיֵּי בְשָׂרִים** – ב"חפץ" שהוא רצון של תענוג, לא רצון שרוצים את הדבר מפני שמוכרחים בו (בגלל תכלית), אלא רוצים את הדבר עצמו מפני שיש לו תענוג בו, הרי לא זו הדרך, שענין ה"חיי" ירצו בחיים הבשריים־גופניים, ושירצו ב"חפץ" את הגשמיות והגופניות של **וּבְנֵי וּמְזוֹנֵי**, – שהרצון לילדים ולפרנסה יהיה ב"חפץ" ותענוג מצד ה"גשמיות" של הענינים, **כִּי עַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[4]: "**בַּטֵּל רְצוֹנְךָ כו'**"[5], – מפני רצונו, **דְּהַיְנוּ** – "בטל רצונך" אין משמעותו שיש לו רצון אלא שהוא מבטלו מפני שאין הוא הרצון העליון, אלא, כפי שהוא מפרש להלן, שמלכתחילה לא יהיה לו שום רצון במה שאינו רצון העליון, **שֶׁיִּהְיֶה רְצוֹנוֹ בָּטֵל בִּמְצִיאוּת, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ שׁוּם רָצוֹן כְּלָל בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה כֻּלָּם, הַנִּכְלָלִים** – בשלשת הענינים: **בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי**, – למרות שאלה הם דברים שהאדם מוכרח בהם, והם נוגעים לעבודתו את הקב"ה, בכל זאת לא יהיה לו שום רצון **בדברים אלה עצמם**, אלא **בעבודת ה'** שבאה על ידי דברים אלה. זה פירוש "בטל רצונך" – שהרצון יהיה באופן של ביטול (בטל במציאות), לא כמו למשל התבטלותו של חכם קטן כלפי חכם גדול, שהן אמנם, הוא אכן בטל כלפיו, אך בכל זאת גם הוא בבחינת מציאות, אלא "ביטול במציאות" פירושו, שאין הוא נמצא כלל. כך גם ב"ביטול הרצון" אין הכוונה שיש לו רצון לדברים אלה, אלא הוא מבטל רצונו אם אין זה רצון הקב"ה – אלא הכוונה היא שאין לו שום רצון לכתחילה. **וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[6], – שאצל האדם צריך להיות האופן "**שֶׁ"עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי"**: – שגם ענין של "חיי", חיים, הוא כ"על כרחו" (בניגוד לרצונו), שכן, בחיים עצמם בתור חיים גשמיים – אין לו חיים כלל, וכל־שכן שכך הדבר בנוגע ל"בני" ול"מזוני". אלא, כיצד אפשרי הדבר, שיהודי יפעול בתוכו שלא יהיה לו שום רצון כלל בענינים הגשמיים, אפילו לא במוכרחים ביותר? יסביר זאת רבנו הזקן להלן. ומביאורו יצא, שלא זו בלבד שאין לו שום רצון ותענוג בענינים הגשמיים, אלא גם כשחסרים לו ענינים אלה והוא סובל מכך חס־ושלום, אין זה גורם לו צער, דבר שיש בו משום ראיה אמיתית שאכן אין לו שום תענוג בענינים אלה כאשר יש לו אותם. שכן, יש לפעמים שאדם אינו חש בתענוג

---

1. דניאל ט, כב. **2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה אינו מובן **כלל**: איך אפ"ל שזו הדרך ישכון כו' להיות חפץ בחיי בשרים?! וצ"ל **השכלה בבינה** לשולל זה! ויל"פ (בקיצור) דקס"ד דאדרבה ע"י **אתכפיא דוקא** ישכון אור ה' (עיין פט"ו, פכ"ז - דעי"ז אסתלק יקרא כו' ונמשכת קדושה **עליונה על האדם** כו'), ומפורש אחז"ל (ספרא ס"פ קדושים. פרש"י עה"ת שם. וראה מ"ו מח"פ להרמב"ם. לקו"ת ואתחנן (ט, ד) בשם הה"מ), שלא יאמר אדם א"א כו' אבל יאמר **אפשי** ומה **אעשה** כו' (היינו רק בנוגע **למעשה**), ולהשכילך כו' דאין הכי נמי (כמבואר שם) אבל לא זו הדרך **ישכון** כו'. וכדלקמן (הע' 3)". **3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "מל' זה משמע שזהו (בטל רצונך **וכו'**) נוגע לדרגת העבודה ד"ישכון אור ה'" דוקא ומהו הדרגא דישכון אור ה' ל' אינו רגיל בתניא וכו'. ואואפ"ל: ישכון ה' - אפשרי רק בדבר הבטל עכ"פ **בכח** (פ"ו); ש"ישכון **אור** (גילוי) ה'" - צ"ל גם הביטוי **בגילוי** (בפועל); ושזה יהי' באופן ד"ישכון" - ששוכנת ומתלבשת ובקביעות - צ"ל גם הביטול הגלוי בקביעות, שלא יהי' לו שום רצון כו'". **4.** אבות פ"ב מ"ד. **5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "משמע **דפשוט שיש** לו הרצון הזה - והיינו בתומ"צ, דקשור בהן בטבעו כו' (פמ"ט)". **6.** אבות פ"ד מכ"ב.

בדברים מסויימים[7], אך אין זו הוכחה שבהעלם ובפנימיות אכן אין לו תענוג בהם; אפשרי הדבר שעמוק בפנימיותו יש לו תענוג בהם. ראיה לכך – שכאשר חסרים לו אותם דברים, הוא מצטער מכך. וצער הוא ההיפך מתענוג – הרי מה שהוא מצטער כשחסרים לו דברים אלה, מוכיח שכאשר יש לו אותם דברים – הוא מתענג מכך (למרות שאין הוא חש באותו תענוג); ואילו, אם אין הוא מצטער כשחסרים לו אותם דברים – הרי זו הוכחה אמיתית שאכן אין לו שום תענוג כאשר יש לו אותם דברים.

ובלשון רבנו הזקן:

וּבֵאוּר הָעִנְיָן, – כיצד יכול אדם לפעול שלא יהיו לו חפץ ורצון בעניני העולם הזה, גם לא במוכרחים לו ביותר – **הוּא** רַק אֱמוּנָה אֲמִתִּית בְּ"יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית", – בהקדוש־ברוך־הוא שיוצר הכל "בראשית" (בבחינה של "ראשית"), דְּהַיְנוּ שֶׁהַבְּרִיאָה "יֵשׁ" מֵ"אַיִן", הַנִּקְרֵאת – ה"אין" נקרא "רֵאשִׁית חָכְמָה", – פירוש המלה "אין" כאן איננו שהדבר **אינו** קיים, אלא "אין" – אינו מושג, שכן אי אפשר הרי לומר שהבריאה היא מ"אין", מאפס, שהרי "ממך הכל"[8], הכל בא מאלקות, שהוא ה"יש" האמיתי, אלא פירוש "אין" הוא – לא מובן ולא מושג. שכן, דבר שהנברא מבין אותו הוא קורא לו "יש", ואילו לדבר שהוא למעלה מהשגתו והבנתו לגמרי, הוא קורא "אין", שכן בעולם ההבנה שלו אין הדבר קיים. זה פירוש "יש מאין", "יש" הבא מה"אין" של חכמה. ו"חכמה" נקראת "ראשית", כמו שכתוב[9]: "ראשית חכמה", היא הספירה הראשונה של סדר השתלשלות. שכן, למעלה מ"חכמה" הוא למעלה מהשתלשלות ולמעלה לגמרי מלהיות מקור ל"יש" – אלא "חכמה" היא ראשית ההשתלשלות להיות מקור ל"יש". וְ**הִיא** חָכְמָתוֹ – בחינת ומדריגת ספירת החכמה, שֶׁאֵינָהּ מֻשָּׂגֶת – בהבנה, לְ**שׁוּם נִבְרָא** – זהו "יוצר בראשית", הוא יוצר הכל ב"ראשית" של "חכמה", ו־הַבְּרִיאָה הַזֹּאת **הִיא** בְּכָל עֵת[10] וָרֶגַע, שֶׁמִּתְהַוִּים כָּל הַבְּרוּאִים – תמיד, "יֵשׁ" מֵ"אַיִן" מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמְחַיֶּה אֶת הַכֹּל[11]. – הוא מחיה את הכל לא רק באופן של חיות, אלא גם באופן של **התהוות**, שהדבר נוצר, וכיוון שזה "יש מאין", מן ההכרח שההתהוות תהיה **תמידית**. כפי שמוסבר בתורת החסידות, שבענין "עילה ועלול", כשהדבר הראשון משמש כסיבה בלבד לדבר השני, יכול ה"עלול" (המסובב) להיות קיים גם אחרי שה"עילה" (הסיבה) כבר לא נמצאת בו. ואילו ב"יש מאין", שזה התחדשות שלא היתה קיימת לפני זה לגמרי, שהרי ב"אין" לא קיים הענין של "יש" (אחרת – זה לא היה "אין", כי־אם "יש"), מן ההכרח שהכוח המחדש יהיה תמיד בדבר שנתחדש, לפעול בו את החידוש ואת ההתהוות (וכפי שהוסבר ב"שער היחוד והאמונה"[12] ב"מכל שכן" מקריעת ים סוף), כך – שבריאת והתהוות כל דבר היא תמידית, "ובטובו מחדש בכל יום **תמיד**"[13], לא רק "בכל יום", כשההתחדשות ניכרת, אלא "**תמיד**", בכל רגע, ישנה הבריאה וההתחדשות מ"אין" ל"יש", ומהו "אין" **זה**? – בחינת חכמתו יתברך שלמעלה מהשגה. וּכְשֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּעֹמֶק הֲכָנָתוֹ, וְיַצִּיר בְּדַעְתּוֹ – אחרי שיבין את הדבר, יצייר את הדבר לפניו, שיהיה כאילו מצוייר הדבר לפניו, כמי שמתבונן בתמונה מצויירת, הֲוָיָתוֹ – ובריאתו, "יש" מֵ"אַיִן" בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע מַמָּשׁ – כלומר, שבכל רגע פועלת בו בחינת ה"אין" של חכמתו יתברך, – ואם כך, הַאִיךְ יַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ כִּי רַע לוֹ, אוֹ – שיש לו, שׁוּם יְסוּרִים מִ"בְּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי", אוֹ שְׁאָרֵי יְסוּרִין בָּעוֹלָם, – כיצד יכול לעלות בדעתו שרע לו ושהוא סובל יסורים? – הֲרֵי – בשעה ש־הָ"אַיִן", שֶׁהִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הוּא מְקוֹר הַחַיִּים וְהַטּוּב וְהָעֹנֶג, וְהוּא – בחינת הָעֵדֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָם הַבָּא, – עולם הבא, גן עדן, שהוא מדת התענוגים הגבוה ביותר של הנשמה המתענגת מהבנת והשגת אלקות – זה גן בלבד הנמשך מ"עדן" שהוא מקורו, ובחינה זו מחיה ומהווה אותו תמיד, רַק מִפְּנֵי שֶׁ – דבר זה אֵינוֹ מֻשָּׂג - לָכֵן נִדְמֶה לוֹ – שיש לו, רַע אוֹ יְסוּרִים, אֲבָל בֶּאֱמֶת אֵין רַע יוֹרֵד מִלְּמַעְלָה, וְהַכֹּל טוֹב, רַק שֶׁאֵינוֹ מֻשָּׂג, – ה"טוב" שבזה, לְגָדְלוֹ וְרֹב טוּבוֹ. – ומפני היותו טוב גדול ביותר – הוא למעלה מהשגת האדם ומיכולתו להבין את הטוב הזה. כלומר, חיות כל דבר למעלה בשורשו, גם השורש של מה שיורד למטה בענין של רע ויסורים רחמנא־ליצלן – הרי בשורש הוא דבר טוב באמת, אך בירידתו למטה, ישנו טוב שיכול לרדת למטה ושיראה שהוא טוב, וישנו טוב הנשאר במדריגה עליונה ביותר כפי שזה **בתחילת** ההתגלות, ששם זה למעלה מהשגה ולכן זה יורד למטה בלבוש של רע ויסורים. שכן, ה"טוב" שבו עדיין לא התגלה, כפי שרבנו הזקן מביא בפרק כ"ו שבחלק הראשון של ספר ה"תניא" (כשהוא דן באותו ענין) את הפסוק[14]:

אגרת הקדש

וביאור הענין הוא רק אמונה אמיתית ביוצר בראשית דהיינו שהבריאה יש מאין הנק' ראשית חכמה והיא חכמתו שאינה מושגת לשום נברא הבריאה הזאת היא בכל עת ורגע שמתהוים כל הברואים יש מאין מחכמתו ית' המחיה את הכל וכשיתבונן האדם בעומק הבנתו ויצייר בדעתו הווייתו מאין בכל רגע ורגע ממש האיך יעלה על דעתו כי רע לו או שום יסורים מבני חיי ומזוני או שארי יסורין בעולם הרי האין שהיא חכמתו יתברך הוא מקור החיים והטוב והעונג והוא העדן שלמעלה מעוה"ב רק מפני שאינו מושג לכן נדמה לו רע או יסורים אבל באמת אין רע יורד מלמעלה והכל טוב רק שאינו מושג לגודלו ורב טובו וזהו עיקר האמונה

---

7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וע"ד תענוג תמידי אינו תענוג". 8. דה"א כט, יד. 9. תהלים קיט, ו. 10. ראה לקמן הערה 21. 11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כדלעיל שהיחוה"א פ"ב". 12. שם. 13. נוסח ברכות ק"ש של שחרית. 14. תהלים צד, יב.

אגרת הקדש

שבשבילה נברא האדם להאמין דלית אתר פנוי מיני' ובאור פני מלך חיים וע"כ עוז וחדוה במקומו הואיל והוא רק טוב כל היום

"אשרי הגבר אשר תיסרנו י־ה", שיסורים באים מ"י־ה" של שם הוי', שזה ראשית ההתגלות של שם הוי', לפני שזה יורד ב"ו"ה" (ש"והנגלות – ו"ה נגלות", ו' וה' של שם הוי' הן "נגלות", מה **שיורד** בהתגלות, ואילו י"ה הן "נסתרות", הרי "תיסרנו", יסורים, באים מי"ה), הרי לאמיתתו של דבר, מה שנראה לאדם ברע ויסורים, הוא טוב מצד שורשו, וכפי שמביא רבנו הזקן ב"לקוטי תורה"[15], מ"נחום איש גמזו" שעל כל דבר אמר "גם זו לטובה"[16], שמשמעו, לא רק שב**מאוחר** יצא מכך ענין של טובה, אלא שגם כעת הדבר טוב מצד השורש (ולאחר מכן יתגלה ה"טוב"). **וְזֶהוּ עִקַּר**[17] **הָאֱמוּנָה שֶׁבִּשְׁבִילָהּ נִבְרָא הָאָדָם**[18]**, לְהַאֲמִין דְּ"לֵית אֲתַר פָּנוּי מִינֵיהּ",** – שאין מקום פנוי ממנו, אלא בכל מקום נמצא הקדוש ברוך הוא, **וּ"בְאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים",** – כשהמלך נמצא עם אחד פנים אל פנים – הדבר מביא חיים לשני, כפי שמוסבר בענין המלכות למטה, שגם כשמישהו נשפט רחמנא־ליצלן להיפך החיים, הרי אם הוא פוגש במלך, ממירים את משפטו והוא נשאר בחיים, שכן "באור פני מלך חיים", כך גם בענין ה"מלכות" שלמעלה, שהימצאו של הקדוש־ברוך־הוא, מלכו של עולם, בכל מקום – מביא חיים. **וְעַל כֵּן** – ולכן, **"עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ"**[19], – הימצאו של הקדוש־ברוך־הוא בכל מקום, צריכה לתת לאדם חוזק (של בטחון) וחדוה, בכל מצב שהוא נמצא, שהרי היכן שהוא נמצא, הוא "מקומו" של הקדוש־ברוך־הוא, וב"מקומו" הרי "עוז וחדוה", **הוֹאִיל וְהוּא רַק טוֹב כָּל הַיּוֹם.**

---

15. במדבר סב, א. **16.** תענית כא, א. **17.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מרע"מ זח"ב כה, א. רמב"ם בתחלתו. לעיל פג, ב [שער היחוד והאמונה פ"ז]". **18.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יל"פ שמכאן ואילך מוסיף ענין עיקרי שמסקנת התבוננות הנ"ל צ"ל: 1) בכל עת ושעה, 2) שיחי' בה ממש". **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "במקומו - מתאים לשלפני זה באור פני. ועפ"ז יל"פ שהובא דוקא הכתוב עוז וחדוה במקומו, ואיך שמוכרח להביאו. דלכאורה אינו מובן כלל: ע"פ משנ"ת דאין רע יורד כו' - דא"כ מאין נמצא רע בעיני בשר עכ"פ. והתירוץ שזהו למע', במקומו וכו', שגם בנוגע להקב"ה, כביכול, כן החילוק. וכדרז"ל עה"פ עוז וחדוה גו' (חגיגה ה, ב) גואי בראי. ועיין רשימות הצ"צ לאיכה, ובאוה"ת שלו לתנ"ך עה"פ ובפרט ע' תשי בסופו".

המשך ביאור למס' סוכה ליום ראשון עמ' ב

בענפי ההדס. מקשה הגמרא: **וְאִימָּא** שכוונת התורה **לְהִירְדּוּף** – אילן הגדל על שפת הנהר ועושה פרחים דומים לשושנים, שעליו עשויים בעבות וחופין את עצו. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי,** התורה 'דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם' ואינה מצוה לעשות דברים המזיקים, **וְלֵיכָּא** – ואין בהירדוף נועם, כיון שראשי עליו חדים כמחט ודוקרים את הידים. **רָבָא אָמַר** יש ללמוד שאין כוונת התורה להירדוף **מֵהָכָא,** שנאמר 'וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֶהָבוּ' והיינו שיתנהגו בדרכי שלום ואמת, ולכן לא יתכן שכוונת התורה להירדוף, שהרי הירדוף אינו לא אמת ולא שלום שעושים ממנו סם המות לבהמות.

תָּנוּ רַבָּנָן, מלשון 'עֵבֹת' שאמרה תורה יש לדרוש שיהיה מין זה **קָלוּעַ כְּמִין קְלִיעָה** – שעליו יכסו זה את זה **וּבכך הוא דּוֹמֶה לְשַׁלְשֶׁלֶת** – לשרשרת שמכסה אחד את חבירו, **וְזֶהוּ הֲדַס** שעשויים עליו בענין זה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר** יש לדרוש בדרך אחרת שכוונת התורה להדס, נאמר בתורה 'עֲנַף עֵץ עָבֹת', ויש לדרוש שהוא **עֵץ שֶׁטַּעַם עֲצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוֶה, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה הֲדַס** שטעם עצו ופריו דהיינו הענבים שגדלים בו שווה. **תָּנָא,** מלשון 'עֵץ עָבֹת' שאמרה תורה יש ללמוד שרק **עֵץ עָבוֹת כָּשֵׁר, וְשֶׁאֵינוֹ עָבוֹת פָּסוּל.** מפרשת הגמרא: **הֵיכִי דְּמֵי עָבוֹת** – מה הוא 'עבות', **אָמַר רַב יְהוּדָה, וְהוּא דְּקָיְימֵי תְּלָתָא תְּלָתָא טַרְפֵי בְּקִינָא** – שיוצאים שלושה עלים ממקום אחד בענף ההדס בכל אורך ההדס. **רַב כָּהֲנָא אָמַר,** שם 'עבות' יש עליו **אֲפִילּוּ** כשיוצאים **תְּרֵי וְחַד** – שני עלים ממקום אחד ועוד עלה יוצא מתחתם ועולה על גבי שניהם בכל אורך ההדס. מספרת הגמרא: **רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא** היה **מְהַדֵּר** – מחזר **אַתְּרֵי וְחַד** הדס שיוצאים בו העלים כמו האופן שהכשיר רב כהנא, אפילו שגם אם יוצאים שלושת העלים ממקום אחד ודאי כשר, וטעמו, משום **דהוֹאִיל וְנָפִיק מִפּוּמֵיהּ דְּרַב כַּהֲנָא** – הואיל ויצא מפיו של רב כהנא שבאופן זה כשר, כדי לקיים את דבריו ולהראות לתלמידים שהלכה כמותו. **אָמַר לֵיהּ מַר בַּר אֲמֵימַר לְרַב אַשִּׁי, אַבָּא** – אבי [אמימר], **לְהָהוּא** – לאותו הדס שיוצאים בו העלים תרי וחד, **הַדַּס שׁוֹטֶה קָרֵי לֵיהּ** – היה קורא לו 'הדס שוטה' על שם שאין עליו הולכים כסדר וכשורה כשוטה שאין לו סדר ושיטה, ולא היה מכשירו.

תָּנוּ רַבָּנָן, הדס **שנִּשְׁרוּ רוֹב עָלָיו** – שני עלים מכל גבעול שיוצאים בו שלושה [כדין ההדס שצריך שיהיה עבות] **וְנִשְׁתַּיְּירוּ בּוֹ מִיעוּט** – עלה אחד בכל גבעול, **כָּשֵׁר, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא עֲבוֹתוֹ קַיֶּימֶת** – ובלבד שעדיין יהיה 'עבות', כלומר שיכסה את העץ. מקשה הגמרא: **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – דברי הברייתא סותרים את עצמם, **אָמְרַת** – אמרת בתחילה שאם **נָשְׁרוּ רוֹב עָלָיו כָּשֵׁר** והיינו שנשרו שני עלים מכל עבות, **וַהֲדַר תָּנֵי** – וחזרת ושנית **וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא עֲבוֹתוֹ קַיֶּימֶת,** ואיך שייך כדבר הזה, הרי **כֵּיוָן דְּנָתְרֵי לְהוּ תְּרֵי** – שנשרו שני עלים מכל גבעול, **עֲבוֹת הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** – איך שייך מציאות של 'עבות'. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, מַשְׁכַּחַת לָהּ** – מצינו שאף שנשרו רוב העלים מכל גבעול עדיין הוא עבות,

יום ראשון

יום שלישי — **ל מנחם אב, ר"ח** — ה'תש"ג

מַתְחִילִים לוֹמַר לְדָוִד ה' אוֹרִי. הַמִּנְהָג בְּבֵית רַבֵּינוּ, שֶׁבְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם תּוֹקְעִים לְהִתְלַמֵּד, וּמַתְחִילִים לִתְקוֹעַ אַחַר הַתְּפִלָּה מִיּוֹם ב' דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ.

שיעורים. חומש: שופטים, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קמה־קנ.
תניא: י. אד"ש וחיים . . . נשמתן כו'.

אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי הָיָה אוֹמֵר בִּתְחִלָּה מַאֲמָרִים קְצָרִים. וּלְדֻגְמָא: דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "זֶכֶר רַב טוּבְךָ" – וּבֵאוּרוֹ – שֶׁבַּסִּדּוּר, נֶאֱמְרוּ בְּשִׁשָּׁה הֶמְשֵׁכִים – בַּאֲרִיכוּת יוֹתֵר קְצָת מֵהַנִּדְפָּס.

יום שני

יום רביעי — **א אלול, ר"ח** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שופטים, רביעי עם פירש"י.
תהלים: א־ט. א־ג.
תניא: והנה . . . 230 עומדין וכו'.

כְּשֶׁהָיָה הַ"צֶּמַח צֶדֶק" בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים, אָמַר לוֹ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: קִבַּלְתִּי מִמּוֹרִי (הָרַב הַמַּגִּיד) שֶׁקִּבֵּל מִמּוֹרוֹ (הַבַּעַל שֵׁם טוֹב) בְּשֵׁם מוֹרוֹ הַיְּדוּעַ, אֲשֶׁר מִיּוֹם שֵׁנִי דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, יֹאמְרוּ בְּכָל יוֹם וָיוֹם בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם שְׁלֹשָׁה פִּרְקֵי תְּהִלִּים, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה פְּרָקִים: ט קֹדֶם כָּל נִדְרֵי, ט קֹדֶם הַשָּׁנָה, ט אַחַר מוּסָף, ט אַחַר נְעִילָה. וּמִי שֶׁלֹּא הִתְחִיל בְּיוֹם ב דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, יַתְחִיל בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ, וְאֶת אֲשֶׁר הֶחֱסִיר יַשְׁלִים.

יום שלישי

יום חמישי — **ב אלול** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שופטים, חמישי עם פירש"י.
תהלים: י־יז. ד־ו.
תניא: והנה . . . קטז נפשו כתיב.

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ "אֶרֶץ חֵפֶץ", שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כַּמָּה חֲפָצִים יְקָרִים בְּאַהֲבַת ה' יִתְבָּרֵךְ וְיִרְאָתוֹ וּמִדּוֹת טוֹבוֹת, וְאֵין דְּבַר גִּלּוּי הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת תָּלוּי אֶלָּא בַּמְּעוֹרֵר. דָּבָר בָּרוּר הוּא, אֲשֶׁר בְּכָל חֶלְקֵי הָאֲדָמָה נִמְצָאִים מַעְיְנוֹת מַיִם חַיִּים, וְהַהֶבְדֵּל הוּא רַק בְּקֵרוּב וְרִחוּק, וְאִם כֵּן הֲלֹא הַכֹּל תָּלוּי בְּהַחוֹפֵר וְכֹחַ סַבְלָנוּתוֹ וּמְתִינוּתוֹ.

וְכֵיוָן שֶׁהָרָצוֹן הוּא כֹּחַ עֶלְיוֹן הַגּוֹזֵר וּמְפַקֵּד עַל כָּל הַכֹּחוֹת, וּמַכְרִיחָם לַעֲשׂוֹת וְלִפְעֹל כְּפִי הַפְּקֻדּוֹת שֶׁלּוֹ, אִם כֵּן אֵפוֹא עִקַּר הָעֲבוֹדָה הוּא לְעוֹרֵר אֶת הָרָצוֹן לִפְעֹל וְלַעֲשׂוֹת הֵן בְּעַצְמוֹ הֵן בְּזוּלָתוֹ.

יום רביעי

יום ששי — **ג אלול** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שופטים, ששי עם פירש"י.
תהלים: יח־כב. ז־ט.
תניא: והנה מדת . . . בא כו'.

הַמַּאֲמִין בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית יוֹדֵעַ כִּי "מֵה' מִצְּעָדֵי גֶּבֶר כּוֹנָנוּ", אֲשֶׁר נִשְׁמָה זוֹ צְרִיכָה לְבָרֵר וּלְתַקֵּן אֵיזֶה בֵּרוּר וְתִקּוּן בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. וּמֵאוֹת בַּשָּׁנִים, אוֹ גַּם מִשְּׁעַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם, הִנֵּה הַדָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְבָּרֵר אוֹ לְהִתְתַּקֵּן מְחַכֶּה לְאוֹתָהּ הַנִּשְׁמָה שֶׁתָּבוֹא לְבָרְרוֹ וּלְתַקְּנוֹ, וְגַם נִשְׁמָה הַלָּזוּ הִנֵּה מֵאָז נֶאֱצְלָה וְנִבְרְאָה, הִיא מְחַכָּה לִזְמַן יְרִידָתָהּ לְבָרֵר וּלְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר חָטָל עָלֶיהָ.

יום חמישי

שבת — ד אלול — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שופטים, שביעי עם פירש"י.
תהלים: כג־כח. י־יב.
תניא: יא. להשכילך . . . הגנוז.

סֵדֶר בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה: נוֹגֵעַ בְּטַלִּיתוֹ בִּתְחִלַּת הַקְּרִיאָה וּבְסוֹפָהּ, נוֹשֵׁק הַטַּלִּית בַּמָּקוֹם שֶׁנָּגַע בַּסֵּפֶר־תּוֹרָה, גּוֹלֵל הַסֵּפֶר־תּוֹרָה, מַפְנֶה פָּנָיו, קָצָת, לְיָמִין, וּמְבָרֵךְ. פּוֹתֵחַ הַסֵּפֶר־תּוֹרָה וְקוֹרֵא.

בְּמַעֲלַת מִין הָאֱנוֹשִׁי, יֶשְׁנָם אַרְבָּעָה תְּאָרִים: אָדָם – מַעֲלַת הַמֹּחִין וְהַשֵּׂכֶל, אִישׁ – מַעֲלַת הַלֵּב וְהַמִּדּוֹת, אֱנוֹשׁ – הַחֲלִישׁוּת בְּאֶחָד מֵהֶם בְּשֵׂכֶל אוֹ בְּמִדּוֹת, אוֹ בִּשְׁתֵּיהֶם, גֶּבֶר – מִתְגַּבֵּר עַל עַצְמוֹ לְהָסִיר הַמְּנִיעוֹת וְעִכּוּבִים לְהַשִּׂיג אַחַת הַמַּעֲלוֹת אוֹ בְּשֵׂכֶל אוֹ בְּמִדּוֹת, הַיְנוּ דְּגֶבֶר עוֹסֵק עִם הָאֱנוֹשׁ לְהַגְבִּיהוֹ לְמַעֲלַת אִישׁ אוֹ אָדָם.

וּמֵאַחַר דְּאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת מֵאֱנוֹשׁ אִישׁ אוֹ אָדָם, הֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ דְּגַם בֶּאֱנוֹשׁ יֶשְׁנָם כָּל אוֹתָם הַמַּעֲלוֹת שֶׁיֶּשְׁנָם בְּאִישׁ וְגַם בְּאָדָם.

יום שישי

יום ראשון — ה אלול — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: כט־לד. יג־טו.
תניא: יב. והי' . . . מדות לבדן.

מִנְהָגֵנוּ בִּרְלִבִישַׁת טַלִּית גָּדוֹל: מַנִּיחִים הַטַּלִּית־גָּדוֹל מְקֻפָּל עַל כָּתֵף יָמִין וּבוֹדְקִים הַצִּיצִית. בִּשְׁעַת הַבְּדִיקָה אוֹמְרִים "בָּרְכִי נַפְשִׁי גוֹ'". אַחַר כָּךְ לוֹקְחִים הַטַּלִּית מִן הַכָּתֵף, פּוֹשְׁטִים אוֹתוֹ, מְנַשְּׁקִים שְׂפַת הַטַּלִּית, מַחֲזִיר אוֹתוֹ מִכְּנֶגֶד פָּנָיו לַאֲחוֹרָיו, וּמַתְחִיל בִּרְכַּת לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית. סִיּוּם הַבְּרָכָה סָמוּךְ לִכְרִיכַת ב' כַּנְפוֹת יָמִין סְבִיב צַוָּארוֹ לַאֲחוֹרָיו בְּצַד שְׂמֹאל.
(עַיֵּן שֶׁאֵרִית יְהוּדָא אֹרַח חַיִּים סִימָן א, דִּבְרֵי נְחֶמְיָה אֹרַח חַיִּים סִימָן ט).

שבת קודש

יום שני — ו אלול — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצא, שני עם פירש"י.
תהלים: לה־לח. טז־יח.
תניא: אך . . . 234 הקדושות ית'.

הצ"צ סיפר: דער בעש"ט האָט זייער האָלט געהאַט ליכטיקייט, ואמר: אור בגימט' רז, דער וואָס ווייס דעם סוד וואָס אין יעדער זאך, קאָן ליכטיג מאכען.

הַ"צֶּמַח צֶדֶק" סִפֵּר: הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב מְאֹד אָהַב אוֹר, וְאָמַר: 'אוֹר' בְּגִימַטְרִיָּא 'רָז' – הַיּוֹדֵעַ אֶת הַסּוֹד שֶׁבְּכָל דָּבָר, מְסֻגָּל לְהָאִיר.

המשך ביאור למס' סוכה ליום שלישי עמ' ב

1 לצבעם של עשבי השדה, רַבִּי מֵאִיר מַכְשִׁיר וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל,
2 משום שעדיין לא נגמר פריו. שִׁיעוּר אֶתְרוֹג הַקָּטָן – עד כמה יהיה
3 האתרוג קטן ועדיין יהיה כשר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שיעורו כָּאֱגוֹז,
4 אבל פחות מכך פסול שלא ניכרת לקיחתו, והתורה אמרה
5 'ולקחתם'. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שיעורו כַּבֵּיצָה, אבל קטן מכך עדיין
6 לא הבשיל כראוי ולא נגמר פריו. וּכְגָדוֹל – עד כמה יהיה גודלו
7 של האתרוג ולא יפסל מחמת שהוא גדול מדאי, כְּדֵי שֶׁיֹּאחֲזוּ שְׁנַיִם
8 – שני אתרוגים בְּיָדוֹ אחת, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,
9 אתרוג גדול כשר אֲפִילּוּ אם צריך להחזיק אתרוג אֶחָד בִּשְׁתֵּי יָדָיו
10 מחמת גודלו, ואין לאתרוג שיעור למעלה.

תקיעת שופר בירושלים בר"ה שחל בשבת? יום ראשון ל' מנחם אב ה'תשפ"א

הלכות שופר פרק ב, הלכה ח: בְּזְמַן שֶׁהָיָה הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, וְהָיָה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַם - הָיוּ הַכֹּל תּוֹקְעִין בִּירוּשָׁלַם בְּשַׁבָּת, כָּל זְמַן שֶׁבֵּית דִּין יוֹשְׁבִין.

לשיטת הרמב"ם, בזמן בית המקדש היו תוקעים בשופר בראש השנה שחל בשבת לא רק במקדש אלא גם בכל העיר ירושלים. וכפי שפירש גם את המשנה (ר"ה פ"ד מ"א) "יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה" (בפירוש המשנה שם): "מקדש תקרא ירושלים כולה, ומדינה שאר העיירות שבכל ארץ ישראל". אבל רש"י (ר"ה כט, ב) פירש את המשנה "אבל לא במדינה – לא בירושלים ולא בגבולין", ולדעתו היו תוקעים רק במקדש ולא בירושלים.

והנה, בטעם הדבר שאין תוקעים בשופר בראש השנה שחל להיות בשבת, מבואר בגמרא (שם): "הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר; גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ד' אמות ברשות הרבים".

ומדוע בבית המקדש לא חששו ל'שמא יעבירנו'?

רש"י מפרש (שם ד"ה גזירה) כי "במקדש לא גזור - דאין איסור שבות דרבנן במקדש". אבל מדברי הרמב"ם כאן שבזמן שבית דין הגדול ישב בירושלים "היו הכל תוקעין בירושלים בשבת כל זמן שבית דין יושבין" משמע שבמקדש לא חששו ל"שמא יעבירנו" מפני שהסנהדרין היו מזהירים את העם שלא יעברו על האיסור.

ולפי זה כתב הגרש"י זווין (לאור ההלכה, מהדורת תשס"ד, עמ' שכג) כי נראה שבהלכה זו הולכים הרמב"ם ורש"י לשיטתם: לדברי רש"י שתקעו במקדש מפני שאין שבות במקדש הרי כלל זה נאמר רק בנוגע לבית המקדש עצמו, אבל לא בירושלים שם לא הותרה שבות (ראה עירובין קג, א); אבל הרמב"ם שמנמק את ההיתר לתקוע מפני שבית דין הגדול שבירושלים הזהירו את העם סובר שהשפעת בית הדין הגדול כוחה יפה בכל ירושלים, ולכן תקעו בכל העיר.

סיכוך שנעשה מאליו יום שני א' אלול ה'תשפ"א

הלכות סוכה פרק ה, הלכה ט: וְכֵן הַחוֹטֵט בְּגָדִישׁ, וְעָשָׂהוּ סֻכָּה - אֵינָהּ סֻכָּה, שֶׁהֲרֵי לֹא עָמַר גָּדִישׁ זֶה לְצֵל.

בגמרא (סוכה יב, א) נאמר שהחופר בגדיש תבואה ויצר בו חלל, אין זו סוכה כשרה, משום שנאמר "חג הסוכות תעשה לך – ולא מן העשוי". ופירש רש"י (שם יא, א) כי מאחר ולא נעשתה פעולת הנחה בסכך אלא הוא נעשה מאליו על ידי נטילת התבואה שמתחתיו, אין מתקיים בכך דין 'תעשה לך'.

ולפי זה נמצא כי בכל אופן שהסכך הונח מאליו ולא על ידי מעשה אדם - הסוכה פסולה.

אולם הרמב"ם מדייק וכותב שהפסול הוא משום ש"לא עימר גדיש זה לצל", ומשמע שאם מלכתחילה, בעת עשיית הגדיש, התכוון לחפור בו אחר כך סוכה – הרי היא כשרה, למרות שלא עשה פעולת הנחה בסכך אלא הוא מונח מאליו.

ומבואר מכך כי לדעתו לא נאמר דין עשיית אדם בהנחת הסכך, וגם אם יונח מאליו הרי הוא כשר ובלבד שבשעת ההנחה יכוון האדם לשם צל סוכה, והפסול הוא רק במקרה שחשב על כך לאחר שכבר הונח הסכך וזהו בכלל 'תעשה ולא מן העשוי', ולכן כתב כי מאחר ובעת העמדת הגדיש לא חשב לשם צל, המחשבה שחושב לאחר מכן אינה מועילה (ראה הליכות שלמה תשרי עמ' קלד-ט, דברי מרדכי סוכה יז).

אך יש שכתבו כי לכל הדעות צריך מעשה אדם בעשיית הסוכה וכלשון הפסוק 'תעשה לך', אלא שדין זה מתקיים לאו דווקא בפעולה בגוף הסכך אלא גם אם עושה מעשה בחלל הסוכה ועל ידי כך נוצר הסכך, הדבר נחשב עשייה, ולכן כתב הרמב"ם שהפסול באופן זה הוא רק משום שגוף הסכך היה קיים מלכתחילה שלא לשם צל (עמק ברכה סוכה טז, וראה דברי מרדכי שם).

'שמחת בית השואבה' - על מה? יום שלישי ב' אלול ה'תשפ"א

הלכות לולב פרק ח, הלכה יב: אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַמּוֹעֲדוֹת מִצְוָה לִשְׂמֹחַ בָּהֶן, בְּחַג הַסֻּכּוֹת הָיְתָה שָׁם בַּמִּקְדָּשׁ שִׂמְחָה יְתֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים".

במשנה (סוכה פ"ה מ"א) מכונה שמחה זו 'שמחת בית השואבה', ובגמרא (שם נ, ב) הובא על כך הפסוק 'ושאבתם מים בששון'. ומזה משמע שהשמחה המיוחדת בסוכות קשורה בניסוך המים, אך ברמב"ם כאן מבואר שהשמחה זו היא מדיני יום טוב של חג הסוכות, ונלמדת מהפסוק 'ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים'. ואם כן, הפסוק 'ושאבתם מים בששון' הובא בגמרא רק כאסמכתא וטעם לצירוף השמחה עם ניסוך המים.

ולכאורה צריך עיון: לעיל (פ"ז הי"ג) כתב הרמב"ם שמהפסוק 'ושמחתם' למדים שלולב נוהג במקדש כל שבעה, ואיך כתב כאן שהפסוק מדבר על חיוב שמחה יתירה?

ועוד: בהלכה הבאה נאמר ששמחה זו אינה דוחה שבת ויום טוב, ובמקור הדבר בגמרא (סוכה שם) פירש רש"י הטעם, כי "שמחה יתירה היא ואינה מן התורה אלא לחבב את

המצות". ולדברי הרמב"ם שחיוב השמחה הוא מן התורה מדוע לא תהיה גם בשבת ויו"ט, והרי אין בה אלא איסור שבות של ניגון בכלי שיר?

ויש לבאר:

הרמב"ם דייק וכתב: "בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה כו'". ולכאורה, אם כוונתו לחיוב מן התורה היה לו לכתוב בלשון חובה ומצוה ולא כתיאור עובדה, אלא מכאן שאכן אין שמחה זו חובה אלא מנהג שנהגו במקדש והפסוק "ושמחתם" הוא הטעם למנהג, כי מודגשת בו שמחה במקדש, "לפני ה' אלקיכם" בנוסף ל"ושמחת בחגך" בכל המועדים.

ולפי זה יתבארו גם דברי הרמב"ם (הי"ד): "מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין... אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע". ולכאורה, אם חיוב השמחה הוא מהתורה, מדוע לא יקיימוה כל העם. אלא ששמחה זו היא תוספת הידור במצות שמחת יו"ט ולכן נהגו בה רק בעלי מדרגה שמצוות ה' חביבות עליהם ביותר, ושאר העם היו משתתפים בראייה ושמיעה.

(לקוטי שיחות יז עמ' 267 ואילך)

נתינת מחצית השקל ע"י קטנים

יום רביעי ג' אלול ה'תשפ"א

הלכות שקלים פרק א, הלכה ז: הַכֹּל חַיָּבִין לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל... אֲבָל לֹא... קְטַנִּים; וְאִם נָתְנוּ, מְקַבְּלִין מֵהֶן.

וכתב הרע"ב (שקלים פ"א מ"ה) שמקבלים מן הקטן רק אם נתנו במתנה גמורה, כי מחצית השקל באה לקרבנות ציבור, שאינם באים מכספי יחיד אלא משל ציבור או אם היחיד מנדב ובלבד שימסרם לציבור יפה יפה (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ח ה"ז), ולכן צריכה נתינת הקטן להיות בלב שלם.

והקשה ה'שער המלך':

הרי הקטן אינו יכול להקנות לאחרים עד שיגדל ויביא שתי שערות (ראה רמב"ם הל' מכירה פכ"ט ה"ו, הי"ב), ולכן אין לתת את הלולב בסוכות לקטן כי "הקטן קונה, ואינו מקנה לאחרים מן התורה, ונמצא שאם החזירו לו אינו חוזר" (רמב"ם הל' לולב פ"ח ה"י), ואם כן כשהקטן נותן אינו מקנה לציבור, ונמצא שקרבן ציבור קרב משל היחיד!

ואמנם לדעת הרע"ב (שקלים שם מ"ג) שחיוב מחצית השקל אינו חל על מי שהוא פחות מבן עשרים, תתפרש הלכה זו - שקטנים אינם חייבים במחצית השקל, אבל אם נתנו מקבלים מהם - בבני שלש־עשרה ומעלה שיכולים להקנות, אבל לדעת הרמב"ם שבן שלש־עשרה חייב לתת מחצית השקל (פיה"מ שם) וקטנים היינו בני פחות משלש־עשרה, מדוע "אם נתנו מקבלין מהם" והרי אינם יכולים להקנות?

ותירץ:

אין לחשוש שבגלל נתינת הקטן יבוא קרבן ציבור מכסף היחיד, כי המטבע שנתן הקטן כנדבת יחיד בטל ברוב המטבעות של נדבות הציבור, ואף שמטבע כסף הוא דבר חשוב ואינו בטל ברוב (הל' מאכ"א פט"ז ה"א), הרי מן התורה גם דבר חשוב בטל ברוב (שם, שם ה"ט) ורק מדרבנן (שאמרו שדבר חשוב לא בטל) קיים עדיין האיסור (להביא קרבן ציבור מכסף היחיד), ועל זה נאמר: "אתי תקנתא דרבנן (שקטן מקנה לאחרים) ומפיק איסור דרבנן".

(שער המלך, שקלים פ"א ה"א)

כיצד ראה משה רבינו את הלבנה?

יום חמישי ד' אלול ה'תשפ"א

הלכות קידוש החודש פרק א, הלכה א: וְנֶאֱמַר: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים" - כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: 'הֵרָאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה דְּמוּת לְבָנָה, וְאָמַר לוֹ: כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ'.

מקור הדברים במכילתא דרשב"י (פרשת בא, יב, ב): "החודש הזה לכם – מלמד שהראה לו הקב"ה למשה באצבע דמות לבנה ואמר כזה ראה וקדש", אך הרמב"ם הוסיף פרט נוסף שלא מופיע במקור, שראיית משה את הלבנה הייתה 'במראה הנבואה'.

ויש לעיין (ראה גם צפע"נ כאן): מניין לרמב"ם שראייה זו היתה "במראה הנבואה", ומה ההכרח לומר כך?

ומבאר הרבי (יין מלכות סי' נ):

במכילתא (שם. הובא גם ברש"י על הפסוק) נאמר: "כל הדברות שנדבר עם משה לא נדבר עמו אלא ביום, החודש הזה הראהו בלילה. וכיצד היה מדבר עמו ביום והראהו בלילה, נדבר עימו ביום עם חשכה (סמוך לשקיעת החמה) והראהו החודש בחשכה".

אמנם, התירוץ דחוק, שכן בהמשך לציווי "החודש הזה לכם ראש חדשים" נאמרו למשה (שם פס' ג ואילך) פרטי הציוויים של קרבן פסח שהם פרשה ארוכה ביותר. ובהכרח לומר שכל זה נאמר מבעוד יום (כי "לא נדבר עמו אלא ביום"), ואם כן, כיצד אפשר לומר (כתירוץ המכילתא) ש"נדבר עמו ביום עם חשכה והראהו החודש בחשכה" – כאשר בהמשך לזה נאמרו דיני קרבן פסח מבעוד יום?!

ולכן סובר הרמב"ם – בהתאם לכללי הרמב"ם (יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ד וסל"ג) ש"דרכו ליקח הדרשה היותר פשוטה" ו"בדוכתי טובא דלא סמיך אשינויא דקמשני [=לא סומך על התירוץ שמתרצים] לדחות הקושיא" – שגם למסקנא צריך לומר (כדעת המקשן) שפרשה זו אכן נאמרה ביום. אלא שאז נשאלת השאלה כיצד הראה לו את הלבנה באמצע היום? ומשום כך מוכרח הרמב"ם לומר שראיית הלבנה היתה "במראה הנבואה".

מהו ה'קלקול' שנגרם כתוצאה מאיחור הגעת העדים? יום שישי ה' אלול ה'תשפ"א

הלכות קידוש החודש פרק ג, הלכה ו: וְאִם בָּאוּ עֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה - נוֹהֲגִין אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ, וּלְמָחָר קֹדֶשׁ, וּמַקְרִיבִין מוּסָף לְמָחָר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ אַחַר מִנְחָה.

שנינו (ראש השנה ל, ב): "בראשונה היו מקבלין עדות החודש כל היום, פעם אחת נשתהו העדים מלבוא ונתקלקלו הלוים בשיר, התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה. ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה, נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש". ומבואר בגמרא (ביצה ד, ב ואילך. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סי' תר ס"ד), כי תקנה זו היא המקור לקביעת שני ימים בראש השנה, לא מחמת ספק שמא רק יום אחד הוא 'קודש', אלא בתורת ודאי, כי כאשר באו העדים לאחר מנחה ידעו בוודאות שיום השלושים אינו קדוש (וראש השנה נקבע רק למחרת), ועם זאת "נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש".

אך יש לברר האם הכוונה רק לראש השנה או בכל חודש כאשר באו עדים לאחר מנחה – היו נוהגים ראש חודש יומיים בתורת ודאי, שהרי "לפי פשטא דמתניתין משמע [ש]אין הכרח לומר דאותו מעשה היה בראש השנה, אלא באחד משאר חדשים בעלמא" (פני יהושע ר"ה שם).

והנה, רש"י (ר"ה שם) כתב שהמשנה מדברת בראש השנה, ולפי זה הדין "נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש" אינו שייך בכל ראש חודש (וראה פנ"י שם בטעם הדבר). אולם ממשמעות דברי הרמב"ם כאן שהביא את סיבת התקנה לקבלת עדות החודש רק עד המנחה, מבלי להזכיר שמדובר בראש השנה - כתבו המפרשים (צל"ח ברכות כו, ב. צפנת פענח הל' יו"ט ספ"א), שלדעתו דין זה הוא בכל ראש חודש.

ומבאר הרבי (לקוטי שיחות ט עמ', 188 הע' 31. וראה צל"ח שם), כי הרמב"ם לשיטתו (בהל' ה) בטעם התקנה: "פעם אחת נשתהו העדים מלבוא... ולא ידעו מה יעשו, אם יעשו עולה של בין הערבים שמא יבואו העדים ואי אפשר שיקריבו מוסף היום אחר תמיד של בין הערבים", ונימוק זה שייך בכל ראש חודש, ולכן לדעתו גם הדין ש"נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש" נקבע בכל ראש חודש. אך לטעם הנאמר במשנה ש"נתקלקלו הלוים בשיר", היינו שאמרו שיר של חול במקום של ראש השנה (כמבואר בגמרא) – טעם זה שייך רק בראש השנה.

לא אד"ו ראש - על פי הסוד שבת קודש ו' אלול ה'תשפ"א

הלכות קידוש החודש פרק ז, הלכה ז: מִפְּנֵי מָה אֵין קוֹבְעִין בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה בִּימֵי אד"ו? לְפִי שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה הוּא לְקִבּוּץ הַיָּרֵחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ בְּהִלּוּכָם הָאֶמְצָעִי, לֹא בִּמְקוֹמָם הָאֲמִתִּי, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ; לְפִיכָךְ עָשׂוּ יוֹם קְבִיעָה וְיוֹם דְּחִיָּה, כְּדֵי לִפְגֹּעַ בְּיוֹם קִבּוּץ הָאֲמִתִּי.

הרמב"ם פתח בשאלה "מפני מה אין קובעין בחשבון זה בימי אד"ו"? אך ביאר רק שיש צורך לקבוע "יום קביעה ויום דחייה" ועדיין לא מבואר מדוע הדילוג נעשה בימי אד"ו דווקא, ולא בימים אחרים, כפי שהשיג הראב"ד "מה חטא אד"ו שלא יהיה בו המולד לעולם באמיתי ולעולם ידחה, ומה זכה בגה"ז שיהיה בו ולא ידחה".

ומבאר הרבי (אגרות קודש ח"ב עמ' שפו) הטעם לדחיית ימי אד"ו על פי קבלה:

יום ראשון של ראש השנה הוא "דינא קשיא" (פע"ח שער ר"ה פ"א ועוד), ולפיכך אין לקובעו בימים השייכים לקו החסד: יום א' משבעת ימי הבנין הוא ספירת החסד, וכן יום ד' הוא ספירת.הנצח שגם היא בקו הימין.

ובנוגע ליום ו' - יש לומר: א. כיון שלא יכולים להיות שני ימים של דחיה סמוכים, לא נותר לקבוע את יום הדחיה השלישי אלא ליום ו', כי שאר הימים שנותרו סמוכים (לפני או אחרי) לימים א' וד'. ב. יותר נראה לומר, על פי דברי רז"ל (פסחים נד, א) "מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת מפני שנברא בו אור של גיהנם, ואמר רבי אלעזר אע"פ שלא נאמר בו כי טוב, חזר וכללו בששי", ומזה מובן שענינו של יום ו' הוא המתקת הגבורות של הדין הקשה של יום שני, ולכן גם הוא שייך לקו החסד (ועיין באגרות קודש שם הטעם לכך שבפעם הראשונה ר"ה היה ביום ו').

וכיון שהטעם לדחיית ימי אד"ו הוא על פי קבלה, מובן מדוע לא נימק זאת הרמב"ם, שכן ידוע בשם הבעש"ט (ס' השיחות קי"ן ה'ת"ש עמ' 41) שהרמב"ם היה מקובל גדול, אבל נזהר שלא לגלות עניני קבלה אפילו ברמז, מפני שהייתה סכנה בדבר בזמנו.

המשך ביאור למס' סוכה ליום שישי עמ' ב

1 לְשֵׁם מִי שֶׁהָאַרְבַּע רוּחוֹת [־צדדים] שבעולם שֶׁלּוֹ – שהקדוש ברוך
2 הוא מושל בהם, וכשמַעֲלֶה וּמוֹרִיד למעלה ולמטה, הרי הוא
3 מראה שעושה כן לְשֵׁם מִי שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ [־שהם למעלה ולמטה]
4 שֶׁלּוֹ. וּבְמַעֲרָבָא מַתְנוּ הָכִי – בארץ ישראל פירשו כך, אָמַר רַבִּי
5 חָמָא בַּר עוּקְבָא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי חֲנִינָא, מוֹלִיךְ וּמֵבִיא לפנים
6 ולאחור, כְּדֵי לַעֲצוֹר רוּחוֹת רָעוֹת שבאות מכל צד, וּמַעֲלֶה למעלה
7 וּמוֹרִיד למטה כְּדֵי לַעֲצוֹר טְלָלִים רָעִים – מיני הטל והגשמים
8 הרעים, שבאים מלמעלה למטה. מוסיפה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר
9 אָבִין וְאִיתֵימָא רַבִּי יוֹסֵי בַּר (זבילא) [זְבִידָא] זֹאת אוֹמֶרֶת – מדברי
10 רבי יוסי בר חנינא, שאמר שהתנופה באה כדי לעצור רוחות רעות
11 וטללים רעים, נלמד

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ל' מנחם־אב־ו' אלול ה'תשפ"א

יום ראשון ל' מנחם־אב ה'תשפ"א

הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר בו סידור עשיית מה שכבר קדם, ועניין הברכות, ומה שיש בין הזמן שהיה לנו קרבן, לזמן הזה. ומי שאין לו מה שראוי לעשות דברים אלו – כיצד יעשה.

א. סֵדֶר עֲשִׂיַּת מִצְוֹת אֵלּוּ בְּלֵיל חֲמִשָּׁה־עָשָׂר כָּךְ הוּא: בַּתְּחִלָּה מוֹזְגִין כּוֹס לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וּמְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן", וְאוֹמֵר עָלָיו קִדּוּשׁ הַיּוֹם[2] וּזְמַן[3] וְשׁוֹתֶה[4]. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ "עַל נְטִילַת יָדַיִם"[5] וְנוֹטֵל יָדָיו[6]. וּמְבִיאִין שֻׁלְחָן עָרוּךְ, וְעָלָיו מָרוֹר וְיָרָק אַחֵר[7], וּמַצָּה וַחֲרֹסֶת, וְגוּפוֹ שֶׁל כֶּבֶשׂ הַפֶּסַח, וּבְשַׂר חֲגִיגָה[8] שֶׁל יוֹם אַרְבָּעָה־עָשָׂר. וּבַזְּמַן הַזֶּה מְבִיאִין עַל הַשֻּׁלְחָן שְׁנֵי מִינֵי בָשָׂר[9]: אֶחָד זֵכֶר לַפֶּסַח, וְאֶחָד זֵכֶר לַחֲגִיגָה.

2) "אשר קדשנו במצותיו כו' מקדש ישראל והזמנים". 3) "שהחיינו". 4) בהסיבה. 5) שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים (פסחים דף קט"ו עמוד א'). והרי הוא מטביל את הירק בחרוסת (כמו שכתב רבינו להלן הלכה ב'). 6) מברך תחילה ואחר כך נוטל ידיו שכל המצוות מברך עליהן עובר (לפני) לעשייתן (מסכת פסחים דף ז' עמוד ב' ועיין שם בתוס' ד"ה על). 7) (מסכת פסחים דף קי"ד עמוד ב'). 8) היו אוכלים אותה לפני קרבן הפסח כדי שתהיה אכילת קרבן הפסח על השובע. 9) כרב יוסף (מסכת פסחים דף קי"ד עמוד ב').

ב. מַתְחִיל וּמְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", וְלוֹקֵחַ יָרָק וּמְטַבֵּל[10] אוֹתוֹ בַּחֲרֹסֶת[11] וְאוֹכֵל כַּזַּיִת[12], הוּא וְכָל הַמְסֻבִּין עִמּוֹ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֵין אוֹכֵל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת. וְאַחַר־כָּךְ עוֹקְרִין הַשֻּׁלְחָן[13] מִלְּפָנֵי קוֹרֵא הַהַגָּדָה[14] לְבַדּוֹ[15], וּמוֹזְגִין הַכּוֹס הַשֵּׁנִי, וְכָאן הַבֵּן שׁוֹאֵל. וְאוֹמֵר הַקּוֹרֵא[16]: "מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת - שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין[17] אֲפִלּוּ פַּעַם אֶחָת, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים[18]. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בְּשַׂר צָלִי, שָׁלוּק וּמְבֻשָּׁל, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ צָלִי[19]. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה מְרוֹרִים. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין בֵּין מְסֻבִּין, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין"[20].

10) לעשות שינוי לתינוקות כדי שיתעוררו לשאול "מה נשתנה" (מסכת פסחים דף קט"ז עמוד א'). 11) כדעת הגאונים בתשובותיהם (אוצר הגאונים ח"א סימן שכ"ז וח"ב סימן פ"ז) שגם טבילת ירק היא בחרוסת כדי לבטל את הארס שבירקות. וראה להלן בהלכה ח' שלדעת רבינו צריך לטבול גם מצה בחרוסת וזהו ודאי לעשות זכר לטיט, כמו שכתב למעלה (פרק ז' הלכה י"א). 12) כן כתבו גם הגאונים (שם ח"ב סימן פ"ז) אבל הדבר תמוה, כיון שכל אכילה זו אינה אלא לעשות שינוי לתינוקות למה צריך דוקא כזית (הגהות מיימוניות ועיין במגיד משנה). 13) כדי שיהיה שינוי ויתמיה את התינוקות ויעוררם לשאול (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד ב'). 14) שלא כל המסובים קראו את ההגדה אלא אחד מהם בלבד וכולם שמעו. וכן כתב רבינו אליהו מלונדריש בפירושו על ההגדה (תרביץ שנה כ"ב ספר א'). 15) בימיהם היה לכל אחד מהמסובים שלחן קטן לבדו והקורא מסיב בראש ושלחנו לפניו. 16) אותו קורא ההגדה. וכן כתב גאון (אוצר הגאונים פסחים עמוד 154): "ואומר אותו שמקדש מה נשתנה". 17) השאלות הן לפי סדר הדברים והטבילה היא לפני אכילת מצה וכן הנוסחא במשנה שבירושלמי. 18) הירק והמרור בחרוסת. 19) שקרבן פסח אינו נאכל אלא צלי. 20) כן הוא בסדר רב עמרם גאון (השלם עמוד 212) אבל במשנה (מסכת פסחים דף קט"ז עמוד א') לא הוזכרה שאלת ההסיבה מפני שבזמן המשנה היו רגילין בזה כל השנה ולא היה בזה משום שינוי.

ג. בַּזְּמַן הַזֶּה אֵינוֹ אוֹמֵר: "וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ צָלִי", שֶׁאֵין לָנוּ קָרְבָּן. וּמַתְחִיל בִּגְנוּת[21] וְקוֹרֵא, עַד שֶׁגּוֹמֵר דְּרַשׁ פָּרָשַׁת "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי" כֻּלָּהּ.

21) (למעלה פרק ז' הלכה כ').

ד. וּמַחֲזִיר הַשֻּׁלְחָן לְפָנָיו וְאוֹמֵר: "פֶּסַח זֶה[22] שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם שֶׁפָּסַח הַמָּקוֹם עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַה'". וּמַגְבִּיהַּ הַמָּרוֹר[23] בְּיָדוֹ וְאוֹמֵר: "מָרוֹר זֶה שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִיִּים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם". וּמַגְבִּיהַּ הַמַּצָּה בְּיָדוֹ וְאוֹמֵר: "מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּגְאָלָם מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם וְכוּ'". וּבַזְּמַן הַזֶּה אוֹמֵר: "פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִין בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, עַל שֵׁם שֶׁפָּסַח הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ וְכוּ'".

22) [במצה ומרור צריך להגביה כמו שכתב בסמוך ופסח אינו צריך להגביה שכן אמרו במסכת פסחים (דף קט"ז עמוד ב'): "בשר אין צריך להגביה ולא עוד אלא שנראה כאוכל קדשים בחוץ" ומפרש רבינו שבשר אין צריך להגביה אפילו בזמן שבית המקדש היה קיים והוסיפו ואמרו: "ולא עוד" כלומר שבזמן הזה יש טעם נוסף שנראה

כאוכל קדשים בחוץ. והטעם שאינו צריך להגביה בשר הוא מפני שזה עתה החזירו את השלחן שעקרו מקודם ואם כן ניכר הדבר אף בלי הגבהה, אבל אחר כך כשכבר העמיד השלחן והפסיק בדברים ושוב אומר על המרור ועל המצה צריך להגביהם ולהראותם למסובים]. 23) [הקדים מרור למצה וכן כתב למעלה (פרק ז' הלכה ה') כנוסחת המשנה (כן כתב רבינו מנוח, וכ"ה בפירוש ההגדה כ"י אופסלה תרביץ שנה כ"ג ספר ב' עמ' 95, אבל במשנה שלפנינו הקדימו מצה למרור) ואילו בנוסח ההגדה שינה והקדים מצה למרור. והטעם בזה הוא משום שכל עיקר האמירה נכתבה בפסח: "ואמרתם זבח פסח" אלא שאנו לומדים מצה ומרור מפסח שגם בהם צריך אמירה (תוס' פסחים דף קט"ז עמוד א' ד"ה ואמרתם) ומכיון שמרור קשור יותר בפסח, שהרי אינו נוהג מן התורה אלא בזמן שיש פסח (למעלה פרק ז' הלכה י"ב), לכן הקדים כאן מרור למצה, אבל בנוסח ההגדה "שנהגו בה ישראל בזמן הגלות", שאין שם פסח, הקדים מצה, שהיא מן התורה, למרור, שאינו אלא מדרבנן – "זמנים" עמוד ל"ח. וכן נראה בפירוש ההגדה כ"י אופסלה שם, ועיין במרכבת המשנה].

1 **ה. וְאוֹמֵר[24]: "לְפִיכָךְ אָנוּ חַיָּבִין לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל**
2 **לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְהַדֵּר לְרוֹמֵם לְגַדֵּל וּלְנַצֵּחַ לְמִי שֶׁעָשָׂה**
3 **לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ, וְהוֹצִיאָנוּ**
4 **מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת, מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר**
5 **גָּדוֹל, וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ". "הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי**
6 **ה'[25] וְגוֹ'" עַד "הַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם", וְחוֹתֵם:**
7 **"בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ**
8 **וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעָנוּ לַלַּיְלָה הַזֶּה**
9 **לֶאֱכֹל־בּוֹ מַצָּה וּמְרוֹרִים". וּבַזְּמַן הַזֶּה מוֹסִיף: "כֵּן**
10 **ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים**
11 **אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן**
12 **עִירֶךָ וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ[26], וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים**
13 **וּמִן הַפְּסָחִים[27] שֶׁיַּגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן,**
14 **וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ.**
15 **בָּרוּךְ אַתָּה ה' גָּאַל יִשְׂרָאֵל". וּמְבָרֵךְ[28] "בּוֹרֵא פְּרִי**
16 **הַגָּפֶן" וְשׁוֹתֶה הַכּוֹס הַשֵּׁנִי.**

24) (משנה במסכת פסחים דף קט"ז עמוד ב'). 25) להדגיש שאנו בני חורין – "עבדי ה' ולא עבדי פרעה". 26) לשון שמחה נופל על ההתחלה וששון היא על הגמר, שמחים בבנין וששים בעבודה (הגר"א). 27) זבחים ואחר כך פסחים שתחלה אוכל מן החגיגה ואחר כך מן הפסח (להלן הלכה ז') כדי שיאכל הפסח על השובע (פרק ח' מהלכות פסחים הלכה ג'). 28) (ראה למעלה פרק ז' הלכה י').

17 **ו. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ "עַל נְטִילַת יָדַיִם" וְנוֹטֵל יָדָיו**
18 **שֵׁנִית, שֶׁהֲרֵי הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ[29] בִּשְׁעַת קְרִיאַת הַהַגָּדָה.**
19 **וְלוֹקֵחַ שְׁנֵי רְקִיקִין, וְחוֹלֵק אֶחָד מֵהֶן, וּמַנִּיחַ פָּרוּס[30]**
20 **לְתוֹךְ שָׁלֵם, וּמְבָרֵךְ[31] "הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ".**
21 **וּמִפְּנֵי־מָה אֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת כִּשְׁאָר יָמִים**
22 **טוֹבִים? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶחֶם עֹנִי" - מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל**
23 **עָנִי בִּפְרוּסָה, אַף כָּאן בִּפְרוּסָה. וְאַחַר־כָּךְ כּוֹרֵךְ[32]**
24 **מַצָּה וּמָרוֹר כְּאֶחָת, וּמְטַבֵּל בַּחֲרֹסֶת[33] וּמְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ**
25 **אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו**
26 **וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצּוֹת וּמְרוֹרִים", וְאוֹכְלָן. וְאִם אָכַל**
27 **מַצָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּמָרוֹר בִּפְנֵי עַצְמוֹ[34], מְבָרֵךְ עַל זֶה**
28 **בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ.**

29) ונגע במקום המטונף (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד א'). 30) (מסכת ברכות דף ל"ט עמוד ב'). 31) על המצה הפרוסה. 32) כשיטת הלל (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד א') משם שנאמר: "על מצות ומרורים יאכלוהו". 33) זכר לטיט (ראה למעלה הלכה ב'). 34) כחכמים החולקים על הלל שהרי לא הוכרעה ההלכה כמי (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד א').

29 **ז. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ**
30 **הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת**
31 **הַזָּבַח", וְאוֹכֵל מִבְּשַׂר חֲגִיגַת אַרְבָּעָה־עָשָׂר תְּחִלָּה.**
32 **וּמְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר**
33 **קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת הַפֶּסַח", וְאוֹכֵל**
34 **מִגּוּפוֹ שֶׁל פֶּסַח. וְלֹא בִּרְכַּת הַפֶּסַח פּוֹטֶרֶת שֶׁל זֶבַח,**
35 **וְלֹא שֶׁל זֶבַח פּוֹטֶרֶת שֶׁל פֶּסַח[35].**

35) שזבח ופסח שתי מצוות הן, כרבי עקיבא (משנה מסכת פסחים דף קכ"א עמוד א').

36 **ח. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם קָרְבָּן - אַחַר שֶׁמְּבָרֵךְ**
37 **"הַמּוֹצִיא לֶחֶם" חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ "עַל אֲכִילַת מַצָּה",**
38 **וּמְטַבֵּל מַצָּה בַּחֲרֹסֶת[36] וְאוֹכֵל[37], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ "עַל**
39 **אֲכִילַת מָרוֹר", וּמְטַבֵּל מָרוֹר בַּחֲרֹסֶת וְאוֹכֵל. וְלֹא**
40 **יַשְׁהֶה[38] אוֹתוֹ בַּחֲרֹסֶת, שֶׁמָּא יִבָּטֵל טַעְמוֹ. וְזוֹ מִצְוָה**
41 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְחוֹזֵר וְכוֹרֵךְ מַצָּה וּמָרוֹר, וּמְטַבֵּל**
42 **בַּחֲרֹסֶת, וְאוֹכְלָן בְּלֹא בְרָכָה זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ.**

36) זכר לטיט כמו שנכתב למעלה (הלכה ו'). 37) ומרור אוכל אחר כך. לפי שבזמן הזה המרור אינו אלא מדרבנן (למעלה פרק ז' הלכה י"ב) וכלפי המצה שהיא מן התורה גם בזמן הזה (למעלה פרק ו' הלכה א') הוא כדבר של רשות וכלל בידינו כי דבר של רשות מבטל טעם המצוה (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד א') וראה למעלה (הלכה ו') שבזמן המקדש, שגם המרור מן התורה, אפשר לכרוך שניהם ביחד. 38) (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד ב') ולא כתב כן למעלה (הלכה ו') שכיון שאוכלו ביחד עם המצה אינו מרגיש מרירותו ואינו רגיל להשהותו.

43 **ט. וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ בַּסְּעוּדָה, וְאוֹכֵל כָּל מַה שֶּׁהוּא**
44 **רוֹצֶה לֶאֱכֹל, וְשׁוֹתֶה כָּל מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת,**
45 **וּבְאַחֲרוֹנָה אוֹכֵל מִבְּשַׂר הַפֶּסַח אֲפִלּוּ כַּזַּיִת, וְאֵינוֹ**
46 **טוֹעֵם אַחֲרָיו כְּלָל[39]. וּבַזְּמַן הַזֶּה אוֹכֵל כַּזַּיִת מַצָּה,**
47 **וְאֵינוֹ טוֹעֵם אַחֲרֶיהָ כְּלוּם[40], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַפֶּסַח**

סְעוּדָתוֹ וְטַעַם בְּשַׂר הַפֶּסַח אוֹ הַמַּצָּה בְּפִיו, שֶׁאֲכִילָתָן הִיא הַמִּצְוָה.

39) שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (מסכת פסחים דף קי"ט עמוד ב' במשנה), כלומר שלא יאכלו אחר הפסח מיני מתיקה בקינוח סעודה כמו שהיו רגילים תמיד לאכול, שמה שאוכלים אחרי הסעודה קורין בשפה היוונית "אפיקומן" (תוס' רע"א בשם תשבי'). 40) כרב יהודה אמר שמואל ש"אין מפטירין אחר מצה אפיקומן".

י. וְאַחַר־כָּךְ נוֹטֵל יָדָיו[41] וּמְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַל כּוֹס שְׁלִישִׁי וְשׁוֹתֵהוּ. וְאַחַר־כָּךְ מוֹזֵג כּוֹס רְבִיעִי וְגוֹמֵר עָלָיו אֶת הַהַלֵּל[42], וְאוֹמֵר עָלָיו בִּרְכַּת הַשִּׁיר, וְהִיא "יְהַלְלוּךָ ה' כָּל מַעֲשֶׂיךָ וְכוּ'"[43], וּמְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן". וְאֵינוֹ טוֹעֵם אַחַר־כָּךְ כְּלוּם כָּל הַלַּיְלָה, חוּץ מִן הַמָּיִם. וְיֵשׁ לוֹ לִמְזֹג כּוֹס חֲמִישִׁי[44] וְלוֹמַר עָלָיו הַלֵּל הַגָּדוֹל, מֵ"הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב" עַד "עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל". וְכוֹס זֶה אֵינוֹ חוֹבָה כְּמוֹ אַרְבָּעָה כוֹסוֹת. וְיֵשׁ לוֹ לִגְמֹר אֶת הַהַלֵּל בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מִקּוֹם סְעוּדָה.

41) למים אחרונים. 42) שעד עכשיו קרא רק עד "למעינו מים" (למעלה הלכה ה'). 43) כרב יהודה (מסכת פסחים דף קי"ח עמוד א'). 44) כן גרס ר"ח (מסכת פסחים דף קי"ח עמוד א'): "חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון" ובספר מעשה רוקח מביא בשם הר"א בן הרמב"ם: "שאביו הרמב"ם נוהג לשתות רק ד' כוסות ולא היה מוסיף".

יא. מָקוֹם[45] שֶׁנָּהֲגוּ לֶאֱכֹל צָלִי בְּלֵילֵי פְסָחִים, אוֹכְלִים. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל, אֵין אוֹכְלִין, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ בְּשַׂר פֶּסַח הוּא[46]. וּבְכָל מָקוֹם[47] אָסוּר לֶאֱכֹל שֶׁה צָלוּי כֻּלּוֹ כְּאֶחָד[48] בְּלֵיל זֶה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּאוֹכֵל קָדָשִׁים בַּחוּץ. וְאִם[49] הָיָה מְחֻתָּךְ, אוֹ שֶׁחִסֵּר מִמֶּנּוּ אֵבֶר[50] אוֹ שֶׁלַּק בּוֹ אֵבֶר וְהוּא מְחֻבָּר[51] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[52].

45) (משנה במסכת פסחים דף נ"ג עמוד א'). 46) והרי הוא אוכל קדשים בחוץ. 47) אפילו במקום שנהגו לאכול צלי. 48) (משנה במסכת ביצה דף כ"ב עמוד ב') כחכמים. 49) (מסכת פסחים דף ע"ד עמוד א'). 50) שכיון שהוא חסר אינו דומה לפסח. 51) אפילו מחובר. שלא יטעו שזה קרבן פסח, שאין דרכו בשליקה. 52) אפילו כוס אחד.

יב. מִי[53] שֶׁאֵין לוֹ יַיִן[54] בְּלֵילֵי הַפֶּסַח - מְקַדֵּשׁ עַל הַפַּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּשַׁבָּת, וְעוֹשֶׂה כָּל הַדְּבָרִים עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה. מִי שֶׁאֵין לוֹ יָרָק[55] אֶלָּא מָרוֹר בִּלְבַד - בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עַל הַמָּרוֹר שְׁתֵּי בְרָכוֹת: "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה" וְ"עַל אֲכִילַת מָרוֹר" וְאוֹכֵל, וּכְשֶׁיִּגְמֹר הַהַגָּדָה מְבָרֵךְ עַל הַמַּצָּה וְאוֹכֵל, וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל מִן הַמָּרוֹר בְּלֹא בְרָכָה.

53) (רי"ף). 54) אפילו כוס אחד. 55) (מסכת פסחים דף קי"ד עמוד ב'). כרב חסדא (שם דף קט"ו עמוד א').

יג. מִי[56] שֶׁאֵין לוֹ מַצָּה מְשֻׁמֶּרֶת[57] אֶלָּא כַּזַּיִת - כְּשֶׁגּוֹמֵר סְעוּדָתוֹ מִמַּצָּה שֶׁאֵינָהּ מְשֻׁמֶּרֶת, מְבָרֵךְ "עַל אֲכִילַת מַצָּה"[58] וְאוֹכֵל אוֹתוֹ כַּזַּיִת, וְאֵינוֹ טוֹעֵם אַחֲרָיו כְּלוּם[59].

56) (רי"ף). 57) לשם מצה (ראה למעלה פרק ו' הלכה ט'). 58) ויוצא גם מצות אפיקומן שהרי אכלו על השובע. 59) שאין מפטירין אחר המצה כלום (למעלה פרק ו' הלכה י"א).

יד. מִי שֶׁיָּשַׁן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה וְהֵקִיץ - אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹכֵל[60]. בְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁיָּשְׁנוּ מִקְצָתָן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה - חוֹזְרִין וְאוֹכְלִין[61]. נִרְדְּמוּ כֻּלָּן וְנֵעוֹרוּ - לֹא יֹאכְלוּ. נִתְנַמְנְמוּ כֻּלָּן - יֹאכְלוּ[62].

60) (משנה במסכת פסחים דף ק"כ עמוד א') לענין פסח והוא הדין לענין מצה והטעם הוא מפני ששינה חשובה כהפסק והרי הוא כאוכל בשני מקומות ואסור לאכול את הפסח בשני מקומות משום שנאמר: "בבית אחד יאכל" (מסכת פסחים דף פ"ו עמוד א') והוא הדין למצה. 61) מכיון שיתר בני החבורה היו נעורים אין זה הפסק אפילו לגבי הישֵׁנים. 62) כרבי יוסי (מסכת פסחים דף ק"כ עמוד ב') וסובר רבינו שדברי ר' יוסי מוסבים למה שאמר תנא קמא: "ישנו כולן – לא יאכלו" ועל זה אמר ר' יוסי שזהו דוקא בנרדמו אבל נתנמנמו, והוא שיתחילו לישן ולא נשתקעו בשינה ושומעין כשידברו אליהם ואם קראם אדם עונים מיד (פירוש המשנה לרבינו) יאכלו (ורשב"ם מפרש שר' יוסי חולק על הרישא שאמר תנא קמא "ישנו מקצתן יאכלו").

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה

נֹסַח הַהַגָּדָה

נֹסַח הַהַגָּדָה שֶׁנָּהֲגוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגָּלוּת[1] כָּךְ הִיא: מַתְחִיל עַל כּוֹס שֵׁנִי וְאוֹמֵר: בִּבְהִילוּ[2] יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם.

1) (ראה למעלה פרק ח' הלכה ד'). 2) בבהלה וחפזון וכן בתרגום אונקלוס על הפסוק (דברים פרק ט"ז פסוק ג'): "בחפזון יצאת מארץ מצרים" – "בבהילו נפקת מארעא דמצרים". ומה שאמר חציו ארמית ("בבהילו") וחציו עברית ("יצאנו ממצרים") מפני שלא היו שולטים אז בשפה העברית (פירוש ההגדה ב"הגדה שלמה" עמוד קל"ג).

הָא לַחְמָא עַנְיָא דִּי אֲכַלוּ אַבְהָתַנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם. כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוּל, כָּל דִּצְרִיךְ לְפֶסַח יֵיתֵי וְיִפְסַח. הָשַׁתָּא הָכָא, לְשַׁתָּא דְאַתְיָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל. הָשַׁתָּא הָכָא עַבְדֵי, לְשַׁתָּא דְאַתְיָא בְּנֵי חָרֵי:

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת? שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִלּוּ פַּעַם אֶחָת, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִים חָמֵץ

וּמַצָּה, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה. שֶׁבְּכָל[3] הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִים שְׁאָר יְרָקוֹת, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה מָרוֹר. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין בֵּין מְסֻבִּין, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין:

3) ובזמן הבית אמר עכשיו: "שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי כו'" (פרק ח' הלכה ב').

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם - עַדַיִן אָנוּ, בָּנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים, כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים, כֻּלָּנוּ זְקֵנִים, כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. שֶׁכָּל הַמַּאֲרִיךְ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי־בְרַק, וְהָיוּ מְסַפְּרִין בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה. עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.

אָמַר לָהֶם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת, עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ". "יְמֵי חַיֶּיךָ" - הַיָּמִים. "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" - הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "יְמֵי חַיֶּיךָ" - הָעוֹלָם הַזֶּה. "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" - לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ.

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, בָּרוּךְ הוּא. כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה. אֶחָד חָכָם. וְאֶחָד רָשָׁע. וְאֶחָד תָּם. וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל:

חָכָם מַה הוּא אוֹמֵר? "מָה הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם[4]". אַף אַתָּה אֱמוֹר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח: "אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן".

4) בכ"י התימנים, בדפוסי רומא שונצינו וויניציאה הנוסחא: "אותנו" וכ"ה בירושלמי (פסחים פרק י' הלכה ד') ובמכילתא סוף פרשת בא. מפני שבאמת החכם שואל בלשון "אותנו" שגם הוא כולל את עצמו בציווי, ולא כהרשע שאומר "לכם" ומוציא עצמו מן הכלל (להלן), אלא שהתורה לא העתיקה את לשון השאלה של החכם אלא סיפרה כי החכם ישאל אתכם (וראה הגדה שלמה) להגר"מ כשר מבוא פרק כ"ב).

רָשָׁע מַה הוּא אוֹמֵר? "מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם". לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל כָּפַר בָּעִקָּר. אַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו וֶאֱמוֹר לוֹ: "בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם". לִי וְלֹא לוֹ. וְאִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל.

תָּם מַה הוּא אוֹמֵר? "מַה זֹּאת". "וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים".

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל אַתְּ פְּתַח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם". "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" - יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא". אִי "בַּיּוֹם הַהוּא", יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּעֲבוּר זֶה". לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁמַּצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ.

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, וְעַכְשָׁו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם: כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר, וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר, וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן, וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ, וָאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק. וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו, וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ, וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם".

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת הַקֵּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בֵּין הַבְּתָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדוֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל".

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבַד עָמַד עָלֵינוּ, אֶלָּא בְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם.

צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים, וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה, וַיָּגָר שָׁם"[5] - מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֶלָּא לָגוּר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה: לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ, כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ, כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן".

5) בהגדות שלנו נוסף: "וירד מצרימה אנוס על פי הדבור" וכ"ה בנוסחת רב עובדיה.

"בִּמְתֵי מְעָט" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה, וְעַתָּה שָׂמְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב".

"וַיְהִי שָׁם לְגוֹי" - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם לְגוֹי.

"גָּדוֹל וְעָצוּם" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד, וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אוֹתָם".

"וָרָב" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ, וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים, שָׁדַיִם נָכֹנוּ, וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ, וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה"[6].

6) בהגדות שלנו נוסף כאן: "ואעבור עליך ואראך כו' בדמייך חיי".

"וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ, פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ".

"וַיְעַנּוּנוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם, וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה, אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס".

"וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ".

"וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ, וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה".

"וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קֹלֵנוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב".

"וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ" - זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים".

"וְאֶת עֲמָלֵנוּ" - אֵלּוּ הַבָּנִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן".

"וְאֶת לַחֲצֵנוּ" - זֶה הַדְּחַק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם".

"וַיּוֹצִאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם" - לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יְיָ"[7].

7) בהגדות שלנו נוסף: "ועברתי בארץ מצרים כו' ולא מלאך כו' ולא שרף כו' ולא אחר".

"בְּיָד חֲזָקָה" - זֶה הַדֶּבֶר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה יַד יְיָ הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן, דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד".

"וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה" - זוֹ הַחֶרֶב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלִָם".

"וּבְמוֹרָא גָדֹל" - זוֹ גִּלּוּי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי, בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים, כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ".

"וּבְאֹתוֹת" - זֶה הַמַּטֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת".

"וּבְמֹפְתִים" - זֶה הַדָּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, דָּם וָאֵשׁ וְתִמְרוֹת עָשָׁן".

דָּבָר אַחֵר: "בְּיָד חֲזָקָה" - שְׁתַּיִם. "וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה" - שְׁתַּיִם. "וּבְמוֹרָא גָדוֹל" - שְׁתַּיִם. "וּבְאֹתוֹת" - שְׁתַּיִם. "וּבְמֹפְתִים" - שְׁתַּיִם. אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן:

דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כִּנִּים. עָרוֹב. דֶּבֶר. שְׁחִין. בָּרָד. אַרְבֶּה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת. רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָן: דְּצַ"ךְ עֲדַ"ש בְּאַחַ"ב[8].

8) בהגדות שלנו נוספו כאן כמה דברים: "רבי יוסי הגלילי כו' רבי אליעזר כו' רבי עקיבא כו' כמה מעלות טובות כו' לכפר על כל עוונותינו".

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כֹּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ: פֶּסַח. מַצָּה. וּמְרוֹרִים.

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִין בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, עַל שוּם מָה? עַל שוּם שֶׁפָּסַח הַמָּקוֹם עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיְיָ אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל, וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ".

מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין, עַל שוּם מָה? עַל שוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם מִיָּד. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ, כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם".

מְרוֹרִים אֵלּוּ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים, עַל שוּם מָה? עַל שוּם שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִיִּים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים, וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה, אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ".

וּבְכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרָיִם[9]. שֶׁלֹּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבַד גָּאַל, אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ".

9) בהגדות שלפנינו נוסף כאן: "שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" וכ"ה במשנה (מסכת פסחים דף קט"ז עמוד ב').

לְפִיכָךְ אָנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְגַדֵּל וּלְהַדֵּר וּלְנַצֵּחַ לְמִי שֶׁעָשָׂה לָנוּ וְלַאֲבוֹתֵינוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ. וְהוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת, וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה, וּמִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה, וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל, וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ.

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ. יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ וְכוּ', עַד "הַלְמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם".

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה לֶאֱכָל בּוֹ מַצָּה וּמְרוֹרִים. כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ. וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים שֶׁיַּגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן, וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

כְּסֵדֶר שֶׁמְּבָרְכִין וְקוֹרְאִים הַהַגָּדָה בְּלֵיל יוֹם טוֹב ראשון שֶׁל פֶּסַח, כָּךְ מְבָרְכִים וְקוֹרְאִים בְּלֵיל הַשֵּׁנִי שֶׁל גְּלִיּוֹת. וְכֵן חַיָּבִין בְּלֵיל הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה כּוֹסוֹת וּבִשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן.

סְלִיק נֹסַח הַהַגָּדָה.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת סֵדֶר הַפֶּסַח וְדִין חָמֵץ וּמַצָּה בְּסִיעַתָּא דִשְׁמַיָּא.

הִלְכוֹת שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב

יֵשׁ בְּכֻלָּן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְזֶהוּ פֵּרָטָן: א) לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי. ב) לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג. ג) לִטֹּל לוּלָב בַּמִּקְדָּשׁ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ביאר רבינו מצות התקיעה והשופר, מאי זה מין הוא, ואי זה שופר כשר, ואי זה שופר פסול. ואם מחללין עליו י"ט, וכל דיני הכשר השופר ושיעורו ומקום התקיעה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה לִשְׁמֹעַ[2] תְּרוּעַת הַשּׁוֹפָר[3] בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם". וְשׁוֹפָר שֶׁתּוֹקְעִין בּוֹ - בֵּין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, בֵּין בַּיּוֹבֵל[4] - הוּא קֶרֶן הַכְּבָשִׂים הַכָּפוּף[5]. וְכָל הַשּׁוֹפָרוֹת פְּסוּלִין[6], חוּץ מִקֶּרֶן הַכֶּבֶשׂ[7]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה תְּרוּעָה בְּשׁוֹפָר בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה[8] - הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּיּוֹבֵל: "וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר וְכוּ'", "תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר". וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[9] לָמְדוּ: מַה תְּרוּעַת יוֹבֵל בַּשּׁוֹפָר, אַף תְּרוּעַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בַּשּׁוֹפָר[10].

2) עיקר המצוה היא השמיעה ולא התקיעה, ולכן מברכין לשמוע קול שופר ולא לתקוע בשופר, ואם תקע ולא שמע קול השופר - לא יצא (להלן הלכה ח). וראה ב'תשובות רבינו' בסוף הספר. 3) כלשון הכתוב (במדבר כט, א): "יום תרועה יהיה לכם". ובהל' שמיטה ויובל (פ"י ה"י) בתקיעת היובל, כתב רבינו שמצוה לתקוע (ועיין כסף־משנה). 4) ביום הכיפורים של יובל, היא שנת החמישים. וראה בהל' שמיטה ויובל (פ"י ה"ח) שאחר שגלינו מארצנו, בטל דין היובל עד שיתקבצו הגליות. 5) ראש השנה כו, א. סתם קרן של כבשים הוא כפוף ('בית יוסף'), ואמר רבי אבהו (ר"ה טז.): "למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידתו של יצחק, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני". 6) סובר רבינו, שמה שאמר רבי לוי (שם כו:) מצוה של ראש השנה בכפופין, כלומר של אילים או כבשים כפופים, הכוונה ששופרות אחרים פסולים. ודעת הראב"ד ושאר הראשונים, שאין זה אלא למצוה מן המובחר, אבל בדיעבד כשר אפילו ממינים אחרים. 7) הכפוף. כמו שכתב למעלה ('בית יוסף'). 8) שכתוב "יום תרועה" (במדבר שם), אבל עדיין לא שמענו במה יתקע אם בשופר או בשאר דברים. 9) הלכה למשה מסיני. 10) ראש השנה לג, ב.

ב. בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּשׁוֹפָר אֶחָד, וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת מִן הַצְּדָדִין[11]. הַשּׁוֹפָר מַאֲרִיךְ[12], וְהַחֲצוֹצְרוֹת מְקַצְּרוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּשּׁוֹפָר[13]. וְלָמָּה תּוֹקְעִין עִמּוֹ בַּחֲצוֹצְרוֹת? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'". אֲבָל בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת אֵין תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, אֶלָּא בַּשּׁוֹפָר בִּלְבָד[14].

11) משנה, שם כו, ב. שני אנשים היו תוקעין בחצוצרות בשעת התקיעה בשופר. 12) אחרי שגמרו לתקוע בחצוצרות, ממשיך עוד השופר לתקוע. 13) ולכך מסיימין במצות היום. 14) ראש השנה כז, א. כתוב: "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' (תהלים צח, ו) - אימתי יריעו בשופר וחצוצרות ביחד - לפני ה', ו"לפני" משמע שהשכינה שרויה שם ומריעים לפניה כביכול, כמו "ודוד מכרכר לפני ה'" (שמואל־ב ו, יד) שהיה הארון מהלך אתם.

ג. שׁוֹפָר שֶׁל עַכּוּ"ם[15], אֵין תּוֹקְעִין בּוֹ לְכַתְּחִלָּה[16]. וְאִם תָּקַע - יָצָא[17]. וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת[18] - אִם תָּקַע בּוֹ, לֹא יָצָא[19]. שׁוֹפָר הַגָּזוּל שֶׁתָּקַע בּוֹ - יָצָא, שֶׁאֵין הַמִּצְוָה אֶלָּא בִּשְׁמִיעַת הַקּוֹל[20], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ[21] וְלֹא הִגְבִּיהוּ הַשּׁוֹמֵעַ[22] - יָצָא, וְאֵין בְּקוֹל דִּין גָּזֵל[23]. וְכֵן שׁוֹפָר שֶׁל עוֹלָה[24], לֹא יִתְקַע בּוֹ[25]; וְאִם תָּקַע - יָצָא, שֶׁאֵין בְּקוֹל דִּין מְעִילָה[26]. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלוֹא נֶהֱנֶה בִּשְׁמִיעַת הַקּוֹל?[27] מִצְוֹת לָאו לְהָנוֹת נִתְּנוּ[28]. לְפִיכָךְ הַמֵּדֵר הֲנָיָה מִשּׁוֹפָר[29], מֻתָּר לִתְקַע בּוֹ[30] תְּקִיעָה שֶׁל מִצְוָה.

15) ראש השנה כח, א. שהשתחוה הגוי לשופר ועשהו אליל או שתקע בו לעבודה־זרה, שכל אלו אפשר לבטלם (ראה להלן הערה טז). אבל שופר מקרן של בהמה שהקריבוה לעבודה־זרה, אין לו ביטול (מגיד־משנה). 16) שהתוקע בשופר יש לו הנאת הגוף מן התקיעות, וראה להלן הערה כט. 17) מפני ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו", שההנאה ממה שקיים המצוה - אין זו הנאה (ר"ה כח.). וראה להלן הערה כז. וכל זה דוקא בעבודה־זרה של גוי שאפשר לבטלה (הלכות ע"ז פ"ח ה"ח), אבל עבודה־זרה של ישראל שאין אפשרות לבטלה (שם ה"ט) ועומדת להשרף, הרי היא כאילו כבר נשרפה. ועל אחת־כמה־וכמה שאין שיעורו (להלן הלכה ה) שלם, שהרי הוא כאילו אינו בעולם, ולפיכך

אם תקע בו לא יצא (עי' מגיד־משנה). 18) שנתבאר דינה בהלכות ע"ז (פ"ה ה"ו) שממונה לשריפה עומד, והרי זה כשרוף ואיננו. 19) הרא"ש (פ"ג דר"ה ס"ט) בשם ה'ירושלמי' (סוכה פ"ג ה"א). 20) ראה למעלה הלכה א. 21) [ולפי זה, אם הרחיק את השופר מפיו ותקע בו - יצא, ושלא כדעת הרמב"ן שהביא המגיד־משנה להלן הלכה ו]. 22) ואף־על־פי שהתוקע הגביהו, מכיון שהשומע יוצא - יצא גם התוקע (מגיד־משנה). 23) שהקול אין בו ממש (כסף־משנה בשם 'רבינו מנוח'). ומקור הדברים ב'ירושלמי' שם. וראה בראב"ד. 24) ראש השנה כח, א. קרבן עולה שכולו כליל על המזבח. והוא־הדין לשופר של שלמים. 25) לכתחילה, שהרי הוא נהנה. ואע"פ שמצוות לאו ליהנות ניתנו - יש אנשים שנהנים מהתקיעות, וראה להלן הערה כט. 26) אשם מעילות שחייב להביא כל הנהנה מקדשי ה' (ויקרא ה, טו), וקול שאין בו ממש אין בו קרבן מעילה. וכן כתב רבינו בפ"ה מהל' מעילה הט"ז: "קול ומראה וריח של הקדש, לא נהנין ולא מועלין". 27) שאף־על־פי שאין בזה קרבן מעילה - הרי איסור הנאה יש, כמו שכתב רבינו בפ"ה מהל' מעילה הט"ז (וראה בלחם־משנה). 28) לא ניתנו לישראל להיות קיומם להם הנאה אלא לעול על צואריהם ניתנו (רש"י בר"ה שם), ואין זו הנאה גמורה. 29) כגון שאמר: הנאת השופר אסורה עלי. 30) בנוסח אחר: "לתקוע לו" ('מעשה רוקח'). וכ"ה בגמרא ר"ה כח. לפי כת"י ב בדק"ס וכ"ה ברי"ף. ולפי זה, דוקא אחר תוקע לו אבל הוא עצמו לא יתקע, שהרבה בני אדם יש להם הנאת הגוף בשעה שתוקעים (עיין שו"ע או"ח סי' תקפו ס"ה), ולפיכך אסר רבינו לתקוע בשופר של עבודה־זרה ובשופר של עולה. [וברמב"ם דפוס רומי (רמ) כתוב: "המודר הנייה מחבירו, מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה". ולפי"ז יתכן שבנוסחא שהביא 'מעשה רוקח', צ"ל: "המודר הנייה משופר, מותר לתקוע [בו תקיעה של מצוה. וכן המודר הנייה מחבירו מותר לתקוע] לו תקיעה של מצוה", וכמו שמפורש בר"ה כח. (ועיין כסף־משנה שהעיר על השמטת הרמב"ם בבא אחת. ולפי הנ"ל אתי שפיר). ונשמט בטעות הדומות "מותר לתקוע" - "מותר לתקוע". ולפי זה, מותר גם למודר עצמו לתקוע בשופר, ואין חוששים להנאת הגוף מן התקיעות. וצריך לומר כמו שכתב 'המאירי' בחיבור התשובה עמוד 332 לחלק בין נדר לע"ז והקדש: "שאין מחמירין בנדר כמו שאנו מחמירין בע"ז והקדש, שאע"פ שאנו דנין התרה מטעם מצוות לאו ליהנות ניתנו, אין מתירין אותו לכתחילה, שחומרת הקדש וע"ז היא שהביאתנו לכך, אבל בענין הדרת הנאה - מותר אף לכתחילה - שאין בתקיעתנו הנאת הגוף"].

1 **ד. שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת**
2 **יוֹם־טוֹב, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת[31]. כֵּיצַד?**
3 **הָיָה הַשּׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ מֵעֵבֶר הַנָּהָר, וְאֵין לוֹ**
4 **שׁוֹפָר אֶלָּא הוּא - אֵינוֹ עוֹלֶה בָּאִילָן[32] וְאֵינוֹ שָׁט**
5 **עַל־פְּנֵי הַמַּיִם[33] כְּדֵי לַהֲבִיאוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין**
6 **חוֹתְכִין אוֹתוֹ אוֹ עוֹשִׂין בּוֹ מְלָאכָה, מִפְּנֵי שֶׁתְּקִיעַת**
7 **שׁוֹפָר מִצְוַת עֲשֵׂה, וְיוֹם־טוֹב - עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה[34],**
8 **וְאֵין עֲשֵׂה דּוֹחֶה לֹא־תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה. מֵתֵּר לִתֵּן בְּתוֹכוֹ**
9 **מַיִם אוֹ יַיִן אוֹ חֹמֶץ בְּיוֹם־טוֹב, כְּדֵי לְצַחְצְחוֹ[35]. וְלֹא**
10 **יִתֵּן לְתוֹכוֹ מֵי־רַגְלַיִם לְעוֹלָם[36], מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, שֶׁלֹּא**
11 **יִהְיוּ מִצְוֹת בְּזוּיוֹת עָלָיו.**

31) ראש השנה לב, ב. לשון שבת ונופש. ראה פכ"א מהל' שבת ה"א. 32) שמא יקצוץ ענף (הל' שבת שם, ה"ו). 33) שמא יתקן כלי שיט (שם פכ"ג ה"ה). 34) "שבתון" שנאמר ביום־טוב הוא מצות־עשה, ו"כל מלאכה לא תעשו" זהו לא־תעשה (למעלה פ"א מהלכות יו"ט ה"ב). 35) ואין זה כמתקן כלי ביום־טוב שאסור (למעלה פ"ד מהלש יו"ט ה"ה). 36) אף־על־פי שתשמישי מצוה, לאחר זמן המצוה, נזרקין (מגילה כו:) - תשמיש מגונה אסור (אדר"ת).

12 **ה. שִׁעוּר הַשּׁוֹפָר - כְּדֵי שֶׁיֵּאָחֲזֶנּוּ[37] בְּיָדוֹ, וְיֵרָאֶה**
13 **לְכָאן וּלְכָאן. נִסְדַּק לְאָרְכּוֹ[38] - פָּסוּל; לְרָחְבּוֹ - אִם**
14 **נִשְׁתַּיֵּר בּוֹ כַּשִּׁעוּר[39], כָּשֵׁר, וּכְאִלּוּ נִכְרַת מִקּוֹם הַסֶּדֶק.**
15 **נִקַּב - אִם סְתָמוֹ[40] שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ[41], פָּסוּל[42]. סְתָמוֹ**
16 **בְּמִינוֹ - אִם נִשְׁתַּיֵּר רֻבּוֹ שָׁלֵם[43], וְלֹא עִכְּבוּ הַנְּקָבִים**
17 **שֶׁנִּסְתְּמוּ[44] אֶת הַתְּקִיעָה, הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. קְדָחוֹ[45]**
18 **בְּזַכְרוּתוֹ[46] - כָּשֵׁר, שֶׁמִּין בְּמִינוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ[47]. דִּבֵּק**
19 **שִׁבְרֵי שׁוֹפָרוֹת עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ לְאֶחָד[48] - פָּסוּל.**

37) אדם בינוני, ושיעורו טפח (נדה כו.). 38) ראש השנה כז, ב. כולו או רובו (מגיד־משנה). ודוקא אם נסדק מעבר לעבר ('משנה ברורה'). 39) כשיעור תקיעה לצד הפה (כסף־משנה). ואותו העודף אין לחשבו כמו הוספה שפוסלת (להלן ה"ו) - מכיון שלא נפרד ממנו מעולם ('כל בו' וריטב"א). 40) ואם לא סתמו כלל, כשר לדעת ה'ירושלמי'. 41) במין דבק שאינו עשוי מקרן של בעלי חיים. 42) שאינו קול שופר אלא קול שופר ודבר אחר. 43) שנשתייר רוב אורך השופר שלא ניקב, בין שהשופר גדול או קטן, שכל שלא נשתייר רובו, הרי הוא כאילו דבק שברי שופרות, שהנקב מחשב השופר כאילו שבור, ואפילו יש שיעור שופר מן הנקב, פסול. אבל אם נשתייר רובו, רובו ככולו - וכאילו לא נקב, ואז אפילו לא נשתייר שיעור שופר עד הנחת הפה - כשר (ב"ח). 44) כלומר, שלאחרי הסתימה לא נשתנה קולו, אף־על־פי שלפני הסתימה נשתנה קולו (כסף־משנה). ויש מפרשים, שגם באופן שנשתנה קולו לפני הסתימה - הוא פסול ('הגהות מיימוניות' ו'רבינו מנוח', ועיין מגיד־משנה). היוצא מדברי רבינו, שאין השופר כשר אלא בהצטרף שלשה תנאים: א' שתהי' הסתימה ממין הקרן. ב' שישתייר רוב השופר שלא ניקב. ג' שלא ישתנה הקול אחר הסתימה (ולדעת אחרים גם לפני הסתימה) מכפי שהיה קודם. 45) עשה חור. 46) כשהקרן מחובר בבהמה בולט עצם מן הראש ונכנס לתוכו, ומוציאין אותו מתוכו, וזה לא הוציאו אלא ניקב את הזכרות (רש"י בר"ה כז:). 47) שם, בגמרא. ואין זה כנתן שופר בתוך שופר (להלן הלכה ז) כיון שהוא בתוכו מתחילת ברייתו ('משנה ברורה'). 48) אף־על־פי שאין בכל אחד מהשברים שיעור שופר, והיה מקום לטעות ולומר שאין כאן משום "שופר אחד אמר רחמנא, ולא שנים

ושלשה שופרות" – קא־משמע־לן שגם זה פסול (ריטב"א, ועיין כסף־משנה).

ו. הוֹסִיף עָלָיו כָּל־שֶׁהוּא, בֵּין בִּמְינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בִּמְינוֹ - פָּסוּל[49]. צִפָּהוּ זָהָב מִבִּפְנִים[50] אוֹ בִּמְקוֹם הַנָּחַת פֶּה[51] - פָּסוּל. צִפָּהוּ מִבַּחוּץ: אִם נִשְׁתַּנָּה קוֹלוֹ מִכְּמוֹת שֶׁהָיָה - פָּסוּל[52]; וְאִם לֹא נִשְׁתַּנָּה - כָּשֵׁר. נָתַן שׁוֹפָר בְּתוֹךְ שׁוֹפָר: אִם קוֹל פְּנִימִי שָׁמַע[53] - יָצָא; וְאִם קוֹל חִיצוֹן שָׁמַע[54] - לֹא יָצָא. הִרְחִיב אֶת הַקָּצָר וְקִצֵּר אֶת הָרָחָב - פָּסוּל[55].

49) שהם כשני שופרות (ר"ה כז: ורא"ש שם ס"ד). 50) שקול השופר יוצא מהזהב ולא מהשופר. 51) שיש הפסק בין פה לשופר [אולם אם הרחיק השופר מפיו ותקע בו - כשר. ראה למעלה הערה כ, ועיין מגיד־משנה כאן]. 52) שגם הציפוי הוא גורם בקול, ואין זה קול שופר. וכתב הרמב"ם: לפיכך אלו שמציירים צורות לנאותו, לא יפה הם עושים, שהרי נשתנה קולו מחמת אותם ציורים, ואע"פ שאין כולו מצופה במיני הציורים, לפעמים קולו משתנה בהם. ודוקא בציורים עם צבע, אבל סתם חקיקת צורות - מותר (ב"י). 53) כגון שהפנימי עודף על החיצון משני צדדיו, ונתן הפנימי בפיו ותקע בו - כשר. ודוקא אם לא נשתנה קולו במה שהוא נתון בתיק החיצון, שאם נשתנה - נמצא שהקול בא מכח שני שופרות (ב"י). 54) כגון שראש החיצון משוך מחוץ לפנימי, ואין הפנימי נוגע בפיו, לפי שהקול נכנס בפנימי ונכנס גם כן בין הפנימי והחיצון, ונמצא תוקע בשני שופרות. ו"שופר אחד אמר רחמנא, ולא שני שופרות" (כסף־משנה). 55) ששם את השופר במים רותחין ונעשה רך, ומתוך רכותו הרחיב את המקום הצר ועשהו רחב, ואת המקום הרחב עשהו צר, ומכיון ששינהו פסול, שנאמר (ויקרא כה, ט): "והעברת שופר תרועה" - כדרך שהאיל מעבירו בראשו מחיים, וצריך שיהיה כדרך גדילתו, שהצד הצר מול פני האדם (ר"ה כז:).

ז. הָיָה אָרֹךְ וְקִצָּרוֹ - כָּשֵׁר[56]. גֵּרְדוֹ[57], בֵּין מִבַּפְנִים בֵּין מִבַּחוּץ, אֲפִלּוּ הֶעֱמִידוֹ עַל גִּלְדּוֹ[58] - כָּשֵׁר. הָיָה קוֹלוֹ עָב אוֹ דַק אוֹ צָרוּד[59] - כָּשֵׁר, שֶׁכָּל הַקּוֹלוֹת כְּשֵׁרִין בַּשּׁוֹפָר.

56) ראש השנה כז, ב. השמיענו בזה שלא נאמר שמכיון שקצרו אינו דרך העברתו ('תוספות' שם). או שהמדובר באופן שהיה בו פסול כגון שנסדק וקצרו, שעל־ידי־זה הוא חוזר לכשרותו ('רבינו מנוח' וכסף־משנה). 57) שעשהו דק ע"י הגרידה. 58) השופר מורכב משכבות דקות, והשאירו בו רק שכבה דקה אחת, ובכל זאת כשר ואפילו נשתנה קולו מכמות שהיה, כיון שאין השינוי בו מחמת דבר אחר אלא מצד עצמו של שופר - שכל הקולות כשרים בשופר (ריטב"א). 59) יבש. כי דרך השופרות שמתחממים ומתייבשים מחמת התקיעה ואין קולו צלול וצריך ללחלחו במים (כסף־משנה).

ח. הַתּוֹקֵעַ בְּתוֹךְ הַבּוֹר[60] אוֹ בְּתוֹךְ הַמְּעָרָה - אוֹתָן הָעוֹמְדִים בְּתוֹךְ הַבּוֹר וְהַמְּעָרָה, יָצָאוּ[61]; וְהָעוֹמְדִים בַּחוּץ: אִם קוֹל שׁוֹפָר שָׁמְעוּ - יָצָאוּ; וְאִם קוֹל הֲבָרָה[62] שָׁמְעוּ - לֹא יָצָאוּ. וְכֵן הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ חָבִית[63] גְּדוֹלָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ - אִם קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַע, יָצָא; וְאִם קוֹל הֲבָרָה שָׁמַע, לֹא יָצָא.

60) משנה, ראש השנה כז, ב. וכתב רבינו האי גאון ז"ל, שהדברים הללו היו צריכים להם בימי השמד, שהיו מתיירא מהגוים לתקוע בגלוי. 61) שבתוך הבור לא נשמע בת־קול אלא קול שופר גרידא. 62) שעם קול השופר שמעו בסוף קול הברה - לא יצאו, שהרי קול פסול מעורב עם קול השופר (רש"י). 63) למעלה כתב "בתוך הבור", כלומר, שעומד בתוך הבור. אבל כאן בחבית שאין דרך להכנס בתוכה, כתב "לתוך חבית", כלומר שעומד מחוצה לה ותוקע אל תוכה (כסף־משנה).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו מי הם המחוייבים לשמוע קול שופר, ומי הם הפטורים. ואם צריך כוונת התוקע. ואם תוקעים בשבת גם כן. ופרטי דברים אלו בארוכה.

א. הַכֹּל חַיָּבִין[2] לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר: כֹּהֲנִים, לְוִיִּים[3], וְיִשְׂרְאֵלִים, וְגֵרִים, וַעֲבָדִים[4] מְשֻׁחְרָרִים. אֲבָל נָשִׁים וַעֲבָדִים[5] וּקְטַנִּים - פְּטוּרִין. מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן־חוֹרִין, וְטֻמְטוּם[6] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[7] - חַיָּבִין[8].

2) ראש השנה כט, א. 3) חידוש הוא בכהנים ולויים, לפי שכל עצמן של תקיעות בראש השנה אנו למידים מיובל, וכהנים ולויים אינם בדיני יובל שבקרקעות, שהרי שנינו "כהנים ולויים מוכרים וגואלים בין לפני היובל בין לאחר היובל", והיה מקום לטעות שאינם גם במצות תקיעות דראש־השנה (גמרא, שם). 4) ש"מצוות־עשה שהזמן גרמן" (=מצוות התלויות בזמן ידוע) נשים פטורות מהן, ועבדים אינם חייבים במצוות אלא כנשים. 5) עבד כנעני של שני שותפין ששחרר אחד את חלקו, והשני לא שחרר, ונמצא שחלקו המשוחרר הוא בן חורין כישראל וחייב במצות שופר, והחלק השני פטור. 6) אדם שעור מכסה את אבר המין שלו, ואין ידוע אם הוא זכר או נקבה. 7) זה שיש לו שני אברי המין, גם של זכר וגם של נקבה. 8) הטומטום והאנדרוגינוס מחמת ספק איש, וחצי עבד מחמת צד חירות שבו.

ב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בַּדָּבָר, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הַחַיָּב יְדֵי חוֹבָתוֹ[9]. לְפִיכָךְ אִשָּׁה אוֹ קָטָן שֶׁתָּקְעוּ בַּשּׁוֹפָר - הַשּׁוֹמֵעַ מֵהֶן לֹא יָצָא. אַנְדְּרוֹגִינוֹס[10] מוֹצִיא אֶת מִינוֹ, וְאֵינוֹ מוֹצִיא אֶת שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[11]. טֻמְטוּם אֵינוֹ מוֹצִיא, לֹא אֶת מִינוֹ[12] וְלֹא שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[13]; שֶׁהַטֻּמְטוּם שֶׁנִּקְרָע, אֶפְשָׁר שֶׁיִּמָּצֵא זָכָר וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּמָּצֵא נְקֵבָה.

9) משנה, ראש השנה כט, א. אבל אם הוא מחוייב אלא שיצא ידי חובת המצוה, יכול להוציא חבירו, ואפילו לברך בשבילו, מפני שכל ישראל ערבים זה לזה, וכל זמן שלא יצא חבירו - כאילו לא יצא הוא ('רבינו מנוח'). 10) שכל מין האנדרוגינוס אחד הוא, אם זה זכר גם זה זכר, ואם זו

נקבה גם זו כמוהו. 11) זכר. שמא הוא בכלל נקבה שהתורה פטרה. 12) טומטום כמוהו, שמא הוא נקבה והשני זכר. 13) זכר.

ג. וְכֵן מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן־חוֹרִין - אֵינוֹ מוֹצִיא אֲפִלּוּ עַצְמוֹ, שֶׁאֵין צַד עַבְדּוּת שֶׁבּוֹ מוֹצִיא צַד חֵרוּת שֶׁבּוֹ[14]. אֶלָּא כֵּיצַד יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ? שֶׁיִּשְׁמַע מִבֶּן־חוֹרִין שֶׁיִּתְקַע לוֹ.

14) שהתקיעה יוצאת גם ע"י תקיעת חלק שאינו מחוייב בה (ר"ה כט.).

ד. הַמִּתְעַסֵּק בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר לְהִתְלַמֵּד - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[15]. וְכֵן הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַמִּתְעַסֵּק, לֹא יָצָא. נִתְכַּוֵּן שׁוֹמֵעַ לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְלֹא נִתְכַּוֵּן הַתּוֹקֵעַ לְהוֹצִיאוֹ; אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן הַתּוֹקֵעַ לְהוֹצִיאוֹ, וְלֹא נִתְכַּוֵּן הַשּׁוֹמֵעַ לָצֵאת - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּן שׁוֹמֵעַ וּמַשְׁמִיעַ[16].

15) שם לב, ב. שמצוות צריכות כוונה, לצאת ידי חובת המצוה. ובהל' חמץ ומצה (פ"ו ה"ג) פסק, שאם אכל מצה בלא כוונה - יצא ידי חובתו. ועיי"ש. 16) ראש השנה כח, ב.

ה. מִי שֶׁתָּקַע[17], וְנִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ תְּקִיעָתוֹ, וְשָׁמַע הַשּׁוֹמֵעַ וְנִתְכַּוֵּן לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַתּוֹקֵעַ מִתְכַּוֵּן לְזֶה פְּלוֹנִי שֶׁשָּׁמַע תְּקִיעָתוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדְעוֹ - יָצָא, שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לְכָל מִי שֶׁיִּשְׁמָעֶנּוּ. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ אוֹ יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְשָׁמַע הַתְּקִיעוֹת מִשְׁלִיחַ־צִבּוּר - יָצָא, אִם נִתְכַּוֵּן לָצֵאת; שֶׁהֲרֵי שְׁלִיחַ־צִבּוּר מִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן.

17) משנה, שם, כז, ב. ושם בגמרא (כט.) פירשו משום ששליח ציבור מכוין להוציא כל שומעיו בכל מקום שהם.

ו. יוֹם־טוֹב[18] שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - אֵין תּוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר בְּכָל מָקוֹם; אַף־עַל־פִּי שֶׁהַתְּקִיעָה מִשּׁוּם שְׁבוּת[19], וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁתּוֹקְעִין - יָבוֹא עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה וְיִדְחֶה שְׁבוּת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וְלָמָּה אֵין תּוֹקְעִין? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטְּלֶנּוּ בְּיָדוֹ וְיוֹלִיכֶנּוּ לְמִי שֶׁיִּתְקַע לוֹ, וְיַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[20], אוֹ יוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת[21], וְיָבוֹא לִידֵי אִסּוּר סְקִילָה; שֶׁהַכֹּל חַיָּבִים בִּתְקִיעָה, וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין לִתְקַע.

18) משנה, שם כט, ב. 19) שמא יתקן כלי שיר (פכ"ג מהל' שבת ה"ד). 20) ואלמלא חשש זה, היה מותר לתקוע, ולא גזרו שמא יתקן כלי שיר, שאף בזה חייב סקילה שהרי הוא בכלל "מכה בפטיש" (רמב"ם הלכות שבת שם) - מפני ששבות זה נוהג גם ביום־טוב, שהרי גם בו אסור לתקן כלי, ונמצא שבטלה מצות תקיעה בראש השנה (לחם־משנה). 21) מרשות היחיד לרשות הרבים, בגמרא (שם) לא נזכר אלא שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים, וב'תוספות' שם העירו, למה לא הזכירו גם שמא יוציאנו מרשות היחיד לרשות הרבים, עיי"ש. וביום כיפור של יובל לא גזרו חכמים בזה, אף־על־פי שגם ביום כיפור ישנו איסור הוצאה כמו בשבת (ראה בפ"א משביתת עשור ה"ב) - שאם כן תבטל מצוה זו, אבל בראש השנה תתקיים המצוה ביום־טוב שחל ביום חול ('טורי אבן').

ז. הַתִּינוֹקוֹת[22] שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְחִנּוּךְ[23], אֵין מְעַכְּבִין אוֹתָן מִלִּתְקֹעַ בְּשַׁבָּת שֶׁאֵינָהּ יוֹם־טוֹב שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה[24], כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ. וּמֵתָּר לְגָדוֹל שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמָּהֶן[25] כְּדֵי לְלַמְּדָן בְּיוֹם־טוֹב[26] - בֵּין קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִנּוּךְ, בֵּין קָטָן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְחִנּוּךְ; שֶׁהַתְּקִיעָה אֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא מִשּׁוּם שְׁבוּת.

22) משנה, שם לב, ב. 23) תינוק בן שש ושבע, שיודע מה היא תקיעת שופר - הוא "קטן שהגיע לחינוך". ולפני הגיל הזה, שוודאי אינו יודע, הוא בכלל "קטן שלא הגיע לחינוך", ועיין בפירוש 'רבינו מנוח'. ודעת רבינו שהתינוקות שהגיעו לחינוך מעכבים אותם מלתקוע בשבת, וכגירסת הרי"ף והגאונים בגמרא שם לג. וראה בלחם־משנה כאן בשם גמרא כתב־יד, ובהגהות הגר"א שם. 24) לפי שביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ודאי מעכבין אותן, שלא יאמרו שתוקעין בר"ה שחל להיות בשבת (מגיד־משנה). 25) שאומרים להם תקעו ומלמדים אותם (מגיד־משנה). 26) כלומר, אע"פ שבשבת אם הגיע לחינוך מעכבין אותם מלתקוע, וכל־שכן שאין מתעסקין עמהם - ביו"ט אפילו הגיע לחינוך, מתעסקין עמהם. ולפי"ז עד "ללמדם" הפסיק הענין, והמילה "ביו"ט" נמשך למטה (מגיד־משנה). ואולי צ"ל "וביום־טוב".

ח. כְּשֶׁגָּזְרוּ שֶׁלֹּא לִתְקֹעַ בְּשַׁבָּת, לֹא גָּזְרוּ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ בֵּית־דִּין; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁהָיָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, וְהָיָה בֵּית־דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם - הָיוּ הַכֹּל תּוֹקְעִין בִּירוּשָׁלַיִם[27] בְּשַׁבָּת, כָּל־זְמַן שֶׁבֵּית־דִּין יוֹשְׁבִין[28]. וְלֹא אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל עִיר שֶׁהָיְתָה בְּתוֹךְ תְּחוּם יְרוּשָׁלַיִם, וְהָיְתָה רוֹאָה יְרוּשָׁלַיִם - לֹא שֶׁתְּהֵיֶה בְּתוֹךְ הַנַּחַל[29], וְהָיְתָה שׁוֹמַעַת קוֹל תְּקִיעַת יְרוּשָׁלַיִם - לֹא שֶׁתְּהֵיֶה בְּרֹאשׁ הָהָר[30], וְהָיְתָה יְכוֹלָה לָבוֹא בִּירוּשָׁלַיִם - לֹא שֶׁיִּהְיֶה נָהָר מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם; אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר הָיוּ תוֹקְעִים בְּשַׁבָּת בִּירוּשָׁלַיִם. אֲבָל בִּשְׁאָר עָרֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ תוֹקְעִין.

27) רבינו מפרש במשנה שם כט: "במקדש היו תוקעין", שגם ירושלים בכלל מקדש. ולא אמר התנא "בירושלים היו תוקעין" - להשמיענו שהגזירה "שמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר", גזירה ישנה שהיתה, עוד מימי היות המשכן בנוב וגבעון ('תפארת ישראל'). 28) ראה בפ"ג מהל' סנהדרין ה"א, שבית־דין הגדול היו יושבים בשבתות ובימים־טובים בבית המדרש שבהר הבית, והטעם שהתירו אז את התקיעה בשבת - שכיון שיש מקדש בעיר וגם סנהדרין יושבין שם, אימת מקדש עליהן ואימת ב"ד עליהן, ולא יבואו להוציא

לרשות הרבים ('תפארת ישראל'). 29) שאע"פ ששומעת קול התקיעות - אינה רואה את ירושלים. 30) שאע"פ שיכולה לראות - אינה שומעת התקיעות.

ט. וּבַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ - כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית־דִּין קָבוּעַ[31], וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה סָמוּךְ[32] בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל - תּוֹקְעִין בּוֹ בְּשַׁבָּת. וְאֵין תּוֹקְעִין בְּשַׁבָּת, אֶלָּא בְּבֵית־דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ; אֲבָל שְׁאָר בָּתֵּי־דִינִין, אֵין תּוֹקְעִין בָּהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן סְמוּכִין. וְאֵין תּוֹקְעִין אֶלָּא בִּפְנֵי בֵית־דִּין גָּדוֹל[33] בִּלְבָד, כָּל זְמַן שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין; וַאֲפִלּוּ נִנְעֲרוּ לַעֲמֹד[34] וְלֹא עָמְדוּ - תּוֹקְעִין בִּפְנֵיהֶם. אֲבָל חוּץ לְבֵית־דִּין אֵין תּוֹקְעִין. וְלָמָּה תּוֹקְעִין בִּפְנֵי בֵית־דִּין? מִפְּנֵי שֶׁבֵּית־דִּין זְרִיזִין הֵן, וְלֹא יָבוֹאוּ הַתּוֹקְעִין לְהַעֲבִיר הַשּׁוֹפָר בִּפְנֵיהֶם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁבֵּית־דִּין מַזְהִירִין אֶת הָעָם וּמוֹדִיעִין אוֹתָן.

31) דיינים קבועים, ולא שנזדמנו שם במקרה (ר"ה כט:). 32) ענין סמיכה היא נתינת רשות וכוח לדון, וזה נמשך ממשה רבינו שהוא סמך את יהושע והזקנים, והם סמכו הבאים אחריהם (ראה בפ"ד מהל' סנהדרין ה"א). אולם רבינו אלפסי סובר, שאין אנו צריכים בית־דין סמוך, אלא בית־דין קבוע ומובהק, וכן נהג הלכה למעשה שהיו תוקעין לפניו בר"ה שחל בשבת. 33) בית־דין סמוך וקבוע (כסף־משנה). 34) התכוננו לעמוד. בעיא שלא נפשטה (בגמרא ר"ה ל.) ופסק רבינו לקולא, לפי שכל ענין זה אינו אלא מדרבנן (מגיד־משנה).

י. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים בַּגְּלוּת[35] - כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹקְעִין בָּרִאשׁוֹן, תּוֹקְעִין בַּשֵּׁנִי. וְאִם חָל יוֹם רִאשׁוֹן לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[36], וְלֹא הָיָה בַּמָּקוֹם בֵּית־דִּין הָרְאוּיִין לִתְקֹעַ - תּוֹקְעִין בַּשֵּׁנִי בִּלְבָד.

35) לפי החשבון "ואין יום־טוב שני להסתלק מן הספק אלא מנהג בלבד" (פ"ו מהל' יו"ט הי"ד) וידוע וברור שהיום הראשון הוא יום־טוב, והשני אינו אלא מנהג בלבד, ואעפ"כ חייבים בתקיעות בשני כבראשון (כסף־משנה). 36) ולא כתב אם חל יום שני להיות בשבת, לפי שאי־אפשר ליום ראשון של ראש השנה להיות בערב שבת, כמו שכתב רבינו להלן בפ"ז מהל' קידוש החודש ה"א.

יום שני א' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שיעור התקיעה וכמותה, וכיצד הוא סדרה, וענין הברכות: מלכיות, זכרונות ושופרות. ומה שיש מזה מן התורה, ומה שהוא מדברי סופרים.

א. כַּמָּה תְּקִיעוֹת חַיָּב אָדָם לִשְׁמֹעַ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה? תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר 'תְּרוּעָה' בְּיוֹבֵל וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[2]; וְכָל תְּרוּעָה - פְּשׁוּטָה לְפָנֶיהָ[3] וּפְשׁוּטָה לְאַחֲרֶיהָ[4]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁכָּל תְּרוּעוֹת שֶׁל חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי אֶחָד הֵן - בֵּין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, בֵּין בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל - תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת תּוֹקְעִין בְּכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן: תְּקִיעָה וּתְרוּעָה וּתְקִיעָה, תְּקִיעָה וּתְרוּעָה וּתְקִיעָה, תְּקִיעָה וּתְרוּעָה וּתְקִיעָה.

2) בשני העניינים יחד נזכרת התרועה שלש פעמים. בראש השנה: "זכרון תרועה" (ויקרא כג, כד), "יום תרועה" (במדבר כט, א) וביובל ביום כיפור: "שופר תרועה" (ויקרא כה, ט). 3) תקיעה פשוטה בהעברה לפני התרועה. 4) תקיעה פשוטה לאחר התרועה.

ב. תְּרוּעָה זוֹ הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, נִסְתַּפֵּק לָנוּ בָהּ סָפֵק, לְפִי אֹרֶךְ הַשָּׁנִים וְרֹב הַגָּלוּת, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין הֵיאַךְ הִיא: אִם הִיא הַיְלָלָה שֶׁמְּיַלְּלִין הַנָּשִׁים בֵּינֵיהֶן בְּעֵת שֶׁמְּיַבְּבִין[5], אוֹ הָאֲנָחָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁיֵּאָנַח הָאָדָם פַּעַם אַחַר פַּעַם, כְּשֶׁיִּדְאַג לִבּוֹ מִדָּבָר גָּדוֹל[6], אוֹ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד: הָאֲנָחָה, וְהַיְלָלָה שֶׁדַּרְכָּהּ לָבוֹא אַחֲרֶיהָ, הֵן הַנִּקְרָאִין תְּרוּעָה; שֶׁכָּךְ דֶּרֶךְ הַדּוֹאֵג - מִתְאַנֵּחַ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ מְיַלֵּל. לְכָךְ אָנוּ עוֹשִׂין הַכֹּל[7].

5) שמשמיעות קולות קצרים ותכופים זה לזה והוא מה שאנו קוראים תרועה. 6) שמשמיע קול אחר קול ומאריך בהם קצת כדרך הבוכה בתחילת בכייתו וזה מה שאנו קוראים שברים. 7) לצאת ידי ספק.

ג. הַיְלָלָה הִיא שֶׁאָנוּ קוֹרְאִין תְּרוּעָה; וְהָאֲנָחָה זוֹ אַחַר זוֹ, הִיא שֶׁאָנוּ קוֹרְאִין אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים. נִמְצָא סֵדֶר הַתְּקִיעוֹת כָּךְ הוּא: מְבָרֵךְ וְתוֹקֵעַ תְּקִיעָה, וְאַחֲרֶיהָ שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים, וְאַחֲרֶיהָ תְּרוּעָה, וְאַחֲרֶיהָ תְּקִיעָה; וְחוֹזֵר כְּסֵדֶר זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[8]. וְתוֹקֵעַ תְּקִיעָה, וְאַחֲרֶיהָ שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים[9], וְאַחֲרֶיהָ תְּקִיעָה; וְחוֹזֵר כְּסֵדֶר זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְתוֹקֵעַ תְּקִיעָה, וְאַחֲרֶיהָ תְּרוּעָה, וְאַחֲרֶיהָ תְּקִיעָה; וְחוֹזֵר כַּסֵּדֶר הַזֶּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. נִמְצָא מִנְיַן הַתְּקִיעוֹת שְׁלֹשִׁים, כְּדֵי לְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק.

8) שצריך לשמוע תשע קולות. 9) מספק שמא שברים הם התרועה.

ד. שִׁעוּר תְּרוּעָה - כִּשְׁתֵּי תְּקִיעוֹת. שִׁעוּר שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים - כִּתְרוּעָה. הֲרֵי שֶׁתָּקַע וְהֵרִיעַ, וְתָקַע תְּקִיעָה אֲרֻכָּה וּמָשַׁךְ בָּהּ כִּשְׁתַּיִם בָּרִאשׁוֹנָה - אֵין אוֹמְרִים, תֵּחָשֵׁב כִּשְׁתֵּי תְּקִיעוֹת, וְיָרִיעַ אַחֲרֶיהָ וַיַּחֲזֹר וְיִתְקַע; אֶלָּא אֲפִלּוּ מָשַׁךְ בָּהּ כָּל הַיּוֹם, אֵינָהּ אֶלָּא תְּקִיעָה אֶחָת; וְחוֹזֵר וְתוֹקֵעַ וּמֵרִיעַ וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.

ה. שָׁמַע תְּקִיעָה אַחַת בְּשָׁעָה אַחַת, וּשְׁנִיָּה בְּשָׁעָה שְׁנִיָּה; אֲפִלּוּ שָׁהָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין, וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְהוּא, שֶׁיִּשְׁמַע כָּל בָּבָא

מֵהֶן עַל סִדְרָהּ; לֹא שֶׁיִּשְׁמַע תְּרוּעָה וְאַחֲרֶיהָ שְׁתֵּי תְּקִיעוֹת, אוֹ שְׁתֵּי תְּקִיעוֹת וְאַחֲרֵיהֶן תְּרוּעָה[10] וְכַיּוֹצֵא בָזֶה.

10) שצריך שתהא פשוטה (=תקיעה) לפני התרועה ופשוטה לאחריה.

ו. שָׁמַע תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת מִתִּשְׁעָה בְּנֵי־אָדָם כְּאֶחָד - לֹא יָצָא[11] אֲפִלּוּ יְדֵי אֶחָת[12]. תְּקִיעָה מִזֶּה, וּתְרוּעָה מִזֶּה, וּתְקִיעָה מִשְּׁלִישִׁי, בָּזֶה אַחַר זֶה - יָצָא, וַאֲפִלּוּ בְּסַרוּגִין, וַאֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וְאִינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ עַד שֶׁיִּשְׁמַע כָּל הַתֵּשַׁע תְּקִיעוֹת, שֶׁכֻּלָּן מִצְוָה אַחַת הֵן, לְפִיכָךְ מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ.

11) והיינו שאחד עשה תקיעה והשני תרועה והשלישי תקיעה (=בבת אחת) וכן כולם, לא יצא שכיון שכולם בבת אחת אין כאן פשוטה לפניה ולאחריה. 12) מפני שצריך שתהא התקיעה לפני התרועה, וכאן שומע התקיעות והתרועות בבת אחת.

ז. הַצִּבּוּר חַיָּבִין לִשְׁמֹעַ הַתְּקִיעוֹת עַל סֵדֶר הַבְּרָכוֹת. כֵּיצַד? אוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'אָבוֹת'[13] וּ'גְבוּרוֹת'[14] וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם[15] וּ'מַלְכֻיּוֹת'[16], וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ; וְאוֹמֵר 'זִכְרוֹנוֹת'[17], וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ; וְאוֹמֵר 'שׁוֹפָרוֹת'[18], וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ; וְאוֹמֵר 'עֲבוֹדָה'[19] וְ'הוֹדָיָה'[20] וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים[21].

13) ברכה ראשונה שמוזכר בה "אלקי אברהם" ומסיים "מגן אברהם". 14) ברכת "אתה גבור" עד "מחיה המתים". 15) ברכת "אתה קדוש". 16) ברכה רביעית שאומר בה פסוקים שמוזכר בהם מלכות שמים. ומסיים "מלך על כל הארץ" וכולל בה קדושת היום ואומר "מקדש ישראל ויום הזכרון". 17) מתחלת ב"אתה זוכר" ומסיימת ב"זוכר הברית". 18) מתחלת ב"אתה נגלית" ומסיימת ב"שומע תרועה". ובה פסוקים שנזכרו בהם שופרות. 19) ברכת "רצה". 20) ברכת "מודים". 21) ברכת "שים שלום".

ח. שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֶמְצָעִיּוֹת אֵלּוּ שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל[22], שֶׁהֵן מַלְכֻיּוֹת וְזִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ[23]. וְצָרִיךְ לוֹמַר בְּכָל בְּרָכָה מֵהֶן עֲשָׂרָה פְּסוּקִים מֵעֵין הַבְּרָכָה[24]: שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מִן הַתּוֹרָה, וּשְׁלֹשָׁה מִסֵּפֶר תְּהִלִּים, וּשְׁלֹשָׁה מִן הַנְּבִיאִים, וְאֶחָד מִן הַתּוֹרָה - מַשְׁלִים בּוֹ[25]; וְאִם הִשְׁלִים בַּנָּבִיא - יָצָא. וְאִם אָמַר פָּסוּק אֶחָד מִן הַתּוֹרָה וְאֶחָד מִן הַכְּתוּבִים וְאֶחָד מִן הַנְּבִיאִים - יָצָא. וַאֲפִלּוּ אָמַר: 'וּבְתוֹרָתְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ כָּתוּב לֵאמֹר', וְאָמַר פָּסוּק שֶׁל תּוֹרָה וְהִפְסִיק - שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ כְּלוּם.

22) שהיו אומרים בו - ביובל - מלכיות זכרונות ושופרות, כמו בראש השנה. 23) שאם אינו יודע את כולם לא אומר גם את מה שיודע ולא אומר כלום. 24) והוא כנגד עשרה פסוקים של הללו א־ל בקדשו שנאמר בהם "בתקע שופר", וכנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, שהרי בראש־השנה נברא העולם וכנגד עשרת הדברות שהוזכר בהם שופר. 25) לעשרה.

ט. אֵין מַזְכִּירִין זִכְרוֹנוֹת, מַלְכֻיּוֹת וְשׁוֹפָרוֹת שֶׁל פֵּרְעָנוּת. זִכְרוֹנוֹת - כְּגוֹן "וַיִּזְכֹּר כִּי בָשָׂר הֵמָּה וְכוּ'"; מַלְכֻיּוֹת - כְּגוֹן "בְּחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם"; שׁוֹפָרוֹת - כְּגוֹן "תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה וְכוּ'". וְלֹא זִכְרוֹן יָחִיד, אֲפִלּוּ לְטוֹבָה, כְּגוֹן "זָכְרֵנִי ה' בִּרְצוֹן עַמֶּךָ"; "זָכְרָה לִי אֱלֹהַי לְטוֹבָה". וּפִקְדּוֹנוֹת אֵינָן מִזִּכְרוֹנוֹת, כְּגוֹן "פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם". וְיֵשׁ לוֹ לְהַזְכִּיר פֵּרְעָנוּת שֶׁל אֻמּוֹת עַכּוּ"ם, כְּגוֹן "ה' מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים"; "זְכֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָיִם"; "וַה' אֱלֹהִים בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן". "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד"; "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת וְכוּ'"; "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ וְכוּ'" - כָּל פָּסוּק מֵאֵלּוּ, מַלְכוּת הוּא עִנְיָנוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ זֵכֶר מַלְכוּת; וְהֲרֵי הוּא כְּמוֹ "ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד"; "וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ וְכוּ'".

י. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט בְּסֵדֶר הַתְּקִיעוֹת שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּצִבּוּר כָּךְ הוּא: אַחַר שֶׁקּוֹרְאִין בַּתּוֹרָה וּמַחֲזִירִין הַסֵּפֶר לִמְקוֹמוֹ[26], יוֹשְׁבִין כָּל הָעָם[27]. וְאֶחָד עוֹמֵד[28] וּמְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר', וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ 'שֶׁהֶחֱיָנוּ', וְכָל הָעָם עוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן'. וְתוֹקֵעַ שְׁלֹשִׁים תְּקִיעוֹת שֶׁאָמַרְנוּ מִפְּנֵי הַסָּפֵק עַל הַסֵּדֶר, וְאוֹמְרִים קַדִּישׁ, וְעוֹמְדִין וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מוּסָף. וְאַחַר שֶׁגּוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּרָכָה רְבִיעִית, שֶׁהִיא 'מַלְכֻיּוֹת', תּוֹקֵעַ תְּקִיעָה, שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים, תְּרוּעָה, תְּקִיעָה, פַּעַם אֶחָת. וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה חֲמִישִׁית, שֶׁהוּא 'זִכְרוֹנוֹת', וְאַחַר שֶׁגּוֹמְרָהּ תּוֹקֵעַ תְּקִיעָה, שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים וּתְקִיעָה. וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה שִׁשִּׁית, שֶׁהִיא 'שׁוֹפָרוֹת', וְאַחַר שֶׁגּוֹמְרָהּ תּוֹקֵעַ תְּקִיעָה, תְּרוּעָה וּתְקִיעָה פַּעַם אַחַת, וְגוֹמֵר הַתְּפִלָּה.

26) רבנו אברהם בנו של רבינו כתב בעניין זה, וזו לשונו: "ואבא מורי ז"ל ומי שקדמו לו מחכמי המערב ז"ל מנהגם להחזיר ספר־תורה למקומו קודם התקיעות". 27) אף על פי שהתוקע צריך לעמוד - לא הטריחו את הציבור בזה. 28) בשופר כתוב "לכם", ובעומר כתוב "לכם", מה עומר מעומד שהרי נאמר שם "בקמה" אל תקרי בקמה אלא "בקומה" כלומר מעומד, אף שופר מעומד.

יא. זֶה שֶׁתּוֹקֵעַ כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין, הוּא שֶׁתּוֹקֵעַ עַל סֵדֶר הַבְּרָכוֹת כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִים[29]. וְאֵינוֹ מְדַבֵּר[30] בֵּין תְּקִיעוֹת שֶׁמִּישֶׁב לִתְקִיעוֹת שֶׁמַּעֲמֹד[31]. וְאִם סָח בֵּינֵיהֶן - אַף־עַל־פִּי שֶׁעָבַר, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ.

29) שכיוון שהתחיל במצוה אומרים לו גמור. 30) התוקע. אבל השומעים מותרים לדבר. ויש סוברים שגם השומעים אסורים לדבר. 31) שהברכות שבירך לפני התקיעות הן גם על תקיעות שמעומד.

יב. בְּדִין הָיָה, שֶׁיִּתְקְעוּ עַל כָּל בְּרָכָה, כָּל בָּבָא מֵהֶן[32] שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁתָּקְעוּ כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ מִידֵי סָפֵק בַּתְּקִיעוֹת שֶׁמִּישֶׁב, אֵין מַטְרִיחִין עַל הַצִּבּוּר לַחֲזֹר בָּהֶן כֻּלָּן עַל סֵדֶר בְּרָכוֹת; אֶלָּא דַּי לָהֶן בָּבָא אַחַת עַל כָּל בְּרָכָה, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ תְּקִיעוֹת עַל סֵדֶר בְּרָכוֹת. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בְּצִבּוּר; אֲבָל הַיָּחִיד - בֵּין שֶׁשָּׁמַע עַל סֵדֶר בְּרָכוֹת[33], בֵּין שֶׁלֹּא שָׁמַע עַל הַסֵּדֶר; בֵּין מֵעֹמֶד בֵּין מִישֶׁב - יָצָא, וְאֵין בָּזֶה מִנְהָג.

32) רוצה לומר שיתקעו למלכיות כל הבבות הנזכרות למעלה: תשר"ת, תש"ת ותר"ת. וכן לזכרונות וכן לשופרות. 33) חידוש גדול משמיע רבנו שאפילו ביחיד מותר להפסיק באמצע התפילה לשמוע התקיעות, ויש סוברים שאסור לו להפסיק.

יג. הַתְּקִיעוֹת אֵינָן מְעַכְּבוֹת אֶת הַבְּרָכוֹת[34], וְהַבְּרָכוֹת אֵינָן מְעַכְּבוֹת אֶת הַתְּקִיעוֹת[35]. שְׁתֵּי עֲיָרוֹת: בְּאַחַת יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִי שֶׁיְּבָרֵךְ לָהֶן תִּשַׁע בְּרָכוֹת, וְאֵין שָׁם תּוֹקֵעַ; וּבַשְּׁנִיָּה, סָפֵק יֵשׁ שָׁם תּוֹקֵעַ, סָפֵק אֵין שָׁם תּוֹקֵעַ - הוֹלֵךְ לַשְּׁנִיָּה[36]; שֶׁהַתְּקִיעָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וְהַבְּרָכוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

34) שאם אין יכול לתקוע אף על פי כן יברך הברכות שבתפילת מוסף. 35) שאם אינו יודע לברך מלכיות זכרונות ושופרות אף על פי כן יכול לתקוע. 36) שספק דאורייתא עדיף מוודאי דרבנן.

הִלְכוֹת סֻכָּה

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו שיעורי הסוכה: רחבה וגבהה, ושיעור דפנותיה, ואיכותן וענינן. ותכונת הסוכה, והכשר דפנותיה, וכמה צריכין שיהיו וממה הן כשרין וכל הנמשך לזה.

א. שִׁעוּר הַסֻּכָּה - גָּבְהָהּ אֵין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים[2], וְלֹא יָתֵר עַל עֶשְׂרִים אַמָּה[3]. וְרָחְבָּהּ - אֵין פָּחוֹת מִשִּׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים[4]. וְיֵשׁ לוֹ לְהוֹסִיף בְּרָחְבָּהּ אֲפִלּוּ כַּמָּה מִילִין[5]. הָיְתָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה אוֹ מִשִּׁבְעָה עַל שִׁבְעָה, אוֹ גְּבוֹהָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה כָּל־שֶׁהוּא - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה.

2) משנה, סוכה ב, א. ורוצה לומר, החלל שלה מן הקרקע עד הסכך (עירובין ג:). 3) מפני שכתוב (ויקרא כג, מב): "בסוכות תשבו שבעת ימים", ואמרו חכמים בפירוש פסוק זה: "אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי" - "עד עשרים אמה, אדם עושה דירתו דירת עראי, למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע" (סוכה ב. לפי דברי רבא, והלכה כמותו, ועיין מגיד־משנה). 4) ששה טפחים צריך לגופו, שיוכל להכניס לסוכה ראשו ורובו, שנחשב כאילו כולו יושב בסוכה. ועוד טפח אחד לשולחנו (מגיד־משנה). 5) שהרי אמרו על מה שכתוב (ויקרא שם): "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" - "מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת" (סוכה כז:).

ב. סֻכָּה שֶׁאֵין לָהּ שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת - פְּסוּלָה[6]. הָיוּ לָהּ שְׁתֵּי דְּפָנוֹת גְּמוּרוֹת[7] זוֹ בְּצַד זוֹ, כְּמִין גַּ"ם[8] - עוֹשֶׂה דֹּפֶן שֵׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ יָתֵר עַל טֶפַח, וּמַעֲמִידוֹ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[9] סָמוּךְ לְאַחַד מִשְּׁתֵּי הַדְּפָנוֹת, וְדַיּוֹ[10]. וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהּ צוּרַת פֶּתַח[11], מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת גְּמוּרוֹת[12]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת[13], שֶׁצּוּרַת פֶּתַח הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם, אֲפִלּוּ קָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה עַל גַּבֵּיהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לָהֶן[14].

6) משנה, סוכה ב, א. ולמדו חכמים (שם ו:) מן המקראות, שאין צריך לעשות ארבע דפנות בסוכה, ודי בשלוש. וראה להלן עוד במה שחידשה ההלכה. 7) שלמות. 8) ג"ם יוונית, כזה. 9) שיהיה לבוד (=מחובר) לדופן, שכל פחות משלשה כלבוד הוא. והרי כאילו יש לנו דופן בן ארבעה טפחים שהוא רובו של הדופן הראוי לסוכה (=שבעה טפחים). 10) די בשתי דפנות (כשהן סמוכות כמין גאם יוונית), והשלישית אפילו טפח ומשהו כנ"ל. 11) שמעמיד קנה בסוף הדופן הקטוע הזה מול הדופן שכנגד, ומעמיד קנה על גביו ועל גבי חלק הדופן שיש ברחבו יותר על טפח כזה: 12) סוכה, שם. 13) פט"ז הי"ט. 14) כזה:

ג. הָיוּ לָהּ שְׁתֵּי דְּפָנוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ וּבֵינֵיהֶן מְכֻפָּל[15] - עוֹשֶׂה דֹּפֶן שֵׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים וּמַשֶּׁהוּ[16], וּמַעֲמִידוֹ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לְאַחַת מִשְּׁתֵּי הַדְּפָנוֹת[17] וּכְשֵׁרָה; וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהּ צוּרַת פֶּתַח[18]. קָנִים הַיּוֹצְאִים מִסְּכַךְ הַסֻּכָּה לִפְנֵי הַסֻּכָּה, וְדֹפֶן אַחַת נִמְשֶׁכֶת עִמָּהֶן[19] - הֲרֵי הֵן כַּסֻּכָּה[20].

15) כזה: 16) סוכה ז, א. כיון ששתי הדפנות אינן מחוברות זו לזו - לא מספיק בטפח ומשהו כבהלכה ב. 17) שביחד עם החלל יצטרף לרוחב שבעה טפחים. 18) קנה על גבי חלק הדופן שיש בו ארבעה טפחים ומשהו ועל הדופן שכנגד. כזה: 19) מקלות שסוככים בהם ונמשכים יותר מאורך קירות הסוכה, ויצא לחוץ לצד קיר הרביעי הפרוץ, וכותל אחד היה ארוך יותר מחבירו, כזה: 20) ואף־על־פי שההמשך הזה אין לו אלא דופן אחד - רואים את כולו כחלק מהסוכה השלימה (סוכה יט.).

ד. דְּפָנוֹת שֶׁהָיוּ דְּבוּקוֹת בְּגַג הַסֻּכָּה וְלֹא הָיוּ מַגִּיעוֹת לָאָרֶץ[21]: אִם הָיוּ גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה[22]. הָיוּ הַדְּפָנוֹת דְּבוּקוֹת לָאָרֶץ, וְלֹא הָיוּ מַגִּיעוֹת לַסְּכָךְ - אִם גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן רְחוֹקִין מִן הַגַּג כַּמָּה

אַמּוֹת, כְּשֵׁרָה[23]; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ הַדְּפָנוֹת מְכֻוָּנוֹת תַּחַת שְׂפַת הַגָּג[24]. הִרְחִיק אֶת הַגָּג[25] מִן הַדֹּפֶן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה. תָּלָה מְחִצָּה שֶׁגְּבוֹהָה אַרְבָּעָה וּמַשֶּׁהוּ בְּאֶמְצַע, בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לָאָרֶץ, וּבְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לַגָּג - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[26].

21) משנה, סוכה טז, א. 22) שכל פחות משלשה, כמחובר עם הארץ הוא, וזהו דין "לבוד". 23) הלכה למשה מסיני היא, שאנו רואין כאילו הדפנות מגיעות לסכך - "גוד אסיק מחיצתא" (=משוך והעלה את המחיצה). 24) שאם אינן מכוונות, צריכים אנו ל"גוד אסיק" ו"לבוד". וסובר רבינו ששתי הלכות למשה מסיני במקום אחד - לא נאמרו (ועיין ט"ז או"ח סי' תרלב סק"א). 25) משנה, סוכה יז, א. 26) סוכה טז, ב. ומשמיענו בזה, שאף שאנו זקוקין להשתמש פעמיים בהלכה זו של "לבוד", פעם מן המחיצה לקרקע, ופעם מן המחיצה לגג - בכל זאת כשרה.

ה. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת, וְהָאִילָנוֹת דְּפָנוֹת לָהּ[27] - אִם הָיוּ חֲזָקִים, אוֹ שֶׁקָּשַׁר אוֹתָם וְחִזֵּק אוֹתָם, עַד שֶׁלֹּא תִהְיֶה הָרוּחַ הַמְצוּיָה מְנִידָה אוֹתָם[28] תָּמִיד, וּמִלֵּא בֵּין הָאֲמִירִים[29] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּנִיד אוֹתָם הָרוּחַ, וְקָשַׁר אוֹתָם - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה; שֶׁכָּל מְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה שֶׁל יַבָּשָׁה[30], אֵינָהּ מְחִצָּה.

27) משנה, סוכה כד, ב. 28) אף־על־פי שאין בכוחה להפילם - כיון שמנידה אותם, אינם מחיצה (סוכה שם, בגמרא). 29) הענפים, נוסחא אחרת: "האוירין". 30) אף־על־פי שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של ים שהיא חזקה יותר - כיון שסוכה דירה עראית היא (סוכה כג. כרבי עקיבא). וראה להלן ה"ו.

ו. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲגָלָה[31] אוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה[32] - כְּשֵׁרָה[33], וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם־טוֹב. בְּרֹאשׁ הָאִילָן[34] אוֹ עַל גַּבֵּי הַגָּמָל - כְּשֵׁרָה[35], וְאֵין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם־טוֹב; לְפִי שֶׁאָסוּר לַעֲלוֹת בְּיוֹם־טוֹב בְּאִילָן אוֹ עַל גַּבֵּי בְהֵמָה[36]. הָיוּ מִקְצָת הַדְּפָנוֹת עֲשׂוּיוֹת בִּידֵי אָדָם וּמִקְצָתָן אִילָנוֹת - רוֹאִין, כֹּל שֶׁאִלּוּ נִטְּלוּ הָאִילָנוֹת, הִיא יְכוֹלָה לַעֲמֹד בַּדְּפָנוֹת שֶׁבִּידֵי אָדָם, עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם־טוֹב[37].

31) שהתקין לו סוכה בתוך מושב העגלה, אף שהעגלה או הספינה אינה קבועה במקום אחד. 32) במקום הגבוה ביותר בספינה, שהרוחות שולטות שם בחזקה. 33) כשהיא יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה, כמו שכתב רבינו למעלה. 34) בסיס הסוכה הוא האילן עצמו, ועשה לו קירות וסכך. 35) לחול־המועד, שאין איסור לעלות אליה. 36) ביצה לו, ב. ופכ"א מהל' שבת ה"ו וה"ט). 37) סוכה כב, ב. וכג, א.

ז. סֻכָּה שֶׁאֵין לָהּ גָּג - פְּסוּלָה[38]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ רָאשֵׁי הַדְּפָנוֹת דְּבוּקוֹת זוֹ בְזוֹ כְּמִין צְרִיף[39]; אוֹ שֶׁסָּמַךְ רֹאשׁ הַדֹּפֶן שֶׁל סֻכָּה לַכֹּתֶל[40] - אִם הָיָה לָהּ גָּג אֲפִלּוּ טֶפַח[41], אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ הַדֹּפֶן הַסָּמוּךְ לַכֹּתֶל מִן הַקַּרְקַע טֶפַח, הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[42]. סֻכָּה עֲגֻלָּה - אִם יֵשׁ בְּהֶקֵּפָהּ כְּדֵי לְרַבֵּעַ בָּהּ שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים[43], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָהּ זָוִיּוֹת, הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה.

38) שאין זה אוהל, כיון שלא ניכר מהו גג ומהו כותל. 39) שם יט, ב. כזה: 40) כזה: 41) שלא סמך ממש אל הקיר והשאיר רווח בין הכותל לסוכה שיעור טפח, ואנו רואים את הטפח כסתום וחשוב גג (סוכה, שם). 42) שכיון שיש טפח ישר - הרי הוא אוהל. 43) כלומר, אם אפשר לעשות ריבוע בתוך העיגול שיחזיק שטח של שבעה טפחים על שבעה טפחים (סוכה ז:).

ח. סִכֵּךְ עַל־גַּבֵּי אַכְסַדְרָה[44] שֶׁיֵּשׁ לָהּ פְּצִימִין[45] - בֵּין שֶׁהָיוּ נִרְאִין מִבִּפְנִים[46] וְאֵין נִרְאִין מִבַּחוּץ[47], בֵּין שֶׁהָיוּ נִרְאִין מִבַּחוּץ וְאֵין נִרְאִין מִבִּפְנִים - כְּשֵׁרָה[48].

44) שיש לה שני כתלים זה כנגד זה, כזה: (מגיד־משנה, וראה להלן ה"ט). 45) עמודים. 46) שהעמודים בולטים מצד פנים, כזה: ולמסתכל בחוץ, נראה חלק. 47) כזה: ומבפנים נראה חלק. 48) כיון שיש עמודים בולטים, אנו רואים את התקרה של האכסדרה, שהיא תקרה קבועה, כאילו יורדת וסותמת את הצד השלישי ליד העמודים (וכמו שכתב רבינו בפי"ז מהל' שבת הלכה לה), והרי יש כאן שלש דפנות (סוכה יח.). ובמקום שאין תקרה אין הסוכה כשרה אלא־אם־כן עשה דופן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו ברוח שלישית (למעלה הלכה ג).

ט. לֹא הָיוּ לָהּ פְּצִימִין - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סֻכָּה הָעֲשׂוּיָה כְּמָבוֹי, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ אֶלָּא שְׁנֵי צִדֵּי הָאַכְסַדְרָה, וְאֶמְצַע הָאַכְסַדְרָה אֵין בּוֹ כֹּתֶל, וְשֶׁכְּנֶגְדּוֹ אֵין בּוֹ פְּצִימִין.

י. סִכֵּךְ עַל־גַּבֵּי מָבוֹי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְחָיִ[49] אוֹ עַל־גַּבֵּי בְּאֵר שֶׁיֵּשׁ לָהּ פַּסִּין[50] - הֲרֵי זוֹ סֻכָּה כְּשֵׁרָה לְאוֹתָהּ שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג בִּלְבָד[51]; מִתּוֹךְ שֶׁלְּחִי זֶה וּפַסִּין אֵלּוּ מְחִצּוֹת לְעִנְיַן שַׁבָּת - נַחְשֹׁב אוֹתָן כִּמְחִצּוֹת לְעִנְיַן סֻכָּה[52].

49) מבוי מפולש שאין לו אלא שתי דפנות - כלומר, שתי שורות של בתים, אחת לצפון ואחת לדרום, ועשה לו צורת הפתח מצד מזרח ולחי מצד מערב, שאע"פ שלענין סוכה לא מועילה צורת הפתח שמצד מזרח להחשב כדופן שלישית - כיון שלענין שבת הרי זו רשות היחיד (פי"ז מהל' שבת ה"ג) היא סוכה כשרה בשבת של סוכות. 50) הם קרשים שהם עושין סביב הבאר, בצורה כזו כאן מופיע ציור בכדי להתיר לעולי רגלים שיוכלו לשאוב מים לבהמתם מן הבור שתוכו רשות היחיד והם עומדים ברשות הרבים, וקרשים אלו הם בני אמה אחת לכאן ואמה אחת לצד שכנגד, ועל ידי הפסים נעשו סביבות הבאר רשות

היחיד (כמו שכתב רבינו בפי"ז מהל' שבת הכ"ז) והוא סיכך על הפסים האלו. 51) ולא לימים האחרים. 52) סוכה ז, א ועמוד ב.

יא. נָעַץ אַרְבָּעָה קַנְדָּסִין[53] עַל אַרְבַּע זָוִיּוֹת הַגַּג[54] וְסִכֵּךְ עַל גַּבָּן - הוֹאִיל וְהַסִּכּוּךְ עַל שְׁפַת הַגַּג, כָּשֵׁר[55]; וְרוֹאִין אֶת הַמְּחִצּוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת כְּאִלּוּ הֵן עוֹלוֹת לְמַעְלָה עַל שְׁפַת הַסִּכּוּךְ.

53) עמודים. 54) בשפת הגג. 55) כרב נחמן בסוכה ד: שאמר שפלוגתת רבי יעקב וחכמים אינה אלא אם נעץ הקונדיסים באמצע הגג, ובזה פוסלים חכמים, אבל בשפת הגג לדברי הכל כשר, שאנו אומרים "גוד אסיק מחיצתא" (ראה למעלה הערה כב). וכל זה לפי גירסת רב שרירא גאון בסוכה שם, אבל לפי נוסחתנו - נשאר הדבר ב"תיקו", ועיין ראב"ד.

יב. סֻכָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ פְּתָחִים רַבִּים, וְיֵשׁ בִּכְתָלֶיהָ חַלּוֹנוֹת הַרְבֵּה - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[56]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁפְּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁם פֶּתַח יָתֵר עַל עֶשֶׂר[57]. אֲבָל אִם הָיָה שָׁם פֶּתַח יָתֵר עַל עֶשֶׂר - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ צוּרַת פֶּתַח[58], צָרִיךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַפְּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד.

56) רוצה לומר, כשהיו שתי דפנות גמורות, ובדופן השלישי עשה קנים שמרוחקים זה מזה יותר משלשה טפחים במשך כל המחיצה (סוכה ז.). קולא היא בדופן השלישית כמו שהקילו במחיצת טפח למעלה ה"ב (מגיד־משנה). 57) כלומר, שלא יהיה פרוץ בין קנה לחבירו במקום אחד יותר מעשר אמות. 58) שפתח שהוא יותר מעשר אמות אינו פתח, שלא רגילים לעשות פתח רחב כזה. וראה מה שכתב רבינו בפט"ז מהל' שבת הט"ז.

יג. סֻכָּה שֶׁאֲוִירָהּ[59] גָּבוֹהַּ מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, וּמְעֻטָּה בְּכָרִים וּכְסָתוֹת[60] - אֵינוֹ מְעוּט[61], וַאֲפִלּוּ בִּטְלָם[62]. מְעֻטָּה בְּתֶבֶן וּבִטְלוֹ - הֲרֵי זֶה מְעוּט; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עָפָר וּבִטְלוֹ. אֲבָל בְּעָפָר סְתָם, אֵינוֹ מְעוּט[63]. הָיְתָה גְּבוֹהָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, וְהוּצִין[64] יוֹרְדִין לְתוֹךְ עֶשְׂרִים - אִם הָיְתָה צְלָתָן מְרֻבָּה מֵחַמָּתָן[65], יֵחָשְׁבוּ כְּגֹג עָבֶה[66] וּכְשֵׁרָה.

59) כלומר, חללה=מקרקעית הסוכה עד הסכך. 60) שנתן על קרקעית הסוכה כרים וכסתות, ומתוך כך נתמעט חללה. 61) אינה נמעטת משיעורה. 62) שחשב בדעתו להניחם שם לעולם (מגיד־משנה) - כיון שעל־פי הרוב לא נוהגים לבטל דברים אלה. ואף שהוא ביטל - בטלה דעתו אצל כל אדם (סוכה ד.). 63) אע"פ שלא ינטלו משם כל ימי החג - כיון שהוא עתיד לפנותו לאחר החג (מגיד־משנה). 64) ענפים קטנים עם העלים שלהם. 65) כלומר, אם תסלק את הסכך העליון - יהיה הצל מרובה מהשמש, מחמת ההוצים. 66) וחללה של הסוכה הוא פחות מעשרים אמה (סוכה ד.).

יד. בָּנָה אִיצְטַבָּה[67] בָּהּ כְּנֶגֶד דֹּפֶן הָאֶמְצָעִית[68] עַל־פְּנֵי כֻלָּהּ[69] - אִם יֵשׁ בָּאִיצְטַבָּה שִׁעוּר רֹחַב הַסֻּכָּה, כְּשֵׁרָה[70]. בָּנָה אִיצְטַבָּה כְּנֶגֶד דֹּפֶן הָאֶמְצָעִית מִן הַצַּד[71] - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת אִיצְטַבָּה וְלַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת, פְּסוּלָה; פָּחוֹת מְאַרְבַּע אַמּוֹת, כְּשֵׁרָה[72]. בָּנָה אִיצְטַבָּה בְּאֶמְצָעָהּ - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת אִיצְטַבָּה וְלַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ, פְּסוּלָה; פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, כְּשֵׁרָה[73]; וּכְאִלּוּ הַמְּחִצּוֹת נוֹגְעוֹת בָּאִיצְטַבָּה, וַהֲרֵי מִן הָאִיצְטַבָּה וְעַד הַסִּכּוּךְ פָּחוֹת מֵעֶשְׂרִים אַמָּה. בָּנָה בָּהּ עַמּוּד[74], וְיֵשׁ בּוֹ הֶכְשֵׁר סֻכָּה[75] - פְּסוּלָה; שֶׁאֵין אֵלּוּ מְחִצּוֹת הַנִּכָּרוֹת[76], וְנִמְצָא עַל־גַּב הָעַמּוּד סְכָךְ כָּשֵׁר בְּלֹא דְּפָנוֹת.

67) כעין ספסל מעצים או מאבנים, מוגבה מהארץ. 68) סמוך לדופן ממש שמנגד לפתח, ונקראת אמצעית, שסתם סוכה היא בת שלש דפנות, והרביעית היא כולה פתח (רש"י סוכה שם). 69) שנוגעת בשתי הדפנות מזה ומזה, כזה: 70) שהרי מקרקעית האיצטבה ועד הסכך אין גובה עשרים אמה. וי"א שמכיון שהיא כשרה במקום זה, כשרה היא אפילו מהאיצטבה והלאה, כדין פסל היוצא מן הסוכה למעלה ה"ג (רש"י סוכה שם). 71) בצד קיר אחד והגיעה עד הדופן האמצעי, כזה: 72) שכן היא ההלכה, שעד ארבע אמות רואים אנו את הסכך כאילו הוא חלק מהקיר שנתעקם ונשתפע מקרקעיתה. וזו היא: "דופן עקומה", ראה להלן פ"ה הי"ד. ומקור הדברים בסוכה ד. 73) סוכה, שם. והשמיענו בזה, שאומרים "דופן עקומה" בכל הרוחות. 74) גבוה עשרה טפחים (סוכה ד:). 75) שבעה טפחים על שבעה טפחים. והיה רחוק ארבע אמות מהדופן, הא לאו הכי - כשר כמו באיצטבה (מגיד־משנה). 76) שאף־על־פי שבעמוד גבוה עשרה, אמרו "גוד אסיק מחיצתא" (ראה למעלה הי"א), ואם כן הרי יש כאן סוכה כשרה, שהרי על גבי העמוד אין הסוכה גבוהה מעשרים אמה – אף־על־פי־כן אין הסוכה כשרה, שסוף־כל־סוף אין כאן מחיצות ממש, הניכרות לעין (סוכה שם, לדעת רבא).

טו. הָיְתָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה[77], וְחָקַק בָּהּ[78] לְהַשְׁלִימָהּ לַעֲשָׂרָה - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת חֵקֶק וְלַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן, כְּשֵׁרָה; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה, הֲרֵי הוּא כְּדָבוּק[79], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת[80].

77) מעשרה טפחים בגובה. 78) חפר בתוך האדמה שיעור של סוכה בעומק. 79) ואנו רואים כאילו הכתלים מגיעים אל החקק. וההלכה של "דופן עקומה", להכשיר עד ארבע אמות, אינה אלא במקום שישנם דפנות כדין וכהלכה, ולא כשהדפנות הם למטה מעשרה ואינם דפנות כלל וכלל (סוכה ד:). 80) פי"ד ה"ז.

טז. דָּפְנֵי סֻכָּה כְּשֵׁרִין מִן הַכֹּל[81], שֶׁאֵין אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא מְחִצָּה מִכָּל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ מִבַּעֲלֵי־חַיִּים[82]. וְעוֹשֶׂה אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ דֹּפֶן בְּיוֹם־טוֹב, כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִישַׁן בְּסֻכָּה כְּשֵׁרָה, שֶׁחֲבֵרוֹ דֹּפֶן לָהּ. וְהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ שֶׁלֹּא לְדַעַת זֶה שֶׁנַּעֲשָׂה דֹּפֶן[83]; אֲבָל

אִם עָשָׂהוּ לְדַעַת - אָסוּר בְּיוֹם־טוֹב, וּמֻתָּר בִּשְׁאָר יְמֵי הֶחָג. וְכֵן עוֹשֶׂה בְּכֵלִים דֹּפֶן רְבִיעִית בְּיוֹם־טוֹב; אֲבָל דֹּפֶן שְׁלִישִׁית, לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּכֵלִים בְּיוֹם־טוֹב, לְפִי שֶׁהוּא מַכְשִׁיר הַסֻּכָּה, וְאֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרַאי בְּיוֹם־טוֹב[84].

81) משנה, סוכה יב, א: "וכולן (=כל הפסולים לסכך) כשרים לדפנות". שהדפנות לא נקראים סוכה, ואינם בכלל מה שאמרו (סוכה יב.): חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך - אין לך אלא פסולת גורן ויקב ולא יותר (ראה להלן פ"ה ה"א). 82) כרבי יהודה (סוכה כג.).
83) רוצה לומר, שלא ידע אותו שהועמד שם שבשביל מחיצה הועמד שם. שאם ידע, הרי זו דרך קביעות, ומחיצה קבועה אסור לעשותה ביו"ט (לבוש). וראה בדברי רבינו בפט"ז מהל' שבת הכ"ג. ויש אומרים שכל זה אינו אלא בדופן השלישי שהוא מעיקר הסוכה, אבל בדופן רביעי, שהסוכה כשרה בלעדו, מותר אפילו לדעתו (הראב"ד).
84) עירובין מד, א.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני הסכך ממה שראוי שיהיה, ומאי זה דבר הם פסולים, ואם מקצת הסכך כשר ומקצתו פסול מה דינו. ואם צריך עשיה לשמה גם כן, וסוכה בתוך סוכה, וכיוצא בדברים אלו.

א. הַסְּכָךְ[2] שֶׁל סֻכָּה אֵינוֹ כָּשֵׁר מִכָּל דָּבָר. אֵין מְסַכְּכִין אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ[3], שֶׁנֶּעֱקַר מִן הָאָרֶץ[4], וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[5], וְאֵין רֵיחוֹ רַע[6], וְאֵינוֹ נוֹשֵׁר וְאֵינוֹ נוֹבֵל תָּמִיד[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר, אין מסככים אלא בדבר שגידולו מן הארץ כו'".

וקשה בלשונו מדוע לא הסתפק לכתוב "אין מסככים אלא בדבר שגידולו מן הארץ" ומה טעם ההקדמה "הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר". כמו־כן קשה בהלכה י"ב "העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית" ומדוע לא כתב בקיצור שהוא פסול. ואף שהוא לשון המשנה, ובגמרא למדו ממנו דין נוסף "לא שנו אלא באילן שצילתו מרובה מחממתו, אבל חמתו מרובה מצילתו כשר" אבל מדוע הרמב"ם שלא הזכיר החילוק הנ"ל השתמש בלשון "כאילו עשאה בתוך הבית", ולא כתב בקיצור - פסולה.

והביאור בזה: גם כאשר ישנו לימוד ודיוק מיוחד שלא הביאו הרמב"ם, בכל זאת מקפיד לכתוב בלשון המשנה אף שאין כוונתו לתוכן הדיוקים שבמשנה.

ויש להוסיף על פי מה שמצינו בכללי הרמב"ם שכשמוצא סברא הנראית לו יותר מסברת הגמרא, מביא אותה כטעם להלכה. ובענייננו, הפסול של בית מודגש יותר מהפסול של סוכה, כי תוכן מצות סוכה הוא "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" ומובן שבית - דירת קבע - מנוגד לסוכה משא"כ אילן.

ומעתה יובן גם לשון הרמב"ם "הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר, אין מסככים בו אלא כו'". כי אף שהסגנון אינו מכריח שום חידוש בהלכה, יש והוא מוסיף ביופי סגנון הלשון, כי בסיום הפרק הקודם "דפני הסוכה **כשרים מן הכל** שאין אנו צריכים אלא מחיצה כו'" ובהמשך לסגנון זה כתב "הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר".

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן לב)

2) הכיסוי שעל הסוכה. 3) שצומח מן הארץ, שנאמר (דברים טז, יג): "חג הסוכות תעשה לך וכו' באספך מגרנך ומיקבך", ומכאן למדו חכמים (סוכה יב.), שצריך לסכך בדבר שגידולו מן הארץ, כמו גורן ויקב. 4) כגורן ויקב שהם תלושים מן הארץ. 5) ממה שנאמר "באספך מגרנך ומיקבך" למדו חכמים (שם), שהמדובר בפסולת גורן ויקב שאוספים אותה ומוציאים אותה מן הגורן ומן היקב. ופסולת זו, שאינה אוכל אדם, אינה מקבלת טומאה (ראה בפ"א מהל' טומאת אוכלין ה"א). 6) אבל ריחו רע אסור מדרבנן, שמא יצא מן הסוכה, כדלהלן. 7) סוכה יג, א.

ב. סִכֵּךְ בְּדָבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ, אוֹ בִּמְחֻבָּר לָאָרֶץ, אוֹ בְּדָבָר שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה - פְּסוּלָה. אֲבָל אִם עָבַר וְסִכֵּךְ בְּדָבָר הַנּוֹבֵל וְנוֹשֵׁר, אוֹ בְּדָבָר שֶׁרֵיחוֹ רַע - כְּשֵׁרָה; שֶׁלֹּא אָמְרוּ, אֵין מְסַכְּכִין בָּאֵלּוּ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יַנִּיחַ הַסֻּכָּה וְיֵצֵא[8]. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִהְיוּ הוּצִין וְעָלִין שֶׁל סְכָךְ יוֹרְדִין לְתוֹךְ עֲשָׂרָה טְפָחִים[9], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵר לוֹ בִּישִׁיבָתוֹ. סִכְּכָהּ בְּמִינֵי מַהְכּוֹת[10], אוֹ בַּעֲצָמוֹת וְעוֹרוֹת[11] - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן גִּדּוּלֵי קַרְקַע. הִדְלָהּ[12] עָלֶיהָ גְּפָנִים[13] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ סֻכָּה - פְּסוּלָה, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶעֱקְרוּ[14]. סִכְּכָהּ בִּכְלֵי[15] עֵץ וּבְמַחְצָלוֹת[16] הָעֲשׂוּיוֹת לִשְׁכִיבָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְכֵן אִם סִכְּכָהּ בִּשְׁבָרֵי־כֵלִים וּבְלָיוֹתֵיהֶן[17], פְּסוּלָה; הוֹאִיל וְהָיוּ מְקַבְּלִין טֻמְאָה - שֶׁמָּא יְסַכֵּךְ בִּשְׁבָרִים שֶׁעֲדַיִן לֹא טָהֲרוּ[18].

8) סוכה, שם. וראה להלן הערה כה. 9) שאין אדם דר בדירה סרוחה, שההוצים והעלים נסרחים על ראשו (סוכה ד. אליבא דרבא). ונראה מדברי רבינו שאין כאן אלא זהירות לכתחילה, אבל אינה פסולה בדיעבד ('מעשה רוקח' בהקדמה בשם גליון על הרמב"ם). 10) במטילי מתכות שטרם נעשו מהם שום כלי, ואינם מקבלים טומאה. ואף שיסודם מהארץ - פסולה, שצריך שיהיה צומח מהארץ.
11) שלא נעבדו ואינם מקבלים טומאה. 12) הגביהה ועשאה לסכך על הסוכה (משנה, סוכה יא.). 13) שכן דרכן של גפנים שענפיהן מתפשטים. 14) ומחובר פסול לסכך. 15) סוכה טו, א. 16) של קנים וקש וגמי (משנה,

סוכה יט:). 17) שבלו ונקרעו (שם טו:). 18) שלא נשברו כל כך, עד שהשבירה תבטל הטומאה מהם.

1 **ג. סִכָּכָהּ בָּאֲכָלִין[19] - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְקַבְּלִין**
2 **טֻמְאָה. סוֹכֵי תְאֵנִים[20] וּבָהֶן תְּאֵנִים; פַּרְכִּילֵי עֲנָבִים[21]**
3 **וּבָהֶן עֲנָבִים; מַכְבָּדוֹת[22] וּבָהֶן תְּמָרִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
4 **בָהֶן: רוֹאִין אִם פְּסֹלֶת[23] מְרֻבָּה עַל הָאֲכָלִין - מְסַכְּכִין**
5 **בָּהֶן[24]; וְאִם לָאו - אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן. סִכֵּךְ בִּירָקוֹת[25],**
6 **שֶׁאִם יִיבְשׁוּ יִבּוֹלוּ וְלֹא יִשָּׁאֵר בָּהֶן מַמָּשׁ, אַף־עַל־פִּי**
7 **שֶׁהֵן עַתָּה לַחִים - הֲרֵי מְקוֹמָן נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ הוּא**
8 **אֲוִיר[26] וּכְאִלּוּ אֵינָם[27].**

19) מאכל אדם. שאילו מאכל בהמה אינו מקבל טומאה (הל' טומאת אוכלין שם). 20) ענפי תאנים. 21) זמורות הגפנים. 22) ענפי הדקל. 23) שאינה אוכל ואינה מקבלת טומאה וכשרה לסכך. 24) שהפסולת מבטלת את האוכל, וכאילו כל הסכך כשר (סוכה יג:). 25) שאינם מקבלים טומאה, כגון שאינם מיוחדים למאכל אדם. 26) והם פוסלים ברוחב שלשה טפחים כאויר (להלן ה"כ) — סוכה, שם. 27) המדובר באופן כזה שיפלו ותהיה הסוכה חמתה מרובה מצילתה, אבל אם תשאר צילתה מרובה מחמתה, אינה פסולה בדיעבד אלא אסורה לכתחילה שמא יניחנה ויצא, כמו שכתב רבינו לעיל ה"ב (כסף־משנה).

9 **ד. סִכָּכָהּ בִּפְשָׁתֵי הָעֵץ[28], שֶׁלֹּא דָק אוֹתָן[29] וְלֹא**
10 **נִפְּצָן[30] - כְּשֵׁרָה, שֶׁעֲדַיִן עֵץ הוּא. וְאִם דָּק וְנִפֵּץ אוֹתָן**
11 **- אֵין מְסַכְּכִין בּוֹ[31], מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּנִּית צוּרָתוֹ, וּכְאִלּוּ**
12 **אֵינָן מִגִּדּוּלֵי קַרְקַע. מְסַכְּכִין בַּחֲבָלִים שֶׁל סִיב[32] וְשֶׁל**
13 **חֵלֶף[33] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁהֲרֵי צוּרָתָן עוֹמֶדֶת וְאֵין**
14 **הַחֲבָלִים כֵּלִים[34].**

28) על־פי מה שנאמר ביהושע ב, ו: "ותטמנם בפשתי העץ". 29) שלא כתתם במכתשת. 30) שלא סרקם במסרק. 31) סוכה יב, ב. אף־על־פי שאינו מקבל טומאה לפני טוייתו (עיי"ש ב'תוספות' ד"ה באניצי). 32) הצומח מסביב לעץ. 33) מין עשב. 34) ואינם מקבלים טומאה ('ירושלמי', הובא במגיד־משנה).

15 **ה. סִכָּכָהּ בְּחִצִּים: בִּזְכָרִים[35] - כְּשֵׁרָה; בִּנְקֵבוֹת[36] -**
16 **פְּסוּלָה; אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עָשׂוּי לְהִתְמַלֵּאת בְּבַרְזֶל,**
17 **בֵּית קִבּוּל הוּא, וּמְקַבֵּל טֻמְאָה כְּכָל כְּלִי־קִבּוּל[37].**

35) נקראים זכרים על שם שמחודדים ונותנים אותם בתוך הברזל והם פשוטי כלי עץ (רש"י שם יב:). 36) חקוקים בראשם, ובאותו חקק נותנים הברזל (רש"י שם). 37) [כיון שאינו עשוי להשאר שם לעולם, אלא שמחזיקים בעץ וזורקים בכח את הברזל כלפי האויבים, והרי זה כבקעה של עץ ששמים בה סדן של צורפים שמקבלת טומאה, כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל' כלים ה"ג, ועיין 'שערי תשובה' או"ח סי' תרכט].

18 **ו. מַחְצֶלֶת קָנִים אוֹ מַצֻּלֶת גֶּמִי אוֹ חֵלֶף: קְטַנָּה -**
19 **סְתָמָהּ לִשְׁכִיבָה[38]; לְפִיכָךְ אֵין מְסַכְּכִין בָּהּ, אֶלָּא־**
20 **אִם־כֵּן עָשָׂה אוֹתָהּ לְסִכּוּךְ[39]; גְּדוֹלָה - סְתָמָהּ לְסִכּוּךְ,**
21 **לְפִיכָךְ מְסַכְּכִין בָּהּ; אֶלָּא־אִם־כֵּן עָשָׂה אוֹתָהּ**
22 **לִשְׁכִיבָה[40]. וְאִם יֵשׁ לָהּ קִיר[41] - אֲפִלּוּ גְּדוֹלָה, אֵין**
23 **מְסַכְּכִין בָּהּ[42], שֶׁהֲרֵי הִיא כִּכְלִי־קִבּוּל; וַאֲפִלּוּ נִטַּל**
24 **הַקִּיר שֶׁלָּהּ, אֵין מְסַכְּכִין בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּשִׁבְרֵי־**
25 **כֵלִים[43].**

38) סוכה יט, ב. וכתנא־קמא, שאם הזב שוכב עליה היא מקבלת טומאה. 39) שכיון שאינה מיוחדת לשכיבה ואומרים לו לזב: עמוד ונעשה מלאכתנו - אינה מקבלת טומאה (שבת נט.). 40) ומחשבתו מועלת (סוכה, שם במשנה). 41) שפה גבוהה מסביב. 42) שם כ, ב. 43) למעלה ה"ב (רי"ף בסוכה שם).

26 **ז. נְסָרִים[44] שֶׁאֵין בְּרָחְבָּן אַרְבָּעָה טְפָחִים, מְסַכְּכִין**
27 **בָּהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מְשֻׁשְּׁפִין[45]. וְאִם יֵשׁ בְּרָחְבָּן**
28 **אַרְבָּעָה - אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן[46], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָם**
29 **מְשֻׁשְּׁפִין; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֵשֵׁב תַּחַת הַתִּקְרָה וִידַמֶּה שֶׁהִיא**
30 **כְּסֻכָּה[47]. נָתַן עָלֶיהָ נֶסֶר אֶחָד שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה**
31 **טְפָחִים - כְּשֵׁרָה[48], וְאֵין יְשֵׁנִין תַּחְתָּיו[49]. וְהַיָּשֵׁן**
32 **תַּחְתָּיו - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. הָיוּ נְסָרִין שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבָּן**
33 **אַרְבָּעָה וְאֵין בְּעָבְיָן אַרְבָּעָה, וַהֲפָכָן בְּצִדֵּיהֶן שֶׁאֵין**
34 **בָּהֶן אַרְבָּעָה וְסִכֵּךְ בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה; שֶׁהֲרֵי הַנֶּסֶר**
35 **פָּסוּל, בֵּין שֶׁסִּכֵּךְ בְּרָחְבּוֹ בֵּין שֶׁסִּכֵּךְ בְּעָבְיוֹ[50].**

44) קרשים. 45) שהם דומים לכלים. 46) משנה, סוכה יד, א. 47) שישב בביתו ויחשוב שיצא ידי חובתו במצות סוכה, שהרי גם ביתו מקורה בנסרים, וביתו ודאי פסול לסוכה - "סוכה" אמרה תורה ולא ביתו של כל ימות השנה (רש"י סוכה שם). וראה להלן ה"ח. 48) הסוכה. וכשנתן את הנסר מן הצד, באופן שנשארו לסכך הכשר שלש דפנות, אבל באמצע פסול (מגיד־משנה). 49) שהוא סכך פסול (סוכה, שם). 50) ודינו כשפוד של מתכת (שם יד:).

36 **ח. תִּקְרָה שֶׁאֵין עָלֶיהָ מַעֲזִיבָה[51], שֶׁהִיא הַטִּיט**
37 **וְהָאֲבָנִים, אֶלָּא נְסָרִין תְּקוּעִין בִּלְבָד - הֲרֵי זוֹ**
38 **פְּסוּלָה; שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲשׂוּ לְשֵׁם סֻכָּה, אֶלָּא לְשֵׁם בַּיִת.**
39 **לְפִיכָךְ אִם פִּקְפֵּק הַנְּסָרִים וְהֵנִיד הַמַּסְמְרִים[52] לְשֵׁם**
40 **סֻכָּה - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּכָל נֶסֶר**
41 **וָנֶסֶר אַרְבָּעָה טְפָחִים[53]. וְכֵן אִם נָטַל אֶחָד מִבֵּינְתַּיִם**
42 **וְהִנִּיחַ בִּמְקוֹמוֹ סְכָךְ כָּשֵׁר לְשֵׁם סֻכָּה - הֲרֵי זוֹ**
43 **כְּשֵׁרָה[54].**

51) מלשון הפסוק "ויעזבו ירושלים עד החומה" (נחמיה ג, ח). 52) כן כתב רבינו בפירוש המשנה (לסוכה טו.) "ומפקפק, פירוש שיעקור אותם ממקומם ומן המסמרים התקועים בהם". ולפי"ז צריכים כאן שני דברים: גם הזזת הנסרים ממקומם וגם להוציא המסמרים. וכן נראה מפירש"י שם שכתב: "מפקפק, סותר ומנענע". אבל הרא"ש (סי' כט) וה'טור' (או"ח סי' תרלא) כתבו: "שמסיר את המסמרים". ועיין ב"ח שם, ו'קרבן נתנאל' שם (או"ק א). 53) כמו שנכתב למעלה בה"ז. והרא"ש בסי' כט תמה על זה.

54) משנה, סוכה טו, א לבית הלל. [ומסתימת לשון רבינו נראה שמידת הסכך הכשר כמידת הסכך הפסול, ואעפ"כ - כשרה, וראה להלן הט"ז והערה צה].

ט. סֻכָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית כְּהִלְכָתָהּ מִכָּל מָקוֹם[55] - כְּשֵׁרָה[56], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית לְשֵׁם מִצְוָה. וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה עֲשׂוּיָה לְצֵל[57]; כְּגוֹן סֻכַּת עַכּוּ"ם[58] וְסֻכַּת בְּהֵמָה[59] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָהֶן[60]. אֲבָל סֻכָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ[61] - פְּסוּלָה, לְפִי שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית לְצֵל. וְכֵן הַחוֹטֵט בְּגָדִישׁ[62] וְעָשָׂהוּ סֻכָּה[63] - אֵינָהּ סֻכָּה, שֶׁהֲרֵי לֹא עִמֵּר גָּדִישׁ זֶה לְצֵל. לְפִיכָךְ אִם עָשָׂה בִּתְחִלָּה חֲלַל טֶפַח[64] בְּמֶשֶׁךְ שִׁבְעָה לְשֵׁם סֻכָּה, וְחָטַט בָּהּ אַחֲרֵי כֵן וְהִשְׁלִימָהּ לַעֲשָׂרָה - כְּשֵׁרָה, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה סְכָךְ שֶׁלָּהּ לְצֵל.

55) לאיזה צורך שהוא. 56) סוכה ח, ב. 57) להתגונן בצילה, ועל שם כך נקראת סוכה (סוכה שם ורש"י). 58) שעשאוה גוים לימי הקיץ. 59) שעשאוה בשביל בהמות. 60) כמו סוכת נשים (שפטורות ממצות סוכה), סוכת רועים וסוכת שומרים (סוכה שם) כשנעשו לצל (שם). 61) שנפלו העמודים התחתונים מן הגדיש, ונשארו העליונים, ונעשתה הסוכה מאליה. 62) הוציא העמרים התחתונים ונשארו העליונים, ונעשתה הסוכה מאליה. ואע"פ שעשה מעשה בהוצאת העמרים וביצירת החלל - אינה סוכה, לפי שלא עשה סככה לצל. 63) משנה, סוכה טו, א. 64) שחלל טפח נקרא "אהל" בכל מקום, וכשהגדיש העמרים על זה לשם צל - נקרא הסכך בשם סכך, כיון שיש תחתיו חלל טפח (סוכה טז.).

י. חֲבִילֵי קַשׁ וַחֲבִילֵי עֵצִים וַחֲבִילֵי זְרָדִין[65], אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן - גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה אוֹתָן חֲבִילוֹת עַל גַּגּוֹ כְּדֵי לְיַבְּשָׁן[66], וְיִמָּלֵךְ וְיֵשֵׁב תַּחְתֵּיהֶן לְשֵׁם סֻכָּה, וְהוּא מִתְּחִלָּה לֹא עָשָׂה סְכָךְ זֶה לְצֵל, וְנִמְצֵאת כְּסֻכָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ. וְאִם הִתִּירָם[67] - כְּשֵׁרוֹת[68]. וְאֵין חֲבִילָה פְּחוּתָה מֵעֶשְׂרִים־וַחֲמִשָּׁה בַדִּים[69].

65) קנים. 66) ולא לשם סכך. 67) התיר את הקשר. 68) כל זה במשנה סוכה יב, א. 69) "ירושלמי". וכן הי' דרכם לאגוד. ועיין ראב"ד.

יא. חֲבִילוֹת קְטַנּוֹת שֶׁאָגְדוּ אוֹתָן לְמִנְיָן[70], מְסַכְּכִין בָּהֶן[71]. וְכֵן הַחוֹתֵךְ רֹאשׁ הַדֶּקֶל וְהַחֲרֵיוֹת[72] אֲגוּדוֹת בּוֹ - מְסַכְּכִין בּוֹ, שֶׁאֶגֶד בִּידֵי שָׁמַיִם[73] אֵינוֹ כַּחֲבִילָה[74]. וַאֲפִלּוּ קָשַׁר רָאשֵׁי הַחֲרֵיוֹת כֻּלָּן מִצַּד הָאֶחָד, שֶׁנִּמְצְאוּ בַּחֲבִילָה אַחַת, אֶחָד מִשְּׁנֵי רָאשִׁים בִּידֵי שָׁמַיִם וְאֶחָד בִּידֵי אָדָם - מְסַכְּכִין בָּהּ; שֶׁהָאוֹגֵד עֵץ אֶחָד, אֵינוֹ חֲבִילָה; וְזוֹ כְּעֵץ אֶחָד הִיא, שֶׁהֲרֵי אֲגוּדָה בִּידֵי שָׁמַיִם[75]. וְכֵן כָּל אֶגֶד שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לְטַלְטְלוֹ[76], אֵינוֹ אֶגֶד[77].

70) למוכרם במנין. ומיד כשיקנם הקונה, יתיר אותם. 71) סוכה יג, ב. שאין בהן גזירה "שמא יעשה אותן חבילות על גגו" (כנ"ל הלכה י) שהרי אין דרך להצניען באגדן (רש"י שם). 72) הענפים. 73) שכולם אגודים בגזע הדקל מתחילת בריאתם (שם יג.). 74) ואינו צריך להתיר אותה. 75) סוכה, שם. 76) שאם מטלטלו ממקום למקום, ניתק הקשר והחבילה מתפרדת. 77) שם יג, ב.

יב. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ תַּחַת הָאִילָן[78] - כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת[79]. הִדְלָה עָלֶיהָ עֲלֵי הָאִילָנוֹת וּבַדֵּיהֶן[80], וְסִכֵּךְ עַל גַּבָּן[81] וְאַחַר־כָּךְ קִצְצָן: אִם הָיָה הַסִּכּוּךְ[82] הַרְבֵּה מֵהֶן[83] - כְּשֵׁרָה; וְאִם לֹא הָיָה הַסִּכּוּךְ שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּתוֹ כָּשֵׁר הַרְבֵּה מֵהֶן - צָרִיךְ לְנַעְנֵעַ[84] אוֹתָן אַחַר קִיצָּתָן, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה עֲשׂוּיָה לְשֵׁם סֻכָּה[85].

78) שענפי האילן סוככים עליה. 79) משנה, סוכה ט, ב. משום שנאמר (ויקרא כג, מב): "בסכת (בלי וא"ו) תשבו", ומכאן דרשו חכמים (שם בגמרא): "בסוכות תשבו - ולא בסוכה שתחת האילן (=סוכה אחת אמרתי, ולא שתי סוכות) ולא בסוכה שתחת הבית". 80) הגביה עליה עלי האילנות וענפיהם, שהם מחוברים לקרקע ופסולים לסיכוך (למעלה ה"ב). 81) שנתן סכך כשר על הענפים המחוברים. 82) הסכך הקשר. 83) ובענפי האילן לא היה די סיכוך לעשות הסוכה - "צילתה מרובה מחמתה" (סוכה, שם). 84) שם יא, א. 85) שלא תהא בכלל "תעשה ולא מן העשוי", ראה למעלה הלכה ט.

יג. עֵרֶב דָּבָר שֶׁמְּסַכְּכִין בּוֹ[86] בְּדָבָר שֶׁאֵין מְסַכְּכִין בּוֹ[87] וְסִכֵּךְ בִּשְׁנֵיהֶם - אַף־עַל־פִּי שֶׁהַכָּשֵׁר יָתֵר עַל הַפָּסוּל, פְּסוּלָה[88]. סִכֵּךְ בָּזֶה לְעַצְמוֹ וּבָזֶה לְעַצְמוֹ, זֶה בְּצַד זֶה[89]: אִם יֵשׁ בִּסְכָכָהּ פָּסוּל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בְּמָקוֹם אֶחָד, בֵּין בְּאֶמְצַע, בֵּין מִן הַצַּד - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[90].

86) שכשר לסכך בו. 87) שפסול לסכך בו. 88) שאין הסכך הפסול בטל ברוב הכשר אלא־אם־כן נפרדים הם, אבל אם מעורבים הם - אינו בטל. וכן מפרש רבינו בסוגיית הגמרא בסוכה ט: (כסף־משנה). 89) שאינם מעורבים. 90) סוכה יח, א.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֻכָּה קְטַנָּה; אֲבָל בְּסֻכָּה גְּדוֹלָה - סְכָךְ פָּסוּל בְּאֶמְצַע, פּוֹסְלָה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים[91]; פָּחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה. וּמִן הַצַּד[92] - פּוֹסֵל בְּאַרְבַּע אַמּוֹת; וּפָחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה. כֵּיצַד? בַּיִת שֶׁנִּפְחַת בְּאֶמְצָעוֹ[93], וְסִכֵּךְ עַל מְקוֹם הַפִּחָת; וְכֵן חָצֵר הַמֻּקֶּפֶת אַכְסַדְרָה, שֶׁסִּכֵּךְ עָלֶיהָ; וְכֵן סֻכָּה גְּדוֹלָה שֶׁהִקִּיפוּהָ בְּדָבָר שֶׁאֵין מְסַכְּכִין בּוֹ בְּצַד הַדְּפָנוֹת מִלְּמַעְלָה: אִם יֵשׁ מִשְּׁפַת הַסְּכָךְ הַכָּשֵׁר וְלַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת - פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן - רוֹאִין כְּאִלּוּ הַכֹּתֶל נֶעֱקַם, וְיֵחָשֵׁב זֶה הַסְּכָךְ הַפָּסוּל מִגּוּף הַכֹּתֶל וּכְשֵׁרָה. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[94].

91) כשהוא לכל אורך הסוכה. 92) ליד הדפנות. 93) שהוריד את התקרה מאמצע הבית. 94) משנה, סוכה יז, א. ונקרא בלשון חכמים "דופן עקומה" (סוכה ד.).

טו. וְאֵי־זוֹ הִיא סֻכָּה קְטַנָּה? כֹּל שֶׁאֵין בָּהּ אֶלָּא שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים; וּגְדוֹלָה - כֹּל שֶׁשֶּׁאֵר בָּהּ יָתֵר עַל סְכָךְ הַפָּסוּל שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים סְכָךְ כָּשֵׁר.

טז. סִכֵּךְ בִּדָּבָר פָּסוּל וְדָבָר כָּשֵׁר, זֶה בְּצַד זֶה, וְאֵין בְּמָקוֹם אֶחָד מִסְּכָךְ הַפָּסוּל רֹחַב שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[95], אֶלָּא פָּחוֹת: אִם הָיָה כָּל הַסְּכָךְ הַכָּשֵׁר יוֹתֵר עַל כָּל הַסְּכָךְ הַפָּסוּל - כָּשֵׁר; וְאִם הָיָה זֶה כְּמוֹ זֶה בְּצִמְצוּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בְּמָקוֹם אֶחָד שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה; מִפְּנֵי שֶׁסְּכָךְ פָּסוּל כְּפָרוּץ הוּא נֶחְשָׁב[96].

95) המדובר בסוכה קטנה הנפסלת בשלשה טפחים סכך פסול, ראה למעלה הי"ג־יד, ובב"ח סי' תרלא ד"ה סככה בשפודין]. 96) [בסוכה קטנה שסכך פסול בשלשה טפחים כמו אויר, רואים אותו כאילו הוא אויר. ובאויר אם הוא באותה המידה של הסכך, הרי זו פסולה מפני שחמתה תהיה מרובה מצילתה (להלן הי"ט) — מגיד־משנה. אבל בסוכה גדולה, שסכך פסול אינו פוסל אלא בארבעה טפחים, אין דינו כאויר, ואם מדתו כמדת הסכך הכשר, הרי זו סוכה כשרה. ראה למעלה ה"ח והערה נג].

יז. פֵּרַשׁ עָלֶיהָ בֶּגֶד מִלְּמַעְלָה[97], אוֹ שֶׁפֵּרַשׁ תַּחְתֶּיהָ מִפְּנֵי הַנֹּשֶׁר[98] - פְּסוּלָה[99]. פֵּרְשׁוֹ כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ[100] - כְּשֵׁרָה[101]. וְכֵן אִם סִכְּכָהּ כְּהִלְכָתָהּ, וְעִטְּרָהּ בְּמִינֵי פֵּרוֹת וּבְמִינֵי מְגָדִים וְכֵלִים, שֶׁתְּלוּיִין, בֵּין בִּכְתָלֶיהָ בֵּין בַּסְּכָךְ, כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ - כְּשֵׁרָה.

97) מפני השמש. 98) העלים הנופלים. 99) משנה, סוכה י, א. שהרי מסוככת בבגד, שהוא מקבל טומאה, ופסול לסכך (למעלה ה"ב). 100) לייפותה. 101) שם, בגמרא. שאין שם סכך עליו (רש"י שם).

יח. נוֹיֵי סֻכָּה, אֵין מְמַעֲטִין בְּגָבְהָהּ[102], אֲבָל מְמַעֲטִין בְּרָחְבָּהּ[103]. הָיוּ נוֹיֵי הַסֻּכָּה מֻפְלָגִין[104] מִגַּגָּהּ אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - פְּסוּלָה[105]; שֶׁנִּמְצָא שֶׁהַיּוֹשֵׁב שָׁם, כְּאִלּוּ אֵינוֹ תַּחַת הַסְּכָךְ, אֶלָּא תַּחַת הַנּוֹיִים, שֶׁהֵן אֲכָלִין וְכֵלִים שֶׁאֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן.

102) כשהיתה גבוהה מעשרים ופסולה (למעלה פ"ד ה"א) ורצה להנמיכה על ידי שתלה בה נוי סוכה, שנמצא מקרקעית הסוכה עד הנוי, פחות מעשרים - אינה ממועטת בזה, לפי שהנוי אינו סכך, והוא מקבל טומאה (סוכה י: ועיין רש"י שם). וכן אם היתה הסוכה גבוהה עשרה טפחים, אין הנוי ממעט אותה מעשרה והיא כשרה (סוכה, שם). 103) ששיעור סוכה שבעה טפחים על שבעה טפחים (למעלה פ"ד ה"א), כדי שיוכל להכנס לה ראשו ורובו ושולחנו. ונויי סוכה שתלה ליד הקירות, ממעטים מרחבה או מארכה, שהרי אין לו מקום להכנס אליה. 104) מרוחקים. 105) סוכה י, ב. שכל שהנוי רחוק מהסכך ארבעה טפחים, אינו בטל אל הסכך והוא כסכך בפני עצמו, והרי הוא סכך פסול.

יט. סְכָךְ שֶׁהָיוּ בוֹ חַלּוֹנוֹת חַלּוֹנוֹת[106] שֶׁהָאֲוִיר נִרְאֶה מֵהֶן: אִם יֵשׁ בְּכָל הָאֲוִיר כְּכָל מָקוֹם הַמְסֻכָּךְ[107] - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁחַמָּתָהּ תִּהְיֶה מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ[108]; וְכֹל שֶׁהַחַמָּה מְרֻבָּה עַל הַצֵּל, אֵינוֹ סְכָךְ; וְאִם הָיָה הַסְּכָךְ רַב עַל הָאֲוִיר - כְּשֵׁרָה.

106) נקבים נקבים בסכך. 107) שיש שיעור מקום אויר כשיעור מקום המסוכך. 108) סוכה כב, ב: "אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת" כשהנקב רחב כשיעור זוז (=מטבע קטן) - חמתה רחבה למטה כשיעור סלע (=מטבע גדול). וכן פירשו רבינו יצחק אלפסי ורש"י שם.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[109] בְּשֶׁלֹּא הָיָה בְּמָקוֹם אֶחָד אֲוִיר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[110]. אֲבָל אִם הָיָה אֲוִיר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, בֵּין בָּאֶמְצַע, בֵּין מִן הַצַּד - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[111], עַד שֶׁיִּמַּעֲטֶנּוּ מִשְּׁלֹשָׁה[112]. מִעֵטוֹ בְּדָבָר הַפָּסוּל, כְּגוֹן כָּרִים וּכְסָתוֹת: אִם סֻכָּה גְּדוֹלָה הִיא - כְּשֵׁרָה[113]; וְאִם בְּסֻכָּה קְטַנָּה - פְּסוּלָה[114], עַד שֶׁיִּמַּעֲטֶנּוּ בְּדָבָר שֶׁמְּסַכְּכִין בּוֹ. הָיָה רֹב הַסִּכּוּךְ צִלָּתוֹ מְרֻבָּה מֵחַמָּתוֹ, וּמְעוּטוֹ חַמָּתוֹ מְרֻבָּה מִצִּלָּתוֹ - הוֹאִיל וְצִלַּת הַכֹּל מְרֻבָּה מֵחַמַּת הַכֹּל, כְּשֵׁרָה[115].

109) שאנו מחשבים לפי חשבון ריבוי השמש מהצל. 110) במקום אחד ומהלך על פני כולה, ולא נשאר שיעור הכשר סוכה עם דפנות במקום אחד. 111) שלא שייך כאן ההלכה של "דופן עקומה" (למעלה הי"ד), שהרי אין כאן דופן שנאמר כאילו נתעקם אל הסכך, אלא אויר המפסיק (רש"י בסוכה יז.). 112) יכסה שלא יהיה אויר שלשה. 113) שפסול אויר אין כאן, שהרי הוא פחות משלשה. וגם הסכך הפסול אינו יכול לפסול, שהרי הוא פחות מארבעה טפחים. ואין שני הפסולים האלו מצטרפים (סוכה יח.). 114) שכיון שיש כאן שיעור שלשה טפחים שאינו ראוי לסוכה, אין זה יכול להצטרף לארבעת הטפחים הנשארים, להכשיר את הסוכה (סוכה, שם). 115) כלומר, מכיון שבכל הסוכה בכללותה הצל רב על השמש - לא איכפת לנו אם במקום אחד רבה השמש על הצל (שם יט.).

כא. דֶּרֶךְ הַסִּכּוּךְ לִהְיוֹת קַל, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ מִמֶּנּוּ הַכּוֹכָבִים הַגְּדוֹלִים[116]. הָיְתָה מְעֻבָּה[117] כְּמִין בַּיִת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַכּוֹכָבִים נִרְאִין מִתּוֹכָהּ, כְּשֵׁרָה[118]. הָיָה הַסִּכּוּךְ מְדֻבְּלָל, וְהוּא הַסִּכּוּךְ שֶׁיִּהְיֶה מִקְצָתוֹ לְמַעְלָה וּמִקְצָתוֹ לְמַטָּה - כָּשֵׁר[119]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֵּין הָעוֹלֶה וְהַיּוֹרֵד שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[120]. וְאִם הָיָה בְּרֹחַב זֶה הָעוֹלֶה טֶפַח אוֹ יָתֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ יָרַד לְמַטָּה וְנָגַע בִּשְׂפַת זֶה הַיּוֹרֵד[121]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד שְׂפַת הַיּוֹרֵד[122].

116) הנראים ביום (כסף־משנה בשם ירושלמי'). 117) סככה עב. 118) משנה, סוכה כב, א. 119) משנה,

שם. 120) שהרי הם כאילו מונחים אחד ליד השני "שכל פחות משלשה, כלבוד הוא". 121) שכל רוחב טפח הרי הוא אוהל, ואמרו בזה: "חבוט רמי", כלומר: זרוק אותה למטה, שנראה כאילו מונחת ביחד עם כל הקנים, וזוהי הלכה למשה מסיני. 122) שכשתפילו למטה, הוא נשכב ליד האחרים.

כב. הָעוֹשֶׂה סֻכָּה עַל־גַּבֵּי סֻכָּה - הַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה, כְּמִי שֶׁעָשָׂה סֻכָּה בְּתוֹךְ הַבַּיִת[123]; וְהָעֶלְיוֹנָה - כְּשֵׁרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה? בְּשֶׁהָיָה גֹּבַהּ חֲלַל הָעֶלְיוֹנָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[124] אוֹ יָתֵר, וְהָיָה גַּג הַתַּחְתּוֹנָה יָכוֹל לְקַבֵּל כָּרִים וּכְסָתוֹת שֶׁל עֶלְיוֹנָה, אֲפִלּוּ עַל־יְדֵי הַדְּחָק[125]. אֲבָל אִם אֵין גָּבְהָהּ שֶׁל עֶלְיוֹנָה עֲשָׂרָה, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה הַתַּחְתּוֹנָה יְכוֹלָה לְקַבֵּל כָּרִים וּכְסָתוֹת שֶׁל עֶלְיוֹנָה אֲפִלּוּ עַל־יְדֵי הַדְּחָק - (אַף)[126] הַתַּחְתּוֹנָה כְּשֵׁרָה. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה גֹּבַהּ שְׁתֵּיהֶן יָתֵר עַל עֶשְׂרִים אַמָּה; שֶׁהַתַּחְתּוֹנָה, בִּסְכַּךְ הָעֶלְיוֹנָה הִיא נִתֶּרֶת[127].

123) שהתורה אמרה (ויקרא כג, מב): "בסכת (בלי וא"ו) תשבו" - בסוכה אחת ולא בסוכה שתחת סוכה, ולא בסוכה שתחת הבית (סוכה ט:). 124) שיש בה גובה כשיעור סוכה. 125) שהיא חזקה, שאדם יכול להניח שם כרים כדי לישן עליהם, ויושב שם ואוכל סעודתו - אז יש לה דין סוכה, ונפסלה התחתונה שהיא סוכה תחת סוכה (סוכה י: במשנה, כרבנן דרבי יהודה). 126) ה'כסף משנה' מוחק תיבה זו, שהרי לפי זה יוצא שאף העליונה כשרה, וזה אי־אפשר שהרי אינו יכול להשתמש בה אפילו על ידי הדחק. וה'לחם משנה' יישב נוסחה זו שאפשר שאדם קל יעלה שם. [וגם במשניות דפוס פיזרו בסוכה שם, הנוסחא "אף התחתונה כשרה", וכ"ה ברא"ש שם]. 127) כלומר, שהסוכה התחתונה חמתה מרובה מצילתה, ורק בהצטרף אליה סכך העליונה נעשה צילתה מרובה מחמתה. אבל אם הסוכה התחתונה צילתה מרובה מחמתה, ואינה נזקקת לסכך העליונה - כשרה, אפילו העליונה גבוהה יותר מעשרים, אם חמתה מרובה מצילתה (כסף־משנה).

כג. מִטָּה שֶׁבְּתוֹךְ הַסֻּכָּה - אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[128], הֵיוֹשֵׁב תַּחְתֶּיהָ לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּסֻכָּה בְּתוֹךְ סֻכָּה[129]. וְכֵן כִּילָה[130] שֶׁיֵּשׁ לָהּ גַּג אֲפִלּוּ טֶפַח[131] - אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין יְשֵׁנִין בָּהּ בַּסֻּכָּה. וְכֵן הַמַּעֲמִיד אַרְבָּעָה עַמּוּדִים וּפֵרַשׂ סָדִין עֲלֵיהֶן - אִם גְּבוֹהִין עֲשָׂרָה, הֲרֵי זֶה כְּסֻכָּה בְּתוֹךְ סֻכָּה[132].

128) והרי היא כאוהל בפני עצמה (סוכה כ: מימרא דשמואל). 129) משנה, סוכה שם. 130) וילון הפרוש על עמודים מסביב למיטה. 131) ששיפועו אינו נמשך עד הגובה, אלא למעלה יש רוחב טפח (סוכה יא.). 132) משנה, סוכה י, א.

כד. אֲבָל שְׁנֵי עַמּוּדִים שֶׁפֵּרַשׂ עֲלֵיהֶן סָדִין; וְכֵן כִּילָה שֶׁאֵין בְּגַגָּהּ טֶפַח - אֲפִלּוּ גְּבוֹהִין כָּל־שֶׁהֵן[133], מֵאַתָּר לִישֹׁן תַּחְתֵּיהֶם בַּסֻּכָּה; שֶׁאֵינָן כְּסֻכָּה בְּתוֹךְ סֻכָּה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ גָּג.

133) כלומר, אפילו יותר מעשרה טפחים.

כה. סֻכָּה שְׁאוּלָה - כְּשֵׁרָה[134]; וְכֵן הַגְּזוּלָה - כְּשֵׁרָה. כֵּיצַד? אִם תָּקַף עַל חֲבֵרוֹ וְהוֹצִיאוֹ מִסֻּכָּתוֹ, וּגְזָלָהּ וְיָשַׁב בָּהּ - יָצָא, שֶׁאֵין הַקַּרְקַע נִגְזֶלֶת[135]. וְאִם גָּזַל עֵצִים וְעָשָׂה מֵהֶן סֻכָּה[136] - יָצָא[137]; שֶׁתַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֵין לְבַעַל הָעֵצִים אֶלָּא דְּמֵי עֵצִים בִּלְבַד[138]. וַאֲפִלּוּ גָּזַל נְסָרִים, וְהִנִּיחָן וְלֹא חִבְּרָן וְלֹא שִׁנָּה בָהֶן כְּלוּם - יָצָא. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[139].

134) כרבנן דרבי אליעזר (סוכה כז:). ולמדו כן ממה שכתוב (ויקרא כג, מב): "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" - מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת. ואי־אפשר שיהא לכל אחד בה חלק שהוא שוה פרוטה, ומכיון שאין לכל אחד שוה פרוטה אין זו שותפות, אלא על כרחנו שיוצאים בסוכה שאולה (רש"י שם). 135) והיא עומדת ברשות בעליה (פ"ח מהל' גזילה הי"ד). וכן הסוכה כיון שהיא מחוברת לקרקע - אינה נגזלת והרי היא כשאולה (סוכה לא. כרבנן). 136) ויש כאן דין גזילה, שהרי גזל מטלטלין, ומן התורה לא יצא ידי חובתו (כסף־משנה). 137) מדרבנן, כמו שמבאר. ומקורו בסוכה דף לא, א. 138) תיקנו כן כדי להקל על הרוצים לשוב בתשובה שלא יצטרכו לקעקע ביתם (ראה בפ"א מהל' גזילה ה"ה). ואמנם אם גזל סוכה העשויה בספינה או בראש העגלה, חייב להחזיר הסוכה עצמה ואינו יוצא בה שהרי היא גזולה (כסף־משנה). 139) כמו שביאר, שקרקע אינה נגזלת, והרי היא כסוכה שאולה וכשרה.

יום ג' ב' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו מי הן המחוייבים בסוכה מן התורה, ומן דבריהם, ומי הם הפטורים - אם בכל, אם בחלק. וכיצד היא מצות ישיבה בסוכה. ובאלו סיבות אדם נפטר מחיובה. וענין הברכה, שאדם חייב לברך על ישיבתה. ונסתיים הפרק בביאור איסור עצי סוכה ונוייה - לימי החג.

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה[2]. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, חַיָּבִים מִסָּפֵק. וְכֵן מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן־חוֹרִין - חַיָּב. קָטָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ, שֶׁהוּא [כְּבֶן חָמֵשׁ] כְּבֶן שֵׁשׁ[3] - חַיָּב בַּסֻּכָּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת.

2) מפני שהיא מצוות עשה שהזמן [=שצריכים לעשותם דווקא בזמנים מסויימים וקבועים] גרמא ונשים פטורות,

ועבדים דינם כנשים. 3) כבן חמש - שגמרו לו חמש שנים, וכבן שש - שגמרו לו שש שנים, והכל תלוי בהתפתחותו של הילד.

ב. חוֹלִים וּמְשַׁמְּשֵׁיהֶן פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה[4]. וְלֹא חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ, וַאֲפִלּוּ חָשׁ בְּעֵינָיו. מִצְטַעֵר - פָּטוּר מִן הַסֻּכָּה[5]; הוּא וְלֹא מְשַׁמְּשָׁיו[6]. וְאֵיזֶהוּ מִצְטַעֵר? זֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישֹׁן בַּסֻּכָּה מִפְּנֵי הָרוּחַ אוֹ מִפְּנֵי הַזְּבוּבִים וְהַפַּרְעוֹשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אוֹ מִפְּנֵי הָרֵיחַ.

4) משום שנאמר: "בסוכות תשבו" ודרשו חכמים: "תשבו כעין תדורו". ואף לעניין זה נאמר שאם היה חולה כל השנה לא היה יושב בביתו דווקא אלא היה הולך למקום שנקל לו לחליו. ומשמשיהם פטורים משום שהם עוסקים במצוה. 5) "תשבו כעין תדורו", שגם בדירה אין אדם דר במקום שמצטער. 6) משמשיו של המצטער חייבים בסוכה כי אין הוא (=המצטער) זקוק כל כך למשמשים כמו החולה.

ג. הָאֹבֵל חַיָּב בַּסֻּכָּה. וְחָתָן, וְכָל הַשּׁוֹשְׁבִינִין וְכָל בְּנֵי חֻפָּה, פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[7].

7) שאין שמחה אלא בחופה, היא מקום המוכן לישיבת חתן וכלה, ובסוכה בוש החתן לשמח כלתו, שסתם סוכה אין לה אלא שלוש דפנות.

ד. שְׁלוּחֵי מִצְוָה[8] פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה[9], בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה[10]. הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּיּוֹם - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּיּוֹם[11], וְחַיָּבִין בַּלַּיְלָה. הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּלַּיְלָה - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּלַּיְלָה, וְחַיָּבִים בַּיּוֹם. שׁוֹמְרֵי הָעִיר בַּיּוֹם - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּיּוֹם וְחַיָּבִים בַּלַּיְלָה. שׁוֹמְרֵי הָעִיר בַּלַּיְלָה - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּלַּיְלָה וְחַיָּבִים בַּיּוֹם. שׁוֹמְרֵי גַנּוֹת וּפַרְדֵּסִין, פְּטוּרִין, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה; שֶׁאִם יַעֲשֶׂה הַשּׁוֹמֵר סֻכָּה, יֵדַע הַגַּנָּב שֶׁיֵּשׁ לַשּׁוֹמֵר מָקוֹם קָבוּעַ, וְיָבוֹא וְיִגְנֹב מִן מָקוֹם אַחֵר[12].

8) כגון ללמוד תורה או לפדיון שבויים. 9) אפילו בשעת חנייתן ואף על פי שיש לפניהם סוכה בנוייה. משום שעוסק במצוה פטור מן המצוה. 10) אף על פי שאינם הולכים אלא ביום. פטורים גם בלילה מפני שטרודים במחשבת המצוה. 11) שלא עדיפה הסוכה מדירה ממש, שאינו נמנע מלנסוע לאיזה עניין ומניח את ביתו. 12) ואם היה שומר דבר מצומצם באופן שיכול לשמור כולו חייב לעשות סוכה.

ה. כֵּיצַד הִיא מִצְוַת הַיְּשִׁיבָה בַּסֻּכָּה? שֶׁיִּהְיֶה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְדָר בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה[13], כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא דָר בְּבֵיתוֹ בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְכָל שִׁבְעַת הַיָּמִים עוֹשֶׂה אָדָם אֶת בֵּיתוֹ עֲרַאי וְאֶת סֻכָּתוֹ קֶבַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים". כֵּיצַד? כֵּלִים הַנָּאִים וּמַצָּעוֹת הַנָּאוֹת - בַּסֻּכָּה; וּכְלֵי שְׁתִיָּה, כְּגוֹן אֲשִׁישׁוֹת וְכוּסוֹת - בַּסֻּכָּה. אֲבָל כְּלֵי אֲכִילָה[14], כְּגוֹן קְדֵרוֹת וּקְעָרוֹת - חוּץ לַסֻּכָּה. הַמְּנוֹרָה - בַּסֻּכָּה[15]. וְאִם הָיְתָה סֻכָּה קְטַנָּה - מַנִּיחָהּ חוּץ לַסֻּכָּה[16].

13) נאמר בסוכה; "תשבו שבעת ימים" ונאמר במלואים: "תשבו יומם ולילה". מה תשבו הנאמר במלואים הוא ביום ובלילה, אף תשבו הנאמר בסוכה הוא ביום ובלילה. 14) לאחר הסעודה, שכיוון שאין דרך להחזיקם אז בדירתו רק בבית החיצון אין לו להחזיקם בסוכה. 15) אפילו כשאינה דולקת. 16) כשאינה דולקת. אבל כשדולקת מכניסה לסוכה.

ו. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וִישֵׁנִים בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעָה, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. וְאָסוּר לֶאֱכֹל סְעוּדָה חוּץ לַסֻּכָּה כָּל שִׁבְעָה; אֶלָּא אִם אָכַל אֲכִילַת עֲרַאי, כַּבֵּיצָה, אוֹ פָּחוֹת אוֹ יָתֵר מְעַט. וְאֵין יְשֵׁנִים חוּץ לַסֻּכָּה, אֲפִלּוּ שְׁנַת עֲרַאי[17]. וּמֵתֶר לִשְׁתּוֹת מַיִם[18] וְלֶאֱכֹל פֵּרוֹת חוּץ לַסֻּכָּה. וּמִי שֶׁיַּחְמִיר עַל עַצְמוֹ וְלֹא יִשְׁתֶּה חוּץ לַסֻּכָּה אֲפִלּוּ מַיִם - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

17) לפי שאין קבע לשינה, רצונו לומר, לפעמים מספיקה שֵׁנָה קלה לאדם וזהו קבע בשבילו. 18) ויש אומרים שרק מים מותר לשתות אבל יין שהוא חשוב - אסור.

ז. אֲכִילָה בְּלֵילֵי יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן בַּסֻּכָּה - חוֹבָה[19]. אֲפִלּוּ אָכַל כַּזַּיִת פַּת, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[20]. מִכָּאן וְאֵילָךְ רְשׁוּת: רָצָה לֶאֱכֹל סְעוּדָה - סוֹעֵד בַּסֻּכָּה; רָצָה אֵינוֹ אוֹכֵל כָּל שִׁבְעָה אֶלָּא פֵּרוֹת אוֹ קְלִיּוֹת חוּץ לַסֻּכָּה - אוֹכֵל, כְּדִין אֲכִילַת מַצָּה בַּפֶּסַח.

19) נאמר בחג הסוכות: "בחמשה עשר" ונאמר בחג המצות: "ובחמשה עשר" - מה להלן בחג המצות הלילה הראשון חובה אף בחג הסוכות הלילה הראשון חובה. 20) כי גם במצה החיוב הוא בכזית.

ח. מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בַּסֻּכָּה, וְשֶׁלְּחָנוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ חוּץ לַסֻּכָּה, וְאוֹכֵל - הֲרֵי זֶה אָסוּר, וּכְאִלּוּ לֹא אָכַל בַּסֻּכָּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה שֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַסֻּכָּה; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ אַחַר שֻׁלְחָנוֹ; וַאֲפִלּוּ בְּסֻכָּה גְּדוֹלָה.

ט. כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים קוֹרֵא בְּתוֹךְ הַסֻּכָּה. וּכְשֶׁמֵּבִין וּמְדַקְדֵּק בַּמֶּה שֶׁיִּקְרָא - יָבִין חוּץ לַסֻּכָּה[21], כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו. הַמִּתְפַּלֵּל - רָצָה, מִתְפַּלֵּל בַּסֻּכָּה, אוֹ חוּץ לַסֻּכָּה[22].

21) כלומר אם רצה ללמוד בעיון - מותר לו ללמוד חוץ לסוכה. 22) כלומר באיזה מקום שנוח לו להתפלל בכוונה - שם יתפלל.

י. יָרְדוּ גְשָׁמִים - הֲרֵי זֶה נִכְנָס לְתוֹךְ הַבַּיִת. מֵאֵימָתַי מֻתָּר לְפַנּוֹת? מִשֶּׁיֵּרְדוּ לְתוֹךְ הַסֻּכָּה טִפּוֹת, שֶׁאִם יִפְּלוּ לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל יִפְסֹל, אֲפִלּוּ תַּבְשִׁיל שֶׁל פּוֹל[23]. הָיָה אוֹכֵל בַּסֻּכָּה וְיָרְדוּ גְשָׁמִים, וְנִכְנַס לְבֵיתוֹ וּפָסְקוּ

הַגְּשָׁמִים - אֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לַחֲזֹר לַסֻּכָּה (כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה), עַד שֶׁיִּגְמֹר סְעוּדָתוֹ. הָיָה יָשֵׁן וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים בַּלַּיְלָה, וְנִכְנַס לְתוֹךְ הַבַּיִת וּפָסְקוּ הַגְּשָׁמִים - אֵין מַטְרִיחִין אוֹתוֹ לַחֲזֹר לַסֻּכָּה כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, אֶלָּא יָשֵׁן בְּבֵיתוֹ עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשָּׁחַר.

23) שהוא מתקלקל במהרה. ומי שאינו בקי בשיעור זה - אם ירדו כל כך עד שאם היו יורדים במידה זו לדירתו הקבועה היה עוזבה ויוצא, פטור מן הסוכה.

יא. גְּמַר מְלֶאֱכֹל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּשַׁחֲרִית - לֹא יַתִּיר סֻכָּתוֹ[24]; אֲבָל מוֹרִיד הוּא אֶת כֵּלָיו וּמְפַנֶּה אוֹתָן, מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. אֵין לוֹ מָקוֹם לְפַנּוֹת[25] - פּוֹחֵת בָּהּ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[26]. וְאִם הֵצְרַךְ לִסְעֹד בִּשְׁאָר הַיּוֹם - צָרִיךְ לֶאֱכֹל בַּסֻּכָּה, שֶׁמִּצְוָתָהּ כָּל שִׁבְעָה.

24) ביום הושענא רבא, לא יסתור סוכתו, שהרי כל היום חובתו לישב שם. 25) כלומר אין לו מקום אחר לאכול ביום השמיני פרט למקום הסוכה. 26) מוריד סכך בשיעור זה כדי לעשות היכר, שאין מצוות סוכה ביום השמיני.

יב. כָּל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעָה, מְבָרֵךְ[27] קֹדֶם שֶׁיֵּשֵׁב[28]: 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה'. וּבְלֵילֵי יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן, מְבָרֵךְ עַל הַסֻּכָּה[29] וְאַחַר־כָּךְ עַל הַזְּמַן[30], וּמְסַדֵּר כָּל הַבְּרָכוֹת עַל הַכּוֹס[31]. נִמְצָא מְקַדֵּשׁ מֵעֹמֶד[32], וּמְבָרֵךְ 'לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה' וְיוֹשֵׁב[33], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַזְּמַן. וְכָזֶה הָיָה מִנְהַג רַבּוֹתַי וְרַבָּנֵי סְפָרַד, לְקַדֵּשׁ מֵעֹמֶד בְּלֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

27) ודווקא אם יצא יציאה גמורה שלא לחזור לאלתר. אבל אם לא יצא אלא לדבר עם חבירו או להביא דבר לסוכה אין זו יציאה מן הסוכה ואין צריך לברך כשנכנס עכשיו, שהרי כבר בירך מקודם. 28) דעת רבינו, שהישיבה היא המצוה, ולכן מברך קודם שישב, ש"כל המצוות מברך עליהן עובר (=לפני) לעשייתן". והראב"ד כתב כאן שעיקר המצוה היא האכילה בסוכה. 29) כלומר ברכת לישב בסוכה. 30) ברכת שהחיינו וכו' לזמן הזה. 31) שמחזיק כוס מלא בידו. 32) לפני שיושב, שאז התחלת המצוה. 33) שמשבירך לישב בסוכה צריך לישב מיד, ולא יפסיק בברכת שהחיינו.

יג. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים[34] - יוֹשְׁבִין בַּסֻּכָּה שְׁמוֹנָה יָמִים. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, שֶׁהוּא יוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת, יוֹשְׁבִין בָּהּ וְאֵין מְבָרְכִין 'לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה'[35]. וְכֵן טֶמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, לְעוֹלָם אֵין מְבָרְכִין 'לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה', מִפְּנֵי שֶׁהֵן חַיָּבִין מִסָּפֵק, וְאֵין מְבָרְכִין מִסָּפֵק[36].

34) שאנו מסופקים בקביעות החודש ומחמירים לנהוג שני ימים טובים. 35) כי לעולם אין מברכים על הספק. 36) משמע מדברי רבינו, שאשה אינה יכולה לברך על הסוכה כיוון שאינה מצווה. ודעת הראב"ד שנשים מברכות אף על פי שאינן מצוות.

יד. גְּמַר מְלֶאֱכֹל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי - מוֹרִיד כֵּלָיו וּמְפַנֶּה אוֹתָהּ. אֵין לוֹ מָקוֹם לְהוֹרִיד אֶת כֵּלָיו[37]: אִם הָיְתָה קְטַנָּה - מַכְנִיס בָּהּ מְנוֹרָה[38]; וְאִם הָיְתָה גְּדוֹלָה - מַכְנִיס בָּהּ קְדֵרוֹת וּקְעָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[39], כְּדֵי לְהַזְכִּיר שֶׁהִיא פְּסוּלָה וְשֶׁכְּבָר נִגְמְרָה מִצְוָתָהּ; וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם־טוֹב, אֵינוֹ יָכוֹל לִפְחוֹת בָּהּ וּלְפָסְלָהּ.

37) ורוצה לאכול בה גם בתשיעי, ולפחות מהתקרה אינו יכול - כיוון שהוא יום טוב. 38) מבלי שידליקה. 39) שלא היה עושה כן בזמן החג, ויש היכר.

טו. מִי שֶׁלֹּא עָשָׂה סֻכָּה, בֵּין בְּשׁוֹגֵג, בֵּין בְּמֵזִיד - עוֹשֶׂה סֻכָּה בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד; אֲפִלּוּ בְּסוֹף יוֹם שְׁבִיעִי עוֹשֶׂה סֻכָּה, שֶׁמִּצְוָתָהּ כָּל שִׁבְעָה. עֲצֵי סֻכָּה אֲסוּרִין כָּל שְׁמֹנַת יְמֵי הֶחָג - בֵּין עֲצֵי דְּפָנוֹת, בֵּין עֲצֵי סְכָךְ. אֵין נֶאוֹתִין מֵהֶן לְדָבָר אַחֵר כָּל שְׁמוֹנַת הַיָּמִים, מִפְּנֵי שֶׁיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כֻּלּוֹ הַסֻּכָּה מֻקְצָה עַד בֵּין־הַשְּׁמָשׁוֹת[40]; וְהוֹאִיל וְהֻקְצָת לְבֵין־הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל שְׁמִינִי, הֻקְצָת לְכָל הַיּוֹם.

40) מה שאין כן באתרוג, כיוון שיצא בו בשחרית אינו זקוק לו יותר.

טז. וְכֵן אֲכָלִין וּמַשְׁקִין שֶׁתּוֹלִין בַּסֻּכָּה כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ, אָסוּר לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶן כָּל שְׁמוֹנָה. וְאִם הִתְנָה עֲלֵיהֶן בְּשָׁעָה שֶׁתְּלָאָן וְאָמַר: אֵינִי בוֹדֵל מֵהֶן כָּל בֵּין־הַשְּׁמָשׁוֹת![41] - הֲרֵי זֶה מִסְתַּפֵּק מֵהֶן בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה; שֶׁהֲרֵי לֹא הֻקְצָה אוֹתָם, וְלֹא חָלָה עֲלֵיהֶם קְדֻשַּׁת הַסֻּכָּה, וְלֹא נֶחְשְׁבוּ כְּמוֹתָהּ.

41) של יום טוב ראשון של סוכות, שכיוון שלא חלה עליהם קדושה מתחילת יום־טוב, שוב אינה חלה עליהם אחר כך.

הִלְכוֹת לוּלָב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו עניני לולב וכל מכשיריו, מה הן. וביאור ההבדל שבין מקצתן למינין אחרים הדומין להם. ועניין נטילתן ומניינן ומדתן ושיעורן, ובאי זה זמן ניטלים מן התורה ומדבריהם. וכן הגבלת מקום נטילתן מן התורה ומדבריהם. ודין ערבה ביום שביעי וענינה. ונסתיים הפרק בביאור מה שאסור ליהנות ממינין אלו מפני שהוקצו למצוותם כל שבעת ימי החג.

א. כַּפּוֹת תְּמָרִים הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה[2] הֵן חֲרֵיוֹת[3] שֶׁל דֶּקֶל, כְּשֶׁיִּצְמְחוּ, קֹדֶם שֶׁיִּתְפָּרְדוּ הֶעָלִין שֶׁלָּהֶן לְכָאן וּלְכָאן[4], אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹ שַׁרְבִּיט; וְהוּא הַנִּקְרָא לוּלָב[5].

2) ויקרא כג, מ. 3) ענפים. 4) סוכה לב, א: "אמר לו

רבינא לרב אשי - אימא הרותא? (אולי הכוונה, לענף שנתקשה, ועליו פנו זה לכאן וזה לכאן, עיין רש"י) - בעינא כפות וליכא" (דרשו כַּפּוּת כמו כָּפוּת, שתהיה אפשרות לכפות אותו ולאגדו, וזה אינו יכול להאגד ולהכפת). 5) כן תרגם אונקלוס שם: "פרי עץ הדר, כפות תמרים" - "אתרוגין ולולבין".

1 **ב. פְּרִי עֵץ הָדָר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[6] הוּא אֶתְרוֹג[7]. וַעֲנַף**
2 **עֵץ עָבֹת הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[8] הוּא הַהֲדַס, שֶׁעָלָיו חוֹפִין**
3 **אֶת עֲצוֹ[9]; כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה עָלִין אוֹ יָתֵר עַל כֵּן**
4 **בְּגִבְעוֹל[10] אֶחָד. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵי הֶעָלִין בְּשָׁוֶה, זֶה**
5 **כְּנֶגֶד זֶה, וְהֶעָלֶה הַשְּׁלִישִׁי לְמַעְלָה מֵהֶן - אֵין זֶה**
6 **עָבֹת, אֲבָל נִקְרָא הֲדַס שׁוֹטֶה[11].**

6) ויקרא, שם. 7) כתרגום אונקלוס הנ"ל, וכך קיבלו חז"ל. ולמדו זאת ממה שנאמר שם: "פרי עץ הדר" - שהפרי שוה בטעמו לעץ, והוא האתרוג (סוכה לה.). וכן "ראינו בלא ספק מיהושע [בן נון] עד עתה שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה" (רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, סדר זרעים. וראה להלן ה"ד). 8) שם. 9) והיינו עבות - מעשה שרשרת שהם מורכבים זה על זה (רש"י שם). 10) רוצה לומר, בכל בד ובד משלושת בדי ההדס. וכן נקטו הרא"ש (בתשובות, כלל כד) וה'טור' (באו"ח סי' תרמו) בדעת הרמב"ם. ועיין להלן פ"ח ה"ה והערה לד. ודעת הראב"ד ש"צריך להיות כן כל שיעור ההדס או רובו" (וראה במגיד־משנה וכסף־משנה). 11) סוכה לב, ב. ונקרא הדס שוטה מפני שאין עליו כסדר, אלא משובשים כשוטה. ויש אומרים, שהוא מלשון שוטתא דאסא (=שוט של הדס), שהדס כשר עומד ביושר בלא התפשטות, וזה נעשה מרובה בענפים כעין עצים, ועל שם ריבוי הענפים קוראו שוטה ('מאירי' שם).

7 **ג. עַרְבֵי נַחַל הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה[12], אֵינָן כָּל דָּבָר הַגָּדֵל**
8 **עַל הַנַּחַל, אֶלָּא מִין יָדוּעַ הוּא הַנִּקְרָא עַרְבֵי נַחַל[13]:**
9 **עָלֶה שֶׁלּוֹ מָשׁוּךְ כַּנַּחַל[14], וּפִיו חָלָק[15], וְקָנֶה שֶׁלּוֹ**
10 **אָדֹם, וְזֶהוּ הוּא הַנִּקְרָא עַרְבָה[16]. וְרֹב מִין זֶה גָּדֵל עַל**
11 **הַגְּחָלִים, לָכֵן נֶאֱמַר 'עַרְבֵי נָחַל'[17]. וַאֲפִלּוּ הָיָה גָּדֵל**
12 **בַּמִּדְבָּר אוֹ בֶּהָרִים, כָּשֵׁר.**

12) ויקרא, שם. 13) סוכה לג, ב ובברייתא. 14) ולא עגול (שם). 15) רוצה לומר, חודו אינו עשוי פגימות פגימות. 16) שם לד, א. 17) ברייתא שלישית בסוכה שם: "אין לי אלא ערבי נחל, של בעל ושל הרים מנין? ת"ל ערבי, מכל־מקום" (=מלשון רבים - רש"י). והרא"ש (פ"ג דסוכה סי' יג) הביא בלשון רבינו "לכך נקרא ערבי נחל". ולפי"ז הכוונה לברייתא הראשונה בסוכה שם: "ת"ר ערבי נחל, הגדילין על הנחל", כלומר, ממין הגדל על הנחל. ואין צורך להוציא זאת מריבוי הלשון כדעת הברייתא השלישית (וראה בכסף־משנה).

13 **ד. וְיֵשׁ מִין אַחֵר דּוֹמֶה לַעֲרָבָה, אֶלָּא שֶׁעָלֶה שֶׁלּוֹ**
14 **עָגֹל, וּפִיו דּוֹמֶה לְמַסָּר[18], וְקָנֶה שֶׁלּוֹ אֵינוֹ אָדֹם; וְזֶהוּ**
15 **הַנִּקְרָא צַפְצָפָה, וְהִיא פְּסוּלָה[19]. וְיֵשׁ שֵׁם מִין עֲרָבָה,**
16 **שֶׁאֵין פִּי הֶעָלֶה שֶׁלָּהּ חָלָק, וְאֵינוֹ כְּמַסָּר, אֶלָּא יֵשׁ**
17 **בּוֹ תְּלָמִים קְטַנִּים עַד מְאֹד, כְּמוֹ פִּי מַגֵּל קָטָן, וְזֶה**
18 **כָּשֵׁר[20]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, מִמֹּשֶׁה**
19 **רַבֵּנוּ, נִתְפָּרְשׁוּ[21].**

18) שפגימותיה גדולות. 19) סוכה לד, א. 20) שפגימותיו קטנות, והיה נקרא "חילפי גילא" (שם). 21) ראה למעלה הערה ו.

20 **ה. אַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ מִצְוָה אַחַת הֵן, וּמְעַכְּבִין זֶה**
21 **אֶת זֶה[22], וְכֻלָּן נִקְרָאִים מִצְוַת לוּלָב[23]. וְאֵין פּוֹחֲתִין**
22 **מֵהֶן, וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[24]. וְאִם לֹא נִמְצָא אֶחָד**
23 **מֵהֶן - אֵין מְבִיאִים תַּחְתָּיו מִין אַחֵר הַדּוֹמֶה לוֹ[25].**

22) משנה, מנחות כז, א. וברייתא סוכה לד, ב. 23) הואיל והוא גבוה מכולם, נקראו על שמו (סוכה לז:). וראה להלן הלכה ו והערה כח. 24) מין אחר נוסף על המינים שהוזכרו (ברייתא בסוכה דף לא, א). 25) סוכה שם, ב: "לא מצא אתרוג, לא יביא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר".

24 **ו. מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לֶאֱגֹד לוּלָב וַהֲדַס וַעֲרָבָה**
25 **וְלַעֲשׂוֹת שְׁלֹשְׁתָּן אֲגֻדָּה אֶחָת[26]. וּכְשֶׁהוּא נוֹטְלָם**
26 **לָצֵאת בָּהֶן, מְבָרֵךְ תְּחִלָּה[27] 'עַל נְטִילַת לוּלָב'[28],**
27 **הוֹאִיל וְכֻלָּן סְמוּכִין לוֹ[29]. וְאַחַר־כָּךְ נוֹטֵל הָאֲגֻדָּה**
28 **הַזֹּאת בִּימִינוֹ[30], וְאֶתְרוֹג בִּשְׂמֹאלוֹ. וְנוֹטְלָן דֶּרֶךְ**
29 **גְּדִילָתָן, שֶׁיִּהְיוּ עִקָּרֵיהֶן לְמַטָּה לָאָרֶץ, וְרָאשֵׁיהֶן**
30 **לְמַעְלָה לָאֲוִיר[31]. וְאִם לֹא אֲגָדָן, וּנְטָלָן אֶחָד אֶחָד -**
31 **יָצָא[32]; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ אַרְבַּעְתָּן מְצוּיִין אֶצְלוֹ. אֲבָל אִם**
32 **לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא מִין אֶחָד, אוֹ שֶׁחָסֵר מִין אֶחָד -**
33 **לֹא יִטֹּל עַד שֶׁיִּמְצָא הַשְּׁאָר[33].**

26) כרבנן דרבי יהודה (סוכה יא:), שאמרו: "לולב מצוה לאגדו, משום שנאמר (שמות טו, ב) "זה אלי ואנוהו" - התנאה לפניו במצוות. ואגד זה, נוי הוא במצוה זו. 27) לפני שנוטלן. שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן (כן פירש ה'טור' או"ח סי' תרנא בדעת רבינו). 28) ולא מברך על נטילת יתר המינים, ואין כוונת רבינו כאן לנוסח הברכה, שהרי כבר כתב בפי"א מהל' ברכות הט"ו שאם מברך קודם שיטול, אומר: "ליטול לולב". ואם מברך אחר הנטילה, אומר: "על נטילת לולב". וכאן המדובר שמברך לפני שנוטל, ואם כן צריך לומר: "ליטול לולב" (כסף־משנה). 29) כלומר, כולם טפלים לו לפי שהוא גבוה מכולן (סוכה לז:) — 'רבינו מנוח'. ויש אומרים שאם אינם סמוכים לו "שלא אגד את הלולב אלא שיצא בהם בזה אחר זה, מברך על כל אחד ואחד בפני עצמו" ('מאירי' שם). [ונראה מדברי רבינו להלן ה"ח (ראה שם הערה מט), שרק אם אגדן צריך שיהיה שדרו של לולב יוצא מהם טפח. אבל אם לא אגדן, יכול להיות מין אחר גבוה מן הלולב]. 30) לפי שיש בה שלש מצוות - נוטלה ביד ימין החשובה (סוכה לז:). 31) בסוכה מה, ב: "אמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י, כל המצוות כולן אין אדם יוצא בהן אלא

דרך גדילתן, שנאמר "עצי שטים עומדים" - שעומדים דרך גדילתם". 32) כרבנן דרבי יהודה, שאמרו (סוכה יא:): "לולב מצוה לאגדו, ואם לא אגדו - כשר". 33) במנחות כז, א. על מה ששנו שם במשנה "ארבעה מינים מעכבים זה את זה" - "אמר רב חנן בר רבא, לא שנו אלא שאין לו, אבל יש לו - אין מעכבין" (אפילו לא אגדן כאחד - רש"י). וכן כתב הרי"ף (פ"ג דסוכה): "ואע"ג דנטל כל חד וחד לחודיה, נפיק ידי חובתו, דקיימא־לן לולב אין צריך אגד" (=אע"פ שלקח כל אחד ואחד לבדו, יצא ידי חובתו, מפני שהלכה היא: "לולב אינו צריך אגד").

1 **ז. כַּמָּה נוֹטֵל מֵהֶן?[34] לוּלָב אֶחָד[35], וְאֶתְרוֹג אֶחָד[36],**
2 **וּשְׁנֵי בַּדֵּי עֲרָבָה[37], וּשְׁלֹשָׁה בַּדֵּי הֲדַס[38]. וְאִם רָצָה**
3 **לְהוֹסִיף בַּהֲדַס[39] כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֲגֻדָּה גְּדוֹלָה - מוֹסִיף,**
4 **וְנוֹיֵי מִצְוָה הוּא[40]. אֲבָל שְׁאָר הַמִּינִין, אֵין מוֹסִיפִין**
5 **עַל מִנְיָנָם וְאֵין גּוֹרְעִין מֵהֶן[41]. וְאִם הוֹסִיף אוֹ גָרַע -**
6 **פָּסוּל (צ"ל: לֹא פָּסַל)[42].**

34) משנה, סוכה לד, ב. 35) מפני שכתוב "כפת תמרים" (בלי וא"ו), ולא כתוב "כפות" - מכאן שלולב אחד (שם וברש"י). 36) שכתוב "פרי עץ הדר" - משמע אחד ולא שנים (שם וברש"י). 37) שכתוב "ערבי נחל" - לשון רבים, ומיעוט רבים - שנים (רא"ש שם סי' יד). 38) "פירשו בגמרא הטעם: - ענף עץ עבות בשלש תיבות" ('מאירי' שם, ולפנינו בגמרא ליתא, והוא ברש"י). 39) בדפוס רומי ודפוס קושטא, נוסף "ובערבה". וכן הביא 'רבינו מנוח' שהגיהו כן בספרי רבינו, וכן הביא הר"ן בפרק לולב הגזול בלשון רבינו (וראה בכסף־משנה בשם רבינו ירוחם). אבל בכמה כתבי־יד הנוסחא כלפנינו. וכן כתב רבינו בתשובה, שלא הותר אלא בהדס, שמצאנו בגמרא שהתירו להוסיף בו "שהרי הלכה כר"ע, שדי בבד אחד, והוא אמר (סוכה לד:) לידרוש להו כרבי טרפון שאומר בשלשה" ('מאירי' שם, ועיין כסף־משנה). וראה עוד להלן. 40) שכל דבר שבא לנוי, אין בו לא משום חציצה (להלן הי"א) ולא משום בל תוסיף (שו"ת רשב"א ח"א תקלה). וכל זה בהדס, אבל בתוספת לולב ואתרוג וערבה - אין שום נוי (רשב"א שם). 41) [מכאן מוכח כנוסחא שלפנינו למעלה "להוסיף בהדס" ולא בערבה, וכאן המדובר גם בערבה. לפי הנוסחא בדפוס רומי ודפוס קושטא למעלה, מדובר שם גם בערבה, וכאן אין המדובר אלא באתרוג ובלולב, אם כן מה שייך בהם "אין גורעים" הלא אינם אלא אחד]. 42) רבינו אברהם (תשובת רבי אברהם סי' קיג) הביא שרבינו חזר ותיקן הספר בידו כך: "ואם הוסיף או גרע, לא פסל". וכן דעת הראב"ד שאין לפסול אלא אם הוסיף ממין אחר.

7 **ח. כַּמָּה שִׁעוּר אֹרֶךְ כָּל מִין מֵהֶם? לוּלָב - אֵין פָּחוֹת**
8 **מֵאַרְבָּעָה טְפָחִים[43]; וְאִם הָיָה אָרֹךְ כָּל־שֶׁהוּא[44] -**
9 **כָּשֵׁר[45]. וּמְדִידָתוֹ - מִשִּׁדְרָתוֹ[46] בִּלְבָד, לֹא מֵרֹאשׁ**
10 **הֶעָלִים. וַהֲדַס וַעֲרָבָה - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה**
11 **טְפָחִים[47]; וְאִם הָיוּ אֲרֻכִּין כָּל־שֶׁהֵן[48] - כְּשֵׁרִים.**
12 **וַאֲפִלּוּ אֵין בְּכָל בַּד וּבַד אֶלָּא שְׁלֹשָׁה עָלִין לַחִין -**
13 **כְּשֵׁרִים; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ בְּרֹאשׁ הַבַּד[49]. וְאִם אָגַד הַלּוּלָב**
14 **- צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה שִׁדְרוֹ שֶׁל לוּלָב יוֹצֵא מִן הַהֲדַס**
15 **וַעֲרָבָה טֶפַח אוֹ יוֹתֵר[50]. וְשִׁעוּר אֶתְרוֹג - אֵין פָּחוֹת**
16 **מִכַּבֵּיצָה[51]. וְאִם הָיָה גָּדוֹל כָּל־שֶׁהוּא[52] - כָּשֵׁר.**

43) סוכה לב, ב. 44) למעלה מארבעה טפחים. 45) מנחות מב, א. לולב יש לו שיעור למטה ואין לו שיעור למעלה. 46) הקנה שממנו מתפרדים הענפים (סוכה, שם). 47) סוכה, שם. 48) למעלה מהשיעור המפורש. וזה נלמד ממה שנאמר בלולב (למעלה הערה מד) שאין לו שיעור למעלה (רבינו יצחק בן גיאת ח"א עמ' צו ו'רבינו מנוח'). 49) סוכה לג, א: "יבשו רוב עליו (של ההדס) ונשארו בו שלשה עלין לחיין (כצ"ל לפי הרמב"ם. ועיין ר"ח ורש"י) כשר. אמר רב חסדא, ובראש כל אחד ואחד". וסובר רבינו שהוא־הדין לערבה. [והביא זאת רבינו כאן להורות שלא רק באופן שהם ארוכים ומלאים עלים לחים - הם כשרים, שאפשר לומר רואים את המיותר למעלה כמי שאינו, אלא אפילו באופן שאי־אפשר לומר כן, שאם העליון כמי שאינו אין כאן שלשה עלין לחים – אף־על־פי־כן הם כשרים, וראה להלן פ"ח ה"ה והערה לד, ובכסף־משנה שם]. 50) [נראה, שאם לא אגדו - אין צריך שיהיה שדרו של לולב יוצא כו' (וראה למעלה הערה כח). וכן נראה בגמרא (סוכה לז:) שהקשו: "ולגבהיה לאתרוג ולבריך" (ונגביה את האתרוג יותר מן הלולב, ונברך על מצות אתרוג)? ולא הקשו מהדס וערבה, שיגביהו אותם - מפני שהם אגודים אתו, אלא מהאתרוג - שאינו אגוד אתו]. 51) סוכה לד, ב. כרבי יהודה. 52) למעלה מביצה, כרבי עקיבא שבא לבית הכנסת ואתרוגו על כתפו (סוכה לו:).

17 **ט. מִשֶּׁגִּבְּיהֵי[53] אַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ - בֵּין שֶׁהִגְבִּיהֵן**
18 **כְּאַחַת, בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה[54], בֵּין בִּימִין, בֵּין בִּשְׂמֹאל**
19 **- יָצָא[55]. וְהוּא, שֶׁיַּגְבִּיהֵן דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן[56]; אֲבָל שֶׁלֹּא**
20 **דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן - לֹא יָצָא. וּמִצְוָה כְּהִלְכָתָהּ - שֶׁיַּגְבִּיהַּ**
21 **אֲגֻדָּה שֶׁל שְׁלֹשָׁה מִינִין בִּימִין, וְאֶתְרוֹג בִּשְׂמֹאל,**
22 **וְיוֹלִיךְ וְיָבִיא וַעֲלֶה וְיוֹרִיד[57] וּינַעְנֵעַ הַלּוּלָב שָׁלֹשׁ**
23 **פְּעָמִים בְּכָל רוּחַ וָרוּחַ[58].**

53) שם מב, א. 54) למעלה הלכה ו. 55) ומה שאמרו: לולב בימין ואתרוג בשמאל (שם לא:) אין זה אלא לכתחילה. אבל דעת ר"ח (שם מב.) שמה שאמרו: הפכו לא יצא, היינו אם נטל לולב בשמאל ואתרוג בימין. 56) נתבאר למעלה הלכה ו. 57) סוכה לז, ב. 58) מקור הדברים ב'ירושלמי' סוכה פ"ג ה"י.

24 **י. כֵּיצַד? מוֹלִיךְ וּמְנַעְנֵעַ רֹאשׁ הַלּוּלָב שָׁלֹשׁ פְּעָמִים,**
25 **וּמֵבִיא וּמְנַעְנֵעַ רֹאשׁ הַלּוּלָב שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְכֵן**
26 **בַּעֲלִיָּה וּירִידָה. וְהֵיכָן מוֹלִיךְ וּמֵבִיא? בִּשְׁעַת קְרִיאַת**
27 **הַהַלֵּל - בְּ'הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב' תְּחִלָּה וָסוֹף, וּבְ'אָנָּא**
28 **ה' הוֹשִׁיעָה נָּא'[59]. וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִנְטִילַת לוּלָב,**
29 **וְאֵינוֹ נוֹטֵל בַּלַּיְלָה[60].**

59) משנה, סוכה לז, ב. משום שנאמר (דברי הימים־א טז,

לג־לה): "אז ירננו כל עצי יער וגו'", וסמוך לו "הודו לה' כי טוב וגו' ואמרו הושיענו" ('תוספות' שם ד"ה בהודו).
60) מגילה כ, ב. שנאמר: "ולקחתם לכם ביום הראשון", ביום ולא בלילה.

יא. עָשָׂה לַאֲגֻדָּה זוֹ גִּימוֹן[61] שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב[62], אוֹ שֶׁכָּרַךְ עָלֶיהָ סָדִין וּנְטָלָהּ - יָצָא. לְקִיחָה עַל־יְדֵי דָּבָר אַחֵר, שְׁמָהּ לְקִיחָה[63]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה דֶּרֶךְ כָּבוֹד וְדֶרֶךְ הִדּוּר, שֶׁכָּל שֶׁהוּא לְנָאוֹתוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ. אֲבָל אִם נָתַן אֶת הַמִּינִין הָאֵלּוּ בְּעָצִיץ אוֹ בִּקְדֵרָה וּנְטָלָהּ - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[64].

61) מלשון גמי, כלומר חוס ('ערוך' ערך גמן). 62) כאנשי ירושלים שהיו אוגדים את לולביהם בגימוניות של זהב (סוכה לו: במשנה, אליבא דרבי מאיר), וראה עוד להלן הלכה יב והערה סה. 63) שם לז, א. כרבא. 64) שם מב, א.

יב. אָגַד אֶת הַלּוּלָב עִם הַהֲדַס וְהָעֲרָבָה, וְהִבְדִּיל בֵּין הַלּוּלָב וּבֵין הַהֲדַס בְּמַטְלִית וְכַיּוֹצֵא בָהּ - הֲרֵי זֶה חוֹצֵץ. הִבְדִּיל בֵּינֵיהֶן בַּעֲלֵי הַדַּס - אֵינוֹ חוֹצֵץ, שֶׁמִּין בְּמִינוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ[65]. וְיֵשׁ לוֹ לֶאֱגֹד אֶת הַלּוּלָב בְּחוּט אוֹ בִּמְשִׁיחָה, וּבְכָל מִין שֶׁיִּרְצֶה, הוֹאִיל וְאֵין אֲגִידָתוֹ מְעַכֶּבֶת[66].

65) שם לז, ב. 66) כרבי מאיר בסוכה לו: במשנה, שאוגדים את הלולב שלא במינו, ואין כאן "בל תוסיף", לפי שהאגד אינו מעכב (שם בגמרא). וזהו טעמם של אנשי ירושלים שהיו אוגדים לולביהם בגימוניות של זהב. וכיון שכל ענין האגד הוא לנוי (סוכה יא:) אין זה חוצץ, שכל שהוא לנאותו - אינו חוצץ.

יג. מִצְוַת לוּלָב לְהִנָּטֵל בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג בִּלְבָד, בְּכָל מָקוֹם[67] וּבְכָל זְמַן[68], וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[69]; שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן'. וּבַמִּקְדָּשׁ לְבַדּוֹ נוֹטְלִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם וְיוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וגו'. חָל יוֹם הַשַּׁבָּת לִהְיוֹת בְּתוֹךְ יְמֵי הֶחָג - אֵינוֹ נָטָל בְּשַׁבָּת[70], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יוֹלִיכֶנּוּ בְּיָדוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּמוֹ שֶׁגָּזְרוּ בְּשׁוֹפָר[71].

67) אפילו חוץ לבית המקדש. 68) בין בזמן שבית המקדש קיים, ובין בזמן שאין בית המקדש קיים.
69) יבואר להלן הלכה יד. 70) אפילו בבית המקדש (מגיד־משנה). 71) פ"ב מהל' שופר ה"ו.

יד. וְלָמָּה לֹא גָּזְרוּ גְּזֵרָה זוֹ בְּיוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן? מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ בִּגְבוּלִין. נִמְצָא, שֶׁאֵין דִּינוֹ וְדִין שְׁאָר הַיָּמִים שָׁוֶה; שֶׁבִּשְׁאָר יְמֵי הֶחָג אֵין אָדָם חַיָּב לִטֹּל לוּלָב, אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ[72].

72) סוכה מג, א. ושופר בראש השנה, שגם הוא מצוותו מן התורה בין במקדש ובין בגבולין, ובכל זאת גזרו עליו בשבת - מפני שעל־פי הרוב לא ידעו עוד בשעת התקיעות אם נתקדש החודש ('תוספות' ור"ן סוכה שם).

טו. מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִינוּ, שֶׁיִּהְיֶה לוּלָב נָטָל בְּכָל מָקוֹם כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ[73]. וְכָל יוֹם וְיוֹם מְבָרֵךְ עָלָיו 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת לוּלָב', מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[74]. וְתַקָּנָה זוֹ, עִם כָּל הַתַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ - כְּשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, יַחֲזִרוּ הַדְּבָרִים לְיָשְׁנָן.

73) משנה, סוכה מא, א. והסמיכו זאת למקרא שכתוב (ירמיה ל, יז) "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאום ה', כי נדחה קראו לך ציון היא, דורש אין לה" - דורש אין לה, מכלל שהיא צריכה דרישה, שיעשו לה זכר (סוכה שם בגמרא) 74) והיכן ציונו? - "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים יז, יא) — (שבת כג.)

טז. בִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הָיָה לוּלָב נָטָל בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְכֵן בִּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת, שֶׁיָּדְעוּ בְּוַדַּאי שֶׁיּוֹם זֶה הוּא יוֹם הֶחָג בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. אֲבָל הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים בִּקְבִיעוּת רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, לֹא הָיוּ נוֹטְלִין הַלּוּלָב מִסָּפֵק.

יז. וּמִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ אָסְרוּ חֲכָמִים לִטֹּל אֶת הַלּוּלָב בְּשַׁבָּת בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וַאֲפִלּוּ בְּנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, מִפְּנֵי בְּנֵי הַגְּבוּלִין הָרְחוֹקִים, שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין בִּקְבִיעַת הַחֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל שָׁוִין בְּדָבָר זֶה, וְלֹא יִהְיוּ אֵלּוּ נוֹטְלִין בְּשַׁבָּת וְאֵלּוּ אֵין נוֹטְלִין; הוֹאִיל וְחִיּוּב יוֹם רִאשׁוֹן בְּכָל מָקוֹם, אֶחָד הוּא, וְאֵין שָׁם מִקְדָּשׁ לְהִתָּלוֹת בּוֹ[75].

75) שבזמן שבית המקדש קיים, היו הקרובים נוטלים הלולב כמו במקדש, והרחוקים אינם נוטלים, ואף־על־פי־כן לא היה נראה כשתי תורות, אבל כשאין בית המקדש קיים נראה הדבר כשתי תורות (לחם־משנה).

יח. וּבַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהַכֹּל עוֹשִׂין עַל־פִּי הַחֶשְׁבּוֹן[76], נִשְׁאָר הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהָיָה, שֶׁלֹּא יִנָּטֵל לוּלָב בְּשַׁבָּת כְּלָל, לֹא בִּגְבוּלִין וְלֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִים בִּקְבִיעַת הַחֹדֶשׁ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[77], שֶׁעִקַּר הָאִסּוּר בִּנְטִילַת הַלּוּלָב בְּשַׁבָּת - גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

76) ולא על פי עדות העדים. ואף־על־פי־כן עושים שני ימים, מפני שהזהירונו רבותינו ז"ל שלא לבטל מנהג אבותינו (ביצה ד:). 77) למעלה הי"ג.

יט. כֹּל שֶׁחַיָּב בְּשׁוֹפָר וּבְסֻכָּה, חַיָּב בִּנְטִילַת הַלּוּלָב; וְכָל הַפָּטוּר מִשּׁוֹפָר וְסֻכָּה, פָּטוּר מִנְּטִילַת לוּלָב[78]. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְנַעְנֵעַ - חַיָּב בַּלּוּלָב מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת[79].

78) ששלשת מצוות אלו הן "מצוות־עשה שהזמן גרמן".
79) משנה, סוכה מב, א.

כ. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁמְּבִיאִין בַּמִּקְדָּשׁ עֲרָבָה אַחֶרֶת חוּץ מֵעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב[80]. וְאֵין אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בָּעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב[81]. וְשִׁעוּרָהּ - אֲפִלּוּ עָלֶה אֶחָד בְּבַד אֶחָד[82].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הלכה למשה מסיני שמביאין במקדש ערבה אחרת חוץ מערבה שבלולב... כו'".

מלשונו "מביאין ערבה אחרת" משמע שהערבה שהיו זוקפין בצדי המזבח שונה מהערבה שבלולב, בזה שהיא "חפצא" אחרת ולא רק מצד חיוב הגברא, ופסק כחכמים שלומדים שערבה שבמקדש היא הלכה למשה מסיני ולא כדעת אבא שאול שנלמדת מ"ערבי נחל" כערבה שבלולב. והביאור הפנימי בזה: ידועים דברי הרבי הריי"ץ שארבעת המינים שבלולב מלמדים שכל ישראל שווים בקיום המצוות, האתרוג מסמל את מי שיש בו גם תורה וגם מעשים טובים, אבל גם יהודים שבבחינת לולב שיש בהם רק תורה גם הם בעלי מעשים טובים, שהרי "תלמוד מביא לידי מעשה" אלא שמאיר בהם בעיקר כח השכל, וגם יהודי שבבחינת הדס שיש בו מעשים טובים בוודאי שיש בו גם תורה כי מהיכן למד מעשים טובים.. אלא שמאיר בו בעיקר כח המידות שבלב, ואפילו יהודי שבבחינת ערבה אין הפשט שאין בו לא תורה ולא מצוות, אלא שלא מאיר בו לא כח השכל ולא כח המידות, ומה שמקיים ולומד הוא מצד כח האמונה הפשוטה. וידוע מאמר הבעש"ט שהפשיטות של האנשים הפשוטים היא דבר אחד עם פשיטות עצמותו ית', ועניין זה מתבטא בעיקר בערבה. בכל אחד מארבעת המינים ישנו עניין האחדות; בהדס שגודל "תלתא בחד קינא", בלולב ש"עליו כפופין", ובאתרוג ש"דר באילנו", אבל האחדות שבערבה גדולה יותר שגדלה באחווה ואחדות עם שאר הערבות.

לכן, עניין האחדות שבלולב מתבטא יותר במצות הערבה שבמקדש שאז לקחו רק את הערבה באופן שאינה מעורבת עם שאר המינים שאינם בדרגת האחדות שלה, ומשום כך סבר הרמב"ם שהערבה שבמקדש היא "חפצא" אחרת מהערבה שבלולב.

מטעם זה קיימו מצוה זו גם בשבת, ואף אחר החורבן תיקנו שיהיו מעברים את החודש אם צריך 'הושענא רבה' לצאת בשבת.

(על פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 222)

80) כחכמים החולקים על אבא שאול, שאמר (סוכה לד.) שמה שנאמר "ערבי נחל" - "ערבי שתים, אחת ללולב ואחת למקדש" - אלא הלכה למשה מסיני היא, בלי אסמכתא מן הפסוק (שם). 81) סוכה מד, א. 82) שם מד, ב. כרב ששת.

כא. כֵּיצַד הָיְתָה מִצְוָתָהּ? בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת הַיָּמִים הָיוּ מְבִיאִין מֵרְבִּיּוֹת[83] שֶׁל עֲרָבָה וְזוֹקְפִין אוֹתָן[84] עַל צִדְדֵי הַמִּזְבֵּחַ, וְרָאשֵׁיהֶן כְּפוּפִין עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וּבְעֵת שֶׁהָיוּ מְבִיאִין אוֹתָהּ וְסוֹדְרִין אוֹתָהּ, תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין[85]. חָל יוֹם שַׁבָּת לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הֶחָג - אֵין זוֹקְפִין עֲרָבָה[86]; אֶלָּא־אִם־כֵּן חָל יוֹם שְׁבִיעִי לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - זוֹקְפִין אוֹתָהּ בְּשַׁבָּת, כְּדֵי לְפַרְסְמָהּ, שֶׁהִיא מִצְוָה[87].

83) ענפים. 84) ואחרי שזוקפים אותה, נוטלים אותה ביד כדי לקיים מצות נטילה, כדלהלן הלכה כב והערה פח.
85) שם מה, א במשנה. 86) גזירה שמא יעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים (סוכה מג:). 87) לפי שאינה מפורשת בתורה (כנ"ל הלכה כ) הוצרכו לפרסמה שהיא מן התורה ודוחה שבת (סוכה שם).

כב. כֵּיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? מְבִיאִין אוֹתָהּ מֵעֶרֶב־שַׁבָּת לַמִּקְדָּשׁ, וּמַנִּיחִין אוֹתָהּ בְּגִיגִיּוֹת שֶׁל זָהָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְמְשׁוּ הֶעָלִין[88]. וּלְמָחָר זוֹקְפִין אוֹתָהּ עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וּבָאִין הָעָם וְלוֹקְחִין מִמֶּנָּה וְנוֹטְלִין אוֹתָהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּכָל יוֹם[89]. וַעֲרָבָה זוֹ, הוֹאִיל וְאֵינָהּ בְּפֵרוּשׁ בַּתּוֹרָה[90], אֵין נוֹטְלִין אוֹתָהּ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בִּלְבַד הוּא שֶׁנּוֹטְלִין אוֹתָהּ בַּזְּמַן הַזֶּה. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? לוֹקֵחַ בַּד אֶחָד אוֹ בַדִּין הַרְבֵּה, חוּץ מֵעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב, וְחוֹבֵט בָּהּ עַל הַקַּרְקַע אוֹ עַל הַכְּלִי פַּעֲמַיִם אוֹ שָׁלֹשׁ בְּלֹא בְרָכָה, שֶׁדָּבָר זֶה מִנְהַג נְבִיאִים הוּא[91].

~ נקודות משיחות קודש ~

הרמב"ם סומך ענין נטילת ערבה בזמן הזה זכר למקדש, בהמשך להלכה אודות נטילת ערבה במקדש בשבת, כדי להדגיש שגם במקדש היה זה יום יותר מיוחד לערבה שהיו נוטלין אותה גם כשחל בשבת. כי לשיטתו החילוק בין הערבה שבלולב לערבה שזקפו בצדי המזבח הוא חילוק ב"חפצא" של המצוה (הערבה) ולא רק חיוב גברא נוסף על הערבה שבלולב.

(על פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 220 הערה 6)

88) משנה, סוכה מה, א. וסגולת העדר הכמישה אינה אלא בכלי זהב, ולא שנותנים בהם מים, שאם כן למה דוקא זהב, ואם משום כבוד - הרי נתנו טעם שלא יכמושו, ולא משום כבוד ('מעשה רוקח' בשם ר' ישמעאל בן חכמון).
89) שכן מסקנת הגמרא בסוכה מג, ב שמצות הערבה בנטילה (וראה ב'תוספות' שם מה, א ד"ה זוקפין, שדעתם שצריך ליטול ואחר־כך לזקוף, וכן דעת רש"י שם מג: ד"ה והביאום). ואעפ"כ אין מקיפים בערבה כדלהלן הלכה כג והערה צא. 90) אע"פ שהיא הלכה למשה מסיני - כיון

שאינה בפירוש בתורה, לא תיקנו שיטלו כל שבעה זכר למקדש (וראה במגיד־משנה). 91) סוכה מד, ב.

כג. בְּכָל יוֹם וָיוֹם הָיוּ מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ בְּלוּלְבֵיהֶן[92] בִּידֵיהֶן פַּעַם אַחַת וְאוֹמְרִין: 'אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא', 'אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָא'. וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים[93]. וּכְבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת, לְהַנִּיחַ תֵּבָה בְּאֶמְצַע בֵּית־הַכְּנֶסֶת וּמַקִּיפִין אוֹתָהּ בְּכָל יוֹם[94], כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיוּ מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ, זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ.

92) ולא בערבה. ואע"פ שפסק למעלה שמצות ערבה בנטילה. וכן כתב רבינו יצחק בן גיאת בשם רבינו שמואל הלוי, שגם למאן דאמר בנטילה, יש מקום לומר שאין מקיפים בערבה אלא בלולב (ראה 'אוצר הגאונים' סוכה, חלק התשובות עמוד 62). 93) משנה, סוכה מה, א. 94) כן כתב רב האי גאון ('אוצר הגאונים' שם עמוד 60).

כד. כָּךְ הָיָה הַמִּנְהָג בִּירוּשָׁלַיִם[95]: יוֹצֵא אָדָם מִבֵּיתוֹ שַׁחֲרִית וְלוּלָבוֹ בְּיָדוֹ, וְנִכְנָס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְהוּא בְּיָדוֹ; מִתְפַּלֵּל, וְהוּא בְּיָדוֹ[96]; וְיוֹצֵא לְבַקֵּר חוֹלִים וּלְנַחֵם אֲבֵלִים, וְהוּא בְּיָדוֹ[97]. וּכְשֶׁיִּכָּנֵס לַמִּדְרָשׁ, מְשַׁלְּחוֹ לְבֵיתוֹ בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ.

95) סוכה מא, ב בברייתא. 96) ואף־על־פי שאין לאחוז ספר תורה בזרועו ותפילין בידו או כלים ומעות בידו ויתפלל, מפני שלבו טרוד בהם - מתפלל הוא ולולבו בידו מפני שהיא מצות היום, ומתוך שחביבה עליו - אינה מטרידתו (סוכה שם). [ושם בברייתא מפורש: "קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו". ורבינו השמיט "קורא קריאת שמע", מפני שאין בזה חידוש כלל, שלא אסרו לאחוז תפילין או כלים או מעות ביד בעת קריאת שמע וכל־שכן לולב בחג בעת מצוותן]. 97) סוכה, שם. וכל זה משום חביבות מצוה.

כה. מְקַבֶּלֶת[98] אִשָּׁה הַלּוּלָב מִיַּד בְּנָהּ אוֹ מִיַּד בַּעְלָהּ, וּמַחֲזִירָתוֹ לַמַּיִם בְּשַׁבָּת[99], בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נוֹטְלִין לוּלָב בְּשַׁבָּת[100]. וּבְיוֹם־טוֹב - מוֹסִיפִין עַל הַמַּיִם[101]; וּבַמּוֹעֵד - מַחֲלִיפִין הַמָּיִם.

98) משנה, סוכה מב, א. 99) שלא יכמוש. ואף שהאשה פטורה ממצות לולב - מותר לה לטלטלו, כיון שראוי לנטילת אנשים (שם וברש"י). 100) בזמן המקדש, וביום־טוב ראשון שחל להיות בשבת, כמו שכתב רבינו למעלה הט"ז. 101) אבל לא מחליפין, משום טירחא (כסף־משנה).

כו. הֲרֵי שֶׁבִּלּוּלָב, אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי אֶלָּא לְרֵיחַ; וְהוֹאִיל וְהֻקְצָה לַמִּצְוָה, אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ. אֲבָל אֶתְרוֹג, מֻתָּר לְהָרִיחַ בּוֹ, שֶׁהֲרֵי הֻקְצָה לַמִּצְוָה מֵאֲכִילָה[102].

102) סוכה לז, ב.

כז. וְאָסוּר לֶאֱכֹל אֶתְרוֹג[103] כָּל יוֹם הַשְּׁבִיעִי, מִפְּנֵי שֶׁהֻקְצָה לְמִקְצָת הַיּוֹם - הֻקְצָה לְכֻלּוֹ[104]. וּבַשְּׁמִינִי מֻתָּר בַּאֲכִילָה[105]. וּבַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין נוֹטְלִין לוּלָב בַּשְּׁמִינִי[106], הָאֶתְרוֹג אָסוּר בַּשְּׁמִינִי, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה אָסוּר בַּשְּׁמִינִי בִּזְמַן שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים מִפְּנֵי הַסָּפֵק, שֶׁהוּא סָפֵק שְׁבִיעִי[107]. הִפְרִישׁ שִׁבְעָה אֶתְרוֹגִין לְשִׁבְעַת הַיָּמִים - כָּל אַחַת וְאַחַת יוֹצֵא בָהּ לְיוֹמָהּ, וְאוֹכְלָהּ לְמָחָר[108].

103) שבירך עליו. 104) סוכה מו, ב. כרבי יוחנן. 105) ראה למעלה פ"ו מהל' סוכה הט"ו. 106) שאף־על־פי שיושבים בו בסוכה (למעלה פ"ו הי"ג) שהיא כל שבעה מן התורה - לא נוטלים בו לולב שאין מצוותו מן התורה בגבולין, אלא ביום הראשון בלבד (מגיד־משנה). 107) סוכה שם, כאביי. 108) סוכה, שם.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר בו סידור עשיית מה שכבר קדם, ועניין הברכות, ומה שיש בין הזמן שיש בהן. וכן אם אינן של מי שנוטלן אם יוצא בהן. ונסתיים הפרק בביאור השמחה שהיתה נוהגת במקדש בשבעת ימי החג.

א. אַרְבַּעַת מִינִין הָאֵלּוּ, שֶׁהֵן לוּלָב וַהֲדַס וַעֲרָבָה וְאֶתְרוֹג, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן יָבֵשׁ[2] אוֹ גָזוּל[3] אוֹ גָנוּב, אֲפִלּוּ לְאַחַר יֵאוּשׁ[4]; אוֹ שֶׁיִּהְיֶה מֵאֲשֵׁרָה הַנֶּעֱבֶדֶת[5], אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטְּלוּ הָאֲשֵׁרָה מִלְּעָבְדָהּ[6]; אוֹ שֶׁהָיָה שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת[7] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל. הָיָה אֶחָד מֵהֶן שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - לֹא יִטֹּל לְכַתְּחִלָּה; וְאִם נָטַל, יָצָא[8]. הָיָה כָּמוּשׁ[9], וְלֹא גָּמַר לְיַבֵּשׁ - כָּשֵׁר[10]. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק אוֹ בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה - לוּלָב הַיָּבֵשׁ כָּשֵׁר[11], אֲבָל לֹא שְׁאָר הַמִּינִין[12].

2) כולם מפורשים במשניות בסוכה כט: לב: לג: ו־לד: וטעם הפסול מפני שיבש אינו הדור. ואף־על־פי שלא נאמר "הדר" אלא באתרוג ולא בשאר מינים - למדו כולם מאתרוג (סוכה לא. ועיי"ש ב'תוספות' כט: ד"ה לולב). 3) במשניות, שם. 4) מפני שביאוש לבד אין הגזלן קונה את הגזילה, כמו שפסק רבינו בפ"ב מהל' גזילה ה"א, ובסוכות ביום הראשון כתוב ולקחתם "לכם" שיהיה שלכם ולא של אחר (להלן הלכה י) ולכן פסול (כסף־משנה). 5) שעיקר נטיעתה היתה לעבודה־זרה. 6) שהיא מאוסה למצוה (כסף־משנה). 7) שכיון שעומדת לשריפה, רואים אותה כאילו כבר נשרפה ואין בה שיעור, ובלשון הגמרא (סוכה לא:): "כתותי מיכתת שיעוריה". 8) סוכה, שם. שכיון שלא ניטעה מתחילתה לעבודה־זרה אינה מאוסה כל־כך כמו אשרה (כסף־משנה). 9) שיש בו עדיין לחות. 10) שם לא, א. 11) "מעשה שהורישו בני כרכין את לוליביהן לבני בניהם" (שם לא:). ומכאן שיבש כשר בשעת הדחק. ודעת הראב"ד שלא יצאו בהם ידי חובה אלא נטלו אותו לסמל בלבד כדי שלא תשתכח תורת לולב. 12) שהמעשה הנ"ל היה בלולב ולא בשאר מינים. ואין לנו אלא מה שהזכירו חכמים במפורש (וכעין זה למעלה פ"ז הערה לח).

ב. אֶתְרוֹג שֶׁל עָרְלָה[13] וְשֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה[14] וְשֶׁל טֶבֶל[15] - פָּסוּל. שֶׁל דְּמַאי[16] - כָּשֵׁר; שֶׁאִפְשָׁר שֶׁיַּפְקִיר נְכָסָיו וְיִהְיֶה עָנִי, שֶׁמֻּתָּר לוֹ לֶאֱכֹל דְּמַאי[17]. אֶתְרוֹג שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה[18] וְשֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם[19] - לֹא יִטֹּל, שֶׁמָּא יַכְשִׁירוּ[20] לְטַמְּאָה. וְאִם נָטַל - כָּשֵׁר[21].

13) האסורה באכילה ובהנאה (ויקרא יט, כג), והתורה אמרה (שם כג, מ) "ולקחתם לכם", שיהי' ראוי לכם ולהנאתכם (סוכה לה.). 14) שאסורה באכילה ועומדת לשריפה, ואינה בכלל "ולקחתם לכם" (שם לה:). 15) שאסור באכילה. וגם יש לכהן וללוי חלק בו, שהרי התרומות והמעשר שלהם ('תוספות' פסחים לח. ד"ה אתיא), ויש אומרים שאתרוג של טבל כשר (עיין ר"ן בסוכה, שם). 16) תבואת עם הארץ שהצריכו חכמים להפריש ממנה תרומה מספק. 17) משנה, דמאי פ"ג מ"א. וסוכה ל, ב. 18) שראויה לאכילה לכהן. 19) שראוי לאכילה. אבל מחוץ לירושלים שאינו ראוי לאכילה - אינו יוצא בו אפילו בדיעבד. 20) שאין שום אוכל מקבל טומאה אלא־אם־כן נתנו עליו מים תחילה, ועל זה נאמר (ויקרא יא, לח): "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם". ומכיון שמקרב האתרוג אל הלולב שהוא תמיד במים (למעלה פ"ז הכ"ה) הרי הוא מרטיב את האתרוג ומכשירו לקבל טומאה ואסור לגרום טומאה לתרומה, משום שנאמר (במדבר יח, ח): "משמרת תרומותי" שצריך לשמרה בטהרה, וכן אסור לגרום טומאה למעשר שני, שדינו כמו קודש, שנאמר (ויקרא כז, ל): "וכל מעשר הארץ וגו' קודש לה'" (סוכה לה: ורש"י שם). 21) שהם ראויים לאכילה (משנה וגמרא, שם לד:).

ג. לוּלָב שֶׁנִּקְטַם רֹאשׁוֹ - פָּסוּל[22]. נִסְדַּק[23] - אִם נִתְרַחֲקוּ שְׁנֵי סְדָקָיו זֶה מִזֶּה עַד שֶׁיֵּרָאוּ כִּשְׁנַיִם, פָּסוּל[24]. הָיָה עָקֹם[25] לְפָנָיו, שֶׁחֲרֵי שִׁדְרוֹ כְּגַב בַּעַל חֲטוֹטֶרֶת - פָּסוּל. הָיָה עָקֹם לַאֲחוֹרָיו[26] - כָּשֵׁר, שֶׁזּוֹ הִיא בְּרִיָּתוֹ. נֶעֱקַם לְאַחַד מִצִּדָּדָיו - פָּסוּל[27]. נִפְרְדוּ[28] עָלָיו זֶה מֵעַל זֶה וְלֹא נִדְלְדְּלוּ כַּעֲלֵי הַחֲרֵיוֹת[29] - כָּשֵׁר. נִפְרְצוּ עָלָיו, וְהוּא שֶׁיִּדַּלְדְּלוּ[30] מִשִּׁדְרוֹ שֶׁל לוּלָב כַּעֲלֵי הַחֲרֵיוֹת - פָּסוּל.

22) משנה, סוכה כט, ב. והיינו שנקצץ ראש העלה העליון שבו כלה הלולב (מגיד־משנה). 23) העלה העליון. 24) סוכה לב, א. ואף־על־פי שמטעם "נחלקה התיומת" (להלן הלכה ד) אינו נפסל (ראה להלן הערה כט). 25) [ב'מאירי' לסוכה (שם, עמ' 82) נראה שלא היה לפניו בדברי רבינו כאן כל דיני לולב עקום. וראה ב'מעשה רוקח' בשם נוסח אחר מכתב־יד]. 26) לצד השדרה (שם לב.). 27) סוכה שם, לפי הלשון הראשון. 28) התפרדו ולא התרחקו הרבה מהשדרה. 29) טבע החריות שהם מתקשים כעץ, והם מתפרדים ומתרחקים הרבה זה מזה. 30) שנפרדו כל־כך עד שעליהם תלויים למטה (מגיד־משנה). וכל זה במשנה (סוכה כט:).

ד. בְּרִיַּת עָלִין שֶׁל לוּלָב כָּךְ הִיא: כְּשֶׁהֵם גְּדֵלִין, גְּדֵלִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וּדְבוּקִין מִגַּבָּן; וְגַב כָּל שְׁנֵי עָלִין הַדְּבוּקִין הוּא הַנִּקְרָא תִּיוֹמֶת[31]. נְחֻלְקָה הַתִּיוֹמֶת - פָּסוּל. הָיוּ עָלָיו אַחַת אַחַת מִתְּחֹלַת בְּרִיָּתוֹ[32], וְלֹא הָיָה לָהֶם תִּיוֹמֶת - פָּסוּל. לֹא הָיוּ עָלָיו זֶה עַל־גַּב זֶה כְּדֶרֶךְ כָּל הַלּוּלָבִין, אֶלָּא זֶה תַּחַת זֶה: אִם רֹאשׁ זֶה מַגִּיעַ לָעֵקֶר שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁנִּמְצָא כָּל שִׁדְרוֹ שֶׁל לוּלָב מְכֻסֶּה בְּעָלִין - כָּשֵׁר[33]; וְאִם אֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה מַגִּיעַ לְצַד עֵקֶרוֹ שֶׁל זֶה - פָּסוּל[34].

31) סוכה לב, א. והיינו שנחלקו רוב העלין שבלולב (מגיד־משנה). ויש חולקים ואומרים, שנחלקה התיומת היינו אם נחלק העלה האמצעי העליון מכולם. וגם לפי דבריהם אינו פוסל אלא אם נסדק ברובו (מגיד־משנה). וראה למעלה ה"ג בדין נסדק. 32) בעל מום הוא ואינו "הדר" (סוכה, שם). 33) והם "ציני הר הברזל" שנזכרו במשנה (סוכה כט:). 34) שם לב, א.

ה. הֲדַס שֶׁנִּקְטַם רֹאשׁוֹ[35] - כָּשֵׁר. נָשְׁרוּ רֹב עָלָיו - אִם נִשְׁתַּיְּרוּ שְׁלֹשָׁה עָלִין בְּקֵן אֶחָד[36], כָּשֵׁר. הָיוּ עֲנָבָיו[37] מְרֻבּוֹת מֵעָלָיו: אִם יְרֵקוֹת[38] - כָּשֵׁר; וְאִם אֲדֻמּוֹת אוֹ שְׁחוֹרוֹת - פָּסוּל[39]. וְאִם מְעַטָּן - כָּשֵׁר. וְאֵין מְמַעֲטִין אוֹתָן בְּיוֹם־טוֹב, לְפִי שֶׁהוּא כְּמְתַקֵּן[40]. עָבַר וְלִקְּטָן, אוֹ שֶׁלִּקְּטָן אֶחָד אֶחָד לַאֲכִילָה[41] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

35) שנקצץ החלק העליון מהעץ. לפי שהלכה כרבי טרפון שאמר אפילו שלשתם קטומים כשר (סוכה לד: במשנה) ולא כסתם משנה (שם לב:) שפסקה שהדס שנקטם ראשו, פסול. והראב"ד כתב, שהופיע רוח הקודש בבית מדרשו, לאמר שהלכה כסתם משנה שפסול. 36) מדובר כאן בהדס שיש לו שבעה עלים בקן אחד, והוא "אסא מצראה", וכיון שנשארו שלשה כשר (מגיד־משנה). ויש מפרשים, שהמדובר בהדס רגיל ונשרו רוב עליו, ואעפ"כ כשר אם נשארו שלשה עלים בקן אחד, וראה למעלה פ"ז ה"א הערה ט, וה"ח והערה מח. 37) מין פרי קטן הגדל על ההדסים, ונקרא ענב. 38) כמראה ההדס ואין כאן שינוי מראה. 39) כיון שאין הפרי דומה לעץ, אין זה "הדר" ופסול (סוכה לג: ורש"י שם). 40) שמכשיר את ההדס למצוה, ומתקן כלי ביום־טוב אסור (פ"ד מהלכות יו"ט ה"ח). 41) שאז מותר לעשות כן לכתחילה, שהרי אינו מכוין לתקן, ודבר שאינו מתכוין מותר, כמפורש בכמה מקומות. ובגמרא (שם) אמרו, שהמדובר באופן שיש לו הדס אחר, שאם לא כן אסור, שאע"פ שאינו מכוין הרי הוא "פסיק רישיה" והרי הוא כמכוין. [ולדעת ה'מגיד משנה' גם רבינו סובר כן, והוא גורס בדברי רבינו "או שלקטם אחר", וכן הוא בכת"י אוקספורד ותימן. ופירש בזה ה'מגיד משנה': כלומר, מי שאינו צריך לצאת ידי חובה בהדס זה (ועי' כסף־משנה). ונראה שהיה כתוב בספר אחד "או שליקטם אחד" והגיה מישהו בגליון: "אחר" (כהמגיד־משנה הנ"ל) וטעו המעתיקים והכניסו הגהה זו בפנים ובשיבוש, ויצא להם "אחד אחד"].

ו. עֲרָבָה שֶׁנִּקְטַם רֹאשָׁהּ[42] - כְּשֵׁרָה. נִפְרְצוּ עָלֶיהָ[43] - פְּסוּלָה.

42) ראש העץ עצמו. וסובר רבינו שכשם שהכשירו בגמרא (סוכה לד:) הדס שנקטם, ודחו את המשנה המפורשת (שם לב:) כמו שפסק למעלה ה"ה (הערה לג), כן הדין בערבה. ודעת הרמב"ן לחלק בין הדס, שכל יופיו הוא בעבותו שעליו חופין את עצו, ואין קטימת עצו ניכרת כל־כך ולפיכך הוא כשר, לבין ערבה ושאר מינים שהקטימה ניכרת בהם. וכן נראה דעת הרי"ף והרב רבי יצחק אבן גיאת. 43) שנדלדלו מהקנה שהם מחוברים בו (מגיד־משנה).

ז. אֶתְרוֹג שֶׁנִּקַּב נֶקֶב מְפֻלָּשׁ[44] כָּל־שֶׁהוּא[45] - פָּסוּל[46]; וְשֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ - אִם הָיָה כְּאֹפֶר[47] אוֹ יָתֵר, פָּסוּל. חָסַר כָּל שֶׁהוּא[48] - פָּסוּל. נִטַּל דַּדּוֹ[49]; וְהוּא הָרֹאשׁ הַקָּטָן שֶׁשּׁוֹשַׁנָּתוֹ בּוֹ - פָּסוּל. נִטַּל הָעֵץ שֶׁהוּא תָלוּי בּוֹ בְּאִילָן מֵעִקַּר הָאֶתְרוֹג, וְנִשְׁאַר מְקוֹמוֹ גֻּמָּא[50] - פָּסוּל[51]. עָלְתָה חֲזָזִית[52] עָלָיו: אִם בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת[53] - פָּסוּל; וְאִם בְּמָקוֹם אֶחָד - אִם עָלְתָה עַל רֻבּוֹ, פָּסוּל[54]; וְאִם עַל דַּדּוֹ, וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא - פָּסוּל[55]. נִקְלַף הַקְּרוּם הַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵינוֹ מְחַסְּרוֹ, אֶלָּא נִשְׁאָר יָרֹק כְּמוֹת שֶׁהִיא בְּרִיָּתוֹ: אִם נִקְלַף כֻּלּוֹ - פָּסוּל[56]; וְאִם נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ כָּל־שֶׁהוּא - כָּשֵׁר[57].

44) מעבר לעבר (רש"י בסוכה לו.). ויש מפרשים שנקב עד חדרי הזרע שבתוכו. 45) על־ידי מחט, ואינו חסר כלום. 46) כן הוא במשנה (סוכה לד:): "ניקב, חסר כל שהוא פסול" (ולא גרס "וחסר") הרי שניקב פסול אפילו אם לא חסר (מגיד־משנה). ודעת הראב"ד שאין הנקב פוסל אלא־אם־כן חסר כל שהוא, וזהו לפי הנוסחא "ניקב וחסר כל שהוא". 47) רוחב הנקב היה כגודל של מטבע ששמו איסר, והמדובר כשלא היה חסרון בעצם האתרוג, כגון שנקב ע"י יתד שתחב בו (סוכה לו.). 48) שנחסר מבשר האתרוג עצמו. 49) היינו "ניטלה פיטמתו - פסול" שבמשנה סוכה, שם. 50) והרי חסר האתרוג כל שהוא. 51) כן הוא ברי"ף (מגיד־משנה). 52) ילפת (ויקרא כא, כ) תרגם אונקלוס "חזזן", והן כמין אבעבועות שיש בהן ממש וגבוהות קצת מהאתרוג עצמו. 53) שנראה כמנומר. 54) סוכה לה, ב. 55) משנה, סוכה לד, ב. 56) שאינו "הדר" (שם לה:). 57) משנה, שם לד, ב. וגמרא שם לה, ב. לו, א.

ח. אֶתְרוֹג שֶׁהוּא תָפוּחַ[58], סָרוּחַ, כָּבוּשׁ[59], שָׁלוּק[60], שָׁחוֹר, לָבָן, מְגֻנָּמָר[61], יָרֹק כַּכַּרְתִּי[62] - פָּסוּל[63]. גִּדְּלוֹ בִּדְפוּס[64] וְעָשָׂהוּ כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת - פָּסוּל. עָשָׂהוּ כְּמִין בְּרִיָּתוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂהוּ דַּפִּין דַּפִּין[65], כָּשֵׁר. הַתְּיוֹם[66] וְהַבֹּסֶר[67], כָּשֵׁר. מָקוֹם שֶׁהָאֶתְרוֹגִין שֶׁלָּהֶם כְּעֵין שַׁחֲרוּת מְעוּטָה - כְּשֵׁרִין. וְאִם הָיוּ שְׁחוֹרִים בְּיוֹתֵר כְּאָדָם כּוּשִׁי - הֲרֵי זֶה פָּסוּל בְּכָל מָקוֹם[68].

58) שנפלו עליו מים והתנפח או נרקב (סוכה לו. וברש"י שם). 59) בחומץ. 60) מבושל. 61) כמה צבעים כמו נמר. 62) מין ירק. 63) כל זה בסוכה, שם. 64) בעודו קטן ומחובר בעץ עשאו מסביבו כמין דפוס, וגדל לפי מדת הדפוס ותמונתו (שם לו:). 65) כעין גלגל של ריחיים של מים. 66) שגדלו שני אתרוגים דבוקים זה בזה או ששני חצאי האתרוג חלוקים מלמעלה ומחוברין למטה כל שהוא ('ערוך' ערך תיום, בשם רב האי). 67) שעדיין לא נגמר בישולו (שם לו. כחכמים החולקים של רבי עקיבא). 68) שם לו, א.

ט. כָּל אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהֵם פְּסוּלִין מִפְּנֵי מוּמִין שֶׁבְּאַרְנוּ אוֹ מִפְּנֵי גָזֵל וּגְנֵבָה - בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן בִּלְבָד; אֲבָל בְּיוֹם־טוֹב שֵׁנִי עִם שְׁאָר הַיָּמִים - הַכֹּל כָּשֵׁר[69]. וְהַפַּסְלָנוּת שֶׁהוּא מִשּׁוּם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ אֶתְרוֹג אָסוּר בַּאֲכִילָה - בֵּין בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן, בֵּין בִּשְׁאָר יָמִים, פָּסוּל.

69) כן למדו הגאונים ממה שאמרו (סוכה לו:), שרב חנינא יצא ידי חובתו באתרוג החסר ביום־טוב שני — שהוא־הדין לכל המומים (מגיד־משנה).

י. אֵין אָדָם יוֹצֵא בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל חַג בְּלוּלָבוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁיִּשְׁאָלֶנּוּ מִמֶּנּוּ; עַד שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לוֹ בְּמַתָּנָה[70]. נְתָנוֹ לוֹ עַל־מְנָת לְהַחֲזִירוֹ - הֲרֵי זֶה יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ וּמַחֲזִירוֹ; שֶׁמַּתָּנָה עַל־מְנָת לְהַחֲזִיר שְׁמָהּ מַתָּנָה[71]. וְאִם לֹא הֶחֱזִירוֹ - לֹא יָצָא, שֶׁנִּמְצָא כְּגָזוּל[72]. וְאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְקָטָן[73], שֶׁהַקָּטָן קוֹנֶה[74] וְאֵינוֹ מַקְנֶה לַאֲחֵרִים מִן הַתּוֹרָה, וְנִמְצָא שֶׁאִם הֶחֱזִירוֹ לוֹ אֵינוֹ חוֹזֵר. וְאֶחָד הַלּוּלָב, וְאֶחָד כָּל מִין וָמִין מֵאַרְבַּע מִינִין שֶׁבּוֹ - אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן שָׁאוּל, אֵין יוֹצְאִין בּוֹ בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן[75].

70) מפני שנאמר (ויקרא כג, מ) "ולקחתם לכם ביום הראשון וגו'" ודרשו חכמים "לכם - משלכם", מכאן שאינו יוצא ידי חובתו ביו"ט ראשון בלולבו של חבירו (סוכה מא:). 71) סוכה, שם. שכל זמן שלא החזיר - נפקע כל כח הנותן, והתנאי הוא ככל תנאי שמתנים במתנה, שאינם גורעים מהמתנה כלל. 72) שמתברר שמעולם לא קנה מתנה זו, שהרי לא קיים התנאי (סוכה, שם). 73) לפני שיצא בו. 74) קנין גמור מן התורה כשגדול מקנה לו (סוכה, שם). 75) שהרי אמרה תורה (ויקרא שם): "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל", הרי שעל כולם אמרה "לכם" ולא של אחרים.

יא. שֶׁתָּפִין שֶׁקָּנוּ לוּלָב אוֹ אֶתְרוֹג בְּשֻׁתָּפוּת - אֵין אֶחָד מֵהֶן יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בָּרִאשׁוֹן, עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֶלְקוֹ בְּמַתָּנָה[76]. הָאַחִין שֶׁקָּנוּ אֶתְרוֹגִין מִתְּפִיסַת הַבַּיִת[77], וְנָטַל אֶחָד מֵהֶן אֶתְרוֹג וְיָצָא בּוֹ: אִם יָכוֹל לְאָכְלוֹ וְאֵין הָאַחִין מַקְפִּידִין בְּכָךְ - יָצָא[78]; וְאִם הָיוּ מַקְפִּידִין - לֹא יָצָא, עַד שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ חֶלְקָם בְּמַתָּנָה. וְאִם קָנָה זֶה אֶתְרוֹג וְזֶה פָּרִישׁ[79], אוֹ שֶׁקָּנוּ כְּאֶחָד אֶתְרוֹג וְרִמּוֹן וּפָרִישׁ מִתְּפִיסַת הַבַּיִת - אֵינוֹ יוֹצֵא

בָּאֶתְרוֹג, עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֶלְקוֹ בְּמַתָּנָה; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאִם אֲכָלוֹ אֵין מַקְפִּידִין עָלָיו[80].

76) שצריך שיהיה כולו שלו (בבא־בתרא קלז:). וכל זה דוקא אם קנו אותו לאוכלו, אבל אם לקחוהו לצאת בו, בכל אופן יוצאין בו, שבשעה שלקחוהו היו יודעים שאינו ראוי להתחלק, ועל דעת כן לקחוהו שבשעה שיטלנו כל אחד מהם לצאת בו - שיהא כולו שלו. ועל זה סמכו בהרבה מקומות שלוקחים לולב אחד, וכל הקהל יוצאים בו ביום הראשון (מגיד־משנה). 77) הירושה לפני החלוקה בין היורשים נקראת "תפיסת הבית", שהבית בכללו (=המשפחה כולה) תופס את הנכסים, ואין כאן מיוחד לכל אחד וכולם שותפים בירושה. 78) שויתרו על חלקם, מאחר שיש לכל אחד אתרוג. 79) כיון שאין אתרוג לכל אחד ואחד, אפשר שכולם רוצים בו, ולא מועילה מחילתם בסתמא. 80) מחמת שוויו - ודאי שמקפידים הם מחמת המצוה, שגם הם רוצים לקיים המצוה (לחם־משנה).

יב. אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל הַמּוֹעֲדוֹת מִצְוָה לִשְׂמֹחַ בָּהֶן[81] - בְּחַג הַסֻּכּוֹת הָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ יוֹם שִׂמְחָה יְתֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים'[82]. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין?[83] עֶרֶב־יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן הָיוּ מְתַקְּנִין בַּמִּקְדָּשׁ מָקוֹם לַנָּשִׁים מִלְּמַעְלָה, וְלָאֲנָשִׁים מִלְּמַטָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ אֵלּוּ עִם אֵלּוּ[84]. וּמַתְחִילִין לִשְׂמֹחַ מִמּוֹצָאֵי־יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן; וְכֵן בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִימֵי חֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד מַתְחִילִין מֵאַחַר שֶׁיַּקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם לִשְׂמֹחַ לִשְׁאָר הַיּוֹם עִם כָּל הַלַּיְלָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה, שנאמר ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים".

וכתבו המפרשים שמזה שקישר ה"שמחה יתירה" עם הפסוק "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם" מבלי להזכיר כלל את ניסוך המים, מלמד שלדעת הרמב"ם השמחה היתירה היא חיוב מהתורה, ולפי זה צריך להבין:

א. אם ה"שמחה יתירה" היא חיוב מהתורה, מדוע מתחילה השמחה רק ממוצאי יו"ט ראשון, הלא פשיטא שדוחה איסור כלי שיר, ובוודאי במקדש שלא נאסרה שבות.

ב. היכן הוא מקורו של הרמב"ם שהפסוק הנ"ל מדבר על "שמחה יתירה" הלא הגמרא למדה ממנו דין אחר - שבמקדש היו נוטלין הלולב כל שבעת ימים.

ג. בהלכה י"ד כתב "ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל, וראשי ישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה... כו' אבל כל העם האנשים והנשים כולם באים לראות ולשמוע". ולכאורה אם הוא חיוב מהתורה, מניין לחלק בין ראשי העם ועמי הארץ.

ד. מהו המקור שדווקא אלו היו עושין את השמחה הנ"ל והלא במשנה הוזכרו רק "חסידים ואנשי מעשה".

הביאור בזה: בהביאו את הפסוק "ושמחתם.... שבעת ימים" לא התכוון הרמב"ם לומר שישנה מצוה נוספת של שמחה יותר משמחת יו"ט הידועה, אלא מכיון שחיוב השמחה בחג הסוכות מופיע בתורה שלוש פעמים, נהגו גדולי ישראל (שבעיקר הם שהרגישו בנפשם את חביבות המצוה) להרבות בשמחה זו בחג הסוכות. עניין זה מדוייק בלשונו שכתב "היתה במקדש שמחה יתירה" ולא מזכיר אותה בלשון ציווי וכד'.

בהתאם לכך, גם רשימת העושים את שמחת בית השואבה הועתקה מהגמרא במסכת סוכה, שבה מתוארים מעשיהם של כמה תנאים בזמן שמחת בית השואבה.

"חכמי ישראל" למד הרמב"ם מרבי יהושע בן חנניה שהיה ידוע בחכמתו ונשלח להתווכח עם חכמי אתונה.

"ראשי ישיבות" למד הרמב"ם מרבי שמעון, כיון שרבי הוא תואר למי שיש לו תלמידים.

"הסנהדרין" למד מרבן שמעון בן גמליאל שהיה נשיא הסנהדרין.

"הזקנים" למד מהלל הזקן המוזכר גם הוא ברשימת המשתתפים בשמחת בית השואבה.

(על פי לקו"ש חלק יז, פרשת אמור ד')

81) בחג השבועות מפורש (דברים טז, יא): "ושמחת לפני ה' אלקיך", ובחג הסוכות (שם סז, יד): "ושמחת בחגך", וחג הפסח הוקש לחג השבועות וחג הסוכות, שהרי הוקשו כל המועדים זה לזה (ראש השנה ד:). 82) חוץ ממה שנאמר "ושמחת בחגך" (דברים שם). 83) משנה, סוכה נא, א. 84) ויבואו לידי עבירה.

יג. וְהֵיאַךְ הָיְתָה שִׂמְחָה זוֹ? הֶחָלִיל מַכֶּה[85], וּמְנַגְּנִין בְּכִנּוֹר וּבִנְבָלִים[86] וּבִמְצִלְתַּיִם[87], וְכָל אֶחָד וְאֶחָד בִּכְלִי־שִׁיר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְנַגֵּן בּוֹ; וּמִי שֶׁיּוֹדֵעַ בַּפֶּה - בַּפֶּה. וְרוֹקְדִין וּמְסַפְּקִין[88] וּמְטַפְּחִין[89] וּמְפַזְּזִין וּמְכַרְכְּרִין[90], כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּמוֹ שֶׁיּוֹדֵעַ, וְאוֹמְרִים דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת. וְשִׂמְחָה זוֹ אֵינָהּ דּוֹחָה, לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם־טוֹב[91].

85) מלשון המשנה בביכורים פ"ג מ"ד. 86) זה כלי שהי' לו כמה מיתרים ונקרא נבל, שהיו ניגוניו מתוקים ביותר, עד שמנבל כל כלי שיר שבעולם ('ירושלמי' פ"ה דסוכה ה"ו). 87) שתי קערות של מתכת שמקישים (=שמכים) זו בזו (סוכה נ:). 88) "הוא הניגון וההכאה בצלצל" (פירוש המשניות להרמב"ם, ביצה פ"ה מ"ב). 89) מכים כף על כף, כמו שכתבו (מלכים־ב יא, יב): "ויכו כף ויאמרו יחי המלך" - "ויכו" מתורגם: "וטפחו". 90) מלשון הכתוב (שמואל־ב ו, טז): "ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר", שהוא לשון ריקוד (תוס' יו"ט). 91) פירוש, שבשבת אסור לחלל בחליל ובכלי שיר. ואף שהשיר שהיו שרים על

הקרבנות בכלי, היה דוחה שבת ויו"ט - שיר של שמחה אינו דוחה, ואסור ביו"ט ושבת (מגיד־משנה).

יד. מִצְוָה לְהַרְבּוֹת בְּשִׂמְחָה זוֹ. וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָהּ עַמֵּי־הָאָרֶץ וְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה; אֶלָּא גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי הַיְּשִׁיבוֹת וְהַסַּנְהֶדְרִין וְהַחֲסִידִים וְהַזְּקֵנִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה - הֵם שֶׁהָיוּ מְרַקְּדִין וּמְסַפְּקִין וּמְנַגְּנִין וּמְשַׂמְּחִין בַּמִּקְדָּשׁ בִּימֵי חַג הַסֻּכּוֹת. אֲבָל כָּל הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים, כֻּלָּן בָּאִין לִרְאוֹת וְלִשְׁמֹעַ.

טו. הַשִּׂמְחָה שֶׁיִּשְׂמַח אָדָם בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה וּבְאַהֲבַת הָאֵל שֶׁצִּוָּה בָהֶן - עֲבוֹדָה גְּדוֹלָה הִיא[92]. וְכָל הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִשִּׂמְחָה זוֹ, רָאוּי לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב'. וְכָל הַמַּגִיס[93] דַּעְתּוֹ וְחוֹלֵק כָּבוֹד לְעַצְמוֹ וּמִתְכַּבֵּד בְּעֵינָיו בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - חוֹטֵא וְשׁוֹטֶה. וְעַל זֶה הִזְהִיר שְׁלֹמֹה וְאָמַר: 'אַל תִּתְהַדַּר לִפְנֵי מֶלֶךְ'. וְכָל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ וּמֵקֵל גּוּפוֹ בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - הוּא הַגָּדוֹל, הַמְכֻבָּד, הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה. וְכֵן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אָמַר: 'וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפָל בְּעֵינָי'. וְאֵין הַגְּדֻלָּה וְהַכָּבוֹד, אֶלָּא לִשְׂמֹחַ לִפְנֵי ה', שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהַמֶּלֶךְ[94] דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי ה' וְגוֹ'.

~ נקודות משיחות קודש ~

"השמחה שישמח אדם בעשיית המצות ובאהבת הא־ל שציוה בה עבודה גדולה היא.. שנאמר ודוד מפזז ומכרכר לפני ה'".

עבודה גדולה, היינו עבודה קשה ביותר, וביחד עם זאת צריכה העבודה להיעשות מתוך שמחה וטוב לבב עד לאופן של "מפזז ומכרכר". ולכאורה, היאך אפשר לשמוח באופן כזה כאשר נמצאים בעוה"ז הגשמי. על כך ממשיך הרמב"ם שעניין זה הוא "לפני ה'" כי בכל מקום ובכל זמן נמצא הקב"ה ביחד עם כל אחד ואחד מישראל, וממילא נמצא היהודי "לפני ה'" כמו שכתוב בתחילת השו"ע "שויתי ה' לנגדי תמיד".

וכשם שהקב"ה מאיר פנים לכאו"א מישראל ומגלה אהבתו להם, הרי ש"כמים הפנים לפנים" גם הנהגתו של יהודי היא באותו אופן - "אהבת הא־ל" וזוהי העבודה להיות "שויתי ה' לנגדי תמיד" עד שנמצא במעמד ומצב של שמחה על שזכה להוולד יהודי ואז נמשך גם ממנו ית' העניין של "באור פני מלך חיים" באופן תמידי.

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן לו)

92) מדריגה עליונה בעבודת ה'. 93) מלשון "גס", כלומר מתגאה. 94) צ"ל: "המלך".

יום ד' ג' אלול ה'תשפ"א

הִלְכוֹת שְׁקָלִים

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא: לִתֵּן כָּל אִישׁ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּכָל שָׁנָה. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבארו בו עניני מצות "מחצית השקל", שיעורה, והחייבים בה והפטורים ממנה, ושאינה נוהגת אלא בפני הבית, ודין ההכרזה על השקלים. ונסתיים הפרק בענין כפיה על השקלים.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לִתֵּן כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה[2]. אֲפִלּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה חַיָּב, וְשׁוֹאֵל מֵאַחֵרִים אוֹ מוֹכֵר כְּסוּת שֶׁעַל כְּתֵפוֹ, וְנוֹתֵן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל כֶּסֶף; שֶׁנֶּאֱמַר: הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט וְגוֹמֵר. וְאֵינוֹ נוֹתְנוֹ בִּפְעָמִים רַבּוֹת, הַיּוֹם מְעַט וּלְמָחָר מְעַט, אֶלָּא נוֹתְנוֹ כֻּלּוֹ כְּאַחַת בְּפַעַם אֶחָת.

2) שהרי דרשו על הכתוב "זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה" - אמרה תורה, חדש והבא קרבן (בניסן) מתרומה חדשה, הרי שבכל שנה בחודש שהוא ראש השנה לתרומת השקלים - צריכים לחדש הבאת מחצית השקל לקנות מהם קרבנות ציבור.

ב. מִנַּיִן כֶּסֶף הָאָמוּר בַּתּוֹרָה בְּאוֹנֵס וּבִמְפַתֶּה וּבְמוֹצִיא שֵׁם רַע וְהוֹרֵג עֶבֶד, הוּא שֶׁקֶל הַנֶּאֱמָר בְּכָל מָקוֹם בַּתּוֹרָה. וּמִשְׁקָלוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שְׁעוֹרָה. וּכְבָר הוֹסִיפוּ חֲכָמִים עָלָיו[3], וְעָשׂוּ מִשְׁקָלוֹ כְּמִשְׁקַל הַמַּטְבֵּעַ הַנִּקְרָא סֶלַע בִּזְמַן בַּיִת שֵׁנִי. וְכַמָּה הוּא מִשְׁקַל הַסֶּלַע? שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּע וּשְׁמוֹנִים שְׁעוֹרָה בֵּינוֹנִית.

3) ששית ממשקלו.

ג. הַסֶּלַע - אַרְבָּעָה דִינָרִין, וְהַדִּינָר - שֵׁשׁ מָעִין. וּמָעָה הִיא הַנִּקְרֵאת בִּימֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ גֵּרָה. וּמָעָה הִיא שְׁנֵי פּוּנְדְּיוֹנִין, וּפּוּנְדְּיוֹן - שְׁנֵי אִסְּרִין. וּפְרוּטָה - אַחַת מִשְּׁמוֹנֶה בָּאִיסָּר. נִמְצָא מִשְׁקַל הַמַּעָה, וְהִיא הַגֵּרָה - שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שְׁעוֹרוֹת, וּמִשְׁקַל הָאִיסָּר - אַרְבַּע שְׁעוֹרוֹת, וּמִשְׁקַל הַפְּרוּטָה - חֲצִי שְׁעוֹרָה.

ד. וְעוֹד מַטְבֵּעַ אַחֵר הָיָה שָׁם, שֶׁהָיָה מִשְׁקָלוֹ שְׁתֵּי סְלָעִים, וְהוּא הָיָה נִקְרָא דַּרְכּוֹן. וְאֵלּוּ הַמַּטְבְּעוֹת כֻּלָּן שֶׁאָמַרְנוּ, וּבֵאַרְנוּ מִשְׁקַל כָּל אֶחָד מֵהֶן, הֵן שֶׁמִּשַּׁעֲרִין בָּהֶן בְּכָל מָקוֹם; וּכְבָר בֵּאַרְנוּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶהְיֶה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ מִשְׁקָלָם בְּכָל מָקוֹם.

ה. מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל זוֹ מִצְוָתָהּ שֶׁיִּתֵּן מַחֲצִית מַטְבֵּעַ שֶׁל אוֹתוֹ הַזְּמַן, אֲפִלּוּ הָיָה אוֹתוֹ מַטְבֵּעַ גָּדוֹל מִשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. וּלְעוֹלָם אֵינוֹ שׁוֹקֵל פָּחוֹת מֵחֲצִי הַשֶּׁקֶל

שֶׁהָיָה בִּימֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[4], שֶׁהוּא מִשְׁקָלוֹ מֵאָה וְשִׁשִּׁים שְׁעוֹרָה.

4) מותר להוסיף ולהעלות את המטבע של שקל האמור בתורה אבל לא לפחות.

ו. בִּזְמַן שֶׁהָיָה מַטְבֵּעַ שֶׁל אוֹתוֹ זְמַן דַּרְכּוֹנוֹת, הָיָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁלּוֹ סֶלַע; וּבִזְמַן שֶׁהָיָה הַמַּטְבֵּעַ סְלָעִים, הָיָה נוֹתֵן כָּל אֶחָד בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁלּוֹ חֲצִי סֶלַע, שֶׁהוּא שְׁנֵי דִינָרִין; וּבִזְמַן שֶׁהָיָה הַמַּטְבֵּעַ חֲצִי סֶלַע, הָיָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל אוֹתוֹ חֲצִי הַסֶּלַע. וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁקְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל פָּחוֹת מֵחֲצִי שֶׁקֶל שֶׁל תּוֹרָה.

ז. הַכֹּל חַיָּבִין לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל: כֹּהֲנִים, לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים, וְגֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים[5]; אֲבָל לֹא נָשִׁים[6] וְלֹא עֲבָדִים[7] וְלֹא קְטַנִּים[8]. וְאִם נָתְנוּ - מְקַבְּלִין מֵהֶם[9]. אֲבָל הַכּוּתִים[10] שֶׁנָּתְנוּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל - אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם. קָטָן שֶׁהִתְחִיל אָבִיו לִתֵּן עָלָיו מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל - שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק, אֶלָּא נוֹתֵן עָלָיו בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, עַד שֶׁיַּגְדִּיל וְיִתֵּן עַל עַצְמוֹ[11].

5) כנענים שמלו וטבלו לשם עבדות ושוחררו, שדינם כגרים. 6) שנאמר "ונתנו איש כופר נפשו" - איש ולא אשה. 7) שלא שוחררו, שדינם כנשים. 8) שלא הביאו שתי שערות. 9) ודווקא אם נתנו במתנה גמורה ומסרום לציבור בלב שלם. 10) שנינו: "וכן מפורש על ידי עזרא (כשרצו הכותיים לסייען לבניין בית המקדש, ושלחו להם "נבנה עמכם כי ככם נדרוש לא־לוהיכם") לא לכם ולנו לבנות בית לא־להינו". 11) שאומרים לו, מאחר שנתת עליו בשנה שעברה והעמדת עליו זאת המצוה, תן עליו תמיד עד שיגדל ולא תפסוק.

ח. הַשְּׁקָלִים אֵינָן נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[12]. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, נוֹתְנִין אֶת הַשְּׁקָלִים בֵּין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[13]; וּבִזְמַן שֶׁהוּא חָרֵב, אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין נוֹהֲגִין.

12) כל זמן שבית המקדש קיים. 13) שהרי מצוות שקלים היא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ.

ט. בְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים[14], כְּדֵי שֶׁיָּכִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁלּוֹ, וְיִהְיֶה עָתִיד לִתֵּן. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ יָשְׁבוּ הַשֻּׁלְחָנִים[15] בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וְתוֹבְעִין בְּנַחַת; כָּל מִי שֶׁיִּתֵּן לָהֶם - יְקַבְּלוּ מִמֶּנּוּ, וּמִי שֶׁלֹּא נָתַן - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן. בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ יָשְׁבוּ בַּמִּקְדָּשׁ לִגְבּוֹת, וּמִכָּאן וְאֵילָךְ כּוֹפִין אֶת מִי שֶׁלֹּא נָתַן עַד שֶׁיִּתֵּן, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יִתֵּן - מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ, וְלוֹקְחִין עֲבוֹטוֹ[16] בְּעַל כָּרְחוֹ וַאֲפִלּוּ כְּסוּתוֹ.

14) מכריזים בכל ערי ישראל. 15) החלפנים (=הפורטים כספים). 16) חפץ למשכון.

י. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בִּשְׁקָלִים[17], אַף עַל פִּי שֶׁדִּרְכּוֹ לִתֵּן אוֹ הוּא עָתִיד לִתֵּן[18] - אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ. וְאֵין מְמַשְׁכְּנִין אֶת הַכֹּהֲנִים לְעוֹלָם, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם; אֶלָּא כְּשֶׁיִּתְּנוּ - מְקַבְּלִין מֵהֶן, וְתוֹבְעִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּתְּנוּ[19].

17) כגון נשים ועבדים. 18) כגון קטן כשיגדל. 19) כן למד רבינו ממה שאמרו גבי קטן: "אין ממשכנין - הא לתבוע תובעין".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו כיצד כונסים השקלים, שלש עשרה תיבות שבמקדש, בשלשה פרקים בשנה תורמים הלשכה, וכיצד תורמין אותה.

א. כֵּיצַד כּוֹנְסִין הַשֻּׁלְחָנִים אֶת הַשְּׁקָלִים? בְּכָל[2] מְדִינָה וּמְדִינָה[3] מַנִּיחִין לִפְנֵיהֶם שְׁתֵּי תֵּבוֹת[4]. שׁוּלֵי הַתֵּבָה רְחָבִין מִלְּמַטָּה, וּפִיהָ צַר מִלְּמַעְלָה, כְּמִין שׁוֹפָר; כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִיכוּ לְתוֹכָן, וְלֹא יִהְיֶה אֶפְשָׁר לִקַּח מֵהֶן בְּנַחַת[5]. וְלָמָּה עוֹשִׂין שְׁתֵּי תֵּבוֹת? אַחַת - שֶׁמַּשְׁלִיכִין בָּהּ שְׁקָלִים שֶׁל שָׁנָה זוֹ[6], וְהַשְּׁנִיָּה - מַנִּיחִין בָּהּ שִׁקְלֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה[7], שֶׁגּוֹבִין מִמִּי שֶׁלֹּא שָׁקַל בַּשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה.

2) בכת"י: "מכל", וראה למעלה פ"א ה"ט. 3) בשקלים פ"ב מ"א: "כשם שהיו שופרות במקדש, כך היו שופרות במדינה". 4) מיעוט "שופרות" שתים (כסף־משנה ו'תוספות יום טוב'). 5) ב"ירושלמי' שקלים פ"ו ה"א: "השופרות הללו עקומות היו, צרות מלמעלן ורחבות מלמטן, מפני הרמאין" (שלא יוכלו להכניס ידן להראות עצמן כאילו נותנים לתוכן, ונוטלין מתוכן — 'קרבן העדה'). 6) שקלים פ"ו מ"ה. ונקראת "תקלין חדתין". 7) ונקראת "תקלין עתיקין". והנה מפורש בדברי רבינו, שגם במדינה היו תקלין חדתין. ואילו ב"ירושלמי' (פ"ב ה"א) מפורש: "ותני כן עתיקין במקדש ואין עתיקין במדינה" (ועי' ב'תוספות יום טוב'). [וברור הדבר שלהרמב"ם היתה נוסחא אחרת ב"ירושלמי', וכן יוצא מתוך פירושו של הריבב"ן שם ב"ירושלמי'. שזה לשון ה"ירושלמי': "ויעשה אותן מרגליות (=יקנה בשקלים מרגליות, למעט טורח הדרך)? - שמא תוזיל המרגליות ונמצא ההקדש מפסיד וכו', מתניתא בתקלין חדתין אבל בתקלין עתיקין לא בדא". ופירש הריבב"ן: "כלומר בתקלין עתיקין מותר לקנות מרגליות ולא חיישינן (=ולא חוששים) שמא תיזול שאין באין אלא לחומות העיר ומגדלותיה" (פ"ד משקלים מ"ב, ועי' בראב"ש ורע"ב פ"ו מ"ה), הרי שגם במדינה היו תקלין עתיקין. ולפי זה, על כרחנו דלא גרס הא "דתני כן עתיקין במקדש ואין עתיקין במדינה". וכן אמנם נמצא ב"ירושלמי' שהיה לפני בעל 'מעשה רוקח']

ב. וּבַמִּקְדָּשׁ[8] הָיָה לִפְנֵיהֶם תָּמִיד[9] שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תֵּבוֹת, כָּל תֵּבָה כְּמִין שׁוֹפָר: רִאשׁוֹנָה - לְשִׁקְלֵי שָׁנָה זוֹ[10]. שְׁנִיָּה - לְשִׁקְלֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה[11]. שְׁלִישִׁית - לְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו קָרְבַּן שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד

עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת[12], מַשְׁלִיךְ דְּמֵיהֶן לְתֵבָה זוֹ. רְבִיעִית - לְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עוֹלַת הָעוֹף בִּלְבַד, מַשְׁלִיךְ דְּמֵיהָ לְתֵבָה זוֹ. חֲמִישִׁית - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לִקְנוֹת עֵצִים לַמַּעֲרָכָה בָּהֶן[13]. שִׁשִּׁית - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לִלְבוֹנָה. שְׁבִיעִית - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב זָהָב לַכַּפֹּרֶת[14]. שְׁמִינִית[15] - לְמוֹתַר חַטָּאת. כְּגוֹן שֶׁהִפְרִישׁ מָעוֹת לְחַטָּאתוֹ, וְלָקַח חַטָּאת וְהוֹתִיר מִן הַמָּעוֹת, יַשְׁלִיךְ הַשְּׁאָר לְתוֹכָהּ. תְּשִׁיעִית - לְמוֹתַר אָשָׁם. עֲשִׂירִית - לְמוֹתַר קִנֵּי זָבִים וְזָבוֹת וְיוֹלְדוֹת. אַחַת עֶשְׂרֵה - לְמוֹתַר קָרְבְּנוֹת נָזִיר. שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה - לְמוֹתַר אֲשַׁם מְצֹרָע. שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לְעוֹלַת בְּהֵמָה.

8) בעזרה (רא"ש ורע"ב). ומקור הדברים בשקלים פ"ו מ"ה. 9) ואילו השופרות שבמדינה לא היו אלא מחמשה עשר באדר, כמבואר בפרק הקודם הלכה ט. 10) והוא תקלין חדתין. 11) והוא תקלין עתיקין. 12) שקלים פ"ו מ"ה. כחכמים החולקים על רבי יהודה (שם). 13) ב'מעשה רוקח', חסירה תיבת "בהן". 14) נראה מדברי רבינו בפירוש המשנה, שהכוונה לכפורת של ארון הקודש, וראה בפירוש הרא"ש ובהערת הרב ניסן זק"ש שם. 15) מכאן עד סוף ההלכה, הוא על־פי התוספתא פ"ג דשקלים, ושם: "ששה לנדבה כנגד מותר חטאות ומותר אשמות ומותר קיני זבין, קיני זבות, קיני יולדות (קיני) [ומותר] קרבנות נזיר ומצורע, האומר מנה זו לנדבה וסלע זו לנדבה כו' ולוקחין בהן עולות". ועי' 'תוספות יום טוב' שם.

ג. וְשֵׁם כָּל דָּבָר, שֶׁיִּהְיוּ מְעוֹתָיו בְּתוֹךְ הַתֵּבָה, כָּתוּב עַל הַתֵּבָה[16] מִבַּחוּץ[17]. וּתְנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כָּל הַמּוֹתָרוֹת, שֶׁיִּקְרְבוּ עוֹלַת בְּהֵמָה[18]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁכָּל הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּשֵׁשׁ הַתֵּבוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת - לְעוֹלַת בְּהֵמָה, וְעוֹרוֹתֶיהָ - לַכֹּהֲנִים, כִּשְׁאָר כָּל הָעוֹרוֹת; וְכָל הַמָּעוֹת שֶׁבְּתֵבָה שְׁלִישִׁית - לִקַּח בָּהֶן עוֹפוֹת, חֶצְיָן עוֹלוֹת וְחֶצְיָן חַטָּאוֹת; וְשֶׁבָּרְבִיעִית - כֻּלָּן עוֹלַת הָעוֹף.

16) שקלים פ"ו מ"ה. 17) לדעת לאיזו תיבה לשים המעות שהביא. 18) שם, מ"ו. מדרשו של יהוידע הכהן הגדול, ממה שנאמר (מלכים־ב יב, יז): "כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה', לכהנים יהיו", שאם נשאר לו כסף ממה שהפריש לחטאת או לאשם, לא יובא בית ה' לבדק הבית, אלא לכהנים יהיה אותו הכסף, והם לוקחין ממנו עולות. וממה שנאמר (ויקרא ה, יט): "אשם הוא, אשום אשם לה'", "אשם הוא", שמשמע כדין אשם הנאכל לכהנים, ו"אשם לה'", משמע שיהיה כולו לה', הא כיצד? - כל שבא משום חטאת ומשום אשם (=מותר חטאת ומותר אשם), ילקח בהם עולות; הבשר לה' ועור לכהנים.

ד. בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה, כְּשֶׁגּוֹבִין הַשְּׁקָלִים, מְשַׁלְּחִין אוֹתָן בְּיַד שְׁלוּחִים לַמִּקְדָּשׁ. וְיֵשׁ לָהֶם לְצָרֵף[19] אוֹתָן בְּדִינְרֵי זָהָב, מִפְּנֵי מַשּׂאוֹי הַדֶּרֶךְ[20]. וְהַכֹּל מִתְקַבְּצִין[21] לַמִּקְדָּשׁ, וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּלִשְׁכָּה אַחַת מִן הַלְּשָׁכוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, וְסוֹגְרִין כָּל דַּלְתוֹתֶיהָ[22] בְּמַפְתְּחוֹת, וְחוֹתְמִין עָלֶיהָ חוֹתָמוֹת. וּמִמַּלְאִין מִכָּל הַשְּׁקָלִים שֶׁיִּקָּבְצוּ שָׁם שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת גְּדוֹלוֹת; שִׁעוּר כָּל קֻפָּה - כְּדֵי שֶׁתָּכִיל תֵּשַׁע סְאִין[23], וְהַשְּׁאָר מַנִּיחִין אוֹתוֹ בַּלִּשְׁכָּה. וְזֶה שֶׁבְּתוֹךְ הַקֻּפּוֹת - הוּא הַנִּקְרָא תְּרוּמַת הַלִّשְׁכָּה[24], וְזֶה שֶׁיִּשָּׁאֵר שָׁם יָתֵר עַל מַה שֶׁיֵּשׁ בַּקֻּפּוֹת - הוּא הַנִּקְרָא שְׁיָרֵי הַלִّשְׁכָּה[25].

19) להחליף. 20) שקלים פ"ב מ"א. 21) בכת"י: "מתקבץ". 22) שלא תשלוט בהם יד, שלכן תיקנו חכמים תיבות כמין שופרות (למעלה בהלכה א): "ולא יהיה אפשר ליקח מהן בנחת". 23) כן הוא ב'ירושלמי' (שקלים פ"ג ה"ב): "תניא, בשלש קופות של שלש סאין שהן תשע סאין, שהן עשרים ושבע סאין, תורמין את הלשכה". והביאו רבינו בפירוש המשנה. ומתוך אותן קופות גדולות תורמים בשלשה פרקים בשנה, כל פעם שלש קופות קטנות, שכל אחת מכילה שלשה סאים (פ"ג דשקלים מ"א ומ"ב), וראה בראש"ש ורע"ב שם, ולהלן הלכה ה והערה לא. 24) וממנה קונים קרבנות הציבור של כל השנה (להלן פ"ד ה"א). 25) וממנה קונים צרכי העיר ומגדליה וכו', כמבואר להלן בפ"ד ה"ח.

ה. בְּשִׁלְשָׁה פְּרָקִים[26] בַּשָּׁנָה תּוֹרְמִין אֶת הַלִּשְׁכָּה: בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן[27], וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, קֹדֶם יוֹם טוֹב[28] אוֹ אַחֲרָיו[29], וְקֹדֶם עֲצֶרֶת בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם. וְכֵיצַד תּוֹרְמִין אוֹתָהּ? אֶחָד נִכְנָס לִפְנִים מִן הַלִּשְׁכָּה, וְהַשּׁוֹמְרִין עוֹמְדִים בַּחוּץ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: אֶתְרֹם? וְהֵן אוֹמְרִים לוֹ: תְּרֹם, תְּרֹם, תְּרֹם - שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[30]. וְאַחַר כָּךְ מְמַלֵּא שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת קְטַנּוֹת, כָּל קֻפָּה מֵהֶן מְכִילָה שָׁלֹשׁ סְאִין[31], מֵאוֹתָן שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַגְּדוֹלוֹת[32], וּמוֹצִיאָן לַחוּץ, כְּדֵי לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶן[33] עַד שֶׁיִּכְלוּ. וְחוֹזֵר וּמְמַלֵּא אוֹתָן הַשָּׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַקְּטַנּוֹת מִן שָׁלֹשׁ גְּדוֹלוֹת פַּעַם שְׁנִיָּה קֹדֶם עֲצֶרֶת, וּמִסְתַּפְּקִין מֵהֶן עַד שֶׁיִּכְלוּ.

26) שקלים פ"ג מ"א. 27) כמפורש במשנה, שם: "בפרוס הפסח בפרוס עצרת ובפרוס החג", ובירושלמי שם: "פרס - פלגא, פלגא דשלשים יום (=חצי משלשים יום, דהיינו חמשה עשר יום) קודם למועד שדורשים בהלכותיו". 28) משנה, שם: "ולא אמרו באחד בתשרי, מפני שהוא יום־טוב". 29) סובר רבינו שכשם שאפשר להקדים לפני יום־טוב, כמו כן אפשר לאחר (כסף־משנה). 30) שקלים פ"ב מ"ג. וכן דרך חכמים לשלש כל דבר, כמו במנחות סה. וביבמות קו: (הרא"ש והרע"ב). 31) שם משנה ב. 32) ראה למעלה הלכה ד והערה כב. 33) לקנות קרבנות ציבור הצריכים למקדש.

ו. וְחוֹזֵר וּמְמַלֵּא אוֹתָן פַּעַם שְׁלִישִׁית מִן הַשָּׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַגְּדוֹלוֹת בְּתִשְׁרֵי, וּמִסְתַּפְּקִין מֵהֶן עַד שֶׁיִּכְלוּ, עַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן; וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן תּוֹרְמִין

מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה[34]. לֹא הִסְפִּיקוּ לָהֶן הַשְּׁקָלִים שֶׁבְּשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַגְּדוֹלוֹת, וְכָלוּ עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ[35] נִיסָן - חוֹזְרִין וְתוֹרְמִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה[36].

34) ראש השנה ז, א: "באחד בניסן ראש השנה לתרומת שקלים", שנאמר (במדבר כח, יד): "זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה" - "אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה". ובניסן הכתוב מדבר, ונלמד ממה שנאמר (שמות יב, ב) "ראשון הוא לכם (=חודש ניסן) לחדשי השנה". "לחדשי השנה" - "לחדשי השנה" גזירה־שוה היא: מה שם ניסן, אף כאן ניסן. 35) בכת"י: "אשר הגיע". 36) "ירושלמי" שקלים פ"ג ה"ג: "שלמה שלישית חוזר לשניה, שלמה שניה חוזר לראשונה, שלמו שלשתן חוזר ושוקל, רבי מאיר אומר חוזר לשיריים, שהיה רבי מאיר אומר מועלין בשיריים, שמא יצטרכו להן בסוף", והלכה כרבי מאיר (ועי' כסף־משנה, ופ"ו מהל' מעילה הי"ג).

ז. שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַקְּטַנּוֹת, שֶׁהוּא תּוֹרֵם בָּהֶם וּמוֹצִיאָן לַחוּץ, כָּתוּב עֲלֵיהֶן: אָלֶ"ף, בֵּי"ת, גִּימֶ"ל[37]; כְּדֵי שֶׁיִּסְתַּפְּקוּ מִן הָרִאשׁוֹנָה[38] עַד שֶׁתִּכְלֶה, וְאַחַר כָּךְ מִסְתַּפְּקִין מִן הַשְּׁנִיָּה, וְאַחַר כָּךְ מִסְתַּפְּקִין מִן הַשְּׁלִישִׁית. וְתוֹרֵם רִאשׁוֹנָה מִן הַקֻּפָּה הָאַחַת הַגְּדוֹלָה[39], וּמְחַפֶּה אוֹתָהּ הַגְּדוֹלָה בְּמִטְפַּחַת[40]; וְתוֹרֵם הַשְּׁנִיָּה מֵהַקֻּפָּה הַגְּדוֹלָה הַשְּׁנִיָּה, וּמְחַפֶּה אוֹתָהּ הַגְּדוֹלָה בְּמִטְפַּחַת; וְתוֹרֵם הַשְּׁלִישִׁית מִן הַקֻּפָּה הַגְּדוֹלָה הַשְּׁלִישִׁית, וְאֵינוֹ מְחַפֶּה אוֹתָהּ בְּמִטְפַּחַת; כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת שֶׁבָּהּ סִים, וְיַתְחִיל מִמֶּנָּה בַּתְּחִלָּה בְּפַעַם שְׁנִיָּה, כְּשֶׁיִּכָּנֵס קֹדֶם עֲצֶרֶת. וְתוֹרֵם הָרִאשׁוֹנָה מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁהָיְתָה מְגֻלָּה, וּמְחַפֶּה אוֹתָהּ; וְתוֹרֵם הַשְּׁנִיָּה מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁתָּרַם מִמֶּנָּה בָּרִאשׁוֹנָה תְּחִלָּה, וּמְחַפֶּה אוֹתָהּ; וְתוֹרֵם הַשְּׁלִישִׁית מִן הַגְּדוֹלָה הַסְּמוּכָה לָהּ, וְאֵינוֹ מְחַפֶּה אוֹתָהּ; כְּדֵי שֶׁיַּתְחִיל מִמֶּנָּה בַּתְּחִלָּה בְּפַעַם שְׁלִישִׁית, כְּשֶׁיִּכָּנֵס בְּתִשְׁרֵי. עַד שֶׁנִּמְצָא תּוֹרֵם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית הַקְּטַנּוֹת מִכָּל אַחַת וְאַחַת מִן הַגְּדוֹלוֹת[41].

37) שקלים פ"ג מ"ב. 38) "ירושלמי" שם ה"ב. 39) בשקלים פ"ג מ"ד, תנן: "תרם את הראשונה ומחפה בטבלאות, שניה ומחפה בטבלאות, שלישית לא היה מחפה, שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום". ופירשו הרא"ש והרע"ב: תרם את הראשונה - תרומה ראשונה - בפרוס הפסח. ומחפה - כל השקלים שנשארו בלשכה. שניה - בפרוס עצרת. שלישית - בפרוס החג, ומדוע היה מחפה בראשונה ובשניה? שמא יתרום מן השיריים, ולכן מחפה אותם ומביאים שקלים חדשים ושמים על החיפוי. ובשלישית אין צריך לחפות שהרי כבר גמרו לתרום. אבל רבינו מפרש: הראשונה מהקופה הגדולה הראשונה. השניה - הקופה הגדולה השניה. השלישית - הקופה הגדולה השלישית (והעיר הרא"ש על זה, הלא במשנה לא מוזכרות כלל הקופות הגדולות, ורק ב"ירושלמי" נזכרו), ומחפה קופה גדולה ראשונה ושניה, ואינו מחפה שלישית "שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום", כלומר יתחיל לתרום גם בעצרת מאותה שהתחיל בה בפסח. ולדעת רבינו, אין חשש שמא יתרום מן השיריים, שלפי דעתו (למעלה ה"ד) שיריים אינם אלא אותם הנשארים חוץ משלש הקופות הגדולות. 40) במשנה, שם: "בקטבלאות" - עורות רבים. 41) ונמצא שמכל קופה גדולה תרם לכל ישראל: לשם ארץ ישראל, לשם כרכים המוקפות לה, ולשם בבל ומדי והמדינות הרחוקות וכל ישראל, כמפורש להלן ה"ח, שהרי בכל קופה וקופה תורם הוא על קצת מישראל ('פירוש המשניות' שם). וראה להלן הערה מד.

ח. כְּשֶׁהוּא תּוֹרֵם שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת אֵלּוּ[42], תּוֹרֵם אֶת הָרִאשׁוֹנָה לְשֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[43], וְהַשְּׁנִיָּה לְשֵׁם כְּרַכִּין הַמֻּקָּפִין[44] לָהּ וּלְשֵׁם כָּל (אֶרֶץ) יִשְׂרָאֵל[45], וְהַשְּׁלִישִׁית לְשֵׁם בָּבֶל וּלְשֵׁם מָדַי וּלְשֵׁם הַמְּדִינוֹת הָרְחוֹקוֹת וּלְשֵׁם שְׁאָר כָּל יִשְׂרָאֵל.

42) שקלים, שם. 43) שהם הראשונים שהספיקו להביא את שקליהם, שהם קרובים למקדש. [והכוונה למקומות הקרובים בארץ ישראל, ראה להלן הערה מד]. 44) הסמוכים, כלומר הקרובים לארץ ישראל, כגון: עמון ומואב בעבר הירדן המזרחי. 45) בכת"י התימנים, חסירה המלה "ארץ". [אבל כמו שהוא לפנינו, כן הוא גם בדפוס רומי וב'מעשה רוקח', וכן נכון. ונראה שהכוונה לשם המקומות הרחוקים בארץ ישראל גופא. שהרי כתב רבינו בפירוש המשניות שבכל קופה וקופה הוא תורם על קצת מישראל, ואילו לנוסחת כת"י תימן הוא תורם בשניה על כל ישראל. וראה בפרישת הרא"ש לשקלים עמוד ל' והערה סו].

ט. כְּשֶׁהוּא תּוֹרֵם[46], מִתְכַּוֵּן לִתְרֹם עַל הַגְּבוּי שֶׁיֵּשׁ בַּלִּשְׁכָּה[47], וְעַל הַגְּבוּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לַלִּשְׁכָּה[48], וְעַל הֶעָתִיד לִגְבּוֹת[49]; כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ הַשְּׁקָלִים, שֶׁהוֹצִיאָן לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶן, כַּפָּרָה עַל יִשְׂרָאֵל, וּכְאִלּוּ הִגִּיעוּ כָּל שִׁקְלֵיהֶן לַלִּשְׁכָּה, וְנִתְרְמָה מֵהֶן תְּרוּמָה זוֹ.

46) כתובות קח, א. 47) שאינו בשלש הקופות הגדולות. 48) ונמצא בדרך. 49) שנאנס ולא שלח שקלו באדר, והיה משלחו כל השנה כולה.

י. כְּשֶׁיִּכָּנֵס הַתּוֹרֵם[50] לִתְרֹם, לֹא יִכָּנֵס בְּבֶגֶד שֶׁאֶפְשָׁר לְהַחְבּוֹת בּוֹ כֶּסֶף, וְלֹא בְּמִנְעָל וְלֹא בְּסַנְדָּל, וְלֹא בִּתְפִלָּה[51] וְלֹא בְּקָמֵעַ; שֶׁמָּא יַחְשְׁדוּ אוֹתוֹ הָעָם וְיֹאמְרוּ: הֶחְבִּיא מִמְּעוֹת הַלִּשְׁכָּה תַּחְתָּיו כְּשֶׁתְּרָמָה[52]. וּמְדַבְּרִים הָיוּ עִמּוֹ מִשָּׁעָה שֶׁיִּכָּנֵס עַד שָׁעָה שֶׁיֵּצֵא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתֵּן לְתוֹךְ פִּיו[53]. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּזְהָרִים כָּל כָּךְ, עָנִי אוֹ מִי שֶׁהוּא נִבְהָל[54] לַהוֹן לֹא יִתְרֹם, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיִּיתֶם נְקִיִּם מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל[55].

50) שקלים פ"ג מ"ב. 51) במשנה, שם: "בתפילין" בלשון רבים. וכן הוא בנוסח אחר בדברי רבינו ('מעשה רוקח'). 52) במשנה (שם) אמרו: "שמא יעני, ויאמרו

מעוון הלשכה העני, או שמא יעשיר, ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר". שהרי "אחד נכנס לפנים מן הלשכה" (למעלה ה"ה). 53) וב'ירושלמי' (שקלים פ"ג ה"ב) שאלו: "וימלא פומיה מים (ימלא פיו מים, ועל־ידי־זה יראו שאין כסף בפיו)? אמר רבי תנחום, מפני הברכה (שצריך לברך על התרמת תרומת שקלים)". 54) ב'ירושלמי' (שם): "תני דבי רבי ישמעאל, קוץ לא יתרום מפני החשד". הראב"ד כאן מפרש, קוץ הוא בעל שיער, מלשון קווצותיו תלתלים, שמא יחביא בשערו. אבל הרמב"ם מפרש שהוא עני ונבהל להון, מלשון: "ויקוצו" (שמות א, יב), או "קצתי בחיי" (בראשית כז, מו), או שגורס "קבץ" מלשון קבצן. 55) לשון המשנה (שם): "לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות, כדרך שצריך לצאת ידי המקום, שנאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל, ואומר: ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם".

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) כלל בו דיני קלבון, שיעורו והחייבים בו, ומי שאבד שקלו.

1 **א. חֲצָיֵי הַשְּׁקָלִים - הַכֹּל צְרִיכִין לָהֶן, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן כָּל**
2 **אֶחָד וְאֶחָד חֲצִי שֶׁקֶל שֶׁהוּא חַיָּב. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁהָיָה**
3 **אָדָם הוֹלֵךְ אֵצֶל הַשַּׁלְחָנִי וּמְצָרֵף[2] שֶׁקֶל בִּשְׁנֵי חֲצָאִין,**
4 **יִתֵּן לוֹ תּוֹסֶפֶת עַל הַשֶּׁקֶל[3], וְאוֹתָהּ הַתּוֹסֶפֶת נִקְרֵאת**
5 **קַלְבּוֹן[4]. לְפִיכָךְ, שְׁנַיִם שֶׁנָּתְנוּ שֶׁקֶל עַל שְׁנֵיהֶם -**
6 **חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן[5].**

2) ופורט. 3) דמי חילוף המטבע. 4) יש שכתבו שזהו נוטריקון: "קל־בון", דבר קל ומועט שנותנים להכריע ביניהם בשביל פירוט הכסף (רא"ש ורע"ב). 5) בקלבון אחד (שקלים פ"א מ"ו). ונראה מדברי רבינו שאחד הנותן מחצית השקל פטור מקלבון (תוספתא פ"א) ולא כרבי מאיר שמחייב בקלבון אף באופן זה (שם). ולדבריו, שנים שנתנו שקל - חייבים בשני קלבונות (משנה, שם).

7 **ב. כָּל מִי[6] שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בַּשְּׁקָלִים, כְּגוֹן שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹ**
8 **שְׁנֵי עֲבָדִים[7], שֶׁנָּתְנוּ שֶׁקֶל[8] - פְּטוּרִים מִן הַקַּלְבּוֹן.**
9 **וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד חַיָּב וְאֶחָד פָּטוּר, וְנָתַן הַחַיָּב עַל**
10 **יְדֵי הַפָּטוּר[9], כְּגוֹן אִישׁ שֶׁנָּתַן שֶׁקֶל עָלָיו וְעַל אִשָּׁה**
11 **אוֹ עֶבֶד - פָּטוּר מִן הַקַּלְבּוֹן. וְכֵן[10] הַכֹּהֲנִים פְּטוּרִין**
12 **מִן הַקַּלְבּוֹן[11]. וְהַשּׁוֹקֵל עַל יַד הַכֹּהֵן פָּטוּר מִן**
13 **הַקַّלְבּוֹן.**

6) משנה, שם. 7) [במשנה שם שנינו: "אבל לא כהנים ונשים ועבדים וקטנים". ויתכן כי רבינו לא גרס במתניתין "כהנים" (ראה בכסף־ משנה וב'תוספות יום טוב') וכן לא גרס "קטנים", כי השוקל לקטן אינו בדרך הלוואה אלא דרך מתנה, כי הרי אין התחייבות בקטן, ובאופן זה גם השוקל לגדול פטור מן הקלבון, כמפורש להלן ה"ג. וכן נראה בפירוש המשניות שלא גרס "קטן", שהרי לא הזכיר קטן כלל]. 8) לפנים משורת הדין. 9) דרך הלוואה שיחזירו לו כשתמצא ידו. אבל אם נתן בדרך מתנה - פטור אפילו אם נתן על־ידי מי שחייב בשקלים, כדלהלן ה"ג (עי' רא"ש ורע"ב). 10) בכת"י חסר מכאן עד סוף ההלכה ('מעשה רוקח'). 11) הכהנים חייבים במחצית השקל מצד הדין (כמבואר למעלה בפ"א ה"ז) אבל אין ממשכנים אותם (שם ה"י) ולכן פטורים מלתת תוספות קלבון (כסף־משנה).

14 **ג. הַנּוֹתֵן[12] שֶׁקֶל עָלָיו[13] וְעַל הֶעָנִי[14] אוֹ עַל שְׁכֵנוֹ אוֹ**
15 **עַל בֶּן עִירוֹ: אִם נְתָנוֹ לָהֶם מַתָּנָה - פָּטוּר מִן**
16 **הַקַּלְבּוֹן, שֶׁהֲרֵי נָתַן חֲצִי שֶׁקֶל מַתָּנָה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת**
17 **בִּשְׁקָלִים; וְאִם נָתַן לָהֶם הַחֲצִי שֶׁשָּׁקַל עַל יָדָם דֶּרֶךְ**
18 **הַלְוָאָה, עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ לוֹ כְּשֶׁתִּמְצָא יָדָם - חַיָּב**
19 **בְּקַלְבּוֹן.**

12) שם פ"א מ"ז. 13) בשביל עצמו. 14) ובשביל העני.

20 **ד. הָאַחִין[15] שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלְקוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָהֶם**
21 **אֲבִיהֶם, וְכֵן הַשֻּׁתָּפִים[16] שֶׁנָּתְנוּ שֶׁקֶל עַל יְדֵי שְׁנֵיהֶם**
22 **- פְּטוּרִין מִן הַקַּלְבּוֹן[17]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
23 **בְּשֶׁהַשֻּׁתָּפִין שֶׁנָּשְׂאוּ וְנָתְנוּ בִּמְעוֹת הַשֻּׁתָּפוּת, וְנִשְׁתַּנָּה עֵין**
24 **הַמָּעוֹת[18]; אֲבָל אִם הֵבִיא זֶה מְעוֹתָיו וְזֶה מְעוֹתָיו**
25 **וְעֵרְבוּם[19], וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּנּוּ הַמָּעוֹת וְלֹא הוֹצִיאוּם -**
26 **הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן[20]. נָשְׂאוּ וְנָתְנוּ, וְאַחַר זְמַן**
27 **חָלְקוּ, וְחָזְרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ - חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן[21], עַד**
28 **שֶׁיִּשְׂאוּ וְיִתְּנוּ בְּשֻׁתָּפוּת זוֹ הָאַחֲרוֹנָה, וְיִשְׁתַּנּוּ הַמָּעוֹת.**

15) משנה, שם. 16) רבינו גרס במשנה שם: "האחים והשותפים". והראב"ד גרס: "האחים השותפים", וראה להלן. 17) האחים פטורים, שכיון שלא חלקו עוד את הרכוש, הרי נחשב הדבר כאילו אביהם נותן בעדם, ופטור מקלבון. והשותפים פטורים, שחשוב הדבר כאילו אדם אחד נותן בעדם, ופטורים. אבל הראב"ד חולק על זה, כי הוא גורס במשנה "האחים השותפים", וזהו דין אחד: האחים שהם שותפים בעזבון אביהם. 18) שהכספים שהכניסו לשותפות התחלפו בינתיים. 19) שעירוב זה עושה השותפות (פ"ד מהל' שלוחין ושותפין ה"א). 20) דין השותפות הוא: שכל זמן שהמעות קיימין, ופחתו או הותירו מחמת שינוי המטבע - חולקים השכר או ההפסד לפי חלקם במעות (כאילו לא נשתתפו). ואילו נשאו ונתנו בהם ופחתו או הותירו, חולקים השכר או הפחת ביניהם בשוה (הל' שלוחין ושותפין שם ה"ג), וראה 'מגדל עוז' ו'כסף משנה'. ועי' להלן הערה הבאה מהמשנה בבכורות נו: 21) משנה, בכורות נו, ב. ולדעת רבינו ששותפים פטורים מקלבון, הוכרח לפרש שכאן מדובר כשעוד לא הוציאו המעות. וכן כתב בפירוש המשנה שם.

29 **ה. הָאַחִין וְהַשֻּׁתָּפִין שֶׁהָיָה לָהֶן בְּהֵמָה וּכְסָפִים,**
30 **וְחָלְקוּ בַּכְּסָפִים - חַיָּבִים בְּקַלְבּוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן**
31 **לֹא חָלְקוּ הַבְּהֵמָה. וְאִם חָלְקוּ הַבְּהֵמָה, וְלֹא חָלְקוּ**
32 **הַכְּסָפִים - פְּטוּרִין מִן הַקַּלְבּוֹן, עַד שֶׁיַּחְלְקוּ**
33 **הַכְּסָפִים; וְאֵין אוֹמְרִין: הֲרֵי הֵם עוֹמְדִין לַחֲלֻקָּה[22].**

22) בכורות נו, ב.

34 **ו. הַנּוֹתֵן שֶׁקֶל לְהֶקְדֵּשׁ, כְּדֵי שֶׁיְּחַשְּׁבוּ לוֹ מַחֲצִית**

1 הַשֶּׁקֶל שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ, וְיִטֹּל חֲצִי שֶׁקֶל מִמַּה שֶּׁנִּגְבָּה
2 מִן הָאַחֵרִים - חַיָּב שְׁנֵי קַלְבּוֹנוֹת[23]; שֶׁאִלּוּ הָיָה
3 הַשֶּׁקֶל כֻּלּוֹ לִשְׁקָלִים[24], הָיָה חַיָּב קָלְבּוֹן אֶחָד[25].

23) בשקלים פ"א מ"ו: "הנותן סלע ונוטל שקל (העם קורין שקלים לחצי הסלעים שהיו שוקלים בכל שנה, ושקל של משה קורין סלע, כתרגומו - רמב"ן בפירושו על התורה) חייב שני קלבונות". 24) כששוקל שקל שלם, עליו ועל חבירו בדרך הלוואה (למעלה הלכה ג). 25) ועכשיו שהוציא מההקדש חצי שקל, חייב עוד קלבון.

4 ז. כַּמָּה הוּא שֶׁעוּר הַקַּלְבּוֹן?[26] בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין
5 בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שְׁנֵי דִינָרִין[27], הָיָה הַקַּלְבּוֹן חֲצִי
6 מָעָה, שֶׁהִיא אֶחָד מִשְּׁנֵים עָשָׂר בְּדִינָר[28]. וּמֵעוֹלָם לֹא
7 נִתַּן הַקַّלְבּוֹן פָּחוֹת מִזֶּה[29]. וְהַקַּלְבּוֹנוֹת אֵינָן כִּשְׁקָלִים,
8 אֶלָּא מַנִּיחִין אוֹתָן הַשֻּׁלְחָנִים בִּפְנֵי עַצְמָן, עַד
9 שֶׁיִּסְתַּפֵּק מֵהֶן הַהֶקְדֵּשׁ[30].

26) שקלים פ"א מ"ז. 27) למעלה פ"א ה"ו. 28) ובזמן שהיו נותנים סלע שלם, היה הקלבון מעה שלמה, שלעולם צריך לתת הכרעה אחד מעשרים וארבעה (עיין 'תוספות' שבועות מד: ד"ה התקבלת). 29) שהרי מעולם לא שקלו פחות מחצי שקל (למעלה פ"א ה"ו). 30) ב'ירושלמי' (שקלים פ"א ה"ד): "לאיכן היו הקלבונות נופלין? רבי מאיר אומר: לשקלים, רבי לעזר אומר: לנדבה, רבי שמעון שזורי אומר: ריקועי זהב וציפוי לבית קודש הקדשים, בן עזאי אומר: שולחנין היו נוטלין אותן בשער, ויש אומרים: להוצאת דרכים (להביא השקלים לירושלים)". ונראה שרבינו פוסק כרבי לעזר שאמר לנדבה, ועי' בלחם־משנה.

10 ח. מִי שֶׁאָבַד שִׁקְלוֹ - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, עַד שֶׁיִּמְסְרֵנּוּ
11 לַגִּזְבָּר[31]. בְּנֵי הָעִיר שֶׁשָּׁלְחוּ אֶת שִׁקְלֵיהֶן בְּיַד שָׁלִיחַ,
12 וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא[32] - הֲרֵי זֶה
13 נִשְׁבָּע לָהֶם[33] וְנִפְטָר, כְּדִין כָּל שׁוֹמְרֵי חִנָּם[34], וְהֵן
14 חוֹזְרִין וְנוֹתְנִין שִׁקְלֵיהֶן פַּעַם שְׁנִיָּה[35]. וְאִם אָמְרוּ
15 אַנְשֵׁי הָעִיר: הוֹאִיל וְאָנוּ מְשַׁלְּמִין שִׁקְלֵינוּ, אֵין
16 רְצוֹנֵנוּ שֶׁיִּשָּׁבַע הַשָּׁלִיחַ, שֶׁהוּא נֶאֱמָן לָנוּ - אֵין
17 שׁוֹמְעִין לָהֶן; לְפִי שֶׁתַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֵין
18 הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא שְׁבוּעָה[36]. נִמְצְאוּ הַשְּׁקָלִים
19 הָרִאשׁוֹנִים אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע הַשָּׁלִיחַ - אִלּוּ וְאִלּוּ
20 שְׁקָלִים הֵם. וְאֵין עוֹלִין לָהֶן לְשָׁנָה אַחֶרֶת[37],
21 וְהָרִאשׁוֹנִים יִפְּלוּ לְשֶׁקֶל הַשָּׁנָה, וְהָאַחֲרוֹנִים יִפְּלוּ
22 לְשֶׁקֶל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה[38].

31) 'ירושלמי' שקלים (פ"ב ה"א) כרבי יוחנן. וכן מפורש במשנה המובאה בסמוך. 32) שקלים פ"ב מ"א. לפי האוקימתא של רבי אלעזר בבבא מציעא נח. 33) שנגנב או שנאבד, ולא שלח בו יד להשתמש בו וגם לא פשע בשמירתו (פ"ד מהל' שאלה ופקדון ה"א). ושבועה זו תקנת חכמים היא, שהרי מן התורה אין שבועה בהקדש (בבא־מציעא שם). 34) החייבים בפשיעה ופטורים מגניבה ואבידה. 35) שכיון שמסרו השקלים לשומרי חנם, שאינם מחויבים לשמור כל־כך, פושעים הם וחייבים לשקול פעם שניה, אף אם כבר נתרמה התרומה, וראה להלן הלכה י (כסף־משנה). 36) 'ירושלמי' שקלים, שם. 37) שקלים פ"ב מ"א. כלומר אינו יכול לצאת ידי חובתו לשנה הבאה בשקלים המיותרים הנ"ל. 38) תקלין עתיקין ('ירושלמי' שקלים פ"ב ה"א). ומי הם ראשונים ומי הם אחרונים? יבואר להלן סוף הלכה ט, עיי"ש הערה מג.

23 ט. שָׁלְחוּ אֶת שִׁקְלֵיהֶם בְּיַד שׁוֹמֵר שָׂכָר[39], שֶׁהֲרֵי
24 הוּא חַיָּב בִּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה, וְאָבְדוּ מִמֶּנּוּ בְּאֹנֶס, כְּגוֹן
25 שֶׁלְּקָחוּם לִסְטִים מְזֻיָּנִים, שֶׁהוּא פָּטוּר - רוֹאִין: אִם
26 אַחַר שֶׁנִּתְרְמָה הַתְּרוּמָה[40] נֶאֱנַס - נִשְׁבָּע הַשָּׁלִיחַ
27 לַגִּזְבָּרִים[41], וּבְנֵי הָעִיר פְּטוּרִין; שֶׁהַתּוֹרֵם תּוֹרֵם עַל
28 הַגָּבוּי[42] וְעַל הֶעָתִיד לְגָבוֹת, וּבִרְשׁוּת הֶקְדֵּשׁ הֵן,
29 וּבְנֵי הָעִיר מֶה הָיָה לָהֶן לַעֲשׂוֹת? הֲרֵי לֹא מָסְרוּ
30 אֶלָּא לְשׁוֹמֵר שָׂכָר, שֶׁהוּא חַיָּב בִּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה, אֲבָל
31 הָאֹנֶס אֵינוֹ מָצוּי. וְאִם אָבְדוּ קֹדֶם שֶׁנִּתְרְמָה
32 הַתְּרוּמָה - עֲדַיִן בִּרְשׁוּת בְּנֵי הָעִיר הֵם, וְהַשָּׁלִיחַ
33 נִשְׁבָּע לִפְנֵי אַנְשֵׁי הָעִיר, וְהֵן מְשַׁלְּמִין. נִשְׁבַּע וְגָבוּ
34 שְׁקָלִים שֵׁנִית, וְאַחַר כָּךְ הֶחֱזִירוּם הַלִּסְטִים - אֵלּוּ
35 וְאֵלּוּ שְׁקָלִים. וְאֵין עוֹלִין לָהֶן לְשָׁנָה אַחֶרֶת[43],
36 וְהַשְּׁנִיִּים יִפְּלוּ לְשִׁקְלֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה. יֵשׁ מִי
37 שֶׁאוֹמֵר, שֶׁהַשְּׁקָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁיִּפְּלוּ לְשִׁקְלֵי
38 הַשָּׁנָה, הֵם הַשְּׁקָלִים שֶׁנִּגְנְבוּ בַּתְּחִלָּה וְאָבְדוּ אוֹ
39 נֶאֱנְסוּ וְחָזְרוּ; וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, שֶׁהַשְּׁקָלִים
40 הָרִאשׁוֹנִים הֵן שֶׁהִגִּיעוּ לְיַד הַגִּזְבָּר תְּחִלָּה[44].

39) שקלים פ"ב מ"א שם, לפי אוקימתת שמואל בבא־מציעא שם. 40) המבוארת למעלה בפ"ב ה"ט. 41) אף שבועה זו היא מתקנת חכמים כנ"ל הערה לב (כסף־משנה). 42) בכת"י: "על הגבוי ועל האבוד". 43) בכת"י נוסף כאן: "והראשונים יפלו לשקלי הקדש" - כמו בהלכה הקודמת ('מעשה רוקח'). 44) כן הוא ב'ירושלמי' (שם): "אילו הן (איזו הם) הראשונים? ואילו הן השניים? רבי פנחס ב"ר חייא ורבי אבא מארי, חד אמר אלו ששלחו בני העיר תחילה, וחרונה (=השני) אמר אלו שהגיעו לידי גזברין תחילה".

41 י. הַנּוֹתֵן[45] חֲצִי שֶׁקֶל לַחֲבֵרוֹ לְהוֹלִיכוֹ לַשֻּׁלְחָנִי לִשְׁקֹל
42 אוֹתוֹ עַל יָדוֹ[46], הָלַךְ[47] וּשְׁקָלוֹ עַל יְדֵי עַצְמוֹ[48], כְּדֵי
43 שֶׁלֹּא יְמַשְּׁכֵנוּ אוֹתוֹ[49], אִם נִתְרְמָה הַתְּרוּמָה - מָעַל
44 הַשּׁוֹקֵל[50]; שֶׁזֶּה הַשֶּׁקֶל בִּרְשׁוּת הֶקְדֵּשׁ הוּא, שֶׁכְּבָר
45 תָּרְמוּ עַל הֶעָתִיד לְגָבוֹת, וְנִמְצָא זֶה הִצִּיל עַצְמוֹ[51]
46 בְּמָמוֹן הַהֶקְדֵּשׁ וְנֶהֱנָה בַּשֶּׁקֶל הַזֶּה. וְאִם לֹא נִתְרְמָה
47 הַתְּרוּמָה - לֹא מָעַל, וְהוּא חַיָּב לִתֵּן לַחֲבֵרוֹ חֲצִי שֶׁקֶל
48 שֶׁנָּתַן לוֹ. וְכֵן הַגּוֹזֵל אוֹ הַגּוֹנֵב חֲצִי שֶׁקֶל וּשְׁקָלוֹ[52] -
49 יָצָא[53], וְהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים שְׁנַיִם[54] אוֹ לְהוֹסִיף
50 חֹמֶשׁ[55].

45) שקלים פ"ב מ"ב. 46) בשבילו, כלומר בשביל המשלח. 47) בשוגג. 48) בשביל עצמו. 49) שהרי

ממשכנים את מי שאינו נותן שקלים (למעלה פ"א ה"ט). 50) חייב לשלם קרן וחומש להקדש ולהביא קרבן מעילה. ויש אומרים שאף כאן, כמו להלן הי"א, המדובר כשקרבה הבהמה (רא"ש. ועיי"ש עמוד יט הערה 8). 51) שלא ימשכנו אותו ('ירושלמי'). ועצם קיום מצות מחצית השקל לא חשובה הנאה לחייבו קרבן מעילה. משום שמצוות לאו ליהנות ניתנו (רמב"ם בפירוש המשנה). 52) בשביל עצמו. 53) ידי חובתו במצות נתינת מחצית השקל. 54) אם עדיין לא נתרמה התרומה. וזה מוסב על "הגונב", אבל "הגוזל" אינו משלם כפל. 55) אם כפר ונשבע לשקר ושוב הודה (פ"ז מהל' גזילה ה"א).

1 **יא. הַנּוֹתֵן[56] מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל מִן הַהֶקְדֵּשׁ[57], וְנִתְרְמָה**
2 **הַתְּרוּמָה מִמֶּנּוּ - כְּשֶׁיִּסְתַּפְּקוּ מִמֶּנָּה[58], יִתְחַיֵּב**
3 **בִּמְעִילָה, וְיָצָא יְדֵי מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. נָתְנוּ מִמְּעוֹת**
4 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - יֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ[59] בִּירוּשָׁלַיִם; מִדְּמֵי**
5 **שְׁבִיעִית[60] - יֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית. הָיָה שֶׁל**
6 **עִיר הַנִּדַּחַת - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[61].**

56) שקלים פ"ב מ"ב. 57) בשוגג. שיש בידו שקל של בדק הבית, וסבר שהוא של חולין (רע"ב). 58) כלומר, כשקרבה הבהמה שקנו מאותה התרומה. אבל כל זמן שלא קרבה - הקדש הוא בכל מקום שהוא, ולא נשתנה, ואין חיוב מעילה (פירוש המשנה). 59) יביא כסף חולין מביתו, ויאמר: כל מקום שנמצא חצי השקל של מעשר־שני, יהא מחולל על הכסף הזה. ויקנה עבורו פירות וחלה עליהם קדושת מעשר־שני. וחצי השקל שביד המוכר יוצא לחולין (עי' 'תוספות' קידושין נו. ד"ה מתקיף). ונמצא שלמפרע נקנה הקרבן גם בחצי השקל הזה ויוצא ידי חובת מחצית השקל. והוא־הדין לענין שביעית שבסמוך. 60) שניתנה רק לאכילה ולא להפסד וכו' (ראה בפ"ה מהל' שמיטה ויובל). 61) זה מוסב על מה שנאמר למעלה "נתנו ממעות מעשר שני" - שאם מעשר שני זה היה של עיר הנדחת שדינו להגנז, כמפורש בפ"ד מהל' עכו"ם הט"ו, ואי אפשר להוציאו לחולין, שאם יפדוהו, יהיה טעון שריפה, כמפורש שם לענין הקדש (הי"ג), ולפיכך לא עשה כלום ואינו יוצא ידי חובת מחצית השקל, שהרי חצי שקל זה נשאר באיסורו ולא נקנה ממנו הקרבן. ועי' 'מרכבת המשנה'.

7 **יב. הַמַּפְרִישׁ[62] שְׁקָלוֹ, וְסָבוּר שֶׁהוּא חַיָּב בּוֹ, וְנִמְצָא**
8 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב - לֹא קָדַשׁ[63]. הַמַּפְרִישׁ שְׁנַיִם, וְנִמְצָא**
9 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָד: אִם בָּזֶה אַחַר זֶה - הָאַחֲרוֹן**
10 **לֹא קָדַשׁ[64]; וְאִם בְּבַת אַחַת - הָאֶחָד שְׁקָלִים, וְהַשֵּׁנִי**
11 **מוֹתַר שְׁקָלִים[65]. הִפְרִישׁ שִׁקְלוֹ וָמֵת - יִפֹּל לִנְדָבָה[66].**

62) 'ירושלמי' שקלים פ"ב ה"ג. 63) שהקדש בטעות אינו הקדש. 64) כיון שכבר יצא בראשון. 65) ויוצא לחולין, כמו שכתב בסמוך בהלכה יג. 66) 'ירושלמי' שם ה"ד. והטעם מפני שאמרה התורה בשקלים (שמות ל, טו) "לכפר על נפשותיכם", ואין כפרה למתים ('מנחת חינוך', מצוה קח).

12 **יג. הַלּוֹקֵחַ[67] מָעוֹת בְּיָדוֹ וְאָמַר: אֵלּוּ לְשִׁקְלִי, אוֹ**
13 **שֶׁהָיָה מְלַקֵּט מָעָה מָעָה[68] אוֹ פְּרוּטָה פְּרוּטָה,**
14 **וּכְשֶׁהִתְחִיל לְלַקֵּט אָמַר: הֲרֵינִי מְלַקֵּט מָעוֹת לְשִׁקְלִי**
15 **- אֲפִלּוּ לִקֵּט מְלֹא כִּיס, נוֹתֵן מֵהֵן חֲצִי שֶׁקֶל שֶׁהוּא**
16 **חַיָּב בּוֹ, וְהַשְּׁאָר חֻלִּין; שֶׁמּוֹתַר הַשְּׁקָלִים - חֻלִּין[69].**

67) 'ירושלמי' שם ה"ג. 68) שקלים פ"ב מ"ג, כבית הלל. 69) שלא התכוון להקדיש אלא עד כדי שקלו, ומה שצירף יותר הוא הקדש בטעות ואינו הקדש.

17 **יד. מָעוֹת[70] שֶׁנִּמְצְאוּ בֵּין תֵּבָה שֶׁל שְׁקָלִים לְתֵבָה**
18 **שֶׁל נְדָבָה[71]: קָרוֹב לִשְׁקָלִים - יִפְּלוּ לִשְׁקָלִים, קָרוֹב**
19 **לִנְדָבָה - יִפְּלוּ לִנְדָבָה, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה[72] - יִפְּלוּ**
20 **לִנְדָבָה[73]; מִפְּנֵי שֶׁהַנְּדָבָה כֻּלָּהּ עוֹלָה לָאִשִּׁים[74],**
21 **וְהַשְּׁקָלִים מִסְתַּפְּקִין מֵהֶן לְעוֹלוֹת וְלִדְבָרִים אֲחֵרִים[75].**

70) שקלים פ"ז מ"א. 71) ראה למעלה בפרק שני ה"ב. 72) הוא ספק מאין נפלו המעות, והולכים לחומרא. 73) שהיא חמורה יותר, כמו שממשיך לבאר. 74) נשרף על האש, ואין הכהנים אוכלים מבשרה. 75) שמשיירי הלשכה עושים צרכי העיר ומגדליה, כמבואר להלן בפ"ד ה"ח.

22 **טו. וְכֵן[76] כָּל הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאִים בֵּין כָּל תֵּבָה וְתֵבָה**
23 **- יִפְּלוּ לַקָּרוֹב. נִמְצְאוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[77]: אִם בֵּין**
24 **עֵצִים לִלְבוֹנָה נִמְצְאוּ - יִפְּלוּ לִלְבוֹנָה[78], בֵּין קִנִּים[79]**
25 **לְגוֹזְלֵי עוֹלָה - יִפְּלוּ לְגוֹזְלֵי עוֹלָה[80]. זֶה הַכְּלָל:**
26 **הוֹלְכִין אַחַר הַקָּרוֹב בְּכֻלָּן[81], מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה -**
27 **לְהַחְמִיר. וְכָל הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּהַר הַבַּיִת -**
28 **חֻלִּין[82]; שֶׁאֵין הַגִּזְבָּר מוֹצִיא מָעוֹת מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה**
29 **עַד שֶׁהוּא מְחַלְּלָן עַל הַבְּהֵמוֹת שֶׁלּוֹקֵחַ לַקָּרְבָּנוֹת[83].**

76) שקלים פ"ז מ"א. 77) בכת"י: "על מחצה". - הרי זה ספק ונותנים הכסף לחמור ביותר, כמו שמבואר. 78) שהיא עצמה קרבן, ואילו עצים אינם אלא מכשירי קרבן. 79) קרבן יונים, שאחד חטאת ואחד עולה. 80) שהעולה כולה כליל, ואילו בקנים יש גם חטאת הנאכלת לכהנים. 81) בין להקל ובין להחמיר. 82) שקלים פ"ז מ"ב. 83) 'ירושלמי' שם ה"ב.

יום ה' ד' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו מה עושים מתרומת הלשכה, וממותרה, וממותר שייר הלשכה. ונסתיים בדין הקרבת קרבנות מתרומה חדשה מר"ח ניסן ואילך.

30 **א. תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה מַה יַּעֲשֶׂה בָּהּ? לוֹקְחִין מִמֶּנָּה**
31 **תְּמִידִין שֶׁל כָּל יוֹם, וְהַמּוּסָפִין, וְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר,**
32 **וְנִסְכֵּיהֶם, וְהַמֶּלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. וְכֵן**
33 **הָעֵצִים, אִם לֹא הֵבִיאוּ עֵצִים[2] וְלֹא נִמְצְאוּ אֶלָּא**
34 **בְּדָמִים. וְהַקְּטֹרֶת, וּשְׁכַר עֲשִׂיָּתָהּ. וְלֶחֶם הַפָּנִים,**
35 **וּשְׂכַר עוֹשֵׂי לֶחֶם הַפָּנִים. וְהָעֹמֶר, וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם,**

1 **וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית**
2 **שֶׁקּוֹשְׁרִין בֵּין קַרְנָיו. כָּל אֵלּוּ בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.**

2) כי "זמן קבוע היה למשפחות משפחות לצאת ליערים ולהביא עצים למערכה".

3 **ב. אֲבָל פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדַת**
4 **כּוֹכָבִים - בַּתְּחִלָּה גּוֹבִין לָהֶן[3], וְאֵינָן בָּאִין מִתְּרוּמַת**
5 **הַלִּשְׁכָּה. פָּרוֹכוֹת שֶׁל הֵיכָל - תַּחַת בִּנְיָן עֲשׂוּיוֹת,**
6 **וְאֵינָן בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, אֶלָּא מִקָּדְשֵׁי בֶדֶק**
7 **הַבַּיִת[4]; אֲבָל פָּרוֹכוֹת שֶׁל שְׁעָרִים - בָּאִין מִתְּרוּמַת**
8 **הַלִּשְׁכָּה[5]. הַמְּנוֹרָה וּכְלֵי שָׁרֵת - מִצְוָתָן שֶׁיָּבוֹאוּ**
9 **מִמּוֹתַר הַנְּסָכִים. וּבְהִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים**
10 **בּוֹ יִתְבָּאֵר מַה הוּא מוֹתַר הַנְּסָכִים. וְאִם לֹא הָיָה לָהֶן**
11 **מוֹתַר נְסָכִים - יָבִיאוּ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. בִּגְדֵי כְּהֻנָּה,**
12 **בֵּין בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין שְׁאָר בִּגְדֵי הַכֹּהֲנִים שֶׁעוֹבְדִין**
13 **בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ - הַכֹּל מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.**

3) גזבר ההקדש גובה לשם כך מכל אחד מישראל.
4) שבבית הראשון הייתה מחיצה בנוייה שרוחבה אמה, מבדלת בין ההיכל לבין קדש הקדשים, ובבית השני שהיה ההיכל גבוה מאוד ולא יכולה מחיצה בנוייה להתקיים בגובה כזה - עשו שתי פרוכות וביניהן שיעור אמה במקום מחיצת הבניין שבבית ראשון, ולכן, יש לה דין בניין, שהוצאותיו באות מבדק הבית. 5) שנעשו שם לצניעות לכסות על הפתחים.

14 **ג. כָּל הַבְּהֵמוֹת הַנִּמְצָאוֹת בִּירוּשָׁלַיִם אוֹ בְּחוּצָה לָהּ**
15 **בְּקָרוֹב מִמֶּנָּה - בָּאוֹת עוֹלוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּפְסוּלֵי**
16 **הַמִּקְדָּשִׁין; נִסְכֵּיהֶן בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. וְכֵן עוֹבֵד**
17 **כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁלַח עוֹלָתוֹ[6] מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, וְלֹא שָׁלַח**
18 **עִמָּהּ דְּמֵי נְסָכִים - יָבִיאוּ נִסְכֵּיהֶם מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.**

6) שאין מקבלים מיד עובד כוכבים אלא קרבן עולה בלבד.

19 **ד. גֵּר[7] שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ זְבָחִים, אִם יֵשׁ לוֹ נְסָכִים[8] -**
20 **קְרֵבִין מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם לָאו - בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.**
21 **כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת, וְלֹא מִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו - מַקְרִיבִין**
22 **אֶת הַחֲבִתִּין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. מְבַקְּרֵי מוּמִים**
23 **שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְלַמְּדִים הִלְכוֹת**
24 **שְׁחִיטָה לַכֹּהֲנִים וְהִלְכוֹת קְמִיצָה, וְנָשִׁים הַמְגַדְּלוֹת**
25 **בְּנֵיהֶן[9] לְפָרָה אֲדֻמָּה - כֻּלָּן נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת**
26 **הַלִּשְׁכָּה. וְכַמָּה הוּא שְׂכָרָן? כְּמוֹ שֶׁיִּפְסְקוּ לָהֶן בֵּית**
27 **דִּין.**

7) שאילו ישראל שמת, מקריבים יורשיו נסכיו. אבל גר שמת אין לו יורשים. 8) שהפרישן בחייו. 9) שהיו שומרים עליהם משעת לידתם שלא יטמאו בשום טומאה בעולם.

28 **ה. בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, שֶׁהִיא הֶפְקֵר, שׁוֹכְרִין בֵּית דִּין**
29 **שׁוֹמְרִין, שֶׁיִּשְׁמְרוּ מִקְצָת סְפִיחִים[10] שֶׁצָּמְחוּ, כְּדֵי**
30 **שֶׁיָּבִיאוּ מֵהֶן הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, שֶׁאֵין בָּאִים אֶלָּא**
31 **מִן הֶחָדָשׁ. וְאֵלּוּ הַשּׁוֹמְרִין נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת**
32 **הַלִּשְׁכָּה.**

10) הם הזרעים שצמחו מאליהם, ומותרים באכילה מן התורה אלא שחכמים אסרום גזירה שמא יזרע ויאמר מאליהם צמחו.

33 **ו. מִי שֶׁהִתְנַדֵּב לִשְׁמֹר בְּחִנָּם - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[11];**
34 **מִשּׁוּם בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ וְיִטְּלוּם מֵהֶן. לְפִיכָךְ**
35 **תִּקְּנוּ לָהֶם חֲכָמִים שֶׁיִּטְּלוּ שָׂכָר מִן הַלִּשְׁכָּה, כְּדֵי**
36 **שֶׁיִּפְרְשׁוּ הַכֹּל מֵאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁאֵלּוּ שׁוֹמְרִים שָׁם.**

11) שעל ידי שההקדש ישלם שכר שמירה יתפרסם הדבר שהספיחים הם צורך קרבן, ולא יקחום בעלי זרוע.

37 **ז. מַגִּיהֵי[12] סְפָרִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְדַיָּנִין[13] שֶׁדָּנִין אֶת**
38 **הַגַּזְלָנִין בִּירוּשָׁלַיִם - נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.**
39 **וְכַמָּה הָיוּ נוֹטְלִים? תִּשְׁעִים מָנֶה בְּכָל שָׁנָה. וְאִם לֹא**
40 **הִסְפִּיקוּ לָהֶן[14] - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ[15], מוֹסִיפִין לָהֶן**
41 **כְּדֵי צָרְכָּן, הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בֵיתָן[16].**

12) "של כל אדם ואדם, שאסור להשהות ספר שאינו מוגה, משום: אל תשכן באהליך עוולה. וראו בית דין שהיו מתעצלים בדבר, והפקירו תרומת הלשכה על כך".
13) הדיינים נוטלים שכר בטלה שהרי אסור ליטול שכר כדי לדון. 14) למזונות. 15) הדיינין לקבל. 16) לפי שבטלו ממלאכתם הוכרחו להספיק להם פרנסתם מכספי הציבור.

42 **ח. כֶּבֶשׁ[17] הָיוּ בּוֹנִין מֵהַר הַבַּיִת לְהַר הַמִּשְׁחָה,**
43 **שֶׁעָלָיו הָיוּ מוֹצִיאִין פָּרָה אֲדֻמָּה[18], וְכֶבֶשׁ שֶׁמּוֹצִיאִין**
44 **עָלָיו שָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ[19]. וּשְׁנֵיהֶם נַעֲשִׂין מִשְׁיָרֵי**
45 **הַלִּשְׁכָּה. וְכֵן מִזְבַּח הָעוֹלָה וְהַהֵיכָל וְהָעֲזָרוֹת -**
46 **נַעֲשִׂין מִשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. אַמַּת הַמַּיִם[20] שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם**
47 **וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם[21] וְכָל מִגְדְּלוֹתֶיהָ וְכָל צָרְכֵי הָעִיר -**
48 **בָּאִין מִשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת**
49 **לַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אוֹ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם בְּחִנָּם - אֵין**
50 **מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, וַאֲפִלּוּ גֵּר תּוֹשָׁב[22]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם**
51 **וָלָנוּ לִבְנוֹת וְגוֹמֵר, וְנֶאֱמַר: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וְגוֹמֵר.**

17) גשר. 18) שעשו שני גשרים זה על גבי זה מהר הבית להר המשחה, ועל העליונה הוציאו את הפרה וכל מתעסקיה, כדי שלא יטמאו בטומאת התהום. 19) שעשו גשר מהעזרה שהייתה בקצה העיר, עד חוץ לעיר, שיעבור עליו המשלח את השעיר ביום הכפורים, מפני עמי הארץ שהיו דוחפים אותו למהר הליכתו לצוק, כדי שתושלם הכפרה ויתלבן לשון של זהורית של פתח ההיכל.
20) תיקון הנחל העובר בעזרה. 21) תיקון החומה.
22) גוי שאינו עובד עבודה זרה.

52 **ט. מוֹתַר תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה וּשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה - לוֹקְחִין**
53 **בּוֹ זְכָרִים וְיִקְרְבוּ כֻּלָּן עוֹלוֹת; שֶׁתְּנַאי בֵּית דִּין הוּא**
54 **עַל כָּל הַמּוֹתָרוֹת שֶׁיִּקְרְבוּ עוֹלַת בְּהֵמָה. אֲבָל לֹא**

עוֹלַת הָעוֹף, שֶׁאֵין בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר עוֹף. וְאֵלּוּ הָעוֹלוֹת הַבָּאִין מִמּוֹתַר הַשְּׁקָלִים, הֵם הַנִּקְרָאִים קַיִץ לַמִּזְבֵּחַ[23].

23) שכשהמזבח בטל מביאים מהם עולות, כמו שדרך בני אדם להעלות מיני מתיקה על השולחן בגמר סעודתם.

י. שְׁקָלִים שֶׁלֹּא הִסְפִּיקוּ לָהֶן לְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר - מוֹצִיאִין אֶת הָרָאוּי לָהֶם מִקָּדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת; אֲבָל אֵין בֶּדֶק הַבַּיִת מוֹצִיא אֶת הָרָאוּי לוֹ מִקָּדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ[24].

24) ופירושה לדעת רבינו היא, שאם נחסר מעות לקדשי מזבח לוקחים את החסר מקדשי בדק הבית אבל לא להיפך. והראב"ד חולק עליו.

יא. מִשֶּׁיַּגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, אֵין מַקְרִיבִין קָרְבְּנוֹת צִבּוּר אֶלָּא מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה. וְאִם לֹא בָּאָה הַחֲדָשָׁה - לוֹקְחִין מִן הַיְּשָׁנָה[25]. לְפִיכָךְ, אִם הִגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וְיֵשׁ עִמָּהֶן בְּהֵמוֹת לִתְמִידִים מִתְּרוּמָה יְשָׁנָה - פּוֹדִין אוֹתָן וְיוֹצְאִין לְחֻלִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן תְּמִימִין[26], וְיִפְּלוּ דְּמֵיהֶן לִתְרוּמָה יְשָׁנָה שֶׁמְּקַיְּצִין בָּהּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ; שֶׁתְּנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כָּל הַבְּהֵמוֹת שֶׁלּוֹקְחִין לִתְמִידִין, שֶׁאִם לֹא יִהְיוּ צְרִיכִין לָהֶן - יֵצְאוּ לְחֻלִּין.

25) "קרבנות ציבור הבאין באחד בניסן מצוה להביא מן החדש ואם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה". 26) והלכה היא שאין קדשים יוצאים לחולין על ידי פדיון אלא אם כן נפל בהם מום.

יב. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין בְּמוֹתַר הַקְּטֹרֶת[27]: מִשֶּׁיַּגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, מְחַלְּלִין אוֹתוֹ עַל שְׁכַר הָאֻמָּנִין[28], וְחוֹזְרִין מְעוֹת הַשָּׁכָר לְקֵיץ הַמִּזְבֵּחַ, וְנוֹטְלִין הָאֻמָּנִין מוֹתַר הַקְּטֹרֶת בִּשְׂכָרָן, וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אֶת הַקְּטֹרֶת מֵהֶן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה, כְּדֵי לְהַקְרִיבָהּ מִמְּעוֹת תְּרוּמָה חֲדָשָׁה. וְאִם אֵין לָהֶן תְּרוּמָה חֲדָשָׁה - מַקְטִירִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה יְשָׁנָה[29].

27) שהלכה למשה מסיני שהקטורת תהיה במשקל שס"ח מנים, ואין מקריבים מהם אלא שנ"ד מנים לשנ"ד ימים של שנות הלבנה, מנה לכל יום, ועוד שלושה מנים יתירים שמקטירין ביום הכפורים בקדשי הקדשים, נשארו אחד עשר מנים יתירים בכל שנה. 28) מפטמי הקטורת ששכרם מתרומת הלשכה. 29) משנה שעברה.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת שְׁקָלִים

הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ

הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא: לְחַשֵּׁב וְלֵידַע וְלִקְבֹּעַ בְּאֵי זֶה יוֹם תְּחִלַּת כָּל חֹדֶשׁ מֵחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה[1]. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) שנאמר "החודש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב, ב) "וזו היא מצות קידוש החודש" (ספר המצוות, עשה קנג).

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבאר בו ההבדל בין חדשי הלבנה לחדשי החמה, ושמצוה מן התורה על ב"ד לחשב ולידע ולהודיע על קידוש החודש, ונסתיים הפרק בדין אין קובעין חדשים בחוץ לארץ.

א. חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה הֵם חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה[2], שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ[3], וְנֶאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[4]: הֵרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה דְּמוּת לְבָנָה וְאָמַר לוֹ: כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ[5]. וְהַשָּׁנִים שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין הֵם שְׁנֵי הַחַמָּה[6], שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

"... הראה לו הקב"ה למשה במראה הנבואה דמות לבנה ואמר לו כזה ראה וקדש".

וצריך להבין, מדוע שינה ממקור הדברים במכילתא דרשב"י "הראה לו הקב"ה למשה באצבע דמות הלבנה כו'" ולא הזכיר כלל שהראהו במראה הנבואה, ובפרט שהלשון "כזה ראה וקדש" הוא ציווי על קידוש החודש על ידי בית־דין שבכל הדורות שנעשה על ידי ראיית הלבנה בפועל ממש, ופשיטא שאם יבואו עדים ויאמרו שראו את מולד הלבנה במראה הנבואה אין מקדשים על פיהם.

והביאור בזה: במכילתא הקשה "והלא כל הדברות שנתדבר עם משה לא נתדבר עמו אלא ביום, החודש הזה הראהו בלילה וכיצד היה מדבר עמו ביום והראהו בלילה, ומתרץ שנדבר ביום עם חשיכה והראהו החודש בחשכה". אמנם תירוץ זה הוא דחוק, שהרי מיד אחר הציווי על קידוש החודש נאמר הציווי לקרבן פסח - "ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית" והרי לא מצינו שיהיה הפסק בין הדברים בקריאה נוספת ומיוחדת, וא"כ קשה תירוץ המכילתא שלפיו היה הפסק גדול ביניהם. לכן כתב הרמב"ם שמה שהראהו היה במראה הנבואה, וממילא כל הדיבור אל משה היה ביום, ומה שהראהו היה במראה הנבואה.

ראיה להסבר זה מצינו בגמרא במסכת פסחים ששאלה "וממאי דבריש ירחא קאי, דילמא בארבעה או בחמשה בירחא קאי" והלא פשיטא לכו"ע שהדיבור היה בר"ח שנתקשה משה בראיית הלבנה. ועל פי האמור מובן שמכיוון שהראהו במראה הנבואה, הרי שיכול להיות גם בחמשה בניסן.

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן לט)

2) שכל אחד מהם הוא "תשעה ועשרים יום, ושתים־עשרה שעות, ושבע מאות ושלושה ותשעים חלקים (היינו ארבעים וארבע דקות וחלק אחד, לפי חשבון של שמונה־עשר

חלקים בכל דקה), וזהו חדשה של לבנה" (להלן פ"ו, ה"ג). 3) כלומר בחידושו, וזה אפשר לומר על הלבנה בלבד, שאורה מתחדש אחרי שנעלם. [וכן לשון הרמב"ם ב'מאמר העיבור': "ומאחר שאמר הצור יתברך זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה, נתחייבנו למנות חדשינו בלבנה, כי באיזהו חודש יתבאר בו החידוש, ואין זה אלא ללבנה"]. 4) [מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, פרשת בא (מהדורת הרי"נ אפשטיין ע' 8)]. 5) כשתראה את הלבנה בשיעור זה, תקדש אותו יום לראש חודש, הרי שהמדובר בחדשי הלבנה. 6) "שנת החמה היא שלש מאות חמשה וששים יום ושש שעות" (להלן פ"ו, ה"ד). 7) כלומר "שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן" (סנהדרין יג:), וכן כתב רבינו להלן פ"ד, ה"א.

1 **ב. וְכַמָּה יִתְרָה שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה?[8] קָרוֹב**
2 **מֵאַחַד עָשָׂר יוֹם[9]. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַתּוֹסֶפֶת**
3 **הַזֹּאת כְּמוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אוֹ פָּחוֹת מְעַט אוֹ יוֹתֵר מְעַט**
4 **- מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ אֶחָד[10], וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה**
5 **עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהִיא הַנִּקְרֵאת שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת[11]. שֶׁאִי**
6 **אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַשָּׁנָה[12] שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְכָךְ וְכָךְ**
7 **יָמִים[13], שֶׁנֶּאֱמַר: לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה - חֳדָשִׁים אַתָּה מוֹנֶה**
8 **לְשָׁנָה, וְאִי אַתָּה מוֹנֶה יָמִים[14].**

8) כלומר שנה פשוטה שאין בה אלאשנים עשר חדש בלבד (להלן פ"ו, ה"ד). 9) המספר המדויק (להלן שם): "עשרה ימים, ואחת ועשרים שעות, ומאתים וארבעה חלקים". 10) כדעת רבן שמעון בן גמליאל (ראש השנה יט:). שעיבור השנה הוא חודש (ולא כדעת תנא־קמא שם, שאמר "שלושים יום"), כלומר "רצה חודש, רצה שלשים". וכן כתב רבינו להלן פ"ד הי"ז: "שהרשות לבית־דין להוסיפו מלא או חסר", וכדעת רב פפא שם. 11) דוגמת אשה שנוסף לה עובר, שנקראת "מעוברת". 12) כל שנה ושנה. 13) "קרוב לאחד עשר יום", כנ"ל, במקום חודש אחד נוסף אחת לשתים או לשלוש שנים. 14) מגילה ה, א.

9 **ג. הַלְּבָנָה נִסְתֶּרֶת בְּכָל חֹדֶשׁ[15] וְאֵינָהּ נִרְאֵית כְּמוֹ שְׁנֵי**
10 **יָמִים[16], אוֹ פָּחוֹת[17] אוֹ יוֹתֵר מְעַט[18]; כְּמוֹ יוֹם אֶחָד**
11 **קֹדֶם שֶׁתִּדְבַּק בַּשֶּׁמֶשׁ[19] בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ, וּכְמוֹ יוֹם אֶחָד**
12 **אַחַר שֶׁתִּדְבַּק בַּשֶּׁמֶשׁ וְתִרָּאֶה בַּמַּעֲרָב[20] בָּעֶרֶב. וּבְלֵיל**
13 **שֶׁתֵּרָאֶה בַּמַּעֲרָב אַחַר שֶׁנִּסְתְּרָה - הוּא תְּחִלַּת הַחֹדֶשׁ,**
14 **וּמוֹנִין מֵאוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם; וְאִם יֵרָאֶה**
15 **הַיָּרֵחַ לֵיל שְׁלֹשִׁים - יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ,**
16 **וְאִם לֹא יֵרָאֶה - יִהְיֶה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יוֹם אֶחָד**
17 **וּשְׁלֹשִׁים, וְיִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים מֵחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר. וְאֵין**
18 **נִזְקָקִין לַיָّרֵחַ[21] בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, בֵּין שֶׁנִּרְאָה בֵּין**
19 **שֶׁלֹּא נִרְאָה; שֶׁאֵין לְךָ חֹדֶשׁ לְבָנָה יוֹתֵר עַל שְׁלֹשִׁים**
20 **יוֹם[22].**

15) הלבנה יש לה צורת כדור, והיא מקבלת אורה מן השמש. מכאן השינויים בגודל השטח המואר של הלבנה, המותנה במצב הלבנה כלפי השמש. המצב שבו השמש והלבנה נמצאות מעבר האחד של הארץ, מכוונות זו למטה מזו על קו אחד, נקרא התקבצות הלבנה עם השמש. הירח נמצא אז בין הארץ ובין השמש. הצד המואר של הירח מופנה לשמש, והצד הבלתי מואר - לארץ. יום אחד לפני ההתקבצות, אין פס האור הצר של הלבנה הישנה נראה, מפני שהוא קטן מאד, ויום אחד אחר ההתקבצות - אין הפס הצר של אור הלבנה החדשה נראה - מאותה הסיבה. 16) רבי זירא בשם רב נחמן: עשרים וארבע שעות נסתרת הלבנה. לאנשי בבל נסתרת הלבנה הישנה בשש שעותיה האחרונות, והחדשה - בשמונה עשרה השעות הראשונות; לאנשי ארץ־ישאל - הישנה בשמונה עשרה השעות האחרונות, והחדשה בשש השעות הראשונות (ראש השנה כ:). בשעות אלה אין הלבנה נראית, מכיון שקו האור שלה קטן מדי. הרמב"ם מדבר על "שני ימים" בדרך כלל (רוב המקרים), והתלמוד מדבר על "עשרים וארבע שעות" - מינימום (לחם־משנה). 17) כשהאויר זך היא נראית יותר מוקדם. 18) בדפוס רומי ר"מ, וכן בדפוס קושטא, חסירה המילה "מעט". 19) שתתקבץ עם השמש, כמבואר בהערה טו. 20) הלבנה לאחר חידושה, נמצאת תמיד במערב. 21) אין צורך לראות את הירח. 22) הזמן בין התקבצות אחת של השמש והירח עד ההתקבצות השניה הוא עשרים ותשעה יום, שתים עשרה שעות, ארבעים וארבע דקות וחלק אחד. מכאן הוודאות שבליל שלושים ואחד כבר התחיל החודש החדש.

21 **ד. חֹדֶשׁ שֶׁיִּהְיֶה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים, וְיֵרָאֶה יָרֵחַ בְּלֵיל**
22 **שְׁלֹשִׁים - נִקְרָא חֹדֶשׁ חָסֵר; וְאִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ[23],**
23 **וְיִהְיֶה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - נִקְרָא חֹדֶשׁ**
24 **מְעֻבָּר[24], וְנִקְרָא חֹדֶשׁ מָלֵא. וְיָרֵחַ שֶׁיֵּרָאֶה בְּלֵיל**
25 **שְׁלֹשִׁים - הוּא הַנִּקְרָא יָרֵחַ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ[25]; וְאִם**
26 **נִרְאָה בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, וְלֹא נִרְאָה בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים**
27 **- הוּא נִקְרָא יָרֵחַ שֶׁנִּרְאָה בְּלֵיל עִבּוּרוֹ[26].**

23) בליל שלושים. אז יתחיל החודש החדש בליל שלושים ואחד. 24) בגלל תוספת היום לחודש שעבר. 25) ראש השנה כה, א. 26) ר"ה שם.

28 **ה. אֵין רְאִיַּת הַיָּרֵחַ מְסוּרָה לְכָל אָדָם[27] כְּמוֹ שַׁבָּת**
29 **בְּרֵאשִׁית[28], שֶׁכָּל אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה וְשׁוֹבֵת בַּשְּׁבִיעִי[29];**
30 **אֶלָּא לְבֵית דִּין הַדָּבָר מָסוּר, עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּהוּ בֵּית**
31 **דִּין[30] וְיִקְבְּעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ - הוּא שֶׁיִּהְיֶה**
32 **רֹאשׁ חֹדֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם[31] - עֵדוּת זוֹ**
33 **תִּהְיֶה מְסוּרָה לָכֶם.**

27) כלומר, אין כל אדם רשאי לקבוע ראש־חודש ולעשות המועדים על פי ראייתו הוא. 28) הכוונה לכל השבתות, וההוספה "בראשית" באה כדי למנוע טעות, כי גם המועדים נקראים "שבת". 29) [ראה בפ"ב מהל' שבת הכ"ב]. 30) "מועדי ה' צריכין קידוש ב"ד, שבת בראשית אין צריכה קידוש ב"ד" (נדרים עח:), כלומר מקדשים את החודש לשם קביעת המועדים, אבל אין מקדשים יום ראשון בשבוע, כדי לעשות שבת ביום השביעי. 31) המילה "לכם" מיותרת, וללמד באה ש"עדות זו תהא מסורה לכם", כלומר קבלת עדי ראיה וקידוש החודש מסורים לחשובי הדור בלבד, כגון

משה ואהרן, הנזכרים בפסוק הקודם "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן" (ראש השנה כב.).

1 **ו. בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת[32] כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַשְּׁבִים**
2 **הָאִיצְטַגְנִינִים[33], שֶׁיּוֹדְעִין מְקוֹמוֹת הַכּוֹכָבִים[34]**
3 **וּמַהֲלָכָם[35], וְחוֹקְרִים וּמְדַקְדְּקִים[36], עַד שֶׁיֵּדְעוּ אִם**
4 **אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁלֹשִׁים, אוֹ**
5 **אִי אֶפְשָׁר. אִם יָדְעוּ שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה - יוֹשְׁבִין**
6 **וּמְצַפִּין לְעֵדִים כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, שֶׁהוּא יוֹם שְׁלֹשִׁים.**
7 **אִם בָּאוּ עֵדִים, וּדְרָשׁוּם וַחֲקָרוּם כַּהֲלָכָה[37] וְנֶאֱמְנוּ**
8 **דִּבְרֵיהֶם[38] - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ; וְאִם לֹא נִרְאָה, וְלֹא בָּאוּ**
9 **עֵדִים - מַשְׁלִימִין שְׁלֹשִׁים[39], וְיִהְיֶה חֹדֶשׁ מְעֻבָּר. וְאִם**
10 **יָדְעוּ בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה - אֵין יוֹשְׁבִים יוֹם**
11 **שְׁלֹשִׁים וְאֵין מְצַפִּין לְעֵדִים. וְאִם בָּאוּ עֵדִים - יוֹדְעִין**
12 **בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר[40], אוֹ שֶׁנִּרְאֵת לָהֶם דְּמוּת לְבָנָה**
13 **מִן הֶעָבִים[41] וְאֵינָהּ הַלְּבָנָה הַוַּדָּאִית.**

32) עיי"ש כ, ב. 33) החוזים בכוכבים. 34) יש קרובים לשמש ולארץ, ויש רחוקים מהם. 35) מסלול ההקפה של הקרובים לשמש, קטן יותר ממסלול הכוכבים הרחוקים יותר. 36) בחשבון. 37) פרטי החקירה מובאים במשנה ראש השנה כג, ב. ועי' להלן פ"ב, ה"ד. 38) על־ידי התאמה לחשבון הבית־דין. 39) לחודש שיצא. 40) ראש השנה כג, ב. 41) "תנו רבנן, פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה..." (ראש השנה כה.).

14 **ז. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה עַל בֵּית דִּין, שֶׁיְּחַשְּׁבוּ**
15 **וְיֵדְעוּ אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה, וְשֶׁיִּדְרְשׁוּ אֶת**
16 **הָעֵדִים[42] עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ[43], וְיִשְׁלְחוּ**
17 **וְיוֹדִיעוּ[44] שְׁאָר הָעָם בְּאֵי זֶה יוֹם הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ,**
18 **כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ בְּאֵי זֶה יוֹם הֵן הַמּוֹעֲדוֹת[45]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, וְנֶאֱמַר: וְשָׁמַרְתָּ אֶת**
20 **הַחֻקָּה[46] הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ.**

42) "ואומרים לו (=לעד): כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה..." (ראש השנה כג:). וראה להלן פ"ב ה"ב, והערה ח. 43) כתוב "החודש הזה לכם" - "עדות זו תהא מסורה לכם" (ר"ה כב.), כלומר תפקיד בית־דין הוא לברר את אמיתות דברי העדים בכל הדרכים, גם על־פי החשבון וגם על־ידי חקירת העדים. 44) "על ששה חדשים השלוחין יוצאין..." (ר"ה יח.). 45) "על ניסן מפני הפסח - על אלול מפני ראש השנה, ועל תשרי מפני תקנת המועדות" (שם). 46) כרבי עקיבא שאמר: חוקה זו נאמרה לענין פסח (מנחות לו:). וכן הביאה הרמב"ם ב'ספר המצוות' מצוה קנג בשם המכילתא [ובפ"ד מהל' תפילין ה"י, הביאה לענין תפילין, וצ"ע].

21 **ח. אֵין מְחַשְּׁבִין וְקוֹבְעִין חֳדָשִׁים וּמְעַבְּרִין שָׁנִים**
22 **אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[47], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה,**
23 **וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלָיִם[48]. וְאִם הָיָה אָדָם גָּדוֹל בְּחָכְמָה,**
24 **וְנִסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְיָצָא לְחוּץ לָאָרֶץ, וְלֹא הִנִּיחַ**
25 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה מְחַשֵּׁב וְקוֹבֵעַ חֳדָשִׁים**
26 **וּמְעַבֵּר שָׁנִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ[49]. וְאִם נוֹדַע לוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה**
27 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָדָם גָּדוֹל כְּמוֹתוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
28 **גָּדוֹל מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִקְבֹּעַ וּלְעַבֵּר בְּחוּצָה**
29 **לָאָרֶץ[50]; וְאִם עָבַר וְקָבַע וְעִבֵּר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[51].**

47) כל זה יוצא מן הסיפור על חנינא בן אחי רבי יהושע, שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ, ומיחו בו חכמים (ברכות סג.). 48) שם סג, ב. 49) כן עשה רבי עקיבא (שם סג.). 50) גם המעשה ברבי חנינא היה כך, שכשירד לגולה לא הניח כמותו בארץ ישראל, ובינתיים "נעשו הגדיים תיישים", כלומר גדולים בחכמה כמוהו (שם). 51) שם.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו מי הם הכשרים להעיד בקידוש החודש, קלקול הבייתוסים בזה, כיצד מקבלים העדים. ונסתיים הפרק בדין קידוש החודש בשוגג ובטעות.

30 **א. אֵין כָּשֵׁר לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא שְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים,**
31 **הָרְאוּיִין לְהָעִיד בְּכָל דָּבָר וְדָבָר[2]; אֲבָל נָשִׁים**
32 **וַעֲבָדִים[3] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר פְּסוּלֵי עֵדוּת, וְאֵין מְעִידִין.**
33 **אָב וּבְנוֹ שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ - יֵלְכוּ לְבֵית דִּין לְהָעִיד;**
34 **לֹא מִפְּנֵי שֶׁעֵדוּת הַחֹדֶשׁ כְּשֵׁרָה בִּקְרוֹבִים[4], אֶלָּא**
35 **שֶׁאִם יִמָּצֵא אֶחָד מֵהֶן פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גַּזְלָן**
36 **וְכֵיוֹצֵא בּוֹ מִשְׁאָר הַפַּסְלָנוּת[5] - יִצְטָרֵף הַשֵּׁנִי עִם אַחֵר**
37 **וְיָעִידוּ. וְכָל הַפָּסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[6], אַף עַל**
38 **פִּי שֶׁהוּא כָּשֵׁר מִן הַתּוֹרָה[7] - פָּסוּל לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ[8].**

2) להוציא פסולים מדרבנן, כגון משחק בקוביא ומפריחי יונים, שכשרים במקרים מסוימים, כגון להעיד על אשה שמת בעלה, אבל אינם כשרים בכל דבר ודבר. ולפיכך הם פסולים בקידוש החודש (ר"ה כב.). 3) גויים שמכרו עצמם לישראל, ומלו וטבלו לשם עבדות, ודינם בכל דבר כמו אשה. ועי' רמב"ם פ"ט מהל' עדות ה"ב וה"ד. 4) מחלוקת תנא־קמא ורבי יוסי ורבי שמעון (שם), ופסק כת"ק וכרבי יוסי, שקרובים פסולים לעדות החודש. 5) גזלן פסול מן התורה, וכן כל מי שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה (רמב"ם פ"י מהל' עדות ה"ג וה"ד). 6) מדרבנן. 7) כגון המשחק בקוביא ומפריחי יונים (ר"ה כב.). 8) "זה הכלל: כל עדות שאין האשה כשרה לה, אף הן אינן כשרים לה" (שם), ומכיוון שאשה פסולה לעדות החודש, אף פסולי דרבנן פסולים לעדות החודש.

39 **ב. דִּין תּוֹרָה שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בְּעֵדוּת הַחֹדֶשׁ[9];**
40 **שֶׁאֲפִלּוּ קִדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ עַל פִּי עֵדִים, וְנִמְצְאוּ**
41 **זוֹמְמִין בְּעֵדוּת זוֹ - הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ[10]. לְפִיכָךְ הָיוּ**
42 **בָּרִאשׁוֹנָה[11] מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם**
43 **מִיִּשְׂרָאֵל[12], שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת[13] עַד שֶׁיִּוָּדַע**
44 **לְךָ שֶׁזֶּה פָּסוּל. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַבַּיְתוֹסִים[14], וְהָיוּ שׁוֹכְרִין**
45 **אֲנָשִׁים לְהָעִיד שֶׁרָאוּ, וְהֵם לֹא רָאוּ[15], הִתְקִינוּ[16] שֶׁלֹּא**
46 **יְקַבְּלוּ בֵּית דִּין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא מֵעֵדִים שֶׁמַּכִּירִין**

1 בֵּית דִּין אוֹתָן שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים[17], וְשֶׁיִּהְיוּ דּוֹרְשִׁין
2 וְחוֹקְרִים בָּעֵדוּת[18].

9) לשאול אותם באיזו שעה ובאיזה מקום ראו את הלבנה. בדבר זה אין צורך מדין תורה, שהרי כל השאלות האלה אינן באות אלא לעשותם "עדות שאתה יכול להזימה" (הל' עדות פ"ב, ה"ה) וכל עדות שאינה ראויה להזמה אינה עדות (הל' רוצח, פ"ב ה"ט), וכאן אפילו אם יזימו אותם, עדותם קיימת והחודש מקודש, כמו שממשיך הרמב"ם לבאר בהלכה זו (וראה למעלה פ"א ה"ז, שמצות־עשה לדרוש אותם היאך ראו את הלבנה, אם לפני החמה וכו', וראה לחם־משנה כאן). וראה בהערה דלהלן. 10) 'ירושלמי' ר"ה פ"ג, ה"א: "קידשוהו ואחר־כך נמצאו העדים זוממין־הרי זה מקודש" (וראה כתובות כא: 'תוספות' ד"ה הנח). וכ"ה בתוספתא ר"ה, פ"ב, ה"א: "קידשו את החודש בזמנו ונמצאו עדים זוממין (שבאו עדים אחרים ואמרו להם היאך אתם מעידים כן, והלא באותו זמן עמנו הייתם במקום אחר) הרי זה מקודש". וראה להלן ה"י, שאם קידשו ב"ד את החודש והיו מוטעין - הרי זה מקודש. 11) לפני שקלקלו הבייתוסים. 12) אף אם לא הכירו אותו. 13) אף־על־פי שאין מכירים אותו. 14) תלמידי ביתוס, חבריהם של הצדוקים [ובדפוס רומי: "המינים", וכ"ה בכת"י במשנה ר"ה כב. ובפירוש רבינו נתן, אב הישיבה שם, ויתכן כי בדפוסים שלנו נשתנה ע"י הצנזורה]. 15) כדי להטעות את החכמים. ופעם אחת, שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז, שיעידו עדות שקר בראיית הלבנה (ר"ה כב:). ופירש רש"י שחל אז ל' אדר בשבת, והירח לא נראה בזמנו. ושכרום הצדוקים, שיעידו שראו את הירח בליל שבת, כדי שהנפת העומר תהיה ביום ראשון בשבוע, לחזק דעתם בפירוש הפסוק "ממחרת השבת יניפנו" (ויקרא כג, יא), שהכוונה ממחרת השבת ממש, בניגוד לדעת חז"ל, שהכוונה למחרת יום־טוב ראשון (ראה מנחות סה. וסו.). 16) חכמינו (ר"ה כב.). 17) שם. 18) באיזו שעה, ובאיזה מקום וכו' כתריס בפני עדי שקר. [והמקור הוא בר"ה כה: "נחקרו העדים", הרי שצריך לחקור אותם, ולפי דברי הירושלמי הנ"ל - על כרחנו שתקנת חכמים היא].

3 ג. לְפִיכָךְ[19], אִם לֹא יִהְיוּ בֵּית דִּין יוֹדְעִים אֶת הָעֵדִים
4 שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ, מְשַׁלְּחִין אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁנִּרְאָה בָּהּ
5 עִם הָעֵדִים שֶׁרָאוּ עֵדִים אֲחֵרִים[20], שֶׁמְּזַכִּין אוֹתָן[21]
6 לְבֵית דִּין, וּמוֹדִיעִין אוֹתָן שֶׁאֵלּוּ כְּשֵׁרִים הֵם, וְאַחַר
7 כָּךְ מְקַבְּלִין מֵהֶם.

19) מכיון שתיקנו לקבל עדות ממכירים בלבד. 20) במשנה ר"ה כב. כתוב: "משלחין אחר עמו", דהיינו זוג אחר - שני עדים (שם כב:). וכ"ה בתוספתא (צוקרמנדל ע' 210) "משלחין עדיו עמו", בניגוד לדעת הירושלמי (ר"ה פ"ב ה"א) ש"אחר" היינו עד אחד ממש, כיון ש"בדין היה שלא יהו צריכין עדים, והן אמרו שיהו צריכין עדים, והן אמרו אחד נאמן". 21) מעידים עליהם שמכירים אותם ככשרים וכזכאים להעיד.

8 ד. בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין[22] בַּדְּרָכִים שֶׁהָאצְטַגְנִינִין
9 מְחַשְּׁבִין בָּהֶם, וְיוֹדְעִין הַלְּבָנָה, כְּשֶׁתֵּרָאֶה בְּחֹדֶשׁ זֶה,
10 אִם תִּהְיֶה בִּצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ בִּדְרוֹמָהּ[23], וְאִם תִּהְיֶה
11 רְחָבָה אוֹ קְצָרָה[24], וּלְהֵיכָן יִהְיוּ רָאשֵׁי קַרְנֶיהָ
12 נוֹטִין[25]; וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים לְהָעִיד, בּוֹדְקִין אוֹתָם[26]:
13 כֵּיצַד רְאִיתֶם אוֹתָהּ - בְּצָפוֹן אוֹ בְּדָרוֹם? לְהֵיכָן הָיוּ
14 קַרְנֶיהָ נוֹטוֹת?[27] כַּמָּה הָיְתָה גְּבוֹהָה בִּרְאִיַּת
15 עֵינֵיכֶם?[28] וְכַמָּה הָיְתָה רְחָבָה? אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם
16 מְכֻוָּנִין[29] לְמַה שֶּׁנּוֹדָע בְּחֶשְׁבּוֹן - מְקַבְּלִין אוֹתָם[30],
17 וְאִם לֹא נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָם.

22) ראה למעלה פ"א ה"ו. 23) הלבנה מתרחקת מן השמש פעם לצד צפון ופעם לצד דרום. 24) רוחב קו האור של חרמש הלבנה, משתנה בהתאם לקרבתה לשמש או לריחוקה ממנה. 25) לאיזה צד יהיו נוטים קרני האור של הלבנה, לצד צפון או לצד דרום. 26) ראש השנה כג, ב. 27) ר"ה שם. ועיין שם בפירוש הרע"ב ובפירוש המשניות להרמב"ם. 28) גבוהה מן האופק לפי ראות העין. 29) מתאימים. 30) ומקדשים את החודש על־פי עדי הראיה.

18 ה. אָמְרוּ הָעֵדִים: רְאִינוּהוּ בַּמַּיִם[31] אוֹ בְּעָבִים[32] אוֹ
19 בַּעֲשָׁשִׁית[33], אוֹ שֶׁרָאוּ מִקְצָתוֹ בָּרָקִיעַ וּמִקְצָתוֹ
20 בְּעָבִים[34] אוֹ בַּמַּיִם[35] אוֹ בַּעֲשָׁשִׁית[36] - אֵין זוֹ רְאִיָּה[37],
21 וְאֵין מְקַדְּשִׁין עַל רְאִיָּה זֹאת. אָמַר אֶחָד: רְאִיתִיו
22 גָּבוֹהַּ[38] בְּעֵינַי[39] כְּמוֹ[40] שְׁתֵּי קוֹמוֹת, וְאָמַר הַשֵּׁנִי: כְּמוֹ
23 שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת הָיָה גָּבוֹהַּ - מִצְטָרְפִין[41]. אָמַר הָאֶחָד:
24 כְּמוֹ שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת, וְהַשֵּׁנִי אָמַר: כְּמוֹ חָמֵשׁ - אֵין
25 מִצְטָרְפִין[42]; וּמִצְטָרֵף אֶחָד מֵהֶם עִם שֵׁנִי שֶׁיָּעִיד
26 כְּמוֹתוֹ[43], אוֹ יִהְיֶה בֵּינֵיהֶן קוֹמָה אֶחָת[44].

31) בנהר או במעין בבואה של הירח. 32) מאיר מבעד לעננים. 33) במנורת זכוכית שקופה, ראינו בבואה שלו. 34) מקצת החרמש הדק של הירח נראה ברקיע, ומקצתו מבעד לעננים. 35) מקצת החרמש הדק ברקיע, ומקצתו במים. 36) מקצת החרמש הדק ברקיע, ומקצתו בעששית. 37) שהרי לא ראה את הלבנה ממש אלא את דמותה במים או בעששית, וגם כשראה אותה דרך העננים - אינה ראיה ממש. 38) מן הארץ. 39) לפי ראות עיני. 40) בערך. 41) שבין שתי קומות לשלוש, אפשר לטעות. 42) כי עד כדי כך אין אדם טועה. 43) בראש השנה כד. אמרו: "מצטרפין לעדות אחרת", ובשבועות מח. פירש רבא: הוא ואחר מצטרפין לעדות אחרת של ראש חודש", שאם יבוא עד אחר ויעיד כמו אחד מן השנים המכחישים זה את זה, הרי שני אלה יהוו כת של שני עדים נגד האחד, ונקבל את עדות הכת החדשה. 44) הבדל של קומה אחת ביניהם, שזה אומר: ראיתיו גבוה בעיני כמו שתי קומות, וזה אומר - כמו שלוש קומות.

27 ו. אָמְרוּ: רְאִינוּהוּ בְּלֹא כַּוָּנָה, וְכֵיוָן שֶׁהִתְבּוֹנַנּוּ בּוֹ
28 וְנִתְכַּוְּנוּ לִרְאוֹתוֹ לְהָעִיד שׁוּב לֹא רְאִינוּהוּ - אֵין זוֹ
29 עֵדוּת, וְאֵין מְקַדְּשִׁין עָלֶיהָ[45]; שֶׁמָּא עָבִים נִתְקַשְּׁרוּ[46]

1 וְנִרְאוּ כַּלְּבָנָה, וְכָלוּ וְהָלְכוּ לָהֶם[47]. אָמְרוּ עֵדִים:
2 רְאִינוּהוּ בְּיוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים שַׁחֲרִית בְּמִזְרָח, קֹדֶם
3 שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[48], וּרְאִינוּהוּ עַרְבִית בְּמַעֲרָב בְּלֵיל
4 שְׁלֹשִׁים[49] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים[50], וּמְקַדְּשִׁין עַל רְאִיָּה
5 זוֹ, שֶׁהֲרֵי רָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ; אֲבָל הָרְאִיָּה שֶׁאָמְרוּ
6 שֶׁרָאוּהוּ בְּשַׁחֲרִית - אֵין נִזְקָקִין לָהּ, שֶׁאֵין אָנוּ
7 אַחֲרָאִין לִרְאִיַּת שַׁחֲרִית, וּבְיָדוּעַ שֶׁהָעָבִים הֵם
8 שֶׁנִּתְקַשְּׁרוּ וְנִרְאָה לָהֶם כַּלְּבָנָה[51]. וְכֵן אִם רָאוּהוּ
9 בִּזְמַנּוֹ[52], וּבְלֵיל עִבּוּרוֹ[53] לֹא נִרְאָה - הֲרֵי אֵלּוּ
10 נֶאֱמָנִין[54]; שֶׁאֵין אָנוּ אַחֲרָאִין אֶלָּא לִרְאִיַּת לֵיל
11 שְׁלֹשִׁים בִּלְבַד.

45) ראש השנה כד, א. 46) "תנו רבנן, פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, ונראית דמות הלבנה" (ראש השנה כה.). כי עננים המוקרנים מקרני השמש - עלולים להראות כלבנה. 47) משום כך לא ראוהו כששוב התכוונו לראותו. 48) וזה הירח לפני המולד, שאז הוא מקדים את החמה. 49) אחרי המולד, הירח תמיד במערב (ראה למעלה פ"א, ה"ג). 50) זוהי מחלוקת רבי יוחנן בן נורי ורבן גמליאל (שם). ופסק רבינו כרבן גמליאל ('פירוש המשניות' שם). 51) בגלל קרני השמש. 52) בליל שלושים. 53) בליל שלושים ואחד. 54) מחלוקת רבי דוסא בן הרכינס ורבן גמליאל (שם). ופסק כרבן גמליאל.

12 ז. כֵּיצַד מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ?[55] כָּל מִי שֶׁרָאוּי
13 לְהָעִיד[56], שֶׁרָאָה אֶת הַיָּרֵחַ, בָּא לְבֵית דִּין, וּבֵית דִּין
14 מַכְנִיסִים אוֹתָן כֻּלָּן לְמָקוֹם אֶחָד[57], וְעוֹשִׂין לָהֶן
15 סְעֻדּוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הָעָם רְגִילִין לָבוֹא. וְזוּג[58]
16 שֶׁבָּא רִאשׁוֹן בּוֹדְקִין אוֹתָן רִאשׁוֹן[59] בַּבְּדִיקוֹת
17 שֶׁאָמַרְנוּ[60]. מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל[61] וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ[62].
18 נִמְצְאוּ דְּבָרָיו מְכֻוָּנִים לַחֶשְׁבּוֹן - מַכְנִיסִים אֶת חֲבֵרוֹ.
19 נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין[63] - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. וּשְׁאָר כָּל
20 הַזּוּגוֹת שׁוֹאֲלִין אוֹתָם רָאשֵׁי דְבָרִים[64]; לֹא שֶׁצְּרִיכִים
21 לָהֶם[65], אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ[66], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ
22 רְגִילִין לָבוֹא[67].

55) ראש השנה כג, ב. 56) שם כב, א. ועי' לעיל ה"א. 57) "חצר גדולה היתה בירושלים, ובית יעזק היתה נקראת, ולשם כל העדים מתכנסים" (שם כג:). 58) עדים. 59) שם. 60) למעלה ה"ד. 61) החשוב שבהם. 62) על פרטי ראיית הלבנה. 63) מתאימים אלו לאלו. 64) מבלי להכנס לפרטי הדברים. 65) כי עדות זוג אחד מספיקה לקידוש החודש על־ידי בית־דין. 66) מלשון הכתוב (איוב יא, כ), "מפח נפש". כלומר מאוכזבים על שהטריחו עצמם לחינם. 67) שאם לא ישאלו אותם, יחדלו מלבוא.

23 ח. וְאַחַר כָּךְ, אַחַר שֶׁתִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת, רֹאשׁ בֵּית דִּין
24 אוֹמֵר: מְקֻדָּשׁ![68] וְכָל הָעָם עוֹנִים אַחֲרָיו: מְקֻדָּשׁ!
25 מְקֻדָּשׁ![69] וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[70],
26 וְאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[71]. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא
27 חֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ[72]. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא בַּיּוֹם[73];
28 וְאִם קִדְּשׁוּהוּ בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ מְקֻדָּשׁ[74]. וַאֲפִלּוּ רָאוּהוּ
29 בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא אָמְרוּ בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ'
30 עַד שֶׁחָשְׁכָה לֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים[75], אוֹ שֶׁנֶּחְקְרוּ
31 הָעֵדִים, וְלֹא הִסְפִּיקוּ בֵּית דִּין לוֹמַר 'מְקֻדָּשׁ' עַד
32 שֶׁחָשְׁכָה לֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים[76] - אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ,
33 וְיִהְיֶה הַחֹדֶשׁ[77] מְעֻבָּר, וְלֹא יִהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֶלָּא
34 יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֵית בְּלֵיל
35 שְׁלֹשִׁים; שֶׁאֵין הָרְאִיָּה קוֹבַעַת, אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁאָמְרוּ
36 'מְקֻדָּשׁ' הֵם שֶׁקּוֹבְעִין[78].

68) משנה, ר"ה כד, א. ובגמרא שם לומדים דין זה מן הפסוק (ויקרא כג, מד): "וידבר משה את מועדי ה'", שהרי משה רבינו היה ראש בית־דין. 69) כתוב: "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם" (שם פסוק ד'). "אתם" כתוב חסר ו', ועל כן אפשר לקרוא "אַתֶּם", והכוונה לעם כולו, שגם הוא יקרא "מקודש". ומכיון שכתוב "מקראי", בלשון רבים, צריכים שתי קריאות (גמרא שם). 70) "קידוש החודש... בשלשה" (סנהדרין י: ו'תוספתא' סנהדרין פ"ב). והטעם הוא משום שנאמר (שמות יב, א־ב): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן... החודש הזה לכם", הרי שצריכים שנים (גם משה וגם אהרן), וכלל בידינו שאין בית־דין שקול (מספר זוגי), על כן מוסיפים עוד אחד, והרי כאן שלושה (ראש השנה כה, ב. ו'תוספות' שם). 71) החשבון, אימתי יתחדש הירח, בר־סמך הוא רק כשנעשה על־ידי שלושה (סנהדרין י:). 72) בליל שלושים. זוהי דעת רבי אלעזר ברבי צדוק החולק על החכמים (ר"ה כד.), והלכה כמותו (שם). 73) לפי שנאמר (תהלים פא, ד־ה): "תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו, כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב". הוקשה תקיעת שופר למשפט: מה משפט ביום, אף קידוש החודש ביום (ר"ה כה:). 74) משנה וגמרא, ראש השנה, שם). 75) ואף־על־פי שראוהו כל ישראל, ונתפרסם הדבר שנראה הירח ביום שלושים, אין החודש מקודש עד שיקדשוהו בית־דין (ר"ה שם). 76) ואף־על־פי שקבלת העדים וחקירתם נתקיימה ביום, לא אמרו שאמירת "מקודש" תהא כמו גמר דין בדיני ממונות, שעושים אותו אפילו בלילה (שם). 77) שיצא. 78) ראה למעלה פ"א ה"ה. ואם רצו בית־דין מחר לקדשו על־פי עדים, יכולים לעשות כן (להלן פ"ג הט"ו).

37 ט. רָאוּהוּ בֵּית דִּין עַצְמָן בְּסוֹף יוֹם תִּשְׁעָה
38 וְעֶשְׂרִים[79]: אִם עֲדַיִן לֹא יָצָא כּוֹכַב לֵיל שְׁלֹשִׁים[80] -
39 בֵּית דִּין אוֹמְרִים מְקֻדָּשׁ, שֶׁעֲדַיִן יוֹם הוּא; וְאִם
40 רָאוּהוּ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים אַחַר שֶׁיָּצְאוּ שְׁנֵי כּוֹכָבִים[81] -
41 לְמָחָר[82] מוֹשִׁיבִין שְׁנֵי דַיָּנִין אֵצֶל אֶחָד מֵהֶם, וְיָעִידוּ
42 הַשְּׁנַיִם בִּפְנֵי הַשְּׁלִשָּׁה, וִיקַדְּשׁוּהוּ הַשְּׁלִשָּׁה[83].

79) ראיית בית־דין אינה פחותה מקבלת עדות - "לא תהיה שמיעה גדולה מראיה", ועל כן היא באה במקומה, אבל כשם שקבלת עדות אינה אלא ביום, כן ראיית בית־דין אינה

מועילה אלא אם היא ביום, על כן אם ראוהו בית־דין בסוף יום תשעה ועשרים, בית־דין מקדשים, אבל אם ראוהו בליל שלושים, אין מקדשים על ראיה זו, אלא על סמך קבלת עדות למחרת (משנה וגמרא, ר"ה כה:). 80) יש מגיהים "אם עדיין לא יצא אלא כוכב אחד ליל שלושים" (רלב"ח, ועי' 'ספר קובץ' על הרמב"ם), שהרי אמרו (שבת לה.): "אמר רב יהודה אמר שמואל: כוכב אחד - יום, שנים - בין השמשות, שלשה - לילה". [ובדפוס רומי ר"מ ובדפוס קושטא, הגירסא: "אם עדיין לא יצא כוכב בליל (במקום "ליל") שלשים", וכן העתיק בעל הפירוש. ונראה שצ"ל: "כוכב ב (=כוכב שני) ליל שלשים"]. 81) כי שנים - בין השמשות, ספק יום וספק לילה כנ"ל. על כן מחמירים, ודנים אותו כדין לילה. 82) כי בלילה אין מקדשים, ואין מקבלים עדים, וגם ראיתם כקבלת עדים, אינה ראיה. 83) ראש השנה כה, ב.

י. בֵּית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ - בֵּין שׁוֹגְגִין[84], בֵּין מֵטְעִין[85], בֵּין אֲנוּסִים[86] - הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ[87], וְחַיָּבִין הַכֹּל לְתַקֵּן הַמּוֹעֲדוֹת עַל הַיּוֹם שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ שֶׁטָּעוּ - חַיָּב לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם[88]; שֶׁאֵין הַדָּבָר מָסוּר אֶלָּא לָהֶם, וּמִי שֶׁצִּוָּה לִשְׁמֹר הַמּוֹעֲדוֹת הוּא צִוָּה לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם וְגוֹמֵר.

84) שטעו בית־דין מאליהם. 85) שהוטעו על־ידי עדי שקר. 86) כגון בפקודת המלך. 87) שלש פעמים כתוב בתורה "אשר תקראו אתם" חסר ו' (ויקרא כג), על כן קורא רבי עקיבא "אַתֶּם" להדגיש, שהכל תלוי בבית־דין, אפילו שוגגין, אפילו מזידין, אפילו מוטעין (ר"ה כה.). אבל בספרא אמור פ"י - "אנוסים" במקום "מזידין". וכן העתיק רבינו ב'ספר המצוות', מצוה קנג. וראה ב'הגהות מיימוניות'. 88) שהרי רבי יהושע ידע, שרבן גמליאל הוטעה, ובכל זאת נאמר לו, שעליו לסמוך על רבן גמליאל (ר"ה שם).

יום שישי ה' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שעדות החודש דוחה את השבת ושמקבלים אותם כל היום, ועל ששה חדשים השלוחים יוצאים.

א. עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ: אִם הָיָה בֵּינֵיהֶם וּבֵין מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּין מַהֲלַךְ לַיְלָה וָיוֹם אוֹ פָּחוֹת - הוֹלְכִין וּמְעִידִין, וְאִם הָיָה בֵּינֵיהֶן יָתֵר עַל כֵּן - לֹא יֵלְכוּ; שֶׁאֵין עֵדוּתָן אַחַר יוֹם שְׁלֹשִׁים מוֹעֶלֶת, שֶׁכְּבָר נִתְעַבֵּר הַחֹדֶשׁ[2].

2) שהרי "מאיימים עליהם ומטריפים אותם בשאלות ומטריחים עליהם בבדיקות ומדקדקים בעדות ומשתדלים בית דין שלא יקדשו חודש זה הואיל ויצא שמו מעובר", ולפיכך כתב כאן שלא ילכו, שאפילו ילכו לא תהיה תועלת בעדותם.

ב. עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ הוֹלְכִין לְבֵית דִּין לְהָעִיד וַאֲפִלּוּ הָיָה שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'מוֹעֵד' דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת[3]. לְפִיכָךְ אֵין מְחַלְּלִין אֶלָּא עַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן וְעַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי בִּלְבַד, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת[4]. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם - מְחַלְּלִין עַל כֻּלָּן, מִפְּנֵי קָרְבַּן מוּסָף שֶׁבְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ, שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת[5].

3) בקרבן התמיד כתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו", והוא קרב אפילו בשבת. מכאן לומדים שכל מקום שכתוב בו "במועדו" דוחה שבת. 4) פסח, יום הכפורים וסוכות. על סיון אין מחללים, אף־על־פי שיש בו חג השבועות, מפני שהוא תלוי בספירת העומר, וכיוון שנתקדש חודש ניסן ונקבע חג הפסח, ידעו ממילא מתי יהיה חג השבועות. 5) משום שכתוב "אלה תעשו לה' במועדיכם", וזה מוסב על קרבן ראש חודש, הנזכר באותה פרשה.

ג. כֵּשֵׁם שֶׁמְּחַלְּלִין הָעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ אֶת הַשַּׁבָּת, כָּךְ מְחַלְּלִין עִמָּהֶן הָעֵדִים שֶׁמְּזַכִּין אוֹתָן[6] בְּבֵית דִּין, אִם לֹא הָיוּ בֵּית דִּין מַכִּירִין אֶת הָרוֹאִין[7]. וַאֲפִלּוּ הָיָה זֶה שֶׁמּוֹדִיעַ אוֹתָן לְבֵית דִּין עֵד אֶחָד - הֲרֵי זֶה הוֹלֵךְ עִמָּהֶן וּמְחַלֵּל מִסָּפֵק[8], שֶׁמָּא יִמָּצֵא אַחֵר וְיִצְטָרֵף עִמּוֹ.

6) המעידים עליהם שהם כשרים וזכאים להעיד. 7) ואף על פי שכל העדות הזאת אינה אלא מדרבנן, בכל זאת מותר לחלל על זה את השבת, שהרי בלי עדות זו לא יקבלו בית דין את העדים המעידים על החודש, מכיוון שאינם מכירים אותם. 8) "מעשה ברבי נהוראי שהלך אצל העד להעיד עליו בשבת באושא". וכרב אשי שם, שפירש שר' נהוראי הלך לבדו להצטרף עם עוד אחד באושא, אף־על־פי שהיה ספק שמא לא ימצאנו.

ד. הָיָה הָעֵד, שֶׁרָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ בְּלֵיל הַשַּׁבָּת, חוֹלֶה - מַרְכִּיבִין אוֹתוֹ עַל הַחֲמוֹר[9], וַאֲפִלּוּ בְּמִטָּה[10]. וְאִם יֵשׁ לָהֶן אוֹרֶב בַּדֶּרֶךְ[11] - לוֹקְחִין הָעֵדִים בְּיָדָן כְּלֵי זַיִן[12]. וְאִם הָיָה דֶּרֶךְ רְחוֹקָה - לוֹקְחִים בְּיָדָם מְזוֹנוֹת. וַאֲפִלּוּ רָאָהוּ גָּדוֹל וְנִרְאֶה לַכֹּל - לֹא יֹאמְרוּ: כְּשֵׁם שֶׁרְאִינוּהוּ אֲנַחְנוּ רָאוּהוּ אֲחֵרִים, וְאֵין אָנוּ צְרִיכִין לְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת; אֶלָּא כָּל מִי שֶׁיִּרְאֶה הַחֹדֶשׁ, וְיִהְיֶה רָאוּי לְהָעִיד, וְיִהְיֶה בֵּינוֹ וּבֵין הַמָּקוֹם שֶׁקָּבוּעַ בּוֹ בֵּית דִּין לַיְלָה וָיוֹם אוֹ פָּחוֹת - מִצְוָה עָלָיו לְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת וְלֵילֵךְ וּלְהָעִיד.

9) אף־על־פי שחולה הריהו כמשא ואסור להוציא משא על הבהמה בשבת. 10) אף־על־פי שהמוציא חולה במיטה חייב מיתה. 11) כגון הכותים והבייתוסים שארבו לעדי החודש ועכבום, כדי להטעות את החכמים. 12) אף־על־פי שיש בזה מלאכת הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים.

ה. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ בְּכָל יוֹם שְׁלֹשִׁים[13]. פַּעַם אַחַת נִשְׁתַּהוּ הָעֵדִים מִלָּבוֹא עַד בֵּין

הָעַרְבַּיִם[14], וְנִתְקַלְקְלוּ בַּמִּקְדָּשׁ[15] וְלֹא יָדְעוּ מַה יַּעֲשׂוּ; אִם יַעֲשׂוּ עוֹלָה שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם - שֶׁמָּא יָבוֹאוּ הָעֵדִים, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּקְרִיבוּ מוּסַף הַיּוֹם אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[16]. עָמְדוּ בֵּית דִּין וְהִתְקִינוּ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְקַבְּלִים עֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא עַד הַמִּנְחָה[17], כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שְׁהוּת בַּיּוֹם לְהַקְרִיב מוּסָפִין וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וְנִסְכֵּיהֶם.

13) רוצה לומר שהיו רשאים לקבל עדות החודש כל היום, אבל לא אירע שהעדים יאחרו כל כך. 14) כלומר, העדים באו אחר זמן שחיטת התמיד, שהוא בשמונה שעות ומחצה, כלומר, שלוש שעות וחצי לפני שקיעת החמה. ומכיוון שבתחילת הזמן לא באו העדים - נתבלבלו, כדלהלן. 15) לפני שבאו העדים. 16) וצריך לומר שהקריבו כבש התמיד על תנאי, שאם לא יבואו העדים, יהא לקרבן תמיד, ואם יבואו העדים - יהא לקרבן מוסף, אלא לפי שלא ידעו טיבו של קרבן, לא ידעו איזה שיר לומר עליו, אם של תמיד - של חול או של מוסף. 17) היא עת הקרבת תמיד שבין הערביים.

ו. וְאִם הִגִּיעַ מִנְחָה, וְלֹא בָּאוּ עֵדִים - עוֹשִׂין תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[18]. וְאִם בָּאוּ עֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה - נוֹהֲגִין אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ[19], וּמַקְרִיבִין מוּסָף לְמָחָר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ אַחַר מִנְחָה. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וּבֵית דִּינוֹ, שֶׁיִּהְיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[20]; וַאֲפִלּוּ בָּאוּ עֵדִים יוֹם שְׁלֹשִׁים בְּסוֹף הַיּוֹם סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[21] - מְקַבְּלִין עֵדוּתָן, וּמְקַדְּשִׁין יוֹם שְׁלֹשִׁים בִּלְבַד.

18) שאף אם יבואו עדים אחר המנחה, לא יקבלו אותם. 19) ופירש רש"י שהמדובר בראש השנה, שמכיוון שעד עכשיו נהגו בו בקדושה, שחששו שמא יבואו עדים ויקדשוהו, גומרים יום זה בקדושה, אף־על־פי שכבר נתברר שאין היום יום טוב. 20) כי הסיבה לתקנה הקודמת - הקלקול בקרבן - בוטלה. 21) כשישנה עדיין שהות לקבלת עדים ולדרישה וחקירה, אבל אם ראוהו חברי הבית־דין עצמם, שאין צורך בדרישה וחקירה, אפשר לקדש את החודש אפילו בסוף היום ולאו דווקא בסמוך לשקיעת החמה.

ז. כְּשֶׁמְּעַבְּרִין בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּאוּ עֵדִים כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים, הָיוּ עוֹלִין לְמָקוֹם מוּכָן וְעוֹשִׂין בּוֹ סְעֻדָּה בְּיוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, שֶׁהוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְאֵין עוֹלִין לְשָׁם בַּלַּיְלָה, אֶלָּא בַּנֶּשֶׁף קֹדֶם עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ[22]. וְאֵין עוֹלִין לִסְעֻדָּה זוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה. וְאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בִּכְפַּת דָּגָן וְקִטְנִית, וְאוֹכְלִין בְּעֵת הַסְּעֻדָּה. וְזוֹ הִיא סְעֻדַּת מִצְוָה שֶׁל עִבּוּר הַחֹדֶשׁ הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם[23].

22) ומפרש רבנו שהכוונה לפני עלות השמש, וזהו בשעה שלא יום גמור ולא לילה גמור. 23) ומטרת הסעודה - לפרסם עיבור החודש מאחר שלא קדשוהו.

ח. בָּרִאשׁוֹנָה, כְּשֶׁהָיוּ בֵּית דִּין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ, הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוּאוֹת[24] בְּרָאשֵׁי הֶהָרִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָרְחוֹקִים. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַכּוּתִים, שֶׁהָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוּאוֹת[25] כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת הָעָם[26], הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין[27] וּמוֹדִיעִין לָרַבִּים. וּשְׁלוּחִים אֵלּוּ אֵינָן מְחַלְּלִין לֹא אֶת יוֹם טוֹב וְלֹא אֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שַׁבָּת[28]; שֶׁאֵין מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת לְקַיְּמוֹ, אֶלָּא לְקַדְּשׁוֹ בִּלְבַד[29].

24) מדליקים אבוקות אש ביום שלושים בערב (ליל היום השלושים ואחד), ואז ידעו הרחוקים, שיום השלושים היה ראש־חודש. ואם לא נראו המשואות, ידעו שהחודש שעבר מעובר. 25) במקרה שעיברו בית־דין את החודש ולא השיאו משואות, השיאו הם [=הכותים] משואות בהריהם. 26) שהעם יחשוב שהחודש חסר. 27) ובטלו את המשואות. ובירושלמי אמרו, שרבי הוא שביטלן. 28) חילול שבת חמור מחילול יום־הכפורים; זה [=שבת] בסקילה וזה [=יום הכפורים] בכרת. 29) כלומר, לעדי החודש המקדשים את החודש מותר לחלל את השבת, אבל לא לשלוחים שהם רק מקיימים ומודיעים שהחודש כבר קודש.

ט. עַל שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים הָיוּ שְׁלוּחִין יוֹצְאִין: עַל נִיסָן - מִפְּנֵי הַפֶּסַח, וְעַל אָב - מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית, וְעַל אֱלוּל - מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָّנָה, כְּדֵי שֶׁיֵּשְׁבוּ מְצַפִּין בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים לֶאֱלוּל[30]; אִם נוֹדַע לָהֶם[31] שֶׁקִּדְּשׁוּ בֵּית דִּין יוֹם שְׁלֹשִׁים - נוֹהֲגִים אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ בִּלְבַד, וְאִם לֹא נוֹדַע לָהֶם - נוֹהֲגִים יוֹם שְׁלֹשִׁים קֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים קֹדֶשׁ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ לָהֶם שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[32]. וְעַל תִּשְׁרֵי - מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת, וְעַל כִּסְלֵו - מִפְּנֵי חֲנֻכָּה, וְעַל אֲדָר - מִפְּנֵי הַפּוּרִים. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם יוֹצְאִין אַף עַל אִיָּר - מִפְּנֵי פֶּסַח קָטָן[33].

30) ומשום כך צריך לדעת אימתי ראש־חודש אלול. 31) למקומות הקרובים לירושלים. 32) ואז ידעו מתי ראש חודש תשרי, ועל פיו יקבעו יום הכיפורים וסוכות. 33) פסח שני. ועל סיוון לא יצאו שלוחים, מפני שבועות, משום שזמנו קבוע, כי הוא תלוי בספירת העומר, והוא ביום החמישים לשני של פסח.

י. שְׁלוּחֵי נִיסָן וּשְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי אֵין יוֹצְאִין אֶלָּא בְּיוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ[34] אַחַר שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[35], עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ'[36]. וְאִם קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין בְּסוֹף יוֹם תְּשִׁעָה וְעֶשְׂרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְשָׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ' - יוֹצְאִין מִבָּעֶרֶב. וּשְׁלוּחֵי שְׁאָר הַשִּׁשָּׁה חֳדָשִׁים יֵשׁ לָהֶם לָצֵאת מִבָּעֶרֶב אַחַר שֶׁנִּרְאָה הַיָּרֵחַ, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ; הוֹאִיל וְנִרְאָה הַחֹדֶשׁ - יֵצְאוּ, שֶׁהֲרֵי לְמָחָר בְּוַדַּאי מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ בֵּית דִּין.

34) בחודש ניסן, אבל בתשרי אינם יכולים לצאת מחמת קדושת יום־טוב. 35) שקידוש החודש אינו אלא ביום. 36) כיוון שקביעת המועדים תלוייה בהם, צריך שיתאמת להם הדבר יותר מבשאר החדשים.

יא. כָּל מָקוֹם שֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִין מַגִּיעִין, הָיוּ עוֹשִׂין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת יוֹם טוֹב אֶחָד כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה; וּבַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים, שֶׁאֵין הַשְּׁלוּחִים מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם, הָיוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים מִפְּנֵי הַסָּפֵק[37], לְפִי שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ אֵי זֶה יוֹם הוּא.

37) והם נקראים "שני ימים טובים של גלויות".

יב. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁהָיוּ מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם שְׁלוּחֵי נִיסָן, וְלֹא הָיוּ מַגִּיעִין לָהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[38], וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁיַּעֲשׂוּ פֶּסַח יוֹם אֶחָד, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחִין וְיָדְעוּ בְּאֵי זֶה יוֹם נִקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְיַעֲשׂוּ יוֹם טוֹב שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת שְׁנֵי יָמִים, שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעוּ אֲלֵיהֶן הַשְּׁלוּחִין; וּכְדֵי שֶׁלֹּא לַחֲלֹק בַּמּוֹעֲדוֹת הִתְקִינוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין שָׁם עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים[39], אֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת[40].

38) משום ששלוחי תשרי אינם מהלכים בראש השנה וביום הכפורים. 39) "גזירה ניסן אטו תשרי", שאם יעשו פסח יום אחד, יעשו גם סוכות יום אחד, שלא על פי השלוחים, ופעמים יטעו. 40) חג השבועות. אף־על־פי שאינו תלוי בקידוש ראש חודש סיוון אלא בספירת העומר.

יג. וְכַמָּה בֵּין שְׁלוּחֵי נִיסָן לִשְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי? שְׁנֵי יָמִים. שֶׁשְּׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי אֵינָן מְהַלְּכִין בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי - מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם טוֹב, וְלֹא בַּעֲשִׂירִי בּוֹ - מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם כִּפּוּר.

יד. אֵין הַשְּׁלוּחִין צְרִיכִין לִהְיוֹתָן שְׁנַיִם, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֶחָד נֶאֱמָן. וְלֹא שָׁלִיחַ בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ תַּגָּר[41] מִשְּׁאָר הָעָם, שֶׁבָּא כְּדַרְכּוֹ וְאָמַר: אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי בֵּית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם פְּלוֹנִי - נֶאֱמָן[42], וּמְתַקְּנִין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת עַל פִּיו; שֶׁדָּבָר זֶה דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת[43], וְעֵד אֶחָד כָּשֵׁר[44] נֶאֱמָן עָלָיו.

41) רוכל. 42) "בא אחד מסוף העולם ואמר קדשו בית דין את החודש - נאמן". 43) ובדבר העשוי להגלות אין אדם משקר. 44) ואף על פי שב"עדות אשה" (להעיד לאשה שמת בעלה), נאמנים אפילו פסולים לעדות, מטעם זה, שהוא עשוי להגלות - שם יש טעם נוסף: "שלא תישאר עגונה".

טו. בֵּית דִּין שֶׁיָּשְׁבוּ כָּל יוֹם שְׁלִשִׁים וְלֹא בָּאוּ עֵדִים, וְהִשְׁכִּימוּ בַּנֶּשֶׁף וְעָבְרוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה, וְאַחַר אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה יָמִים בָּאוּ עֵדִים רְחוֹקִים[45] וְהֵעִידוּ שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁלִשִׁים, וַאֲפִלּוּ בָּאוּ בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ - מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן אֵיזוּם גָּדוֹל, וּמַטְרִיפִים אוֹתָם[46] בִּשְׁאֵלוֹת, וּמַטְרִיחִין עֲלֵיהֶן בִּבְדִיקוֹת[47], וּמְדַקְדְּקִין בָּעֵדוּת[48], וּמִשְׁתַּדְּלִין בֵּית דִּין שֶׁלֹּא יְקַדְּשׁוּ חֹדֶשׁ זֶה, הוֹאִיל וְיָצָא שְׁמוֹ מְעֻבָּר[49].

45) ממקום רחוק. 46) מבלבלים את דעתם. 47) שאלות צדדיות בלתי חשובות. 48) בשאלות הנוגעות לעדות גופא. 49) שנתפרסם כמעובר.

טז. וְאִם עָמְדוּ הָעֵדִים בְּעֵדוּתָן[50], וְנִמְצָאת מְכֻוֶּנֶת, וַהֲרֵי הָעֵדִים אֲנָשִׁים יְדוּעִים וּנְבוֹנִים[51] וְנֶחְקָרָה הָעֵדוּת כָּרָאוּי - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, וְחוֹזְרִין וּמוֹנִין לְאוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ מִיּוֹם שְׁלִשִׁים, הוֹאִיל וְנִרְאָה הַיָּרֵחַ בְּלֵילוֹ[52].

50) וכל האיומים לא השפיעו. 51) וכל השאלות לא בלבלו את דעתם. 52) כן היא משמעות המלה "מאיימין", מאיימין עליהם ומבלבלים אותם שלא יעידו, אבל אם לא נתבלבלו מקבלים עדותם.

יז. וְאִם הֶצְרְכוּ בֵּית דִּין לְהַנִּיחַ חֹדֶשׁ זֶה מְעֻבָּר, כְּשֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים אֵלּוּ - מַנִּיחִין. וְזֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ: מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ[53]. וְיֵשׁ מִן הַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים מִי שֶׁחוֹלֵק בְּדָבָר זֶה, וְאוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ[54]; הוֹאִיל וּבָאוּ עֵדִים - מְקַדְּשִׁין, וְאֵין מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן[55].

53) וגם בזה פירש רבנו כשהחודש כבר נתעבר, ואחר כך באו עדי ראייה, שאין מקבלים עדותם, ומשאירים את החודש מעובר, אם יש צורך בכך. 54) והשנה סדורה: חודש אחד חסר וחודש אחד מלא, ואין מקום לעבר חודש נוסף לאיזה צורך שהוא. 55) "ואין מאיימין על העדים על החודש שנראה בזמנו לעברו".

יח. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין מַחֲלֹקֶת הַחֲכָמִים בְּדָבָר זֶה אֶלָּא בִּשְׁאָר הַחֳדָשִׁים חוּץ מִן נִיסָן וְתִשְׁרֵי, אוֹ בְּעֵדֵי נִיסָן וְתִשְׁרֵי שֶׁבָּאוּ אַחַר שֶׁעָבְרוּ הָרְגָלִים, שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה וְעָבַר זְמַן הַקְּרְבָּנוֹת וּזְמַן הַמּוֹעֲדוֹת; אֲבָל אִם בָּאוּ הָעֵדִים בְּנִיסָן וְתִשְׁרֵי קֹדֶם חֲצִי הַחֹדֶשׁ[56] - מְקַבְּלִין עֵדוּתָן[57], וְאֵין מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן כְּלָל; שֶׁאֵין מְאַיְּמִין עַל עֵדִים, שֶׁהֵעִידוּ עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁרָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ, כְּדֵי לְעַבְּרוֹ.

56) שעדיין קביעת המועדים תלוייה בהם. 57) ומקדשים החודש ביום השלשים.

יט. אֲבָל מְאַיְּמִין עַל עֵדִים שֶׁנִּתְקַלְקְלָה עֵדוּתָן, וַהֲרֵי הַדָּבָר נוֹטֶה וּגְנַאי שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת וְיִתְעַבֵּר הַחֹדֶשׁ, מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן כְּדֵי שֶׁתִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת וְיִתְקַיֵּם הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ. וְכֵן אִם בָּאוּ עֵדִים לְהָזֵם אֶת הָעֵדִים שֶׁרָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ קֹדֶם שֶׁקִּדְּשׁוּהוּ בֵּית דִּין[58] - הֲרֵי אֵלּוּ מְאַיְּמִין עַל הַמְּזִמִּין עַד שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם הַהַזָּמָה וְיִתְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ.

58) כי אם נמצאו זוממין אחרי שקדשוהו בית־דין, הרי זה מקודש.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) כלל בו דיני עיבור השנה, ועל מה מעברין אותה, ושאין מעברין אותה מר"ח ניסן, ואין מעברין בשנת רעבון ובשנת השמיטה.

1 **א. שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הִיא שֶׁנָּה שֶׁמּוֹסִיפִין בָּהּ חֹדֶשׁ. וְאֵין**
2 **מוֹסִיפִין לְעוֹלָם אֶלָּא אֶחָד[2], וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנֵי**
3 **אֲדָרִין: אֲדָר רִאשׁוֹן וַאֲדָר שֵׁנִי. וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִין**
4 **חֹדֶשׁ זֶה?[3] מִפְּנֵי זְמַן הָאָבִיב, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַפֶּסַח**
5 **בְּאוֹתוֹ זְמַן; שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב[4] -**
6 **שֶׁיִּהְיֶה חֹדֶשׁ זֶה[5] בִּזְמַן הָאָבִיב, וְלוּלֵא הוֹסָפַת הַחֹדֶשׁ**
7 **הַזֶּה - הַפֶּסַח בָּא פְּעָמִים בִּימוֹת הַחַמָּה וּפְעָמִים**
8 **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים[6].**

2) ר"ה ז, א. וסנהדרין יב, א. ולמדו זאת במכילתא (בא פרשה ב) מקידוש החודש: "מה חודש אין תוספת עיבורו אלא בסוף, אף שנה אין תוספת עיבורה אלא בסוף" (בחודש האחרון הוא אדר). 3) כלומר, למה צריך לעבר את השנה? 4) וגומר "ועשית פסח". 5) של פסח. 6) ראה למעלה פ"א ה"ב.

9 **ב. עַל שְׁלֹשָׁה סִימָנִין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה[7]: עַל**
10 **הַתְּקוּפָה[8], וְעַל הָאָבִיב, וְעַל פֵּרוֹת הָאִילָן. כֵּיצַד?**
11 **בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין וְיוֹדְעִין, אִם תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן**
12 **בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן אוֹ אַחַר זְמַן זֶה - מְעַבְּרִין אוֹתָהּ**
13 **הַשָּׁנָה, וְיַעֲשׂוּ אוֹתוֹ נִיסָן אֶחָד שֵׁנִי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה**
14 **הַפֶּסַח בִּזְמַן הָאָבִיב[9]. וְעַל סִימָן זֶה סוֹמְכִין וּמְעַבְּרִין,**
15 **וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְסִימָן אַחֵר[10].**

~ נקודות משיחות קודש ~

מטרתה של שנת העיבור היא להשוות את שנת הלבנה לשנת החמה, ואינו רק גדר ודין בפסח "כדי שיהיה הפסח בחודש האביב" אלא שנוגע גם לחשבון השנים שיהיו שני חמה.

והעניין בעבודת האדם: החמה היא משפיע והלבנה מקבל - "סיהרא לית לה מגרמה כלום" ומקבלת את אורה מהחמה. והנה בכל יהודי ישנם שני העניינים, משפיע ומקבל, ולדוגמא בקבלת עול בכללות עניני התורה ומצוותיה הרי הוא מקבל, ובמצות הצדקה הרי הוא נותן. והעבודה היא להשוות שנת החמה לשנת הלבנה, היינו שתמיד יש להיות בשתי הבחינות כאחת, ולדוגמא: אל יאמר אדם הרי אני עכשיו בזמן התפילה - מקבל - ואיני יכול להיות משפיע באותו זמן ולתת צדקה לעני הבא לבקשני בזמן התפילה, אלא שבכל רגע ורגע צריך יהודי להיות בשני העניינים יחד, מקבל וגם משפיע.

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן מא)

7) סנהדרין יא, ב. 8) בשנת החמה, ישנן ארבע תקופות: תקופת ניסן - התחלת האביב "היא השעה והחלק שתכנס בו השמש בראש מזל טלה" (להלן פ"ט, ה"ג); תקופת תמוז - התחלת הקיץ, "היות השמש בראש מזל סרטן" (שם); תקופת תשרי - התחלת הסתיו, "היות השמש בראש מזל מאזנים" (שם); תקופת טבת - התחלת החורף "היות השמש בראש מזל גדי" (שם). 9) כלומר, לאחר שהגיעה תקופת ניסן, וזו נקבעת על־ידי מהלך השמש. 10) ראש השנה כא, א: "שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא, כד חזית (כשתראה) דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן, עברה לההיא שתא ולא תחוש לה, דכתיב שמור את חודש האביב, שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן". ומכאן שמה שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא בסנהדרין יא, ב: "על התקופה" - כוונתו שעל התקופה לבדה מעברין, ובגמרא שם נסתפקו בביאור דברי רשב"ג (מאירי עמ' 36, 37). וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר פ"ח שמעברין על התקופה לבדה ואין צורך בסימן נוסף (אור שמח). ועיין השגת רמ"ה ו'תוספות' ר"ה שם ד"ה עברה.

16 **ג. וְכֵן אִם רָאוּ בֵּית דִּין שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ הָאָבִיב[11],**
17 **אֶלָּא עֲדַיִן אָפֵל[12] הוּא, וְלֹא צָמְחוּ פֵּרוֹת הָאִילָן[13]**
18 **שֶׁדַּרְכָּן לִצְמֹחַ בִּזְמַן הַפֶּסַח - סוֹמְכִין עַל שְׁנֵי סִימָנִין**
19 **אֵלּוּ וּמְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה[14]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַתְּקוּפָה**
20 **קֹדֶם לְשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן - הֲרֵי הֵן מְעַבְּרִין, כְּדֵי**
21 **שֶׁיִּהְיֶה הָאָבִיב מָצוּי[15] לְהַקְרִיב מִמֶּנּוּ עֹמֶר הַתְּנוּפָה**
22 **בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן[16], וּכְדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַפֵּרוֹת צוֹמְחִין**
23 **כְּדֶרֶךְ כָּל זְמַן הָאָבִיב.**

11) כלומר, עדיין לא התבשלה השעורה. השווה "אביב קלוי באש" (ויקרא ב, יד), ועי' מנחות פד, א. אבל "זמן האביב", כלומר תקופת ניסן באה בזמנה לפני טז בניסן, ועי' במפרש. 12) מתאחר לבוא. 13) מאיזו סיבה שהיא, אף־על־פי שכבר הגיעה תקופת ניסן. 14) סנהדרין יא, ב. 15) כלומר, בשתים משלוש הארצות הנזכרות להלן. 16) ויקרא כג, טו.

24 **ד. וְעַל שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת הָיוּ סוֹמְכִין בָּאָבִיב[17]: עַל אֶרֶץ**
25 **יְהוּדָה, וְעַל עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְעַל הַגָּלִיל. וְאִם הִגִּיעַ**
26 **הָאָבִיב בִּשְׁתֵּי אֲרָצוֹת מֵאֵלּוּ, וּבְאַחַת לֹא הִגִּיעַ - אֵין**
27 **מְעַבְּרִין; וְאִם הִגִּיעַ בְּאַחַת מֵהֶן, וְלֹא הִגִּיעַ בִּשְׁתַּיִם**
28 **- מְעַבְּרִין, אִם עֲדַיִן לֹא צָמְחוּ פֵּרוֹת הָאִילָן[18]. וְאֵלּוּ**
29 **הֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵן הָעִקָּר שֶׁמְּעַבְּרִין בִּשְׁבִילָן, כְּדֵי**
30 **שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁנִים שְׁנֵי הַחַמָּה[19].**

17) סנהדרין יא, ב. 18) שהרי דרושים שני הסימנים: א) לא הגיע האביב בשתים מתוך שלוש הארצות; ב) לא צמחו פירות האילן, ראה למעלה ה"ג. 19) כל שלושת הדברים קשורים בחמה, וכל עיקר העיבור בא לשם השוואת שנות הלבנה עם שנות החמה. ראה למעלה פ"א ה"א וה"ב.

31 **ה. וְיֵשׁ שָׁם דְּבָרִים אֲחֵרִים, שֶׁהָיוּ בֵּית דִּין מְעַבְּרִין**
32 **בִּשְׁבִילָן[20] מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ, וְאֵלּוּ הֵן: מִפְּנֵי הַדְּרָכִים שֶׁאֵינָן**
33 **מְתֻקָּנִין, וְאֵין הָעָם יְכוֹלִין לַעֲלוֹת[21] - מְעַבְּרִין אֶת**
34 **הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּפְסְקוּ הַגְּשָׁמִים וְיִתַּקְּנוּ הַדְּרָכִים. וּמִפְּנֵי**

הַגְּשָׁרִים שֶׁנֶּהֱרְסוּ, וְנִמְצְאוּ הַנְּהָרוֹת מַפְסִיקִין וּמוֹנְעִין אֶת הָעָם[22], וּמִסְתַּכְּנִים בְּעַצְמָן וּמֵתִים[23] - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּתַּקְּנוּ הַגְּשָׁרִים. וּמִפְּנֵי תַּנּוּרֵי פְּסָחִים שֶׁאָבְדוּ בַּגְּשָׁמִים, וְאֵין לָהֶם מָקוֹם לִצְלוֹת אֶת פִּסְחֵיהֶם - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּבְנוּ הַתַּנּוּרִים וְיִיבְּשׁוּ[24]. וּמִפְּנֵי גָּלֵיּוֹת יִשְׂרָאֵל[25] שֶׁנֶּעֱקְרוּ מִמְּקוֹמָן[26] וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לִירוּשָׁלַיִם - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לְהַגִּיעַ.

20) שם יא, א. ומעברים אפילו על אחד מהם ('תוספות' שם, ד"ה מפני). 21) לרגל. 22) מלעלות לרגל. 23) אלה שאינם נמנעים, ועולים לרגל. 24) של חרס היו, ויבשו אותם בשמש, ועיין תענית יט, א. 25) בני הגולה. ובגלל תושבי ארץ ישראל לא היה צורך לעבר, משום שהזמן בין ראש־חודש לפסח, הספיק להם להגיע לירושלים, אפילו לאלה שגרו במקום הרחוק ביותר מירושלים (עי"ש 'תוספות' ד"ה ומפני). 26) על מנת לעלות לירושלים. "ומנין שמעברין את השנה על הגלויות שגלו ועדיין לא הגיעו? תלמוד־לומר: בני ישראל מועדי, עשה מועדות, שיעשו כל ישראל" ('תורת כהנים', אמור פ"ט; 'ירושלמי' סנהדרין פ"א, ה"ב).

ו. אֲבָל אֵין מְעַבְּרִין הַשָּׁנָה לֹא מִפְּנֵי הַשֶּׁלֶג וְלֹא מִפְּנֵי הַצִּנָּה[27], וְלֹא מִפְּנֵי גָּלֵיּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶעֱקְרוּ מִמְּקוֹמָם, וְלֹא מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה[28]; כְּגוֹן שֶׁהָיוּ רֹב הַקָּהָל אוֹ רֹב הַכֹּהֲנִים טְמֵאִים[29] - אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לִטַּהֵר וְיַעֲשׂוּ בְּטָהֳרָה, אֶלָּא יַעֲשׂוּ בְּטֻמְאָה[30]. וְאִם עִבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה[31] - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[32].

27) כי בגלל דברים אלה אין איש נמנע מלעלות לירושלים (רש"י בסנהדרין שם). 28) שם יב, א. 29) טומאת מת. וכלה אפר הפרה ואינם יכולים להטהר עכשיו (כן פירש רבינו בפירושו לתלמוד, מסכת סנהדרין, בשם רב האי, הביאו המפרש). 30) שרק יחיד טמא נדחה לפסח שני, אבל ציבור טמא אינו נדחה, אלא עושים את הפסח בזמנו בטומאה (פ"ז מהל' קרבן פסח ה"א). 31) מפני הטומאה לחוד. 32) סנהדרין יב, ב. "מפני שהטומאה לא הותרה בציבור, אלא באיסורה עומדת ודחויה היא עתה מפני הדחק" (רמב"ם פ"ד מהל' ביאת מקדש הט"ו). ועי' בסוגיית הגמרא בסנהדרין שם.

ז. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִילָן כְּלָל[33], אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד[34] לְשָׁנָה שֶׁצְּרִיכָה עִבּוּר מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה אוֹ מִפְּנֵי הָאָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן. וְאֵלּוּ הֵן[35]: מִפְּנֵי הַגְּדָיִים וְהַטְּלָאִים שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלְדוּ אוֹ שֶׁהֵן מְעַט, וּמִפְּנֵי הַגּוֹזָלוֹת שֶׁלֹּא פָּרְחוּ. אֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִיל אֵלּוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַגְּדָיִים וְהַטְּלָאִים מְצוּיִין לַפְּסָחִים, וְהַגּוֹזָלוֹת מְצוּיִין לָרְאִיָּה[36] אוֹ לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּקָרְבַּן הָעוֹף[37]; אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה.

33) אפילו כשסימנים אלה מזדמנים ביחד. 34) להסביר את הצורך בחודש העיבור, למען לא יהיה הדבר קשה על הציבור (עי' 'מאירי'). 35) שם יא, א. 36) עולת ראייה שמביאים בשלש הרגלים, והיא באה גם מעוף, עי' הל' חגיגה פ"א, ה"א. 'ראיה' על שם הפסוק "...ולא יראה את פני ה' ריקם..." (דברים טז, טז). 37) כגון יולדות (ויקרא יב, ח), והיו משהות את הבאת קרבנן עד הרגל.

ח. כֵּיצַד עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה? אוֹמְרִין: שָׁנָה זוֹ צְרִיכָה עִבּוּר מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה שֶׁמָּשְׁכָה[38], אוֹ מִפְּנֵי הָאָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ[39], וְעוֹד שֶׁהַגְּדָיִים קְטַנִּים וְהַגּוֹזָלוֹת רַכִּים.

38) שמעברין עליה לבד (למעלה ה"ב). 39) שמעברין על שני סימנים אלו (למעלה ה"ג).

ט. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּמְזֻמָּנִין לָהּ[40]. כֵּיצַד? יֹאמַר רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[41] לְפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי מִן הַסַּנְהֶדְרִין: הֱיוּ מְזֻמָּנִין לִמְקוֹם פְּלוֹנִי, שֶׁנְּחַשֵּׁב[42] וְנִרְאֶה וְנֵדַע אִם שָׁנָה זוֹ צְרִיכָה עִבּוּר אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה; וְאוֹתָן שֶׁהֻזְּמְנוּ בִּלְבַד הֵן שֶׁמְּעַבְּרִין אוֹתָהּ[43]. וּבְכַמָּה מְעַבְּרִין אוֹתָהּ? מַתְחִילִין[44] בִּשְׁלֹשָׁה דַיָּנִין מִכְּלַל סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה מִמִּי שֶׁסָּמְכוּ אוֹתָן[45]. אָמְרוּ שְׁנַיִם: לֹא נֵשֵׁב וְלֹא נִרְאֶה אִם צְרִיכָה עִבּוּר אִם לָאו[46], וְאֶחָד אָמַר: נֵשֵׁב וְנִבְדֹּק - בָּטֵל יָחִיד בְּמִעוּטוֹ[47]. אָמְרוּ שְׁנַיִם: נֵשֵׁב וְנִרְאֶה, וְאֶחָד אוֹמֵר: לֹא נֵשֵׁב - מוֹסִיפִין עוֹד שְׁנַיִם מִן הַמְּזֻמָּנִים, וְנוֹשְׁאִים וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר[48].

40) סנהדרין י, ב־יא, א. כלומר מזומנים מבערב למחר - שהעיבור הוא ביום (להלן הי"ב). 41) הוא הנשיא, כדלהלן הי"ב. 42) עי' ה"ב. 43) שם יא, א. 44) כרבן שמעון בן גמליאל (סנהדרין ב.). 45) כלומר, אלה שנסמכו. 46) שדעתם היא שאינה צריכה עיבור. 47) ואין צורך לדון בשאלת העיבור. 48) אם צריכה עיבור או לא.

י. שְׁנַיִם אוֹמְרִים: צְרִיכָה עִבּוּר, וּשְׁלֹשָׁה אוֹמְרִין: אֵינָהּ צְרִיכָה - בָּטְלוּ שְׁנַיִם בְּמִעוּטָן[49]. שְׁלֹשָׁה אוֹמְרִין: צְרִיכָה עִבּוּר, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִין: אֵינָהּ צְרִיכָה עִבּוּר - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם מִן הַמְּזֻמָּנִין לָהּ, וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין, וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה[50]. אִם גָּמְרוּ כֻּלָּם לְעַבֵּר אוֹ שֶׁלֹּא לְעַבֵּר - עוֹשִׂין כְּמוֹ שֶׁגָּמְרוּ; וְאִם נֶחְלְקוּ - הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[51] בֵּין לְעַבֵּר בֵּין שֶׁלֹּא לְעַבֵּר. וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, שֶׁהוּא רֹאשׁ יְשִׁיבָה שֶׁל אֶחָד וְשִׁבְעִים, מִכְּלַל הַשִּׁבְעָה. וְאִם גָּמְרוּ בִּשְׁלֹשָׁה לְעַבֵּר - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[52]; וְהוּא, שֶׁיְּהֵא הַנִּשְׁיָא עִמָּהֶן אוֹ שִׁיְּרָצָה[53]. וּבְעִבּוּר הַשָּׁנָה מַתְחִילִין מִן הַצַּד[54], וּלְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל[55].

49) ועומדים והולכים להם. 50) "שאין המנין פחות משבעה" (שם י:). 51) "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב). 52) שם ב, א. 53) שם יא, א. 54) מן הקטן

שבדיינים. הוא מתחיל ואומר: "הרי השנה מקודשת בעיבורה" ('ירושלמי' ראש השנה, פ"ב ה"ה; סנהדרין פ"א, ה"ב). ואין מתחילים מן הגדול, שמא יסמכו השאר על דעתו ולא יראו עצמם כדאים לחלוק עליו, כמו שאמרו בדיני נפשות (פ"י מהל' סנהדרין ה"ו). 55) "ראש בית־דין אומר מקודש" (ראש השנה כד, א. 'ירושלמי' שם).

יא. אֵין מוֹשִׁיבִין לְעַבּוּר הַשָּׁנָה לֹא מֶלֶךְ וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל[56]. מֶלֶךְ - מִפְּנֵי חֵילוֹתָיו וּמִלְחֲמוֹתָיו, שֶׁמָּא דַּעְתּוֹ נוֹטָה בִּשְׁבִילָן לְעַבֵּר אוֹ שֶׁלֹּא לְעַבֵּר[57]; וְכֹהֵן גָּדוֹל - מִפְּנֵי הַצִּנָּה[58], שֶׁמָּא לֹא תִּהְיֶה דַעְתּוֹ נוֹטָה לְעַבֵּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא תִּשְׁרֵי בִּימֵי הַקֹּר, וְהוּא טוֹבֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים חָמֵשׁ טְבִילוֹת[59].

56) סנהדרין יח, ב. 57) מפני חיילותיו, שמחלק להם סכום קצוב לשנה, דעתו נוטה לעבר. ומפני מלחמותיו, שישנם כאלה הפטורים שנה מלצאת לצבא - חתנים בשנה ראשונה לנישואיהם - דעתו נוטה שלא לעבר (ראה ברש"י לסנהדרין שם, ובהגהות הגאון האדר"ת לרמב"ם). 58) סנהדרין, שם. 59) יומא לב, א.

יב. הָיָה רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְהוּא הַנִּקְרָא נָשִׂיא, בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה[60] - אֵין מְעַבְּרִין אוֹתָהּ אֶלָּא עַל תְּנַאי אִם יִרְצֶה הַנָּשִׂיא. בָּא וְרָצָה - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת, לֹא רָצָה - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[61]. וְאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יְהוּדָה[62], שֶׁהַשְּׁכִינָה בְּתוֹכָהּ[63], שֶׁנֶּאֱמַר: לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ; וְאִם עִבְּרוּהָ בַּגָּלִיל - מְעֻבֶּרֶת. וְאֵין מְעַבְּרִין אֶלָּא בַּיּוֹם; וְאִם עִבְּרוּהָ בַּלַּיְלָה - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[64].

60) ולא יספיק להגיע עד סוף אדר. 61) סנהדרין יא, א. 62) שם יא, ב. 63) בבית המקדש שבירושלים. 64) סנהדרין, שם. דין עיבור השנה כדין עיבור החודש. השווה למעלה פ"ב, ה"ח.

יג. יֵשׁ לְבֵית דִּין לְחַשֵּׁב וְלִקְבֹּעַ וְלִיַּדַּע אֵי זוֹ שָׁנָה תִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, אֲפִלּוּ לְכַמָּה שָׁנִים. אֲבָל אֵין אוֹמְרִין: שָׁנָה פְּלוֹנִית מְעֻבֶּרֶת; אֶלָּא אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא שֶׁאוֹמֵר: שָׁנָה זוֹ מְעֻבֶּרֶת[65]. וְדָבָר זֶה - מִפְּנֵי הַדְּחָק[66]; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַדְּחָק - אֵין מוֹדִיעִין שֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת, אֶלָּא בַּאֲדָר הוּא שֶׁאוֹמֵר: שָׁנָה זוֹ מְעֻבֶּרֶת, וְחֹדֶשׁ הַבָּא אֵינוֹ נִיסָן אֶלָּא אֲדָר שֵׁנִי. אָמְרוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה: שָׁנָה זוֹ שֶׁתִּכָּנֵס מְעֻבֶּרֶת - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת בַּאֲמִירָה זוֹ[67].

65) "אין מעברים את השנה לפני ראש השנה... אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד" (שם יב, א). לפני ראש השנה אין מודיעים, משום שעד הפסח עלולים לשכוח, ויבואו לזלזל בחמץ (רש"י שם, ד"ה אין מעברין). 66) כגון שיש חשש, שהשלטון הזר ימנע את העיבור בזמנו (רש"י, שם). 67) סנהדרין, שם.

יד. הִגִּיעַ יוֹם שְׁלֹשִׁים בַּאֲדָר וְלֹא עִבְּרוּ עֲדַיִן הַשָּׁנָה - לֹא יְעַבְּרוּ אוֹתָהּ כְּלָל[68]; שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם רָאוּי לִהְיוֹת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וּמִשֶּׁיִּכָּנֵס נִיסָן וְלֹא עִבְּרוּ - אֵינָן יְכוֹלִים לְעַבֵּר[69]. וְאִם עִבְּרוּהָ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֲדָר - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[70]. בָּאוּ עֵדִים אַחַר שֶׁעִבְּרוּ וְהֵעִידוּ עַל הַיָּרֵחַ - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים, וְיִהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי[71]; וְאִלּוּ קִדְּשׁוּהוּ קֹדֶם שֶׁיְּעַבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה - שׁוּב לֹא הָיוּ מְעַבְּרִין, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בְּנִיסָן.

68) שם יב, ב. 69) "החודש הזה לכם" (שמות יב, ב) - "זה ניסן, ואין אחר ניסן" (שם). אם קבעו אותו ניסן, אי־אפשר לעשותו אדר ולדחות את ניסן לחודש הבא. 70) כי כל זמן שלא באו עדים ולא קידשו, אין זה ניסן אלא אדר (שם). 71) כדעת רב נחמן, שם. ואף שעל־ידי הקידוש התברר שיום השלושים באמת ראוי להיות ראש־חודש ניסן, בכל זאת נשאר העיבור בתוקפו, ויום השלושים נעשה לראש־חודש אדר שני. ואף־על־פי שמוטב היה לעבר חודש אדר ולעשות יום שלשים ואחד לראש־חודש אדר שני, ואז היה עיבור השנה כשר מלכתחילה, בכל זאת מקדשים את החודש, כיון שבאו עדי ראייה, ועי' להלן פי"ח הי"א, ועי' 'אור שמח'.

טו. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בִּשְׁנַת רְעָבוֹן[72]; שֶׁהַכֹּל רָצִים לְבֵית הַגְּרָנוֹת לֶאֱכֹל וְלִחְיוֹת, וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹסִיף לָהֶן זְמַן לְאִסּוּר הֶחָדֵשׁ[73]. וְאֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִיעִית[74]; שֵׁד הַכֹּל שׁוֹלֶטֶת עַל הַסְּפִיחִין[75], וְלֹא יִמָּצְאוּ לְקָרְבַּן הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[76]. וּרְגִילִין הָיוּ לְעַבֵּר בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית[77].

72) סנהדרין יב, א. 73) התבואה החדשה אסורה באכילה עד הקרבת העומר בט"ז בניסן (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"ב). 74) סנהדרין, שם. וכנראה שרק בשביעית אין מעברין, אבל במוצאי שביעית מעברין, וכדעת רבן גמליאל (סנהדרין יב.). וראה ב'מאירי' עמ' 38. 75) כל הצומח בשדה מאליו בלי חרישה וזריעה, נקרא "ספיח" (ויקרא כה, ה) והוא אסור באכילה מדרבנן, שמא יבואו עוברי עבירה ויזרעו, ויאמרו: ספיחים הם (פ"ד מהל' שמיטה ה"ב). ולפי שאסורים באכילה, יד הכל שולטת עליהם להשחיתם ולקלקלם (וראה מה שכתב המפרש). 76) עומר בט"ז בניסן ושתי הלחם בעצרת, והם באים בשביעית מן הספיחין (ראה בפ"ד מהל' שקלים ה"ה, וב'תוספות' מנחות פד, א ד"ה שומרי). 77) כדי להוסיף חודש לעבודת האדמה (סנהדרין יב.).

טז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁנַת רְעָבוֹן וּבִשְׁבִיעִית - שֶׁלֹּא יְעַבְּרוּ בָּהֶם מִפְּנֵי צֹרֶךְ הַדְּרָכִים וְהַגִּשָּׁרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם[78]; אֲבָל אִם הָיְתָה הַשָּׁנָה רְאוּיָה לְהִתְעַבֵּר מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה אוֹ מִפְּנֵי הָאָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן - מְעַבְּרִין לְעוֹלָם בְּכָל זְמַן[79].

78) ראה למעלה ה"ה. ובדפוס רומי ר"מ, קושטא וויניציה, הגירסה: מפני "הצורך", והמלים "והדרכים והגשרים וכיוצא בהם" - אינן. והשווה להלן פ"ה, ה"א. 79) אפילו

בשנת בצורת ואפילו בשביעית, כי שלושת הסימנים האלה הם העיקר, שבגללם מעברים את השנה (למעלה ה"ד). וראיה לכך, ממה שעיבר ר"ש בן יהוצדק בשנה השביעית (סנהדרין כו.), ועל כרחנו שזה היה מפני שלשה דברים אלו, וראה ב'תוספות' שם ד"ה לעבר ('אור שמח'). וראה בהשגת הרמ"ה.

1 **יז. כְּשֶׁמְּעַבְּרִין בֵּית דִּין אֶת הַשָּׁנָה, כּוֹתְבִין אִגְּרוֹת**
2 **לְכָל הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים וּמוֹדִיעִים אוֹתָן שֶׁעִבְּרוּהָ,**
3 **וּמִפְּנֵי מָה עִבְּרוּ. וְעַל לְשׁוֹן הַנָּשִׂיא נִכְתְּבוּ[80], וְאוֹמֵר**
4 **לָהֶן: יוֹדֵעַ לָכֶם, שֶׁהִסְפַּמְתִּי אֲנִי וַחֲבֵרַי וְהוֹסַפְנוּ עַל**
5 **שָׁנָה זוֹ כָּךְ וָכָךְ. רָצוּ - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם[81], רָצוּ**
6 **- שְׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁחֹדֶשׁ הָעִבּוּר הָרְשׁוּת לְבֵית דִּין**
7 **לְהוֹסִיפוֹ מָלֵא אוֹ חָסֵר[82] לְאֲנָשִׁים הָרְחוֹקִים**
8 **שֶׁמּוֹדִיעִין אוֹתָם[83], אֲבָל הֵם[84] - לְפִי הָרְאִיָּה הֵם**
9 **עוֹשִׂים, אִם מָלֵא אִם חָסֵר.**

80) כלומר, בשמו. 81) ראש השנה יט, ב. וסנהדרין יא, א. 82) כרב פפא. וראה למעלה פ"א הערה י. 83) אף־על־פי שעכשיו אין יודעים עדיין, אם חודש העיבור יהיה מלא או חסר. 84) בארץ ישראל.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר בו שקביעות החודש ועיבור השנה אינם אלא בסנהדרין. ונמשך לדין יום טוב שני של גלויות.

10 **א. כָּל מַה שֶּׁאָמַרְנוּ מִקְּבִיעוּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ עַל הָרְאִיָּה[2]**
11 **וְעִבּוּר הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַזְּמַן[3] אוֹ מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ[4], אֵין עוֹשִׂין**
12 **אוֹתוֹ אֶלָּא סַנְהֶדְרִין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ בֵּית דִּין**
13 **הַסְּמוּכִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[5] שֶׁנָּתְנוּ לָהֶן הַסַּנְהֶדְרִין**
14 **רְשׁוּת[6]; שֶׁכָּךְ נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם**
15 **רֹאשׁ חֳדָשִׁים, וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ אִישׁ מֵאִישׁ**
16 **מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁכָּךְ הוּא פֵּרוּשׁ הַדָּבָר: עֵדוּת זוֹ תִּהְיֶה**
17 **מְסוּרָה לָכֶם[8] וְכָל הָעוֹמֵד אַחֲרֵיכֶם בִּמְקוֹמְכֶם. אֲבָל**
18 **בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵין קוֹבְעִין**
19 **חֳדָשִׁים וְאֵין מְעַבְּרִין שָׁנִים אֶלָּא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה שֶׁאָנוּ**
20 **מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם[9].**

2) למעלה פ"א. 3) למעלה פ"ד, ה"ב. 4) שם ה"ה. 5) [כן הוא במכילתא (בא פרשה ב): "רבי יאשיה אומר, מנין שאין מעברין את השנה אלא בבית־דין הגדול שבירושלים, תלמוד־לומר: ראשון הוא לכם". וכן הוא ב'ספר המצוות' מ"ע קנג, וב'חינוך' מצוה ד]. 6) שהרי שנינו (סנהדרין ב.) "עיבור החודש בשלשה, עיבור השנה בשלושה". ועל כרחנו שזהו ברשות הסנהדרין. 7) מפי הקבלה, כי אין זה יוצא מתוך פשט הפסוק. 8) ראש השנה כב, א. 9) עי' להלן פ"ו.

21 **ב. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[10] הוּא: שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ**
22 **סַנְהֶדְרִין - קוֹבְעִין עַל פִּי הָרְאִיָּה[11], וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם**
23 **סַנְהֶדְרִין - קוֹבְעִין עַל פִּי הַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁאָנוּ**
24 **מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם, וְאֵין נִזְקָקִין לִרְאִיָּה, אֶלָּא פְּעָמִים**
25 **שֶׁיִּהְיֶה יוֹם שֶׁקּוֹבְעִין בּוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא יוֹם**
26 **הָרְאִיָּה, אוֹ קֹדֶם לוֹ בְּיוֹם אוֹ אַחֲרָיו בְּיוֹם. וְזֶה**
27 **שֶׁיִּהְיֶה לְאַחַר הָרְאִיָּה בְּיוֹם - פֶּלֶא הוּא, וּבָאֲרָצוֹת**
28 **שֶׁהֵן לְמַעֲרַב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[12].**

10) "שאין לו רמז במקרא ואינו נקשר בו, ואי אפשר להוציאו בדרך מדרכי הסברא" (הקדמת רבינו לפירוש המשנה). 11) כי ברוב המקרים יום הקביעה, הוא קודם ליום הראיה, או יום הקביעה הוא יום הראיה. 12) ששם קודמת הראיה לראיית בני ארץ־ישראל, עי' להלן פי"ח הי"ג.

29 **ג. וּמֵאֵימָתַי הִתְחִילוּ כָּל יִשְׂרָאֵל[13] לְחַשֵּׁב בְּחֶשְׁבּוֹן**
30 **זֶה? מִסּוֹף חַכְמֵי הַגְּמָרָא, בָּעֵת שֶׁחָרְבָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,**
31 **וְלֹא נִשְׁאַר שָׁם בֵּית דִּין קָבוּעַ. אֲבָל בִּימֵי חַכְמֵי**
32 **מִשְׁנָה, וְכֵן בִּימֵי חַכְמֵי הַגְּמָרָא עַד יְמֵי אַמֵּיי וְרָבָא[14]**
33 **- עַל קְבִיעַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ סוֹמְכִין.**

13) אפילו בחוץ־לארץ, אף־על־פי שאין קובעים חדשים בחו"ל (ועיין להלן הי"ג). 14) בימי רבא היה עדיין בית־דין שקידש את החודש (עי' ראש השנה כא.).

34 **ד. כְּשֶׁהָיְתָה סַנְהֶדְרִין קַיֶּמֶת וְהָיוּ קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה,**
35 **הָיוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמַּגִּיעִין אֲלֵיהֶן**
36 **שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי עוֹשִׂין יָמִים טוֹבִים יוֹם אֶחָד בִּלְבַד;**
37 **וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת, שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי**
38 **מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם, הָיוּ עוֹשִׂים שְׁנֵי יָמִים מִסָּפֵק[15], לְפִי**
39 **שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶת**
40 **הַחֹדֶשׁ.**

15) אף־על־פי שהגיעו אליהם שלוחי ניסן - כיון שלא הגיעו שלוחי תשרי (שהולכים פחות, מפני ראש השנה ויום הכיפורים), עושים שני ימים אפילו בפסח (למעלה פ"ג הי"ב והי"ג).

41 **ה. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין, וּבֵית דִּין שֶׁל**
42 **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹבְעִין עַל חֶשְׁבּוֹן זֶה - הָיָה מִן הַדִּין,**
43 **שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת עוֹשִׂין יוֹם טוֹב אֶחָד בִּלְבַד,**
44 **אֲפִלּוּ הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ בְּנֵי**
45 **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַכֹּל עַל חֶשְׁבּוֹן אֶחָד סוֹמְכִין**
46 **וְקוֹבְעִין; אֲבָל תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, שֶׁיִּזְהֲרוּ בְּמִנְהַג**
47 **אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁבִּידֵיהֶם[16].**

16) שלחו מתם: "הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם" (ביצה ד:) שמא תגזור המלכות גזירות על ישראל, ומתוך כך ישכחו את החשבון (שם). [וראה בפ"ו מהל' יום־טוב הי"ד, ובפ"ו מהל' תלמוד תורה הי"ד אות יא, ובלחם־משנה שם].

48 **ו. לְפִיכָךְ: כָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא הָיוּ שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין**
49 **אֵלָיו, כְּשֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין - יַעֲשׂוּ שְׁנֵי יָמִים,**
50 **וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בִּזְמַן שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ**
51 **יִשְׂרָאֵל קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה; וּבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּזְּמַן**
52 **הַזֶּה עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד כְּמִנְהָגָן, שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא עָשׂוּ שְׁנֵי**

יָמִים. נִמְצָא, יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין בַּגָּלִיּוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁתִּקְּנוּ דָּבָר זֶה.

ז. יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, בִּזְמַן שֶׁהָיוּ קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ רֹב בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁנֵי יָמִים מִסָּפֵק, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ, שֶׁאֵין הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין בְּיוֹם טוֹב.

ח. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם עַצְמָהּ, שֶׁהוּא מְקוֹם בֵּית דִּין, פְּעָמִים רַבּוֹת הָיוּ עוֹשִׂין יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁנֵי יָמִים; שֶׁאִם לֹא בָּאוּ הָעֵדִים כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים - נוֹהֲגִין הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמְּצַפִּין לָעֵדִים[17] קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ[18]. וְהוֹאִיל וְהָיוּ עוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁנֵי יָמִים וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן הָרְאִיָּה, הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ עוֹשִׂין אֲפִלּוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ תָּמִיד שְׁנֵי יָמִים בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁקּוֹבְעִין עַל הַחֶשְׁבּוֹן. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁאֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּזְּמַן הַזֶּה - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[19].

17) כגון, אם לפי חשבונם אפשר שיראה הירח בזמנו, כלומר ביום השלושים (למעלה פ"א, ה"ו). 18) שאף־על־פי שהתקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלים עדות החודש כל היום (ראש השנה ל:) - אם לא באו, נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש (ביצה ה, ב לפי גירסת ר"ח, ועי' שם ב'תוספות'). 19) מאותו טעם של "מנהג אבותינו בידינו".

ט. אֵין עֲשִׂיַּת יוֹם טוֹב אֶחָד תְּלוּיָה בִּקְרִיבַת הַמָּקוֹם. כֵּיצַד? אִם יִהְיֶה מָקוֹם בֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ חֲמִשָּׁה יָמִים אוֹ פָּחוֹת, שֶׁבְּוַדַּאי אֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחִין - אֵין אוֹמְרִין, שֶׁאֲנַשֵּׁי מָקוֹם זֶה עוֹשִׂין יוֹם טוֹב אֶחָד; שֶׁמִּי יֹאמַר לָנוּ שֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִים יוֹצְאִין לְמָקוֹם זֶה, שֶׁמָּא לֹא הָיוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין לְמָקוֹם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל[20], וְאַחַר שֶׁחָזְרוּ לִקְבֹּעַ עַל הַחֶשְׁבּוֹן יָשְׁבוּ שָׁם יִשְׂרָאֵלִים שֶׁהֵן חַיָּבִין לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים[21]; אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה חֵרוּם בַּדֶּרֶךְ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה בֵּין יְהוּדָה וְגָלִיל בִּימֵי חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה[22]; אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ הַכּוּתִים מוֹנְעִין אֶת הַשְּׁלוּחִין לַעֲבֹר בֵּינֵיהֶן[23].

20) ומעולם לא נהגו בו יום־טוב אחד כבמקום שהגיעו אליו השלוחין. 21) כמנהג רוב העולם, עיין להלן הי"ב. 22) עי' בבא־בתרא לח. במשנה ובגמרא שם. 23) עי' ראש השנה כב, א. ובמשנה וברש"י שם.

י. וְאִלּוּ הָיָה הַדָּבָר תָּלוּי בִּקְרִיבַת הַמָּקוֹם, הָיוּ כָּל בְּנֵי מִצְרַיִם עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד[24]; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[25], שֶׁאֵין בֵּין יְרוּשָׁלַיִם וּמִצְרַיִם עַל דֶּרֶךְ אַשְׁקְלוֹן אֶלָּא מַהֲלַךְ שְׁמוֹנָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת. וְכֵן רֹב סוּרְיָא. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בִּהְיוֹת הַמָּקוֹם קָרוֹב.

24) ראה להלן סוף הלכה יא, שיש מקומות במצרים שנהגו מעולם לעשות יום אחד. 25) עי' 'תוספתא' פאה פ"ד (הוצאת צוק"מ עמ' 23) וכתובות ריש פ"ג.

יא. נִמְצָא, עִקַּר דָּבָר זֶה עַל דֶּרֶךְ זוֹ כָּךְ הוּא: כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ יָתֵר עַל עֲשָׂרָה יָמִים גְּמוּרִים - עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים לְעוֹלָם, כְּמִנְהָגָם מִקֶּדֶם; שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי כָּל תִּשְׁרֵי[26] מַגִּיעִין אֶלָּא לְמָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת. וְכָל מָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה יָמִים בְּשָׁוֶה אוֹ פָּחוֹת, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ שְׁלוּחִין מַגִּיעִין אֵלָיו - רוֹאִים: אִם אוֹתוֹ הַמָּקוֹם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת הָרְאִיָּה בְּכִבּוּשׁ שֵׁנִי, כְּגוֹן אוּשָׁא וּשְׁפַרְעָם וְלוּז וַיַּבְנֶה וְנֹב וּטְבֶרְיָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד בִּלְבַד[27]; וְאִם אוֹתוֹ הַמָּקוֹם מִסּוּרְיָא[28], כְּגוֹן צוֹר וְדַמֶּשֶׂק וְאַשְׁקְלוֹן[29] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ מִחוּצָה לָאָרֶץ, כְּגוֹן מִצְרַיִם וְעַמּוֹן וּמוֹאָב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - עוֹשִׂין כְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶן שֶׁבִּידֵיהֶן: אִם יוֹם אֶחָד - יוֹם אֶחָד, וְאִם שְׁנֵי יָמִים - שְׁנֵי יָמִים.

26) יש אשר שלוחי תשרי אינם יכולים ללכת ארבעה ימים: שתי שבתות ור"ה ויום הכיפורים, ומהלכם אינו אלא עשרה ימים בלבד. ויש אשר יכולים ללכת אחד עשר יום, כגון אם ר"ה חל בשבת. אבל שלוחי כל תשרי ותשרי אינם מגיעים, אלא למרחק שאינו עולה על מהלך עשרה ימים. 27) שוודאי הגיעו אליהם השלוחים. 28) שדוד כבשה וצירפה לא"י ונקראת כיבוש יחיד, ואין דינה כארץ ישראל לכל דבר (ראה פ"א מהל' תרומות הי"ג). 29) שלא כבשוה עולי בבל, ואינה בתחום ארץ ישראל (ראה גיטין ב. ו'תוספות' שם ד"ה ואשקלון, ו'ירושלמי' שביעית פ"ה ה"א). [וצ"ע שכאן משמע שדינה כסוריא, ולהלן בפ"א מהל' תרומות ה"ט כתב רבינו שדינה כחוץ לארץ].

יב. מָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם עֲשָׂרָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְהוּא סוּרְיָא אוֹ חוּצָה לָאָרֶץ, וְאֵין לָהֶם מִנְהָג; אוֹ שֶׁהִיא עִיר שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה בְּמִדְבַּר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ מָקוֹם שֶׁשָּׁכְנוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל עַתָּה - עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים כְּמִנְהַג רֹב הָעוֹלָם. וְכָל יוֹם טוֹב שֵׁנִי - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וַאֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהַכֹּל עוֹשִׂין אוֹתוֹ בַּזְּמַן הַזֶּה[30].

30) ראה למעלה ה"ח.

יג. זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בַּזְּמַן הַזֶּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּעִירוֹ, וְאוֹמְרִין שֶׁרֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹם פְּלוֹנִי וְיוֹם טוֹב בְּיוֹם פְּלוֹנִי - לֹא בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁלָּנוּ אָנוּ קוֹבְעִין וְלֹא עָלָיו אָנוּ סוֹמְכִין, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין שָׁנִים וְקוֹבְעִין חֳדָשִׁים בְּחוּצָה לָאָרֶץ[31], וְאֵין אָנוּ סוֹמְכִין אֶלָּא עַל חֶשְׁבּוֹן בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּקְבִיעָתָם. וְזֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין - לְגַלּוֹת הַדָּבָר בִּלְבַד הוּא, כֵּיוָן שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין שֶׁעַל חֶשְׁבּוֹן זֶה הֵן סוֹמְכִין, אָנוּ מְחַשְּׁבִין

31) ברכות סג, א. משום שנאמר (ישעיה ב, ג): "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

יום ש"ק ו' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) קיבוץ החמה והירח בדקדוק.

א. בִּזְמַן שֶׁעוֹשִׁין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ מְחַשְּׁבִין וְיוֹדְעִין שָׁעָה שֶׁיִּתְקַבֵּץ בּוֹ הַיָּרֵחַ עִם הַחַמָּה בְּדִקְדּוּק הַרְבֵּה[2], כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאִצְטַגְנִינִין עוֹשִׁין, כְּדֵי לֵידַע אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה. וּתְחִלַּת אוֹתוֹ הַחֶשְׁבּוֹן - הוּא הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁמְּחַשְּׁבִין אוֹתוֹ בְּקֵרוּב, וְיוֹדְעִין שְׁעַת קִבּוּץָן בְּלֹא דִקְדּוּק, אֶלָּא בְּמַהֲלָכָם הָאֶמְצָעִי[3] - הוּא הַנִּקְרָא מוֹלָד; וְעִקְּרֵי הַחֶשְׁבּוֹן - שֶׁמְּחַשְּׁבִין בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם בֵּית דִּין שֶׁיִּקְבְּעוּ בּוֹ עַל הָרְאִיָּה, וְהוּא חֶשְׁבּוֹן שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין הַיּוֹם - הוּא הַנִּקְרָא עִבּוּר.

2) וזהו הקיבוץ האמיתי. 3) וזהו הקיבוץ האמצעי. הסנהדרין חישבה קודם את הקיבוץ האמצעי, וממנו הגיעה לקיבוץ האמיתי.

ב. הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה - אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת בְּכָל זְמַן: שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בַּיּוֹם, וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בַּלַּיְלָה[4]. וְהַשָּׁעָה מְחֻלֶּקֶת לְאֶלֶף וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים. וְלָמָּה חָלְקוּ הַשָּׁעָה לְמִנְיָן זֶה[5]? לְפִי שֶׁמִּנְיָן זֶה יֵשׁ בּוֹ חֲצִי וּרְבִיעַ וּשְׁמִינִית, וּשְׁלִישׁ וּשְׁתוּת וּתְשׁוּעַ, וְחֹמֶשׁ וְעִשּׂוּר. וְהַרְבֵּה חֲלָקִים יֵשׁ לְכָל אֵלּוּ הַשֵּׁמוֹת[6].

4) לעניין חשבון המולד חושבים תמיד את היום לשתים־עשרה שעות וגם הלילה לשתים־עשרה שעות, ואין מתחשבים בתקופות השנה, שבהן היום לפעמים יותר משתים־עשרה שעות ולפעמים פחות משתים־עשרה שעות. שעה היא החלק העשרים וארבעה מן היום והלילה ביחד, און בלשון הקדמונים - חלק העשרים וארבעה של הזמן הדרוש לסיבוב אחד של הגלגל היומי. 5) ולא השתמשו בחלוקה המקובלת באסטרונומיה, היינו שעה אחת = ששים דקות. 6) המספר 1080 מתחלק למכפלות 3x9; 6x9, מה שאין כן המספר 360.

ג. מִשֶּׁיִּתְקַבֵּץ הַיָּרֵחַ וְהַחַמָּה לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, עַד שֶׁיִּתְקַבְּצוּ פַּעַם שְׁנִיָּה בְּמַהֲלָכָם הָאֶמְצָעִי - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת מִיּוֹם שְׁלִשִׁים מִתְּחִלַּת לֵילוֹ, וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים מִשְּׁעַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וְזֶה הוּא הַזְּמַן שֶׁבֵּין כָּל מוֹלָד וּמוֹלָד[7], וְזֶה הוּא חָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה.

7) בין קיבוץ אחד למשנהו.

ד. שָׁנָה שֶׁל לְבָנָה - אִם תִּהְיֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מֵחֲדָשִׁים אֵלּוּ, יִהְיֶה כֻּלָּהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת יוֹם, וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים יוֹם, וּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים חֲלָקִים; וְאִם תִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת, וְתִהְיֶה הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ, יִהְיֶה כֻּלָּהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹם, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים[8]. וּשְׁנַת הַחַמָּה הִיא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת. נִמְצָא, תּוֹסֶפֶת שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה: עֲשָׂרָה יָמִים, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים.

8) בחשבון זה נחשב החודש השלושה עשר כ"ט יום, י"ב שעות ותשצ"ג חלקים בהתאם לחשבון הנ"ל.

ה. כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ יְמֵי חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה שִׁבְעָה שִׁבְעָה, שֶׁהֵן יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, יִשָּׁאֵר: יוֹם אֶחָד, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: אי"ב תשצ"ג. וְזוֹ הִיא שְׁאֵרִית חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה[9]. וְכֵן כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ יְמֵי שְׁנַת הַלְּבָנָה שִׁבְעָה שִׁבְעָה: אִם שָׁנָה פְּשׁוּטָה הִיא - יִשָּׁאֵר מִמֶּנָּה: אַרְבָּעָה יָמִים, וּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים חֲלָקִים. סִימָן לָהּ: ד"ח תתע"ו. וְזוֹ הִיא שְׁאֵרִית שָׁנָה פְּשׁוּטָה[10]. וְאִם שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הִיא - תִּהְיֶה שְׁאֵרִיתָהּ: חֲמִשָּׁה יָמִים, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: הכ"א תקפ"ט.

9) ובשיעור זה יתאחר המולד של החודש הבא. 10) ובשיעור זה יתאחר המולד של השנה הפשוטה הבאה.

ו. כְּשֶׁיִּהְיֶה עִמְּךָ יָדוּעַ מוֹלַד חֹדֶשׁ מִן הֶחָדָשִׁים, וְתוֹסִיף עָלָיו אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלָד שֶׁאַחֲרָיו, וְתֵדַע בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבְאֵי זוֹ שָׁעָה וּבְכַמָּה חֲלָקִים יִהְיֶה.

ז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מוֹלַד נִיסָן בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, בְּחָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וּמֵאָה וְשִׁבְעָה חֲלָקִים - סִימָן לָהֶם: אהק"ז - כְּשֶׁתּוֹסִיף עָלָיו[11] שְׁאֵרִית חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה, וְהוּא אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלַד אִיָּר בְּלֵיל שְׁלִישִׁי, חָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וּתְשַׁע מֵאוֹת חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: ג"ה תת"ק. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם, חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ.

11) וכששתחסיר ממנו שארית זו, יצא לך מולד החודש שלפניו.

ח. וְכֵן כְּשֶׁיִּהְיֶה עִמְּךָ יָדוּעַ מוֹלַד שָׁנָה זוֹ, וְתוֹסִיף שְׁאֵרִיתָהּ עַל יְמֵי הַמּוֹלָד - אִם פְּשׁוּטָה הִיא, שְׁאֵרִית הַפְּשׁוּטָה; וְאִם מְעֻבֶּרֶת הִיא, שְׁאֵרִית הַמְעֻבֶּרֶת - יֵצֵא לְךָ מוֹלַד שָׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ. וְכֵן שָׁנָה אַחַר שָׁנָה, עַד סוֹף הָעוֹלָם. וְהַמּוֹלָד הָרִאשׁוֹן שֶׁמִּמֶּנּוּ תַּתְחִיל, הוּא מוֹלַד שֶׁהָיָה בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יְצִירָה, וְהוּא הָיָה

בְּלֵיל שֵׁנִי, חָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: בהר"ד. וּמִמֶּנּוּ הוּא תְּחִלַּת הַחֶשְׁבּוֹן.

ט. בְּכָל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָאֵלּוּ שֶׁתִּדַּע מֵהֵן הַמּוֹלָד, כְּשֶׁתּוֹסִיף שְׁאֵרִית עִם שְׁאֵרִית, כְּשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַחֲלָקִים אֶלֶף וּשְׁמוֹנִים - תַּשְׁלִיךְ שָׁעָה אַחַת וְתוֹסִיף אוֹתוֹ לְמִנְיַן הַשָּׁעוֹת, וּכְשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַשָּׁעוֹת אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים - תַּשְׁלִיךְ יוֹם וְתוֹסִיף מִמֶּנּוּ לְמִנְיַן הַיָּמִים, וּכְשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַיָּמִים יוֹתֵר עַל שִׁבְעָה - תַּשְׁלִיךְ שִׁבְעָה מִן הַמִּנְיָן וְתַנִּיחַ הַשְּׁאָר; שֶׁאֵין אָנוּ מְחַשְּׁבִין לֵידַע מִנְיַן הַיָּמִים, אֶלָּא לֵידַע בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבְאֵי זֶה שָׁעָה וְאֵי זֶה חֵלֶק יִהְיֶה הַמּוֹלָד.

י. כָּל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, שֶׁיִּהְיוּ מֵהֵן שֶׁבַע שָׁנִים מְעֻבָּרוֹת וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה פְּשׁוּטוֹת, נִקְרָא מַחֲזוֹר. וְלָמָּה סָמַכְנוּ עַל מִנְיַן זֶה? שֶׁבִּזְמַן שֶׁאַתָּה מְקַבֵּץ מִנְיַן יְמֵי שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה פְּשׁוּטוֹת וְשֶׁבַע מְעֻבָּרוֹת, וּשְׁעוֹתֵיהֶן וְחֶלְקֵיהֶן, וְתַשְׁלִיךְ כָּל אֶלֶף וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים - שָׁעָה, וְכָל אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת - יוֹם, וְתוֹסִיף לְמִנְיַן הַיָּמִים - תִּמְצָא הַכֹּל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה מִשְּׁנֵי הַחַמָּה, שֶׁכָּל שָׁנָה מֵהֶן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת בְּשָׁוֶה, וְלֹא יִשָּׁאֵר מִמִּנְיַן יְמֵי הַחַמָּה בְּכָל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה חוּץ מִשָּׁעָה אַחַת וְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: אתפ"ה.

יא. נִמְצָא בְּמַחֲזוֹר שֶׁהוּא כָּזֶה, הֶחָדָשִׁים כֻּלָּם חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה, וְהַשָּׁנִים שְׁנֵי הַחַמָּה. וְהַשֶּׁבַע שָׁנִים הַמְעֻבָּרוֹת שֶׁבְּכָל מַחֲזוֹר וּמַחֲזוֹר לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, הֵם: שָׁנָה שְׁלִישִׁית מִן הַמַּחֲזוֹר, וְשִׁשִּׁית, וּשְׁמִינִית, וּשְׁנַת אַחַת עֶשְׂרֵה, וּשְׁנַת אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, וּשְׁנַת שֶׁבַע עֶשְׂרֵה, וּשְׁנַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה. סִימָן לָהֶם: גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט.

יב. כְּשֶׁתְּקַבֵּץ שְׁאֵרִית כָּל שָׁנָה מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה הַפְּשׁוּטוֹת, שֶׁהִיא ד"ח תתע"ו, וּשְׁאֵרִית כָּל שָׁנָה מִשֶּׁבַע שָׁנִים הַמְעֻבָּרוֹת, שֶׁהִיא הכ"א תקפ"ט, וְתַשְׁלִיךְ הַכֹּל שִׁבְעָה שִׁבְעָה - יִשָּׁאֵר: שְׁנֵי יָמִים, וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: בי"ו תקצ"ה. וְזֶה הוּא שְׁאֵרִית הַמַּחֲזוֹר.

יג. כְּשֶׁיִּהְיֶה לְךָ יָדוּעַ מוֹלַד תְּחִלַּת מַחֲזוֹר, וְתוֹסִיף עָלָיו בי"ו תקצ"ה - יֵצֵא לְךָ תְּחִלַּת הַמַّחֲזוֹר שֶׁאַחֲרָיו. וְכֵן מוֹלַד כָּל מַחֲזוֹר וּמַחֲזוֹר, עַד סוֹף הָעוֹלָם. וּכְבָר אָמַרְנוּ, שֶׁמּוֹלַד תְּחִלַּת הַמַּחֲזוֹר הָרִאשׁוֹן הָיָה לְבהר"ד. וּמוֹלַד הַשָּׁנָה הוּא מוֹלַד תִּשְׁרֵי שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה[12].

12) כשהרמב"ם משתמש במלים "מולד השנה", כוונתו למולד חודש תשרי של אותה שנה.

יד. וּבַדֶּרֶךְ הַזֹּאת תֵּדַע מוֹלַד כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה שֶׁתִּרְצֶה, וּמוֹלַד כָּל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ שֶׁתִּרְצֶה, מִשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ אוֹ מִשָּׁנִים שֶׁעֲתִידִים לָבוֹא. כֵּיצַד? תִּקַּח שְׁנֵי יְצִירָה שֶׁעָבְרוּ וְגָמְרוּ, וְתַעֲשֶׂה אוֹתָם מַחֲזוֹרִין שֶׁל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, עַד תִּשְׁרֵי שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה - וְתֵדַע מִנְיַן הַמַּחֲזוֹרִין שֶׁעָבְרוּ, וּמִנְיַן הַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ מִמַּחֲזוֹר שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׁלַם. וְתִקַּח לְכָל מַחֲזוֹר וּמַחֲזוֹר בי"ו תקצ"ה, וּלְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה פְּשׁוּטָה מִשְּׁנֵי הַמַּחֲזוֹר שֶׁלֹּא נִשְׁלַם - ד"ח תתע"ו, וּלְכָל שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת - הכ"א תקפ"ט, וּתְקַבֵּץ הַכֹּל, וְתַשְׁלִיךְ הַחֲלָקִים - שָׁעוֹת, וְתַשְׁלִיךְ הַשָּׁעוֹת - יָמִים, וְהַיָּמִים תַּשְׁלִיכֵם שִׁבְעָה שִׁבְעָה, וְהַנִּשְׁאָר מִן הַיָּמִים וּמִן הַשָּׁעוֹת וְהַחֲלָקִים הוּא מוֹלַד שָׁנָה הַבָּאָה שֶׁתִּרְצֶה לֵידַע מוֹלָדָהּ.

טו. מוֹלַד הַשָּׁנָה שֶׁיָּצָא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא מוֹלַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלַד מַרְחֶשְׁוָן, וּכְשֶׁתּוֹסִיף עַל מַרְחֶשְׁוָן אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלַד כִּסְלֵו, וְכֵן לְכָל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ זֶה אַחַר זֶה, עַד סוֹף הָעוֹלָם.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) קביעת ראש חודש תשרי.

א. אֵין קוֹבְעִין לְעוֹלָם רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה[2], לֹא בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת[3] וְלֹא בִּרְבִיעִי בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת[4]. וְסִימָן לָהֶם: אד"ו. אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה מוֹלַד תִּשְׁרֵי בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים הָאֵלּוּ - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי יוֹם שֵׁנִי, וְאִם הָיָה הַמּוֹלָד בִּרְבִיעִי - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹם חֲמִישִׁי, וְאִם הָיָה הַמּוֹלָד בְּשִׁשִּׁי - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּשִׁבִּיעִי[5].

2) שמוסיפים אי"ב תשצ"ג על מולד אלול שלפניו. 3) עי' סוכה מג, ב. 4) עי' ראש השנה כ, א. 5) את הטעם לדחיה זו, שאין קובעים ראש־חודש תשרי בימי אד"ו, תמצא להלן בהלכה ז'.

ב. וְכֵן אִם יִהְיֶה הַמּוֹלָד בַּחֲצִי הַיּוֹם אוֹ לְמַעְלָה מֵחֲצִי הַיּוֹם[6] - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּיוֹם שֵׁנִי בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם אוֹ יָתֵר עַל שֵׁשׁ שָׁעוֹת - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּשִׁלִּישִׁי; וְאִם יִהְיֶה הַמּוֹלָד קֹדֶם חֲצִי הַיּוֹם, אֲפִלּוּ בְּחֵלֶק אֶחָד - קוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בְּאוֹתוֹ יוֹם הַמּוֹלָד עַצְמוֹ[7]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה אוֹתוֹ הַיּוֹם מִימֵי אד"ו.

6) וזהו הנקרא "מולד זקן". 7) "נולד קודם חצות, בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה. לא נולד קודם חצות, בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה" (ראש השנה כ:). בתוך שש השעות הראשונות אחר המולד, אין החרמש של הירח החדש נראה, מפני שהוא קטן מדי. אחר שש שעות, אפשר שיראה כבר בארץ ישראל. אם נולד קודם חצות, אפשר שיראה הירח עוד ביום המולד. משום כך קובעים ראש החודש באותו יום המולד עצמו. אם נולד אחר חצות, יראה רק בליל יום הבא, ומשום כך קובעים ראש חודש ביום שלאחריו.

1 **ג. כְּשֶׁיִּהְיֶה הַמּוֹלָד בַּחֲצִי הַיּוֹם אוֹ אַחַר חֲצוֹת,**
2 **וְיִדָּחֶה לַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו, אִם יִהְיֶה יוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו מִימֵי**
3 **אד"ו - הֲרֵי זֶה נִדְחֶה לְשֶׁלְּאַחֲרָיו[8], וְיִהְיֶה רֹאשׁ**
4 **הַחֹדֶשׁ קָבוּעַ בַּשְּׁלִישִׁי מִיּוֹם הַמּוֹלָד. כֵּיצַד? הֲרֵי**
5 **שֶׁיִּהְיֶה הַמּוֹלָד בְּשַׁבָּת בַּחֲצוֹת, סִימָן: זי"ח[9] - קוֹבְעִין**
6 **רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בְּשָׁנָה שֶׁמּוֹלָדָהּ בָּזֶה בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת. וְכֵן**
7 **אִם הָיָה הַמּוֹלָד בִּשְׁלִישִׁי בַּחֲצוֹת אוֹ אַחַר חֲצוֹת -**
8 **קוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בַּחֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת.**

8) בדפוס ויניציא, וכן בכת"י תימני, הגירסה היא: נדחה "לשל אחר אחריו", והשווה לשון הרמב"ם סוף ה"ו.
9) כלומר יום ז' - שבת, י"ח שעות. את השעות סופרים מהערב. חצות היום הוא שמונה־עשרה שעות מתחילת הערב.

9 **ד. מוֹלַד תִּשְׁרֵי שֶׁיָּצָא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה[10] בְּלֵיל שְׁלִישִׁי,**
10 **בְּתְשַׁע שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים**
11 **מִשָּׁעָה עַשִּׂירִית - סִימָנָהּ: ג"ט ר"ד - אוֹ יוֹתֵר עַל**
12 **זֶה, אִם הָיְתָה שָׁנָה פְּשׁוּטָה - דּוֹחִין אֶת רֹאשׁ**
13 **הַחֹדֶשׁ[11], וְאֵין קוֹבְעִים אוֹתוֹ בִּשְׁלִישִׁי בְּשָׁנָה זוֹ, אֶלָּא**
14 **בַּחֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת.**

10) עי' הלכה א', הערה א'. 11) שארית שנה פשוטה היא ד"ח תתע"ו (פ"ו, ה"ה). אם נקבע את ראש השנה ביום המולד, כלומר ביום השלישי, או ראש השנה הבאה יצא בשבת בחצי היום. 3 ימים, 9 שעות, 204 חלקים + 4 ימים, 8 שעות, 876 חלקים = 7 ימים, 18 שעות. בגלל מולד זקן ואד"ו נצטרך לדחותו ליום שני. ההפרש בין ר"ה אחד למשנהו, יהיה איפוא חמשה ימים (חוץ מיום הקביעה של זו ושל זו). בשנה פשוטה, זה בלתי אפשרי, משום שבין ראש שנה אחת (פשוטה) לראש שנה שניה יש לא פחות משני ימים, ולא יותר מארבעה ימים (עי' להלן פ"ח, ה"ז). משום כך, אם מולד תשרי הוא ג"ט ר"ד, דוחים את הקביעה ליום החמישי (בגלל אד"ו). ההפרש בין שתי הקביעות הוא שלושה ימים בלבד, וזה אפשרי.

15 **ה. וְכֵן אִם יָצָא מוֹלַד תִּשְׁרֵי בְּיוֹם שֵׁנִי, בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת**
16 **בַּיּוֹם, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּתְשָׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים מִשָּׁעָה**
17 **רְבִיעִית - סִימָנָהּ בט"ו תקפ"ט - אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, אִם**
18 **הָיְתָה אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מוֹצָאֵי הַמְּעֻבֶּרֶת, שֶׁהָיְתָה הַשָּׁנָה**
19 **הַסְּמוּכָה לָהּ שֶׁעָבְרָה מְעֻבֶּרֶת - אֵין קוֹבְעִין רֹאשׁ**
20 **הַחֹדֶשׁ בְּשֵׁנִי בְּשָׁנָה זוֹ, אֶלָּא בִּשְׁלִישִׁי[12].**

12) שארית שנה מעוברת היא: ה' כ"א, תקפ"ט (לעיל פ"ו, ה"ה). אם המולד של תשרי הסמוך לשנה מעוברת שלפניו הוא ב' ט"ו תקפ"ט, אז מולד תשרי של אותה השנה המעוברת היה ביום השלישי בחצי היום, ובגלל מולד זקן ואד"ו נדחה ליום חמישי. אם נקבע ראש־חודש תשרי של שנה זו שלאחרי השנה המעוברת ביום המולד שלו, היינו ב', ט"ו, תקפ"ט, אז בין שני ראשי שנה אלה יהיו שלושה ימים בלבד, זה בלתי־אפשרי, משום שבין ראש שנה מעוברת ולבין ראש השנה שלאחריה יש לא פחות מארבעה ימים ולא יותר מששה ימים (עי' להלן פ"ח, ה"ח). על כן דוחים את קביעת ראש -חודש תשרי, שמולדו ב', ט"ו, תקפ"ט ליום השלישי, כדי שבין שני ראשי שנים יהיה לכל הפחות הפרש של ארבעה ימים.

21 **ו. הָיָה מוֹלַד הַשָּׁנָה הַפְּשׁוּטָה, שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁתִּדָּחֶה**
22 **לַחֲמִישִׁי, פָּחוֹת חֵלֶק אֶחָד, כְּגוֹן שֶׁיָּצָא סִימָנָהּ ג"ט**
23 **ר"ג אוֹ פָּחוֹת מִזֶּה - קוֹבְעִין אוֹתָהּ בִּשְׁלִישִׁי. וְכֵן אִם**
24 **הָיָה מוֹלַד מוֹצָאֵי הָעִבּוּר בְּיוֹם שֵׁנִי פָּחוֹת חֵלֶק, כְּגוֹן**
25 **שֶׁהָיָה סִימָנָהּ בט"ו תקפ"ח אוֹ פָּחוֹת מִזֶּה - קוֹבְעִין**
26 **אוֹתָהּ בְּשֵׁנִי[13]. נִמְצָא דֶּרֶךְ קְבִיעַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי**
27 **לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה כָּךְ הוּא: תַּחְשֹׁב וְתֵדַע הַמּוֹלָד, בְּאֵי**
28 **זֶה יוֹם יִהְיֶה, וּבְכַמָּה שָׁעוֹת מִן הַיּוֹם אוֹ מִן הַלַּיְלָה,**
29 **וּבְכַמָּה חֲלָקִים מִן הַשָּׁעָה. וְיוֹם הַמּוֹלָד הוּא יוֹם**
30 **הַקְּבִיעָה לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת אוֹ**
31 **בִּרְבִיעִי אוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אוֹ אִם הָיָה הַמּוֹלָד בַּחֲצוֹת**
32 **הַיּוֹם אוֹ אַחַר חֲצוֹת, אוֹ אִם הָיָה בְּר"ד חֲלָקִים**
33 **מִשָּׁעָה עַשִּׂירִית מִלֵּיל שְׁלִישִׁי אוֹ יוֹתֵר עַל זֶה, וְהָיְתָה**
34 **שָׁנָה פְּשׁוּטָה, אוֹ שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּתקפ"ט חֲלָקִים**
35 **מִשָּׁעָה רְבִיעִית מִיּוֹם שֵׁנִי, וְהָיְתָה הַשָּׁנָה פְּשׁוּטָה**
36 **שֶׁאַחַר הַמְּעֻבֶּרֶת; שֶׁאִם יֵאָרַע בְּאֶחָד מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים**
37 **הָאֵלּוּ - אֵין קוֹבְעִין בְּיוֹם הַמּוֹלָד, אֶלָּא בַּיּוֹם**
38 **שֶׁלְּאַחֲרָיו אוֹ שֶׁלְּאַחַר אַחֲרָיו[14], כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

13) משום שמולד תשרי של השנה הבאה לא יהיה מולד זקן, שהלא יצא בשבת לפני חצי היום. על כן אם מולד השנה הפשוטה הוא ג"ט ר"ג או פחות מזה, נקבע את ראש השנה ביום המולד, ביום השלישי. בין שני ראשי השנים יהיו שלושה ימים (מיום ג' עד יום שבת), ובשנה פשוטה זה אפשרי. אם מולד מוצאי העיבור ביום שני פחות חלק, אז מולד השנה המעוברת שלפניה לא היה מולד זקן. הוא חל ביום השלישי לפני חצות, ויום המולד היה ראש השנה. על כן נוכל לקבוע את ראש השנה הפשוטה שלאחר המעוברת ביום השני. בין שני ר"ה יהיו חמשה ימים (בין יום ג' לבין יום ב'). 14) אם יום שלאחריו הוא אד"ו.

39 **ז. וּמִפְּנֵי מָה אֵין קוֹבְעִין בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה בִּימֵי אד"ו?**
40 **לְפִי שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה הוּא לְקִבּוּץ הַיָּרֵחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ**
41 **בְּהִלּוּכָהּ הָאֶמְצָעִי, לֹא בַּמָּקוֹם הָאֲמִתִּי, כְּמוֹ**

שֶׁהוֹדַעְנוּ[15], לְפִיכָךְ עָשׂוּ יוֹם קְבִיעָה וְיוֹם דְּחִיָּה, כְּדֵי לִפְגֹּעַ בְּיוֹם קִבּוּץ הָאֲמִתִּי. כֵּיצַד? בִּשְׁלִישֵׁי קוֹבְעִין, בְּרִבִיעֵי דּוֹחִין, בַּחֲמִישֵׁי קוֹבְעִין בְּשִׁשֵּׁי דּוֹחִין, בְּשַׁבָּת קוֹבְעִין, אֶחָד בְּשַׁבָּת דּוֹחִין, בְּשֵׁנִי קוֹבְעִין[16].

15) עי' למעלה פ"ו, ה"א. 16) הנימוק לדחיית אד"ו בתלמוד הוא, שלא תבאנה שתי קדושות רצופות זו אחר זו, מפני כבוד המתים שלא יסריחו (אם ראש השנה יהיה ביום ד', אז יחול יום הכיפורים ביום ו'. אם ראש השנה יהיה ביום ו', אז יחול יום הכיפורים ביום א') או מפני שמחת יום־טוב או שבת בירקות טריים (אם ראש השנה יחול ביום ו', אז גם סוכות יחול ביום ו' או אם ר"ה חל ביום א', עי' ר"ה כ.). אם ראש השנה יחול ביום א', אז יום הערבה יהיה בשבת, ולא יוכלו לקיים מצוות חיבוט הערבות (סוכה מג.). הרמב"ם הבין כנראה - וכך הבין גם רבינו חננאל - (עי' פירוש רבינו חננאל לראש השנה כ.), שנימוק זה איננו עיקר. הטעם האמיתי, כבוד מתים או שמחת יום־טוב הם סעד בלבד לדחיה, דוגמת טלאים וגדיים, שהם משמשים סעד בלבד בעיבור השנה (ע' למעלה פ"ד, ה"ז). בגלל הסעד של כבוד מתים או ירקות טריים לשבת או ליום־טוב, קבעו דווקא את ימי אד"ו לדחיה.

ח. וְעִקַּר שְׁאָר הָאַרְבַּע דְּחִיּוֹת[17] אֵלּוּ הוּא זֶה הָעִקָּר שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה בְּמַהֲלָךְ אֶמְצָעִי[18]. וּרְאָיָה לַדָּבָר: שֶׁהַמּוֹלָד יִהְיֶה בְּלֵיל שְׁלִישִׁי וְיִדָּחֶה לַחֲמִישִׁי[19], פְּעָמִים רַבּוֹת לֹא יֵרָאֶה יָרֵחַ בְּלֵיל חֲמִישִׁי וְלֹא בְּלֵיל שִׁשִּׁי, מִכְּלָל שֶׁלֹּא נִתְקַבְּצוּ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ קִבּוּץ אֲמִתִּי אֶלָּא בַּחֲמִישִׁי.

17) כלומר, הדחיות מפני מולד זקן, גטר"ד, בט"ו תקפ"ט שנשארו מארבע הדחיות. 18) עי' למעלה פ"ו, ה"א. העיקרון בכל ארבע הדחיות הוא אסטרונומי, עדי שהמולד האמצעי יפגע ביום הקיבוץ האמיתי. 19) נקט דוגמה של מולד תשרי שחל בגטר"ד, ובגלל אד"ו נדחה מיום ד' ליום ה'.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) ימי חדשי הלבנה.

א. חָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּמֶחֱצָה וְתשצ"ג חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[2]. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יִהְיֶה בְּמִקְצָת הַיּוֹם, עַד שֶׁיִּהְיֶה מִקְצָת הַיּוֹם מֵחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר וּמִקְצָתוֹ מֵהַבָּא[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַד חֹדֶשׁ יָמִים. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁיָּמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְחֹדֶשׁ, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת[4].

2) למעלה פ"ו, ה"ג. 3) כלומר, חציו האחד של יום השלושים מחודש שעבר, וחציו השני מן החודש הבא. 4) מגילה ה, א.

ב. לְפִיכָךְ עוֹשִׂין חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה, מֵהֶן חֹדֶשׁ חָסֵר וּמֵהֶם חֹדֶשׁ מָלֵא. חֹדֶשׁ חָסֵר - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם בִּלְבַד, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה יָתֵר עַל זֶה בְּשָׁעוֹת; וְחֹדֶשׁ מָלֵא - מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה פָּחוֹת מִזֶּה בְּשָׁעוֹת. כְּדֵי שֶׁלֹּא לְחַשֵּׁב שָׁעוֹת בְּחֹדֶשׁ, אֶלָּא יָמִים שְׁלֵמִים.

ג. אִלּוּ הָיָה חָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּמֶחֱצָה בִּלְבַד, הָיוּ כָּל הַשָּׁנִים חֹדֶשׁ מָלֵא וְחֹדֶשׁ חָסֵר, וְיִהְיוּ יְמֵי שְׁנַת הַלְּבָנָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים, שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים חֲסָרִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים מְלֵאִים. אֲבָל מִפְּנֵי הַחֲלָקִים שֶׁיֵּשׁ בְּכָל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ יוֹתֵר עַל חֲצִי הַיּוֹם, יִתְקַבֵּץ מֵהֶן שָׁעוֹת וְיָמִים, עַד שֶׁיִּהְיוּ מִקְצָת הַשָּׁנִים חֳדָשִׁים חֲסָרִים יוֹתֵר עַל הַמְּלֵאִים[5], וּבְמִקְצָת הַשָּׁנִים חֳדָשִׁים מְלֵאִים יוֹתֵר עַל הַחֲסָרִים[6].

5) בשנה פשוטה - שבעה חסרים וחמשה מלאים. בשנה מעוברת - שבעה חסרים וששה מלאים, משום שאדר ראשון תמיד מלא (עי' ה"ה). 6) בשנה פשוטה - שבעה מלאים וחמשה חסרים. בשנה מעוברת - שמונה מלאים וחמשה חסרים (משום שסכום יתרות תשצ"ג חלקים שבכל חודש וחודש, אינו עולה בדיוק לעודף המלאים על החסרים, יש צורך להגדיל אחר־כך את מספר החסרים על המלאים).

ד. יוֹם שְׁלִשִׁים לְעוֹלָם עוֹשִׂין אוֹתוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה. אִם הָיָה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר חָסֵר - יִהְיֶה יוֹם שְׁלִשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַבָּא, וְאִם יִהְיֶה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר מָלֵא - יִהְיֶה יוֹם שְׁלִשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ, הוֹאִיל וּמִקְצָתוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ[7], וְיִהְיֶה תַּשְׁלוּם הַחֹדֶשׁ הַמָּלֵא שֶׁעָבַר, וְיִהְיֶה יוֹם אֶחָד וּשְׁלִשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַבָּא, וּמְמֻנּוּ הוּא הַמִּנְיָן, וְהוּא יוֹם הַקְּבִיעָה[8]. וּלְפִיכָךְ עוֹשִׂין רָאשֵׁי חֳדָשִׁים בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה[9], חֹדֶשׁ אֶחָד יוֹם אֶחָד בִּלְבַד וְחֹדֶשׁ אֶחָד שְׁנֵי יָמִים.

7) חציו השני של יום השלושים. 8) דין שני הימים, יום השלושים ויום השלושים ואחד, כדין ראש־חודש, אלא שספירת ימי החודש הבא מתחילה מן יום השלושים ואחד כיום ראשון של החודש. יום השלושים שייך לחודש שעבר. 9) מה שאינו כן כשמקדשים את החודש על פי הראיה. חודש שהוא לפי קביעתנו מלא, יכול על פי הראיה להיות חסר, וכן להיפך.

ה. סֵדֶר הֳחָדָשִׁים הַמְּלֵאִים וְהַחֲסָרִים לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה[10] כָּךְ הוּא: תִּשְׁרֵי לְעוֹלָם מָלֵא[11], וְטֵבֵת לְעוֹלָם חָסֵר, וּמִטֵּבֵת וְאֵילָךְ - אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר, עַל הַסִּדֶּר. כֵּיצַד? טֵבֵת חָסֵר, שְׁבָט מָלֵא; אֲדָר חָסֵר, נִיסָן מָלֵא; אִיָּר חָסֵר, סִיוָן מָלֵא; תַּמּוּז חָסֵר, אָב מָלֵא; אֱלוּל חָסֵר. וּבַשָּׁנָה הַמְּעֻבֶּרֶת - אֲדָר רִאשׁוֹן מָלֵא[12], וַאֲדָר שֵׁנִי חָסֵר[13].

10) עי' הערה קודמת. 11) מכיון שיותר מחצי (י"ב שעות ותשצ"ג חלקים) של יום ל' שייך לתשרי, זקפו את כל יום ל' על חשבון תשרי. את החודש הבא עשו כ"ט יום (חסר),

כלומר כחצי יום פחות מאורכו האמיתי של חודש הלבנה, כדי לאזן את כחצי היום שהוסיפו על החודש הקודם (על חודש מרחשון, עי' ה"ו). 12) הוא חודש העיבור. עודפי שנות החמה על שנות הלבנה מצטרפים כמעט בכל שנות העיבור ליותר מחודש הלבנה (עי' למעלה פ"ו, הי"א). משום כך, כנראה, עושים את אדר א' - חודש העיבור - שלושים יום (ועי' ראש השנה יט: ו'תוספות' שם ד"ה אדר). 13) "אדר הסמוך לניסן לעולם חסר" (ר"ה יט:).

1 **ו. נִשְׁאֲרוּ שְׁנֵי הֶחָדָשִׁים, שֶׁהֵן מַרְחֶשְׁוָן וְכִסְלֵו.**
2 **פְּעָמִים יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים, וּפְעָמִים יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם**
3 **חֲסֵרִים, וּפְעָמִים יִהְיֶה מַרְחֶשְׁוָן חָסֵר וְכִסְלֵו מָלֵא[14].**
4 **וְשָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ שְׁנֵי חֲדָשִׁים אֵלּוּ מְלֵאִים, הִיא**
5 **שֶׁנִּקְרְאוּ חֲדָשֶׁיהָ שְׁלֵמִים; וְשָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ שְׁנֵי**
6 **חֲדָשִׁים אֵלּוּ חֲסֵרִים, נִקְרְאוּ חֲדָשֶׁיהָ חֲסֵרִין; וְשָׁנָה**
7 **שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ מַרְחֶשְׁוָן חָסֵר וְכִסְלֵו מָלֵא, נִקְרְאוּ חֲדָשֶׁיהָ**
8 **כְּסִדְרָן[15].**

14) הסיבה לשינויים אלה, מבוארת למעלה בהלכה ג'. למטרה זו בחרו **בתחילת** השנה, בחדשים חשון וכסלו. בתשרי לא רצו לנגוע, והשאירו אותו קבוע לתמיד מפני החגים שבו (ועי' ערכין ט'). 15) או "שנה סדורה", עי' להלן פרק יב.

9 **ז. דֶּרֶךְ יְדִיעַת הַשָּׁנָה אִם חֲדָשֶׁיהָ מְלֵאִים אוֹ חֲסֵרִין**
10 **אוֹ כְּסִדְרָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, כָּךְ הוּא: תֵּדַע תְּחִלָּה יוֹם**
11 **שֶׁנִּקְבַּע בּוֹ רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁתִּרְצֶה לֵידַע סִדּוּר חֲדָשֶׁיהָ,**
12 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי, וְתֵדַע יוֹם שֶׁיִּקָּבַע בּוֹ**
13 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, וּתְחַשֵּׁב מִנְּיַן הַיָּמִים**
14 **שֶׁבֵּינֵיהֶן, חוּץ מִיּוֹם הַקְּבִיעָה שֶׁל זוֹ וְשֶׁל זוֹ; אִם**
15 **תִּמְצָא בֵּינֵיהֶן שְׁנֵי יָמִים - יִהְיוּ חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה חֲסֵרִין,**
16 **וְאִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם שְׁלֹשָׁה יָמִים - יִהְיוּ כְּסִדְרָן, וְאִם**
17 **תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם אַרְבָּעָה יָמִים - יִהְיוּ חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה**
18 **שְׁלֵמִים[16].**

16) 1. שנה שחדשיה חסרים, יש בה 353 ימים. אם מנכים את יום הקביעה שלה, נשארים 352 יום, שהם 50 שבועות **ושני ימים**. 2. שנה סדורה, לאחר ניכוי יום הקביעה, היא 353 יום, שהם 50 שבועות **ושלושה ימים**. 3. שנה שחדשיה שלמים, לאחר ניכוי יום הקביעה, היא 354 יום, שהם 50 שבועות **וארבעה ימים**.

19 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הַשָּׁנָה שֶׁתִּרְצֶה**
20 **לֵידַע סִדּוּר חֲדָשֶׁיהָ פְּשׁוּטָה; אֲבָל אִם הָיְתָה מְעֻבֶּרֶת:**
21 **אִם תִּמְצָא בֵּין יוֹם קְבִיעָתָהּ וּבֵין יוֹם קְבִיעַת שָׁנָה**
22 **שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ אַרְבָּעָה יָמִים - יִהְיוּ חָדְשֵׁי אוֹתָהּ שָׁנָה**
23 **הַמְעֻבֶּרֶת חֲסֵרִים, וְאִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם חֲמִשָּׁה יָמִים -**
24 **יִהְיוּ כְּסִדְרָן, וְאִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם שִׁשָּׁה - יִהְיוּ**
25 **שְׁלֵמִים[17].**

17) בשנה מעוברת, מוסיפים שני ימים לסימן של שנה פשוטה. במקום שנים, שלושה וארבעה ימים בפשוטה - באים ארבעה, חמשה וששה ימים במעוברת. הסיבה לכך נעוצה בחודש העיבור הנוסף, שהוא תמיד מלא (עי' למעלה ה"ה). שלושים יום הם ארבעה שבועות ועוד **שני ימים**.

26 **ט. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע סִדּוּר חָדְשֵׁי שָׁנָה זוֹ,**
27 **וְהָיָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּחֲמִישִׁי, וְהִיא פְּשׁוּטָה, וְרֹאשׁ**
28 **הַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת, נִמְצָא בֵּינֵיהֶן שְׁלֹשָׁה**
29 **יָמִים - יָדַעְנוּ שֶׁשָּׁנָה זוֹ חֲדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן[18]. וְאִלּוּ הָיָה**
30 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ בְּשְׁלִישִׁי - הָיוּ חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה**
31 **זוֹ שְׁלֵמִים. וְאִלּוּ הָיָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשָׁנָה זוֹ בְּשַׁבָּת,**
32 **וּבַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ בְּשְׁלִישִׁי בְּשַׁבָּת - הָיוּ חָדְשֵׁי שָׁנָה**
33 **זוֹ חֲסֵרִין. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תְּחַשֵּׁב לַשָּׁנָה הַמְעֻבֶּרֶת, כְּמוֹ**
34 **שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

18) בהלכה ז' ובהלכה ח' פתח הרמב"ם בדוגמה של שנה שחדשיה חסרים, וכאן בשנה שחדשיה כסדרם, כפי שהיתה באמת בשנת כתיבת הספר, וכפי שנרמז בתחילת ההלכה במלים "שנה זו".

35 **י. יֵשׁ שָׁם סִימָנִין שֶׁתִּסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְעֶה**
36 **בְּחֶשְׁבּוֹן סִדּוּר חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, וְהֵן בְּנוּיִין עַל עִקְּרֵי זֶה**
37 **הַחֶשְׁבּוֹן וְהַקְּבִיעוֹת וְהַדְּחִיּוֹת שֶׁבֵּאַרְנוּ דַּרְכָּם. וְאֵלּוּ**
38 **הֵן: כָּל שָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בָּהּ בִּשְׁלִישִׁי -**
39 **תִּהְיֶה לְעוֹלָם כְּסִדְרָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, בֵּין פְּשׁוּטָה בֵּין**
40 **מְעֻבֶּרֶת[19]; וְאִם יִהְיֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּשֵׁנִי -**
41 **לֹא תִּהְיֶה כְּסִדְרָן לְעוֹלָם, בֵּין בִּפְשׁוּטָה בֵּין**
42 **בִּמְעֻבֶּרֶת[20]; וְאִם יִהְיֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּחֲמִישִׁי: אִם**
43 **פְּשׁוּטָה הִיא - אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ חָדָשֶׁיהָ חֲסֵרִים לְפִי**
44 **חֶשְׁבּוֹן זֶה, וְאִם מְעֻבֶּרֶת הִיא - אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ**
45 **חָדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה[21].**

19) 1. שנה פשוטה. אם הקביעה היא ביום השלישי, אז המולד המוקדם ביותר מוכרח להיות ב', ט"ו, תקפ"ט (אם קדמה לה שנה מעוברת, עי' פ"ז ה"ה) **והמאוחר** ביותר ג', ט', ר"ג (כי במקרה של גטר"ד הקביעה נדחית, עי' למעלה פ"ז ה"ד). אם נוסיף את שארית שנה פשוטה, כלומר ד"ח, תתע"ו (עי' למעלה פ"ו ה"ה), נקבל מולד של ראש השנה הבאה בשבת לפני חצות. הקביעה תהיה איפוא ביום **השבת**. בין יום שלישי ולבין יום השבת, לאחר ניכוי ימי הקביעה, ישארו שלושה ימים. חדשי השנה הם **כסדרם**. 2. שנה **מעוברת**. אם הקביעה היא ביום ג', אז המולד המוקדם ביותר הוא חצות יום שני (מולד זקן), **והמולד המאוחר** ביותר הוא יום ג', ה' שעות ביום ותתרע"ט חלקים (כי אם המולד בחצי יום ג', נדחית הקביעה בגלל מולד זקן, עי' למעלה פ"ז ה"ב). אם נוסיף למולד ה', כ"א, תקפ"ט - שארית שנה מעוברת - (עי' למעלה פ"ו ה"ה), יהיה מולד השנה הבאה, במקרה של המולד המוקדם, ביום ראשון, ובגלל אד"ו ידחה ליום השני, ובמקרה של המולד המאוחר - ביום השני לפני חצות, ויום המולד יהיה יום הקביעה. בין שני ראשי השנה, בלי ימי הקביעה, יהיו חמשה ימים, כלומר חדשי השנה הם **כסדרם** (עי' ה"ח). 20) 1. שנה **פשוטה**. ר"ה היה **בשבת**. המולד המוקדם ביותר הוא יום

חמישי בחצי היום (אז נדחית הקביעה לשבת, בגלל מולד זקן ואד"ו) והמאוחר ביותר בשבת בחצי היום פחות חלק. אם נוסיף שארית שנה פשוטה, יחול ר"ה הבא במקרה האחד ביום השלישי, ובמקרה השני - ביום החמישי. בין שני ר"ה יש שני ימים וארבעה ימים. בשני המקרים אין חדשי השנה כסדרם. נניח שר"ה היה ביום **שני**. המולד המוקדם ביותר הוא שבת חצי היום. המולד המאוחר ביותר הוא יום שני בחצי היום פחות חלק, אם השנה שקדמה לה לא היתה מעוברת; ב' ט"ו תקפ"ח - אם השנה שקדמה לה היתה מעוברת (ב' ט"ו תקפ"ט במוצאי מעוברת דוחים את הקביעה, עי' פ"ז ה"ה). אם נוסיף שארית השנה למולד המוקדם, יצא המולד הבא ביום חמישי. בין שני ר"ה יש שני ימים, כלומר חדשי השנה **אינם** כסדרם. אם נוסיף את השארית ליתר שני המולדות, יחול מולד ר"ה הבא ביום השבת. בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. חדשי השנה **אינם** כסדרם. 2. שנה **מעוברת**. ר"ה היה **בשבת**. גבולות המולד הם: יום ה' בחצי היום - שבת בחצי היום פחות חלק. אם נוסיף שארית שנה מעוברת (ה', כ"א, תקפ"ט) למולד המוקדם, יצא מולד ר"ה הבא ביום הרביעי. בגלל אד"ו נדחית הקביעה ליום החמישי. בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. חדשי השנה **אינם** כסדרם. אם נוסיף את השארית הנ"ל למולד המאוחר, יצא המולד של השנה הבאה ביום הששי, ובגלל אד"ו נדחית הקביעה ליום השבת. בין שני ר"ה יש ששה ימים. חדשי השנה **אינם** כסדרם. נניח שר"ה היה ביום **השני**. גבולות המולד הם: שבת בחצי היום - יום ב' חצי היום פחות חלק. מולד ר"ה הבא יהיה במקרה האחד יום ששי, והקביעה תידחה ליום השבת, ובמקרה השני ביום א', והקביעה תידחה ליום ב'. פעם יש בין שני ר"ה ארבעה ימים, ופעם - ששה ימים. בשני המקרים חדשי השנה **אינם** כסדרם. 21) 1. שנה פשוטה. אם ר"ה בחמישי, אז גבולות המולד הם: גטר"ד - ה' בחצי היום פחות חלק. מולד השנה הבאה במקרה האחד יהיה שבת בחצי היום, ובגלל מולד זקן ואד"ו תידחה הקביעה ליום השני. בין שני ר"ה יש שלושה ימים, כלומר, חדשי השנה כסדרם. במקרה השני, יהיה המולד הבא ביום השלישי, והקביעה תהיה בו ביום. בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. השנה חדשיה מלאים. בשני המקרים **אין** חדשיה חסרים. 2. שנה **מעוברת**. אם ר"ה **בחמישי**, אז גבולות המולד הם: יום ג' בחצי היום - יום ה' בחצי היום פחות חלק. אם נוסיף ה', כ"א תקפ"ט - שארית שנה מעוברת - יהיה, במקרה האחד, מולד השנה הבאה ב' ט"ו, תקפ"ט והקביעה תהיה ביום ג' (עי' פ"ז, ה"ה). בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. השנה חדשיה **אינם** כסדרם. במקרה השני, יהיה המולד ביום הרביעי, והקביעה תידחה ליום החמישי. בין שני ר"ה יש ששה ימים. השנה חדשיה **אינם** כסדרם.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ל' מנחם־אב־ו' אלול ה'תשפ"א

יום ראשון ל' מנחם־אב ה'תשפ"א

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר הלוקח פירות תלושין מאימתי נקבעו למעשר. המחליף עם חבירו זה לאכול וזה לאכול. אם המתנה קובעת למעשר. השוכר את הפועלים לעשות עמו בפירות. ודין המוציא פועלים לעשות לו מלאכה בשדה ואין להם עליו מזונות. המבשל או הטומן פירות באדמה או המוזג יין במים אם קבע. התורם תרומה שצריך לתרום אחריה שנייה. ותאנה שהייתה מיוחדת לו לאכול.

1 **א. הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין[2] לְאָכְלָן[3] - נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר**
2 **מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4]. וּמֵאֵימָתַי יִקָּבְעוּ? מִשֶּׁיִּתֵּן**
3 **אֶת הַדָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ[5]. חֲרֵי[6] שֶׁלֹּא נָתַן**
4 **דָּמִים, וְהָיָה בּוֹרֵר וּמַנִּיחַ בּוֹרֵר וּמַנִּיחַ, אֲפִלּוּ כָּל**
5 **הַיּוֹם כֻּלּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ לִקַּח - לֹא נִתְחַיֵּב**
6 **לְעַשֵּׂר[7]. וְאִם[8] הָיָה יָרֵא שָׁמַיִם - מִשֶּׁגָּמַר בְּלִבּוֹ**
7 **מְעַשֵּׂר[9], וְאַחַר כָּךְ יַחֲזִיר לַמּוֹכֵר, אִם רָצָה לְהַחֲזִיר[10].**

2) שנגמרה מלאכתם ביד מוכר, ראה למעלה פ"ב הלכה ב. 3) אבל אם לקחם למכרם - אינם נקבעים למעשר, כבהלכה הסמוכה. 4) למעלה פרק ג הלכה ג, ופ"ד הלכה ב. 5) ירושלמי מעשרות פרק ג הלכה א: "דמים מהו שיטבלו כמקח - הדא אמרה דמים כמקח הן". ואף־על־פי שחכמים הפקיעו קנין דמים, כדי שלא יאמר המוכר ללוקח נשרפו חטיך בעליה, ותקנו משיכה (פ"ג מהלכות מכירה הלכות א־ה) - חיוב מעשר חל כיון שנעשתה פעולת קנין, אף שמדרבנן אין לה תוקף. 6) ברייתא בבבא בתרא פח. 7) שגמר בלב אינו פעולת קנין כלל (שם). 8) שם. 9) ויתן דמים תמורת המעשר שלקח ונתן ללוי, ראה להלן פי"א הלכה ח. 10) והוא שהמוכר מסכים, שאם לא כן, מה יראת שמים היא זו. ועיין בתוספות שם ד"ה בירא שמים. ולזה נתכוין הכסף־משנה, ועיין בהגהה בגליון.

8 **ב. הַלּוֹקֵחַ[11] בְּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע[12] אוֹ שֶׁלָּקַח תָּלוּשׁ[13]**
9 **לִשְׁלֹחַ לַחֲבֵרוֹ - לֹא נִקְבְּעוּ[14], וְיֵשׁ לוֹ לֶאֱכֹל מֵהֶן**
10 **עֲרַאי[15].**

11) מעשרות פרק ה משנה ט: "לקח במחובר לקרקע פטור, לקט לשלוח לחבירו פטור". ורבינו גרס כנראה: "לקח לשלוח לחבירו פטור". וכן נראה בפירוש המשנה שם. (ובירושלמי שם: "לקח במחובר לקרקע פטור, הא בתלוש חייב - מאן אית ליה מקח טובל בפירות שלא נגמרה

מלאכתן, לא רבי מאיר?" ולדעת רבינו, שאין המקח קובע אלא לאחר שנגמרה מלאכתן (למעלה פ"ג הלכה ג), צריך לומר שכאן מדובר בזורע טבל שנגמרה מלאכתו למעשר, שעד כאן לא נסתפקו בשיבולת שמרחה בכרי ושתלה וקרא עליה שם תרומה (מנחות ע. ולמעלה פי"א מהלכות תרומות הלכה כו), אלא אם פרח ממנו איסור הטבל לגמרי והרי היא כפירות שלא הגיעו לעונת המעשרות (ראה שם בהערה). אבל חיוב תרומות ומעשרות, כלומר, גמר מלאכתם למעשר, בוודאי בטל בהם, והר"י קורקוס כתב שהחידוש הוא בזה, שאף לאחר שנתלשו ונגמרה מלאכתם, אוכל מהם עראי, כיון שפעולת המקח היתה במחובר, ועיין אור־שמח).

12) פירות המחוברים לקרקע. 13) שנגמרה מלאכתו.

14) שאין המקח קובע אלא־אם־כן לקחן לאכלן (פירוש המשניות שם), שתיקנו כעין דאורייתא, ומן התורה אינו חייב אלא כשגמר מלאכתם על דעת לאכלם לעצמו, ולא למכרם, ראה למעלה פרק ב הלכה א. 15) אבל לא קבע, כיון שהגיע לעונת מעשרות, ראה למעלה פרק ג הלכה א.

1 **ג. הָאוֹמֵר[16] לַחֲבֵרוֹ: הֵא לְךָ אִסָּר זֶה וְתֵן לִי בּוֹ חָמֵשׁ**
2 **תְּאֵנִים[17] - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל אַחַת אַחַת וּפָטוּר[18]; וְאִם**
3 **צָרַף - חַיָּב לְעַשֵּׂר[19]. הֵא לְךָ[20] אִסָּר זֶה בְּעֶשְׂרִים[21]**
4 **תְּאֵנִים שֶׁאָבַר לִי[22] - בּוֹרֵר אַחַת אַחַת וְאוֹכֵל[23].**
5 **בָּאֶשְׁכּוֹל שֶׁאָבַר לִי - מְגַרְגֵּר מִמֶּנּוּ בָּאִילָן וְאוֹכֵל[24].**
6 **בָּרִמּוֹן שֶׁאָבַר לִי - פּוֹרְטוֹ[25] בָּאִילָן וְאוֹכֵל. בָּאֲבַטִּיחַ**
7 **שֶׁאָבַר לִי - כּוֹפֵת בַּקַּרְקַע[26] וְאוֹכֵל[27]. וְאִם קִצֵּץ אֶת**
8 **הַתְּאֵנִים וְצִרְפָם[28], אוֹ שֶׁקִּצֵּץ הָאֶשְׁכּוֹל אוֹ הָאֲבַטִּיחַ**
9 **- חַיָּב לְעַשֵּׂר[29], שֶׁהֲרֵי לֹא קָנָה אֶלָּא הַנִּתְלָשׁ[30]. אֲבָל**
10 **אִם אָמַר לוֹ: הֵא לְךָ אִסָּר בִּשְׁתֵּי[31] תְּאֵנִים אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי**
11 **אֶשְׁכּוֹלוֹת אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי רִמּוֹנִים אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי אֲבַטִּיחִים**
12 **אֵלּוּ[32] - קוֹצֵץ כְּדַרְכּוֹ[33] וְאוֹכֵל עֲרַאי[34] וּפָטוּר; שֶׁלֹּא**
13 **נִקְבְּעוּ בְּמִקָּח, שֶׁהֲרֵי לְקָחָן בְּמִחֲבָר[35].**

16) שם פרק ב משנה ה, כר' יהודה ולא כר' מאיר.
17) שלא נגמרה מלאכתם למעשר. 18) כלומר, נוטל אחת מחבירו ואוכל, וכן הלאה. 19) שזהו גמר מלאכתו והמקח קובען, וראה למעלה פ"ד הלכה טו לענין חצר. 20) שם משנה ו. 21) וכן הוא במשנה שבירושלמי שם.
22) כלומר, שיחול המקח כשיבור לו את התאנים, ולא עכשיו כשהם במחובר, וראה להלן. 23) כלומר, תולש מן המחובר וכו' ובמשנה שם: "בורר ואוכל". ובירושלמי שם: "ר' יוסי בשם ר' יוחנן מגרגר אחת אחת והולך ואוכל".
24) כלומר, אחת אחת, כנ"ל. 25) מבקעו, ראה למעלה שם הלכה יז. 26) ראה שם. 27) קמעא קמעא.
28) אפילו שתים כאחת. 29) שזהו גמר מלאכתם.
30) כמבואר למעלה. 31) בדפוסים חדשים בטעות "בב'".
32) המחוברים לקרקע ולאילן. 33) אפילו אחדים כאחת.
34) אבל לא קבע, מאחר שכבר הגיעו לעונת מעשרות.
35) ומקח לא קבע במחובר (בהלכה הקודמת).

14 **ד. הַמַּחֲלִיף[36] עִם חֲבֵרוֹ[37]: זֶה לֶאֱכֹל וְזֶה לֶאֱכֹל[38] -**
15 **שְׁנֵיהֶן נִקְבְּעוּ לְמַעֲשְׂרוֹת[39], שֶׁהֲרֵי לָקְחוּ בְּתָלוּשׁ. זֶה**
16 **לִקְצוֹת וְזֶה לִקְצוֹת[40] - שְׁנֵיהֶן לֹא נִקְבְּעוּ; שֶׁאֵין**
17 **הַמֶּכֶר קוֹבֵעַ דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, כְּמוֹ**
18 **שֶׁבַּאֲרָנוּ[41]. לָקַח הָאֶחָד פֵּרוֹת שֶׁהֶחֱלִיף לַאֲכִילָה,**
19 **וְלָקַח הָאַחֵר חֲלִיפֵיהֶן לְהַקְצוֹתָן - זֶה שֶׁלָּקַח לַאֲכִילָה**
20 **חַיָּב לְעַשֵּׂר, וְזֶה שֶׁלָּקַח לְהַקְצוֹתָן לֹא נִקְבַּע**
21 **לְמַעֲשֵׂר[42].**

36) שם משנה ח. ודין החליפין נתבאר בפ"ה מהלכות מכירה הלכה א, שאם משך האחד של חבירו - קנה חבירו שלו, ואף־על־פי שלא משך. 37) פירות שנגמרה מלאכתן תחת פירות חבירו, שאף הם נגמרו מלאכתן. 38) ולא לקצות, ואם כן נגמרה מלאכתן. 39) שזהו מקח, והוא קובעם, ואפילו אחד אחד אסור. 40) לשטוח בשדה כדי שיתייבשו, שעדיין לא נגמרה מלאכתם. 41) למעלה הלכה ג פרק ג. 42) כר' יהודה שם, ועיין רש"י ביצה לה:

22 **ה. הָאוֹמֵר[43] לַחֲבֵרוֹ: צֵא וְלַקֵּט לְךָ עֶשְׂרִים תְּאֵנִים**
23 **מִשֶּׁלִּי[44], וַאֲנִי אֲמַלֵּא אֶת כְּרֵסִי מִשֶּׁלְּךָ[45] - שְׁנֵיהֶם**
24 **פְּטוּרִים[46], שֶׁאֵין זֶה חֲלִיפִין[47] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֶכֶר. וְאִם**
25 **צֵרַף וְאָכַל - חַיָּב[48]. וְהַמַּתָּנָה אֵינָהּ קוֹבַעַת כְּמֶכֶר[49].**

43) ירושלמי שם פ"ב הלכה א. 44) מאילני. אבל אינו קונה אותם אלא לכשילקטם. 45) התלושים, שאם הם מחוברים, אף אם היה חליפין, אינם נקבעים במחובר, כנ"ל בהלכה ב, שהרי הוא קונה אותם מיד לאחר שמשך הראשון את העשרים שלו. 46) בתוספתא פ"ב אמרו: "המלקט במניין חייב, הממלא כריסו פטור", וכן הובאה בירושלמי שם (ועיין ראב"ד). אבל לפי מסקנת הירושלמי שם, שניהם פטורים, שאין זה חליפין. וראה בר"י קורקוס.
47) ירושלמי שם: "אמר ר' שימי אין לו חליפין [כלומר, אין זה קנין חליפין כלל] שלא נתכוון האיש בזה (שהסכים ללקט עשרים תאנים) אלא להגיס את לבו שיאכל [לתת בלב חבירו שימלא כרסו מפירותיו, אבל לא בתורת מכר אלא כמתנה, ואינה קובעת כדלהלן]". וסובר רבינו, שלפי זה, גם המלקט פטור - שאין זה חליפין אלא שניהם מתנה.
48) כלומר, אין זה כמכר, שבו אנו אומרים שאם צירף חייב (למעלה הלכה ג), אלא כמתנה שאף אם צירף - פטור (חזון־איש, ועיין כסף־משנה). וראה בלשון רבינו להלן הלכה יא. 49) בירושלמי שם אמרו, שאף למי שסובר "מתנה כמכר (ראה להלן פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז, ופי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה יט) - במעשר שהוא מדבריהם, אפילו בימי עזרא (ראה למעלה פ"א מהלכות תרומות הלכה כו), הקלו במתנה. [ומכיון שרבינו לא חילק בין מעשר בזמן הזה למעשר בזמן שכל ישראל בארץ ישראל, נראה שסובר שלדברי ר' יוחנן (שם הלכה ג) שמקח אינו קובע מן התורה, וכן פסק למעלה (פ"ב הלכה ב) - לעולם הקלו במתנה].

26 **ו. עַם הָאָרֶץ[50] שֶׁהָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק וְאָמַר: טְלוּ לָכֶם**
27 **תְּאֵנִים[51] - אוֹכְלִים[52] וּפְטוּרִין[53], שֶׁאֵין הַמַּתָּנָה**
28 **קוֹבַעַת[54]. וְאִם הִכְנִיסוּ[55] לְבָתֵּיהֶן: אִם[56] רֹב הָעָם**
29 **מַכְנִיסִים לַבָּתִּים[57] - מְעַשְּׂרִים וַדַּאי[58]; וְאִם רֹב הָעָם**
30 **מַכְנִיסִים לַשּׁוּק[59] - אֵין מְתַקְּנִים אֶלָּא דְּמַאי, שֶׁמָּא**
31 **עִשֵּׂר וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא לַשּׁוּק. וְאִם[60] אָמַר: טְלוּ לָכֶם**

50) שהיה עובר בשוק ואמר: "טלו לכם תאנים". 51) אלו הם מחוברים. 52) אוכלים מהם עראי. 53) פטורים מלעשר, שאין המתנה קובעת. 54) אלא כמכר, ראה לעיל הלכה ב. 55) לבתיהן. 56) אם רוב העם מכניסים לבתים - מעשרים ודאי; ואם רוב העם מכניסים לשוק - אין מתקנים אלא דמאי, שמא עשר ואחר כך הביא לשוק. ואם אמר: טלו לכם

וְהַכְנִיסוֹ לַבָּתִּים - כְּשֶׁמַּכְנִיס לַבַּיִת מְעַשֵּׂר דְּמַאי[61].
נָתַן[62] לוֹ דָּבָר מְרֻבֶּה[63], אֲפִלּוּ אָמַר לוֹ: טֹל וֶאֱכֹל - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאָמַר לוֹ: טֹל וְהַכְנֵס[64], שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל עַד שֶׁיְּתַקֵּן דְּמַאי[65]. וְכֵן אִם נָתַן לוֹ דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל חַי[66], אוֹ שֶׁהָיָה אָדָם גָּדוֹל שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל בַּשּׁוּק[67] - הֲרֵי זֶה מְתַקֵּן דְּמַאי[68].

50) שם פרק ב משנה א. 51) במתנה. 52) עראי. 53) ממעשר. 54) כנ"ל. 55) אלו שקיבלו התאנים. 56) ירושלמי שם. 57) שמותר לאכול מהם עראי עד שיקבעו למעשר באחד משש הדברים (למעלה פ"ג הלכות א־ג). 58) שכיון שעם־הארץ היה עובר בשוק ולא עומד שם, ודאי הוא מן הרוב שמכניסים לבתיהם, ולא מן המיעוט שמכניסים לשוק, ובוודאי לא עישרם, ואף לא הפריש מהם תרומה גדולה, שהרי עוד לא ראו פני הבית, ולכן מתעשרים ודאי (תוס' אנשי שם). 59) שמשנגמרה מלאכתם, אסור לאכול מהן עראי (שם הלכה א). 60) משנה שם. 61) ולא ודאי, ואף־על־פי שהרוב מכניסים לבתים. שהרי הוא כאומר להם: הכניסו לבתיכם ואני אתקנם מיד, וראה בהלכה הסמוכה. ובמשנה שם אמרו: "לא יאכלו מהם עראי", היינו אף לפני שהכניסו לבתיהם, והיינו משום שלעניין תרומה גדולה עם־הארץ נאמן (להלן פ"ט הלכה א). ומכיון שאמר שיתקן מיד, בוודאי תרם תרומה גדולה והיא קובעת למעשר, כמפורש למעלה שם הלכה ג (תוספות אנשי שם). ורבינו השמיט בבא זו (ועיין כסף־משנה). [אבל רמזה בהלכה הסמוכה: "זה אוכל ופטור, וזה אוכל וחייב", כלומר: זה שאמר לו טול והכניס - אוכל בשוק וחייב, וכנ"ל]. 62) ירושלמי שם. 63) כמות גדולה של תאנים. 64) לבית, שאי־אפשר לאכלן בחוץ מחמת ריבויין. 65) כנ"ל. 66) הטעון בישול, וצריך להכניסו לבית לשם כך. 67) ירושלמי שם פ"ג סוף הלכה ב.' [והיינו שלא בפני העם, שאז אין זה אלא בתלמיד חכם בלבד (פ"ה מהלכות דעות הלכה ב, וראה שם הערה ו, והיא צריכה תיקון), אבל בפני העם הרי זה דין לכל אדם, והאוכל בשוק בפני העם הרי הוא בזוי ופסול לעדות, ראה בפי"א מהלכות עדות הלכה ה). 68) שהרי הוא כאומר טלו והכניסו לבית, וכנ"ל.

ז. הָיוּ[69] שְׁנַיִם, אָמַר[70] לְאֶחָד: טֹל וֶאֱכֹל[71], וְאָמַר לַשֵּׁנִי: טֹל וְהַכְנֵס[72] - זֶה[73] אוֹכֵל[74] וּפָטוּר[75], וְזֶה[76] אוֹכֵל וְחַיָּב[77].

69) ירושלמי שם. 70) עם הארץ. 71) בשוק. 72) לבית. 73) שאמרו לו: "טול ואכול". 74) עראי, מחוץ לבית. 75) ממעשר. 76) שאמרו לו: "טול והכניס". 77) כלומר, אוכל בשוק וחייב, כמו שאמרו במשנה שם: "טלו והכניסו לבתיכם, לא יאכלו מהם עראי", וראה בהלכה הקודמת. שכיון שאמר לו "טול והכניס", הרי הוא כאומר לו: אני אתקן מיד, ומכיון שעל תרומה גדולה נאמנים, הרי נקבעו הפירות על ידי הפרשת התרומה הגדולה, כמפורש למעלה פ"ג הלכה ג (תוספות אנשי שם) וראה למעלה הלכה ו.

ח. וְכֵן[78] אֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּשַׁעַר אוֹ בַּחֲנוּת[79], וְאָמַר לָהֶם[80]: טְלוּ וְאִכְלוּ[81] - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין[82] וּפְטוּרִין[83], וּבַעַל הַשַּׁעַר אוֹ בַּעַל הַחֲנוּת לֹא יֹאכְלוּ עַד שֶׁיְּעַשְּׂרוּ דְּמַאי. שֶׁנִּמְצָא כְּאוֹמֵר לְאֵלּוּ: טְלוּ וְהַכְנִיסוּ לְבָתֵּיכֶם[84], שֶׁהֲרֵי הֵם כְּבָתֵּיהֶם[85]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[86], שֶׁאֵין הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ קוֹבֵעַ לוֹ כְּשֶׁיַּעַבְרוּ הַפֵּרוֹת בְּתוֹכוֹ[87].

78) שם פ"ב משנה ב, כחכמים ולא כר' יהודה. 79) והשער והחנות אינם שלהם, כדלהלן. 80) עם־הארץ העובר בשוק. 81) היינו: הכניסו לשער או לחנות ואכלו. 82) עראי, אפילו בחנות או בשער. 83) שכיון שלא הכניסו לשער או לחנות אלא בדרך העברה ולא בקביעות, אינם קובעים בשבילם, כיון שאינם שלהם, כדלהלן. ולדידם, אין זה כאומר להם: "טלו והכניסו לבתיכם". 84) ואני אעשר עבורכם. 85) ראה למעלה פ"ד הלכות ט־י. 86) שם הלכה יא. 87) עיין בראב"ד, וראה שם הלכה יג.

ט. הַשּׁוֹכֵר[88] אֶת הַפּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ[89] בְּפֵרוֹת, בֵּין בִּתְלוּשִׁין[90] בֵּין בִּמְחֻבָּרִין[91], הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶם לֶאֱכֹל מִן הַתּוֹרָה[92] בְּמַה שֶׁהֵן עוֹשִׂין[93] - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין[94] וּפְטוּרִים מִן הַמַּעֲשֵׂר[95]. וְאִם[96] הִתְנָה עִמָּהֶן שֶׁיֹּאכְלוּ מַה שֶּׁלֹּא זִכְּתָה לָהֶן תּוֹרָה[97], כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶן הַפּוֹעֵל שֶׁיֹּאכְלוּ בָּנָיו עִמּוֹ[98], אוֹ שֶׁיֹּאכַל בְּנוֹ בְּשִׂכָּרוֹ[99], אוֹ שֶׁיֹּאכַל אַחַר גְּמַר מְלַאכְתּוֹ בְּתָלוּשׁ[100] - הֲרֵי זֶה אָסוּר לֶאֱכֹל[101] עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר; הוֹאִיל וְאוֹכֵל מִפְּנֵי הַתְּנַאי, הֲרֵי זֶה כְּלוֹקֵחַ[102].

88) שם משנה ז. 89) מלאכה. 90) שלא נגמרה מלאכתן למעשר, אבל לאחר מיכן אסור לאכול (פי"ב מהלכות שכירות הלכה א). 91) כשמלאכתו היא תלישתן ממקום חיבורן (שם). 92) אכילה בתלוש, למדו בברייתא (בבא מציעא פט.) מ"דייש" [לא תחסום שור בדישו] - "מה דייש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר פועל אוכל בו, אף כל שלא נגמרה מלאכתו למעשר פועל אוכל בו". ואכילה במחובר, למדו (שם פז:) ממה שנאמר "ואל כליך לא תתן" - "בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית (כלומר, בשעת תלישה) אתה אוכל, ובשעה שאי־אתה נותן לכליו של בעל הבית (כגון המנכש בבצלים, שם הלכה ד) אי אתה אוכל". 93) ראה שם הלכה י, ולהלן הלכה יב, שאינם אוכלים מדבר אחר, אלא ממה שהם עושים. 94) אכילת עראי. ולמדו זאת שם מן הפסוק "ואכלת כנפשך" - "מה נפשך (= בעל הבית) אוכל ופטור (מן המעשר), אף נפשו של פועל אוכל ופטור". 95) אף־על־פי שהוא מצרף שנים בידו, שבמקח זהו גמר מלאכה ונקבע למעשר (למעלה הלכה ג). וראה בתוספות שם פח. סד"ה בעל הבית, שלענין היתר אכילת פועל, אין זה נקרא נגמרה מלאכתו. 96) משנה שם. 97) אבל התנה שיאכל בדבר שהוא אוכל מן התורה - אוכל ופטור (מעשרות פ"ב משנה ז). וראה הלכה יא בדין קצץ. 98) ממה שנוטל לעצמו

רוצה לתת להם חלק, אף־על־פי שלא נשכרו עמו. 99) תחתיו. 100) שאז אין הפועל אוכל מן התורה, ראה למעלה. 101) אפילו עראי. 102) ומה שאמרו בבבא מציעא צב: "דמיחזי (= שנראה) כמקח", ואין זה מקח ממש, אין זה אלא לפי הסברא שפועל אוכל משלו, אבל לפי מה שפסק רבינו (הלכות שכירות שם הלכות יג־יד) שפועל אוכל משל שמים, ורק לו זכתה התורה - הרי זה מקח ממש.

1 **י. שְׂכָרוֹ[103] לְנַכֵּשׁ עִמּוֹ בְּזֵיתִים[104], וְהִתְנָה הַפּוֹעֵל**
2 **שֶׁיֹּאכַל בַּזֵּיתִים - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מִן הָאִילָּן אַחַת אַחַת**
3 **וּפָטוּר[105]; וְאִם צֵרַף - חַיָּב[106].**

103) שם פרק ג משנה ג. 104) כלומר, לתלוש הקטנים מבין הגדולים, שאינו אוכל מן התורה, מפני שאין זה גמר מלאכה (שם הלכה ד). וכן הוא בירושלמי על המשנה שם: "השוכר את הפועל לעשות בזיתים, אמר לו על מנת לאכול זיתים, אוכל אחד אחד ופטור, ואם צירף חייב" - "כי אנן קיימין בששכרו לנכש עמו בזיתים, מן דבתרה (= נלמד מהבבא השניה) לנכש עמו בבצלים". 105) ממעשר. 106) שהרי זה בגמר מלאכה, ומקח קובע למעשר לאחר גמר מלאכה.

4 **יא. שְׂכָרוֹ[107] לְנַכֵּשׁ[108] בְּבְצָלִים[109], וְהִתְנָה לֶאֱכֹל**
5 **יָרָק[110] - מְקַרְסֵם[111] עָלֶה עָלֶה וְאוֹכֵל; וְאִם צֵרַף -**
6 **חַיָּב[112]. קְצִיץ[113] הַפּוֹעֵל[114] שֶׁיֹּאכַל לִיטְרָא שֶׁל**
7 **זֵיתִים[115] - אוֹכֵל אַחַת אַחַת; וְאִם צֵרַף - חַיָּב לְעַשֵּׂר.**
8 **הוֹאִיל וְהוּא אוֹכֵל דָּבָר קָצוּב - הֲרֵי זֶה כְּלוֹקֵחַ, שֶׁאִם**
9 **צֵרַף - נִקְבָּע. לֹא קְצִיץ, אֶלָּא הָיָה אוֹכֵל כְּדִין תּוֹרָה[116]**
10 **- מְצָרֵף וְאוֹכֵל כָּל מַה שֶׁיִּרְצֶה. וְהוּא שֶׁלֹּא יִסְפּוֹת[117]**
11 **בְּמֶלַח. אֲבָל אִם סָפַת בְּמֶלַח[118]: אַחַת אַחַת - מֻתָּר;**
12 **שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם - אָסוּר, שֶׁהֲרֵי נִקְבְּעוּ [בַּמֶּלַח][119].**

107) משנה שם. 108) לתלוש הקטנים מבין הגדולים שמונעין גידולן. 109) שאינו אוכל מן התורה, לפי שאין זה גמר מלאכה (הלכות שכירות שם). 110) עלי הבצלים. 111) חותך. 112) כנ"ל בהלכה הקודמת. 113) ברייתא בבבא מציעא פט: 114) האוכל מן התורה, כגון ששכרו לבצור או למסוק. 115) כן פירש ר"ח, הובא בתוס' שם ד"ה קוצץ. אבל התנה בלי קציצה - כיון שאוכל גם בלי התנאי, אין זה כמקח (שם פ"ב משנה ז, וראה למעלה הלכה ט). 116) כלומר, כיון שלא קצץ בקיצוב, אינו כאוכל לפי תנאו אלא מן התורה. 117) יטבול. 118) כשנתן לו בעל הבית רשות לכך. שאם לא כן, אסור לו לספות במלח (בבא מציעא שם). 119) שהמלח קובע למעשר בדבר שנגמרה מלאכתו (למעלה פ"ג הלכה ג).

13 **יב. פּוֹעֵל[120] שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה בִּלְבָסִין[121] - לֹא יֹאכַל**
14 **בִּבְכוֹרוֹת שֶׁבַע[122], בִּבְכוֹרוֹת שֶׁבַע - לֹא יֹאכַל בִּלְבָסִין, עַד**
15 **שֶׁיְּעַשֵּׂר[123]. אֲבָל יֵשׁ לוֹ לִמְנֹעַ עַצְמוֹ[124] עַד שֶׁיַּגִּיעַ**
16 **לִמְקוֹם הַיָּפוֹת[125].**

120) מעשרות פרק כ משנה ח. 121) תאנים גרועות (פירוש המשנה שם). בשעת גמר מלאכתן, שאוכל מהן מן התורה. 122) תאנים לבנות טובות (שם), אף אם ענפי בנות השבע מעורבים בענפי הלבסין, שבאופן כזה במין אחד אוכל משני האילנות (בבא מציעא צא:), כאן נחשבים כשני מינים. ולכן נשנתה משנה זו, אף שדין זה מפורש בב"מ שם במשנה. 123) אם התנה עם בעל הבית שיאכל מהן. שכיון שמן התורה אינו אוכל אלא במה שהוא עושה (למעלה הלכה ט), הרי זה כמקח וקובע למעשרות (שם). 124) מלאכול כשעושה בלבסין הגרועות. 125) בנות שבע. כלומר, אוכל ופטור מן המעשרות, שהרי יש לו לפועל רשות לעשות כן מן התורה (בבא מציעא שם, ופי"ב מהלכות שכירות הלכה יא), ואין זה מקח.

17 **יג. הַמּוֹצִיא[126] פּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה**
18 **בַּשָּׂדֶה[127]: בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶן עָלָיו מְזוֹנוֹת[128] - אוֹכְלִין**
19 **מִפֵּרוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה[129] וּפְטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר[130]; וְהוּא**
20 **שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן[131]. אֲבָל אִם יֵשׁ לָהֶן עָלָיו**
21 **מְזוֹנוֹת[132] - לֹא יֹאכְלוּ וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה**
22 **מְלַאכְתָּן; שֶׁאֵין פּוֹרְעִין חוֹב מִן הַטֶּבֶל[133]. אֲבָל**
23 **אוֹכְלִין אַחַת אַחַת מִן הַתְּאֵנָה[134], אֲבָל לֹא מִן הַסַּל**
24 **וְלֹא מִן הַקֻּפָּה וְלֹא מִן הַמֻּקְצֶה[135].**

126) שם פ"ג משנה ב. 127) [כלומר, כל מלאכה שבשדה, ואף כאלה שאין הפועל אוכל בהן מן התורה, ולפיכך היה מקום להתנות על מזונות, אלא שלא עשה כן]. 128) ובמקום שלא נהגו לזון (בבא מציעא פג. ושם פ"ט הלכה א). 129) כשבמשך היום נקלעה לו עבודה בפירות שאוכל מהם מן התורה, [ועיין רע"ב]. 130) כדין פועל (למעלה הלכה ט). 131) [שאם נגמרה מלאכתם, אין לו לפועל לאכול (הלכות שכירות שם הלכה ב, ולמעלה שם), ואם התנה על כך הרי זה כלוקח, ואסור לאכול עד שיעשר, כמבואר שם. וכן הוא במשנה א שם: "המעביר תאנים בחצרו לקצות (= לעשות קציעות, דהיינו לפני גמר מלאכה) - הפועלים שעמו בזמן שאין להם עליו מזונות, אוכלין ופטורין וכו'"). 132) שהתנה על כך עם בעל השדה. 133) כן כתב בפירוש המשנה שם, ומקור הדברים להלן פ"ו הלכה ט. (שכיון שחייב לתת לו מזונות, ובמקום זה נותן לו פירות, הרי הוא כפורע חובו בטבל, והרי זה כמוכרו (שם), ומקח קובע למעשרות אם מצרף שנים (למעלה הלכה ג), וראה להלן בדברי הירושלמי. ועיין בתוספות אנשי שם. וכאן השמיענו רבינו, שמה שפועל אוכל ופטור מן המעשר, אין זה אלא בזמן שאין לו עליו מזונות. וכן צריך לפרש מה שאמרו במשנה שם: "המעביר תאנים בחצרו לקצות - הפועלים שעמו בזמן שאין להם עליו מזונות אוכלין ופטורין, אבל אם יש להם עליו מזונות - הרי אלו לא יאכלו"). 134) משנה שם. (והוא כדין מקח שאוכל אחת אחת ופטור, למעלה שם). 135) משנה שם. ואמרו בירושלמי שם: "לא מן הסל ולא מן הקופה ולא מן המוקצה, כמה דתימר תמן מלקט אחת אחת ואוכל, ואם צירף חייב - מוקצה עשו אותה כמצרף". [ונראה שהכוונה לפרק ב דמעשרות משנה ה, לגבי מקח ש"אוכל אחת אחת ופטור, ואם צירף חייב". הרי שהכוונה לקביעות למעשר על ידי מקח, וכמבואר למעלה].

יד. אֶחָד[136] הַמְבַשֵּׁל[137] וְאֶחָד הַשּׁוֹלֵק[138] וְאֶחָד הַכּוֹבֵשׁ[139] - קוֹבֵעַ לְמַעֲשֵׂר[140]. אֲבָל הַמַּעֲשִׁין אֶת הַפֵּרוֹת עַד שֶׁהִכְשִׁירָן[141] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[142].

136) שם פ"ד משנה א. 137) ירושלמי שם. 138) אם פירושו: בשיל ולא בשיל (ר"ן נדרים מט.) סידרם רבינו בדרך "לא זו אף זו" - לא רק בישול קובע, אלא אפילו שילוק ואפילו כבוש. 139) נותן הפירות במי מלח (פירוש המשנה, וראה למעלה פ"ג הלכות ג־ד). 140) מדבריהם (למעלה פ"ד הלכה ב). 141) לאכילה. 142) בעיא היא בירושלמי נדרים פ"ו הלכה א, ולא נפשטה (חזון־איש).

טו. הַטּוֹמֵן[143] פֵּרוֹת בָּאֲדָמָה[144] אוֹ בְּתֶבֶן אוֹ בְּזֶבֶל[145] עַד שֶׁהִכְשִׁירָן לַאֲכִילָה - לֹא נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[146].

143) משנה שם. 144) כן המנהג לעשות בפירות שאינם מבושלים, להטמין אותם בעפר, כדי שיתרטבו ויתבשלו (פירוש המשנה שם). 145) זה אינו במשנה. 146) שאין זה בישול.

טז. הַנּוֹתֵן יַיִן לְתַבְשִׁיל חַם[147], אוֹ[148] שֶׁנָּתַן שֶׁמֶן לְקִדֵּרָה בְּאִלְפָּס[149] כְּשֶׁהֵן מְרֻתָּחִין[150] - נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר. מָזַג יַיִן בְּמַיִם חַמִּים - נִקְבַּע[151]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם בְּשֵׁל הַיַּיִן[152] וַאֲפִלּוּ בַּגַּת[153] - שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹת מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[154].

147) אפילו לכלי שני, אם היה חם ביותר (למעלה פ"ג הלכה טו). 148) שם פ"א משנה ז, וראה למעלה שם. 149) צ"ל: ואלפס". וכעין זה במשנה שם: "לקדרה וללפס" (וראה בגליון הרמב"ם בשם ר"י אבוהב). והם כלי ראשון. 150) והעבירם מעל האש, וראה להלן. 151) שם פ"ד משנה ד, כחכמים. ועיין משנה ראשונה שם. 152) על האש. 153) שלא נגמרה עוד מלאכת היין (למעלה שם הלכה יד). 154) [שאף־על־פי שכתב רבינו (שם הלכה ג) שכל הששה דברים, וכולל בהם גם אש, אינם קובעים אלא בדבר שנגמרה מלאכתו - יין שמזגו בכלי, הרי הוא כצירוף שנים בידו במקח (שם הלכה יג) וכמוקצה שהיא כמצרף (שם). ועיין משנה ראשונה שם].

יז. הַשּׁוּם[155] וְהַשַּׁחֲלִים[156] וְהַחַרְדָּל שֶׁשְּׁחָקָן בַּשָּׁדֶה[157] בְּשֶׁמֶן[158] - נִטְבְּלוּ לְמַעֲשֵׂר[159]. וְכֵן[160] הַסּוֹחֵט אֶשְׁכּוֹל לְתוֹךְ הַכּוֹס[161] - נִקְבָּע[162]; לְתוֹךְ הַתַּמְחוּי[163] - אֵינוֹ נִקְבָּע[164].

155) ירושלמי שם פ"ד הלכה א. 156) מין ירק חריף (מוסף הערוך, ערך שחלים א). וכן נראה ביומא יח: 157) שאם הכניסן לבית, נקבעו מדין בית. 158) מסתימת לשונו נראה, שהמדובר בין בשום של טבל בשמן מעושר, ובין בשמן של טבל בשום מעושר (רדב"ז). 159) [כיון שהם חריפים - שחיקתם היא בישולם, שאינה גרועה ממולח דלהלן]. 160) תוספתא סוף פרק א, וירושלמי שם. 161) [שעל־ידי סחיטה זו, הוא עושה יין שהוא משקה, מענבים שהם אוכל, ראה בשבת קמד: ובבבא בתרא צז:). 162) [שיצירה חדשה של משקה מאוכל, אינה גרועה מבישול. וכיון שנתן לתוך הכוס, הרי זה כמצרף (ראה בהלכה הקודמת). ודקדק רבינו לכתוב "לתוך הכוס נקבע", להורות, שאם סחט ענבים לתוך ידו - פטור, שאף־על־פי שבישול יש כאן - גמר מלאכה אין כאן, שאין זה חשוב כצירוף, וראה בהלכה הסמוכה]. 163) [שיש בו אוכל, והנסחט מן הענבים אל תוכו, אינו נעשה משקה, שמשקה הבא לאוכל הרי הוא כאוכל, כמפורש בשבת שם]. ובאוכל צונן הדברים אמורים, שאם הוא חם - יש בו משום בישול (רדב"ז). 164) [שאין זה אלא "אוכלא דאיפרת", כלומר, אוכל שנפרד מאוכל, ואין כאן יצירה חדשה של משקה מאוכל].

יח. הַמּוֹלֵחַ[165] פֵּרוֹת בַּשָּׂדֶה[166] - נִקְבְּעוּ[167]. טָבַל הַזֵּיתִים אֶחָד אֶחָד בְּמֶלַח וְאָכַל - פָּטוּר[168]. הַפּוֹצֵעַ[169] זֵיתִים כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הַשְּׁרָף[170] מֵהֶם - פָּטוּר[171]. הַנּוֹטֵל[172] זֵיתִים מִן הַמַּעֲטָן[173] - טוֹבֵל אֶחָד אֶחָד בְּמֶלַח וְאוֹכֵל[174]; וְאִם מָלַח וְנָתַן לְפָנָיו - חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

165) מעשרות פ"ד משנה א. 166) כן הוא במשנה שבירושלמי שם. והיינו: אפילו בשדה (רדב"ז). 167) שמליחה קובעת למעשר, ראה למעלה פ"ג הלכה ג. 168) שם משנה ג. וראה למעלה הלכה יא. וצ"ע למה כפלו רבינו כאן. 169) שם משנה א. והיינו פותח, והוא מלשון "פצע". 170) הליחה הדומה לחלב (פירוש המשנה שם). 171) [שכיון ששרף זה אינו חשוב משקה (ראה בתוספות בבא בתרא יט: ד"ה מי פירות), ואין כאן יצירה של משקה מאוכל - אין זה חשוב כבישול. ובמשנה שם: "אם סחט ונתן לתוך ידו, חייב". כלומר, כיון שסחט שמן ויצר משקה מאוכל, הרי זה כבישול וקובע. ורבינו השמיטה מפני התוספתא שם: "הסוחט ענבים בתוך ידו פטור" (וראה בתוספתא כפשוטה שם), שאף־על־פי שבישול יש כאן - גמר מלאכה אין כאן, שאין זה כצירוף. ולפיכך כתב בהלכה הקודמת "הסוחט אשכול לתוך הכוס" (עיין שם). ואם כן, המשנה שם, בוודאי היא למי שסובר שכל הקובעים למעשר, קובעים אפילו לפני גמר מלאכה, ואין הלכה כן, ראה למעלה פ"ג הלכה ג]. 172) שם משנה ג, כת"ק ולא כר' אליעזר. 173) מקום שמקבצין שם הזיתים עד שיתרככו ויהיו ראויים להוציא שמנם (פירוש המשנה שם). 174) שאין המלח קובע אלא בשתים, כמבואר למעלה.

יט. הַתּוֹרֵם פֵּרוֹתָיו[175] תְּרוּמָה שֶׁצָּרִיךְ לִתְרֹם אַחֲרֶיהָ שְׁנֵיָּה[176] - נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[177], וְלֹא יֹאכַל מֵהֶן עֲרַאי עַד שֶׁיּוֹצִיא הַתְּרוּמָה הַשְּׁנִיָּה וִיעַשֵּׂר.

175) שנגמרה מלאכתן, שאם לא נגמרה מלאכתן, אין תרומה קובעת (למעלה שם הלכה ד). 176) כגון התורם מן המחוייב מדרבנן על המחוייב מן התורה (פ"ה מהלכות תרומות הלכה יד). [אבל זה שצריך לחזור ולתרום מחמת ספק (שם הלכה כב) - מסתבר שאינו בכלל זה, שהרי ממה־נפשך מותר לו לאכול אכילת עראי: אם תרם, הרי תרם. ואם לא תרם, הרי לא נקבע]. 177) כיון שהתרומה הראשונה תרומה מדבריהם. והאור־שמח מסמיך לזה מה

שאמרו בתוספתא תרומות פ"ג "אין תורמין שמן על זיתים הנכתשים כו' אם תרם, תרומה ויחזור ויתרום וכו' וצריך להוציא עליהן תרומות ומעשרות", היינו שהתרומה הראשונה קבעה, עיין שם. וראה במראה־הפנים לירושלמי מעשרות פ"ב הלכה ג סוף ד"ה ראשון.

1 **כ. פֵּרוֹת שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן[178] וְחָשְׁכָה עֲלֵיהֶן לֵילֵי[179]**
2 **שַׁבָּת[180] - נִקְבְּעוּ, וְלֹא יֹאכַל מֵהֶן אֲפִלּוּ לְאַחַר הַשַּׁבָּת**
3 **עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[181].**

178) שאם לא נגמרה מלאכתן, אין השבת קובעת (ביצה לה.). 179) עיין 'תוספות יום־טוב' בתרומות פ"ח משנה ג. 180) כלומר: והוא לא ייחדן לשבת. וכו' יוחנן בירושלמי מעשרות פ"ב תחילת הלכה ב (כסף־משנה). וראה למעלה פ"ד הלכה יג, שחצר אינה קובעת אלא אם הכניסו לתוכה בכוונה. 181) שאכילת שבת היא קביעות, משום שנאמר (ישעיה נח, יג) "וקראת לשבת עונג" (ביצה לד:) [וראה בפ"ב מהלכות יום־טוב הלכה ט והערה נד, שגם יום־טוב קובע. וראה עוד להלן פי"ב הלכה א].

4 **כא. תְּינוֹקוֹת[182] שֶׁטָּמְנוּ תְּאֵנִים[183] לְשַׁבָּת[184] וְשָׁכְחוּ**
5 **לְעַשְּׂרָן - לֹא יֹאכְלוּ לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת[185] עַד שֶׁיְּעַשְּׂרוּ[186].**

182) מעשרות פ"ד משנה ב. 183) שנגמרה מלאכתם בשדה או בגינה, שלא נקבעו בבית או בחצר. 184) לאכילה. 185) שהרי אף אם לא ייחד קובעת, כמבואר בהלכה הקודמת. 186) אבל בערב שבת מותרים באכילה, ואילו גדול שייחד תאנה לשבת - אסורה גם בערב שבת, כדלהלן (ירושלמי).

6 **כב. תְּאֵנָה[187] שֶׁהָיְתָה מְיֻחֶדֶת לוֹ[188] לֶאֱכֹל פֵּרוֹתֶיהָ**
7 **בְּשַׁבָּת[189], וְלִקֵּט מִמֶּנָּה כַּלְכַּלָּה[190] - לֹא יֹאכַל[191] עַד**
8 **שֶׁיְּעַשֵּׂר; הוֹאִיל וּפֵרוֹת אֵלּוּ מְיֻחָדִין לְשַׁבָּת, וְהַשַּׁבָּת**
9 **קוֹבַעַת[192].**

187) אילן תאנה (ירושלמי פ"ד הלכה ג). 188) שם משנה ב, כב"ה ולא כב"ש. 189) מחמת יופיין וטעמן הטוב. 190) סל. שכיון שליקט כל צרכו, הרי זה גמר מלאכה ונקבע למעשר, ראה למעלה פ"ג הלכה י. 191) אפילו קודם השבת, ואפילו אכילת עראי. 192) אבל באילן שאין פירותיו מיוחדין לשבת, אינם נקבעים אלא משחשך עליהן ליל שבת, כמבואר בהלכה הקודמת.

10 **כג. הָיָה[193] אוֹכֵל[194] בְּאֶשְׁכּוֹל[195] וְחָשְׁכָה עָלָיו לֵילֵי**
11 **שַׁבָּת[196] - לֹא יִגְמֹר אֲכִילָתוֹ בְּשַׁבָּת עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[197].**
12 **וְאִם הִנִּיחוֹ לְאַחַר שַׁבָּת - הֲרֵי זֶה גּוֹמְרוֹ[198].**

193) תרומות פ"ח משנה ג. 194) אכילת עראי. 195) ואשכול הרי הוא כנגמרה מלאכתו, ראה למעלה הלכה ג. 196) ראה למעלה הלכה כ. 197) כלומר, אם עישר קודם השבת, שהרי בשבת אסור לעשר (חזון איש). 198) כרבי יהושע, וכנוסחא שלפנינו. ולענין חצר, אמר ר' יהושע שם "לא יגמור" (וכן פסק רבינו למעלה פ"ד הלכה יז, שאפילו חוץ לחצר לא יגמור). וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. [וצריך לומר, שאף־על־פי שהשבת קובעת אף אם לא כיוונו לייחד לה (למעלה הלכה כ) - כיון שהתחיל לאכול האשכול מבעוד יום, ורצה לגמרו לפני בוא שבת, הרי יש כאן כוונה הפכית, שאינו רוצה להניחו לשבת (ראה בתלמידי רבינו יונה לברכות פרק א לדף יב, ד"ה ורבינו שמואל, ותוספות שם ד"ה לא, סברא כזו לענין מצוות צריכות כוונה), ובאופן זה אין השבת קובעת אלא לעצמה, ולא למוצאי שבת). ובמלאכת־שלמה הביא שבספר מדוייק הוגה בדברי רבינו כאן: "ואפילו הניחן לאחר שבת, הרי זה לא יגמור", וכן הביא הברכי -יוסף יו"ד סימן שלא, על סעיף קיד. וכנוסחת ספרים אחרים במשנה שם.

יום שני א' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שכל שאסור לזרים לאוכלו בתרומה אסור בטבל. ודין אם מותר ליהנות מהטבל. והמוכר פירות לחבירו וזכר שהם טבל. ודין הלוקח טבל בשני מקומות. והמקבל שדה מישראל או מן הגוי. ודין שנים שקבלו שדה באריסות, או ירשו או נשתתפו. ודין כהן ולוי שלקחו או מכרו פירות תלושין, או אם קבלו שדה מישראל. ודין המקבל זיתים להוציא מהן שמן. או כהן שמכר שדה לישראל על מנת שהמעשר שלו. ישראל שירש טבל ממורח, והנותן שדהו בקבלה לגוי.

13 **א. מַחֲלִיקִין[2] בִּתְאֵנִים וַעֲנָבִים שֶׁל טֶבֶל, וְאֵין בָּזֶה**
14 **מִשּׁוּם הֶפְסֵד[3]. וְכֹל שֶׁאָסוּר לְזָרִים לְאָכְלוֹ בִּתְרוּמָה,**
15 **כְּגוֹן הַגַּרְעִינִין[4] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - כָּךְ אָסוּר לְאָכְלוֹ מִן**
16 **הַטֶּבֶל וּמִן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[5] וּמִמַּעֲשֵׂר**
17 **שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ. וְכֹל שֶׁמֻּתָּר לְזָרִים לְאָכְלוֹ**
18 **בִּתְרוּמָה מִדְּבָרִים אֵלּוּ[6] - כָּךְ מֻתָּר בְּטֶבֶל וּבְמַעֲשֵׂר**
19 **שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ.**

2) מעשרות פ"א מ"ח. ופירוש מחליקין: לשפשף ולהחליק פניו (כסף־משנה). 3) אף־על־פי שעל־ידי־זה ימהר העיפוש שלהם (פירוש המשנה, שם). וכתנא־קמא שם, ולא כרבי יהודה האוסר. [שאף־על־פי שאסור להפסיד את הטבל, כדלהלן - כיון שהדרך לעשות כן, אין זה הפסד. ונראה שגם בתרומה מותר לעשות כן, וכמו שאמרו (תרומות פי"א מ"ה, ולמלעה פי"א מהל' תרומות ה"ה): "ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין"]. 4) בכת"י נוסף: "והקליפות והעלין והחרצנין" ('מעשה רוקח'). בדבר הגרעינין, ראה למעלה שם הי"א, שיש גרעינין שאסורים לזרים. ובדבר הקליפות, עיי"ש ה"י. עלין, היינו עלים של ירק, עיי"ש פ"ב ה"ה. והחרצנין הם בכלל שאר הגרעינין בזמן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אותן, שאסורין לזר (שם פי"א הי"א). 5) תרומת מעשר. 6) שאינם חשובים אוכל.

20 **ב. אֵין[7] מַדְלִיקִין[8] בְּטֶבֶל טָמֵא[9] אֲפִלּוּ בְּחֹל[10], וְאֵין**
21 **צָרִיךְ לוֹמַר בְּשַׁבָּת[11]. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מִשְׁמֶרֶת**
22 **תְּרוּמֹתָי[12]; מַה תְּרוּמָה טְהוֹרָה - אֵין לְךָ בָּהּ[13] אֶלָּא**
23 **מִשְׁעַת הֲרָמָתָהּ[14], אַף תְּרוּמָה טְמֵאָה - אֵין לְךָ לֵהָנוֹת**
24 **בָּהּ[15] אֶלָּא מִשְׁעַת הֲרָמָתָהּ וְאֵילֵךְ.**

7) ברייתא, שבת כו, א. 8) אפילו כהנים, ראה להלן. 9) והוא־הדין לטבל טהור (עיי"ש ברש"י וב'תוספות' ד"ה אין מדליקין), שגם הוא אסור בהנאה של כילוי. 10) [שבידו להרים ממנו תרומות ומעשרות, והיה מקום לומר שאף־על־פי שעוד לא הרים, יש לו בו זכות ש"מתנות שלא הורמו כמי שהורמו" (חולין קלא. ולהלן הכ"א), ואף־על־פי־כן אין מדליקין בטבל טמא, כיון שלא הרים בפועל ממש]. 11) הדלקת נר בערב שבת לצורך שבת [שאין בידו להרים, שהרי "אין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת" (פכ"ג מהל' שבת ה"ט), ונמצא שנהנה ממנו בליל שבת הנאה של כילוי, בזמן שאינו עומד להרמה, שבוודאי אין לו זכות לכך. והרשב"א בחידושיו לשבת שם, רצה לומר, שהחומר בשבת יותר מבחול הוא משום שאין שורפין קדשים ביום־טוב ובשבת. אבל לבסוף דוחה סברא זו: "תינח למאן־דאמר חולין הטבולים לתרומה כתרומה, אלא למאן־דאמר לאו כתרומה - מאי איכא למימר". ועי' בפ"ז מהל' ביכורים הי"ב, שרבינו פסק ש"עיסה הטבולה לחלה אינה כחלה". אולם הר"י קורקוס כתב בביאור דברי רבינו, ששבת חמורה, מהטעם הנ"ל (כן כתב הרדב"ז בהל' תרומות שם הי"ח, שאין מדליקין נר חנוכה בערב שבת בשמן של תרומה טמאה, לפי שאין שורפין קדשים בשבת). אבל חוץ ממה שדחה הרשב"א סברא זו, צריך־עיון עוד שזה אינו אלא לשיטת ה'ירושלמי' (שבת פ"ב ה"א) שאסור לשרוף קדשים אף מערב שבת וערב יום־טוב, וראה בגליון הש"ס שם, שלמדו כן ממה שנאמר "והנותר ממנו עד בוקר", ליתן בוקר שני לשריפתו. אבל לשיטת הבבלי (שם כג:) אין איסור לשרוף קדשים אלא ביום־טוב עצמו. וכן נראה מדברי רבינו, שלא הביא כלל הא דאין מדליקין בשמן שריפה ביום־טוב, לפי שאינו אלא ביום־טוב עצמו, ואם כן, הוא בכלל מה שכתב בפ"ג מהל' יום־טוב ה"ח, שאין שורפין קדשים ביום־טוב, ועוד ששם מפורש טעם הדבר, מפני שיום־טוב 'עשה' ו'לא תעשה', ואין 'עשה' של שריפת קדשים דוחה 'עשה' ו'לא תעשה', וזה לא שייך אלא ביום־טוב עצמו, ולא בערב יום־טוב וערב שבת]. 12) "בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת טהורה ואחת טמאה" (שבת, שם). 13) רשות לאכול. 14) שקודם לכן חייב האוכלה מיתה, ראה למעלה פ"א ה"ה. 15) הנאה של כילוי, דהיינו הדלקה שמכלה אותה בשעת הנאה, שהרי היא כאכילה, אבל הנאה אחרת מותרת, וראה ב'תוספות' שם ד"ה אין.

1 **ג. אֵין מְחַפִּין[16] בְּטֶבֶל[17], וְאֵין זוֹרְעִין אֶת הַטֶּבֶל[18].**
2 **וַאֲפִלּוּ פֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן[19] - אָסוּר לִזְרֹעַ**
3 **מֵהֵן עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[20]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[21] בִּתְבוּאָה**
4 **וְקִטְנִיּוֹת[22] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; אֲבָל[23] הָעוֹקֵר שְׁתִילִים שֶׁיֵּשׁ**
5 **בָּהֶן פֵּרוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[24] - הֲרֵי זֶה**
6 **מֻתָּר, וְאֵינוֹ כְּזוֹרֵעַ טֶבֶל, שֶׁהֲרֵי לֹא אָסַף הַפֵּרוֹת[25].**
7 **וְכֵן[26] הָעוֹקֵר לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת וּשְׁתָלָם בְּמָקוֹם אַחֵר[27],**
8 **אִם נִתְכַּוֵּן לְהוֹסִיף בְּגוּפָן[28] - מֻתָּר. וְאִם שְׁתָלָן כְּדֵי**
9 **שֶׁיְּקַשּׁוּ וְיִקַּח הַזֶּרַע שֶׁלָּהֶן - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
10 **כְּזוֹרֵעַ חִטִּים אוֹ שְׂעוֹרִים שֶׁל טֶבֶל.**

16) תוספתא דמאי פ"א. וכן צריך להיות ב'ירושלמי' שם ה"ג (רדב"ז). 17) כלומר, אין מכסין את הזרעים בעפר, שהרי הוא כזורע (מועד קטן ב:). 18) מן התורה אינו חייב בתרומות ומעשרות אלא אם אוכלם, אבל אם מוכרם או זורעם פטור, שנאמר (דברים יד, כב־כג): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך - ואכלת". ודרשו חכמים (בבא־מציעא פא:) "ואכלת ולא מוכר", כיון שאינו לאכילה (ר"ש פאה פ"א מ"ו), אבל חכמים חייבו לעשר גם את המוכר (בבא־מציעא שם) וגם את הזורע. 19) כלומר, לא נתמרחו (ראה למעלה פ"ג הלכות ח־יג). 20) ומה שאמרו (פאה, שם): "ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח, דברי רבי עקיבא" - אין זה אלא דברי רבי עקיבא, אבל חלוקים עליו חביריו, כמפורש ב'ירושלמי' מעשרות (פ"ה תחילת ה"א, ועי' בפירוש המשנה וב'תוספות יום טוב' שם), ואין הלכה כרבי עקיבא נגד רבים (רדב"ז). 21) 'ירושלמי', שם. 22) שהרי זה כנגמרה מלאכתן (שם). [כלומר, כיון שצירפן בידו, ראה למעלה פ"ה הלכות ג־יג]. 23) מעשרות פ"ה מ"א. 24) כן הוא במשנה, שם. [ודוקא בתוך שדהו, אבל אם מכר השתילים לאחר, כשם שהחמירו לענין זורע, שאם צירפם הם כנגמרה מלאכתם (ראה למעלה), כן החמירו במקח לענין זה, שאם עקר השתילים עם הפירות, הרי הוא כמצרפם בידו, והמקח קובע למעשר. ולפיכך הסמיכו במשנה שם לדין הנ"ל: "לקח במחובר לקרקע - פטור", שרק בתלוש הוא קובע כנ"ל, אבל לא במחובר. וראה ברדב"ז ו'משנה ראשונה']. 25) [כלומר, לא אסף הפירות בידו ואין כאן צירוף, ורק במקח החמירו לחשבו כמצרף]. 26) שם, מ"ב. 27) בתוך שדהו (משנה, שם). 28) שלא נגמרה מלאכתן.

11 **ד. לִיטְרָא[29] מַעֲשֵׂר טָבוּל[30] שֶׁזְּרָעָהּ וְהִשְׁבִּיחָהּ וַהֲרֵי**
12 **הִיא עֶשֶׂר לִיטְרִין[31] - חַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר[32], וְאוֹתָהּ**
13 **לִיטְרָא[33] מְעַשֵּׂר עָלֶיהָ[34] מִמָּקוֹם אַחֵר[35] לְפִי חֶשְׁבּוֹן[36].**
14 **לִיטְרָא[37] בְּצָלִים שֶׁתִּקְּנָם[38] וּזְרָעָם - אֵינוֹ מְעַשֵּׂר לְפִי**
15 **חֶשְׁבּוֹן הַתּוֹסֶפֶת[39], אֶלָּא מְעַשֵּׂר לְפִי כֻּלּוֹ[40].**

29) ברייתא, נדרים נח, ב. 30) מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר. 31) העיקר והגידולין ביחד. ולדעת הראב"ד מדובר כאן בדבר שאין זרעו כלה. 32) כלומר, כל התערובת, ואף הליטרא הראשונה. ואף־על־פי שהליטרא הראשונה אין עליה חיוב מעשר, שהרי היא עצמה מעשר - חייבוהו חכמים במעשר, לפי שבטלה בגידולין (רא"ש). 33) שזרעה כשהיא בטבלה. 34) כלומר, מפריש עליה מעשר מן המעשר היינו תרומת מעשר, שמן התורה אין הגידולין מבטלים את העיקר שלא נתקן, ואם כן לא נפקע החיוב שהיה עליה לפני שזרעה (שם). וראה להלן בבצלים שתוקנו. 35) מפירות שנה הקודמת, שאף הליטרא מפירות שנה הקודמת היא, ואין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה אחרת, ראה למעלה פ"ה מהל' תרומות הי"א (רש"י שם). 36) כלומר, מחשב שתרומת המעשר תהא עשירית מהליטרא. 37) שם נז, ב. מימרא בשם רבי יוחנן. 38) שהופרשו תרומות ומעשרות הימנה. 39) כלומר, והליטרא עצמה תהא פטורה. 40) למדו זאת (שם נט:)

ממה שנאמר (דברים י, כב) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך", כלומר, אף זרעך שהוא מתוקן כבר, תחזור ותעשר, לפי שבטל לגידולים. במה דברים אמורים, בשזרע פירות מתקונים שהדרך לזרעם, אבל זרע פירות של טבל שאין הדרך לזרעם - אינו בכלל זה, ולפיכך אמרנו למעלה שליטרא מעשר טבול שזרעה - אינה בטלה מן התורה בגידולין.

1 **ה. זְרֵעוֹנִים[41] שֶׁהֵבִיאוּ שְׁלִישׁ[42] וּמֵרְחָן[43] וְעִשְׂרָן**
2 **וְאַחַר כָּךְ זְרָעָן[44] וְהוֹסִיפוּ[45], וְאֵין זַרְעָם כֻּלָּה - הֲרֵי**
3 **זֶה סָפֵק אִם חַיָּבִין[46] בְּמַעֲשֵׂר מִדִּבְרֵיהֶם[47], הוֹאִיל**
4 **וְהוֹסִיפוּ, אוֹ אֵין חַיָּבִין, שֶׁהֲרֵי הַזֶּרַע שֶׁעֲדַיִן הוּא קַיָּם**
5 **וְלֹא אָבַד מְעֻשָּׂר הוּא. וְאֵין אֵלּוּ דּוֹמִים לְבְצָלִים[48],**
6 **שֶׁהַבְּצָלִים אֵין דַּרְכָּן לְהַזְרֵעַ[49].**

41) בעיא שלא נפשטה, במנחות סט, ב. והמדובר בזרעונים הנאכלים, שאם אינם נאכלים הם פטורים ממעשרות (למעלה שם פ"ב ה"ג). 42) אבל לפני שהביאו שליש, אינם חייבים במעשר (למעלה פ"ב הלכות ג־ה). 43) רבינו גורס שם: "כגון דאמרחינהו ועשרינהו", ראה ב'כסף משנה' כאן, וב'רבינו גרשום' שם. 44) אבל זרען ואח"כ עישרן, אינו מעשר, שאין מעשר במחובר לקרקע. 45) השביחו. 46) אבל זרעם כלה, חייב לעשר הכל מן התורה (מנחות, שם). 47) הזרעונים שזרע, אבל התוספת ודאי חייבת (שם). 48) ואף־על־פי שאין דרכם להזרע כדלהלן, ומן התורה אין העיקר מתבטל בתוספת, אפשר שחכמים גזרו משום זורע דבר שדרכו להזרע. 49) בסוף ההלכה הקודמת "ליטרא בצלים שתיקנם" שעיקר בטל לגבי התוספת, ומתחייב שוב במעשרות.

7 **ו. הַזּוֹרֵעַ[50] אֶת הַטֶּבֶל, בֵּין דָּבָר שֶׁזָּרְעוֹ כֻּלָּה[51] בֵּין**
8 **דָּבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כֻּלָּה[52]: אִם אֶפְשָׁר לְלַקְּטוֹ[53] - קוֹנְסִין**
9 **אוֹתוֹ[54] וּמְלַקְּטוֹ; וְאִם צָמַח - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ**
10 **לַעֲקֹר. וְהַגְּדוּלִין חֵלִין[55]. וְאִם הָיָה דָּבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ**
11 **כֻּלָּה - אֲפִלּוּ גְדוּלֵי גְדוּלִין אֲסוּרִין, עַד שָׁלֹשׁ**
12 **גְּרָנוֹת[56]; וְהָרְבִיעִי - מֻתָּר[57]. וּמִפְּנֵי מָה הַגְּדוּלִין**
13 **אֲסוּרִין?[58] מִפְּנֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וּתְרוּמָה גְּדוֹלָה**
14 **שֶׁבָּהּ[59]. וְכֵן הַדִּין בְּזוֹרֵעַ מַעֲשֵׂר שֶׁלֹּא נִטְּלָה**
15 **תְּרוּמָתוֹ[60]. אֵין[61] מוֹכְרִין אֶת הַטֶּבֶל אֶלָּא לְצֹרֶךְ**
16 **וּלְחָבֵר[62]. וְאָסוּר לִשְׁלֹחַ אֶת הַטֶּבֶל וַאֲפִלּוּ חָבֵר**
17 **לְחָבֵר, שֶׁמָּא יִסְמְכוּ זֶה עַל זֶה וְיֹאכַל הַטֶּבֶל[63].**

50) שם אמרו: "תיפשוט ליה (= לבעיא הנ"ל) מהא כו' ליטרא בצל שתיקנו כו' התם היינו זריעתו, הכא לאו היינו זריעתו". וכן צריך להיות בדברי רבינו "שהבצלים דרכם להזרע" ('חזון איש'). היינו שזרעונים שלא הביאו אלא שליש גידולם, אף־על־פי שאם זרעם הם מצמיחים (למעלה שם ה"ג) - בכל זאת אין דרכם להזרע, ואינם בכלל "עשר תעשר את כל תבואת זרעך" (ראה נדרים, שם). [אבל צ"ע שהרי חיובם במעשרות נלמד מהפסוק הנ"ל "את כל תבואת זרעך" - "דבר שהוא נזרע ומצמיח", ראה למעלה שם]. 51) 'ירושלמי' דמאי פ"א ה"ג. 52) כגון חיטים ושעורים. 53) כגון בצלים, וראה תרומות פ"ט מ"ו. 54) שעדיין לא נשרשו בקרקע. 55) שעבר על איסור זריעת טבל, כנ"ל ה"ג. 56) בדבר שזרעו כלה, כדלהלן (תרומות שם), כלומר מותרים באכילת עראי לפני גמר מלאכה. 57) היינו גידולי גידולי גידולי טבל. 58) שם, מ"ו. וראה למעלה פי"א מהל' תרומות הלכות כא־כב ב'חזון איש'. 59) כשאין זרעו כלה. 60) שגזרו איסור על גידוליה (למעלה שם), שלא ישהנה אצלו כדי שיזרענה, ונמצא בא לידי תקלה (שם). 61) שהוא טבול לתרומת מעשר, שגידוליו אסורים אף לפני שנגמרה מלאכתם למעשר. ואם רבו גידולים על העיקר, ראה למעלה ה"ד. 62) דמאי פ"ה מ"ח. 63) כגון שנתערב טבל בחולין, וצריך להפריש ממקום אחר - קונה טבל ומעשרו ('ירושלמי' שם).

18 **ז. הַמּוֹכֵר[64] פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ[65] וְנִזְכַּר שֶׁהֵם טֶבֶל, וְרָץ**
19 **אַחֲרָיו לְתַקְּנוֹ וְלֹא מְצָאוֹ[66]: אִם יָדוּעַ שֶׁאֵין קַיָּמִין**
20 **וְשֶׁכְּבָר אָבְדוּ אוֹ נֶאֱכְלוּ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עֲלֵיהֶם;**
21 **וְאִם סָפֵק שֶׁהֵם קַיָּמִין[67] אוֹ אֵין קַיָּמִין - צָרִיךְ**
22 **לְהוֹצִיא[68] עֲלֵיהֶן מַעֲשְׂרוֹת מִפֵּרוֹת אֲחֵרוֹת[69].**

64) משנה ו'ירושלמי' שם פ"ג ה"ג. 65) תוספתא מעשר שני פ"ג, ו'ירושלמי' דמאי פ"ז ה"א. 66) בחזקת שהם מתוקנים. 67) ב'ירושלמי' שם: "הרי זה רץ אחריו ומתקנו. לא מצאו וכו'". וראה בתוספתא שם. 68) כלומר, ספק אם הם קיימין. 69) כלומר, מן הדין, ולא בתורת קנס, כדלהלן, שהרי מכר לו הפירות בחזקת מתוקנים, כנ"ל.

23 **ח. הַמּוֹכֵר[70] פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ[71], מוֹכֵר אוֹמֵר: עַל מְנָת**
24 **שֶׁהֵן טֶבֶל מָכַרְתִּי, וְלוֹקֵחַ אוֹמֵר: לֹא לָקַחְתִּי מִמְּךָ**
25 **אֶלָּא מְעֻשָּׂרִין[72] - כּוֹפִין אֶת הַמּוֹכֵר לְתַקֵּן. קְנָס הוּא**
26 **לוֹ[73] מִפְּנֵי שֶׁמָּכַר טֶבֶל[74].**

70) כלומר, להפריש עליהם תרומות ומעשרות ולתקנן. ומכיון שספק הוא ואפשר שאינם קיימים, ואם כן הפרשתו אינה הפרשה, והתרומות והמעשרות האלו בטבלם - צריך הוא לתקנם ממקום אחר (ראה למעלה פ"ה מהל' תרומות הט"ז). 71) תוספתא שם. 72) והודיעו לאחר מכן שטבל הן, ויש עדים על כך, שהרי בלאו־הכי אינו נאמן לומר שמכר טבלים, או שהלוקח זריז ומחמיר על עצמו אף־על־פי ששורת הדין שאין המוכר נאמן, ראה להלן פי"ב הי"ח, וב'תוספתא כפשוטה' שם. 73) כלומר, על־מנת שהן מעושרין. 74) אבל מעיקר הדין פטור הוא, שהמוציא מחבירו עליו הראיה (רדב"ז).

27 **ט. אֵין[75] פּוֹרְעִין חוֹב מִן הַטֶּבֶל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
28 **כְּמוֹכְרוֹ[76].**

75) ועבר על איסור, כנ"ל ה"ו. אבל אם הלוקח חבר, והמוכר טוען שמכר לו טבל לצורך, שלא עבר על איסור, כמבואר למעלה - אינו חייב לתקן (משנה־למלך). 76) נלמד מההלכה הבאה.

29 **י. מִי[77] שֶׁלָּקְחוּ בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶת פֵּרוֹתָיו וְהֵם טְבָלִים:**
30 **אִם מֵחֲמַת שֶׁהוּא חַיָּב לָהֶן - צָרִיךְ לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן**

מַעַשְׂרוֹת[78]; וְאִם לָקְחוּ בְּאוֹנֶס[79] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עֲלֵיהֶם.

77) שתמורת מה שהלוה לו, הוא מחזיר הטבל, והרי זו כמכירה שהיא אסורה, כנ"ל. 78) תוספתא שם, ובמקבילות. 79) שהרי זה כפורע חוב בטבל.

יא. הַלּוֹקֵחַ[80] טֶבֶל[81] מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת - מְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה[82]. הַמְקַבֵּל[83] שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִן הַנָּכְרִי[84] - חוֹלֵק וְנוֹתֵן לְבַעַל הַשָּׂדֶה בְּפָנָיו, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע שֶׁטֶּבֶל נָטַל[85]. אֲבָל הַחוֹכֵר[86] שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל: אִם נָתַן לוֹ[87] מִזֶּרַע אוֹתָהּ שָׂדֶה[88] - תּוֹרֵם[89] וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לוֹ מִזּוֹ שֶׁקָּצַץ לִתֵּן לוֹ[90], וּבַעַל הַשָּׂדֶה מְעַשֵּׂר לְעַצְמוֹ; וְאִם נָתַן לוֹ מִזֶּרַע שָׂדֶה אַחֶרֶת אוֹ מִמִּין אַחֵר - מוֹצִיא הַמַּעֲשֵׂר וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לוֹ[91].

80) ולא מחמת שהוא חייב להם. 81) דמאי פ"ה מ"ח. 82) שהודיעוהו שטבל הוא. 83) ואין חוששים שמא פירות אלו של שנה זו, ופירות אלו משנה אחרת, ואין מעשרים מאלו על אלו, כמפורש למעלה בפ"ה מהל' תרומות הי"א (רדב"ז). 84) שם פ"ו מ"א. והוא המקבל שדה באריסות על־מנת לקחת חלק מסוים מן הפירות, ראה להלן הי"ג. 85) ואינו צריך לעשר, שהרי חלקו של בעל השדה לא היה שלו, ואין זה כמוכר טבל. ויש אומרים שאינו פטור אלא ממעשרות, אבל תרומה גדולה חייב להפריש, כמו חוכר דלהלן (חדושי מהרי"ח במשנה, שם). 86) אם ישראל הוא - יעשר. ואם גוי הוא - כדי שידעו הקונים ממנו (רדב"ז). 87) מקבל השדה על־מנת לשלם לבעליה מדה ידועה של פירות (להלן הי"ג). 88) החוכר לבעל השדה. 89) ומאותו המין (משנה, שם). 90) שאי־אפשר לגורן שתיעקר בלי תרומה גדולה ('ירושלמי'). 91) ופטור ממעשר, שבחלקו של בעל השדה לא זכה, ושלו הוא נותן לו.

יב. הַחוֹכֵר[92] שָׂדֶה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - מְעַשֵּׂר וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לוֹ. קְנָסוֹ[93] קְנָסוּהוּ בָּזֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחְכֹּר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[94], וְנִמְצֵאת הַשָּׂדֶה בּוּרָה לְפָנָיו[95], עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ וְיִמְכְּרֶנָּה לְיִשְׂרָאֵל. וְכֵן[96] הַמְקַבֵּל שָׂדֶה אֲבוֹתָיו[97] מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - קְנָסוּהוּ שֶׁיְּעַשֵּׂר וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן חֶלְקוֹ[98] לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מְעֻשָּׂר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְפֹּץ וִיקַבְּלָהּ מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא שָׂדֶה אֲבוֹתָיו[99], עַד שֶׁתִּשָּׁאֵר לְפָנָיו בּוּרָה[100], כְּדֵי שֶׁיִּמְכְּרֶנָּה לְיִשְׂרָאֵל[101].

92) שכיון שקצץ מזרע אותה שדה ומאותו המין, אם נותן אחרים תחתיהם הרי הוא כמוכר טבל ('תוספות אנשי שם'), וזהו כרבי יהודה במשנה שם, המפרש דברי תנא־קמא. 93) שם, מ"ב. 94) 'ירושלמי', שם. 95) ובמקבל באריסות מן הגוי לא קנסו, משום שהגוי רוצה יותר בחכירות מבאריסות. 96) לפני הגוי. 97) משנה שם, בשם רבי יהודה. ופסק כמותו שאין חולק עליו, ובגמרא שקלא־וטריא בדבריו בבבא־מציעא קא. (פירוש המשנה, שם). 98) של הגוי. 99) אם לא נזקיקו לעשר חלק הגוי. 100) כן גורס רבינו שם, וכן ב'תוספות' שם בשם ר"ח. 101) ובמקבל שדה שאינה שדה אבותיו, לא קנסו, שאם יקנסוהו ימנע מלקבל, ואף הגוי לא ימכרנה, אלא תהא אדמת א"י בור או יזרענה בעצמו. ולא קנסו אלא בחוכר, שהמחכיר שדה אינו רוצה לזרעה בעצמו מחמת הספק שמא יפסיד שלא יעלה יבולו יפה, ולכן הוא מחכיר, שיהא בטוח בדבר הקצוב שקצץ עם החוכר, בין תעשה הקרקע הרבה בין מעט, ולכן קנסו את הישראל החוכר, כדי שתהא האדמה בורה בידי העכו"ם וימכרנה, שהרי לא יזרע בעצמו, כנ"ל, וכן קנסו במקבל שדה אבותיו, שבידוע שימנע מלקבלה אם יהא חייב לעשר, ויוסיף בדמיה מחמת שהיא חביבה עליו ויקנה (רדב"ז).

יג. אֵי זֶהוּ חוֹכֵר וְאֵי זֶהוּ מְקַבֵּל? חוֹכֵר - שֶׁחוֹכֵר הַקַּרְקַע בְּדָבָר קָצוּב מִן הַזֶּרַע, בְּכָךְ וְכָךְ סְאָה, בֵּין עָשְׂתָה הִרְבֵּה בֵּין עָשְׂתָה מְעַט. מְקַבֵּל - הוּא שֶׁיְּקַבֵּל אוֹתָהּ בְּחֵלֶק מִמַּה שֶׁתַּעֲשֶׂה, חֶצְיוֹ אוֹ שְׁלִישוֹ אוֹ מַה שֶׁיִּתְּנוּ בֵּינֵיהֶן. שׁוֹכֵר - הוּא שֶׁשּׁוֹכֵר הַקַּרְקַע בְּמָעוֹת[102].

102) ושוכר ודאי הרי הוא פורע חובתו, ומעשר ונותן לו אפילו בשוכר מישראל, וראה בבבא־מציעא פ"ט מ"ו, וב'תוספתא כפשוטה' שם פ"ו.

יד. שְׁנַיִם[103] שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה בַּאֲרִיסוּת[104] אוֹ יָרְשׁוּ[105] אוֹ נִשְׁתַּתְּפוּ - יָכוֹל הָאֶחָד לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ: טֹל אַתָּה חִטִּים שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[106] וַאֲנִי חִטִּים שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[107], אַתָּה יַיִן שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי וַאֲנִי יַיִן שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[108]; אֲבָל לֹא יֹאמַר: טֹל אַתָּה חִטִּים וַאֲנִי שְׂעוֹרִים, אַתָּה יַיִן וַאֲנִי שֶׁמֶן, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹכְרִין אֶת הַטֶּבֶל[109].

103) דמאי פ"ו מ"ח. 104) למחצה לשליש ולרביע, כפי התנאים שביניהם. 105) כלומר, שני אחים שירשו את אביהם. 106) הקרוב למקום שאתה דר בו. 107) הקרוב למקום שאני דר בו, ולא אצטרך לשאת פירות ממקום רחוק. 108) שאיסור מכירת טבל אינו אלא מדרבנן, ואין לו עיקר בתורה, ולכן אומרים בו "יש ברירה" ואינם כמוכרים זה לזה טבל, וראה בפ"א מהל' תרומות ה"כ, ובדרדב"ז שם. 109) שבשני מינין לא אמרו הוברר הדבר למפרע, שהרי לכל אחד חלק בכל מין ומין.

טו. כֹּהֵן[110] אוֹ לֵוִי שֶׁלָּקְחוּ פֵּרוֹת[111] מִיִּשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן - מוֹצִיאִין[112] אֶת הַתְּרוּמָה וְהַמַּעְשְׂרוֹת מִידֵיהֶן[113] וְנוֹתְנִין אוֹתָם לְכֹהֲנִים וְלְלְוִיִּם אֲחֵרִים[114]. קְנָס[115] הוּא לָהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְפְּצוּ לַגְּרָנוֹת וְלַגָּתוֹת[116] וְיִקְנוּ טְבָלִים, כְּדֵי לְהַפְקִיעַ מַתְּנוֹת אֲחֵיהֶם הַכֹּהֲנִים[117]. וְאִם[118] קָנוּ קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן - אֵין מוֹצִיאִים מִיָּדָם[119].

110) פאה פ"א מ"ו. 111) שאינם מעושרים. 112) בית־דין, אם אינם נותנים מרצונם. 113) שהרי גם הם חייבים להפריש תרומות ומעשרות (למעלה פ"א ה"ג). 114) כלומר, נותנים אותם לישראל, והוא נותנם לכל מי

שירצה, וכן מפורש בתוספתא שם. 115) מימרא של רבי יוחנן ב"ירושלמי" פאה שם ה"ה. 116) מקום שדורכים שם הענבים. 117) וכן הלויים. 118) שם. 119) וכאן לא חששו שמא יקפצו לגרנות, כיון שטורח להם לגמור מלאכת הפירות.

טז. כֹּהֵן[120] אוֹ לֵוִי שֶׁמָּכְרוּ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין לְיִשְׂרָאֵל קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מָכְרוּ בִּמְחֻבָּר - הֲרֵי הַתְּרוּמָה[121] אוֹ הַמַּעֲשֵׂר[122] שֶׁלָּהֶם[123]. וְאִם מָכְרוּ אַחַר גְּמַר מְלָאכָה - הֲרֵי הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁל לוֹקֵחַ[124], וּמַפְרִישׁ וְנוֹתֵן לְכָל כֹּהֵן[125] אוֹ לֵוִי[126] שֶׁיִּרְצֶה[127].

120) תוספתא שם. 121) השייכת לכהן. 122) השייכת ללוי. 123) של הכהן או של הלוי. שכיון שגוף השדה שייך לכהן או ללוי, הרי הם משיירים לעצמם את התרומה והמעשרות, ואף־על־פי שלא התנו, כמו שהתנו דמי, וראה בדמאי פ"ו מ"ד, וב'משנה ראשונה' שם. ודוקא כשמכרו לישראל, אבל מכרו לכהן שמפריש ונוטל לעצמו, היה להם להתנות במפורש, ומשלא התנו - הרי הם שלו. ואף־על־פי שמכרו טבל, והיה לחכמים לקנסם, לא קנסום אלא כשלא ידע הלוקח שטבל הם, כמו למעלה ה"ח, אבל כשידע ולא נמנע מלקנות, לא קנסו המוכר. 124) שכיון שנגמרה מלאכתם היה להם למוכרים להתנות, ומכיון שלא התנו - אין המעשרות שלהם. 125) התרומה. 126) המעשר. 127) אף לכהן או ללוי שמכרו לו, שלא קנסו אותם על שעברו על איסור מכירת טבל, כנ"ל בהערה קכב.

יז. כֹּהֵן[128] וְלֵוִי שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל[129] - כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בַּחֵלִין, כָּךְ חוֹלְקִין בִּתְרוּמָה וּבַמַּעְשְׂרוֹת; וְהַיִּשְׂרָאֵל נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְנוֹתֵן לְכָל כֹּהֵן אוֹ לֵוִי שֶׁיִּרְצֶה[130]. אֲבָל[131] יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבֵּל שָׂדֶה מִכֹּהֵן אוֹ מִלֵּוִי - הַתְּרוּמָה[132] אוֹ הַמַּעֲשֵׂר[133] לְבַעַל הַשָּׂדֶה[134], וּשְׁאָר הַמַּתָּנוֹת - חוֹלְקִין[135].

128) דמאי פ"ו מ"ג. 129) למחצה לשליש ולרביע, כנ"ל הי"ג. 130) כלומר, נותנין לישראל את התרומה ומעשרות השייכים לחלקו, כחכמים ודלא כרבי אליעזר (שם) שאמר: "המעשרות שלהן" (= של הכהן ושל הלוי). 131) שם, מ"ד. 132) אם קיבל מכהן. 133) אם קיבל מלוי. 134) שכיון שהשדה שלו, הרי זה כאילו התנה שהתרומה או המעשר יהיו שלו ("ירושלמי"). 135) כלומר, מעשר שני או עני, וכן הוא בתוספתא שם פ"ז. ומפשטות לשון משנתנו וה"ירושלמי" במעשר שני פ"ה ה"ה, משמע שאף שאר המתנות לכהן, או ללוי, וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. וכל זה אינו אלא כשקיבל השדה באריסות: למחצה ולשליש ולרביע, שחייב לתת לו מפרי השדה הזה, אבל אם קיבל בשכר או בחכירות, שיכול לתת לו מעות או פירות משדה אחר, אין אנו אומרים שהוא כאילו התנה שהתרומה והמעשרות יהיו שלו.

יח. הַמְקַבֵּל[136] זֵיתִים לְהוֹצִיא מֵהֶן שֶׁמֶן[137], בֵּין יִשְׂרָאֵל מִכֹּהֵן אוֹ לֵוִי[138] בֵּין כֹּהֵן אוֹ לֵוִי מִיִּשְׂרָאֵל - כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בְּחֵלִין, כָּךְ חוֹלְקִין בִּתְרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהַשֶּׁמֶן חָשׁוּב הוּא[139].

136) שם מ"ה, כחכמים ולא כרבי יהודה. 137) כלומר, זיתים תלושים על־מנת לכתשן. אבל במחוברין לקרקע שקיבל עליו לגמור מלאכתן לאכילה ולא להוציא שמנם, הדין הוא כבהלכה הקודמת. 138) כן נראה במשנה שם, מדברי רבי יהודה, שאמר: "ישראל שקבל מכהן ומלוי וכו'", הרי שלתנא־קמא מדובר גם באופן זה, וראה שם בפירוש המשנה. 139) טעם זה כתב רבינו מדעתו. שכיון שחשוב הוא היה לכהן או ללוי להתנות במפורש, ואין אומרים כמי שהתנו דמי. ופשוט הוא כי הוא־הדין לענבים לעשות מהם יין, וכל דבר שהיוצא ממנו חשוב.

יט. כֹּהֵן[140] שֶׁמָּכַר שָׂדֶה לְיִשְׂרָאֵל[141] וְאָמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁהַמַּעֲשֵׂר[142] שֶׁלָּהּ שֶׁלִּי לְעוֹלָם[143] - הֲרֵי הֵן שֶׁלּוֹ[144]. כֵּיוָן שֶׁאָמַר עַל מְנָת - נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁשִּׁיֵּר מְקוֹם הַמַּעֲשֵׂר[145]. וְאִם מֵת הַכֹּהֵן - הֲרֵי בְּנוֹ כִּשְׁאָר הַכֹּהֲנִים. וְאִם אָמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁהַמַּעֲשְׂרוֹת לִי וְלִבְנִי, מֵת הוּא - יִטְּלֵם בְּנוֹ[146]. עַל מְנָת שֶׁהַמַּעֲשְׂרוֹת שֶׁלִּי כָּל זְמַן שֶׁהִיא לְפָנֶיךָ, מְכָרָהּ לְאַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר וּלְקָחָהּ - אֵין לַכֹּהֵן אוֹתָם הַמַּעֲשְׂרוֹת[147].

140) ברייתא בבא־בתרא סג, א. ו"ירושלמי" דמאי פ"ו ה"ב. 141) הוא־הדין ישראל לישראל, אלא שמצוי הדבר בכהן, כיון שהמעשר שלו (רשב"ם שם). 142) ראה למעלה פ"א ה"ד וב'כסף משנה' שם, שמעשר בין לכהן בין ללוי. 143) בברייתא שם ליתא, וצ"ע למה הוסיף זאת רבינו, והרי צריך המוכר לפרש שאין הכוונה לעולם, כדלהלן, וא"כ מן הסתם הכוונה לעולם. 144) ואפילו אם מכר השדה לאחר - לא פקעה זכותו, אבל אם מת - אין בניו יורשים זכות זו, שאין לנו לחדש מדבריו אלא ההכרח בלבד, ודי אם נאמר שהתכוון לשמור לעצמו זכות זו, ותו לא. 145) כלומר, אף־על־פי שגוף השדה ללוקח - שייר המוכר לעצמו בשדה מקום המעשר. שאלמלא שייר בגוף השדה, הרי זה כמשייר דבר שלא בא לעולם (גמרא, שם). ואף־על־פי־כן יכול הלוקח לתקן פירותיו במעשר זה, שהרי הוא כמשאיל לו פירותיו לתקן תבואותיו, על־מנת שיחזירם לו. 146) ואם מכר השדה - לא פקעה זכות הבן, כנ"ל. 147) שהרי כשהגיעה השדה ללוקח השני, פקעה זכותו של הכהן, וכשמכרה שוב למוכר, מכר לו כל זכות שבאה לידו.

כ. יִשְׂרָאֵל[148] שֶׁקִּבֵּל שָׂדֶה מִכֹּהֵן וְלֵוִי[149] וְאָמַר לוֹ[150]: עַל מְנָת שֶׁהַמַּעֲשְׂרוֹת[151] שֶׁלִּי אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים - מֻתָּר[152]; עַל מְנָת שֶׁהֵן שֶׁלִּי לְעוֹלָם - אָסוּר, שֶׁאֵין כֹּהֵן[153] עוֹשֶׂה כֹּהֵן[154]. וְכֵן[155] בֶּן לֵוִי[156] שֶׁהָיָה עָלָיו חוֹב לְיִשְׂרָאֵל[157] - לֹא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל זֶה גּוֹבֶה מֵאַחֵרִים[158] וּמַפְרִישׁ[159] עַד שֶׁיִּפְרַע כְּנֶגֶד חוֹבוֹ; שֶׁאֵין לֵוִי זֶה עוֹשֶׂה בַּעַל חוֹב שֶׁלּוֹ כְּלֵוִי אַחֵר שֶׁיִּגְבֶּה מַעֲשֵׂר מֵאַחֵרִים[160].

148) תוספתא שם, לפי נוסחא אחת. 149) כלומר, או

מלוי, שעל־פי הדין התרומה או המעשר לבעל השדה, כנ"ל הי"ז. ובתוספתא שם לא כתוב "לוי", והוסיף רבינו, משום שלשון "מעשרות" לא שייך על כהן. 150) הישראל לכהן או ללוי. 151) וכן התרומה אם קיבל מכהן. 152) כלומר, מפריש הישראל תרומה ומעשר, ונותנן לכהן או ללוי שירצה. 153) וכן אין לוי עושה ישראל לוי. 154) בכת"י שלפני המהרי"ק, היה כתוב: "שאין כהן עושה ישראל כהן", וכן העתיק הראב"ד. והפירוש: שע"י שממנה אותו במקומו לקבל התרומה או המעשר, נדמה כאילו עשאו כהן או לוי. ודוקא בישראל שקיבל שדה מכהן ולוי, שכיון שהתרומה והמעשר לבעל השדה, ע"י תנאי זה שהתנה הישראל נראה כעושהו כהן, אבל בישראל שמכר שדה לכהן והתנה שיהיו המעשרות שלו לעולם, אין איסור בדבר, שהרי הוא כמו ששייר מקום המעשר, כבהלכה הקודמת, ואין נראה כאילו עשה הכהן את הישראל, כהן (כסף־משנה). והראב"ד חולק, וגורס בתוספתא: ישראל שמכר שדה לכהן, וכן הוא ב'ירושלמי', וראה ב'חזון איש' וב'תוספתא כפשוטה' שם. 155) תוספתא, שם. 156) אבל בכהן לא שייך דין זה, שתרומה אסורה באכילה לזרים. 157) כלומר, שהיה חייב מעות לישראל. 158) מעשר ראשון ברשות הלוי, על־מנת לתתו לו. 159) את המעשר לעצמו, שמעשר ראשון חולין הוא, כנ"ל פ"א ה"ב. 160) והחידוש בהלכה זו, שאף־על־פי שבשעה שהישראל נוטל מעשרות מאחרים, על־מנת לתתו ללוי זה הוא נוטל, נראה כעושה את הישראל לוי.

כא. יִשְׂרָאֵל[161] שֶׁיָּרַשׁ[162] טֶבֶל מִמֹּרַח[163] מֵאֲבִי אִמּוֹ כֹּהֵן[164], וְאוֹתוֹ אֲבִי אִמּוֹ יָרַשׁוֹ מֵאֲבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל[165] - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ[166] מַעְשְׂרוֹתָיו[167] וְהֵן שֶׁלּוֹ[168]; שֶׁהַמַּתָּנוֹת הָרְאוּיוֹת לְתָרֵם - כְּמוֹ שֶׁהוּרְמוּ הֵן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוּרְמוּ[169].

161) מימרא של רבה בר אבוה, בבכורות יא, א. 162) הוא־הדין אם קיבל טבל במתנה, אלא כיון שאסור לשלוח טבל (למעלה ה"ו), נקט לשון "ירושה". 163) שנגמרה מלאכתו. בגמרא שם: "שהיו לו טבלים ממורחים בתוך ביתו". ומפשטות לשון רבינו נראה, שאף שמדובר גם כשעוד לא ראו פני הבית, בכל זאת אומרים "מתנות שלא הורמו, כמי שהורמו". 164) כלומר, שהיה אביו ישראל, ואמו בת כהן, ומתו אביו ואמו, שאם לא כן, הרי אביו יורש את אמו, ואחר־כך מת אבי אמו, ונמצא הוא יורשו. 165) כלומר, אפילו ירש הכהן הנ"ל מאבי אמו ישראל, שהיה חייב להפריש מעשר ולתת ללוי – אף־על־פי־כן אין הישראל הזה חייב לתת ללוי, כיון שירשו מאבי אמו כהן, וראה ברש"ש שם. 166) מן הטבל. 167) וכן תרומה גדולה. 168) כלומר, התרומה יכול למכור לכהנים - והדמים שלו, ומעשר ראשון יכול לאכול בעצמו. 169) וכיון שנפל הטבל לידי אבי אמו כהן, נעשה כאילו הפריש הכהן ממנו תרומה ומעשרות והרי הם שלו, שהרי כהן אינו חייב לתת ללוי כלום (למעלה פ"א ה"ג), וכיון שירשו ישראל זה, הרי הם שלו (רש"י שם). וראה בקידושין נח, ב. ובפ"ה מהל' אישות ה"ו.

כב. הַנּוֹתֵן[170] שָׂדֵהוּ[171] בְּקַבָּלָה[172] לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת[173], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעוֹנַת מַעַשְׂרוֹת[174] - צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עַל יָדָם[175]. נְתָנָהּ לְעַם הָאָרֶץ[176]: עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[177] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עַל יָדָם[178]; וּמִשֶּׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת - צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עַל יָדָם[179]. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? עוֹמֵד עַל הַגֹּרֶן[180] וְנוֹטֵל[181], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְמַה שֶּׁאָכְלוּ[182], שֶׁאֵין אָנוּ אַחֲרָאִין לָהֶן[183].

170) תוספתא דמאי פ"ז, ו'ירושלמי' שם פ"ו ה"א, לפי גירסת הגר"א שם. 171) כשהיא זרועה. 172) כלומר, למחצה, לשליש ולרביע. [וכגון שאמר לו: מחצה או שליש או רביע ממה שאתה קוצר יהא שלך, שבאופן זה אין לגוי קנין בפירות אלא לאחר קצירה, אבל אם אמר לו: מחצה או שליש או רביע שלך יהא, שיש לו מיד קנין בפירות - כיון שבאו לעונת המעשרות ביד הגוי, והוא מירחם אחר כך, פטורים הם מן המעשרות (למעלה פ"א מהל' תרומות הי"ג). וראה בפ"ו מהל' מתנות עניים הט"ו]. 173) כלומר, לחשוד שלא לעשר תבואתו (ראב"ד. וראה במהרי"ק). ואינו בכלל עמי הארץ, שעליהם אמרו שרובם מעשרים הם. 174) ראה למעלה פ"ב ה"ה. 175) קנסוהו, כדי שיתן שדהו לישראל המתקן פירותיו כראוי, ולפי זה הוא־הדין במשכיר שדהו ובמחכירה, וכן אם נתן שדה שאינה זרועה כלל וזרעה הגוי האריס ('חזון איש', ונקט שדה זרועה משום ריבותא דסיפא. ומסתימת לשון רבינו נראה, שקנסוהו בין במקום שישראל מצויים ובין במקום שאין ישראל מצויין, כרבי יוחנן ולא כרבי יהושע בן לוי, ב'ירושלמי' שם. 176) שהוא בכלל רוב המעשרים. 177) כלומר, אם נתן לעם־הארץ עד שלא באו וכו'. וכל־שכן כשנתן לו שדה שאינה זרועה כלל, וראה למעלה. 178) כיון שרוב עמי הארץ מעשרין הם (שבת כג.), לא קנסוהו אלא אם מסר לו אחר שבאו לעונת המעשרות. 179) אף־על־פי שהפירות מחוברין לקרקע, כיון שאם יתלשו יתחייבו במעשר, ואפשר שעם־הארץ זה הוא מן המיעוט שאינן מעשרין, לא היה לו לתת לו שדהו. 180) לאחר גמר מלאכה, קודם שלקחו כל אחד חלקו. 181) מעשר, אבל תרומה גדולה אינו נוטל, שחזקה על עמי־הארצות שמפרישים תרומה גדולה (להלן פ"ט ה"א). 182) כלומר, אינו חושש לעשר קודם גמר מלאכה, שלא יאכלו אכילת קבע באיסור. 183) בתוספתא שם: "שאין אחריות לרמאין", כלומר, שהרי אסור להם לאכול לפני חלוקה מחמת איסור גזל ('תוספתא כפשוטה'). [וראה במס' מעשר שני פ"ה מ"א, ולהלן פ"ט מהל' מעשר שני ה"ז, ובדמאי פ"ג מ"ה].

יום שלישי ב' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר אם אומרים בשל תורה הוברר הדבר למפרע. הקובע מעשרותיו בפי החבית או בשוליה. המניח פירות להיות מפריש עליהן מעשרות. המלוה מעות לכהן או ללוי

להיות מפריש עליהם מחלקו. ישראל שאמר ללוי כור מעשר יש לך בידי אם קנה בלי משיכה. מי שהיו לפניו שתי כלכלות של טבל שנטל תרומתן.

א. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ מֵאָה לֹג שֶׁל יַיִן[2] טָבוּל מִן הַתּוֹרָה[3], וְאָמַר: שְׁנֵי לֻגִּין שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ מֵהֶן הֲרֵי הֵן תְּרוּמָה[4], וַעֲשָׂרָה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְתִשְׁעָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[5] - לֹא יַתְחִיל וְיִשְׁתֶּה עַד שֶׁיַּגִּיחַ בַּסּוֹף שִׁעוּר תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת, אֶלָּא יַפְרִישׁ וְאַחַר כָּךְ יִשְׁתֶּה. וְאֵין אוֹמְרִין: זֶה שֶׁהִגִּיחַ בַּסּוֹף כְּאִלּוּ נִבְרַר תְּחִלָּה[6], מִפְּנֵי שֶׁחִיּוּב תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה[7], וְאֵין אוֹמְרִין בְּשֶׁל תּוֹרָה: נַחְשֹׁב כְּאִלּוּ נִבְרַר[8], עַד שֶׁיִּבְרֹר[9].

2) ברייתא בגיטין כה. ושם: "הלוקח יין מבין הכותים וכו'", ולא כתב זאת רבינו, לפי שברייתא זו נשנתה לפני שגזרו חכמים על הכותים לעשותם כגויים, אבל לאחר שגזרו עליהם הרי יינם אסור. 3) כלומר, בזמן שהיו תרומות ומעשרות נוהגות מן התורה. 4) כלומר, אחד מחמישים, שהיא עין בינונית. 5) עשרה ותשעה לאו דווקא, שהרי לאחר שהופרשה התרומה, לא נשארו אלא תשעים ושמונה. 6) כלומר, ונאמר הוברר הדבר למפרע שמה שנשתייר בסוף, כאילו הופרש מתחילה. 7) מיתור לשון רבינו נראה, שכוונתו שאף על פי שאין תרומות ומעשרות נוהגות בזמן הזה אלא מדבריהם - כיוון שיש להם עיקר מן התורה, אין אומרים בהם ברירה. 8) כלומר, הוברר הדבר למפרע. 9) כלומר, משיברור חלה הפרשתו, אבל לא למפרע.

ב. הַקּוֹבֵעַ מַעְשְׂרוֹתָיו בְּפִי הֶחָבִית[10] - לֹא יִשְׁתֶּה מִשּׁוּלֶיהָ[11], בְּשׁוּלֶיהָ - לֹא יִשְׁתֶּה מִפִּיהָ, מִפְּנֵי שֶׁהַמִּשְׁקִין מְעָרְבִין[12]. אֲבָל הַקּוֹבֵעַ[13] בְּפִי הַמְּגוּרָה[14] - אוֹכֵל מִשּׁוּלֶיהָ, קָבַע בְּשׁוּלֶיהָ - אוֹכֵל מִפִּיהָ[15].

10) של יין, שקבע שביין שלמעלה, יהיו התרומות והמעשרות. 11) כלומר, אפילו מתחתית החבית. 12) ונמצא שבכל טיפת יין מעורבין תרומות ומעשרות. 13) תרומות ומעשרות. 14) אוצר של תבואה. 15) שהרי תבואה דבר יבש היא ואינה מתערבת.

ג. וְיֵשׁ לְאָדָם לִקְבֹּעַ[16] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּפוֹדֵהוּ[17] וְעוֹשֵׂהוּ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן עַל אוֹתָן הַפֵּרוֹת[18] אוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[19] לְמָקוֹם אַחֵר[20].

16) להפריש. 17) מחללו על כסף. 18) המדובר כשהקדים מעשר שני למעשר ראשון. אבל תרומה גדולה כבר הופרשה ממנו. 19) הוא הדין שיכול לעשותו תרומה גדולה אם עוד לא הפרישה, שהרי כתב רבינו למעלה פרק ה מהלכות תרומות הלכה יג: "המפריש תרומה וכו' ממעשר שני וכו' שלא נפדו וכו' אין תרומתן תרומה", הרי שאם הפריש ממעשר שני שנפדה - תרומתו תרומה. 20) אבל על אותם הפירות, אינו יכול להפריש, "שאינו רשאי להפריש תרומת מעשר קודם המעשר לכתחילה".

ד. הַמַּגִּיחַ פֵּרוֹת לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן[21] מַעֲשְׂרוֹת[22] - מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן קַיָּמִין וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ כָּל אוֹתָן הַפֵּרוֹת שֶׁהִגִּיחַ מַעֲשֵׂר וְנוֹתֵן לַלֵּוִי. מְצָאָן שֶׁאָבְדוּ - הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ לְכָל שֶׁהִפְרִישׁ[23], וְאֵינוֹ מְעַשֵּׂר וַדַּאי[24].

21) כלומר, שאותן פירות יהיו מעשרות על פירות שלפניו. 22) במשנה שם: "תרומה ומעשרות", ורבינו השמיט כאן תרומה, לפי שכאן מדובר בהפרשה לכתחילה, ואילו תרומה אינה ניטלת לכתחילה אלא מן המוקף. אבל לעשר אפשר אף שלא מן המוקף. 23) כלומר, למפרע, מעת שהתחיל להפריש, ואף שבמשנה אמר ר' אלעזר: "הרי זה חושש מעת לעת", הרי אמרו בגמרא "חלוקין עליו חביריו על ר' אלעזר וכו'" ופסק רבינו כרבים. 24) כלומר, אינו חוזר ומעשר פעם שנייה אלא מספק, ולא מוודאי, שאפשר שהיו הפירות קיימים בשעה שהפריש עליהן.

ה. הַמַּלְוֶה מָעוֹת אֶת הַכֹּהֵן וְאֶת הַלֵּוִי וְאֶת הֶעָנִי לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עַל אוֹתָן הַמָּעוֹת[25] מֵחֶלְקוֹ[26] - מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן קַיָּמִין, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[27] שֶׁמָּא מֵתוּ הַכֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי[28] אוֹ הֶעֱשִׁיר הֶעָנִי[29].

25) כלומר, המלווה הזה כשיפריש תרומותיו ימכור התרומה ויעכב הדמים לעצמו בפירעון חוב זה שיש לו על הכהן, וכן יעכב לעצמו מעשר ראשון ומעשר עני בפירעון חוב שיש לו על הלוי והעני. 26) צריך להיות "מחלקן". 27) כלומר, שאם מתו אינו יכול להפריש עד שיטול רשות מן היורשין. 28) שם כח: "רבא אמר שמא מת לא חיישינן". 29) שם ל: "עשירות לא שכיחא".

ו. כֵּיצַד מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן[30]? מַפְרִישׁ תְּרוּמָה אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[31] מִפֵּרוֹתָיו, וּמְזַכֶּה בָּהֶן עַל יְדֵי אַחֵר לְאוֹתוֹ כֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי אוֹ הֶעָנִי שֶׁהִלְוָם[32]. וְאִם הָיוּ רְגִילִין לִטֹּל מִמֶּנּוּ וְהוּא רָגִיל שֶׁלֹּא יִתֵּן אֶלָּא לָהֶן - אֵינוֹ צָרִיךְ לְזַכּוֹת עַל יְדֵי אַחֵר[33]. וְאַחַר שֶׁמַּפְרִישׁ מְחַשֵּׁב כַּמָּה שָׁוֶה זֶה שֶׁהִפְרִישׁ וּמְנַכֶּה מִן הַמִּלְוָה[34], עַד שֶׁיִּפָּרַע כָּל חוֹבוֹ. וּמוֹכֵר הַתְּרוּמָה לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה[35], וְאוֹכֵל הַמַּעַשְׂרוֹת[36].

30) כלומר, איך יוצא ידי חובת נתינה? 31) בכתב־יד אברבנאל: "מעשר עני". 32) ואותו אחר מחזירם לו. 33) שכיוון שאינו נותן אלא להם, כבר הסיחו כל הכהנים דעתם מן המתנות הללו, וכאילו באו לידיהם. ומעשר שני הנזכר כאן, הוא מעשר עני המתחלק בבית, שיש בו טובת הנאה לבעלים. 34) שאם אינו מנכה מן המלוה הרי הוא גוזלם, וגם נוטל מהם ריבית. 35) שתרומה אסורה לזרים. 36) שמותרים לזרים.

ז. כְּשֶׁהוּא מְחַשֵּׁב כַּמָּה שָׁוִים הַפֵּרוֹת שֶׁהִפְרִישׁ[37] - יֵשׁ לוֹ לְחַשֵּׁב כַּשַּׁעַר הַזּוֹל[38], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם רִבִּית. וְאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת חוֹב זֶה[39]. וְאִם בָּא בַּעַל הַבַּיִת לַחֲזֹר - אֵינוֹ חוֹזֵר[40]; אֲבָל אִם רָצוּ אֵלּוּ שֶׁלָּקְחוּ הַמָּעוֹת לַחֲזֹר - חוֹזְרִין[41]. נִתְיָאֲשׁוּ מֵהֶן הַבְּעָלִים[42] - אֵין מַפְרִישִׁין עֲלֵיהֶן[43]; שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין עַל הָאָבוּד[44]. מֵת הַכֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי אוֹ הֶעָנִי שֶׁהִלְוָם -

1 אֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן מֵחֶלְקָן כַּדֶּרֶךְ הַזּוֹ עַד
2 שֶׁיִּטֹּל רְשׁוּת מִן הַיּוֹרְשִׁין[45]. וְהוּא שֶׁנִּיחַ לָהֶן קַרְקַע
3 אֲפִלּוּ מְלֹא מַחַט[46]; אֲבָל אִם הִנִּיחַ כְּסָפִים - אֵין
4 רְשׁוּת הַיּוֹרֵשׁ מוֹעֶלֶת[47]. וְאִם הִלְוָם בְּבֵית דִּין עַל מְנָת
5 שֶׁיְּפְרִישׁ עַל מְעוֹת אֵלּוּ מֵחֶלְקָם - אֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל
6 רְשׁוּת מִן הַיּוֹרְשִׁין[48]. הֶעֱשִׁיר הֶעָנִי - אֵין מַפְרִישִׁין
7 עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהִלְוָהוּ בְּבֵית דִּין, וְזָכָה הַלָּה בְּמַה
8 שֶׁבִּידוֹ[49].

37) כדי לנכות מן המלווה. 38) אף על פי שבכל הלוואה פסק רבינו בפרק ט מהלכות מלוה ולוה הלכה א "אין פוסקין על הפירות (אין מלווים מעות כדי לקבל פירות תמורתם), עד שיצא השער (שייקבע מחיר קבוע בשוק) וכו'", הרי שצריכים שני תנאים: א) שיפסוק בפירוש עם הלווה על שער הזול. וב) שייצא השער - בנידון שלנו כיוון שהלוה שלא על מנת להיפרע, הרי זה דומה למכר, ולכן התירו אף על פי שלא פסק בפירוש, ואף על פי שלא יצא השער. ואף על פי שבשעת ההלוואה היו ארבעה סאים בסלע ועתה בשעת ההפרשה נמכרים עשרה סאין בסלע, אינו חושש משום רבית. 39) שאין שביעית משמטת אלא חוב שיכול לתבעו, שאם יתבענו יעבור ב"לא יגוש", אבל כאן אינו יכול לתבעו, שהרי לא התנה איתו שיפרע חובו, אלא ינכה מתרומות או מעשרות, ואם נשתדפו שדותיו של מלווה ולא היו פירות לתרום ולעשר, אין לו עליו כלום. ועוד שהחוב כבר נגוש ועומד, שהרי הפרעון ברשות המלווה. 40) תקנת חכמים היא כדי שיישארו המעות בידם. 41) שהרי שנינו "נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו". 42) כגון שנשתדפו שדותיו ושמעו שאמר "ווי ליה לחסרון כיס", והוא התנה עמהם שיפריש עליהם מתרומות ומעשרות של שנה זו, ומכיוון שתבואות שנה זו, נשתדפו, אין לו עליו כלום. 43) אם לאחר מיכן הצמיחה התבואה. 44) כלומר, על החוב שנתייאש ממנו. 45) ואף על פי שאביהם הסכים שייקח הלה תרומותיו במעות שהלווה לו, שמא הם [=היורשים] אינם מסכימים לכך. 46) כיוון שקרקעות היורשים משועבדים לבעל חוב, מועטה רשותם. 47) כי מטלטלים של יתומים אינם משועבדים לבעל חוב, והם אינם חייבים לפרוע חוב אביהם, הרי נפקע החוב. 48) ואפילו אין להם קרקע מפריש על מעות הלוואתו, שיש כוח ביד בית דין להטיל חוב זה על כל הכהנים הלויים והעניים ותקנת חכמים היא, כדי שימצאו מלווים כשיצטרכו להלוואה. 49) כלומר, הלווה הזה זכה במעות שבידו שהרי אין כאן הלוואה על מנת לשלם אלא על מנת לנכות ממעשר עני ומכיוון שהעשיר העני, אין לו עליו כלום. ואף על פי שבמיתה תקנו חכמים לטובת הכהן והלוי והעני - עשירות אינה שכיחה כלל ולא תקנו בזה.

9 ח. יִשְׂרָאֵל[50] שֶׁאָמַר לְבֶן לֵוִי[51]: כֹּר מַעֲשַׂר[52] יֵשׁ לְךָ
10 בְּיָדִי[53] - רַשָּׁאי[54] בֶּן לֵוִי לַעֲשׂוֹתוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל
11 מָקוֹם אַחֵר[55] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ[56]. וְאִם נְתָנוֹ
12 הַיִּשְׂרָאֵל לְלֵוִי אַחֵר[57] - אֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת[58].

50) ודווקא ישראל, אבל כהן או לוי אינם חייבים לתת מעשרותיהם. 51) כל לוי קרוי בן לוי. וייתכן שהכוונה לסתם לוי, שאינו תלמיד חכם, שאם לא כן הרי אינו תורם אלא מן המוקף. 52) דווקא כשאמר לו כמות המעשר שבידו, אבל אמר לו סתם "מעשר יש לך בידי", לא יוכל הלוי לעשותו מעשר מן המעשר, כי אינו יודע מה כמות המעשר. 53) שעישרתי מפירותי ואתננו לך. 54) מן הדין. אבל תלמידי חכמים מחמירים על עצמם לתרום מן המוקף אפילו תרומת מעשר. 55) כי אינו גרוע מנותן רשות לחבירו שיתרום מכרי שלו על תבואתו (שיטה מקובצת שם בשם הרא"ש). ואין לחשוש שמא נתנו הישראל ללוי אחר, שהרי נאמר "שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב", ומכיוון שאין לישראל במעשר זה אלא טובת הנאה, שבידו לתיתו לכל לוי שרוצה, הרי הוא כנותן ללוי מתנה מועטת, שסמכה דעתו של המקבל כשהבטיחו, ולכן אם יחזור בו הרי הוא ממחוסרי אמנה, כלומר, מחוסרי אמון. 56) כך העמידו הברייתא בבבא מציעא שם, כי אם משך וחזר והפקיד אצלו, מדוע אמרו להלן: "אין לו עליו אלא תרעומת" - "כיוון דמשכיה ממונא אית ליה גביה". 57) שעבר על דברי חכמים הנ"ל. 58) ואף על פי שלא עשה בו שום קניין, יש לו עליו תרעומת כיוון "שהבטיחו בתוחלת נכזבה" ועוד, שכיוון שנתן המעשר לאחר, אין תרומת הלוי תרומה, ונמצא שהכשילו באכילת טבלים.

13 ט. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ פֵּרוֹת בַּמְּגוּרָה[59], וְנָתַן סְאָה לְלֵוִי
14 וּסְאָה לְעָנִי[60] - לֹא יַפְרִישׁ שְׁמוֹנֶה סְאִין[61] מִן הַמְּגוּרָה
15 וְיֹאכְלֵם, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ שֶׁשְּׁתֵּי סְאִין שֶׁל מַעֲשְׂרוֹת
16 קַיָּמִין; אֲבָל אִם אָכְלוּ מֵהֶן הַלֵּוִי וְהָעָנִי - אֵינוֹ
17 מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן הַנִּשְׁאָר מִשְּׁתֵּי
18 הַסְּאִין[62].

59) אוצר שמכניסים שם הפירות. 60) ואמר להם: לכשאפריש מן המגורה שמונה סאים לאכילה, יהיו אלה עליהם מעשר ראשון ומעשר עני. 61) אין זה בדיוק שהרי לאחר שנתן סאה ללוי אינו חייב להפריש אלא עשירית מן הנשאר, ואם כן נותרו שמונה סאין ועשירית הסאה. 62) ואין לפרש דבריו שיחולו המעשרות לכשיפריש ולמפרע מעכשיו, כי הלא בדבר שהוא מן התורה אין אנו אומרים "ברירה".

19 י. עֲנִיִּים שֶׁהֶחֱלִיפוּ מַתְּנוֹתֵיהֶן עִם בַּעַל הַבַּיִת, כְּגוֹן
20 שֶׁנָּתְנוּ לוֹ סְאָה שֶׁל לֶקֶט אוֹ שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעְשַׂר
21 עָנִי[63] וְנָטְלוּ סְאָה מִן הַגֹּרֶן[64] - זֶה שֶׁנָּטַל מֵהֶם[65] פָּטוּר
22 מִן הַמַּעֲשֵׂר, אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה בִּרְשׁוּת בַּעַל הַבַּיִת[66];
23 וְזֶה שֶׁנָּטְלוּ מִמֶּנּוּ[67] חַיָּב[68], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חֵלֶף
24 מַתְּנוֹתֵיהֶן הַפְּטוּרִין[69].

63) שהם פטורים ממעשרות. 64) שהוא חייב במעשרות. 65) בעל הבית מהעניים. 66) [כלומר: אם החליפין היו שלא מדעת בעל הבית, אלא שנתחלפו להם לעניים שלו בשלהם, וודאי שחלקם של העניים פטור מן המעשרות, אלא אפילו אם היו החליפין מדעתו של בעל הבית, שהרי

זה כמקח, ומקום קובע למעשרות כשמצרף שניים ואוכל - בכל זאת פטור מן המעשרות. ואף על פי שאם עשאום גורן בשדה, הוקבעו למעשרות, שאין הכל יודעים שהם של לקט שכחה ופאה - כאן בחליפין אין לחשוש למראית העין, שמי ששמע מהחליפין ישמע גם שהחליפין היו עם מתנות העניים הפטורות ממעשר. ויש אומרים שבנידון זה אפילו אם עשאם גורן בשדה, לא נתחייבו, כי קול יוצא לחליפין]. 67) העניים מבעל הבית. 68) במעשר. ואם נגמרה מלאכתם ביד העניים, חייבים הם במעשר מן התורה, כדין לוקח. 69) אם כוונת רבינו לומר, שכיוון שהוא חלף מתנותיהם הפטורות היה מקום לפטרם ממעשרות, דבריו צריכים עיון רב, כי איך אפשר לפטרם מטעם זה.

יא. מִי שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי כַּלְכָּלוֹת שֶׁל טֶבֶל שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתָן[70], וְאָמַר: מַעְשְׂרוֹת זוּ[71] בָּזוּ[72] - הָרִאשׁוֹנָה מְעֻשֶּׁרֶת[73]. אָמַר: מַעְשְׂרוֹת זוּ בָּזוּ וְזוּ בָּזוּ - הָרִאשׁוֹנָה מְעֻשֶּׁרֶת, שֶׁהֲרֵי קָבַע מַעְשְׂרוֹתֶיהָ בַּשְּׁנִיָּה; וְאֵין הַשְּׁנִיָּה מְעֻשֶּׁרֶת, שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר מִן הָרִאשׁוֹנָה שֶׁכְּבָר נִפְטְרָה עַל הַשְּׁנִיָּה שֶׁעֲדַיִן הִיא חַיֶּבֶת בְּמַעְשַׂר[74] שְׁתֵּיהֶן.

70) כן הוא בתוספתא שם. שאם לא ניטלה תרומתן, אינו יכול לומר תרומת זו בזו, כי צריך לקבוע לה מקום בצפון או בדרום, מה שאין כן במעשרות. [וצריך לומר, שגם תרומת מעשר כבר ניטלה, שאם לא כן לא תוקנה הכלכלה, שהרי אי אפשר להפריש ממנה תרומת מעשר]. 71) כלכלה אחת. 72) בכלכלה שנייה. 73) כי מעשרותיה בכלכלה שנייה. 74) כי אין תורמין ומעשרין מן הפטור על החיוב.

יב. אָמַר: מַעְשְׂרוֹת שְׁתֵּי כַּלְכָּלוֹת אֵלּוּ מַעְשַׂר כָּל אַחַת מֵהֶן קָבוּעַ בַּחֲבֵרְתָּהּ - קָרָא שֵׁם[75], וּכְבָר קָבַע מַעְשְׂרוֹתֵיהֶן בָּהֶן, וּמוֹצִיא הַמַּעְשְׂרוֹת שֶׁלָּהֶן, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן מַעְשְׂרוֹת מִמָּקוֹם אַחֵר.

75) כלומר, חלה הפרשתו, לעניין זה שאינו יכול להוציא עליהן מעשרות ממקום אחר.

יג. וְכֵיצַד מְעַשְּׂרָן? מוֹצִיא מַעְשַׂר שְׁתֵּיהֶן מֵאַחַת מֵהֶן[76] אוֹ מַעְשַׂר כָּל אַחַת מֵהֶן מִמָּהּ, אִם הָיוּ שָׁווֹת[77]. וְאִם הָיְתָה אַחַת גְּדוֹלָה מֵחֲבֵרְתָּהּ - מַפְרִישׁ מִן הַקְּטַנָּה מַעְשַׂר הַגְּדוֹלָה[78], וּמִן הַגְּדוֹלָה[79] מַעְשַׂר הַקְּטַנָּה[80].

76) אם היו שוות. 77) ומזו על זו ומזו על זו אינו יכול להפריש, שאם הפריש מן הראשונה על השנייה, שוב אינו יכול להפריש מן השנייה על הראשונה, מפני שהוא מן הפטור על החיוב. 78) כלומר, מפריש מן הקטנה מעשר על חלק מן הגדולה, השווה לגודל הקטנה, ומשאיר בגדולה חלק טבל שממנו יפריש על הקטנה. 79) כלומר, מן היתר שנשאר טבל. 80) ומעשר עצמו.

יום רביעי ג' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר הפירות שנקראו חולין מתוקנין אם נתערבו בטבל מה דינם. מי שהיו לו עשר שורות של כדי יין וקבע כד אחד משורה החיצונה למעשר ואינו יודע לאי זו שורה חיצונה התכוון.

א. הַפֵּרוֹת[2] שֶׁהוּרַם מֵהֶן תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[3] - הֵן הַנִּקְרָאִין חֵלִּין[4]. וְאִם הִפְרִישׁ מֵהֶן שְׁאָר מַעְשְׂרוֹתֵיהֶן - הֵן הַנִּקְרָאִין חֵלִּין מְתֻקָּנִין בְּכָל מָקוֹם.

2) כן כתב רבינו בפירוש המשנה בדמאי פ"ז משנה ז. 3) ועדיין לא הפריש מעשרות. ואף־על־פי שלכתחילה אין להפריש תרומת מעשר לפני מעשר ראשון - בדיעבד תרומתו תרומה, ראה להלן פ"ט הלכה ה. 4) "מפני שהקדושה (= התרומות המעורבות בהם) ניטלה מהם" (פירוש המשנה שם).

ב. טֶבֶל[5] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּחֵלִּין מְתֻקָּנִין מִין בְּמִינוֹ[6], שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַלֵּךְ אַחַר הַטַּעַם[7]: אִם יֵשׁ לוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת - מוֹצִיא עַל אוֹתוֹ טֶבֶל תְּרוּמָה[8] וּמַעַשְׂרוֹת לְפִי חֶשְׁבּוֹן[9]; וְאִם אֵין לוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת לְהוֹצִיא עַל אוֹתוֹ טֶבֶל - הֲרֵי הַכֹּל אָסוּר[10] עַד שֶׁיַּפְרִישׁ[11]. וּכְשֶׁהוּא מַפְרִישׁ, מַפְסִיד מִן הַחֵלִּין הַמְתֻקָּנִין כְּדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּטֶּבֶל[12].

5) כלומר, פירות שלא ניטלה מהם תרומת מעשר, אבל ניטלה מהם תרומה גדולה. כן הוא בירושלמי שם, וכן משמע להלן בדברי רבינו. 6) שהטבל אוסרו במשהו, מפני שהוא דבר שיש לו מתירין, שהרי אפשר לתקנו (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו). 7) ולפיכך אינו בטל. אבל אם נתערב בשאינו מינו - הוא בטל בששים. 8) כלומר, תרומת מעשר, כנ"ל. (שם). 9) כלומר, לפי כמות הטבל שנתערב. ומקור הדברים בחלה פ"ג משנה ט (כסף־משנה) ובתוספתא פ"ה (הוצאת ר"ש ליברמן עמ' 98 25). 10) שטבל שנתערב מין במינו - במשהו (הלכות מאכלות אסורות שם). 11) כדרך שמבואר בהלכה הסמוכה. 12) כלומר, אחד ממאה מן הטבל.

ג. כֵּיצַד? מֵאָה[13] סְאָה שֶׁל טֶבֶל שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמֵאָה סְאָה שֶׁל חֵלִּין מְתֻקָּנִין[14] - מַפְרִישׁ מִן הַכֹּל אֶחָד וּמֵאָה, וְכֹל שֶׁהִפְרִישׁ - טֶבֶל, וְיִשְׁאַר תִּשְׁעִים וְתִשַּׁע חֵלִּין מְתֻקָּנִין[15], נִמְצָא מַפְסִיד סְאָה אַחַת[16]. וְכֵן אִם הָיָה אוֹתוֹ טֶבֶל טָבוּל לִתְרוּמָה - מַפְסִיד מִן הַחֵלִּין הַמְתֻקָּנִין כְּדֵי תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[17]. וְלָמָּה מַפְסִיד סְאָה זוּ[18]? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר: מֵאָה שֶׁהִפְרִישׁ הֵן מֵאָה שֶׁל חֵלִּין, וְהַמֵּאָה שֶׁנִּשְׁאֲרוּ הוּא הַטֶּבֶל[19]. וְכֵן אִם הָיָה הַטֶּבֶל פָּחוֹת מִן הַחֵלִּין אוֹ מְרֻבֶּה עַל הַחֵלִּין - מַגְבִּיהַּ הַטֶּבֶל וּכְדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּטֶּבֶל מִן

הַחֻלִּין; אוֹ כְּדֵי תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, אִם הָיָה הַטֶּבֶל טָבוּל לִתְרוּמָה.

13) משנה בדמאי שם, ותוספתא שם פ"ה. ונראה שדעת רבינו שאיסור טבל אינו אלא מחמת תרומה המעורבת בו (וכדעת רש"י ביבמות פו. ועיין שם בתוספות ד"ה מה תרומה, וכדעת הר"ן נדרים פג :). וכשנתערב הטבל בחולין, בטלה התרומה בחולין, ופקע הטבל. שכשם שתרומה לאחר שהופרשה ונתערבה בחולין בטלה היא במאה ואחת, כן הוא קודם שהופרשה. [ובתוך הטבל שלה אינה בטלה (ואע"פ שאין שם אלא מאה בלבד, הרי מן התורה תרומה בטלה ברוב, ואין צורך במאה ואחד), לפי שאיסור המעורב מתחילתו אינו בטל, ראה מה שכתב הגרי"מ חרל"פ בקונטרס אחרון לציץ הקודש סימן כ]. עיין 'תוספות יום־טוב' וחזון־איש. 14) במשנה דמאי שם "חולין". ועיין 'תוספות יום־טוב' שם. 15) לאחר שיפריש מהם מעשר ראשון ומעשר שני מספק (חזון־איש). 16) שמן הדין לא היה צריך להפריש אלא מאה ולתלות שבהם נמצאת הסאה של תרומת מעשר, כשם שבכל תערובת תרומה בחולין במאה, אין צריך להרים אלא כשיעור שנפל ולא יותר, וראה להלן. 17) כלומר, שלש סאים. שתים לתרומה גדולה שהיא אחת מחמשים (כשיעור מדה בינונית - למעלה פ"ג מהלכות תרומות הלכה ב) ואחת לתרומת מעשר שהיא אחת ממאה. אבל יש להבין: הרי יש כאן שלש סאים של תרומה ותרומת מעשר, והיאך הן בטלות במאה של חולין? הרי לכל סאה צריך מאה, וא"כ צריך לכולן שלש מאות סאה! וראה להלן הלכה ה. 18) כלומר, הרי בכל תערובת תרומה במאה חולין, אין צריך להרים אלא כמדת התרומה שנפלה. 19) כן כתב בפירוש המשנה שם, וזו לשונו: "כשאנו חוששים שמא יחשוב כשנטל המאה בלבד, שזה שנטלנו הם מאה של חולין והנשארים הם מאה של טבל, ואין הדין כן, לפי שהטבל הוא הניטל (כשם שבתרומה שנפלה שצריך להרים, אנו מחזיקים את המורם לתרומה, ועיין בפי"ג מהלכות תרומות הלכה ג) וזה ענין מה שנאמר בגמרא (ירושלמי בבא מציעא פרק י הלכה א), ונוטל מאה ואחת, ואמר ר' יוסי אם אתה אומר אני נוטל מאה, אני אומר כל החולין עלו בידו ונמצאו אלו (הנשארים) טבל".

ד. וְכֵן אִם נִתְעָרֵב מַעֲשֵׂר טָבוּל[20] בְּחֻלִּין מְתֻקָּנִין[21] - אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא. אִם יֵשׁ לוֹ מַעֲשֵׂר אַחֵר[22] - מוֹצִיא אוֹתוֹ עַל מַעֲשֵׂר הַטָּבוּל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[23] לְפִי חֶשְׁבּוֹן[24]; וְאִם אֵין לוֹ מַעֲשֵׂר - מַגְבִּיהַּ הַמַּעֲשֵׂר שֶׁנִּתְעָרֵב, וּמַפְסִיד מִן הַחֻלִּין הַמְתֻקָּנִין כְּדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּמַּעֲשֵׂר הַטָּבוּל[25].

20) מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר. 21) שהוצאו מהם כל התרומות והמעשרות. 22) שלא הופרשה ממנו תרומת מעשר. 23) שבתערובת. 24) כלומר, לפי כמות המעשר הטבול שבתערובת. 25) כדלהלן.

ה. כֵּיצַד[26]? מֵאָה מַעֲשֵׂר שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמֵאָה חֻלִּין מְתֻקָּנִין - מַפְרִישׁ מִן הַכֹּל מֵאָה וָעֶשֶׂר, וְכֹל שֶׁהִפְרִישׁ - מַעֲשֵׂר, וְהַתִּשְׁעִים הַנִּשְׁאָרוֹת הֵן חֻלִּין כְּשֶׁהָיוּ. וְכֵן אִם הָיוּ הַחֻלִּין מְרֻבִּין עַל הַמַּעֲשֵׂר הַטָּבוּל אוֹ פְּחוּתִים מִמֶּנּוּ - מַפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר וּכְדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּמַּעֲשֵׂר הַטָּבוּל מִן הַחֻלִּין.

26) משנה שם. 27) לא מובן היאך בטלות עשר סאין של תרומת מעשר במאה חולין, והלא צריך אלף כנגדם. וראה למעלה הלכה ב.

ו. טֶבֶל[28] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמַעֲשֵׂר טָבוּל[29], אִם הָיָה הַטֶּבֶל כַּמַּעֲשֵׂר[30] - מַפְסִיד מִן הַטֶּבֶל כְּדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ[31]. כֵּיצַד[32]? מֵאָה סְאָה טֶבֶל שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמֵאָה סְאָה מַעֲשֵׂר[33] - מַפְרִישׁ אֶחָד וּמֵאָה, וְזֶה שֶׁהִפְרִישׁ - מַעֲשֵׂר[34], וְתִשְׁעִים וְתִשַׁע הַנִּשְׁאָרוֹת - טֶבֶל. הָיָה[35] הַטֶּבֶל מְרֻבֶּה עַל הַמַּעֲשֵׂר[36] - מַפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר בִּלְבַד, וְלֹא יַפְסִיד מִן הַטֶּבֶל כְּלוּם; שֶׁאִם יִקְרָא שֵׁם לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁנִּטְבַּל[37], נִמְצָא הַמַּעֲשֵׂר מְדֻמָּע[38] בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל טֶבֶל שֶׁעָלְתָה עִמּוֹ[39]. הָיָה[40] הַמַּעֲשֵׂר מְרֻבֶּה עַל הַטֶּבֶל - קוֹרֵא שֵׁם לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּטֶּבֶל[41], וּמַפְרִישׁ הַטֶּבֶל וּכְדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל טִבְלוֹ[42], אֶחָד מִמֵּאָה, מִן[43] הַמַּעֲשֵׂר; וְיִהְיֶה הַטֶּבֶל כֻּלּוֹ מְדֻמָּע[44], וְיִמְכְּרֶנּוּ[45] לְכֹהֵן חוּץ מִדְּמֵי שְׁתֵּי תְּרוּמוֹת שֶׁבּוֹ[46]. וְנִמְצָא מַפְסִיד מִן הַמַּעֲשֵׂר אֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ, שֶׁהוּא כְּמוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּטֶּבֶל[47]. כֵּיצַד? מֵאָה טֶבֶל עִם מָאתַיִם מַעֲשֵׂר - מַפְרִישׁ מֵאָה וְשָׁלֹשׁ, וְהַשָּׁלֹשׁ הֵן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל מֵאָה טֶבֶל וְשִׁעוּר תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מִמָּאתַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִטְעוֹת אִם נִתְעָרְבוּ בִּכְמוֹתוֹ[48], וְיִשָּׁאֵר קצ"ז, וְהֵם מַעֲשֵׂר כְּשֶׁהָיוּ[49].

28) משנה שם. והיינו שניטלה ממנו תרומה גדולה, ועדיין לא ניטלה ממנו תרומת־מעשר. 29) שלא ניטלה ממנו תרומת־מעשר. 30) כלומר, מאה טבל ומאה מעשר. 31) כלומר, אחד ממאה. 32) משנה שם. 33) טבול לתרומת מעשר, כנ"ל. 34) והאחד היתר על המאה - תרומת מעשר של הטבל. 35) משנה שם. 36) כגון מאה טבל ותשעים מעשר. 37) צ"ל: "שבטבל", כלומר, יפסיד מן הטבל כשיעור תרומ"ע שבו, ויקרא לה שם. 38) מעורב. 39) ואף שדעת רבינו שהתרומות בטלות בתערובת, כנ"ל, מ"מ כיון שאמרו חכמים שצריך להרימן, הרי הרמת המעשר, שישנה בה תרו"מ של הטבל מקדשתן, וחוזרות ומדמעות תערובותיהן. 40) ירושלמי שם: "מאה מעשר וצ' טבל, נוטל צ"ב פחות עשור אחד", ופירש רבינו, צ' של טבל, אחד, תרומ"ע של ק' מעשר, ואחד פחות עשור, תרומ"ע של הטבל, הרי תרומת מעשר של כל התערובת. 41) כלומר, לאחד שקבע מקום מעשר־ראשון בטבל המעורב. 42) שהיא אחד ממאה של הטבל. 43) כלומר, ואחד ממאה של המעשר הטבול. 44) שמעורבות בו שתי תרומות מעשר. 45) את הטבל הנ"ל. 46) שחייב לתתן ואסור לו למכרן, שדמיהן יהיו גזל בידו. 47) אף שאינו

תרומת מעשר ממש, שהרי מעשר מן המעשר לפי החשבון יהא עשרים סאין, גזרו חכמים, כדלהלן. 48) כלומר, ק' סאין טבל בק' סאין מעשר, שהדין הוא שמפריש מעשר ומשייר טבל לפניו, ואם נפריש טבל ממעשר כשמעשר רבה עליו, ולא נעשה היכר כלשהו, יבא להפריש טבל ממעשר אף כששניהם שוים, ואסור לעשות כן, שגדולה מראית העין שהוא מפריש טבל ונותנו לכהן, משמשייר טבל לפניו ונראה כאוכלו, וראה למעלה הלכה ג. 49) והראב"ד חולק, וראה ביאורו וביאור דעת רבינו כנ"ל, ובאריכות בחזון־איש.

1 **ז. מִי[50] שֶׁהָיוּ לוֹ עֶשֶׂר שׁוּרוֹת שֶׁל עֶשֶׂר עֶשֶׂר כַּדֵּי**
2 **יַיִן[51], וְקָבַע כַּד אַחַת מִשּׁוּרָה הַחִיצוֹנָה[52] מַעֲשֵׂר עַל**
3 **מָקוֹם אַחֵר[53], וְאֵין יָדוּעַ[54] אֵי זוֹ שׁוּרָה הַחִיצוֹנָה הִיא**
4 **- נוֹטֵל שְׁתֵּי חָבִיּוֹת[55] בַּאֲלַכְסוֹן[56] וּמְעָרֵב שְׁתֵּיהֶן[57]**
5 **וּמַפְרִישׁ מֵהֶן[58].**

50) שם משנה ח. 51) כלומר, רבוע של כדי יין שבכל אחת מצלעותיו עשרה כדים, וסכומם - מאה, וכולן חייבות במעשר. 52) כלומר, שכשיפריש כד אחד משורה חיצונה שלא קבע אותה עתה, יחול המעשר, ואין זו קריאת שם עכשיו, אלא קובע שיצטרך להפריש מכאן ולא יוכל להפריש ממקום אחר, וכן משמע להלן בסוף הלכה ט. וראה למעלה פ"ז הלכה יב. 53) על תשעה כדי יין. 54) כלומר, מעולם לא היה ידוע, שאף בעל היין לא נתכוון לשורה מסויימת, וראה ביבמות כג: וברש"י שם. 55) פתח בכד וסיים בחבית, וכן הוא במשנה שם. ועיין בבא קמא כז. ובשיטה־מקובצת שם. 56) כלומר, אחת שבמקצוע מזרחית־צפונית, ואחת באלכסון שכנגדה: מערבית־דרומית, או אחת שבמקצוע צפונית־מערבית, ואחת באלכסון שכנגדה: דרומית־מזרחית. 57) ונמצא שהמעשר מעורב מיין כל ארבעת השורות החיצוניות. 58) כמות יין השוה לעשירית היין שהוא רוצה לעשר. ואף שדעת רבינו שבדבר שהוא מן התורה אין אומרים "ברירה" (ראה למעלה פ"ז הלכה א) - כאן שלא הקפיד לקבוע בדיוק את מעשרו, לא איכפת לו איזה יין יהא מעשר ובלבד שיהא משורה חיצונה, באופן זה אנו אומרים "ברירה", וראה להלן בפ"ד מהלכות מע"ש הלכה טו, ובכסף־משנה שם, ובאנציקלופדיה תלמודית ערך ברירה, כרך ד עמוד 77 3.

6 **ח. קְבָעָהּ[59] בַּחֲצִי שׁוּרָה הַחִיצוֹנָה, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ**
7 **חֲצִי שׁוּרָה הִיא[60] - נוֹטֵל אַרְבַּע חָבִיּוֹת מֵאַרְבַּע**
8 **זָוִיּוֹת[61]. קְבָעָהּ בְּשׁוּרָה אַחַת מֵהֶן[62], וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ**
9 **שׁוּרָה הִיא - נוֹטֵל שׁוּרָה אַחַת בַּאֲלַכְסוֹן[63]. קְבָעָהּ**
10 **בַּחֲצִי שׁוּרָה[64], וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ חֲצִי שׁוּרָה הִיא -**
11 **נוֹטֵל שְׁתֵּי שׁוּרוֹת בַּאֲלַכְסוֹן[65], שֶׁהֲרֵי נָטַל חָבִית מִכָּל**
12 **חֲצִי שׁוּרָה, וּמְעָרֵב וּמַפְרִישׁ.**

59) משנה שם. כלומר, קבע את החבית שתהא מעשר. 60) כלומר, לא קבע לכתחילה איזו חצי שורה משמונה חצאי השורות החיצונות. 61) ומערבן, ונמצא שיין כל שמונת חצאי השורות מעורב. 62) מעשר השורות. 63) כלומר, עשר חביות של אחד האלכסונים. ונמצא שיש בידו מכל שורה חבית, ונתקיימה קביעותו ממה־נפשך. 64) מעשרים חצאי השורות שברבוע. 65) כלומר, עשר חביות אלכסון ממזרחית־צפונית למערבית־דרומית, ועוד עשר חביות אלכסון שמצפונית־מערבית לדרומית־מזרחית.

13 **ט. קָבַע[66] הַמַּעֲשֵׂר בְּכַד[67] אַחַת מֵהֶן[68], וְאֵין יָדוּעַ אֵי**
14 **זוֹ הִיא - נוֹטֵל מִכָּל כַּד וָכַד מִן הַמֵּאָה וּמְעָרֵב**
15 **וּמַפְרִישׁ כְּדֵי כַּד אַחַת וּמַעֲשֵׂר.**

66) משנה שם. 67) במשנה שם: "חבית". וראה למעלה הלכה ז. 68) ממאה הכדים.

יום חמישי ד' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שפירות ע"ה הם ספק ואין לומר מעושרין הם. כמה מעשרות מפרישין מן הדמאי, ואם מברכין עליו. וכיצד מעשרין אותו. הלוקח ככר מן הנחתום. והמזמין את חבירו שיאכל אצלו. אם אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו על הודאי. הנחתומין אם חייבים להפריש מעשר שני משל דמאי. שנים שבצרו כרמיהן בתוך גת אחת והאחד אינו נאמן.

16 **א. בִּימֵי[2] יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל[3], שֶׁהָיָה אַחַר שִׁמְעוֹן**
17 **הַצַּדִּיק[4], שָׁלְחוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[5] וּבָדְקוּ בְּכָל גְּבוּל**
18 **יִשְׂרָאֵל, וּמָצְאוּ שֶׁהַכֹּל זְהִירִים בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה**
19 **וּמַפְרִישִׁין אוֹתָהּ[6], אֲבָל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[7] וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
20 **וּמַעְשַׂר עָנִי[8] הָיוּ עַמֵּי הָאָרֶץ מִיִּשְׂרָאֵל[9] מְקַלִּין עַל**
21 **עַצְמָן וְלֹא הָיוּ מַפְרִישִׁין אוֹתָן. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ, שֶׁלֹּא**
22 **יְהֵא נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת אֶלָּא אֲנָשִׁים נֶאֱמָנִים; אֲבָל**
23 **עַמֵּי הָאָרֶץ - פֵּרוֹתֵיהֶן סָפֵק[10], וְאֵין נֶאֱמָנִין לוֹמַר**
24 **מְעֻשָּׂרִין הֵן[11]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא דְּמַאי[12].**

2) תוספתא סוטה סוף פי"ג לפי כת"י ווין ודפוס ראשון, משנה מעשר שני סוף פ"ח, וגמרא ביומא ט, א. ובסוטה מח, א. 3) זהו ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי, ראה ברכות כט, א. ('מלאכת שלמה' מעשר שני, שם). ועי' ב'כסף משנה' וב'תולדות תנאים ואמוראים' ערך שמעון הצדיק, בסופו. 4) [בין אם הוא בנו של מתתיהו כהן גדול, כמו שכתב רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה (פרק ששי) ובין אם הוא נכדו של מתתיהו (בנו של שמעון החשמונאי) - לא היה אחר שמעון הצדיק. ויתכן כי כוונתו כי כשם ששמעון הצדיק היה גם כהן־גדול וגם נשיא, כן היא גם יוחנן: כהן־גדול ונשיא ('תולדות תנאים ואמוראים' שם), ולפיכך עליו היה לדאוג לצרכי הדת של העם ולתקן תקנות גם מחוץ לבית המקדש, וראה להלן]. 5) בתוספתא ובגמרא שם: "לפי ששלח [יוחנן כהן־גדול] בכל גבול ישראל, וראה וכו'", וסובר רבינו שבפקודתו שלחו בית־דין הגדול. וראה בהלכה הסמוכה. 6) שהיא במיתה ואין לה שיעור, שחיטה אחת פוטרת כל הכרי (רע"ב פ"א שם, ועי' 'פאת השולחן' סי' יד ס"ק ה). 7) שהם חושבים שטבל שלא הופרש ממנו מעשר ראשון, אין חייבים עליו מיתה, אעפ"י שיש בו תרומת מעשר (רע"ב

שם פ"ד מ"א, וראה בפ"י מהל' מאלכות אסורות הי"ט, וברדב"ז שם, ובהלכה הסמוכה). [וראה עוד להלן בפי"ב ה"ח, והט"ו]. 8) כן הוא בדמאי פ"ד מ"ג, לדעת חכמים. וראה בנדרים פד, ב ומכות יז, א. 9) כלומר, מקצת עמי הארץ, אבל רובם - מעשרים (שבת יג.). 10) כשלא אמר לו שמעושרים הם. 11) כלומר, ואפילו אמר שמעושרים הם, אינו נאמן. 12) ב'ערוך' ערך דמאי, פירש: דא מאי, כלומר, זה הפרי מה טיבו, עישרוהו, או לא. וכן הוא ב'ירושלמי' סוף מס' סוטה.

1 **ב. וְהִתְקִינוּ[13], שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם מַפְרִישׁ[14] מִן הַדְּמַאי**
2 **אֶלָּא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָוֹן מִיתָה[15],**
3 **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁאֵין בָּזֶה הֶפְסֵד[16], שֶׁהֲרֵי בְּעָלָיו**
4 **אוֹכְלִין אוֹתוֹ[17]; אֲבָל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשַׂר עָנִי[18] -**
5 **אֵין מַפְרִישׁ[19] מִן הַדְּמַאי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[20],**
6 **וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. לְפִיכָךְ אוֹמֵר לַלֵּוִי אוֹ**
7 **לֶעָנִי: הָבֵא רְאָיָה שֶׁאֵינוֹ מְעֻשָּׂר[21] וְטֹל מַעֲשְׂרוֹת[22].**

13) בסוטה שם: "עמד [יוחנן כ"ג] והתקין להם וכו'", וראה למעלה הערה ד. 14) ונותן לכהן, כדלהלן ה"ה. 15) למעלה פ"א ה"ה, ולכן החמירו בה לתתה לכהן, אף שמעיקר הדין אפשר היה למכרה, כדלהלן. 16) בהפרשתו. 17) בירושלים (פ"ב מהל' מעשר שני ה"א). 18) שחייבין להפרישו בשנה השלישית ובשנה השישית לשמיטה, כדלהלן, ושניהם אין בטבלם מיתה (ראה בפ"י מהל' מאכלות אסורות הלכות יט-כ, וביבמות פו, א – ב'תוספות' ד"ה אי, ובהגהות מהר"י לנדא שם) ויש בהם הפסד, אם נתחייב להפרישם, שהרי יהא צריך לתתם ללוי ולעני. 19) כלומר, אינו מפריש ונותן. 20) כלומר, ספק ממון לוי ועני, ספק ממון ישראל. 21) כלומר, שעם־הארץ זה, שלקחתי הימנו, לא עישר הפירות. 22) כלומר, הלוי מעשר ראשון, והעני מעשר עני.

8 **ג. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין[23] מַעֲשַׂר עָנִי מִן הַדְּמַאי**
9 **- צָרִיךְ[24] לִקְרוֹת לוֹ שֵׁם, וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ[25]. וְאוֹמֵר[26]:**
10 **עִשּׂוּר מַה שֶּׁיֵּשׁ כָּאן מַעֲשַׂר עָנִי[27]. כְּדֵי לִקְבֹּעַ מַעֲשֵׂר**
11 **שֵׁנִי[28]; שֶׁמַּעֲשַׂר עָנִי בִּשְׁלִישִׁית וְשִׁשִּׁית - בִּמְקוֹם**
12 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל שְׁאָר שְׁנֵי הַשְּׁבוּעַ.**

23) כלומר, אין מפרישין ונותנים, ראה בהלכה הקודמת. 24) דמאי פ"ד מ"ג, כחכמים ולא כרבי אליעזר. 25) אינו צריך להפריש, וכן הוא במשנה, שם. 26) לאחר שהפריש תרומת מעשר (פירוש המשנה שם, ולהלן ה"ה). 27) ראה להלן פ"א מהל' מעשר שני סוף הי"ד. 28) כלומר, כדי שלא יזלזלו בהפרשת מעשר שני מדמאי לאחר הפרשת תרומת מעשר (פירוש המשנה, שם). ואף־על־פי שלמעלה (ה"א) כתב שנחשדו עמי הארץ על מעשר עני, אילולא טעם זה שכתב רבינו, לא היו מחייבים לקרוא שם למעשר עני, מפני שאין בטבלו אלא מלקות בלבד (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"כ) והיו סומכים על רוב עמי הארץ שמעשרים הם (ר"י קורקוס).

13 **ד. כְּשֶׁמַּפְרִישִׁין מִן הַדְּמַאי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמַעֲשֵׂר**
14 **שֵׁנִי[29] - אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן[30], לְפִי שֶׁהוּא סָפֵק[31].**
15 **לְפִיכָךְ מֵתָּר[32] לְהַפְרִישׁ כְּשֶׁהוּא עָרֵם[33].**

29) [הזכיר רק תרומת מעשר ומעשר שני, שאותם הוא מפריש במעשה, אבל מעשר ראשון ומעשר עני, שאינו מפרישם במעשה, אלא קורא להם שם בלבד (למעלה ה"ב) - אין עליהם חיוב ברכה כלל, אפילו בטבל ודאי (אם אינו מפרישם), שכיון שאפשר לקרוא שם במחשבה בלבד (חולין ז. ובכורות נט. אלא שרבינו לא הזכיר זאת, וראה להלן ה"ט, וצ"ע), אין מברכים אפילו אם קרא שם באמירה, כמו שאין מברכין על ביטול חמץ, כמפורש בשו"ע או"ח סי' תלב ס"ב]. 30) שבת כג, א. 31) שם: "אמר אביי, ודאי דדבריהם בעי ברכה, ספק דדבריהם לא בעי ברכה. רבא אמר, רוב עמי הארץ מעשרין הן". וסובר רבינו, שרבא אינו חולק על אביי, אלא הוסיף עוד טעם לזה שאין מברכין (כסף־משנה). ועי' בפ"ג מהל' חנוכה ה"ה [וראה להלן פי"ג ה"כ]. 32) דמאי פ"א מ"ד. 33) אבל במקום שצריך לברך, אסור לתרום כשהוא ערום, שנאמר: "והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר", אפילו דיבור של קדושה - אסור במקום שיש ערוה (רש"י בשבת שם, וראה בפ"ד מהל' תרומות ה"ד).

16 **ה. כֵּיצַד[34] מְעַשְּׂרִין אֶת הַדְּמַאי? מַפְרִישׁ כְּדֵי תְּרוּמַת**
17 **מַעֲשֵׂר, שֶׁהוּא אֶחָד מִמֵּאָה מִן הַכֹּל, וּמַנִּיחָהּ בְּצַד**
18 **הַפֵּרוֹת[35], וְאוֹמֵר: זֶה[36] מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר מַעֲשֵׂר[37] סָמוּךְ**
19 **לוֹ[38]. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר: זֶה שֶׁאָמַרְתִּי עָלָיו שֶׁהוּא**
20 **מַעֲשֵׂר הֲרֵי הוּא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל שְׁאָר הַמַּעֲשֵׂר**
21 **הַסָּמוּךְ לוֹ. וְנוֹטֵל אוֹתָהּ וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן[39]. שֶׁאֵינוֹ**
22 **רַשַּׁאי[40] לְהַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר קֹדֶם הַמַּעֲשֵׂר**
23 **לְכַתְּחִלָּה[41]. וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.**

34) דמאי פ"ה מ"א. 35) בפירוש המשנה שם, כתב שאינו צריך להפריש, ודי לו בקביעת מקום בכרי (ועיי"ש בתוי"ט). ויתכן כי גם כאן אין כוונתו שצריך להפריש דוקא, אלא השמיענו שאפילו הפריש, אין זה כמפריש תרומת מעשר לפני מעשר ראשון, שהרי עדיין לא קרא שם ('תוספות אנשי שם'). ואף שהיה יכול לקבוע מעשר ולהפריש ממנו אחר־כך תרומת מעשר, וכל הטורח הזה למה? - כיון שתרומת מעשר נקראת "ראשית" (אף שאסור להפרישה קודם מעשר ראשון), צריך לייחד במעשר מה שעתיד לעשותו תרומת מעשר, קודם שייחד תשעת החלקים ('משנה ראשונה' שם. וראה למעלה פ"ג מהל' תרומות הכ"ג). 36) האחד ממאה, שהפריש. 37) תשעה חלקי מאה נוספים. 38) וזוהי קביעות מקום, ראה בהלכה הסמוכה. 39) ואף שיכול לומר לכהן: הבא ראיה שעדיין לא תרמו וטול תרומת מעשר כנ"ל, וא"כ יכול היה למכרה לכהן, החמירו חכמים שלא לעכבו אצלו ולא למכרו, גזירה שמא ישהנה אצלו ויאכלנה ונמצא מתחייב מיתה (סוטה מח. ברש"י ד"ה מפריש. וראה ביומא ט. ב'תוספות' ד"ה מעשר. וה'טור' סי' שלא, חולק על זה, ראה משנה־למלך). 40) כלומר, לפיכך צריך לקרוא שם למעשר ראשון בתחילה, לפי שאינו רשאי להפריש תרומת מעשר לכתחילה לפני

שהפריש מעשר ראשון. 41) למעלה שם הלכות כג־כד. אבל בדיעבד אם הפריש תרומת מעשר קודם - תרומתו תרומה. וכן נראה למעלה בפ"ח ה"א, ובפ"י מהל' מאכלות אסורות ה"כ. וראה ב'חזון איש' שם, ובכסף־משנה בהלכה הסמוכה [וראה עוד להלן פי"ב הט"ו].

1 **ו. וּמֻתָּר[42] לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי קֹדֶם הָרִאשׁוֹן[43]**
2 **בִּדְמַאי[44]. וְאִם רָצָה, אוֹמֵר: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל פֵּרוֹת**
3 **אֵלּוּ בִּצְפוֹנָם אוֹ בִּדְרוֹמָם[45], וַהֲרֵי הוּא מְחֻלָּל עַל**
4 **הַמָּעוֹת. וְכֵן[46] הַלּוֹקֵחַ כִּכָּר מִן הַנַּחְתּוֹם[47] - מַפְרִישׁ**
5 **מִמֶּנָּה[48] כְּדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְחַלָּה, וְאוֹמֵר: אֶחָד**
6 **מִמֵּאָה מִמַּה שֶׁיֵּשׁ כָּאן הֲרֵי הוּא מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר**
7 **מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ; וְזֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר עָשׂוּי תְּרוּמַת**
8 **מַעֲשֵׂר עַל הַשְּׁאָר הַסָּמוּךְ לוֹ; וְהִיְּתֵר עַל אֶחָד מִמֵּאָה**
9 **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שֶׁהִפְרַשְׁתִּי הֲרֵי הוּא חַלָּה[49]; וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
10 **בִּצְפוֹנָהּ אוֹ בִּדְרוֹמָהּ, וַהֲרֵי הוּא מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת.**
11 **וְאוֹכֵל.**

42) בדמאי פ"א מ"ד: "אם הקדים מעשר שני לראשון, אין בכך כלום". ולדעת רבי יוחנן ב'ירושלמי' שם, מותר לעשות כן אף לכתחילה. וראה להלן. 43) כגון אם היו מאה סאין חיטין, יוציא עשר סאין למעשר שני ואח"כ יוציא עשר סאין למעשר ראשון (פירוש המשנה, שם). וכן נראה ממה שאמרו במשנה: "אם הקדים מעשר שני לראשון - אין בכך כלום". שמשמע שרק בדיעבד, ואילו לרבי יוחנן מותר לעשות כן גם לכתחילה (ראה למעלה), אלא שאם היתה המשנה אומרת לשון של לכתחילה היה מקום לטעות שאחר שהפריש עשרה סאין למעשר שני, לא יפריש אלא תשעה סאין למעשר ראשון, כסדר המעשרות (למעלה פ"ז ה"א), ושינוי לשון המשנה בא ללמדנו, שחובת מעשר ראשון, להפריש עשרה - נשאר בעינו, אף אם הקדים לו מעשר שני (ראה ב'תוספות אנשי שם'). 44) אבל בטבל ודאי, אם הקדים מעשר שני לראשון, אינו יכול להתוודות (להלן פי"א מהל' מעשר שני הי"ג). 45) ב'ירושלמי' שם: "מהו ליקבע שני (= בצפונו או בדרומו של הכרי) במקום ראשון (= קודם מעשר ראשון, שאפשר לומר שלא התירו להקדים מעשר שני לראשון אלא אם הפריש במעשר, כתקנת חכמים, אבל בקביעות בלבד לא התירו), רבי יוסי בר שאול אייתי ליה אריסיה פירי. אמר ליה, צא וקבע שני וכו' הדא אמרה שמותר לקבוע שני במקום ראשון" ('פאת השולחן', וראה בביאור הגר"א שם שפירש אחרת). 46) שם פ"ה מ"א. 47) עם־הארץ (פירוש המשניות, שם). ולהלן הי"ב בנחתום חבר, עיי"ש. 48) הקדימו תרומת מעשר שחובתה בגורן, לחלה שחובתה אחר־כך בעיסה. 49) הקדימו חלה שנקראת "ראשית" למעשר שני שלא נאמר בו "ראשית", אף־על־פי שחובתו באה קודם לחובתה של חלה ('ירושלמי' שם, וביאור הגר"א).

12 **ז. וְכֵן[50] הַמַּזְמִין[51] אֶת חֲבֵרוֹ[52] שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ[53],**
13 **וְהוּא[54] אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ עַל הַמַּעֲשְׂרוֹת[55] - אוֹמֵר מֵעֶרֶב**
14 **שַׁבָּת[56]: מַה שֶּׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ לְמָחָר הֲרֵי הוּא**
15 **מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ; וְזֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר**
16 **עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל שְׁאָר הַסָּמוּךְ לוֹ; וּמַעֲשֵׂר**
17 **שֵׁנִי בִּצְפוֹנוֹ אוֹ בִּדְרוֹמוֹ, וַהֲרֵי הוּא מְחֻלָּל עַל**
18 **הַמָּעוֹת[57]. מִפְּנֵי[58] שֶׁמֻּתָּר לְאָדָם לְהַתְנוֹת תְּנָאִים אֵלּוּ**
19 **עַל הַדְּמַאי[59] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. אֲבָל בַּוַּדַּאי[60]**
20 **- אֵינוֹ מַתְנֶה אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ.**

50) שם פ"ז מ"א. 51) כלומר, עם־הארץ שהזמין. 52) חבר, המקפיד על המעשרות. 53) בשבת, ראה להלן. ואף־על־פי שאסור להתארח אצל עם־הארץ (להלן פ"י הלכות א־ה) - כיון שכבר הזמינו, הקילו בו ('משנה ראשונה' שם פ"ב מ"ב). 54) החבר. 55) כלומר, מסתפק הוא אם מעשר פירותיו, ואם כן פירותיו דמאי, אבל אם יודע בו שאינו מעשר - אינו יכול להתנות, כדלהלן. 56) ודוקא לצורך השבת התירו, כיון שאינו יכול לילך לבית המזמין ולעשר שם. 57) כנ"ל ה"ה. 58) 'ירושלמי' שם בשם רבי יוחנן. 59) שאינו אלא מדבריהם. 60) שאינו מעושר.

21 **ח. כֵּיצַד?[61] הָיוּ לוֹ מֵאָה תְּאֵנִים שֶׁל טֶבֶל בְּבֵיתוֹ**
22 **וְהוּא בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ אוֹ בַּשָּׂדֶה, וּמִתְיָרֵא שֶׁמָּא תֶּחְשַׁךְ**
23 **וְאֵינוֹ יָכוֹל לְעַשֵּׂר בְּשַׁבָּת[62] - אוֹמֵר: שְׁנֵי תְּאֵנִים שֶׁאֲנִי**
24 **עָתִיד לְהַפְרִישׁ[63] הֲרֵי הֵן תְּרוּמָה; וְעֶשֶׂר שֶׁאֲנִי**
25 **מַפְרִישׁ אַחֲרֵיהֶן - מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן; וְתֵשַׁע שֶׁאֲנִי**
26 **מַפְרִישׁ אַחֲרֵיהֶן - מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וּלְמָחָר מַפְרִישׁ**
27 **וְאוֹכֵל[64].**

61) שם פ"ז מ"ה. כלומר, כיצד מפריש בוודאי, על דבר שברשותו. 62) שאין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת (פכ"ג מהל' שבת הי"ד). ואפילו קריאת שם בלבד אסורה, כיון שהוא מתקן על־ידי־זה. וכן נראה ממה שאמרו (בשבת מג.) "טבל מוכן הוא אצל שבת, שאם עבר ותקנו מתוקן", הרי שאין שום היתר להפריש בשבת אלא ש"אם עבר ותקנו מתוקן" (רדב"ז). 63) [ו"למחר" ליתא (ראה בהלכה הקודמת). וכן הוא במשנה שם לפי רוב הנוסחאות (ראה במשנה, הוצאת מכון הערי פישל) שרק בהלכה הקודמת, כשהזמינו אצלו לשבת, אומר: "שאני עתיד להפריש למחר", - למחר, ולא לזמן אחר, שהרי רק למחר הזמינו. אבל כאן, שהטבל שלו, בידו להפריש בכל זמן שירצה]. 64) אבל לאכול ולהפריש אחר־כך - אסור, לפי שבדבר שהוא מן התורה אנו פוסקין "אין ברירה", ולדעת רבינו (למעלה פ"א ה"ט), מעשר אילנות הוא מן התורה. וראה בפירוש המשנה.

28 **ט. וְצָרִיךְ[65] לִרְחֹשׁ בִּשְׂפָתָיו בְּשָׁעָה שֶׁמַּפְרִישׁ זוֹ אַחַר**
29 **זוֹ; וְאֵינוֹ כְּמִתַּקֵּן בְּשַׁבָּת, שֶׁהֲרֵי הִקְדִּים תְּנָאוֹ. וְטֶבֶל[66]**
30 **שֶׁיֵּשׁ עָלָיו תְּנַאי זֶה - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת[67] קֹדֶם**
31 **שֶׁיַּפְרִישׁ[68]. וְנוֹתֵן עֵינָיו בְּצַד זֶה וְאוֹכֵל אֶת הַשְּׁאָר[69].**

65) 'ירושלמי' שם ה"א (בדין דמאי שבהלכה ז) בשם רבי יוחנן. [ורחישת שפתיים, היינו שאומר בלחש על כל הפרשה והפרשה: כפי התנאי שהתניתי אתמול ('פני משה'), שאם לא כן, ייראה כאילו מפריש עכשיו בשבת]. 66) 'ירושלמי' שם ה"ה, בשם רבי זעירא. 67) אף־על־פי

שטבל שאין עליו תנאי, אסור לטלטלו בשבת, כיון שאסור באכילה (פכ"ה מהל' שבת הי"ט). 68) כיון שבידו לתקנו, כנ"ל. 69) 'ירושלמי' שם. [ואינו כמתקן בשבת, מאחר שהקדים תנאו מאתמול, כנ"ל (ובהפרשה שאין בה שום תנאי, לא הזכיר רבינו אם מועיל בה מחשבה, וראה למעלה ה"ד). וכאן לא הצריכוהו לרחוש בשפתיו, כבהפרשה הנ"ל, שכיון שאינו אלא נותן עיניו, אינו נראה כמפריש בשבת. וכן מפורש להלן פ"י ה"ו: "על התנאים שבלבו הוא סומך", ועי' ב'תוספתא כפשוטה' עמוד 225 לשורה 25].

י. נָתַן[70] לוֹ עַם הָאָרֶץ כּוֹס לִשְׁתּוֹתוֹ[71] - אוֹמֵר[72]: מַה שֶּׁאֲנִי עָתִיד לְשַׁיֵּר בְּשׁוּלֵי הַכּוֹס הֲרֵי הוּא מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ; וְזֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הַשְּׁאָר הַסָּמוּךְ לוֹ; וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּפִי הַכּוֹס, וַהֲרֵי הוּא מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת. וְשׁוֹתֶה וּמַנִּיחַ כְּדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר בְּשׁוּלֵי הַכּוֹס[73].

70) שם, מ"ב. וזהו המשך לה"ז, שהזמינו לאכול אצלו בשבת והתנה מערב שבת, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. 71) [שאף־על־פי שהזמינו לאכול, ולא הזכיר לו שתייה - הקלו גם בשתיה, אף־על־פי שהיה אפשר לומר שלא התירו להתנות בדמאי בדבר שאינו שלו (למעלה ה"ז), אלא בדבר שהזמינו, שהרי הוא כאילו הקנהו לו מערב שבת, וראה בהלכה הסמוכה]. 72) בשבת, חוץ ממה שאמר בערב שבת (פירוש המשנה, שם). [ולא אמרו כן אלא בדמאי, שאינו מפריש במעשה אלא משייר, כדלהלן, אבל בטבל ודאי שמפריש במעשה (ראה למעלה ה"ח), לא התירו לומר בשבת, שנראה כמתקן]. 73) שבדמאי שאינו אלא מדרבנן, אמרו "יש ברירה", כלומר: הוברר הדבר למפרע, ומותר לאכול על סמך זה אף לפני ההפרשה. אבל בטבל ודאי, אינו יכול לעשות כן, מפני שבדבר שהוא מן התורה אמרו "אין ברירה", ראה למעלה שם, ופ"ז ה"ב.

יא. וְכֵן אִם זִמְּנוֹ חֲבֵרוֹ לִשְׁתּוֹת בְּשַׁבָּת - מַתְּנָה כִּתְנַאי זֶה מֵעֶרֶב שַׁבָּת עַל כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה שֶׁיִּסְעַד אֶצְלוֹ[74]. וְכֵן[75] פּוֹעֵל[76] שֶׁאִינוֹ מַאֲמִין לְבַעַל הַבַּיִת - נוֹטֵל גְּרוֹגֶרֶת אַחַת[77] וְאוֹמֵר: זוֹ וְתִשַׁע הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ עֲשׂוּיוֹת מַעֲשֵׂר עַל הַמְּאָה[78] שֶׁאֲנִי עָתִיד לֶאֱכֹל; וְזוֹ הָאַחַת - תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הָעֶשֶׂר הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ; וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי הוּא הָעֶשֶׂר[79] הָאַחֲרוֹנוֹת, וַהֲרֵי הוּא מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת. וְנוֹתֵן הַגְּרוֹגֶרֶת שֶׁהִפְרִישׁ לְכֹהֵן, וְהַפּוֹעֵל מַפְרִישׁ לְעַצְמוֹ דְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[80]; שֶׁתְּנַאי בֵּית דִּין הוּא, שֶׁתְּהֶיה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מִשֶּׁל בַּעַל הַבַּיִת[81], וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִשֶּׁל פּוֹעֵל[82].

74) [לאכול. כלומר: כשם שהקלו במזגו לו את הכוס, כשהזמינו לאכול (למעלה הלכות ז־י), כן הקלו בנתנו לו לסעוד, כשהזמינו לשתות, אף־על־פי ששתייה עם אכילתו שכיחה יותר מאכילה עם שתייתו, ראה שבת יד, א]. 75) שם, מ"ג. 76) שאוכל בתנאו (ולא מדין תורה), שחייב במעשרות, כמבואר למעלה פ"ה ה"ט, וראה ב'תפארת ישראל' ו'תוספות אנשי שם', שם. 77) כלומר, מפריש עכשיו, כי כאן מדובר בחול ולא בשבת. 78) כלומר, עם המעשר הם מאה. ואף על פי שאחת מהם היא תרומת מעשר ונותנה לכהן - הרי הוא אוכל תמורתה משל בעל הבית, כדלהלן, הרי בסך־הכל מאה. 79) "העשר" לאו דוקא, אלא "התשע". ראה למעלה פ"ז ה"א: "ותשעה מעשר שני". 80) לחלל עליהם הפירות. 81) שהרי הוא אוכל גרוגרת אחרת משל בעל הבית, תמורת גרוגרת זו שנתן לכהן, ראה למעלה. משנה שם, כדעת רבי יוסי. ולפי דעת רבינו בפירוש המשנה שם, בא רבי יוסי לפרש דברי תנא־קמא. 82) לשון התוספתא שם (פ"ח הוצאת ליברמן עמ 14 102).

יב. הַנַּחְתּוֹמִים[83] - לֹא חִיְּבוּם חֲכָמִים לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִן הַדְּמַאי[84], אֶלָּא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁיַּפְרִישֶׁנָּה בְּטָהֳרָה עִם הַחַלָּה[85]. וְהַלּוֹקֵחַ מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[86] בְּמוֹכֵר בַּחֲנוּתוֹ אוֹ עַל פֶּתַח חֲנוּתוֹ[87]; אֲבָל הַמּוֹכֵר לְפַלְטֵר[88] אוֹ בַּחֲנוּת הַסְּמוּכָה לְפַלְטֵר[89] - חַיָּב לְהַפְרִישׁ אַף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

83) האופים הנאמנים על המעשרות. שם פ"ב מ"ד. 84) מפני שהשוטרים הממונים עליהם נוגשים אותם תמיד למכור בזול, הקלו עליהם חכמים (פירוש המשנה שם, ע"פ הגמרא ביומא ט.). 85) אם נעשתה בטומאה, הנחתום פטור מן הכל, מפני שהשוטרים מכריחים אותם להוזיל (ראה למעלה), אבל אם נעשתה בטהרה, חייבו חכמים לנחתום, שחששו שמא תיטמא בינתיים ('ירושלמי' שם, לדעת רבי יוחנן). וראה להלן פ"ו מהל' ביכורים ה"א. 86) תוספתא שם פ"ג, ו'ירושלמי' שם. 87) שאז נוגשים בהם השוטרים שימכור בזול, כנ"ל. 88) שאז אין נוגשים בהם ('פאת השולחן'). 89) שנמצאת בסמוך לה.

יג. שְׁנַיִם[90] שֶׁבָּצְרוּ כַּרְמֵיהֶן[91] בְּתוֹךְ גַּת אַחַת[92], וְהָאֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁעַשֵּׂר זֶה הַנֶּאֱמָן עַל חֶלְקוֹ[93] - כְּשֶׁהוּא נוֹטֵל חֶלְקוֹ מִן הַיַּיִן חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ מַעְשַׂר דְּמַאי עַל חֵלֶק עַם הָאָרֶץ[94]. כֵּיצַד? הָיוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[95], וְנוֹטֵל בְּחֶצְיוֹ מָאתַיִם לֹג יַיִן - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ[96] מִמֶּנּוּ לֹג אֶחָד תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְעֶשֶׂר[97] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, כְּנֶגֶד הַמֵּאָה לֹג[98]; שֶׁהֲרֵי הִפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר שֶׁל וַדַּאי תְּחִלָּה עַל חֲצִי כָּל שֶׁדָּרְכוֹ בַּגַּת. וְכֵן אִם הָיָה שְׁלִישׁ[99] אוֹ רְבִיעַ - מַפְרִישׁ לְפִי חֶשְׁבּוֹן[100].

90) שם פ"ו מ"ז. 91) איש איש את כרמו. 92) כלומר, דרכו ענביהם בתוך גת אחת. 93) כלומר, על ענביו בטרם עירבם עם ענבי חבירו. 94) כלומר, על חצי חלקו שנטל, אם חלקיהם היו שוים, כדלהלן, שהרי כיון שנתערבו יינות שני החלקים, נמצא שכל טיפת יין מעורבת בוודאי מעושר ובספק מעושר, ולכן אין חשש שמא נפלה בחלקו יותר, מיין חבירו ('משנה ראשונה'). 95) זה נתן ענבים שהיין היוצא מהן מאתים לוג, וכן חבירו. 96) הנאמן על המעשרות. 97) "עשר" לאו דוקא אלא "תשע", וראה למעלה הי"א.

98) שהרי כל טיפת יין, חציה מעושרת ודאי וחציה דמאי, כנ"ל. וביין - "יש בילה" (ראש השנה יג:). 99) שחלקו שליש וחלק חבירו שני שליש, או להיפך. 100) כלומר, לפי חשבון כמות חבירו בתערובת. ואף שדעת רבינו שתרומות ומעשרות בזמן הזה מדבריהם (למעלה פ"א מהל' תרומות הכ"ו), ובדרבנן אמרו: "יש ברירה", ואם כן היה לנו לומר, שהוברר הדבר למפרע שקיבל את חלקו שעישרו ודאי, קודם שערבו עם ענבי חבירו - אין אומרים "ברירה" אלא כשלכתחילה היתה התבואה של שניהם, שאומרים שהוברר למפרע שחלק זה עמד כל אחד מהשותפים לקבל, אבל אם היו מחולקים ונתערבו - אין לומר "ברירה" ('תוספות יום־טוב' שם). וראה למעלה פ"ו הי"ד, ובהל' תרומות שם ה"כ, וצ"ע.

יום שישי ה' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר מה צריך לקבל עליו כדי שיהיה נאמן על המעשרות. ודין תלמיד חכם שמת והניח פירות. או בת חבר או אשתו שנישאת לעם הארץ. אם ישמש חבר במשתה עם הארץ ובסעודתו. בן חבר שמיסב עם ע"ה. ודין ע"ה שנתן מנה לחבר לקנות לו אגודת ירק. אם מותר להאכיל את העניים דמאי. וגבאי צדקה אם גובין מהם. רופא חבר שמאכיל לחולה ע"ה אם נותן לתוך פיו.

א. הַמְקַבֵּל עָלָיו לִהְיוֹת נֶאֱמָן עַל הַמַּעֲשְׂרוֹת[2] וְלֹא יִהְיוּ פֵּרוֹתָיו דְּמַאי[3] - צָרִיךְ לִהְיוֹת מְעַשֵּׁר אֶת שֶׁהוּא אוֹכֵל[4], וְאֶת שֶׁהוּא מוֹכֵר[5], וְאֶת שֶׁהוּא לוֹקֵחַ[6], וְאֵינוֹ מִתְאָרֵחַ אֵצֶל עַם הָאָרֶץ[7]. וְצָרִיךְ שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו דְּבָרִים אֵלּוּ בָּרַבִּים. וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים[8] נֶאֱמָנִין[9] שֶׁקִּבֵּל דְּבָרִים אֵלּוּ בָּרַבִּים וְשֶׁהוּא רָגִיל בָּהֶם תָּמִיד[10] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן עַל פֵּרוֹתָיו לוֹמַר מְעֻשָּׂרִין הֵן.

2) לומר שפירותיו מעושרים. 3) כלומר, שעל ידי קבלה זו לא יהיו פירותיו דמאי. 4) בין פירות שלו בין אלה שלקח ממי שחשוד על המעשרות, שאם אינו נאמן על מה שיאכל בעצמו, היאך יהיה נאמן על מה שאנו אוכלין ונסמוך על דבריו כשיאמר זה מעושר. 5) מפירות שגדלו אצלו. 6) על מנת למכור. 7) משנה שם, כתנא קמא ולא כר' יהודה. ואף על פי שיכול לסמוך על תנאי - לא התירו כן אלא כשהזמינו אצלו. 8) לדעת הריטב"א (עבודה זרה לט "כל שהוא בחזקת חשוד, צריך שני עדים להכשירו, או עד אחד שיעיד על החתיכה (= על הפירות שמעושרים הם). שלא אמרו עד אחד נאמן באיסורין אלא במעיד על החתיכה". וכן נראה מדברי רבינו. [וטעמו של דבר: עד אחד אינו נאמן בדבר שיש לו חזקת איסור, אלא אם בידו לתקנו ולפיכך נאמן הוא על הפירות, שהרי בידו לתקנם, להפריש עליהם תרומות ומעשרות משלו. אבל להעיד על זה, שהיה בחזקת עם הארץ ואינו נאמן על המעשרות, שקיבל עליו נאמנות למעשרות - אינו יכול, שהרי אין זה בידו לתקנו]. 9) כלומר, נאמנים על המעשרות. [שאם לא כן, הם פסולים לעדות, שכן אמרו "עמי הארץ אין מוסרים להם עדות", ולפי דעת חכמים בברכות מז: כל שאינו מעשר פירותיו כראוי הרי הוא עם הארץ]. 10) ואז הוא מקבל חזקת נאמנות.

ב. כָּל תַּלְמִיד חָכָם לְעוֹלָם נֶאֱמָן[11], וְאֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו. וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וַעֲבָדָיו [וְאִשְׁתּוֹ] - הֲרֵי הֵם כָּמוֹהוּ. תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ פֵּרוֹת, אֲפִלּוּ כְּנָסָם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת מְתֻקָּנִין[12].

11) כאבא שאול בבכורות ל: שאמר (גבי טהרות) "תלמיד חכם אינו צריך לקבל בפני שלושה" ואף שבטהרות החמירו הכהנים על עצמם, במעשרות לא מצינו שום חומרא. 12) ש"חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן".

ג. בַּת עַם הָאָרֶץ אוֹ אִשְׁתּוֹ[13] שֶׁנִּסֶּת לְחָבֵר, וְעַבְדּוֹ[14] שֶׁנִּמְכַּר לְחָבֵר - צְרִיכִין לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם בַּתְּחִלָּה[15]. וּבַת חָבֵר אוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁנִּסֶּת לְעַם הָאָרֶץ, וְעַבְדּוֹ שֶׁנִּמְכַּר לְעַם הָאָרֶץ - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן[16] עַד שֶׁיֵּחָשְׁדוּ. בְּנוֹ אוֹ עַבְדּוֹ שֶׁל חָבֵר שֶׁהָיוּ לְמוּדִין[17] אֵצֶל עַם הָאָרֶץ - צְרִיכִין לְקַבֵּל. בְּנוֹ אוֹ עַבְדּוֹ שֶׁל עַם הָאָרֶץ שֶׁהָיוּ לְמוּדִים אֵצֶל חָבֵר: כָּל זְמַן שֶׁהֵן אֶצְלוֹ[18] - הֲרֵי הֵן כְּחָבֵר; יָצְאוּ - הֲרֵי הֵן כְּעַם הָאָרֶץ[19].

13) שנתאלמנה או שנתגרשה. 14) הכנעני, שאין עבד עברי נמכר לאחר. 15) [והכוונה שצריכים לקבל נאמנות לפני הנישואין והמכירה, שהרי אמרו בתוספתא דמאי פרק ג "היה הוא נאמן ואשתו אין נאמנת, לוקחין ממנו ואין מתארחין אצלו, וכו'", שוודאי יבוא לידי מכשול]. 16) אפילו כשהם אצל עם הארץ, שמנהגם הראשון בידם. 17) רגילין לבקר. 18) [=אצל החבר]. 19) שפסקה השפעתו, ומכאן שגדולה השפעת עם־הארץ על הלימודים אצלו, מהשפעת החבר על הלימודים אצלו.

ד. מִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן, וְהָיָה אֶחָד מִבָּנָיו אוֹ מֵעֲבָדָיו נֶאֱמָן[20], אוֹ אֶחָד מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ - לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ וְאוֹכְלִין עַל פִּיהֶן[21], וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין לְדָבָר.

20) כלומר, שקבל על עצמו להיות נאמן תחת אדונו. 21) והיינו שמעידים על הפירות שמתוקנים הם.

ה. הָיָה הוּא נֶאֱמָן וְאִשְׁתּוֹ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת - לוֹקְחִים מִמֶּנּוּ[22], וְאֵין מִתְאָרְחִין אֶצְלוֹ[23]. [הָיְתָה אִשְׁתּוֹ נֶאֱמֶנֶת וְהוּא אֵינוֹ נֶאֱמָן - מִתְאָרְחִין אֶצְלוֹ, וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ[24]. וְתָבוֹא מְאֵרָה לְמִי שֶׁאִשְׁתּוֹ נֶאֱמֶנֶת וְהוּא אֵינוֹ נֶאֱמָן].

22) שוודאי מתקן מה שהוא מוכר. 23) כי אשתו חשודה להאכיל דבר שאינו מתוקן. 24) [אם אשתו אינה מעידה על זה].

ו. לֹא יְשַׁמֵּשׁ חָבֵר[25] לֹא בְּמִשְׁתֵּה עַם הָאָרֶץ וְלֹא בִּסְעֻדָּתוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַכֹּל מְעֻשָּׂר וּמְתֻקָּן מִתַּחַת יָדוֹ[26]. לְפִיכָךְ, הָרוֹאֶה חָבֵר מְשַׁמֵּשׁ בְּמִשְׁתֵּה עַם

הָאָרֶץ אוֹ בִּסְעֻדָּתוֹ - הֲרֵי הַכֹּל בְּחֶזְקַת מְתֻקָּן וּמְעֻשָּׂר. רָאוּהוּ מֵסֵב עִם עַמֵּי הָאָרֶץ - אֵין הַסְּעֻדָּה בְּחֶזְקַת מְעֻשֶּׂרֶת, שֶׁמָּא הֶחָבֵר עַל הַתְּנָאִים שֶׁבִּלְבּוֹ[27] הוּא סוֹמֵךְ[28].

25) הנאמן על המעשרות. 26) כשהזמינו אצלו. 27) [ראה למעלה פרק ט הלכה י שבדמאי אינו צריך לרחוש בשפתיו]. 28) ולא תיקן אלא מה שהוא אוכל.

ז. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם סוֹעֵד אֵצֶל עַם הָאָרֶץ וְסוֹמֵךְ עַל תְּנָאוֹ, כָּךְ הוּא צָרִיךְ לִהְיוֹת מַתְּנֶה עַל בְּנוֹ[29], וַאֲפִלּוּ הָיָה בְּנוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. אֲבָל אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת מַתְּנֶה עַל אַחֵר חוּץ מִבְּנוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה עִמּוֹ בַּמִּשְׁתֶּה[30]. לְפִיכָךְ, בֶּן חָבֵר שֶׁהָיָה מֵסֵב בְּמִשְׁתֵּה עַם הָאָרֶץ - אֵין הַסְּעֻדָּה בְּחֶזְקַת מְעֻשֶּׂרֶת, שֶׁמָּא אָבִיו הִתְנָה עָלָיו.

29) אפילו בגדול, כיוון שהוא סמוך על שולחנו. 30) שאינו אחראי לו.

ח. עַם הָאָרֶץ שֶׁנָּתַן מָעָה לְחָבֵר וְאָמַר לוֹ: קַח לִי אֲגֻדַּת יָרָק אַחַת אוֹ גְּלוּסְקָא[31] אַחַת - לוֹקֵחַ לוֹ[32] סְתָם[33] וּפָטוּר מִלְּעַשֵּׂר[34]. וְאִם הֶחֱלִיף אֶת הַמָּעָה[35] - חַיָּב לְעַשֵּׂר[36] וְאַחַר כָּךְ יָבִיא לוֹ. וְאִם פֵּרֵשׁ הֶחָבֵר וְלֹא לְקָחָן סְתָם, אֶלָּא אָמַר לַחֲנֻנִי: אֲגֻדָּה זוֹ שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ - לַחֲבֵרַי אֲנִי קוֹנֶה אוֹתָהּ, וְזוֹ - לְעַצְמִי אֲנִי קוֹנֶה אוֹתָהּ, זוֹ שֶׁלָּקַח לְעַצְמוֹ - חַיָּב לְעַשְּׂרָהּ, וְזוֹ שֶׁלָּקַח לַחֲבֵרוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשְּׂרָהּ. וְאִם נִתְעָרְבוּ[37], אֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה אַחַת שֶׁלּוֹ בְּמֵאָה שֶׁל חֲבֵרוֹ - מְתַקֵּן הַכֹּל דְּמַאי, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לַחֲבֵרוֹ שֶׁשְּׁלָחוֹ לִקַּח לוֹ[38].

31) לחם בתבלין מתוקן היטב. 32) מעם הארץ. 33) היינו שלוקח שניים: אחד עבור משלחו ואחד עבורו, שלוקח בסתם ואינו מפרש זה בשבילו וזה בשבילי כמו בסיפא. 34) שאומרים הוברר הדבר, שזאת היא הגלוסקא שלקח עבורו בשליחותו, שהרי בדרבנן אומרים יש ברירה, והרי זה כאילו עם הארץ בעצמו קנה הגלוסקא. 35) שנתן לו עם הארץ. 36) שכיוון שקונה במעה שלו הרי הוא כקונה לעצמו, ואחר כך כשנותן לעם הארץ, הרי הוא נותן לו דמאי ואסור. 37) ראה למעלה פרק ט הלכה יג. שבנתערבו אין אומרים "ברירה". 38) ואינו בטל במאה, מאחר שאפשר לתקן.

ט. חֲמִשָּׁה שֶׁאָמְרוּ לְאֶחָד: צֵא וְהָבֵא לָנוּ חָמֵשׁ אֲגֻדּוֹת שֶׁל יָרָק, וְהֵבִיא[39] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ - חֲבֵרִים שֶׁבָּהֶן אֵין צְרִיכִין לְעַשֵּׂר אֶלָּא עַל חֶלְקָן בִּלְבַד[40]. הֵבִיא לָהֶן בְּעֵרְבּוּב[41] - חֲבֵרִים שֶׁבָּהֶם צְרִיכִין לְעַשֵּׂר הַכֹּל[42].

39) מעם הארץ. 40) שאין הם אחראים על חלקו של עם הארץ. 41) כלומר, לקח לכל אחד בפני עצמו ולאחר מכן נתערבו אצלו, שאין אומרים ברירה באופן זה. 42) שלא יהיו כנותנים דמאי לעם הארץ.

י. עַם הָאָרֶץ שֶׁאָמַר לְחָבֵר: צֵא וְלַקֵּט לִי תְּאֵנִים מִתְּאֵנָתִי - אוֹכֵל מֵהֶן הֶחָבֵר עֲרַאי[43], וּמְעַשְּׂרָן[44] [דְּמַאי[45]]. וְאִם אָמַר הֶחָבֵר לְעַם הָאָרֶץ לִלְקֹט לוֹ[46], וְשָׁמַע חָבֵר אַחֵר - זֶה הָאַחֵר אוֹכֵל[47] וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר; שֶׁאֵין הֶחָבֵר מוֹצִיא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתֻקָּן מִתַּחַת יָדוֹ, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁהִפְרִישׁ עָלֶיהָ מִמָּקוֹם אַחֵר. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ חֲבֵרִים לִתְרֹם שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף[48], כְּדֵי לְסַלֵּק הַמִּכְשׁוֹל מִלִּפְנֵי עַם הָאָרֶץ תּוֹרְמִין.

43) שהרי אין המתנה קובעת למעשר כמכר. 44) אם הוא רוצה לאכול קבע. 45) כגירסת הר"ח בעירובין שם: "האומר לחבירו צא ולקט לך תאנים (מתאנתי) אוכל מהן עראי ומעשרין דמאי. מלא לך כלכלה זו אוכל מהן עראי ומעשרין וודאי". אלא שצריך עיון, למה השמיט רבינו הבבא של "מלא כלכלה". [וטעמם של דברים נראה, שכשם שאמרו שהמוצא כלכלה במקום שהרוב מכניסים לבתים, מתקנה וודאי, שוודאי לא עישרו לפני ראיית פני הבית, כמו כן אם לא נגמרה מלאכתם, בוודאי לא עישרם, ולפיכך אם אמר לו: לקט תאנים, היינו כמה שילקט ילקט, הרי זה נגמרה מלאכתו, כמפורש למעלה פרק ג הלכה י: "אם אינו ממלא [את הכלי] עד שילקט כל צרכו", ואפשר שבעל הפירות עישר מיד, בכדי שיעשה, היינו בכדי שיעור זמן שילקט כמה תאנים בודדות, ולכן אינו מעשרן אלא דמאי, והמדובר כשמוליכם לשוק, שאם לא כן אינו מעשרם עד שיראה פני הבית, אבל אם אמר לו: מלא כלכלה זו, שאין זה גמר מלאכה עד שימלאנה, אינו מעשר עד שיידע שמילא את הכלכלה, ולפיכך מעשרין וודאי]. 46) כלומר, לעם הארץ. 47) אם נתן לו עם הארץ רשות. 48) כלומר, תרומת מעשר, אבל בתרומה גדולה הלכה היא לכל ש"אין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף" ולא לתלמידי חכמים בלבד.

יא. מֻתָּר לְהַאֲכִיל אֶת הָעֲנִיִּים[49] וְאֶת הָאוֹרְחִים[50] דְּמַאי[51]. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעָן. וְהֶעָנִי עַצְמוֹ וְהָאוֹרֵחַ, אִם רָצוּ לְתַקֵּן - מְתַקְּנִין.

49) אפילו עמי הארץ, שאם אתה אומר שמאכילין רק לחבירים, אתה נועל דלת בפני עניים עמי־הארץ. 50) ואף שבביתם עשירים הם, כאן הם עניים. 51) שרוב עמי הארץ מעשרים הם, והקלו בזה כדי להקל עלינו מצוות הצדקה והכנסת האורחים.

יב. גַּבָּאֵי צְדָקָה גּוֹבִין סְתָם[52] מִכָּל אָדָם[53] וּמְחַלְּקִים סְתָם[54], וְהָרוֹצֶה לְתַקֵּן - יְתַקֵּן.

52) מאכלים עבור העניים. 53) אף מעמי־הארץ, ואינם מבדילים בין מאכלים שקבלו מחבר לבין מה שקבלו מעם־הארץ, ש"אם מדקדק אתה אחריו [אחרי הנותן צדקה אם הוא עם־הארץ, להבדיל את מה שנתן, משאר מאכלים] אתה ממעט מן הצדקה [שהעם הארץ ייעלב ולא ייתן יותר]". 54) אף לעם־הארץ.

יג. רוֹפֵא חָבֵר שֶׁהָיָה מַאֲכִיל לְחוֹלֶה עַם הָאָרֶץ[55] מִפֵּרוֹת עַם הָאָרֶץ[56] - נוֹתֵן לְתוֹךְ יָדוֹ, אֲבָל לֹא לְתוֹךְ

פִּיו[57]. וְאִם הָיָה הַדְּמַאי שֶׁל רוֹפֵא - אֲפִלּוּ לְתוֹךְ יָדוֹ לֹא יִתֵּן. וְכֵן אִם יָדַע שֶׁהוּא טֶבֶל וַדַּאי - אֲפִלּוּ לְתוֹךְ יָדוֹ אָסוּר.

55) שאין בו סכנה. שאם לא כן - הרי הכל מותר. 56) שאינם של הרופא. 57) אף שאיסור דרבנן אסור באכילה לחולה שאין בו סכנה, בדמאי הקלו ולא גזרו אלא בנותן לתוך פיו.

יום ש"ק ו' אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שאסור למכור דמאי לע"ה ולשלוח לו דמאי. המשפיעין במדה גסה אם מותרין למכור דמאי. חבר ועם הארץ שירשו את אביהם עם הארץ. מי שהיה נושא ירק וכבר עליו ורוצה להשליך ממנו לארץ. המוצא פירות בדרך. והנותן לפונדקית לבשל ולאפות לו. המפקיד פירותיו אצל עם הארץ או אצל הגוי.

א. אָסוּר לִמְכֹּר אֶת הַדְּמַאי לְעַם הָאָרֶץ[2] אוֹ לִשְׁלֹחַ לוֹ דְּמַאי[3], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְסַיֵּעַ לָזֶה לֶאֱכֹל דָּבָר הָאָסוּר. אֲבָל מוֹכְרִין[4] וּמְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים[5]; שֶׁאֵין תַּלְמִיד חָכָם אוֹכֵל עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר אוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ אָדָם נֶאֱמָן שֶׁזֶּה מְעֻשָּׂר.

2) דמאי פ"ג משנה ג. ואפילו המשפיעין במדה גסה, אסורים, ראה להלן. 3) משנה שם. 4) היינו המשפיעין במדה גסה, ראה בהלכה הסמוכה. 5) ודוקא בדמאי, שאינו אסור אלא מדבריהם, אבל בטבל ודאי, שאסור מן התורה, לא התירו לשלח לחבר, אלא לצורך (למעלה פ"ו הלכה ו).

ב. כָּל[6] הַמַּשְׁפִּיעִין[7] בְּמִדָּה גַּסָּה[8], כְּגוֹן הַסִּיטוֹנוֹת[9] וּמוֹכְרֵי תְּבוּאָה - מַתָּרִין לִמְכֹּר אֶת הַדְּמַאי וּלְשַׁלְּחוֹ[10]; מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוֹסִיפִין עַל הַמִּדָּה[11], הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיֶה הַלּוֹקֵחַ אוֹ זֶה שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ לוֹ הוּא הַמַּפְרִישׁ מַעְשַׂר דְּמַאי[12]. אֲבָל הַמּוֹדְדִין בְּמִדָּה דַּקָּה[13], הוֹאִיל וְהַמּוֹכֵר מִשְׁתַּכֵּר - הוּא מַפְרִישׁ, וְלֹא יִמְכֹּר וְלֹא יִשְׁלַח[14] אֶלָּא מְתֻקָּן.

6) שם פ"ב משניות ד-ה. 7) המוסיפים על המדה וימכרו במדה גסה (פירוש המשנה שם). 8) ראה בהלכה הסמוכה. 9) המוכרים מאכלים רבים במדה גסה (פירוש המשנה שם). 10) לתלמיד חכם. ראה הלכה הקודמת ולהלן בסמוך. 11) וימלאו המדה ביותר ויוסיפו בה ויקח הקונה יותר מן הראוי לו (שם). 12) ודוקא לתלמיד חכם. אבל לעם הארץ, אסור למכור, שמא לא יעשר, ראה למעלה. ועיין תוספות אנשי־שם ומשנה ראשונה וחזון־איש. 13) חנונים. 14) אף שבמתנה אינו משתכר - לא חלקו חכמים בזה.

ג. וְכַמָּה[15] הִיא מִדָּה גַּסָּה? בְּיָבֵשׁ - חֲצִי סְאָה, וּבְלַח - מִדָּה שֶׁמַּחֲזֶקֶת שָׁוֶה דִּינָר מֵאוֹתוֹ דָּבָר הַלַּח.

15) שם משנה ה.

ד. סַלֵּי[16] זֵיתִים[17] וַעֲנָבִים וְקַפּוֹת שֶׁל יָרָק, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מוֹכְרָן אַכְסָרָה[18] - אָסוּר לְמָכְרָן דְּמַאי[19].

16) שם, ולא כרבי יוסי, וכן כתב בפירוש המשנה שם. 17) כנוסחת ספרים אחרים במשנה שם (מלאכת שלמה). 18) כלומר, בלי שיעור ומדה, אלא כפי שיזדמן לו (פירוש המשנה). וראה בפי"ג מהלכות מכירה הלכה ב ובהגהות מיימוניות שם. 19) עד שיתקנם, כיון שאינו מוכר כשיעור מדה גסה האמורה למעלה (משנה ראשונה שם).

ה. אָמַר[20] אֶחָד מֵהֶן[21]: בּוֹא וּנְתַקֵּן הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ, בֵּין שֶׁהָיָה מוֹכֵר בְּדַקָּה[22] אוֹ בְּגַסָּה[23] - הַמּוֹכֵר מַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְהַלּוֹקֵחַ מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְדָבָר זֶה תְּנַאי בֵּית דִּין הוּא[24].

20) מימרא של רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדק, בירושלמי שם. 21) המוכר או הלוקח, ראה להלן. 22) שעל המוכר לתקן, והלוקח הסכים להשתתף בתיקון, ואמר לו: בא ונתקן הפירות. 23) שעל הלוקח לתקן והמוכר הסכים להשתתף ואמר לו: בוא ונתקן הפירות. 24) כלומר, אף־על־פי שבאה הסכמת שניהם על ההפרשה, אין אומרים: יתן זה חצי וזה חצי, אלא תרומת מעשר למוכר ומעשר שני ללוקח [וראה למעלה פ"ט הלכה יא].

ו. חָבֵר[25] וְעַם הָאָרֶץ שֶׁיָּרְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶן עַם הָאָרֶץ[26] - יָכוֹל הוּא[27] לוֹמַר[28]: טֹל אַתָּה חִטִּים שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי וַאֲנִי חִטִּים שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[29], אַתָּה יַיִן שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי וַאֲנִי יַיִן שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי; אֲבָל לֹא יֹאמַר: טֹל אַתָּה חִטִּים וַאֲנִי שְׂעוֹרִים[30], טֹל אַתָּה הַלַּח וַאֲנִי הַיָּבֵשׁ[31], מִפְּנֵי שֶׁזֶּה מוֹכֵר דְּמַאי[32].

25) שם פ"ו משנה ט, ותוספתא פ"ו. 26) ופירות שהורישם - דמאי. 27) החבר. 28) לאחיו עם־הארץ. 29) מפני שבדמאי שהוא מדרבנן, אנו אומרים "ברירה" (וראה למעלה פ"ו הלכה יד, ופ"ט הלכה יג). כלומר, הוברר הדבר למפרע שזה חלקו וזה חלקו של אחיו, ואין כאן מכירת דמאי לעם־הארץ. 30) שבשני מינים לא אמרו "ברירה", וראה למעלה פ"ו שם. 31) שלח ויבש ממש הם כשני מינין וצריך שומא בחלוקתם, שהיבש משתמר ביותר (מאירי לחגיגה הוצאת "מוריה" עמוד נג, ועיין בירושלמי פאה פ"ג הלכה ב). 32) כיון שיש לכל אחד מהם החצי בכל מין ומין, וכשאומר החבר לעם־הארץ טול אתה חיטים ואני שעורים או טול אתה הלח ואני היבש, נמצא מוכר לו חצי חיטים או חצי לח תמורת זה שמקבל ממנו.

ז. מִי[33] שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא יָרָק[34] וְכָבַד עָלָיו מַשָּׂאוֹ, וְרָצָה לְהַשְׁלִיךְ מִמֶּנּוּ עַל הַדֶּרֶךְ כְּדֵי לְהָקֵל מִמַּשָּׂאוֹ - לֹא יַשְׁלִיךְ עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[35], כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא תְּקָלָה לְעַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁאוֹכְלִין אוֹתוֹ בִּדְמַאי.

33) שם פ"ג משנה ב. וכן בתוספתא שם פ"ד, וכחכמים ולא כרבי יוסי. 34) של דמאי שנגמרה מלאכתו למעשר (רע"ב שם), וראה להלן. 35) שהפקר אינו פוטר ממעשר, אלא קודם גמר מלאכה, אבל אחר גמר מלאכה אינו פוטר

(למעלה פ"ג הלכה כ). וראה בשער המלך פ"ח מהלכות לולב ה"ב, ד"ה של דמאי.

1 **ח. הַלּוֹקֵחַ[36] יָרָק מִן הַשּׁוּק[37] וּמְשַׁךְ[38], אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁלֹּא שָׁקַל וְלֹא מָדַד וְלֹא נָתַן דָּמִים[39], וְנִמְלַךְ**
3 **לְהַחֲזִיר לְבַעַל הַחֲנוּת[40] - לֹא יַחֲזִיר עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[41].**

36) משנה ותוספתא שם. 37) כלומר, מעם־הארץ. 38) כן הוא בסוף המשנה שם, שאם לא משך מותר להחזיר, וראה למעלה פ"ה הלכה א. 39) שכיון שמשך - קנה. 40) מדעת בעל החנות, אבל בלי דעתו אינו יכול להחזיר, שהרי חל המקח, כנ"ל (תוס' אנשי־שם). 41) בירושלמי שם אליבא דר' יוחנן: "כיצד הוא עושה? נותן דמי אחת מהן ומתקן". וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. וראה למעלה שם.

4 **ט. הַמּוֹצֵא[42] פֵּרוֹת[43] בְּדַרְכּוֹ[44]: אִם רֹב מַכְנִיסִין**
5 **לְבָתֵּיהֶן[45] - פָּטוּר מִלְּעַשֵּׂר[46], שֶׁעֲדַיִן לֹא נִקְבְּעוּ**
6 **לְמַעֲשֵׂר; וְאִם רֹב מַכְנִיסִין לְמִכֹּר בַּשּׁוּק[47] - הֲרֵי אֵלּוּ**
7 **דְּמַאי[48]; וּמֻחֶצָּה לְמֻחֶצָּה[49] - דְּמַאי[50].**

42) מכשירין פ"ב משנה י. וראה למעלה פ"ג הלכה כב. 43) שנגמרה מלאכתם, וראה להלן. 44) שהם הפקר, וזכה בהם. 45) שהם מותרים באכילת עראי עד שיכנסו לבית (שם הלכה ב). 46) אם אוכלם עראי (משנה־למלך). 47) שהם נקבעים מיד עם גמר מלאכתם (למעלה שם). 48) במשנה שם: "חייב", ופירשה רבינו: "דמאי", כדין פירות של עם־הארץ. ומה שהפקר פטור ממעשרות, אינו אלא אם הפקיר קודם גמר מלאכה, אבל לאחר גמר מלאכה אינו פטור, ראה למעלה שם הלכה כ. וראה בתוספתא כפשוטה עמ' 658. 49) כלומר, חצים מכניסים לשוק, וחצים לבית. 50) אף־על־פי שספק ספיקא הוא, ספק מכניסים לבית ופטור, ואף אם מכניסים לשוק, שמא עשרום - מכל־מקום בדמאי החמירו גם בספק ספיקא, כדלהלן בהלכה יג, עיין שם בכסף־משנה.

8 **י. נְטָלָן[51] לְאָכְלָן[52] וְנִמְלַךְ לְהַצְנִיעַ[53] - לֹא יְשַׁהֶא**
9 **אוֹתָן עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[54], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּקָּלָה**
10 **לַאֲחֵרִים[55]. וְאִם נְטָלָם מִתְּחִלָּה שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ[56] - הֲרֵי**
11 **זֶה מֻתָּר לְשַׁהוֹתָן אֶצְלוֹ[57] עַד שֶׁיִּרְצֶה לְאָכְלָן אוֹ**
12 **לְשָׁלְחָן אוֹ לְמָכְרָן[58], וִיעַשֵּׂר אוֹתָן דְּמַאי[59].**

51) דמאי פ"ג משנה ג. 52) כלומר, המוצא פירות בדרך, כבהלכה הקודמת, ונטלן לאכלן, ואם כן, זכה בהם. 53) להשהותם אצלו. 54) מדברי רבינו להלן בסוף ההלכה נראה, שהמדובר כשמצאם במקום שרוב מכניסים לשוק. אולם אם מצאם במקום שרוב מכניסים לבת, שוודאי לא נתעשרו (למעלה פ"ג הלכה כב, ופ"ה הלכה ו), מעשרם ודאי, אף־על־פי שלא הכניסום לבית - שמא יאכלום קבע. 55) כלומר, לבני הבית. 56) ולא נתכוין לזכות בהם כלל. 57) ואינו חייב לעשר, לפי שאינו נוטל אותם לעצמו, ולמדו כן בירושלמי שם ממה שנאמר (דברים יד, כב): "עשר תעשר (את כל תבואת זרעך)" - "משלך אתה מעשר, ואי אתה מעשר משל אחרים". 58) לעם הארץ אפילו במדה גסה, ולחבר במדה דקה, למעלה הלכות א־ב. 59) אם רוב מכניסים למכור בשוק, ראה למעלה.

13 **יא. קְנִיבַת[60] יָרָק[61] הַנִּמְצֵאת בַּגִּנָּה[62] - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה**
14 **מִן הַדְּמַאי[63]. וְשֶׁל בַּעַל הַבַּיִת הַנִּמְצֵאת בַּבַּיִת -**
15 **חַיֶּבֶת[64]. שֶׁעַל גַּבֵּי הָאַשְׁפָּה[65] - בְּכָל מָקוֹם[66] מֻתֶּרֶת[67].**

60) תוספתא שם פ"ד. וראה בירושלמי תרומות פי"א הלכה ד, לפי גירסת הר"ש סיריסליאו שם. 61) עלי ירק מקולקלים שנתלשו. 62) שתלשום הגננים. 63) שהגננים אינם מקנבים אלא את המעופשים ביותר, המותרים לזרים, ראה למעלה בפי"א מהלכות תרומות הלכה י. 64) שבעלי בתים מקנבים אפילו המעופשים קצת. 65) כלומר, אפילו על גבה, שאפשר ליטלה בנקל. 66) כלומר, אפילו של בעלי בתים. ואפילו אשפה [וכל־שכן אשפה שבשוק. עיין חולין יב.]. 67) שמעתה אין עליה שם אוכל.

16 **יב. הַנּוֹתֵן[68] לְפַנְדְּקִית[69] לְבַשֵּׁל לוֹ וְלֶאֱפוֹת לוֹ -**
17 **מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהּ[70], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּקָּלָה**
18 **לַאֲחֵרִים[71], וּמְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא נוֹטֵל מִמֶּנָּה, מִפְּנֵי**
19 **שֶׁהִיא חֲשׁוּדָה לְהַחֲלִיף שֶׁל זֶה [בְּזֶה][72]. אֲבָל[73]**
20 **הַנּוֹתֵן לַחֲמוֹתוֹ, בֵּין שֶׁנָּשָׂא בִּתָּהּ בֵּין שֶׁאֵרְסָהּ[74], אוֹ**
21 **לִשְׁכֶנְתּוֹ פַּת לֶאֱפוֹת וְתַבְשִׁיל לְבַשֵּׁל - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא**
22 **מְשׁוּם מַעֲשֵׂר[75] וְלֹא מִשּׁוּם שְׁבִיעִית[76], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ**
23 **חֲשׁוּדָה לְהַחֲלִיף[77]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[78]? בִּזְמַן**
24 **שֶׁנָּתַן לָהּ שְׂאוֹר לָעִסָּה וְתִבְלִין לַקִּדְרָה[79]; אֲבָל אִם**
25 **לֹא נָתַן - חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם מַעֲשְׂרוֹת[80] וְחוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם**
26 **שְׁבִיעִית[81]. וּלְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה שְׁנַת שְׁמִטָּה - אָסוּר,**
27 **שֶׁמָּא הַשְּׂאוֹר מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הוּא[82].**

68) דמאי פ"ג משנה ה. 69) בעלת הפונדק. ומנהג הסוחרים לתת לה הקמח והבשר והתבשיל כל אחד מאכלו ולחמו (פירוש המשנה שם). 70) שהיא מחליפה של זה בזה, כדלהלן. 71) ואין אומרים "אין אנו אחראים לרמאין", ודלא כר' יוסי שם. ואף בפ"ט מהלכות מע"ש הלכה ז נראה מדברי רבינו, שאין אנו אחראין לגזלנין - כאן שנותן לה בידים החמירו (פאת השלחן סימן טז ס"ק כא ע"פ הירושלמי). 72) משנה שם, שכיון שהיא טורחת בשבילו, היא מורה היתר לעצמה לקחת בשבילה את היפה ולתת לאורח את הגרוע (חולין ו: ותוספות שם ד"ה התם). 73) כן הוא בירושלמי שם הלכה ו אליבא דחכמים החולקים על ר' יהודה, ודלא כמשנתנו שם שהיא אליבא דר' יהודה. 74) בעיא שנפשטה, בירושלמי שם. 75) שמא החליפה בדברים שאינם מעושרים. 76) שמא החליפה בספיחי שביעית האסורים באכילה, כדלהלן בפ"ד מהלכות שמיטה הלכה ב. [ועמי הארץ נחשדו על השביעית (שם פ"ח הלכה י) וראה להלן פי"ב הלכה ט]. 77) שחמותו לא תמצא היתר לעצמה, שכן דרכן לטרוח עבור חתנן ובתן וכן דרך השכנים לטרוח אלו בשביל אלו, ראה בתוספות שם. 78) תוספתא שם וחולין שם. 79) לתבשיל. 80) שמא נתנה בעיסה ובקדירה שאור ותבלין של דמאי, ויש תבלין

שחייבין במעשר. וראה בפאת השולחן סימן יב ס"ק י, שהאריך להוכיח זאת. ועיין תוספות חולין שם ד"ה אינו חושש. 81) בדפוס רומי ליתא תיבות אלו, והן בכלל מה שכתב: ולפיכך וכו'. 82) וראה להלן (פי"ג הלכה יח), שבשאור ותבלין גזרו גם על תערובת דמאי.

יג. הַמּוֹלִיךְ[83] חִטָּיו[84] לְטוֹחֵן עַם הָאָרֶץ[85] - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן[86], שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּד לְהַחֲלִיף. הוֹלִיכָן לְטוֹחֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי הֵם דְּמַאי, שֶׁמָּא הֶחֱלִיפָן בְּחִטִּים שֶׁל עַם הָאָרֶץ[87]. וְכֵן הַמַּפְקִיד אֵצֶל עַם הָאָרֶץ - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן, שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּד לְהַחֲלִיף הַפִּקָּדוֹן.

83) שם פ"ג משנה ד, ותוספתא שם פ"ד. 84) שהופרשו מהם תרומות ומעשרות. 85) במשנה שם: "או לטוחן כותי". והשמיטו רבינו, לפי שבזמן הזה עשאום כגויים לכל דבריהם, וראה בפירוש המשנה שם. 86) שם: "למעשרות ולשביעית". 87) שכשם שהוא הוליך חיטיו לטחון אצלו, כן הוליכו גם עמי הארץ, שפירותיהם דמאי. ואף־על־פי שספק ספיקא הוא, שמא לא החליפן, ואף אם החליפן בשל עם־הארץ, שמא עם־הארץ זה מן המעשרים הוא? - כיון שלא סמכו על "רוב עמי הארץ מעשרין הן", לא סמכו גם על ספק ספיקא (כסף־משנה), וגם בדיקת חמץ שנתקנה על הספק, לא סמכו בה על ספק ספיקא (רדב"ז). וראה בפ"ב מהלכות חמץ ומצה הלכה י והערה סד (ובפירוש המשנה לדמאי פ"א משנה א, כתב רבינו שסומכים בקלים שבדמאי על ספק ספיקא. ועיין שם בתוספות הגרע"א שכתב שבקלים שבדמאי יש ספק אחד שהוא הפקר, ואינו כלל בחיוב תרומות ומעשרות, ולכן סמכו בזה על ספק ספיקא. ועיין אור־שמח).

יד. עַם הָאָרֶץ[88] שֶׁהָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ[89] בַּחֲנוּתוֹ שֶׁל חָבֵר[90], אַף עַל פִּי שֶׁהֶחָבֵר יוֹצֵא וְנִכְנָס[91] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא הֶחֱלִיף[92].

88) תוספות שם פ"ג. 89) כלומר, משמש. וראה בברכות נב: 90) שהיו אוכלים ושותים בה והוא משמשם. וראה בפסחים קי: 91) כלומר, מתעסק באומנתו ואין עיניו על החנות. 92) אבל אם אינו נכנס כלל - חושש. ואף־על־פי שעם־הארץ אינו חשוד להחליף (בהלכה הקודמת) - זה אינו אלא בפקדון שהמחליפו הרי הוא כשולח יד בפקדון, אבל בחנות שהכל ניתן למכירה, חוששים שמא יתן ללקוחות את שלו ויקח מן החנות את חלקו. וראה בפאת השולחן סימן טז ס"ק לט. ותוספתא כפשוטה שם וחזון־איש.

טו. הַמַּפְקִיד[93] פֵּרוֹתָיו אֵצֶל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹתָיו שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים; שֶׁחֲזָקָתוֹ לְהַחֲלִיף הַפִּקָּדוֹן. וְהֵיאַךְ דִּינָם? אִם הָיוּ פֵּרוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן[94], וְנִגְמְרוּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁלָּקַח הַפִּקָּדוֹן - מַפְרִישׁ מַעְשְׂרוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[95]; וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת שֶׁהִפְקִיד טְבָלִים וְנִגְמְרָה מְלַאכְתָּן - חַיָּב לְהַפְרִישׁ, שֶׁמָּא לֹא הֶחֱלִיף הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[96]. וּלְפִיכָךְ יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַמַּעַשְׂרוֹת שֶׁיַּפְרִישׁ - סָפֵק[97]. אֲבָל אִם הִפְקִיד חֵלִין מְתֻקָּנִין - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ כְּלוּם; שֶׁאֲפִלּוּ הֶחֱלִיף הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פְּטוּרִין[98], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת[99]: דְּגָנְךָ - וְלֹא דְּגַן עוֹבֵד כּוֹכָבִים.

93) משנה שם, כחכמים ולא כר' שמעון. 94) ולא הפריש מהם תרומות ומעשרות. 95) למעלה בפ"א מהלכות תרומות הלכה יא, שאם לקח הישראל מן הגוי פירות שלא נגמרה מלאכתם וגמרם ברשותו, חייב בתרומות ומעשרות מן התורה, אבל אינו נותן מעשר ראשון ללוי. 96) שאם החליף - פטור, שדיגון הגוי פוטר (שם). 97) ואינו נותנם לכהן וללוי - שמא החליף. 98) ואין לחשוש שמא החליף בשל עם־הארץ שפירותיו דמאי (ראה למעלה), שרק בטוחן חששו לכך, "לפי שהטוחן יתקבצו אליו קופות של חיטה ואפשר שיחליפן בפירות ישראל אחר" (פירוש המשניות שם), ועיין ירושלמי שם. 99) שם.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ל' מנחם־אב־ו' אלול ה'תשפ"א

יום ראשון ל' מנחם־אב ה'תשפ"א

מצות עשה קנז.

נוסח ההגדה (מספר משנה תורה)

מצות עשה קע.

הַמִּצְוָה הַקְּנָ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם בְּלֵיל ט"ו בְּנִיסָן בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹן הַמְסַפֵּר (ללא נוסח קבוע ומוגבל). וְכָל־מַה־שֶּׁיּוֹסִיף לְסַפֵּר וּלְהַאֲרִיךְ בִּדְבָרִים בְּהַגְדֶּלֶת מַה שֶּׁעָשָׂה לָנוּ הַשֵּׁם, וְהֶעָוֶל שֶׁעָשׂוּ בָּנוּ וּמַה שֶּׁעִנּוּ אוֹתָנוּ הַמִּצְרִים וְאֵיךְ נִפְרַע לָנוּ ה' מֵהֶם, וּלְהוֹדוֹת לוֹ יִתְעַלֶּה עַל כָּל־הַחֶסֶד אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ — הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: "כָּל־הַמַּאֲרִיךְ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח". וְהַכָּתוּב שֶׁבָּא לָנוּ בְּצִוּוּי זֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא" (שמות יג, ח). וּבָא הַפֵּרוּשׁ (מכילתא): "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ — יָכוֹל מֵרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא. אִי בַּיּוֹם הַהוּא — יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: בַּעֲבוּר זֶה (שם); לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִין לְפָנֶיךָ", כְּלוֹמַר: מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה חַיָּב לְסַפֵּר. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִּנְךָ (שם יד) יָכוֹל אִם יִשְׁאָלְךָ — אַתָּה מַגִּיד לוֹ; וְאִם לָאו — אֵין אַתָּה מַגִּיד לוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ — אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא

שְׁאֵלָךְ. אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן; בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, בֵּינוֹ לְבֵין אֲחֵרִים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה" (שם ג), כְּלוֹמַר: צִוָּה לְזָכְרוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שם כ, ח). וּכְבָר יָדַעְתָּ לְשׁוֹנָם (בנוסח ההגדה): "אֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים, כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים, כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת־הַתּוֹרָה — מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרָיִם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף פְּסָחִים.

נֹסַח הַהַגָּדָה נדפס לעיל מעמוד עה עד עמוד עח

הַמִּצְוָה הַק"ע — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמוֹעַ קוֹל שׁוֹפָר בְּיוֹם הָאֶחָד בְּתִשְׁרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ עָלָיו: "יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם" (במדבר כט, א). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ.

יום שני א' אלול ה'תשפ"א

מצות עשה קסח.

הַמִּצְוָה הַקס"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה שִׁבְעַת יָמִים בְּכָל־יְמֵי הֶחָג, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים" (ויקרא כג, מב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת סֻכָּה. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ.

יום שלישי ב' אלול ה'תשפ"א

מצות עשה קסט.

הַמִּצְוָה הַקס"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִטּוֹל לוּלָב וְלִשְׁמוֹחַ לִפְנֵי ה' שִׁבְעַת יָמִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְגוֹ'" (ויקרא כג, מ). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה. וְשָׁם (מא.) נִתְבָּאַר, שֶׁאֵין מִצְוָה זוֹ חוֹבָה שִׁבְעַת יָמִים אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בִּלְבָד; אֲבָל בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן בִּלְבַד הִיא חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ.

יום רביעי ג' אלול ה'תשפ"א

מצות עשה קעא.

הַמִּצְוָה הַקע"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל כָּל־שָׁנָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַה'" (שמות ל, יב), וְאָמַר "זֶה יִתְּנוּ" (שם, יג). וּבָרוּר, שֶׁאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כָּל־הָעוֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים" (שם) (כל מי שנפקד לצבא — יצאו נשים שאינן נפקדות). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת שְׁקָלִים. וְשָׁם (פרק ח משנה ח) נִתְבָּאַר, שֶׁמִּצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת.

יום חמישי ד' אלול ה'תשפ"א

מצות עשה קעא. קנג.

הַמִּצְוָה הַקע"א נדפסה ביום הקודם.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה לְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים וּלְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים וְשָׁנִים, וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ (קביעת יום ראש־חדש נקרא "קידוש"), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים" (שמות יב, ב), וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר (ראש השנה כב.): "עֵדוּת זוֹ תְּהֵא מְסוּרָה לָכֶם", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ מְסוּרָה לְכָל־אֶחָד וְאֶחָד כְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית (השבת. על־שם שבה שבת הקדוש ברוך הוא ממעשה בראשית) — שֶׁכָּל־אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה יָמִים וְשׁוֹבֵת בַּשְּׁבִיעִי — כָּךְ שֶׁגַּם כָּל־אָדָם הָרוֹאֶה אֶת־הַלְּבָנָה יַעֲשֶׂנּוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יְחַשֵּׁב בַּחֶשְׁבּוֹן הַתּוֹרָנִי (חישובי הלוח כפי שקבעו חכמי התורה) וְיַעֲשֶׂה רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יִרְאֶה שֶׁהָאָבִיב אֵחַר (אחת הסיבות לעיבור השנה) וְזוּלָתוֹ (או סיבה אחרת) מִמַּה שֶׁרָאוּי לְהִתְחַשֵּׁב בּוֹ וְיוֹסִיף חֹדֶשׁ — אֶלָּא מִצְוָה זוֹ לֹא יַעֲשֶׂנָּה לְעוֹלָם אֶלָּא בֵּית דִּין הַגָּדוֹל דַּוְקָא וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא. לְפִיכָךְ בָּטְלָה אֶצְלֵינוּ הַיּוֹם הָרְאִיָּה מֵחֲמַת הֶעְדֵּר בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבָּטְלָה הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת מֵחֲמַת הֶעְדֵּר הַמִּקְדָּשׁ. וּבְזֶה טָעוּ הַמִּינִים הַנִּקְרָאִים כָּאן בַּמִּזְרָח 'קְרָאִים', וְזֶהוּ הַיְסוֹד שֶׁגַּם לֹא כָּל־הָרַבָּנִים עָמְדוּ עָלָיו, וְהֵחֵלּוּ מְגַשְּׁשִׁים עִמָּהֶם בְּחֶשְׁכַּת הָאֲפֵלָה. דַּע, שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים הַיּוֹם וְיוֹדְעִים בּוֹ רָאשֵׁי הֳדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדִים, אֵין מֻתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד; אֲבָל בִּשְׁעַת הַדְּחָק וּבְהֶעְדֵּר חֲכָמִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָז מֻתָּר לְבֵית דִּין הַסָּמוּךְ (הסמוך לכך) בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּתַּלְמוּד (ברכות סג.) — וּבְזֶה יֵשׁ קֹשִׁי גָּדוֹל, וְהַיָּדוּעַ (ש)כִּמְעַט תָּמִיד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אָמְנָם הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהֵם שֶׁיִּקְבְּעוּ חֳדָשִׁים וְיַעַבְּרוּ שָׁנִים בַּדְּרָכִים הַמְקֻבָּלוֹת אֶצְלָם וּבְהִתְקַבְּצָם יָחַד.

וְיֵשׁ כָּאן יְסוֹד גָּדוֹל מְאֹד מִיסוֹדוֹת הָאֱמוּנָה, שֶׁלֹּא יֵדָעוּהוּ וְלֹא יַרְגִּישׁוּ בּוֹ אֶלָּא הַמַּעֲמִיקִים חֵקֶר. הַיְנוּ: זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים הַיּוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ בְּסֵדֶר הָעִבּוּר שֶׁבְּיָדֵינוּ וְאוֹמְרִים שֶׁיּוֹם זֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְיוֹם זֶה חַג — לֹא בִּגְלַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אָנוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ חַג בְּשׁוּם אֹפֶן, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּבָר קָבְעוּ יוֹם זֶה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם אָמְרוּ שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ הַיּוֹם חָג, הוּא נַעֲשָׂה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, בֵּין שֶׁהָיְתָה פְּעֻלָּתָם זוֹ עַל פִּי חֶשְׁבּוֹן אוֹ עַל פִּי רְאִיָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּמְסַר לָנוּ בַּקַּבָּלָה (ראש השנה כה.): "אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם (ויקרא כג, ב) — אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ", כְּלוֹמַר: אֲשֶׁר יֹאמְרוּ הֵם שֶׁהֵם מוֹעֲדוֹת, אֲפִלּוּ שׁוֹגְגִין אֲפִלּוּ אֲנוּסִין אֲפִלּוּ מֻטָּעִין, כְּמוֹ שֶׁבָּא לָנוּ בְּקַבָּלָה. וְאֵין אָנוּ עוֹשִׂים

הַיּוֹם חֶשְׁבּוֹן אֶלָּא כְּדֵי שֶׁנֵּדַע אֶת־הַיּוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁבִּסְדָּר זֶה עַצְמוֹ מְחַשְּׁבִים וְקוֹבְעִים הַיּוֹם — לֹא בִּרְאִיָּה; וְעַל קְבִיעָתָם אָנוּ סוֹמְכִים — לֹא עַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ. וְאֵין חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אֶלָּא לְגַלּוֹתֵי מִלְּתָא (לגלות דבר שכבר נקבע בזמנו), וְהָבֵן זֶה הֵיטֵב.

וְהִנְנִי מוֹסִיף לְךָ בֵּאוּר: אִלּוּ הִנַּחְנוּ, לְמָשָׁל, שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יַעְדְּרוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — חָלִילָה לָאֵל מִלַּעֲשׂוֹת זֹאת, לְפִי שֶׁכְּבָר הִבְטִיחַ שֶׁלֹּא יִמְחֶה וְלֹא יְשָׁרֵשׁ אֶת־שְׁאֵרִית הָאֲמָה לְגַמְרֵי — וְלֹא יִהְיֶה שָׁם בֵּית דִּין בִּנְמִצָּא, וְלֹא יִהְיֶה בְּחוּצָה לָאָרֶץ בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — חֲרֵי אָז לֹא הָיָה חֶשְׁבּוֹנֵנוּ זֶה מוֹעִיל לָנוּ כְּלָל בְּשׁוּם אֹפֶן, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ לְחַשֵּׁב בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים אֶלָּא בְּאוֹתָם הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה וּדְבַר־ה' מִירוּשָׁלָם" (ישעיה ב, ג). וְאִם יִתְבּוֹנֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֵּעָה שְׁלֵמָה בְּדִבְרֵי הַתַּלְמוּד שֶׁבְּעִנְיָן זֶה, יִתְבָּאֵר לוֹ כָּל־מַה־שֶּׁאָמַרְנוּ בְּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק. וְהִנֵּה יֵשׁ רְמָזִים בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, הַמּוֹרוֹת עַל יְסוֹדוֹת הַסֵּדֶר שֶׁאָנוּ סוֹמְכִים עָלָיו בִּידִיעַת רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְעִבּוּר שָׁנִים, מֵאֵלֶּה אָמְרוּ: "וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה" (שמות יג, י). אָמְרוּ (מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי): "מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּפֶּרֶק הַסָּמוּךְ לַמּוֹעֵד" (בחודש אדר — הסמוך למועד פסח) וְאָמְרוּ (שם): "מִנַּיִן שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה". וְאָמַר יִתְעַלֶּה: "לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (שם יב, ב), אָמְרוּ (מגילה ה.): "חֳדָשִׁים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְשָׁנָה, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב יָמִים" — מַשְׁמַע שֶׁהַהוֹסָפָה בָּהּ לֹא תְּהֵא אֶלָּא חֹדֶשׁ שָׁלֵם. וְאָמַר: "חֹדֶשׁ יָמִים" (במדבר יא, כא) — אָמְרוּ: "יָמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְחֹדֶשׁ וְאֵין אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת". וְאָמְרוּ: "שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב" (דברים טז, א) — מַשְׁמַע שֶׁבְּשָׁנִים שֶׁלָּנוּ חוֹבָה שֶׁנִּשְׁמוֹר בָּהֶן תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ שְׁנוֹת חַמָּה (למרות שחישוב החדשים מבוסס על מהלך הירח). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּשִׁלֵּמוּת בְּפֶרֶק א' מִסַּנְהֶדְרִין (יא.) וּבְמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ב.) וְגַם בִּבְרָכוֹת (סג.).

יום שישי ה' אלול ה'תשפ"א

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום הקודם.

יום ש"ק ו' אלול ה'תשפ"א

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום חמישי.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ח מנ"א, תשי"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על הודעתו מיום ההולדת שלו, הנני בזה לברכו שיתגבר מזלו וימצא פרנסתו בנקל ויוכל לפרנס את אשתו ואת כל ילדיו שי' במנוחת הנפש ומנוחת הגוף, וכן יחזק השי"ת את הנה"א שלו הנמצאת במיצר שיוכל לפעול למטה מעשרה טפחים לסדר את השלום בית שלו, אשר נפלאתי בתמי' אחר תמי' איך אינו רואה הוא, הנראה במוחש לכל, שזהו עצת היצה"ר ההולך ומתגבר בענין זה.

וכבר אמרתי לו כמה וכמה פעמים, והנני לשנות עוד הפעם אשר עליו להשתדל בהשתדלות היותר גדולה בענין השלום בית בינו ובין זוגתו תחי' אשר כ"ק מו"ח אדמו"ר הסכים על השידוך שביניהם, וידוע מרז"ל נשים דעתם קלה, ואשה דמעתה מצוי' ולכן עליו להיות המוותר ובפרט במילי דעלמא, ואם בכל עת הפליגו רז"ל במעלת השלום בית, עאכו"כ בעש"ק. ואנו עתה כולנו בתוך כלל ישראל בעש"ק לאחר חצות, שקרב קץ גלותנו וביאת משיח צדקנו.

מובן שההעלם וההסתר ביותר הוא בנוגע לשלום בית, כי ידוע שגדול השלום וכל התורה כולה דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום, ובפרט בגלות זה האחרון שכמרז"ל ביומא ט' ע"ב בא בסיבת העדר השלום, וכל כמה שמתקרב קץ הגלות הרי ההתאבקות מצד שכנגד הוא ביותר בנוגע שלא להניח לעשות שלום בעולם בכלל ובין איש ואשתו דלמטה שלהם בדוגמת איש ואשה דלמעלה בפרט, אבל לפום גמלא שיחנא, ובודאי נותנים הכחות ע"ז לעמוד בנסיון, ועייג"כ קונטרס החלצו.

בברכה ליר"ש ולשלום בית.

יחזקאל פרק־ז יב־כא

יב בָּא הָעֵת הִגִּיעַ הַיּוֹם הַקּוֹנֶה אַל־יִשְׂמָח וְהַמּוֹכֵר אַל־יִתְאַבֵּל כִּי חָרוֹן אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ: יג כִּי הַמּוֹכֵר
אֶל־הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב וְעוֹד בַּחַיִּים חַיָּתָם כִּי־חָזוֹן אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ לֹא יָשׁוּב וְאִישׁ בַּעֲוֹנוֹ חַיָּתוֹ לֹא יִתְחַזָּקוּ:
יד תָּקְעוּ בַתָּקוֹעַ וְהָכֵין הַכֹּל וְאֵין הֹלֵךְ לַמִּלְחָמָה כִּי חֲרוֹנִי אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ: טו הַחֶרֶב בַּחוּץ וְהַדֶּבֶר
וְהָרָעָב מִבַּיִת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב יָמוּת וַאֲשֶׁר בָּעִיר רָעָב וָדֶבֶר יֹאכְלֻנוּ: טז וּפָלְטוּ פְּלֵיטֵיהֶם וְהָיוּ
אֶל־הֶהָרִים כְּיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת כֻּלָּם הֹמּוֹת אִישׁ בַּעֲוֹנוֹ: יז כָּל־הַיָּדַיִם תִּרְפֶּינָה וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מָיִם:
יח וְחָגְרוּ שַׂקִּים וְכִסְּתָה אוֹתָם פַּלָּצוּת וְאֶל כָּל־פָּנִים בּוּשָׁה וּבְכָל־רָאשֵׁיהֶם קָרְחָה: יט כַּסְפָּם בַּחוּצוֹת
יַשְׁלִיכוּ וּזְהָבָם לְנִדָּה יִהְיֶה כַּסְפָּם וּזְהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה נַפְשָׁם לֹא יְשַׂבֵּעוּ וּמֵעֵיהֶם
לֹא יְמַלֵּאוּ כִּי־מִכְשׁוֹל עֲוֹנָם הָיָה: כ וּצְבִי עֶדְיוֹ לְגָאוֹן שָׂמֻהוּ וְצַלְמֵי תוֹעֲבֹתָם שִׁקּוּצֵיהֶם עָשׂוּ בוֹ עַל־כֵּן
נְתַתִּיו לָהֶם לְנִדָּה: כא וּנְתַתִּיו בְּיַד־הַזָּרִים לָבַז וּלְרִשְׁעֵי הָאָרֶץ לְשָׁלָל (וחללה) וְחִלְּלוּהוּ:

רש"י

(יב) והמוכר אל יתאבל. אע"פ שדרך המוכר שדהו להיות עצב אל יתעצב כי סופכם לגלות: **(יג)** כי המוכר אל הממכר לא ישוב. כשיגלה בגולה לא ישוב ויראה עוד השדה שמכר ולמה יתאבל: ועוד בחיים חיתם. כל ימי חייהם לא ישיבו אל מקומם: כי חזון אל כל המונה וגו'. ארי נבייא מתנבן על כל אתרגושתהון למיתב בתיובתא ולא תייבין: ואיש בעונו חיתו. כל אחד מהם חיתו ונפשו דבוקה בעונו: לא יתחזקו. לא יחזקו לבם על יצרם הרע לשוב לתורתם: **(יד)** תקעו בתקוע. כשיבוא עליהם הצר הכינו עצמם למלחמה ואין יוצא להלחם: **(טז)** כיוני הגאיות. דרך היונים להקבץ בגאיות והומות שם והיו הומים אל ההרים אשר ינוסו שם איש בעוונו כיוני הגאיות אשר כולם הומות: **(יז)** תלכנה מים. מזיעת אימה: **(יט)** לנדה יהיה. לשקוץ יהיה להם: **(כ)** וצבי עדיו. של הקב"ה אשר לגאון שמהו להם הוא בית המקדש שנקרא גאון עוזם, כמה שנאמ' (לקמן כד) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם הם גלולי תועבות עשו בו ע"כ וגו':

מצודת דוד

(יב) בא העת. ר"ל הנה באה בגמול כי נתמלאה הסאה ובא העת אשר הקונה לא ישמח בקניית השדה וכדרך הקונה כי יגלה ממנה ולא תשאר בידו והמוכר לא יתאבל על מה שמכר שדהו כי אף בזולת המכירה לא תשאר בידו: **כי חרון.** כי חרון אף ה' יהיה על כל המון העם ולא ישאר מי בארצו: **(יג) כי המוכר.** אף כי אם לא מכר שדהו לא היה שב אל השדה הזה שמכר להחזיק בה: **ועוד בחיים חייתם.** ר"ל ואע"פ שיהיו נפשם עוד בחיים לא ישוב אליו אף בזולת המכירה: **כי חזון.** כי כשנאמר החזון ההוא אל כל המון עמה לא היה מי ששב לה' וכל איש היתה נפשו קשורה בעונו ולא תתפרד ממנו לכן לא יתחזקו לשוב לארצם להחזיק בנחלתם: **(יד) תקעו בתקוע.** הנה בבוא האויב יתקעו הם בשופר להשמיע את העם לרדת אל המלחמה מול האויב וגם יכינו כל דבר המצטרך אל המלחמה אבל אין מי הולך למלחמה כי חרוני על כל המון עמה והבאתי מורך בלבבם ויראו לגשת אל המלחמה: **(טו) החרב.** חרב האויב תהיה מחוץ לעיר והדבר והרעב יהיו מבפנים בתוך העיר: **אשר בשדה וכו'.** אשר יהיה בשדה וכו': **(טז) ופלטו פליטיהם.** הפלטים מהם ימלטו ויהיו פזורים בהרים ויהמו בקול נהי כיונים המתקבצים בעמקים וכולם יהמו: **איש בעונו.** כל אחד יהמה בעונו ר"ל יתודה לומר עונו הטה אלה: **(יז) תרפינה.** יחלשו מלהלחם: **תלכנה מים.** מזיעת אימה כאילו תמסינה והיו למים: **(יח) וחגרו שקים.** דרך אבל וצער: **ואל כל פנים.** בכל פנים: **קרחה.** כי ימרטו שער ראשם דרך צער ואבל: **(יט) לנדה.** לריחוק ולתיעוב: **כספם וגו'.** ר"ל למה ישליכו כספם ויתעבו זהבם לפי שלא יוכלו להציל את נפשם ביום בוא עברת ה' כי האויב לא יקח כסף וזהב לפדיון נפש: **נפשם לא ישבעו.** רצה לומר, לא ימצאו לחם לקנות בהם להשביע הנפש ולמלאות המעים: **כי מכשול.** כי המכשול הרע הזה היה בעוונם ולא על חנם: **(כ) וצבי עדיו.** הדר קישוטו אשר שמהו האל בינותם להיות להם לגאון ולתפארת וזהו בית המקדש: **וצלמי.** ר"ל והם העמידו בה גלולי תועבותם המשוקצים: **נתתיו להם.** ר"ל לפניהם נתתיו לנדה כי בעיניהם יראו שתעבתי בו להרחיקו ממנו למסרו ביד האויב: **(כא) לבז.** לקחת כל הנמצא בה: **וחללוהו.** עשאוהו חולין ומבוזה:

מצודת ציון

(יג) חייתם. נפשם כמו וחיתו באור תראה (איוב לג): **חזון.** נבואה: **(יד) בתקוע.** כן יקרא השופר על כי יתקעו בו: **חרוני.** חרון אפי: **(טו) מבית.** מבפנים: **יאכלנו.** ישחיתנו: **(טז) ופלטו.** ענין המלטה: **אל ההרים.** בהרים: **הגאיות.** מל' גיא ועמק: **(יז) תרפינה.** מלשון רפיון: **(יח) פלצות.** רעדה וחרדה כמו ועמודים יתפלצון (איוב ט): **קרחה.** ענין מריטת השער וכן באה קרחה (ירמיה מז): **(יט) לנדה.** לריחוק ולתיעוב כנדה והוא מל' נדידה והרחקה: **עברת.** מל' עברה וזעם: **(כ) וצבי.** ענין הדר ויופי וכן לצבי ולכבוד (ישעיה ד): **עדיו.** מל' עדי וקשוט וכן ועדית עדי (לקמן כג): **לגאון.** ענין רוממות: **(כא) הזרים.** העכו"ם: **וחללוהו.** מל' חולין ובזיון:

נחמיה פרק־א ט־יא

ט וְשַׁבְתֶּם אֵלַי וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲכֶם בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אֲקַבְּצֵם (והבואתים) וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לְשַׁכֵּן אֶת־שְׁמִי שָׁם: י וְהֵם עֲבָדֶיךָ וְעַמֶּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל וּבְיָדְךָ הַחֲזָקָה: יא אָנָּא אֲדֹנָי תְּהִי נָא אָזְנְךָ־קַשֶּׁבֶת אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּפִלַּת עֲבָדֶיךָ הַחֲפֵצִים לְיִרְאָה אֶת־שְׁמֶךָ וְהַצְלִיחָה־נָּא לְעַבְדְּךָ הַיּוֹם וּתְנֵהוּ לְרַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ הַזֶּה וַאֲנִי הָיִיתִי מַשְׁקֶה לַמֶּלֶךְ: (פ)

נחמיה פרק־ב א־ה

א וַיְהִי | בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא הַמֶּלֶךְ יַיִן לְפָנָיו וָאֶשָּׂא אֶת־הַיַּיִן וָאֶתְּנָה לַמֶּלֶךְ וְלֹא־הָיִיתִי רַע לְפָנָיו: ב וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ | פָּנֶיךָ רָעִים וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֶה אֵין זֶה כִּי־אִם רַע לֵב וָאִירָא הַרְבֵּה מְאֹד: ג וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם יִחְיֶה מַדּוּעַ לֹא־יֵרֵעוּ פָּנַי אֲשֶׁר הָעִיר בֵּית־קִבְרוֹת אֲבֹתַי חֳרֵבָה וּשְׁעָרֶיהָ אֻכְּלוּ בָאֵשׁ: (ס) ד וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ עַל־מַה־זֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם: ה וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם־יִיטַב עַבְדְּךָ לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנִי אֶל־יְהוּדָה אֶל־עִיר קִבְרוֹת אֲבֹתַי וְאֶבְנֶנָּה:

רש"י

(ט) אם יהיה נדחכם. כענין שנאמר אם יהיה נדחך וגו' (דברים ל'): **(יא) אנא אדני תהי נא אזנך קשבת.** בתחלת תפלתו אמר לשון זה של תחינה וכן לאחר תפלתו: **לעבדך היום** וגו'. כך היה מתפלל על עצמו: **לפני האיש הזה.** לפני המלך: **משקה.** כמו (ראשית מ') משקה למלך מצרים וזה שפירשתי למעלה (עזרא ב')

כדברי רבותינו התרשתא הוא נחמיה:

(א) לארתחשסתא. הוא דריוש ועל שם המלכות נקרא כך: **יין לפניו.** הביאו יין לפני המלך בחצר: **ואשא את היין.** ואנכי נשאתי את כוס היין ונתתיה למלך וכך הוא המנהג שהמביא יין בחצר המלך אינו נושא ונותנו למלך, אבל שר המשקים מקבל כוס היין מיד המביא והוא נושא ונותנו למלך: **לא הייתי רע לפניו.** ואני לא הייתי רגיל להיות רע לפניו ברוע פנים כי־אם שמח וטוב לב ועתה הייתי זועף ברוע פנים: **(ב) ואתה אינך חולה.** והרי אין אתה חולה: **אין זה.** אין המעשה הזה כי־אם רוע לב שיש בלבבך עלי להמיתני בסם המות בנו בבנינו אבל שערי חומות הר הבית וחומת החצר אשר סביב ב"ה לא בנו עדיין: **ולחומת העיר.** ולעשות קורות לחומת העיר: **ולבית אשר אבא אליו.** ולעשות בית אשר אשב בו לצורכי: **ויתן לי המלך.** את כל אשר שאלתי ממנו: **כיד.** כפי ידו של הקב"ה שהיתה טובה עלי להצליחני:

מצודת דוד

(ט) ושבתם. וכאשר תשיבו אלי אז אף אם יהיו הנדחים מכם בקצה השמים וכו': **את שמי.** את שכינתי: **(יא) עבדיך.** חוזר על עצמו: **תפלת עבדיך.** חוזר על כל המתפללים אשר חפצים ליראה וכו': **והצליחה.** וחוזר ומפרש דבר ההצלחה שיתנהו לרחמים לפני המלך שימלא שאלתו: **ואני.** אין זה מדברי התפילה רק אמר על עצמו שהיה משקה למלך ולהסביר מה שנאמר אח"ז שהביא יין לפני המלך:

מצודת ציון

(א) לארתחשסתא. הוא דריוש הפרסי ונקרא כן ע"ש המלכות כמו פרעה למצרים והדומים: **(ג) ירעו.** מל' רעה: **חרבה.** מל' חורבן: **אוכלו.** נשרפו:

(א) יין לפניו. ר"ל הביאו יין לתת לפניו והוא מקרא קצר: **ולא הייתי רע לפניו.** ולא היה דרכי מאז להראות לפניו פנים רעים ועצובים: **(ב) מדוע פניך רעים.** כי בעבור העצבון נשתנה מאור פניו לרוע, ולזה שאלו מדוע פניך רעים הלא אין אתה חולה לומר שבעבורה נשתנה מראית פניך א"כ אין זה כ"א רוע לב ר"ל לבך רע עלי להמיתני בשתיית זה הכוס אשר נתת בו דבר ארסי ולזה פניך זעומים וכדרך הרוצח כאשר ירצח: **ואירא.** מדברי עלילת המלך: **(ג) המלך לעולם יחיה.** כן הוא מדרך המוסר לברך את המלך בראשית האמרים: **אשר העיר** וגו'. ובעבור זה אני עצב ולזה פני רעים: **אכלו באש.** שרופים באש: **(ד) על מה זה אתה מבקש.** כאומר ואם רוצה אתה בבניינה על מה זה תהיה אתה מבקש עליו ומהו הדבר אשר תרצה: **ואתפלל.** עד שלא השיב אמריו התפלל לה' תפלה קצרה בעמדו לפני המלך, והתפלה היה שימשוך עליו חסד לפני המלך: **(ה) אם על המלך טוב.** ר"ל אם רוצה המלך בזה: **ואם ייטב עבדך.** אם אני טוב ומקובל ואהוב לפניך: **אשר תשלחני.** ר"ל שאלתי ובקשתי אשר תתן לי רשות ללכת אל מדינת יהודה וכו': **ואבננה.** אבנה אותה:

ב דְּלִי שֶׁהוּא מָלֵא כֵּלִים וְהִטְבִּילָן — הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִים. וְאִם לֹא טָבַל — אֵין הַמַּיִם מְעָרְבִין, עַד שֶׁיִּהְיוּ מְעָרְבִין כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד.

ג שְׁלֹשָׁה מִקְוָאוֹת, בָּזֶה עֶשְׂרִים סְאָה, וּבָזֶה עֶשְׂרִים סְאָה, וּבָזֶה עֶשְׂרִים סְאָה מַיִם שְׁאוּבִין, וְהַשָּׁאוּב מִן הַצַּד, וְיָרְדוּ שְׁלֹשָׁה וְטָבְלוּ בָהֶן, וְנִתְעָרְבוּ — הַמִּקְוָאוֹת טְהוֹרִין, וְהַטּוֹבְלִים טְהוֹרִים. הָיָה הַשָּׁאוּב בָּאֶמְצַע, וְיָרְדוּ שְׁלֹשָׁה וְטָבְלוּ בָהֶם, וְנִתְעָרְבוּ — הַמִּקְוָאוֹת כְּמוֹת שֶׁהָיוּ, וְהַטּוֹבְלִים כְּמוֹת שֶׁהָיוּ.

ד הַסְּפוֹג וְהַדְּלִי שֶׁהָיוּ בָהֶן שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם, וְנָפְלוּ לַמִּקְוֶה — לֹא פְּסָלוּהוּ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ אֶלָּא שְׁלֹשָׁה לֻגִּין שֶׁנָּפְלוּ.

ה הַשִּׁדָּה וְהַתֵּבָה שֶׁבַּיָּם — אֵין מַטְבִּילִין בָּהֶם, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ נְקוּבִין כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בִּכְלִי

פירוש ברטנורא

ב **והטבילן הרי אלו טהורים.** ואפילו אין פי הדלי רחב כשפופרת הנוד. וכגון שהדלי עצמו טמא וצריך טבילה, דמגו דסלקא ליה טבילה לדלי סלקא ליה נמי למה שבתוכו: **ואם לא טבל.** גרסינן. כלומר ואם הדלי טהור ואינו ממטבילו, שאינו צריך טבילה: **עד שיהו מעורבין כשפופרת הנוד.** אין הכלים שבתוכו טהורים עד שיהיה בפי הדלי כשפופרת הנוד:

ג **בזה עשרים ובזה עשרים.** מים כשרים, ובשלישי עשרים סאה מים שאובין: **וטבלו ונתערבו.** על ידי טבילתן צפו המים והשיקו ונתחברו שלשתן זו בזו: **המקואות טהורים.** אפילו השאוב. שהרי שני הכשרים מתערבים יחד ויש כאן שיעור מקוה ארבעים סאה מים כשרים, וכשמתחבר להן השאוב שהמים צפין על גביהן מחמת הטובלים, הוכשרו מימיו לטבילה: **היה השאוב באמצע.** מחמת שהשאוב מפסיק בין שנים החיצונים הכשרים, אין הכשרים מתערבין זה עם זה: **המקואות כמות שהיו.** שהכשרים כשרים להקוות עליהן להשלים ארבעים סאה כשרים, והשאוב אין כשר להקוות עליו. ואע"פ שמימי השאוב מתערבין עם כל אחד, לא מיפסלי להקוות עליהן, דדרך המשכה נתערבו ולא נפלו מן הכלי לכשרין, ומה שירדו ממנו לכל אחד נתבטל ברוב קודם שירדו למקוה:

ד **שהיו בהן שלשה לוגין מים.** בלועין ודבוקין בהן, אבל אינן נראין בעין, הלכך לא גזרו רבנן דאין זה מקרי נפלו:

ה **השידה והתיבה.** כלים גדולים של עץ ומונחים בתוך מקוה כשר: **אלא אם כן היו נקובים כשפופרת הנוד.** דומיא דעוקה דאמרינן לעיל שצריך שתהא נקובה כשפופרת הנוד: **בכלי גדול.** כגון בר תשעה טפחים או יותר, דמיעוטו הוי ארבעה טפחים, סגי בנקיבת ארבעה טפחים. ואין הלכה כרבי יהודה: **שם**

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ב

דְּלִי שֶׁהוּא מָלֵא כֵּלִים – טמאים, **וְהִטְבִּילָן** – במקוה, **הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִים** – הכלים שבדלי טהורים, אף על פי שפי הדלי צר ואין בו כשפופרת הנאד. בגמרא (חגיגה כב, א) מבואר, שכוונת המשנה היא שאף הדלי טמא, הלכך מתוך שעלתה הטבילה לדלי עלתה טבילה גם לכלים שבתוכו. **וְאִם לֹא טָבַל** – את הדלי, כלומר שהדלי טהור ואינו צריך טבילה, ולא בא אלא להטביל את הכלים שבתוכו, **אֵין הַמַּיִם** – שבדלי ושבמקוה, **מְעָרְבִין** – כדי לטהר את הכלים שבדלי, **עַד שֶׁיִּהְיוּ מְעָרְבִין כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד** – שאם פי הדלי רחב כשפופרת הנאד, הכלים שבתוכו טהורים, לפי שהמים שבדלי נחשבים כמעורבים למקוה, אבל אם פי הדלי פחות מכשפופרת הנאד, אין המים נחשבים כמעורבים, והכלים אינם נטהרים בטבילה זו, ברם, כבר שנינו (חגיגה ג, א), שדווקא לענין תרומה מטבילים כלים בתוך כלים אבל לא לקודש, שכן לקודש החמירו להטביל כל כלי בפני עצמו משום חשש חציצה (עיין באורנו על המשנה שם).

באור משנה ג

שְׁלֹשָׁה מִקְוָאוֹת – היו שלושה מקואות זה בצד זה, **בָּזֶה עֶשְׂרִים סְאָה וּבָזֶה עֶשְׂרִים סְאָה** – מים כשרים, **וּבָזֶה עֶשְׂרִים סְאָה מַיִם שְׁאוּבִין, וְהַשָּׁאוּב מִן הַצַּד** – והמקוה שבו מים שאובים הוא מן הצד, ולא באמצע, בין שני המקואות של מים כשרים, **וְיָרְדוּ שְׁלֹשָׁה** – טמאים, **וְטָבְלוּ בָהֶן** – בבת אחת, כל אחד ואחד במקוה אחר, **וְנִתְעָרְבוּ** – מי המקואות, שעל ידי טבילתם עלו המים למעלה משפתם ונתחברו שלשת המקואות, **הַמִּקְוָאוֹת טְהוֹרִין** – שלשת המקואות כשרים, שהרי שני המקואות של מים כשרים נתערבו ונתחברו למקוה שלם של ארבעים סאה, ואף השאובים הוכשרו, משום שנתערבו בארבעים סאה של מים כשרים, **וְהַטּוֹבְלִים טְהוֹרִים** – שהואיל ונתערבו המים, נמצא שכל אחד מהם טבל במקוה של ארבעים סאה מים כשרים. **הָיָה הַשָּׁאוּב בָּאֶמְצַע** – המקוה שבו מים שאובים היה באמצע, בין שני המקואות של מים כשרים, **וְיָרְדוּ שְׁלֹשָׁה**

וְטָבְלוּ בָהֶם, וְנִתְעָרְבוּ – מי המקואות, כמו שבארנו לעיל, **הַמִּקְוָאוֹת כְּמוֹת שֶׁהָיוּ** – נשארו כמו שהיו לפני טבילת הטמאים, שהואיל והשאוב מפסיק בין שני הכשרים, לא נתערבו מקואות הכשרים זה עם זה, ולא הוכשרו השאובים; ואף על פי שמי השאוב נתערבו עם כל אחד מהכשרים, לא נפסלו מלהשלימם לארבעים סאה, לפי שנתערבו בהם דרך המשכה, ונתבטלו ברוב הכשרים שנשארו במקומם, כמו שבארנו (לעיל ד, ד); הלכך הכשרים נשארו כשרים, ואפשר להשלימם לארבעים סאה, והשאוב נשאר פסול, **וְהַטּוֹבְלִים כְּמוֹת שֶׁהָיוּ** – נשארו טמאים כמו שהיו, שלא עלתה להם הטבילה.

יום שני

באור משנה ד

הַסְּפוֹג וְהַדְּלִי שֶׁהָיוּ בָהֶן שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם – כלומר הספוג שהיו בלועים בו שלושה לוגים מים, וכן דלי שפיו צר ובתוכו שלושה לוגים מים שאובים, **וְנָפְלוּ לַמִּקְוֶה** – הספוג או הדלי, ולא היו במקוה ארבעים סאה, **לֹא פְּסָלוּהוּ** – לא פסלו את המקוה, **שֶׁלֹּא אָמְרוּ** – חכמים, **אֶלָּא שְׁלֹשָׁה לֻגִּין שֶׁנָּפְלוּ** – כולם לתוך המקוה, פסלוהו, אבל כאן הרי לא נפלו כל שלושת הלוגים למקוה, שלא יצאו כל המים מתוך הספוג או מתוך הדלי, אלא שנתערבו המים שבתוכם עם מי המקוה, ובכגון זה לא פסלו חכמים את המקוה.

בארנו את המשנה לפי הרמב"ם והרא"ש. אבל הר"ש מפרש, שמדובר בדלי סתם, אלא שאף בדלי כמו בספוג לא היו שלושת הלוגים מים בעין כי אם היו בחלקם בלועים ודבוקים בו, הלכך לא גזרו בהם משום "שלושה לוגים שנפלו", ואינם פוסלים את המקוה.

באור משנה ה

הַשִּׁדָּה וְהַתֵּבָה שֶׁבַּיָּם – הצפות על הים ("השידה" – מין ארגז גדול), ומימיו נכנסים לתוכן דרך הסדקים, **אֵין מַטְבִּילִין בָּהֶם, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ נְקוּבִין כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד** – שבכגון זה מימיהם מעורבים במי הים, וכשרים לטבילה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בִּכְלִי גָדוֹל** – שרוב גבהו הוא יותר מארבעה טפחים, **אַרְבָּעָה טְפָחִים** – אם הנקב גדול ארבעה טפחים מטבילים בכלי, **וּבַקָּטָן** – ובכלי

גָּדוֹל — אַרְבָּעָה טְפָחִים, **וּבַקָּטָן** — רֻבּוֹ. אִם הָיָה שַׁק אוֹ קֻפָּה — מַטְבִּילִין בָּהֶם כְּמָה שֶׁהֵם, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם מְעֹרָבִין. הָיוּ נְתוּנִים תַּחַת הַצִּנּוֹר — אֵינָם פּוֹסְלִים אֶת הַמִּקְוֶה, אֶלָּא מַטְבִּילִין אוֹתָן, וּמַעֲלִין אוֹתָן כְּדַרְכָּן.

ו גִּסְטְרָא שֶׁבַּמִּקְוֶה, וְהִטְבִּיל בָּהּ אֶת הַכֵּלִים — טְהֲרוּ מִטֻּמְאָתָן, אֲבָל טְמֵאִים עַל גַּב כְּלִי חֶרֶס. אִם הָיוּ הַמַּיִם צָפִים עַל גַּבָּיו כָּל שֶׁהֵן — טְהוֹרִין. מַעְיָן הַיּוֹצֵא מִן הַתַּנּוּר, וְיָרַד וְטָבַל בְּתוֹכוֹ — הוּא טָהוֹר, וְיָדָיו טְמֵאוֹת; וְאִם הָיוּ עַל גַּבָּיו רוּם יָדָיו — אַף יָדָיו טְהוֹרוֹת.

ז עֲרוּב מִקְוָאוֹת — כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד, כְּעָבְיָהּ וְכַחֲלָלָהּ, כִּשְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת חוֹזְרוֹת לִמְקוֹמָן. סָפֵק כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד סָפֵק שֶׁאֵינָהּ כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד — פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן כַּדִּית מִן הַמַּת, וְכַדִּית מִן הַגְּבֵלָה, וְכָעֲדָשָׁה מִן

פירוש ברטנורא

או קופה. סל עשוי מנצרים של ערבה קלופין: **מטבילין בהן כמו שהן.** אם הן בים. ולא בעו נקיבה כשפופרת הנוד, שכלם מלאים נקבים ובטלים מים שבתוכן לגבי מי מקוה: **אינן פוסלין את המקוה.** משום מים שאובין: **ומעלין אותן כדרכן.** כגון במקוה שיש בו ארבעים סאה מצומצמות דאמרינן לקמן דכר וכסת של עור כיון שהגביה שפתותיהם מן המים, המים שבתוכן שאובין, כיצד יעשה, מטבילן ומעלה אותן דרך שוליהן, ובשק וקופה לא חיישינן, דלא חשיבי מים שבתוכן שאובין לפסול את המקוה:

ז עירוב מקואות. מקוה חסר שבצד מקוה שלם. אי נמי, בזה עשרים סאה ובזה עשרים סאה ומתערבין המים דרך חריץ או נקב, שיעורו לצרפן ולהכשירן כאילו יש בכל אחד ארבעים סאה: **כשפופרת הנוד כעוביה וכחללה.** של קנה שנותנין בפי הנוד. והיינו כשתי אצבעות חוזרות למקומן, מתהפכות בריוח

משניות מבוארות – קהתי

קטן, שרוב גבהו הוא פחות מארבעה טפחים, **רֻבּוֹ** — אם רוב הכלי נקוב מטבילים בו. ואין הלכה כרבי יהודה. **אִם הָיָה שַׁק אוֹ קֻפָּה** — בים; קופה היינו סל גדול; **מַטְבִּילִין בָּהֶם כְּמָה שֶׁהֵם** — אפילו הם שלמים, **מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם מְעֹרָבִין** — שמלאים הם נקבים, והמים שבהם נחשבים כמחוברים למי המקוה, אף על פי שאין בכלי נקב כשפופרת הנאד. **הָיוּ נְתוּנִים** — שק או קופה, **תַּחַת הַצִּנּוֹר** — שיורדים בו מי גשמים, וירדו המים דרך השק או הקופה לתוך המקוה, **אֵינָם פּוֹסְלִים אֶת הַמִּקְוֶה** — שלא נעשו המים שבתוכם שאובים, **אֶלָּא מַטְבִּילִין אוֹתָן** — ויש גורסים: ומטבילין אותם, **וּמַעֲלִין אוֹתָן כְּדַרְכָּן** — שכן בכר ובכסת של עור שהטבילם במקוה, שנוי להלן (ז, ו): "כיון שהגביה שפתותיהם מן המים, המים שבתוכן שאובין". ולפיכך כשמטבילם בארבעים סאה מצומצמות, ונמצא שהמים שבתוכם חוזרים למקוה החסר ופוסלים אותו, כיצד יעשה? מטבילן ומעלה אותן דרך שוליהם, היינו פיהם למטה ושוליהם למעלה, כדי שלא יקבלו מים בתוכם כשמגביהם מן המים, ובכגון זה המים הנוזלים מהם אינם נחשבים כשאובים ואינם פוסלים את המקוה; ובאה משנתנו ללמד, שבשק ובקופה אין הדין כן, אלא מטבילין אותן ומעלין אותן כדרכן, שהואיל ואין המים שבתוכם פוסלים את המקוה, מותר להטבילם במקוה שאין בו אלא ארבעים סאה מצומצמות ולהעלות אותם מן המקוה כדרכם, אף על פי שהמים שבתוכם נופלים לתוך המקוה בזמן שמגביהם מתוכו.

בעל "משנה אחרונה" כותב: משום שנישנה ברישא "שידה ותיבה" שיש בהן שתי מעלות: א) שיש בהן שיעור מקוה; ב) שאינן מקבלות טומאה, מאחר שהן כלים הבאים במידה, ואף על פי כן אין מטבילין בהן אלא אם כן היו נקובות כשפופרת הנאד, לפיכך באה המשנה להשמיענו בסיפא בשק ובקופה, שיש בהם שתי רעותות: א) שאין מחזיקים ארבעים סאה; ב) שמקבלים טומאה, ואף על פי כן מטבילים בהם.

יום שלישי

באור משנה ו

גִּסְטְרָא שֶׁבַּמִּקְוֶה — גיסטרא היינו כלי חרס שנשבר חלק ממנו, ועדיין הוא ראוי לשמוש (עיין כלים ד, ב–ג), ובאה המשנה ללמד בגיסטרא טמאה הצפה על פני המקוה, והמים נכנסים לתוכה דרך הפגימות שבשפתה, **וְהִטְבִּיל בָּהּ אֶת הַכֵּלִים** — כלים קטנים, כגון מחטים, שנטמאו, **טָהֲרוּ מִטֻּמְאָתָן** — שהרי המים שבתוכה מעורבים עם מי המקוה, כמו שבארנו לעיל, **אֲבָל טְמֵאִים עַל גַּב כְּלִי חֶרֶס** — שהואיל והגיסטרא יוצאה קצת מהמים, הרי כשמוציא את הכלים מן המים, נטמאים המים שעל גביהם מאוויר הגיסטרא, שכלי חרס טמא מטמא מאווירו, ואינו נטהר במקוה, וחוזרים המים הטמאים ומטמאים את הכלים, כדין משקים טמאים. **אִם הָיוּ הַמַּיִם צָפִים עַל גַּבָּיו** — על גבי הגיסטרא, **כָּל שֶׁהֵן** — שהיתה שקועה כולה, במי המקוה, אף על פי שאין למעלה משפתה אלא מים כל שהם, **טְהוֹרִין** — הכלים, לפי שהמים שעל גביהם לא נטמאו מאוויר הגיסטרא, הואיל והכלים לא היו באוויר הגיסטרא עצמה אלא בתוך המים, והרי המים טהורים הם, מאחר שמחוברים עם מי המקוה; והכלים לא נטמאו מאוויר הגיסטרא, שאין כלים מיטמאים מאוויר כלי חרס (**רמב"ם; רא"ש; "אליהו רבא"**). **מַעְיָן הַיּוֹצֵא מִן הַתַּנּוּר** — של חרס, שכן התנורים שבימיהם היו כעין קדירה גדולה בלי שוליים, ומחוברים בטיט לקרקע, ומדובר כאן בתנור גדול שהיה טמא, ומתחתיו היה מעיין, **וְיָרַד** — אדם טמא, **וְטָבַל בְּתוֹכוֹ** — בתוך המעיין שבתנור, **הוּא טָהוֹר** — האדם טהור, שאין אדם נטמא מאוויר כלי חרס; ואף על פי שהמים שעל גופו נטמאו מאויר התנור, כשעלה מטבילתו, מכל מקום הוא טהור, שאין אדם מקבל טומאה ממשקים טמאים, **וְיָדָיו טְמֵאוֹת** — לפי שגזרו חכמים, שיהיו ידים נטמאות מאויר כלי חרס טמא; ואפילו המים צפים על גבי התנור, אין המים שבתוך התנור מבטלים אויר התנור, והידים נטמאות בו (**הגר"א**); **וְאִם הָיוּ עַל גַּבָּיו רוּם יָדָיו** — שמי המעיין עלו מעל לתנור בשיעור גובה ידיו של הטובל, **אַף יָדָיו טְהוֹרוֹת** — שאף על פי שידיו נטמאו באוויר התנור, הרי כשיצא מן המעיין נטבלו ידיו במים שלמעלה מן התנור ונטהרו, הואיל ויש בהם כשיעור רום ידיו. אבל אם היו המים שעל גבי התנור פחות מרום ידיו, הרי ידיו טמאות, לפי שכשהיתה עדיין תחתית ידיו בתנור כבר עלה הצד העליון של ידיו מן המים (**הרא"ש; הגר"א; "תפארת ישראל"; "משנה אחרונה"**). והרמב"ם כותב הטעם, לפי שנמצא — כשטבל — ידיו למעלה מן התנור (**הל' מקואות ו, ט**).

באור משנה ז

עֲרוּב מִקְוָאוֹת — עירוב שני מקואות שיהיו נחשבים כמקוה אחד, כגון שאין בכל אחד מהם ארבעים סאה, וכשמתערבים מימיהם על ידי נקב, הרי הם מצטרפים למקוה שלם של ארבעים סאה, וכל אחד מהם כשר לטבילה, **כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד** — עירובם הוא על ידי נקב כרוחב השפופרת שנותנים בפי הנאד, היינו: **כְּעָבְיָהּ** — של השפופרת, **וְכַחֲלָלָהּ** — ששיעור רוחב הנקב צריך להיות כעובי השפופרת עצמה וכרוחב חללה, והוא: **כִּשְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת חוֹזְרוֹת לִמְקוֹמָן** — כשיעור שאפשר לסבב בחללו שתי אצבעות בריווח, כלומר כשיעור נקב עגול שקוטרו כרוחב שתי אצבעות, ומבואר במפרשים, שהכוונה לשתי אצבעות הסמוכות לאגודל. **סָפֵק כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד סָפֵק שֶׁאֵינָהּ כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד** — מי שטבל במקוה מעורב, ונולד לו ספק אם היה

הַשֶּׁרֶץ. כָּל שֶׁיַּעֲמֹד בִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד — מְמַעֲטָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא מִבְּרִיַּת הַמַּיִם — טָהוֹר.
ח מְטַהֲרִים אֶת הַמִּקְוָאוֹת, הָעֶלְיוֹן מִן הַתַּחְתּוֹן, וְהָרָחוֹק מִן הַקָּרוֹב. כֵּיצַד? מֵבִיא סִילוֹן שֶׁל חֶרֶס אוֹ שֶׁל אֶבֶר, וּמַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתָּיו עַד שֶׁהוּא מִתְמַלֵּא מַיִם, וּמוֹשְׁכוֹ וּמַשִּׁיקוֹ אֲפִלּוּ כַּשַּׁעֲרָה — דַּיּוֹ. הָיָה בָּעֶלְיוֹן אַרְבָּעִים סְאָה, וּבַתַּחְתּוֹן אֵין כְּלוּם — מְמַלֵּא בַּכָּתֵף וְנוֹתֵן לָעֶלְיוֹן, עַד שֶׁיֵּרְדוּ לַתַּחְתּוֹן אַרְבָּעִים סְאָה.
ט כִּתֵּל שֶׁבֵּין שְׁנֵי מִקְוָאוֹת שֶׁנִּסְדַּק לַשְּׁתֵּי — מִצְטָרֵף. וְלָעֶרֶב — אֵין מִצְטָרֵף, עַד שֶׁיְּהֵא בְּמָקוֹם אֶחָד כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חִלּוּף הַדְּבָרִים. נִפְרְצוּ זֶה בְּתוֹךְ זֶה — עַל רוּם כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם, וְעַל רֹחַב כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד.

פירוש ברטנורא

בחלל הנקב. ושתי אצבעות שאמרו הם שתי אצבעות הסמוכות לגודל, הראשונות שבכפם היד, דהיינו אצבע ואמה: **מפני שהיא מן התורה.** חיוב הטבילה במקוה מים. הוי מן התורה: **וכן כזית מן המת.** ספק יש בהן כשיעור ספק אין בהן כשיעור, ספיקו טמא. ודוקא ברשות היחיד, אבל ברשות הרבים ספיקו טהור. ואע"ג דאפילו בדרבנן ספק טומאה ברשות היחיד ספיקו טמא, מכל מקום הכא אילו הוו שיעורים דרבנן היינו מטהרין אותו: **כל שיעמוד.** בין עפר בין צרורות בין יבחושים אדומים הגדלין במים, אם עומדין על פי הנקב ממעטין בשפופרת הנוד ואין המקואות מתערבין: **כל שהוא מבריית המים.** כגון יבחושים אדומים. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

ח העליון מן התחתון. כגון שהיה העליון מים שאובים ותחתון מים כשרים: **והרחוק מן הקרוב.** ולא חיישינן שמא בא אדם והפסיק השקתו ולא עלתה לו טבילה: **מביא סילון של חרס או של אבר.** והוא הדין של עץ או של עצם או של זכוכית. **אבר,** עופרת: **ומניח ידו תחתיו.** של הסילון כדי שלא יצאו מים לחוץ כשהוא מתמלא עד שעה שישיק ויתחברו עם המקוה האחר: **אפילו כשערה.** דהקלו בשאובה שהיא דרבנן. אבל אם היה העליון חסר מכשיעור ובא להכשירו על ידי השקה להשלימו לכשיעור, אין די בהשקה כשערה, דאפילו רבי יהודה דמיקל טפי בפרק ב' דגיטין [דף ט"ז], בעי טופח על מנת להטפיח: **ממלא בכתף.** דמאחר שיש במקוה ארבעים סאה מים כשרים אפילו כל מים שאובין שבעולם אין פוסלין אותו:

ט לשתי. מלמעלה למטה: **לערב.** מימין לשמאל: **חלוף הדברים.** מלמעלה למטה אין מצטרף, מימין לשמאל מצטרף. ואין הלכה כרבי יהודה: **נפרצו זה בתוך זה.** היינו מלמעלה בראש הכותל. דדוקא כשנסדק הכותל או ניקב ולמעלה בראשו שלם הוא דבעינן כשפופרת הנוד, אבל כשנפרץ הכותל בראשו והמים מתחברין שם, סגי ברום כקליפת השום וברוחב כשפופרת הנוד:

משניות מבוארות – קהתי

בנקב כשפופרת הנוד (**"תפארת ישראל"**), **פְּסוּלָה** — הטבילה, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִן הַתּוֹרָה** — שהטבילה במקוה כשר היא מן התורה, הלכך ספקה טמא. ויש מבארים: מפני שעיקר הטבילה מן התורה, וכל שעיקרו מן התורה, אף על פי ששיעורו הלכה למשה מסיני, ספק שיעורו להחמיר (**רמב"ם; המאירי**). **וְכֵן כַּזַּיִת מִן הַמֵּת, וְכַזַּיִת מִן הַנְּבֵלָה, וְכָעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ** — שיש ספק אם היה בהם כשיעור לטמא, ספקם טמא. יש מבארים הטעם, לפי ששיעורין מן התורה (**הרא"ש**); ויש מבארים, לפי ששיעורין הלכה למשה מסיני, וכל הלכה למשה מסיני דינה כשל תורה (**עיין "תפארת ישראל"; וכבר הבאנו לעיל טעמו של הרמב"ם**). כן מבואר במפרשים, שדווקא ברשות היחיד ספקם טמא, אבל ברשות הרבים ספקם טהור. ואף על פי שאפילו ספק טומאה דרבנן ברשות היחיד ספקו טמא (עיין טהרות ד, ה). מכל מקום אילו היו שיעורים מדרבנן היה ספקם טהור (**ברטנורא; "תפארת ישראל"**).

כָּל שֶׁיַּעֲמֹד בִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד — כל דבר שיעמוד בנקב שהוא כשפופרת הנאד, כגון עפר או צרורות או יבחושים הגדלים במים, **מְמַעֲטָה** — ממעט את השפופרת, כלומר את שיעור הנקב, ואין המקואות מתערבים. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא מִבְּרִיַּת הַמַּיִם** — שנברא מן המים, כגון יבחושים, **טָהוֹר** — כלומר אינו ממעט את שיעור הנקב. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל (**עיין "תוספות יום טוב"**).

יום רביעי

באור משנה ח

מְטַהֲרִים אֶת הַמִּקְוָאוֹת, הָעֶלְיוֹן מִן הַתַّחְתּוֹן — אם היו שני מקואות בשיפוע ההר, בעליון מים שאובים, ובתחתון ארבעים סאה מים כשרים, מטהרים את העליון על ידי השקתו לתחתון; וכל שכן שמטהרים התחתון מן העליון, כשיש בעליון ארבעים סאה מים כשרים ובתחתון מים שאובים; **וְהָרָחוֹק מִן הַקָּרוֹב** — וכן מטהרים מקוה שאוב על ידי השקה למקוה כשר, כששניהם במקום ישר; והם רחוקים זה מזה, **כֵּיצַד? מֵבִיא סִילוֹן שֶׁל חֶרֶס** — צינור של חרס, **אוֹ שֶׁל אֶבֶר** — או צינור של עופרת, והוא הדין של עץ או של חומר אחר, **וּמַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתָּיו** — נותן ראשו האחד של הסילון במקוה העליון, ומניח ידו תחת ראשו השני, היינו שסותם בידו את פיו, **עַד שֶׁהוּא מִתְמַלֵּא מַיִם** — לכל ארכו, מן המקוה העליון, **וּמוֹשְׁכוֹ** — ומושך את הסילון למקוה התחתון, ומסיר את ידו, **וּמַשִּׁיקוֹ** — למימי התחתון, **אֲפִלּוּ כַּשַּׁעֲרָה** — אפילו לא נגעו המים שבסילון במי המקוה התחתון אלא ברוחב שערה, **דַּיּוֹ** — להכשיר את המקוה העליון (עיין במפרשים שמתחבטים בבאור ענין הסילון ומביאים עליו פירושים שונים). **הָיָה בָּעֶלְיוֹן אַרְבָּעִים סְאָה** — מים כשרים, **וּבַתַּחְתּוֹן אֵין כְּלוּם** — לא היו בו מים לגמרי, **מְמַלֵּא בַּכָּתֵף** — ממלא בכלי מים שאובים, **וְנוֹתֵן לָעֶלְיוֹן** — שכן מקוה שיש בו ארבעים סאה מים כשרים, אין מים שאובים פוסלים אותו, **עַד שֶׁיֵּרְדוּ לַתַּחְתּוֹן אַרְבָּעִים סְאָה** — והרי התחתון מקוה כשר.

באור משנה ט

כִּתֵּל שֶׁבֵּין שְׁנֵי מִקְוָאוֹת — חסרים, **שֶׁנִּסְדַּק לַשְּׁתֵּי** — לארכו, מלמעלה למטה, **מִצְטָרֵף** — כלומר אם יש בשניהם ארבעים סאה, הרי הם מצטרפים על ידי הסדק למקוה אחד, ומטבילים בכל אחד מהם; **וְלָעֶרֶב** — אם נסדק הכותל לרחבו, **אֵין מִצְטָרֵף** — אין המקואות מצטרפים להיות מקוה אחד, **עַד שֶׁיְּהֵא בְּמָקוֹם אֶחָד כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד** — והטעם הוא, שאם הסדק מלמעלה למטה, לא ייסתם הסדק מאליו, ואף עלול הוא להתרחב; אבל כשהסדק לרוחב הכותל, עלול הוא להיסתם, מפני שהחלק העליון של הכותל מכביד ויורד על הסדק, הלכך צריך שיהא במקום אחד כשפופרת הנאד, שהוא השיעור לעירוב מקואות (**המאירי; "תפארת ישראל"; עיין "תוספות יום טוב"**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חִלּוּף הַדְּבָרִים** — הדין הפוך: נסדק מלמעלה למטה אין המקואות מצטרפים; נסדק לרחבו, מצטרפים. טעמו של רבי יהודה, שאם הסדק הוא לרוחב הכותל, הרי החלק התחתון של הכותל מתרופף והולך מחמת המים הנכנסים בסדק, וכיון שנעשה רעוע הריהו כאילו אינו (**"תפארת ישראל"**); ויש מבארים הטעם, שאם הסדק לרוחב הכותל נחשב החלק העליון שעל גבי הסדק כאילו אינו (**"תוספות יום טוב" בשם מהור"ר ליווא**). **נִפְרְצוּ זֶה בְּתוֹךְ זֶה** — כלומר שנפרץ הכותל מלמעלה, ומתערבים שם מי המקואות, **עַל רוּם כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם** — אם המים הצפים על גבי הכותל ומחברים את המקואות גובהם אפילו כקליפת השום, **וְעַל רֹחַב כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד** — ורוחב הפירצה הוא כשפופרת הנאד, היינו כרוחב שתי אצבעות, הרי הם מצטרפים, שהואיל והפירצה היא למעלה, והכל רואים שנתערבו מי המקואות, די בשיעור זה לצירוף המקואות (**הר"ש;**

י הָאָבִיק שֶׁבַּמֶּרְחָץ, בִּזְמַן שֶׁהוּא בָּאֶמְצַע — פּוֹסֵל, מִן הַצַּד — אֵינוֹ פּוֹסֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִקְוֶה סָמוּךְ לְמִקְוֶה; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אִם מְקַבֶּלֶת הָאַמְבָּטִי רְבִיעִית עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעוּ לָאָבִיק — כָּשֵׁר; וְאִם לָאו — פָּסוּל. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: אִם מְקַבֵּל הָאָבִיק כָּל שֶׁהוּא — פָּסוּל.

יא הַמִּטַּהֶרֶת שֶׁבַּמֶּרְחָץ, הַתַּחְתּוֹנָה מְלֵאָה שְׁאוּבִין וְהָעֶלְיוֹנָה מְלֵאָה כְּשֵׁרִין, אִם יֵשׁ כְּנֶגֶד הַנֶּקֶב שְׁלֹשָׁה לֻגִּין —

פירוש ברטנורא

י האביק שבמרחץ. כלי של מתכת משוקע באמבטי ויש בו נקב, דכשנמאסין מי האמבטי מחמת הטבילות פותחים הנקב שבאביק ויוצאים המים שבאמבטי וממשיכין לו מים אחרים נקיים וסותמים הנקב שלא יצאו המים והמים הנמשכים לאמבטי הן כשרים לטבילה, דלאחר שרחצו בחמין נכנסים לאמבטי וטובלים שם: **בזמן שהוא באמצע פסול.** לפי שכל המים גרורים על גביו, ומים הגרורים על גבי כלים הרי אלו פסולים: **מן הצד אינו פוסל.** דאין המים גרורים על גביו, ואין כאן שאוב אלא מה שבתוכו, ושאר המים הוו להו מקוה כשר סמוך לשאוב, ומים שאובין בצד מים כשרים לא פסלי ואף על פי שנוגעים זה בזה: **אם מקבלת האמבטי רביעית,** מים כשרים קודם שיגיעו לאביק, כאילו מקבלת ארבעים סאה דמי, משום דרביעית שיעור מקוה הוא מדאורייתא להטביל בה מחטים וצנוריות: **אם מקבל האביק.** כלומר כיון דאביק הוא העשוי לקבלה כל שהוא, פסול בכל ענין שיהיה, בין באמצע בין מן הצד, בין מקבלת האמבטי רביעית קודם שבא לאביק בין אינה מקבלת:

יא המטהרת שבמרחץ. שיקתות המים העשויות במרחץ שנמשכים להם מים צוננים להשתטף בהן כדי לטהר עצמן לאחר שרחצו בחמין, ופעמים שהן שתי שקתות זו בצד זו אלא שהאחת עליונה מחברתה, ויש נקב בכותל שבין שתיהן שהמים יוצאים מזו לזו: **אם יש כנגד הנקב שלשה לוגין.** שהנקב רחב וארוך כשיעור שיכנסו בו שלשה לוגין, נפסלה העליונה מחמת המים השאובין שבתחתונה, דחשיב כאילו המים שכנגד חלל הנקב שאובין הן באמצע העליונה, לא מן הצד, ושלשה לוגין מים שאובין פוסלים כשהן באמצע אע"פ שאין פוסלין מן הצד. ורבותא נקט שהתחתונה מים שאובין והעליונה מים כשרים, שדרך המים לרדת ואין דרכן לעלות, ואעפ"כ נפסל העליון. וכל שכן שיפסל כשיהיה הכשר לצד התחתון: **כמה יהא בנקב.** השתא אתא לאשמועינן

משניות מבוארות – קהתי

הרא"ש).

בארנו את הרישא של משנתנו לפי הרמב"ם. אבל יש מפרשים ענין "לשתי וערב" בהיפך ממה שבארנו, והיינו: לשתי – מצד זה לצד זה, כלומר לרוחב הכותל, ולערב – מלמעלה למטה (הר"ש; הרא"ש).

כן יש מפרשים: נסדק לשתי, מצטרף – כל הסדק לשפופרת הנאד (רבנו ירוחם). ומשמע מדבריו, שאם אין הסדק מצטרף לשיעור שפופרת הנאד, אף על פי שנסדק לשתי, אין כאן עירוב מקואות, וכשנסדק לערב, אף על פי שהסדק מצטרף לשיעור שפופרת הנאד, אין המקואות מתחברים עד שיהא כשפופרת הנאד במקום אחד ("בית יוסף").

יום חמישי

באור משנה י

הָאָבִיק שֶׁבַּמֶּרְחָץ – במפרשים מבואר, שאביק הוא כעין קערה קטנה של מתכת השקועה בקרקעית האמבטי של המקוה שבמרחץ, ויש בה נקב, שסותמים אותו במגופה, וכשרוצים להחליף את המים שבמקוה מוציאים את המגופה, והמים יוצאים מן האמבטי של המקוה, וחוזרים וסותמים את הנקב במגופה, וממשיכים לתוך האמבטי מים כשרים אחרים, ובאה המשנה ללמד: **בִּזְמַן שֶׁהוּא בָּאֶמְצַע** – שהאביק הוא באמצע האמבטי של המקוה, **פּוֹסֵל** – את המקוה, לפי שכשממשיכים מים לתוך האמבטי, נופלים המים בתחילה לתוך האביק, מאחר שהוא עמוק יותר משאר רצפת האמבטי, ונעשים שם מים שאובים, מאחר שהאביק דינו ככלי, הואיל והיה עליו שם כלי קודם שקבעו באמבטי; ונמצא שהיו באמבטי מים שאובים קודם שנתמלאה ארבעים סאה מים כשרים, הלכך כל המים נפסלו לטבילה; **מִן הַצַּד** – אבל בזמן שהאביק הוא מן הצד, **אֵינוֹ פּוֹסֵל** – את המקוה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִקְוֶה סָמוּךְ לְמִקְוֶה** – שאף על פי שקדמו המים שבתוך האביק למים הכשרים שנכנסו אחר כך בצידו, מכל מקום הרי זה כמקוה כשר שנעשה סמוך למקוה של מים שאובים, שבכגון זה אפילו היו הכשרים פחות מארבעים סאה לא נפסלו. ואמנם מאחר שהמים הכשרים כאן הם ארבעים סאה, יש להכשיר אף את המים שבאביק, משום השקתם לארבעים סאה, אלא שאין השקה מועילה למים שבתוך כלי, כי אם לטהרם מטומאתם בלבד, אבל לא להכשירם לטבילה; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אִם מְקַבֶּלֶת הָאַמְבָּטִי רְבִיעִית** – הלוג מים, **עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעוּ לָאָבִיק** – קודם שיגיעו המים לתוך האביק, **כָּשֵׁר** – המקוה, אפילו בזמן שהאביק הוא באמצע האמבטי; וטעמם הוא, לפי שרביעית מים כשרים שיעור מקוה כשר הוא מן התורה להטביל בו כלים, כגון מחטים וכיוצא בהן, הלכך המים שבאביק אינם פוסלים את המקוה, שדינם כמקוה פסול הסמוך למקוה כשר, שאין הכשר נפסל על ידי נגיעתו בפסול, כמו שבארנו לעיל; **וְאִם לָאו** – שאין האמבטי מקבלת רביעית קודם שיגיעו המים לאביק, **פָּסוּל** – המקוה, אפילו כשהאביק מן הצד, שהואיל ויש באמבטי מים שאובים קודם שנתמלאה כשיעור מקוה מן התורה, הרי הם פוסלים את כל המים הבאים אחר כך לתוכה. **רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: אִם מְקַבֵּל הָאָבִיק כָּל שֶׁהוּא** – בין בזמן שהאביק באמצע ובין בזמן שהוא מן הצד, ואפילו מקבלת האמבטי רביעית קודם שיגיעו המים לאביק, **פָּסוּל** – המקוה, לפי שרוב המים שבמקוה קדמו להם המים השאובים שבאביק ונפסלו מחמתם תוך כדי המשכתם לאמבטי, שראשונים ראשונים שהגיעו נתבטלו בתוך השאובים שקדמו להם, ונעשו כולם פסולים.

בארנו משנתנו על פי "תפארת ישראל". אבל שאר המפרשים מבארים אותה בדרכים אחרות.

באור משנה יא

הַמִּטַּהֶרֶת שֶׁבַּמֶּרְחָץ – היינו בריכות של מים צוננים, שהיו משתטפים בתוכן לאחר שיצאו מן המרחץ של חמין, כדי לטהר את עצמם, ופעמים שהן שתי בריכות זו למעלה מזו והן מחוברות על ידי נקב שביניהן, **הַתַּחְתּוֹנָה מְלֵאָה שְׁאוּבִין** – הבריכה התחתונה מלאה מים שאובים, **וְהָעֶלְיוֹנָה מְלֵאָה כְּשֵׁרִין** – מים כשרים למקוה; **אִם יֵשׁ כְּנֶגֶד הַנֶּקֶב** – שבין הבריכות, **שְׁלֹשָׁה לֻגִּין** – שהנקב גדול עד שיש במים שכנגדו שיעור שלושה לוגים, **פָּסוּל** – פסולים המים שבבריכה העליונה, אם אין בהם ארבעים סאה, כאילו התערבו בהם שלושה לוגים מן המים השאובים שבתחתונה (**הר"ש; הרא"ש**). והרמב"ם מבאר הטעם שנפסלה העליונה, מפני שהנקב כאילו הוא באמצע העליונה, לא בצידה, ואמנם מים שאובים שהם בצד המקוה, אף על פי שנוגעים אלו באלו, אינם פוסלים את המקוה, מפני שהם כמקוה סמוך למקוה, אבל אם היו המים השאובים באמצע המקוה, הרי הם פוסלים את המקוה (**הל' מקואות ו, יא-יב**). משנתנו נקטה לרבותא, שהתחתונה מלאה שאובין והעליונה מים כשרים, שאף על פי שדרך המים לרדת ואין דרכם לעלות, מכל מקום פסולה העליונה. וכל שכן שאם התחתונה מלאה כשרים והעליונה מים שאובים, שהתחתונה פסולה (**הר"ש; המאירי; ברטנורא**). **כַּמָּה יְהֵא בַּנֶּקֶב וְיִהְיֶה בּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין** – מהו שיעור חללו של הנקב, שיהיו בו שלושה

פָּסוּל. כַּמָּה יְהֵא בַּנֶּקֶב וְיִהְיֶה בּוֹ שְׁלִשָׁה לֶגִין? אֶחָד מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים לַבְּרֵכָה; דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי. וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֲפִלּוּ הַתַּחְתּוֹנָה מְלֵאָה כְּשֵׁרִים, וְהָעֶלְיוֹנָה מְלֵאָה שְׁאוּבִין, וְיֵשׁ בְּצַד הַנֶּקֶב שְׁלִשָׁה לֶגִין — כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא אָמְרוּ אֶלָּא שְׁלִשָׁה לֶגִין שֶׁנָּפְלוּ.

פרק שביעי

א יֵשׁ מַעֲלִין אֶת הַמִּקְוֶה וְלֹא פּוֹסְלִין, פּוֹסְלִין וְלֹא מַעֲלִין, לֹא מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין. אֵלּוּ מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין: הַשֶּׁלֶג, וְהַבָּרָד, וְהַכְּפוֹר, וְהַגְּלִיד, וְהַמֶּלַח, וְהַטִּיט הַנָּרוֹק. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דָּן כְּנֶגְדִּי לוֹמַר: הַשֶּׁלֶג אֵינוֹ מַעֲלֶה אֶת הַמִּקְוֶה. וְהֵעִידוּ אַנְשֵׁי מֵידְבָּא מִשְּׁמוֹ, שֶׁאָמַר לָהֶם: צְאוּ וְהָבִיאוּ שֶׁלֶג וַעֲשׂוּ מִקְוֶה בַּתְּחִלָּה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: אֶבֶן הַבָּרָד כַּמַּיִם. כֵּיצַד מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין? מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר אַחַת, נָפַל מֵהֶם סְאָה לְתוֹכוֹ, וְהֶעֱלַתּוּ, נִמְצְאוּ מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין.

פירוש ברטנורא

כמה שיעורו של נקב שיצאו ממנו שלשה לוגין בבת אחת: **אחד משלש מאות ועשרים בבריכה.** דשלשה לוגין אחד משלש מאות ועשרים מסאה [צ"ל ממ' סאה]. כיצד, הסאה ששה קבין, והקב ארבע לוגין, נמצאו ארבעים סאה הן תשע מאות וששים לוג, הרי שלשה לוגין חלק אחד משלש מאות ועשרים בבריכה, כלומר במקוה כשר של ארבעים סאה, ושיערו חכמים שיעור מקוה שמחזיק ארבעים סאה, אמה על אמה ברום שלש אמות, הרי שיעור הנקב המחזיק שלשה לוגין הוא אחד משלש מאות ועשרים מאמה על אמה ברום שלש אמות המחזיק ארבעים סאה. ורמב"ם כתב, שאם היתה הבריכה פחות או יותר מארבעים סאה, מחשבין הנקב בפחות וביתר לפי חשבון זה, כגון אם היה בבריכה עשרים סאה, צריך להיות הנקב אחד ממאה וששים: **אפילו התחתונה מלאה כשרים והעליונה מלאה שאובין.** שדרך מים לירד, אפילו הכי אין שלשה לוגין שאובין שבנקב פוסלין את התחתונה: **שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו.** ואין השאובין פוסלין את המקוה עד שיפלו לתוכו. והלכה כרבי יוסי:

ז א יש מעלין. משלימין לארבעים סאה: **ולא פוסלין.** בשלשה לוגין שאובין. וכולהו מפרש כיצד: **הכפור.** גשמים שיורדין נקפים: **גליד.** מים שקפאו על פני הארץ או על פני המים: **טיט הנרוק.** טיט רך ורקיק שנעשה כמו רוק: **אבן הברד כמים.** כמים שאובים דאמרינן לקמן פוסלים ולא מעלים. ואין הלכה כרבי יוחנן בן נורי. והלכה כעדותן של אנשי מידבא שעושין מקוה מן השלג אפילו לכתחלה: **נמצאו מעלין.** שהשלימוהו. **ולא פוסלין.** בשלשה לוגין שאובין. שהרי סאה היא הרבה יותר משלשה לוגין, ולא נפסל המקוה בכך:

משניות מבוארות – קהתי

לוגים מים? **אֶחָד מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים לַבְּרֵכָה** — שכן בסתם בריכה היו ארבעים סאה, כשיעור מקוה הכשר לטבילה, וארבעים סאה הם תשע מאות וששים לוג, שהרי הסאה עשרים וארבעה לוג (הסאה 6 קבים, והקב 4 לוגים), נמצא ששלושה לוגים הם אחד משלוש מאות ועשרים לבריכה; היתה עשרים סאה, צריך להיות בנקב אחד ממאה וששים לבריכה (הל' מקואות ו, יג); **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי** — כל מה ששנינו לעיל במשנתנו. **וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֲפִלּוּ הַתַּחְתּוֹנָה מְלֵאָה כְּשֵׁרִים, וְהָעֶלְיוֹנָה מְלֵאָה שְׁאוּבִין** — שהמים שבעליונה דרכם לירד לתחתונה, **וְיֵשׁ בְּצַד הַנֶּקֶב שְׁלִשָׁה לֶגִין** — ואפילו יש במים שכנגד הנקב שלושה לוגים, **כָּשֵׁר** — מכל מקום כשרים המים שבתחתונה, **שֶׁלֹּא אָמְרוּ** — חכמים, **אֶלָּא שְׁלִשָׁה לֶגִין שֶׁנָּפְלוּ** — שאין מים שאובים פוסלים את מי המקוה אלא אם כן נפלו לתוכם, אבל לא בכגון שנוגעים בהם בלבד.

בארנו משנתנו כרוב המפרשים (רמב"ם; ר"ש; רא"ש; ברטנורא). אבל הגר"א מקשה על פירוש זה, ומפרש משנתנו בדרך אחרת לגמרי, ש"המטהרת שבמרחץ" היינו סדן, שחקוקים בו שני סילונות זה תחת זה, ויש נקב ביניהם, ונמשכים בסילון העליון מים כשרים אל בריכה ובסילון התחתון נמשכים מים שאובים למקום אחר; ודנה המשנה בבריכה שנכנסים לתוכם המים הכשרים מהסילון העליון, אם היא כשרה למקוה, מאחר שחוששים, שמא דרך הנקב שבין הסילונות נכנסים מים שאובים מהסילון התחתון לעליון, ויוצאים משם לבריכה ופוסלים את המים שבבריכה; והרי היא באה ללמד, שאם יש בנקב שלושה לוגין, פסול. כלומר אם יש בנקב כשיעור שייכנסו דרכו שלושה לוגים לסילון העליון ויצאו ממנו לבריכה קודם שיצאו משם ארבעים סאה לבריכה, הרי הבריכה פסולה, ששלושה לוגים מים שאובים פוסלים את המקוה אם נפלו לתוכו קודם שהיו בו ארבעים סאה. וכמה שיעור הנקב שייכנסו בו שלושה לוגים לסילון העליון ויצאו ממנו לבריכה קודם שיצאו משם ארבעים סאה לבריכה? אחד משלוש מאות ועשרים לבריכה, כלומר אחד משלוש מאות ועשרים חלקים מה שיוצאים מהכשרים לבריכה יצאו מהשאובים. ונוכל לדעת שיעור זה, אם נסתום את הנקב, ונעמיד כלי תחת הסילון העליון שיצאו ממנו — למשל — 319 לוגים בשעה, ואחר כך נפתח את הנקב ונעמיד כלי, ואם יצאו עכשיו מן הסילון העליון 320 לוגים בשעה, הרי נדע שיש בנקב השיעור האמור, ונמצא שבארבעים סאה שנמשכו לבריכה מן הסילון העליון, יש שלושה לוגים מים שאובים, שהם 1/320 מארבעים סאה (שהרי 40 סאה הם 960 לוגים, ו־3/960 = 1/320). ורבי אלעזר אומר: אפילו התחתונה וכו' כשר. שאין מים שאובים פוסלים בריבוי והמשכה, והרי כאן המים הכשרים רבו על השאובים, ונמשכו לבריכה (עיין חידושי הרש"ש. מה שמעיר על החשבון; ועיין "תפארת ישראל", שמפרש גם כן על דרך הגר"א ביתר הרחבה; ועיין "בועז" מה שמקשה על שאר המפרשים).

יום שני

באור משנה א

יֵשׁ מַעֲלִין אֶת הַמִּקְוֶה — יש דברים המשלימים את המקוה לארבעים סאה, **וְלֹא פּוֹסְלִין** — ואינם פוסלים את המקוה, אם נפלו לתוכו מהם שלושה לוגים שאובים בכלי; **פּוֹסְלִין וְלֹא מַעֲלִין** — יש דברים הפוסלים את המקוה בשלושה לוגים שאובים, ואינם משלימים את המקוה אפילו כשהם פחות משלושה לוגים; **לֹא מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין** — ויש דברים שאינם משלימים לארבעים סאה ואף אינם פוסלים את המקוה. **אֵלּוּ מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין: הַשֶּׁלֶג, וְהַבָּרָד, וְהַכְּפוֹר** — הטל שנקרש, **וְהַגְּלִיד** — הקרח, **וְהַמֶּלַח, וְהַטִּיט הַנָּרוֹק** — הטיט הרך, שיכולים להריקו מכלי אל כלי (**רש"י סוכה יט, ב; "תפארת ישראל"**); ויש מפרשים: טיט רך ורקיק שנעשה כמו רוק (**רמב"ם; ברטנורא**). **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דָּן כְּנֶגְדִּי לוֹמַר: הַשֶּׁלֶג אֵינוֹ מַעֲלֶה אֶת הַמִּקְוֶה** — אינו משלים את המקוה לארבעים סאה. **וְהֵעִידוּ אַנְשֵׁי מֵידְבָּא מִשְּׁמוֹ** — של רבי ישמעאל, **שֶׁאָמַר לָהֶם: צְאוּ וְהָבִיאוּ שֶׁלֶג וַעֲשׂוּ מִקְוֶה בַּתְּחִלָּה** — אף על פי שהיה רבי ישמעאל חולק על רבי עקיבא ואומר, שהשלג אינו מעלה את המקוה, מכל מקום הורה למעשה, שמותר אפילו לעשות מן השלג מקוה בתחילה. ויש מפרשים, שאף מה שהיה דן כנגד רבי עקיבא, שהשלג אינו מעלה, לא היה אלא על דרך הוויכוח, אבל להלכה סבר כמותו (**רמב"ם**). מידבא — שם מקום בעבר הירדן (**עיין במדבר כא, ל; יהושע יג, ט; טז**). **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: אֶבֶן הַבָּרָד כַּמַּיִם** — שאם נשאבו אבני הברד בכלי, דינם כמים שאובים שפוסלים את המקוה בשלושה לוגים, ואינם משלימים אותו אפילו כשהם פחות משלושה לוגים. ואין הלכה כרבי יוחנן בן נורי. **כֵּיצַד מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין? מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר אַחַת** — שלושים ותשע סאים, **נָפַל מֵהֶם** — מן השלג או מן

ב אֵלּוּ פּוֹסְלִין וְלֹא מַעֲלִין: הַמַּיִם בֵּין טְמֵאִים בֵּין טְהוֹרִים, וּמֵי כְבָשִׁים, וּמֵי שְׁלָקוֹת, וְהַתֶּמֶד עַד שֶׁלֹּא הֶחֱמִיץ. כֵּיצַד פּוֹסְלִין וְלֹא מַעֲלִין? מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר קֶרְטוֹב, וְנָפַל מֵהֶן קֶרְטוֹב לְתוֹכוֹ — לֹא הֶעֱלָהוּ; פּוֹסְלוֹ בִּשְׁלֹשָׁה לֻגִּין. אֲבָל שְׁאָר הַמַּשְׁקִין, וּמֵי פֵרוֹת, וְהַציר, וְהַמֻּרְיָס, וְהַתֶּמֶד מִשֶּׁהֶחֱמִיץ — פְּעָמִים מַעֲלִין וּפְעָמִים שֶׁאֵינָן מַעֲלִין. כֵּיצַד? מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר אַחַת, נָפַל לְתוֹכוֹ סְאָה מֵהֶם — לֹא הֶעֱלַתּוּ. הָיוּ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, נָתַן סְאָה וְנָטַל סְאָה — הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

ג הֵדִיחַ בּוֹ סַלֵּי זֵיתִים וְסַלֵּי עֲנָבִים, וְשִׁנּוּ אֶת מַרְאָיו — כָּשֵׁר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מֵי הַצֶּבַע פּוֹסְלִין אוֹתוֹ בִּשְׁלֹשָׁה לֻגִּין, וְאֵינָן פּוֹסְלִין אוֹתוֹ בְּשִׁנּוּי מַרְאֶה. נָפַל לְתוֹכוֹ יַיִן וּמֹחַל, וְשִׁנּוּ אֶת מַרְאָיו — פָּסוּל. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? יַמְתִּין לוֹ עַד שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים, וַיַּחְזְרוּ מַרְאֵיהֶן לְמַרְאֵה הַמַּיִם. הָיוּ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, מְמַלֵּא בַּכְּתֵף וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ, עַד שֶׁיַּחְזְרוּ מַרְאֵיהֶן לְמַרְאֵה הַמַּיִם.

פירוש ברטנורא

ב המים. שאובין. בין טמאין בין טהורים: **מי כבשים.** מים שכבשו בהן זיתים או מיני ירקות: **ומי שלקות.** מים ששלקו בהן שלקות: **והתמד.** חרצנים וזגים או שמרים שנתן עליהן מים: **עד שלא החמיץ.** דאם החמיץ נידון כמי פירות: **קורטוב.** אחד מששים וארבע בלוג: **פעמים מעלין.** כדמפרש, כשיש במקוה ארבעים סאה מים כשרים ונתן בו סאה מי פירות, ואח"כ נטל סאה ממנו מים ומי פירות מעורבים יחד, הרי כל הסאה של מי פירות שנשארה במקוה משלימים את המקוה: **פעמים אין מעלין.** כדקתני במקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת:

ג ושינו את מראיו כשר. דהדרחת כלים לא חשיבא שינוי מראה: **ואין פוסלים אותו בשינוי מראה.** משום דצבעא לית ביה מששא: **מוחל.** מים היוצאים מן הזיתים: **ימתין עד שירדו גשמים.** דלמלאות בכתף אי אפשר, דבחסר עסקינן, שהוא נפסל בשלשה לוגין: **ממלא בכתף.** דמקוה שלם אין השאובים פוסלים אותו לעולם:

משניות מבוארות – קהתי

הברד או מן הכפור וכו׳, **סְאָה לְתוֹכוֹ** – לתוך המקוה, **וְהֶעֱלַתּוּ** – והשלימה את המקוה לארבעים סאה, **נִמְצָאוּ מַעֲלִין** – את המקוה, שהמקווה כשר לטבילה, **וְלֹא פּוֹסְלִין** – שהרי סאה היא הרבה יותר משלושה לוגים (הסאה היא 24 לוגים) ואפילו היתה מן השלג או מן הברד וכו׳ השאוב בכלי, לא נפסל המקוה.

באור משנה ב

אֵלּוּ פּוֹסְלִין וְלֹא מַעֲלִין: הַמַּיִם בֵּין – השאובים, **בֵּין טְמֵאִים בֵּין טְהוֹרִים** – בין מים טמאים בין מים טהורים, **וּמֵי כְבָשִׁים** – מים שכבשו בהם ירקות, **וּמֵי שְׁלָקוֹת** – מים ששלקו בהם ירקות או דבר מאכל אחר, **וְהַתֶּמֶד** – משקה העשוי ממים שנותנים על שמרי יין או על חרצנים וזגים של ענבים שנסחטו, **עַד שֶׁלֹּא הֶחֱמִיץ** – קודם שהחמיץ; אבל לאחר שהחמיץ דינו מבואר להלן. **כֵּיצַד פּוֹסְלִין וְלֹא מַעֲלִין? מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר קֶרְטוֹב** – אחד מששים וארבעה בלוג, **וְנָפַל מֵהֶן** – מן המים השאובים או ממי כבשים או ממי שלקות או מן התמד, **קֶרְטוֹב לְתוֹכוֹ** – לתוך המקוה, **לֹא הֶעֱלָהוּ** – לא השלים הקרטוב את המקוה, וכן כל אחד מהם **פּוֹסְלוֹ בִּשְׁלֹשָׁה לֻגִּין** – שאם נפל מהם לתוכו בשיעור שלושה לוגים, הרי זה פוסל את המקוה. **אֲבָל שְׁאָר הַמַּשְׁקִין** – כגון יין ושמן, **וּמֵי פֵרוֹת** – מיץ שנסחט מן הפירות, **וְהַציר** – מוהל היוצא מדגים מלוחים, **וְהַמֻּרְיָס** – רוטב של דגים כבושים, **וְהַתֶּמֶד מִשֶּׁהֶחֱמִיץ** – ונעשה משקה שיש בו טעם של יין; כל אלו **פְּעָמִים מַעֲלִין** – משלימים לארבעים סאה, **וּפְעָמִים שֶׁאֵינָן מַעֲלִין** – אבל גם אינם פוסלים את המקוה. **כֵּיצַד** – לא מעלין ולא פוסלין? **מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר אַחַת** – שלושים ותשע סאים מים כשרים, **נָפַל לְתוֹכוֹ סְאָה מֵהֶם** – משאר משקים או ממי פירות או מן הציר וכו׳, **לֹא הֶעֱלַתּוּ** – לא השלימה הסאה את המקוה, ואמנם המים כשרים כמו שהיו, שאף לא פסלה אותם (אם לא נשתנה מראה המקוה מחמתה), אבל פעמים שאלו מעלים את המקוה, כגון אם **הָיוּ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה** – מים כשרים, **נָתַן סְאָה** – מהם, כגון ממי פירות או מן התמד, לתוך המקוה, **וְנָטַל סְאָה** – וחזר ונטל סאה מתוך המקוה, **הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר** – הארבעים סאה שנשארו הם מקוה כשר; הטעם הוא לפי שהסאה שנתן לתוך המקוה בטלה ברוב מים, ונמצא שכל הארבעים ואחת סאה הוכשרו, הלכך כשחזר ונטל סאה, הרי נשארו ארבעים סאה כשרים (**רש"י יבמות פב, ב**). והוא הדין במים שאובים ובמי כבשים וכו׳, אלא שנקטה המשנה את הדין כאן לרבותא, שאפילו שאר משקים ומי פירות שאינם מין מים מכל מקום לפעמים מעלים (**"תפארת ישראל"**). ובגמרא אמרו (**יבמות פב, ב**): עד רובו. כלומר שיכול ליתן סאה וליטול סאה רק עד תשע עשרה פעמים, אבל יתיר מכן, נפסל המקוה, שמא לא נשאר בו רוב מים אלא רוב מי פירות. ברם, במים שאובים, אפילו נתן ונטל עד לעולם כשר, לפי שבמקוה שלם אפילו נפלו לתוכו אלף סאה מים שאובים אינם פוסלים אותו. מה שאין כן במי פירות וכיוצא בהם, הואיל ואינם ראויים לטבילה כלל, שהרי כתוב: "מקוה מים". לפיכך החמירו בהם חכמים, שיהיו פוסלים ברוב (**ר"ש; רא"ש; "תפארת ישראל"; עיין יורה דעה סימן רא סעיף כד**); אמנם דעת הרמב"ם היא, שאף במים שאובים דווקא עד רובו כשר (**הל' מקואות ד, ז; עיין ש"ך ביורה דעה שם**).

שבת קודש

באור משנה ג

משנתנו דנה במקוה שנשתנה מראה מימיו מחמת דבר שנפל לתוכו.

הֵדִיחַ בּוֹ – במקוה, **סַלֵּי זֵיתִים וְסַלֵּי עֲנָבִים** – סלים שהיו בהם זיתים או ענבים, **וְשִׁנּוּ אֶת מַרְאָיו** – שמחמת הדחת הכלים נשתנה מראה מי המקוה, **כָּשֵׁר** – המקוה, שאין שינוי מראה פוסל במקוה אלא אם כן נפל לתוכו גוף הדבר המשנה את מראה מימיו, אבל לכלוך הסלים מהפירות אין בהם ממש, ואינם פוסלים את המקוה בשינוי מראה. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מֵי הַצֶּבַע פּוֹסְלִין אוֹתוֹ בִּשְׁלֹשָׁה לֻגִּין** – מים ששרו בהם סמנים וקיבלו צבע, אם נפלו מהם לתוך מקוה, הרי הם פוסלים אותו בשלושה לוגים כדין מים שאובים, שאם לא היו במקוה ארבעים סאה ונפלו מהם שלושה לוגים לתוכו, נפסל המקוה, **וְאֵינָן פּוֹסְלִין אוֹתוֹ בְּשִׁנּוּי מַרְאֶה** – אם נפל מהם פחות משלושה לוגים לתוך מקוה חסר, או שנפלו מהם אפילו שלושה לוגים ויותר לתוך מקוה שלם, אף על פי ששינו את מראיו, המקוה כשר, לפי שצבע המים אין בו ממש. **נָפַל לְתוֹכוֹ** – לתוך המקוה, **יַיִן וּמֹחַל** – או מוהל היוצא מן הזיתים, **וְשִׁנּוּ אֶת מַרְאָיו** – הואיל ונמצא בו גוף הדבר המשנה, **פָּסוּל** – המקוה, משום שינוי המראה. **כֵּיצַד יַעֲשֶׂה** – כדי להכשירו? אם אין במקוה ארבעים סאה, **יַמְתִּין לוֹ עַד שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים** – שכן למלא בכתף אי אפשר, שהרי מים שאובים פוסלים אותו בשלושה לוגים, **וַיַּחְזְרוּ מַרְאֵיהֶן לְמַרְאֵה הַמַּיִם** – ויוכשרו. **הָיוּ בּוֹ** – במקוה, **אַרְבָּעִים סְאָה** – מים כשרים

ד נָפַל לְתוֹכוֹ יַיִן אוֹ מֹחַל, וְשִׁנּוּ מִקְצָת מַרְאָיו, אִם אֵין בּוֹ מַרְאֵה מַיִם אַרְבָּעִים סְאָה – הֲרֵי זֶה לֹא יִטְבֹּל בּוֹ.

פירוש ברטנורא

ד אין בו מראה מים ארבעים סאה. אם אין במקוה ארבעים סאה שיש בהן מראה מים, לא יטבול באותו מקוה אפילו באותו צד שיש בו מראה מים, ואם טבל לא עלתה לו טבילה:

משניות מבוארות – קהתי

שנשתנה מראיהם על ידי יין או מוהל, **מְמַלֵּא בַּכָּתֵף** – מים שאובים, **וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ, עַד שֶׁיַּחֲזִרוּ מַרְאֵיהֶן לְמַרְאֵה הַמַּיִם** – שהרי מקוה שלם אין השאובים פוסלים אותו לעולם, הלכך נותן לתוכו אפילו מים שאובים עד שיחזור מראה המים.

באור משנה ד

נָפַל לְתוֹכוֹ – לתוך מקוה שלם, **יַיִן אוֹ מֹחַל, וְשִׁנּוּ מִקְצָת מַרְאָיו** – שנשתנה מראה המים בצד אחד של המקוה, **אִם אֵין בּוֹ מַרְאֵה מַיִם אַרְבָּעִים סְאָה** – אם אין במקוה ארבעים סאה מים שלא נשתנו מראיהם, **הֲרֵי זֶה לֹא יִטְבֹּל בּוֹ** – באותו מקוה, אפילו באותו צד שיש בו מראה מים, שהמים שנשתנו מראיהם אין דינם כמים כלל, והרי שאין כאן ארבעים סאה כלל (**"תפארת ישראל"**); והטובל בו, לא עלתה לו טבילה. ברם, אם יש במקוה ארבעים סאה מים שלא נשתנו מראיהם, משמע ממשנתנו, שמותר לטבול במקום שלא נשתנה (**המאירי; "בית יוסף"; ש"ך**).

אגרות קודש

ב"ה, א' אלול, תשי"א
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו'

מהו"ר נחמן דוב שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"ו מנ"א, בו מודיע אשר נעשה בנו חיים דוד נטע שי' בר מצוה, הנני בזה לברכו שיקבל ממנו אידישן נחת חסידישן נחת בכל הפרטים ויגדלו לתורה חופה ומעשים טובים מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף...

נהניתי לקרוא במכתבו ע"ד לימודו שיעור עם נערים, ובביהכנ"ס, ואין מה לפחד מה שלימוד דא"ח הוא למעלה מהבנתם והשגתם, כיון שבימינו אלה ניתנה תורת החסידות גם באותיות כאלו המובנים לאיזה סוג שיהי' מבני ישראל, אלא שצריך למצוא המאמר והשיחה המתאימים, וזהו מתפקידו של המשפיע למצוא את המתאים לפי ערך קהל השומעים, ועל דרך מארז"ל בשמו"ר (פ"ב, ב) לענין משה רבינו, איך שהי' מחפש את העשבים המתאימים לכל סוג וסוג שבעדרו.

מוסג"פ קטע משיחת ההתועדות דש"ק מברכים אלול. ובטח יפרסם זה באופן המתאים.

כן מוסג"פ מכתב לבנו שי' ובאם נצרך בזה ביאור נוסף הרי על בינתו אשען שיבאר לו מ"ש בקצרה.

בברכת הצלחה בעבודתו וברכת כוח"ט.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ז ע"ב: אגב שדרשה הגמרא שמות מקומות, ממשיכה היא לדרוש אף שמות אנשים: בפרשת המרגלים כשבא כלב לחברון נאמר (במדבר יג כב) **'וְשָׁם אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק'. תָּנָא** בברייתא, **'אֲחִימָן'** נקרא כך על שם **שְׁמִיוּמָן** וגיבור **שֶׁבָּאַחִים** היה, כמו שיד ימין חשובה מן השמאל, **'שֵׁשַׁי'** נקרא על שם **שֶׁמתוך** שהיה כבד וחזק ביותר, היה **מֵשִׁים אֶת הָאָרֶץ** בפסיעותיו **כִּשְׁחִיתוּת** - כגומא ושחת, **'תַּלְמַי'** נקרא על שם **שֶׁמֵּשִׁים אֶת הָאָרֶץ** בהליכתו **תְּלָמִים תְּלָמִים** - חריצים כתלמי המחרישה, והיה מעלה עפר ומעמיק בארץ. **(דָּבָר אַחֵר), אֲחִימָן בָּנָה** עיר ששמה **עָנָת, שֵׁשַׁי בָּנָה** את העיר **אָלוּשׁ, וְתַלְמַי בָּנָה** את **תַּלְבּוּשׁ.** וסיום הפסוק **'יְלִידֵי הָעֲנָק'**, פירושו, **שֶׁמַּעֲנִיקִין הַחַמָּה בְּקוֹמָתָן** - שמרוב גובהם נראה כאילו צוואר חודר ברקיע, והשמש להם כענק [-תכשיט] סביב לצוארם.

רש"י

ושם אחימן וגו' — איידי דדריש שמהתא נקט נמי להאי. **שמשים את הארץ כשחיתות** — בפסיעותיו. **ששי** — לשון "השאת והשבר" (איכה ג) והשי"ן אחד לבדו שורש בתיבה. **תלמים** — כשורות המחרישה. **דבר אחר** — לא גרסינן. **מעניקין את החמה** — דומה שצוארו נוקב ועולה בחלון הרקיע. **אמר רבי יהושע בן לוי אמר רבי** — גרסינן. **אמרה קמיה ההוא מרבנן** — להא אתקפתא דרבה בר עולא. **נפלו כשדיים ביד פרסיים** — בלשאצר ביד דריוש המדי וכורש הפרסי חתנו.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר רַבִּי, עֲתִידָה מלכות **רוֹמִי שֶׁתִּפּוֹל בְּיַד** מלכות **פָּרַס** - שפרס תכבוש את רומי קודם ביאת המשיח, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה מט כ), **'לָכֵן שִׁמְעוּ עֲצַת ה' אֲשֶׁר יָעַץ (עַל) [אֶל] אֱדוֹם וּמַחְשְׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב (עַל) [אֶל] יוֹשְׁבֵי תֵימָן, אִם לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן, אִם לֹא יַשִּׁים עֲלֵיהֶם נְוֵהֶם'.** מבואר בנביא שאדום [רומי] תיסחב על ידי אומה בזויה שנקראת 'צעירי הצאן' והיא מלכות פרס [כדלהלן].

שואלת הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַבָּה בַּר עוּלָּא, מַאי מַשְׁמַע** - מנין לרבי **דְּהַאי 'צְעִירֵי הַצֹּאן'** כינוי למלכות **פָּרַס הוּא,** אם הוא משום **דִּכְתִיב** בחזון דניאל **'(וְ)הָאַיִל אֲשֶׁר רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנַיִם (הוּא) מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס'** (דניאל ח כ), ומכאן שאיל שהוא ממשפחת הצאן רומז לפרס ומדי, ולכן אף צעירי הצאן הכוונה לאומת פרס, יש להקשות, **וְאֵימָא** - אמור ש'צעירי הצאן' זו **יָוָן,** שאף היא נמשלה ל'שעיר' שהוא מהצאן, **דִּכְתִיב** בחזון דניאל (שם כא) **'וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן',** ומנין לו לרבי להכריע ולנקוט ש'צעירי הצאן' הם מלכות פרס, שמא מלכות יון היא שעתידה לכבוש את מלכות רומי.

משיבה הגמרא: **כִּי סָלִיק רַב חֲבִיבָא בַּר סוּרְמָקֵי** מבבל לארץ ישראל, **אֲמָרָהּ** לקושיא זו **קַמֵּיהּ דְּהַהוּא מֵרַבָּנַן** - לפני תלמיד חכם מארץ ישראל. **אָמַר לֵיהּ** אותו תלמיד חכם, **מַאן דְּלָא יָדַע פְּרוּשֵׁי קְרָאֵי מוֹתִיב תְּיוּבְתָּא לְרַבִּי** - וכי מי שלא יודע לפרש פסוקים יקשה על רבי, שכן יש לפרש **מַאי 'צְעִירֵי הַצֹּאן', זוּטְרָא דַּאֲחוֹהִי** - הקטן והצעיר של אחיו, וזהו 'תירס' המוזכר אחרון ברשימת בני יפת, והוא פרס כפי **דְּתָנֵי רַב יוֹסֵף** לעיל **'תִּירָס' זֶה פָּרַס,** ומוכח ש'צעירי הצאן' שיכבשו את מלכות רומי הוא מלכות פרס, וגם אין צורך לדרוש זאת מן הפסוק 'האיל אשר ראית' וגו'.

הגמרא מביאה דעה שלומדת זאת ממקור אחר: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִלְעַאי, עֲתִידָה רוֹמִי שֶׁתִּפּוֹל בְּיַד פָּרַס,** וניתן לדון כן מקל **וָחוֹמֶר, וּמַה מִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן שֶׁבְּנָאוּהוּ** ישראל שהם **בְּנֵי שֵׁם, וְהֶחֱרִיבוּהוּ הַכַּשְׂדִּיִּים,** סופן **שֶׁנָּפְלוּ הַכַּשְׂדִּיִּים בְּיַד הַפַּרְסִיִּים** כשדריוש המדי כבש את בבל, נמצא שהפרסיים נקמו מהעם שהחריב את בית המקדש. אם כן **מִקְדָּשׁ שֵׁנִי שֶׁבְּנָאוּהוּ** באישור **הַפַּרְסִיִּים וְהֶחֱרִיבוּהוּ הָרוֹמִיִּים,** האם **אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּפְּלוּ הָרוֹמִיִּים בְּיַד הַפַּרְסִיִּים,** כדי שהפרסיים ינקמו בהם על שהחריבו את בית המקדש שנבנה באישורם.

(או שהוא קָווִ"ץ – שיוצאים משדרתו עוקצים כמין קוצים, או סָדוּק – והבינה הגמרא שהיינו שנסדקו ראשי העלים, או שבאמצעיתו הוא עָקוּם לגמרי עד שהוא דּוֹמֶה לְמַגָּל מחמת עקמומיותו, **פָּסוּל**, משום שבכל אופנים אלו אינו הדר. לולב **חָרוּת** – שנעשו עליו קשים והתרחקו מגוף השדרה, ואי אפשר לחבר אותם אל השדרה אפילו בידים, **פָּסוּל**, שיצא מכלל לולב. אבל אם הוא רק דּוֹמֶה לְחָרוּת – שהתחיל להתקשות אבל עדיין לא התקשה לגמרי, **כָּשֵׁר**. וקשה על רב הונא שאמר שלולב שנסדק כשר, מהברייתא שפסלה לולב סדוק. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא**, מה שנאמר בברייתא שלולב סדוק פסול אין הכוונה כשנסדקו ראשי העלים או שנסדקה השדרה, אלא **דְּעָבִיד** – עלי הלולב עשויים **כְּהִימְנַךְ** – ככלי של סופרים שיש לו שני ראשים, כך גדל הלולב כמין שתי שדראות מחצית עליו לכאן ומחצית עליו לכאן ופתוח הרבה, ולכן פסול משום שאינו הדר, אבל נסדק שאינו עשוי כהימנק, כשר.

מפרשת הגמרא: מה שאמרו בברייתא, שאם הלולב **עָקוּם** עד שדּוֹמֶה **לְמַגָּל** פסול, **אָמַר רָבָא, לֹא אֲמָרָן, אֶלָּא** אם הוא עקום **לְפָנָיו** – לצד העלים שהוא כנגד השדרה, מפני שהוא משונה משאר לולבים, **אֲבָל** אם הוא עקום **לְאַחֲרָיו** – לצד השדרה, **כְּרֵיתֵיהּ הוּא** – תולדתו בכך וכשר. **אָמַר רַב נַחְמָן**, אם הלולב עקום **לַצְדָדִין** כְּלולב שעקום **לְפָנָיו** דְּמִי ופסול. **וְאָמְרֵי לֵהּ** – ויש הסוברים, שכְּלולב שעקום **לְאַחֲרָיו** דְּמִי וכשר. **וְאָמַר רָבָא, הַאי לוּלְבָא דְּסָלִיק בְּחַד הוּצָא** – לולב שכל עליו גדלים בצד אחד, **כַּעֵל מוּם הוּא וּפָסוּל**:

שנינו במשנה: **נִפְרְצוּ עָלָיו כוּ'** פסול, נפרדו עליו כשר: מבארת הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא, נִפְרְצוּ** עליו, היינו **דְּעָבִיד** הלולב **כִּי חוּפְיָא** – ככלי שמכבדים בו את הבית, ועושים אותו מעלי לולב תלושים שאוגדים הרבה ביחד, ולולב שנפרצו עליו היינו שנתלשו עליו מהשדרה. **נִפְרְדוּ** עליו, היינו **דְּאִיפְּרוּד אִפְּרוּדֵי** – נפרדו העלים מהשדרה ואינם דבוקים בה בכל אורכם, אבל לא נתלשו ממנה. **כָּעֵי רַב פַּפָּא, נֶחְלְקָה הַתְּיוֹמֶת** – אם נחלקו זה מזה שני העלים העליונים האמצעים שהם סוף השדרה, ונפרדו העלים עד שנסדקה השדרה עד העלים שלמטה מהם **מַהוּ** – האם לולב זה כשר. פושטת הגמרא: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר** (רבי יוחנן) [**רַבִּי מָתוֹן**] **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי**, אם **נִיטְּלָה** – נתלשה **הַתְּיוֹמֶת** מהלולב, **פָּסוּל. מַאי לָאו**, – האם לא **הוּא הַדִּין בְּנֶחְלְקָה** התיומת שפסול. דוחה הגמרא: **לֹא, נִיטְּלָה** התיומת **שָׁאנֵי** – דווקא בניטלה התיומת פסול **דְּהָא חָסֵר לֵיהּ** – שהרי נחסר מגוף הלולב, אבל נחלקה התיומת שלא חסר כלום מהלולב אפשר שיהיה כשר. **אִיכָּא דְּאָמְרֵי** – יש אומרים שדברי רבי מתון נאמרו לענין נחלקה התיומת ויש לפשוט את ספיקו של רב פפא, **אָמַר** (רבי יוחנן) [**רַבִּי מָתוֹן**] **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי נֶחְלְקָה הַתְּיוֹמֶת נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁנִּיטְּלָה הַתְּיוֹמֶת וּפָסוּל**:

שנינו במשנה: נפרדו עליו כשר, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, יאגדנו מלמעלה: **תַּנְיָא** בביאור טעמו של רבי יהודה, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן**, נאמר בתורה **וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן** וגו' **כַּפֹּת תְּמָרִים**, ודורשים 'כַּפֹּת' מלשון **כָּפוּת** שהלולב צריך להיות כפות וקשור, **שֶׁאִם הָיָה** הלולב **פָּרוּד** – שעליו פרודים משדרתו, ואינם דבוקים בה, **יִכְּפְתֶנּוּ** – יקשרנו.

אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי, מַמַּאי – מנין לנו לפרש **דְּהַאי כַּפּוֹת תְּמָרִים** שאמרה תורה **דְּלוּלָבָא הוּא** – כוונתה ללולב, **אֵימָא** – שמא הכוונה **לְחֲרוּתָא** – לענפי הדקל שכבר התקשו אחרי שהיו בדקל כמה שנים כדרך ענפי שאר אילנות, והעלים שלהם כבר נפרדו לצדדים. אמר לו רב אשי, **בָּעֵינָא** – צריך בלולב שיוכל לעשותו **כָּפוּת** וקשור וכלשון הפסוק 'כַּפֹּת תְּמָרִים', **וְבַחֲרוּתָא לֵיכָּא** – אי אפשר לכפותה אחרי שכבר התקשו עליה. שאל רבינא: **וְאֵימָא** שכוונת התורה בכפות תמרים **לְאוּפְתָּא** – חתיכת עץ מגזע הדקל, שאין לך כפות יותר ממנה. ענה לו רב אשי, ממה שאמרה תורה שהלולב צריך להיות **כָּפוּת, מִכְּלָל דְּאִיכָּא** לולב שהוא **פָּרוּד** ואתה יכול לכופתו, **וְהַאי** אופתא **כָּפוּת וְעוֹמֵד לְעוֹלָם** וכיון שאין שייך שיהיה פרוד לא היתה התורה קוראת לו כפות. שאל רבינא: **וְאֵימָא** שכוונת התורה בכפות תמרים **לְכוּפְּרָא** – ענף הדקל שכבר נפרדו עליו ונתקשה מעט, אלא שעדיין לא התקשו העלים לגמרי ויכול לכפותם ולחברם לשדרה. **אָמַר אַבָּיֵי**, אין לומר כן שהרי 'דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם' **כְּתִיב**, ולא יתכן שציותה תורה לעשות מצוה בדבר המזיק, ובכופרא העלים שיוצאים ממנו עשויים כקוצים ומסרטים את הידים. **אָמַר לֵיהּ רָבָא תּוֹסְפָאָה לְרַבִינָא, וְאֵימָא** שציותה התורה שיקחו **תַּרְתֵּי כַּפֵּי דְּתַמְרֵי** – שני אשכולות תמרים [האשכול שעליו תלוים התמרים נקרא 'כף'], וכלשון הפסוק 'כַּפֹּת תְּמָרִים', ומנין שכוונת התורה היא ללולב. ענה רבינא: **כַּפּוֹת כְּתִיב** חסר ו' שנקרא 'כַּפַּת' בלשון יחיד, ולא 'כַּפּוֹת' בלשון רבים, ומשמע רק אחד ולא שנים, ולכן אי אפשר לומר שיצטרכו לקחת שני אשכולות. שאל רבא תוספאה: **וְאֵימָא** שבאמת צריך לקחת רק **חֲדָא** – אשכול תמרים אחד, ולא לולב. ענה רבינא: **לְהַהוּא** – לאשכול זה, **כַּף** תמרים **קָרֵי לֵיהּ** ולא 'כַּפַּת תְּמָרִים'. ומה שנאמר בתורה 'כַּפַּת תְּמָרִים' בא ללמד שצריך שיוכל לכפות את הלולב, וכפיתה שייכת רק בעלים ולא בתמרים, ומזה למדו שכוונת התורה היא ללולב:

שנינו במשנה: **צִינֵי הַר הַבַּרְזֶל** – לולבים שעליהם קצרים **כְּשֵׁרָה**: מפרשת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא שָׁנוּ** שלולבים הבאים מציני הר הברזל כשרים, **אֶלָּא שֶׁרֹּאשׁוֹ** של עלה **זֶה מַגִּיעַ** בגובהו **לְצַד עִיקָּרוֹ** של **זֶה** – למקום שבו יוצא העלה שמעליו, **אֲבָל** אם **אֵין רֹאשׁוֹ** של עלה **זֶה מַגִּיעַ לְצַד עִיקָּרוֹ** של **זֶה, פָּסוּל**, שכיון שאין כל השדרה מכוסה בעלים, אינו הדר. **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, צִינֵי הַר הַבַּרְזֶל פְּסוּלָה. וְיֵשׁ** להקשות, **דְּהָא אֲנָן תְּנַן** במשנה שציני הר הברזל **כְּשֵׁרָה. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ כְּאַבָּיֵי** שיש אופן שציני הר הברזל כשרים, כגון שמגיע ראשו של זה לצד עיקרו של זה, ויש אופן שהם פסולים, כשאין מגיע ראשו של זה לצד עיקרו של זה, **שְׁמַע מִינָּהּ**.

אגרות קודש

[מנ"א ה'תשי"א]

... ושמחתי לקרוא החלטתו להתעסק בהפצת אור החסידות וכו'. ורק חבל על שדוחה זה לאחר זמן - בה בשעה ש"הנה זה עומד אחר כתלינו" ורק הפצת המעיינות מעכבת והיש לשער הצער של רגע אחד בגלות, או רגע אחד נוסף בזמן הגאולה, ותענוגו בו.

רש"י

קוויץ — שיוצאין בשדרה שלו עוקצין כמין קוצין. **עקום דומה למגל** — חדא מלתא היא. **חרות** — קשה, שנעשה חריות. שכן דרך הלולב, עליו נושרים בימות הגשמים, והשדרה מתקשה ונעשה עץ. **דומה לחרות** — התחזיל להתקשות, ועדיין לא נעשה עץ. **אמר רב פפא** — הא דקתני סדוק פסול — לאו שנסדקו ראשי עלין או שדרה. **אלא דעביד כי היכמנק** = *יפוצפו"ר של ברזל של סופרים, שיש לו שני ראשים וראשו אחד מפותל, כך גדל הלולב כמין שתי שדראות, מחצית עליו לכאן ומחצית עליו לכאן. **לאחריו** — שנעקם לצד שדרה. **מלפניו** — לצד שכנגד השדרה. שדרה זהו צד העשוי כשדרה של בהמה, שהצלעות והחוליות מחוברין בה מכאן ומכאן, ואמצעה חלק ועולה כמקל. **דסליק בחד הוצא** — שכל עליו מצד אחד. **כי חופיא** = **אשקוב"א, שבו מכבדין את הבית. ועושין אותה מעלין של לולב התלושין מהשדרה, ואוגדין מהן הרבה ביחד. **דאיפרוד איפרודי** — ראשיהן נפרדין כענפי דקל, ואין מצומצמין עם השדרה, אבל מלמטה הן מחוברין בה. **נחלקה התיומת** — שני עלין עליונים אמצעים, ששם השדרה כלה, נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהם. **תיומת** — לפי שמדובקין כתאומים. **חרותא** = ענף הדקל משנתקשה שתי שנים ושלש, ויוצאין בו לולבין הרבה שנשרו עליהן ונתקשו גם הם ונעשו עץ, זה פונה לכאן וזה פונה לכאן, כענפי שאר אילנות. **בעינן כפות** — שאם היה פרוד יכפתנו. והרי זה פרוד, ואין אתה יכול לכופתו, שיהו ענפיו הפרודים כאן וכאן נכפתים ומתמעכים אצל אביהם שהן מחוברין בו, לפי שקשין הן. **ואימא אופתא** = ***אשטיל"א, מעיקר הדקל, שהוא חלק ואין ענף יוצא ממנו לכאן ולכאן, שאין לך כפות הימנו. **כפות** — משמע שפרוד מתחלה, ואתה כופתו. **ואימא כופרא** — היינו נמי עץ כעין חרותא, אלא עדיין בן שנה או שתי שנים ולא נתעבה עצו, ואתה יכול לכפות ענפיו על ידי אגוד ולזקפן למעלה לאוגדן עם אביהן. **דרביה דרכי נועם** — ואלו עשוין כקוצים, ויוצאין בהן עוקצין הרבה, ומסרטין את הידים. **תרתי כפי דתמרי** — תמרים עצמן דרכן להיות הרבה תלוין ביחד במכבדות שלהם, וקורין להם כף = ****טרוק"א. **כפת כתיב** — חדא. **כף קרי ליה** — וכי כתיב כפת על שם כפות אם פרודה, ואין לשון זה נופל אלא על [עלין] הלולב. **ציני הר הברזל** — לולבין שלהן העלין מועטין בשדרה מרוחקין זה למעלה מזה הרבה. ועוד שקטנים הן לארכן, ופעמים שאין מגיע ראשו של עלה זה לעיקרו של זה.

ואיכא

קָווּץ, סָדוּק, עָקוּם דּוֹמֶה לְמַגָּל - פָּסוּל. חָרוּת - פָּסוּל. דּוֹמֶה לְחָרוּת - כָּשֵׁר! אָמַר רַב פַּפָּא: דְּעָבֵיד כְּהֵימָנָק. "עָקוּם דּוֹמֶה לְמַגָּל" אָמַר רָבָא: לָא אֲמָרַן אֶלָּא לְפָנָיו, אֲבָל לְאַחֲרָיו - בְּרֵיָיתֵיהּ הוּא. אָמַר רַב נַחְמָן: לַצְּדָדִין כֵּלְפָנָיו דָּמֵי, וְאָמְרִי לָהּ: כֵּלְאַחֲרָיו דָּמֵי. וְאָמַר רָבָא: הַאי לוּלְבָא דְּסָלִיק בְּחַד הוּצָא - בַּעַל מוּם הוּא, וּפָסוּל. "נִפְרְצוּ עָלָיו" כו'. אָמַר רַב פַּפָּא: נִפְרְצוּ - דְּעָבֵיד כִּי חוּפְיָא, נִפְרְדוּ - דְּאִיפְרוּד אַפְרוּדֵי. בָּעֵי רַב פַּפָּא: נֶחְלְקָה הַתְּיוֹמֶת מַהוּ? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: נִיטְּלָה הַתְּיוֹמֶת - פָּסוּל. מַאי לָאו - הוּא הַדִּין נֶחְלְקָה? לֹא, נִיטְּלָה שֶׁאֵנִי, דְּהָא חָסֵר לֵיהּ. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: נֶחְלְקָה הַתְּיוֹמֶת - נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁנִּיטְּלָה הַתְּיוֹמֶת, וּפָסוּל. "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר". תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן: "כַּפּוֹת תְּמָרִים" - כָּפוּת, אִם הָיָה פָּרוּד - יִכְּפְתֶנּוּ. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: מִמַּאי דְּהַאי כַּפּוֹת תְּמָרִים דְּלוּלְבָא הוּא? אֵימָא חָרוּתָא! בָּעֵינָא כָּפוּת, וְלֵיכָּא. וְאֵימָא אוֹפָתָא! כָּפוּת מִכְּלָל דְּאִיכָּא פָּרוּד, וְהַאי כָּפוּת וְעוֹמֵד לְעוֹלָם. וְאֵימָא כּוּפְרָא! אָמַר אַבָּיֵי: "דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נוֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם" כְּתִיב. אָמַר לֵיהּ רָבָא תּוֹסְפָאָה לְרָבִינָא: וְאֵימָא תַּרְתֵּי כַּפֵּי דְּתַמְרֵי! "כַּפֹּת" כְּתִיב. וְאֵימָא חָדָא! לְהַהוּא "כַּף" קָרֵי לֵיהּ. "צִינֵי הַר הַבַּרְזֶל כְּשֵׁרָה". אָמַר אַבָּיֵי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁרֹּאשׁוֹ שֶׁל זֶה מַגִּיעַ לְצַד עִיקָּרוֹ שֶׁל זֶה, אֲבָל אֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה מַגִּיעַ לְצַד עִיקָּרוֹ שֶׁל זֶה - פָּסוּל. תְּנֵיָא נַמִי הָכִי: צִינֵי הַר הַבַּרְזֶל פְּסוּלָה. וְהָא אֲנַן תְּנַן כְּשֵׁרָה! אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ כְּאַבָּיֵי, שְׁמַע מִינָּהּ.

ואיכא

תוספות

דהא במנעל שאינו שלו תנן: חליצתה כשרה, ולולב ביום טוב שני. ובשמעתין הוה מצי לשנויי דמתניתין ביום טוב ראשון, ולא הוה צריך לאוקמי באשרה דמשה, אלא משום דקתני דומיא דעיר הנדחת ואפילו ביום טוב שני. ורבינו תם מפרש: דכולהו בעבודה זרה דנכרי, וכאן — קודם ביטול, וכאן — לאחר ביטול. ולאחר ביטול נמי, לכתחלה לא יטול ולא יתקע, דמאיס לענין מצוה, לפי שהיה עליו שם עבודה זרה. וכן לא תחלוץ בו לכתחלה. ואפילו אם תימצי לומר דשרי לכסות לכתחלה בעפר עבודה זרה כמו בשל עיר הנדחת — לא דמי כיסוי לחליצה. והא דמשני הכא באשרה דמשה ולא משני בדנכרי וקודם ביטול — משום דמשנקצץ הלולב מן הדקל נתבטל. ובפרק "מצות חליצה" (יבמות קג,ב) מפליג בין סנדל של עבודה זרה לסנדל של תקרובת עבודה זרה, דאין לו ביטול, ולא מפליג בשל עבודה זרה גופיה בין קודם ביטול בין לאחר ביטול — אגב אורחיה קא משמע לן דתקרובת עבודה זרה אינה בטילה עולמית. ובההיא ד"ראוהו בית דין" קשה טפי, דמפליג רבא התם בין שופר של עבודה זרה לשופר של עיר הנדחת, דבשל עבודה זרה גופיה היה יכול לחלק בין קודם ביטול בין לאחר ביטול. ועל כרחך צריך לאוקומה לאחר ביטול, כפירוש רבינו תם לפי מה שכתוב שם ברוב ספרים, רב יהודה. דאי קודם ביטול — הא רב יהודה דאמר התם לעיל בשופר שלמים לא יצא, דמצות ליהנות ניתנו. ומיהו, צריך לומר דמכל מקום רבא גרס, ולא רב יהודה. דהא מפרש התם טעמא דשופר של עיר הנדחת לא יצא — משום דכתותי מיבתת שיעוריה, ולרב יהודה הוה ליה למימר משום דמצות ליהנות ניתנו. ומיהו, קשה; דבפרק "כל הצלמים" (עבודה זרה מז,א) בעי ריש לקיש: המשתחוה לדקל, לולבו מהו למצוה? ומסיק רב דימי באשרה שבטלה קמיבעיא ליה; יש דחוי אצל מצות או אין דחוי אצל מצות. ומוכחא מלתא דשום אמורא לא פשיט ליה הא מלתא דבעי למיפשטא מדרבי יוחנן ומדרב פפא, ומשני דרב פפא גופיה קמיבעיא ליה, וקיימא בתיקו. והשתא לפירוש רבינו תם — הא אשכחן רבא דאמר הכא אם נטל יצא אלמא: אין דחוי אפילו לקולא! ומיהו, יש לומר: דהא [דאמר רבא] דיצא — כשבטלה מערב יום טוב, והא דמיבעי לן אי יש דחוי — כשביטל ביום טוב, דאז שייך דחוי, כדמוכח לקמן בפירקין (לג,א), דבעי ר' ירמיה: נקטם ראשו מערב יום טוב, ועלתה בו תמרה ביום טוב אבל עלתה בו תמרה בערב יום טוב — לא חשיב דחוי. והוא הדין בבטלה מערב יום טוב. וללישנא קמא דפרישית, דעבודה זרה דנכרי אפילו בלא ביטול יוצא, כגון ביום טוב שני, דלא בעי "לכם" — קשיא, דהתם באשרה דנכרי מיירי, דיש לה ביטול — ואפילו הכי משמע דלא יצא, מדחשיב לה דחוי. וכי תימא דביום טוב ראשון הוא דחשיב ליה דחוי, לפי שלא היה שלו קודם ביטול — אם כן מי שנתנו לו לולב ביום טוב לא יצא? ואף על גב דלא דמי כולי האי, דשל עבודה זרה אין תקנה בשום ענין — מכל מקום כיון דמשום איסור עבודה זרה דאיכא השתא לא מיפסיל — אין לנו לחושבו דחוי מחמת שאינו שלו. ונראה לפרש דרבא שרי אפילו בעבודה זרה של ישראל, ובאילן שנטעו ולבסוף עבדו, וכרבנן דפליגי עליה דרבי יוסי בר' יהודה בפרק "כל הצלמים" (עבודה זרה מח,א) דשרו להדיוט, אלא אם כן נטעו מתחלה לכך, דדרשינן "תחת כל עץ רענן אלהיהם" ולא עץ רענן אלהיהם, ואפילו ביום טוב ראשון אם נטל — יצא, דשרי להדיוט, ו"לכם" קרינא ביה. ומתנית' דשל אשרה פסול — כשנטעה מתחילה לכך, והיינו אשרה דמשה, דבההיא מוקי רבנן קרא ד"ואשריהם תשרפון באש" (דברים יב) דאסור אפילו להדיוט. ובעיא ד"כל הצלמים" — באשרה דנכרי דנטעה מתחלה לכך ואחר כך בטלה, אם יש דחוי אי לא. מיהו, לשיטת קמא דהתם דקאמר כי תיבעי לן באילן שנטעו ולבסוף עבדו, ואליבא דרבנן דשרו להדיוט, מהו לענין מצוה? מאיס כלגבוה, או לא, הוה מצי למיפשטא מדרבא, מדקאמר אם נטל יצא. אלא רבא סבירא ליה כרב דימי, דמסיק דיש דחוי קמיבעיא ליה, אבל בהא פשיטא ליה דיצא. ואם תאמר: תיפשוט דאין דחוי ממתניתין דענביו מרובין מעליו, ואם מיעטן ביום טוב. ואמר בגמרא: הא עבר ולקטן — כשר. היכא דאשחור מאתמול דלא פסלינן ענביו מרובות אלא בשחורות, אבל ירקות לא. וכי אשחור מאתמול — דחוי מיעיקרא, בתחלת יום טוב, לא הוי דחוי. אלמא: אין דחוי אצל מצות! ויש לומר: דשאני התם דבידו לתקן. דנהי דאסור למעט — מכל מקום בידו למעט. אבל גבי עבודה זרה אין בידו לבטל, דאין ישראל מבטל עבודה זרה של גוי. **נקטם** ראשו — פירושו בריש פירקין. **קוויץ** — פירש בקונטרס; שיוצאין בשדרה שלו עוקצים כמין קוצים. ובערוך פירש ענין צמיתה. **נחלקה** התיומת — לא מיירי שנסדקו בראשו עליו שבראש השדרה, דכולהו הכי איתנהו. אלא כדפירש בקונטרס: שני עליו עליונים אמצעיים ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה, ונסדקה השדרה עד העלים שלמטה. ובהלכות גדולות פירש: נחלקה התיומת — ההוא גבא דהוצא, היכא דדביקו אהדדי דהוא דמתיים בהו, ומשוי להו חד. אי כנפרצו עליו דמי — פסול, אי כנפרדו עליו דמי — כשר. **דרביה** דרכי נועם — רבא לא היה שם, משום הכי לא מייתי הכא קרא ד"האמת" והשלום" כדלקמן. **כפת** כתיב — בהאי כולי עלמא מודו דיש אם למסורת, וצריך טעמא.

שדרו

תוספות

שדרו של לולב — ברייתא דפרק "המפלת" (נדה כו,א ושם) מסייעא ליה לר' פרנך, דתני אושעיא דזעירא דמן חברייא: חמשה שיעורן טפח, וקא חשיב שדרו של לולב. ושמואל לא חייש, דלא מיתניא בי ר' חייא ורבי אושעיא. **צא** מהן שלשה להדס והשאר ללולב — פירש הקונטרס: והרביע שהוספת בלולב יהא בטפח באלו. ויש ספרים שכתוב בהדיא: וטפח ללולב. ובכל ענין שנפרש לא מיתוקמא ההיא [דתניא] (נדה כו,א) חמשה שיעורן טפח כר' טרפון, דטפח דלולב אינו שוה לאחרים. **דולבא** — עץ ערמון, *קשטניי"ר, קלוע הוא. כך פירש בקונטרס. ובפרק "אם אינן מכירין" (ראש השנה כג,א ושם) חשיב ליה גבי עשרה מיני ארזים הן. ואומר רבינו תם דאין זה קשטניי"ר, שאינו קלוע. **דרביה** דרבי נועם — והאי מברז את הידים בקורצים, שראשי עליו עשוין חדין כמחט.

האמת והשלום אהבו — וזה אינו לא אמת ולא שלום שהוא עשוי לסם המות, כך פירש הקונטרס. ועל חנם הוזקק לומר טעם בפני עצמו אבל קרא, דכל חד שייך אתרוייהו. ומתוך פירושו משמע דהירדוף היינו הרדופני בפרק "אלו טרפות" (חולין נח,ב): אחוזת דם, והמעושנת, ושאכלה הרדופני, שהוא סם המות בלהמה. ואי אפשר לומר כן, כדמוכח בפרק "כל שעה" (פסחים לט,א ושם) גבי מרור, דקא חשיב הרדופני גבי ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, והירדוף פסל התם משום דמה מצה מין זרעים — אף מרור מין זרעים. אלא היינו דלא חשיב לא נועם ולא שלום — לפי שראשי עליו חדין ועוקצין את הידים. והאי טעמא לא הוי מצי למימר גבי מרור, שיכול לכותשו או להסיר עוקציו ולאכול. אבל הכא, גבי נטילת לולב — צריך כל המינים כדרך גדילתן.

תלתא טרפי בחד קינא — שלשה עלין בקן אחד, ויוצאין מתוך עוקץ אחד, כדפירש בקונטרס. וכן פירש תרי וחד — שני עלין בעוקץ אחד, ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השנים. וחומרא גדולה הוא, דאינו מצוי. ושמא בחד קינא מיקרי כשהם סמוכים ודבוקים זה בזה, אף על פי שכל אחד בעוקצו (ומיהו) תלתא בקינא חד הוו יתבי, כדאמר פרק "הכונס" (בבא קמא נח,א) שלשה דקלים בשורה אחת, וכמו כן שלשה עלין [אינן] מעוקץ אחד.

ואימא

ואיכא דרמי להו מירמא — למתניתין ובריתא, ואגב רמיא דידהו אתמר דאביי לשנויינהו. **שתי תמרות** = שני דקלים. **גיא בן הנם** — סמוך לירושלים. **שיהא לולב יוצא** למעלה מן ההדס — כשם שהוא גבוה במינו מכולן. **שדרו** — לבד, שהעלים ארוכים למעלה לאחר שכלתה השדרה, שאין עוד עלין דבוקין ועולין בו. **אימא ובדי לנענע** — ומה שיוצא למעלה מן האגד הוא המנענע. **למר כדאית ליה כו'** — לשמואל טפח עם עליו, ולר' יוחנן טפח שדרה. **מאי לאו בהדי עלין** — קא ותיובתא דר' יוחנן. **באמה בת חמשה** — קא סלקא דעתיה דהכי קאמר: צריך להיות הדס וערבה אמה בת חמשה טפחים. **שרא ליה מריה** — ימחול לו רבונו. כלומר, צריך הוא לבקש מחילה על דבריו. **עבות שלשה לא משכחינן** — שלשה טפחים אין אנו יכולין למצוא שיהא עבות בראוי, קלוע כמין קליעה ודומה לשרשרת כדלקמן. ורוב הארוכין הדס שוטה הם, והוא אומר לנו באמה בת חמשה, ומטריח על ישראל. **כי אתא רב דימי** — פרשה לדר' טרפון, ואמר דהא דר' טרפון חומרא זוטא היא, דאיהו נמי שלשה קאמר, אלא שמשער בטפחים גדולים. והכי קאמר ליה לתנא קמא: הטפחים האלו יהו גדולים, שיהו חמשה מהן ממלאין אמה בינונית, שהן ששה טפחים בינוניים. **אמה בת ששה** — חתוך בטפחים גדולים ועשה הימנה חמשה חלקים, ובהן תשער שלשה להדס וטפח יותר ללולב. **והשאר ללולב** — רביע שהוספת ללולב יהא בטפח גדול באלו. **כמה הוו להו** — להדס וערבה תלתא טפחים בינוניים ותלתא חומשי. **לא** דק — שמואל בשיעוריה, ונקט שלשה. **אמה בת חמשה טפחים** — בינוניים, חלוק אותה לששה חלקים בטפחים קטנים, ובהן שיעור שלשה להדס וארבעה ללולב. ור' טרפון לקולא, והכי משמע מלתיה בברייתא, דקאמר ליה לתנא קמא: אותן שלשה טפחים שאנו משערין בהן, וסתם שלשה טפחים חצי אמה הן, טפחים הללו קטנים יהיו, ולא יהו אלא חצי אמה באמה בת חמשה. **לא** דק — שמואל בשיעור שלשה, דסגי בתרי ופלגא כר' טרפון.

משנה נפרצו עליו — נשרו. **ענביו** — פרי שבו, שדומה לענב.

גמרא ענף עץ עבות — שכולו ענף, שהעץ מחופה בעלין על ידי שהן עשויין בקליעה, ושובבין על אפיהן. **ואימא זיתא** — כולו עלין ארוכים ורצופים, ומתוך שהן מרובין מכסין את העץ. **בעינן עבות** — מעשה שרשרת, שיהו מורכבין זה על זה. **דולבא** = עץ ערמון, *קשטניי"ר, קלוע הוא אבל אין עליו רצופין לכסות כל עצו. **הירדוף** — כמין קליעה עשויין עליו. **דרבי נועם** — והאי מברז בריז את הידים בקוצים, שראשי עליו עשויין חדין כמחט. **האמת והשלום אהבו** — וזה אינו לא אמת ולא שלום, שהוא עשוי לסם המות. **תלתא תלתא בחד קינא** — שלשה עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד. **תרי וחד** — שני עלין בעוקץ אחד, ועלה אחד מלמטה, ועולה ורוכב על השנים. **מהדר אתרי וחד** — אף על גב דתלתא בחד קינא כל שכן דכשר, הואיל ונפק מפומיה דרב כהנא. **אבא לההוא** — דתרי וחד, הדס שוטה קרי ליה. **רוב עליו** — תרי מכל עבות.

אמא

וְאִיכָּא דְּרָמֵי לֵיהּ מִירְמָא. תְּנַן: צִינֵּי הַר הַבַּרְזֶל כָּשֵׁר, וְהָתַנְיָא: פְּסוּלָה! אָמַר אַבָּיֵי: לָא קַשְׁיָא: כָּאן - שֶׁרֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה מַגִּיעַ לְצַד עִיקָּרוֹ שֶׁל זֶה, כָּאן - שֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה מַגִּיעַ לְצַד עִיקָּרוֹ שֶׁל זֶה. אָמַר רַבִּי מָרְיוֹן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, וְאָמְרִי לָהּ תָּנֵי רַבָּה בַּר מָרִי מִשּׁוּם רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: שְׁתֵּי תְּמָרוֹת יֵשׁ בְּגֵיא בֶּן הִנֹּם וְעוֹלֶה עָשָׁן מִבֵּינֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁשָּׁנִינוּ צִינֵּי הַר הַבַּרְזֶל כְּשֵׁרוֹת, וְזוֹ הִיא פִּתְחָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. "לוּלָב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שִׁיעוּר הֲדַס וַעֲרָבָה - שְׁלֹשָׁה, וְלוּלָב אַרְבָּעָה, כְּדֵי שֶׁיֵּהָא לוּלָב יוֹצֵא מִן הַהֲדַס טֶפַח. וְרַבִּי פַּדְנָךְ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁדְּרוֹ שֶׁל לוּלָב צָרִיךְ שֶׁיֵּצֵא מִן הַהֲדַס טֶפַח. תְּנַן: לוּלָב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים כְּדֵי לְנַעְנֵעַ בּוֹ - כָּשֵׁר! אֵימָא: וּכְדֵי לְנַעְנֵעַ בּוֹ כָּשֵׁר. מָר כְּדְאִית לֵיהּ, וּמָר כְּדְאִית לֵיהּ. תָּא שְׁמַע: שִׁיעוּר הֲדַס וַעֲרָבָה - שְׁלֹשָׁה, וְלוּלָב - אַרְבָּעָה. מַאי לָאו - בַּהֲדֵי עָלִין! לָא, לְבַד מֵעָלִין. גּוּפָא, שִׁיעוּר הֲדַס וַעֲרָבָה - שְׁלֹשָׁה, וְלוּלָב - אַרְבָּעָה. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: בְּאַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה טְפָחִים. אָמַר רָבָא: שְׁרָא לֵיהּ מָרֵיהּ לְרַבִּי טַרְפוֹן! הָשְׁתָּא עָבוֹת שְׁלֹשָׁה לָא מַשְׁכַּחְינַן, בַּת חֲמִשָּׁה מִבָּעְיָא?! כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: אַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים עֲשֵׂה אוֹתָהּ בַּת חֲמִשָּׁה, צֵא מֵהֶן שְׁלֹשָׁה לַהֲדַס, וְהַשְּׁאָר לַלּוּלָב, כַּמָּה הָווּ לְהוּ - תְּלָתָא וּתְלָתָא חוּמְשֵׁי. קַשְׁיָא דִּשְׁמוּאֵל אַדִּשְׁמוּאֵל, הָכָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שִׁיעוּר הֲדַס וַעֲרָבָה שְׁלֹשָׁה, וְהָתָם אָמַר רַב הוּנָא אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי טַרְפוֹן! לָא דַּק. אֵימַר דְּאָמְרִינַן לָא דַּק לְחוּמְרָא, לְקוּלָא מִי אָמְרִינַן לָא דַּק?! כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר: אַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה טְפָחִים עֲשֵׂה אוֹתָהּ שִׁשָּׁה, צֵא מֵהֶן שְׁלֹשָׁה לַהֲדַס, וְהַשְּׁאָר לַלּוּלָב. כַּמָּה הָווּ לְהוּ - תְּרֵי וּפַלְגָא. סוֹף סוֹף קַשְׁיָא דִּשְׁמוּאֵל אַדִּשְׁמוּאֵל! לָא דַּק, וְהַיְינוּ לְחוּמְרָא לָא דַּק, דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי טַרְפוֹן. **משנה** הֲדַס הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ - פָּסוּל. שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת - פָּסוּל. נִקְטַם רֹאשׁוֹ, נִפְרְצוּ עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיוּ עֲנָבָיו מְרוּבּוֹת מֵעָלָיו - פָּסוּל. וְאִם מִיעֵטָן - כָּשֵׁר. וְאֵין מְמַעֲטִין בְּיוֹם טוֹב **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: "עֲנַף עֵץ עָבוֹת" - שֶׁעֲנָפָיו חוֹפִין אֶת עֵצוֹ. וְאִי זֶה הוּא - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה הַדֵּס. וְאֵימָא זֵיתָא! בָּעֵינַן "עָבוֹת" וְלֵיכָּא. וְאֵימָא דּוּלְבָּא! בָּעֵינַן עֲנָפָיו חוֹפִין אֶת עֵצוֹ וְלֵיכָּא. וְאֵימָא הִירְדּוּף! אָמַר אַבָּיֵי: "דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נוֹעַם" וְלֵיכָּא. רָבָא אָמַר מַהֲכָא: "הָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֶהָבוּ". תָּנוּ רַבָּנַן: קָלוּעַ כְּמִין קְלִיעָה וְדוֹמֶה לְשַׁלְשֶׁלֶת - זֶהוּ הַדֵּס. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: "עֲנַף עֵץ עָבוֹת" - עֵץ שֶׁטַּעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוֶה, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה הַדֵּס. תָּנָא: עֵץ עָבוֹת - כָּשֵׁר, וְשֶׁאֵינוֹ עָבוֹת - פָּסוּל. הֵיכִי דָּמֵי עָבוֹת? אָמַר רַב יְהוּדָה: וְהוּא דְּקַיְימִי תְּלָתָא תְּלָתָא טַרְפֵּי בְּקִינָּא. רַב כָּהֲנָא אָמַר: אֲפִילּוּ תְּרֵי וְחַד. רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא מְהַדַּר אַתְּרֵי וְחַד, הוֹאִיל וְנָפֵיק מִפּוּמֵיהּ דְּרַב כָּהֲנָא. אֲמַר לֵיהּ מָר בַּר אַמֵּימָר לְרַב אַשִׁי: אַבָּא, לְהַהוּא "הֲדַס שׁוֹטֶה" קְרֵי לֵיהּ. תָּנוּ רַבָּנַן: נָשְׂרוּ רוֹב עָלָיו וְנִשְׁתַּיְּירוּ בּוֹ מִיעוּט - כָּשֵׁר, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא עָבוּתוֹ קַיֶּמֶת. הָא גּוּפָא קַשְׁיָא; אָמַרְתְּ נָשְׂרוּ רוֹב עָלָיו כָּשֵׁר, וְהַדַּר תָּנֵי "וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא עָבוּתוֹ קַיֶּמֶת", כֵּיוָן דְּנָתְרִי לְהוּ תְּרֵי - עָבוֹת הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ? אָמַר אַבָּיֵי: מַשְׁכַּחַת לָהּ

באמא

וְאִיבָּא דְּרָמֵי לֵיהּ מִירְמָא – יש אומרים שאביי בא ליישב סתירה מהמשנה לברייתא. **תְּנַן**, לולב מציני הַר הַבַּרְזֶל כָּשֵׁר, **וְהָתַנְיָא**, שלולב מציני הר הברזל **פְּסוּלָה**. **אָמַר אַבָּיֵי**, **לֹא קַשְׁיָא**, **כָּאן** – במשנה מדובר כשֶׁרֹאשׁוֹ שֶׁל עלה זֶה מַגִּיעַ לְצַד עִיקָּרוֹ שֶׁל עלה זֶה שמעליו, **כָּאן** – בברייתא מדובר כשֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל עלה זֶה מַגִּיעַ **לְצַד** עִיקָּרוֹ שֶׁל עלה זֶה. **אָמַר רַבִּי מַרְיוֹן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, וְאָמְרֵי לַהּ תָּנֵי רַבָּה בַּר מָרִי מִשּׁוּם רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שְׁתֵּי תְּמָרוֹת** – שני עצי דקל יֵשׁ בְּמקום שנקרא **גֵּיא** בֶּן הִנֹּם שהוא סמוך לירושלים, **וְעוֹלֶה עָשָׂן מִבֵּינֵיהֶם, וְזֶהוּ** – על עצי דקל אלו הוא שֶׁשָּׁנִינוּ במשנה שציני הַר הַבַּרְזֶל כְּשֵׁרוֹת ללולב, **וְזוֹ הִיא פִּתְחָהּ** שֶׁל **גֵּיהִנֹּם**, ומשום כך עולה עשן שם:

שנינו במשנה: לוּלָב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים כדי לנענע בו, כשר: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שִׁעְוּר** אורך **הַדַּס וַעֲרָבָה** שְׁלֹשָׁה טפחים, **וְשִׁעְוּר** אורך הלוּלָב **אַרְבָּעָה** טפחים, **כְּדֵי שֶׁיְּהֵא** הלוּלָב **יוֹצֵא** למעלה מִן **הַהֲדַס** והערבה בשעה שנוטלם, **טֶפַח**. ולפי זה די שיהיה גבוה מראשו עד סוף העלים ארבעה טפחים. **וְרַבִּי פְּדָנְדָּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, אין מודדים בצירוף העלים, אלא שִׁרְרוֹ שֶׁל לוּלָב – השדרה שממנה יוצאים עלי הלולב **צָרִיךְ שֶׁיֵּצֵא** למעלה מִן **הַהֲדַס** והערבה **טֶפַח**, לבד מהעלים שעולים למעלה מראש השדרה. מקשה הגמרא: **תְּנַן**, לוּלָב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה **טְפָחִים** כְּדֵי לְנַעְנֵעַ בּוֹ כָּשֵׁר, משמע שדי שיהיה באורך הלולב שלושה טפחים ולא ארבעה. מתרצת הגמרא: **אֵימָא** יש לגרוס בדברי המשנה, 'לולב שיש בו שלושה טפחים **וּכְדֵי לְנַעְנֵעַ בּוֹ כָּשֵׁר'** – ויש בו עוד טפח כדי שיוכלו לנענע בו כשר, שהרי אי אפשר לנענע אלא בחלק של הלולב שגבוה משאר המינים, **וּמַר** – שמואל מפרש את המשנה **כִּדְאִית לֵיהּ** – כשיטתו, שצריך להיות אורכו עם העלים ארבעה טפחים, **וּמַר** – רבי יוחנן מפרש את המשנה **כִּדְאִית לֵיהּ** – כשיטתו שצריך להיות אורכו עד סוף השדרה ארבעה טפחים. מקשה הגמרא על דעת רבי יוחנן: **תָּא שְׁמַע, שִׁעְוּר** אורך **הַדַּס וַעֲרָבָה** שְׁלֹשָׁה טפחים, **וְלוּלָב** שיעור אורכו **אַרְבָּעָה** טפחים. **מַאי לָאו** כוונת הברייתא ששיעור אורך הלולב ארבעה טפחים **כַּהֲדֵי** – יחד עם **הָעֲלִין**, וקשה על רבי יוחנן שהצריך שיהיה אורך הלולב ארבעה טפחים בשדרה עצמה. דוחה הגמרא: **לֹא**, כוונת הברייתא ששיעור אורך הלולב ארבעה טפחים **לְבַד מֵעֲלִין** אלא בשדרה עצמה, ועם העלים אורכו יותר מארבעה.

גּוּפָא, שנינו בברייתא, **שִׁעְוּר** אורך **הַדַּס וַעֲרָבָה** שְׁלֹשָׁה טפחים, **וְשִׁעְוּר** אורך הלוּלָב **אַרְבָּעָה** טפחים. **רַבִּי טַרְפוֹן** חולק **וְאוֹמֵר**, שהדס וערבה נמדדים **בְּאַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה טְפָחִים**. סברה הגמרא שכוונת רבי טרפון שאורך ההדס והערבה צריך להיות חמשה טפחים, **אָמַר רָבָא, שְׁרָא לֵיהּ מָרֵיהּ לְרַבִּי טַרְפוֹן** – ימחול לו אדונו לרב טרפון, כלומר צריך רבי טרפון לבקש מחילה על דבריו, **הַשְׁתָּא** הדס **עֲבוֹת** – שעליו משולשים [כדינו שיבואר בסמוך] באורך שְׁלֹשָׁה טפחים **לֹא מַשְׁכְּחִינָן** – קשה למצוא אלא בקושי ובטורח גדול, הדס עבות **בַּת חֲמִשָּׁה** – שאורכו חמשה טפחים **מִבַּעְיָא** – כל שכן שקשה למצוא, ונמצא שרבי טרפון מטריח הרבה על ישראל למצוא הדסים כשרים, שהרי רוב ההדסים הארוכים אינם משולשים והם פסולים. **כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר** לבאר שאין כוונת רבי טרפון שאורך ההדס צריך להיות חמשה טפחים, אלא ששלשה הטפחים של ההדס נמדדים באמה בת חמשה טפחים, וכוונתו **שֶׁאַמָּה בַּת שְׁשָׁה טְפָחִים עֲשֵׂה אוֹתָהּ בַּת חֲמִשָּׁה** – במקום לחלק את אורך האמה לששה טפחים, חלק אותה לחמשה טפחים גדולים, ונמצא שגודלו של כל טפח, הוא טפח וחמישית [מטפחים רגילים], ואמר רבי טרפון **צֵא מֵהֶן שְׁלֹשָׁה** טפחים כאלו, **וְהַשְּׁאָר לַלּוּלָב** – וגם הטפח הרביעי שצריך הלולב להיות גבוה מההדס, אינו טפח בינוני אלא טפח גדול, ולפי זה **כַּמָּה הָווּ לְהוּ** – כמה אורך ההדס והערבה לרבי טרפון, **תְּלָתָא וְתְלָתָא חוּמְשֵׁי** – שלושה טפחים ועוד שלוש חמישיות הטפח מטפחים רגילים. ולפי זה לא החמיר רבי טרפון אלא חומרא מועטת.

מקשה הגמרא: **קַשְׁיָא** דִּשְׁמוּאֵל אַדִּשְׁמוּאֵל, **הָכָא אָמַר רַב** יְהוּדָה **אָמַר שְׁמוּאֵל, שִׁעְוּר** אורך **הַדַּס וַעֲרָבָה** שְׁלֹשָׁה טפחים, ולא פירש שהם טפחים גדולים, ואם כן כוונתו היא לטפחים רגילים [באמה בת ששה טפחים], **וְהָתָם אָמַר רַב הוּנָא אָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבִּי טַרְפוֹן**, שהחמיר להצריך שלושה טפחים גדולים. מתרצת הגמרא: שמואל **לֹא** דָּק בדבריו במה שלא פירש שצריך שיהיו הטפחים גדולים, אבל באמת שמואל סובר כרבי טרפון. שואלת הגמרא: **אֵימַר דְּאַמְרִינָן לֹא** דָּק – אין לומר שאמורא לא דייק בדבריו אלא שאי דיוקו גורם **לְחוּמְרָא**, אבל אם נשמע מדבריו **לְקוּלָּא, מִי אַמְרִינָן לֹא** דָּק – וכי אפשר לומר שלא דייק, ואף כאן אי אפשר ששמואל לא דייק שהרי יצא מדבריו מכשול שיכשירו הדס וערבה שאורכם שלושה טפחים רגילים. מתרצת הגמרא: **כִּי אֲתָא רַבִּין אָמַר** לבאר את כוונת רבי טרפון באופן אחר, **אַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה טְפָחִים עֲשֵׂה אוֹתָהּ שִׁשָּׁה** – טול חמשה טפחים מאמה בינונית בת ששה טפחים, וחלוק את אותם החמשה טפחים לששה טפחים קטנים, **צֵא מֵהֶן שְׁלֹשָׁה לַהֲדַס** – ובשלושה טפחים קטנים אלו יש לשער את אורך ההדס והערבה, **וְהַשְּׁאָר לַלּוּלָב** – וגם הטפח הרביעי שצריך הלולב להיות גבוה מההדס, אינו טפח בינוני אלא טפח קטן, ולפי זה **כַּמָּה הָווּ לְהוּ** אורך ההדס והערבה לרבי טרפון, **תְּרֵי וּפַלְגָּא** – שנים וחצי טפחים בינונים, שהרי שלושה טפחים מהששה העשויים מחמישה טפחים בינונים, הם חצי מהחמשה, והרי הם שנים וחצי טפחים. ונמצא שרבי טרפון בא להקל, שלא צריך שיהיה האורך שלושה טפחים, אלא די באורך שני טפחים וחצי. מקשה הגמרא: **סוֹף סוֹף קַשְׁיָא** דִּשְׁמוּאֵל אַדִּשְׁמוּאֵל, שהרי שמואל אמר שצריך להיות אורך ההדס והערבה שלושה טפחים, ואיך פסק שמואל כרבי טרפון שלדעתו שיעור האורך הוא שני טפחים וחצי. מתרצת הגמרא: שמואל **לֹא** דָּק במה שלא הדגיש ששלשה טפחים הכוונה לטפחים קטנים, **וְהֵיכִי לְחוּמְרָא לֹא** דָּק – ולפי זה אי דיוקו גורם טעות לחומרא, **דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבִּי טַרְפוֹן** שדי באורך שנים וחצי טפחים:

משנה

הַדַּס הַגָּזוּל פסול, שנאמר (ויקרא כג מ) 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם' ודרשו חכמים משלכם. **וְכֵן** הדס **הַיָּבֵשׁ** – שיבשו רוב עליו עד שהלבינו פניהם, **פָּסוּל**, משום שאינו הדר. הדס **שֶׁל אֲשֵׁרָה** – שעבדו אותו לעבודה זרה, וטעון שריפה, **וְכֵן** הדס **שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת** – עיר של ישראל שהודחו ונתפתו רוב יושביה לעבוד עבודה זרה, וצריך לשרוף את כל הנמצא בה, **פָּסוּל**, שכיון שהוא עומד לשריפה, נחשב כשרוף ואין בו את השיעור שצריך שיהיה בהדס. **נִקְטַם רֹאשׁוֹ** – ראש ענף ההדס, פסול, משום שאינו הדר. **נִפְרְצוּ** – נשרו רוב **עָלָיו**, פסול, שאין שמו עליו והרי הוא כמין אחר. **אוֹ** הדס **שֶׁהָיוּ עֲנָבָיו** – פרי שגדל בהדס **מְרוּבּוֹת מֵעָלָיו** בין במקום אחד בין בכמה מקומות, **פָּסוּל**, משום שאינו הדר. **וְאִם** מִעֲטָן – ואם תלש מהענבים עד שעליו מרובות מענביו, **כָּשֵׁר**. **וְאֵין** מְמַעֲטִין את ענבי ההדס **בְּיוֹם טוֹב**, לפי שהוא כמתקן כלי, שהיה פסול ומכשירו, ואסור משום שבות:

גמרא

תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בתורה 'עֲנַף עֵץ עָבֹת' והיינו עץ שכולו ענף כלומר מין עץ **שֶׁעֲנָפָיו** – עליו **חוֹפִין אֶת עֲצוֹ** – שהעץ מכוסה בעלים, **וְאֵי זֶה הוּא** עץ העשוי בענין זה, **הֲוֵי אוֹמֵר זֶה הַדַּס**, שעליו מכסים את כל הענף שבו הם גדלים. מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** שכוונת התורה היא **לְזֵיתָא** – לענפים מעץ הזית, שעליו ארוכים ורצופים וגם הם מכסים את הענף מתוך שהם מרובים. מתרצת הגמרא: **בְּעֵינָן** 'עֲבוֹת' – שיהיו העלים מורכבים זה על זה כמעשה שרשרת, **וְלֵיכָּא** – ואין דבר זה בענפי הזית אלא בענפי ההדס. מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** שכוונת התורה **לְדוּלְבָא** – לענף מעץ ערמון שעליו מכסים זה את זה והרי הוא 'עבות'. מתרצת הגמרא: **בְּעֵינָן שֶׁעֲנָפָיו** – עליו יהיו **חוֹפִין אֶת עֲצוֹ** ולא יהיה בענף מקום מגולה שלא יכסו העלים, **וְלֵיכָּא** – ואין דבר זה בענפי הדולבא אלא

המשך בעמוד סז

בְּאַפָּא מִצְרָאָה – בהדס הגדל במצרים, שהוא מין הדס דְּקָיְימֵי **שִׁבְעָה שִׁבְעָה בְּחַד קִינָא** – יוצאים בו שבעה עלים בשורה אחת, **דְּכִי נָתְרֵי אַרְבָּעָה** – שאף שנשרו ממנו ארבעה עלים שהם רוב עליו, עדיין **פָּשׁוּ לְהוּ תְּלָתָא** – נשארו בו שלושה עלים ועבותו קיימת, ועל זה אמרה הברייתא שאף שנשתיירו בו מיעוט כשר. **אָמַר אַבַּיֵי, שְׁמַע מִינַּהּ** מהברייתא, **הַאי אַפָּא מִצְרָאָה כָּשֵׁר לְהוֹשַׁעְנָא** – אותו הדס מצרי כשר לצאת בו ידי חובת נטילת לולב ומיניו.

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שיוצאים ידי חובה בהדס מצרי ומה החידוש בזה. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא הוֹאִיל וְאִית לֵיהּ** – להדס זה **שֵׁם לָווּי** – שאינו נקרא 'הדס' אלא 'הדס מצרי', היינו אומרים **שלא מִתְכַּשֵּׁר, קָא מַשְׁמַע לָן** אביי שהוא כשר אף שיש לו שם לווי. שואלת הגמרא: **וְאֵימָא הָכִי נַמִּי** שהדס שיש לו שם לווי פסול, ומניין שהוא כשר. עונה הגמרא: כיון שהתורה לא אמרה בפירוש 'הדס' אלא 'עֵץ עָבוֹת' **אָמַר רַחֲמָנָא, מִכָּל מָקוֹם** – שהוא כל שנקרא 'עץ עבות' הרי הוא בכלל זה, אף שלשמו יש שם לווי.

תָּנוּ רַבָּנַן, הדס **שִׁבְּשׁוּ רוֹב עָלָיו וְנִשְׁאֲרוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה בַּדֵּי** – ענפי הדס שבכל אחד מהם יש שלושה עָלִין לַחִין במקום אחד, **כָּשֵׁר.** אבל אם נשארו פחות משלושה עלים לחים בכל אחד מהם, פסול, כיון שאינו עבות. **וְאָמַר רַב חִסְדָּא,** וצריך שישארו שלושת העלים הלחים **בְּרֹאשׁ כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מההדסים כדי שיהיה כשר, שעל ידי שהעלים הלחים בראש ההדס יש שם הדר על כל ההדס, אבל אם נשארו שלושת העלים באמצע ההדסים, פסול, כיון שאינו הדר.

שנינו במשנה: **נִקְטַם רֹאשׁוֹ** של ההדס, פסול: **תְּנֵי עוּלָּא בַּר חִינְנָא,** ההדס **שנִקְטַם רֹאשׁוֹ וְעָלְתָה בּוֹ** במקום הקטימה **תְּמָרָה** – כמין פרי ירוק, **כָּשֵׁר,** שעל ידי התמרה אין הקטימה ניכרת והרי זה כאילו לא נקטם. **כְּעֵין רַבִּי יִרְמְיָה, נִקְטַם רֹאשׁוֹ** של ההדס **מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב,** ונמצא שבבניסת החג ובשעה שנאגד עם הלולב לא היה ראוי למצוותו, **וְעָלְתָה בּוֹ** – וגדלה במקום הקטימה **תְּמָרָה בְּיוֹם טוֹב** וחזר ונעשה ראוי לאחר שכבר נאגד, **מַהוּ,** האם **יֵשׁ** דין **דְּחוּי אֵצֶל** כל **הַמִּצְוֹת** שבתורה כשם שיש דין דיחוי בקרבנות, שכיון שנדחה שעה אחת, שוב אינו כשר להקרבה לעולם אף שנעשה ראוי, ואף כאן כיון שבתחילת זמן מצוותו היה פסול אינו חוזר להכשרו, **אוֹ לָא,** שדין דיחוי הוא רק בקדשים ולא בכל המצוות, וכאן ההדס כשר.

שואלת הגמרא: **וְתִפְשׁוּט לֵיהּ** לספק זה **מֵהָא דְּתַנִּן,** שחט חיה או עוף **וְכִסָּהוּ** – את הדם בעפר בידיו, **וְאַחַר כָּךְ נִתְנַּלָּה** הדם על ידי הרוח שפיזרה את העפר, **פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת** שוב, אבל אם מתחילה **כִּסָּהוּ הָרוּחַ, חַיָּיב לְכַסּוֹת. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ** שאם כיסתה הרוח חייב לחזור ולכסות **אֶלָּא** באופן **שֶׁחָזַר** הדם **וְנִתְגַּלָּה** לאחר שכיסתה אותו הרוח, **אֲבָל לֹא חָזַר וְנִתְגַּלָּה פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת,** שהרי הדם מכוסה ועומד. **וְהַוֵּינָן בַּהּ** – והקשינו בזה, **כִּי חָזַר וְנִתְגַּלָּה** הדם אחרי שכיסתה הרוח **אַמַּאי חַיָּיב לְכַסּוֹת,** למה לא נאמר שהוֹאִיל **וְאִידְּחֵי** שעה אחת ממצות כיסוי, שהרי כשהיה מכוסה בכיסוי הרוח נפטר ממצות כיסוי, ולא היה הדם ראוי לכסותו, שוב **אִידְּחֵי** לגמרי וגם כשחזר ונתגלה יהיה פטור מלכסות, **וְאָמַר רַב פַּפָּא, זֹאת אוֹמֶרֶת** – מכח קושיא זו מוכח **שאֵין** דין **דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת** שנאמר בו הואיל ונדחה שוב לא יראה, ולכן אף שהיה הדם דחוי שעה אחת מלקיים בו את מצות הכיסוי, כשחזור ונהיה ראוי לכסותו, חייב לכסות. ואם כן יש לפשוט את ספקו של רבי ירמיה לענין הדס שהיה דחוי וחזר להיות ראוי שהוא כשר. דוחה הגמרא: **דְּרַב פַּפָּא גּוּפָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – רבי ירמיה הסתפק בדבריו של רב פפא עצמו, אם אכן מה שאמרה המשנה שאם כסהו הרוח ונתגלה חייב לכסות הוא משום **שמִיפְּשִׁיט פְּשִׁיט לֵיהּ** – פשוט לו לתנא **דְּאִין דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת,** ולפי זה אכן נלמד שלא **שְׁנָא לְקוּלָּא וְלָא שְׁנָא לְחוּמְרָא** אומרים כן, ויש להקל בהדס שהיה פסול מתחילה וחזר להכשרו שהוא כשר. **אוֹ דִּלְמָא** מה שאמרה המשנה שחייב לכסות אינו משום שפשוט לתנא שאין דיחוי אצל מצוות, אלא **סָפֵיקִי מְסַפְּקָא לֵיהּ** לתנא אם יש דיחוי אצל מצוות או לא, ומספק החמיר והצריך לחזור ולכסות את הדם שנתגלה אחרי שכיסתה אותו הרוח, ולפי זה רק **לְחוּמְרָא אַמְרִינָן** שאין דיחוי, אבל **לְקוּלָּא** כגון להכשיר את ההדס שהיה דחוי **לָא אַמְרִינָן,** ויש לפסול אותו מספק, שמא יש דיחוי אצל מצוות וההדס פסול. **תֵּיקוּ.**

שואלת הגמרא: **לֵימָא כְּתַנָּאֵי** – שמא נאמר שספקו של רבי ירמיה שנוי במחלוקת תנאים, ששנינו בברייתא על דברי המשנה שאסור למעט את ענבי ההדס המרובים על העלים ביום טוב כדי להכשירו, שאם **עֲבַר וְלִקְּטָן** ביום טוב, **פָּסוּל, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִעֶזֶר (בֶּן) [בְּרַבִּי] צָדוֹק, וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין. סְבְרוּהָ** – הבינו חכמי בית המדרש [שרצו לתלות את מחלוקתם אם יש דיחוי אצל מצוות או לא] שאין לפרש שטעמו של רבי אליעזר ברבי צדוק שפסל הוא משום תעשה ולא מן העשוי [שכיון שבשעת אגידת המינים היה ההדס פסול, ואחר כך הוכשר מאליו על ידי שליקט את הענבים, נמצא שלא נעשה מעשה האגידה בהכשר], משום **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – רבי אלעזר ברבי צדוק וחכמים סוברים שלולב **אֵין צָרִיךְ אֶגֶד** – אין חיוב לאגוד את הלולב עם ההדסים והערבות בשעת נטילת לולב, ואם כן לא שייך כאן דין תעשה ולא מן העשוי, **וְגַם אִם תִּמְצֵי לוֹמַר** שרבי אלעזר ברבי צדוק סובר שלולב **צָרִיךְ אֶגֶד,** מכל מקום אין לפרש שטעמו של רבי אלעזר ברבי צדוק הוא משום 'תעשה ולא מן העשוי', שהרי על לולב לא נאמר בתורה 'תעשה' שיהיה שייך לדרוש 'ולא מן העשוי', ואף שבסוכה אמרה תורה 'תעשה', **לֹא יָלְפִינַן** בבנין אב **לוּלָב מִסּוּכָּה דִּכְתִיב בָּהּ** 'תַּעֲשֶׂה' ודורשים 'תעשה **וְלֹא מִן הֶעָשׂוּי'.** אלא **מַאי לָאו בָּהָא** – בדבר זה **קָמִיפַּלְגִי, דְּמַאן דְּפָסִיל** – רבי אלעזר ברבי צדוק **סָבַר, אַמְרִינָן יֵשׁ דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת,** וכיון שבשעה שאגד את ההדס עם הלולב היה ההדס פסול ונקרא עליו שם לולב של מצוה בשעה שהיה דחוי, הרי הוא דחוי לעולם אף שליקט ממנו את ענביו, **וּמַאן דְּמַכְשִׁיר סָבַר** – חכמים סוברים, **לָא אַמְרִינָן יֵשׁ דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת** אלא לענין קרבנות, ולכן אם מיעט את ענביו כשר.

דוחה הגמרא: **לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין לרבי אלעזר ברבי צדוק ובין לרבנן **לָא אַמְרִינָן יֵשׁ דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת,** וכולי עלמא סוברים שלולב צריך אגד, **וְהָכָא בְּמִילְּתָא לוּלָב מִסּוּכָּה קָא מִיפַּלְגִי, מַר** – רבי אלעזר ברבי צדוק **סָבַר,** יַלְפִינָן לוּלָב מִסּוּכָּה בבנין אב, הואיל וסוכה בעשייה ולולב בעשייה, וכשם שבסוכה יש פסול 'תעשה ולא מן העשוי' שהרי נאמר בה 'תעשה', כך גם בלולב יש פסול זה, ולפיכך פסל כשמיעט את הענבים ביום טוב, משום שכיון שאגד את הלולב [שהוא עשייתו] בפסול, כשהיו ענבים בהדס, אם מיעט את הענבים נעשה כשר מאליו ופסול משום תעשה ולא מן העשוי. **וּמַר סָבַר** – וחכמים סוברים, **לָא** יַלְפִינָן לוּלָב מִסּוּכָּה, **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, אִי הוה סְבִירָא לֵן שלוּלָב צָרִיךְ אֶגֶד,** ונמצא ששייכת עשייה בלולב, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** היו מודים שיַלְפִינָן לוּלָב מִסּוּכָּה בבנין אב שגם בלולב יהיה פסול 'תעשה ולא מן העשוי'. **וְהָכָא בְּלוּלָב צָרִיךְ אֶגֶד קָא מִיפַּלְגִי,** שרבי אלעזר ברבי צדוק סובר שלולב צריך אגד ולכן גם לומד לולב מסוכה שהוא נפסל משום תעשה ולא מן העשוי, ופוסל אם מיעט את הענבים לאחר האגד. וחכמים סוברים שאינו צריך אגד, וכיון שאין דין עשייה בלולב, לא שייך בזה פסול תעשה ולא מן העשוי, ואף אם מיעט את הענבים לאחר שאגדם, כשר. ומחלוקתם היא **כִּפְלוּגְתָּא דְּתַנָּאֵי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא, לוּלָב, בֵּין** שהוא **אָגוּד** עם ההדס והערבה, **בֵּין שֶׁאֵינוֹ אָגוּד, כָּשֵׁר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אָגוּד כָּשֵׁר, שֶׁאֵינוֹ אָגוּד פָּסוּל.** וחכמים סוברים כתנא קמא דברייתא שלולב אינו צריך אגד, ורבי אלעזר סובר כרבי יהודה.

מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה** שפוסל לולב שאינו אגוד עם ההדס והערבה, משום שִׁלּוּף בגזירה שוה **לְקִיחָה לְקִיחָה מֵאֲגוּדַת אֵזוֹב, כְּתִיב הָכָא** לגבי לולב, 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וגו' כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וַעֲרֵבֵי נָחַל' (ויקרא כג מ) **וּכְתִיב הָתָם** (שמות יב כב) 'וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב', **מַה לְּהַלָּן** לגבי אזוב הלקיחה צריכה להיות **בַּאֲגוּדָה** כלשון הכתוב 'אֲגֻדַּת אֵזוֹב', **אַף כָּאן** לגבי לולב הלקיחה צריכה להיות **בַּאֲגוּדָה** עם שאר המינים. וטעמם של **רַבָּנַן** שמכשירים את הלולב אף אם לא אגדו, משום שלֵית **לְהוּ** את

רש"י

אבא מצראה — גדל על המיצר של שדה, ומתוך שיש לו מקום פנוי הוא משבח ומצליח. לישנא אחרינא: אסא מצראה = הדס מצרי. **שלשה בדי עלין לחין** — שלשה בדין, ובכל בד ובד שלשה עלין לחין. דבבציר משלשה עלין לא הוי עבות. **וכראש כל אחד** — שיהו עלין הלחין בראשי הבדים, אבל באמצעם — לאו הדר הוא. **ועלתה בו תמרה** — כמין תמרה, כעין הנמצא בעלי ערבה פעמים בעלין דבוק כמין פרי ירוק, וצובעין בו הנשים צעיפיהם. **ועלתה בו תמרה ביום טוב** — משנאגד. דבתלוש נמי סלקא ביה. **יש דחוי אצל מצות** — כלומר, נוהגת תורת דחוי אצל מצות כשם שנוהגת אצל קרבנות. דאם נראה ונדחת משנשחטה — אמרת ידחה, דתו לא הדר חזי. הכא נמי, הואיל ונדחה כשנקטם — תו לא הדר מיחזי בעליית תמרה. והשתא לא דייק בין דחוי מעיקרא לנראה ונדחה, דהאי דנקטם מערב יום טוב — לא נראה מעולם. **כסהו** — אדם לדם חיה או עוף. **לא שנו** — דכסהו הרוח חייב לכסות אלא שחזר ונתגלה. **הואיל ואידחי** — על ידי הרוח, מכיסוי של מצוה, כדקאמר דכי לא נתגלה פטור מלכסות. **אידחי** — לעולם, ואפילו נתגלה. **ואמר רב פפא** גרסינן. **דרב פפא גופיה** — האי דיוקא דרב פפא מיבעיא ליה לר' ירמיה. **מיפשט פשיט ליה** — לתנא. דתנא: כסהו הרוח חייב לכסות, דאין דחוי. **לא שנא לחומרא** — כי הכא דמחייב ליה בכיסוי משום טעמא דאין דחוי. **ולא שנא לקולא** — כי ההיא דר' ירמיה, דאי אמרינן אין דחוי — הוי כשר, ואם יש דחוי — הוי פסול. ואמרי' אין דחוי, ומכשרינן. **או דלמא מספקא ליה** — לתנא, ומספיקא לחומרא הוא דמחייב ליה בכיסוי, שמא אין דחוי. **אבל לקולא** — כגון לענין תמרה. **לא אמרינן** — אלא פסלינן, שמא יש דחוי או אין דחוי. **עבר** ולקטן — לעינבי הדס שהיו מרובין מעלין, ותנן: אם מיעטן כשר. ואין ממעטין ביום טוב משום שבות, שדומה למתקן כלי ומכשירו, ואם עבר ומיעטן — פסול, כדמפרש טעמא ואזיל. **סברוה** — רבנן דבי מדרשא, דבעו למימר דהך פלוגתא ביש דחוי ואין דחוי היא. **דכולי עלמא** — רבנן ור' אלעזר בר' צדוק. **לולב אין צריך אגד** — ולא שייך ביה עשיה, דלוקי טעמא דר' אלעזר דפסל משום "תעשה" ולא מן העשוי בפסולות. ואי נמי צריך אגד — אפ"ה, משום "תעשה" ולא מן העשוי לא מיפסיל, דהא בדידיה לא כתיב תעשה. **ולולב מסובה לא יליף** — הלכך, מהשתא ליכא למיפסליה אלא משום דחוי, דכיון שאגדו בפסול ונקרא עליו שם לולב של מצוה בשעת דחוי — נדחה לעולם, ואף על גב דלא נראה ונדחה הוא, אלא דחוי מעיקרא. והאי דנקיט פלוגתייהו במיעטן ביום טוב — משום דסתמא בתר דאגדיה הוא, דהא ביום טוב לא אגיד ליה, ואי לא צריך אגד — איצטריך למינקט ביום טוב משום דאי לאו דקדש היום אבתי לא חל עליה זמן מצוה, ולא שם מצוה למקרייה דחוי. **ומאן דמכשר סבר** — אין דחוי לענין מצוה אלא לענין קדושה, כגון קרבנות.

ואימא הכי נמי — תימה: מאי סלקא דעתך למיפסליה משום שם לווי, מידי הדס כתיב בקרא? הא אפילו הירדוף מכשרינן, אי לאו משום דכתיב "דרכיה דרכי נועם". **נקטם** מערב יום טוב ועלתה בו תמרה ביום טוב מהו — אף על פי שבקונטרס הזכיר נראה ונדחה, הא דהכא דחוי מעיקרא הוא, כיון דבתחלת יום טוב לא חזי, כדמוכח לקמן גבי אשחור מעיום טוב. ונהי דגבי קדשים פשיטא לן דדחוי מעיקרא הוי דחוי, גבי מפריש נקבה לפסחו בפרק "מי שהיה טמא" (פסחים צח,א ושם) וגבי בהמה של שני שותפים בפרק קמא דזבחים (יב,א ושם) ובפרק קמא דקדושין (ז,א ושם), גבי מצוה מיבעיא לן. וכי תימא: הא דאסקינן גבי אשחור — תפשוט דדחוי מעיקרא לא הוי דחוי! לא דמיין להכא, כדפרישנא לעיל, דשאני התם דבידו ללקט. ואפילו בקדשים מכשירין מהאי טעמא במסכת זבחים פרק "כל הפסולין" (לד,ב ושם), דתנן גבי קבל הכשר ונתן לפסול יחזיר לכשר. ופריך בגמרא: ולידהוי דחוי! ומשני רב אשי: כל שבידו לא הוי דחוי. ומיהו, לא לגמרי דמי להאי דינא, דהא נראה ונדחה הוא. ולקמן מסקינן דלא תפשוט מיניה נראה ונדחה חוזר ונראה, אף על גב דבידו ללקטן. וכן בההיא דהפריש קרבן והמיר דת, דבידו לחזור, ואפילו הכי אמרינן פרק קמא דזבחים (יב,ב ושם) הואיל ונדחה — ידחה. עוד אמר בזבחים פרק "קדשי קדשים" (נט,א ושם): כל הקדשים שנשחטו עד שלא נפגם המזבח, ואחר כך נפגם המזבח — פסולין, דהואיל ונדחה ידחה, אף על פי שבידו לתקן. וצריך לחלק בדברים. והא דמדמי הכא היהיא דכיסוי הדם דבידו לגלות — מכל מקום היה לו לחשבו דחוי, הואיל ונפטר מלכסות לא נתחייב להוציאו מן הדחוי כדי לחזור ולכסות. והא דמייתי לימא כתנאי מעבר ולקטן, הוה מצי לדחויי דמאן דאמר התם אין דחוי משום דבידו לתקן, אבל הכא דאין בידו לתקן — יש דחוי. **והכא** במילף לולב מסובה קמיפלגי — והוה מצי לאשמועינן פלוגתייהו בליקטן בהיתר, כגון מערב יום טוב לאחר שאגדן. והא דנקט פלוגתייהו בליקטן באיסור, כגון ביום טוב — לאשמועי' דאפילו הכי חכמים מכשירין, דאין דחוי.

תוספות

לא דכולי עלמא לא אמרינן יש דחוי במצוה — וטעמא דמאן דפסל משום תעשה ולא מן העשוי הוא, דקסבר: לולב צריך למיגד, ושייך ביה עשיה. והכא במילף לולב מסובה פליגי. **ילפינן** — בבנין אב, הואיל וזה בעשיה, וזה בעשיה מה זה ולא מן העשוי — אף זה ולא מן העשוי. **ואנוהו** — התנאה לפניו. **רבינו** = רב. **במקום אחד** — שהעינבים כולן ביחד, ומיהו מרובין הן על העלין שבכל ההדס. הכי גרסינן. **לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות כשר.** אמר ליה **רבא שנים ושלשה מקומות הוה ליה מונמר ופסול.** הכי גרסינן לה לקמן לענין עלתה חזזית באתרוג.

מנומר

בְּאָסָא מִצְרָאָה, דְּקָיְימִי שִׁבְעָה שִׁבְעָה בְּחַד קִינָּא, דְּכִי נָתְרֵי אַרְבָּעָה פָּשׁוּ לְהוּ תְּלָתָא. אֲמַר אַבַּיֵי: שְׁמַע מִינַּהּ, הַאי אָסָא מִצְרָאָה - כָּשֵׁר לְהוֹשַׁעְנָא. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: הוֹאִיל וְאִית לֵיהּ שֵׁם לְוַוי - לָא מִתְכַּשֵּׁר, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאִימָא הָכִי נַמִּי? "עֵץ עָבוֹת" אָמַר רַחֲמָנָא, מִכָּל מָקוֹם. תְּנוּ רַבָּנַן: יָבְשׁוּ רוֹב עָלָיו וְנִשְׁאֲרוּ בּוֹ שְׁלִשָּׁה בַּדֵּי עָלִין לַחִין - כָּשֵׁר. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: וּבְרֹאשׁ כָּל אֶחָד וְאֶחָד. "נִקְטַם רֹאשׁוֹ". תְּנֵי עוּלָּא בַּר חִינְנָא: נִקְטַם רֹאשׁוֹ וְעָלְתָה בּוֹ תְּמָרָה - כָּשֵׁר. בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה: נִקְטַם רֹאשׁוֹ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְעָלְתָה בּוֹ תְּמָרָה בְּיוֹם טוֹב, מַהוּ? יֵשׁ דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת אוֹ לֵא? וְתִפְשׁוֹט לֵיהּ מֵהָא דְּתַנְּן: כִּסָּהוּ וְנִתְגַּלָּה - פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת, כִּסָּהוּ הָרוּחַ - חַיָּיב לְכַסּוֹת. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁחָזַר וְנִתְגַּלָּה, אֲבָל לֹא חָזַר וְנִתְגַּלָּה - פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת. וְהָוֵינַן בַּהּ: כִּי חָזַר וְנִתְגַּלָּה אַמַּאי חַיָּיב לְכַסּוֹת? הוֹאִיל וְאִידְּחֵי אִידְּחֵי! וְאָמַר רַב פַּפָּא: זֹאת אוֹמֶרֶת אֵין דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת. דְּרַב פַּפָּא גּוּפָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ: מִיפְשַׁט פְּשִׁיט לֵיהּ דְּאֵין דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת, לָא שָׁנָא לְקוּלָא וְלָא שָׁנָא לְחוּמְרָא, אוֹ דִּלְמָא: סַפּוּגֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ, לְחוּמְרָא - אָמְרִינַן, לְקוּלָא - לָא אָמְרִינַן? תֵּיקוּ. לֵימָא כְּתַנָּאֵי: עָבַר וּלְקָטָן - פָּסוּל, דְּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק, וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין. סְבְרוּהָ: דְּכוּלֵּי עָלְמָא לוּלָב אֵין צָרִיךְ אֲגֻדָּה, וְאִתַּלְמוּד לוֹמַר צָרִיךְ אֲגֻדָּה - לָא יָלְפִינַן לוּלָב מִסּוּכָּה, דִּכְתִיב בָּהּ "תַּעֲשֶׂה" וְלֹא מִן הָעָשׂוּי. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי: דְּמַאן דְּפָסֵיל - סָבַר: אָמְרִינַן יֵשׁ דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת, וּמַאן דְּמַכְשִׁיר סָבַר: לָא אָמְרִינַן יֵשׁ דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת! לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא אָמְרִינַן יֵשׁ דְּחוּי אֵצֶל מִצְוֹת, וְהָכָא בְּמֵילַף לוּלָב מִסּוּכָּה קָא מִיפַּלְגִי: מָר סָבַר: יָלְפִינַן לוּלָב מִסּוּכָּה. וּמָר סָבַר: לָא יָלְפִינַן לוּלָב מִסּוּכָּה. וְאִיבָּעְיָא אֵימָא: אִי סְבִירָא לָן לוּלָב צָרִיךְ אֲגֻדָּה - דְּכוּלֵּי עָלְמָא יָלְפִינַן לוּלָב מִסּוּכָּה, וְהָכָא בְּלוּלָב צָרִיךְ אֲגֻדָּה קָא מִיפַּלְגִי, וּבִפְלוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי; דְּתַנְיָא: לוּלָב, בֵּין אָגוּד בֵּין שֶׁאֵינוֹ אָגוּד כָּשֵׁר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אָגוּד כָּשֵׁר, שֶׁאֵינוֹ אָגוּד - פָּסוּל. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? יָלִיף "לְקִיחָה" "לְקִיחָה" מֵאֲגוּדַּת אֶתְרוֹג. כְּתִיב הָכָא: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן", וּכְתִיב הָתָם: "וּלְקַחְתֶּם אֲגוּדַּת אֶתְרוֹג", מַה לְּהַלָּן אֲגוּדָּה - אַף כָּאן אֲגוּדָּה. וְרַבָּנַן: לֵית לְהוּ לְקִיחָה לְקִיחָה. מַאן תְּנָא לְהָא, דְּתָנוּ רַבָּנַן: לוּלָב מִצְוָה לְאוֹגְדוֹ, וְאִם לֹא אֲגָדוֹ - כָּשֵׁר. מַנִּי? אִי רַבִּי יְהוּדָה - כִּי לֹא אֲגָדוֹ אַמַּאי כָּשֵׁר? אִי רַבָּנַן - מַאי מִצְוָה קָא עָבֵיד? לְעוֹלָם רַבָּנַן, וּמִצְוָה מִשּׁוּם "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ". "אוֹ שֶׁהָיוּ עֲנָבָיו מְרוּבִּין". אָמַר רַב חִסְדָּא: דָּבָר זֶה רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל אֲמָרוֹ, וְהַמָּקוֹם יִהְיֶה בְּעֵזְרוֹ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּמָקוֹם אֶחָד, אֲבָל בִּשְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת - כָּשֵׁר. אֲמַר לֵיהּ רָבָא:

שנים

שנים ושלשה מקומות נמי מתחזי במנומר ופסול — אית ספרים דגרסי אדרבה, כדאשכחן לקמן גבי עלתה חזזית. ולפי אותה גירסא קשה, דבי מסיק אלא אי איתמר הכי איתמר — הוה מצי לאסוקי איפכא: אם מעטו כשר, לא שנו אלא במקום אחד דאותו מיעוט ענבים הנשארים הוו במקום אחד. דבי הא גוונא מסיק לקמן גבי חזזית. אבל אי לא גרסינן אדרבה — ניחא, דמשמע ליה הסברא שהכל שוה לענין ענבים, אף על פי שחלוקין לענין חזזית.

לעולם בתר דאגדן וקסבר אגד הזמנה בעלמא הוא — זו גירסת הקונטרס. ואית ספרים דגרסי: וקסבר לולב אין צריך אגד, ואתלמוד לומר צריך אגד — הזמנה בעלמא הוא. ולא יתכן כלל, דאי צריך אגד — אם כן מיפסיל משום תעשה ולא מן העשוי אי ילפינן לולב מסוכה, כדאמרינן לעיל (יא,ב).

תפשוט מינה דחוי מעיקרא לא הוי דחוי — לענין מצות דוקא, כדפירש"ל לעיל. ובעיא דנקטם — נמי לא איפשיטא, כדפירשתי נמי לעיל. **מודה** ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות — עיקר מילתייהו פרק "ר' אליעזר דמילה" (שבת קלג,א) גבי בשר אף על גב שיש שם בהרת יקרון. ואם תאמר: בסוף פרק "ספק אבל" (כריתות כ,ב ושם) גבי חותה גחלים בשבת והובערו מאליהן אמר, דמאן דמחייב סבר לה כרבי יהודה בדבר שאין מתכוין, ומאן דפטר כר' שמעון. ועל כרחיך פסיק רישיה הוא, מדמחייב לרבי יהודה. דבמילתא דלאו פסיק רישיה ליכא אלא איסורא בעלמא. ואם כן לר' שמעון אמאי פטור? ויש לומר: דאין מתכוין דהתם — היינו דאין חושש בהבערתם, לכך פטור לר"ש משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, כמו חופר גומא ואין צריך אלא לעפרה, דפטור לר' שמעון אף על פי דפסיק רישיה הוא. וכן הצד חלזון והפוצעו, בשילהי "כלל גדול" (שבת עה,א). וכן הא דמשני הכא דאית ליה הושענא יתירא — היינו משום דאז הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. ואף על גב דאפילו לר' שמעון פטור אבל אסור — הכא שרי משום מצוה. ובפרק קמא דכתובות (ו. ושם) גבי מסוכריא דנזייתא הארבנו. ובקונטרס פירש כאן דבי אית ליה הושענא אחריתי — אין כאן תיקון כלי.

ואחת

שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הָוֵי מְנוּמָּר, וּפָסוּל! אֶלָּא, אִי אִתְּמַר הָכִי אִתְּמַר: אוֹ שֶׁהָיוּ עֲנָבָיו מְרוּבִּין מְעָלָיו - פָּסוּל. אָמַר רַב חִסְדָּא: דָּבָר זֶה רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל אָמְרוֹ, וְהַמָּקוֹם יִהְיֶה בְּעֵזְרוֹ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא עֲנָבָיו שְׁחוֹרוֹת אֲבָל עֲנָבָיו יְרוּקוֹת - מִינֵי דַּהֲדַם הוּא, וְכָשֵׁר. אָמַר רַב פַּפָּא: אֲדוּמוֹת כִּשְׁחוֹרוֹת דָּמְיָין. דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַאי דָּם שָׁחוֹר - אָדוֹם הוּא, אֶלָּא שֶׁלָּקָה. "אִם מִיעֲטָן כָּשֵׁר". דְּמַעֲטִינְהוּ אֵימַת? אִילֵימָא מִקַּמֵּיהּ דְּלִאַגְדֵּיהּ - פְּשִׁיטָא! אֶלָּא לְבָתַר דְּלִאַגְדֵּיהּ - דָּחוּי מֵעִיקָּרָא הוּא! תִּפְשׁוֹט מִינָּהּ דָּחוּי מֵעִיקָּרָא לָא הָוֵי דָּחוּי! לְעוֹלָם בָּתַר דְּאַגְדֵּיהּ, וְקָסָבַר: אֶגֶד הַזְמָנָה בְּעָלְמָא הוּא, וְהַזְמָנָה בְּעָלְמָא לָאו כְּלוּם הוּא. "וְאֵין מְמַעֲטִין בְּיוֹם טוֹב". הָא עָבַר וּלְקָטָן מַאי - כָּשֵׁר, דְּאַשְׁחוֹר אֵימַת? אִילֵימָא דְּאַשְׁחוֹר מֵאֶתְמוֹל - דָּחוּי מֵעִיקָּרָא הוּא, תִּפְשׁוֹט מִינָּהּ דָּחוּי מֵעִיקָּרָא דְּלָא הָוֵי דָּחוּי! אֶלָּא לָאו - דְּאַשְׁחוֹר בְּיוֹם טוֹב, גְּרֵאָה וְנִדְחֶה הוּא, שֶׁמְּעַתָּ מִינָּהּ גְּרֵאָה וְנִדְחֶה חוֹזֵר וְנִרְאֶה! לֹא, לְעוֹלָם דְּאַשְׁחוֹר מֵעִיקָּרָא, דָּחוּי מֵעִיקָּרָא דְּלָא הָוֵי דָּחוּי - תִּפְשׁוֹט מִינָּהּ, אֲבָל גְּרֵאָה וְנִדְחֶה חוֹזֵר וְנִרְאֶה - לֹא תִּפְשׁוֹט. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין מְמַעֲטִין בְּיוֹם טוֹב, מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמְרוּ: מְמַעֲטִין. וְהָא קָא מְתַקֵּן מָנָא בְּיוֹם טוֹב! אָמַר רַב אַשִׁי: כְּגוֹן שֶׁלְּקָטָן לַאֲכִילָה, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סְבַר לָהּ כַּאֲבוּהּ, דְּאָמַר: דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין מוּתָּר. וְהָא אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת! הָכָא בַּמֶּה עָסְקִינַן דְּאִית לֵיהּ הוֹשַׁעְנָא אַחֲרִיתִי. תָּנוּ רַבָּנַן: הוּתַּר אֶגְדּוֹ בְּיוֹם טוֹב - אוֹגְדוֹ כַּאֲגוּדָּה שֶׁל יָרָק. וְאַמַּאי? לֵיעַנְבֵּיהּ מִיעַנַּב! הָא מַנִּי רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר: עֲנִיבָה קְשִׁירָה מְעַלְּיֶיתָא הִיא. אִי רַבִּי יְהוּדָה, אֶגֶד מְעַלְּיֶיתָא בְּעֵי! הַאי תַּנָּא סָבַר לָהּ כְּוָותֵיהּ בְּחֲדָא, וּפְלִיג עֲלֵיהּ בְּחֲדָא. **משנה** עֲרֻבָּה גְּזוּלָה וִיבֵשָׁה - פְּסוּלָה, שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת - פְּסוּלָה. נִקְטַם רֹאשָׁהּ, נִפְרְצוּ עָלֶיהָ, וְהַצִּפְצָפָה - פְּסוּלָה. כְּמוּשָׁה, וְשֶׁנִּשְׁרוּ מִקְצָת עָלֶיהָ, וְשֶׁל בַּעַל - כְּשֵׁרָה. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: "עַרְבֵי נָחַל" - הַגְּדִילִין עַל הַנַּחַל. דָּבָר אַחֵר: "עַרְבֵי נָחַל" - שֶׁעָלֶה שֶׁלָּהּ מָשׁוּךְ כַּנַּחַל. תַּנְיָא אִידָּךְ: "עַרְבֵי נָחַל". אֵין לִי אֶלָּא עַרְבֵי נָחַל, שֶׁל בַּעַל וְשֶׁל הָרִים מִנַּיִן - תַּלְמוּד לוֹמַר: "עַרְבֵי נָחַל", מִכָּל מָקוֹם.

מנומר **ופסול** — דלאו הדר הוא, שהרי הענבים שחורות והעלין ירוקין מנומר = *טצ"ש בלע"ז. **אלא שהענבים שחורות** — שכבר התחילו לייבש ומשחזירין, ומתחלתן ירוקין הם. **מיני דהדם נינהו** — שמראיהן שוה לו, ואינו נראה מנומר. **ואדומות כשחורות דמיין** — דלאו מין ירוק הוא, וזהו שחרירותן, ולכשייבשו מעט יותר יהיו שחורים. **דאמר ר' חנינא** — לענין דם נדה. **דם שחור** — באשה אדום הוא. **אלא שלקה** — לפיכך טמאוהו. כדתנן (נדה יט,א): חמשת דמים טמאין באשה: האדום והשחור כו'. **פשיטא** — אמאי נפסליה? לא מן העשוי יש כאן — שהרי נאגד בהכשר, ולא משום דחוי יש כאן — שהרי לא קרא שם מצוה עליה בדחוי. **אלא בתר דאגדיה** — ואשמעינן האי תנא דלולב מסוכה לא ילפינן למיפסליה משום מן העשוי בפסול. מיהו, משום דחוי הוה לן למיפסליה, שהרי נקרא עליו שם הושענא פסולה בשעת אגידתו. ומדמכשר ליה — שמע מינה דחוי מעיקרא לאו דחוי הוא. ונפשוט מינה פלגא, דאיבעיא לן יש דחוי אצל מצות או אין דחוי — נפשוט מהכא דדחוי מעיקרא לא אמרינן בה דהוי דחוי. ולא הוי דחוי אלא אם כן נראה ביום טוב ואחר כך נדחה. כל שנדחה קודם יום טוב קרי דחוי מעיקרא. הכי גרסינן: **לעולם בתר דאגדיה וקא סבר אגד הזמנה בעלמא הוא** — אין אגודתו קריאת שם להיות חל עליו שם לולב פסול לדחות, והלכך אפילו דחוי מעיקר' אין כאן עד שיקדש עליו היום ועודנו בפסולו, דכיון דמטא זמן מצוה ולא חזי ליה — מיקרי דחוי אבל מקמי הכי לאו דחוי הוא. **הא מעטינהו ביום טוב כשר** — ואף על גב דנאגד כבר. דהא ביום טוב לא אגיד ליה, ודאשחור ענבים אימת? דאילו ירקות לא פסלי. **דחוי מעיקרא הוא** — דהא מטא זמן מצוה ולא חזי, והוה ליה דחוי מעיקרא. **אלא דאשחור ביום טוב** — והרי נראה ביום טוב, ונדחה כשהשחירו. **שמע מינה כו'** — בתמיה. **תפשוט מינה כו'** — דודאי דחוי מעיקרא עדיף מנראה ונדחה. דמה שלא נראה למצוה מעולם עד עכשיו — השתא הוא דמיתחזי, והוי כקרבן שהוקדש עכשיו, ומתחלתו מחוסר זמן היה. אבל נראה למצוה ונדחה ממנה — הוה ליה דחוי. **מתקן מנא** — שהיה פסול ומכשירו. **שלקטן** — לענבים הללו מן ההדס על מנת לאוכלן, ואינו מתכוין להכשירו. **והא מודי ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות** — באומר: אחתוך ראש בהמה זו בשבת ואיני רוצה שתמות. דכיון דאי אפשר שלא תמות — כמתכוין חשיב ליה. וכי אמרינן דבר שאין מתכוין מותר — כגון היכא דאפשר ליה בלא איסור. כגון, גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. ואף על גב דאיכא למיחש דלמא עביד חריץ, כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה בלא חריץ, כי עביד נמי חריץ דחוי מלאכה גמורה — לא מיחייב. אבל היכא דודאי עביד — מודי. **לא צריכא דאית ליה הושענא אחריתי** — ולא צריך להאי. הלכך אין כאן תיקון כלי, דלא צריכא ליה לאכשורה. ולא דמי השתא לפסיק רישיה, דהתם איכא נטילת נשמה ממה נפשך, והכא ליכא תיקון כלי. אבל אי לא הוי אחריתי — משוי ליה מנא, דהא צריך להכי. ואף על גב דלא מתכוין להכי — אסור, דהוי פסיק רישיה ולא ימות. **הותר אגדו** — של לולב ביום טוב — אוגדו בבריכה בעלמא, יכרוך האגד סביב ויתחוב ראשו בתוך הכרך, כמו שאוגדין אגודת ירק ולא יקשור שני הראשים כאחד כשאר קשרים, דקשר של קיימא מאבות מלאכות הוא, וזה של קיימא הוא, שאינו חושש להתירו עולמית. **ואמאי** — דחקת ליה בכי האי גוונא. **ליענבה מיענב** — והכי מקיים טפי, ואיסור מלאכה ליכא, דעניבה לאו קשירה. **ר' יהודה היא כו'** — במסכת שבת (קיג,א), דתניא: חבל דלי שנפסק אין קושרו אלא עונבו, ר' יהודה אומר: כורך עליו פונדא או פסקיא, ובלבד שלא יענבנו. **אי ר' יהודה קשר מעליא בעי** — כדתניא לעיל שאינו אגוד — פסול, דגמר מאגודת אזוב, והאי לאו אגוד הוא. **האי תנא סבר לה כוותיה בחדא** — דעניבה קשירה היא לענין שבת. **ופליג עליה** — בלולב, דאין צריך אגד. שמעינן מהכא דבעינן בלולב קשר גמור, שיקשור שני ראשי האגד. והאוגדן כאגודה של ירק — לאו אגד הוא. ואפילו רבנן דפליגי עליה דר' יהודה, ואמרי לולב שאינו אגוד כשר — מודו דמצוה לאוגדו, כדתניא לעיל משום "זה אלי ואנוהו", ואוקימנא כרבנן. **משנה** **ערבה** גזולה ויבשה **פסולה** — ללולב, ד"לכם" אבולהו קאי. **של אשרה ושל עיר הנדחת פסולה** — דכיון דלשריפה קאי כתותי מיבתת שיעוריה. **צפצפה** — מין ערבה, ועלה שלה עגול כדאמרינן לקמן, ופסיל לה מקרא. **כמושה** = **פלרי"א. **ושל בעל** — גדילה בשדה, שלא על הנחל. ובגמרא יליף דכשרה. **בעל** — קרקע שאינה צריכה להשקות, דסגי ליה במטר השמים. כדאמרינן "במשקין בית השלחין" (מועד קטן ב,א) בעל לישנא דמייתבותא, כמו "כי יבעל בחור בתולה" (ישעיהו סב) ומתרגמינן: ארי כמה דמתייחב עלם עם בתולתא. והאי דפליג להו במתניתין בארבע בבי, ותני לולב באפי נפשיה, והדס באפי נפשיה וכן ערבה וכן אתרוג ולא עירב ותני להו — משום דיש בכל אחד מה שאין בחבירו. דאילו ציני הר הברזל לא שייך אלא בלולב, ועניבו מרובין מעליו לא שייך אלא בהדס, וצפצפה לא שייכא אלא בערבה, וערלה ותרומה לא שייכא אלא באתרוג, הלכך איצטריכו ארבע בבי. **גמרא** **ערבי** נחל הגדילות על הנחל — נחלי מים מצוה בזו. ומיהו, של בעל בשרה, כדלקמן כדכתיב "ערבי" לשון רבים. **משוך** — ולא עגול, פרט לצפצפה. **ושל הרים** — ערבה של הרים ולא צפצפה. **ערבי מכל מקום** — לשון רבים.

גם אם הענבים מפוזרים בשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת אם הם מרובים מהעלים הָוֵי ההדס נראה כמְנוּמָּר בגוונים שונים, שהרי הענבים שחורות והעלים ירוקים, וּפָסוּל משום שאינו הדר. אֶלָּא אִי אִתְּמַר דברי רב, הָכִי אִתְּמַר, שנינו במשנה אוֹ שֶׁהָיוּ עֲנָבָיו מְרוּבִּין מֵעָלָיו פָּסוּל, אָמַר רַב חִסְדָּא, דָּבָר זֶה רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל אֲמָרוֹ וְהַמָּקוֹם יִהְיֶה בְּעֶזְרוֹ, לֹא שָׁנוּ שפסול כשענביו מרובות מעליו, אֶלָּא אם היו עֲנָבָיו שְׁחוֹרוֹת שכבר התחילו להתייבש [שמתחילה הענבים ירוקות ואחר כך משחירות], אֲבָל אם עֲנָבָיו יְרוּקוֹת, מִינֵי דַּהֲדַס הוּא – הרי הם כמין ההדס, שהרי מראה הענבים שוה למראה העלים ואינו נראה כמנומר, וְכָשֵׁר אף אם ענביו מרובים מעליו. אָמַר רַב פָּפָא, ענבים אֲדוּמּוֹת כְּענבים שְׁחוֹרוֹת דָּמְיָין – אינם מין ירוק אלא זו היא תחילת שחרוריתן וכשיתייבשו עוד מעט יהיו שחורות, ופוסלים הם את ההדס אם הם מרובים מהעלים, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא לענין דם נדה, הַאי דָּם שָׁחוֹר, טמא הוא, משום שדם אָדוֹם הוּא במקורו, אֶלָּא שֶׁלָּקָה – שהתקלקל ומחמת כן הושחר, ומכך למד רב פפא לענין ענבי ההדס שאדומות כשחורות.

שנינו במשנה: אם היו ענבי ההדס מרובות מעליו, פסול, אבל אִם מִיעֲטָן כָּשֵׁר: מבררת הגמרא: דְּמַעֲטִינְהוּ לענבים אֵימַת – מתי מיעטם, אִילֵימָא מִקַּמֵּי(ה) דְּלֶאֱגְדֵיהּ – אם נאמר שמיעטם קודם שאגד את ההדס עם הלולב, פְּשִׁיטָא שכשר ומה החידוש בזה, הרי אין בו פסול 'תעשה ולא מן העשוי', כיון שמיעט קודם שאגד, וגם אין בו פסול נדחה, כיון שלא היה פסול בשעה שהיה ראוי למצוה, אֶלָּא צריך לומר שמיעטם לְבָתַר דְּלֶאֱגְדֵיהּ – אחרי שאגד את ההדס עם הלולב, ובאה המשנה לחדש שלא לומדים לולב מסוכה שיהיה בלולב פסול 'תעשה ולא מן העשוי'. שואלת הגמרא: מכל מקום יש לפסול משום שדָּחוּי מֵעִיקָּרָא הוּא – שהרי בשעה שאגד את הלולב היה ההדס פסול, וכיון שנדחה שוב אינו חוזר ונעשה כשר, וממה שהמשנה מכשירה הדס זה תִּפְשׁוֹט מִינָּהּ שאף אם נאמר שיש דין דיחוי במצוות, שדבר שאינו ראוי למצוותו שוב אינו חוזר ונראה [שהסתפקנו בזה לעיל (ע"א)] מכל מקום דְּחוּי מֵעִיקָּרָא – דבר שמעולם לא היה ראוי למצוותו, לֹא הָוֵי דְּחוּי, אלא הוא חוזר ונראה, ורק אם מתחילה היה ראוי למצוה, כגון שבשעת האגד ובתחילת יו"ט היה ההדס כשר ואחר כך ביו"ט נקטם ראשו, יש דין דיחוי שאינו חוזר ונראה. דוחה הגמרא: לְעוֹלָם מדובר במשנה כשמיעט את ענבי ההדס בָּתַר דְּאַגְדֵיהּ – אחרי שאגדו עם הלולב, וְקָסָבַר התנא במשנה שאֶגֶד הלולב עם מיניו הַזְמָנָה בְּעָלְמָא – הכנה בלבד הוּא, וְהַזְמָנָה בְּעָלְמָא לָאו כְּלוּם הוּא – אינו נחשב בהכנה זו שנקרא שם לולב עליו, ולכן אף שהיו בו ענבים אחר שאגדו אינו נחשב דיחוי. אבל אם היו בו ענבים אחרי שנכנס יו"ט, ובשעת כניסת יו"ט היה הלולב פסול, הרי זה נחשב דיחוי ויש להסתפק אם יש דיחוי אצל מצוות, ואף שהיה דחוי מעיקרא, אינו חוזר ונראה.

שנינו במשנה: וְאֵין מְמַעֲטִין את הענבים המרובים מן העלים בְּיוֹם טוֹב: מדייקת הגמרא: הָא אם עָבַר על האיסור וְלִקְּטָן לענבים ביום טוב כדי למעטם מַאי, כָּשֵׁר. מבררת הגמרא: דְּאַשְׁחוּר אֵימַת – מתי השחירו הענבים שמחמת כן נפסל ההדס [שהרי כל זמן שהם ירוקים ההדס כשר כפי שהתבאר לעיל], אִילֵימָא דְּאַשְׁחוּר מֵאֶתְמוֹל – קודם יום טוב, אם כן ההדס דָּחוּי מֵעִיקָּרָא הוּא, שמעולם לא היה ראוי למצוה, שמשעה שהגיע זמן המצוה היה פסול, ואף על פי כן אם עבר ולקטם כשר, אם כן תִּפְשׁוֹט מִינָּהּ, לגבי דְּחוּי מֵעִיקָּרָא דְּלֹא הָוֵי דְּחוּי, ואף אם נאמר שיש דין דיחוי אצל מצוות, מכל מקום זהו רק בדבר שהיה נראה למצוה ונדחה, אבל אם היה דחוי מעיקרא, חוזר ונעשה ראוי. אֶלָּא לָאו כדי שלא נפשוט כן, תפרש שמדובר במשנה דְּאַשְׁחוּר הענבים בְּיוֹם טוֹב, שמתחילה בכניסת יום טוב היה ההדס ראוי למצוה, ואחר כך נדחה מחמת שהשחירו הענבים, ועכשיו שתלש מהם ומיעטם, שוב נראה, הרי נִרְאֶה וְנִדְחֶה הוּא, ואם כן שָׁמְעַת מִינָּהּ – נשמע מדברי המשנה שנִרְאֶה וְנִדְחֶה חוֹזֵר וְנִרְאֶה, וכשר למצוה. דוחה הגמרא: לֹא, לְעוֹלָם דְּאַשְׁחוּר הענבים מֵעִיקָּרָא קודם יום טוב, ואכן את הדין שדְּחוּי מֵעִיקָּרָא דְּלֹא הָוֵי דְּחוּי, תִּפְשׁוֹט מִינָּהּ – אפשר לפשוט ממשנתינו, שאף על פי שבכניסת היום לא היה ההדס ראוי למצוותו מפני שהיו ענביו מרובים מעליו, מכל מקום אם מיעט את הענבים, הרי הוא כשר. אֲבָל את הדין שנִרְאֶה וְנִדְחֶה חוֹזֵר וְנִרְאֶה, שהוא יותר חידוש לֹא תִּפְשׁוֹט ממשנתינו, שיש להעמידה באופן שהשחירו הענבים לפני יו"ט.

תָּנוּ רַבָּנָן, הדס שהוא פסול מחמת שענביו השחורות מרובות מעליו, אֵין מְמַעֲטִין את ענביו בְּיוֹם טוֹב כדי להכשירו, כדברי המשנה. מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמְרוּ, מְמַעֲטִין אותו אפילו ביום טוב. מקשה הגמרא: איך מתיר רבי אלעזר ברבי שמעון למעט את ענבי ההדס לכתחילה ביום טוב, וְהָא קָא מְתַקֵּן מָנָא – והרי הוא מתקן כלי בְּיוֹם טוֹב, שהרי ההדס היה פסול ובלקיטה הוא מכשירו. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִּׁי, כְּגוֹן שֶׁלִּקְּטָן לענבים הללו מההדס לְצורך אֲכִילָה, ולא כדי להכשיר את ההדס, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר לָהּ כַּאֲבוּהָּ, דְּאָמַר דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין מוּתָּר – העושה פעולה אף שנעשה על ידה דבר איסור, אם אינו מתכוין לדבר האסור, מותר לעשות כן, ואף כאן מותר ללקוט את הענבים כשכוונתו לאכילה ולא כדי להכשיר את ההדס, אף שבכך מכשיר את ההדס. מקשה הגמרא: וְהָא אַבַּיֵּי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן אף שהוא מתיר דבר שאין מתכוין, מודה הוא שאסור בִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת [באומר אחתוך את ראש הבהמה ואין כוונתי שתמות] כלומר פעולה שבהכרח גורמת לדבר איסור, אף על פי שאינו מתכוין לאיסור, הרי זה כאילו התכוין לה בפירוש ואסורה אף לדעת רבי שמעון, ולא התיר רבי שמעון אלא בדבר שספק אם תיעשה מלאכה מכח מעשיו, ואם כן אף כאן היה עליו לאסור ללקט את ענבי ההדס אף שכוונתו לאכילה, כיון שבלקיטתו מכשיר בודאי את ההדס. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן, דְּאִית לֵיהּ הוֹשַׁעְנָא אַחֲרִיתִי – שיש לו הדס אחר לצאת בו, וכיון שאינו צריך את ההדס הזה לצורך המצוה, אלא לוקט את ענביו לצורך אכילה, אין כאן תיקון כלי כלל.

תָּנוּ רַבָּנָן, הוּתַּר אֶגְדּוֹ – הותר הקשר של אגד הלולב בְּיוֹם טוֹב אסור לקשור כדרכו את שני ראשיו יחד, מפני שהוא קשר של קיימא שאינו עתיד להתירו עולמית, אלא אוֹגְדוֹ בכריכה בעלמא כְּמו שעושים לאֲגוּדָּה שֶׁל יָרָק – שכורך את החוט סביב ותוחב את ראש החוט בתוך הכריכה. שואלת הגמרא: וְאַמַּאי – מדוע כורכו כאגודה של ירק שהוא קשר חלש, לִיעַנְבֵיהּ מִיעְנָב – הרי יכול לקשור קשר של עניבה שהוא רק חצי קשר, והוא מתקיים יותר מהכריכה, ואין בה איסור מלאכה בשבת ויום טוב. מתרצת הגמרא: הָא מַנִּי רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר קשר של עֲנִיבָה קְשִׁירָה מְעַלַּיְיתָא הִיא, ואסורה בשבת ויום טוב. מקשה הגמרא: אִי הברייתא רַבִּי יְהוּדָה היא, מה מועיל מה שכורכו, הרי אֶגֶד מְעַלַּיְיתָא בָּעֵי – יש לאגוד הלולב באגד חזק, שהרי דעתו לעיל (ע"א) שלולב צריך אגד מהתורה שנלמד בגזירה שוה מאגודת אזוב, וכריכה אינה אגד. מתרצת הגמרא: הַאי תַּנָּא דברייתא שסובר שמועיל לאגוד על ידי כריכה, סָבַר לָהּ כְּוָותֵיהּ דרבי יהודה בַּחֲדָא, שעניבה אסורה בשבת כקשירה, וּפָלִיג עֲלֵיהּ דרבי יהודה בַּחֲדָא וסובר שלולב אינו צריך אגד מן התורה, אלא לנוי מצוה בלבד, ולכן יוצא ידי חובה אף שאינו אגוד בקשירה ממש, אלא כאגודה של ירק.

משנה

עֲרָבָה גְּזוּלָה, פסולה, שנאמר (ויקרא כג מ) 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם' ודרשו חכמים משלכם. וְכן ערבה יְבֵשָׁה – שיבשו רוב עליה עד שהלבינו פניהם, פְּסוּלָה, משום שאינה הדר. ערבה שֶׁל אֲשֵׁרָה – מאילן שעובדים אותו לעבודה זרה, שטעון שריפה, וְכן ערבה מעץ שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת – עיר של ישראל שהודחו ונתפתו רוב יושביה לעבוד עבודה זרה, וצריך לשרוף את כל הנמצא בה, פְּסוּלָה, שכיון שעומדת לשריפה, נחשבת כשרופה ואין בה שיעור הנצרך לערבה. נִקְטַם רֹאשָׁהּ – ראש הענף של הערבה, פסולה, משום שאינה הדר. נִפְרְצוּ – נשרו רוב עָלֶיהָ, פסולה, משום שאינה הדר. וְכן הַצַּפְצָפָה – מין ערבה, פְּסוּלָה, מהטעם שיבואר בגמרא. אבל

המשך בעמוד נז

אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, מה שנאמר 'עֲרֵבֵי' בלשון רבים שמשמע שְׁתַּיִם, לא בא לרבות ולהכשיר ערבה שאינה גדילה על הנחל, אלא ללמד שצריך לקיים בערבה שתי מצוות, **אַחַת לַלּוּלָב** – ליטול ערבה עם הלולב, בין במקדש ובין בגבולין, **וְאַחַת לַמִּקְדָּשׁ** – להקיף בכל אחד מימי חג הסוכות את המזבח עם ערבה לבדה. שואלת הגמרא: **וְרַבָּנָן** שדרשו מ'עֲרֵבֵי' לרבות ערבה שאינה גדילה על הנחל, ערבה **לַמִּקְדָּשׁ מְנָא לְהוּ** – מניין הם לומדים את מצות הקפת המזבח בערבה. עונה הגמרא: **הִלְכְתָא גְּמִירֵי לְהוּ** – לרבנן מצוה זו נלמדת מהלכה למשה מסיני, **דְּאָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** על שלושה דינים שנשאל בבית המדרש מה מקורם, והם: א', **עֶשֶׂר נְטִיעוֹת** – אף על פי שמצוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש, ואסור לחרוש שלשים יום לפני ראש השנה של שביעית, נאמר למשה בסיני שתחת נטיעות מותר לחרוש עד ראש השנה כדי שלא ייבשו. ואם יש עשר נטיעות המפוזרות בשוה בתוך בית סאה [שהוא חמישים אמה על חמישים אמה], נאמר למשה בסיני שהם יונקות בכל הבית סאה, ומותר לחרוש בשבילן את כל הבית סאה. ב', **עֲרָבָה** – שצריך להקיף את המזבח בערבה כל שבעת ימי חג הסוכות. ג', **וְנִיסּוּךְ הַמַּיִם** – שצריך לנסך מים על המזבח בהקרבת תמיד של שחר בחג הסוכות, לבד מן היין שמנסכים בכל יום מנסכים גם יין וגם מים. שלושה דינים אלו הם **הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי**.

תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק 'עֲרֵבֵי נַחַל', ללמד שרק מין הערבות **הַגְּדֵילוֹת עַל הַנַּחַל** כשרות, **פְּרָט לַצַּפְצָפָה** – מין ערבה ששמה צפצפה **הַגְּדֵילָה בֵּין הֶהָרִים** שפסולה. **אָמַר רַבִּי זֵירָא, מַאי קְרָאָה** – מניין יש ללמוד שצפצפה גרועה ואינה ממין ערבה ואין לרבות אותה מהנאמר 'ערבי', שנאמר 'קַח עַל מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שָׁמוֹ' – בפסוק זה הוכיח הנביא את בני ישראל שקילקלו את מעשיהם, והמשילם לאילן הגדל על גבי מים רבים כלומר לעץ הערבה, שנעשה לאילן צפצפה, והיינו שנעשה גרוע, ומכאן יש ללמוד שצפצפה היא מין גרוע. **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבי זירא, וְדִילְמָא** הפסוק **פָּרוּשֵׁי קָא מְפָרֵשׁ**, דהיינו, 'קַח עַל מַיִם רַבִּים' **וּמַאי נִיהוּ** – ומה היא אותה שגדילה על מים רבים 'צַפְצָפָה', ולא בא הכתוב לומר שהערבה נעשית צפצפה. ענה לו רבי זירא: **אִם כֵּן מַאי 'שָׁמוֹ'**, ומדוע לא אמר הכתוב רק 'קח על מים רבים צפצפה', ולכן מוברח בפסוק פירושו של רבי זירא שהצפצפה היא גרועה, ויש ללמוד מזה לענין נטילת צפצפה בחג. אגב שהובא פסוק זה, מביאה הגמרא את פירושו של הפסוק. **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי שֶׁיְּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי כְּ'קַח עַל מַיִם רַבִּים', וּמַאי נִיהוּ עֲרָבָה** שהיא משובחת, **וְהֵן שָׁמוֹ עַצְמָן כַּצַּפְצָפָה שֶׁבָּהָרִים** שהיא גרועה.

אִיבָּא דְּמַתְנֵי לָהּ לְהַאי קְרָא אַמַּתְנִיתָא – יש אומרים שהתנא עצמו הביא שמהפסוק 'קַח עַל מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שָׁמוֹ' יש ללמוד שערבה פסולה. ורבי זירא הוא שהקשה על הברייתא, **מַתְקִיף לָהּ רַבִּי זֵירָא, וְדִילְמָא** הפסוק **פָּרוּשֵׁי קָא מְפָרֵשׁ**, דהיינו, 'קַח עַל מַיִם רַבִּים' **מַאי נִיהוּ** – מה היא, 'צַפְצָפָה'. דוחה הגמרא, **אִם כֵּן מַאי 'שָׁמוֹ'** – מדוע נאמר 'צפצפה שמו'. מפרשת הגמרא את הפסוק, **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי שֶׁיְּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי כְּ'קַח עַל מַיִם רַבִּים', וּמַאי נִיהוּ עֲרָבָה, וְהֵן שָׁמוֹ עַצְמָן כַּצַּפְצָפָה שֶׁבָּהָרִים**.

תָּנוּ רַבָּנָן, אֵי זֶהוּ עֲרָבָה – מה הם סימני ערבה כשירה, **וְאֵיזֶהוּ צַפְצָפָה** – ומה הם סימני צפצפה שהיא ערבה פסולה, סימני **עֲרָבָה** הכשרה הם, **קָנֶה** – העץ **שֶׁלָּהּ** בצבע **אָדוֹם, וְעָלֶה שֶׁלָּהּ מָשׁוּךְ** לאורכו ואינו עגול, **וּפִיהָ חָלָק** – שפת העלים חלקים ואין בהם פגימות. סימני **צַפְצָפָה** הפסולה הם, **קָנֶה שֶׁלָּהּ** בצבע **לָבָן, וְעָלֶה שֶׁלָּהּ עָגוֹל, וּפִיהָ דּוֹמֶה לְמַגָּל** – יש בשפת העלים פגימות פגימות כמגל שקורצרים בו. וכל שאין בערבה את כל שלושת סימני הפסול של צפצפה כשר.

מקשה הגמרא: **וְהָא תַּנְיָא**, ערבה שהיא **דּוֹמֶה לְמַגָּל** בכך שיש בשפת העלים פגימות וכל הפגימות נוטות לצד אחד כמו הפגימות שבמגל, **כָּשֵׁר**. אבל אם הערבה **דּוֹמֶה לְמַסָּר** – בכך שהפגימות שבשפת העלים זקופות כלפי מעלה והפגימות נוטות חלקם לצד זה וחלקם לצד האחר כמו הפגימות שבמסר, **פָּסוּל**. הרי שערבה שעליה דומים למגל כשרה, ולא כמו שנאמר בברייתא הקודמת שהיא פסולה. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבַּיֵי, כִּי תַּנְיָא הַהִיא** – הברייתא השניה שהכשירה בערבה שדומה למגל, **בְּמִין** ערבה ששמו **חִילְפָּא** – ערבה **גִּילָא** שבעלים שלה יש פגימות כמגל, וכיון שיש בה את שני סימני הכשרות האחרים, שקנה שלה אדום ועלה שלה משוך, כשרה. **אָמַר אַבַּיֵי, שְׁמַע מִינָּהּ הַאי** ערבה ששמה **חִילְפָּא גִּילָא כָּשֵׁר לְהוֹשַׁעְנָא** – לצאת בו ידי חובת נטילת לולב ומיניו. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שחילפא גילא כשרה כיון שאין בה את כל סימני הפסול שיש בצפצפה. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא הוֹאִיל וְאִית לֵיהּ** – לערבה **שֵׁם לְוֵוי** שאין שמה ערבה אלא חילפא גילא **לֵא נִתְכַּשֵּׁר, קָא מַשְׁמַע לָן** אביי שהיא כשרה אף שיש לה שם לווי. שואלת הגמרא: **וְאֵימָא הָכִי נַמִּי** – שמא אכן היא פסולה כיון שיש לה שם לווי, ומניין לאביי להכשירה. עונה הגמרא: **'עֲרֵבֵי נַחַל' אָמַר רַחֲמָנָא, מִכָּל מָקוֹם**, וחילפא גילא אף שיש לה שם לווי מכל מקום היא בכלל 'ערבי נחל' שאמרה תורה, ולכן אמר אביי שהיא כשרה.

אָמַר רַב חִסְדָּא, הָנֵי תְּלָת מִילֵּי – שלושה דברים אלו **אִשְׁתַּנֵּי שְׁמֵיְיהוּ מִכִּי חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ** – השתנו שמותם משנחרב בית המקדש. א'. מה שהיה שמו מקודם **חִלְפָּתָא** – צפצפה, שמו עכשיו **עֲרָבְתָא** – ערבה, ומה ששמו היה מקודם **עֲרָבְתָא**, שמו עכשיו **חִלְפָּתָא**. שואלת הגמרא: **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** – מדוע יש צורך להודיע שנשתנו שמותם, עונה הגמרא: **לְלוּלָב** – לדעת שמה שנקרא עתה 'ערבתא' פסול ללולב משום שהוא צפצפה, ומה שנקרא 'חלפתא' כשר ללולב משום שהוא ערבה כשרה. ב'. מה שהיה שמו מקודם **שִׁיפּוּרָא** – שופר של איל שהוא כפוף, נעשה שמו **חֲצוֹצַרְתָּא**, ומה שהיה שמו **חֲצוֹצַרְתָּא**, שהוא ישר ואינו של איל, שמו עכשיו **שִׁיפּוּרָא. מַאי נַפְקָא מִינָּהּ** לידע שנשתנו שמותם, **לְשׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה** – לדעת שאין יוצאים מצות תקיעת שופר בראש השנה במה שנקרא עתה שיפורא, מפני שאינו של איל, אלא במה שנקרא חצוצרתא שהוא השופר שדברה עליו התורה. ג'. מה שנקרא מקודם **פָּתוּרְתָּא** – שולחן קטן, שמו עכשיו **פָּתוּרָא**, ומה ששמו היה מקודם **פָּתוּרָא** – שולחן גדול, שמו עכשיו **פָּתוּרְתָּא. לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** לידע שנשתנו שמותם, **לְמֶקָּח וּמִמְכָּר**, שאם מכר לו 'פתורא' חייב להביא לו גדול או קטן לפי קריאת אנשי המקום בזמן זה.

אָמַר אַבַּיֵי, אַף אֲנִי אוֹמֵר דבר נוסף שהשתנה שמו, החלק בבהמה שהיה שמו מקודם **בֵּי כָּסֵי** – בית הכוסות, נעשה שמו **הוּבְלִילָא** – המסס, והחלק בבהמה שהיה שמו **הוּבְלִילָא**, נעשה שמו **בֵּי כָּסֵי**. מפרשת הגמרא: **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** לידע שנשתנו שמותם, **לְענין** הלכות טריפות, ששנינו במסכת חולין (נ:) **שַׁמַּחַט הַנִּמְצָא בְּעוֹבִי** – בעור העבה של **בֵּית הַכּוֹסוֹת** מצד אחד [שאין הנקב מפולש בעוביו] כשר, ואם נמצאת משני צדדים [שהנקב מפולש] טריפה, ודין זה הוא דווקא בעור המקום שנקרא מתחילה בית הכוסות, שהעור שלו עבה ועשוי משני עורות, וכל זמן שהנקב אינו מפולש מצד לצד, אלא רק עור אחד ניקב, אין הבהמה טריפה, מפני שהעור השני מגין ומכסה את מקום הנקב, אבל אם המחט תחובה במה שנקרא עתה בית הכוסות ומתחילה היה נקרא המסס, שיש לו רק עור אחד הרי הוא כנקב מפולש, והבהמה טריפה. **אָמַר רָבָא בַּר יוֹסֵף, אַף אֲנִי אוֹמֵר** דבר נוסף שהשתנה שמו, המקום שמתחילה היה שמו **בָּבֶל**, נעשה שמו **בּוּרְסִיף**, והמקום ששמו היה **בּוּרְסִיף**, נעשה שמו **בָּבֶל, לְמַאי**

רש"י

אבא שאול אומר — "ערבי" דאמר קרא לא להכשיר של בעל בא, אלא ללמדך שצריך שתי מצות של ערבה, אחת לאגדה בלולב ואחת למקדש להקיף את המזבח, כדאמרינן לקמן בפרק "לולב וערבה" (מה,א). **ורבנן** — דדרשי "ערבי" להכשיר של בעל ושל הרים, למקדש מנא להו? **עשר נטיעות ערבה ונסוך המים הלכה למשה מסיני** — אלו שלשה נשאלו בבית המדרש מנין להם מן התורה, והשיבו שהלכה למשה מסיני הם, ושמע השומע וגרסם בסדר ששמעם. וכן: שיעורים וחציצין ומחוצין (סוכה ה,ב) שמעון השומע וסדרן בסדר ששמעון, וכן בכל מקום. עשר נטיעות — משנה היא בסדר זרעים (שביעית פרק ראשון משנה ו): עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה, שאין בין זו לזו אלא כמה שיש בין זו לחברתה. ותפסו בית סאה שהוא חמשים אמה על חמשים אמה מפוזרות לאורך ורוחב בשוה — חורשין כל בית סאה בשבילן ערב שביעית עד ראש השנה. אף על פי שמצוה מן התורה להוסיף מחול על הקדש, כדנפקא לן מ"בחריש ובקציר תשבות" חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית, ואסור לחרוש שלשים יום לפני ראש השנה, כדאמרינן בשמעתא קמייתא דמועד קטן (ג,א) מקראי, בנטיעות נאמר למשה מסיני שמותר לחרוש תחתיהם עד ראש השנה, כדי שלא יבשו. ואם עשר הן ומפוזרות כהלכתן בתוך בית סאה — נאמר למשה שיונקות בבית סאה בולה, ומותר לחרוש את כולן בשבילן. אבל אם אינם עשר, או שאינן מפוזרות כהלכתן — חורש תחת כל אחת ואחת כשיעור יניקתה לפי חשבון עשר לבית סאה. ובאילנות זקנים נאסר שלשים יום לפני ראש השנה, כדאמרינן במועד קטן (שם) לר' ישמעאל מהלכתא, ולרבי עקיבא מקראי. וחכמים עשו סייג לתורה, ואסרו בשדה הלבן מפסח ואילך, ובשדה האילן בזקנים מעצרת ואילך. ואמרו בזקנים מפני שיונקים הרבה שלש אילנות (ממטע עשרה) לבית סאה הרי אלו מצטרפים, וחורשים כל בית סאה בשבילן עד עצרת, לפי שכולו צריך להן ויצתה מתורת שדה לבן ונעשית שדה אילן. ואם אינם שלש — חורש לכל אחד תחתיו לפי חשבון עד עצרת, והשאר אסור מפסח ואילך. **ערבה** — למקדש דאילו ערבה ללולב — מקרא נפקא. **וניסוך המים** — לתמידין של שחר שבעת ימי החג, כדאמרינן לקמן בפרק "לולב וערבה" (מח,א). והתם מפרש כיצד מנסכין בין מים בין יין. וכל קרבנות כל ימות השנה אין נסכיהם אלא יין, חוץ מן החג בתמיד של שחר, שצריך שני ניסוכין. **מאי קראה** — דצפצפה לגריעותא, ולא מינא דערבה היא, דנרבייה מ"ערבי" מכל מקום. **קח על מים רבים צפצפה שמו** — כדמפרש ליה ר' אבהו: אותו שנשרש ואחזו על מים רבים נעשה צפצפה. אלמא, גריעותא היא, דבתוכחה נאמר ביחוקאל. **אמר ר' אבהו** — גרסינן. ולא גרסינן אלא, ולאו לפרושי טעמא דמתניתין, אלא מלתא באפי נפשה היא, הואיל ואיירי בקרא פרשיה. **ואיכא דמתני להאי קרא אמתניתא** — דתנא דמתניתא גופיה אייתיה במתניתא, ולאו ר' זירא. והך אתקפתא דאביי מתני לה בר' זירא ותירוצא, דאם כן מאי שמו מתנו לה בלא גברא. **קנה שלה** — עץ שלה. **ופיה חלק** — חודן של עלין חלק, ואינו עשוי פגימות פגימות. **והתניא דומה למגל כשר** — מגל קציר פגימותיה כולן נוטות לצד אחד, עקומות כלפי בית יד שלה: מסר — היא מגירה, שקורין *שיג"ה, ופגימותיה הולכות נוכחו, ולהם שני עוקצין אחד מכאן ואחד מכאן, כפגימות סכין. **הכי גרסינן: משכחת לה בחילפא גילא** — ולא גרס ומשכחת לה חילפא גילא. מין ערבה כשרה היא, ופיה דומה למגל. אבל שאר ערבה פיה חלק. **חילפא ערבתא** — לאו היינו חילפא גילא, אלא צפצפה. ועכשיו נשתנית משמה, וקורין לה ערבה. **שיפורא** — כפוף. **חצוצרתא** — פשוטה, ואינה של איל. **פתורתא פתורא** — האחת גדולה והאחת קטנה. ושם היו רגילין לקרות לגדולה חלף קטנה, ושל קטנה לגדולה. **אף אני אומר** — אף אני יש בידי עוד אחד שנתחלף שמה. **הובלילא** = **ענפיי"ל. **בית הכוסות** = סוף הכרס שקורין ***פנצ"ה, והוא עשוי כבובע וכבוס ודופנו סביב (שפה) לו עבה כשתי דפנות. ותניא חולין (נ,ב): מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד, תחובה בעוביו ולא ניקב נקב מפולש — בשר. שהעובי סותמו ומגין. משני צדדין, שהנקב מפולש — טריפה. ובאותו שקורין עכשיו בית הכוסות אין חילוק להכשיר, מפני שדופנו דק, והוא היה רגיל לקרות הובלילא.

תוספות

ואחת למקדש — תימה: דכיון דלית ליה הלכתא, אימא אף בגבולין; דמידי מקדש כתיב בקרא?

ורבנן למקדש מנא להו — הכי נמי מצי למיבעי לאבא שאול: של בעל ושל הרים מנא ליה? ושמא לית ליה. ולית ליה נמי הא דדרשי רבנן לקמן "ערבי נחל" שתים. אלא סבר ליה כרבי עקיבא, דאמר: הדס אחד וערבה אחת. ואין הלכה כר' עקיבא, כדמוכח לקמן. ולפי זה צריך ליזהר שלא ליטול ערבה ללולב אאם כן גדילה על הנחל, דשתי דרשות לא דרשינן מ"ערבי" כדדרשינן לקמן וכדדרשינן הכא, וכל הני תנאי דהכא ודלקמן מתניא גבי הדדי בתורת כהנים, משמע דמר דריש ליה הכי ומר דריש ליה הכי.

קנה שלה כו' — כיון דפירש סימני ערבה הוי סגי, אלא להכשיר אף שאין בו שלשה סימנים אלו, בגון חילפא גילא, לפיכך קתני סימני צפצפה למימר דוקא הני.

בית הכוסות — סוף הכרס שקורין פנצא, והוא עשוי כבובע וכבוס. ותניא: מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד ולא ניקב נקב מפולש — כשרה, שהעור סותמו ומגין. משני צדדין, שהנקב מפולש — טרפה. ובאותו שקורין עכשיו בית הכוסות — אין חילוק להכשיר. מפני שדופנו דק, והוא היה רגיל לקרות הובלילא. כך פירש בקונטרס. ואם תמצא לומר דאין סברא שיהא טרפה, הואיל ולא ניקב אלא חצי העור! — מצינן למימר דכולו ניקב, וחיישינן שמא הבריא, כי היכי דחייש בריש "אלו טרפות" (חולין מג,ב) גבי ישב לו קוץ בושט, למאן דחייש לספק דרוסה. והא דתנא התם: המסט ובית הכוסות שניקבו לחוץ, דמשמע דבעינן נקב מפולש — לאו דוקא לחוץ מפולש, אלא כלומר: כלפי חוץ, לאפוקי נקבו זה לתוך זה. והא דקא אמרי' בעובי בית הכוסות מצד אחד כשרה — צריך לפרש אותו צד מבפנים כלפי הרעי. דאי צד החיצון שכלפי חלל הגוף — אפילו לא ניקב כלל אלא שנמצאת מחט בחלל הגוף טרפה, דאמרינן נקובי נקב ואתאי. ואין נראה לרבינו תם לומר שתהא טרפה בלא נקב, אלא חצי העובי של המסט נמי מצד אחד כשרה. והא דנקט עובי בית הכוסות — רבותא קא משמע לן, אף על פי שניקב עור אחד שלם — אפילו הכי כשרה עד שינקבו שניהם. ואיידי דנקט מצד אחד כשרה — נקט נמי משני צדדין טריפה, אף על פי דמילתא דפשיטא היא. אי נמי: סלקא דעתך משני צדדין דניקבו שתי הערות כשרה, לפי ששובב על גבי המסט ומדובק שם בשומן, ומגין שלא יצא הרעי, מידי דהוה אחלחולת שניקבה וירכים מעמידות אותה. והא דנפקא מינה הכא במאי דאישתני שמייהו — היינו נפקותא דלא תטעה מה שאמר מצד אחד כשרה היינו בהובלילא, דהיינו המסט שקורין עכשיו בית הכוסות. אבל מה שקורין הובלילא, דהיינו מה שהיו רגילין לקרות בית הכוסות — אפילו מצד אחד טרפה, הואיל וניקב עור שלם, וכן שלא נטעה נמי במשני צדדין טרפה, דהוי במה שקורין עכשיו בית הכוסות דהוא המסט, אבל מה שקורין עכשיו הובלילא דהוא מה שהיו קוראין תחלה בית הכוסות אפילו משני צדדין כשרה, כחלחולת שניקבה וירכים מעמידות אותה.

נפקא

אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: "עֲרָבֵי" - שְׁתַּיִם, אַחַת לַלּוּלָב וְאַחַת לַמִּקְדָּשׁ. וְרַבָּנַן, לַמִּקְדָּשׁ מְנָא לְהוּ? הִלְכְתָא גְּמִירִי לְהוּ. דְּאָמַר רַבִּי אַסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עֶשֶׂר נְטִיעוֹת, עֲרָבָה, וְנִיסּוּךְ הַמַּיִם - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. תָּנוּ רַבָּנַן: "עֲרָבֵי נָחַל" - הַגְּדִילוֹת עַל הַנַּחַל, פְּרָט לְצַפְצָפָה הַגְּדִילָה בֵּין הֶהָרִים. אָמַר רַבִּי זֵירָא: מַאי קְרָאָהּ "קַח עַל מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שְׁמוֹ". אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְדִילְמָא פְּרוּשֵׁי קָא מְפָרֵשׁ, "קַח עַל מַיִם רַבִּים" וּמַאי נִיהוּ "צַפְצָפָה"! אִם כֵּן מַאי "שְׁמוֹ"? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי אָמַרְתִּי שֶׁיִּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי כְּקַח עַל מַיִם רַבִּים, וּמַאי נִיהוּ - עֲרָבָה. וְהֵן שְׁמוֹ עַצְמָן כְּצַפְצָפָה שֶׁבֶּהָרִים. אִיכָּא דְּמַתְנִי לָהּ לְהַאי קְרָא אַמַּתְנִיתָא: "קַח עַל מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שְׁמוֹ", מַתְקִיף לָהּ רַבִּי זֵירָא: וְדִילְמָא פְּרוּשֵׁי קָא מְפָרֵשׁ, "קַח עַל מַיִם רַבִּים" מַאי נִיהוּ - צַפְצָפָה. -אִם כֵּן מַאי "שְׁמוֹ" - אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי אָמַרְתִּי שֶׁיִּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי כְּקַח עַל מַיִם רַבִּים, וּמַאי נִיהוּ עֲרָבָה, וְהֵן שְׁמוֹ עַצְמָן כַּצַּפְצָפָה שֶׁבֶּהָרִים: אִי זֶהוּ עֲרָבָה וְאֵיזֶהוּ צַפְצָפָה? עֲרָבָה קָנֶה שֶׁלָּהּ אָדוֹם, וְעָלֶה שֶׁלָּהּ מְשׁוּךְ, וּפִיהָ חָלָק. צַפְצָפָה, קָנֶה שֶׁלָּהּ לָבָן, וְעָלֶה שֶׁלָּהּ עָגוֹל, וּפִיהָ דּוֹמֶה לְמַגָּל. וְהָא תַּנְיָא: דּוֹמֶה לְמַגָּל - כָּשֵׁר, דּוֹמֶה לְמַסָּר - פָּסוּל! אָמַר אַבַּיֵי: כִּי תַּנְיָא הַהִיא - בְּחִילְפָא גִּילָא. אָמַר אַבַּיֵי: שָׁמַע מִינָּהּ הַאי חִילְפָא גִּילָא כָּשֵׁר לְהוֹשַׁעְנָא. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: הוֹאִיל וְאִית לֵיהּ שֵׁם לְוַוי - לֹא נִתְכַּשֵּׁר, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאֵימָא הָכִי נַמִּי? "עֲרָבֵי נָחַל" אָמַר רַחֲמָנָא, מִכָּל מָקוֹם. אָמַר רַב חִסְדָּא: הָנֵי תְּלָת מִילֵּי אִשְׁתַּנֵּי שְׁמֵיְיהוּ מִכִּי חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: חִלְפָתָא עֲרָבָתָא, עֲרָבָתָא חִלְפָתָא. מַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְלוּלָב. שִׁיפּוּרָא חֲצוֹצְרָתָא חֲצוֹצְרָתָא שִׁיפּוּרָא, מַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְשׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה. פְּתוֹרְתָא פְּתוֹרָא, פְּתוֹרָא פְּתוֹרְתָא, לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְמִקָּח וּמִמְכָּר. אָמַר אַבַּיֵי אַף אֲנִי אוֹמֵר: בֵּי כַסֵּי הוּבְלִילָא, הוּבְלִילָא בֵּי כַסֵּי. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְמַחַט הַנִּמְצָא בְּעוּבֵי בֵּית הַכּוֹסוֹת. אָמַר רָבָא בַּר יוֹסֵף אַף אֲנִי אוֹמֵר: בָּבֶל בּוּרְסִיף, בּוּרְסִיף בָּבֶל, לְמַאי

נפקא

לגיטי

נפקא מינה לגיטי נשים — כדפירש בקונטרס, דקיימא לן בפרק קמא דגיטין (ו,א) דבבל כארץ ישראל לגיטין, דאין צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", דשכיחי מתיבתא ובקיאין לשמה וגם עדים מצויין לקיימו. והיינו מה שקורין בורסיף, דמשתני שמה. ובסוף "במה מדליקין" (שבת לו,ב ושם) פירש עוד לשון אחר, ונפקא מינה לענין שמו ושמה ושם עירו ושם עירה. ולא יתכן, דבבל הוא שם המדינה כדאמר (קדושין עא,א): ארץ ישראל עיסה לבבל, ואמרינן פרק "עשרה יוחסין" (שם) עד היכן הוא בבל. ואין כותבין שם המדינה בגט אלא שם העיר.

ענף עץ עבות שלשה — פי' בקונט': ענף — חד, עץ — חד, עבות — חד. ותימה: דלעיל (לב,ב) אוקימנא "ענף עץ" — שענפיו חופין את עציו. ודרשינן נמי "עץ עבות" — קלוט כמין קליעה! ואם תאמר, ונימא: "פרי עץ הדר" — שלשה! ויש לומר: דמדרשא דעץ דרשינן שטעם עצו ופריו שוים.

ערבי נחל שתים — אפילו נותן כמה הדסים וכמה ערבות בלולב — אין זה "בל תוסיף", אפילו למאן דאמר צריך אגד אאם כן מוסיף מין אחר, כדפרישית בסוף "ראוהו בית דין" (ראש השנה כח,ב).

שתהא לקיחה תמה — מהאי טעמא נמי פסלינן אתרוג חסר, משום דאין זה לקיחה תמה. וביום שני לא חיישינן, אף על גב דקפדינן אארבעה מינין. וטעמא פירשתי בריש פירקין (כט,ב ושם בדיבור המתחיל "בעינן"). וב"הקומץ רבה" (מנחות כז,א) מסיק דהא דמעכבי אהדדי — לא שנו אלא שאין לו, אבל יש לו — אין מעכבין. ופירש בהלכות גדולות: אין מעכבין, דלא תימא עד דמגבה להו בהדי הדדי, אלא אי מגבה כל חד וחד לחודיה — שפיר דמי, דקיימא לן: לולב אין צריך אגד. ודבר תימה הוא לומר כן, דכיון דכולו מצוה אחת — הייאך יועילו בזה אחר זה? ורבינו תם הגיה בספרו: לא שנו דמעכבין משום תמה אלא שאין לו, אבל יש לו — תמה הוא, אף על פי שלא חברו באגדו, כדאמרינן (סוכה לג,א) דלא דרשי רבנן "לקיחה", "לקיחה". ולר' יהודה דדריש לקיחה משמע ליה דלא הוי תמה אאם כן אגדו.

ולדרוש להו כר' עקיבא דמיקל טפי — תימה: הא לא סבירא ליה כר' עקיבא אלא כרבי טרפון! ויש לומר: דכל זה מן הדיוק, שבא להוכיח דשמואל לטעמיה, דכרבי טרפון סבירא ליה. דאי מפחיד להו במידי דלא סבר כדי שימכרו בזול — היה לו להפחידם מר' עקיבא, דמיקל טפי. ודחי: אדרבה, מפחדי טפי מרבי טרפון, דתלתא קטומין שכיחי מחד דלא קטים, ומעולם לא תשמע דסבר כרבי טרפון. ומיהו, קשה מפרק "כל שעה" (פסחים ל,א) מקדירות בפסח, דאמר שמואל: משהי להו עד אחר הפסח, ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו. ואמרינן: ואדא שמואל לטעמיה, דאמר להו שמואל להנהו דמזבנו כנדי: אשוו זבינייכו, ואי לא — דרישנא לכו כרבי שמעון. כלומר: דשרי חמץ לאחר הפסח כי ליתיה בעיניה. ומשמע בהדיא דלא מפחד במידי דלא סבר ליה! ויש לומר: דהתם למה לו להפחידם במידי דלא סבר ליה? דבשלמא הכא — מצי למימר דהיה מפחידם כדי שימכרו בזול, ותהא המצוה מצויה ולא ימנעו בשביל יוקר. ואם תאמר: ואי סבר לה כר' טרפון, לידרוש להו כוותיה! דכי האי גוונא פריך בפרק "כל שעה" (שם), ומשני: אתריה דרב הוה. ויש לומר: דהכא הניח משום הידור מצוה. ובריש בבא בתרא (ה,א ושם) גבי רוניא, דאקפיה רבינא מארבע רוחותיו, ואתא לקמיה דרדבא ואמר: זיל פייסיה במאי דאייפיס, ואי לא — דייסינא לך כרב הונא אליבא דרבי יוסי, דאמר: הכל לפי מה שגדר. מה שלא דן לו — לפי שנתפייס רבינא ומחל לו בפחות.

לגיטי נשים — דקיימא לן (גיטין ב,א): המביא גט מחוצה לארץ צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם", אי משום דאין מצויין לקיימו ואי משום דאין בקיאין לשמה. והמביא מארץ ישראל — אינו צריך, לפי שבקיאין לשמה, ועולי רגלים מצויין להכיר חתימת עדים לקיימו ואמרינן התם (ו,א): בבל בארץ ישראל לגיטין, לפי שהן בני תורה ובקיאין לשמה, ובני ישיבה מצויין לילך וללמוד משם תורה מכל מקומות. ובורסיף סמוך לבבל, ואינן בני תורה, כדאמרינן (סנהדרין קט,א): מאי בורסיף — בור ששפו את מימיו, ולא נשתייר בו כלום. והמביא משם צריך שיאמר. אבל עכשיו נתחלף שמם, הלכך המביא מבבל צריך שיאמר, ומבורסיף אין צריך. **משנה** שלשה הדסים — בגמרא יליף לה. **ואפילו שנים קטומין** — אהדסים קאי. ובגמרא פריך: מה נפשך, אי קטום פסול והוא צריך שלשה — ליבעי כולהו שלימים, ואי קטום כשר — לבשיר שלשתן קטומים! ומשני: חזר בו ר' ישמעאל מתחלת דבריו שהיה מצריך שלשה, ואמר אפילו שנים קטומין. והוא הדין אי לא מייתי להו לגמרי, דהא קטומים כמאן דליתנהו דמי. **ר' טרפון אומר אפילו שלשתן קטומים** — דלא בעי הדר בהדס. **גמרא כפת תמרים אחד** — משמע, ד"כפת" כתיב. **ענף** — חד, עץ חד, עבות חד. **ואפילו שנים קטומים** — אהדס קאי. **יכול יאגדם כולן** — ואף האתרוג עמהם. אמרת: וכי נאמר "וכפת תמרים" דניהוי משמע וי"ו מוסיף על ענין ראשון לצרפו עם פרי עץ הדר? והלא לא נאמר אלא "כפת" משמע בפני עצמן הן, ולא עם האתרוג. "וענף עץ" מוסיף עליהם, "וערבי נחל" מוסיף עליהם, שנאמר בהן וויי"ן לפיכך נאגדין עם הלולב. **שמעכבין זה את זה** — אם חסר אחת מארבעתן אין השלשה מצוה. **תמה** = שלמה, דדרישׁ: ולקחת תם. **ור' ישמעאל** — דמכשיר שנים קטומים וחד מצריך שלם, היכן חלקן הכתוב? אי בעי הדר — ניבעי בכולהו, ואי לא בעי הדר — אפילו בחד לא נצרך! **אמר ביראה** — שם חכם. **חזר בו ר' ישמעאל** — מתחלת דבריו, ומכשר בחד, ומיהו הדר בעי. **הלכה כר' טרפון** — להקל, דקטום כשר. **אשוו וזבינו** — מכרו בשוה ואל תעלו על דמיהם, מפני שמבקשים מכם שלשה הדסין ושלמים. **ואי לא** — משוויתו. **דרשינא כר' טרפון** — דמכשר בקטומין. **כר' עקיבא** — דלא בעי אלא חד. **משנה** של ערלה ושל תרומה **טמאה פסול** — בגמרא מפרש טעמא. **לא יטול** — בגמרא מפרש טעמא. **בירושלים** — שהיא כשרה לאכילת מעשר שני. **לא יטול** — כדמפרש בגמרא. **ואם נטל כשר** — שהרי יש בה היתר אכילה. אבל חוץ לירושלים לא, ד"לכם" כתיב, הראוי לכם. **חוזית** — כמין אבעבועות דקות. **נטלה פטמתו** = ראש אתרוג, מפי רבינו יעקב. ודוגמתו: הפטמה של רמון (עוקצין פרק שני משנה ג). הכי גרסינן: **נקלף נסדק ניקב וחסר כל שהוא פסול** — ניקב וחסר כל שהוא חדא מילתא, דאילו ניקב ולא חסר שתחב בו מחט והוציאה — כשר, כדקתני סיפא. **ניטל עוקצו** — זנבו, כמו בעוקצי תאנים (סנהדרין מ,א). **הכושי** — שבא מארץ כוש, ושחור הוא. **כרתי** = ברישים, *פור"י. **ובגדול** — שלא יהא גדול יותר מדאי.

גמרא

נָפְקָא מִינָּהּ - לְגִיטֵי נָשִׁים. **משנה** רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה הֲדַסִּים וּשְׁתֵּי עֲרָבוֹת לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, אֲפִילּוּ שְׁנַיִם קְטוּמִים וְאֶחָד אֵינוֹ קָטוּם. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: אֲפִילּוּ שְׁלָשְׁתָּן קְטוּמִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁלּוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, כָּךְ הֲדַס אֶחָד וַעֲרָבָה אַחַת. **גמרא** תַּנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: "פְּרִי עֵץ הָדָר" - אֶחָד, "כַּפֹּת תְּמָרִים" - אֶחָד, "עָנֵף עֵץ עָבוֹת" - שְׁלֹשָׁה, "עַרְבֵי נָחַל" - שְׁתַּיִם, וַאֲפִילּוּ שְׁנַיִם קְטוּמִים, וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ קָטוּם. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה, וַאֲפִילּוּ שְׁלָשְׁתָּן קְטוּמִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁלּוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד כָּךְ הֲדַס אֶחָד וַעֲרָבָה אַחַת. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: יָכוֹל יְהֵא אֶתְרוֹג עִמָּהֶן בַּאֲגוּדָה אַחַת? אָמַרְתָּ: וְכִי נֶאֱמַר "פְּרִי עֵץ הָדָר וְכַפֹּת תְּמָרִים"? וַהֲלֹא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "כַּפֹּת". וּמִנַּיִן שֶׁמְּעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּלְקַחְתֶּם" - שֶׁתְּהֵא לְקִיחָה תַּמָּה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מַה נַּפְשְׁךָ: אִי שְׁלֵימִין בָּעֵי - לִיבָּעֵי נַמִּי כּוּלְּהוּ, אִי לָא בָּעֵי שְׁלֵימִין - אֲפִילּוּ חַד נַמִּי לָא! אָמַר בִּירָאָה אָמַר רַבִּי אַמִּי: חָזַר בּוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי טַרְפוֹן. וְאָזְדָא שְׁמוּאֵל לְטַעְמֵיהּ, דַּאֲמַר לְהוּ שְׁמוּאֵל לְהָנְהוּ דְּמִזְּבְנִי אָסָא: אַשְׁווּ וְזַבִּינוּ, וְאִי לָא - דְּרִישְׁנָא לְכוּ כְּרַבִּי טַרְפוֹן. מַאי טַעְמָא? אֵילִימָא מִשּׁוּם דְּמֵיקַל - וְלִידְרוּשׁ לְהוּ כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּמֵיקַל טְפֵי! תְּלָתָא קְטוּמֵי - שְׁכִיחִי, חַד וְלָא קָטוּם - לֹא שָׁכִיחַ. **משנה** אֶתְרוֹג הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ - פָּסוּל. שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת - פָּסוּל. שֶׁל עָרְלָה - פָּסוּל. שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה - פָּסוּל. שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - לֹא יִטּוֹל, וְאִם נָטַל - כָּשֵׁר. שֶׁל דְּמַאי, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם - לֹא יִטּוֹל, וְאִם נָטַל - כָּשֵׁר. עָלְתָה חֲזָזִית עַל רֹובוֹ, נִטְּלָה פִּטְמָתוֹ, נִקְלַף, נִסְדַּק, נִיקַּב וְחָסַר כָּל שֶׁהוּא - פָּסוּל. עָלְתָה חֲזָזִית עַל מִיעוּטוֹ, נִטַּל עוּקְצוֹ, נִיקַּב וְלֹא חָסַר כָּל שֶׁהוּא - כָּשֵׁר. אֶתְרוֹג הַכּוּשִׁי פָּסוּל. וְהַיָּרוֹק כַּכַּרְתִּי, רַבִּי מֵאִיר מַכְשִׁיר וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל. שִׁיעוּר אֶתְרוֹג הַקָּטָן רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּאֱגוֹז, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כַּבֵּיצָה, וּבְגָדוֹל - כְּדֵי שֶׁיֹּאחֲזוּ שְׁנַיִם בְּיָדוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. לוְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֲפִילּוּ אֶחָד בִּשְׁתֵּי יָדָיו.

גמרא

נַפְקָא מִינָּהּ לידע שהשתנו שמותם, לְגִיטֵי נָשִׁים – שליח המביא גט מחוץ לארץ לארץ ישראל, צריך לומר בשעה שנותנו לאשה ׳בפני נכתב ובפני נחתם׳, מפני שאם יערער הבעל שהוא מזויף אין עדים מצויים לקיימו, או מפני שאין בני חוץ לארץ בקיאים בכך שצריך לכתוב את הגט ׳לשמה׳, ובאמירה זו מעיד השליח שהשטר אינו מזוייף ונכתב לשמה. אבל המביא גט מארץ ישראל או מבבל, אינו צריך לומר ׳בפני נכתב ובפני נחתם׳, מפני שבני ישיבות מצויים לקיים את הגט, וגם הם בני תורה ויודעים שצריך לכתוב את הגט לשמה. אבל בורסיף הסמוכה לבבל לא היו בה בני תורה ודינה כשאר חוץ לארץ שצריך לומר בפני נכתב וכו׳, וחידש רבא בר יוסף שעתה נשתנה שמם ואם כן המביא מהמקום הנקרא בורסיף אינו צריך לומר והמביא מהמקום שנקרא בבל צריך לומר.

משנה

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, מצות ארבעת המינים היא ליטול שְׁלֹשָׁה חֲדַסִּים וּשְׁתֵּי עֲרָבוֹת לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, מהטעם שיבואר בגמרא. והוסיף רבי ישמעאל, שאֲפִילּוּ אם שְׁנַיִם מההדסים קְטוּמִים בראשם, כשר, וְבלבד שהדס אֶחָד אֵינוֹ קָטוּם, ובגמרא תבואר כוונתו. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, צריך להביא שלושה הדסים וַאֲפִילּוּ אם שֶׁלָּשְׁתָּן קְטוּמִים כשרים, כיון שאין חיוב ׳הדר׳ בהדס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁצריך להביא רק לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, כָּךְ גם צריך להביא רק חֲדַס אֶחָד וַעֲרָבָה אַחַת, משום שהוקשו כל המינים שבפסוק זה לזה.

גמרא

תַּנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, נאמר בתורה ׳וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְערבי נָחַל׳, ויש ללמוד מלשון הפסוק ׳פְּרִי עֵץ הָדָר׳ – אתרוג צריך להביא אֶחָד, שלשון ׳פרי׳ משמע אחד, ומלשון ׳כַּפֹּת תְּמָרִים׳ – שנכתב חסר וא״ו הרי זה נדרש בלשון יחיד ללמד שצריך להביא לולב אֶחָד, ומלשון ׳עֲנַף עֵץ עָבֹת׳ שנכתב בשלוש מילים, יש ללמוד שצריך להביא שְׁלֹשָׁה הדסים, ומלשון ׳עֲרבי נָחַל׳ שנכתב בלשון רבים, ומיעוט ׳ערבי׳ שנים, יש ללמוד שמנין הערבות שצריך להביא הוא שְׁתַּיִם. והוסיף רבי ישמעאל וַאֲפִילּוּ אם שְׁנַיִם מההדסים קְטוּמִים וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ קָטוּם כשר. ובסמוך תבאר הגמרא את סוף דבריו. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, צריך להביא שְׁלֹשָׁה הדסים וַאֲפִילּוּ אם שֶׁלָּשְׁתָּן קְטוּמִים כשרים, שאינו מצריך ׳הדר׳ בהדס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁצריך להביא רק לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, כָּךְ גם צריך להביא רק חֲדַס אֶחָד שאינו קטום וַעֲרָבָה אַחַת, שהוקשו כל המינים בפסוק זה לזה. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לרבי עקיבא, אם אתה דורש את כל הפסוק בהיקש, יָכוֹל יִהְא צריך גם לקחת את האֶתְרוֹג עִמָּהֶן – עם הלולב ההדס והערבה ויצטרך לאוגדם בַּאֲגוּדָה אַחַת שהרי הוקשו בפסוק זה לזה. אמר לו רבי עקיבא, אָמַרְתָּ – וכי אפשר לומר כך, וְכִי נֶאֱמַר בפסוק ׳פְּרִי עֵץ הָדָר וְכַפֹּת תְּמָרִים׳ עם האות וי״ו [וכפת] שמשמע שבא לצרף את הלולב לענין הקודם שנאמר בפסוק – דהיינו לאתרוג, וְהֲלֹא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא ׳כַּפֹּת׳ בלא וי״ו, ומשמע שהלולב אינו ניטל יחד עם האתרוג. אבל צריך ליטלו עם ההדס והערבה שבהם נאמר וי״ו ׳וענף עץ עבת וערבי נחל׳ לומר שצריך לצרפם יחד עם הלולב ולאגדם יחד. וּמִנַּיִן שֶׁמְּעַכְּבִין המינים זֶה אֶת זֶה, שאם אין לו אחד מהם אינו מקיים מצוה אם נוטל את השאר, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳וּלְקַחְתֶּם׳ ודורשים לקח תם שֶׁתְּהֵא לְקִיחָה תַּמָּה – שלימה, ולא תהיה חסרה אף אחד מהמינים שנאמרו בפסוק.

מקשה הגמרא: וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל שאמר במשנה ובברייתא שצריך להביא שלושה הדסים והוסיף ואמר ׳אפילו שנים קטומים ואחד שאינו קטום׳, קשה מִמָּה נַפְשָׁךְ [בכל צד שתפרשהו], אִי דעתו שהדסים שֶׁלֵּימִין בָּעֵי משום שצריך ׳הדר׳ בהדס, לִיבָּעֵי נַמִּי כּוּלְּהוּ – יש לו להצריך שכל ההדסים יהיו שלמים ומדוע הכשיר כששנים מהם קטומים, וְאִי סובר רבי ישמעאל שלֹא בָּעֵי שֶׁלֵּימִין בהדסים, משום שלא צריך ׳הדר׳ בהדס, אם כן אֲפִילּוּ הדס חַד נַמִּי לֹא יצטרכו שיהיה שלם ומדוע אמר רבי ישמעאל שהדס אחד מהשלושה צריך להיות שלם. מבארת הגמרא, אָמַר בִּירָאָה [שם חכם] אָמַר רַבִּי אַמִּי, חָזַר בּוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל ממה שאמר מתחילה שצריך ליטול שלושה הדסים, ודעתו שצריך ליטול רק הדס אחד, ואותו ההדס צריך שלא יהיה קטום משום ׳הדר׳, וזו היא כוונת רבי ישמעאל שיכול לקחת אפילו שנים קטומים והוא הדין אם לא יביא אותם כלל, ובלבד שיקח הדס אחד שאינו קטום.

.אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי טַרְפוֹן שצריך להביא שלושה הדסים והם כשרים אף אם כולם קטומים. וְאִדֶּא שְׁמוּאֵל לְטַעֲמֵיהּ – ושמואל הלך בהלכה זו לשיטתו, דְּאָמַר לְהוּ שְׁמוּאֵל לְהַנְהוּ דִּמְגַבְּנֵי אַפָּא – למוכרי ההדסים שהיו מעלים את מחירם משום שהיו הקונים מבקשים מהם הדסים שאינם קטומים שאינם מצויים, אַשְׁווּ וְזַבְּנוּ – מכרו את ההדסים בשוה ואל תעלו בדמיהם יותר מדאי, וְאִי לֹא תמכרו בשוה, דָּרִישְׁנָא לְכוּ – אדרוש לכם שההלכה כְּרַבִּי טַרְפוֹן שמכשיר אף בהדסים קטומים שהם מצויים יותר. מוכיחה הגמרא ממעשה זה ששמואל סובר שההלכה כרבי טרפון, שהרי מַאי טַעְמָא אמר להם שמואל שהוא ידרוש שההלכה כרבי טרפון, אִילֵּימָא – אם נאמר שאינו סובר כרבי טרפון אלא שאיים עליהם בכך מִשּׁוּם דְּרבי טרפון מֵיקַל שמכשיר בהדסים קטומים, אם כן וְלִידְרוֹשׁ לְהוּ – יאיים עליהם שידרוש שההלכה היא כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּמֵיקַל טָפֵי – שמיקל יותר, ומצריך רק הדס אחד, וזה יאיים על המוכרים יותר מאם ידרוש שההלכה כרבי טרפון שמצריך שלושה הדסים. אלא ודאי שלא רצה לאיים באיום שאינו בהלכה, ומוכח ששמואל סובר שההלכה כרבי טרפון. דוחה הגמרא: אפשר ששמואל אינו סובר שההלכה כרבי טרפון, ולא אמר כן אלא כדי לאיים עליהם שלא יפקיעו את המחיר, ומה שהעדיף לדרוש כרבי טרפון ולא כרבי עקיבא, משום דתְּלָתָא הדסים קְטוּמֵי שָׁכִיחֵי – מצויים יותר, אבל חַד וְלֹא קָטוּם, לֹא שָׁכִיחַ – מצוי פחות, ולכן מה שידרוש כרבי טרפון הוא יותר איום על הסוחרים ממה שידרוש כרבי עקיבא.

משנה

אֶתְרוֹג הַגָּזוּל פסול, שנאמר ׳וּלְקַחְתֶּם לָכֶם׳ ודרשו חכמים משלכם. וְכן אתרוג הַיָּבֵשׁ – שיבש רובו עד שאין בו לחלוחית, פָּסוּל, משום שאינו הדר. אתרוג מעץ שֶׁל אֲשֵׁרָה – אילן שעובדים אותו לעבודה זרה, הטעון שריפה, וְכן אתרוג מעץ שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת – עיר של ישראל שהודחו ונתפתו רוב יושביה לעבוד עבודה זרה, וצריך לשרוף את כל הנמצא בה, פָּסוּל, שכיון שעומד לשריפה, נחשב כשרוף ואין בו את השיעור הצריך באתרוג. אתרוג מעץ שֶׁל עָרְלָה – שעדיין לא עברו שלוש שנים משעת נטיעתו, ובתוך שלושת השנים פירותיו אסורים בהנאה, פָּסוּל. וכן אתרוג שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה פָּסוּל, והטעם יבואר בגמרא. אבל אתרוג שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה לכתחילה לֹא יִטּוֹל, וְאִם נָטַל כָּשֵׁר, וטעמם של דינים אלו יבואר בגמרא.

אתרוג שֶׁל דְּמַאי – שנלקח מעם הארץ וספק אם הפרישו ממנו תרומות ומעשרות, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין, משום שספק טבל הוא, ואתרוג של טבל פסול, שאינו כולו שלו מפני שיש לכהן וללוי חלק בו, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין, מהטעם שיבואר בגמרא. אתרוג שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם שהיא מקום אכילת מעשר שני, לכתחילה לֹא יִטּוֹל, וְאִם נָטַל כָּשֵׁר, טעמו של דין זה יבואר בגמרא. אתרוג שֶׁעָלְתָה חֲזִיזִית – כמין אבעבועות דקות, הניכרות במשמוש היד עַל רוּבּוֹ של האתרוג, או אתרוג שֶׁנִּטְּלָה פִּטְמָתוֹ – נתלש ראש האתרוג, או אתרוג שֶׁנִּקְלַף קליפתו הדקה הירוקה, או אתרוג שֶׁנִּסְדַּק – יש בו סדק לאורכו מראשו לסופו, או אתרוג שֶׁנִּיקַּב וְמחמת הנקיבה חָסַר כָּל שֶׁהוּא מהאתרוג, בכל אלו האתרוג פָּסוּל. אבל אם עָלְתָה חֲזִיזִית רק עַל מִיעוּטוֹ של האתרוג, או אתרוג שֶׁנִּטַּל עוּקְצוֹ – זנבו שבו הוא מחובר לעץ, או אתרוג שֶׁנִּיקַּב וְלֹא חָסַר כָּל שֶׁהוּא, כָּשֵׁר.

אֶתְרוֹג הַכּוּשִׁי – שבא מארץ כוש והוא שחור, פָּסוּל, שאין זה מראה אתרוג. וְהָאתרוג שצבעו הוא יָרוֹק כְּכַרְתִּי שהוא דומה

המשך בעמוד סט

גמרא

תָּנוּ רַבָּנַן, התורה אמרה לקחת 'פְּרִי עֵץ הָדָר' ויש ללמוד מהכתוב שצריך לקחת מין הגדל בעֵץ שֶׁטַּעַם עֵצוֹ וְטעם פִּרְיוֹ שָׁוֶה – לגזע ולענפים ולפרי הגדל בו יש אותו טעם, ולאיזה עץ יש תכונה זו, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה אֶתְרוֹג, שטעם עצו ופריו שוה. מקשה הגמרא: וְאִימָּא שכוונת התורה לפַלְפְּלִין שטעמם וטעם עצם שוה, כִּדְתַנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר 'וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ 'וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וגו' שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל'. וכי אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהערלה שאמרה תורה הוא בעֵץ מַאֲכָל, הרי בסוף הפסוק נאמר 'לֹא יֵאָכֵל' ואכילה לא שייכת באילן סרק ומַה תַּלְמוּד לוֹמַר – ומדוע היתה התורה צריכה לומר 'עֵץ מַאֲכָל' ולא אמרה 'עֵץ' סתם, אלא כוונת התורה ללמד שגם במין עֵץ שֶׁטַּעַם עֵצוֹ וְטעם פִּרְיוֹ שָׁוֶה נוהגת ערלה, ולאיזה עץ כוונת התורה, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה פַּלְפְּלִין שטעם עצו וטעם פריו שוים, ובא הכתוב לְלַמֵּדְךָ שֶׁהַפַּלְפְּלִין חַיָּיבִין בְּעָרְלָה, ולא נאמר שלא תנהג ערלה בפלפלין משום שעצו נמוך ואינו גבוה מהארץ ודומה למין ירק שאין ערלה נוהגת בו. וְאגב כך למדנו שאֵין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חֲסֵרָה כְּלוּם ואפילו פלפלין גדלים בה, שהרי הפסוק מדבר בערלה בארץ ישראל, וכמו שֶׁנֶּאֱמַר על ארץ ישראל שהיא ארץ ש'לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ' ויש בה הכל. מתרצת הגמרא: הָתָם – בפלפלין, אי אפשר לומר שכוונה התורה אליהם, מִשּׁוּם דְּלֹא אֶפְשָׁר לקחת אותם למצות התורה, דהֵיכִי נַעֲבִיד – איך נעשה בנטילתם, נִנְקוֹט חָדָא – יטול גרעין אחד של פלפלין, לֹא מִינְכְּרָא לְקִיחָתָהּ – לא ניכר הלקיחה, כיון שהוא קטן מאוד, נִנְקוֹט תְּרֵי אוֹ תְלָתָא – ואם ניקח שנים או שלש גרעיני פלפלין כדי שתהיה הלקיחה ניכרת, הרי התורה אמרה 'פְּרִי עֵץ הָדָר' פרי בלשון יחיד ומלשון זה משמע ש(אחד) [פְּרִי אֶחָד] אָמַר רַחֲמָנָא לקחת וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה פֵּירוֹת, הִלְכָּךְ לֹא אֶפְשָׁר לפרש שכוונת התורה לפלפלין אלא לאתרוג.

ממשיכה הברייתא: רַבִּי אוֹמֵר, מקור הדבר שכוונת התורה לאתרוג הוא משום שיש לדרוש, אַל תִּקְרֵי 'הָדָר' אֶלָּא הַדִּיר, שצריך ליטול פרי מעץ שדומה לדיר של בהמות, מַה דִּיר זֶה של כבשים יֵשׁ בּוֹ כבשים גְּדוֹלִים וכבשים קְטַנִּים, כבשים תְּמִימִים וכבשים בַּעֲלֵי מוּמִין, הָכִי נַמִּי בעֵץ שממנו לוקחים למצוה יֵשׁ בּוֹ פירות גְּדוֹלִים ופירות קְטַנִּים, פירות תְּמִימִים ופירות בַּעֲלֵי מוּמִין. ובפירות עץ האתרוג יש גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין. שואלת הגמרא: אָמוּ באילנות של שְׁאָר פֵּירוֹת לֵית בְּהוּ גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים תְּמִימִין וּבַעֲלֵי מוּמִין, הרי בכל אילן אין פירותיו שוים ויוצאים ממנו גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין. מבארת הגמרא: אֶלָּא הָכִי קָאָמַר, צריך לקחת פרי מעץ שדומה לדיר בכך שעַד שֶׁבָּאִין – שבזמן שנולדים הכבשים הקְטַנִּים עֲדַיִין הכבשים הַגְּדוֹלִים קַיָּימִים, וכן בעץ האתרוג בזמן שגדלים האתרוגים הקטנים החדשים של שנה זו, האתרוגים הגדולים הישנים של שנה שעברה עדיין נמצאים בעץ, שהאתרוגים אינם מתקלקלים אף אם הם שוהים בעץ יותר משנה אחת. רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, יש לדרוש כך, אַל תִּקְרֵי 'הָדָר' אֶלָּא הַדָּר, מלשון דירה, שאתרוג הוא דָּבָר שֶׁדָּר בְּאִילָנוֹ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה – שיכול להימצא באילן יותר משנה אחת, ואין עוד אילן שעושה כן. ודבריו הם כדברי רבי, אלא שרבי דרש את הפסוק בלשון 'דיר' ורבי אבהו דרש את הפסוק בלשון 'דירה'. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, אַל תִּקְרֵי הָדָר אֶלָּא (אידור) [הָדוּר], שֶׁכֵּן בִּלְשׁוֹן יְוָונִי קוֹרִין לַמִּים (אידור) [הָדוּר], כלומר שהתורה מצוה לקחת פרי עץ שהוא הדור והיינו שהוא גדל על הרבה מים, וְאֵיזוּ הִיא מין עץ שֶׁגָּדֵל עַל כָּל מַיִם – שצריך להשקותו במים שאובים ולא די לו במי גשמים והוא עושה פירות, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה אֶתְרוֹג, ואין עוד שום אילן שגדל על כל מים.

שנינו במשנה: אתרוג שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת פָּסוּל: מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא פסול, כֵּיוָן דְּאתרוג זה לְשֶׁרְפָּה קָאֵי, כְּתוּתֵי מִיכְּתַת שִׁיעוּרֵיהּ – שיעורו כתות ומחוק, וכאילו אין כאן שיעור, ואף קודם שנשרף הרי הוא בעפר, ואתרוג צריך שיהיה בו שיעור. שנינו במשנה: אתרוג (ושל) [שֶׁל] עָרְלָה פָּסוּל: מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא פסול, פְּלִיגֵי בָּהּ - נחלקו בזה רַבִּי חִיָּא בַּר (אבין) [אַבָּא] וְרַבִּי אַסִּי, חַד אָמַר, הטעם שאתרוג של ערלה פסול לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ הֵיתֵר אֲכִילָה, שהרי ערלה אסורה באכילה והנאה, והתורה אמרה שהאתרוג צריך להיות 'לְכֶם' שיהיה ראוי לכם בכל דרכי הנאתו. וְחַד אָמַר, טעם פסול אתרוג של ערלה לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מְמוֹן – אינו שוה פרוטה כיון שאסור בהנאה, ולכן אינו נחשב 'לְכֶם' [ולא התפרש מה אמר כל אחד מהאמוראים]. מבררת הגמרא את המחלוקת: קָא סָלְקָא דַּעְתֵּיהּ – בתחילה סברה הגמרא, שמַאן דְּבָעֵי – שמי שמצריך שיהיה באתרוג הֵיתֵר אֲכִילָה, לֹא בָּעֵי – לא מצריך שיהיה בו דִּין מְמוֹן, וּמַאן דְּבָעֵי – ומי שמצריך שיהיה באתרוג דִּין מְמוֹן, לֹא בָּעֵי – אינו מצריך בו הֵיתֵר אֲכִילָה.

מקשה הגמרא: תְּנַן, אתרוג שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה (פסולה) [פָּסוּל], בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שפסול ערלה הוא לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ הֵיתֵר אֲכִילָה, שַׁפִּיר – מובן שגם אתרוג של תרומה טמאה נפסל מטעם זה שהרי אין בו היתר אכילה, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שפסול ערלה הוא לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מְמוֹן, אַמַּאי אתרוג של תרומה טמאה פסול, הָרֵי מַסִּיקָה תַּחַת תַּבְשִׁילוֹ שמותר ליהנות מתרומה טמאה בשעה שמכלה אותה מהעולם, וא"כ הרי היא שוה פרוטה ויש בה דין ממון. מתרצת הגמרא: אֶלָּא בְּהֵיתֵר אֲכִילָה כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי דְּבָעֵינָן – כולם סוברים שצריך האתרוג להיות מותר באכילה, כִּי פְּלִיגֵי בְּדִין מְמוֹן, מַר סָבַר, הֵיתֵר אֲכִילָה בָּעֵינָן – אף שצריך שיהיה ראוי לאכילה אבל דִּין מְמוֹן לֹא בָּעֵינָן - אין צורך שיהיה שוה פרוטה, וּמַר סָבַר דִּין מְמוֹן נַמִּי בָּעֵינָן - צריך שיהיה בו שוה פרוטה חוץ ממה שצריך שיהיה בו היתר אכילה, משום שאם אין בו היתר אכילה אינו קרוי 'לְכֶם' אף שיש בו דין ממון, כיון שאינו ראוי לכל דרכי ההנאה. מבארת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מה החילוק ביניהם להלכה, אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר שסובר שמעשר שני הוא ממון גבוה ולא של בעליו, אלא שיש לבעלים בו היתר אכילה, לְמַאן דְּאָמַר שהטעם שאתרוג של ערלה פסול לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ הֵיתֵר אֲכִילָה, הָרֵי יֵשׁ בָּהּ – במעשר שני הֵיתֵר אֲכִילָה אף שאין בו דין ממון שהוא ממון גבוה ואינו יכול לקדש בו אשה, מכל מקום כיון שיש בו היתר אכילה כשר, אבל לְמַאן דְּאָמַר שאתרוג של ערלה פסול לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מְמוֹן, אם כן כיון שמַעֲשֵׂר שֵׁנִי מָמוֹן גָּבוֹהַּ הוּא ואינו יכול לקדש בו אשה, אינו נחשב לכם ואינו יוצא באתרוג זה.

תִּסְתַּיֵּים – יש להוכיח דְּרַבִּי אַסִּי [ולא רב חייא] הוא זה דְּאָמַר שהטעם הוא לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מְמוֹן, דְּאָמַר רַבִּי אַסִּי, אֶתְרוֹג שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר שהוא ממון גבוה אֵין אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב, וְלִדְבְרֵי חֲכָמִים אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב, הרי שדעת רב אסי שיש צורך בדין ממון באתרוג, ולכן לר"מ שמעשר שני ממון גבוה, פסול הוא. מסכימה הגמרא: תִּסְתַּיֵּים – אכן זו הוכחה.

גּוּפָא, אָמַר רַבִּי אַסִּי, אֶתְרוֹג שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אֵין אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב, לְדִבְרֵי חֲכָמִים אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב. וכן מַצָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אֵין אָדָם יוֹצֵא בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ של אכילת מצה בְּלֵילָה הראשון של פֶּסַח, לְדִבְרֵי חֲכָמִים אָדָם יוֹצֵא בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח. ובסמוך יתבאר הטעם. עֵיסָה – בצק שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה, לְדִבְרֵי חֲכָמִים חַייֶבֶת בְּחַלָּה. ובסמוך יתבאר הטעם. מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא על מה שחידש רב אסי שמצה של מעשר שני פסולה לדעת רבי מאיר, בִּשְׁלָמָא בעֵיסָה של מעשר שני יש לומר שלדעת רבי מאיר אינה חייבת בחלה משום דִּכְתִיב 'רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם' חַלָּה תְּרִימוּ תְּרוּמָה', ומלשון 'עֲרִסֹתֵיכֶם' משמע שצריך להיות הבצק שלכם, והיינו שיהיה בו דין ממון, ומעשר שני הוא ממון גבוה, אֶתְרוֹג נַמִּי – וכן באתרוג יש לו להיפסל בסוכות משום דִּכְתִיב 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם וגו' פְּרִי עֵץ הָדָר' שיהיה האתרוג מִשֶּׁלְּכֶם, ומעשר שני הוא ממון גבוה, אֶלָּא מַצָּה של מעשר שני, מדוע אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, מִי כְּתִיב מַצַּתְכֶם שיהיה משמע שהמצה צריכה להיות משלכם, ואם כן מה פסול יש בזה שאינו שלו, כיון שיש בו היתר אכילה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, וְאִיתֵימָא רַב יֵימַר בַּר שֶׁלֶמְיָא, אָתְיָא – לומדים את פסול מצה של מעשר שני בגזירה שוה 'לֶחֶם' 'לֶחֶם' מחלה, כְּתִיב הָכָא – במצה 'לֶחֶם עֹנִי' וּכְתִיב הָתָם – בחלה

רש"י

גמרא פרי עץ — שהעץ כפרי, בטעם שוה. ממשמע שנאמר ונטעתם — וכתיב בסיפיה "לא יאכל" איני יודע דבעץ מאכל משתעי קרא? חייבין בערלה — דלא תימא מין ירק הוא, מפני שהוא עץ שפל כמין רותם, שאינו גבוה מן הארץ. לא תחסר כל בה — ולמדך האי "עץ מאכל" דאפילו פלפלין בכלל. נגקוט חדא — גרעין אחד. לא מינברא לקיחתה — מתוך קוטנה. הדיר — פרי עץ שדומה אילנו לדיר של צאן. אטו כולהו אילני לית בהו פירות גדולים וקטנים — והלא כל תפוחי אילן אחד אינן שוות. הכי קאמר עד שבאים קטנים כו' — כלומר, האי גדולים וקטנים לאו של שנה אחת קאמר, אלא גדולים של אשתקד וקטנים של שנה זו. שהאתרוג דר וגדל באילנו שתים ושלש שנים, וכשבאין וחונטין של עכשיו עדיין גדולים דאשתקד קיימין בו. הדר — והיא היא דרבי, אלא במשמעותא פליגי, מר דריש ליה לשון דיר, ומר דריש ליה לשון דירה. לפי שאין בה היתר אכילה — ורחמנא אמר: "לכם" — הראוי לכם בכל דרכי הנאתו. לפי שאין בה דין ממון — שאינו שוה פרוטה דאיסורי הנאה הוא, הלכך לאו שלכם הוא. קא סלקא דעתיה מאן דבעי היתר אכילה — אי הוי ביה היתר אכילה כגון מעשר שני בירושלים — לא בעי דין ממון, דאף על פי שאין ממונו לרבי מאיר, דאמר בקדושין (נב,ב): מעשר שני ממון גבוה הוא, ואינו נכסי הדיוט לקדש בו אשה — כשר לצאת בו. ומאן דבעי דין ממון לא בעי היתר אכילה — ומכשיר אתרוג של טבל, שאסור באכילה ומותר בהנאה. אלא למאן דאמר לפי שאין בה דין ממון — אבל היתר אכילה לא בעינן, ומשום דין ממון קרינא ביה "לכם". הרי מסיקה לזו תחת תבשילו — כדאמרינן (בשבת כה,ב): "תתן לו" — ולא לאורו, מכלל דבת אורו הוא. אלא בהיתר אכילה דס"ע לא בעינן — ואפילו יש בה דין ממון לא מתכשרין בלא היתר אכילה, דכיון דלא חזיא לכל דרכי הנאה — לאו "לכם" הוא. דין ממון לא בעינן — אם מותרת באכילה, כגון מעשר שני בירושלים, ואליבא דרבי מאיר — כשר. ומתניתין דקתני של מעשר שני בירושלים כשר — אפילו כר' מאיר, דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא, מתוקמא. דין ממון נמי בעינן — ומעשר שני לר' מאיר פסול. ומתניתין דקתני כשר — רבנן היא, דאמרי: ממון הדיוט הוא, ומקדשין בו את האשה. תפתיים דר' אפי הוא דאמר לפי שאין בה דין ממון — ואי נמי איכא היתר אכילה, דין ממון נמי בעינן, ושל מעשר לר' מאיר פסול. אין יוצא בה ידי חובתו בפסח — ידי חובת אכילת מצה לילה הראשון. ולקמן פריך: מי כתיב "מצתכם"? פטורה מן החלה — דכתיב "עריסותיכם", והאי — דגבוה היא. ואף על גב דאיכא היתר אכילה, כיון דלית בה דין שאר ממון — לאו דידיה הוא.

והיה

תוספות

ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה — דלא תימא מין ירק הוא, מפני שהוא עץ שפל כמו רותם, שאינו גבוה. כך פירש בקונטרס. וקשיא: דלא בהכי תליא מלתא, וכמה עצים שפלים הם שיש להם תורת אילן! אלא, היינו טעמא: משום דאמרינן פרק בתרא דיומא (פא,ב ושם): כס פלפלי ביומא דכיפורי — פטור. ופריך מהך דפלפלין חייבין בערלה, ומשני: הא — ברטיבתא, הא — ביבשתא. וסלקא דעתך, כיון דסופו ליבש — אפילו רטיבתא פטורין. ואם תאמר: ומנלן דקרא בפלפלין? אימא אתרוג, ואימא תלתן, דאתרוג טעם עצו ופריו שוה כדאמר הכא, וכן תלתן כדאמרינן בשילהי פרק קמא דביצה (יג,א)! ויש לומר: אתרוג אין זה חידוש אם הוא חייב בערלה. ותלתן — מין ירק הוא, מדחשיב כלאים בכרם, כדתנן במסכת ערלה (פרק שלישי משנה ו) ומייתי לה בריש ביצה (ג,א) ובשילהי "הערל" (יבמות פא,א ושם): מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם.

לפי שאין בו היתר אכילה — ורחמנא אמר "לכם" — הראוי לכם בכל דרכי הנאתן. ואף על גב דגבי תרומה טמאה דרשינן פרק "במה מדליקין" (שבת כה,א) מדכתיב "לך" — שלך תהא, להסיקה תחת תבשילך. כיון דנטמאת ואסרה הכתוב — שייך לדרוש "לך" דידיה, לגבי שאר הנאות, כמו "לכם" דלולב דלא שייך ביה אכילה. ואם תאמר: גבי לולב של אשרה ושל עיר הנדחת (סוכה לא,א) למה לן טעמא דמיכתת שיעוריה? תיפוק ליה משום דבעינן דין ממון. דאפילו מאן דלא חייש הכא גבי אתרוג לדין ממון — היינו משום דעיקרו לאכילה, אבל לולב דלית ביה אכילה — כתיב "לכם" דידיה, לענין דין ממון! ויש לומר: דנקט דמיכתת שיעוריה כדי לפסול ביום טוב שני. ואם תאמר: אתרוג של ערלה תיפוק ליה דמיכתת שיעוריה, דמצותו בשרפה, דקחשיב ליה בתמורה פרק בתרא (לג,ב) בהדי נשרפין, ואמרינן התם: הנשרפין לא יקברו! ואפשר דאפילו מדאורייתא הויא ערלה בשרפה, דילפינן לה מכלאי הכרם דכתיב בה "פן תקדש" ודרשינן (חולין קטו,א): פן תוקד אש. ומהאי טעמא נמי פסול אתרוג של תרומה טמאה, דמצותה בשרפה, ולמה לן טעמא דהיתר אכילה? ויש לומר: דודאי לא היה צריך, אלא נחלקו בהנך טעמי לענין ערלה משום דנפקא מינה לענין מעשר שני, כדמסקינן: איכא ביניהו מעשר שני ואליבא דרבי מאיר. (ומאן דמכשיר היינו אליבא דרבנן) והוה מצי למימר נמי מעשר שני בגבולין ואליבא דהולי עלמא, כדמוכח בסוף "חלק" (סנהדרין קיב,ב) שהוא ממון גבוה.

אתיא לחם לחם — תימה: בפרק "כל שעה" (פסחים לה,ב) דאין יוצאין ידי מצה בטבל מדכתיב "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות" — יצא מי שאיסורו עליה משום בל תאכל טבל. תיפוק ליה משום דבעינן מצה משלכם, וטבל לא חשיב לכם, כדמוכח הכא גבי אתרוג. דעד כאן לא פליגי בית שמאי ובית הילל אלא בדמאי, משום דאי בעי מפקר ליה לנכסיה והוי עני וחזי ליה. אבל בטבל ודאי — כולהו מודו! ויש לומר: דלא דמי, דהא דאין יכול לצאת באתרוג של טבל — דהוי כמו אתרוג דשותפין, שיש לכהן וללוי בו חלק, ודמי לאחין שקנו

אתרוג

גמרא תְּנוּ רַבָּנַן: "פְּרִי עֵץ הָדָר" - עֵץ שֶׁטַּעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוֶה, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה אֶתְרוֹג. וְאֵימָא פִּלְפְּלִין? כִּדְתַנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ" אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא עֵץ מַאֲכָל? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עֵץ מַאֲכָל" - עֵץ שֶׁטַּעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוֶה, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה פִּלְפְּלִין. לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַפִּלְפְּלִין חַיָּיבִין בְּעֶרְלָה. וְאֵין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חֲסֵרָה כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ"! הָתָם מִשּׁוּם דְּלֵא אֶפְשָׁר. הֵיכִי נַעֲבֵיד? נִנְקוֹט חֲדָא - לָא מִינְבְּרָא לְקִיחָתָהּ, נִנְקוֹט תְּרֵי אוֹ תְּלָתָא - אֶחָד אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה פֵּירוֹת, הִלְכָּךְ לֵא אֶפְשָׁר. רַבִּי אוֹמֵר: אַל תִּקְרֵי "הָדָר" אֶלָּא "הַדִּיר", מַה דִּיר זֶה - יֵשׁ בּוֹ גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, תְּמִימִים וּבַעֲלֵי מוּמִין, הָכִי נַמִּי - יֵשׁ בּוֹ גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים תְּמִימִים וּבַעֲלֵי מוּמִין. אַטּוּ שְׁאָר פֵּירוֹת לֵית בְּהוּ גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים תְּמִימִין וּבַעֲלֵי מוּמִין? אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: עַד שֶׁבָּאִין קְטַנִּים עֲדַיִן גְּדוֹלִים קַיָּימִים. רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר: אַל תִּקְרֵי "הָדָר" אֶלָּא "הַדָּר" - דָּבָר שֶׁדָּר בְּאִילָנוֹ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: אַל תִּקְרֵי "הָדָר" אֶלָּא "אִידּוּר", שֶׁכֵּן בְּלָשׁוֹן יְוָנִי קוֹרִין לַמַּיִם "אִידּוּר" וְאֵיזוֹ הִיא שֶׁגָּדֵל עַל כָּל מַיִם - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה אֶתְרוֹג. "שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת פָּסוּל". מַאי טַעְמָא? כֵּיוָן דִּלְשֹׁרְפָה קָאֵי, כְּתוּתֵי מִיכְתַּת שִׁיעוּרֵיהּ. "וְשֶׁל עֲרֵלָה פָּסוּל". מַאי טַעְמָא? פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין וְרַבִּי אַסִּי. חַד אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ הֶיתֵּר אֲכִילָה, וְחַד אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מָמוֹן. קָא סָלְקָא דַּעְתֵּיהּ: מַאן דְּבָעֵי הֶיתֵּר אֲכִילָה - לָא בָּעֵי דִּין מָמוֹן, וּמַאן דְּבָעֵי דִּין מָמוֹן - לָא בָּעֵי הֶיתֵּר אֲכִילָה. תְּנַן: שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה - פְּסוּלָה. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דַּאֲמַר לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ הֶיתֵּר אֲכִילָה - שַׁפִּיר, אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מָמוֹן - אַמַּאי? הֲרֵי מַסִּיקָהּ תַּחַת תַּבְשִׁילוֹ! אֶלָּא, בְּהֶיתֵּר אֲכִילָה, כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּבָעֵינַן, כִּי פְּלִיגִי - בְּדִין מָמוֹן. מָר סָבַר: הֶיתֵּר אֲכִילָה בָּעֵינַן, דִּין מָמוֹן לָא בָּעֵינַן. וּמָר סָבַר: דִּין מָמוֹן נַמִּי בָּעֵינַן. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר. לְמַאן דַּאֲמַר לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ הֶיתֵּר אֲכִילָה - הֲרֵי יֵשׁ בָּהּ הֶיתֵּר אֲכִילָה, לְמַאן דַּאֲמַר לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מָמוֹן - מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מָמוֹן גְּבוֹהַּ הוּא. תִּפְתַּיִים דְּרַבִּי אַסִּי דְּאָמַר לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מָמוֹן, דְּאָמַר רַבִּי אַסִּי: אֶתְרוֹג שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר - אֵין אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב, לְדִבְרֵי חֲכָמִים - אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב, תִּפְתַּיִים. גּוּפָא, אָמַר רַבִּי אַסִּי: אֶתְרוֹג שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר - אֵין אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב, לְדִבְרֵי חֲכָמִים - אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב. מַצָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר - אֵין אָדָם יוֹצֵא בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח, לְדִבְרֵי חֲכָמִים - אָדָם יוֹצֵא בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח. עִיסָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר - פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה, לְדִבְרֵי חֲכָמִים - חַיֶּיבֶת בַּחַלָּה. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא: בִּשְׁלָמָא עִיסָּה - כְּתִיב: "רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם", אֶתְרוֹג נַמִּי - כְּתִיב: "לָכֶם" מִשֶּׁלָּכֶם אֶלָּא מַצָּה, מִי כְּתִיב "מַצֹּתֵיכֶם"?! אָמַר רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, וְאִיתֵימָא רַב יֵימַר בַּר שִׁלְמְיָא: אָתְיָא "לֶחֶם" "לֶחֶם", כְּתִיב הָכָא: "לֶחֶם עוֹנִי", וּכְתִיב הָתָם:

"והיה

והיה באכלכם — גבי חלה כתיב. **היא היא** — ודאי מסייע ליה, ומאי "לימא"? **אלא ודאי** — בהא מסייעא. ו"לימא" דקאמרינן — אסייעתא דאתרוג ומצה קאמר. והכי קאמר: לימא מסייע לרבי אסי בבולהו, דמדבהא פליגי — באתרוג ומצה נמי פליגי, דהא חד טעמא הוא, דהתם נמי "לכם" כתיב, ומצה נמי מחלה ילפא. **או דלמא שאני עיסה** — בהא הוא דקאמר ר' מאיר פטורה — דכתיב מיעוטא יתירא, אבל בחד מיעוטא לא נפקא לן, דכיון דמשתרי לאכילה, אף על גב דלית בה דין ממון — "לכם" קרינא ביה. **שמכשירה** — לקבל טומאה, דאמרינן במתניתין (מב,א): מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזורת למים בשבת. שהיו שורין האגודה בשבת כדי שלא ייבשו. וכשנוגעים באתרוג הוכשר לטומאה, דכתיב (ויקרא יא) "וכי יתן מים על זרע" ואסור לגרום טומאה לתרומה, דכתיב (במדבר יח) "משמרת תרומתי" אמר רחמנא: עשה לה שימור. **שמפסידה** — קליפתה החיצונה נמאסת במשמוש הידים, ואסור להפסיד תרומה, כדפרישית. **הרי יש בה היתר אכילה** — לכהן. וישראל נמי נפיק בה אם לקחה מכהן, הואיל ויכול להאכילה לבן בתו כהן. אבל פדיון אין לה להיות ניתרת לאכילת ישראל, והאומר כן רשע הוא. **הרי יש בה דין ממון** — כהן מקדש בה את האשה. וישראל נמי, אם נתנה לו הכהן — מקדש בה את האשה, ומוכרה לבהנים והדמים שלו: **של דמאי** — לקחם מעם הארץ, וסתם פירותיהן ספק אינן מעושרין. **מאי טעמייהו דבית הלל** — הא לית בה היתר אכילה. וחזי ליה — דרוב עמי הארץ מעשרין הן, וחומרא בעלמא הוא שהעמידו בספק טבל. וגבי עניים ואכסניא לא העמידו דברידהם. **אכסניא** — חיילותיו של מלך, ומטיל מזונותיהן על בני המדינה. **הרי מכשירה** — ומעשר שני בעי שימור, דקודש איקרי, דכתיב (ויקרא כז) "וכל מעשר הארץ". **למאן דאמר** — בערלה לפי שאין בה היתר אכילה, אבל אי הוה בה היתר אכילה — הוה מתכשרא, ואפילו לית בה דין ממון — הא יש בו נמי היתר אכילה. ומתניתין דתני כשר — דברי הכל היא, ואפילו לר' מאיר דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא מיתוקמא, דהא בהא דין ממון לא בעינן, דכיון דאכיל לה "לכם" קרינא ביה. **ומאן דאמר** — בערלה לפי שאין בה דין ממון, דאי נמי הוה בה היתר אכילה הוה פסיל לה, משום דליתיה ממון לשאר הנאות, כגון מעשר שני בירושלים לר' מאיר. **מתניתין רבנן היא** — דאמרי: מעשר ממון הדיוט הוא, ולא ר' מאיר. דאילו לר' מאיר פסול. הכי גרסינן: אלא אי אתמר אסיפא אתמר. **ובחוטמו** — בעובי גבהו, שמשפע משם ויורד לצד ראשו. **אפילו כל שהוא פסול** — שנראה שם לעינים יותר משאר מקומות שבו, שבאותו עובי אדם נותן עיניו. **תני ר' יצחק בר אלעזר נטלה בוכנתו** — במתניתיה הוה תני להאי נטלה פטמתו — בוכנתו, לפי שהוא חד ועשוי כמין בוכנא, זה לשון מורי הזקן רבינו יעקב. אבל רבינו יצחק הלוי היה מפרש: פטמתו ועוקצו שניהם בזנב, עוקצו — שניטל העץ מה שחוץ לגומא שבאתרוג — כשר, פטמתו שנתלש העוקץ מתוך האתרוג וחסרו — לפיכך פסול. והיינו דתני רבי יצחק בר אלעזר נטלה בוכנתו — מה שנכנס בתוך האתרוג כבוכנא הנכנס ומכה באסיתא. ולשון רבינו יעקב נראה לי, שלא מצינו בכל מקום פטמא עוקץ. **האי אתרוג דאגליד** — נקלף. **כאתינא סומקא** = תמרה אדומה. ואף זה לאחר שנקלף נהפך לאדמומית, כדרך כל הנקלפים בפירות.

"וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ", מַה לְּהַלָּן מִשֶּׁלָּכֶם וְלֹא מִשֶּׁל מַעֲשֵׂר - אַף כָּאן מִשֶּׁלָּכֶם וְלֹא מִשֶּׁל מַעֲשֵׂר. לֵימָא מְסַיֵּע לֵיהּ: עִיסָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: חַייֶבֶת בַּחַלָּה. לֵימָא מְסַיֵּע לֵיהּ?! הֵיא הִיא! אֶלָּא: מִדִּבְהָא פְּלִיגִי - בְּהָא נַמִּי פְּלִיגִי, אוֹ דִּלְמָא: שָׁאנֵי עִיסָּה דְּאָמַר קְרָא "עֲרִיסוֹתֵיכֶם" "עֲרִיסוֹתֵיכֶם" תְּרֵי זִימְנֵי. "שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה פְּסוּלָה". דְּלֵית בָּהּ הֶיתֵּר אֲכִילָה. "וְשֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה לֹא יִטּוֹל". פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי; חַד אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁירָהּ, וְחַד אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִידָהּ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? כְּגוֹן שֶׁקָּרָא עָלֶיהָ שֵׁם חוּץ מִקְּלִיפָּתָהּ חִיצוֹנָה. לְמַאן דַּאֲמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁירָהּ - אִיכָּא, לְמַאן דַּאֲמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִידָהּ - לֵיכָּא. "וְאִם נָטַל כְּשֵׁרָה". לְמַאן דַּאֲמַר מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהּ הֶיתֵּר אֲכִילָה - הָרֵי יֵשׁ בָּהּ הֶיתֵּר אֲכִילָה, לְמַאן דַּאֲמַר לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מָמוֹן - הָרֵי יֵשׁ בָּהּ דִּין מָמוֹן. "וְשֶׁל דְּמַאי". מַאי טַעְמָא דְּבֵית הִלֵּל? כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי מַפְקַר לְהוּ לְנִכְסֵיהּ, וְהָוֵי עָנִי וַחֲזֵי לֵיהּ - הָשְׁתָּא נַמִּי "לָכֶם" קָרֵינָא בֵּיהּ. דִּתְנַן: מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי וְאֶת אַכְסְנָיָא דְּמַאי. וּבֵית שַׁמַּאי: עָנִי לָא אֲכִיל דְּמַאי, דִּתְנַן: (אֵין) מַאֲכִילִין הָעֲנִיִּים דְּמַאי וְאֶת הָאַכְסְנָאִים דְּמַאי. וְאָמַר רַב הוּנָא: תָּנָא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים וְאֶת הָאַכְסְנָאִים דְּמַאי, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי וְאֶת הָאַכְסְנָאִים דְּמַאי. "שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם". לְמַאן דַּאֲמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁירָהּ - הָרֵי מַכְשִׁירָהּ. לְמַאן דַּאֲמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִידָהּ - הָרֵי מַפְסִידָהּ. "וְאִם נָטַל כְּשֵׁרָה". לְמַאן דַּאֲמַר מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהּ הֶיתֵּר אֲכִילָה - דִּבְרֵי הַכֹּל, לְמַאן דַּאֲמַר לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מָמוֹן, הָא מַנִּי - רַבָּנַן הִיא. "עֲלִיתָה חֲזָזִית". אָמַר רַב חִסְדָּא: דָּבָר זֶה רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל אֲמָרוֹ, הַמָּקוֹם יִהְיֶה בְּעֶזְרוֹ; לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּמָקוֹם אֶחָד, אֲבָל בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת - כָּשֵׁר. אָמַר לֵיהּ רָבָא: אַדְּרַבָּה, בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הָוָה לֵיהּ כִּמְנוּמָּר, וּפָסוּל. אֶלָּא אִי אִתְּמַר אַסִּיפָא אִתְּמַר: עַל מִיעוּטוֹ - כָּשֵׁר. אָמַר רַב חִסְדָּא: דָּבָר זֶה רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל אֲמָרוֹ, וְהַמָּקוֹם יִהְיֶה בְּעֶזְרוֹ. לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּמָקוֹם אֶחָד, אֲבָל בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת - הָוָה לֵיהּ כִּמְנוּמָּר, וּפָסוּל. אָמַר רָבָא: וְעַל חוֹטְמוֹ, וַאֲפִילּוּ בְּמַשֶּׁהוּ נַמִּי פָּסוּל. "נִטְּלָה פִּטְמָתוֹ". תָּנָא רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר: נִטְּלָה בּוּכְנָתוֹ. "נִקְלַף". אָמַר רָבָא: הַאי אֶתְרוֹגָא דְּאַגְלִיד כְּאַתִּינָא סוּמְקָא - כְּשֵׁרָה. וְהָא אֲנַן תְּנַן: נִקְלַף פָּסוּל! לָא קַשְׁיָא; הָא

נטלה בוכנתו — במתניתין פירש בקונטרס בשם ר' יעקב הזקן: ניטלה פטמתו — ראש האתרוג, ודוגמתו: הפיטמא של רמון. וכאן פירש בקונטרס דר' יצחק בן אלעזר קרי במתניתין להאי פטמתו בוכנתו, לפי שהוא חד ועשוי כמו בוכנא. ובשם רבו רבינו יצחק הלוי פירש דפטמתו ועוקצו שניהם בזנב, עוקצו — שניטל העץ מה שחוץ לגומא

'וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה', מַה לְּהַלָּן בחלה, החיוב הוא רק כשהעיסה מִשֶּׁלָּכֶם וְלֹא מִשֶּׁל מַעֲשֵׂר שני וכמו שלמדו מלשון 'עֲרִסֹתֵיכֶם', אַף כָּאן במצה יוצא בה ידי חובתו רק כשהיא מִשֶּׁלָּכֶם וְלֹא מִשֶּׁל מַעֲשֵׂר שני. לֵימָא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לרב אסי שלדעת רבי מאיר עיסה של מעשר שני אינה חייבת בחלה. ממה ששנינו בברייתא, עִיסָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים חַיֶּבֶת בַּחַלָּה. שואלת הגמרא: מדוע אמרו ראיה זו בלשון לֵימָא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ שהוא לשון שיתכן שיש כאן סיוע לדעתו, הרי הִיא הִיא – הן הן הדברים שאמר רב אסי, ומפורש כדברי רב אסי בברייתא, והיה לגמרא לומר 'מסייע ליה' ולא לומר 'לימא'. מבארת הגמרא: אכן לענין חלה מבואר בברייתא כדברי רב אסי, אֶלָּא מה שאמרו את הראיה בלשון 'לימא', משום שהסתפקו אם יש להוכיח מזה גם לענין אתרוג ומצה ולומר מִדְּבָהָא פְּלִיגִי – ממה שהם חולקים לענין חלה ורבי מאיר פוטר, בְּהָא – באתרוג ובמצה נַמִּי פְּלִיגִי – גם כן חולקים, ורבי מאיר יפסול, אוֹ דִּלְמָא שָׁאנֵי עִיסָּה – לענין חלה שרק בה ממעט רבי מאיר אם היא מממון גבוה משום שיש בה שני מיעוטים דְּאָמַר קְרָא 'עֲרִיסוֹתֵיכֶם' 'עֲרִיסוֹתֵיכֶם' תְּרֵי זִימְנֵי – שני פעמים, אבל באתרוג ומצה שלא נאמרו בהם שני מיעוטים, יש לומר שכאשר יש בהם היתר אכילה, אף אם אין בהם דין ממון הרי הם נחשבים 'לכם'.

שנינו במשנה: אתרוג שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה (פסולה) [פָּסוּל]: מבארת הגמרא: טעם הפסול משום דְּלֵית בָּהּ – שאין בה בתרומה טמאה הֵיתֵר אֲכִילָה, ולכן אינו 'לָכֶם' וכמו שאמרו לעיל (ע"א) שכולם סוברים שצריך להיות באתרוג היתר אכילה כדי שיחשב 'לָכֶם'.

עוד שנינו במשנה: וְאתרוג שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה לֹא יִטּוֹל לכתחילה, ואם נטל יצא: מביאה הגמרא: פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, מה הטעם שלא יטול לכתחילה, חַד אָמַר, לא יטול אתרוג של תרומה טהורה מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁירָהּ – מפני שמכשיר את האתרוג לקבלת טומאה, שכל זמן שלא נגע האתרוג במים אינו מקבל טומאה, ועל ידי שמקרב את האתרוג ללולב עם שאר המינים הרטובים [ששרו אותם במים כדי שלא יתייבשו], נוגע האתרוג במים, ומעתה הוא ראוי לקבל טומאה, ואסור לגרום טומאה לתרומה. וְחַד אָמַר, לא יטול אתרוג של תרומה טהורה מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִידָהּ – על ידי משמוש הידים באתרוג, קליפתו החיצונית נמאסת ואינה ראויה לאכילה, ואסור להפסיד תרומה. שואלת הגמרא: מַאי בֵּינֵיהוּ – מה הנפקא מינה בין הטעמים. עונה הגמרא: כְּגוֹן שֶׁקָּרָא עָלֶיהָ – על האתרוג שֵׁם תרומה חוּץ מִקְּלִיפָּתָהּ חִיצוֹנָה, שכשהפריש וקרא שם תרומה לאתרוג, אמר שכל האתרוג יהיה תרומה מלבד קליפתו החיצונה, ולכן הקליפה החיצונה אינה תרומה אלא חולין, ואם כן לְמַאן דְּאָמַר שלא יטול מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁירָהּ לקבל טומאה, אִיכָּא – יש איסור ליטול אתרוג זה מפני שמכשירו לקבלת טומאה, אבל לְמַאן דְּאָמַר שלא יטול מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִידָהּ, לֵיכָּא – אין איסור ליטול אתרוג זה, משום שקליפתו החיצונה אינה תרומה ואין חשש אם מפסיד את הקליפה החיצונה.

שנינו במשנה: וְאִם נָטַל אתרוג של תרומה טהורה, כְּשֵׁרָה: מבארת הגמרא: לְמַאן דְּאָמַר שהפסול בערלה מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהּ הֵיתֵר אֲכִילָה, כאן לא שייך לפסול מטעם זה שהֲרֵי יֵשׁ בָּהּ – באתרוג של תרומה טהורה הֵיתֵר אֲכִילָה לכהן, וגם ישראל יכול להאכילה לבן בתו כהן אם קנה אותה מהכהן. וגם לְמַאן דְּאָמַר שהפסול לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מָמוֹן, הֲרֵי יֵשׁ בָּהּ – באתרוג של תרומה טהורה דִּין מָמוֹן, שהרי כהן יכול לקדש בו אשה, וגם ישראל שנתן לו כהן תרומה, יכול לקדש בו אשה והאשה תמכור את התרומה לכהנים ותקבל את הדמים.

שנינו במשנה: וְאתרוג שֶׁל דְּמַאי בית שמאי פוסלים ובית הלל מכשירים: שואלת הגמרא: מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּבֵית הִלֵּל שמכשירים, הרי אין באתרוג זה היתר אכילה שהרי ספק טבל הוא כיון שהמוכרים הם עמי הארץ ופירותיהם ספק אינם מעושרים. עונה הגמרא: כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי מַפְקַר לְהוּ לְנִכְסֵיהּ וְהָוֵי עָנִי וְחָזֵי לֵיהּ – כיון שאם יִרצה יפקיר את נכסיו ויהיה עני ויהיה רשאי לאכול דמאי, הַשְׁתָּא נַמִּי 'לָכֶם' קָרֵינָא בֵּיהּ – גם עכשיו שלא הפקיר את נכסיו נחשבים הפירות 'לָכֶם' כיון שיכול להפקירם, ונחשב שיש לו בהם היתר אכילה על ידי שיפקיר את נכסיו. וּכְדְתָנֵן שמותר לעני לאכול דמאי, מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי וְאֶת אַכְסַנְיָא – חילות המלך שמזונותיהם מוטלים על בני המדינה דְּמַאי, שכיון שרוב עמי הארץ מעשרים את פירותיהם, לא העמידו חכמים את דבריהם שהחמירו לאסור דמאי במקום עניים ואכסניא. וּטעמם של בֵּית שַׁמַּאי שפסלו אתרוג של דמאי, כיון שלדעתם גם עָנִי לֹא אָכִיל דְּמַאי – אסור לו לאכול דמאי, דִּתְנַן (אין) מַאֲכִילִין הָעֲנִיִּים דְּמַאי וְאֶת הָאַכְסַנְיָא דְּמַאי, וְאָמַר רַב הוּנָא, תָּנָא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים וְאֶת הָאַכְסַנְיָא דְּמַאי, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי וְאֶת הָאַכְסַנְיָא דְּמַאי.

שנינו במשנה: אתרוג שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם לא יטול: מבארת הגמרא: לְמַאן דְּאָמַר שאסור ליטול אתרוג של תרומה טהורה מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁירָהּ לקבל טומאה על ידי שנוגע האתרוג במים שעל הלולב ומיניו, גם אתרוג של מעשר שני אסור ליטלו שֶׁהֲרֵי מַכְשִׁירָהּ לקבל טומאה, וגם למעשר שני אסור לגרום טומאה. לְמַאן דְּאָמַר שאסור ליטול אתרוג של תרומה טהורה מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִידָהּ על ידי משמוש הידיים, גם אתרוג של מעשר שני אסור ליטלו שֶׁהֲרֵי מַפְסִידָהּ בנטילה, וגם מעשר שני אסור להפסידו.

שנינו במשנה: וְאִם נָטַל אתרוג של מעשר שני (כשרה) [כָּשֵׁר]: מבארת הגמרא: לְמַאן דְּאָמַר שהפסול באתרוג של ערלה הוא מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהּ הֵיתֵר אֲכִילָה [ואין צריך שיהיה באתרוג דין ממון], אם כן דין זה שאתרוג של מעשר שני אם נטל כשר כִּדְבָרֵי הַכֹּל הוא, ואף לרבי מאיר שמעשר שני ממון גבוה הוא, שהרי יש בו היתר אכילה, אבל לְמַאן דְּאָמַר שיש פסול לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין מָמוֹן, צריך לומר שֶׁהָא מַנִּי רַבָּנַן הִיא שמעשר שני ממון הדיוט הוא, ומשום כך נחשב שיש לו בזה דין ממון, אבל לדעת רבי מאיר אין לו במעשר שני דין ממון כיון שהוא ממון גבוה, ואם נטל אתרוג של מעשר שני פסול.

שנינו במשנה: אתרוג שֶׁעָלְתָה חֲזָזִית על רובו וכו' פסול: אָמַר רַב חִסְדָּא, דָּבָר זֶה רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל – רב אָמְרוּ, הַמָּקוֹם יִהְיֶה בְּעֻזְּרוֹ, לֹא שָׁנוּ שהאתרוג נפסל מחמת החזזית, אֶלָּא כשהחזזית בְּמָקוֹם אֶחָד באתרוג, אֲבָל אם החזזית היא בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת באתרוג, כָּשֵׁר. אָמַר לֵיהּ רָבָא, אִדְּרַבָּה, אם עלתה החזזית בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת יש לפסול את האתרוג משום דַּהֲוָה לֵיהּ אתרוג זה כִּמְנוּמָּר בגוונים שונים, וּפָסוּל, לפי שאינו הדר. אֶלָּא אִי אִתְּמַר אַסֵּיפָא אִתְּמַר – אלא אם נאמרו דברי רב, לא נאמרו על הרישא אלא על הסיפא, ששנינו שאם עלתה החזזית רק עַל מִיעוּטוֹ של האתרוג כָּשֵׁר, ועל זה אָמַר רַב חִסְדָּא, דָּבָר זֶה רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל אָמְרוּ וְהַמָּקוֹם יִהְיֶה בְּעֻזְּרוֹ, לֹא שָׁנוּ שהאתרוג כשר אף שיש חזזית שמתפשטת במיעוט שטח האתרוג, אֶלָּא אם מיעוט החזזית נמצאת בְּמָקוֹם אֶחָד, אֲבָל אם החזזית מפוזרת בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת ברוב שטח האתרוג, אף שרוב האתרוג הוא ללא חזזית, כיון שברוב שטחו מפוזרת החזזית הָוָה לֵיהּ האתרוג כִּמְנוּמָּר, וּפָסוּל. אָמַר רָבָא, וְאם החזזית היא עַל חוּטְמוֹ של האתרוג, דהיינו במקום הגבוה שבאתרוג שמשם מתחיל השיפוע באתרוג לצד ראשו, וַאֲפִילּוּ בְּחזזית בגודל מַשֶּׁהוּ, נַמִּי פָּסוּל, משום ששם הוא עיקר המראה של האתרוג שבו נותן האדם את עיניו.

שנינו במשנה: נִטְּלָה פִּטְמָתוֹ וכו' פסול: תָּנָא רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר – את דין המשנה שנטלה פיטמתו פסול, בלשון נִטְּלָה בּוּכְנָתוֹ, ונקרא ראש האתרוג בוכנא, לפי שהוא חד ועשוי כעין בוכנא – כמו העלי שכותשים איתו במכתשת.

שנינו במשנה: אם האתרוג נִקְלַף וכו' פסול: אָמַר רָבָא, הָאי אֶתְרוֹגָא דְּאַגְלִיד – אתרוג שנקלף ממנו קרום דק ונעשה צבעו אדום כְּאַחֲרִינָא סוּמְקָא – כתמרה אדומה, כְּשֵׁרָה. שואלת הגמרא: וְהָא אֲנַן תְּנַן, שאם נִקְלַף האתרוג פָּסוּל, ואיך הכשירו רבא. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא,

הָא – רבא שהכשיר בנקלף דיבר **בְּכוּלָּהּ** – כשנקלף כל האתרוג ולכן הוא עדיין הדר, **הָא** – המשנה שפסלה נקלף איירי כשנקלף האתרוג רק **בְּמִקְצָתָהּ**, ובזה יש לפסול משום שהוא מנומר, שאין מראה חלק האתרוג המקולף דומה לחלקו האחר.

שנינו במשנה: אתרוג **שנִסְדַּק** או **שנִיקַּב** וחסר כל שהוא פסול, אבל אם לא חסר כל שהוא כשר: **תָּנֵי עוּלָא בַּר חֲנִינָא**, אף שהכשירה המשנה באתרוג שניקב ולא חסר כל שהוא, אם **נִיקַּב** האתרוג **נֶקֶב מְפוּלָּשׁ** – מצד לצד, פסול אף אם רוחב הנקב הוא **בְּמַשֶּׁהוּ** ולא נחסר האתרוג, **וְכן** אם ניקב האתרוג נקב **שֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ**, פסול אם רוחב הנקב **בְּכְגודל** של מטבע **אִיסָּר**, אף שלא נחסר האתרוג. ודברי המשנה שאם ניקב ולא חסר כשר נאמרו באופן שניקב נקב שאינו מפולש ורוחב הנקב פחות מכאיסר.

מביאה הגמרא ספק על אופן שיש שינוי במראה האתרוג אם נפסל בכך. **בָּעֵי רָבָא, נוֹלְדוּ בָּאֶתְרוֹג סִימָנֵי טְרֵפָה** – סימנים שאם היו נולדים כמותם בבהמה היה דינה שהיא טריפה **מַהוּ** – האם נפסל האתרוג בסימנים אלו. מבררת הגמרא: **מַאי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ** – באיזה אופן הסתפק רבא שעדיין לא התפרש דינו במשנה, **אִי** ספיקו כשהאתרוג **נִקְלַף** והוא מסימני טריפה אצל בהמה [שאם נקלף עורה היא טריפה], הרי כבר **תָּנִינָא** במשנה שאתרוג שנקלף פסול ואין להסתפק בזה. **ואִי** ספיקו כשהאתרוג **נִסְדַּק** והוא מסימני טריפה אצל בהמה, גם זה כבר **תָּנִינָא** במשנה שאתרוג שנסדק פסול, ואין להסתפק בזה. **ואִי** ספיקו כשהאתרוג **נִיקַּב** והוא גם כן מסימני טריפה אצל בהמה, גם זה כבר **תָּנִינָא** במשנה שאתרוג שניקב ולא חסר כל שהוא כשר, ואין להסתפק בזה. מבארת הגמרא: **כִּי קָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – מה שהסתפק רבא הוא **כְּשנהיה** באתרוג סימני טריפה כעין מה **דְעוּלָּא אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, רֵיאָה שֶׁנִּשְׁפְּכָה כַּקִּיתוֹן** – בשר הריאה נימוח כולו בתוך קרומי הריאה ונעשה כמים, **כְּשֵׁרָה, וְאָמַר רָבָא**, הדין שכשירה אף שנשפכה כקיתון, **והוּא דְּקָיְימָא סִימְפּוֹנָהָא** – בתנאי שהסמפונות [הם הקנים החלולים שבתוך הריאה] קיימים ולא נימוחו, **הָא לֹא קָיְימֵי סִימְפּוֹנָהָא** – אבל אם נימוחו הסמפונות, הבהמה **טְרֵפָה**. והסתפק רבא, **הָכָא** לגבי אתרוג שנימוח בשרו כמים ועדיין קיימים בו הסימפונות [חדרי הזרע שהגרעינים בתוכם] **מַאי** – האם יהיה האתרוג כשר, אף שבבהמה אינה טריפה, משום **שדִּלְמָא הָתָם** – שמא שם לגבי בהמה הטעם שאינה נעשית טריפה כשהסמפונות קיימות **הוּא** משום **דְּלֹא שָׁלִיט בָּהּ אֲוֵירָא** – האויר אינו שולט בריאה ולכן **הָדַר בָּרְיָא** – חוזרת ומבריאה אינה טריפה, **אֲבָל הָכָא** באתרוג **דְּשָׁלִיט בָּהּ אֲוֵירָא סָרוּחֵי מַסְרַחַת** – נרקב מחמת האויר ויש לפוסלו, **אוֹ דִּלְמָא לֹא שְׁנָא**, וכשם שהבהמה אינה טריפה אם הסימפונות קיימות כן הדין גם באתרוג שלא יפסל אם הסימפונות קיימות.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע** מהברייתא שפירטה את הפסולים שיש באתרוג, **אֶתְרוֹג תָּפוּחַ, סָרוּחַ**, [להלן תבאר הגמרא מה הם], **כָּבוּשׁ** – בחומץ או בחרדל, **שָׁלוּק** – מבושל הרבה במים רותחים על גבי האש, **כּוּשִׁי** – מראהו שחור, או שמראהו **לָבָן, וּמְנוּמָּר** – או שמראהו מנומר בגוונים הרבה, **פָּסוּל. אֶתְרוֹג** עגול מכל צד **כַּכַּדּוּר** ואינו ארוך כשאר אתרוגים, **פָּסוּל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שאַף** אתרוג **הַתְּיוֹם** – שעשוי משני אתרוגים הדבוקים יחד מתחילת ברייתם פסול. **אֶתְרוֹג הַבּוֹסֶר** – קטן כפול הלבן, **רַבִּי עֲקִיבָא פּוֹסֵל**, שכל זמן שאינו מבושל כל צרכו אינו פרי, **וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין. גִּדְּלוֹ** לאתרוג כשהיה באילן **בִּדְפוּס** – בתוך תבנית, ודרך האתרוג שאם הוא גדל בתבנית נעשית צורתו כצורת התבנית, **וְעל ידי זה עֲשָׂאוֹ כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת** שאין מראהו כמראה האתרוג כלל, **פָּסוּל**. וטעם הפסול בכל מה שנשנה בברייתא משום שאינם הדר. מפרשת הגמרא את ההוכחה: **קָתָנֵי מִיהַת** בין הפסולים **תָּפוּחַ וסָרוּחַ**, ושניהם ענין סירחון וקלקול הפרי, ולכאורה קשה למה הוצרכה הברייתא לפרט את שניהם, ולכן אומרת הגמרא **מַאי לָאו** יש לפרש את הברייתא **שתָּפוּחַ** הוא שהאתרוג תפוח **מִבַּחוּץ** – הרקיב מבחוץ, **וְסָרוּחַ** הוא שהאתרוג סרוח **מִבִּפְנִים** – כמו בספיקו של רבא שהאתרוג שלם מבחוץ אבל מבפנים נשפך כקיתון, ומבואר בברייתא שאתרוג זה פסול. דוחה הגמרא: **לֹא, אִידִי וְאִידִי** – תפוח וסרוח הם קלקול באתרוג **מִבַּחוּץ, וְלֹא קַשְׁיָא** מדוע היו צריכים לומר סרוח אחרי שאמרו תפוח, **הָא** – תפוח היינו **דְּתָפַח אַף עַל גַּב דְּלֹא סָרַח** – האתרוג תפח מחמת מים שנפלו עליו בתלוש אבל לא נרקב, **הָא** – סרוח היינו **דְּסָרַח אַף עַל גַּב דְּלֹא תָּפַח** – האתרוג הרקיב אבל לא תפח כלל.

אָמַר מַר במשנה ובברייתא הנזכרת, **אֶתְרוֹג כּוּשִׁי פָּסוּל**. מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** אתרוג **כּוּשִׁי** – אתרוג שגדל בארץ כוש ושחור הוא, **כָּשֵׁר** משום שדרכו בכך, אבל אתרוג **דּוֹמֶה לְכוּשִׁי** – שגדל במקום שאין דרך לגדול אתרוגים שחורים, והוא שחור, **פָּסוּל**, משום שהוא משונה. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבַּיֵּי כִּי תְּנַן נַמִּי מַתְנִיתִין** – גם מה ששנינו במשנה שאתרוג הכושי פסול, באתרוג **שדּוֹמֶה לְכוּשִׁי תְּנַן**, אבל אתרוג כושי שגדל בכוש, כשר וכדברי הברייתא. **רָבָא אָמַר** תירוץ אחר, לעולם המשנה פסלה גם באתרוג כושי שגדל בכוש, **ולֹא קַשְׁיָא, הָא** – הברייתא שהכשירה, נאמרה **לָן** – לבני בבל הקרובים לארץ כוש ורגילים באתרוגים כושיים, ולכן כשרים אצלם, שמתוך שהם רגילים באתרוג עם מראה זה, אין הוא אצלם כשינוי תולדה. **וְהָא** – המשנה שפסלה נאמרה **לְהוּ** – לבני ארץ ישראל שרחוקים מארץ כוש ואינם רגילים באתרוגים כושיים, ולכן פסולים אצלם.

עוד נאמר בברייתא מחלוקת: **באֶתְרוֹג הַבּוֹסֶר רַבִּי עֲקִיבָא פּוֹסֵל וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין. אָמַר רַבָּה, רַבִּי עֲקִיבָא** הפוסל אתרוג הבוסר, משום שעד גמר בישול האתרוג אינו נקרא פרי, **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** [המובא להלן] **אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד. רַבִּי עֲקִיבָא הָא דַּאֲמָרָן** בברייתא, **רַבִּי שִׁמְעוֹן מַאי הִיא, (דתניא) [דִּתְנַן], רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר אֶת הָאֶתְרוֹגִים** מחיוב מעשרות **בְּקוֹטְנָן** – כשהן עדיין קטנים. והיינו שגם רבי שמעון סובר שאתרוג קטן שעדיין בוסר אינו פרי. **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי, דִּלְמָא לֹא הִיא** – אפשר שרבי עקיבא ורבי שמעון אינם עומדים בשיטה אחת, **עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא הָכָא** – באתרוג הבוסר שהוא פסול לענין מצות ארבעת המינים, משום **דְּבמצות** אתרוג **בָּעִינָן** שיהיה 'הָדָר' **וְלֵיכָּא** – ואתרוג קטן אינו הדר, **אֲבָל הָתָם** – לגבי חיוב מעשרות יתכן **שכְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ** שהם חייבים במעשרות, משום שפרי הוא. **אִי נַמִּי** יש לחלק להיפך, **עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הָתָם** – לגבי חיוב מעשרות שאתרוג קטן פטור במעשרות **אֶלָּא** משום **דִּכְתִיב 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ'** ויש לדרוש מהפסוק שרק פירות שהם **כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנֵי אָדָם מוֹצִיאִין לִזְרִיעָה** – שהם גדולים מספיק שאם יזרעו אותם יצמחו, חייבים במעשרות, ואתרוג קטן, אם נוטעו אינו צומח לפיכך פוטר אותו רבי שמעון ממעשרות, **אֲבָל הָכָא** – לענין מצות ארבעת המינים אפשר **שכְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ** שכשר,

---

כיוון שרצון הורים וחפצם הוא טובת הנער לאמיתתה ולאורך ימים ולא טובה זמנית הנה מובן שכדאי חיסרון בענייני הנער לפי שעה ובלבד שילך בדרך הישר ויתענגו ממנו לאורך ימים ושנים...

ממכתב ט' אלול, תשי"ד

רש"י

בכולה — כשר. **במקצתה** — פסול, דמנומר הוא. **תני עולא בר חנינא** — אניקב ולא חסר קאי, דמכשר תנא דמתניתין, ואתא האי תנא למימר דאם מפולש הוא מצידו לצידו — פסול בנקב כל שהוא, אפילו של מחט. ונקב שאינו מפולש — בכאיסר, אם רחב כאיסר פסול ואף על פי שלא חסר כלום, כגון שתחב בו יתד עבה. ומתניתין בפחות מכאיסר, ובשאינו מפולש. **סימני טרפה** — שהבהמה נטרפה בה, ולקמיה מפרש ליה. **נקלף** — סימני טרפה הוא, דהיינו הגלודה. **נסדק** — דהיינו גרגרת שנסדק כולה, שלא נשתייר בה חוליא למעלה וחוליא למטה. **ניקב** — כגון ניקב קרום של מוח. **ריאה שנשפכה כקיתון** — הבשר שבתוך הקרום נימוח ונעשה כמים. **הא לא קיימי סימפונהא טרפה** — אלמא: מסימני טרפה הוא. **הכא מאי** — אם נימוח וקיימי סימפונהא, דהיינו חדרי הזרע שהגרעינין בתוכם. **סרוחי מסרחת** — נרקבת. **תפוח סרוח** — מפרש לקמן. **כבוש** — בחומץ או בחרדל. **שלוק** = מבושל ביותר באור ברותחין. (**כדור**) — העשוי כמין כדור עגול. כדור = *פלוט"א. **התיום** — שנים דבוקין יחד. **הבוסר** — קטן כפול הלבן. **גידלו בדפוס** — שעושה לו דפוס כשהוא קטן, ונותנו בתוכו במחובר, וגדל כמדת הדפוס. דפוס = **פורמ"א בלע"ז. כל דבר העשוי לעשות למדתו דברים אחרים על גביו, כמו מנעלין, או בתוכו כעין שהיו עושין קדרות ללחם הפנים שיכניסו העיסה לתוך הקדרה והלחם נעשה בצורתה — כגון אלו קרי דפוס. **כמין בריה אחרת** — שאינו דומה לאתרוג כלל. **מאי לאו תפוח מבחוץ** — שנפחת ונרקב מבחוץ. **סרוח מבפנים** — וקליפתו קיימת, כמין ריאה שנשפכה כקיתון. **לא תפח אף על גב דלא סרח סרח אף על גב דלא תפח** — תפח = ***אינפל"ה בלע"ז, כגון שנפלו גשמים בתלוש ותפח. סרח = נרקב. לישנא אחרינא: תפח — נרקב, סרח = ריחו רע מחמת תולעים שאכלוהו. **דומה לכושי** — שגדל כאן והרי הוא שחור. **פסול** — שנדמה הוא = ****קונטרפא"ט בלע"ז. אבל כושי עצמו היינו טעם דכשר — דאורחיה הוא. **הא לן והא להו** — לעולם מתניתין כושי נמי פסיל. ולא קשיא, מתניתין — לבני ארץ ישראל שרחוקין מארץ כוש, ואינם רגילים בהם. ברייתא — לבני בבל שקרובים לכוש ורגילין בהם. ומכל מקום, בגדל כאן ודומה לכושי — נדמה הוא, ופסול. **רבי עקיבא** — דאמר דעד גמר בישוליה לא הוי אתרוג פרי, ורבי שמעון אמרו דבר אחד. **פוטר את האתרוגים בקוטנן** — מן המעשרות. **כרבנן סבירא ליה** — דחייבין במעשר, דפרי הוא, הואיל ותחילתן וסופן אוכל. **שבני אדם מוציאין לזריעה** — פרי העשוי לצמוד. ולא משכחת לה אלא בבשל כל צורכו. והא דנקט אתרוגין — משום דלא פלוג רבנן בני פלוגתייהו לחיובי בקוטנן אלא אתרוגין ותפוחין, דקסברי תחילתן וסופן אוכל הוא, כדתנן לה פרק קמא דמסכת מעשרות: כל שתחילתו וסופו אוכל, אף על פי ששומרו במחובר להוסיף אוכל — חייב בין גדול בין קטן. וכל שאין תחילתו אוכל וסופו אוכל — אינו חייב עד שיעשה אוכל כו'. האתרוגים והתפוחים חייבין בין גדולים בין קטנים, ופליג ר' שמעון עלייהו באתרוגים ומודי בתפוחים, דקסבר כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה. ואתרוגים קטנים שנוטעם — אינם צומחין, אבל תפוחין — קים ליה דאף על פי שלא בישלו כל צורכן צומחין. ובקטני קטנים אפילו בתפוחין ודאי פליגי, הואיל וטעמא משום מוציאין לזריעה הוא.

ותו

תוספות

לגומא שבאתרוג כשר. פטמתו — שנתלש העוקץ מתוך האתרוג וחסרו, לפיכך פסול. והיינו דתני ר' יצחק בן אלעזר: נטלה בוכנתו, מה שנבנס בתוך האתרוג בבוכנא הנבנס ומכה באסיתא. והקשה בקונטרס על זה, שלא מצינו בכל מקום פיטמא עוקץ. ורבינו תם מפרש שמצינו עוקץ ופיטמא במקום אחד בסוף פרק "יוצא דופן" (נדה מז,א ושם) גבי סימני בוגרת, דתנן בן עזאי אומר: משתשחיר פטמתו, רבי יוסי אומר: בדי שיהא נותן ידו על העוקץ והוא שוקע ושוהה לחזור, דעוקץ הוא חודו של דד שהתינוק מכניס לתוך פיו, ופיטמא הוא הבשר שתחת העוקץ שמשחיר סביב. וקצת היה נראה מדמזכיר כאן גבי אתרוג פטמתו ועוקצו וחוטמו, וכן נמי התם גבי דדי אשה, משמע ששלשה במקום אחד לצד ראשו של אתרוג. דעוקץ פעמים שיוצא מחודו שבראשו כמין עוקץ בולט וקשה כעץ, ולכך קרי ליה עוקץ. ונטלה פטמתו דהיינו בוכנתו — היינו שנתלש אותו עוקץ ממקום חיבורו ונשאר כמין גומא בראש האתרוג. ובפרק "יוצא דופן" (נידה מז,א) פירש בקונטרס: חוטמו ספק, וכאן פירש בחוטמו אפילו במשהו הנראה בעובי גובהו שמשפע ויורד לצד ראשו. ובירושלמי אמר: נטלה פטמתו, תמן אמרי: שושנתו. משמע שהוא לצד ראשו, כעין פרח שושן. ובערוך פירש בשם רבינו חננאל: נטלה פטמתו — נראין הדברים שהוא דד של חוטם, כמין פיטמא של דד, כדתנן (עוקצין פרק שני משנה ג): פיטמא של רימון. אבל [הא] דאמר רבי יצחק נטלה בוכתנו — הוא קצה העץ הנתון באתרוג, כאותו דשחיטת חולין (מב,ב) האי)(בוכנא) דאטמא דשף מדוכתיה טריפה. מתוך פירושו משמע דפטמתו ובוכנתו תרי מיני נינהו, זה בעוקץ וזה בראשו, ולא בא ר' אליעזר בר יצחק לפרש אלא להוסיף על המשנה. ובשם רבינו גרשום מאור הגולה פירש בערוך כפירוש רבינו יצחק בר יהודה הלוי.

הא בכולה הא במקצתה — פירש בקונטרס: במקצתה פסול דמיחזי כמנומר. ורבינו חננאל פירש איפכא: בכולה פסול — דלטריפות מדמי לה בשמעתין, וגבי טריפות אשכחן בפרק "אלו טרפות" (חולין נה,ב) הגלודה טריפה, ואם נשתייר בה כסלע — כשרה, דהדרא בריא. וכן מוכח, מדפריך: אי נקלף תנינא. כלומר, אם סימן טריפה דקא אמרינן היינו נקלף, דסימן טריפה הוא הגלודה — תנינא במתניתין שהוא פסול באתרוג. משמע בהדיא דכעין טרפה מיפסיל.

אי נסדק תנינא — שהוא נשתייר בה חוליא שנסדקה כולה, שלא נשתייר בה חוליא למעלה וחוליא למטה תנינא במתניתין נסדק פסול. ובכי האי גוונא שנסדק על פני כולה. אי ניקב שגם הוא סימן טריפה כמו ניקב קרום של מוח. והשתא הא דפריך עלה תנינא לא הוי כעין אחרינא, אלא כלומר: תנינא שהוא כשר גבי אתרוג, כדקתני מתני': ניקב ולא חסר כשר. ומכל מקום, אף על גב דלענין טרפות אסור — התם הוא משום דקרום לחודיה קאי, אבל הכא כוליה אתרוג חיבור הוא, ודמי לניקב הלב ולא לבית חללו. ויתכן דגבי אתרוג נמי, אם ניקב עד חדרי הזרע שהגרעינין לתוכן — פסול, אף על גב שלא חסר. ולעיל, דבעי נקב מפולש — היינו שלא כנגד אותן חדרים. ואם ניקב עד שם — בכלל מפולש הוא, דאותן חדרים במקום סימפונות דריאה קיימי, כדמוכח שמעתין דבעי ליה למיפסל נשפכה כקיתון משום דלא קיימי סימפונהא. ואי הוה מפרשי דמתניתין דקתני ניקב וחסר כל שהוא פסול תרי מילי נינהו — הוה ניחא טפי. דהוי תנינא דומיא דאחריני, כלומר ניקב נקב מפולש, או לבית הסימפונות, או חסר כל שהוא בלא מפולש. אבל אי אפשר לומר כן, דמשמע דחדא מלתא היא, מדקתני סיפא: ניקב ולא חסר — כשר. **אתרוג** כבדור פסול — כלומר: עשוי כמין כדור של עור שמשחקות הבנות בו, כדדרשינן (בפסיקתא רבתי) "דברי חכמים כדרבונות" — כבדור של בנות שזורקין מפה אל פה, *פלוט"א בלע"ז. כי ההיא דהכדור והאימום דסוף "ארבע מיתות" (סנהדרין סח,א ושם). ואית דגרס כדוד בדל"ת, והיינו עשוי כמין דוד ועגול כקדרה. **אתרוג** הבוסר — פירש בקונטרס: קטן כפול הלבן. ולא יתכן, כדפרישית בריש פירקין (לא,ב) אההיא דשיעור אתרוג דמייתינן התם.

הָא - בְּכוּלָּהּ, הָא - בְּמִקְצָתָהּ. "נִסְדַּק נִיקַּב". תָּנֵי עוּלָּא בַּר חֲנִינָא: נִיקַּב נֶקֶב מְפוּלָּשׁ - בְּמַשֶּׁהוּ, וְשֶׁאֵינוֹ מְפוּלָּשׁ - בִּכְאִיסָּר. בָּעֵי רָבָא: נוֹלְדוּ בָּאֶתְרוֹג סִימָנֵי טְרֵפָה מַהוּ? מַאי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ? אִי נִקְלַף - תָּנֵינָא, אִי נִסְדַּק - תָּנֵינָא, אִי נִיקַּב - תָּנֵינָא. כִּי קָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ - כִּדְעוּלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רֵיאָה שֶׁנִּשְׁפְּכָה כַּקִּיתּוֹן - כְּשֵׁרָה. וְאָמַר רָבָא: וְהוּא דְּקָיְימָא סִימְפּוֹנָהָא, הָא לָא קָיְימִי סִימְפּוֹנָהָא - טְרֵפָה. הָכָא מַאי? דִּלְמָא הָתָם הוּא דְּלָא שַׁלִּיט בָּהּ אֲוִירָא - הֲדַר בָּרִיא, אֲבָל הָכָא דְּשַׁלִּיט בָּהּ אֲוִירָא - סַרוּחֵי מַסְרַחַת, אוֹ דִּלְמָא לָא שְׁנָא? תָּא שְׁמַע: אֶתְרוֹג תָּפוּחַ, סָרוּחַ, כָּבוּשׁ, שָׁלוּק, כּוּשִׁי, לָבָן, וּמְנוּמָּר - פָּסוּל. אֶתְרוֹג כַּכַּדּוּר - פָּסוּל, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף הַתְּיוֹם. אֶתְרוֹג הַבּוֹסֶר, רַבִּי עֲקִיבָא פּוֹסֵל, וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין. גִּדְּלוֹ בַּדְּפוּס וַעֲשָׂאוֹ כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת - פָּסוּל. קָתָנֵי מִיהַת: "תָּפוּחַ, סָרוּחַ", מַאי לָאו: תָּפוּחַ - מִבַּחוּץ, וְסָרוּחַ - מִבְּפְנִים! לֹא, אִידִי וְאִידִי מִבַּחוּץ, וְלָא קַשְׁיָא: הָא - דְּתָפַח אַף עַל גַּב דְּלֹא סָרַח, הָא - דְּסָרַח אַף עַל גַּב דְּלֹא תָּפַח. אָמַר מָר: אֶתְרוֹג כּוּשִׁי פָּסוּל. וְהָתַנְיָא: כּוּשִׁי - כָּשֵׁר, דּוֹמֶה לְכוּשִׁי פָּסוּל! אָמַר אַבָּיֵי: כִּי תְּנַן נְמִי מַתְנִיתִין - דּוֹמֶה לְכוּשִׁי תְּנַן. רָבָא אָמַר: לָא קַשְׁיָא, הָא - לָן וְהָא - לְהוּ. אֶתְרוֹג הַבּוֹסֶר, רַבִּי עֲקִיבָא פּוֹסֵל וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין. אָמַר רַבָּה: רַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד. רַבִּי עֲקִיבָא - הָא דַּאֲמַרַן, רַבִּי שִׁמְעוֹן מַאי הִיא - דְּתַנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר אֶת הָאֶתְרוֹגִים בְּקוֹטְנָן. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: דִּלְמָא לֹא הִיא, עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא הָכָא - דְּבָעֵינַן "הָדָר" וְלֵיכָּא. אֲבָל הָתָם - כְּרַבָּנַן סְבִירָא לֵיהּ. אִי נַמִּי: עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הָתָם אֶלָּא דִּכְתִיב: "עֲשֵׂר תְּעַשֵּׂר אֶת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ" - כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנֵי אָדָם מוֹצִיאִין לִזְרִיעָה, אֲבָל הָכָא - כְּרַבָּנַן סְבִירָא לֵיהּ.

ותו

מקורזולות פירש בקונטרס: *פיקוד"ש בלע"ז, חדודות וטובות לקנח. ולא משמע כן פרק "אלו עוברין" (פסחים מז,א) גבי יש חורש תלם אחד. דפריך: ואי אמרינן הואיל, אחרישה לא ליחייב, הואיל וחזי לכסות בו דם צפור! ומשני: באבנים מקורזולות. ומה שייך להזכיר שם אבנים חדודות? ומפרש רבינו תם: דמקורזולות היינו [רכות], דחזו לחרישה ולזריעה. וכן יסד הפייט: אשישת שלוחתו בקטב תלה אשישות להניץ בתיחוח קירזולה.

בשבת שלש אבנים מקורזולות מותר להכניס לבית הכסא — בתוך ארבע אמות, ובית הכסא בשדה ואינו מוקף מחיצות, ואין כאן אלא טלטול דרבנן, ומשום כבוד הבריות לא גזור, כך פירש בקונטרס. ומדקאמר להכניס — משמע דאיכא מחיצות, ולשון בית הכסא משמע בית. וכן משמע פרק קמא דתמיד (כז,ב) דאמר רב ספרא: הוה יתיב בבית הכסא, אתא ר' אבא נחר ליה. ובפרק "כהן גדול" (סנהדרין יט,א) שיהו נשים מספרות בבית הכסא משום יחוד, משמע דמקום צנוע היה ומוקף מחיצות, ואין רואין העומדים בחוץ ואפילו הכי התירו להכניס, ואף על גב דמכניס מכרמלית לרשות היחיד. ותדע, דהא איסור טלטול מוקצה חמור מאיסור כרמלית, שלא התירו טלטול במת אלא על ידי ככר או תינוק, כדמוכח פרק "במה מדליקין" (שבת ל,ב), ובפרק "נוטל" (שם קמב,ב). ואיסור כרמלית אשכחן דשרי במת, בשילהי "המצניע" (שם צד,ב) בההוא שיכבא דשרא להו רב נחמן לאפוקיה לכרמלית משום כבוד הבריות. וגבי בית הכסא דהתירו טלטול אבנים משום כבוד הבריות, כל שכן דהתירו ארבע אמות בכרמלית להכניס מכרמלית לרשות היחיד ומרשות היחיד לכרמלית. ומיהו, לדידן דיש לנו בית הכסא קבוע בבנין — אסור, כדמוכח בשילהי "המוציא יין" (שם פא,ב ושם) דשרי רב חסדא להעלותו אחריו לגג. ומקשה ליה רבינא מהא דאסרינן לעיל מיניה ליטול קיסום משלפניו לחצות בו שיניו, ומשני: התם אדם קובע מקום לסעודה, הכא — אין אדם קובע מקום לבית הכסא. משמע דהיכא דקבע — אסור. ואף על פי שפי' שם בקונטרס דהא דבעי למיסר בגג — משום טירחא יתירא בהעלאה לגג, לא משמע כן. דאם כן, כי מקשה ליה רבינא מהא דאסרינן קיסם משלפניו לחצות בו שיניו — תיקשי ליה כולה שמעתתא דהתם, דשרי לטלטל אבנים מקורזולות. אלא לפי שהיה יכול להעלותן לגג מערב שבת הוה בעי למיסר, כיון דאפשר להזמינן, ומסיק דשרי משום דאין אדם קובע מקום. והא דאמר ר' יוסי התם אם יש לו מקום קבוע לבית הכסא, מלא היד — התם בשדות איירי, דמקום רחוק הוא וטורח להזמין מערב שבת. אבל לדידן, דיש לן מקום קבוע בבית — אסור, אלא אם כן הזמין. ושמא כיון דנפישי בני הבית דהוו שקלי להו — לא אפשר, ושרי.

דסיב ועיקרא דדיקלא — מכאן קשה לפירוש הקונטרס דפרק "כל שעה" (פסחים לט,א) דתנן: אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, וקחשיב חרחבינא. ומפרש בגמרא: אצוותא דדיקלא. ופי' שם בקונטרס: סיב הדקל, שגדל סביב הדקל. והכא משמע שהוא מין אילן, ובהדיא אמרינן התם: מה מצה מין זרעים — אף מרור מין זרעים. **רבי** יהודה אומר אין סוכה נוהגת אלא בארבעת מינין

וְתוּ לָא מִידֵּי. גְּדֵלוֹ בַּדְּפוּס וַעֲשָׂאוֹ כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת פָּסוּל. אָמַר רָבָא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת. אֲבָל כִּבְרִיָּתוֹ - כָּשֵׁר. פְּשִׁיטָא, כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת (תְּנַן)! לָא צְרִיכָא, דַּעֲבִידָא דַּפֵּי אִיתְּמַר, אֶתְרוֹג שֶׁנִּקְבּוּהוּ עַכְבָּרִים. אָמַר רַב: אֵין זֶה הָדָר. אִינִי? וְהָא רַבִּי חֲנִינָא מַטְבִּיל בָּהּ וְנָפֵיק בָּהּ! וּלְרַבִּי חֲנִינָא קַשְׁיָא מַתְנִיתִין; בְּשִׁלְמָא מַתְנִיתִין לְרַבִּי חֲנִינָא לָא קַשְׁיָא, כָּאן - בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, כָּאן - בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. אֶלָּא לְרַב קַשְׁיָא! -אָמַר לְךָ רַב: שָׁאנֵי עַכְבָּרִים דְּמִאיסִי. אִיכָּא דְּאָמְרִי אָמַר רַב: זֶה הָדָר, דְּהָא רַבִּי חֲנִינָא מַטְבִּיל בָּהּ וְנָפֵיק בָּהּ. וּלְרַבִּי חֲנִינָא קַשְׁיָא מַתְנִיתִין! לָא קַשְׁיָא: כָּאן - בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, כָּאן - בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. "אֶתְרוֹג קָטָן" וכו'. אָמַר רַפְרָם בַּר פַּפָּא: כְּמַחֲלוֹקֶת כָּאן כָּךְ מַחֲלוֹקֶת בַּאֲבָנִים מְקוּרְזָלוֹת. דְּתַנְיָא: בַּשַּׁבָּת שָׁלֹשׁ אֲבָנִים מְקוּרְזָלוֹת מוּתָּר לְהַכְנִיס לְבֵית הַכִּסֵּא, וְכַמָּה שִׁעוּרָן? רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּאֱגוֹז, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כַּבֵּיצָה". "וּבְגָדוֹל כְּדֵי שֶׁיֹּאחֲזוּ" כו'. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁבָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְאֶתְרוֹגוֹ עַל כְּתֵפוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: מִשֶּׁם רְאָיָה?! אַף הֵם אָמְרוּ לוֹ: אֵין זֶה הָדָר. **משנה** אֵין אוֹגְדִין אֶת הַלּוּלָב אֶלָּא בְּמִינוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֲפִילּוּ בְּחוּט בְּמִשִּׁיחָה. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מַעֲשֶׂה בְּאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ אוֹגְדִין אֶת לוּלְבֵיהֶן בְּגִימוֹנִיּוֹת שֶׁל זָהָב. אָמְרוּ לוֹ: בְּמִינוֹ הָיוּ אוֹגְדִין אוֹתוֹ מִלְּמַטָּה. **גמרא** אָמַר רָבָא: אֲפִילּוּ בְּסִיב אֲפִילּוּ בְּעִיקָּרָא דְּדִיקְלָא. וְאָמַר רָבָא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה - קָסָבַר: לוּלָב צָרִיךְ אֶגֶד, וְאִי מַיְיתִי מִינָא אַחֲרִינָא הֲוָה חֲמִשָּׁה מִינֵי. וְאָמַר רָבָא: מִנָּא אָמִינָא לַהּ דְּסִיב וְעִיקָּרָא דְּדִיקְלָא מִינָא דְּלוּלְבָא הוּא - דְּתַנְיָא: "בַּסּוּכּוֹת תֵּשְׁבוּ" - סוּכָּה שֶׁל כָּל דָּבָר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין סוּכָּה נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה מִינִים שֶׁבַּלּוּלָב. וְהַדִּין נוֹתֵן: וּמַה לוּלָב שֶׁאֵין נוֹהֵג בַּלֵּילוֹת כְּבַיָּמִים - אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בְּאַרְבָּעָת מִינִין, סוּכָּה שֶׁנּוֹהֶגֶת בַּלֵּילוֹת כְּבַיָּמִים - אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תְּהֵא אֶלָּא בְּאַרְבָּעַת מִינִין? אָמְרוּ לוֹ: כָּל דִּין שֶׁאַתָּה דָּן תְּחִלָּתוֹ לְהַחְמִיר וְסוֹפוֹ לְהָקֵל - אֵינוֹ דִּין,

לא

ותו לא מידי — אין לדון אחר דבר זה, דלא סבר ר' שמעון כר' עקיבא ולא ר' עקיבא סבר כר' שמעון. **דעבידא דפי דפי** — כמין קרשים קרשים, כעין גלגל של רחיים של מים, ורבא אשמעינן דהוא נמי ברייתו. **והא ר' חנינא מטביל בה** — אוכל מקצתו. **ונפיק** — ויוצא ידי חובתו בנותר, ומברך עליו. והא דנקט מטביל — שבל מאבלם על ידי טיבול היה, כדאמר בפסחים (קז,ב): השמש מטביל בבני מעיים, רבי יצחק מטביל בירקא. **ופרכינן: ולר' חנינא קשיא מתניתין** — דקתני חסר כל שהוא פסול. ומשנינן: **בשלמא מתניתין לר' חנינא לא קשיא** — מתניתין ביום טוב ראשון שלקיחתו מן התורה, ובעינן לקיחה תמה, דכתיב (ויקרא כג) "ולקחתם" — לקיחה תמה. וביום טוב שני נפיק ביה ר' חנינא, אף על גב דלא היה שלם. **אלא לרב** — דאמר אין זה הדר — קשיא דר' חנינא. דהא אפילו בשני נמי לרב לא נפיק, דהא מצוה הדורה בעינן הואיל ומזכיר שם שמים עליו, כדאמר בריש פירקין: יבש פסול, לא שנא ביום טוב ראשון ולא שנא ביום טוב שני, ואוקימנא דבעינן הדר, וליכא: הכי גרסינן: ואיכא דאמרי אמר רב זה הדר דהא ר' חנינא מטביל בה ונפיק. **כדרך שחולקין כאן** — בשיעורן כאן, כך שיעורן כאן. **מותר להכניס לבית הכסא** — בתוך ארבע אמות. ובית הכסא בשדה, ואינו מוקף מחיצות, ואין כאן אלא טלטול דרבנן, ומשום כבוד הבריות לא גזור. **במקורזולות** — הראויים לקינוח. מקורזולות = *פיקוד"ש בלע"ז. **כאגוז** — קסבר: בהכי חזיא לקינוח, אבל גדולה לא חזיא. **על כתפו** — מרוב גודלו. **אין זה הדר** — ואף על גב דאוקימנא (סוכה לא,א) דטעמא דר' יהודה לאו משום הדר הוא, הכי קאמר ליה: אפילו לדידך דלא חיישת לאנפולי, ומייתית ראיה מדר' עקיבא — אינה ראיה, דאף הם אמרו לו אין זה הדר. **משנה אין אוגדין את הלולב אלא במינו** — כדמפרש בגמרא. **חוט של משיחה** = **ליכוי"ל בלע"ז. **גימוניות** — חוטי זהב כפופין כגימון, על שם "הלכוף כאגמון" (ישעיה נח). **במינו אוגדין אותו מלמטה** — לשם מצות אגד, וזה לנוי בעלמא. **גמרא בסיב** = ***אוליר"ה, שגדל סביב הדקל וגנרך סביבו, כלולבי גפנים. **עיקרא דדיקלא** — לחתוך ממנו נצרים, וקולפן עד שראויין לאגד. וטעמא דר' יהודה לאו משום הדר הוא, דהא אוקימנא דלא בעי הדר, אלא משום דבעי מינו. **ומאי טעמא** — בעי מינו? כיון דאמר לולב צריך אגד — הוה ליה אף האגד מן המצוה. **ואי מייתי מינא אחרינא כו'** — ועובר משום "בל תוסיף". **אלא כארבעת מינין שבלולב וכו'** — לקמן בפרק "לולב וערבה" (מג,א) ילפינן מקראי לולב ביום, וסוכה בין ביום בין בלילה. **אמרו לו כל דין קל וחומר שאתה דן שתחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין** — קל וחומר שאתה מתחיל לדרוש על ידי חומר שיש בו להביא לו חומר אחר בקל וחומר מן הקל, כגון זה, וסופו שאתה מיקל עליו בחומר זה שהבאת בו שהוא נהפך להקל — אינו קל וחומר הגון, שהרי הדין מלמד עליו חומר ואתה מביא עליו קל.

לא

שבלולב — ולית ליה הא דדרשינן בפרק קמא (יב,א) "באספך מגרנך ומיקבך" — בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר. ומכל מקום מודה דאין מסככין בדבר המקבל טומאה אפילו מארבעת המינים, כגון שעשה מהם כלי, או פירות דקל. דבעינן דומיא (דאויר) למאן דאמר עניי בבוד היו. ולמאן דאמר סוכות ממש עשו להם ילפי מאיתקש סוכה לחגיגה. דלא שייך לאקשויי אי מה חגיגה בעלי חיים — מאחר דלא מכשירין אלא מארבעת המינים. והא דאיפליגו ר' מאיר ור' יהודה בפרק קמא (יד,ב) בנסרים שאין בהם ארבעה, וקתני ומודה ר' מאיר דאם יש בין נסר לנסר כמלא נסר שמניח פסל אחד ביניהן, דמשמע פסל לשון פסולת הגורן ויקב, כדפירש שם בקונטרס, וקאמר דמודה לרבי יהודה — לא בשביל שיכשיר רבי יהודה בפסולת גורן ויקב. אי נמי, מה שגזר ופסל מן האילן — קרי ליה פסל. **כל** דין שאתה דן תחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין — כי האי גוונא פליגי פרק "כל שעה" (פסחים כז,ב ושם) דר' יהודה אומר: אין ביעור חמץ אלא שריפה, קל וחומר מנותר שאינו בבל יראה. ומהדרי ליה רבנן שאותו דין תחילתו להחמיר וסופו להקל, אם לא מצא עצים לשורפו. ובההיא קיימא לן כרבי יהודה, דסתם מתניתין פרק בתרא דתמורה (לג,ב) דחמץ בשריפה. אלמא חשבינן ליה דין, אף על פי שסופו

להקל

מסיימת הגמרא: וְתוּ לֹא מִידִּי – אין לדון אחרי דחיה זו, ואין רבי שמעון סובר כרבי עקיבא ולא רבי עקיבא כרבי שמעון.

עוד נאמר בברייתא: אם גָּדְלוֹ לאתרוג כִּדְפוּס וַעֲשָׂאוֹ כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת פָּסוּל. מבארת הגמרא: אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ שהאתרוג פסול אֶלָּא אם עשאו על ידי הדפוס כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת – שאינו דומה לצורת אתרוג כלל, אֲבָל אם מראהו כִּבְרִייָתוֹ – כצורת אתרוג, כָּשֵׁר. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שאם מראהו כברייתו כשר, שהרי כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת (תנן) [תַּנְיָא] – מפורש בברייתא שדוקא אם הוא כמין בריה אחרת פסול. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – חידושו של רבא הוא באופן דְּעָבְדָא דַּפֵּי דַּפֵּי – עשה את האתרוג על ידי הדפוס כמין קרשים קרשים בולטים, וחידש רבא שמראה זה אינו פוסל והוא כברייתו של אתרוג.

אִיתְמַר, אֶתְרוֹג שֶׁנְּקַבּוּהוּ עֲכָבְרִים, אָמַר רַב, האתרוג פסול משום שאֵין זֶה הָדָר כיון שנקבוהו עכברים והוא חסר, ואתרוג צריך שיהיה הדר. מקשה הגמרא: אֵינִי, וְהָא רַבִּי חֲנִינָא מְמַצֵּיל בָּהּ וְנָפִיק בָּהּ – רבי חנינא היה אוכל מקצת מהאתרוג על ידי טיבול והיה יוצא ידי חובתו בשאר האתרוג ומברך עליו, הרי שאתרוג חסר כשר. שואלת הגמרא: וּלְרַבִּי חֲנִינָא שהכשיר אתרוג חסר, קַשְׁיָא מַתְנִיתִין – קשה ממשנתינו שאמרה שאתרוג שנחסר ממנו כל שהוא פסול. מפרשת הגמרא: בִּשְׁלָמָא מַתְנִיתִין לְרַבִּי חֲנִינָא לֹא קַשְׁיָא, משום שאפשר לתרץ כָּאן – המשנה שפסלה אתרוג חסר איירי בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, שחיוב הנטילה מהתורה כדכתיב 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן' וצריך שתהיה הלקיחה תמה ולכן אתרוג חסר פסול, כָּאן – רבי חנינא שהיה אוכל מאתרוג ויוצא במה שנשאר, היה זה בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, שחיוב הלקיחה הוא מדרבנן והם לא פסלו אתרוג חסר, ולכן לא קשה מהמשנה על רבי חנינא, אֶלָּא לְרַב שפסל אתרוג שנקבוהו עכברים משום שאינו הדר, ואם כן פסולו הוא גם בשאר הימים, קַשְׁיָא מדברי רבי חנינא שהכשיר חסר בשאר ימים. מתרצת הגמרא: אָמַר לְךָ רַב, שָׁאנֵי נקיבת עֲכָבְרִים דִּמְאִיסֵי – אתרוג שהוא חסר מחמת נקיבת עכברים פסול גם בשאר הימים כיון שהוא מאוס, אבל שאר אתרוג חסר, אין בו חסרון של הדר וכשר לשאר ימים וכדברי רבי חנינא. גירסא אחרת בדברי רב: אִיבָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב אתרוג שנקבוהו עכברים, זֶה הָדָר וכשר, דְּהָא רַבִּי חֲנִינָא מְמַצֵּיל בָּהּ וְנָפִיק בָּהּ. מקשה הגמרא: וּלְרַבִּי חֲנִינָא קַשְׁיָא מַתְנִיתִין שפסלה אתרוג חסר. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא כָּאן בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן כָּאן בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, וכמו שנתבאר לעיל שביום טוב ראשון חסר פסול, וביום טוב שני כשר.

שנינו במשנה: שיעור אֶתְרוֹג קָטָן וְכוּ' רבי מאיר אומר כאגוז, רבי יהודה אומר כביצה: אָמַר רַפְרָם בַּר פַּפָּא, כְּאותה מַחֲלוֹקֶת שנחלקו כָּאן בשיעור האתרוג רבי מאיר ורבי יהודה, כָּךְ גם יש מַחֲלוֹקֶת ביניהם בְּשיעור אֲבָנִים מְקוּרְזָלוֹת שמותר להכניס בשבת לבית הכסא כדי לקנח בהם. דְּתַנְיָא, בְּשַׁבָּת, שָׁלֹשׁ אֲבָנִים מְקוּרְזָלוֹת – חדות וראויות לקינוח מוּתָּר לְהַכְנִיס לְבֵית הַכִּסֵּא – מותר לטלטלם לתוך בית הכסא בתוך ארבע אמות, אבל יותר משלש אבנים אין להכניס, [ואף שבית הכסא נמצא בשדה ואינו מוקף מחיצות, וחכמים אסרו לטלטל בשבת בשדה, משום כבוד הבריות לא גזרו חכמים]. וְכַמָּה שִׁיעוּרָן של כל אחד מהאבנים המקורזלות שמותר להכניסם לבית הכסא בשבת, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּאֱגוֹז, אבל אבנים שגודלם יותר משיעור אגוז אינם ראויות לקינוח, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שיעור האבנים בְּכֵּיצָה. נמצא שאותו שיעור שאמר כל אחד מהם לענין שיעור קוטנו של אתרוג, אמר גם לענין שיעור גודלם של האבנים בבית הכסא לענין שבת. ויש בזה סימן לזיכרון, שאם ישכחו את המחלוקת לענין אבנים מקורזלות, יזכרו בה על ידי המחלוקת שלענין אתרוג.

שנינו במשנה: וּבַגָּדוֹל כְּדֵי שֶׁיֹּאחֲזוּ בוֹ' שנים בידו דברי רבי יהודה, ורבי יוסי אומר אפילו אחד בשתי ידיו: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי ראיה לדבריו שאתרוג גדול כשר, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁבָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְאֶתְרוֹגוֹ עַל כְּתֵפוֹ מרוב גודלו, הרי שאתרוג גדול כל כך כשר. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, וכי מִשָּׁם רְאָיָה, הרי אַף הֵם – חכמים אָמְרוּ לוֹ לרבי עקיבא שאתרוגו פסול, משום שאֵין זֶה הָדָר אתרוג גדול כזה.

משנה

אֵין אוֹגְדִין – קושרים אֶת הַלּוּלָב באגודה אחת עם ההדסים והערבות, אֶלָּא בְּמִינוֹ – דוקא בחוט או בסיב ממין הלולב כגון מעלי הלולב, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. שכיון שסובר שחובה לאגוד את הלולב עם ההדס והערבה, הרי האגד הוא חלק מהמצוה, וצריך שיהיה ממין הלולב דווקא, ואם יאגדנו במין אחר הרי הוא עובר על בל תוסיף. וְרַבִּי מֵאִיר חולק וְאוֹמֵר שאין צריך לאגוד הלולב במינו, ומותר לאגדו אֲפִילּוּ בְּחוּט כל שהוא, או בְּמִשִּׁיחָה – בחבל סתם, אף שאינם ממין הלולב, משום שסובר שאין חובה לאגוד את הלולב, ואינו אלא לנוי מצוה, וכיון שאינו חלק מהמצוה אינו פוסל כשאינו ממין הלולב. אָמַר רַבִּי מֵאִיר ראיה לשיטתו, מַעֲשֶׂה בְּאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ אוֹגְדִין אֶת לוּלְבֵיהֶן בְּגִימוֹנִיּוֹת שֶׁל זָהָב – חוטי זהב כפופים ומסובבים את האגודה, הרי שמותר לאגוד את הלולב אף שלא במינו. אָמְרוּ לוֹ חכמים ודחו את ראייתו, משום שגם אנשי ירושלים בְּמִינוֹ [־של הלולב] הָיוּ אוֹגְדִין אוֹתוֹ מִלְּמַטָּה – תחת הגימוניות היו אוגדין את הלולב במינו לשם מצות אגד, אלא שהוסיפו לאגדו מלמעלה גם בגימוניות של זהב לנוי, וכיון שכבר יצאו ידי חובה באגד מלמטה ואין האגד הנוסף מדין מצות לולב, אין בכך משום בל תוסיף.

גמרא

אָמַר רָבָא, אף לדעת רבי יהודה שצריך לאגוד את הלולב דוקא במין הלולב, אין האגד צריך להיות דווקא מעלי הלולב עצמו, אלא ניתן לאגדו אֲפִילּוּ בְּסִיב שגדל סביב גזע הדקל ונכרך בו, או אֲפִילּוּ בְּעִיקָּרָא דְּדִיקְלָא – בגזע הדקל עצמו על ידי שחותך ממנו נצרים וקולפם עד שיהיו דקים וראויין לקשור בהם, שכיון שמינים אלו הם חלק מעץ הדקל, הרי הם נחשבים למין הלולב ומותר לאגוד בהם ואין בזה משום בל תוסיף. וְאָמַר רָבָא מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה שצריך לאגוד את הלולב דווקא במינו, משום דְּקָסָבַר לוּלָב צָרִיךְ אֲגֻד – מעיקר הדין יש לאגוד את הלולב עם ההדס והערבה, ואם לא אגדו פסול, וכיון שהאגד הוא חלק מהמצוה אִי מַיְּיתֵי מִינָא אַחֲרִינָא – אם יביא מין אחר שלא ממין הלולב כדי לאגוד בו, הָוָה חַמְשָׁה מִינֵי – נמצא שנוטל חמישה מינים, ועובר בכך משום בל תוסיף.

וְאָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לֵהּ – מהיכן אני אומר דְּסִיב וְעִיקָּרָא דְּדִיקְלָא אכן מִינָא דְּלוּלְבָא הוּא, ומותר לאגוד בהם אפילו לרבי יהודה, דְּתַנְיָא, נאמר בתורה 'סֻכּוֹת תֵּשְׁבוּ' סתם, ולא פירטה התורה שיעשה את סכך הסוכה ממינים מסוימים, הרי שהכשירה התורה סוּכָּה – סכך שֶׁל כָּל דָּבָר שהוא מגידולי קרקע ואינו מקבל טומאה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה חולק וְאוֹמֵר, אֵין סוּכָּה נוֹהֶגֶת – אין סכך הסוכה כשר, אֶלָּא בְּאֶחָד מֵאַרְבָּעָה מִינִים שֶׁבַּלּוּלָב, ואילו משאר מינים הסכך פסול, אף על פי שהם גידולי קרקע ואינם מקבלים טומאה. מוכיח רבי יהודה את שיטתו. וְהַדִּין נוֹתֵן – ולמדים כן בקל וחומר שסכך כשר רק מאחד מארבעה מינים שבלולב וכדלהלן, וּמַה לוּלָב הקל, שֶׁהֲרֵי אֵין נוֹהֵג בַּלֵּילוֹת כְּבַיָּמִים – שאין מצות נטילתו אלא ביום ולא בלילה, ובכל זאת אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בְּאַרְבַּעַת המינים בלבד, סוּכָּה שחמורה יותר, שֶׁחוּבָתָהּ נוֹהֶגֶת גם בַּלֵּילוֹת כְּבַיָּמִים, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תְּהֵא כשרה אֶלָּא כשנעשה הסכך דווקא בְּאַרְבַּעַת המינים שבלולב, אבל אם יסכך במין אחר שאינו מארבעת המינים שבלולב פסולה. דחו חכמים את דבריו: אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יהודה להשיב על הקל וחומר שלמד, כָּל דִּין [־קל וחומר] שֶׁאַתָּה דָּן תְּחִלָּתוֹ לְהַחְמִיר – שאתה לומד בתחילה על דבר שהוא חמור להוסיף עליו חומרא נוספת שלא נאמרה בו, בדרך לימוד קל וחומר מן הקל ממנו שנאמרה בו אותה חומרא, וְסוֹפוֹ – סוף דין זה הוא שתבוא לְהָקֵל בדבר הנלמד בגלל החומרא שהוספת לו, אֵינוֹ דִּין – אינו קל וחומר הגון הראוי ללמדו, שהרי עיקר דין הקל וחומר בא כדי להחמיר עליו, ונמצא בסופו שמחמת הקל וחומר באת להקל בו,

וכן כאן על ידי הקל וחומר יש ללמוד שסוכה חמורה היא, ולפיכך החמרת עליו לסכך דוקא בארבעת המינים, ולבסוף יבוא על ידי זה לידי קולא, שאם **לֹא מָצָא** אחד **מֵאַרְבַּעַת הַמִּינִין** כדי לסכך בו **יְהֵא יוֹשֵׁב וּבָטֵל** ולא יקיים מצות סוכה, **וְהַתּוֹרָה אָמְרָה 'בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים' סוּכָּה שֶׁל כָּל דָּבָר** שהוא גידולי קרקע ואינו מקבל טומאה, ואפילו אינו מארבעת המינין שבלולב, ובודאי שאין ללמוד קל וחומר זה. מוסיפים חכמים ראיה שאכן מסככין בכל דבר, **וְכֵן בְּעֶזְרָא** כשציוה להעביר קול בכל הערים ובירושלים שיעשו סוכות כדי לחוג את חג הסוכות במועדו, **אוֹמֵר** הכתוב שציוו 'לֵאמֹר **צְאוּ הָהָר וְהָבִיאוּ עֲלֵי** [־ענפים שיש בהם עלים] **זַיִת, וַעֲלֵי עֵץ שֶׁמֶן** [־שהוא מין אילן סרק], **וַעֲלֵי הֲדַס** [־כלומר עלי הדס השוטה שאינו ראוי ללולב], **וַעֲלֵי תְמָרִים** [־הוא הלולב], **וַעֲלֵי עֵץ עָבֹת** [־זה ההדס שעליו קלועים כראוי וכשר ללולב], **(וְעֵשׂוּ) [לַעֲשׂוֹת] סֻכֹּת כַּכָּתוּב'**. הרי שמותר לסכך את הסוכה גם בעלי זית ועלי עץ שמן שאינם מארבעה מינים שבלולב, ואין ללמוד קל וחומר מלולב לסוכה לענין זה.

מבארת הגמרא מה ישיב רבי יהודה לראיה זו: **וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר** שאין כוונת הכתוב שכל המינים האלו ישמשו לסכך אלא **הָנֵי** – הענפים מעץ הזית ומעץ שמן יביאו **לִדְפָנוֹת** הסוכה, ורק **עֲלֵי הֲדַס וַעֲלֵי תְמָרִים וַעֲלֵי עֵץ עָבוֹת** יביאו **לִסְכָּךְ** הסוכה. מבאר רבא את ראייתו מברייתא זו שסיב ועיקרא דדיקלא נחשבים ממין הלולב, **וּתְנַן** – שנינו במשנה לעיל (יד.) **מְסַכְּכִין בִּנְסָרִין** – לוחות עץ, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה**. והרי דעת רבי יהודה שאין מסככים אלא בארבעת המינים, ואיך אמר שאפשר לסכך בנסרים, הרי אי אפשר לעשות מן הלולב עצמו או מן ההדס והערבה, נסרים, אלא ודאי כוונתו לנסרים שנעשו מעיקר הדקל וכדומה ואף הם נחשבים למין הלולב, **אַלְמָא** – מוכח מזה שלדעת רבי יהודה **סִיב וְעִיקָּרָא דְּדִיקְלָא מִינָא דְּלוּלָבָא הוּא** לענין סיכוך, אם כן הוא הדין לענין אגידת הלולב. מסיימת הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן זו ראיה נכונה.

מקשה הגמרא: **וּמִי** – וכי **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה** שרק **אַרְבַּעַת מִינִין** שבלולב **אִין** – כשרים לסכך בהם, אבל **מִידִי אַחֲרִינָא** – דבר אחר, **לֹא** – אינו כשר לסיכוך. **וְהָתַנְיָא** – בברייתא **סִיכְּכָהּ בִּנְסָרִים** [־לוחות עץ] **שֶׁל אֶרֶז שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן** – ברחבן **אַרְבָּעָה טְפָחִים**, כיון שדרך העולם להשתמש בהם לתקרת הבית **דִּבְרֵי הַכֹּל פְּסוּלָה**, גזירה שמא יבוא לשבת תחת תקרת ביתו. ואם **אֵין בָּהֶן** – ברחבן **אַרְבָּעָה טְפָחִים** אלא שלשה טפחים, **רַבִּי מֵאִיר פּוֹסֵל** כיון שיש מיעוט המשתמשים גם בהם בתקרות בתיהם, **וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר** כיון שאין רוב תקרות עשויות כך. ממשיכה הברייתא: **וּמוֹדֶה רַבִּי מֵאִיר** אפילו בנסרים שיש בהם רוחב ארבעה טפחים, **שֶׁאִם יֵשׁ בֵּין נֶסֶר** אחד **לְנֶסֶר** שני, ריוח **כִּמְלֹא** רוחב **נֶסֶר, שֶׁמַּנִּיחַ פַּסָּל** [־פסולת גורן ויקב שהוא סכך כשר] **בֵּינֵיהֶן וּכְשֵׁירָה**. הרי שרבי יהודה הכשיר לסכך בנסרים של ארז אם אין בהם ארבעה טפחים, אף על פי שאינם מארבעת המינים שבלולב. מתרצת הגמרא: אין כוונת הברייתא לסתם אילן ארז שאינו מארבעת המינים, אלא **מַאי אֶרֶז** – שהוזכר בברייתא, **הֲדַס**, שהוא מארבעת המינים, ונקרא ארז לפי שהוא אחד ממיני הארז, **כִּדְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמְרֵי בֵּי רַב עֲשָׂרָה מִינֵי אֲרָזִים הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס' וְגוֹ'**, כלומר בי רב פירשו שהאילנות שנמנו בפסוק הם כולם ממיני הארז, ואין כל אחד מהם מין בפני עצמו, וכיון שהזכיר הפסוק גם הדס ביניהם הרי שאף ההדס ממיני הארז הוא.

שנינו במשנה: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר** אין צריך לאגוד את הלולב דוקא במינו אלא **אֲפִילּוּ בִּמְשִׁיחָה כוּ': תַּנְיָא אָמַר רַבִּי מֵאִיר** ראיה לדבריו, **מַעֲשֶׂה בְּיַקִּירֵי יְרוּשָׁלַיִם** – נכבדי ירושלים העשירים, **שֶׁהָיוּ אוֹגְדִין אֶת לוּלְבֵיהֶן** עם ההדסים והערבות **בְּגִימוֹנִיּוֹת שֶׁל זָהָב**, שאינם מארבעה מינים שבלולב, הרי שאין צורך שיהיה האגד ממין ארבעת המינין. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, וכי **מִשָּׁם** – ממעשה של אלו תביא **רְאָיָה** לדבריך, הרי **בְּמִינוֹ** [־של הלולב] **הָיוּ אוֹגְדִין אוֹתוֹ מִלְּמַטָּה** תחת הגימוניות, והאגד במינו היה ניתן למצות אגד ואילו הגימוניות ניתנו שם לנוי בעלמא, ולכן אינם נחשבים כתוספת על ארבעת המינים.

אָמַר לְהוּ רַבָּה לְהַנְהוּ מְגַדְּלֵי הוֹשַׁעְנָא דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא – לאוגדי הלולבים בבית הריש גלותא, **כִּי גָּדְלִיתוּ הוֹשַׁעְנָא דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא** – כשאתם גודלים [־אוגדים בחוטים] את הלולב עם מיניו **שַׁיַּירִי בֵּיהּ בֵּית יָד** – הניחו מקום בלולב מתחת לאגד כדי תפיסת יד, ששם יאחזו את הלולב כשיטלוהו לצאת בו, **כִּי הֵיכִי דְּלֹא תִּיהְוֵי חֲצִיצָה** – כדי שלא יאחוז את הלולב באגד ויהיה האגד חוצץ בין ידו ללולב, כיון שההלכה כדעת חכמים (לעיל יא:, לג.) שחולקים על רבי יהודה וסוברים שלולב אין צריך אגד, נמצא שאם יאחוז הלולב באגד בשעת נטילתו הרי זו חציצה. **וְרָבָא אָמַר** אף אם יאחוז באגד אין בזה חציצה, כיון **שְׁכָל לְנָאוֹתוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ** כל שנעשה לנוי הלולב כמו האגד, אינו נחשב לחציצה בין היד ללולב.

וְאָמַר רַבָּה לֹא לִינְקֵיט אִינִישׁ הוֹשַׁעְנָא בְּסוּדָרָא – לא יטול אדם את הלולב עם מיניו כדי לצאת בו כשהסודר שבין כתיפיו כרוך על ידו, ואוחז את הלולב בסודר, משום **דְּבָעִינָא לְקִיחָה תַּמָּה וְלֵיכָּא** – שצריך שתהיה לקיחתו תמה ושלימה וכדרשת הגמרא לעיל (לד:) ממה שנאמר 'ולקחתם', ואם כן צריך שיקח את הלולב ממש בידו, וכשנוטלו בסודרו אין זו לקיחה תמה. **וְרָבָא אָמַר** אף **לְקִיחָה עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר** וכגון בסודר, **שְׁמָהּ לְקִיחָה** – נחשבת לקיחה ראויה ויוצא בה ידי חובתו.

אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לָהּ דִּלְקִיחָה עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר שְׁמָהּ לְקִיחָה, דִּתְנַן, אֵזוֹב קָצָר שטובלו בשפופרת של מי חטאת כדי להזות בו על טמא מת, ואין באורכו כדי שיגיע עד למי החטאת שבתחתית השפופרת, **מְסַפְּקוֹ** – מאריכו [כדי סיפוקו] **בַּחוּט** סתם, או **וּבַכּוּשׁ** – בפלך שהנשים טוות בו, **וְעַל ידי אלו טוֹבֵל** את האזוב במים **וּמַעֲלֶה** אותו מן השפופרת, **וְאז אוֹחֵז בָּאֵזוֹב** עצמו **וּמַזֶּה** ממנו על הטמא. מוכיח רבא את דבריו: **אַמַּאי** – מדוע אכן מועילה טבילת האזוב במים על ידי הארכתו בחוט או בכוש, הרי 'וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם' **אָמַר רַחֲמָנָא** שציותה התורה שיקח את האזוב בשעה שמטבילו במים, ואם לקיחה על ידי דבר אחר אינה נחשבת 'לקיחה' נמצא שלא לקח את האזוב, **אֶלָּא לָאו** מכך שהתירה המשנה לעשות כן, **שְׁמַע מִינָּהּ** שאף **לְקִיחָה עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר שְׁמָהּ לְקִיחָה**, והוא הדין שנטילת הלולב כשידו כרוכה בסודרו, נקראת לקיחה. דוחה הגמרא: **מִמַּאי** – מנין שמה שמועילה לקיחת האזוב בדבר המאריכו הוא מטעם שלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה, **דִּלְמָא שָׁאנֵי הָתָם** – אולי באזוב הדין שונה, **דְּכֵיוָן דְּחַבְּרֵיהּ** – שחיבר את החוט או הכוש לאזוב עצמו, הרי שעל ידי חיבור זה **כְּגוּפֵיהּ דָּמֵי** – נחשב הדבר המאריכו כחלק מן האזוב עצמו כיון שהם מחוברים, וכשאוחז את האזוב על ידי אותו דבר הרי הוא כאילו אוחז באזוב עצמו.

אֶלָּא מביא רבא ראיה אחרת לדבריו, **מֵהָכָא** – מדין נתינת אפר משריפת פרה אדומה על המים, ושנינו: אפר **שְׁנָפַל** מאיליו **מִשְּׁפוֹפֶרֶת** שהיה בה **לְשׁוֹקֶת**, המים **פָּסוּל**, שנאמר 'וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן', ובפסוק זה ציותה התורה שצריך לקחת בידו מן האפר וליתנו על המים בכונה כדי לקדשם, וכשנפל האפר מאיליו לא נעשתה כאן לקיחה ונתינה כראוי לקידוש המים, ולכן אי אפשר להזות מהם על טמא לטהרתו.

... צריך להתייעץ עם מוריו . . מה שאין כן הורים אשר חשודים הם מפני אהבת ההורים לילידיהם להביט על העניינים ולראותם לא כמו שהם באמת.

ממכתב ט' אלול, תשי"ד

לא מָצָא אַרְבַּעַת מִינִין - יְהֵא יוֹשֵׁב וּבָטֵל, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "בַּסּוּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים" - סוּכָּה שֶׁל כָּל דָּבָר. וְכֵן בְּעֻזְּרָא אוֹמֵר: "צְאוּ הָהָר וְהָבִיאוּ עֲלֵי זַיִת וַעֲלֵי עֵץ שֶׁמֶן וַעֲלֵי הֲדַס וַעֲלֵי תְּמָרִים וַעֲלֵי עֵץ עָבֹת וַעֲשׂוֹ סוּכּוֹת כַּכָּתוּב". וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: הָנֵי - לְדִפְנוֹת, עֲלֵי הֲדַס וַעֲלֵי תְּמָרִים וַעֲלֵי עֵץ עָבוֹת - לַסֻּכָּךְ. וּתְנַן: מְסַכְּכִין בְּנִסָּרִין, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אַלְמָא: סִיב וְעִיקָּרָא דִּדִיקְלָא מִינָּא דְּלוּלְבָא הוּא, שְׁמַע מִינַּהּ.

וּמִי אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אַרְבַּעַת מִינִין - אִין, מִידֵּי אַחֲרִינָא - לָא, וְהָתַנְיָא: סִיכְּכָה בִּנְסָרִים שֶׁל אֶרֶז שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אַרְבָּעָה טְפָחִים - דִּבְרֵי הַכֹּל פְּסוּלָה, אֵין בָּהֶן אַרְבָּעָה טְפָחִים - רַבִּי מֵאִיר פּוֹסֵל, וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. וּמוֹדֶה רַבִּי מֵאִיר שֶׁאִם יֵשׁ בֵּין נֶסֶר לְנֶסֶר כְּמִלֹּא נֶסֶר - שֶׁמַּנִּיחַ פֶּסֶל בֵּינֵיהֶן וּכְשֵׁירָה! מַאי אֶרֶז - הֲדַס; כִּדְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, אָמְרִי בֵּי רַב: עֲשָׂרָה מִינֵי אֲרָזִים הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס" וגו'. "רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אֲפִילּוּ בְּמִשִּׁיחָה" כו'.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מַעֲשֶׂה בְּיַקִּירֵי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ אוֹגְדִין אֶת לוּלְבֵיהֶן בְּגִימּוֹנִיּוֹת שֶׁל זָהָב, אָמְרוּ לוֹ: מִשֶּׁם רְאִיָּה?! בְּמִינוֹ הָיוּ אוֹגְדִין אוֹתוֹ מִלְּמַטָּה. אֲמַר לְהוּ רַבָּה לְהָנְהוּ מְגַדְּלֵי הוֹשַׁעְנָא דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא: כִּי גָּדְלִיתוּ הוֹשַׁעְנָא דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא - שַׁיְּרִי בֵּיהּ בֵּית יָד, כִּי הֵיכִי דְּלָא תֵּיהֲוֵי חֲצִיצָה. רָבָא אָמַר: כֹּל לְנָאוֹתוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ. וְאָמַר רַבָּה: לָא לִינְקֵיט אִינִישׁ הוֹשַׁעְנָא בְּסוּדְרָא, דְּבָעֵינָא לְקִיחָה תַּמָּה, וְלֵיכָּא. וְרָבָא אָמַר: לְקִיחָה עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר שְׁמָהּ לְקִיחָה. אָמַר רָבָא: מְנָא אָמִינָא לַהּ דִּלְקִיחָה עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר שְׁמָהּ לְקִיחָה - דִּתְנַן: אֵזוֹב קָצָר מְסַפְּקוֹ בַּחוּט וּבַכּוּשׁ וְטוֹבֵל וּמַעֲלֶה, וְאוֹחֵז בָּאֵזוֹב וּמַזֶּה. מַאי? וְלָקַח וְטָבַל אָמַר רַחֲמָנָא! אֶלָּא לָאו שֶׁמַּע מִינַּהּ: לְקִיחָה עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר שְׁמָהּ לְקִיחָה. מִמַּאי? דִּלְמָא שָׁאנֵי הָתָם, כֵּיוָן דְּחַבְּרֵיהּ - כְּגוּפֵיהּ דָּמֵי. אֶלָּא מֵהָכָא: נָפַל מִשְּׁפוֹפֶרֶת לַשּׁוֹקֶת - פָּסוּל, הא

לשוקת שלא במתכוין — פסול הקידוש, דבעינן "ולקחו מעפר שרפת החטאת ונתן" וגו' — שיהא לוקח בידו ונותן.

הא

המזרק, דהוי מין בשאינו מינו אי חוצץ, או אינו חוצץ ואין לדמות כל הדברים. **דבעינא** לקיחה תמה וליכא — הכא לא שייך למימר דלא ליהוי חציצה, כדאמר לעיל. דלעיל איירי בשיאגד בלולב, והכא כשכרך בידו, ובדבר הכרוך בידו לא שייך חציצה. ובסוף "מקום שנהגו" (פסחים נז,א ושם) גבי יששכר איש כפר ברקאי דהוה כריך ידיה בשיראי ועביד עבודה, ופירש בקונטרס: וחציצה פוסלת בקדשים, דכתיב "ולקח הכהן" — בעינן שתהא לקיחה בעצמו של כהן. אף על גב דלקיחה על ידי ד"א שמה לקיחה [לרבא] הני מילי דרך כבוד, כדמוכח בסוף פירקין (מב,א) גבי לולב שהוציאו בכלי, דפריך עלה: והאמר רבא לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה! ומשני: הני מילי דרך כבוד, אבל דרך בזיון — לא. והשתא נמי, אף על גב דכריך ידיה בשיראי — לכבוד עצמו היה עושה, שלא יתלכלכו ידיו בדם האברים, ומבזה קדשי שמים קרי ליה התם. אי נמי, דלטעמיה דחציצה נענש משום בזיון קדשים, כדמוכח מבת קול. ומיהו, לא יתכן פירוש זה, מדמייתי עלה ההיא דאזוב שספקו בחוט. אלא יש לומר: דאגד הצריך ללולב שלא יתפרדו המינין — שייך ביה חציצה, אבל הכא סודרא לא בעי לולב. ומיהו, גם זה לא יתכן, דכל שכן דהוה ליה למימר דחוצץ, כדמוכח בעיא דרמי בר חמא דפרק "הוציאו לו" (יומא נח,א ושם) דהניח מזרק בתוך מזרק, דבעי למיפשטה מההיא דעל גבי רגל חבירו פסול, ודחי: שאני רגל דלא מבטל ליה. ויש לומר: דמיירי שעשה מן הסודר כמין בית יד ללולב, ואין שייך כאן חציצה, שכל הלולב חוץ מידו ואוחזו בבית יד הבולט הנעשה מן הסודר, ודמי לאזוב שספקו בחוט, ולא חשיב ליה רבה לקיחה תמה. ורבא סבר שמה לקיחה. ולולב שהוציא בכלי דסוף פירקין — לא באשאוחז בדופני הכלי, אלא מניח ידו תחת שוליו, או שאוחזו בבית יד של כלי. **נפל** משפופרת לשוקת — פירש בקונטרס: לשוקת של אבן, שכל מעשה פרה בכלי אבנים. ואי אפשר לומר כך, דהך שפופרת גופה מקבלת טומאה היא, כדמוכח פרק "חומר בקודש" דאמרינן: שפופרת שחתכה לחטאת — טמאה, ויטביל. ובמסכת פרה בדורכתי טובא תנן שהיו ממלאין חביות לקדש בהן. עוד משמע דעדיפי שאר כלים לקדש, דתנן (פרה פרק חמישי משנה ה): בכל הכלים מקדשים, אפילו בכלי גללים כלי אבנים כלי אדמה, דאף על גב דלא חשיבי כלים לטומאה חשיבי כלי לקידוש, וכל שכן שאר כלים. ומה שכל מעשיה בכלי אבנים — היינו בשבעת הימים שמפרישין כהן השורף את הפרה ללשכה שעל פני הבירה, ולשכת בית אבן היתה נקראת כדמפרש בריש יומא (ב,א), ועביד משום מעלה.

אמאי

לא מצא אחד מארבעת מינין הללו יהא יושב ובטל — מסוכה נמצא זה קל והדין היה מלמד חומר מתחלתו כדדרשת מה לולב הקל שאינו נוהג בלילות כבימים יש בו חומר זה שאינו נוהג אלא בד' מינין סוכה חמורה שנוהג בלילות כו'. עלי זית ועלי עץ שמן — לאו ארבעה מינין נינהו. ור"י סבר הנך לדפנות ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לסכך ותנן מסככין בנסרים - ולא גרסינן של ארז. ונהי נמי דהני נסרים מאחד מארבעה מינים הם מיהו מעיקרא דדיקלא נינהו. אלמא לר' יהודה סיב ועיקרא דדיקלא כשירין לאגדו של לולב, דאי לאו הכי הוו להו כמין אחר דהא לר' יהודה אין סוכה אלא בהכשר לולב, מקל וחומר: סככה בנסרים של ארז גרסינן הכא. עשרה מיני ארזים הם — והדס חד מינייהו, במסכת ראש השנה (כג,א). ביקירי ירושלים — מנכבדי ירושלים העשירים. במינו אוגדין אותו מלמטה — נמצא אגד העליון לנוי בעלמא, ולא להכשיר מצוה, לפיכך אינו תוספת לעבור על "בל תוסיף". מגדלי הושענא — אוגדי הלולבים, לשון גדילין. ולשון התלמוד לומר לכל אומן בדבר לשון זה, כגון הך דבפרק "משקין" (מועד קטן יא,א): למגדלי אודהרי ולמגדלי תנורי בחולו של מועד. הא למדת שפירוש לשון זה לשון עשיה ותקון. שיירי ביה בית יד — מתחת לאגד, שלא יקחנו במקום אגדו, דקסבר: אין האגד מן המצוה, כרבנן דאמרי: אין צריך אגד. דלא נהוי חציצה — בין יד להושענא, ואין זו לקיחה. לא לינקוט איניש הושענא בסודרא — כשנוטלו לצאת בו לא יכרוך סודר שבין כתפיו על ידו ויאחזו בו הלולב. אזוב קצר — שהיו מביאין מי חטאת מעיר לעיר בשפופרת של קנים ארוכות, ומצניעין אותם בהם לטהרת טמאים. ומטביל האזוב ומזה. ואם היה קצר, כשמכניסו בפי השפופרת אינו מגיע למים שבראש השני. מספקו — מאריכו כדי ספוקו. כבוש = פלך, פורז"ל בלע"ז, שהנשים טווות בו. ולקח — אזוב וטבל במים — בשעת טבילה בעינן לקיחה. אלא שמע מינה שמה לקיחה — ומיהו, כשהוא מזה צריך לאחוז באזוב, מפני שאם אוחזו בספוקו הוא מנענע כאן וכאן, ואינו מכוין, ומזה על הכלי. נפל משפופרת לשוקת — אף האפר היו מביאין בשפופרת ומקדשין בו את המים בשוקת של אבן, שכל מעשה פרה בכלי אבנים היתה אם אפשר. והיה נותן אפר משפופרת למים שבשוקת, שהאפר נותן למעלה, כדילפינן בסוטה (טז,ב) "מים חיים אל כלי" — שהמים נותנין תחילה אל כלי, ולא יפסיק אפר ביניהן. והא דכתיב "ונתן עליו מים" — מוקמינן (שם) לערבן. ואם כשבא לקדש נפל האפר משפופרת

תוספות

להקל. ותימה: דהכא אין הלכה כר' יהודה, דלא מכשר אלא בארבעה מינין, דסתם מתני' בפרק קמא (יא,א) כרבנן, בהדלה עליה את הגפן ואת הדלעת, דקתני: או שקצץ כשרה! ויש לומר: דהא דקי"ל התם כרבי יהודה — היינו מכח דין אחר, וליף במה מצינו מנותר שישנו בבל תותירו, וחמץ ישנו בבל תותירו, מה נותר בשריפה — אף חמץ בשריפה. דאף על פי שאמרו לו חכמים אשם תלוי וחטאת הבא על הספק יוכיחו, שהם בבל תותירו ואת אמרת בקבורה ושתק ר' יהודה, אלמא הדר ביה מההיא — אף על גב דהוא שתק אנן לא שתקינן, דלא שתק אלא מתוך דברי עצמו, במה שאומר במקום אחר דנותר בקבורה. אבל אנן סברינן בשריפה, ואין כאן יוכיח.

והביאו עלי זית — רבי יהודה הוה מוקי ליה לדפנות.

מאי ארז הדס כדרבה בר רב הונא דאמר עשרה מיני ארזים הם — תימה: ולרב יהודה אמר רב דפליג עליו, מאי איכא למימר? דאמר במסכת ראש השנה פרק "אם אינן מכירין" (כג,א ושם): ארבעה מיני ארזים הם, אלו הן: ארז וקתרוסו ועץ שמן וברוש. ולספרים דגרסי לעיל בפרק קמא (יד,ב) ברייתא דתניא כוותיה דרב: סיככה בנסרים שאין בהן ארבעה — דברי הכל כשרה, ולא גרסינן של ארז — ניחא, דבברייתא דהכא תניא כוותיה דשמואל, ולא חשיב לה רב עיקר. **כי** היכי דלא ליהוי חציצה — דקסבר רבה: מין במינו חוצץ. אי נמי: משום דמספקא ליה, כדמוכח פרק "בהמה המקשה" (חולין ע,א ושם): כרכתו אחותו והוציאתו מהו? דמפרש רבינו תם: היינו נקבה שנולדה עמו, וקרי לה אחותו, כדאשכחן פרק "כל הבשר" (חולין קיד,א) אין לי אלא בחלב אמו — בחלב אחותו הגדולה מניין? והא דאמר פרק קמא דבכורות (ט,א ושם) גבי חמורה שלא ביכרה וילדה שני זכרים: ורבנן, לימא קסברי מקצת רחם מקדש, דאי כוליה רחם מקדש, נהי דאי אפשר לצמצם — חציצה מיהא איכא! אמר רב אשי: מין במינו אינו חוצץ! התם הוא דפשיטא לן — משום דאיכא מקצת רחם בלא חציצה. ואף על גב דהכא נמי הוי חוצץ לאגד, ומקצתה בלא חציצה וקא קפיד רבה — דלמא לידה שאני, דאורחייהו של תאומים בהכי. והא דאשכחן בסוף "שתי מדות" (מנחות צד,א) דמרבה כל בעלי חוברין לסמיכה [ובתנופות אחד מניף על ידי כולם], ולא בעי למילף תנופה בקל וחומר מסמיכה, דלא אפשר. דהיכי ניעבד? לינפו כולהו בהדי הדדי — קא הויא חציצה, אפילו לרבא דאמר הכא מין במינו אינו חוצץ — מכל מקום פירכא היא. ועוד: מידי דלאו אורחיה סברא הוא דחוצץ, כדתנן פרק שני דזבחים (טו,ב): על גבי רגל חברו פסול. ובפרק "הוציאו לו" (יומא נח,א ושם) מיבעיא ליה לרמי בר חמא הניח מזרק [תוך מזרק] וקבל בו את הדם מהו? מין במינו חוצץ, או אינו חוצץ. ומסיק דאינו חוצץ, דכתיב "אשר ישרתו בם בקודש" — שנים כלים ושירות אחד. והדר מיבעיא ליה: הניח סיב בתוך

אמאי נתן אמר רחמנא אלא שמע מינה נתינה על ידי דבר אחר שמה נתינה הכא נמי לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה — כך כתוב בכל הספרים. וקשה: חדא, דמה לו לדקדק מנתינה? הא גבי פרה כתיב לשון לקיחה "ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת" השתא קנסיב על ידי שפופרת, דהיינו על ידי דבר אחר. ועוד: "ונתן" קאי אמים, ולא אאפר כדמוכח בהדיא פרק "כל שעה" (פסחים לד,ב ושם), דפריך: "ונתן" — אלמא תלושין נינהו, והא מחוברין נינהו. כלומר: דבעינן מים חיים אל כלי. ובפרק שני דסוטה (טז,ב ושם), ובפרק קמא דתמורה (יב,ב ושם) נמי קאמר: תרי קראי כתיבי "ונתן עליו" — אלמא אפר בריישא. דפשטיה דקרא משמע דעליו אאפר קאי, שנותן המים עליו, וכתיב "מים חיים אל כלי" — דמשמע שלא יהא הפסק בין מים לכלי. ופרק "הערל" (יבמות עב,ב ושם) קאמר: כתב רחמנא "ולקחו ונתן" דאפילו שקלי תרי ויהיב חד היינו שקלי תרי מאפר ויהיב חד במים. ומיהו, יתכן ד"נתן" אתרוייהו קאי, אמים ואפר. ובקונטרס גריס הכי: ואמאי ולקחו ונתן אמר רחמנא, אלא שמע מינה לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה.

ולגבהיה לאתרוג ולבריך — קשה: דהוה ליה למימר הואיל ובשיעור' גבוה מכולן.

בהודו להשם תחלה וסוף — "הודו" שבתחלת הפרק ו"הודו" בסוף הלל, מן הודו עד סוף ההלל חדא פרשה היא במנין פרשיות של ספר תהלים, כך פירש בקונטרס. ויש מפרשים תחלת הפסוק וסוף הפסוק. ולאו מילתא היא, אלא ב"הודו" מנענע פעם אחד, וכן ב"אנא ה' הושיעה נא" כבית הלל, ולא ב"אנא ה' הצליחה נא" כבית שמאי. וטעמא דבית הלל, אף על פי שאין "אנא ה' הושיעה נא" תחלת הפרק ולא סוף הפרק — מנענעים, משום דכתיב (דברי הימים א' טז) "אז ירננו עצי היער, מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ" וכתיב בתריה "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" וכתיב נמי בתריה "ואמרו הושיענו אלהי ישענו" והיינו ירננו — שמנענעים את הלולב ומשבחין ב"הודו" וב"אנא ה' הושיעה נא" ועכשיו שנהגו ששליח צבור אומר "יאמר נא ישראל" והצבור עונין "הודו", וכן ב"יאמרו נא יראי ה'" הצבור מנענעים על כל 'הודו ו'הודו' שענינן, אבל שליח צבור לא ינענע. ויש מפרשים דאף שליח צבור מנענע אגב ציבורא, שענינן בכל פעם ופעם 'הודו' ומנענעין — מנענע נמי שליח צבור ב"יאמר נא" וב"אמרו נא". ובשעת ברכה לא מצינו אם חייב לנענע בתחלת נטילה, אלא מדאמרינן בפירקין (מב,א): קטן היודע לנענע חייב בלולב — משמע דמנענע בתחלת הברכה, אף על פי שאינו יודע לקרות הלל. ועוד: מדתניא במסכת ברכות בסוף "תפלת השחר" (ל,א ושם): הקדים לצאת לדרך — מביאין לו שופר ותוקע, לולב ומנענע מגילה וקורא בה. משמע דמנענע בלא הלל. **כדי** לעצור רוחות רעות — בפרק "כל המנחות באות מצה" (מנחות סב,א ושם) חשיב כל הטעונין תנופה. ושמא לא בכל תנופות עושין כן אלא דוקא בתנופת שתי הלחם דעצרת, וכן ללולב משום דאמרינן פרק קמא דראש השנה (טז,א) דגזר דין נחתם בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג על המים. ולכך הנענוע שבלולב יש בו הולכה והבאה. ובערוך פירש בערך נע [דאיתא בירושלמי: תנא], צריך לנענע שלש פעמים על כל דבר ודבר. בעי ר' זירא: הכין חד והכין חד, או דלמא הכין והכין חד? פירוש: כבר אמרת צריך נענוע שלש פעמים, ובעי ר' זירא: הולכה פעם אחת והבאה פעם אחת, או הולכה והבאה פעם אחת, נחשבים, וצריך להוליך ולהביא שלשה פעמים. תמן תנינן בנדה פרק "האשה" (סב,א) גבי שבעה סמנין מעבירין על הכתם: וצריך לבסכס שלש פעמים על כל אחד. רבי זעירא בעי: הכין חד והכין חד, או הכין והכין חד, ולא אפשיט. וכיון דלא אפשיט — עבדינן לחומרא שלש פעמים לכל אחד ואחד, ע"כ לשונו. וההיא בעיא דהתם איתא נמי בתלמוד דידן בנדה פרק "האשה" (סג,א), דבעי ר' ירמיה: אמטויי ואתויי חד, או דלמא אמטויי חד ואתויי חד? ודכוותה פרק "ואלו מנחות" (עו,א) גבי שלש מאות שיפה וחמש מאות בעיטה, דבעי ר' ירמיה: אמטויי ואתויי חד, או דלמא אמטויי חד ואתויי חד.

הָא הִפִּילוֹ הוּא - כָּשֵׁר, אַמַּאי? "וְלָקְחוּ וְנָתַן" אָמַר רַחֲמָנָא! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּה: לְקִיחָה עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר שְׁמָהּ לְקִיחָה. וְאָמַר רַבָּה - לָא לָדוּץ אִינִישׁ לוּלְבָא בְּהוֹשַׁעְנָא, דְּדִלְמָא נָתְרֵי טַרְפֵּי וְהָוֵי חֲצִיצָה. וְרָבָא אָמַר: מִין בְּמִינוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ. וְאָמַר רַבָּה: לָא לֵיגוּז אִינִישׁ לוּלְבָא בְּהוֹשַׁעְנָא, דְּמִשְׁתַּיְירִי הוּצָא, וְהָוֵי חֲצִיצָה. וְרָבָא אָמַר: מִין בְּמִינוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ. וְאָמַר רַבָּה: הֲדַס שֶׁל מִצְוָה אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ, אֶתְרוֹג שֶׁל מִצְוָה - מוּתָּר לְהָרִיחַ בּוֹ. מַאי טַעְמָא? הֲדַס דִּלְרִיחָא קָאֵי, כִּי אַקְצֵייֵהּ - מֵרִיחָא אַקְצֵייֵהּ, אֶתְרוֹג דְּלַאֲכִילָה קָאֵי - כִּי אַקְצֵייֵהּ מֵאֲכִילָה אַקְצֵייֵהּ. וְאָמַר רַבָּה: הֲדַס בְּמְחוּבָּר - מוּתָּר לְהָרִיחַ בּוֹ, אֶתְרוֹג בְּמְחוּבָּר - אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ. מַאי טַעְמָא? הֲדַס דִּלְרִיחָא קָאֵי, אִי שָׁרֵית לֵיהּ - לָא אָתֵי לְמִגְזֵייֵהּ, אֶתְרוֹג דְּלַאֲכִילָה קָאֵי, אִי שָׁרֵית לֵיהּ - אָתֵי לְמִגְזֵייֵהּ. וְאָמַר רַבָּה: לוּלָב בַּיָּמִין, וְאֶתְרוֹג בַּשְּׂמֹאל. מַאי טַעְמָא? הָנֵי תְּלָתָא מִצְוֹת, וְהַאי חֲדָא מִצְוָה. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זְרִיקָא: מַאי טַעַם לָא מְבָרְכִינַן אֶלָּא עַל נְטִילַת לוּלָב? הוֹאִיל וְגָבוֹהַּ מִכּוּלָּן. וְלַגְבְּהֵיהּ לְאֶתְרוֹג, וּלְבָרֵיךְ! אָמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וּבְמִינוֹ גָּבוֹהַּ מִכּוּלָּן. **מִשְׁנָה** וְהֵיכָן הָיוּ מְנַעְנְעִין? בְּ"הוֹדוּ לַה'" תְּחִילָּה וָסוֹף, וּב"אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא", דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל. וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִין: אַף בְּ"אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא". אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: צוֹפֶה הָיִיתִי בְּרִבְדָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁכָּל הָעָם הָיוּ מְנַעְנְעִין אֶת לוּלְבֵיהֶן, וְהֵם לֹא נִעְנְעוּ אֶלָּא בְּ"אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא". **גְּמָרָא** נִעְנוּעַ מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ? הָתָם קָאֵי: כָּל לוּלָב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים כְּדֵי לְנַעְנֵעַ בּוֹ - כָּשֵׁר. וְקָאָמַר: הֵיכָן מְנַעְנְעִין. תְּנַן הָתָם: שְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּשְׁנֵי כִבְשֵׁי עֲצֶרֶת כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? מַנִּיחַ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם עַל גַּבֵּי שְׁנֵי הַכִּבְשִׂין, וּמַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתֵּיהֶן וּמֵנִיף, וּמוֹלִיךְ וּמֵבִיא, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר הֵנִיף וַאֲשֶׁר הוּרָם". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מוֹלִיךְ וּמֵבִיא - לְמִי שֶׁהָאַרְבַּע רוּחוֹת שֶׁלּוֹ, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד - לְמִי שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ שֶׁלּוֹ. בְּמַעֲרָבָא מַתְנוּ הָכִי, אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר עוּקְבָא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: מוֹלִיךְ וּמֵבִיא - כְּדֵי לַעֲצוֹר רוּחוֹת רָעוֹת, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד - כְּדֵי לַעֲצוֹר טְלָלִים רָעִים. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר אָבִין, וְאִיתֵימָא רַבִּי יוֹסֵי בַּר זְבִילָא: זֹאת אוֹמֶרֶת

הא הפילו הוא — במתכוין, דומיא דנפל מאליו, שלא אחז באפר עצמו אלא אחז בשפופרת ונערה לתוך שוקת — כשר. הכי גרסינן: אמאי ולקחו ונתן אמר רחמנא אלא שמע מינה לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה: ואמר רבה גרס בבולהו. **לא** לידוץ **איניש לוליבא בהושענא** — לאחר שאגד הערבה והדס יחד, לא יתחוב הלולב מלמעלה בתוך האגד. **דלמא נתרי טרפי** — הלולב משיר עלי ההדס והערבה, ומשתיירין באגד, וחוצצין בין מין למין, ואינם אגודים יחד להיות לקיחה אחת. **לא** (לינוז) **איניש לוליבא בהושענא** — אם הוא ארוך יותר מדאי מן הערבה, ובא לקצצו מתחת — לא יקצצו בעודה באגודה, אלא יוציאנו ויגוז מתחת, ויחזור ויאגוד. **דמשתיירי הוצא** — של לולב תלושין מן השדרה בתוך האגד, לפי שעלי הלולב ארוכים ומחוברים מתחת השדרה, ונמשכין ועולין בנגד גובהו של לולב. וכשקוצצן מתחת נמצאו חתוכין מן השדרה ונשארין באגודה. **אסור להריח בו** — דגמרינן מסוכה, דילפינן בפרק קמא (ט,א) דחל שם שמים על עצי סוכה ליאסר בהנאה כל שבעה, הואיל והוקצו למצוה. **מריחא** — שהוא דרך הנאתו, אקציה. **הדס במחובר** — לענין שבת נקט לה, כל ימות השנה. **כי שרית ליה** — כלומר: אף על גב דשרית ליה להריח — לא אתי למיתלש, דהא במחובר נמי מריח ליה שפיר, ואינו טרוד בקציצתו שישכח ויתלשנו. **אבל אתרוג דלאכילה קאי** — כי מורח ליה מינשי ותליש ואכיל ליה, ואף אם אוכלו במחובר — אין לך תולש גדול מזה. **הואיל וגבוה מכולן** — חשוב הוא, ונקרא האגד על שמו. **ולגבהיה לאתרוג** — קא סלקא דעתיה דהואיל דגבוה דקאמר היינו הא דאמרן לעיל (לב,ב) שדרו של לולב צריך שיצא למעלה מן ההדס טפח. **ובמינו** — גבוה משלשתן. **משנה** תחלה **וסוף** — 'הודו' שבתחלת הפרק, ו'הודו' שבסוף הפרק בסוף ההלל, מן הודו עד סוף ההלל חדא פרשתא במנין פרשיות של ספר תהלים. **גמרא** **נענוע מאן דכר שמיה** — שיהא אדם חייב לנענע, דפשיטא ליה לתנא, וקבעי: היכן היו מנענעים? **כדי לנענע בו** — אלמא, מצוה לנענע, כדלקמן, לעצור רוחות רעות וטללים רעים. **כיצד עושה** — אותם שהוא צריך להניפם יחד חיים כדכתיב (ויקרא כג) "והניף הכהן אותם על לחם וגו' על שני כבשים" וגו' הכבשים חיים ומניח שתי הלחם על שני הכבשים, כדכתיב "על לחם הבכורים תנופה על שני כבשים" ואף על גב דרישיה דקרא משמע אותם על לחם — ילפינן לה במנחות מלחם המלואים דלחם למעלה. **הונף** — היינו מוליך ומביא, *ונטלי"ר בלע"ז. **הורם** — מעלה, ואין עלייה בלא הורדה. והאי קרא לאו בכבשי עצרת כתיב אלא במלואים, ומיהו, כל תנופות ילפינן מינה. **למי שארבע רוחות שלו** — מצוה זו אנו עושין לשמו, כן מראה בהנפתו. **זאת אומרת** — הא דרבי יוסי, דקאמר: תנופה עוצרת רוחות רעות וטללים רעים.

שירי

שירי

מדייק רבא: מכך שנקטה המשנה שדוקא באופן שנפל האפר למים מאיליו פסול, משמע הָא הֲפִילוֹ הוּא – אם האדם עצמו אחז בשפופרת והפיל בכוונה את האפר למים כדי לקדשם, אף שלא לקח את האפר בידו ממש ליתנו על המים, קידוש המים כָּשֵׁר, ולכאורה קשה אַמַּאי – מדוע קידוש זה כשר, הרי 'וְלָקְחוּ לַטְּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן' אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ – שיקח מן האפר ויתן ממנו על המים, ואם לקיחה על ידי דבר אחר אינה נקראת לקיחה, מדוע יקדשו המים כשאחז רק בשפופרת וניער ממנה את האפר ולא לקח את האפר בידו, אֶלָּא לָאו שֶׁמַּע מִינָּהּ לְקִיחָה עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר – כנידון זה שלקח את האפר רק על ידי השפופרת, שֶׁמָּהּ לְקִיחָה, ואם כן הוא הדין בנטילת הלולב בסודר הכרוך בידו, שמקיים בכך מצות לקיחה.

וְאָמַר רַבָּה אם אגד מתחילה את ההדסים והערבות בלי הלולב, ובא להוסיף את הלולב לאגודה, לֹא לִדוּץ אִינִישׁ לוּלְבָא בְּהוֹשַׁעְנָא – לא יתחוב אדם את הלולב לתוך האגודה מלמעלה, דְּדִלְמָא נָתְרֵי טַרְפֵּי – שמא בתחיבת הלולב ינשרו עלים מן ההדסים או הערבות, ועלים אלו ישארו בתוך האגד בין המינים וְהָוֵי חֲצִיצָה בין מין למין שבתוך האגד, ואינם נחשבים כאגודים יחד שתהא לקיחתם כאחד, אלא יתיר האגד לגמרי ויאגוד מחדש את המינים עם הלולב. וְרָבָא חלק וְאָמַר, רשאי לתחוב את הלולב לתוך האגודה, ואין צריך לחשוש על העלים שינשרו, מפני שמִּין בְּמִינוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ, וכיון שעלים אלו שנשרו הם מאותם מינים שבלולב אינם נחשבים כחציצה כלל.

וְאָמַר רַבָּה אם יש בידו לולב ארוך מאוד ובא לקצץ באורכו מלמטה, לֹא לִינּוּז אִינִישׁ לוּלְבָא בְּהוֹשַׁעְנָא – לא יקצוץ אדם את הלולב כשהוא בתוך האגד עם המינים יחד, כיון שעלי הלולב ארוכים ועולים עם שדרתו לגובה הלולב, ונמצא דְּמִשְׁתַּיְּרֵי הוּצֵי – שהעלים שהיו מחוברים לחלק השדרה שנקצץ, ישארו חתוכים מן הלולב ותחובים בתוך האגד, וְהָוֵי אותם העלים חֲצִיצָה בין המינים, ולכן יוציא את הלולב מן האגודה ואז יקצצנו מלמטה, ויחזור ויאגדנו עם המינים מתחילה. וְרָבָא חלק וְאָמַר, מִין בְּמִינוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ, ולכן יכול לקצצו אף שהוא בתוך האגד, ואין לחשוש לעלים החתוכים שישארו באגודה.

וְאָמַר רַבָּה, חֲדַס שֶׁל מִצְוָה – שנתנו באגודה עם הלולב ובכך הקצהו והזמינו למצותו, אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ כל ימי מצותו, שלומדים איסור הנאה מארבעת המינים מדין עצי הסוכה, שדרשו (לעיל ט.) מן הכתוב שאסורים בהנאה כל שבעת הימים כיון שהוקצו למצות הסוכה, אבל אֶתְרוֹג שֶׁל מִצְוָה מוּתָּר לְהָרִיחַ בּוֹ, ואינו נאסר מחמת מצותו אלא באכילה. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא – הרי שניהם נאסרו בהנאה משום שהוקצו למצותם, ומדוע חלוקים בדין הרחתם. עונה הגמרא: חֲדַס דִּלְרֵיחָא קָאֵי – שדרכו שהוא עומד להריח בו, שאין בו הנאה אחרת, אם כן כִּי אַקְצְיֵיהּ – כשהקצהו לצורך מצותו ואסרו בהנאות אחרות, מֵרֵיחָא אַקְצְיֵיהּ – התכוון להקצותו מלהריח בו, שהוא דרך הנאתו הרגילה, אבל אֶתְרוֹג דְּלַאֲכִילָה קָאֵי – שעיקר ההנאה ממנו היא באכילה, מן הסתם כִּי אַקְצְיֵיהּ – כשהקצהו למצותו ואסרו בהנאות אחרות, מַאֲכִילָה אַקְצְיֵיהּ – לא הקצהו אלא מאכילה שהיא דרך הנאתו, אבל מריח שאינו עיקר הנאתו לא הקצהו, ולכן מותר להריח בו.

וְאָמַר רַבָּה חֲדַס שהוא עדיין בְּמִחוּבָּר לקרקע במקום גידולו, מוּתָּר לְהָרִיחַ בּוֹ ביום טוב או בשבת בכל ימות השנה, אבל אֶתְרוֹג כשהוא עדיין בְּמִחוּבָּר אָסוּר אפילו לְהָרִיחַ בּוֹ. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מה הטעם לחלק בין הדס המחובר לאתרוג המחובר. עונה הגמרא: חֲדַס דִּלְהָרִיחַ קָאֵי – שעיקר הנאתו היא בריח ולכך הוא עומד, אִי שָׁרֵית לֵיהּ – אף אם נתיר לו להריח בו בעודו במחובר, לֹא חוששים שמחמת כך אָתֵי לְמִנְזְיֵיהּ – יבוא לקצצו ולעבור על איסור תורה, כיון שיכול להריח בו כרצונו גם כשהוא מחובר. מה שאין כן באֶתְרוֹג דְּלַאֲכִילָה קָאֵי – שעיקרו עומד לאכילה, יש לחוש דאִי שָׁרֵית לֵיהּ להריח בו בשבת במחובר, אָתֵי לְמִנְזְיֵיהּ – מתוך שיריח בו ירצה להשלים הנאתו מן האתרוג באכילתו, וישכח שאסור לקצצו, ויקצצנו לאוכלו, ויעבור בכך על איסור תורה.

וְאָמַר רַבָּה כשבא ליטול את הלולב כדי לצאת בו, נוטל את הלוּלָב עם ההדסים והערבות [האגודים עמו] בְּיָמִין, וְאת האֶתְרוֹג נוטל בִּשְׂמֹאל. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מדוע יש להקפיד על כך שיהיה הלולב דוקא בימין, ולא להיפך. עונה הגמרא: הָנֵי תְּלָתָא מִצְוֹת – הלולב עם ההדסים והערבות הינם שלשה חלקים מכלל המצוה, וְהַאי חֲדָא מִצְוָה – והאתרוג הוא רק חלק אחד מן המצוה, ויש להעדיף ולהחשיב את רוב חלקי המצוה שיטלם בימינו.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵרִיקָא, מַאי טַעַם לֹא מְבָרְכִינָן אֶלָּא עַל נְטִילַת לוּלָב – מדוע מברכים רק 'על נטילת לולב' ולא מזכירים את שאר המינים בברכה, לכאורה הטעם הוא הוֹאִיל וְגָבוֹהַּ מִכּוּלָּן – ששדרת הלולב צריכה להיות גבוהה טפח יותר מן ההדס והערבה, ונמצא שבכך הוא גבוה יותר משאר המינים ולכן הוא חשוב מהם, וכל הנאגדים עמו נקראים על שמו ונכללים ב'על נטילת לולב', וקשה וְלַנְבְּהֵיהּ לְאֶתְרוֹג וְלִבְרֵיךְ – שבשעת הברכה יגביה את האתרוג שבשמאלו יותר מן הלולב, ויברך 'על נטילת אתרוג'. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ הוֹאִיל וְגָבוֹהַּ מִכּוּלָּן – אין טעם חשיבותו משום ששיעורו גבוה מכולם, אלא כיון שאילן הדקל שבו גדל הלולב, גבוה משאר המינים, ולכך לא תועיל הגבהת האתרוג.

משנה

מבררת המשנה: וְהֵיכָן – באלו פסוקים שבקריאת הלל הָיוּ מְנַעְנְעִין את הלולב. עונה המשנה: פעם אחת היו מנענעים בְּ'הוֹדוּ לַה'' שבתְּחִילָּה – תחילת הפרק האחרון שבהלל, וְפעם נוספת בהודו לה' שבסוֹף פרק זה, וְכן היו מנענעים עוד בְּ'אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא', דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל. וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִין מלבד מה שמנענעים ב'הודו' וב'אנא', מוסיפים לנענע אַף בְּ'אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא'. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא צוֹפָה – מביט הָיִיתִי בְּרֶבֶן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בשעת הנענועים שבהלל, שֶׁכָּל הָעָם הָיוּ מְנַעְנְעִין אֶת לוּלְבֵיהֶן גם באמירת 'אנא ה' הצליחה נא', מלבד מה שנענעו את לולביהם ב'הודו' וב'אנא ה' הושיעה נא' כדברי בית שמאי, וְהֵם – רבן גמליאל ורבי יהושע לֹא נִעְנְעוּ את הלולב אֶלָּא ב'הודו' וּבְ'אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא', כדברי בית הלל.

גמרא

משאלת התנא 'והיכן היו מנענעין', משמע שהיה פשוט לו שיש מצוה לנענע, ולא בא אלא לברר היכן מנענעים. שואלת הגמרא: נְעָנּוּעַ מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ – מי הזכיר שמו, כלומר היכן הוזכר שמצוה לנענע, שבא התנא ללמדנו היכן מענע. עונה הגמרא: הָתָם קָאֵי – התנא נסמך על דברי המשנה לעיל (כט:) שדנה בשיעור אורך הלולב, ואמרה שכָּל לוּלָב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים כְּדֵי לְנַעְנֵעַ בּוֹ כָּשֵׁר, הרי שצריך שיהיה הלולב ראוי לנענע בו, ומוכח שמצוה לנענע בו, ולכן בא התנא במשנתינו וְקָאָמַר הֵיכָן מְנַעְנְעִין בקריאת ההלל.

הגמרא מביאה את סדר התנופה בשתי הלחם ושני הכבשים שהיו מקריבים בחג הביכורים, ואת הטעמים שנאמרו שם, שמן האמור בהם נלמד למצות הנענועים שבלולב: תְּנַן הָתָם במסכת מנחות, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שהיו מביאים בחג השבועות, וּשְׁנֵי כִּבְשֵׂי עֲצֶרֶת לקרבן שלמי ציבור הבאים עם הלחם, שמצוה להניפם יחד שנאמר (ויקרא כג כ) 'וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי ה' עַל שְׁנֵי כְּבָשִׂים' וגו', כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה בתנופתם, מַנִּיחַ את שְׁתֵּי הַלֶּחֶם עַל גַּבֵּי שְׁנֵי הַכְּבָשִׂים, וּמַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתֵּיהֶן [־תחת שני הכבשים], וּמֵנִיף הכל יחד, וּמוֹלִיךְ וּמֵבִיא – לפנים ולאחור, ואחר כך מַעֲלֶה וּמוֹרִיד – מושיטם למעלה ולמטה, שֶׁנֶּאֱמַר בתנופה שנעשתה בימי המילואים, 'אֲשֶׁר הוּנַף – שהוא מוליך ומביא, וַאֲשֶׁר הוּרַם' – שמעלה ומוריד. מביאה הגמרא שני רמזים בסדר מעשה התנופה זה, שמוליך ומביא מעלה ומוריד, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כשמּוֹלִיךְ וּמֵבִיא לפנים ולאחור במצות התנופה, הרי הוא מראה שעושה מצוה זו

המשך בעמוד עב

שֶׁעֲרֵי מִצְוָה – מצוות שהם רק כשיריים למצוה ואינם מעיקר המצוה, בכל זאת הם חשובים כל כך עד שהם מְעַכְּבִין אֶת הַפּוּרְעָנוּת, שֶׁהֲרֵי מצות תְּנוּפָה, שְׁיָרֵי מִצְוָה הֵיא, שהרי אף אם לא הניף, לא מעכב בכך את הכפרה, וְבכל זאת חשובה כל כך עד שבכוחה היא עוֹצֶרֶת רוּחוֹת רעות וּטְלָלִים רָעִים.

וְאָמַר רָבָא, וְכֵן בְּלוּלָב – גם בנענועים שבלולב צריך להוליך ולהביא להעלות ולהוריד, כמו שמצינו לגבי תנופה. מוסיפה הגמרא: רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב כשהיה נוטל הלולב לברך עליו ולצאת בו, היה מַמְטֵי לֵיהּ – מוליכו וּמַיְיתֵי לֵיהּ – ומביאו, וְאָמַר בשעת הנענועים, דֵּין גֵּירָא בְּעֵינֵיהּ דְּסָטָנָא – נענועים אלו הם כחץ בעיני השטן, שרואה שאינו יכול לנתק את ישראל מקיום המצוות, שמקיימים אף את הנענועים שאינם אלא שיירי מצוה, ואינם מקילים בהם כלל. מסיימת הגמרא: וְלָאו מִלְּתָא הִיא – אין ראוי לומר כן, מִשּׁוּם דְּאָתֵי לְאִינְרוּיֵי בֵּיהּ – שכשאומר כן הרי הוא מתגרה בשטן בדבריו, ויבוא השטן שהוא היצר הרע להתגרות בו, ויעשה כל אשר בידו כדי להשיאו לתעות מעל קונו.

משנה

מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ באחד מימי הסוכות וְשם לֹא הָיָה בָּיָדוֹ לוּלָב ושאר מינים לִיטּוֹל, לְכִשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ ששם יש לו את לולבו, עליו ליטלו מיד, ואף אם שכח והתחיל בסעודתו צריך להפסיק מיד וִיטּוֹל עַל שֻׁלְחָנוֹ באמצע סעודתו. דין נוסף: אם לֹא נָטַל לולב שַׁחֲרִית, יִטּוֹל אפילו בֵּין הָעַרְבַּיִם, לפי שֶׁכָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַלּוּלָב. [אך לכתחילה מצותו בשחרית, משום שזריזין מקדימין למצוות].

גמרא

מקשה הגמרא: אֲמָרַת שאם לא נטלו לפני הסעודה, נוֹטְלוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ, לְמֵימְרָא דְּמַפְסִיק ונוטלו באמצע סעודתו, וּרְמִינְהִי – שנינו במשנה (שבת ט:) להיפך, שאף שאסור לאכול קודם שיתפלל מנחה, מכל מקום אִם הִתְחִילוּ אֵין מַפְסִיקִין, הרי שאם התחיל את סעודתו אינו צריך להפסיק אפילו למצוה שהיה צריך לעשותה לפני הסעודה, ויקיים את המצוה לאחר הסעודה, ומדוע במשנתנו אמרו שיפסיק באמצע סעודתו ליטול את הלולב. מתרצת הגמרא:

אָמַר רַב סַפְרָא לֹא קַשְׁיָא, הָא – במשנה בשבת מדובר באופן דְּאִיכָּא שְׁהוּת בְּיוֹם להתפלל אחר שיגמרו סעודתם, ולכך מותר לו להמשיך בסעודתו ואינו צריך להפסיק, וְהָא – משנתינו מדברת באופן דְּלֵיכָּא שְׁהוּת בְּיוֹם שסעודתו תמשך עד הערב, ולפיכך צריך להפסיק באמצע אכילתו ליטול לולב, שאם לא יטול עכשיו שוב לא יוכל לקיים את המצוה.

אָמַר רָבָא לא יתכן שדברי רב ספרא נאמרו כיישוב על הקושיא הנזכרת, דַּמַּאי קוּשְׁיָא – מה סתירה יש בין המשניות כלל, אף אם שניהם מדברות כשיש שהות ביום, דְּיִלְמָא טעם החילוק משום שהָא – נטילת לולב, דְּאוֹרַיְיתָא ולכך צריך להפסיק באמצע סעודתו כדי לקיים את המצווה, וְהָא – תפילת מנחה דְּרַבָּנָן, ולכך אין צריך להפסיק את סעודתו. אֶלָּא אָמַר רָבָא, אִי קַשְׁיָא – אם יש קושיא שעל זה הוצרך רב ספרא לתרץ 'הא דאיכא שהות דליכא שהות', הָא קַשְׁיָא – כך מתבארת הקושיא, שברישא של המשנה כתוב שלְכִשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ נוֹטְלוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ, אַלְמָא דְּמַפְסִיק סעודתו לצורך נטילת הלולב, וְהָדַר תָּנֵי לֹא נָטַל שַׁחֲרִית יִטּוֹל בֵּין הָעַרְבַּיִם, אַלְמָא דלֹא מַפְסִיק – אינו צריך להפסיק ורשאי להמתין לבין הערביים ואז ליטלו. ועל זה אָמַר רַב סַפְרָא לֹא קַשְׁיָא, הָא – הסיפא של המשנה שמבואר שיכול להמתין וליטלו בין הערביים, מדובר בדְּאִיכָּא שְׁהוּת בְּיוֹם, ומשום כך אם לא נטלו שחרית והתחיל סעודתו רשאי להמתין וליטלו בין הערביים, ואילו הָא – הרישא שמבואר שצריך להפסיק בסעודתו, מדובר בדְּלֵיכָּא שְׁהוּת בְּיוֹם משום שתמשך סעודתו עד הערב, ולכך צריך להפסיק וליטלו על שולחנו באמצע הסעודה.

אָמַר רַבִּי זֵירָא אין לומר שהקושיא היא כדברי רבא, דַּמַּאי קוּשְׁיָא, וּדִלְמָא – שמא כוונת המשנה ברישא שמִצְוָה לכתחילה לְאַפְסוּקֵי באמצע סעודתו משום שחוששים שמא ישכח ויבוא לידי פשיעה שלא יטול לולב, וְבסיפא של המשנה נאמר דאִי לֹא פָּסֵיק – שאם לא נהג כדין ולא הפסיק באמצע סעודתו, יִטּוֹל בֵּין הָעַרְבַּיִם, משום שֶׁמעיקר הדין כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַלּוּלָב. אֶלָּא אָמַר רַבִּי זֵירָא, לְעוֹלָם הקושיא שבא רב ספרא לתרץ היא כִּדְאַמְרִינָן מֵעִיקָּרָא שקשה ממשנתנו על המשנה בשבת, וּדְקַשְׁיָא לָךְ שהרי ניתן לחלק ביניהם ולומר שהָא – נטילת לולב דְּאוֹרַיְיתָא ולכך צריך להפסיק בסעודתו, וְהָא – תפילה דְּרַבָּנָן ולפיכך אינו צריך להפסיק בסעודתו, אין זה תירוץ נכון, שהרי הָכָא – כאן במשנה מדובר בְּחול המועד שנקרא יוֹם טוֹב והוא שֵׁנִי בחשיבותו ליום טוב ראשון, ומצות לולב בו הוא רק מִדְּרַבָּנָן, ובזה עֲסָקִינָן במשנתנו, ואף על פי כן אמרו שצריך להפסיק בסעודתו, ומשום כך הוצרך רב ספרא לתרץ שמדובר כשאין עוד שהות ביום לקיים את המצוה לאחר הסעודה, ולכך אף שהיא מדרבנן חייב להפסיק את סעודתו, ובמשנה בשבת מדובר שיש לו שהות להתפלל לאחר הסעודה, ולכך אינו צריך להפסיק. מביאה הגמרא ראיה: דַּיְקָא נַמִּי שדין משנתנו הוא בחול המועד, מִדְּקָתָנֵי 'מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְאֵין בְּיָדוֹ לוּלָב', דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לפרש משנתנו בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, מִי שָׁרֵי ללכת בדרך ביום טוב, והרי אסור לצאת ביום טוב מחוץ לתחום, אלא ודאי שמדובר בחול המועד שמצות לולב בו היא מדרבנן.

משנה

מנהג קריאת ההלל בזמן המשנה היה שאחד קורא את ההלל ומוציא את האחרים ידי חובתם. ועל כך אומרת המשנה: מִי שֶׁהָיָה עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן הפטורים ממצות הלל, מַקְרִין אוֹתוֹ – קורין לפניו את ההלל, אינו יכול לצאת ידי חובתו בשמיעה מהם שכל שאינו מחוייב בדבר אינו יכול להוציא את המחוייב ידי חובתו, אלא צריך שיהיה עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן מַה שֶּׁהֵן אוֹמְרִין ויוצא ידי חובתו באמירתו. מוסיפה המשנה וְתָבֹא לוֹ מְאֵירָה – קללה, על מי שעשה כן, שלא למד לומר בעצמו את ההלל והוצרך לאחרים שיוציאוהו. ואם למד ואף על פי כן מבקש מהם שיוציאוהו ידי חובה, תבוא לו מאירה משום שמבזה את קונו לעשות שלוחים כאלה כדי לקיים את מצותו. אולם אִם הָיָה גָּדוֹל מַקְרֶא אוֹתוֹ את ההלל, מוציאו ידי חובתו ואינו צריך לענות אחריו כלל, אלא שתיקנו נביאים שיהא עוֹנֶה אַחֲרָיו הַלְלוּיָהּ על כל דבר שהוא אומר, כדי שיהא ההלל נאמר בדרך שירה ושמחה. דין נוסף: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְכַפּוֹל פסוקים מסויימים בקריאת ההלל, אף הוא יעשה כן וִיכַפּוֹל, אבל מקום שנהגו לְפַשֵּׁט ולא לכפול אלא לומר כל פסוק פעם אחת, אף הוא יְפַשֵּׁט ולא ישנה ממנהג המקום. וכן מקום שנהגו לְבָרֵךְ לאחר קריאת ההלל, אף הוא יְבָרֵךְ, לפי שהַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. והוא הדין אם נהגו מנהגים אחרים בקריאת ההלל, גם כן ינהג כמנהג המקום.

גמרא

תָּנוּ רַבָּנַן, כְּאֶמֶת אָמְרוּ [־הלכה ברורה שאין חולק בדבר], בֵּן שהוא מחוייב בברכת המזון רק מדרבנן, מְבָרֵךְ לְאָבִיו ויוצא אביו ידי חובתו אף שאינו אומר אחריו את הברכות מילה במילה, וְכן עֶבֶד מְבָרֵךְ לְרַבּוֹ ומוציאו ידי חובתו, וְכן אִשָּׁה מְבָרֶכֶת לְבַעְלָהּ ויוצא על ידה ידי חובתו אף שאינו עונה אחריה, אֲבָל מכל מקום אָמְרוּ חֲכָמִים, שתָּבֹא מְאֵירָה לְאָדָם שלא למד, וזקוק הוא שֶׁיהיו אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו מְבָרְכִין לוֹ.

אָמַר רָבָא

רש"י

שירי מצוה — מצוה שהיא שירים, שאינה עיקר לעכב בפרה, אף על פי כן חשובה היא לעכב את הפורענות. **שהרי תנופה שירי מצוה היא** — ואינה מעכבת, כדתניא בתורת כהנים, ומייתינן לה בגמרא דיומא (ה,א): "לתנופה לכפר" וכי תנופה מכפרת? והלא אין בפרה אלא בדם! אלא, שאם עשאה לתנופה שירי מצוה, ששיירה ולא עשאה — מעלה עליו הכתוב כאילו לא עשה מן המובחר, וכיפר.

כלומר: אף על פי כן כיפר, שאין צריך להביא קרבן אחר. **וכן לולב** — מוליך ומביא מעלה ומוריד. **ממטי ליה** = מוליך. **ומייתי** = מביא. **גירא בעיניה דסטנא** — הרי זה לחץ בעיניו של שטן, שרואה בעיניו שאין בו כח לנתק מעלינו עול מצות. **ולאו מלתא היא** — אין נכון לומר כן. **לאינוריי** — שיתגרה בו שטן שהוא יצר הרע וישיאנו לתעות מעל קונו וימסור עצמו על הדבר. **משנה** יטול על שלחנו — אם שכח ולא נטל קודם אכילה, צריך להפסיק סעודתו וליטול לולב. **גמרא** אם התחילו אין מפסיקין — גבי תפלת המנחה תנן לה במסכת שבת: לא ישב אדם לפני הספר, ולא יכנס לא לאכול ולא לדון. ואם התחילו קודם המנחה ומשכה סעודתן והגיע זמן המנחה — אין מפסיקין, אין צריכין להפסיק סעודתן ולהתפלל. **הא דאיכא שהות ביום** — התם בדאיכא שהות להתפלל אחר שיגמרו סעודתם, ומתניתין דהכא — בדליכא שהות, שתמשך סעודתו עד שתחשך. **ומאי קושיא** — דתפלה אלולב דאיצטריך רב ספרא לשנויי עלה, דלמא תרוייהו בדאיכא שהות וגבי לולב מפסיקין — דמדאורייתא היא, אבל תפלה דרבנן. **אלא אי קשיא** — דאיצטריך רב ספרא לשנויי — היא גופה קשיא, דלולב אלולב. רישא דקתני מפסיק, וסיפא משמע ימתין אם ירצה, שהרי יש לו שהות כל היום. **דלמא מצוה לאפסוקי** — שמא ישכח ויפשע. **אלא אמר ר' זירא לעולם** — כי איצטריך רב ספרא לשנויי — משום קושיא קמייתא איצטריך. **משנה** מקרין אותו — כך היו נוהגין: אחד קורא את ההלל ומוציא את הרבים. ואם היה עבד או אשה או קטן, הואיל ואין מחויב בדבר — אין מוציא את המחויב מידי חובתו, הלכך עונה אחריו כל מה שהוא אומר. **ותבא לו מאירה** — שלא למד, ואם למד — תבא לו מאירה שמבזה את קונו לעשות שלוחיו כאלה. **עונה אחריו הללויה** — על כל דבר שהוא אומר. והכי קתני לה במסכת סוטה (ל,ב): כיצד אמרו ישראל שירה בים — כגדול המקרא את ההלל והם עונין אחריו "הללויה". משה אמר "אשירה לה'", והם אומרים "אשירה לה'", משה אמר "כי גאה גאה" והם אומרים "אשירה לה'". אלמא, דעל כל דבר ודבר קאמר דעונין הללויה. **לכפול** — כל פסוק ופסוק. ונהגו כן מפני שיש פרשה שכולה כפולה "הודו" תחלה וסוף, "יאמר נא" שלשה פעמים, "קראתי יה עניני במרחב יה" "ה' לי... ה' לי..." "טוב לחסות... טוב לחסות..." "סבבוני..." "סבבוני", "דחה דחיתני", "ויהי לי לישועה" "קול רנה וישועה", "ימין ה'" "ימין ה'", "לא אמות" "ולמות לא נתנני", "פתחו לי שערי" "זה השער" וגו'. אבל מ"אודך" ולמטה אינו (כופל). והיינו דאמרינן לקמן (לט,א) מוסיף לכפול מ"אודך" ולמטה. **גמרא באמת אמרו** — כל באמת הלכה היא, ואין חולק בדבר. **כן מברך לאביו** — ברכות המזון, משהגיע לחינוך, דחייב מדרבנן. ובמסכת ברכות פרק "מי שמתו" (כ,ב) מוקים לה כגון שלא אכל אביו אלא כזית או כביצה, דהוי שיעורא דרבנן, דמדאורייתא לא מיחייב עד דשבע, דכתיב "ואכלת ושבעת וברכת". הלכך, אתי מדרבנן ומפיק מדרבנן. **שאשתו וכניו מברכין לו** — דודאי מחמת שלא למד הוא.

הלכתא

שִׁירֵי מִצְוָה מְעַכְּבִין אֶת הַפּוּרְעָנוּת. שֶׁהֲרֵי תְּנוּפָה שִׁירֵי מִצְוָה הִיא, וְעוֹצֶרֶת רוּחוֹת וּטְלָלִים רָעִים. וְאָמַר רָבָא: וְכֵן בְּלוּלָב. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב מְמַטֵּי לֵיהּ וּמַיְיתֵי לֵיהּ, אָמַר: דֵּין גִּירָא בְּעֵינֵיהּ דְּסִטְנָא. וְלָאו מִלְּתָא הִיא, מִשּׁוּם דְּאָתֵי לְאִינְרוּיֵי בֵּיהּ. **משנה** מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְלֹא הָיָה בְּיָדוֹ לוּלָב לִיטּוֹל - לִכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ יִטּוֹל עַל שֻׁלְחָנוֹ. לֹא נָטַל שַׁחֲרִית - יִטּוֹל בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁכָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַלּוּלָב. **גמרא** אָמְרַתְּ: נוֹטְלוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ, לְמֵימְרָא - דְּמַפְסִיק. וּרְמִינְהִי: אִם הִתְחִילוּ - אֵין מַפְסִיקִין! אָמַר רַב סָפְרָא: לָא קַשְׁיָא: הָא - דְּאִיכָּא שָׁהוּת בַּיּוֹם, הָא - דְּלֵיכָּא שָׁהוּת בַּיּוֹם. אָמַר רָבָא: מַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא הָא דְּאוֹרַיְיתָא, הָא דְּרַבָּנַן. אֶלָּא אָמַר רָבָא: אִי קַשְׁיָא - הָא קַשְׁיָא: לִכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ נוֹטְלוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ, אֲלָמָא דְּמַפְסִיק. וַהֲדַר תָּנֵי: לֹא נָטַל שַׁחֲרִית - יִטּוֹל בֵּין הָעַרְבַּיִם, אֲלָמָא: לֹא מַפְסִיק! אָמַר רַב סָפְרָא: לָא קַשְׁיָא: הָא - דְּאִיכָּא שָׁהוּת בַּיּוֹם, הָא - דְּלֵיכָּא שָׁהוּת בַּיּוֹם. אָמַר רַבִּי זֵירָא: מַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא מִצְוָה לְאַפְסוֹקֵי, וְאִי לָא פָּסֵיק - יִטּוֹל בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁכָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַלּוּלָב. אֶלָּא אָמַר רַבִּי זֵירָא: לְעוֹלָם כִּדְאָמְרִינַן מֵעִיקָּרָא, וּדְקַשְׁיָא לָךְ הָא דְּאוֹרַיְיתָא הָא דְּרַבָּנַן - הָכָא בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי דְּרַבָּנַן עָסְקִינַן. דַּיְקָא נַמִּי, מִדְּקָתָנֵי: מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְאֵין בְּיָדוֹ לוּלָב, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן - מִי שֶׁרֵי. **משנה** מִי שֶׁהָיָה עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן מַקְרִין אוֹתוֹ - עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן מַה שֶּׁהֵן אוֹמְרִין. וְתָבָא לוֹ מְאֵירָה. אִם הָיָה גָּדוֹל מַקְרֵא אוֹתוֹ - עוֹנֶה אַחֲרָיו "הַלְלוּיָהּ", מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְכָפּוֹל - יִכְפּוֹל, לְפָשׁוֹט - יִפְשׁוֹט, לְבָרֵךְ - יְבָרֵךְ, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: בְּאֱמֶת אָמְרוּ: כֵּן מְבָרֵךְ לְאָבִיו, וְעֶבֶד מְבָרֵךְ לְרַבּוֹ, וְאִשָּׁה מְבָרֶכֶת לְבַעְלָהּ. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים: תָּבֹא מְאֵירָה לְאָדָם שֶׁאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו מְבָרְכִין לוֹ. אָמַר רָבָא:

הלכתא

מאי קושיא דלמא הא דאורייתא והא דרבנן — תימה: והרי קידוש היום דאורייתא, כדאמרינן פרק "מי שמתו" (ברכות כ,ב ושם): נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. והא דמשמע בריש נזיר (ג,ב) שהוא מדרבנן — איין הוא מדרבנן, דדריש לאסור על היין מצוה כיין הרשות, וקאמרינן: מאי היא — קידושא ואבדלתא, מושבע ועומד הוא! ומשני: קידוש עצמו דאורייתא. ואפילו הכי אמר ר' יוסי ברישׁ "ערבי פסחים" (ק,א ושם) דאין מפסיקין, ופסקינן התם הלכה כר' יוסי בערב שבת, וכר' יהודה בערב פסח! ויש לומר: דשאני קידוש היום, שיכול לקדש ביום בבלילה, וליכא למיחש לפשיעותא כולי האי. ועוד: לפי שעוסק בסעודת שבת לא חיישינן כולי האי שמא יתעצל בקידוש היום.

יום טוב שני דרבנן — ואכתי הוה מצי לשנויי דאידי ואידי איכא שהות, אלא משום דכולי יומא זימניה הוא חיישינן טפי דלמא אתי למיפשע, כדאמרינן פרק קמא דשבת (י,א): במנחה, כיון דקביעא ליה זימנא — מירתת ולא אתי למיפשע, ערבית כיון דכולי ליליא זמניה — לא מרתת, ואתי למיפשע. ואין לומר משום דהתם ליליא זמן שינה וחיישינן טפי, דאם כן ההוא טעמא הוה ליה למימר התם. ויש לומר: דתפלה צריכה שהות, ומתעצל בה טפי מנטילת לולב, דמכי אגבהיה נפק ביה.

מדקתני מי שבא בדרך — תימה: בסוף פרק "תפלת השחר" (ברכות ל,א ושם) אמרינן: השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע, [לולב ומנענע] והיינו ביום טוב! ויש לומר: דהיכא דליכא למיטעי — לא חייש, ומיירי בהולך בתוך התחום למקום שבא חכם. ועוד: דהתם קתני השכים לצאת לדרך שמביתו הולך לקראת חכם ונוטל לולב קודם שיצא, אבל הכא קתני מי שבא בדרך וכשיכנס בביתו נוטל לולב — משמע שממקום רחוק בא לביתו.

מי שהיה עבד ואשה — משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות. וכן דעצרת. וטעמא — משום דמצוה שהזמן גרמא היא, אף על גב דבהלל דלילי פסחים משמע בפרק "ערבי פסחים" (קח,א) דמחייבי בארבע כוסות, ומסתמא לא תיקנו ארבע כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה — שאני הלל דפסח דעל הנס בא, ואף הן היו באותו הנס. אבל כאן לא על הנס אמור.

ותהי לו מאירה — שלא למד, ואם למד — תבא לו מאירה שמבזה את קונו לעשות שלוחיו כאלה. כן פירש בקונטרס. ועל אשתו ובניו מברכין לו בגמרא היה לו לפרש כן, דמתניתין מיירי בלא למד, שמקרין אותו ועונה אחריהן מה שהן אומרים, ומשום דמבזה במה שאלו מברכין לו — דלאו בני חיובא נינהו המקרין אותו קלייט ליה — דהא בגדול מקרא, אף על פי שאין עונין אחריו אלא הללויה, דנפיק בשמיעה לחודיה — ותבא לו מאירה, — דעבד ואשה נמי לא מיחייבי בהלל, דמצות עשה שהזמן גרמא הוא.

באמת אמרו בן מברך לאביו — אין זה מענין משנתינו, ולא מייתי ליה אלא אגב גרירא דתבא לו מאירה, דהכא לא איירי במקרא אותו, דבפרק "מי שמתו" (ברכות כ,ב ושם) רוצה לדקדק מכאן דנשים חייבות בברכת המזון דאורייתא, מדמוציאה אחרים ידי חובתן. ופריך: קטן איכא למימר דאורייתא? אלא הכא במאי עסקינן דאכל שיעורא דרבנן ומפיק דרבנן. ובתוספתא קתני גבי ברכת המזון דאין אשה ועבד וקטן מוציאין את הרבים ידי חובתן, ואיכא לאוקומי כשאכל שיעורא דאורייתא, ואין יכול לדקדק מכאן דברכת המזון דאורייתא — דדלמא לא הוי דאורייתא, כיון דאין מצטרפות לזימון, כדתנן פרק "שלשה שאכלו" (ברכות מה,א) — אין מוציאות, אף על פי שהאיש מוציאן — שאני איש דחשיב טפי. אי נמי, משום דרבים זילא בהו מלתא, דהרי מגילה דנשים חייבות בה ופירש בעל הלכות גדולות דאין נשים מוציאות את הרבים ידי חובתן במגילה.

הלכתא

הלכתא גיברתא איכא למשמע ממנהגא דהלילא — במקום של רבא היו כולם בקיאים בהלל, והיו כולם קוראים את ההלל עם שליח צבור כמו שאנו קוראים עכשיו, ולא היו סומכים עליו כלל, כדפירש בקונטרס. אלא שנהגו לשנות בהנך דוכתי דמפרש והולך, כדי ללמוד מהן הלכה למעשה לבקי, ולמי שאינו בקי וגדול מקרא אותו או קטן, ומה שאין אנו נהגין עכשיו לעשות כן — משום דמנהגא קרי ליה, (והיכא דנהוג — נהוג), והיכא דלא נהוג — לא נהוג.

הוא אומר הללויה — שליח צבור, והצבור עונין אחריו "הללויה" והוא שותק עד שיענו. והשתא אינו מפרש היאך מברכין, שגם הצבור חייבין לברך קודם שיתחילו. ושמא כולם מברכין יחד, ואף על פי שהצבור שותקין עד שיפתח שליח צבור "הללויה" — אין לחוש בכך.

מכאן שאם היה גדול מקרא אותו עונין אחריו הללויה — ממתניתין שמענין לה, אלא מפרש והולך כל הלכתא דאיכא למשמע ממנהגא.

מכאן שמצוה לענות בראשי הפרקים — פירש בקונטרס: מכאן שבראשי הפרקים צריכין לענות ראשי הפרקים, ולא סגי להו בהללויה. משמע מתוך פירוש הקונטרס שבראשי פרקים עונין ראשי פרקים ולא יותר, ועל כל דבר חוץ מראשי פרקים עונין "הללויה" עד שיגמור את ההלל, וכן פירש במתניתין. ובסוף פרק "כשם" (סוטה ל.ב ושם) לא משמע הכי, דתניא בגמרא: כיצד אמרו ישראל שירה כגדול מקרא את ההלל והן עונין אחריו ראשי פרקים. משמע שמתחילת הפרק עד סופו עונה ראש (ראש) פרק על כל דבר ודבר עד סופו. וכן פרק שני עונה ראש פרק שני ועל כל דבר ודבר עד סופו, וכן כולם. כגון "הללויה בצאת ישראל ממצרים, לא לנו ה' לא לנו, אהבתי כי ישמע ה', הללו את ה' כל גוים, הודו לה' כי טוב". ושמא מתחלת הלל עד הודו פרק אחד, מדלא עשה במנהגא דהלילא סימן לדבר עד הודו, דבפרק ראשון הבא אחריו היה להם לעשות סימן זה. ומה שנוהגין עכשיו ששליח צבור אומר שלשה "יאמרו נא" והצבור עונין על כל אחד ואחד "הודו", ולא מצינו מנהג זה בש"ס מכל מקום נפקי מהנך קראי דשומע כעונה.

הוא אומר אנא ה' הושיעה נא והם אומרים אנא ה' הושיעה נא, הוא אומר אנא ה' הצליחה נא וכו' — ואף על גב דאמרינן במגילה (כב,א) אין מפסיקין בפסוק אלא לתינוקות — הכא שאני, שאמרוהו שני בני אדם, כדאיתא ב"ערבי פסחים" (קיט,א).

שמע ולא ענה יצא — מי שאינו יודע לקרות ולא לענות, אם שמע וכיון את לבו לשמוע, אף על פי שלא ענה — יצא. וכן למתפללין בצבור, ושליח צבור אומר קדושה או "יהא שמיה רבא מברך" — ישתקו מתפלתן וישמעו, והרי הן כעונין ולכשיגמור קדושה יחזרו לתפלתן. וכן יסד רב יהודאי גאון בהלכות גדולות, כדפירש בקונטרס. וקשה מהא דאמרינן פרק "מי שמתו" (ברכות כא,ב): אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה — יתפלל, ואם לאו — לא יתפלל? ויש אומרים: שם כן במודים, ולמה לן כולי האי? יתפלל כדרכו, ולכשיגיע שם ישתוק! אלא ודאי אם היה שותק היתה שמיעתו הפסקת תפלתו. ומיהו, שמא אף על גב דשומע כעונה מכל מקום עונה עדיף, ומצוה מן המובחר.

אמר רבא לא לימא איניש ברוך הבא והדר בשם ה' — תימה: דבסוף "מצות חליצה" (יבמות קו,ב ושם) אמר אביי: האי מאן דמקרי חליצה לא ליקרי לדידה "לא" לחודי' ו"אבה [יבמין]" לחודיה, דמשמע אבה יבמי. אלא: "לא אבה יבמי" בבת אחת, ולא ליקרי לדידיה "לא" לחודיה, ו"חפצתי [לקחתה]" לחודיה, דמשמע חפצתי לקחתה, אלא: "לא חפצתי לקחתה" בפעם אחת. אמר רבא: אפסוקי מלתא לית לן בה! ויש לומר: דלבתר דשמע הכי מרב ספרא — סברה.

הִלְכְתָא גִּיבְרְתָא אִיכָּא לְמִשְׁמַע מִמִּנְהָגָא דְּהַלֵּילָא; הוּא אוֹמֵר "הַלְלוּיָהּ" וְהֵן אוֹמְרִים "הַלְלוּיָהּ" - מִכָּאן שֶׁמִּצְוָה לַעֲנוֹת "הַלְלוּיָהּ". הוּא אוֹמֵר: "הַלְלוּ עַבְדֵי ה'" וְהֵן אוֹמְרִין: "הַלְלוּיָהּ" - מִכָּאן שֶׁאִם הָיָה גָּדוֹל מַקְרָא אוֹתוֹ עוֹנֶה אַחֲרָיו "הַלְלוּיָהּ". הוּא אוֹמֵר "הוֹדוּ לַה'" וְהֵן אוֹמְרִים "הוֹדוּ לַה'" - מִכָּאן שֶׁמִּצְוָה לַעֲנוֹת רָאשֵׁי פְרָקִים. אִתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא: מִצְוָה לַעֲנוֹת רָאשֵׁי פְרָקִים. הוּא אוֹמֵר: "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא" וְהֵן אוֹמְרִים: "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא" מִכָּאן שֶׁאִם הָיָה קָטָן מַקְרֵא אוֹתוֹ - עוֹנִין אַחֲרָיו מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר. הוּא אוֹמֵר: "אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא" וְהֵן אוֹמְרִים: "אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא" - מִכָּאן שֶׁאִם בָּא לִכְפּוֹל כּוֹפֵל. הוּא אוֹמֵר: "בָּרוּךְ הַבָּא" וְהֵן אוֹמְרִים: "בְּשֵׁם ה'" מִכָּאן לְשׁוֹמֵעַ כָּעוֹנֶה. בְּעוּ מִינַּיהּ מֵרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: שָׁמַע וְלֹא עָנָה מַהוּ? אָמַר לְהוּ: חַכִּימְיָא וְסָפְרֵיָא וְרֵישֵׁי עַמָּא וְדָרְשַׁיָּא אָמְרוּ: שָׁמַע וְלֹא עָנָה - יָצָא. אִתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא: מִנַּיִן לִשּׁוֹמֵעַ כָּעוֹנֶה - דִּכְתִיב: "אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא יֹאשִׁיָּהוּ" וְכִי יֹאשִׁיָּהוּ קָרָאן? וַהֲלֹא שֶׁפָּן קָרָאן, דִּכְתִיב: "וַיִּקְרְאוּהוּ שָׁפָן אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ" אֶלָּא מִכָּאן לִשּׁוֹמֵעַ כָּעוֹנֶה. וְדִילְמָא בָּתַר דִּקְרָאנְהוּ שָׁפָן קָרָא יֹאשִׁיָּהוּ? אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב: "יַעַן רַךְ לְבָבְךָ וַתִּכָּנַע לִפְנֵי ה' בְּשָׁמְעֲךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", "בְּשָׁמְעֲךָ" וְלֹא בְּקָרְאֲךָ. אָמַר רָבָא: לָא לֵימָא אִינִישׁ "בָּרוּךְ הַבָּא" וַהֲדַר "בְּשֵׁם ה'" אֶלָּא "בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה'" בַּהֲדֵדֵי. אֲמַר לֵיהּ רַב סָפְרָא:

הלכתא גיברתא — הלכות גדולות. **ממנהגא דהלילא** — ממה שאנו רואים שנוהגין עכשיו בימינו בבתי כנסיות, כדמפרש ואזיל שהיו נוהגין לענות "הללויה" שתי פעמים ולא יותר, ואומרים כל ההלל עם המקרא עד "הודו", ועונין "הודו" אחריו, וחוזרין וקורין עמו עד "אנא" ועונין "אנא הושיעה נא" ו"אנא הצליחה נא" אחריו, כמו שאנו עושין. ואין זו בקריאת הראשונים שהיו עונים הללויה על כל דבר, כדאמרינן במתניתין דהכא ובסוטה (ל,ב): ואמר רבא: ממנהג של עכשיו אנו למדים מהו עיקר קריאת הלל בשתיקנוהו תחילה, לפי שהכל חייבין בקריאתו ואין הכל בקיאין בו — תקנו אחד קורא ואחרים שומעים, והכל עונים מקצת. ועכשיו שכל בני כנסיותינו בקיאין, וקורין אותו כולו — ואף על פי כן עונין שתי פעמים "הללויה" ו"הודו לה'" ו"אנא" — מכאן אנו יכולים ללמוד מה תקנו הראשונים לענות למי שאין בקיאין ולבקיאין. **הוא אומר** הללויה **והן אומרים הללויה מכאן שמצוה לענות הללויה** — ממה שאנו נוהגין שהמקרא פותח ב"הללויה" ואנו שותקין ועונין אחריו "הללויה" והוא שותק, ואין אנו מתחילין לקרות עמו בסדר שאנו גומרים עמו שאר ההלל — למדין אנו מכאן שמצוה לענות "הללויה" בפתיחתו ואפילו לבקיאין. **הוא אומר הללו עבדי ה' והם אומרים הללויה מכאן למי שגדול מקרא שעונה אחריו הללויה** — ממה שנוהגין עכשיו לענות עוד "הללויה" פעם שניה, ושאר הלל קורין כולן עמו — אנו למדין תקנה הראשונה מי שאינו בקי, או בקי ואינו גומרו אלא סומך על המקרא — דיו לענות הללויה על כל דבר ודבר. ולפיכך החזיקו עכשיו במנהג הזה לסמוך בי"הללו עבדי ה'" על המקרא, ולענות "הללויה" לדעת תקנה ראשונה, ולא תשתכח. שמותר בכל הלל לסמוך עליו ולענות הללויה למי שאינו בקי. **הוא אומר** הודו — והן שותקין ואחר כך עונין. **מכאן** — שבראשי פרקים צריכין לענות ראשי פרקים עצמן, ולא סגי ליה בית הלל"הללויה". ומיהו אנן דגמרינן כוליה לא צריכינן, אלא שבזה החזיקו שלא תשתכח תקנה הראשונה למי שאינו גומר. **הוא אומר אנא והם אומרין אחריו אנא** — ואין זה מראשי פרקים, בזה החזיקו להיות סימן לעיקר תקנה, למי שסומך על המקרא שפעמים שצריך לענות אחריו כל דבר ודבר שהוא אומר. והיכי דמי — כגון מי שהיה קטן מקרא אותו, כדתנן במתניתין. **הוא אומר אנא** ה' **הצליחה נא** — והן שומעין, ואחר כך עונין — סימן זה החזיקו לדעת שהרוצה לכפול את ההלל כופל, כמו שזה נכפל. שהרי שומע בעונה, כדלקמן, ואלו שומעין ועונין — הרי זו כפילה. וכל הני "מכאן" דקאמר רבא, מכאן לקטן המקרא כו', מכאן שאם בא לכפול — לאו דווקא, דהוא הדין נמי מצי למילף איפכא מ"אנא הושיעה נא" שאם בא לכפול ומאנא הצליחה נא לקטן המקרא, אלא אשמעינן שלא על חנם החזיקו אלו שגומרין את ההלל לענות דברים הללו אלא כדי ללמוד מהם תקנות הללו שתקנו נביאים לישראל. **הוא אומר ברוך הבא והם אומרים בשם ה'** — וב"ברוך הבא" סומכין עליו, ואין עונין לא התיבות עצמן ולא הללויה — מכאן נלמד לשאינו יודע לא לקרות ולא לענות, אם שמע וכיון לבו לשמוע, אף על פי שלא ענה — יצא. וכן למתפללין בצבור ושליח צבור אומר קדיש או "יהא שמיה רבא" — ישתקו בתפלתן וישמעו בכוונה, והרי הן כעונין. וכשיגמור הקדושה — יחזרו לתפלתן. וכן יסד רב יהודאי גאון בעל הלכות גדולות. **חכימיא** — כמשמעו. **וספריא** — מלמדי תינוקות. **אשר קרא המלך** וגו' — בספר שמצא חלקיה הכהן משתעי קרא, בספר מלכים (ב כב). **לא לימא איניש** — מי שאין אחר מקרא אותו לא לימא "ברוך הבא" וינשים בינתים והדר "בשם ה'", דלא קיימא אזכרה אמילתא דלעיל, ומיחזי כמוציאו לבטלה.

הֲלָכָתָא גִּיבְרָתָא – הלכות גדולות **אִיכָּא לְמִשְׁמַע מִמִּנְהָגָא דְּהַלֵּילָא** – יש ללמוד מהמנהג שנוהגים בימינו באמירת הלל בבתי כנסיות, היאך היתה קריאת הלל כשתיקנוהו הראשונים, שאף שאין קריאתנו כקריאת הראשונים, מכל מקום עדיין ניתן ללמוד מכך את מנהגם, וכדלהלן: ממנהגנו שבתחילת קריאת ההלל **הוּא** – המקריא פותח **וְאוֹמֵר הַלְלוּיָהּ, וְהֵן** – השומעים שומעים ושותקים בשעת אמירתו, ואחר כך חוזרים השומעים **וְאוֹמְרִים הַלְלוּיָהּ** והמקריא שותק עד שיענו, **מִכָּאן** יש ללמוד שֶׁאף הבקיאים הקוראים את ההלל בעצמם, יש להם **מִצְוָה לַעֲנוֹת הַלְלוּיָהּ** בתחילת ההלל לפני קריאתם. וממה שנוהגים שכשהוא – המקריא **אוֹמֵר** 'הַלְלוּ עַבְדֵי ה'", אין השומעים חוזרים על מה שאמר אלא **וְהֵן אוֹמְרִין הַלְלוּיָהּ** ובזה יוצאים ידי חובתם, **מִכָּאן** אנו לומדים שֶׁ**אִם הָיָה גָּדוֹל מַקְרֵא אוֹתוֹ**, אין השומע קורא אחריו מה שהוא מקריא מילה במילה, אלא **עוֹנֶה אַחֲרָיו הַלְלוּיָהּ** ויוצא בזה ידי חובתו, ולפיכך החזיקו עכשיו במנהג זה, כדי שלא תשתכח תקנה הראשונה, ויוכל מי שאינו בקי לסמוך על זה ולענות הללויה בכל ההלל. וממה שנהגו **שהוּא אוֹמֵר** 'הוֹדוּ לַה'" והם שומעין ושותקים **וְאחר** כך **הֵן** חוזרים **וְאוֹמְרִים** 'הוֹדוּ לַה'", יש ללמוד **מִכָּאן** שֶׁהרוצה לצאת ידי חובתו על ידי קריאת החזן, כשמגיעים לראשי הפרקים אין די שעונה אחריו הללויה, אלא **מִצְוָה לַעֲנוֹת רָאשֵׁי פְּרָקִים,** ולכך אף שעתה איננו צריכים לזה שהרי אנו קוראים את ההלל בעצמנו, החזיקו במנהג זה כדי שלא תשתכח תקנה ראשונה מישראל, ויוכל מי שאינו בקי באמירת ההלל בעצמו, לעשות כן ולצאת בזה ידי חובתו.

אִתְּמַר נַמִּי כדברי רבא, **אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא, מִצְוָה לַעֲנוֹת רָאשֵׁי פְּרָקִים.** וממה שנהגו **שהוּא אוֹמֵר אָנָּא** ה' הוֹשִׁיעָה נָּא', **וְהֵן** שותקים ושומעים ואחר כך חוזרים **וְאוֹמְרִים** 'אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא', ניתן ללמוד **מִכָּאן** שפעמים שאין יוצא ידי חובתו במה שעונה על כל דבר הללויה, אלא צריך לענות אחר המקרא כל מה שהוא אומר, כגון שֶׁ**אִם הָיָה קָטָן** שאינו מחוייב בדבר **מַקְרֵא אוֹתוֹ** ואינו יכול להוציא את המחויב ידי חובתו, צריכים היוצאים ידי חובתם ממנו להיות **עוֹנִין אַחֲרָיו כל מַה שֶׁהוּא אוֹמֵר.** וממה שנהגו **שהוּא אוֹמֵר** 'אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא' **וְהֵן** שותקים ושומעים, ואף שיכולים לצאת ידי חובתם בשמיעה זו מדין שומע כעונה הם **אוֹמְרִים** שוב 'אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא' ונמצא שכפלו דבריהם, **מִכָּאן** יש ללמוד שֶׁ**אִם בָּא לְכַפּוֹל** בסוף הלל את הפסוקים שאינם כפולים, **כּוֹפֵל,** שדבר זה תלוי במנהג, וכל הרוצה לכפול יכפול. וממה שהוא **אוֹמֵר** 'בָּרוּךְ הַבָּא' **וְהֵן אוֹמְרִים** 'בְּשֵׁם ה'" ויוצאים ידי חובתם במה שאמר החזן 'ברוך הבא' ואינם עונים אחריו לא ברוך הבא ולא הללויה, **מִכָּאן** יש ללמוד לְדִין **שׁוֹמֵעַ כְּעוֹנֶה,** שכל שאינו יודע לקרות ולא לענות, אם שמע וכיון לבו לשמוע, אף על פי שלא ענה יצא.

בָּעוּ מִינֵּיהּ בני הישיבה **מֵרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא,** אם **שָׁמַע** וכוון ליבו לצאת **וְלֹא עָנָה, מַהוּ** – האם יוצא ידי חובתו בזה. **אָמַר** לָהוּ רבי חייא, **חַכִּימַיָּא, וְסָפְרַיָּא** – מלמדי תינוקות **וְרֵישֵׁי עַמָּא וְדָרְשַׁיָּא** השוו כולם **וְאָמְרוּ, שָׁמַע וְלֹא עָנָה, יָצָא** ידי חובתו. מביאה הגמרא ראיה לדין זה: **אִתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא,** מִנַּיִן לְדִין זה **שׁוֹמֵעַ כְּעוֹנֶה, דִּכְתִיב** בספר מלכים לגבי הספר שמצא חלקיהו הכהן בבית ה' **'אֵת** (הדברים) [כָּל דִּבְרֵי הַסֵּפֶר] אֲשֶׁר קָרָא (יֹאשִׁיָּהוּ) [מֶלֶךְ יְהוּדָה]', **וְכִי יֹאשִׁיָּהוּ קָרָאן, וַהֲלֹא** מפורש קודם לכן באותה פרשה **שׁשָׁפָן קָרָאן, דִּכְתִיב** 'וַיִּקְרָאֵהוּ שָׁפָן (אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה) לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ', **אֶלָּא** יש ללמוד **מִכָּאן,** שאף שיאשיהו עצמו לא קרא פסוקים אלו אלא רק שמע משפן, נחשב כאילו הוא עצמו קרא אותם, לְפִי **שׁוֹמֵעַ כְּעוֹנֶה.** מקשה הגמרא: מנין ששני הפסוקים כוונתם על אותה קריאה וניתן ללמוד מכאן ששומע כעונה, **וְדִילְמָא** – שמא היו כאן שתי קריאות, **וּבָתַר** – אחר **דִּקְרַאנְהוּ שָׁפָן** לפני המלך, חזר **וּקְרָא יֹאשִׁיָּהוּ** פעם נוספת בפני עצמו, ואין מכאן ראיה ששומע כעונה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – אי אפשר שיעלה על דעתינו לפרש כן, משום **דִּכְתִיב** באותה נבואה שנתנבאה חולדה הנביאה ואמרה את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה, שהוסיפה אחר כך ואמרה ליאשיהו – 'יַעַן רַךְ לְבָבְךָ וְתִכָּנַע לִפְנֵי ה' בְּשָׁמְעֲךָ' (אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה), ויש לדייק **בְּשָׁמְעֲךָ וְלֹא בְּקָרְאֲךָ,** ומוכח שיאשיהו לא חזר וקרא את הספר בפני עצמו אלא רק שמע משפן שקראו לפניו, וממה שנאמר 'אשר קרא מלך יהודה' יש ללמוד ששומע כעונה.

אָמַר רָבָא, לֹא לֵימָא אִינִישׁ – אדם הקורא בעצמו את ההלל ואין אחר מקרא אותו, אל יאמר 'בָּרוּךְ הַבָּא' וינשון בינתים, **וְהַדַּר** – ואחר כך יאמר 'בְּשֵׁם ה'". לפי שבאופן זה נראה שהזכרת שם ה' אינה שייכת על דבריו הקודמים, והרי זה כמוציא שם שמים לבטלה, **אֶלָּא** יאמר 'בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה'" בַּהֲדֵי – בבת אחת. (**אָמַר** לֵיהּ **רַב סַפְרָא**

המשך מעמוד ג

ועל כך בא המענה בפסוק כאן, שכאשר "קראתי" להקב"ה (הנמצא עמם גם בצרה זו), אזי מיד "ויעניני", וה"צרה" בטלה, ועוד זאת נהפכת להיות "צהר", גילוי אור גדול.

ג. וכמו כן יש כאן הוראה לכללות בנ"י הנמצאים בגלות, שעליהם לדעת שחשכת הגלות הוא ענין ארעי בלבד, "רגע קטן", ומיד "ברחמים גדולים אקבצך"[7], והדבר תלוי רק בקריאתם להקב"ה, כי כאשר "קראתי" אזי מיד "ויעניני".

ובפרט כאשר ה"קראתי" נעשה מתוך שמחה וטוב לבב, ובנ"י שרים אודות "משיח נאו", ואומרים "כי לישועתך קוינו כל היום"[8], אזי הקב"ה מושיע אותם. והם יוצאים מהגלות תיכף ומיד לקבל פני משיח צדקנו. ובאים לירושלים עיר הקודש, ושם גופא לבהמ"ק השלישי, "מקדש אדנ-י כוננו ידך"[9], במהרה בימינו ממש[10].

---

7) ישעי' שם.

8) נוסח ברכת את צמח דוד שבשמו"ע.

9) בשלח טו, יז.

10) משיחה לצבאות ה', ז"ך מנחם אב ה'תשמ"ב.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **ג** וַאֲפִלּוּ כְּלִי שֶׁהִקְצָה אוֹתוֹ מִלְּהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ שׁוּם תַּשְׁמִישׁ, כְּגוֹן כֵּלִים לה] הַמּוּכָנִים וְעוֹמְדִים לִסְחוֹרָה, שֶׁאֵין
2 רְגִילִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם שׁוּם תַּשְׁמִישׁ לו], מִכָּל־מָקוֹם אִם אֵינוֹ מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם מִלְּהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לז] - לֹא
3 הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ עֲדַיִן מֵהֶם לְגַמְרֵי מִלְּהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לח], וּלְפִיכָךְ אֵין לָהֶם דִּין מֻקְצֶה לְהֵאָסֵר בְּטִלְטוּל.
4 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁהוּא כְּלִי מַמָּשׁ. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כְּלִי מַמָּשׁ, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עָלָיו תּוֹרַת כְּלִי מֵחֲמַת
5 שֶׁרָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ אֵיזֶה תַּשְׁמִישׁ בְּשַׁבָּת לט], כְּגוֹן גִּזִּין שֶׁל צֶמֶר מ] שֶׁרָאוּיִין לְהִסָּמֵךְ וְלָשֶׁבֶת עֲלֵיהֶם מא], וְכֵן
6 כָּל כַּיּוֹצֵא בָהֶם, אִם הִכְנִיסָן לָאוֹצָר לִסְחוֹרָה מב] - בִּטֵּל תּוֹרַת כְּלִי שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶם מג], וְאָסוּר לְטַלְטְלָם מד],
7 אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד כְּלָל עֲלֵיהֶם מִלְּהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם מה־מו], אֶלָּא־אִם־כֵּן חָזַר וְיִחֲדוֹ לְתַשְׁמִישׁ לְעוֹלָם מז]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף ג

ביאורי הלכה

לה] כגון כלים - וכל־שכן דברי מאכל העומדים לסחורה[36].

לו] שום תשמיש - כדי שלא ייפגמו.

לז] מלהשתמש בהם - כגון ספרים העומדים להימכר ונוח לבעלים שיעיינו בהם[37].

לח] מלהשתמש בהם - לשימוש עראי.

לט] תשמיש בשבת - שחלים עליו דיני כלי לעניין טלטול בשבת[38].

מ] גיזין של צמר - צמר גזוז[39].

מא] ולשבת עליהם - הדרך בכך ולכן יש עליהם תורת כלי גם ללא שייחדם או ישב עליהם מבעוד יום[40].

מב] לאוצר לסחורה - מקום אכסון הסחורות.

מג] שהיה עליהם - כשהכניסם לאוצר גילה דעתו שאינו רוצה לשבת עליהם, ואין דינם כדבר שדרכו בכך[41].

מד] ואסור לטלטלם - ככל דבר שאין עליו תורת כלי[42].

מה] מלהשתמש בהם - ואם מקפיד עליהם, הם מוקצה גם מחמת חיסרון כיס[43].

מו] מלהשתמש בהם - ואפילו אם ישב עליהם דרך עראי אחר כך לא יועיל אף שאינו מקפיד, שכבר גילה דעתו על ידי מעשה[44].

מז] לתשמיש לעולם - כדין דבר שאין דרך לייחדו לתשמיש[45].

ציונים והוספות

36) כדלהלן סי' שי סעיף ב ומשמע שם שאין בהם מוקצה אפילו אם מקפיד עליהם.

37) וכן חפצים העומדים להשאלה גם אם תמורת תשלום (שש"כ פ"כ הערה סד), משא"כ אם מקפיד עליהם, יש להם דין מוקצה מחמת חסרון כיס, שיתבאר לקמן סעיפים ד־ה, ועיין להלן הערה מג.

38) כדלעיל הערה טז.

39) צמר גזוז שאינו מעובד וכיון שאין לו ערך רב הדרך להשתמש בו כדי להסמך ולשבת עליו (משא"כ מוכין (צמר או דבר רך אחר מעובד) שאינו עומד לכל שימוש עד שייחדוהו לכך כדלעיל ריש סי' רנט).

40) כדלהלן סעיף מח, משא"כ בגיזין של צמר שטמן בהם (לעיל סי' רנט ס"א) שצריך לגלות דעתו שמייחדן לשימוש על ידי מעשה שטומן בהם פעם אחת גם אם לא הכניסן לאוצר (ע"פ קו"א סי' רנט ס"ק א, וראה להלן הערה מג).

41) ראה לעיל הערות לט־מ.

42) כמפורט להלן סעיף ח.

43) אלא שבנידון דידן לא תהיה נפק"מ או איסור נוסף בכך שמקפיד (כדלהלן הערה מד), אבל בגיזין של צמר (שבריש סימן רנט) שהכניסן לאוצר לסחורה ואחר כך טמן בהם, אם לא מקפיד עליהם מועיל עדיין מה שטמן בהם פעם אחת, שמעשה ההטמנה נחשב כייחוד לעולם (משא"כ ישיבה בלבד), אך אם מקפיד עליהם ונעשו גם מוקצה מחמת חיסרון כיס לא מועיל מעשה ההטמנה עד שייחד לעולם ממש ולא די בייחוד על ידי מעשה או לשבת אחת (ע"פ קו"א סי' רנט שם).

44) שלא כחריות של דקל (דלהלן סעיף נא), וכן יש לחלק מגיזין של צמר שהטמין בהם (סי' רנט ס"א) שמועיל מעשה להתירם בטלטול ואין נפקא־מינה בכך שנתן לאוצר לסחורה אלא אם כן מקפיד עליהם, כמבואר לעיל הערה מג.

45) המבואר להלן סעיפים נב־נג.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שטז צידה האסורה והמותרת בשבת

1 **א** צידה היא מאבות מלאכות שהיתה במשכן בתחשים
2 וחלזון ואינו חייב עליה אלא כשאין הניצוד מחוסר עוד
3 צידה אחר צידה זו דהיינו שצד אותו למקום שיוכלו לתפסו
4 שם בקל ואינו צריך לומר הבא מצודה ונצודנו דהיינו שאינו
5 צריך לבקש שם תחבולות לתופסו לפיכך אם הפריח את

העוף עד שהכניסו לבית שחלונותיו סתומין או לביבר מקורה וסתום מכל צד ונעל הדלת בפניו או שרדף אחר חיה עד שהכניסה לבית או לביבר אפילו אינו מקורה או לגינה או לחצר ונעל בפניה חייב ובלבד שלא יהא הבית או הביבר גדול כל כך בענין שצריך לבקש תחבולות לתפוס שם העוף או החיה וכל שהבית או הביבר גדול כל כך שאינו יכול להגיע ולתפוס החיה או העוף במרוצה אחת מפני שנשמטין ממנו וצריך לרוץ אחריהם שנית הרי הן מחוסרין צידה עדיין ופטור.

והצד צפור דרור דהיינו מין צפור שדרכה לדור בבית כמו בשדה שיודעת להשמט בזוית הבית לכל צד (ולכך נקרא דרור על שם דירה שדרה בכל מקום) אינו חייב עד שיפריחנה למגדל שהיא ניצודה בו דהיינו למגדל שאינו גדול מאד אלא הוא בענין שיוכל לתפסו שם בלי תחבולות.

והצד ארי אינו חייב עד שיכניסנו לכיפה שלו שהוא נאסר בה.

וכל הצד למקום שהניצוד מחוסר שם צידה עדיין אע"פ שהוא פטור אסור מדברי סופרים והצד ממקום שהוא מחוסר צידה שם חייב וממקום שאינו מחוסר צידה מותר לצוד לכתחלה ביו"ט אבל לא בשבת משום איסור טלטול ויש אוסרים גם משום איסור צידה מדברי סופרים:

ב הצד דבר שאינו מחוסר צידה כגון שצד צבי חיגר או זקן או חולה מחמת עייפות שהוא יגע ואינו יכול לזוז ממקומו פטור אבל אסור מדברי סופרים אבל הצד צבי ישן או סומא או חולה מחמת חום שנולד לו בגופו חייב מפני שהם עשויים להשמט כשמרגישים יד אדם ומחוסרי צידה הן:

ג המשסה כלב אחר חיה כדי שיצוד אותו פטור אבל אסור מדברי סופרים ואף בחול אסור לצוד בכלבים משום מושב לצים ואינו זוכה לראות בשמחת לויתן:

* * *

ד אין איסור צידה מן התורה אלא בדבר שיש במינו ניצוד דהיינו שדרך העולם לצוד מין זה שצד הוא כגון מיני חיות ועופות ודגים שדרך העולם לצוד מינים אלו אבל אם צד דבר שאין במינו ניצוד כגון צרעין וזבובים ויתושים וכיוצא באלו שאין דרך העולם לצוד מינים אלו מפני שאין בהם צורך אע"פ שהוא צד אותם לצורך פטור אבל אסור מדברי סופרים אפילו לצודן שלא לצורך אלא כמתעסק בעלמא.

ולכן צריך ליזהר שלא לסגור תיבה או לסתום כלי שיש בה זבובים שהרי הם ניצודים בסתימה וסגירה זו ואף שאינו מתכוין כלל לצידה מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא אלא יתן סכין או שום דבר בין הכיסוי לכלי בענין שיוכלו לצאת משם ולא יהיה פסיק רישיה ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו שנמצא שאין כאן צידה כלל בכיסוי זה ויש לסמוך על דבריהם לענין שאין צריך לדקדק ולעיין אם יש שם זבובים ואף אם רואה בודאי שיש זבובים מפריח מה שנראה לעיניו ודיו ואינו צריך לחפש שמא נשארו עוד זבובים שכיון שהדבר ספק אם ישנן שם אין כאן פסיק רישיה:

ה מותר לפרוס מחצלת על גבי כוורת של דבורים בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ובלבד שלא יתכוין לצוד הדבורים וגם שיהא בענין שאינו מוכרח שיהיו נצודים בזה כגון שנשאר בכוורת חור שאינו מכוסה במחצלת ואפשר להם לצאת דרך שם ואפילו הוא חור קטן ומן הצד שאינו נראה לדבורים אין בכך כלום כיון שהוא אינו מתכוין לצוד ואין כאן פסיק רישיה כיון שאפשר שיצאו דרך החור קטן זה שמן הצד ואין הדבר מוכרח שלא יצאו בו אבל אם אין שם חור שאינו מכוסה במחצלת אסור דפסיק רישיה הוא.

ואף שיש מקילין בזבובים במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו מכל מקום כאן נקרא צידה גמורה מה שהדבורים נצודים בכוורת שלא יוכלו לצאת ממנה אע"פ שהוא לא יוכל ליטלם משם בידיו מפני שהכוורת היא מקום צידתן שדרכן להיות בכוורת והרי זה דומה לצד ארי והכניסו בכיפה שלו שאף שאינו יכול ליטלו משם בידיו שלא יברח חייב מפני שזהו מקום צידתו:

* * *

ו הפורש מצודה ובשעת פרישתו נכנסה חיה לתוכה חייב אבל אם נכנסה אח"כ לתוכה פטור מפני שבשעת פרישתו אינו ידוע אם יצוד אם לאו אבל אסור מדברי סופרים ולפיכך אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בה עכברים:

ז צבי שנכנס לבית מאליו ונעל אחד הדלת בפניו אפילו לא נעלה במנעל אלא שגפפה בלבד והוא בענין שהצבי שמור בכך שלא יוכל לברוח חייב מפני שזהו צידתו נעלו שנים פטורים שכל מלאכה שיכול אחד לעשותה ועשאוה שנים פטורים מפני שלא נעשית כדרכה בחול שאין דרך כלל לעשות בשנים מה שאפשר לעשות באחד ואם אין אחד יכול לנעול בלבדו ונעלו שנים חייבים ואם אחד יכול לנעול בלבדו ואחד אינו יכול ונעלו שניהם היכול חייב ושאינו יכול פטור מפני שאינו אלא מסייע להיכול ומסייע אין בו ממש וכן הדין בכל מלאכות שבת:

ח אם היה הפתח מגופף כבר בדלת אחר שנכנס הצבי לבית בין שנתגפפה הדלת מאליה בין שעבר אחר וגפפה מותר לנעול במנעול שכיון שהצבי הוא כבר שמור שלא יוכל לברוח הרי כבר ניצוד ועומד הוא וכשנועלו במנעול אע"פ שמוסיף שמירה על שמירתו אינו אלא כשומרו מן הגנבים ואין בזה משום צידה:

ט צבי שנכנס לבית וישב אחד על הפתח ומילא(ו)הו דהיינו שלא נשאר בינו למזוזת הפתח מקום פנוי כל כך בכדי שיוכל הצבי לברוח דרך שם הרי זה חייב ומותר לאדם אחר לישב בצדו של זה באותו מקום פנוי שבינו להמזוזה אף על פי שמוסיף שמירה על שמירתו של ראשון ואפילו עמד הראשון והלך לו ונסתלק שמירתו ואין הצבי נשמר אלא מחמת ישיבת השני שהמקום פנוי שבינו להמזוזה דהיינו מקום ישיבת הראשון אין בו כדי בריחת

הצבי אעפ"כ אין השני צריך לקום ומותר לו לישב עד שתחשך וליטול הצבי שכיון שבשעה שישב בהיתר ישב שהרי הצבי היה ניצוד ועומד כבר על ידי ישיבת הראשון אין מחייבין אותו להסתלק לאחר שעמד הראשון מפני שאינו עושה כלום עכשיו בישיבה זו שאינו אלא שומר לצבי הניצוד כבר על ידי הראשון ואפילו לכתחלה יכול לישב בצד הראשון על דעת שישאר יושב שם לאחר שיעמוד הראשון וילך לו:

* * *

י וכן מי שהיה לו צבי קשור בביתו ובא אחד ונעל גם הדלת בפניו כדי להוסיף שמירה על שמירתו ואח"כ ניתר הצבי אין מחייבים אותו לפתוח הדלת כיון שבשעה שנעל בהיתר נעל ועכשיו אינו עושה כלום וכן מי שנעל ביתו לשמרו ולא היה יודע כלל שנכנס צבי לבית ואח"כ נודע לו מותר לו להעמיד הפתח נעול עד שתחשך במתכוין כדי ליטול הצבי לפי שכשנעל בהיתר נעל כיון שלא היה יודע כלום ועכשיו שנודע לו אינו עושה כלום אבל אם יודע שצבי בבית אסור לנעלו אפילו אינו מתכוין כלל לצוד הצבי אלא לשמור ביתו דפסיק רישיה ולא ימות הוא:

יא וכן מי שישב על הפתח ולא היה יודע שצבי בתוך הבית ואח"כ נודע לו מותר לו לישב שם עד שתחשך שעכשיו אינו עושה כלום וכן מי שנכנסה לו צפור תחת כנפי כסותו והיא ניצודה שם מאליה אין צריך לפתוח לה חלון אלא יושב ומשמרה עד שתחשך:

יב מותר לפתוח הבית בפני הצבי כדי שיברח ויצא וכן צבי שנכנס למצודה מותר לפרקו ממצודתו ובלבד שלא יטלטלנו:

יג שחיטה היא מאבות מלאכות שהיתה במשכן באילים ותחשים ולא שחיטה בלבד אלא כל הנוטל נשמה לאחד מכל מיני חיה בהמה ועוף ודג ושרץ בין בשחיטה בין בנחירה בין בהכאה חייב.

החונק את החי עד שימות הרי זה תולדת שוחט לפיכך אם נטל דג מן ספל של מים והניחו עד שמת חייב משום חונק ולא עד שימות ממש אלא כיון שיבש בו כסלע בין סנפיריו חייב אע"פ שהחזירו למים אח"כ מפני ששוב אינו יכול לחיות ולא עד שיבש ממש אלא אפילו כשנוגעין שם באצבע זב ריר משם ונמשך מן האצבע ולכן צריך ליזהר שלא לומר לנכרי להוציא דג מן החבית של מים אע"פ שירא שימות שם.

וכל זה בנוטל הדג ממקום שהיה ניצוד ועומד שם ואינו מחוסר צידה כלל כגון ספל וחבית (עיין סי' תצ"ז) אבל אם נטלו ממקום שהיה מחוסר צידה שם כגון נהר או בריכה אפילו החזירו מיד למים שבכלי חייב משום צידה ואפילו לא תפסו בידו כלל אלא ששלה אותו מהנהר בתוך ספל של מים חייב משום צידה שהרי כשהוא בתוך הספל אינו מחוסר צידה כלל:

* * *

יד נטילת נשמה שחייבין עליה לא עד שיטול כל נשמת החי אלא אפילו נטל מקצת נשמה חייב כגון המוציא דם מאחד מאברי החי חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום כי הדם הוא הנפש:

טו ולא עד שיצא דם ממש אלא אפילו החובל באחד מאברי החי עד שנצרר הדם תחת העור אע"פ שלא יצא לחוץ חייב לפי שהיא חבורה שאינה חוזרת שכיון שנצרר הדם תחת העור שוב לא יוכל לחזור למקומו אלא שהעור מעכבו עתה מלצאת לחוץ וחייב משום נטילת הדם שבאותו מקום.

במה דברים אמורים בחובל באדם או בבהמה וחיה או בעופות או בשמנה שרצים האמורים בתורה (בפרשת שמיני) שהם החולד והעכבר וגו' שכל אחד מאלו יש לו עור המעכב על הדם מלצאת אבל החובל בשאר שקצים ורמשים אינו חייב עד שיצא מהן דם אבל אם נצרר הדם ולא יצא הרי זה חבורה החוזרת שאלמלא נעקר הדם ממקומו היה יוצא לחוץ כיון שאין לו עור המעכבו:

טז כבר נתבאר בסי' רע"ח שיש אומרים שאין איסור מן התורה אלא במלאכה הצריכה לגופה דהיינו שצריך לגוף הדבר שהמלאכה נעשית בו לפיכך הנוטל נשמה אינו חייב אלא אם כן צריך לגוף החי שהנשמה ניטלה ממנו או לעורו או שצריך להנשמה שניטלה ממנו דהיינו לדם היוצא ממנו ליתנו לפני כלבו או שחובל באדם שהוא אויבו וחפץ הוא בדם היוצא ממנו שיראה נקמה באויביו (עיין חושן משפט סי' תכ"ד) אבל ההורג נחש בשביל שלא יזיקנו הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה כיון שאינו צריך לא לגוף הנחש ולא לדמו ואינו הורגו אלא כדי להנצל מהזיקו.

* * *

וכן הצד אינו חייב אלא אם כן יש לו צורך בגוף דבר הניצוד עצמו ומכל מקום הצד מיני חיה עופות ודגים בסתם חייב שסתם צידתן היא לצורך גופן או עורן וכן שמנה שרצים האמורים בתורה הצד אחד מהן בסתם חייב שסתם צידתן הוא לצורך עורן ולא בשביל להנצל מהזיקן שהרי אין דרכן להזיק אבל הצד אחד משאר שקצים ורמשים אינו חייב אלא אם כן צדן לצורך כגון לרפואה וכיוצא בה אבל אם צדן בסתם פטור שסתם צידתן אינה אלא בשביל להנצל מהזיקן שדרכן להזיק ולא בשביל צורך עורן שהרי אין להם עור ולא בשביל צורך גופן שהרי אינו ראוי לאכילה וסתמו אינו עומד לרפואה אלא אם כן מתכוין לכך בפירוש וא"כ הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה כיון שאין לו צורך בדבר הניצוד עצמו שגוף המלאכה נעשית בו:

יז ואפילו לכתחלה מותר לצוד כל מיני רמשים שדרכן להזיק כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהם אפילו במקומות שאינן ממיתין בנשיכתן ואפילו אין רצין עתה אחריו כלל אלא שחושש על העתיד שמא ירוצו אחריו או אחר אדם אחר וינשכוהו או שמא לא ישמור עצמו מהם וינשכוהו או שמא יזיקו לאחרים שלא ידעו להשמר מהם שכיון שאינו צדן אלא בשביל להנצל מהיזקן הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה ואף שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אבל אסור מדברי סופרים כאן התירו חכמים לגמרי מפני חשש היזק הגוף.

ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ואין מחללין שבת במלאכה גמורה של תורה בשביל היזק הגוף אלא בשביל סכנת נפשות מכל מקום כאן כיון שאינו צדן כדרכו אלא מתעסק בהם שלא יוכלו להזיק שכופה עליהן כלי או מקיף עליהן או קושרן כדי שלא יזיקו לפיכך התירו לעשות כן אפילו ברמשים שאינן ממיתין כלל אלא שמזיקין בלבד:

* * *

יח וכל זה ברמשים שדרכן להזיק ממש כגון נחשים ועקרבים אף במקומות שאינן ממיתין בנשיכתן על כל פנים הן מזיקין הגוף בנשיכתן וכן כל כיוצא בהן אבל כל שאינו מזיק הגוף אלא שמצערו בלבד כגון צרעה וזבוב ויתושין ופרעושין וכיוצא בהן אסור לצודן ולכן אסור לתפוש פרעוש שעל בגדיו אפילו הוא מבפנים סמוך לבשר ואפילו הוא על בשרו ואינו עוקצו עדיין אסור לתופסו אבל אם הוא עוקצו כבר מותר ליטלו בשעת עקיצתו ולהשליכו שכשנוטלו בשעת עקיצתו אינו כמתכוין לצידה אלא כמתעסק בו שלא יעקצנו ולא גזרו בזה אפילו במקום צער בלבד כיון שהוא דבר שאין במינו ניצוד וגם לא גזרו במקום צער על איסור טלטול הפרעוש אע"פ שהוא מוקצה וכן אם עוקצתו צרעה וכיוצא בה מותר ליטלה בידו ולהשליכה אם אי אפשר להפריחה.

ויש מתירין לצוד הפרעוש אפילו מעל בגדיו מבפנים כיון שיוכל לצערו שם ואפילו מעל חלוקו מבחוץ מותר לצודו כיון שהחלוק הוא סמוך לבשר ואפשר שיבא הפרעוש משם לבשר ויעקצנו אבל אם הפרעוש הוא על האדם באותו ענין שאין לחוש שיעקצנו שהוא על בגד העליון מבחוץ אסור לתפסו שם אבל מותר להפילו מעליו ע"י ניעור.

ולענין הלכה אם אפשר לו בקלות להפילו מעליו בלי נטילה ביד יש לעשות כן אפילו אם הוא על חלוקו מבפנים אבל אם הוא לבוש בבתי שוקים וקשה לו להפיל הפרעוש אם לא יטלנו ביד תחלה הסומך על המקילין בדברי סופרים לא הפסיד:

יט וכל זה לענין צידת הפרעוש אבל להרגו אסור לדברי הכל אפילו הוא על בשרו ועוקצו שמשום צער בעלמא לא התירו אלא צידתו לפי שאין במינו ניצוד ולכן אין צידה זו חשובה מלאכה כלל אבל הריגתו היא מלאכה גמורה אלא שאינו צריך לגופו ויש אומרים שפטור עליה מכל מקום אסורה מדברי סופרים ולא התירוה משום צער בעלמא הואיל ועיקרה מן התורה דהיינו אם צריך לגופה ואפילו למוללו באצבעותיו להתיש כחו שלא יחזור אליו אסור גזרה שמא יהרגנו אלא יטלנו בידו ויזרקנו:

'לקוטי תורה' שיר השירים – הפרשה החסידית

ביאור על פסוק "יונתי בחגוי הסלע"

ד. "הַשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלֵךְ"[201] – "קָלָא דְּאוֹרַיְיתָא"[202]:

שֶׁמַּמְשִׁיכִים עַל יְדֵי זֶה אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא חָכְמָה־דַּאֲצִילוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים עח, ה): "וְתוֹרָה שָׂם בְּיִשְׂרָאֵל כו'". וְהַיְינוּ מַה שֶׁכָּתוּב "**כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב**" – עֲרֵיבוּת, מְתִיקוּת, בְּחִינַת תַּעֲנוּג. וְהַיְינוּ שֶׁמַּמְשִׁיכִים תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן בְּהַתּוֹרָה[203].

וְ"אָז תִּתְעַנַּג כו'"[204], הַיְינוּ הַמְשָׁכַת הַכֶּתֶר בְּחָכְמָה, שֶׁכֶּתֶר הִיא מְקוֹר הַתַּעֲנוּגִים. וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קיט, ע): "אֲנִי תּוֹרָתְךָ **שִׁעֲשָׁעְתִּי**", שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג וְשַׁעֲשׁוּעִים עֶלְיוֹנִים. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ח, ל): "וָאֶהְיֶה שַׁעֲשֻׁעִים **יוֹם יוֹם**" – פֵּירוּשׁ "יוֹם יוֹם" – אַבָּא וְאִימָּא[205].

וְזֶהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין הַלִּימוּד שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה וּבֵין הַלִּימוּד שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה[206]: כִּי עִיקַּר הַמְשָׁכַת הַכֶּתֶר בְּחָכְמָה עַל יְדֵי הַתּוֹרָה – הוּא בְּהַקְדִּים תְּחִלָּה בְּחִינַת "וּבְכָל מְאֹדֶךָ" שֶׁהוּא הַמְשָׁכַת הַכֶּתֶר הַנַּ"ל. אֲבָל עַל יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה – הוּא רַק הַמְשָׁכָה מֵחָכְמָה, שֶׁשָּׁם שֹׁרֶשׁ הַתּוֹרָה בְּעַצְמָהּ; "דְּאוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת", וְהִיא נִקְרֵאת "רַעְיָתִי" – שֶׁ"מִּפַּרְנְסִין כו'".

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[207]: "אַבָּא בִּנְיָמִין אוֹמֵר עַל תְּפִלָּתִי שֶׁתְּהֵא סְמוּכָה לְמִטָּתִי", כִּי הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת אַחַר הַתְּפִלָּה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמְשָׁכַת הַכֶּתֶר בְּחָכְמָה כַּנַּ"ל[208].

"וּמַרְאֶיךְ נָאוָה" – אֵלּוּ הַמִּצְוֹת:

---

201) ("כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֶיךָ נָאוָה". שִׁיר הַשִּׁירִים ב, יד).

202) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג אַחֲרֵי סא, א: "הַשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלֵךְ כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב – דְּלֵית קָלָא מִשְׁתְּמַע לְעֵילָא, אֶלָּא קָלָא דְּאִינּוּן דְּמִתְעַסְּקֵי בְּאוֹרַיְיתָא". שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה פָּרָשָׁה ב, ה: כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב –זֶה הַתַּלְמוּד, וּמַרְאֶיךָ נָאוָה – זֶה מַעֲשֵׂה הַטּוֹב).

203) (רְאֵה לְעֵיל בַּמַּאֲמָר יז, ד. וּבְבֵיאוּר הָרִאשׁוֹן יט, א).

204) ("עַל ה'". יְשַׁעְיָה נח, יד).

205) (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן" (לְעֵיל בַּמִּדְבָּר יז, ד וְאֵילָךְ)).

206) (רְאֵה גַּם לְעֵיל בְּרָכָה צוּ, ב).

207) (בְּרָכוֹת ה, ב. רְאֵה גַּם לְעֵיל בְּרָכָה שָׁם).

208) (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בָּאתִי לְגָנִּי" בְּפֵירוּשׁ "אָרִיתִי מוֹרִי עִם בָּשְׂמִי" (לְקַמָּן לב, א וְאֵילָךְ).

כִּי הִנֵּה אָמְרוּ[209]: "פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כו'". וְאִם כֵּן, מַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין צַדִּיקִים הָעוֹשִׂים מִצְוֹת לִרְשָׁעִים?

אַךְ הוּא כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: "מָשָׁל לִשְׁנַיִם שֶׁצָּלוּ פִּסְחֵיהֶן כו'"[210] – שֶׁזֶּה מַמְשִׁיךְ הַמְשָׁכָה יוֹתֵר עֶלְיוֹנָה מִזֶּה, הֲגַם שֶׁהַמִּצְוָה אַחַת הִיא – סוּכָּה, אֶתְרוֹג כו'[211].

וְהַיְינוּ בְּחִינַת "נָאוָה" וְ"יָפָתִי" שֶׁהֵן תִּפְאֶרֶת. כִּי הִנֵּה תִּפְאֶרֶת־דְּאִימָּא נַעֲשֶׂה כֶּתֶר לְזָ"א[212], וּשְׁלִישׁ הַתַּחְתּוֹן דְּתִפְאֶרֶת־דְּזָ"א – כֶּתֶר לְנוּקְבָא כו'[213].

כִּי תִּפְאֶרֶת וְכֶתֶר הַכֹּל עִנְיָן אֶחָד[214], דְּהַיְינוּ כֹּחַ הַהִתְחַבְּרוּת, שֶׁשְּׁנֵיהֶם מִקַּו הָאֶמְצָעִי כו'. וּכְמוֹ שֶׁהַכֶּתֶר הוּא מְמוּצָּע בֵּין הַמַּאֲצִיל לַנֶּאֱצָלִים, שֶׁהוּא הַמְחַבֵּר הָאָרַת הַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַנֶּאֱצָלִים – כָּךְ תִּפְאֶרֶת הוּא מְמוּצָּע הַמְחַבֵּר, כְּמוֹ מֵאִימָּא לִזְעֵיר־אַנְפִּין וּמִזָ"א לְנוּקְבָא. כִּי נֶהִ"י הוּא עֶצֶם הַהַשְׁפָּעָה, אֲבָל הַמְמוּצָּע הַמּוֹרִיד הַשֶּׁפַע בְּאֶמְצָעִיתוֹ הוּא תִּפְאֶרֶת כו'.

וְזֶהוּ שֶׁעַל יְדֵי "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ", דְּהַיְינוּ הַמְשָׁכַת הַכֶּתֶר בִּבְחִינַת "וּבְכָל מְאֹדֶךָ", נַעֲשֶׂה אַחַר כָּךְ "מַרְאֵיךְ נָאוָה" בִּבְחִינַת תִּפְאֶרֶת שֶׁנַּעֲשָׂה כֶּתֶר.

וְזֶהוּ עִנְיַן "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" – שֶׁעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, בְּחִינַת "בְּכָל מְאֹדֶךָ", נַעֲשׂוּ הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים וּמְאִירִים, "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב" (בְּרֵאשִׁית א, ד).

([215] וְעִנְיַן "**וּמַרְאֵיךְ נָאוָה**" יֵשׁ לוֹמַר הַפֵּירוּשׁ: שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הַכֶּתֶר־דְּנוּקְבָא מִבְּחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר. וְעַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמַ"ז בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא[216] (בְּדַף צ"ז, סוֹף עַמּוּד ב') דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "דָּא קוֹל דְּנָפֵיק וְנִיתְקַן כֶּתֶר דִּידַהּ": שֶׁמֵּאִיר מִשְּׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן דְּתִפְאֶרֶת בְּסוֹד "וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ" (יְשַׁעְיָה נד, יב) כו'.

וְזֶהוּ עִנְיַן "בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל **עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם**", דְּהַיְינוּ דַּוְקָא עַל יְדֵי בְּחִינַת "וּבְכָל מְאֹדֶךָ", שֶׁעַל יְדֵי זֶה "עוֹשִׂין" וּמַמְשִׁיכִים כֶּתֶר־דְּנוּקְבָא – הַנִּקְרָא "רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם" – מִבְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה[217].

וְהַיְינוּ: כִּי לְפִי שֶׁבְּחִינַת "בְּכָל מְאֹדֶךָ" הוּא בְּחִינַת כֶּתֶר שֶׁבְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּאוֹר־חוֹזֵר, לָכֵן זֶהוּ הַעֲלָאַת מַ"ן לְעוֹרֵר וּלְהַמְשִׁיךְ גַּם כֵּן מִבְּחִינַת כֶּתֶר־עֶלְיוֹן דְּאוֹר־יָשָׁר – אוֹר חָדָשׁ מֵהַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַד שֶׁנִּמְשָׁךְ גַּם כֵּן בְּכֶתֶר־דְּנוּקְבָא לִהְיוֹת "וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה", שֶׁיּוּמְשַׁךְ זֶה הַכֶּתֶר מִבְּחִינָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה כו' מִמַּה שֶׁהוּא תָּמִיד[218].

וְעַל פִּי זֶה אֶפְשָׁר לְהָבִין יִתְרוֹן הָעֲלִיָּה שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ" עַל בְּחִינַת "קוּמִי לְכִי":

כִּי הִנֵּה מְבוֹאָר לְעֵיל בְּפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם"[219]: שֶׁעֲלִיַּת הַמַּלְכוּת־דַּאֲצִילוּת – שֶׁהִיא כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל – בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, אֵינָה אֶלָּא עַד בְּחִינַת חָכְמָה כו', לְפִי שֶׁמִּשָּׁם מְקוֹרָם כו', עַיֵּין שָׁם. וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר כָּאן בְּפֵירוּשׁ "יִשְׂרָאֵל **עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה**"[220], שֶׁהוּא בְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבְּחָכְמָה. נִמְצָא עֲלִיָּיה זוֹ דִּבְחִינַת "קוּמִי לָךְ" – זֶהוּ בִּבְחִינַת חָכְמָה כו', וְהוּא גַּם כֵּן עַל יְדֵי בְּחִינַת חָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ[221]. אֲבָל לְמַעְלָה מֵהַחָכְמָה־דַּאֲצִילוּת –

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת רְאֵה, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל" (לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כג, רֵישׁ עַמּוּד ב): **קוֹל הַיְינוּ הַמְשָׁכָה** כו', **אֲבָל בְּקוֹל הַיְינוּ פְּנִימִיּוּת הַקּוֹל** כו'. עַיֵּין שָׁם.

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת הַבְּרָכָה, בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" (לְעֵיל בְּרָכָה צה, ב וָאֵילָךְ)).

209) (חֲגִיגָה כז, א).

210) (נָזִיר כג, א: מַאי דִּכְתִיב (הוֹשֵׁעַ יד, י): 'כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי ה', וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם, וּפוֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם'?

מָשָׁל לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁצָּלוּ אֶת פִּסְחֵיהֶן, אֶחָד אֲכָלוֹ לְשׁוּם מִצְוָה וְאֶחָד אֲכָלוֹ לְשׁוּם אֲכִילָה גַּסָּה. זֶה שֶׁאֲכָלוֹ לְשׁוּם מִצְוָה – 'וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם', וְזֶה שֶׁאֲכָלוֹ לְשׁוּם אֲכִילָה גַּסָּה – 'וּפוֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם').

211) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבוּשׁוֹ" (תּוֹרָה אוֹר ויחי מו, ד). וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ בִּגְדֵי קֹדֶשׁ" גַּבֵּי **ג'** בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁיֵּשׁ בַּעֲשִׂיַּית הַלְּבוּשִׁים כו' (תּוֹרָה אוֹר תְּצַוֶּה פב, ד – פג, א). וְעַיֵּין בַּ"פַּרְדֵּס" שַׁעַר ח', פֶּרֶק א').

212) (עֵץ חַיִּים שַׁעַר מִיעוּט הַיָּרֵחַ פֶּרֶק א מַהֲדוּרָה קַמָּא).

213) (**צָרִיךְ עִיּוּן בְּ"עֵץ חַיִּים**" שַׁעַר עֶשְׂרִים (בִּדְפוּס שְׁקָלָאוו תק"ס. לְפָנֵינוּ הוּא שַׁעַר כא), פֶּרֶק ב': "**ב' שְׁלִישִׁים תַּחְתּוֹנִים** כו', **אָמְנָם מִן הַמּוֹחַ** כו' **רַק חֲצִי שְׁלִישׁ**"). (רְאֵה לְעֵיל קְדוֹשִׁים ל ב. רְאֵה כח, ב. אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא כֶּרֶךְ א עַמּוּד קמא).

214) (רְאֵה לְעֵיל בְּחֻקּוֹתַי ל, ב).

215) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עוֹד מֵעִנְיַן תִּפְאֶרֶת: בְּפָרָשַׁת נֹחַ, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת" (תּוֹרָה אוֹר י, ב). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אִם בַּהֶרֶת קָדְמָה" (לְעֵיל תַּזְרִיעַ כ, ג).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פִּי הַמַּאֲמָר [בַּזֹּהַר] פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה (דַף קל"ג, א') בְּעִנְיַן **תְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת** (רְאֵה בֵּיאוּרֵי הַזֹּהַר לְאַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי. לְעֵיל סוּכּוֹת פ, ג).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "כְּנֶשֶׁר יָעִיר" (לְעֵיל הַאֲזִינוּ עז, ג וָאֵילָךְ).

216) (הוּבָא גַּם לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כח, ב).

217) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיָן זֶה בְּפָרָשַׁת שְׁלַח, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקוֹשֵׁשׁ עֵצִים כו'", עַיֵּין שָׁם (מב, ג. בַּבֵּיאוּר מג, א).

218) **וְעַיֵּין בְּ"עֵץ חַיִּים**" שַׁעַר מִיעוּט הַיָּרֵחַ, פֶּרֶק א'־ב', **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה כַּמָּה מַדְרֵגוֹת, זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, עַד שֶׁמְּקַבֶּלֶת כִּתְרָהּ גַּם כֵּן מִתִּפְאֶרֶת־דְּאִימָּא** כו'.

219) (תּוֹרָה אוֹר סד, ד).

220) (בְּרֵאשִׁית רַבָּה רֵישׁ פָּרָשָׁה א).

221) עַיֵּין בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק י"ח־י"ט, מֵעִנְיַן בְּחִינַת חָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ.

דְּהַיְינוּ בְּבְחִינַת כֶּתֶר – אֵינוֹ מַגִּיעַ הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא דִּבְחִינַת "קוּמִי לָךְ", שֶׁהוּא מַדְרֵגַת הַצַּדִּיקִים, כֵּיוָן שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִשְּׁרָשָׁם[222].

אָמְנָם עַל יְדֵי "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ", שֶׁהוּא בְּחִינַת תְּשׁוּבָה, "בְּחֵילָא יַתִּיר", שֶׁמִּצַּד הַהֶסְתֵּר נַעֲשֶׂה אוֹר־חוֹזֵר – כֵּיוָן שֶׁעַל יְדֵי זֶה הַמַּלְכוּת נַעֲשֵׂית בְּחִינַת כֶּתֶר שֶׁבְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּאוֹר־חוֹזֵר, לָכֵן עַל יְדֵי זֶה מְעוֹרֵר וּמַמְשִׁיךְ מִלְּמַעְלָה – גַּם כֵּן מִבְּחִינַת כֶּתֶר דְּאוֹר־יָשָׁר מַמָּשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה כו'.

וְזֶהוּ שֶׁנִּזְכַּר שָׁם שֶׁבְּיוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא עֲלִיַּית הַמַּלְכוּת לִבְחִינַת כֶּתֶר – וַהֲרֵי זֶהוּ לְמַעְלָה מֵהַחָכְמָה? אֶלָּא דְּהַיְינוּ עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה. וְזֶהוּ שֶׁ"בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים כו'".

וְאַף עַל גַּב דִּלְעֵיל נִתְבָּאֵר שֶׁיִּחוּד אַבָּא־וְאִימָּא שֶׁמַּמְשִׁיכִים בִּקְרִיאַת־שְׁמַע הַהַמְשָׁכָה הִיא מִכֶּתֶר, וְעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים שֶׁהִיא בְּחִינַת "קוּמִי לָךְ" לְשָׁרְשֵׁךְ – "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל כו'" (וְאֶתְחַנַּן ו, ד) נִמְשָׁךְ יִחוּד זֶה.

אַךְ זֶהוּ מֵחֲמַת כִּי הַכֶּתֶר יֵשׁ בּוֹ בְּחִינָה מַה שֶׁמְּלוּבָּשׁ בְּאַבָּא־וְאִימָּא, וְעַל יְדֵי זֶה שֶׁמְּלוּבָּשׁ בְּאַבָּא־וְאִימָּא יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ כו'[223]. אֲבָל לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת כֶּתֶר – מַה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַהִתְלַבְּשׁוּת בְּחָכְמָה־וּבִינָה – זֶה נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה דְּוָקָא כו'.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נִתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ"[224], שֶׁהָרָצוֹן עֶלְיוֹן יֵשׁ לוֹ ב' בְּחִינוֹת כו', עַיֵּין שָׁם.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יֵשׁ לוֹמַר פֵּירוּשׁ "נָפְלָה וְלֹא תוֹסִיף קוּם" (יְשַׁעְיָה כד, כ): "קוּם" הַיְינוּ בְּחִינַת "קוּמִי לָךְ" כְּסֵדֶר הַמַּדְרֵגוֹת כו'. אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁיָּרְדָה "בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה" אֲזַי הֶעְלֵיָּה אֵינוֹ כְּסֵדֶר הַמַּדְרֵגוֹת אֶלָּא עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[225]: "אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה – נִגְאָלִין כו'". וּתְשׁוּבָה הוּא שֶׁלֹּא כְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת כו'.

וְזֶהוּ עִנְיַן "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ": שֶׁהַמַּלְכוּת נַעֲשֵׂית כֶּתֶר עַל יְדֵי אוֹר־חוֹזֵר. נִמְצָא הַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה שֶׁהוּא כֶּתֶר מִתְגַּלֶּה לְמַטָּה בִּבְחִינַת מַלְכוּת וְאֵין זֶה כְּסֵדֶר הַמַּדְרֵגוֹת כו'. וְכִמְשֹׁל הָאוֹר־חוֹזֵר עַל יְדֵי הַכָּאַת הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָרֶץ, שֶׁ**אֲוִיר הַתַּחְתּוֹן** דַּוְקָא חַם, מַה שֶׁאֵין כֵּן אֲוִיר הָאֶמְצָעִי כו'. וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא לִהְיוֹת גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא **לְמַטָּה** דַּוְקָא.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר וַיִּקְרָא (דף ו' עַמּוּד ב'): "וְלֹא תוֹסִיף קוּם – אֶלָּא מַלְכָּא יֵיתֵי לְגַבָּהּ"[226].

וְזֶהוּ "בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִימֵנוּ" (הוֹשֵׁעַ ו, ב), דְּהַיְינוּ שֶׁגַּם לְמַטָּה יִהְיֶה בְּחִינַת קִימָה מַעֲלֵיתָא כו'[227]. וְזֶהוּ "כִּי הִנְנִי בָא וְשָׁכַנְתִּי **בְּתוֹכֵךְ** כו'" (זְכַרְיָה ב, יד).

וְיֵשׁ לוֹמַר גַּם כֵּן, שֶׁב' בְּחִינוֹת אֵלּוּ זֶהוּ עִנְיַן "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וּ"בָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד": כִּי "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" זֶהוּ עִנְיַן "קוּמִי לָךְ" לְשָׁרְשֵׁךְ, לִבְחִינַת יִשְׂרָאֵל־דִּלְעֵילָא כו'. וְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה תִּקְנוּ לוֹמַר "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד", שֶׁהוּא כְּשֶׁיָּרְדָה כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל "בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע כו'" לִהְיוֹת בְּחִינַת "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ" – אוֹר־חוֹזֵר, שֶׁמַּזֶּה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת "בְּכָל מְאֹדֶךָ"[228].

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, עַל פִּי מַה שֶׁכָּתַב הַרַמַ"ז בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא (בְּדַף קפ"ח, עַמּוּד ב') גַּבֵּי "בְּמַעֲרָבָא מִתְרָצֵי לָהּ הָכִי: לֹא תוֹסִיף עוֹד לִנְפּוֹל **קוּם** בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל כו'"[229], וְקָשֶׁה, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר **'קוּמִי** בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל' כו'[230], עַד: אֲבָל לְעָתִיד **שִׁיר** – זָכָר כו'", עַיֵּין שָׁם.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר גַּם כָּאן, דְּהַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי אוֹר־חוֹזֵר דְּ"הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ" נִמְשָׁךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת "**קוּם**", שֶׁהוּא "שִׁיר" זָכָר, שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "**קוּמִי** לָךְ" דִּיצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁהוּא כְּעִנְיַן "שִׁירָה" נְקֵבָה כו'.

וְזֶהוּ "בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי **יְקִימֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו**" – "לְפָנָיו" דַּוְקָא, דְּהַיְינוּ בְּחִינַת פְּנִימִית עַתִּיק־יוֹמִין שֶׁיִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא. מַה שֶׁאֵין כֵּן עַכְשָׁיו אֵין כֹּחַ לְהַמְשִׁיךְ מִשָּׁם כו'.

---

222) **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה** סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אֲנִי יְשֵׁנָה" (לְעֵיל שִׁיר הַשִּׁירִים לד, ד) – שֶׁאֵינוֹ בְּמִנְיַן עֶשֶׂר סְפִירוֹת כו'.

223) וְעַיֵּין בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר הַנְּסִיָּרָה סוֹף פֶּרֶק ג'. (רְאֵה לְעֵיל בְּרָכָה צו, א).

224) (לְעֵיל רֹאשׁ הַשָּׁנָה נד, א).

225) (סַנְהֶדְרִין צז, ב).

226) (אֶלָּא הַמֶּלֶךְ יָבוֹא אֵלֶיהָ).

227) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר (עַל הַפְּסוּק "נָפְלָה לֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל"): בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תֵצֵא כו'" (לְעֵיל תֵּצֵא לו, ג: שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּחִינַת קִימָה וְעֲלִיָּה מִמַּטָּה לְמַעְלָה, אֶלָּא כִּדְכְתִיב "כִּי בַעֲלִיךְ עֹשִׂיךְ כו' אֱלֹקֵי כָל הָאָרֶץ יִקָּרֵא", שֶׁבְּכָל הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַגַּשְׁמִית יִהְיֶה גִּילּוּי אֱלוקוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ" כו'). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאָסְתֵּר כו'" (תּוֹרָה אוֹר מְגִלַּת אֶסְתֵּר צד, ב: "פֵּירוּשׁ: שֶׁלֹּא יִהְיֶה שַׁיָּךְ לָהּ בְּחִינַת קִימָה וַעֲלִיָּה, כִּי יִהְיֶה אוֹר ה' בְּגִילּוּי רַב **לְמַטָּה** דַּוְקָא, וְהַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁ"אִתְהַפְּכָא חֶשְׁוֹכָא לִנְהוֹרָא" וְלֹא "לְאַבְּפָיָא לַסִּטְרָא אָחֳרָא" בִּלְבַד כו'").

228) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מַעְנְיַן "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" בְּפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל כו'" (לְעֵיל וָאֶתְחַנַּן יא, ג).

229) (בְּרָכוֹת ד, ב: "בְּמַעֲרָבָא מִתְרָצֵי לָהּ הָכִי וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ מִתְרָצִים אֶת הַפָּסוּק כָּךְ: נָפְלָה וְלֹא תוֹסִיף לִנְפּוֹל עוֹד קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל").

230) ("כְּמוֹ שֶׁאָמַר "נָפְלָה לֹא תוֹסִיף". וּמִפְּנֵי קוֹשִׁי זֶה מָלְאוּ לִבּוֹ לַחֲכָם לוּמְבּרוֹז"ו לוֹמַר: וְלֹא יִתְכַּן עַל פִּי הַדִּקְדּוּק. וְאַחַר כָּךְ אָמַר, כְּדֶרֶךְ אוּלַי שֶׁהַנְּפִילָה תִּתְיַיחֵס לִנְקֵבָה וְהַקִּימָה לְזָכָר. וּבֶאֱמֶת שֶׁאֶחָד מֵהַדְּרָכִים עַל דֶּרֶךְ הַדְּרַשׁ הוּא זֶה, גַּם שֶׁהוּא דִּימָּה אוֹתוֹ, שֶׁכֵּן אָמְרוּ רַז"ל שֶׁכָּל הַשִּׁירוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ עַד עַתָּה הָיוּ שִׁירָה נְקֵבָה אֲבָל לְעָתִיד שִׁיר").

וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל בַּמִּדְרָשׁ, בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה י"ז: "נוֹבְלוֹת הָעוֹלָם־הַבָּא – שַׁבָּת", כִּי גַּם בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא עֲלִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת, עַד שֶׁזֶּ"א דְּאֲצִילוּת מִתְעַלֶּה בְּדִיקְנָא דַאֲרִיךְ־אַנְפִּין, וְהַמַּלְכוּת בְּאוֹר־אַבָּא כו', וְגַם הוּא הַמְשָׁכַת "טַלָּא דְּנָטִיף מֵעַתִּיקָא קַדִּישָׁא כו'"[231], עִם כָּל זֶה אֵין הַהַמְשָׁכָה – רַק מֵחִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק, וְלָכֵן נִקְרָא "נוֹבְלוֹת" לְגַבֵּי עוֹלָם־הַבָּא שֶׁיִּהְיֶה גִּילוּי פְּנִימִית עַתִּיק יוֹמִין כו'[232].

וְזֶהוּ "**יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע**": מַלְכוּת נִקְרָא "יוֹנָה", וְיוֹרֶדֶת "בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע" – בְּבִי"ע. שֶׁהַגַּם שֶׁהַמַּלְכוּת הוּא "סוֹפָא דְּכָל דַּרְגִּין", מִכָּל מָקוֹם, מֵאַחַר שֶׁהוּא בְּבְחִינַת הָאֲצִילוּת, דְּ"אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד", שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף שׁוֹרֶה בָּהֶן, אִם כֵּן בִּירִידָתָהּ בְּבִי"ע – צִמְצוּם גָּדוֹל הוּא, וְנַעֲשֵׂית בְּחִינַת נְקוּדָה כו', שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַבֵּל גַּם בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן זִיו הַשְׁכִּינָה אֶלָּא אִם כֵּן נִתְצַמְצְמָה תְּחִילָּה בִּבְחִינַת גְּבוּל – נְקוּדָה כו'.

וְעַל פִּי עֲבוֹדָה לְמַטָּה: בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה הוּא הִתְפַּשְׁטוּת אַהֲבָה וְיִרְאָה, וְאַחַר כָּךְ כָּל הַיּוֹם – בְּצִמְצוּם, וּלְמָחָר נַעֲשֶׂה הִתְפַּשְׁטוּת כו'.

וְהִנֵּה "חַגְוֵי הַסֶּלַע" הוּא הִירִידָה בְּנוֹגַהּ, וְ"סֵתֶר הַמַּדְרֵיגוֹת" – יוֹתֵר לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כַּמָּה יְרִידוֹת שׁוֹנוֹת – כְּמוֹ בַּיּוֹם, אוֹ בַּלַּיְלָה – "וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ" (מִשְׁלֵי לא, טו) כו'. וְדַי לַמֵּבִין.

בֵּיאוּר עַל פָּסוּק "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע"

231) (זֹהַר חֵלֶק ג קכח, ב. קלה, ב).

232) וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "שִׁימֵנִי כַּחוֹתָם" (לְקַמָּן מו, ב).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(י) **וזהו** שאנו רואים שכל חלקי השפע דדצ"ח שירד כ"כ מלמעל' למטה שיהיו כולן מתעלין ע"י האדם דוקא כי כולם נטפלים אליו רק לצרכיו כמו לחם לאכול ובגד ללבוש. שזהו חלק הצומח וכן חלק החי ניתן הכל לאדם והוא המושל על הכל וכמ"ש וירדו כו' לפי שכל בחי' צו"ח נכללים באדם לצרכו. וכמ"ש (ברכות ו, ב) כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה כו'. לפי שע"י יתעלו הכל כו' והוא מפני שהאדם כולל כולם. וראי' ממ"ש ויקרא האדם שמות לכל הבהמה כו' וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. וכ"ה גם בכל העולמות שע"י האדם יתעלו כל הנצוצות מעולם הפירוד לעולם היחוד עד עצמות אא"ס ממש. וז"ש לכבודי בראתיו לכבודי ממש שהוא כבוד הוי"ה שבעצמות המאציל כו' וד"ל:

(יא) **וכ"ז** הוא רק מצד שרש נשמתו שביו"ד דחכמה כנ"ל בענין ויפח באפיו נ"ח כו'. ולזה הטעם יובן ג"כ שזהו עצמו הטע' לזה שגופו של אדה"ר נעשה מן הדומם דעפר בחי' היותר אחרונה שבכל הברואים דוקא. דהיינו כדי שיתעלו הכל על ידו גם היותר שפל במדרגה מהכל. (אע"פ שמצד נשמתו כולל הכל גם לדומם מ"מ אם לא היה גופו מדומם עצמו לא היה מעלה את הכל). כי הנה ידוע כאשר מעלין לדבר השפל ביותר ממילא מתעלה כל מה שעליון הימנו עד רום המעלות כו' וד"ל:

(יב) **ויובן** זה עד"מ הכלי שמגביהין בו המשא (שנק' ליבער) אם ישימו אותו תחת היותר תחתון שבדבר המשא אזי יגבה כל מה שעליון הימנו כמו כותל גבוה בקומה שבבית שצריך להגביהו ע"י כלי הגבהה הנ"ל ודאי צריך ליתן אותו תחת הקורה התחתונ' ביותר שמונחת בארץ ממש. ואז ממילא יוגבה כל הקורות ועצים העליונים ממנו המונחים זע"ז עד העליון מכולם. אבל אם היה נותן כלי הגבהה בחצי הכותל היה חלק התחתון נשאר למטה עומד בארץ שאין העליון מעלה לתחתון אבל התחתון מעלה ומגביה לעליון כי כאשר הוגבה התחתון ממילא הוגבה העליון שעליו. ונמצא דוקא בהעלאת התחתון תלוי העלאת העליון. (והוא לפי שהעליון מונח על התחתון וחלקי העצים שבכותל מחולקים שבהעלאת העליון לא יעלה התחתון אלא דוקא בהעלאת התחתון יוגבהו כולם לפי שכל הגבהה והעלאה הוא מלמטה למעלה ע"כ העלאת התחתון ביותר שאין עוד למטה הימנו בו תלוי העלאת העליון שאין למעלה הימנו. (וכמו בחומר וצורה בתקון החומר ותקון הצורה שהעין תראה בתקון חומר העין שהשפל יעלה לעליון. וכן הביטוש לגוף יעלה לנשמה דסליק נהוריה כו'. והיא התשובה שקודם למע"ט להאיר לנשמה האלקית כו'. ועד"מ כשמעלים לאדם מגביהים גופו תחל' או אדם שיעלה מעצמו ותחלת עלייתו בהילוך ברגל שמוליך ומגביה הראש

ממילא לפי שכ"ז הוא בהעלאה מלמטה למעלה. אבל מלמעל' למטה נהפוך הוא שהעליון הוא המגביה ומעלה לתחתון מפני שהתחתון נכלל הוא בעליון כמו בהאיר הנשמה יתוקן הגוף. ובתקון הראש יתוקן ויעלה אחריו כל האברים. וכמו הראשים בעם שיעלו אחריהם כל העם כמלך על עם כו'. וכמו בהמשכה שנמשך ויורד מעליון לתחתון כמו משכל שבמוח ללב כו' ולא מלב למוח כו'. ועכ"ז יכול להיות שע"י עלייה ותקון דמעשה יעלה למדות ומוחין כו'. וראייה מעליית העולמות שהוא מתחתון לעליון מעשייה ליצי' ומיצירה לבריאה כו' להיותו בבחי' או"ח מלמטה למעלה שהוא ההפוך מבחי' או"י שמלמעלה למטה כו' וד"ל:

וייצר ה' אלקים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

(מ"ג) לְיַעֵד[1] אָמָּה הָעִבְרִיָּה[2]:

(מ"ד) לִפְדּוֹתָהּ אִם לֹא רָצָה לְיַעֲדָהּ. וְהוּא מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[3]: "אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדוֹנֶיהָ אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ, וְהֶפְדָּהּ וְגוֹ'".

וְהַיְּעוּד הוּא, שֶׁאוֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: "הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי", וְאָז נוֹהֵג בָּהּ מִנְהָג אִישׁוּת.

וְשָׁנִינוּ סוֹף פֶּרֶק קַמָּא דִּבְכוֹרוֹת[4]: "מִצְוַת יִעוּד קוֹדֶם לְמִצְוַת פִּדְיָה"[5]. וְאִם לֹא רָצָה לְיַעֲדָהּ, לֹא לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ, אֲזַי הַמִּצְוָה לִפְדּוֹתָהּ.

וְהוּא, שֶׁכְּשֶׁתִּתֵּן כֶּסֶף אוֹ שָׁוֶה כֶּסֶף עֲבוּר הַשָּׁנִים שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לְעוֹבְדוֹ עַד סוֹף שֵׁשׁ, אֲזַי תֵּצֵא חָפְשִׁי. וְגַם הוּא מְגָרֵעַ בִּפְדְיוֹנָהּ הַשָּׁנִים שֶׁעָשְׂתָה אֶצְלוֹ[6]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמְּכָרוּהָ בְּשִׁשִּׁים דִּינָרִים, וְעָבְדָה אַרְבָּעָה שָׁנִים – הֲרֵי זֶה נוֹתֶנֶת כ' דִּינָרִים וְתֵצֵא.

וּמִצְוַת פִּדְיָה נוֹהֶגֶת גַּם בְּעֶבֶד עִבְרִי. וְכִדְפִירֵשׁ רַשִּׁ"י בַּחוּמָּשׁ[7] :

וְהָעִנְיָן, כִּי יֵשׁ ג' מַדְרֵיגוֹת בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית: **עֶבֶד כְּנַעֲנִי, וְעֶבֶד עִבְרִי, וְאָמָּה הָעִבְרִיָּה:**

שֶׁיֵּשׁ נְשָׁמוֹת הַנִּמְשָׁכִים מֵעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה הַנִּקְרָא "עֶבֶד כְּנַעֲנִי"; וְיֵשׁ הַנִּמְשָׁכִים מֵעוֹלָם הַיְּצִירָה וְנִקְרָא "עֶבֶד עִבְרִי" כִּי הֵם "מִסִּטְרָא דְּהַהוּא עֶבֶד – מַטַּ"ט"[8] הַמּוֹשֵׁל בִּיצִירָה; וְיֵשׁ הַנִּמְשָׁכִים מֵעוֹלָם הַבְּרִיאָה, וְהֵם בְּחִינַת "אָמָּה הָעִבְרִיָּה" כִּי "בִּינָה – שֶׁהִיא בְּחִינַת נוּקְבָא – מְקַנְּנָא בִּבְרִיאָה"[9].

וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה גַּם בְּכָל נֶפֶשׁ יֵשׁ ג' בְּחִינוֹת אֵלּוּ, כִּי כָּל אַחַת כְּלוּלָה מִכֹּל, כַּיָּדוּעַ שֶׁיֵּשׁ בְּחִינוֹת נרנח"י [= נֶפֶשׁ, רוּחַ, נְשָׁמָה, חַיָּה יְחִידָה] [10] גַּם בְּנֶפֶשׁ דַּעֲשִׂיָּה.

וְהִנֵּה בְּחִינַת **עֶבֶד כְּנַעֲנִי** הוּא מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עָלָיו[11]: "עַבְדָּא בְּהֶפְקֵירָא נִיחָא לֵיהּ"[12],

---

1) מִצְוַת יִעוּד אוֹ פִּדְיוֹן אַמָּה עִבְרִיָּה: **דֶּרֶךְ חַיִּים חֵלֶק ג מִשַּׁעַר הַתְּשׁוּבָה וְהַתְּפִלָּה פֶּרֶק סוֹ וְאֵילָךְ.** – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר בְּצִיּוּנִים וְהֶעָרוֹת.

מְיוּסָד עַל דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְכִי יִמְכּוֹר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ" מִשְּׁבָת [פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים] שֶׁמְּבָרְכִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר [כ"ז שְׁבָט תק"ס?], הַנְּחַת אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי נִדְפֶּסָה בְּתוֹרַת חַיִּים שְׁמוֹת חֵלֶק ב רצג, א. וְנִתְבָּאֵר בְּאֵרוּבָּה בְּדֶרֶךְ חַיִּים הַנַּ"ל.

הַמַּאֲמָר עִם הַגְּהוֹת – אוֹר הַתּוֹרָה מִשְׁפָּטִים (שְׁמוֹת חֵלֶק ד) עַמּוּד א׳קכז וְאֵילָךְ. בֵּיאוּר עַל הַדְּרוּשׁ – שָׁם א׳קלט. וּבְאוֹר הַתּוֹרָה שָׁם בְּרֵישׁ הַמַּאֲמָר: "הַדְּרוּשׁ הַזֶּה מַרְבִּינוּ הַגְּדוֹל נִשְׁמְתּוֹ עֵדֶן, שֶׁדָּרְשוֹ בִּלְאָזְנֵי, בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים, וְהוּא דְּרוּשׁ נִכְבָּד מְאֹד, מְדַבֵּר בְּמַדְרֵיגוֹת הַנֶּפֶשׁ זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, מְלֵא מוּסַר הַשֵּׂכֶל, וְהוּא מַעְנְיַן מַדְרֵיגַת – צַדִּיק וְרָשָׁע וּבֵינוֹנִי – הַנִּזְכָּר בַּתַּנְיָא, אַף לֹא נִתְבָּאֵר בְּגוּף הַכְּתָב הַזֶּה הַיֵּטֵב שֶׁרְשֵׁי הַדְּבָרִים וּתְמִצִּיתָם לְכַוְּנָם עִם מַה שֶׁכָּתוּב בְּתַנְיָא מַדְרֵיגוֹת צַדִּיק וְרָשָׁע וּבֵינוֹנִי כו'. וְעַל כֵּן אָמַרְתִּי לְהַעְתִּיק הַלְּשׁוֹן אוֹת בְּאוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם רַק לְהוֹסִיף עַל זֶה לְתוֹסֶפֶת בֵּיאוּר דֶּרֶךְ הַגְּזֵרָה". עַיֵּן שָׁם בַּאֲרוּכָּה.

רְאֵה מַאֲמָר "אִם בְּחֻקֹּתַי" תשמ"ה: "אַף שֶׁבִּכְלָל אֵין לְחַלֵּק בֵּין הַדְּרוּשִׁים וְלוֹמַר אֵיזֶה מֵהֶם נִפְלָא אוֹ לֹא, מִכָּל מְקוֹם הֲרֵי יָדוּעַ שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה בְּתוֹרַת הַחַסִידוּת הִיא שֶׁיִּהְיֶה לִימּוּדָהּ בְּשֵׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי שֶׁל הָאָדָם הַלּוֹמֵד, וְעַד שֶׁיּוּכַל לְהַסְבִּירוֹ גַּם לְנַפְשׁוֹ הַבְּהֵמִית . . וְלָכֵן מוּבָן שֶׁאֶפְשָׁר לוֹמַר עַל דְּרוּשׁ זֶה שֶׁהוּא "דְּרוּשׁ נִפְלָא" בְּעִנְיַן הַסְבָּרָתוֹ לְשֵׂכֶל הָאָדָם בִּכְלָל וְלִנְפֶשׁ הַבְּהֵמִית בִּפְרָט".

וּרְאֵה גַּם מַאֲמָר "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים" תשי"ד (סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תשי"ד עַמּוּד צד וְאֵילָךְ. וּרְאֵה שִׂיחַת שַׁבָּת פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים תשי"ד). תשל"ח (תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלֻקָּט אֲדַר־סִיוָן עַמּוּד ח וְאֵילָךְ). תשמ"א (שָׁם עַמּוּד יח וְאֵילָךְ).

2) "כְּלוֹמַר שֶׁאוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּנָה אָמָּה הָעִבְרִיָּה שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה לוֹ לְאִשָּׁה אוֹ יִתְּנֶנָּה לִבְנוֹ לְאִשָּׁה". – חִינּוּךְ מִצְוָה מג.

3) מִשְׁפָּטִים כא, ח.

4) יג, א בַּמִּשְׁנָה.

5) (שֶׁהִיא פּוֹדֶה עַצְמָהּ), שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ" (אִם יְעָדָהּ זֶה – מוּטָב) וְהֶפְדָּהּ". – בְּכוֹרוֹת שָׁם (וּבְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י).

6) רְאֵה רַשִּׁ"י עַל הַפָּסוּק. קְדוּשִׁין יד, ב.

7) בְּהַר כה, מח.

8) מִצִּדּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ עֶבֶד. זֹהַר פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים צד, א עַל הַפָּסוּק "כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד" – "כַּד נִשְׁמְתָא . . אִם הוּא מִסִּטְרָא דְּהַהוּא עֶבֶד מַטַּטְרוֹן".

9) תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ו (כג, א).

10) רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה יד, ט. דְּבָרִים רַבָּה (פָּרָשָׁה ב, לז): חֲמִשָּׁה שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לָהּ – נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה חַיָּה יְחִידָה. וּרְאֵה קוּנְטְרֵס נַר"ן בְּשַׁעֲרֵי זֹהַר לִבְרֵאשִׁית רַבָּה. בְּכַמָּה דְּפוּסִים בַּמִּדְרָשׁ שָׁם (וְכֵן בְּפִיּוּטִים) הוּא בְּשִׁינּוּי הַסֵּדֶר, אֲבָל בְּעֵצַע חַיִּים שַׁעַר (מב) דְּרוּשֵׁי אַבִּי"עַ בְּרֵאשִׁיתוֹ, סֵפֶר (וְשַׁעַר) הַגִּלְגּוּלִים פֶּרֶק א (הַקְדָּמָה א), וּבְדֵא"ח – מוּבָא, **וּבְדִיוּק,** בְּסֵדֶר זֶה. – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר.

11) גִּיטִּין יג, א.

שֶׁהַנַּחַת שֶׁלּוֹ הוּא בִּפְרִיקוּת עוֹל, וְהָעֲבוֹדָה עָלָיו מַשָּׂא גָּדוֹל, אֲבָל אַף עַל פִּי כֵן מוּכְרָח לַעֲבוֹד שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ מֵחֲמַת אֵימַת רַבּוֹ, שֶׁלֹּא יַכֵּהוּ בְּשֵׁבֶט[13].

כְּמוֹ כֵן "חֵלֶק אֱלוֹהַּ"[14] הַשּׁוֹרֶה בַּנֶּפֶשׁ הַחִיּוּנִית דְּנוֹגַהּ, כְּשֶׁאֵין בְּהַשְׂרָאָה בְּהִתְגַּלּוּת הַשֵּׂכֶל וּמִדּוֹת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ אֱלֹקִית, אֶלָּא שִׂכְלוֹ וּמִדּוֹתָיו בְּתַאֲווֹת הָעוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ עֲבוֹדָתוֹ לַהֲבִיאָם מִשָּׁם, אֲבָל הַדִּבָּרִים שֶׁהוּא מֵבִיא, עֲדַיִן הֵם מְגוּשָׁמִים מְאֹד וְאֵינָן רְאוּיִם לַאֲכִילָה כְּלָל, כְּמוֹ הַתְּבוּאָה וּבְשָׂר חַי, שֶׁאֵינָם רְאוּיִם לְהֵאָכֵל כְּמוֹ שֶׁהֵם, עַד שֶׁיְּבַשְּׁלֵם בְּאֵשׁ וְיֵהָפְכוּ לְמָהוּת אַחֵר, וְיִתְגַּלֶּה בָּהֶם טוּב טַעַם מָתוֹק לַחֵיךְ.

וְזֶהוּ עַל יְדֵי **הָאָמָּה**, שֶׁאֵינָהּ בִּבְחִינַת שִׁפְלוּת כָּל כַּךְ לָצֵאת הַחוּצָה לְהָבִיא צָרְכֵי הַבַּיִת, אֶלָּא עֲבוֹדָתָהּ בִּפְנִים, לְתַקֵּן מַה שֶּׁכְּבָר הוּבָא לַבַּיִת – עַל יְדֵי בִּישׁוּל וַאֲפִיָּה, לְהַפְּכָם לְמָהוּת אַחֵר, רוּחָנִי וְדַק כו'.

וּכְמוֹ כֵן הַבָּאַת בֵּירוּרִים דִּקְלִיפַּת נוֹגַהּ, שֶׁהוּא כֹּחוֹת נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית כְּשֶׁפּוֹעֲלִים פְּעוּלָּה אֱלֹהִית בַּתְּפִלָּה, הֲרֵי הָרוּחַ וְהַגַּסּוּת דְּנוֹגַהּ רְחוֹקָה מְאֹד מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דִּקְדוּשָׁה, וּכְשֶׁאָדָם מֵבִיא רוּחַ זֶה שֶׁיִּפְעוֹל פְּעוּלָּה אֱלֹהִית, דְּהַיְינוּ הָאַהֲבָה לַה', וַעֲדַיִן לֹא נֶהֱפַךְ כְּלָל מִמְּהוּתוֹ, הֲרֵי זֶה כְּמוֹ הַבָּאַת הָעֵבֶד הַתְּבוּאָה מִן הַשּׂוּק וְהוּא אֵינוֹ רָאוּי לַעֲלוֹת עַל שׁוּלְחָן מְלָכִים עֲדַיִן, וְכֵן הַבָּשָׂר הָחַי.

שֶׁכְּמוֹ כֵן הָאַהֲבָה שֶׁלּוֹ לֹא נִשְׁתַּנָּה מִטִּבְעָהּ כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּנוֹגַהּ, אֶלָּא שֶׁבָּאָה לְהֵיכַל הַמֶּלֶךְ, וְהוּא לִהְיוֹת הָאַהֲבָה זוֹ שֶׁהָיְתָה לְעוֹלָם הַזֶּה, עַתָּה הִיא לַה'.

וְכֵן עִסְקוֹ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת כָּל הַיּוֹם הוּא עַל דֶּרֶךְ זֶה. שֶׁהֲרֵי דְּבַר הַהֲלָכָה מְלוּבָּשׁ בְּעִנְיְנֵי נוֹגַהּ – זֶה טוֹעֵן כָּךְ כו', וְגַם דִּיבּוּר פִּיו הוּא מִכֹּחוֹת נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית דְּנוֹגַהּ, וְעַל יְדֵי קְרִיאָתוֹ בַּתּוֹרָה הוּא מַמְשִׁיךְ הָאָרַת מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ – שֶׁהֵם ו' קְצָווֹת דִּיצִירָה[20] – בִּדְבַר הַהֲלָכָה הוּא, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[21]: "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ".

וְהַעֲלָאָה וְהַמְשָׁכָה זוֹ הוּא עַל יְדֵי קְדִימַת הָאַהֲבָה וְיִרְאָה בַּתְּפִלָּה כִּי הֵם "גַּדְפִּין"[22] כַּיָּדוּעַ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאַהֲבָה וְיִרְאָה עֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּנּוּ מֵהַטְבָּעַת[23] הַנֶּפֶשׁ, וַהֲגַם שֶׁמִּכָּל מָקוֹם לֹא נֶהֱפְכוּ מִדּוֹתָיו עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ חֶמְדָּה לְתַאֲוַת עוֹלָם הַזֶּה, כִּי הַמִּדּוֹת הֵם עֲדַיִן בּוֹ כְּתוֹלַדְתָּם, אֲבָל רְצוֹנוֹ הוּא שֶׁלֹּא יִמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהֶם.

וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ הָעֶבֶד[19] הַמֵּבִיא כָּל הִצְטָרְכוּת בְּנֵי הַבַּיִת – אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה – מִן הַשּׂוּק, דְּהַיְינוּ בָּשָׂר וּתְבוּאָה שֶׁהָיוּ בַּשּׂוּק בְּמָקוֹם רָחוֹק מִן הֵיכַל בְּנֵי הַמֶּלֶךְ, שֶׁזֶּהוּ עֲבוֹדָתוֹ לַהֲבִיאָם מִשָּׁם, אֲבָל הַדִּבָּרִים שֶׁהוּא מֵבִיא, עֲדַיִן הֵם מְגוּשָׁמִים מְאֹד וְאֵינָן רְאוּיִם לַאֲכִילָה כְּלָל, כְּמוֹ הַתְּבוּאָה וּבְשָׂר חַי, שֶׁאֵינָם רְאוּיִם לְהֵאָכֵל כְּמוֹ שֶׁהֵם, עַד שֶׁיְּבַשְּׁלֵם בְּאֵשׁ וְיֵהָפְכוּ לְמָהוּת אַחֵר, וְיִתְגַּלֶּה בָּהֶם טוּב טַעַם מָתוֹק לַחֵיךְ.

וְזֶהוּ עַל יְדֵי הָאָמָּה, שֶׁאֵינָהּ בִּבְחִינַת שִׁפְלוּת כָּל כַּךְ לָצֵאת הַחוּצָה לְהָבִיא צָרְכֵי הַבַּיִת, אֶלָּא עֲבוֹדָתָהּ בִּפְנִים, לְתַקֵּן מַה שֶּׁכְּבָר הוּבָא לַבַּיִת – עַל יְדֵי בִּישׁוּל וַאֲפִיָּה, לְהַפְּכָם לְמָהוּת אַחֵר, רוּחָנִי וְדַק כו'.

וּכְמוֹ כֵן הַבָּאַת בֵּירוּרִים דִּקְלִיפַּת נוֹגַהּ, שֶׁהוּא כֹּחוֹת נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית כְּשֶׁפּוֹעֲלִים פְּעוּלָּה אֱלֹהִית בַּתְּפִלָּה, הֲרֵי הָרוּחַ וְהַגַּסּוּת דְּנוֹגַהּ רְחוֹקָה מְאֹד מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דִּקְדוּשָׁה, וּכְשֶׁאָדָם מֵבִיא רוּחַ זֶה שֶׁיִּפְעוֹל פְּעוּלָּה אֱלֹהִית, דְּהַיְינוּ הָאַהֲבָה לַה', וַעֲדַיִן לֹא נֶהֱפַךְ כְּלָל מִמְּהוּתוֹ, הֲרֵי זֶה כְּמוֹ הַבָּאַת הָעֶבֶד הַתְּבוּאָה מִן הַשּׂוּק וְהוּא אֵינוֹ רָאוּי לַעֲלוֹת עַל שׁוּלְחָן מְלָכִים עֲדַיִן, וְכֵן הַבָּשָׂר הָחַי.

שֶׁכְּמוֹ כֵן הָאַהֲבָה שֶׁלּוֹ לֹא נִשְׁתַּנָּה מִטִּבְעָהּ כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּנוֹגַהּ, אֶלָּא שֶׁבָּאָה לְהֵיכַל הַמֶּלֶךְ, וְהוּא לִהְיוֹת הָאַהֲבָה זוֹ שֶׁהָיְתָה לְעוֹלָם הַזֶּה, עַתָּה הִיא לַה'.

וְכֵן עִסְקוֹ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת כָּל הַיּוֹם הוּא עַל דֶּרֶךְ זֶה. שֶׁהֲרֵי דְּבַר הַהֲלָכָה מְלוּבָּשׁ בְּעִנְיְנֵי נוֹגַהּ – זֶה טוֹעֵן כָּךְ כו', וְגַם דִּיבּוּר פִּיו הוּא מִכֹּחוֹת נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית דְּנוֹגַהּ, וְעַל יְדֵי קְרִיאָתוֹ בַּתּוֹרָה הוּא מַמְשִׁיךְ הָאָרַת מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ – שֶׁהֵם ו' קְצָווֹת דִּיצִירָה[20] – בִּדְבַר הַהֲלָכָה הוּא, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[21]: "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ".

וְהַעֲלָאָה וְהַמְשָׁכָה זוֹ הוּא עַל יְדֵי קְדִימַת הָאַהֲבָה וְיִרְאָה בַּתְּפִלָּה כִּי הֵם "גַּדְפִּין"[22] כַּיָּדוּעַ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאַהֲבָה וְיִרְאָה עֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּנּוּ מֵהַטְבָּעַת[23] הַנֶּפֶשׁ,

---

12) עֶבֶד – בְּהֶפְקֵרוּת נוֹחַ לוֹ.

13) מֵחֲמַת אֵימַת רַבּוֹ שֶׁלֹּא יַכֵּהוּ בְּשֵׁבֶט: רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה מִשְׁפָּטִים עַמּוּד א' קכח וְאֵילָךְ. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּיוֹם עַשְׂתֵּי עָשָׂר יוֹם" תשל"א סָעִיף ז – תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלֻקָּט חֵלֶק ג (אַדְּר־סִיוָן) עַמּוּד קלב.

14) עַל פִּי אִיּוֹב לא, ב. רְאֵה תַּנְיָא תְּחִילַּת פֶּרֶק ב.

15) תְּהִלִּים לד, טו.

16) הוּבָא בְּרֵאשִׁית חָכְמָה שַׁעַר הַיִּרְאָה פֶּרֶק ג בְּשֵׁם סֵפֶר חֲסִידִים.

17) עַל כָּל מָקוֹם עֲשָׂרָה [יְהוּדִים] שׁוֹרָה הַשְּׁכִינָה. סַנְהֶדְרִין לט, א.

18) לִבְאוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת מִצְוָה מ"ב, וְהִיא מִצְוַת דִּין עֶבֶד עִבְרִי – לְעֵיל פא, ב.

19) בְּאוֹר הַתּוֹרָה שָׁם עַמּוּד א' קלב: "עֶבֶד עִבְרִי".

20) רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ו (כג, א). עֵץ חַיִּים שַׁעַר סֵדֶר אַבִּי"עַ (מז) פֶּרֶק ה. תַּנְיָא פֶּרֶק לט. וּרְאֵה לְקַמָּן מִצְוַת בִּנְיַן מִקְדָּשׁ פֶּרֶק א.

21) תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ חֵלֶק א פֶּרֶק יח.

22) כְּנָפַיִם. רְאֵה תִּקּוּנֵי תִּקּוּן יו"ד (כה, ב). תַּנְיָא פֶּרֶק לט. וּרְאֵה קוּנְטְרֵס הָעֲבוֹדָה פֶּרֶק א.

23) מִלְּשׁוֹן טֶבַע.

מִכָּל מָקוֹם הוּא הַעֲלָאַת מַ"ן, כְּדִכְתִיב[24]: "אִם **יָשִׂים** אֵלָיו לִבּוֹ", וְ"יָשִׂים" הוּא בְּחִינַת עֲשִׂיָּה, שֶׁאַף עַל פִּי כֵן "רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֶאֱסוֹף" עַל יְדֵי זֶה בִּקְרִיאָתוֹ בַּתּוֹרָה. וּמִכָּל מָקוֹם עֲדַיִין רָחוֹק הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ מֵהִתְכַּלֵּל בְּמָהוּת אֱלֹהוּת מַמָּשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא הַעֲלָאַת מַ"ן, מִטַּעַם הַנַּ"ל, וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ הֲבָאַת הָעֶבֶד הַתְּבוּאָה שֶׁהִיא גַּשְׁמִית עֲדַיִין.

אָמְנָם הָ"אָמָה" הוּא בְּחִינַת מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מוֹחִין דְּגַדְלוּת, בְּחִינַת "בִּינָה – לִיבָּא, וּבָהּ הַלֵּב מֵבִין"[25], כְּשֶׁהוּא נִתְפָּס בְּעִמְקֵי הַלֵּב, וְאָז נֶהֶפְכוּ מִדּוֹתָיו מִטִּבְעָם, שֶׁיִּהְיֶה הַתְּשׁוּקָה לֶאֱלקוּת, בְּשִׁינּוּי מִמָּהוּת תְּשׁוּקָתוֹ לְחִמְדֵי עוֹלָם הַזֶּה, וּבְהִתְהַפְּכוּת הַמִּדּוֹת. לְמָשָׁל, אִם הָיָה בַּעַל הִתְנַשְּׂאוּת – יִהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ לֶאֱלקוּת בְּשִׁפְלוּת, "לָא מַחְזִיק טִיבוּתָא לְנַפְשֵׁיה"[26]. וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ עֲבוֹדַת הָאָמָה לַהֲפוֹךְ הַתְּבוּאָה לִהְיוֹת מַטְעַמִּים עֲרֵבִים וּמְתוּקִים. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרָה רִבְקָה[27]: "וְאֶעֱשֶׂה כוּ' מַטְעַמִּים וְגוֹ'".

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה גַּם בְּכָל נֶפֶשׁ בִּפְרָט יֵשׁ ב' מִינֵּי עֲבָדִים הַנַּ"ל שֶׁהֵם בְּחִינוֹת "נֶפֶשׁ" וְ"רוּחַ", וּבְחִינַת אָמָה הוּא בְּחִינַת "נְשָׁמָה" וּמוֹחִין, וְהוּא בְּחִינַת "גַּדְלוּת הַמּוֹחִין" שֶׁבַּתְּפִלָּה, לְהַפֵּךְ מָהוּת הַמִּדּוֹת[28]. וְאַחַר־כָּךְ עֵסֶק הַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם הוּא מֵ"רְשִׁימוּ"[29] – בְּחִינַת "קַטְנוּת", בְּחִינַת עֶבֶד כוּ' :

מִצְוַת יִעוּד וּפִדְיוֹן אָמָה הָעִבְרִיָּה [פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים]

24) אִיּוֹב לד, יד: "אִם יָשִׂים אֵלָיו לִבּוֹ רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֶאֱסֹף".

25) תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א.

26) אֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ. סַנְהֶדְרִין פח, ב [וְרַשִׁ"י]: "אֵיזֶהוּ בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא? עַנְוְותָן וּשְׁפַל בֶּרֶךְ, שָׁיֵיף עָיֵיל שָׁיֵיף וְנָפֵיק [שׁוֹחֶה נִכְנָס וְשׁוֹחֶה יוֹצֵא], וְגָרִיס בְּאוֹרַיְיתָא תְּדִירָא וְלָא מַחְזִיק טִיבוּתָא לְנַפְשֵׁיהּ".

27) תּוֹלְדוֹת כז, ט.

28) לַהֲפוֹךְ מָהוּת הַמִּדּוֹת: "שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת בְּרִיאָה". – אוֹר הַתּוֹרָה מִשְׁפָּטִים עַמּוּד א'קלד.

29) רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק יב.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וביאור הענין הנה בזהר הקשה מהו ראו עתה, מאחר שאני אני הוא קאי על לעתיד ומהו ראו עתה. אך הענין דכתי' אני ראשון ואני אחרון, שלעתיד יהי' ב' בחי' אני, ועכשיו בכ"מ שנזכר אני הוא רק פ"א אני, אבל לעתיד יהי' ב"פ אני כו'. והענין יובן בהקדם שורש ענין ההפרש בין ג"ע לתחה"מ בדרך קצרה, שג"ע הוא תענוג הנשמות בלא גופים, ויש ב' בחי' ג"ע, ג"ע התחתון וג"ע העליון, ויש נשמות שאינם באים כלל לבחי' ג"ע העליון כלל, והגם כי בכל ג"ע יש כמה מדריגות שע"ז ארז"ל ת"ח אין להם מנוחה כו' שנא' ילכו מחיל אל חיל, מ"מ בד"כ הם רק ב' בחי' ג"ע העליון והתחתון, ותחה"מ הוא רק בחי' אחת, והגם כי גם בתחה"מ יש כמה חילוקי מדריגות שכ"א נכווה מחופתו של חבירו, מ"מ בכלל הוא רק בחי' א', ולא כמו ג"ע שיש בכללו ב' בחי' ג"ע, וגם יהיו נשמות בגופי' דוקא. ולכאו' צ"ל מה"ע שיצטרכו הנשמות שיושבי' בג"ע יותר מג' אלפים שנה כמו האבות ומשה וכדומה לירד להתלבש בגוף בשביל לבוא לעונג שיתגלה בתחה"מ, ולמה היתה כזאת מלפניו ית' שיצטרכו להתלבש שנית בגוף, גם מה יתרון ויקר עונג זה כ"כ שכדאי כ"ז בשבילו כו'. הענין הוא דג"ע הוא בחי' תענוג הנשמות ממה שלומדי' בג"ע הלכות התורה ברוחניות, והרי הם משיגים הארה מבחי' זיו השכינה, שמזה נמשך העונג שהוא עונג נפלא עד אין קץ, ואמנם יש מבחי' התענוג מה שנפל בשבה"כ, והוא בלעו"ז, וזהו שארז"ל כשראו כרך גדול של רומי שר"א בכה ור"ע שחק, שבכיית ר"א הי' על ירידת התענוג כ"כ להתלבש בדברי' גשמי' כו', ור"ע שחק דאם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכו"כ. דהנה יש מלאכים שנק' בשם קרבי' כמ"ש וכל קרבי את שם קדשו, שכמו הקרבי' מבררי' המאכל שהמובחר יתעלה להיות חיות למוח ולב והפסולת יודחה לחוץ, כן המלאכים אלו הם המבררי' ירידת השפע, וכן בעליות המדריגות מלמטלמ"ע כמ"ש במ"א בענין עולים ויורדים בו בסולם דתורה ותפלה כו', וכן להאדם ניתן העבודה לברר את בחי' התענוג הזה מירידתו, וכל ענין התלבשות הנשמה בגוף הוא בשביל זה שעי"ז יתברר בחי' התענוג ויהי' יתרון האור מתוך החושך דוקא. ועיקר גילוי דבר זה יהי' לעתיד, כי בד"כ ההפרש בין ג"ע לתחה"מ, שג"ע הוא בחי' ממכ"ע שיש בו חלוקי מדריגות, לכן יש ב' בחי' ג"ע התחתון והעליון, והגם כי כדאי כל יסורי גיהנם בכדי לבוא לגילוי השגת התענוג גם מבחי' ג"ע התחתון, ונודע כי יסורי איוב ע' שנה אינם כדאי נגד שעה א'

מן הגיהנם, ומ"מ כדאי כל יסורי גיהנם כמארז"ל מוטב דלידייני' כו' בשביל גילוי ג"ע, שי"ל גם בשביל בחי' התחתונה שבג"ע התחתון, והיינו מפני היותו תענוג נפלא מאד עד אין קץ, מ"מ הוא רק מבחי' ממכ"ע שיש בו חלוקי מדריגות עד שנחלק לב' בחי' התחתון והעליון כו'. אבל תחה"מ הוא בחי' אחת להיותו מבחי' אוא"ס הסוכ"ע ששם אינו שייך מעלה ומטה כמו ביושר, ולכן הוא בחי' אחת בד"כ, רק שגם בבחי' החופה אין כל המקיפי' שוים כו', אבל מ"מ הוא בחי' א' בד"כ, ויהי' הגילוי בארץ שלמטה דוקא להיות כי נעוץ תחילתן בסופן, שבסוף דוקא שהוא בחי' ארץ שבמעשה שמי' קדמו כו' שם יהי' גילוי זה להיות כי בסוף דוקא יש כוונת נעיצת התחילה יותר מכמו היותו בבחי' ראש המתפשט כמ"ש בד"ה ועמדו רגליו כו', ולכן תחה"מ בארץ דוקא להיות כי בארץ דוקא יהי' גילוי הארת בחי' סוכ"ע כו'. וזהו ענין אני אני שיהי' לעתיד, שיתחברו ב' בחי' אני ויהי' רק מדריגה א' בד"כ, ורק עכשיו הוא העבודה שזהו דכתי' ראו עתה שצריכי' לראות עתה בבחי' היום לעשותם שמאיר ג"כ הארת הסובב לכן יוכל להכין בעוה"ז ע"י העבודה שיזכה לעתיד לבחי' הגילוי דחיבור ב' בחי' אני, וזהו שארז"ל במד"ר ס"פ בא ספי"ט אבל לעתיד אני לבדי, י"ל ע"ד ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, שביום ההוא יהי' גילוי מבחי' לבדו היינו בחי' הוא והוי' כמו שהם בבחי' לבדך כמ"ש בד"ה כי מי נח, והוא ענין יתרון האור שמתוך החשך דוקא.

את ה' האמרת (ב)

בס"ד. (פ' תבוא, ל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – תרנ"ט

ב וְהָעִנְיָן הוּא:

דְּהִנֵּה כְּתִיב "שְׁמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי". וְהַיְנוּ שֶׁעַל־יְדֵי "שְׁמֹאל דּוֹחָה" יָבֹא לִבְחִינַת "רֹאשׁ" וְעַצְמוּת הַנְּשָׁמָה, שֶׁהוּא עֲבוֹדָה נַעֲלָה הַרְבֵּה בְּעִלּוּי יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁעַל־יְדֵי "יָמִין מְקָרֶבֶת", לְפִי שֶׁעַל־יְדֵי "שְׁמֹאל דּוֹחָה" נִשְׁבַּר לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ, וְאָז מִתְגַּלֶּה הַפְּנִימִית שֶׁל הַנֶּפֶשׁ. וּכְמַאֲמַר דְּרַב מְתִיבְתָּא: "אָעָא דְּלָא סָלֵיק בֵּהּ נְהוֹרָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ, גּוּפָא דְּלָא סָלֵיק בֵּהּ נְהוֹרָא דְּנִשְׁמְתָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ", וְעַל־יְדֵי זֶה דַּוְקָא "סָלֵיק נְהוֹרָא כו'".

וּכְמָשָׁל קְלִפַּת הָאֱגוֹז הַמְּכַסֶּה עַל הַפְּרִי, וְעַל־יְדֵי שֶׁשּׁוֹבְרִין הַקְּלִפָּה מִתְגַּלֶּה הַפְּרִי. כָּךְ הַפְּרִי הִיא הָאַהֲבָה הַמְּסֻתֶּרֶת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, וְהַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מַעְלִימִים וּמַסְתִּירִים עָלֶיהָ. וְלָכֵן נֶאֱמַר "אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי", דִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הִיא כְּמוֹ פְּרִי הָאֱגוֹז הַמְּסֻתָּר וְנֶעְלָם בְּקִלְפָּה קָשָׁה כו'. וְעַל־יְדֵי "תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא", "לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה", מִתְגַּלֶּה הַפְּרִי וְהַפְּנִימִיּוּת, שֶׁהוּא בְּחִינַת "רְעוּתָא דְּלִבָּא" כו'. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר בְּמִדְרַשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה עַל פָּסוּק "זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְרִי תֹאַר[2]": לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְזַיִת? אֶלָּא מָה הַזַּיִת הַזֶּה עַל־יְדֵי שֶׁטּוֹחֲנִין אוֹתוֹ מוֹצִיא שַׁמְנוֹ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כו'.

וְזֶהוּ תַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל הַ"שְׁמֹאל דּוֹחָה", שֶׁאֵינוֹ אֲמִתִּי מִצַּד עַצְמוֹ חַס וְשָׁלוֹם, כִּי אִם הַכַּוָּנָה שֶׁעַל־יְדֵי זֶה בָּא לִבְחִינַת "יְפֵה פְרִי תֹאַר", שֶׁהוּא בְּחִינַת גִּלּוּי הָאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת וּבְחִינַת רְעוּתָא דְּלִבָּא כו'. וְאֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת הַבִּטּוּשׁ מִלְּמַעְלָה דַּוְקָא חַס וְשָׁלוֹם, כִּי דַּי בְּמָה שֶׁהָאָדָם מְבַטֵּשׁ וּמַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ, שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל "אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ", שֶׁהוּא בְּחִינַת הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת, שֶׁעַל־יְדֵי זֶה דַּוְקָא יָבוֹא בַּתְּפִלָּה לְמַעְלָה וּמַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר כו'.

וּבְאוּר עִנְיָן מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־יְדֵי בְּחִינַת הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת, הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ ג' בְּחִינוֹת אַהֲבָה: "בְּכָל לְבָבְךָ", "וּבְכָל נַפְשְׁךָ", "וּבְכָל מְאֹדֶךָ".

וְהִנֵּה הָאַהֲבָה דְ"בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ" הוּא בְּחִינַת הָאַהֲבָה דְ"לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ . . כִּי הוּא חַיֶּיךָ", שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע כו' וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים כו'". כִּי בְּכָל דָּבָר בָּעוֹלָם הַזֶּה יֵשׁ גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת. וְהָרוּחָנִיּוּת הוּא בְּחִינַת הַחַיּוּת הָאֱלֹקִי הַמְּחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת גֶּשֶׁם הַנִּבְרָא. וּכְמוֹ בְּחַי וּמְדַבֵּר, הִנֵּה הַנֶּפֶשׁ שֶׁבּוֹ הוּא הַמְּחַיֶּה אֶת גּוּף הַבַּעַל חַי אוֹ הַמְדַבֵּר לִהְיוֹת בִּבְחִינַת חַי אוֹ מְדַבֵּר, וּבְהִסְתַּלֵּק הַנֶּפֶשׁ מִן הַגּוּף יֵצֵא הַגּוּף מְגֻדָּר חַי וְיִתְבַּטֵּל חַיּוּתוֹ. וְגַם גּוּפוֹ

2) "קְרֵא ה' שְׁמֵךָ".

נִרְקָב וְנַעֲשֶׂה לֶעָפָר. וְהַיְנוּ מִשּׁוּם דְּקִיּוּם הַגּוּף הוּא גַּם כֵּן מִצַּד הַחַיּוּת הַמְּחַיֶּה אוֹתוֹ.

וְעִם הֱיוֹת שֶׁחַיּוּת הַגּוּף, הַיְנוּ מָה שֶׁמְּחַיֶּה עֶצֶם הַגּוּף וּמְקַיְּמוֹ, אֵין זֶה מֵהַנֶּפֶשׁ הַחַי אוֹ הַמְדַבֵּר הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכוֹ בִּבְחִינַת אוֹר פְּנִימִי, וְכַיָּדוּעַ שֶׁיֵּשׁ לְהַגּוּף מָקוֹר בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁמִּשָּׁם הוּא קִיּוּמוֹ, וּמֵהַנֶּפֶשׁ הַמְּחַיֶּה אֶת הַגּוּף בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת בָּא הַתְּנוּעָה הַחִיּוּנִית וְהַכֹּחוֹת וְהַחוּשִׁים כוּ'. וְלָכֵן אֵינוֹ נִפְסָד הַגּוּף מִיָּד בְּהִסְתַּלֵּק הַנֶּפֶשׁ מִמֶּנּוּ, שֶׁקִּיּוּמוֹ אֵינוֹ מֵהַנֶּפֶשׁ הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכוֹ כִּי אִם מֵחַיּוּת הַבָּא מִשָּׁרְשׁוֹ וּמִקּוֹרוֹ, שֶׁהוּא מְיֻחָד מִשֹּׁרֶשׁ וּמִקּוֹר הַנֶּפֶשׁ כוּ' כַּיָּדוּעַ וּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר. מִכָּל מָקוֹם, בְּהֶמְשֵׁךְ זְמַן הֲרֵי הוּא נִפְסָד, דְּאֵיךְ שֶׁיִּהְיֶה הֲרֵי אֵין קִיּוּמוֹ מִצַּד עַצְמוֹ כִּי אִם מִכֹּחַ אֶלְקִי הַמְקַיֵּם אוֹתוֹ, וּבְהִסְתַּלֵּק הַכֹּחַ נִפְסָד וְנִרְקָב הַגּוּף. וְהַמְשָׁכַת הַכֹּחַ הַזֶּה, שֶׁהוּא הַחַיּוּת שֶׁל הַגּוּף עַצְמוֹ שֶׁלְּצֹרֶךְ קִיּוּמוֹ, נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן עַל־יְדֵי **הַנֶּפֶשׁ** דַּוְקָא, וּלְזֹאת כְּשֶׁמִּסְתַּלֵּק הַנֶּפֶשׁ – מִמֵּילָא אֵינוֹ נִמְשָׁךְ חַיּוּת הַגּוּף גַּם כֵּן, וְלָכֵן הוּא נִפְסָד כוּ'.

(וְהֲגַם דִּלְפִי זֶה גַּם כֵּן אֵינוֹ מוּבָן לָמָּה אֵינוֹ נִפְסָד תֵּיכֶף כְּשֶׁמִּסְתַּלֵּק הַנֶּפֶשׁ. יֵשׁ לוֹמַר, מִשּׁוּם שֶׁגַּם לְאַחַר הִסְתַּלְּקוּת עֲדַיִן רוּחַ הַנֶּפֶשׁ נִמְצָא עַל הַגּוּף. וְיֵשׁ בָּזֶה חִלּוּקִים דִּשְׁלֹשָׁה יָמִים וְשִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים וְי"ב חֹדֶשׁ כוּ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּסְּפָרִים. וְעַיֵּן מַה שֶׁכָּתוּב בִּירוּשַׁלְמִי מוֹעֵד קָטָן פֶּרֶק ג הֲלָכָה ה וּבְמִדְרַשׁ רַבָּה בְּרֵאשִׁית פָּרָשָׁה ק עַל פָּסוּק "וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל כוּ'". וְלָכֵן זְמַן הַזֶּה גַּם כֵּן הַגּוּף קַיָּם כוּ'. וְעֶצֶם לוּז שֶׁנִּשְׁאַר קַיָּם לְעוֹלָם, הוּא מִפְּנֵי שֶׁמִּמֶּנּוּ אֵינוֹ מִסְתַּלֵּק הַחַיּוּת כוּ' כַּיָּדוּעַ).

וְכֵן בְּצוֹמֵחַ יֵשׁ בּוֹ נֶפֶשׁ הַצּוֹמַחַת הַמְּחַיָּה אוֹתוֹ, וְכֵן בְּדוֹמֵם יֵשׁ בּוֹ חַיּוּת הַמְּחַיָּה וּמְקַיֵּם אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל יְשׁוּתוֹ וְלֹא יַחֲזֹר לִהְיוֹת אַיִן וְאֶפֶס כְּמוֹ קֹדֶם הַבְּרִיאָה כוּ'.

וְלָכֵן הָרוּחָנִיּוּת וְהַחַיּוּת הָאֶלְקִי נִקְרָא "חַיִּים" וְ"טוֹב", לִהְיוֹת שֶׁהוּא בְּחִינַת הַחַי אֲשֶׁר נִשְׁאַר חַי וְקַיָּם לְעוֹלָם (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּבְיוֹם שִׁמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם" רנ"ז), וְהַגַּשְׁמִי נִקְרָא "מָוֶת" וְ"רַע" לְפִי שֶׁהוּא כֻּלָּה וְנִפְסָד בְּהִסְתַּלֵּק הַנֶּפֶשׁ מִמֶּנּוּ, וְאֵין לוֹ קִיּוּם מִצַּד עַצְמוֹ כְּלָל כוּ'.

וּ"מִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ": כְּשֵׁם שֶׁהָאָדָם מַרְגִּישׁ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַיּוּת הַמְּחַיֶּה אוֹתוֹ, וְהָעִקָּר הוּא הַחַיּוּת, וּבְהִסְתַּלֵּק הַנֶּפֶשׁ מִן הַגּוּף נִשְׁאָר כְּאֶבֶן דּוֹמֵם, וְגַם הַגּוּף כֻּלָּה וְנִפְסָד כַּנ"ל, כְּמוֹ כֵּן יוּבַן בִּכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חַיּוּת אֶלְקִי הַמְּחַיֶּה אוֹתָם, וּמִזֶּה כָּל חַיּוּת וְקִיּוּם הָעוֹלָמוֹת, רַק מִצַּד הָאוֹר וְהַחַיּוּת הָאֶלְקִי שֶׁבָּהֶם, וְאִם הָיָה מִסְתַּלֵּק הַחַיּוּת חַס וְשָׁלוֹם הָיָה נַעֲשֶׂה מֵהֶם אַיִן וְאֶפֶס מַמָּשׁ כוּ'.

וְלָכֵן כָּל הַנִּבְרָאִים וְהָעוֹלָמוֹת בְּטֵלִים לְהָאוֹר וְהַחַיּוּת הָאֶלְקִי הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אוֹתָם, לִהְיוֹת דְּכָל מְצִיאוּתָם וְקִיּוּמָם וְחַיּוּתָם הוּא מֵהָאוֹר וְהַחַיּוּת הָאֶלְקִי, לָכֵן הֵם בְּטֵלִים לְהָאוֹר הָאֶלְקִי כוּ'. וּכְמוֹ הַגּוּף שֶׁבָּטֵל אֶל הַנֶּפֶשׁ, אֲשֶׁר כְּפִי אֹפֶן תְּנוּעַת חַיּוּת הַנֶּפֶשׁ כֵּן הוּא תְּנוּעַת אֵבְרֵי הַגּוּף. וּמִכָּל־שֶׁכֵּן שֶׁנִּשְׁמָעִים לְהָרָצוֹן שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁמּוֹשֵׁל וְשׁוֹלֵט עַל כֹּל כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ לְפִי שֶׁהוּא מְקוֹרָן וְכָל הַכֹּחוֹת בְּטֵלִים אֵלָיו. וּכְמוֹ כֵּן אֵבְרֵי הַגּוּף בְּטֵלִים אֵלָיו, עַד שֶׁגַּם אִם יַעֲלֶה בִּרְצוֹנוֹ לִתֵּן רַגְלוֹ בְּחַמִּין אֵין מְנִיעָה כְּלָל כוּ', מִפְּנֵי שֶׁבָּטֵל לְגַמְרֵי אֶל הַנֶּפֶשׁ, לְפִי שֶׁזֶּהוּ כָּל חַיּוּתוֹ וְסִבַּת קִיּוּמוֹ כוּ' כַּנ"ל. וְעַל־יְדֵי זֶה דַּוְקָא הוּא מְקַבֵּל חַיּוּת מֵהַנֶּפֶשׁ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּטֵל אֵלָיו. וּכְמוֹ כֵּן כָּל הַנִּבְרָאִים בְּטֵלִים לְהָאוֹר וְהַחַיּוּת הָאֶלְקִי כוּ'.

וּבְיוֹתֵר נִרְאֶה זֶה בְּ"צְבָא הַשָּׁמַיִם", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים", שֶׁהַחַמָּה שׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב מִפְּנֵי שֶׁשְּׁכִינָה בַּמַּעֲרָב. וּמָה שֶׁסּוֹבֶבֶת וְהוֹלֶכֶת מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב עַד שֶׁשּׁוֹקַעַת זֶהוּ הִשְׁתַּחֲוָאָה שֶׁלָּהּ. וְכֵן כָּל הַכּוֹכָבִים סוֹבְבִים בְּהַגַּלְגַּל הַט' מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב, עִם הֱיוֹת שֶׁהִלּוּךְ עַצְמָן מִצַּד טִבְעָם הוּא מִמַּעֲרָב לְמִזְרָח, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הֵם מְסַבְּבִים מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב, וְהַיְנוּ מִפְּנֵי שֶׁשְּׁכִינָה – הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת – בַּמַּעֲרָב. כַּיָּדוּעַ בְּהַו' קְצָווֹת הָעֶלְיוֹנִים, דְּמַעֲרָב הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת, שֶׁהוּא מָקוֹר הַמְּהַוֶּה וּמְחַיֶּה אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה, יְצִירָה, עֲשִׂיָּה. וְזֶהוּ סִבּוּבָם לַמַּעֲרָב, שֶׁהוּא הִשְׁתַּחֲוָאָתָם וּבִטּוּלָם לְמִקּוֹר חַיּוּתָם וְהִתְהַוּוּתָם כוּ'.

וְכֵן הוּא גַּם בִּצְבָא הָאָרֶץ, שֶׁכֻּלָּם בְּטֵלִים לְהַחַיּוּת הָאֶלְקִי, אֶלָּא שֶׁבִּצְבָא הָאָרֶץ אֵין זֶה נִרְאֶה וְנִגְלֶה, אֲבָל בֶּאֱמֶת כֵּן הוּא, כַּאֲשֶׁר רוֹאֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁהַגּוּף בָּטֵל לְהָאוֹר וְחַיּוּת הַנֶּפֶשׁ שֶׁבּוֹ, כְּמוֹ כֵּן יוּבַן בְּכָל הַנִּבְרָאִים דְּדוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי שֶׁהֵם בְּטֵלִים לְהָאוֹר הָאֶלְקִי שֶׁבָּהֶם. וְעַל־יְדֵי זֶה הוּא דַּוְקָא עִקַּר חַיּוּתָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "יִרְאַת ה' לְחַיִּים כוּ'", שֶׁעַל־יְדֵי הַיִּרְאָה וְהַבִּטּוּל דַּוְקָא עַל־יְדֵי זֶה הֵם חַיִּים וְקַיָּמִים. וְלָכֵן הַמַּלְאָכִים חַיִּים יוֹתֵר מִבְּנֵי־אָדָם, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּחִינַת הַבִּטּוּל יוֹתֵר. וְלֹא נִקְנְסָה מִיתָה כִּי אִם עַל־יְדֵי חֵטְא עֵץ הַדַּעַת, אֲבָל אִם הָיָה הָאָדָם בִּבְחִינַת בִּטּוּל, וּכְמוֹ שֶׁהָיָה [קֹדֶם] הַחֵטְא הָיָה חַי כָּל הַ"שִׁית אַלְפִין שְׁנִין כוּ'". דְּבִטּוּל שֶׁבַּהַנִּבְרָאִים זֶהוּ סִבַּת חַיּוּתָם וְקִיּוּמָם, דְּאַחַר שֶׁכָּל קִיּוּמָם וְחַיּוּתָם הוּא מֵאֱלְקוּת, לָכֵן כְּשֶׁהֵם בְּטֵלִים לֶאֱלְקוּת הֲרֵי הֵם כֵּלִים לְהָאוֹר וְהַחַיּוּת הָאֶלְקִי וְאָז הֵם חַיִּים וְקַיָּמִים כוּ'. וְעַל זֶה אוֹמֵר "רְאֹה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הַחַיִּים כוּ'", שֶׁזֶּה יָכוֹל לִהְיוֹת בְּאָדָם בִּבְחִינַת רְאִיָּה חוּשִׁיִּת, מִשּׁוּם דְּ"מִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ", שֶׁהָאָדָם מַרְגִּישׁ זֹאת בְּנַפְשׁוֹ, וּמִמֵּילָא יָבִין כְּמוֹ כֵּן בְּעוֹלָם כוּ' כַּנ"ל.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"הנה עין הוי' אל יראיו"[1].

המדרש[2] אומר: "עין הוי' אל יראיו" זה אברהם כמו שכתוב[3] "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה".

במקום אחר אומר המדרש[4]: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, הוא מביט עליהם בשתי עיניו, כמו שכתוב[5] "עיני הוי' אל צדיקים", ובזמן שישראל אין עושין רצונו של מקום, הוא מביט עליהם בעין אחת, כמו שכתוב "עין הוי' אל יראיו".

יש להבין: מכיון שהמדרש מפרש את הפסוק על זמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, היאך אומר המדרש 'זה אברהם'? הרי אברהם עבד את ה' יתברך בהתמסרות ומסירת־נפש, ואיך מתאים לומר על אברהם את אותו ביטוי שאומרים על אלו שאינם עושים את רצון ה' יתברך?

ידוע[6] שיש שתי מדריגות בגילוי האור האלקי. האחת השתלשלות, והשניה מה שלמעלה מהשתלשלות.

השתלשלות היא שהאור של המדריגה העליונה יורד למדריגה התחתונה, על דרך משל שלשלת של טבעות, החלק התחתון של הטבעת הראשונה תחוב בחלק העליון של הטבעת השניה, וכן הלאה, טבעות זו אחר זו עד שנעשית שלשלת ארוכה.

כן הוא גם בשכל. בחכמות קיים סדר של נעלה ונחות, גדול וקטן.

לאמיתו של דבר, יש לחכמות קשר פנימי. לכן על־ידי הקדמת חכמה נחותה, מקבלים הבנה גדולה יותר ועמוקה יותר בחכמה הנעלית. כן הוא גם בכל חכמה בפרטיות – בהשכלות של אותה חכמה יש נעלה ונחות, גדול וקטן.

ענין ההשתלשלות הוא בשני אופנים:

אופן אחד הוא, שאור המדריגה העליונה מאיר במדריגה התחתונה, והאופן השני בהשתלשלות הוא שהמדריגה העליונה גורמת את המדריגה התחתונה.

אופן זה, השני, בהשתלשלות נקרא עילה ועלול.

המדריגה העליונה נקראת עילה, והתחתונה – עלול. משמעות המילה עילה – יוצר, ומשמעות המילה עלול – נוצר.

ענין ההשתלשלות שייך גם בספירות, כיון שענין ההשתלשלות הוא, שחלק מאור המדריגה העליונה בא במדריגה התחתונה.

בזה יובן מה שספר הפרדס[7] אומר שבכל ספירה יש שלוש דרגות. דרגה אחת היא מה שהשתלשל מהספירה העליונה יותר, השניה היא המהות העצמית של הספירה, והשלישית היא מה שמשתלשל מספירה זו לספירה הנחותה ממנה.

---

1) תהלים לג, יח.
2) פרשת לך־לך פרשה מ, א.
3) וירא כב, יב.
4) סוף שיר השירים.
5) תהלים לד, טו.
6) ראה במאמר הקודם אות ה, ע' 22.
7) שער שני, פרק ז [הערת כ"ק אדמו"ר].

לדוגמה, ספירת החכמה: דרגה אחת בספירת החכמה היא זו שחכמה באה מספירת הכתר, כמו שכתוב[8] "והחכמה מאַיִן תמצא", מציאות ספירת החכמה באה מספירת הכתר, הנקראת אַיִן.

הדרגה השניה בספירת החכמה היא המהות העצמית של ספירת החכמה, והדרגה השלישית היא מה שבא מספירת החכמה בספירת הבינה הנחותה מחכמה.

כן הוא גם בכל הספירות — שזהו השתלשלות הספירות — אור הספירה העליונה יורד לספירה השלישית על ידי הספירה השניה.

ישנו עוד אופן בהשתלשלות הספירות, שהספירה התחתונה מתהווה מהעליונה. אין הכוונה שהספירה התחתונה נוצרת מהעליונה, אלא שהספירה התחתונה היתה קודם בהעלם בספירה העליונה, ולאחר מכן כשהיא מתגלית מההעלם, הדבר נקרא בשם עילה ועלול.

כל ענין ההשתלשלות הוא בדרגות שיש להן ערך זו לזו.

קיצור. שתי מדריגות בכוחות וגם בספירות. אחת נעלית מהשתלשלות, והשניה היא השתלשלות כשלשלת שטבעת אחת תפוסה בשניה. כך גם בשכל של המצאה (חכמה) והבנה (בינה) וזה נקרא עילה (יוצר) ועלול (הנוצר).

ב.

כשם שענין ההשתלשלות נמצא בספירות, כן הוא נמצא גם בשלושת העולמות, בריאה, יצירה ועשיה, כי שלושת העולמות הם בערך זה לזה, ומשום שהם בערך זה לזה, העלול, שזו הדרגה הנוצרת, בא כבדרך ממילא מהעילה.

הדבר יובן משכל ומידות הנקראים גם הם עילה ועלול.

שׂכל הוא העילה ומידות הן העלול, והן באות בדרך ממילא מהעילה של השכל.

כשהעילה, השכל, מאירה במוח בהבנה מסודרת, אזי מתעוררות ומתגלות, כבדרך ממילא, מידות בלב בהתאם לתוכן השכל, כפי שאנו רואים הן בגשמיות והן ברוחניות:

בגשמיות — כשהאדם מתבונן ומבין שדבר זה טוב עבורו, נעשית אצלו משיכה לדבר. נעשית אצלו אהבה וקירבה לדבר.

כך הוא גם ברוחניות — כשהוא מבין הבנה אלקית, למשל כשהוא מבין שאלקות הוא חיות הכל בכל, והוא משיג הבנה זו בשכלו היטב, ומתבונן בהשגה זו פעמים רבות עד שהשגה זו חדורה בו, היינו שהוא מבין השגה זו — שהיא חכמת אלקות — היטב, ובעמקות, בשכלו האנושי, כשם שהוא מבין שכל של חכמת הטבע;

בשכלו האנושי הוא מבין די טוב השכלה גשמית של חכמת הטבע, או השכלה השייכת לניהול עסקיו, הוא מבין טוב מאוד.

טעם הדבר הוא, מכיון שעסקיו מאוד נוגעים לו, ומה שנוגע לו מאוד הוא יודע ברור ואין לו בו ספק בשום פרט. הדבר קרוב אליו ביותר, והוא קרוב אליו עם משיכה והתקשרות מיוחדים;

כשההשגה האלקית מובנת לו טוב, כמו השכל הגשמי, והוא קרוב ומקושר אל ההשגה האלקית, אזי ההשגה נרגשת בו ומתעוררת בלבו מידה טובה, בהתאם לתוכן ההשגה האלקית.

---

8) איוב כח, יב. וראה לקמן ע' 43.

מכל זה מובן, שגם בגשמיות וגם ברוחניות, העילה של השכל מגלה ויוצרת את העלול של המידות.

זאת, משום שמידה היא התפשטות והמשכת העילה לברוא את העלול, התפשטות השכל כדי שהמידה תוכל להתהוות מהשכל ובהתאם לו.

כדי שמידה תוכל להתהוות, הרי זה רק מהתפשטות, מחיצוניות השכל, כי עצמיות השכל אין לו שייכות לענין המידות, ולא זוהי עילת השכל שממנה יהיה העלול, המידות.

עצמיות השכל נעלה מלהיות עילה למידות, משום שאין ערך בינן לעצם השכל, אלא שמחיצוניות השכל יכולות המידות להתהוות, שאז הן באות בדרך ממילא מהשכל, כי הם בערך זה לזה.

קיצור. ענין ההשתלשלות ישנו גם בשלושת העולמות בריאה, יצירה ועשיה, כמו שכל הנקרא עילה, היוצר, ומידות – עלול, הנוצר. העלול של מידות בא בדרך ממילא מהעילה של שכל. כשהוא לומד ומבין הבנה אלקית נעשית אצלו אהבה ויראה לאלקות וממנה.

ג.

מכיון שמידות הן התפשטות מהמוחין, לכן העילה, השכל, מתלבשת בעלול, המידות. כפי שאנו רואים במוחש שמהות השכל מאירה במידות;

אהבה ושנאה הן מידות שבלב, המשפיעות בפועל ממש:

מדת האהבה משפיעה לעשות טובה לחבר, הן בגשמיות והן ברוחניות: בגשמיות – כשהוא נותן לחברו את כל שביכלתו במלוא המידה, בעין טובה ובשמחה גדולה, וברוחניות – כשהוא גלוי־לב עם חברו, מספר לו את עניניו הפרטיים, ומתייעץ אתו אודות הדברים הכי פנימיים שלו. כל זה הוא מפני שמוחו ולבו קרובים אל החבר.

מדת השנאה משפיעה להתרחק משונא הן בגשמיות והן ברוחניות: בגשמיות – הוא מרחק אותו בכל מיני אופני ריחוק, שהרי על־פי התורה צריך לרחק את אלה שיש לרחק, וברוחניות – ראשו ולבו מרוחקים ממנו. הוא אינו מעונין להכיר אותו.

כן הוא גם בשאר המידות, שהשפעתן בפועל ממש היא בהתאם למהותן.

במידות יש אור וחיות מהשכל. השכל מאיר ומחיה את המידות, לכן יש חילוק במידות ובפעולותיהן, כפי שאנו רואים במוחש, שאינה דומה מדת האהבה והקירוב לחבר שעשה לו טובה רגילה או למי שעשה לו טובה עצמית, למשל, שהציל אותו ממות, שאז הוא מסור לאותו חבר בכל חייו, וכל מה שהוא עושה עבורו – אפילו הדברים הגדולים ביותר – נחשבים אצלו קטנים, לעומת מה שהחבר עשה עמו, כשהציל אותו ממות ממש.

כן הוא גם במדת השנאה. אינה דומה שנאתו לשונא שעשה לו רעה בעסק וכדומה, לשנאתו לשונא שגרם לו סכנת נפשות או שהתעהו מדרך הישר.

כל זה הוא על־פי שכלו, שהוא מבין את גודל הטובה שחברו עשה לו או הרעה שעשה לו שונאו, ולפי ערך הבנתו בטובה או ברעה, כן היא האהבה או השנאה והשפעתן – מה הוא עושה עם חברו או שונאו, שמזה מובן שמהות השכל מאירה ומחיה את המידות.

זהו גם הטעם למה שאנו רואים חילוקים באופי בני־אדם.

למשל, מישהו עושה טובות לשני אנשים ולשניהם הטובות נוגעות בחיים. שניהם, למשל, היו במצב של סכנת נפשות.

ייתכן שאחד מהשניים יהיה מסור בשלימות לבעל הטובה על החסד הגדול שעשה אתו, ואילו השני, למרות שגם הוא מודה שבעל הטובה הציל אותו מהסכנה שבה היה, מסירותו לבעל הטובה שונה לגמרי.

זה משום שמי שהבנתו גדולה, הרי הוא מבין את גודל הסכנה ואת גודל ההצלה שבעל הטובה עשה עמו, אבל מי שהבנתו קטנה יותר, אינו מבין את גודל הסכנה ואת גודל ההצלה.

קיצור. מידות הן התפשטות השכל. השכל מתלבש במידות המשפיעות לעשות טובה ורעה. השכל מחיה ומאיר את המידות, שגם עצם המידות וגם השפעתן יהיו על־פי ההבנה. לכן יש באהבה ושנאה חילוקים גדולים ביותר.

הנה עין הוי' אל יראיו [אלול ה'תש"א]

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

יד. מתחילה עובדי עבודה־זרה היו אבותינו.

מילא את ה"מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו" צריכים לומר, כפי שהגמרא אומרת[33] "מתחיל בגנות ומסיים בשבח", אך לשם מה צריכים למנות את הפרטים: תרח אבי אברהם וכו'.

אלא, כאן מרמזים על סדר העבודה. בכל לידה, מן ההכרח שיהיו חבלי לידה ודם טמא. כשאברהם היה צריך להיוולד, היה מקודם תרח, וכמאמר רז"ל[34] "מי יתן טהור מטמא, אברהם מתרח". כך גם כשקמים בבוקר אומרים "מודה אני כו' רבה אמונתך", שהוא נעשה כבריה חדשה, במילא ישנו דם טמא. התחלת העבודה היא מ'קריאת שמע שעל המטה', שהוא עושה חשבון בנפשו מהיום שעבר, מההווה, ואיך צריך להיות יום המחרת, לאחר מכן 'תיקון חצות', שהוא העניין של תרומת הדשן, וכל זה פועל עליו נמיכות הרוח. הרי כשהוא קם בבוקר, שאז מאיר ה"וישכם אברהם"[35], צפרא דאברהם, הוא נזכר שאברהם היה בסביבה מאוסה, תרח היה עובד עבודה־זרה, ולא זו בלבד שהוא עצמו עבד עבודה־זרה, אלא כל התעסקותו הייתה ליצור עבודות־זרות לאחרים, ואף־על־פי־כן "אחד היה אברהם"[36], הרי כשהוא מתבונן בכך – זה פועל עליו הגבהת הרוח.

טו. צא ולמד מה בקש לבן כו'.

לכאורה לא מובן, לשם מה ה'בעל הגדה' צריך להתחיל בלשון "צא ולמד", הרי יכול היה להתחיל מיד מלבן הארמי.

אלא, כבר דובר, שב'הגדה' גם הפשט הוא רמז, וזהו "צא ולמד", כדי שיהיה "ולמד", מן ההכרח שיהיה בתחילה "צא". כשישנה היציאה מעצמו, יכול להיות אז "ולמד", לימוד אמיתי.

לכאורה הרי לא מובן, מדוע רצה לבן הארמי "לעקור את הכל", הרי זה נגד טבעיות האדם, הם הרי היו בנותיו ונכדיו, ובמיוחד כשאנו מכירים את לבן הארמי מצדו הטוב יותר, "לבן" בחינת לובן העליון, ו"ארמי" – העניין של "אני חכמה שכנתי ערמה"[37], אך גם בלבן הפשוט הרי זו הנהגה נגד הטבע.

אלא, מהזמן הנוכחי יכולים להבין את הדבר. לבן היה אדם בעל הנחות העולם, ורצה שחינוך הבנים יהיה מבוסס על הנחות העולם. ואילו יעקב – כאשר זיכה אותו השי"ת בילדים, רצה לחנך אותם על־פי תורה, כפי שדובר לעיל אודות חלומו של יעקב "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"[38], שיעקב רצה לחבר את החומריות שבגשמיות עם הרוחניות שברוחניות, אך לבן רצה שהחינוך יהיה מבוסס על הנחות העולם, הרי זה "לעקור את הכל".

חינוך על־פי תורה – מייסד את הכל, וחינוך עם הנחות העולם – עוקר את הכל. פרעה לא גזר אלא על הזכרים[39], הוא התנגד להשגה, ואילו "לבן ביקש לעקור את הכל" על־ידי החינוך עם הנחות העולם.

---

33) פסחים קטז, א.
34) איוב יד, ד. זח"א קב, ב.
35) בראשית כב, ג.
36) יחזקאל לג, כד.
37) משלי ח, יב.
38) לעיל שיחת יום א' דחג הפסח, אות ו.
39) סוטה יב, א.

ישנם האומרים, שזקוקים לכך ולכך. שקר הרי אין לו קיום, רק אם הוא מתבסס על ניצוץ של קדושה, והם מסתייעים ממאמר רז"ל[40] "טוב תורה עם דרך ארץ". ספק אצלי אם שני אחוזים מהם למדו 'מסכת דרך ארץ' כפי שניתנה מסיני. ולבד זאת, הרי הפירוש ב"טוב תורה עם דרך ארץ" הוא, שה"תורה" היא העיקר, ו"דרך ארץ" הוא טפל. ואילו אצלם הפוך הדבר, ה"תורה" טפלה ל"דרך ארץ" כפי שהם מגדירים את ה"דרך ארץ".

כדי להכיר, שהחינוך של לבן הארמי, כלומר החינוך על פי הנחות העולם, מביא ל"לעקור את הכל", הרי בגליא שבתורה בלבד לא יכולים להשיג זאת, אלא דווקא כשמכניסים את ה'פנימיות' בגליא שבתורה, וזהו "צא ולמד", "למד" בלבד הוא גליא שבתורה, "צא ולמד" משמעו שמכניסים פנימיות התורה בגליא שבתורה, ואז מפנימים ומרגישים מה ביקש לבן הארמי.

טז. בשפיכת הכוס, כשאומרים "דם ואש ותמרות עשן", וכן כשאומרים עשר המכות, כתוב בסידור רבינו: ישפוך כו' ואין ליטול באצבע לשפוך כי־אם בכוס עצמו, וישפוך לתוך כלי שבור כו' ישפוך עשר שפיכות מהכוס עצמו כנ"ל.

עניינו של דבר הוא, "כוס" בגימטריא 'הטבע'. בטבע העניינים מושגים ומובנים, הרי לכאורה יכולים לברר את הטוב ולשפוך רק את הפסולת, על כך הוא אומר "ואין ליטול באצבע", שאין הכוונה רק לשפוך את הפסולת, שעל־פי השגה מבינים שהיא איננה טוב, "כי־אם בכוס עצמו", יש להחזיק בכוס עצמה, כלומר: יש להחזיק את כל הטבע ביד, אז יראה שזה דם, זה צפרדע וכו', כלומר שהוא משעבד את כל הטבע לאלקות.

יז. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר, בלילות אלה – הכוונה על שני לילות הסדרים של חג הפסח – לפני כל דבר שעושים מענייני הסדר, צריכים להסתכל בסידור.

יח. מנהגים: בסדר הראשון וכן בשני, מזג כ"ק אדמו"ר כוסו של אליהו לפני ברכת המזון.

ליל שני דחג הפסח, סדר שני, תש"ד

40) ראה אבות פ"ב, ב. – יפה תורה עם דרך ארץ.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ע' – דרכו החדשה של ברוך מוויאזין

ברוך היה שרוי במבוכה. את האמת על ביקורו אצל ראש הישיבה היה אסור לו לספר, ואילו שקר לא רצה לומר.

לאחר מחשבה סיפר לבני הישיבה, שלא נתנו לו מנוחה:

כי לאחר שנוכח לדעת את גודל צדקנותו של רבי שלמה, התעוררה בקרבו שאיפה גדולה לקבל ממנו דרך תשובה על חטא שֶׁחָטָא פעם. לאחר מאמץ רב הצליח להיפגש עם הגאון ביחידות ולשמוע מפיו דברי מוסר ותוכחה על מידת הענווה ועל מידת האמת, אשר שתיהן מהוות הכנה מתאימה לעבודת הבורא כראוי.

באותה הזדמנות השמיע ברוך לפני מאזיניו רעיונות מִסְפָּר ממה שלמד בספרים "ראשית חכמה" ו"עבודת הקודש". הדברים הרשימו מאוד את התלמידים. באופן זה הצליח ברוך להימנע מדבר שקר, ומצד שני לא גילה שהצדיק קיבל על עצמו ללמוד עימו ביחידות.

כאשר חזר לבית המדרש שבו לָן שִׁיחְזֵר ברוך במחשבתו את כל מה ששמע מרבי שלמה, והגיע למסקנה כי עליו להתמסר לטיפוח הענווה ולהתרחקות משקר. מדבריו של רבי שלמה הבין כי עדיין אין הוא, ברוך, משוחרר ממידות הגאווה והשקר.

ברוך מוויאזין לא היה מסוגל להבין כיצד זה נשארו אצלו המידות השליליות של גאווה ושקר, לאחר שהתענה מספר כה רב של תעניות ועבר סיגופים כה רבים.

לכן הוא החל, אפוא, להטיף מוסר לעצמו וקרא לעצמו "שקרן" ו"בעל גאווה", כאשר הוא שופך תוך כדי כך דמעות לרוב. את הדמעות אסף בחופניו ורחץ בהן את פניו, זה היה אמור לבטא, שבפעולה זו הריהו שוטף ומנקה את הרושם שהחטאים עושים במצחו ובפניו.

בכך צעד ברוך בדרכם של בעלי המוסר של אותם זמנים. הוא שמע על כך מפיו של זלמן לייב, אחיו המבוגר, שהיה איש מוסר. כן שמע בשעתו על ר' זלמן חיים שרגא, הפרוש הזקן שישב שבעים שנה בפרישות, כי כאשר היה עורך 'תיקון חצות' היה אוסף את דמעותיו ורוחץ בהן את פניו.

סבו של ברוך, ר' ישראל אליהו הצדיק, סיפר כי עוד בהיותו נער צעיר נודע כבר ר' זלמן חיים שרגא לַפָּרוּשׁ והיה מקובל בעיני כולם כקדוש, ולמרות שהפרוש היה אז כבר ישיש מופלג, היה נראה כבן שישים, סבו של ברוך הסביר כי כאשר רוחץ האדם את כתמי חטאיו מעל פניו הרי גם בגיל מאה שנה הוא נראה כבן שישים בלבד.

תענית שלוש היממות שברוך קיבל על עצמו עמדה להסתיים ביום שישי, ערב שבת פרשת בחוקותי, בחצי היום. למרות שהצום החליש אותו, ישב ברוך כל הלילה של אור ליום שישי ולמד תורה בשקידה רבה.

ביום שישי ביצע את ההכנות הדרושות לקראת שבת קודש, וישב לומר את פרשת השבוע "שניים מקרא ואחד תרגום". הוא עשה זאת בהתעוררות ודבקות רבה, איש לא היה יכול להכיר בו כי מאחוריו שלש יממות של צום.

נוהג היה רבי שלמה לִבְחוֹר בכל "זמן" את אחד מהתלמידים החדשים של הישיבה שישרת אותו בביתו. תלמיד זה היה לָן בביתו של ראש הישיבה וסועד על שולחנו.

ביום הראשון הבא נמסרה הודעה לברוך כי הוא נבחר על ידי הגאון להיות משמשו ב"זמן" הנוכחי, וכי ביום שלישי עליו להתייצב לצורך זה בביתו של הגאון.

אפשר לשער את רוממות רוחו והרגשתו העילאית של ברוך על כך. ברם, מאידך העיקה עליו הבעיה כיצד להתחמק מלסעוד על שולחן הגאון כשאר התלמידים ששימשו אותו. כזכור, קיבל ברוך על עצמו לא ליהנות משולחן אחרים כי־אם לכלכל עצמו רק מיגיע כפיו. הוא לא ידע, אפוא, איך יוכל לקיים מנהגו זה כאשר יהיה בן ביתו של רבי שלמה.

באותו יום שלישי בבוקר התפלל ברוך שחרית במניין הראשון, ומיהר לבית ראש הישיבה, מוכן ומזומן לבצע כל שיוטל עליו. רבי שלמה עמד אז לסיים את שיעורו היומי הקבוע במשנה ובגמרא, אותו נהג ללמוד ביחידות אחר התפילה.

כאשר הגיעה שעת סעודת שחרית לא הוזמן ברוך אל השולחן. הדבר גרם קורת רוח מרובה לברוך, שהבין מזה כי רבו רוצה למנוע ממנו מבוכה ועשיית דברים שלא לפי רוחו.

עתה יכול היה רבי שלמה לקיים את הבטחתו ללמוד ביחידות עם ברוך בעניינים שליבו חפץ בהם, מבלי שאיש ידע מכך. היות ושהותו של ברוך בבית הגאון היתה כעת - על פניו - דבר טבעי ביותר, כדי לשמש את ראש הישיבה, כפי שתלמידים רבים לפניו עשו זאת קודם.

רבי שלמה למד עם ברוך ספרים רבים, ובעיקר ספרים שיש להם שייכות לעבודת הבורא - מוסר ומידות טובות.

סכום מסוים, אותו חָסַך ברוך ממלאכות שונות בהן עסק עוד לפני הגיעו לבריסק, שימש מקור לסיפוק צרכיו ההכרחיים, גם אחרי שנתן מזה מעשר לצדקה, וכך לא ידע דאגה ומחסור זמן ממושך יחסית.

ברוך אהב להתבודד, והשתדל להימנע מכל שיחה מיותרת עם אדם. ולכן, כאשר היה לומד, היה עושה זאת בקול רם. הוא ניחן בקול עָרֵב, וכאשר למד היה קולו נשמע בכל חלל בית המדרש.

הוא אהב תוך כדי לימוד להסביר לעצמו את הסוגיא בבהירות ובדייקנות רבה. דברי התנאים והאמוראים היו עבורו, כאילו באים מאנשים חיים העומדים לפניו והוא משוחח עִמָּם. דבריו וסברותיו של כל אחד, השמיע לעצמו בקול רם כאילו הוא שומע אותם מפי האומר.

אנשים היו לעיתים קרובות מתעכבים לידו, ובהתעניינות רבה מקשיבים ללימודו של ברוך ומהדין־ודברים שיש לו עם חכמי התלמוד.

מאחורי ביתו של רבי שלמה היתה גינה, ובה היה ברוך מתבודד מידי יום שעה או שעתיים כאשר הוא מתכנס לו דומם באחת מפינות הגן ומפליג במחשבותיו.

לאמיתו של דבר, אהב יותר ברוך להתבודד בשדה וביער מחוץ לשאון העיר, אך כיוון שעבודתו החדשה לא אִפְשְׁרָה לו להתרחק מבית רבו - נאלץ להישאר בחצר הבית. עם זאת קיננה בקרבו השאיפה למצוא הזדמנות כדי להתבודד לשעה קלה מחוץ לעיר.

לא ארכו הימים והזדמנות כזו ניתנה לו. רבי שלמה לקח אותו איתו לחגיגת נישואי בת אחיו הצעיר ר׳ חיים ישראל. אח זה, ר׳ חיים ישראל, היה חתנו של חוכר עשיר שאחוזתו היתה במרחק שלושים ויורסט מבריסק. למרות שכבר עברו שנים רבות מאז נישואיו, המשיך עדיין ר׳ חיים ישראל להיות סמוך על שולחן חותנו, ל"אכילת מזונות", ולעסוק בשקידה בתורה ובעבודה.

לחתן עבור בתו, בחר ר׳ חיים ישראל את שמואל גדליה העילוי, תלמיד ישיבת רבי שלמה, שעליו סוּפַר בפרק הקודם. לחתונה נסע ראש הישיבה בליווי קבוצה מתלמידיו, וכאמור, כאשר גם ברוך נמנה עליהם, לפי בקשתו של רבי שלמה.

עשרה ימים שהה רבי שלמה באחוזת חותן אחיו. ואת עשרת ימים אלו ניצל ברוך בינתיים להגשמת שאיפתו, להתקרב יותר אל הבריאה האלוקית אשר אותה חיבב כל־כך. שעות רבות בילה מדי יום בשדות וביערות שבאחוזה רחבת הידיים.

להתלהבות גדולה ומיוחדת מגודל מעשי ה׳, ונפלאותיו בטבע, נכנס ברוך כאשר בשעת בין הערביים תוך כדי סיור במרחב הביאוהו רגליו לראש גבעה אשר ממנה ניתן היה להשקיף על השטחים שהשתרעו לרגליו למרחקים. לכל מלוא העין היו פרושים שדות מוריקים. למרגלות הגבעה זָרַם נהר, ואיוושת מימיו השוטפים התמזגה עם שאר קולות הטבע לזמרה עַרֵבָה, שנשמעה כאילו מפי מחנה מלאכים האומרים שירה לה׳.

אגרות קודש

י"ב אלול פ"ג

כבוד הרב הנכבד מוה"ר פנחס שי'

שלום וברכה.

זה ששה חדשים אשר כתב לי כי יעשו התעוררות דבר תמיכה על תיקוני בתי טבילה, עזרת רבנים וכו', ועדיין לא התקבל מהם תמיכה גם קלה. הגידו נא איך אפשר הדבר, אשר במשך כזה, הנה לא התעורר אף אחד מכם, לבוא בעזרה ותמיכה כל שהיא. בטח הדבר אשר במשך הזה שלחתם איזה תמיכות ולא מצאתם לנחוץ לתת תמיכה על ענין גדול ורם כזה.

אידען שרייען אז ֶזיא האבען קיין מקוה ניט, ולכם איננו נוגע הדבר כלל. אי' ההרגש, היראת שמים, אם אתם אינכם יכולים לעשות זה בגלוי כפי הסטאטוטין שלכם (שיטת אשכנז על כל דבר צריכים סדר ותקנות, העיקר הוא החיצוניות), הלא יכולתם לקבץ פשוט נדבות על דבר זה. אוי שמים על קרירות גדולה כזו. האמינו לי, שאין אני מבין אתכם ואת ַרעַכם המתקוטטים ביניכם בענינים של מה בכך, בדברים של הבל (במחילת כבודכם) וכשמגיע לדבר גדול כזה, אין איש עושה מאומה.

רופאי אליל כולכם, וכל ענייניכם כנראה רק להתיהר ולהתגדל, כאשר צריכים איזה עזרה חומרית לתמוך איש, ובפרט ליסד איזה לער-שול, הנכם עומדים כולכם נצבים מוכנים ומזומנים להמצוה הגדולה הלזו, ליסד חדר עם לימודיות בפולין או באה"ק, ובזה יש להם התחרות גדולה, מי זוכה בראש אם אגודה, או שלומי כו', וכיון שמגיע הדבר לענין של יראת שמים, בית טבילה, עזרה לרב (שלא גמר חוק לימודו בסימינאר, ואין לו תעודת רופא או בעל רעיון פילוסאף), ובפרט על חדר פשוט, שלומדים שם תורת ה' כפשוטו, אין איש ואגודה שתעזור ע"ז. איך לא תבושו, ואיך לא תכלמו.

נפשי יצאה בדברי, ובהַגיגי תבער אש, עליכם ועל חביריכם, אנחנו כולנו פה נמוגים יום יום ר"ל מרוב עגמ"נ, ויסורי הנפש, בראות כבלע הקודש. יום אל יום יסגר מקוה, ואלפי אנשים צועקים לעזרה ותמיכה, ופרוטה אין במה לעזרם, ואתם מדפיסים קול קורא-ות להחזיק באגודה זו או באגודה אחרת, אשר כולם יחדיו הבל המה, ורק אשר בדו אנשים מלבם למען התגדל והיות עסקנים ציבוריים, ומחוללי רעיונות נשגבים, ולקנות שם בגדולים, ולהכתב בדברי ימי עולם כו' וכו'.

ידעתי גם ידעתי, כי כעס תכעסו על דבריי אלה, אשר אינם כפי הנימוס של האשכנזים, ואף גם לא כנימוס הפשוט. אבל אם הייתם אתם במקומי, לא אדע אם הייתם עוברים בשתיקה. וכמדומני שהייתם מרעישים עולמות, על העול הזה והייתם צועקים בקולי קולות לאמר: האפשרי הדבר, כי מוסדות של עזר ותמיכה, שנוסדו ביחוד לתמוך את הצריך לישראל, הם לא ישיבו, וגם יאטמו אזניהם משמוע אנקת אסיר, הישמע כזאת או היראה כזאת. ידעתי גם ידעתי, כי אז הייתם מלהיבים בנאומים קורעי הלב.

אמנם עתה כאשר אתם - ת"ל - אינכם צריכים לזה, ויעזרכם השי"ת אתכם ואת כאחב"י שי' שלא תדעו מזה, הנכם צוחקים עלינו ועל שברינו, וצערינו אינו נוגע לכם כלל וכלל, ולא מצאתם חובה גם נימוסית להשתתף בצערינו גם בכתב (וכנראה שגם שכר שילוח מכ' אי אפשר ליקח מן הקופות של החברה הלזו לצורך דבר שבקדושה, כי הח' נבראה רק לפתור שאלות העולות יום יום כו'). אך לא אכחד, לא המכתבים, הפתרונים, והנחמות שלכם דרוש לנו, כ"א עזרת כסף ותמיכת תעמולה, וזאת אשר ביכולתינו לדרוש.

ובזה הנני להודיע כי דרוש לנו בהקדם האפשרי לצורך תיקוני בתי טבילה חמשה אלפים דאללער. ומלאתי ידי ידידי הנעלה מו"ה אלי חיים שי' אלטהויז, אשר יעשה סדר בקבלת הכסף הנ"ל.

הנני מוצא לחוב להודיעם כי אחרית דבר זה, והאחריות הגדולה הבאה בעקבי הקרירות שלהם, והעדר הפועל בזה, הוא רק על אלו אשר מונעים א"ע מזה, ואנחנו את נפשינו הצלנו.

דרכים חדשים מראים לנו, אלו העסקנים הציבורים החדשים, אשר מקרוב באו כי כל ענינם הוא רק לדאוג בעד גוית ישראל, ולהעמיד לו בתי לימוד חדשים, אשר תעבו וגעלו אבירי הרועים, וכל דבר אשר בו רוח קדושה וטהרה, נוערים ידיהם ממנו, ואינם חפצים בו.

עמדו כולכם כאחד העסקנים הציבורים, ושמעו בקול ישראל, אל תלכו בדרכים חדשים, ואל תפרצו הגדרים שגבלו ראשונים כמלאכים, אבירי הרועים חיים הם ודבריהם קיימים, לעד ולעולמי עולמים, שמעו וחיו.

בברכה כפולה ובברכת כוח"ט ברו"ג, הדו"ש ומכבדם.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת שופטים

טז יח שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ
אֶת־הָעָם מִשְׁפַּט־צֶדֶק: יט לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא
תַכִּיר פָּנִים וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר
עֵינֵי חֲכָמִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם: כ צֶדֶק צֶדֶק
תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס (לוי) כא לֹא־תִטַּע לְךָ
אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה־לָּךְ: כב וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס יז א לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי
תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא: ס ב כִּי־יִמָּצֵא
בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ: ג וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ ׀ אוֹ
לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי:
ד וְהֻגַּד־לְךָ וְשָׁמָעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת
נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל:
ה וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה
הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה אֶל־
שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם
בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ: ו עַל־פִּי ׀ שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה
עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד:
ז יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד
כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: פ ח כִּי
יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם ׀ לְדָם בֵּין־דִּין
לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ
וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ:
ט וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר
יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר
הַמִּשְׁפָּט: י וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ
מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ
לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ: (ישראל) יא עַל־פִּי הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ
תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין
וּשְׂמֹאל: יב וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי
שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל: יג וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ
וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לט עמ' 289)

תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ

פֵּרֵשׁ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן (לקוטי תורה נצבים מה, ג): "כְּשֶׁיִּהְיֶה הֲוָיָ' נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת אֱלֹקֶיךָ, דְּהַיְנוּ עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת, אֲזַי תִּהְיֶה תָּמִים וְשָׁלֵם בְּכָל אֵבָרֵי הַנֶּפֶשׁ. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אִם חִסֵּר מִצְוָה אַחַת, אוֹ פָּגַם בָּהּ, הֲרֵי נַעֲשָׂה מְחֻסָּר אֵבָר, כִּי שְׁלֵמוּת אֵבְרֵי הַנֶּפֶשׁ תָּלוּי בְּהַמְשָׁכַת 'אֵבָרִין דְּמַלְכָּא', שֶׁהֵן הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵן הֵן חַיּוּת אֵבְרֵי הַנֶּפֶשׁ, וּבִלְעָדָן אֵין לָהֶם קִיּוּם וְחַיּוּת". וְהוּא עַל־פִּי נִשְׁמָתָא דְּאוֹרַיְיתָא – זח"ג קסו, א.

שני יד כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי
מֶלֶךְ כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי: טו שׂוֹם תָּשִׂים
עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב
אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ
אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אָחִיךָ הוּא: טז רַק לֹא־
יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב אֶת־הָעָם מִצְרַיְמָה
לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַיהוָה אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן
לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד: יז וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים
וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד:
יח וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ
אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר מִלִּפְנֵי
הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: יט וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי
חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיו
לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם: כ לְבִלְתִּי רוּם־לְבָבוֹ
מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאול

לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל׃ ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ׳ 447. ממכתב)

תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ

מִקְרָא מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב, "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ". וְאַל יִתְעַנְיֵן בְּעִנְיְנֵי חֶזְיוֹנוֹת. וּפְשִׁיטָא שֶׁלֹּא זֶהוּ עִנְיָנוֹ לַחְשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל ה׳, שֶׁלְּדַעְתּוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת הַנְהָגַת ה׳ עִם פְּלוֹנִי בְּאֹפֶן כָּךְ וְעִם פְּלוֹנִי בְּאֹפֶן כָּךְ, וְלִהְיוֹת בִּתְמִימָה: הֲיַתָּכֵן שֶׁהַהַנְהָגָה הִיא שֶׁלֹּא כְּפִי שֶׁהֶחְלִיט בְּשִׂכְלוֹ הוּא! וּבִפְרָט שֶׁכָּל רֶגַע שֶׁנּוֹתֵן עַל זֶה יָכוֹל לְנַצְּלוֹ בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁהוּא כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

שלישי יח א לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן׃ ב וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ ס ג וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה׃ ד רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לוֹ׃ ה כִּי בוֹ בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־יְהוָה הוּא וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קודש ז עמ׳ רצ)

תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ

הִנְךָ כּוֹתֵב עַל דְּבַר הַחֲלוֹם שֶׁחָלַמְתָּ. כַּלֵּךְ מִדַּרְכְּךָ זֶה. תַּפְסִיק לִהְיוֹת מֵנָּח בַּחֲלוֹמוֹת. וְכַמְּבֹאָר בַּסְּפָרִים, שֶׁבָּאֲנָשִׁים שֶׁכָּל פְּרָטֵי חַיֵּיהֶם הֵם עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, הִנֵּה גַּם לַחֲלוֹם יֵשׁ מַשְׁמָעוּת וְאֵינוֹ לְבַטָּלָה, וְאִלּוּ בְּאַנְשֵׁי דּוֹרֵנוּ, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם הַרְבֵּה דִּבּוּרִים בְּטֵלִים וּמַחֲשָׁבוֹת בְּטֵלוֹת, הֲרֵי זֶה רַק חֲלוֹם בִּלְבַד וְתוּ לֹא. הִנְנִי חוֹזֵר עוֹד הַפַּעַם: אַל תַּכְנִיס אֶת עַצְמְךָ לַחֲשֹׁב אוֹדוֹת חֲלוֹמוֹת.

רביעי ו וְכִי־יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא גָּר שָׁם וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃ ז וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי יְהוָה׃ ח חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד מִמְכָּרָיו עַל־הָאָבוֹת׃ ס ט כִּי אַתָּה בָּא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם׃ י לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף׃ יא וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים׃ יב כִּי־תוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ׃ יג תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קודש יב עמ׳ קפד)

תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ

כּוֹתֵב אֲשֶׁר רָאָה סֵפֶר סְגֻלּוֹת וּבוֹ כּוֹתֵב עַל דְּבַר חָכְמַת הַיָּד כּוּ׳. הִנֵּה כַּלֵּךְ מִדַּרְכְּךָ זוֹ, וְאִם רְצוֹנוֹ דַּוְקָא בְּסֵפֶר סְגֻלּוֹת, הֲרֵי יֶשְׁנָהּ סְגֻלָּה בְּדוּקָה וּמְנוּסָה, וְהִיא תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, וְיֶשְׁנָהּ גַּם כֵּן חָכְמָה בְּדוּקָה וּמְנוּסָה, וְהִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲשֶׁר יְכוֹלִים לְהִתְאַחֵד עִמָּהּ עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה, וּבִיחוּד נִפְלָא. וּכְבָר נֶאֱמַר "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ", וְיֵשׁ אוֹמְרִים (רמב״ן) שֶׁהוּא מִצְוַת־עֲשֵׂה.

חמישי יד כִּי | הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל־מְעֹנְנִים וְאֶל־קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ טו נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן׃ טז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁאַלְתָּ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹם הַקָּהָל לֵאמֹר לֹא אוֹסִף לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהָי וְאֶת־הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא־אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת׃ יז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ יח נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמֹוךָ וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ׃ יט וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ׃ כ אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא׃ כא וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ אֵיכָה נֵדַע אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה׃ כב אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא

לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ: **ס יט** א כִּי־יַכְרִית יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
אֶת־אַרְצָם וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם:
ב שָׁלוֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אַרְצְךָ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ: ג תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ
וְשַׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ: ד וְזֶה דְּבַר
הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר־יָנוּס שָׁמָּה וָחָי אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־רֵעֵהוּ
בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם:
ה וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַּיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים
וְנִדְּחָה יָדוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל
מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא יָנוּס אֶל־
אַחַת הֶעָרִים־הָאֵלֶּה וָחָי: ו פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם
אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יֵחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה
הַדֶּרֶךְ וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מָוֶת כִּי לֹא
שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם: ז עַל־כֵּן אָנֹכִי
מְצַוְּךָ לֵאמֹר שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ: ח וְאִם־
יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַן לְךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר
לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ: ט כִּי־תִשְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל־הַיָּמִים
וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה:
י וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דַּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים: פ
יא וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו
וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וָנָס אֶל־אַחַת הֶעָרִים הָאֵל:
יב וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ
בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וָמֵת: יג לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו
וּבִעַרְתָּ דַם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ: **ס**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קודש ד עמ׳ קיז)

תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ

חוֹשֵׁב עַל דְּבַר קְמִיעוֹת, אֲנָשִׁים הַיּוֹדְעִים בְּצוּרַת הַפָּנִים, בְּקַוֵּי הַיָּדַיִם וּבְצוּרַת הַכְּתָב, מַגִּידֵי עֲתִידוֹת, נוֹתְנֵי מַלְקוֹת וְכוּ׳ וְכוּ׳. לְכָל אֶחָד נִתַּן מִסְפַּר יָמִים קָצוּב לְמַלֹּאוֹת שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה בְּעָלְמָא דֵּין, וְכָל שָׁעָה וְיוֹם שֶׁמְּבַלִּים בְּעִנְיָנִים שֶׁאֵינָם שֶׁלּוֹ, הֲרֵי זֶה גַּם כֵּן חִסָּרוֹן בְּמִלּוּי שְׁלִיחוּתוֹ. וְאִם לְקוֹלִי יִשְׁמַע, יַעֲזֹב אֶת כָּל מַגִּידֵי הָעֲתִידוֹת הַמְנַחֲשִׁים וְהַקּוֹסְמִים וְכוּ׳ הַנַּ״ל.

שישי יד לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים
בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ: **ס** טו לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ
לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא
עַל־פִּי | שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם
דָּבָר: טז כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה:
יז וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי
יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים
הָהֵם: יח וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר
הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו: יט וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר
זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
כ וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא־יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת
עוֹד כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ: כא וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ
נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל
בְּרָגֶל: **ס כ** א כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶךָ
וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם
כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
ב וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר
אֶל־הָעָם: ג וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם
קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם אַל־יֵרַךְ
לְבַבְכֶם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ
מִפְּנֵיהֶם: ד כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם
לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם:
ה וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ
אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֶךְ וְיָשֹׁב
לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ:
ו וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֶךְ
וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר
יְחַלְּלֶנּוּ: ז וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא

לְקָחָה׃ יֵלֵךְ וְיָשַׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה
וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה׃ ח וְיוֹסִפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר
אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב
יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת־לְבַב אֶחָיו
כִּלְבָבוֹ׃ ט וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם
וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם׃ ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לד עמ׳ 285 ממכתב)

תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ

לִשְׁאֵלָתָה — פֵּרוּשׁ לְתַאֲרֵיכֵי מְאֹרָעוֹת. אָמְרָה תּוֹרָה (גַּם מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה): תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ. וּבְוַדַּאי ה׳ עוֹשֶׂה (בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב) הַכֹּל יָפֶה בְּעִתּוֹ. וְלֹא כְּדַאי לְבַזְבֵּז זְמַן בְּחִפּוּשׂ פֵּרוּשׁ עַל הַנִּ״ל, כִּי־אִם רַק לַהֲפָצַת הַיַּהֲדוּת וְקִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ.

שביעי י כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ
אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם׃ יא וְהָיָה אִם־שָׁלוֹם תַּעֲנְךָ וּפָתְחָה
לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא־בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס
וַעֲבָדוּךָ׃ יב וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ
מִלְחָמָה וְצַרְתָּ עָלֶיהָ׃ יג וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּיָדֶךָ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב׃ יד רַק
הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בָעִיר
כָּל־שְׁלָלָהּ תָּבֹז לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל אֹיְבֶיךָ
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ טו כֵּן תַּעֲשֶׂה
לְכָל־הֶעָרִים הָרְחֹקֹת מִמְּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־מֵעָרֵי
הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה הֵנָּה׃ טז רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא תְחַיֶּה
כָּל־נְשָׁמָה׃ יז כִּי־הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ יח לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם
לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם
וַחֲטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ס יט כִּי־תָצוּר אֶל־
עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא־
תַשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ
תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה
לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר׃ כ רַק עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי
לֹא־עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ
מָצוֹר עַל־הָעִיר אֲשֶׁר־הִוא עֹשָׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה
עַד רִדְתָּהּ׃ פ **כא** א כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה
לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ׃ ב וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ
וּמָדְדוּ אֶל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחָלָל׃ ג וְהָיָה
הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל־הַחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר
הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עָבַד בָּהּ אֲשֶׁר
לֹא־מָשְׁכָה בְּעֹל׃ ד וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא
אֶת־הָעֶגְלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵד בּוֹ
וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה בַּנָּחַל׃
ה וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם
יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־נָגַע׃ ו וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא
הַקְּרֹבִים אֶל־הַחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל׃ ז וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא
כתיב שפכה קרי שָׁפְכוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא
רָאוּ׃ ח כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה
וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר
לָהֶם הַדָּם׃ ט וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ
כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ ססס

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר ז וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא כתיב שפכה קרי שָׁפְכוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: ח כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם: ט וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה: ססס

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות לט עמ' 303 ממכתב)

תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ

לִשְׁאֹלָתוֹ – הֲלִשְׁאוֹל עֲתִידוֹת אֵצֶל פְּלוֹנִי. הֲרֵי נֶאֱמַר "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ", וְהוּבָא בְּשֻׁלְחָן־עָרוּךְ חֵלֶק יוֹרֶה־דֵּעָה לַהֲלָכָה.

[סִימָן קעט: אֵין שׁוֹאֲלִין בְּחוֹזִים בַּכּוֹכָבִים וְלֹא בְּגוֹרָלוֹת . . מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ"].

צ"ז פסוקים, סלו"א סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרת לפרשת שופטים לקריאה בציבור

ולשנים מקרא ואחד תרגום

בישעיה פרק נא־נב

נא יב אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם מִי־אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ יָמוּת וּמִבֶּן־אָדָם

שי למורא

יב) **אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם,** אָמַר הקב"ה, אָנֹכִי הוּא הַמְנַחֵם אֶתְכֶם, וְאִם־כֵּן הֲרֵי הֵם תַּנְחוּמִים שֶׁל מַמָּשׁ, וְלָמָּה אַתֶּם יְרֵאִים מִבֶּן אָדָם וכו'. (וְאָמַר "מְנַחֶמְכֶם" מְנַחֵם אֶתְכֶם, בִּלְשׁוֹן רַבִּים, וְאַחַר־כָּךְ "מִי אַתְּ וַתִּירְאִי" בִּלְשׁוֹן יָחִיד נְקֵבָה, וְאַחַר־כָּךְ "וַתִּשְׁכַּח" "וַתִּפַּחֵד" בִּלְשׁוֹן

עטרת מרים

יב אַתֶּם אוֹמְרִים עוּרִי זְרוֹעַ ה', כְּאִלּוּ אֲנִי נִשְׁתַּנֵּיתִי, מֵשִׁיב לָהֶם ה', לֹא כֵן, כִּי אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם כְּמוֹ מִקֶּדֶם. רַק אַתְּ נִשְׁתַּנֵּית מִמַּה שֶׁהָיִית, רְאִי מִי־אַתְּ בַּת צַדִּיקִים כְּמוֹתֵךְ וּמִלְּאָה זְכִיּוֹת, לָמָּה וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ אֲשֶׁר סוֹפוֹ יָמוּת וּמִבֶּן־אָדָם אֲשֶׁר הוּא כְּחָצִיר דֶּשֶׁא וְעָשֵׂב יִנָּתֵן נָתוּן

עטרת מרים

בְּעוֹלָם שֶׁיִּבּוֹל וְיִיבַשׁ: **יג וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֹשֶׂךָ** וְלֹא נִשְׁעַנְתָּ עָלָיו, וַהֲרֵי הַכֹּל שֶׁלּוֹ כִּי הוּא **נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ וַתִּפַּחֵד תָּמִיד כָּל־הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק** מוֹשְׁלֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם הַמִּשְׁעַבְּדִים בָּהֶם כְּבָר **כַּאֲשֶׁר** רַק **כּוֹנֵן** תִּכְּנֵן **לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה חֲמַת הַמֵּצִיק** הֲלֹא מָחָר בָּא וְאֵינֶנּוּ כִּי יָמוּת, וְאִם־כֵּן לָמָּה שָׁכַחְתָּ מִשְּׁעֻנַּת הַמָּקוֹם וַתִּפַּחַד מִמֶּנּוּ: **יד** לֹא תַּזִּיקֶךָ חֲמַת הַמֵּצִיק כִּי עַתָּה **מִהַר צֵעָה** הַמְבֻלְבָּל בְּגוֹלָה **לְהִפָּתֵחַ** מִבֵּית הַגֹּלוּת, וְהוּא יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא גּוֹלֶה בֵּין הָעַמִּים **וְלֹא־יָמוּת** בְּגָלוּת **לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ** בְּצֵאתוֹ מֵהַגָּלוּת בַּדֶּרֶךְ: **טו** וְלָמָּה לֹא תִּשְׁעַן עָלַי הֲלֹא **וָאֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ** וְהַכֹּל בְּיָדִי, פַּעַם **רֹגַע הַיָּם** בּוֹקֵעַ מֵי הַיָּם לְבַל יֵלֵךְ בְּמַהֲלָכוֹ, וּפַעַם יְצַוֶּה **וַיֵּהֲמוּ** בְּקוֹל גָּדוֹל **גַּלָּיו** גַּלֵּי הַיָּם **יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ** הַמּוֹשֵׁל בְּצִבְאוֹת מַעְלָה וּמַטָּה: **טז וָאָשִׂם דְּבָרַי** דִּבְרֵי הַתּוֹרָה **בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ** שֶׁלֹּא יוּכְלוּ הָעַמִּים לְכַלּוֹתְךָ בַּגָּלוּת, וְכָל זֶה עַד שֶׁיָּבֹא עֵת **לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ** וְזֶהוּ קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹלָם חָדָשׁ **וְלֵאמֹר** עַד שֶׁכָּל הַגּוֹיִם יֹאמְרוּ **לְצִיּוֹן** עַל בְּנֵי צִיּוֹן **עַמִּי־אַתָּה** שֶׁהֲמָה עַם ה', כִּי יִהְיֶה נִרְאֶה בָּהֶם שֶׁפַע טוֹבָה מְרוּבָּה: **יז** דַּי לְךָ מֵהַגָּלוּת, **הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי קוּמִי יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד יְהוָה אֶת־כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה** שֵׁם שֶׁל סַם הַמָּוֶת **שָׁתִית** עַד הַשְּׁמָרִים **מָצִית** עַד הַטִּפָּה הָאַחֲרוֹנָה, כִּי כָּל הָרָעוֹת הַכְּתוּבוֹת כְּבָר בָּאוּ עָלֶיךָ: **יח** בְּעוֹדָהּ בַּגָّלוּת **אֵין־מְנַהֵל לָהּ** לֹא הָיָה בָּהּ מַנְהִיג, **מִכָּל־בָּנִים יָלְדָה** מִי מֵאֲנָשֶׁיהָ **וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ** לַתְּקוּמָה מִנְּפִילָתָהּ **מִכָּל־בָּנִים גִּדֵּלָה** כִּי מִכֻּלָּם אֶפֶס הַכֹּחַ וְהַמֶּמְשָׁלָה:

יט שְׁתַּיִם צָרָה כְּפוּלָה **הֵנָּה קֹרָאתֵיךָ** קָרָה לְךָ מִי **יָנוּד** יְנַחֵם **לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב** מִלְּבַד רָעוֹת הַגָּלוּת בְּמִי **אֲנַחֲמֵךָ** לְמִי קָרָה כְּשֶׁבֶר שֶׁלָּךְ שֶׁיִּהְיֶה לְךָ לְתַנְחוּמִים: **כ בָּנַיִךְ עָלְפוּ** הִתְעַלְּפוּ מֶחְסָרוֹן לֶחֶם וָמַיִם, מַתַּי רָעָב וְחֶרֶב **שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת** וְאֵין קוֹבֵר לָהֶם **כְּתוֹא** כְּשׁוֹר הַבָּר הַנִּלְכָּד **מִכְמָר** בְּרֶשֶׁת **הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהוָה** שֶׁהוּא כּוֹס הַחֵמָה, וּמִכּוֹס

שי למורא

יָחִיד וָבָר. שֶׁכֵּן מִנְהַג הַמִּקְרָא, כְּשֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן רַבִּים הוּא כְּנֶגֶד כָּל פְּרָט שֶׁבָּהֶם, וּכְשֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן יָחִיד הוּא כְּנֶגֶד הַכְּלָל, וּכְשֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה הוּא כְּנֶגֶד כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, מְקוֹר נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל). **חָצִיר יְנָתֵן,** שֶׁהוּא נָתוּן בָּעוֹלָם כְּחָצִיר שֶׁהוּא מִין עֵשֶׂב, שֶׁהַיּוֹם הוּא רָטֹב וּמָחָר יָבֵשׁ. **יג) חֲמַת הַמֵּצִיק,** חֵמָה שֶׁל הָאוֹיֵב הַמֵּצִיק. **כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית,** כְּשֶׁהָאוֹיֵב הֵכִין מַחֲשָׁבוֹת לְהַשְׁחִיתְךָ. **וְאַיֵּה חֲמַת הַמֵּצִיק,** מָחָר בָּא וְאֵינֶנּוּ. **יד) מִהַר צֵעָה לְהִפָּתֵחַ,** יְמַהֵר הַמְבֻלְבָּל וְגוֹלָה לְהִפָּתֵחַ וְלָצֵאת מִגְּלוּתוֹ. כְּלוֹמַר, לֹא תַּזִּיקְךָ חֲמַת הַמֵּצִיק, כִּי תְּמַהֵר וְתֵצֵא מֵהַגָּלוּת. **וְלֹא יָמוּת לַשַּׁחַת,** וְלֹא יָמוּת בַּגָּלוּת שֶׁהוּא לוֹ כְּמוֹ קֶבֶר. **וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ,** וְגַם בְּעוֹדוֹ בַּגָּלוּת הַקב"ה מְזַמֵּן לוֹ פַּרְנָסָתוֹ. **טו) רֹגַע הַיָּם וַיֵּהֲמוּ גַּלָּיו,** מַרְגִּיעַ אֶת סַעֲרַת הַיָּם בְּעֵת שֶׁיֵּהֲמוּ גַּלָּיו, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁאֶגְעַר בָּעַמִּים הַמַּחֲזִיקִים אֶתְכֶם בַּגָּלוּת. **טז) וָאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ,** דִּבְרֵי הַתּוֹרָה שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לְדַבֵּר בָּם. **וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ,** תָּמִיד הֵגַנְתִּי עָלֶיךָ מִפְּנֵי הָאוֹיֵב, בִּזְכוּת לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּפִיךָ. **לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ,** שֶׁיִּהְיוּ עַם יִשְׂרָאֵל נְטוּעִים עַל אַדְמָתָם וְיִגְבְּהוּ וְיִרְבּוּ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְיִתְרַבּוּ בָּעָפָר הָאָרֶץ. **וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן,** וְלוֹמַר לִבְנֵי צִיּוֹן. **יז) הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי קוּמִי,** הִתְעוֹרְרִי מִתַּרְדֵּמַת הַצַּעַר וְהַגָּלוּת וְקוּמִי. **אֲשֶׁר שָׁתִית וגו',** אֲשֶׁר עַד עַכְשָׁיו שָׁתִית כּוֹס הַחֵמָה. **אֶת קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה וגו',** אֶת הַשְּׁמָרִים הַקְּבוּעִים בְּתַחְתִּית כּוֹס הַתַּרְעֵלָה כְּבָר שָׁתִית וּמָצִית אֶת הַכֹּל. כְּלוֹמַר, כָּל הַתּוֹכֵחוֹת כְּבָר בָּאוּ עָלֶיךָ וְלֹא יוֹסִיפוּ לָבוֹא עוֹד. **יח) אֵין מְנַהֵל לָהּ וגו',** כְּשֶׁהָיְתָה בַּגָּלוּת לֹא הָיָה כֹּחַ בְּיַד בְּנֵי הַגּוֹלָה לְנַהֵל הָאֶחָד אֶת חֲבֵרוֹ וּלְהַחֲזִיק בְּיָדוֹ וּלְתָמְכוֹ מֵהָרָעָה, כִּי כֻּלָּם הָיוּ שָׁוִים בָּהּ. **יט) שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרָאתֵיךָ,** הָרָעוֹת הַקּוֹרוֹת אוֹתְךָ הָיוּ כְּפוּלוֹת שֶׁל שְׁתַּיִם, וּכְפִי שֶׁמִּמְשִׁיךְ בַּפָּסוּק. **מִי יָנוּד לָךְ,** מִי יָנוּד בְּרֹאשׁ עָלַיִךְ לְנַחֲמֵךְ, כִּי כֻּלָּם קָמוּ עָלַיִךְ. **הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב,** הַכָּתוּב מְפָרֵשׁ מַה הֵם הַשְּׁתַּיִם, וְאָמַר שֶׁהֵם הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וגו'. **וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב,** זֶהוּ פֵּרוּשׁ עַל "הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר", כִּי הַשֶּׁבֶר הוּא הָרָעָב, וְהַשֹּׁד הוּא שְׁדִידַת גְּיָסוֹת הַבָּאִים בְּחֶרֶב. **מִי אֲנַחֲמֵךָ,** כְּמוֹ "בְּמִי אֲנַחֲמֵךָ", כְּלוֹמַר, אֶת מִי אָבִיא לְדִגְמָא לוֹמַר שֶׁגַּם לוֹ קָרָה כֵּן, שֶׁיִּהְיֶה לְךָ לְתַנְחוּמִים. **כ) בָּנַיִךְ עָלְפוּ,** מֶחְסָרוֹן לֶחֶם וּמַיִם, הִתְעַלְּפוּ בָּנַיִךְ. וְהוּא עִנְיַן עֲיפוּת וַאֲפִיסַת כֹּחַ לַעֲמוֹד. **כְּתוֹא מִכְמָר,** שֶׁכְּבוּ בְּרֻחוֹבוֹת מִבְּלִי לָזוּז,

אֱלֹהֶיךָ: כא לָכֵן שִׁמְעִי־נָא זֹאת עֲנִיָּה
וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן: כב כֹּה־אָמַר אֲדֹנַיִךְ
יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי
מִיָּדֵךְ אֶת־כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת
כּוֹס חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד:
כג וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד־מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר־אָמְרוּ
לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ
גֵּוֵךְ וְכַחוּץ לַעֹבְרִים: נב א עוּרִי עוּרִי
לְבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לְבְשִׁי | בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ
יְרוּשָׁלִַם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף
יָבֹא־בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא: ב הִתְנַעֲרִי
מֵעָפָר קוּמִי שְׁבִי יְרוּשָׁלִַם הִתְפַּתְּחִי
מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה בַּת־צִיּוֹן: ג כִּי־כֹה
אָמַר יְהוָה חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף
תִּגָּאֲלוּ: ד כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי בָרִאשֹׁנָה לָגוּר שָׁם
וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ: ה וְעַתָּה מַה־לִּי־
פֹה נְאֻם־יְהוָה כִּי־לֻקַח עַמִּי חִנָּם
מֹשְׁלָיו יְהֵילִילוּ נְאֻם־יְהוָה וְתָמִיד כָּל־
הַיּוֹם שְׁמִי מְנֹאָץ: ו לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי
לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר

שי למורא

כְּמוֹ הַחַיָּה שֶׁנִּקְרֵאת "תְּאוֹ" כְּשֶׁנִּלְבָּד בְּמִכְמֹרֶת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לָזוּז. **גַּעֲרַת,** צַעֲקַת גִּזְיָפָה. **כא) לָכֵן,** הוֹאִיל וְקִבַּלְתִּי כֹּבֶד גְּמוּל עֲוֹנֹךְ. **עֲנִיָּה,** מְעֻנָּה. **וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן,** מְבֻלְבֶּלֶת כַּשִּׁכּוֹר, וְלֹא מִשְּׁתִיַּת יַיִן, אֶלָּא מִצָּרָה וְיָגוֹן. **כב) יָרִיב עַמּוֹ,** אֲשֶׁר יָרִיב רִיב עַמּוֹ לְקַחַת נְקָמָה מִיַּד הַמַּצִּיקִים לָהֶם. **כג) מוֹגַיִךְ,** הָעוֹשִׂים לְךָ יָגוֹן. **שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה,** כִּפְּפִי אֶת עַצְמֵךְ עַד לָאָרֶץ, וְנַעֲבֹר עָלַיִךְ. **וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ וגו',** שַׂמְתִּ גּוּפֵךְ כְּמוֹ אֶרֶץ וּכְחוּצוֹת הָעִיר, לִהְיוֹת מִדְּרַךְ רֶגֶל לְעוֹבְרִים. **א) עָרֵל וְטָמֵא,** "עָרֵל" זוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם שֶׁהֵם עֲרֵלִים. וְ"טָמֵא" זוֹ מַלְכוּת יִשְׁמָעֵאל, שֶׁהֵם מַרְאִים עַצְמָם טְהוֹרִים בִּרְחִיצַת גּוּפָם, וְהֵם טְמֵאִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. וּשְׁתֵּי הַמַּלְכֻיּוֹת הָאֵלֶּה הֶחֱזִיקוּ בִּירוּשָׁלַיִם מִיּוֹם הַחָרְבָּן, וּשְׁנֵיהֶם נִלְחָמִים עָלֶיהָ, זֶה כּוֹבְשָׁהּ מִזֶּה וְזֶה כּוֹבְשָׁהּ מִזֶּה. וּמִיּוֹם הַגְּאֻלָּה וְאֵילָךְ לֹא יַעַבְרוּ בָהּ עוֹד כָּל יְמֵי עוֹלָם. **ב) הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר,** דִּמָּה אֶת יְרוּשָׁלַיִם בִּזְמַן הַגָּלוּת כְּאִלּוּ שׁוֹכֶבֶת וּמִתְפַּלֶּשֶׁת בֶּעָפָר. וְאָמַר שֶׁתִּתְנַעֵר מֵעָפָר. **קוּמִי שְׁבִי יְרוּשָׁלִַם,** אַתְּ יְרוּשָׁלַיִם, קוּמִי מֵהָאָרֶץ וּשְׁבִי עַל הַכִּסֵּא. **הִתְפַּתְּחִי מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ,** הִשְׁתַּחְרְרִי מֵחֲגוֹרוֹת קְשׁוּרִי עַל הַגָּלוּת שֶׁעַל צַוָּארֵךְ. **שְׁבִיָּה בַּת צִיּוֹן,** אַתְּ בַּת צִיּוֹן הַשְּׁבוּיָה בַּגּוֹלָה. **ג) חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וגו',** כְּשֶׁנִּמְסַרְתֶּם בְּיַד הַגּוֹיִם לֹא לָקַחְתִּי מֵהֶם מְחִיר, וְעַל כֵּן תִּגָּאֲלוּ בְּלֹא תַּשְׁלוּם כֶּסֶף. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם", עַל עִסְקֵי חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם, כְּלוֹמַר, בִּגְלַל עֲוֹנוֹתֵיכֶם שֶׁלֹּא הִרְוַחְתֶּם כְּלוּם מֵהֶם. "וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ" אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה. **ד) לָגוּר שָׁם,** כְּלוֹמַר, וְעַל כֵּן הָיְתָה לָהֶם אֲמִתְּלָה לְשַׁעְבְּדָם, כִּי בִּימֵי הָרָעָב הִתְפַּרְנְסוּ שָׁם. **וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ,** אֲבָל אַשּׁוּר בְּאֶפֶס וּבְחִנָּם עָשַׁק אֶת יִשְׂרָאֵל. **ה) מַה לִּי פֹה,** לָמָּה אֲנִי שׁוֹהֶה וּמַשְׁהֶה אֶת בָּנַי כָּאן בַּגָּלוּת. **מֹשְׁלָיו יְהֵילִילוּ,** הַמּוֹשְׁלִים עַל יִשְׂרָאֵל מִתְפָּאֲרִים לוֹמַר "יָדַנוּ רָמָה" (דברים לב,כז). **שְׁמִי מְנֹאָץ,** שְׁמִי מְחֻלָּל וּמְבֻזֶּה בְּעֵינֵיהֶם. **ו) לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי,** כְּשֶׁיִּגָּאֲלוּ יַכִּירוּ אֶת שְׁמִי,

עטרת מרים

גַּעֲרַת אֱלֹהֶיךָ שֶׁל הַתַּרְעֵלָה וְהָעוֹנֶשׁ: **כא לָכֵן** הוֹאִיל וְקִבַּלְתִּי גְּמוּל עֲוֹנֹךְ שִׁמְעִי עַתָּה נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת מִבּוּלְבֶּלֶת כְּשִׁכּוֹר **וְלֹא מִיָּיִן** כִּי־אִם מִצָּרָה וְיָגוֹן: **כב** כֹּה־אָמַר אֲדֹנָיִךְ יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ אֲשֶׁר יָרִיב רִיב עַמּוֹ לְשַׁלֵּם גְּמוּל לַמְּרֵעִים לָהֶם הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־כּוֹס הַתַּרְעֵלָה כּוֹס הַפּוּרְעָנוּת שָׁתִתָה כֻּלּוֹ עִם שְׁמָרָיו וּכְבָר לֹא יִהְיוּ הַצָּרוֹת פְּקוּדוֹת אֶצְלְךָ, וְגַם אַל תִּירָא מִן הַכּוֹס הַשֵּׁנִי שֶׁהוּא כּוֹס הַחֵמָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי אֵפֹה מִיָּדֵךְ כִּי לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד: **כג** וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד־מוֹגַיִךְ אֵת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה הַיא בְּיַד־מוֹגַיִךְ בְּיַד אֵלֶּה שֶׁצָּעֲרוּ אוֹתְךָ, וְהֵם יְקַבְּלוּ הַפּוּרְעָנִיּוֹת אֲשֶׁר־אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי הִתְכּוֹפְפִי וְנַעֲבֹרָה עָלַיִךְ וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ גּוּפֵךְ וְכַחוּץ כְּשׁוּק לִהְיוֹת מִדְּרַךְ הָרֶגֶל לַעֹבְרִים וְשָׁבִים: **א** צִיּוֹן עוּרִי עוּרִי הָקִיצִי מִתַּרְדֵּמַת הַצַּעַר וּלְבְשִׁי עֻזֵּךְ הָעוֹז שֶׁהָיָה לָךְ מִאָז, צִיּוֹן לְבְשִׁי | בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַם עִיר הַקֹּדֶשׁ וֶהֱיִי שְׂמֵחָה כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא־בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא בְּקִרְבֵּךְ לְמִשּׁוּל בָּךְ: **ב** הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר שֶׁל הַגָּלוּת קוּמִי מִן הָאָרֶץ שְׁבִי עַל הַכִּסֵּא יְרוּשָׁלַיִם אַתְּ בַּת צִיּוֹן הַשְּׁבוּיָה בְּבָבֶל הִתְפַּתְּחִי הַתִּירִי מוֹסְרֵי קִשּׁוּרֵי רְצוּעוֹת הָעֹל מֵעַל צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה בַּת־צִיּוֹן: **ג** כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה חִנָּם בְּלֹא כֶסֶף אֶלָּא בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם כֵּן וְלֹא בְכֶסֶף אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה תִּגָּאֲלוּ: **ד** כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי בָרִאשֹׁנָה לָגוּר שָׁם וְהֵם כִּלְּכְלוּ אוֹתָם, לָכֵן מַה שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּם אַחַר־כָּךְ לֹא הָיָה הָעֹל גָּדוֹל כָּל כָּךְ, אֲבָל הֶעֱבִידוּם וְעָנוּ אוֹתָם יוֹתֵר מִדַּאי וְאַשּׁוּר מֶלֶךְ בָּבֶל, שֶׁהוּא הֶגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ בְּאֶפֶס עַל חִנָּם בְּלֹא דָּבָר עֲשָׁקוֹ גְּזֵלוֹ: **ה** וְעַתָּה בְּזֶה הַגָּלוּת הַשְּׁלִישִׁי גָּלוּת טִיטוּס מַה־לִּי־פֹה לָמָּה אֲנִי שׁוֹהֶה וּמַשְׁהֶה בָּנַי כָּאן נְאֻם־יְהוָה כִּי־לֻקַח עַמִּי חִנָּם אֵינָם מִתְעַכְּבִים בַּגָּלוּת בִּשְׁבִיל כֶּסֶף שֶׁהֵם חַיָּבִים לְשׁוֹבְרָם, וְעוֹד וּכְבָר לְקָחוּ עֲנָשָׁם, מֹשְׁלָיו יְהֵילִילוּ מִתְפָּאֲרִים שֶׁלָּקְחוּ אוֹתָם לַעֲבָדִים חִנָּם נְאֻם־יְהוָה וְתָמִיד כָּל־הַיּוֹם שְׁמִי מְנֹאָץ מִנֹּאץ, בְּאֱמוֹר לָהֶם עַם ה' אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצְאוּ: **ו** לָכֵן כְּשֶׁגְּאֻלִּים יֵדַע יַכִּירוּ עַמִּי שְׁמִי אָדוֹן שַׁלִּיט וּמוֹשֵׁל כְּמִשְׁמָעוֹ לָכֵן גַּם יֵדַע בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר

עטרת מרים

וְהַמַּבְטִיחַ לְהָבִיא הַגְּאוּלָּה וְהִנֵּנִי קִיַּמְתִּי הַבְטָחָתִי: ז מַה־נָּאוּוּ מַה יִּהְיוּ נָאִים וְיָפִים עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר לְמֵרָחוֹק מַשְׁמִיעַ קוֹל הַמְבַשֵּׂר שָׁלוֹם מִן הָאוֹיֵב, קוֹל מְבַשֵּׂר טוֹב בִּנְיַן הַמִּקְדָּשׁ וּצְמִיחַת קֶרֶן דָּוִד, קוֹל מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת, אֹמֵר לְצִיּוֹן הִנֵּה מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ הֶרְאָה מַלְכוּתוֹ וּמֶמְשַׁלְתּוֹ לְכָל הָעוֹלָם: ח קוֹל צֹפַיִךְ הַצּוֹפִים הָעוֹמְדִים עַל הַמִּגְדָּלִים נָשְׂאוּ כֻּלָּם קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ בְּשִׂמְחָה כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה בְּשׁוּב כַּאֲשֶׁר שָׁב יְהוָה אֶל צִיּוֹן לְהַשְׁרוֹת שָׁם שְׁכִינָתוֹ כְּמֵאָז: ט פִּצְחוּ פִּתְחוּ פֶּה לְהָרִים קוֹל שִׂמְחָה וְרַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת הַבָּתִּים הֶחֳרֵבוֹת אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ בְּמַה שֶׁהֵבִיא לָהֶם הַטּוֹבָה גָּאַל יְרוּשָׁלַיִם מִיַּד הַגּוֹיִם: י חָשַׂף גִּלָּה יְהוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם לְהַכּוֹת בָּהֶם וְרָאוּ הַנִּסִּים הָאֵלֶּה כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ כָּל הַיּוֹשְׁבִים בִּקְצוֹת הָאָרֶץ וְכָךְ יִרְאוּ גַּם אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: יא סוּרוּ סוּרוּ מַהֵר מֵאֶרֶץ כַּשְׂדִּים הָעוֹבְדִים לַשֶּׁמֶשׁ וּצְבָא הַשָּׁמַיִם וּצְאוּ מִשָּׁם בִּמְהִירוּת טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ מִפְּנֵי טָהֳרַת הַגּוּף וְהַמַּחְשָׁבָה צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבָּרוּ הִטַּהֲרוּ מִכָּל טוּמְאָה אַתֶּם נֹשְׂאֵי כְּלֵי יְהוָה כִּי כְּלֵי זַיִן שֶׁלָּהֶם יִהְיוּ כְּלֵי ה׳ שֶׁהֵם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לֹא חֶרֶב וְלֹא חֲנִית: יב אָמַרְתִּי שֶׁתָּסוּרוּ בִּמְהִירוּת מִכָּל־מָקוֹם כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן כְּאָדָם הַבּוֹרֵחַ כִּי־הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם יְהוָה וְהוּא גַּם וּמְאַסִּפְכֶם שֶׁל הַנִּכְשָׁלִים הַנִּשְׁאָרִים בָּאַחֲרוֹנָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁמוֹר אֶתְכֶם מִכָּל רוֹדֵף:

שי למורא

לָדַעַת שֶׁנָּאֶה לִי שְׁמִי הַמּוֹרֶה שֶׁאֲנִי הָאָדוֹן וְהַשַּׁלִּיט. **בַּיּוֹם הַהוּא**, בְּיוֹם הַגְּאֻלָּה. ז) **מַה נָּאוּוּ**, מַה מְּאֹד נָאִים וְיָפִים. ח) **קוֹל צֹפַיִךְ**, קוֹל שֶׁל הַצּוֹפִים הָעוֹמְדִים עַל הַמִּגְדָּלִים לִרְאוֹת וּלְבַשֵּׂר מִי בָּא לָעִיר. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "צֹפַיִךְ", נְבִיאַיִךְ. כִּי הַנָּבִיא יִקָּרֵא "צוֹפֶה", לְפִי שֶׁהוּא צוֹפֶה הָעֲתִידוֹת. **עַיִן בְּעַיִן**, כְּלוֹמַר, רְאִיָּה וַדָּאִית וְנֶאֱמָנָה. ט) **פִּצְחוּ**, פִּתְחוּ פֶּה לְהָרִים קוֹל שִׂמְחָה. **גָּאַל יְרוּשָׁלַיִם**, גָּאַל אֶת יְרוּשָׁלַיִם מִיַּד הַגּוֹיִם. י) **חָשַׂף**, גִּלָּה. לְהַרְאוֹת גְּבוּרָתוֹ. **כָּל אַפְסֵי אָרֶץ**, כָּל הַיּוֹשְׁבִים בִּקְצוֹת הָעוֹלָם. "אַפְסֵי", קְצוֹת, כִּי בִּקְצוֹת הָעוֹלָם כְּאִלּוּ אָפֵס וְכָלֶה. יא) **סוּרוּ סוּרוּ**, הַכֶּפֶל לוֹמַר בִּמְהִירוּת רַבָּה. **צְאוּ מִשָּׁם**, אַתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, צְאוּ מֵאֶרֶץ הָעַמִּים. **טָמֵא אַל תִּגָּעוּ**, אַנְשֵׁי הָאָרֶץ הַגּוֹיִם יִהְיוּ טְמֵאִים לָכֶם, אַל תִּגְּעוּ בָּהֶם. **צְאוּ מִתּוֹכָהּ**, צְאוּ מִתּוֹךְ הַגָּלוּת. **הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי ה׳**, הִטָּהֲרוּ מִכָּל טֻמְאָה, אַתֶּם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם שֶׁהֱיִיתֶם נוֹשְׂאִים כֵּלָיו שֶׁל הקב"ה בַּמִּדְבָּר. "הִבָּרוּ", מִלְּשׁוֹן בָּרוּר וְנָקִי. יב) **כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וגו׳**, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁתָּסוּרוּ מֵהֶם בִּמְהִירוּת, מִכָּל־מָקוֹם לֹא תֵּצְאוּ בְּבֶהָלָה כְּאָדָם הַמְפַחֵד, וְלֹא תֵּלְכוּ בִּמְנוּסָה כְּאָדָם הַבּוֹרֵחַ. **כִּי הוֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם ה׳**, כִּי ה׳ הוּא הַהוֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם, וְעַל כֵּן "לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ". **וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל**, וְזֶהוּ הַטַּעַם עַל "וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן", כִּי הקב"ה הוֹלֵךְ גַּם מֵאַחֲרֵיכֶם לִשְׁמֹר אֶתְכֶם מִכָּל רוֹדֵף, וְלִהְיוֹת כְּמוֹ "מְאַסֵּף לְכָל הַמַּחֲנוֹת" (במדבר י,כה).

הִנֵּנִי: ז מַה־נָּאוּוּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ: ח קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְהוָה צִיּוֹן: ט פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ גָּאַל יְרוּשָׁלַיִם: י חָשַׂף יְהוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: יא סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ מִשָּׁם טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי יְהוָה: יב כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן כִּי־הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם יְהוָה וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו: רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ: יא וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ בָּהּ וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה: יב וְהֵבֵאתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ: יג וְהֵסִירָה אֶת־שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ יָרֵח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה: יד וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַּכֶּסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ: ס (לוי) טו כִּי־תִהְיֶיךָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ־לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנוּאָה: טז וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת־בֶּן־הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר: יז כִּי אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ כִּי־הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה: ס (ישראל) יח כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם: יט וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקֹמוֹ: כ וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא: כא וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ: ס

המשך ביאור למס' סוכה ליום שני עמ' א

1 הגזירה שוה לְקִיחָה, ואין אדם דן גזירה שוה אלא אם
2 למדה מרבו ורבו מרבו עד משה רבינו, שמא מקראות הללו לא
3 נכתבו לדרוש גזירה שוה.
4 מבררת הגמרא: מַאן תַּנָּא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן – כפי איזה תנא שנו רבנן
5 את הדין שלולב מִצְוָה לְאוֹגְדוֹ, וְאִם לֹא אֲגָדוֹ כָּשֵׁר. מַנִּי, אי כדעת
6 רַבִּי יְהוּדָה שסובר שחייבים לאגוד את הלולב, אם כן כִּי לֹא אֲגָדוֹ
7 אַמַּאי כָּשֵׁר, הרי דין אגד נלמד מהפסוקים ומעכב. ואי רַבָּנַן שלא
8 דורשים את הגזירה שוה, מַאי מִצְוָה קָא עָבֵיד – איזה מצוה הוא
9 עושה כשאוגד את הלולב, הרי לולב אינו צריך אגד. מבארת
10 הגמרא: לְעוֹלָם הברייתא כְּרַבָּנַן, וְגם רבנן סוברים שיש מִצְוָה
11 לאגוד את הלולב לכתחילה מִשּׁוּם 'זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ', שיש מצוה
12 להתנאות במצוות, ולולב אגוד עם מיניו נאה יותר מלולב שאינו
13 אגוד, שאין ענפי הערבה מתפזרים לכאן ולכאן.
14 שנינו במשנה: אוֹ שֶׁחִיּוּ עֲנָבָיו של ההדס מְרוּבִּין מעליו, פסול: אָמַר
15 רַב חִסְדָּא, דָּבָר זֶה רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל – רב אָמְרוֹ, וְהַמָּקוֹם – הקדוש ברוך
16 הוא יִהְיֶה בְּעֶזְרוֹ, לֹא שָׁנוּ שכשענביו מרובות מעליו פסול, אֶלָּא
17 שענביו כולם בְּמָקוֹם אֶחָד, אֲבָל אם הענבים מפוזרים בִּשְׁנַיִם אוֹ
18 שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת בהדס, אף אם הם מרובות מעליו כָּשֵׁר. אָמַר לֵיהּ
19 רָבָא,

פרק ו משנה ב

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת, אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נִקְרָא נָזוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר, אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם. וְאוֹמֵר: וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת, אַל תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת, שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה. וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל, וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת.

נקודות משיחות קודש

ידועה השאלה - איזו תועלת יש באותה "בת קול" שאיש אינו שומע את הכרזתה?

על כך משיבה תורת החסידות[1] שאת ה"בת קול" שומעת הנשמה שלמעלה, דהיינו אותו חלק בנשמה שלא ירד למטה להתלבש בגוף הגשמי - שומע את הבת־קול. וחלק זה בנשמה מעביר "הד" מהבת־קול גם לאותן בחינות תחתונות יותר של הנשמה שנתלבשו בגוף. ועל כך נאמר[2] "אף על גב דאיהו לא חזי מזלייהו חזי". לכן רואים במוחש כי לפעמים מתעוררים אצל האדם הרהורי תשובה פתאומיים. הרהורים אלה הן תולדה של שמיעת הבת־קול על־ידי החלק הגבוה של הנשמה.

[ואולם מכיון שהתעוררות זו באה מלמעלה וללא שום פעולה של האדם למטה, סופה לחלוף כלא־היתה; אלא־אם־כן ינצל האדם את אותם רגעי התעוררות להתבוננות פנימית ולהוספה בפועל בלימוד תורה ובקיום מצוות[3]].

(לקוטי־שיחות, כרך ט, עמ' 25)

מכיון שמטרת הבת־קול היא לעורר את ישראל לעסוק בתורה, עדיף היה, לכאורה, להכריז הכרזה חיובית בשבח לימוד התורה, ומדוע מדגישה ההכרזה את החיסרון שבהעדר לימוד תורה?

שאלה זו מתחזקת עקב העובדה שקריאת הבת־קול פונה (גם) ל"בריות" - "הרחוקים מתורת ה' ועבודתו ולכן נקראים בשם בריות בעלמא" (כביאור רבנו הזקן[4]) - וקוראת להן לעסוק בלימוד תורה; וכדי לעודד "בריות" שכאלה ללימוד תורה, בוודאי מוטב היה להבליט את מעלת הלימוד מאשר לייסרן בתוכחה על העדר עיסוקן בתורה!

ויש לבאר זאת:

בתוך כל יהודי ויהודי שוכנת נפש אלקית שכל רצונה הוא לקיים את כל המצוות. כמו כן יש בנשמת כל יהודי ויהודי "אוצרות יקרים" של אמונה ואהבת ה'. על־פי גישה זו אין צורך להסביר לנפש האלקית את מעלת העסק בתורה; כל מה שצריך הוא לגלות את פנימיותו של היהודי ואזי ממילא יעסוק הוא בתורה.

ומכיון שהמשנה עוסקת ב"בריות", שחומריות וגסות מכסות על אור נשמתן - מן ההכרח הוא "לשבר" את החומריות ואת הגסות הללו; זאת נעשה על־ידי הבת־קול שנוזפת בהן ומייסרת אותן - "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה!".

(לקוטי־שיחות, כרך טו, עמ' 123)

להר חורב יש עוד ארבעה שמות, ובדרך־כלל כשמזכירים הר זה בקשר לתורה, משתמשים בשם "הר סיני" [כמו "משה קיבל תורה מסיני"]; ואם־כן מדוע בחר התנא בשם "חורב" דוקא?

יש לבאר כי בזאת ביקש רבי יהושע בן לוי לבטא ענין מיוחד הקשור לדרגתו ולאופן עבודתו. על המייחד את עבודתו של רבי יהושע אפשר ללמוד מהמסופר עליו בגמרא[5] ש"נכנס חי לגן עדן" וכן "לא נראתה הקשת בימיו".

את הענין הראשון ("נכנס חי לגן עדן") מצאנו גם אצל אליהו הנביא, ש"עלה בסערה השמימה". והנה בתורת החסידות[6] מבואר ענין עליית אליהו הנביא בסערה השמימה, שזה נבע מכך, שעיקר עבודת אליהו היתה בזיכוך גופו - הוא זיכך את גופו עד כדי כך שגם הגוף יכול היה להעשות "כלי" לזיו השכינה שבגן־עדן.

לפי זה נבין גם בענינו: רבי יהושע בן לוי עסק בעיקר בזיכוך גופו עד כי נכנס חי לגן־עדן. לא רק את גופו שלו זיכך, אלא גם את כל העולם סביבו, עד שנשללה לגמרי האפשרות של הורדת מבול על העולם ולכן לא היה צורך בקשת. ומובא עוד[7] שרבי יהושע בן לוי היה לומד תורה עם חולים "בעלי ראתן" (ש"שרץ יש לו במוחו") אף־על־פי ששאר האמוראים התרחקו מהם וכאזהרת רבי יוחנן, "היזהרו מזבובי בעלי ראתן". נמצא שרבי יהושע בן לוי הפיץ תורה גם במקומות השפלים ביותר.

ולפי שעבודתו העיקרית היתה בזיכוך החומר שלו ושל העולם, לכן גם בלימוד התורה היתה עיקר כוונתו לבחינה המיוחדת שבתורה שבכוחה לזכך את חומר הגוף ואת חומריות העולם, כדי שיוכלו להיות "כלי" לאלוקות. זאת מדגיש רבי יהושע בן לוי באומרו "בת קול יוצאת מהר חורב" וכדברי חז"ל[8] "חורב' למה? שבו ניתנה התורה שנקראת חרב", כלומר ששם זה מבטא את כח התורה להחריב את החומריות שבאדם ושבעולם.

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ' 1228)

---

1) ליקוטי־תורה תצא לו, ד. 2) מגילה ג, א. 3) ראה ספר המאמרים ה'תש"ב ד"ה אמר רבי יהושע בן לוי (עמ' 139). 4) תניא פרק לב.
5) כתובות עז, ב. 6) יו"ט של ר"ה תרס"ו (המשך) עמ' קנו ואילך. 7) בגמרא שם. 8) שמות־רבה סוף פרק נ"א.

לוח זמנים לשבוע פרשת שופטים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:02	6:06	8:45	8:47	9:22	9:24	10:32	10:32	13:20	13:19	19:30	19:25	19:58	19:52	19:06	20:03
חיפה (ק)	5:59	6:03	8:42	8:44	9:20	9:22	10:30	10:31	13:20	13:18	19:35	19:29	20:00	19:54	18:57	20:05
ירושלים (ק)	5:59	6:03	8:43	8:45	9:20	9:21	10:29	10:30	13:19	13:17	19:35	19:29	19:57	19:51	18:50	20:02
תל אביב (ק)	6:01	6:05	8:44	8:46	9:22	9:23	10:31	10:32	13:20	13:19	19:32	19:26	20:00	19:53	19:05	20:04
אבו דאבי (ח)	5:54	5:57	8:35	8:36	9:09	9:10	10:17	10:17	13:01	13:00	19:02	18:57	19:28	19:23	18:38	19:33
אוסטריה, וינה (ק)	5:39	5:48	8:22	8:28	9:18	9:21	10:33	10:35	13:37	13:35	20:20	20:10	20:58	20:47	19:54	21:02
אוסטרליה, מלבורן (ח)	7:13	7:06	9:10	9:06	9:48	9:44	10:42	10:39	12:56	12:55	17:40	17:45	18:08	18:13	17:25	18:24
אוקראינה, אודסה (ק)	5:47	5:54	8:30	8:36	9:23	9:26	10:37	10:39	13:39	13:37	20:18	20:08	20:54	20:44	19:52	20:58
אוקראינה, דונייצק (ק)	5:14	5:22	7:57	8:03	8:52	8:56	10:07	10:09	13:11	13:09	19:54	19:44	20:31	20:20	19:28	20:35
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	5:24	5:32	8:07	8:13	9:02	9:06	10:18	10:20	13:22	13:21	20:06	19:56	20:44	20:33	19:40	20:48
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	5:44	5:53	8:25	8:32	9:25	9:29	10:42	10:44	13:48	13:46	20:37	20:26	21:17	21:05	20:10	21:21
אוקראינה, קייב (ק)	5:36	5:45	8:17	8:24	9:17	9:21	10:34	10:36	13:41	13:39	20:30	20:19	21:10	20:58	20:03	21:14
איטליה, מילאנו (ק)	6:16	6:23	9:00	9:05	9:50	9:53	11:04	11:06	14:05	14:03	20:44	20:35	21:17	21:07	20:16	21:21
אקוואדור, קיטו (ח)	6:16	6:15	8:46	8:46	9:16	9:15	10:19	10:18	12:50	12:49	18:23	18:22	18:46	18:45	18:04	18:53
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:41	7:34	9:42	9:39	10:18	10:14	11:13	11:10	13:29	13:28	18:19	18:24	18:46	18:50	18:04	19:01
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	8:44	8:36	10:36	10:32	11:16	11:11	12:09	12:05	14:21	14:20	18:58	19:04	19:29	19:34	18:45	19:46
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:13	6:19	8:57	9:01	9:40	9:43	10:52	10:53	13:47	13:45	20:10	20:03	20:41	20:33	19:46	20:46
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:00	6:05	8:44	8:48	9:28	9:31	10:41	10:42	13:36	13:35	20:02	19:55	20:34	20:26	19:38	20:38
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:00	6:06	8:44	8:48	9:29	9:31	10:41	10:42	13:37	13:35	20:03	19:55	20:35	20:27	19:39	20:39
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:32	6:39	9:17	9:21	10:03	10:06	11:16	11:17	14:13	14:12	20:43	20:34	21:15	21:06	20:18	21:20
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:45	6:49	9:28	9:29	10:04	10:05	11:13	11:13	14:00	13:59	20:09	20:04	20:36	20:30	19:46	20:40
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:09	6:13	8:53	8:55	9:31	9:33	10:41	10:42	13:32	13:30	19:46	19:39	20:14	20:07	19:22	20:19
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:51	6:54	9:32	9:33	10:07	10:07	11:14	11:15	13:59	13:58	20:02	19:57	20:28	20:23	19:40	20:33
ארה"ב, ניו היבן (ק)	5:54	6:00	8:38	8:42	9:23	9:26	10:36	10:37	13:33	13:31	20:00	19:52	20:32	20:23	19:35	20:36
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	6:24	6:30	9:09	9:12	9:53	9:55	11:05	11:06	14:01	13:59	20:26	20:18	20:58	20:50	20:02	21:02
ארה"ב, שיקגו (ק)	5:52	5:58	8:36	8:40	9:22	9:24	10:34	10:36	13:31	13:30	20:00	19:52	20:32	20:24	19:35	20:37
בוליביה, לה-פס (ח)	6:54	6:51	9:13	9:12	9:44	9:42	10:44	10:42	13:08	13:07	18:22	18:24	18:46	18:47	18:05	18:57
בלגיה, אנטוורפן (ק)	6:18	6:27	8:58	9:06	10:01	10:05	11:18	11:20	14:25	14:24	21:17	21:06	21:58	21:45	20:50	22:02
בלגיה, בריסל (ק)	6:19	6:28	9:00	9:07	10:01	10:06	11:18	11:21	14:26	14:24	21:16	21:05	21:57	21:44	20:49	22:01
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:37	6:33	8:51	8:48	9:23	9:20	10:21	10:19	12:42	12:41	17:52	17:54	18:12	18:15	17:31	18:24
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:24	6:20	8:38	8:36	9:10	9:08	10:08	10:06	12:30	12:29	17:37	17:39	18:01	18:03	17:20	18:13
בריטניה, לונדון (ק)	5:35	5:44	8:15	8:23	9:18	9:22	10:35	10:38	13:44	13:42	20:38	20:26	21:17	21:05	20:11	21:21
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	5:37	5:47	8:13	8:23	9:23	9:28	10:41	10:44	13:53	13:51	20:51	20:39	21:36	21:22	20:26	21:40
גרמניה, ברלין (ק)	5:38	5:48	8:16	8:25	9:23	9:27	10:40	10:43	13:50	13:48	20:47	20:35	21:28	21:15	20:18	21:32
גרמניה, פרנקפורט (ק)	6:05	6:13	8:46	8:53	9:46	9:49	11:02	11:04	14:08	14:06	20:57	20:46	21:36	21:24	20:30	21:40
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:42	6:37	8:52	8:50	9:25	9:23	10:23	10:20	12:43	12:42	17:51	17:54	18:10	18:12	17:29	18:22
הודו, מומבאי (ח)	6:18	6:19	8:57	8:57	9:29	9:29	10:35	10:35	13:16	13:15	19:11	19:07	19:35	19:31	18:49	19:41
הודו, פונה (ח)	6:14	6:16	8:53	8:54	9:25	9:26	10:32	10:31	13:12	13:11	19:06	19:02	19:30	19:26	18:45	19:36
הונגריה, בודפשט (ק)	5:30	5:38	8:14	8:19	9:08	9:11	10:23	10:25	13:26	13:24	20:07	19:57	20:44	20:33	19:41	20:48
טורקיה, איסטנבול (ח)	5:03	5:09	7:48	7:51	8:32	8:35	9:45	9:46	12:41	12:40	19:08	19:00	19:40	19:32	18:44	19:44
יוון, אתונה (ק)	6:34	6:39	9:18	9:22	10:00	10:02	11:12	11:13	14:05	14:04	20:27	20:20	20:57	20:49	20:03	21:01

לוח זמנים לשבוע פרשת שופטים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	5:53	6:00	8:36	8:42	9:29	9:33	10:44	10:46	13:47	13:45	20:27	20:17	21:04	20:53	20:01	21:08
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:14	6:16	8:54	8:54	9:26	9:26	10:32	10:32	13:14	13:12	19:08	19:04	19:33	19:29	18:47	19:38
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	7:28	7:18	9:17	9:12	9:59	9:54	10:52	10:48	13:04	13:03	17:40	17:47	18:13	18:20	17:28	18:32
נפאל, קטמנדו (ח)	5:30	5:34	8:12	8:14	8:48	8:49	9:56	9:57	12:43	12:41	18:48	18:43	19:14	19:09	18:26	19:19
סין, בייג'ין (ח)	5:19	5:25	8:04	8:07	8:47	8:50	9:59	10:01	12:55	12:53	19:20	19:12	19:52	19:43	18:54	19:56
סינגפור, סינגפור (ח)	7:05	7:05	9:36	9:36	10:06	10:05	11:09	11:08	13:41	13:40	19:15	19:14	19:38	19:37	18:56	19:46
פולין, ורשא (ק)	5:08	5:18	7:47	7:55	8:53	8:57	10:10	10:13	13:19	13:18	20:14	20:02	20:57	20:43	19:46	21:01
פרו, לימה (ח)	6:24	6:22	8:47	8:45	9:17	9:15	10:17	10:16	12:44	12:43	18:03	18:04	18:27	18:27	17:46	18:36
צרפת, ליאון (ק)	6:32	6:40	9:16	9:21	10:07	10:10	11:21	11:23	14:22	14:21	21:00	20:50	21:35	21:25	20:34	21:39
צרפת, פריז (ק)	6:34	6:42	9:16	9:22	10:13	10:16	11:28	11:31	14:33	14:31	21:20	21:09	21:56	21:45	20:51	22:00
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:53	5:53	8:26	8:25	8:56	8:55	9:59	9:58	12:33	12:32	18:11	18:09	18:34	18:32	17:51	18:41
קנדה, טורונטו (ק)	6:15	6:21	8:59	9:03	9:47	9:49	11:00	11:02	13:59	13:57	20:34	20:25	21:05	20:55	20:06	21:09
קנדה, מונטריאול (ק)	5:47	5:54	8:31	8:36	9:21	9:24	10:35	10:37	13:36	13:34	20:13	20:04	20:47	20:37	19:46	20:51
קפריסין, לרנקה (ק)	6:00	6:05	8:44	8:47	9:24	9:25	10:34	10:35	13:25	13:24	19:41	19:35	20:10	20:03	19:18	20:15
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	5:18	5:29	7:51	8:03	9:08	9:13	10:27	10:30	13:40	13:38	20:44	20:31	21:30	21:16	20:15	21:34
רוסיה, מוסקבה (ח)	4:48	4:59	7:17	7:30	8:39	8:45	9:59	10:02	13:14	13:12	20:25	20:11	21:09	20:54	19:52	21:13
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	5:09	5:16	7:52	7:58	8:46	8:49	10:00	10:02	13:03	13:02	19:44	19:34	20:21	20:10	19:18	20:25
שוויץ, ציריך (ק)	6:13	6:21	8:56	9:02	9:50	9:53	11:05	11:07	14:08	14:06	20:54	20:44	21:26	21:15	20:23	21:30
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:04	6:05	8:41	8:41	9:12	9:12	10:17	10:17	12:56	12:54	18:43	18:41	19:07	19:04	18:23	19:13

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00797
08/08/2021

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים